

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΚΑΒΑΣΙΛΑ

22

ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΕΙΑΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΝ

καὶ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΖΩΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΚΕΙΜΕΝΟΝ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΣ - ΣΧΟΛΙΑ

Ὑπὸ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ

Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Παραδίδομε στὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸ τὰ δύο κύρια συγγράμματα τοῦ Νικολάου Καβάσιλα, πὸ εἶναι ἀπὸ τὰ λαμπρότερα κείμενα τῆς χριστιανικῆς γραμματείας, γιὰ πρώτη φορὰ μεταφραζόμενα πλήρως στὴ νεοελληνικὴ γλῶσσα. Οἱ μεταφράσεις πὸ ἔχουν γίνει ἕως τῶρα σὲ πολλὰς ξένες γλῶσσες καὶ στὴν ἰδική μας ἔχουν τὸ μειονέκτημα ὅτι στηρίζονται σὲ ἐπισηφὰς κριτικῶς κείμενο, μὲ ἀφθονὰ λάθη καὶ παραλείψεις. Γιὰ νὰ μὴ ἔχη καὶ ἡ ἰδική μας τὸ ἴδιο μειονέκτημα, ἀναγκασθήκαμε νὰ ἀπορρίψωμε τελείως τὸ κείμενο τῆς ἐκδόσεως Migne καὶ νὰ ἐξαγάγωμε ἄλλο καλύτερο μὲ βᾶσι κώδικας πὸ ἦσαν στὴν διάθεσί μας. Ἐτσι τὸ κείμενο αὐτὸ εἶναι κατὰ κάποιον τρόπο κριτικόν, ἂν καὶ οὔτε ὁ χρόνος μᾶς ἐπέτρεπε νὰ ἐξαντλήσωμε ὅλη τὴ χειρόγραφη παράδοσιν οὔτε τὸ εἶδος ἐκδόσεως αὐτῆς τῆς σειρᾶς τὸ ἀπαιτεῖ. Μία παραβολὴ μὲ τὸν κώδικα Βατοπ. 541 τοῦ 15ου αἰῶνος, τοῦ ὁποίου μικροταινία ἦλθε τὴν τελευταία στιγμή στὰ χέρια μας, δεικνύει ὅτι τὸ κείμενό μας δὲν μπορεῖ νὰ ἀπέχη πολὺ ἀπὸ ἐκεῖνο πὸ ἐβγῆκε ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Νικολάου.

Παν. Κ. Χρήστου

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

ΒΙΟΣ

Ὁ Νικόλαος Καβάσιλας, γόνος τῆς Θεσσαλονίκης, δευτέρας πόλεως τῆς αὐτοκρατορίας κατὰ τοὺς ὑστέρους βυζαντινοὺς χρόνους, συνέδεσε τὴ δραστηριότητά του τόσο μὲ αὐτὴ ὅσο καὶ μὲ τὴν πρωτεύουσά της, τὴ γεμάτη ἀγωνία κατὰ τὸν τελευταῖο αἰῶνα τοῦ βίου τῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ μετριοπάθεια καὶ ἡ μειλιχίότης μπορεῖ νὰ συνετέλεσαν ὥστε κατὰ τοὺς χρόνους του νὰ ἐπισκιασθῇ ἀπὸ ἄλλους δυναμικωτέρους θεολόγους, τοῦ ἔδωσαν ὅμως ἀργότερα τέτοιο κῦρος, ὥστε νὰ ἐκτιμᾶται γενικῶς ὡς ἓνας ἀπὸ τοὺς στερεωτέρους πειράγοντις τῆς ὀρθοδόξου θεολογίας καὶ ὡς ἓνας ἀπὸ τοὺς ὀρθοδοξοτέρους μυστικούς τῆς Ἐκκλησίας. Πολὺ μεγαλύτερα εἶναι ἡ ἐκτίμησις γι' αὐτὸν σήμερα σ' ὀλόκληρο τὸ χριστιανικὸ κόσμον.

Τὸ πατρικὸ ἐπώνυμο τοῦ Νικολάου ἦταν Χαμαετός, αὐτὸ ὅμως παρὰ τὴν ἐπισημότητά του ὑποχώρησε ἀπέναντι στὸ μητρικὸ Καβάσιλας, τὸ ὁποῖο περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον στοὺς χρόνους του ἐσέμνυνε ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Νεῖλος Καβάσιλας, ἀδελφὸς τῆς μητέρας του. Ἡ ἐπιφανὴς αὐτὴ οἰκογένεια, προερχομένη πιθανῶς ἀπὸ τὴν Ἡπειρο, ἀνέδειξε πολλὰ ἀξιόλογα προσωπικότητες ἀπὸ τὸ 140 αἰῶνα καὶ ἔπειτα.

Ἡ γνώμη ὅτι ὁ Νικόλαος ἐγεννήθηκε γύρω στὰ 1300, πού ἐπικρατοῦσε παλαιότερα, ἔχει ἐγκαταλειφθῆ τελείως σήμερα, ὅποτε ἡ καλύτερα γνώσις τῶν συνθηκῶν τοῦ βίου του ἐπιτρέπει ἀκριβεστέρους ὑπολογισμούς. Τὸ γεγονὸς ὅτι γράφοντας τὸ 1351 πρὸς τὴν Ἄννα Παλαιολογίνα, πού διέμενε τότε στὴ Θεσσαλονίκη, λέγει ὅτι δὲν εἶχε συμπληρώσει τὸ τριακοστὸ ἔτος τοῦ βίου του, ἐνῶ δύο ἔτη ἀργότερα, τὸ 1353, ἦταν ὑποψήφιος στὸ τριπρό-

σωπο για τὴν ἐκλογὴ νέου Πατριάρχου, ἄρα ἡλικίας τουλάχιστο 30 ἐτῶν, σημαίνει ὅτι ἐγεννήθηκε γύρω στὸ 1322. Τὸ γεγονός ἐπειτα ὅτι για τελευταία φορά ἐμφανίζεται τὸ 1391, ὡς παραλήπτης ἐπιστολῶν τοῦ Μανουὴλ Β' καὶ τοῦ Ἰωσήφ Βρυεννίου, σημαίνει ὅτι ἀπέθανε ὀλίγο μετὰ τὸ ἔτος αὐτό.

Ἡ Θεσσαλονίκη ἦταν αὐτὴ τὴν ἐποχὴ «μητρόπολις τῆς φιλοσοφίας», ὅπως παρατηρεῖ ὁ Νικόλαος στὸ ἐγκώμιό του στὸν Ἅγιο Δημήτριο, καὶ διακρινόταν για τὶς ἀξιόλογες σχολές της, τοῦτο ὅμως δὲν ἀπέτρεψε τὸ Νικόλαο ἀπὸ τὸ ν' ἀναχωρήσει, ἔφηβος ἀκόμη, στὴν Κωνσταντινούπολι για συνέχισι τῶν σπουδῶν του. Ὁ πατέρας του παρακολουθοῦσε μὲ προσοχὴ τὴν πορεία τῆς προόδου του καὶ ἐζητοῦσε διαρκῶς ἐπιστολές, ἐκεῖνος ὅμως καθυστεροῦσε τὴν ἀλληλογραφία, προφασιζόμενος τὸ φόρτο τῶν μαθημάτων, ὅπως κάμουν οἱ φοιτηταὶ ὅλων τῶν ἐποχῶν¹. Στὶς σπουδές του συμπεριέλαβε τὴ ρητορικὴ, τὶς φυσικὲς ἐπιστῆμες καὶ τὴ θεολογία.

Κατὰ τὴν ἐναρξὶ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου φαίνεται ὅτι ὁ Νικόλαος, λόγω νεαρῆς ἡλικίας, δὲν ἔλαβε ἐνεργὸ μέρος, τὸ ἐπόμενο ὅμως ἔτος (1342) ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ στὴν γενέτειρά του, ὅπου εὐρέθηκε σὲ μιὰ διάσπασι χειροτέρα ἀπὸ τῆς πρωτεύουσας. Οἱ ταραχές τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶχαν δώσει τὴν ἀφορμὴ τῆς κινητοποιήσεως τῶν δυνάμεων στὰ μεγάλα ἀστικὰ κέντρα. Στὴ Θεσσαλονίκη οἱ εὐγενεῖς ἐτάχθηκαν στὸ πλευρὸ τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ, ἐνῶ ὁ λαός, συγκινούμενος πάντοτε ἀπὸ τὸ δράμα μιᾶς χήρας βασίλισσας καὶ ἐνὸς ἀνηλίκου διαδόχου, τῶν ὁποίων κινδυνεύουν τὰ δίκαια, ἐτάχθηκε μὲ τὸ μέρος τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου. Τὰ αἰσθήματα αὐτὰ τοῦ λαοῦ ὑπὲρ τοῦ νομίμου βασιλέως ἐκμεταλλεύθηκαν μερικοὶ φιλόδοξοι δημοκόποι, οἱ ὁποῖοι ἐχρησιμοποίησαν τοὺς Ζηλωτὰς—ἐνα μῖγμα φανατικῶν καλογήρων, καὶ ἐπαιτῶν—διὰ νὰ τὸν ξεσηκώσουν σὲ ἐπανάστασι.

Ἔτσι, ὅταν ὁ Καντακουζηνὸς ἐζήτησε τὴ βοήθεια τοῦ ἀνα-

1. Ἐπιστολαὶ 1,2,3.

ποφασίστου διοικητοῦ τῆς πόλεως Θεοδώρου Συναδηνοῦ, οἱ Ζηλωταί, μὲ ὑψωμένο τὸ σύμβολο τοῦ σταυροῦ, ἐπαναστάτησαν καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρες σφαγῶν καὶ λεηλασιῶν κατέλαβαν τὴν ἐξουσία τὸν Ἰούλιο τοῦ 1342, ἐνῶ ὁ Συναδηνός μὲ 1000 εὐγενεῖς κατέφυγε στὸ Γυναικόκαστρο.

Ἡ ἀπομόνωσις τῆς πόλεως ὠδήγησε τὴ μεγάλη πλειονότητα τῶν κατοίκων τῆς νὰ ζητήσῃ συμβιβασμὸ μὲ τὸν Καντακουζηνὸ κι' ἔτσι τὸ 1345 ἐστάλθηκε στὸν ἀντιπρόσωπό του στὴ Βέροια ἐπιτροπὴ ἀποτελουμένη ἀπὸ τὸ Νικόλαο Καβάσιλα καὶ τὸ Γεώργιο Φαρμάκη. Τοῦτο ὅμως εἶχε ὡς συνέπεια νέο ξέσπασμα τῆς μήνεως τῶν Ζηλωτῶν, ἀπὸ τὸ ὁποῖο μόλις διέφυγε ὁ Νικόλαος.

Μετὰ τὴν ἐπικράτησι τοῦ Καντακουζηνοῦ, τὸ 1347, ὁ Νικόλαος προσκλήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολι ἀπὸ τὸ Δημήτριο Κυδώνη, προφανῶς κατ' ἐντολὴ τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ ἔκτοτε ἀρχίζει τὸ πολιτικὸ του στάδιο ποὺ δὲν φαίνεται νὰ διήρκεσε περισσότερο ἀπὸ ἑπτὰ ἔτη. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐξετίμησε τόσο πολὺ τὶς ἱκανότητες τοῦ νέου, ὥστε τὸν κατέστησε μαζὶ μὲ τὸ Κυδώνη κύριο σύμβουλό του. Γράφει ὁ ἴδιος· «πολλῆς αὐτοῦς ὁ βασιλεὺς ἡξίου εὐμενείας καὶ ἐν πρώτοις μάλιστα τῶν φίλων ἤγε καὶ τῶν ὁμιλητῶν»².

Ἐξ ἄλλου, ὑπῆρχε ἡ ἀγαθὴ συγκυρία ὅτι ὁ νέος πατριάρχης Ἰσίδωρος (1347 - 1349) ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς πρώτους διδασκάλους τοῦ στὴ Θεσσαλονίκη. Τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1347 μαζὶ μὲ ἄλλους συνώδευσε τὸ Γρηγόριο Παλαμᾶ στὸ ταξίδι του πρὸς τὴν Θεσσαλονίκη γιὰ τὴν ἐνθρόνισι, ἀλλ', ὅπως εἶναι γνωστό, δὲν ἐγίνε δεκτὸς ἀπὸ τοὺς Ζηλωτάς, ἀπεχώρησαν μαζὶ στὸ Ἅγιο Ὄρος κι' ἀπὸ ἐκεῖ ὁ Καβάσιλας ἐπέστρεψε στὴν Κωνσταντινούπολι. Εἶναι πιθανὸ ὅτι ἀργότερα συνώδευσε τὸν Καντακουζηνὸ κατὰ τὴν ἐκστρατεία του ποὺ ἔθεσε τέρμα στὴν ἀνταρσία τῶν Ζηλωτῶν (1350).

Ἡ ψυχρότης στὶς σχέσεις μεταξὺ τῶν αὐτοκρατόρων, τῶν

2. Καντακουζηνός, Bonn IV, 107, 18 - 20

δύο Ἰωαννῶν, πενθεροῦ καὶ γαμβροῦ, Καντακουζηνοῦ καὶ Παλαιολόγου, συνεχιζόταν πάντοτε, ἡ δὲ σύνοδος τοῦ 1351, ὅπου ἐθριάμβευσε ὀριστικῶς ἡ ἡσυχαστικὴ διδασκαλία τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ, προεκάλεσε νέα διάστασι. Ἐκτοτε ὁ Κυδώνης ἔκλινε πρὸς τὸν Παλαιολόγο καὶ ὁ Καβάσιλας πρὸς τὸν Καντακουζηνό. Οἱ λόγοι αὐτῆς τῆς διαφοροποιήσεως ἦσαν δογματικοὶ καὶ ἐκκλησιαστικοπολιτικοί. Στὸ δογματικὸ θέμα ὁ Καβάσιλας ἀποδέχθηκε τὸν ἡσυχασμό, μὲ τὴ μετριοπάθεια ποὺ τὸν ἐχαρακτήριζε πάντοτε, ἐνῶ ὁ Κυδώνης ἐκδηλώθηκε κατὰ τοῦ ἡσυχασμοῦ. Ἐπειτα στὸ θέμα τῶν σχέσεων μὲ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία ὁ Καβάσιλας ἐτάχθηκε ὑπὲρ τῆς προσεγγίσεως χωρὶς ὑποχωρήσεις δογματικὲς ἢ ἐκκλησιολογικὲς, ἐνῶ ὁ Κυδώνης ὑπεδείκνυε τὴν χωρὶς ὄρους ἔνωσι μὲ τὸν πάπα. Ὁ Καντακουζηνὸς ἦταν πεπεισμένος ὅτι τὸ θέμα τῶν σχέσεων αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἀνήκει στὴν ἀρμεδιότητα τῆς Ἐκκλησίας, ἐφ' ὅσον μάλιστα τὸ κακὸ προηγούμενο τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου εἶχε καταστήσει χειρότερα τὰ πράγματα. Γι' αὐτὸ ἐπρότεινε σύγκλησι οἰκουμενικῆς συνόδου μὲ συμμετοχὴ ὄλων τῶν ἐπισκόπων Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως σὲ ἓνα ἐνδιάμεσο τόπο. Φαίνεται ὅτι ἡ πολιτικὴ αὐτὴ καθωρίσθηκε μὲ βάσι τὶς συμβουλὲς τοῦ Καβάσιλα, τοῦ ὁποίου τὸ κῦρος ἦταν πλεόν τόσο μεγάλο, ὥστε κατὰ τὴν ἐκλογὴ τοῦ πατριάρχου τὸ 1353, μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσι τοῦ Καλλίστου (1350 - 1353, 1355 - 1363), τὸ ὄνομά του ἐτέθηκε στὸ τριπρόσωπο, ἂν καὶ μόλις εἶχε ὑπερβῆ τὴν ἡλικία τῶν τριάντα ἐτῶν.

Μὲ τὴν ὀριστικὴ νίκη τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου στὴ μὲν ἐξωτερικὴ ἐκκλησιαστικὴ πολιτικὴ ἐπικράτησε ἡ φιλενωτικὴ γραμμὴ, στὴν ἐσωτερικὴ ὅμως δὲν κατωρθώθηκε ν' ἀπορριφθῆ ὁ ἡσυχασμός. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Ε' καὶ ὁ κύριος σύμβουλός του Δημήτριος Κυδώνης ἐφθασαν σὲ σημεῖο νὰ προσχωρήσουν προσωπικῶς στὸ ρωμαιοκαθολικισμό, ἀλλὰ πέραν ὀλίγων διανοουμένων δὲν ἐπείσαν καμμία μερίδα τοῦ λαοῦ. Ὁ Καβάσιλας φαίνεται ὅτι γιὰ μιὰ στιγμὴ ἐταλαντεύθηκε καὶ ἴσως ἐσκέφθηκε ν' ἀκολουθήσῃ τὸ παράδειγμα τοῦ φίλου του Κυδώνη, ἢ τουλάχιστο νὰ τὸν δικαιολογήσῃ, ἂν αὐτὸ τὸ νόημα ἔχουν οἱ λόγοι τοῦ Ἰωσήφ Βρυ-

εννίου, «τῆς ἀκιβδήλου καὶ γνησίας μοίρας τελεῖς ἐν Χριστιανοῖς· τοῦ νενοθευμένου καὶ κιβδήλου μέρους καθάπαξ ἀπήλλαξαι . . . τὴν συναγωγὴν ἐκείνων ἀπειρηκῶς τῇ ὑγιαινούσῃ ποιμνῇ συντετάχθαι δεῖν ἔκρινας»³.

Μετὰ τὸ 1354 ὁ Καβάσιλας δὲν φαίνεται ν' ἀσχολήθηκε μὲ τὰ πολιτικά, ἀσχολήθηκε ὅμως μὲ τὰ ἐκκλησιαστικά στὸ πλευρὸ τοῦ πατριάρχου Φιλοθέου (1353 - 1355, 1364 - 1376). Τὸ 1362 οἰκογενειακὰ θέματα τὸν ἐκάλεσαν στὴ Θεσσαλονίκη. Προσπάθησε νὰ θέσῃ ὑπὸ ἔλεγχον τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς μεγάλης περιουσίας του, ἀστικῆς καὶ ἀγροτικῆς, πού εἶχε ἀπομείνει μετὰ τὶς ἀρπαγὰς τῶν Ζηλωτῶν καὶ τῶν Σέρβων. Μόλις ἔφθασε ἐκεῖ, ἐπληροφορήθηκε τὸν πρόσφατο θάνατον τοῦ πατέρα του, καὶ τὸ ἐπόμενο ἔτος εἶδε τὸ θάνατον τοῦ θεῖου του Νεῖλου, ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης. Ἡ μητέρα του ἔπειτα εἰσῆλθε ὡς μοναχὴ στὴν Ἀγία Θεοδώρα.

Δὲν εἶναι γνωστὸ ἂν ὁ Νικόλαος εἶχε λάβει ἱερατικὴ χειροτονία, ἂν καὶ οἱ γνώσεις του καὶ ὁ τρόπος ἐκφράσεως στὰ δύο κύρια συγγράμματά του προϋποθέτουν κληρικὴ ιδιότητα. Φυσικὰ στηρίζεται σὲ σύγχυσι ἢ παλαιὰ καὶ νέα ἀποψις ὅτι διετέλεσε ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης, ὀφειλομένη κυρίως στὸ γεγονὸς ὅτι καὶ ὁ θεῖος του Νεῖλος ἔφερε ὡς κοσμικὸς τὸ ὄνομα Νικόλαος. Ἐκεῖνο πού πρέπει νὰ θεωρηθῆ βέβαιο εἶναι ὅτι ἦταν μοναχός, πιθανῶς ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς εἰσόδου τῆς μητέρας του στὸ μοναχικὸ βίον, πού συμπίπτει μὲ τὴν ἐπιστροφή του στὴν Κωνσταντινούπολι καὶ τὴν δευτέρα ἀνοδο τοῦ Φιλοθέου στὸν πατριαρχικὸ θρόνον. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου του ἐζοῦσε στὴ μονὴ τῶν Μαγγάνων. Ἀπέθανε ἡρεμὰ καὶ διακριτικὰ, ὅπως ἔζησε³ ὅλη του τὴ ζωὴ.

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ

Ὁ Γεώργιος Σχολάριος παρατήρησε ὅτι τὰ ἔργα τοῦ Νικο-

3. Ἐπιστολὴ τοῦ τελευταίου ὑπὸ Ν. Τωμαδάκη, Ἐπετ. Ἐταιρ. Βυζ. Σπουδῶν 29 (1959), 31.

λάου Καβάσιλα «κόσμος εἰσὶ τῆ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ»⁴. Μὲ τὰ νεώτερα δεδομένα θὰ ἤμπορούσαμε νὰ προσθέσουμε ὅτι εἶναι ἀπὸ τὰ καλύτερα προϊόντα τῆς θρησκευτικῆς γραμματείας γενικῶς. Διακρίνονται γιὰ τὴ χάρι, τὴ ζωντάνια, τὴν πειθῶ, τὴ δύναμι, πρὸ πάντων δὲ γιὰ τὴ γνησιότητα τοῦ θρησκευτικοῦ φρονήματος τὸ ὁποῖο προβάλλουν, τὴ θέρμη καὶ τὸ βάθος τῆς πίστεως.

Μαρτυροῦν πηγαία δύναμι ἐκφράσεως καὶ ἀξιόλογο συγγραφικὸ τάλαντο. Ἡ μέθοδος καὶ ἡ διάθεσις τῆς ὕλης εἶναι ἄψογοι. Θὰ ἤμποροῦσε νὰ εἰπῆ κανεὶς ὅτι εἶναι καὶ γλωσσικῶς ἄψογα, ἂν δὲν ὑπῆρχε ἐδῶ κάποια δυσκολία. Ἐνῶ οἱ σκέψεις τοῦ Νικολάου εἶναι σαφεῖς καὶ ἡ ἐκθεσις τους ἐξ ἴσου σαφής, παρατηρεῖται πολὺ συχνὰ δυσχέρεια στὴν κατανόησί τους. Τοῦτο δὲν ὀφείλεται τόσο στὴν προσπάθεια ἀπτικισμοῦ, ποὺ διακρίνει ἕως ἑνα βαθμὸ τὸ συγγραφέα, ὅσο στὸ ἐλλειπτικὸ τῆς ἐκφράσεως. Ὁ Νικόλαος παραλείπει συχνὰ ἕνα μέρος τῆς σκέψεώς του, γιὰ νὰ νοηθῆ ἀπὸ τὸν ἀναγνώστη, καὶ πολὺ συχνότερα ἕνα μέρος τῆς προτάσεως, κυρίως μάλιστα τὸ ρῆμα.

Ὅλα αὐτὰ ὅμως δὲν ἐμποδίζουν τὸν ἔμπειρο ἀναγνώστη νὰ χαίρεται τὸ ρωμαλέο ὕφος του καὶ τὴ θέρμη τῆς ἐκφράσεως.

Ἡ λειτουργικὴ ζωὴ εἶναι τὸ κύριο θέμα γύρω ἀπὸ τὸ ὁποῖο πλέκεται ὅλη σχεδὸν ἡ συγγραφικὴ παραγωγὴ τοῦ Νικολάου Καβάσιλα. Γύρω ἀπὸ αὐτὴν κινεῖται ἡ πνευματικὴ του σκέψις, ὁ λόγος του, ἡ ποίησις του, ὡς ἕνα βαθμὸ μάλιστα καὶ ἡ ἐπιστολογραφία του. Ἡ πνοὴ τῆς διέπει σ' ὅλη τους τὴν ἑκτασι καὶ τὰ δύο μεγάλα πνευματικὰ του ἔργα.

Πνευματικὰ συγγράμματα

Τὸ πρῶτο ἀπὸ αὐτὰ φέρει τὸν τίτλο Ἑρμηνεία τῆς θείας λειτουργίας. Ἀκολουθώντας τὴν πορεία τῆς λειτουργίας τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου, μὲ ὀλίγες ἀναφορὰς καὶ στὴν λειτουργία τοῦ Βασιλείου, δίδει τὴν ἑρμηνεία τῆς σὲ 52 κεφάλαια.

4. Miklosich - Müller, Acta Patriarchatus Constantinopolitani, II, 27.

Ἡ ἐρμηνευτικὴ μέθοδος εἶναι συμβολικὴ, τὸ ἀντίστοιχο τῆς ἀλληγορικῆς μεθόδου ἐρμηνείας τῶν Γραφῶν. Αὐτὴ ἡ μέθοδος, ἀν καὶ ὑπῆρχε ἐπίσης παλαιότερα, ὀριστικοποιεῖται τὸ 500 μ.Χ. μετὴν ἔκθεσι τοῦ Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου στὴν Ἐκκλησιαστικὴ Ἱεραρχία, κ.3. Ὁ Μάξιμος στὴ Μυσταγωγία, ὁ Γερμανὸς στὴν Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (= ἐρμηνεία τῆς λειτουργίας), ὁ Νικόλαος Ἀνδίδων στὴν Κεφαλαιώδη προθεωρία περὶ τῶν ἐν τῇ θεῖα λειτουργίᾳ γινομένων συμβόλων καὶ μυστηρίων, συνεχίζουν τὴν ἴδια παράδοσι.

Ὁ Νικόλαος γνωρίζει ὅλη αὐτὴ τὴν ἐρμηνευτικὴν παράδοσι, τὴν χρησιμοποιοῦν κάπου κάπου, δίδοντας προσοχὴ κυρίως στὸ Διονύσιον, ἀλλὰ ἐνεργεῖ αὐτοτελῶς καὶ ἐργάζεται πρωτοτύπως. Ἡ λειτουργία γι' αὐτὸν εἶναι, ὅπως γιὰ ὅλη τὴν ὀρθοδοξία, ἡ θυσία τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, ὁ δὲ Χριστὸς εἶναι συγχρόνως θύτης, θῦμα, προσδεχόμενος. Ἀπὸ αὐτὸ ξεκινᾷ γιὰ νὰ τονίσῃ ὅτι ἡ θεῖα λειτουργία εἶναι ἡ βασικὴ ὁδὸς γιὰ τὴν πνευματικὴν μεταποίησιν τοῦ κόσμου. Ὁ ἄρτος τῆς λειτουργίας μεταπλάσσει τοὺς πιστοὺς καὶ τοὺς ἀφομοιώνει· γίνονται ἄρτοι, καὶ ἐπειδὴ ἄρτος εἶναι ὁ Χριστός, γίνονται Χριστοί.

Τὸ ἔργο ἐγράφηκε σὲ περίοδο πνευματικῆς ὀριμότητος, ὅπως δῆποτε μετὰ τὸ 1363 καὶ φαίνεται ὅτι ὑποβλήθηκε σὲ δύο ἀνασυντάξεις ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν συγγραφέα καὶ σὲ μιᾶ τρίτῃ ἀπὸ ἄλλο πρόσωπο.

Στὸ ἔργο *Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ Ζωῆς* προσφέρει μιᾶ ἀνατομία τῆς πνευματικῆς ζωῆς, τὴν ὁποία τοποθετεῖ στὰ πλαίσια τῆς ἐνανθρωπήσεως, συνεχιζομένης καὶ ἐπαναλαμβανομένης στὰ τρία βασικὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας.

Στὸ πρῶτον βιβλίον ἡ πνευματικὴ ζωὴ ὀρίζεται ὡς ζωὴ ἐν Χριστῷ καὶ δηλώνεται ὅτι ἐξαρτᾶται ἀπὸ δύο παράγοντες, τὸ θεῖον καὶ τὸν ἀνθρώπινον. Ἡ προσφορὰ τοῦ θείου παράγοντος, πραγματοποιουμένη διὰ τῶν τριῶν μυστηρίων ποὺ ἀποτελοῦν ἐπέκτασι καὶ πολλαπλασιασμὸ τοῦ ἐνιαίου μυστηρίου τῆς ἐνανθρωπήσεως, ἐξετάζεται στὰ τρία ἐπόμενα βιβλία, δεύτερον (βάπτισις, λουτρό), τρίτον (χρῖσμα, μύρο) καὶ τέταρτον (θεῖα εὐχαριστία, τράπεζα).

Στὸ πέμπτο βιβλίο σὰν εἶδος παράρτημα ἀναπτύσσεται ὁ συμβολισμὸς τῶν ἐγκαινίων τοῦ ναοῦ καὶ στὸ πρόσθετο τμῆμα του ἐξηγεῖται ἡ ἀρχὴ τῆς συνεργίας τῶν δύο παραγόντων.

Ἡ προσφορὰ τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς νοήσεως καὶ τῆς βουλήσεως, χωρὶς μεσάζοντας πλέον ἀλλὰ σὲ ἄμεση κοινωνία μὲ τὸ Θεό, ἐξετάζεται στὰ δύο τελευταῖα βιβλία, ἕκτο καὶ ἕβδομο.

Ἐπειδὴ σὲ ἀρκετὰ χειρόγραφα ἀπουσιάζει τὸ ἕβδομο βιβλίο, ἀπαντᾶται μάλιστα στὸ τέλος τοῦ ἕκτου ἢ λέξις «τέλος», θεωρεῖται βέβαιο ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ ἔργο ἐγράφηκε τμηματικά. Ἄν τὸ πρόσθετο κείμενο τοῦ πέμπτου βιβλίου ἀνήκη στὸν Καβάσιλα, πρέπει νὰ ἐντάχθηκε σ' αὐτὸ ἀπὸ ἄλλο πρόσωπο.

Φιλοσοφικὰ κείμενα

Τέσσερα τουλάχιστο μικρὰ κείμενα ἀναφέρονται σὲ θέματα τῆς κοσμικῆς σοφίας καὶ ἐπιστήμης, εἶναι δὲ ὅλα προφανῶς δοκίμια φοιτητικά.

Λόγοι τῶν βουλομένων ἀποδεικνύειν ὅτι ἡ περὶ τὸν λόγον σοφία μάταιον καὶ λύσεις τῶν τοιούτων ἐπιχειρημάτων. Ἐξετάζει τὸ πρόβλημα τῆς κοσμικῆς σοφίας ἀπὸ χριστιανικὴ σκοπιὰ ἀλλὰ μὲ μέθοδο καὶ παραστάσεις τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος.

Κατὰ τῶν λεγομένων περὶ τοῦ κριτηρίου τῆς ἀληθείας εἶ ἐστι. Κατὰ τῆς ἀγνωσιαρχικῆς φιλοσοφίας τοῦ Πύρρωνος.

Ἐξήγησις εἰς τὸν γ' τῆς μεγάλης συντάξεως Πτολεμαίου. Φοιτητικὸ ἀστρονομικὸ δοκίμιο μὲ τὸ ὁποῖο ἐπιχειρεῖται συμπλήρωσις κενῶν στίς ἐργασίες μαθηματικῶν καὶ ἀστρονόμων τῆς Ἀλεξανδρείας.

Ἀθηναίοις περὶ τοῦ ἐν αὐτοῖς ἐλέου βωμοῦ. Δοκίμιο πού ἐγράφηκε κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ἐμφυλίου πολέμου στὴ Θεσσαλονίκη, στὸ ὁποῖο δίδονται συμβουλές ὁμονοίας στοὺς συμπατριῶτες του μὲ παραστάσεις τῆς ἀθηναϊκῆς πολιτείας τοῦ στ' π.Χ. αἰῶνος.

Τὸ τεμάχιο *Περὶ αὐτεξουσίου*, πού κατὰ τὸν κώδ. Vindob 266 εἶναι ἐντεταγμένον στὸ τέλος τοῦ πέμπτου λόγου *Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς*, φαίνεται ὅτι ἀποτελεῖ δοκίμιο πού συνέταξε ὁ Καβάσιλας αὐτοτελῶς στὴ νεανικὴ ἡλικία του.

Πολιτικοκοινωνικά κείμενα

Τρία ἀπὸ τὰ ἔργα αὐτῆς τῆς ομάδος ἀναφέρονται σὲ θέματα κοινωνικῶν δεινῶν τῆς ἐποχῆς.

Λόγος περὶ τῶν παρανόμως τοῖς ἄρχουσιν ἐπὶ τοῖς ἱεροῖς τολμωμένων. Γραμμένον μετὰ τῆ λῆξι τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, τὸ 1347, στὴν Κωνσταντινούπολι, ἐπικρίνει τὴν κατάληψι ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας ἀπὸ τὴν πολιτικὴ ἐξουσία στὴν Κωνσταντινούπολι καὶ τῆ Θεσσαλονίκη.

Τῇ εὐσεβεστάτῃ αὐγούστῃ περὶ τόκου. Ὑποβλήθηκε στὴν αὐτοκράτειρα Ἄννα Παλαιολογίνα τὸ 1351.

Λόγος κατὰ τοκιζόντων. Ἀνήκει στὴν ἴδια χρονικὴ περίοδο μὲ τὰ δύο ἀμέσως προηγούμενα.

Λειτουργικά κείμενα

Τὸ κύριο λειτουργικὸ ἔργο τοῦ Καβάσιλα ἐξετάσαμε ἤδη προηγουμένως ὡς ἓνα ἀπὸ τὰ βασικά πνευματικὰ κείμενά του. Πολλὰ κεφάλαια τοῦ ἔργου τούτου ἀντιγράφονται συχνὰ αὐτοτελῶς καὶ φέρονται ὡς ἰδιαίτερα κείμενα σὲ διάφορα χειρόγραφα. Ἐξω ἀπὸ τὸ ἔργο αὐτὸ εὐρίσκεται ἡ *Εὐχὴ εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν*.

Ἀντιρρητικά κείμενα

Προθεωρία εἰς τὸ περὶ τῆς ἁγίας Οἰκουμενικῆς συνόδου τοῦ Νείλου Καβάσιλα. Σύντομος πρόλογος.

Κατὰ τῶν τοῦ Γρηγοῤῥᾶ ληρημάτων λόγος. Ὑποστήριξις τῆς διδασκαλίας τοῦ Παλαμᾶ.

Τὸ φερόμενο καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Νικολάου ἀντιλατινικὸ ἔργο *Περὶ συλλογισμοῦ* ἀνήκει στὸ Νεῖλο Καβάσιλα. Μερικὰ κεφάλαια τοῦ ἔργου ἐρμηνεῖα τῆς θείας λειτουργίας ἔχουν ἀντιλατινικὴ χροιά.

Λόγοι Πανηγυρικοὶ

Στὸν Λόγον εἰς τὰ σωτήρια πάθη προσδιορίζει τὴ φύσι τῆς ἁμαρτίας, περιγράφει τὰ παθήματα τοῦ Κυρίου καὶ τονίζει τίς οἰκουμενικὲς διαστάσεις τοῦ σταυρικοῦ θανάτου.

Στὸν Λόγον εἰς τὴν ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος περιγράφει τὴν ἀνύψωσι τοῦ Σωτῆρος καὶ συνοψίζει τὸ ἔργο τῆς θείας οἰκονομίας.

Τρεῖς θεομητορικὲς ὁμιλίαι ἀναφέρονται στὰ κύρια γεγονότα τοῦ βίου τῆς Θεοτόκου.

Λόγος εἰς τὴν ὑπερένδοξον Θεοτόκον. Λόγος εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν. Λόγος εἰς τὴν πάνσεπτον κοίμησιν.

Πέρα ἀπὸ αὐτὲς σώζεται μία δεκάς περίπου ἄλλων ἐγκωμιαστικῶν. Καὶ πρῶτα τρεῖς λόγοι στὸν ἅγιο Δημήτριο. Στὸν πρῶτο ἀπὸ αὐτοὺς ἀνακήρυσσε τὸ Δημήτριο ὑπεροχώτερο ἀπὸ τὸν Ἰωάννη τὸν Πρόδρομο, ἀλλ' αὐτὸ ἐπροκάλεσε ἀντιρρήσεις. Γι' αὐτὸ συνέταξε δεύτερο ἐγκώμιο στὸ ὁποῖο παρέλειπε τὴ σύγκρισιν. Τὸ τρίτο ἐγκώμιο ἀποτελεῖται ἀπὸ 208 δακτυλικὰ ἑξάμετρα.

Ἐγκώμιον εἰς τὴν ὀσίαν μητέρα καὶ μυροβλίτιδα Θεοδώραν. Στὴ μονὴ τῆς ἁγίας Θεοδώρας ἐμόναζε ἡ μητέρα τοῦ Νικολάου, ὅπως εἶδαμε.

Ἐγκώμιον εἰς τοὺς ἁγίους τρεῖς μεγάλους ἱεράρχας καὶ οἰκουμενικοὺς διδασκάλους.

Παρηγουρικὸς εἰς τὸν ἅγιον Νικόλαον.

Παρηγουρικὸς εἰς τὸν ἅγιον Ἀνδρέαν τὸν νεομάρτυρα.

Τοῦ ἀνεκδότου Παρηγουρικοῦ εἰς τὸν ἅγιον Μερκούριον ἀμφισβητεῖται ἡ γνησιότης.

Λόγοι ἐρμηνευτικοὶ

Τὰ μόνα ἐρμηνευτικὰ του κείμενα εἶναι οἱ τρεῖς ἀξιόλογοι λόγοι τοῦ *Εἰς τὴν ὄρασιν Ἰεζεκιήλ*, στοὺς ὁποίους ἐρμηνεύει χριστοκεντρικῶς καὶ τυπολογικῶς τὴν ὄρασιν ποὺ εἶδε ὁ Ἰεζεκιήλ στὶς ὄχθες τοῦ ποταμοῦ Χοβάρ τὸ πέμπτο ἔτος τῆς αἰχμαλωσίας.

Ἐπιγράμματα

Εἶναι γνωστὰ δεκατρία σύντομα ἐπιγράμματα τοῦ Νικολάου. Εἰς τὰς θείας τοῦ Σωτῆρος ἐντολάς.

Εἰς τὸ «μεῖνον μεθ' ἡμῶν».

Εἰς τὸ «οἶμοι ὅτι ἡ παροικία μου ἐμακρύνθη».

Εἰς τὸ «ἰμάτιον ἔχεις».

Εἰς τὸν κανόνα τοῦ μεγάλου Δημητρίου ἀκροστιχίς.

Εἰς ἕτερον κανόνα τοῦ ἁγίου Δημητρίου ἀκροστιχίς.

Εἰς τὴν ἀνακομιδὴν τῶν λειψάνων τῆς ἁγίας Θεοδώρας.

Εἰς τὸν κανόνα τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου τοῦ νέου ἀκροστιχίς.

Εἰς τὸν κανόνα τοῦ ἁγίου Εὐδοκίμου ἀκροστιχίς.

Εἰς κανόνα τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις μαρτυρησάντων νεωστὶ πολλῶν ἁγίων.

Εἰς τὸν τάφον τοῦ πατριάρχου Κυροῦ Ἰσιδώρου.

Εἰς κανόνα τοῦ Θεσσαλονίκης ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμαῆ.

Εἰς τὸν τάφον τοῦ θείου κυροῦ Νείλου Θεσσαλονίκης.

Τοῦ ὑπὸ τὸ ὄνομά του ἱαμβικοῦ κανόνος ἡ γνησιότης ἀμφισβητεῖται.

Ἐπιστολές

Σώζονται δεκαεπτὰ ἐπιστολές τοῦ Νικολάου πρὸς συγγενεῖς, φίλους καὶ διακεκριμένες προσωπικότητες τῶν χρόνων του. Πρὸς τὸν πατέρα του, τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννη Καντακουζηνό, τὸν ἱερέα Δοσίθεο Καραντηνό, τὸν Δημήτριον Κυδώνη, τὸν ὀστιάριον Θεσσαλονίκης Συναδηνό, τὸν μέγα σακελλάριον Πασγδόνη, ὑπομνηματογράφον Θεσσαλονίκης, τὸν Ταρχανειώτη, τὸν Δουκόπουλο, καὶ μία ἀκόμη ἀνεπίγραφη.

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

Ἡ σκέψις τοῦ Νικολάου στρέφεται συνεχῶς γύρω ἀπὸ τὸ γεγονός τῆς σωτηρίας καὶ τῆς ἐνώσεως μετὰ τὸ Θεό. Ἐγνώριζε ἄριστα ὅλη τὴν πνευματικὴν παράδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπὸ τὸ χριστοκεντρισμὸν τοῦ Παύλου καὶ τὸν ἐνανθρωπιστικὸν πραγματισμὸν τοῦ Ἰωάννου καὶ ἔπειτα, διὰ τοῦ Ἱγνατίου, τῶν Ἀλεξανδρινῶν, τοῦ Γρηγορίου Νύσσης, τοῦ Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, τοῦ Μαξίμου μέχρι τοῦ Γρηγορίου Παλαμαῆ. Ἀλλὰ δὲν ἐξαρτᾶται πλήρως ἀπὸ καμμία γραμμὴ σκέψεως, ἀφοῦ μάλιστα ἀποφεύγει συστηματικὰ νὰ ἀναφερθῇ σὲ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ὀνομαστικὰ, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων. Τῇ γραμμῇ καθορίζει μόνος του καὶ ἡ γραμμὴ εἶναι ἀπολύτως ὀρθόδοξος καὶ ἐξόχως ἐλκυστικὴ.

Σκοπὸς τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος κατὰ τὴν ἄποψι τοῦ Καβάσιλα εἶναι ἡ ἔνωσις τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸ Θεό. Αὐτὴ ὑπῆρξε ἀπὸ τὴν ὥρα τῆς πλάσεώς του ἡ προοπτικὴ καὶ σ' αὐτὸ ἀπέβλεπε ἡ συγκρότησίς του.

Ἀπὸ τὶς ἰδιότητες τοῦ Θεοῦ ξεχωρίζει δύο, τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴ δικαιοσύνη· σ' αὐτὲς συνοψίζεται τὸ σύνολο τῶν ἰδιοτήτων καὶ αὐτὲς τελικὰ συνιστοῦν τὴν «ἀρετὴν» τοῦ Θεοῦ. «Ἡ τοῦ Θεοῦ περὶ τὸ γένος ἐσχάτη φιλανθρωπία καὶ ἀγαθότης, ἣτις ἐστὶν ἡ θεία ἀρετὴ καὶ δικαιοσύνη»⁵. Ἐξετάζει καὶ τὶς δύο ἀπὸ τὴ θετικὴ τους, τὴν εὐνοϊκὴν, πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα πλευρὰ, πρὸ πάντων φυσικὰ τὴν ἀγαθότητα, ποὺ δὲν μπορεῖ κἂν νὰ ἔχη ἀρνητικὴν πλευρὰ. Ἀγαθὸς λοιπὸν κατ' ἐξοχὴν ὁ Θεός. Καὶ ἡ φύσις τοῦ ἀγαθοῦ εἶναι νὰ ἐκχύνεται καὶ νὰ μεταδίδεται. "Ὅπως ὅλα ποθοῦν τὸ ἀγαθόν, ἔτσι καὶ αὐτὸ διαχύνεται πρὸς τὰ πάντα, ἀλλοιῶς δὲν θὰ συνέβαινε τὸ πρῶτον⁶.

Καρπὸς αὐτῆς τῆς ἐκχύσεως εἶναι μεταξὺ ἄλλων ἡ πλάσις τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ χαρακτηριστικὸ δὲ εἶναι ὅτι ἐπλάσθηκε ἐκ τῶν προτέρων ὡς μίμημα τοῦ Χριστοῦ⁷, ἦταν χριστοειδής. Σκοπὸς λοιπὸν τοῦ ἀνθρώπου ἦταν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ νὰ φθάσῃ στὴ στιγμὴ ποὺ θὰ ἐνωθῆ μαζί του ὁ θεῖος Λόγος καὶ θὰ φανερωθῆ στὴν ἱστορίαν ὁ Χριστός, θὰ ἀναδειχθῆ ὁ θεάνθρωπος. «Διὰ τὸν κοινὸν ἀνθρωπὸν ἀνθρώπου φύσις συνέστη τὸ ἐξ ἀρχῆς», γιὰ τὸ θεάνθρωπο. Ἐλάβαμε λογισμὸ γιὰ νὰ γνωρίζωμε τὸ Χριστό, ἐπιθυμία γιὰ νὰ τρέχωμε σ' αὐτόν, μνήμη γιὰ νὰ διατηροῦμε ἐκεῖνον. Ὁ νέος Ἀδὰμ ἦταν τὸ παράδειγμα τοῦ παλαιοῦ⁸. Ἐτσι ἡ δημιουργία ὑπῆρξε προκαταρκτικὸ στάδιον τῆς ἐνανθρωπήσεως.

Ἡ πτώσις εἶναι ἓνα ἐπεισόδιον, τὸ ὁποῖον δὲν παραβλέπει ὁ Καβάσιλας, ἀλλὰ καὶ δὲν τὸ διατηρεῖ παντοτινὰ στὸ βάθος. Ἀφοῦ

5. Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς 1,17.

6. Αὐτόθι 7,33.

7. Αὐτόθι 6,58.

8. Αὐτόθι 6,58.

ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθηκε γιὰ τὸ Χριστό, εἶναι φανερό ὅτι τὰ ἐνδιάμεσα ἐπεισόδια ἔχουν μικροτέρα σημασία. Μὲ τὴν πτώσι ὁ ἄνθρωπος ἔπεσε στὴν κατάστασι τῆς ἀμόρφου ὕλης, «καθάπερ ὕλη ἀνείδεος καὶ ἄμορφος»⁹. Ἡ διάστασις πρὸς τὸ Θεὸ σημαίνει ἀνυπαρξία καὶ ἡ συνύπαρξις μὲ τὸ πονηρὸ σημαίνει πνευματικὸ θάνατο¹⁰.

Τὸ ἔργο τῆς διαλλαγῆς τῆς ἀνθρωπότητος μὲ τὸ Θεὸ καὶ τῆς μεταπλάσεώς της ἀνήκει κοινῶς στὴν Τριάδα. «Ὁ πατὴρ διήλλακται, ὁ δὲ Υἱὸς διήλλαξε, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον φίλοις ἤδη κατασταῖσι δῶρον ἐγένετο»¹¹. Ἐπραγματοποιήθηκε ὅμως κατ' ἐξοχὴν ἀπὸ τὸν Υἱό, πού ἐπῆρε τὴ θέσι τοῦ νέου ἀνθρώπου. Λέγεται ἀπὸ τὸν Καβάσιλα «διπλοῦς Ἰησοῦς», διότι ἀποτελέσθηκε ἀπὸ δύο φύσεις. Ἐλαβε τὸ φύραμά μας διὰ μέσου τῆς Θεοτόκου, ἡ ὁποία μόνη τὸ διατήρησε μέσα της στὴν προπτωτικὴ του κατάστασι καὶ τὸ παρέδωσε στὸν Υἱό της. Ὅπως εἶδαμε, ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθηκε χριστοειδῆς καὶ θεοειδῆς, στὴ χειροτέρα του πτωτικὴ κατάστασι διετήρησε ἓνα θεοειδῆ πυρῆνα καὶ αὐτὸς εἶναι τὸ στοιχεῖο πού συνήντησε ὁ ἐνσαρκωθεὶς Λόγος καὶ τὸν ἐνυποστασιοποίησε στὸν ἑαυτό του.

Ἡ διαλλαγή καὶ μετάπλασις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐπραγματοποιήθηκε διὰ μέσου ὄλων τῶν φάσεων τῆς ἐνανθρωπήσεως, ἀν καὶ στὸ πάθος δίδεται ἰδιαιτέρως ἔμφασις.

Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο ἀπέρρευσε ἀπὸ τὴν ἀνανεωτικὴ αὐτὴ πορεία εἶναι ἡ νέα ζωὴ, ἡ ἐν Χριστῷ ζωὴ. Γιὰ τὴν ἐξασφάλισί της ἀπαιτεῖται διπλῆ προσφορὰ, τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου. Βασικῶς ἡ ζωὴ προσφέρεται μὲ τὰ μυστήρια, στὰ ὁποῖα ἐπαναλαμβάνεται, συμβολικῶς καὶ πραγματικῶς μαζί, ὅλη ἡ πορεία τῆς ἐνανθρωπήσεως, τῆς γεννήσεως, τοῦ θανάτου, τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ. Ἐτσι τὰ μυστήρια ἐνοικίζουν ἐμᾶς στὸ Χριστό, καὶ τὸ Χριστὸ σ' ἐμᾶς. «Τῷ Χριστῷ μὲν ἡμᾶς, ἡμῖν δὲν τὸν Χριστὸν ἐνοικίζει»¹².

9. Αὐτόθι 2,19.

10. Αὐτόθι 2,8. 4,22.

11. Αὐτόθι 2,23.

12. Αὐτόθι 4,50.

Ἡ ἀγιάζουσα ὁμῶς χάρις εἶναι κάτι πού ἐνσταλάζεται στὸν ἀτομικὸ ἄνθρωπο μὲ τὴ συνεργία Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου.

Ἡ ζωὴ παρέχεται ἀτομικῶς διὰ τῶν μυστηρίων τοῦ βαπτίσματος ὡς ἀρχῆς, τοῦ χρίσματος ὡς μέσου καὶ τῆς εὐχαριστίας ὡς τέλους. Ἔτσι ὁ Χριστὸς διαχέεται σ' ἐμᾶς, μᾶς ἀλλάσσει, μᾶς μεταβάλλει σὲ ὅ,τι εἶναι αὐτὸς ὁ ἴδιος.

Συντηρεῖται ὁμῶς ἡ ζωὴ μὲ τὴν ἐλευθέρου βούλησι τοῦ ἀνθρώπου πρὸ ἀσκειῖται σ' ἓνα ἀγῶνα, συνιστάμενο στὴν ἀποφυγὴ τῶν ματαίων λογισμῶν, τὴν ἐμμελέτη, τὴν προσευχὴ, τὴ συνεχῆ κοινωνία μὲ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τὴν ἀσκησι τῆς ἀρετῆς. Σ' αὐτὸν τὸν ἀγῶνα ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ χρησιμοποιοῦ ἀπροσδόκητη καὶ ἀποτελεσματικὴ δύναμι. Ὅσο καὶ ἂν τοῦ προσφέρεται ἀπὸ τὸ Θεὸ ἡ χάρις, χωρὶς τὴν ἰδική του συμβολὴ μένει ἀνενέργητη. Μόνοι τοὺς λοιπὸν οἱ ἄνθρωποι καταλαμβάνουν τὸ θρόνο καὶ τοποθετοῦν τὸ στέμμα μὲ τὴν ἰδική τους ἀπόφασι στὴν κεφαλὴ. Εἶναι βιασταὶ καὶ ἄρπαγες τῆς θείας χάριτος ¹³.

Ζωὴ εἶναι ἡ δύναμις πού κινεῖ τὰ ζῶντα καὶ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων εἶναι ὡς ἓνα σημεῖο ἡ ἀγάπη. Τὸ φίλτρο, ἡ δύναμις πού σ' ὅλες τὶς περιπτώσεις συνάπτει τὶς διαφοροποιημένες ὑποστάσεις, δένει τὸν ἄνθρωπο μὲ τὸ Θεὸ σὲ τέτοιο σημεῖο, ὥστε νὰ ζῆ μόνο γι' αὐτόν, ν' ἀγαπᾷ μόνο αὐτόν, νὰ χαίρεται μόνο μὲ αὐτόν· ἔτσι ἀποκτᾷ τὴ ζωὴ ¹⁴.

Ποικίλη εἶναι ἡ ἐμπειρία κατὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ἀποκτήσεως τῆς ζωῆς, διχασμένη ἀνάμεσα στὴ λύπη γιὰ τὰ παραπτώματα καὶ τὴ χαρὰ γιὰ τὰ ἀγαθὰ, ὅχι μόνο τὰ παρόντα ἀλλὰ καὶ τὰ ἐλπιζόμενα. Ἡ μετοχὴ στὸ ἀγαθὸ καθορίζει τὴ διάθεσι τῶν Χριστιανῶν «χαίρειν ἀνάγκη τὸν ἐραστήν».

Αὐτὰ τὰ πράγματα μποροῦν νὰ ἐπιτευχθοῦν, σὲ ὅποιεσδήποτε συνθῆκες βίου καὶ ἂν εὐρίσκεται ὁ Χριστιανός, ὅχι δὲ ἀναγκαστικὰ στὴν ἐρημία. Τονίζει μὲ ἰδιαίτερη προσοχὴ τὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ Καβάσιλας, στὸ ὁποῖο ἔρχεται σὲ κάποια ἀντίθεσι μὲ τοὺς αὐστηροὺς

13. Αὐτόθι 7,46.

14. Αὐτόθι 7,43.

ἡσυχαστὰς καὶ ἀναχωρητὰς, διότι αὐτὸς μεταφέρει τὴν πνευματικὴν πνοὴν στὸν ἐσωτερικὸ ἄνθρωπο, παραβλέποντας τὰ τεχνικὰ μέσα ἐκεῖνων. Ἡ πνευματικὴ ζωὴ ἐπιτυγχάνεται μὲ ἴση εὐκολία στὴν κοσμικὴ κοινωνία μὲ ὅση στὸ ἡσυχαστικὸ κελλί, χωρὶς νὰ ἀπαιτῆται ἀλλαγὴ τόπου, τροφῆς, ἐνδυμασίας, ρυθμοῦ βίου. Ἐπιτυγχάνεται μέσα στὸν ἴδιο τὸν ἄνθρωπο, τὸν ὁποῖο ἀνύψωσε ὁ ἐνανθρωπήσας Χριστὸς. Οὔτε οἱ ναοὶ οὔτε κανένα ἄλλο ἱερὸ δὲν εἶναι τόσο ἅγιο ὅσο εἶναι ὁ ἄνθρωπος μὲ τοῦ ὁποῖου τὴ φύσιν κοινωνεῖ ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς.

Οἱ τέλειοι βέβαια ἔχουν κάτι περισσότερο ἀπὸ τὴν ἀρετὴ· τὴ θεωρία¹⁵. Ἡ τελείωσις ἀποτελεῖ τὸ κορύφωμα τῶν δώρων τοῦ Θεοῦ, ἀποτελεῖ τὴν ὅλη δωρεὰ τοῦ Θεοῦ· τὰ πάντα ἐγίναν γι' αὐτὴν· ὁ ἀρχέγονος παράδεισος, οἱ προφῆτες, ἡ ἐνσάρκωσις, τὰ πάθη, ὁ θάνατος. Ἐγίναν ὅλα γιὰ νὰ μετατεθοῦν οἱ ἄνθρωποι στὸν οὐρανὸ καὶ γίνουν κληρονόμοι τῆς ἐκεῖ βασιλείας¹⁶. «Τί εἶναι τόσο τερπνόν, ὥστε νὰ συναγωνισθῆ τὴ θεὰ κατὰ τὴν ὁποία ἡ κληρονομία θὰ δοθῆ μεγαλοπρεπῶς; Χορὸς μακαρίων, δῆμος χαροκόπων. Ὁ Χριστὸς κατεβαίνει ἀπὸ τὸν οὐρανὸ στὴ γῆ ἀκτινοβόλος, ἡ γῆ ἀνέβάζεται ἄλλους ἡλίους, πρὸς τὸν ἥλιο τῆς δικαιοσύνης, ὅλα εἶναι γεμᾶτα φῶς»¹⁷.

Αὐτὴ ὅμως ἡ ἐμπειρία δὲν ἀνήκει ἀποκλειστικῶς στὴν οὐρανίαν ζωὴν. Διότι «ἡ ἐν Χριστῷ ζωὴ φύεται μὲν ἐν τῷδε τῷ βίῳ . . . τελειοῦται δὲ ἐπὶ τοῦ μέλλοντος»¹⁸. Ὑφίσταται λοιπὸν καὶ ἐδῶ. Ποιὰ εἶναι τὰ γνωρίσματά της, ἐφάνηκε μερικῶς ἀπὸ ὅσα ἐλέχθησαν προηγουμένως· ἀγάπη, χαρὰ, κοινωνία μὲ τὸ Θεό. Πρὸ πάντων μάλιστα κοινωνία. Τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἠνωμένος μὲ τὸ Χριστὸ ψυχὴ μὲ ψυχὴ, σῶμα μὲ σῶμα, αἷμα μὲ αἷμα, τοῦ προσφέρει τὴν πλήρη εἰρήνην. Ἡ εἰρήνη καθιστᾷ τοὺς πολλοὺς ἓνα καὶ ὁ θόρυβος τὸν ἓνα καθιστᾷ πολλούς¹⁹. Εἶναι δὲ εἰρήνη ἡ

15. Αὐτόθι 7,60.

16. Ἐρμηνεῖα θείας λειτουργίας 49,19.

17. Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς 6,16.

18. Αὐτόθι 1,1.

19. Ἐρμηνεῖα θείας λειτουργίας 12,8

ἐμπειρία τῆς ἐνώσεως μετὰ τὸ Χριστό, τῆς ἀδιατάρακτης ἀγάπης πρὸς τοὺς συνανθρώπους καὶ τῆς πλήρους συνδιαλλαγῆς μετὰ τὸν ἑαυτό μας.

Η ΠΑΡΟΥΣΑ ΕΚΔΟΣΙΣ

Ἡ ἔκδοσις αὐτὴ τῶν δύο βασικῶν συγγραμμάτων τοῦ Νικολάου Καβάσιλα, ἐπειδὴ εἶναι ἐντεταγμένη στὴ σειρά τῆς Φιλοκαλίας, ποὺ ἀποβλέπει νὰ προσφέρῃ τὸ καλῦτερον ὑπάρχον κείμενον μετὰ τὴν μετάφρασί του, δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ παρεκκλίνῃ γιὰ νὰ δώσῃ πλήρως κριτικὸν κείμενον. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ κείμενον ὄχι μόνον τῆς PG τοῦ Migne, ἀλλὰ καὶ τὸ νεώτερον τῆς Sources Chrétiennes, εἶναι ἐπισφαλές, ἐχρειάσθηκε νὰ προβοῦμε σ' ἓνα μέρος τῆς κριτικῆς ἐπεξεργασίας, παραβάλλοντάς το μετὰ ὠρισμένα χειρόγραφα, εὐρισκόμενα σὲ μικροταινίες στὸ ἀρχεῖον τοῦ Πατριαρχικοῦ Ἰδρύματος. Ἀποτέλεσμα τοῦ ἔργου τούτου ἦταν ἡ ἀποκατάστασις κειμένου καθαροῦ πλέον καὶ εὐλήπτου, ὥστε καὶ στὸ πρωτότυπον νὰ ἀναγινώσκειται μετὰ σχετικὴν ἀνεσὶ ἀπὸ τοὺς ἐμπειροὺς μελετητάς καὶ στὴν μετάφρασιν νὰ προσφέρεται μετὰ εὐκολίαν. Σὲ 500 περίπου σημεία ἐπιφέραμε διορθώσεις μετὰ βάσι τοὺς νέους μάρτυρες τῆς παραδόσεως καὶ σὲ ἄλλα τόσα μετεβάλαμε τὴν στίξιν. Αὐτὸ δίδει τὸ μέτρο τῆς ἀξιολογήσεως ὄλων τῶν ἕως τώρα γενομένων μεταφράσεων ποὺ ἐστηρίζονταν σὲ ἓνα τόσο ἐπισφαλές κείμενον, ἐπιτρέπει δὲ καὶ τὴν δικαιότεραν ἀξιολόγησιν τοῦ ἰδίου τοῦ ἔργου τοῦ Καβάσιλα· φυσικὰ καλῦτερον κείμενον μπορεῖ νὰ ἐξαχθῇ μετὰ τὴν παραβολὴν ὄλων τῶν χειρογράφων.

Γιὰ τὸ κείμενον τῆς *Ἑρμηνείας τῆς Θείας Λειτουργίας* παρεβάλαμε τὸ κείμενον τῶν Sources Chrétiennes (ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ παλαιὸν κείμενον τοῦ Ducasius καὶ τὴν παραβολὴν μετὰ τὸν Paris. Gr. 1213) μετὰ τὸν κώδικα Βαρλαάμ Μετεώρων 202. Ὁ κώδικις αὐτὸς ἀνήκει στὸ ἰδ' αἰῶνα, ἰδηλαδὴ στὴν ἐποχὴ τοῦ Καβάσιλα, καὶ μπορεῖ νὰ εἶναι ὁ ἀρχαιότερος ἀπὸ ὄλους τοὺς ἄλλους ποὺ περιέχουν ἔργα του.

Ἐχει παρατηρηθῆ ὅτι τὸ ἔργο τοῦτο ὑποβλήθη μετὰ τὴν πρώτην ἔκδοσιν του σὲ ἐπεξεργασία ἀπὸ τὸ συγγραφέα του καὶ ἔτσι

ἀπέρρευσε καὶ δευτέρᾳ ἔκδοσις. Τοῦτο συνάγεται κυρίως ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἓνα ἐκτενὲς τεμάχιο περὶ τῆς γενικῆς σημασίας τῆς λειτουργίας μερικὰ χειρόγραφα τὸ φέρουν στὸ κ. 16 (α' ἔκδοσις, ὅπως νομίζεται) καὶ ἄλλα στὸ κ. 1 (β' ἔκδοσις, ὅπως νομίζεται). Ὁ κῶδιξ Βαρλαάμ 202 τὸ περιέχει καὶ στὰ δύο σημεία, μὲ ἐλαφρὲς παραλλαγὰς μάλιστα. Ὡστε οὐσιαστικῶς ὑπάρχει καὶ γ' ἔκδοσις. Νομίζομεν ὅτι τὰ πράγματα ἔχουν ὡς ἐξῆς. Ὁ Καβάσιλας, γράφοντας τὸ ἔργο μὲ μακρὰς διακοπές, παρέθεσε τὴν ἐκθεσὶ αὐτὴ περὶ τῆς γενικῆς σημασίας καὶ στὰ δύο σημεία (κῶδιξ 202), ὅταν ὅμως διαπιστώθηκε τοῦτο, τὴν διέγραψε ἀπὸ τὸ δεύτερο σημεῖο, προσθέτοντας σ' αὐτὸ σχετικὴ σημείωσι καὶ τὴν ἄφησε στὸ πρῶτο, ἐνῶ ἀντιθέτως ἄλλος ἀναγνώστης τὴν διέγραψε ἀπὸ τὸ πρῶτο καὶ τὴν ἄφησε στὸ δεύτερο.

Πιστεύομε λοιπὸν ὅτι ὁ κῶδιξ Βαρλαάμ 202 περιέχει τὴν ἀρχικὴν μορφήν τοῦ συγγράμματος, ἀφοῦ μάλιστα εἶναι ὁ ἀρχαιότερος ὅλων τῶν κωδικῶν ποὺ περιέχουν ἔργα τοῦ Καβάσιλα, κατὰ τὸ ἀρχικὸν τοῦ τμήμα βέβαια, καὶ ὑπάρχει ὑποψία ὅτι εἶναι αὐτόγραφος, πράγμα ποὺ μπορεῖ νὰ ἀποδείξη ἢ νὰ ἀρνηθῆ μία συντονισμένη παλαιογραφικὴ ἔρευνα. Πάντως ἐμεῖς ἐκρατήσαμε τὴν ἐκθεσὶ μόνον στὸ πρῶτον κεφάλαιον. Ὅπου ὁ κῶδιξ Βαρλαάμ (M) συμφωνεῖ μὲ τὸν Paris. Gr. 1213 (P), σύμφωνα μὲ τὶς ἐνδείξεις τῶν Sources Chrétiennes (S), ἀφοῦ ἐμεῖς δὲν ἐκάμαμε προσωπικῶς παραβολὴν μὲ τὸν P, δίδομε τὸ κείμενό τους, ἐκτὸς ἀπὸ 2 - 3 περιπτώσεις, ὅπου προτιμοῦμε τὸ κείμενον τοῦ S (δηλαδὴ τοῦ Ducaeus σ' αὐτὰς τὶς περιπτώσεις). Ὅπου ὁ M διαφωνεῖ γενικῶς μὲ τὸν S δίδομε τὶς περισσότερες φορές τὸ κείμενον τοῦ M ποὺ εἶναι καλύτερον καὶ τὶς ὀλιγώτερες τὸ κείμενον τοῦ S. Πρὸς ἀποφυγὴν διογκώσεως τοῦ κριτικοῦ ὑπομνήματος σημειῶνομε μόνον τὸ διάφορον τοῦ S, ὅταν προτιμοῦμε τὸ M, ὅχι ὅμως καὶ τὸ ἀντίστροφο.

Τὸ κείμενον τοῦ *Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ Ζωῆς*, ποὺ εὑρίσκεται στὴν PG 150, 493 - 726 καὶ εἶναι τὸ ἴδιον τοῦ Gass (G), εἶναι ἀκόμη χειρότερον. Γιὰ βελτίωσίν του ἐχρησιμοποιήσαμε τοὺς στὴ διάθεσίν μας κώδικες Ξενοφῶντος 45, 65β - 176 α, τοῦ ιζ' αἰῶνος (Ξ), Ἰβήρων 372, 8α - 129β, τοῦ ιζ' αἰῶνος (I) καὶ Βαρλαάμ 202 (M)

για τὸν πέμπτο λόγο. Οἱ τρεῖς αὐτοὶ κώδικες μαζί περιέχουν πολὺ καλύτερο κείμενο ἀπὸ τῆς PG, ἀλλὰ καὶ οἱ IΞ μαζί περιέχουν καλύτερο, ὄχι ὅμως καὶ ὁ καθένας τους χωριστά.

Ὁ I δὲν περιέχει τὸν ἕβδομο λόγο, ὅπως καὶ οἱ Vindob. 210 καὶ Monac. 84, κατὰ τὴν παλαιὰ ἀρίθμησι, φέρει δὲ στὸ τέλος τὴν ἔνδειξι «Τέλος τῆς περὶ Χριστοῦ Ζωῆς τοῦ Καβάσιλα Νικολάου ἐπισκόπου Μεθώνης». Προφανῶς οἱ λόγοι ἐγράφονταν κατὰ διαστήματα καὶ οἱ ἕξ πρῶτοι εἶχαν κυκλοφορήσει πολὺ προτοῦ συνταχθῆ ὁ τελευταῖος. Ὁ ἴδιος κώδιξ προσθέτει ἐπιγραφές στὶς παραγράφους τῶν λόγων καὶ σχόλια στὴν ὠα, κυρίως γλωσσικά, καὶ μεταξὺ τῶν λόγων παρεμβάλλει ἄλλα κείμενα.

Μετὰ τὸ τέλος τοῦ πέμπτου λόγου στὸν Vindob. 266 προστίθεται μικρὸ τεμάχιο σχετικὰ μὲ τὴν ὀλοκλήρωσι τῶν ἐγκαινίων τοῦ ναοῦ καὶ ἄλλο ἐκτενές τεμάχιο περὶ αὐτεξουσίου καὶ συνεργίας τῶν δύο παραγόντων γιὰ τὴν κατάρτισι τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Οἱ δύο προσθῆκες γίνονται μὲ διαφορετικὰ χέρια, ἀλλ' αὐτὸ μόνο του δὲν ἀποτελεῖ ἔνδειξι ἀπορρίψεώς τους. Βέβαιο εἶναι ὅτι ὁ σύντομος πέμπτος λόγος στὴν ἀρχὴ ἐμφανίσθηκε χωρὶς τὶς προσθῆκες αὐτές. Τὸ κείμενο τῆς ἐκτενοῦς προσθήκης ἔχει τὴ ζωηρότητα τοῦ ὕφους τοῦ Καβάσιλα, ὄχι ὅμως καὶ τὸ περίπλοκό του. Ἀπὸ ἀποψινοημάτων πάλι μπορεῖ νὰ προέρχεται ἀπὸ τὸ Νικόλαο, ἀλλὰ ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τὸ ἔργο περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς.

Καὶ κατὰ τὴν ἔκδοσι αὐτοῦ τοῦ ἔργου ἀποφεύγομε τὴν ὑπερφόρτωσι τοῦ κριτικοῦ ὑπομνήματος. Σημειώνομε τὴ διάφορη γραφὴ τοῦ G, ὅσες φορές προτιμοῦμε ἄλλη, καθὼς ἐπίσης καὶ τῶν μαρτύρων πού στὶς περιπτώσεις αὐτές συμφωνοῦν μὲ τὸ G. Στὶς λίγες περιπτώσεις πού εἰσάγομε ἰδική μας διόρθωσι σημειώνομε ὅλες τὶς ἄλλες γραφές.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Ἑρμηνεία θείας λειτουργίας

G. Hervet, 1548, λατ. μετάφρασις.

Fronto Ducaeus, Auctarium Bibliothecae Veterum Patrum, 1624 βάσει Par. Gr. (= PG 150, 368 - 492).

Sources Chrétiennes 4 bis, 1967 βάσει Par. Gr. 1213, ὑπὸ S. Salaville. R. Bornet, J. Guillard, P. Perichon, μὲ γαλλ. μετάφρασι.

Μεταφράσεις. Ρωσικὴ 1875. Ρουμανικὴ E. Braniste 1943. Γαλλικὴ S. Salaville SC 4, 1943, καὶ ἡ SC 4 bis, 1967. Ἀγγλικὴ J. Hussey - N. Nulty, 1960. Νεοελληνικὴ Θ. Ν. Καστανᾶ, 1947. Α.Γ. Γαλίτη, 1978.

Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ Ζωῆς

J. Pontanus. 1604, λατ. μετάφρασις τῶν 6 πρώτων βιβλίων.

W. Gass, Die Mystik des Nikolaus Kabasilas von Leben in Christo, Greifswald, 1847, πρώτη πλήρης ἔκδοσις τοῦ ἑλληνικοῦ (= PG 150, 493 - 726).

Μεταφράσεις. Ρωσικὴ, 1874. Νεοελληνικὴ, Ζωῆς, 1954 (τμημάτων μόνο). Γερμανικὴ E. von Ivanka, 1958. Γαλλικὴ S. Broussaleux, ²1960. D. Rousseau, ²1961.

Φιλοσοφικὰ κείμενα

Ἄ. Ἀγγελοπούλου, Νικόλαος Καβάσιλας Χαμαετός, 111 - 113 (Λόγοι τῶν βουλομένων).

A. Alter - L. Radermacher, Analecta Graeca Natalicia regis augustissimi Guilelmi II, Bonn 1899 (Κατὰ τῶν λεγομένων).

Ptolemaei Comment., Basel 1538, σ. 151 ἐέ. (Ἐξήγησις).

Ἄ. Ἀγγελοπούλου, Νικόλαος Καβάσιλας Χαμαετός, 116 - 118 (Ἀθηναίσις).

Πολιτικοκοινωνικὰ κείμενα

I. Sevcenko, Dumbarton Oaks Papers 11 (1957), 91 - 125 (Λόγος περὶ τῶν παρανόμως τοῖς ἄρχουσιν).

R. Guiland, Εἰς μνήμην Σ. Λάμπρου, Ἀθῆναι 1935, 274 - 277 (Τῆ εὐσεβестаτῆ ἀγούστη περὶ τόκου).

S. Phoenicius, Samoscii (= PG 150, 727 - 750) (Λόγος κατὰ τοκιζόντων).

M. Jugie, Panegyrique inédits de Mathieu Cantacuzene et d'Anne Paléologine, Bull. Inst. Arch. Russe à Constantinople, 15, 113 - 118 (Εἰς τὸν αὐτοκράτορα ἐγκώμιον) 118 - 121 (Τῆ εὐσεβεστάτῃ αὐγούστῃ Ἄννῃ Παλαιολογίνῃ).

Λειτουργικὰ κείμενα

S. Salaville, Echo d' Orient 35 (1936), 43 - 44 (Εὐχὴ μὲ γαλλ. μετάφρασι).

* Ἀντιρρητικὰ κείμενα

Leo Allatius, De Nilis et eorum scriptis diatriba, Romae 1668, 50 - 51.—

A. Δημητρακοπούλου, Ὁρθόδοξος Ἑλλάς, 1872, 78 - 80 (= PG 149, 678 - 679) (Προθεωρία εἰς θεολογικὸν ἔργον Νείλου τοῦ Καβάσιλα).

A. Garzua, Byzantion 24 (1954), 521 - 532 (Κατὰ τῶν τοῦ Γρηγοῦρα ληρημάτων).

Λόγοι πανηγυρικοὶ

B. Ψευτογκᾶ, Νικολάου Καβάσιλα ἑπτὰ λόγοι ἀνέκδοτοι, Θεσσαλονίκη 1976 (Εἰς τὸ πάθος. Εἰς τὴν ἀνάληψιν).

M. Jugie, Homélies Mariales Byzantines, Patr. Orient. 19, 1925, 456 - 510 (Αἱ τρεῖς Θεομητορικαὶ ὀμιλίαι).

Π. Νέλλα, Ἡ θεομήτωρ, Ἀθῆναι 1968 (Αἱ τρεῖς θεομητορικαὶ ὀμιλίαι μὲ μετάφρασι).

*Ι. Θεοφίλου, Μνήμεια ἀγιαλογικά, Βενετία 1884, 67 - 114 (Ἐγκώμιον εἰς Δημήτριον).

B. Λαούρδα, Ἐπετ. Ἐτ. Βυζαντ. Σπουδῶν 22 (1952), 97 - 109 (προσφώνημα εἰς Δημήτριον).

B. Ψευτογκᾶ, ὡς ἄνω, 135 - 142 (τὸ ποιητικὸν ἐγκώμιον).

Acta SS. Ἀπρ. I, 1975 (= PG 150, 753 - 772) (εἰς τὴν ἁγίαν Θεοδώραν).

K. Δυοβουνιώτου, Ἐπετ. Ἐτ. Βυζαντ. Σπουδῶν 14 (1938), 157 - 162 (εἰς τοὺς τρεῖς Ἱεράρχας).

B. Ψευτογκᾶ, ὡς ἄνω, 124 - 134 (εἰς τὸν ἅγιον Νικόλαον).

*Α. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Συλλογὴ παλαιστινῆς καὶ συριακῆς ἀγιολογίας Α', 173 - 185 (εἰς τὸν ἅγιον Ἀνδρέαν).

Λόγοι ἐρμηνευτικοὶ

B. Ψευτογκᾶ, ὡς ἄνω, 55 - 91 (οἱ τρεῖς λόγοι εἰς τὴν ὄρασιν Ἰεζεκιήλ).

* Ἐπιγράμματα

B. Λαούρδα, Ἐπετ. Ἐτ. Βυζαντ. Σπουδῶν 22 (1952), 105 - 109.

A. Garzua, Bolletino di Grottaferrata 10 (1956), 53 - 58.

*Α. Ἀγγελοπούλου, Νικόλαος Καβάσιλας Χαμαετός, 99 - 102.

Ἐπιστολές

P. Enepekides, «Der Briefwechsel des Mystikers Nicolas Kabasilas»,
Byz. Zeit. 46 (1953), 18 - 46.

ΜΕΛΕΤΑΙ

W. Gass, Die Mystik des Nikolaus Kabasilas vom Leben in Christo,
Greifswald 1849. 21899 (M. Heinze).

M. Jugie, «La doctrine mariale de Nicolas Cabasilas», Echo d' Or. 18,
(1919), 375 - 388.

G. Horn, «La Vie de Christ de Nicolas Cabasilas», Rev. d' Asc. et de
Myst. 3 (1922), 20 - 45.

K. Lukman, «Nikolaj Kabasilas i Simeon Soluski o Epiklezi», Bogosl.
Vesnik 7 (1927), 1 - 14.

S. Salaville, «Deux manuscrits du Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς de Nicolas
Cabasilas, Academie Roumain», Bull de la section Hist. 14 (1928),
67 - 82.

— «Brevis noticia de Nicolas Cabasila eiusque liturgico - spirituali
doctrina», Ephem. Lit. 1936, 384 - 401.

— «Cabasilas le Sacellaire et Nicolas Cabasilas», Echo d'Or. 35 (1936),
411 - 427.

— «Le christocentrisme de Nicolas Cabasilas», Echo d' Or. 35 (1936),
129 - 167.

— «Vues soteriologiques chez Nicolas Cabasilas», Et. Byz. 1 (1943),
5 - 57.

R. Guiland, «La correspondance inédite de Nicolas Cabasilas», Byz.
Zeit. 30 (1929 - 1930), 96 - 102.

L. Borodine, «Le coeur théandrique et son symbolisme dans l' oeuvre
de Nicolas Cabasilas», Irénikon 13 (1936), 652 - 673.

— «La grâce déifiante des sacrements d' après Nicolas Cabasilas»,
Rev. Sc. Philos. Theol. 25 (1936), 299 - 330. 26 (1937), 693 - 712.

— «La doctrine de l' amour divin das l' oeuvre de Nicolas Cabasi-
las», Irénikon 26 (1953), 376 - 389.

— «Le martyr comme témoignage de l' amour de Dieu d' après
Nicolas Cabasilas», Irénikon 27 (1954), 157 - 168.

— Un maître de la spiritualité byzantine au XIVe siècle, Nicolas
Cabasilas, Paris 1958.

V. Laurent, «Un nouveau témoin de la correspondance de Démétrius
Cydonés et de l' activité littéraire de Nicolas Cabasilas Chamae-
tos: Le Codex Meteor Barlaam 202», Ἑλληνικά 9 (1936), 185 - 205.

- E. Braniste, «Αἱ ἔριδες περὶ τῆς ἀναγκαιότητος τῆς ἐπικλήσεως κατὰ τὸν Νικόλαον Καβάσιλαν» (ρουμ.), *Studii Teologice* 7 (1939), 197 - 208.
- G. Wunderle, «Die Nachfolge Christi als mystische Tatsache und als ethische Ausgabe in des Nikolaos Kabasilas Leben in Christo», *Philos. Jahrbuch* 53 (1940), 462 - 373.
- «Vom Wesen des Christseins. Gedanken zum Werke des Nicolaos Kabasilas Ueber das Leben in Christus», *Geist und Leben* 21 (1948), 371 - 386.
- R. Loenertz *Les recueils des lettres de Démétrius Cydonés*, *Studi e Testi* 131, Città del Vaticano 1947.
- «Chronologie, de Nicolas Cabasilas», *Or. Chr. Per.* 21 (1955), 205 - 231.
- J. Koncevic, *Otec Ioan Kronstagskij i Nikolaj Kavasila*, (ρωσ.), Παρίσι 1951.
- B. Τατάκη, *Θέματα χριστιανικῆς καὶ βυζαντινῆς φιλοσοφίας*, Ἀθῆναι 1952.
- J. Remmers, «Sakrament als μυστήριον bei Nikolaus Kabasilas», *Jubileumbundel Kreling*, Nijmegen 1953, 268 - 285.
- M. Biedermann, «Die Lehre von der Eucharistie bei Nikolaus Kabasilas», *Ostkirchl. Stud.* 3 (1954), 29 - 41.
- B. Λαούρδας, «Τὰ δύο προσφωνήματα εἰς ἅγιον Δημήτριον τοῦ Νικολάου Καβάσιλα», *Ἑλληνικά* 13 (1954), 337 - 338.
- *Ἡ κλασικὴ φιλολογία εἰς τὴν Θεσσαλονίκην κατὰ τὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα*, Θεσσαλονίκη 1960.
- E. Toniolo, *La mariologia de Nicola Cabasilas*, Vicenza 1955.
- I. Sevcenko, «Nicolas Cabasilas antizealot discourse: a reinterpretation», *Dumb. Oaks Papers* 11 (1957), 79 - 171.
- «The author's draft of Nicolas Cabasilas anti-zealot discourse in Par. Gr. 1276», *Dumb. Oaks Papers* 14 (1960), 181 - 201.
- Π. Χρήστου, *Ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς καὶ ἡ θεολογία εἰς τὴν Θεσσαλονίκην κατὰ τὸν ἰδ' αἰῶνα*, Θεσσαλονίκη 1959.
- B. Bobrinskoy, «Onction chrismale et vie en Christ chez Nicolas Cabasilas», *Irenikon* 32 (1959), 9 - 22.
- «Nicolas Cabasilas et la spiritualité hésychaste», *La Pensée Orth.*, Paris 1966, σ. 21 - 42.
- J. Vafides, *L'humanisme chrétien de Nicolas Cabasilas* (λιθογραφ.), Strasbourg 1963.

- C. Vona, «I discorsi di Nicola Kabasilas», *Lateraneum* 30 (1964), 115 - 189.
- A. Ἀγγελόπουλος, *Ucenje Nikole Kavasile o zivotu u Hristu*, Beograd 1967.
- Νικόλαος Καβάσιλας, *Χαμαετός, ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ*, Θεσσαλονίκη 1970.
- Π. Νέλλας, *Προλεγόμενα εἰς τὴν μελέτην τοῦ Νικολάου Καβάσιλα*, Ἀθήναι 1968.
- Ἡ περὶ δικαιοσύνης διδασκαλία Νικολάου τοῦ Καβάσιλα, Πειραιεὺς 1975.
- «Αἱ θεολογικαὶ πηγαὶ Νικολάου τοῦ Καβάσιλα, ἀναφοραὶ καὶ ἐξαρτήσεις», *Κληρονομία* 7 (1975), 327 - 344.
- B. Ψευτογκᾶς, *Νικολάου Καβάσιλα ἑπτὰ ἀνέκδοτοι λόγοι*, Θεσσαλονίκη 1976.

ΚΕΙΜΕΝΟΝ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΕΙΑΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΝ

Α'

Τίς ὁ νοῦς τῆς ἱεροουργίας ὅλης
ὡς ἐν κεφαλαίῳ

- 1 Τῆς ἁγίας τελετῆς τῶν ἱερῶν μυστηρίων ἔργον μὲν ἢ τῶν δώρων εἰς τὸ θεῖον σῶμα καὶ αἷμα μεταβολή· τέλος δέ, τὸ τοὺς πιστοὺς ἁγιασθῆναι, δι' αὐτῶν ἁμαρτιῶν ἄφεσιν καὶ βασιλείας οὐρανῶν κληρονομίαν καὶ τὰ τοιαῦτα λαβόντας.
- 2 Παρασκευὴ δὲ καὶ συντέλεια πρὸς ἐκεῖνο τὸ ἔργον καὶ τοῦτο τὸ ¹ τέλος, εὐχαί, ψαλμωδίαί, καὶ ἱερῶν Γραφῶν ἀναγνώσεις, καὶ πάντα ἀπλῶς τὰ πρὸ τοῦ ² ἁγιασμοῦ τῶν δώρων καὶ μετὰ τὸν ἁγιασμόν ἱερῶς γινόμενα καὶ λεγόμενα. Εἰ γὰρ καὶ προῖκα δίδωσιν ἡμῖν ὁ Θεὸς πάντα τὰ ἅγια, καὶ οὐδὲν αὐτῶν προεισφέρομεν, ἀλλ' ἀτεχνῶς εἰσι χάριτες, ἀλλὰ τό γε ἐπιτηδεῖους γενέσθαι πρὸς τὸ δέξασθαι αὐτὰ καὶ φυλάξαι ἐξ ἀνάγκης ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν· καὶ οὐκ ἂν μεταδοίη τοῦ ἁγιασμοῦ μὴ οὕτω διατεθεισιν. Οὕτω βαπτίζει, οὕτω χρίει, οὕτως ἐστιᾶ, καὶ τῆς φρικτῆς μεταδίδωσι τραπέζης.
- 3 Καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν ἐν τῇ τοῦ σπόρου παραβολῇ. («Ἐξῆλθε γάρ, φησὶν, ὁ σπείρων»), οὐχ ἵνα ἀρώση τὴν χώραν, ἀλλ' ἵνα «σπείρη», ὡς δὴ τῆς ἀρώσεως καὶ πάσης παρασκευῆς παρ' ἡμῶν ὀφειλομένης εἰσενεχθῆναι.
- 4 Ἐπεὶ τοίνυν οὕτως ἀναγκαῖον ἦν πρὸς τὴν τεῦξιν ³ τῶν μυστη-

1. τὸ Μ παραλ. S

2. τοῦ Μ παραλ. S

3. τεῦξιν Μ τάξις S

ΣΤΗ ΘΕΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

1

Ποιὸ εἶναι τὸ νόημα ὅλης τῆς
ἱερουργίας συνοπτικὰ

- 1 Τῆς τελετῆς τῶν ἱερῶν μυστηρίων πρᾶξις μὲν εἶναι ἡ μεταβολὴ τῶν δώρων στὸ θεῖο σῶμα καὶ αἷμα, σκοπὸς δὲ νὰ ἁγιασθοῦν οἱ πιστοί, ἀφοῦ πάρουν δι' αὐτῶν ἀφέσει ἁμαρτιῶν καὶ κληρονομία τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν καὶ τὰ σχετικὰ.
- 2 Προετοιμασία δὲ καὶ συμβολὴ πρὸς ἐκεῖνο τὸ ἔργο καὶ πρὸς τοῦτον τὸ σκοπὸ εἶναι οἱ εὐχές, οἱ ψαλμωδίες, τὰ ἀναγνώσματα τῶν ἁγίων Γραφῶν καὶ ὅλα γενικὰ ὅσα γίνονται καὶ λέγονται ἱερῶς πρὶν καὶ μετὰ ἀπὸ τὸν ἁγιασμό τῶν δώρων. Διότι, ἂν καὶ ὁ Θεὸς δίδει σ' ἐμᾶς δωρεὰν ὅλα τὰ ἅγια καὶ δὲν προεισφέρομε τίποτε ἀπὸ αὐτά, ἀλλ' εἶναι τελείως δωρεές του, τουλάχιστο ἀπαιτεῖ ἀπὸ ἐμᾶς ὅπωςδὴποτε νὰ γίνωμε ἄξιοι νὰ τὰ δεχθοῦμε καὶ νὰ τὰ φυλάξωμε, καὶ δὲν μεταδίδει ἁγιασμό σὲ ὅσους δὲν ἔχουν τέτοια διάθεσι. Καὶ ἔτσι βαπτίζει, ἔτσι χρίει, ἔτσι τρέφει καὶ μεταδίδει ἀπὸ τῆ φρικτῆ τράπεζα.
- 3 Κι' αὐτὴ τὴν προϋπόθεσι τὴν ἐδήλωσε στὴν παραβολὴ τοῦ σπόρου. «Ἐξῆλθε, λέγει, ὁ σπορευὺς» ὄχι γιὰ νὰ ὀργώσῃ τὴ γῆ, ἀλλὰ γιὰ νὰ «σπείρῃ»¹, διότι τὸ ὄργωμα καὶ ὅλη ἡ προπαρασκευὴ πρέπει νὰ εἰσφερθῇ ἀπὸ ἐμᾶς.
- 4 Ἐπειδὴ λοιπὸν γιὰ τὴν ἐπίτευξι τῶν μυστηρίων εἶναι τόσο

---

1. Ματθ. 13,3.

ρίων τὸ εὖ ἔχοντας ἀπαντῆσαι καὶ παρεσκευασμένους, ἔδει καὶ τοῦτο ἐνεῖναι τῇ συντάξει τῆς ἱερᾶς τελετῆς, καὶ ἔνεστι. Τοῦτο γὰρ δύναται ⁴ ἡμῖν εὐχαί, ψαλμοί, καὶ εἴ τι ἱερῶς ἐν αὐτῇ γίνεται καὶ λέγεται. Ἀγιάζουσι γὰρ ἡμᾶς καὶ διατιθέασι, τοῦτο μὲν πρὸς τὸ δέξασθαι καλῶς, τοῦτο δὲ πρὸς τὸ συντηρῆσαι τὸν ἁγιασμόν καὶ μεῖναι κατέχοντας.

5 Ἀγιάζουσι δὲ διχῶς, ἓνα μὲν τρόπον καθ' ὃν ἀπ' αὐτῶν τῶν εὐχῶν ὠφελούμεθα καὶ τῶν ψαλμῶν καὶ τῶν ἀναγνώσεων. Αἱ μὲν γὰρ εὐχαί πρὸς τὸν Θεὸν ἐπιστρέφουσι καὶ ἁμαρτιῶν ἄφεσιν προξενούσιν, αἱ τε ψαλμῶδιαι ὁμοίως αὐτὸν ἡμῖν ἐξιλεοῦσι καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἐπισπῶνται ῥοπήν. «Θῦσον γάρ, φησί, τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως, καὶ ἐξελοῦμαί σε καὶ δοξάσεις με». Αἱ δὲ τῶν ἱερῶν Γραφῶν ἀναγνώσεις τὴν τοῦ Θεοῦ καταγγέλλουσαι χρηστότητα καὶ φιλανθρωπίαν, καὶ αὐθις τὸ δίκαιον καὶ τὴν κρίσιν, τὸν τε αὐτοῦ φόβον εἰς τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἐνιᾶσι καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην ἀνάπτουσι καὶ οὕτω πρὸς τὸ τηρεῖν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ πολλὴν ἐμβάλλουσι προθυμίαν. Ταῦτα δὲ πάντα καὶ τῷ ἱερεῖ καὶ τῷ λαῷ καλλίω καὶ θειότεραν ἐργαζόμενα τὴν ψυχῆν, καὶ ἀμφοτέρους μὲν πρὸς τὴν ὑποδοχὴν τῶν τιμίων δώρων καὶ συντήρησιν ἐπιτηδείους ποιοῦσιν, ὅπερ ἐστὶ τῆς ἱερουργίας τὸ τέλος, ἰδίως δὲ τὸν ἱερέα πρὸς τὸ τελέσαι τὴν θυσίαν ἀξίως ἔχειν παρασκευάζουσιν, ὅπερ ἐστὶ τῆς μυσταγωγίας τὸ ἔργον, ὡς εἴρηται. Τοῦτο δὲ αὐτὸ καὶ πολλαχοῦ τῶν εὐχῶν κεῖται καὶ εὐχεται ὁ ἱερεὺς μὴ ἀνάξιος ὀφθῆναι τοῦ προκειμένου, ἀλλὰ καθαρᾶς χερσὶ καὶ ψυχῇ καὶ γλώττῃ τῷ μυστηρίῳ διακονῆσαι. Καὶ οὕτω μὲν ἀπ' αὐτῆς τῆς δυνάμεως τῶν ρημάτων, τῶν λεγομένων καὶ ᾄδομένων πρὸς τὴν τελετὴν ὠφελούμεθα.

ἀναγκαῖο νὰ πλησιάζωμε καλῶς διατεθειμένοι καὶ παρασκευασμένοι, ἔπρεπε κι' αὐτὸ νὰ ἐνυπάρχη στὴν ἀκολουθία τῆς ἱερᾶς τελετῆς, καὶ ὑπάρχει. Πραγματικὰ αὐτὸ μᾶς τὸ κατορθώνουν οἱ εὐχές, οἱ ψαλμοὶ καὶ ὅ,τι ἄλλο ἱερὸ γίνεται σ' αὐτὴ καὶ λέγεται. Διότι μᾶς ἀγιάζουν καὶ μᾶς διαθέτουν ἔτσι, ὥστε ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ δεχθοῦμε τὸν ἀγιασμό σωστά, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ τὸν συντηρήσωμε καὶ νὰ τὸν κρατήσωμε παντοτινά.

5 Ἀγιάζουν δὲ διττῶς. Ὁ ἕνας τρόπος εἶναι αὐτὸς κατὰ τὸν ὁποῖο ὠφελούμαστε ἀπὸ τὶς ἴδιες τὶς εὐχές καὶ τοὺς ψαλμοὺς καὶ τὰ ἀναγνώσματα. Διότι οἱ μὲν εὐχές μᾶς στρέφουν πρὸς τὸ Θεὸ καὶ προξενοῦν ἄφεσι ἁμαρτιῶν καὶ οἱ ψαλμωδίες ὁμοίως τὸν ἐξιλεώνουν γιὰ χάρι μας καὶ ἔλκουν ἀπὸ ἐκεῖ τὴν ἐνίσχυσι. Διότι λέγει «θυσίασε στὸ Θεὸ θυσία αἴνου, καὶ θὰ σὲ ἐλευθερώσω καὶ θὰ μὲ δοξάσης». Τὰ δὲ ἀναγνώσματα τῶν ἱερῶν Γραφῶν διακηρύσσουν τὴ χρηστότητα καὶ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, καθὼς ἐπίσης καὶ τὸ δίκαιο καὶ τὴν κρίσι, εἰσάγουν τὸ φόβο του στὶς ψυχές μας καὶ ἀνάπτουν τὴν ἀγάπη πρὸς αὐτόν, κι' ἔτσι ἐμβάλλουν πολλὴ προθυμία πρὸς τὴν τήρησι τῶν ἐντολῶν του. Ὅλα δὲ αὐτὰ κάνοντας τὴν ψυχὴ θειότερη καὶ στὸν ἱερέα καὶ στὸ λαό, καθιστοῦν ἱκανοὺς καὶ τοὺς δύο γιὰ τὴν ὑποδοχὴ τῶν τιμίων δώρων καὶ τὴ συντήρησί τους, πρᾶγμα ποὺ εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς ἱεουργίας, ἰδίως δὲ τὸν ἱερέα προετοιμάζουν νὰ γίνῃ ἄξιος νὰ τελέσῃ τὴ θυσία, πρᾶγμα ποὺ εἶναι τὸ ἔργο τῆς μυσταγωγίας, ὅπως ἔχει λεχθῆ. Αὐτὸ ἀκριβῶς εὐρίσκεται σὲ πολλὰ σημεῖα τῶν εὐχῶν καὶ εὐχεται ὁ ἱερεὺς νὰ μὴ φανῆ ἀνάξιος τοῦ ἀντικειμένου, ἀλλὰ νὰ διακονήσῃ τὸ μυστήριον μὲ καθαρὰ χέρια καὶ ψυχὴ καὶ γλῶσσα. Ἔτσι λοιπὸν ὠφελούμαστε πρὸς τὴν τελετὴ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ δύναμι τῶν λόγων ποὺ λέγονται καὶ ψάλλονται.

6 Ἐτερον δὲ τρόπον ἀπὸ τούτων καὶ ἔτι πάντων τῶν ἐν τῇ ἱερουργίᾳ τελουμένων ἀγιαζόμεθα, καθ' ὃν ἐν αὐτοῖς ὁρῶμεν τὸν Χριστὸν τυπούμενον καὶ τὰ ὑπὲρ ἡμῶν αὐτοῦ ἔργα καὶ πάθη· καὶ γὰρ ἐν τοῖς ψαλμοῖς καὶ ταῖς ἀναγνώσεσι καὶ πᾶσι τοῖς ὑπὸ τοῦ ἱερέως διὰ πάσης τῆς τελετῆς πραττομένοις, ἡ οἰκονομία τοῦ Σωτῆρος σημαίνεται, τὰ μὲν πρῶτα αὐτῆς τῶν πρώτων τῆς ἱερουργίας δηλούντων, τῶν δὲ δευτέρων τὰ δεύτερα, τῶν δὲ τελευταίων τὰ μετ' ἐκεῖνα. Καὶ ἔξεστι τοῖς ταῦτα ὁρῶσι πάντα ἐκεῖνα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἔχειν· ὁ μὲν γὰρ τῶν δώρων ἀγιασμός, αὐτὴ ἡ θυσία, «τὸν θάνατον αὐτοῦ καταγγέλλει» καὶ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν ἀνάληψιν, ὅτι τὰ τίμια ταῦτα δῶρα εἰς αὐτὸ τὸ Κυριακὸν μεταβάλλει σῶμα, τὸ ταῦτα πάντα δεξάμενον, τὸ σταυρωθέν, τὸ ἀναστάν, τὸ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνεληλυθός· τὰ δὲ πρὸ τῆς θυσίας, τὰ πρὸ τοῦ θανάτου, τὴν παρουσίαν, τὴν ἀνάδειξιν, τὴν τελείαν φανέρωσιν· τὰ δὲ μετὰ τὴν θυσίαν, «τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρὸς», ὡς αὐτὸς εἶπε, τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰς τοὺς ἀποστόλους κάθοδον, τὴν τῶν ἐθνῶν δι' ἐκείνων εἰς τὸν Θεὸν ⁵ ἐπιστροφὴν τε καὶ κοινωνίαν.

7 Καὶ ἔστιν ἡ πᾶσα μυσταγωγία καθάπερ τις εἰκὼν μία ἐνὸς σώματος, τῆς τοῦ Σωτῆρος πολιτείας, πάντα αὐτῆς τὰ μέρη ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους κατὰ τὴν πρὸς ἄλληλα τάξιν καὶ ἁρμονίαν ὑπ' ὄψιν ἄγουσα.

8 Ὅθεν οἱ μὲν ψαλμοὶ ὡς ἂν ἐν προοιμίῳις ἀδόμενοι, καὶ ἔτι πρὸ τούτων, τὰ ἐν τῇ προθέσει τῶν δώρων γινόμενα καὶ λεγόμενα,

6 Ὁ ἄλλος τρόπος πού ἀγιαζόμαστε ἀπὸ αὐτὰ καὶ ἀκόμη ἀπὸ ὅλα τὰ τελούμενα στὴν ἱεουργία, εἶναι αὐτὸς κατὰ τὸν ὁποῖο βλέπομε σ' αὐτὰ νὰ τυπώνωνται ὁ Χριστὸς καὶ τὰ γιὰ χάρι μας ἔργα καὶ πάθη του. Διότι στοὺς ψαλμοὺς καὶ τὰ ἀναγνώσματα καὶ σὲ ὅλα ὅσα ἐνεργοῦνται ἀπὸ τὸν ἱερέα κατὰ τὴν πορεία ὅλης τῆς τελετῆς δηλώνεται ἡ οἰκονομία τοῦ Σωτῆρος· τὰ πρῶτα μέρη τῆς ἱεουργίας δηλώνουν τὴν πρώτη φάσι τῆς οἰκονομίας, τὰ δεύτερα δηλώνουν τὴν δευτέρα φάσι, τὰ τελευταῖα, τὴν ἔπειτα ἀπὸ ἐκεῖνες ³. Καὶ σ' ὅσους βλέπουν αὐτὰ γίνεται δυνατὸ νὰ ἔχουν ἐμπρὸς στὰ μάτια τους ὅλα ἐκεῖνα· ὁ μὲν ἀγιασμός τῶν δώρων, ἡ ἴδια ἡ θυσία, «διακηρύσσει τὸ θάνατό του» ⁴ καὶ τὴν ἀνάστασι καὶ τὴν ἀνάληψι, γιὰτὶ μεταβάλλει τὰ τίμια αὐτὰ δῶρα στὸ ἴδιο τὸ Κυριακὸ σῶμα, πού ἐδέχθηκε ὅλα ἐκεῖνα, τὸ σταυρωθέν, τὸ ἀναστάν, τὸ ἀνελθὸν στὸν οὐρανό· τὰ δὲ πρὶν ἀπὸ τὴ θυσία διακηρύσσουν τὰ πρὸ τοῦ θανάτου, τὴν ἔλευσι στὴ γῆ, τὴν πρώτη ἐμφάνισι, τὴν τελεία φανέρωσι· τὰ δὲ ἔπειτα ἀπὸ τὴ θυσία διακηρύσσουν «τὴν ἐπαγγελία τοῦ Πατρὸς» ⁵, ὅπως εἶπε ὁ ἴδιος, τὴν κάθοδο τοῦ ἁγίου Πνεύματος στοὺς ἀποστόλους, τὴν ἐπιστροφή καὶ μετοχὴ τῶν ἐθνῶν στὸν Θεὸ διὰ τοῦ ἔργου ἐκεῖνων ⁶.

7 Καὶ εἶναι ὅλη ἡ μυσταγωγία σὰν ἐνιαία εἰκὼν ἐνὸς σώματος, τῆς πολιτείας τοῦ Σωτῆρος δηλαδή, πού φέρει στὰ μάτια ὅλα τὰ μέρη τῆς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἕως τὸ τέλος κατὰ τὴν τάξι καὶ τὴν ἀρμονία τους.

8 Γι' αὐτὸ οἱ μὲν ψαλμοί, καθὼς ψάλλονται σὰν προοίμια, καὶ τὰ πρὶν ἀπὸ αὐτούς, τὰ γινόμενα καὶ λεγόμενα στὴν πρόθεσι

3. Ὁ Νικόλαος χωρίζει τὴ θεία οἰκονομία ἢ ἐνανθρώπησι σὲ τρεῖς φάσεις, μὲ κεντρικὴ τὴ θυσία τοῦ σταυροῦ.

4. Α' Κορ. 11,26.

5. Λουκᾶ 24,49. Πράξ. 1,4.

6. Ἡ λέξις κοινωνία σημαίνει ἐδῶ μέθεξι τῆς θείας οἰκονομίας ἀπὸ τοὺς Ἐθνικούς.

τὸν πρῶτον καιρὸν τῆς τοῦ Χριστοῦ οἰκονομίας σημαίνουσι. Τὰ δὲ μετὰ τοὺς ψαλμούς, ἱερῶν Γραφῶν ἀναγνώσεις καὶ τὰ ἄλλα, τὸν ἐφεξῆς.

9 Εἰ γὰρ καὶ ἄλλη τις εἴρηται εἶναι χρεῖα τῶν ἀναγνώσεων καὶ τῶν ψαλμωδιῶν (παρειλῆφθαι γὰρ αὐτὰ ἵνα δηλονότι πρὸς ἀρετὴν ἀλείψωσιν ἡμᾶς, ἵνα τὸν Θεὸν ἰλεώσωνται), ἀλλ' οὐδὲν κωλύει καὶ τοῦτο κἀκεῖνο δύνασθαι, καὶ τὰ αὐτὰ τοὺς τε πιστοὺς εἰς ἀρετὴν ἐνάγειν, καὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ οἰκονομίαν σημαίνειν. Καθάπερ γὰρ τὰ ἱμάτια πληροῦσι μὲν τὴν χρεῖαν τῆς ἐνδύσεως καὶ καλύπτουσι τὸ σῶμα, τῷ δὲ⁶ τοιάδε εἶναι ἢ τοιάδε καὶ ἐπιτήδευμα⁷ ἐνίοτε σημαίνουσι καὶ βίον καὶ ἀξίωμα τῶν περικειμένων· οὕτω γὰρ ἐπὶ τούτων ἔχει. "Οτι μὲν γὰρ θεῖαι Γραφαὶ καὶ θεόπνευστα ῥήματα καὶ ὕμνους Θεοῦ⁸ περιέχουσι καὶ εἰς ἀρετὴν προτρέπονται, τοὺς ἀναγινώσκοντας καὶ ἄδοντας ἀγιάζουσιν. "Οτι δὲ τοιαῦτα ἐξελέγησαν καὶ οὕτως ἐτάχθησαν, καὶ τὴν ἄλλην δύναμιν ἔχουσι καὶ ἄρκοῦσι πρὸς σημασίαν τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐπιδημίας καὶ πολιτείας. Ἐπεὶ οὐ μόνον τὰ ἀδόμενα καὶ ἀναγινωσκόμενα, ἀλλὰ καὶ τὰ τελούμενα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον· καὶ γίνεται μὲν ἕκαστον τῆς χρεῖας ἔνεκα τῆς ἐπισταμένης, σημαίνει δὲ καί τι τῶν τοῦ Χριστοῦ ἔργων ἢ πράξεων ἢ παθῶν. Οἷόν ἐστιν ἢ εἰς τὸ θυσιαστήριον εἰσαγωγή τοῦ Εὐαγγελίου⁹, ἢ εἰσαγωγή τῶν τιμίων δώρων. Γίνεται μὲν γὰρ κατὰ χρεῖαν ἐκάτερον· ἢ μὲν ἵνα τὸ Εὐαγγέλιον ἀναγνωσθῆ, ἢ δὲ ἵνα ἡ θυσία τελεσθῆ. Σημαίνουσι δὲ ἀμφοτέραι τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀνάδειξιν καὶ φανέρωσιν, ἢ μὲν ἀρχομένου φανεροῦσθαι τὴν ἀμυδρᾶν ἔτι καὶ ἀτελῆ, ἢ δὲ τὴν τελεωτάτην καὶ τελευταίαν. Εἰσὶ δὲ καὶ τῶν ἐνταῦθα τελουμένων ἕνια χρεῖαν μὲν οὐδεμίαν πληροῦντα, σημασίας δὲ τινος ἔνεκα μόνον τελούμενα, ὡς ἢ τοῦ ἄρτου κέντησις καὶ ἢ ἐν αὐτῷ γραφὴ τοῦ σταυροῦ· καὶ τὸ

6. τῷδε S

7. ἐπιτηδεύματα S

8. τοῦ Θεοῦ S

9. ἀγίου εὐαγγελίου S

τῶν δώρων, συμβολίζουν τὴν πρώτη φάσι τῆς οἰκονομίας τοῦ Χριστοῦ, τὰ δὲ ἔπειτα ἀπὸ τοὺς ψαλμούς, τὰ ἀναγνωσμάτα τῶν ἱερῶν Γραφῶν καὶ τὰ ἄλλα, τὴν ἔπομένην.

9 Διότι καὶ ἂν ἔχη λεχθῆ ὅτι ὑπάρχει καὶ ἄλλη χρησιμότης τῶν ἀναγνωσμάτων καὶ τῶν ψαλμωδιῶν (διότι σαφῶς αὐτὰ ἔχουν παραληφθῆ γιὰ νὰ μᾶς προπονήσουν στὴν ἀρετὴ, καὶ νὰ ἰλεώσουν τὸ Θεό), τίποτε δὲν ἐμποδίζει νὰ ἐπιτελοῦν καὶ τοῦτο κι' ἐκεῖνο, καὶ τοὺς πιστοὺς νὰ ὀδηγοῦν στὴν ἀρετὴ καὶ τὴν οἰκονομίαν τοῦ Χριστοῦ νὰ σημαίνουν. Ὅπως τὰ ἐνδύματα ἱκανοποιοῦν μὲν τὶς ἀνάγκες τοῦ σώματος καὶ καλύπτουν τὸ σῶμα, μὲ τὸ νὰ εἶναι δὲ τέτοια ἢ τέτοια μερικὲς φορὲς δηλώνουν καὶ τὸ ἐπάγγελμα καὶ τὸ βίον καὶ τὸ ἀξίωμα αὐτῶν ποὺ τὰ φοροῦν, ἔτσι συμβαίνει καὶ ἐδῶ. Μὲ τὸ ὅτι δηλαδὴ οἱ θεῖες Γραφαὶ περιέχουν καὶ θεόπνευστα λόγια καὶ ὕμνους τοῦ Θεοῦ προτρέπουν στὴν ἀρετὴ καὶ ἀγιάζουν αὐτοὺς ποὺ τὰ διαβάθουν καὶ τὰ ψάλλουν. Μὲ τὸ ὅτι δὲ ἐξελέγησαν τέτοια καὶ ἐταξινομήθησαν ἔτσι, ἔχουν καὶ τὴν ἄλλη δύναμι, συμβάλλουν στὴν ἐπισήμανσιν τῆς ἐπιδημίας καὶ πολιτείας τοῦ Χριστοῦ. Ἐπειδὴ ὄχι μόνον τὰ ψαλλόμενα καὶ ἀναγινωσκόμενα ἀλλὰ καὶ τὰ τελούμενα ἔχουν αὐτὸν τὸν ρόλον· τὸ καθένα τους γίνεται γιὰ τὴν παροῦσα χρησιμότητά του, ἀλλὰ συμβολίζει καὶ κάτι ἀπὸ τὰ ἔργα ἢ τὶς πράξεις ἢ τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ. Ὅπως εἶναι παραδείγματος χάριν ἡ εἰσαγωγή τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου στὸ θυσιαστήριον καὶ ἡ εἰσαγωγή τῶν τιμίων δώρων. Καὶ ἡ μία καὶ ἡ ἄλλη γίνονται γιὰ τὴν χρεῖαν· ἡ μὲν πρώτη, γιὰ ν' ἀναγνωσθῆ τὸ Εὐαγγέλιον, ἡ δὲ δευτέρα γιὰ νὰ τελεσθῆ ἡ θυσία. Συμβολίζουν δὲ καὶ τὰ δύο τὴν ἐπίδειξιν καὶ φανέρωσιν τοῦ Σωτῆρος, ἡ μία τὴν ἀμυδρά καὶ ἀτελεῖ μόνον ἀρχίζουσαν νὰ φανερώνεται, ἡ ἄλλη τὴν τελειότητα καὶ τελευταία. Ὑπάρχουν ἐπίσης μερικὰ ἀπὸ τὰ τελούμενα ἐδῶ ποὺ δὲν ἐκπληρῶνουν καμμιά ἀνάγκη, ἀλλὰ τελοῦνται γιὰ κάποια σήμανσιν, ὅπως εἶναι ἡ κέντησις τοῦ ἄρτου καὶ ἡ σ' αὐτὸν γραφὴ τοῦ σταυροῦ, καὶ τὸ ὅτι τὸ σίδηρον ποὺ κεντᾶ

αὐτὸν τὸν κεντοῦντα σίδηρον ἐν εἶδει λόγχης εἶναι πεποιημένον, καὶ τὸ τελευταῖον ἢ εἰς τὰ ἅγια ἐμβολή τοῦ θερμοῦ ὕδατος.

10 Καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις δὲ μυστηρίοις πολλὰ τοιαῦτα ἂν εὔροις, ὡσπερ ἐν τῷ βαπτίσματι τοὺς βαπτίζεσθαι μέλλοντας ὑπολύεσθαι δεῖ καὶ ἀποδύεσθαι καὶ εἰς τὰς δυσμὰς βλέποντας τὰς χεῖρας ἀποτείνειν καὶ ἐμφυσᾶν. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ἐκεῖ τὸ τοῦ πονηροῦ διδάσκουσι μῖσος ὅσον ἐν ἡμῖν εἶναι δεῖ, καὶ ὅπως ἀνάγκη αὐτὸν ἐκτρέπεσθαι τὸν μέλλοντα Χριστιανὸν ἀληθινὸν εἶναι· καὶ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτον ἐν τριῖς μυστηρίοις, ἄλλην ἂν ἔχου σημασίαν.

11 Τὰ δὲ ἐν τῇ τελετῇ τῶν δώρων γινόμενα εἰς τὴν τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίαν ἀναφέρεται πάντα, ἵνα ἡμῖν ἢ αὐτῆς θεωρία πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν οὔσα τὰς ψυχὰς ἀγιάζη καὶ οὕτως ἐπιτήδειοι γινώμεθα πρὸς τὴν ὑποδοχὴν τῶν ἱερῶν δώρων. Καθάπερ γὰρ γενομένη τότε τὴν οἰκουμένην ἀνέστησεν, οὕτως αἰεὶ θεωρουμένη καλλίω τοῖς θεωροῦσιν αὐτὴν καὶ θειοτέραν ἐργάζεται τὴν ψυχὴν· μᾶλλον δὲ οὐδὲ τότε ἂν ὠφέλησεν οὐδέν, μὴ θεωρηθεῖσα, καὶ ¹⁰ πιστευθεῖσα. Καὶ τοῦτου χάριν ἐκηρύχθη καὶ πρὸς τὸ πιστευθῆναι μυρία ὁ Θεὸς ἐμηχανήσατο· ὡς οὐ δυναμένην τὰ ἑαυτῆς ποιεῖν καὶ σῶζειν ἀνθρώπους, εἰ γενομένη τοὺς σῶζεσθαι μέλλοντας ὑπ' αὐτῆς ἐλάνθανεν. Ἄλλὰ τότε μὲν κηρυττομένη τὴν περὶ Χριστὸν αἰδῶ καὶ τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀγάπην ἐν ταῖς τῶν εὐγνωμόνων ¹¹ ψυχαῖς μὴ οὔσας ἐδημιούργει· νῦν δὲ ὑπὸ τῶν ἤδη πεπιστευκότων φιλοπόνως θεωρουμένη τὰ μακάρια ταῦτα πάθη οὐκ ἐντίθησι μὲν αὐτοῖς, ἐγκείμενα δὲ συντηρεῖ καὶ ἀνακαινίζει καὶ αὔξει· καὶ βεβαιότερους μὲν περὶ τὴν πίστιν, θερμοτέρους δὲ περὶ τὴν εὐλάβειαν καὶ τὴν ἀγάπην αὐτοὺς ἐργάζεται. Ἄ γὰρ μὴ ὄντα γενέσθαι ἐποίησε, ταῦτα πολλῶ ῥᾶον φυλάξει καὶ συντηρηῆσαι καὶ ἀνανεῶσαι δύναιτ' ἂν· ἀλλὰ ταῦτά ἐστι μεθ' ὧν ἀνάγκη προσιέναι τοῖς ἱεροῖς, καὶ ὧν χωρὶς

10. καὶ M μὴ S

11. ἀγνωμόνων S

εἶναι καμωμένο σά λόγχη, καὶ τέλος ἡ χύσις θερμοῦ ὕδατος στὰ ἅγια.

10 Καὶ στ' ἄλλα δὲ μυστήρια θὰ ἡμποροῦσες νὰ εὔρης πολλά τέτοια, ὅπως τὸ ὅτι στὸ βάπτισμα οἱ μέλλοντες νὰ βαπτισθοῦν πρέπει νὰ ξυπολυθοῦν καὶ ἐκδυθοῦν καὶ βλέποντας στὰ δυτικά νὰ ἀπλώνουν τὰ χέρια καὶ νὰ ἐμφυσοῦν. Ἄλλ' ἐκεῖ αὐτὰ διδάσκουν πόσο μῖσος πρέπει νὰ ὑπάρχη μέσα μας γιὰ τὸν πονηρὸ καὶ πόση ἀνάγκη εἶναι νὰ τὸν ἀποφεύγῃ αὐτὸς ποὺ πρόκειται νὰ εἶναι ἀληθινὸς Χριστιανὸς· καὶ ὅ,τι ἄλλο ὑπάρχει παρόμοιο στὰ μυστήρια, ἔχει ἄλλη σχετικὴ σημασία.

11 Τὰ γινόμενα ὁμως στὴν τελετὴ τῶν δώρων ἀναφέρονται ὅλα στὴν οἰκονομία τοῦ Σωτῆρος, ὥστε ἡ θεωρία της, εὑρισκομένη ἐμπρὸς στὰ μάτια μας, ν' ἀγιάζῃ τίς ψυχές κι' ἔτσι νὰ γινώμαστε ἱκανοὶ γιὰ τὴν ὑποδοχὴ τῶν ἱερῶν δώρων. Διότι αὐτὴ ἡ οἰκονομία ὅπως ἀνέστησε τὴν οἰκουμένη τότε ποὺ ἐπραγματοποιήθηκε, ἔτσι πάντοτε ὅταν θεωρῆται καθιστᾶ καλυτέρα καὶ θειότερα τὴν ψυχὴ αὐτῶν ποὺ τὴν θεωροῦν· μᾶλλον δὲ οὔτε τότε δὲν θὰ ὠφελοῦσε καθόλου, ἂν βλεπομένη δὲν ἐπιστευόταν. Καὶ γι' αὐτὸ ἐκηρύχθηκε καὶ γιὰ νὰ πιστευθῇ ὁ Θεὸς ἐχρησιμοποίησε μύρια μέσα. Διότι ἡ οἰκονομία δὲν ἡμποροῦσε νὰ ἐφαρμοσθῇ καὶ νὰ σώσῃ ἀνθρώπους, ἂν ἔμενε ἄγνωστη σ' ἐκείνους ποὺ ἐπρόκειτο νὰ σωθοῦν. Ἄλλὰ τότε, καθὼς ἐκηρυσσόταν, ἐδημιουργοῦσε στὶς ψυχές τῶν φρονίμων ἀνθρώπων τὴν εὐλάβεια καὶ τὴν πίστι καὶ τὴν ἀγάπη πρὸς τὸ Χριστό, ποὺ δὲν ὑπῆρχαν. Τώρα δέ, θεωρουμένη μὲ ζῆλο ἀπὸ τοὺς ἤδη πιστοὺς, δὲν φέρει βέβαια μέσα τους αὐτὰ τὰ εὐγενῆ αἰσθήματα, ἀλλὰ ὑπάρχοντα τὰ συντηρεῖ καὶ τὰ ἀνανεώνει καὶ τὰ αὐξάνει· καὶ τοὺς καθιστᾶ στὴ μὲν πίστι σταθερωτέρους, στὴ δὲ εὐλάβεια καὶ τὴν ἀγάπη θερμοτέρους. Διότι ἐκεῖνα ποὺ ἔκανε νὰ γίνουν, ἐνῶ δὲν ὑπῆρχαν, πολὺ περισσότερο θὰ ἡμποροῦσε τώρα νὰ τὰ φυλάξῃ καὶ νὰ τὰ συντηρήσῃ καὶ νὰ τὰ ἀνανεώσῃ. Αὐτὰ λοιπὸν εἶναι τὰ ἐφόδια, μὲ τὰ ὁποῖα εἶναι ἀνάγκη νὰ πλησιάζωμε τὰ

καὶ τὸ βλέπειν ἐκεῖ παντελῶς ἀνόσιον, εὐλάβεια, πίστις, ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸν πολὺ τὸ θερμὸν ἔχουσα.

12 Διὰ τοῦτο ἔχρησεν τὴν ταῦτα ἡμῖν ἐνθεῖναι δυναμένην θεωρίαν ἐν τῇ συντάξει τῆς ἱερουργίας σημαίνεσθαι, ἵνα μὴ τῷ νῶ λογίζώμεθα μόνον, ἀλλὰ καὶ βλέπωμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς τρόπον δῆ τινα τὴν πολλὴν τοῦ πλουσίου πενίαν, τὴν ἐπιδημίαν τοῦ πάντα τόπον κατέχοιτος, τὰ ὄνειδη τοῦ εὐλογημένου, τὰ πάθη τοῦ ἀπαθοῦς, ὅσον μισηθεῖς, ὅσον ἠγάπησεν ἡλίκος ὢν, ὅσον ἐταπείνωσεν ἑαυτόν· καὶ τί παθὼν καὶ τί δράσας, ταύτην ἠτοίμασεν ἐνώπιον ἡμῶν τὴν τράπεζαν· καὶ οὕτω θαυμάσαντες τὴν καινότητα τῆς σωτηρίας, ἐκπλαγέντες τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρῶν, αἰδεσθῶμεν τὸν οὕτως ἐλεήσαντα, τὸν οὕτω σώσαντα καὶ πιστεύσωμεν αὐτῷ τὰς ψυχάς, καὶ παραθώμεθα τὴν ζωὴν, καὶ φλέξωμεν τὰς καρδίας τῷ πυρὶ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ· καὶ τοιοῦτοι γενόμενοι, τῷ πυρὶ τῶν μυστηρίων ὁμιλήσωμεν ἀσφαλῶς καὶ οἰκείως.

13 Οὐ γὰρ ἀρκεῖ πρὸς τὸ τοιούτους γενέσθαι τότε τὸ μαθεῖν ποτε τὰ Χριστοῦ καὶ εἰδότας εἶναι· ἀλλ' ἀνάγκη καὶ τηνικαῦτα τὸν ὀφθαλμὸν τῆς διανοίας ἔχειν ἐκεῖ καὶ θεωρεῖν αὐτὰ, ἐνεργεῖα πάντα λογισμὸν ἕτερον ἐκβαλόντας, εἴ γε μέλλοιμεν πρὸς τὸν ἀγιασμὸν ἐκεῖνον ἐπιτηδεῖαν ἥπερ¹² ἔφη ἐργάσασθαι τὴν ψυχὴν. Εἴ γὰρ τὸν μὲν λόγον ἔχομεν τῆς εὐσεβείας, ὥστ' ἐρωτηθέντες αὐτὸν ὑγιῶς ἀν' ἀποκριθῆναι, ἐπειδὴν δὲ μνεῖσθαι δέη, μὴ θεωρῶμεν ἅπαντα καλῶς, ἀλλὰ τὸν νοῦν ἄλλοις προσέχωμεν, οὐδὲν ἡμῖν ὄφελος τῆς γνώσεώς ἐστὶν ἐκείνης· οὐ γὰρ δύναται τι τῶν

ἱερὰ μυστήρια καὶ χωρὶς τὰ ὁποῖα καὶ ἡ ἀτένισις πρὸς ἐκεῖ εἶναι κάτι ἀνόσιο· ἡ εὐλάβεια, ἡ πίστις, ἡ γεμάτη θερμὴ ἀγάπη πρὸς τὸν Θεό.

12 Γι' αὐτὸ ἔπρεπε κατὰ τὴ διάταξι τῆς ἱερουργίας νὰ σημαίνεται κι' ἡ θεωρία ποὺ μπορεῖ νὰ μᾶς ἐμβάλῃ αὐτὰ τὰ αἰσθήματα, γιὰ νὰ μὴ σκεπτόμαστε μόνο μὲ τὸ νοῦ, ἀλλὰ καὶ νὰ βλέπουμε κατὰ κάποιο τρόπο μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς τὴν μεγάλην πτωχεῖα τοῦ πλουσίου, τὴν ἐδῶ ἐπιδημία αὐτοῦ ποὺ καταλαμβάνει κάθε τόπο, τοὺς ὀνειδισμοὺς τοῦ εὐλογημένου, τὰ πάθη τοῦ ἀπαθοῦς· πόσο ἐμισήθηκε, πόσο ἀγάπησε· πόσος ἦταν, πόσο ἐταπείνωσε τὸν ἑαυτό του· ἔπειτα ἀπὸ πόσα πάθη καὶ ἔργα ἐτοίμασε ἐμπρὸς μας αὐτὴ τὴν τράπεζα. Καὶ ἔτσι, θαυμάζοντας τὴ νεότητα τῆς σωτηρίας, ἐκπλησσομένοι γιὰ τὸ πλῆθος τῆς ἐλεημοσύνης, ὡς εὐλαβηθοῦμε αὐτὸν ποὺ ἔτσι ἐλέησε, ποὺ ἔτσι ἔσωσε, καὶ ὡς ἐμπιστευθοῦμε σ' αὐτὸν τὶς ψυχές, ὡς τοῦ ἀναθέσωμε τὴ ζωὴ ⁷ καὶ ὡς ἀναφλέξωμε τὶς καρδιές μὲ τὸ πῦρ τῆς ἀγάπης του· καί, ἀφοῦ γίνωμε ἔτσι, ὡς συντροφεύσωμε τὸ πῦρ τῶν μυστηρίων μὲ ἀσφάλεια καὶ οἰκειότητα.

13 Πραγματικὰ γιὰ νὰ γίνωμε τότε τέτοιοι, δὲν ἀρκεῖ νὰ μάθωμε κάποτε τὰ σχετικὰ μὲ τὸ Χριστὸ καὶ νὰ εἴμαστε εἰδήμονες, ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη καὶ τώρα νὰ ἔχωμε τὸν ὀφθαλμὸ τῆς διανοίας ἐκεῖ καὶ νὰ θεωροῦμε αὐτὲς τὶς πραγματικότητες, ἀφοῦ ἀποβάλωμε κάθε ἄλλο λογισμό, ἐὰν βέβαια θέλωμε νὰ καταστήσωμε τὴν ψυχὴ κατάλληλη γιὰ τὸν ἁγιασμὸ ἐκεῖνο, ὅπως εἶπα. "Ἄν κατέχωμε τὸ λόγο τῆς εὐσεβείας, ὥστε ὅταν ἐρωτώμαστε γι' αὐτὸν ν' ἀπαντοῦμε σωστά, ὅταν ὅμως πρόκειται νὰ μετὰσχωμε στὰ μυστήρια δὲν θεωροῦμε ὅλα τὰ πράγματα μὲ προσοχή, ἀλλὰ προσηλώνομε τὸ νοῦ σὲ ἄλλα, δὲν προέρχεται κανένα ὄφελος γιὰ μᾶς ἀπὸ ἐκείνη τὴ γνῶσι· διότι αὐτὴ δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς ἐμβάλῃ κανένα ἀπὸ τὰ αἰσθήματα ποὺ ἀναφέρθηκαν. Ἀνταποκρινόμαστε ψυχικὰ πρὸς

7. «Χριστῷ τῷ Θεῷ παραθώμεθα», αἴτησις τῆς μεγάλης Συναπτῆς.

εἰρημένων ἡμῖν ἐνθεῖναι παθῶν. Πρὸς γὰρ τοὺς τότε κατέχοντας λογισμοὺς διατιθέμεθα, καὶ τοιαῦτα πάθη πάσχομεν οἷα δοῶν ἐκεῖνοι δύνανται.

14 Τούτου χάριν ὁ τοιοῦτος ἐπενοήθη τύπος, τοῦτο μὲν οὐ λόγοις μόνον σημαίνων, ἀλλὰ καὶ ἐπ' ὄψιν¹³ ἄγων ἅπαντα, τοῦτο δὲ διὰ πάσης τῆς ἱερουργίας φαινόμενος, ἵν' ἐκείνω μὲν εἰς τὰς ψυχὰς εὐκολώτερον δράσῃ, καὶ οὐ θεωρία ψιλὴ μόνον, ἀλλὰ καὶ πάθος ἡμῖν ἐντεθῆ, ὡς ἂν τῆς φαντασίας διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἐναργέστερον ἡμῖν τυπουμένης, ἐκείνω δὲ μὴ δῶ τῇ λήθῃ χώραν, μηδ' ἐάσῃ πρὸς ἄλλο τι τρέψαι τὸν λογισμὸν, ἕως ἐπ' αὐτὴν ἀγάγοι τὴν τράπεζαν, καὶ οὕτω γέμοντες τῶν ἐννοιῶν τούτων, καὶ τὴν μνήμην ἀκμάζουσαν ἔχοντες, τῶν ἱερῶν μεταλάβωμεν μυστηρίων, ἁγιασμὸν ἐπεισάγοντες ἁγιασμῶ, τῷ τῶν θεωριῶν τὸν τῆς τελετῆς, καὶ «μεταμορφούμενοι ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν» τὴν ἀπασῶν μεγίστην ἀπὸ τῆς ἐλάττονος.

15 Καὶ οὗτος μὲν ὁ νοῦς τῆς ὅλης ἱερουργίας ὡς ἐν κεφαλαίῳ· ἐξῆς δὲ ἄνωθεν αὐτὴν θεωρητέον, ὡς οἶόν τε, κατὰ μέρος. Πρῶτον μὲν τὰς προτελείους εὐχὰς, καὶ ἱερολογίας, καὶ ᾠδὰς ἱεράς, καὶ ἀναγνώσεις, ἔπειτα τὸ ἔργον αὐτὸ τὸ ἱερόν, αὐτὴν τὴν θυσίαν· μετὰ δὲ τοῦτο τὸν ἁγιασμὸν, ὃν δι' αὐτῆς ἀγιάζονται Χριστιανῶν ψυχαὶ καὶ ζώντων καὶ τεθνηκότων· ἔτι δὲ τὰς ἐπὶ τούτοις τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ ἱερέως πρὸν Θεὸν ᾠδὰς καὶ εὐχὰς, εἴ τι τούτων ἐπισκέψεως καὶ θεωρίας δεῖται τινος. Πρὸ δὲ πάντων καὶ ἐν πᾶσι τὴν διὰ πάσης τῆς τελετῆς φαινομένην τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίαν· τί τῶν ἐκείνης διὰ τίνος τῶν ἐν τῇ ἱερουργίᾳ τελουμένων σημαίνεται.

13. ὑπ' ὄψιν S

8. Θεωρία καὶ πάθος εἶναι οἱ δύο βασικὲς ἐμπειρίες τοῦ Χριστιανοῦ κατὰ τὴν θέσιν τοῦ Νικολάου Καβάσιλα. Θεωρία εἶναι ἡ θεατικὴ ἐποπτεία τοῦ μυστηρίου τῆς οἰκονομίας συμβολικῶς, δηλαδὴ τῆς ἐνανθρωπήσεως καὶ τῆς σωτηρίας· πάθος εἶναι ἡ συμμετοχὴ στὸ μυστήριον καὶ ἡ συμπάθεια πρὸς τὸν Χριστό.

9. Β' Κορ. 3,18. «Ἡμεῖς δὲ πάντες ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν

τούς λογισμούς που μᾶς κατέχουν κάθε φορά και δοκιμάζουμε τέτοια αίσθήματα που εκείνοι οί λογισμοί μπορούν νά παραγάγουν.

14 Γι' αὐτὸν τὸ λόγο ἐπινοήθηκε αὐτὸς ὁ συμβολισμὸς, ὥστε ἀφ' ἑνὸς μὲν νά μὴ δηλώνη μόνον μὲ λόγια τὰ γεγονότα τῆς οἰκονομίας, ἀλλὰ καὶ φέροντάς τα ἔμπρὸς στοὺς ὀφθαλμοὺς, ἀφ' ἑτέρου δὲ νά φαίνεται στὴν πορεία ὅλης τῆς ἱερουργίας· ὥστε μὲ τὸ πρῶτο νά ἐπιδρᾷ εὐκολώτερα στὶς ψυχές, καὶ νά εἰσαχθῆ μέσα μας ὄχι μόνον ἀπλή θεωρία ἀλλὰ καὶ πάθος⁸ ἐφ' ὅσον ἡ θεατικὴ παράστασις ἀποτυπώνει ζωηρότερα μέσα μας τὴν εἰκόνα, μὲ τὸ δεύτερο δὲ νά μὴ δώσῃ χῶρον στὴ λήθη καὶ νά μὴ ἀφήσῃ νά στρέψῃ πρὸς κάτι ἄλλο τὸ λογισμὸ, ἕως ὅτου μᾶς ὀδηγήσῃ στὴν ἀγία τράπεζα. Γεμᾶτοι τότε ἀπὸ αὐτὲς τὶς σκέψεις καὶ μὲ ἀκμαία τὴ μνήμη, θὰ μεταλάβωμε τῶν ἱερῶν μυστηρίων, εἰσάγοντας ἀγιασμὸ ἐπάνω στὸν ἀγιασμό, στὸν ἀγιασμὸ τῶν θεωριῶν τὸν ἀγιασμὸ τῆς τελετῆς, καὶ «μεταμορφωνόμενοι ἀπὸ δόξα σὲ δόξα»⁹, ἀπὸ τὴν κατώτερη πρὸς τὴν ἀνωτάτη.

15 Αὐτὸ εἶναι συνοπτικὰ τὸ νόημα τῆς ὅλης ἱερουργίας. Στὴ συνέχεια πρέπει νά τὴν ἐξετάσωμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ λεπτομερῶς, ὅσο εἶναι δυνατό. Πρῶτα δηλαδὴ τὶς προπαρασκευαστικὲς εὐχές, τοὺς ἀγιαστικoὺς τύπους, τὶς ἱερὲς ὠδές, τὰ ἀναγνωσματα, ἔπειτα τὸ ἱερὸ ἔργο καθ' ἑαυτὸ, τὴν ἴδια τὴ θυσία, μετὰ ἀπὸ αὐτὸ τὸν ἀγιασμὸ που ἀπολαύουν οἱ ψυχές τῶν Χριστιανῶν διὰ τῆς θυσίας, καὶ τῶν ζωντανῶν καὶ τῶν ἀποθανόντων, ἀκόμη δὲ τὶς ὠδές καὶ εὐχές τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ ἱερέως πρὸς τὸν Θεό, ἔαν κάτι ἀπὸ αὐτὲς χρειάζεται ἐξέτασι καὶ θεώρησι. Πρὶν δὲ ἀπὸ ὅλα καὶ ἐπάνω ἀπὸ ὅλα τὴν οἰκονομία τοῦ Σωτῆρος που φαίνεται στὴν πορεία ὅλης τῆς τελετῆς, δηλαδὴ τί ἀπὸ ἐκείνη τὴν οἰκονομία καὶ μὲ ποιὸ στοιχεῖο ἀπὸ τὰ τελούμενα στὴν λειτουργία σημαίνεται.

δόξαν Κυρίου κατοπτριζόμενοι τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος».

B'

Διὰ τί μὴ ἐξ ἀρχῆς ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ
τίθεται τὰ τίμια δῶρα

- 1 Ἀρχὴ δὲ ἡμῖν ἔστω τῶν ἐν τῇ προθέσει τελουμένων καὶ λεγομένων ἢ θεωρία, καὶ τούτων αὐτῆς τῆς προσαγωγῆς καὶ τῆς δωροφορίας.
- 2 Διὰ τί γὰρ οὐκ εὐθὺς εἰς τὸ θυσιαστήριον ἄγεται καὶ θύεται, ἀλλὰ πρῶτον ὡς δῶρα ¹⁴ ἀνατίθεται τῷ Θεῷ; Ὅτι προσήγοντο μὲν θυσίαι ¹⁵ τῷ Θεῷ παρὰ τῶν παλαιῶν, ζώων ἀλόγων σφαγαὶ καὶ αἵματα· προσήγοντο δὲ καὶ δῶρα, ὥσπερ τὰ χρυσᾶ σκεύη ἢ ἀργυρᾶ.
- 3 Τὸ δὲ σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀμφοτέρα φαίνεται ἔχον. Καὶ γὰρ θυσία μὲν γέγονεν ὕστερον ὅτε ἐσφάγη ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς, ἀνέκειτο δὲ ἐξ ἀρχῆς τῷ Θεῷ, καὶ δῶρον ἦν αὐτῷ τίμιον, καὶ ὡς προσληφθὲν ὡς ἀπαρχὴ τοῦ γένους ἡμῶν καὶ διὰ τὸν νόμον, ὅτι πρωτότοκος ἦν.
- 4 Τούτου χάριν τὰ νῦν ¹⁶ προσαγόμενα δι' ὧν τὸ σῶμα ἐκεῖνο σημαίνεται, οὐκ εὐθὺς εἰς τὸ θυσιαστήριον ἄγεται καὶ θύεται· ἀλλὰ τοῦτο μὲν ὕστερον, πρότερον δὲ ἀνατίθεται, καὶ δῶρα τίμια τῷ Θεῷ καὶ γίνεται καὶ καλεῖται.
- 5 Οὕτως ὁ Χριστὸς ἐποίησεν. Ὅτε γὰρ ἄρτον καὶ οἶνον ταῖς χερσὶ λαβὼν ἀνεδείκνυ τῷ Θεῷ καὶ Πατρί, ὡς δῶρα ταῦτα προσάγων αὐτῷ ¹⁷ καὶ ἀνατιθεὶς ἀνεδείκνυ. Καὶ πόθεν δῆλον; Ἐξ ὧν ἢ Ἐκκλησία τοῦτο ποιεῖ, καὶ δῶρα ταῦτα καλεῖ. Οὐ γὰρ ἂν ἐποίει, εἰ μὴ τὸν Χριστὸν ἔγνω τοῦτο ποιήσαντα. Ἦκουσε γὰρ αὐτοῦ κελεύσαντος, («τοῦτο ποιεῖτε») ¹⁸, καὶ οὐκ ἂν ἀνομοίως αὐτὸν ἐμιμήσατο.

14. δῶρον S

15. αἱ θυσίαι S

16. νῦν παραλ. S

17. αὐτῷ παραλ. S

18. εἰς τὴν ἀνάμνησιν προσθέτει S

2

Γιατί δὲν τοποθετοῦνται ἀπὸ τὴν ἀρχὴ
τὰ τίμια δῶρα στὸ θυσιαστήριον

- 1 Ἄς ἀρχίσωμε μὲ τὴ θεώρησι τῶν τελουμένων καὶ λεγομένων
στην πρόθεσι, καὶ μάλιστα ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν παρουσίασι καὶ
προσφορᾶ τῶν δώρων.
- 2 Γιατί τάχα τὰ στοιχεῖα δὲν φέρονται εὐθύς στὸ θυσιαστήριον
γιὰ νὰ θυσιασθοῦν, ἀλλὰ πρῶτα ἀνατίθενται ὡς δῶρα στὸ
Θεό; Αὐτὸ συμβαίνει διότι ἀπὸ τοὺς παλαιούς¹⁰ προσφέρον-
ταν μὲν θυσίαι στὸ Θεό, ἀλόγων ζώων σφάγια καὶ αἵμα-
τα, ἀλλὰ προσφέρονταν ἐπίσης καὶ δῶρα, ὅπως τὰ χρυσᾶ
σκεύη ἢ τὰ ἀργυρᾶ.
- 3 Τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ λοιπὸν φαίνεται νὰ ἔχη καὶ τὰ δύο.
Πραγματικὰ θυσία μὲν ἔγινε ἀργότερα, ὅταν ἐσφάγηκε γιὰ
τὴν δόξα τοῦ Πατρός, εὐρισκόταν δὲ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ δίπλα στὸ
Θεό, καὶ ἦταν πολύτιμο πρὸς αὐτὸν δῶρο, διότι εἶχε ληφθῆ
ὡς ἀπαρχὴ τοῦ γένους μας καὶ διότι ἔτσι θὰ προβλεπόταν ἀπὸ
τὸ νόμο, ἀφοῦ ἦταν πρωτότοκος.
- 4 Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ τὰ προσφερόμενα τώρα στοιχεῖα, διὰ τῶν
ὁποίων σημαίνεται τὸ σῶμα ἐκεῖνο, δὲν φέρονται εὐθύς στὸ
θυσιαστήριον γιὰ νὰ θυσιασθοῦν, ἀλλ' αὐτὸ θὰ συμβῆ ὕστε-
ρα, ἐνῶ προηγουμένως ἀφιερώνονται στὸ Θεό καὶ γίνονται
καλοῦνται τίμια δῶρα.
- 5 Ἔτσι ἔκαμε ὁ Χριστός. Ὄταν, παίρνοντας στὰ χέρια ἄρτο
καὶ οἶνο, τὰ παρουσίαζε στὸ Θεό καὶ Πατέρα, τὰ παρουσίαζε
προσφέροντας καὶ ἀφιερώνοντάς τα ὡς δῶρα. Καὶ ἀπὸ ποῦ
δηλώνεται αὐτό; Ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι αὐτὸ κάμει ἡ Ἐκκλησία
καὶ τὰ καλεῖ δῶρα. Πραγματικὰ δὲν θὰ τὸ ἔκαμε ἔτσι, ἂν δὲν
ἐγνώριζε ὅτι αὐτὸ ἔκαμε ὁ Χριστός. Τὸν ἄκουσε νὰ παραγα-
γέλλη, «τοῦτο νὰ κάμετε γιὰ ἀνάμνησί μου»¹¹, καὶ δὲν θὰ τὸν
ἐμιμόταν ἂν αὐτὸς εἶχε κάμει διαφορετικά.

11. Λουκᾶ 22,19. Α' Κορ. 11,24ε.

Γ'

“Οτι τὰ δῶρα ταῦτα τῷ Θεῷ ἀνατίθεται,
ὡς ἀπαρχαὶ ζωῆς ἀνθρωπίνης

1 Ἀλλὰ τί τὸ σχῆμα τῶν δώρων; Καρπῶν ἀπαρχὰς οἱ παλαιοὶ προσῆγον, ἢ ποιμνίων, ἢ βουκολίων, ἢ ἄλλων κτήσεων. Ἡμεῖς δὲ ὡς ἀπαρχὰς τῆς ἡμετέρας ζωῆς τῷ Θεῷ ἀφιερῶμεν ταῦτα τὰ δῶρα τροφὴν ἀνθρωπίνην ὄντα, δι’ ἧς ἡ σωματικὴ ζωὴ συνέστηκε· καὶ οὐ συνέστηκε μόνον διὰ τῆς τροφῆς ἢ ζωῆς, ἀλλὰ καὶ σημαίνεται δι’ αὐτῆς. «Συνεφάγομεν γὰρ καὶ συνεπίομεν αὐτῷ μετὰ τὴν ἀνάστασιν», περὶ τοῦ Χριστοῦ οἱ ἀπόστολοι ἔλεγον, ἵνα δείξωσιν ὅτι ζῶντα αὐτὸν εἶδον. Καὶ ὁ Κύριος, ὃν ἀνέστησε νεκρόν, τούτῳ δοῦναι φαγεῖν ἐκέλευσεν, ἵνα τῇ τροφῇ τὴν ζωὴν ἀποδείξῃ. Ὡστε οὐδὲν ἀπεικὸς τὸν ἀπαρχόμενον τῆς τροφῆς δοκεῖν αὐτῆς ἀπαρχεσθαι τῆς ζωῆς.

2 Ἀλλ’ ἴσως εἴποι τις ἂν ὅτι καὶ πάντα σχεδὸν τὰ παρὰ τῶν παλαιῶν τῷ Θεῷ προσαγόμενα τρέφειν δύναται τὸν ἄνθρωπον· καρποὶ γὰρ ἦσαν ἐφ’ οἷς οἱ γεωργοὶ πονοῦσι, καὶ ζῶα τῶν ἐδωδύμων. Τί οὖν; Πάντα ἐκεῖνα τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς¹⁹ ἦσαν ἀπαρχαί; Οὐδαμῶς· οὐδὲν γὰρ ἐκείνων ἰδίως ἀνθρωπίνη τροφή· κοινὴ γὰρ καὶ τῶν ἄλλων ζώων· τὰ μὲν πτηνῶν καὶ ποοφάγων, τὰ δὲ σαρκοφάγων θηρίων. Ἀνθρώπινον γὰρ ἐκεῖνο λέγομεν τὸ μόνῳ διαφέρον ἀνθρώπῳ· τὸ δὲ κατασκευῆς ἄρτου δεηθῆναι ὥστε φαγεῖν, καὶ μηχανήσασθαι οἶνον ὥστε πιεῖν, ἀνθρώπου μόνον ἴδιον.

3 Καὶ τὸ μὲν εἶδος τῆς δωροφορίας ταύτης τοιοῦτον.

19. ζωῆς παραλ. S

10. Ἐννοοῦνται αὐτοὶ ποὺ ἀνήκουν στὸν παλαιὸ νόμο, οἱ Ἰουδαῖοι.

3

Ἀνάθεσις αὐτῶν τῶν δώρων στὸν Θεὸ
σὰν ἀπαρχῶν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς

- 1 Ἀλλὰ τί σημαίνει τὸ σχῆμα τῶν δώρων; Οἱ παλαιοὶ προσέφεραν ἀπαρχές¹² καρπῶν ἢ αἰγοπροβάτων ἢ βοδιῶν ἢ ἄλλων ἀγαθῶν. Ἐμεῖς δὲ ἀφιερώνομε στὸ Θεὸ σὰν ἀπαρχές τῆς ζωῆς μας αὐτὰ τὰ δῶρα, ἀνθρωπίνη τροφή, μὲ τὴν ὁποία συντηρεῖται ἡ σωματικὴ ζωή. Καὶ ὄχι μόνο συντηρεῖται μὲ τὴν τροφή ἢ ζωή, ἀλλὰ καὶ δηλώνεται μὲ αὐτήν. Πραγματικὰ οἱ ἀπόστολοι εἶπαν γιὰ τὸν Χριστό, «ἐφάγαμε καὶ ἤπιαμε μαζί του μετὰ τὴν ἀνάστασι»¹³, γιὰ νὰ δείξουν ὅτι τὸν εἶδαν ζωντανό. Καὶ ὁ Κύριος παρήγγειλε νὰ δώσουν νὰ φάγη στὸ νεκρὸ ποῦ ἀνέστησε, γιὰ ν' ἀποδείξη τὴ ζωὴ μὲ τὴν τροφή. Εἶναι φυσικὸ λοιπὸν αὐτὸς ποῦ ἀρχίζει νὰ παίρνη τροφή νὰ θεωρῆται ὅτι ἀρχίζει τὴ ζωή.
- 2 Ἄλλ' ἴσως εἶπῃ κανεὶς ὅτι καὶ ὅλα σχεδὸν ὅσα προσφέρονταν ἀπὸ τοὺς παλαιούς στὸ Θεὸ μπορούν νὰ θρέψουν τὸν ἄνθρωπο· διότι ἦσαν καρποί, γιὰ τὴν παραγωγή τῶν ὁποίων κοπιάζουν οἱ γεωργοί, καὶ ζῶα φαγώσιμα. Τί λοιπόν; Ὅλα ἐκεῖνα ἦσαν ἀπαρχές ἀνθρωπίνης ζωῆς; Καθόλου· διότι τίποτε ἀπὸ ἐκεῖνα δὲν εἶναι ἀποκλειστικὰ ἀνθρωπίνη τροφή, ἀφοῦ ὅλα εἶναι κοινὴ τροφή καὶ τῶν ἄλλων ζώων, ἄλλα τῶν πτηνῶν καὶ τῶν χορτοφάγων, ἄλλα τῶν σαρκοφάγων θηρίων. Ἀνθρώπινο λέγομε ἐκεῖνο ποῦ ἀρμόζει στὸν ἄνθρωπο μόνο· τὸ νὰ χρειάζεται δὲ παρασκευὴ ἄρτου γιὰ νὰ φάγη καὶ ἐπεξεργασία οἴνου γιὰ νὰ πιῇ, αὐτὸ εἶναι ἰδιαίτερο γνῶρισμα τοῦ ἀνθρώπου.
- 3 Τέτοιο εἶναι τὸ εἶδος αὐτῆς τῆς προσφορᾶς δώρων.

12. Πρῶτοι καρποί, πρῶτα προϊόντα ἢ ζῶα.

13. Πράξ. 10,41.

Δ'

Διὰ τί εἰκὸς ἦν ἀπαρχὰς ἀνθρωπίνης
ζωῆς εἶναι τὰ δῶρα ταῦτα

1 Τί δὲ τὸ αἷτιον καὶ τίς ὁ λόγος καθ' ὃν ἐχοῦν ἡμᾶς ἀπαρχὰς ζωῆς τῷ Θεῷ τὰ δῶρα ταῦτα προσάγειν; Ὅτι ζωὴν ἡμῖν ὁ Θεὸς ἀντιδίδωσι τούτων τῶν δώρων· καὶ ἦν εἰκὸς τῇ ἀντιδόσει τὴν δόσιν μὴ παντελῶς ἀπάδειν, ἀλλ' ἔχειν τι συγγενές, καὶ ζωῆς οὐσης ἐκείνης, ζωὴν καὶ αὐτὴν εἶναι τρόπον τινά, καὶ μάλιστα ὅτι ὁ αὐτός ἐστι καὶ τῆς δόσεως νομοθέτης καὶ ἀντιδόσεως χορηγός, ὁ δικαίως κρίνων («καὶ πάντα ζυγῷ τιθεὶς καὶ σταθμῶ»). Αὐτὸς ἐκέλευσεν ἄρτον καὶ οἶνον προσάγειν, αὐτὸς ἀντιδίδωσι τούτων ἄρτον ζῶντα καὶ ποτήριον ζωῆς αἰωνίου. Ὅθεν καθάπερ τοῖς ἀποστόλοις ἀλείαν ἀντέδωκεν ἀλείας, τῆς τῶν ἰχθύων τὴν τῶν ἀνθρώπων, καὶ τῷ ἐπερωτήσαντι πλουσίῳ περὶ τῆς βασιλείας, ἀντὶ πλούτου γηίνου τὸν οὐράνιον ἐπηγγείλατο πλοῦτον· οὕτως ἀνάπαλιν ἐνταῦθα, οἷς ζωὴν αἰώνιον ἔμελλε δώσειν (λέγω δὴ τὸ ζωοποιὸν αὐτοῦ σῶμα καὶ τὸ ²⁰ αἷμα), τούτους προεισφέρειν ἐκέλευσεν ἐπικήρου ζωῆς ἀφορμάς· ἵνα ζωῆς ἀντιλάβωμεν ζωὴν, τῆς προσκαιροῦ τὴν αἰωνίαν, καὶ ἡ χάρις ἀμοιβὴ δόξης, καὶ ὁ ἀμέτρητος ἔλεος ἔχη τι καὶ δικαιοσύνης, καὶ τὸ λόγιον ἐκεῖνο πληρωθῆ· «θήσω τὴν ἐλεημοσύνην μου εἰς σταθμούς»).

2 Καὶ οὐκ ἐπὶ τοῦ μυστηρίου τούτου μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος τοῦτο γίνεται καὶ ζωὴν ἀλλαττόμεθα ζωῆς καὶ τὴν μὲν προδιδόαμεν ²¹, τὴν δὲ ἀντ' ἐκείνης λαμβάνομεν. Ἄλλ' ἡ μὲν προδοσία τῆς ζωῆς ὁ θάνατος ἐν εἰκόνι τινὶ καὶ γραφῇ, ἡ δ' ἀναβίωσις ζωὴ ἐστὶν ἀληθής. Ἐπεὶ γὰρ ἀποθανῶν ὁ Σωτὴρ

20. τὸ παραλ. S

21. προδίδομεν S

4

Γιατί ἐταίριαζε νὰ εἶναι ἀπαρχές τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς αὐτὰ τὰ δῶρα

1 Ποιὸ εἶναι τὸ αἶτιο καὶ ποιὸς ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο ἔπρεπε νὰ προσφέρουμε ἐμεῖς στὸ Θεὸ αὐτὰ τὰ δῶρα σὰν ἀπαρχές τῆς ζωῆς; Τὸ ὅτι ὡς ἀντίδωρο γι' αὐτὰ τὰ δῶρα ὁ Θεὸς μᾶς προσφέρει ζωὴ· καὶ ἦταν φυσικὸ νὰ μὴ εἶναι ἐντελῶς ἀσχετὴ ἡ ἀντίδοσις πρὸς τὴ δόσι, ἀλλὰ νὰ ἔχη κάποια συγγένεια, καὶ ἀφοῦ ἐκείνη εἶναι ζωὴ, νὰ εἶναι καὶ αὐτὴ κατὰ κάποιο τρόπο ζωὴ, καὶ μάλιστα ἐφ' ὅσον ὁ ἴδιος εἶναι καὶ τῆς δόσεως ὁ νομοθέτης καὶ τῆς ἀντιδόσεως ὁ χορηγός, αὐτὸς ποὺ κρίνει δίκαια «καὶ τὰ τοποθετεῖ ὅλα σὲ ζυγαριὰ καὶ μέτρο» ¹⁴. Αὐτὸς παρήγγειλε νὰ παρουσιάζουμε ἄρτο καὶ οἶνο, αὐτὸς ἀντιδωρίζει γι' αὐτὰ ἄρτο ζωντανὸ καὶ ποτήριον αἰωνίου ζωῆς. Γι' αὐτό, ὅπως στοὺς ἀποστόλους γιὰ ἄλεια ἀντέδωσε ἄλεια, γιὰ τῶν ψαριῶν τὴν ἄλεια τῶν ἀνθρώπων, καὶ στὸν πλούσιον ποὺ ἐρώτησε γιὰ τὴ βασιλεία ἀντὶ τοῦ γηίνου πλούτου ὑποσχέθηκε τὸν οὐράνιον πλοῦτον, ἔτσι πάλι ἐδῶ, αὐτοὺς στοὺς ὁποίους ἐπρόκειτο νὰ δώσῃ αἰώνιον ζωὴ—ἐννοῶ τὸ ζωοποιό του σῶμα καὶ αἷμα—διέταξε νὰ προσφέρουν προηγουμένως τὰ ἐφόδια τῆς προσκαίρου ζωῆς· ὥστε γιὰ τὴ ζωὴ νὰ ἀντιδεχθοῦμε ζωὴ, γιὰ τὴν πρόσκαιρον τὴν αἰωνία, καὶ ἡ χάρις νὰ φανῇ ἀμοιβὴ καὶ τὸ ἀμέτρητον ἔλεος νὰ ἔχη κάτι ἀπὸ τὴ δικαιοσύνη καὶ νὰ ἐκπληρωθῇ ἐκεῖνο τὸ λόγιον· «θὰ τοποθετήσω τὴν ἐλεημοσύνη μου σὲ ζυγαριὰ» ¹⁵.

2 Καὶ αὐτὸ δὲν συμβαίνει μόνον σ' αὐτὸ τὸ μυστήριον, ἀλλὰ καὶ στὸ βάπτισμα, καὶ ἀνταλλάσσομε ζωὴ με ζωὴ, δίδομε πρῶτα τὴ μία καὶ παίρνομε ἀντὶ ἐκείνης τὴν ἄλλη. Ἀλλὰ ἡ μὲν δόσις τῆς ζωῆς ἀπὸ πρὶν εἶναι θάνατος σὲ εἰκόνα καὶ γραφή, ἡ δὲ ἀναβίωσις εἶναι ἀληθινὴ ζωὴ. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ Σωτὴρ, ποὺ

14. Βλ. Ἦσ. 28,17. 40,12. Σοφ. Σολ. 11,20 ἔ.

15. Βλ. Ἱερ. 9,24. Σοφ. Σολ. 11,20 - 24.

καὶ ἀναστάς, τῆς νέας αὐτοῦ ζωῆς καὶ ἡμῖν ἠθέλησε μεταδοῦναι, ἐκέλευσέ τι τοῦ μεγάλου τούτου δώρου καὶ ἡμᾶς προεισφέρειν αὐτῷ. Καὶ τί τοῦτο; Τὸ μιμεῖσθαι τὸν αὐτοῦ θάνατον. Καὶ τίνα τρόπον; Ἐν ὕδατι τὸ σῶμα κρύψαντας καθάπερ ἐν τάφῳ, καὶ τοῦτο τρεῖς ἐπιδειξαμένους, ὡς ἤδη τοῦ θανάτου καὶ τῆς ταφῆς λαβῶν κοινωνοὺς τῆς καινῆς αὐτοῦ ζωῆς ἀξιοῖ.

3 Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω.

Ε'

Διὰ τί δὲ μὴ δλόκληρος ἀνατίθεται
ἄρτος, ἀλλὰ τμημα

- 1 Κάκεινο δὲ ἐπισημήνασθαι χρή, τί δὴ ποτε μὴ τοὺς προσενεχθέντας ἄρτους ἀπλῶς, ἀλλ' ὃν αὐτὸς ὁ ἱερεὺς αὐτῶν ἀποτέμνει, τοῦτον καὶ δῶρον ποιεῖται καὶ ἀνατίθῃσι τῷ Θεῷ, καὶ εἰς τὸ θυσιαστήριον εἰσάγων ἱερουργεῖ.
- 2 Καὶ τοῦτο τῆς Χριστοῦ προσαγωγῆς ἴδιον· τὰ γὰρ ἄλλα δῶρα, οἱ κεκτημένοι μὲν τῶν ὁμογενῶν ἀφώριζον, καὶ εἰς τὸν ναὸν ἤγον, καὶ ταῖς χερσὶν ἐνετίθεσαν τῶν ἱερέων· οἱ δὲ ἱερεῖς ἐδέχοντο καὶ ἀνετίθεσαν ἢ ἔθνον, ἢ ὅτι ἔδει χρήσασθαι τῶν προσενεχθέντων ἐκάστω.
- 3 Τὸ δὲ Κυριακὸν σῶμα ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἱερέως καὶ ἀφωρίσθη τῶν ὁμογενῶν, καὶ προσηνέχθη καὶ ἀνελήφθη καὶ ἀνετέθη Θεῷ καὶ τελευταῖον ἐτύθη. Αὐτὸς μὲν γὰρ ἐξεῖλεν ἑαυτῷ τοῦ ἡμετέρου φυράματος ὁ τοῦ Θεοῦ υἱὸς ἀφελών· αὐτὸς δὲ τῷ Θεῷ δῶρον ἔδωκεν, ἐν τοῖς κόλποις αὐτὸ θεῖς τοῦ Πατρὸς, ὡς ἂν τῶν κόλπων ἐκείνων αὐτὸς μηδέ ποτε χωρισθεῖς, ἀλλ' ἐκεῖ καὶ τοῦτο κτίσας καὶ περιθέμενος, ὥστε ἅμα τε πλασθῆναι καὶ δεδομένον Θεῷ εἶναι. Τελευταῖον δὲ καὶ ἐπὶ τὸν σταυρὸν αὐτὸς ἤγαγε καὶ ἔθυσε.

ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, ἠθέλησε νὰ μεταδώσῃ καὶ σ' ἐμᾶς ἀπὸ τῆς νέας ζωῆς του, διέταξε κι' ἐμᾶς νὰ τοῦ προεισφέρωμε κάτι ἀπὸ τὸ μεγάλο τοῦτο δῶρο. Καὶ τί εἶναι τοῦτο; Τὸ νὰ μιμηθοῦμε τὸ θάνατό του. Καὶ μὲ ποιοῦ τρόπο; Ἐφοῦ κρύψωμε τὸ σῶμα στὸ ὕδωρ ὅπως σὲ τάφο καὶ ἐπιδεικνύοντας τοῦτο τρεῖς φορές, μᾶς ἀξιῶναι τῆς νέας ζωῆς του, σὰν νὰ μᾶς ἐπῆρε ἤδη μετόχους τοῦ θανάτου καὶ τῆς ταφῆς του.

3 Ἔτσι εἶναι αὐτά.

5

ΓΙΑ ΤΙ ΔΕΝ ΠΡΟΣΦΕΡΕΤΑΙ ὈΛΟΚΛΗΡΟΣ
ἄρτος ἀλλὰ τμημα

- 1 Πρέπει νὰ ἐπεξηγήσωμε κι' ἐκεῖνο· γιατί δὲν ἀφιερώνονται ὅλοι γενικῶς οἱ ἄρτοι ποὺ προσφέρθηκαν, ἀλλὰ ἀπὸ αὐτοὺς ὁ ἱερεὺς προσφέρει σὰν δῶρο καὶ ἀφιερώνει στὸ Θεὸ μόνον αὐτὸν ποὺ κόπτει, καὶ εἰσάγοντάς τον στὸ θυσιαστήριο ἱεουργεῖ;
- 2 Εἶναι καὶ τοῦτο μία ἰδιορρυθμία τῆς προσφορᾶς τοῦ Χριστοῦ· Τὰ ἄλλα δηλαδὴ δῶρα, οἱ κάτοχοι τὰ ἐχώριζαν ἀπὸ τὰ ὁμοιογενῆ καὶ τὰ ἔφεραν στὸ ναὸ καὶ τὰ ἀπέθεταν στὰ χέρια τῶν ἱερέων· οἱ δὲ ἱερεῖς τὰ ἐδέχονταν καὶ τὰ ἀφιέρωναν ἢ τὰ ἐθυσίαζαν ἢ ἔκαμαν τὸ καθένα ἀπὸ τὰ προσφερθέντα ὅ,τι ἐταίριαζε.
- 3 Τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ἐξεχωρίσθηκε ἀπὸ τὰ ὁμοιογενῆ ἀπ' αὐτὸν τὸν ἴδιο ὡς ἀρχιερεὶα καὶ προσφέρθηκε καὶ ἀνυψώθηκε καὶ ἀνατέθηκε στὸ Θεὸ καὶ τελικὰ ἐθυσιάσθηκε. Διότι αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τὸ ἐπῆρε γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἀφοῦ τὸ ἀφαίρεσε ἀπὸ τὸ φύραμά μας, αὐτὸς πάλι ὁ ἴδιος τὸ ἔδωσε δῶρο στὸ Θεὸ, τοποθετώντας το στοὺς κόλπους τοῦ Πατρὸς, ἀφοῦ ποτὲ αὐτὸς δὲν ἐχώρισθηκε ἀπὸ ἐκείνους τοὺς κόλπους, ἀλλὰ ἐκεῖ καὶ τὸ ἔκτισε καὶ τὸ ἐφόρεσε, ὥστε αὐτὸ τὸ σῶμα ἐπλάσθηκε καὶ ἐδόθηκε στὸ Θεὸ τὴν ἴδια στιγμή. Τέλος αὐτὸς ὁ ἴδιος τὸ ὠδήγησε στὸ σταυρὸ καὶ τὸ ἐθυσίασε.

4 Διὰ τοῦτο τὸν μέλλοντα ἄρτον εἰς ἐκεῖνο μεταβάλλειν τὸ σῶμα, ὁ αὐτὸς ἱερεὺς καὶ ἀποκόπτει τῶν ὁμοφυῶν καὶ ἀνατίθῃσι τῷ Θεῷ θεὶς ἐν τῷ ἱερῷ πίνακι καὶ μετὰ ταῦτα εἰς τὸ θυσιαστήριον ἀγαγὼν ²² θύει.

5'

Διὰ τί ἐν τῷ ἄρτω τυποῖ ὁ ἱερεὺς
τὸ τοῦ Χριστοῦ πάθος

1 Ὁ μὲν οὖν ἀποτμηθεὶς ἄρτος, ἕως ἐν τῇ προθέσει κεῖται, ἄρτος ἐστὶ ψιλός, τοῦτο μόνον λαβὼν, τὸ ἀνατεθῆναι Θεῷ, καὶ γενέσθαι δῶρον, ὅτε καὶ σημαίνει τὸν Χριστὸν κατὰ τὴν ἡλικίαν ἐκείνην ἐξ ἧς ἐγένετο δῶρον. Ἐγένετο δὲ ἐξ αὐτῆς γεννήσεως καθάπερ ἔμπροσθεν εἴρηται ὅτι καὶ κατὰ τὴν γέννησιν δῶρον ἦν, κατὰ τὸν νόμον, ὅτι ²³ πρωτότοκος ἦν.

2 Ὅτι δὲ τὰ ὕστερον γενόμενα ἐν ἐκείνῳ τῷ σώματι πάθη διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν, ὁ σταυρὸς καὶ ὁ θάνατος, προδιετυπώθη πρότερον τοῖς ἀρχαίοις, τούτου χάριν καὶ ὁ ἱερεὺς ἐνταῦθα πρὶν ἀγαγεῖν εἰς τὸ θυσιαστήριον τὸν ἄρτον καὶ θῦσαι, τοὺς τύπους ἐκείνους πειράται δεικνύειν πρότερον ἐν αὐτῷ. Καὶ τίνα τρόπον; Ἐν ὅσῳ αὐτὸν ἀπὸ τῶν ὀλοκλήρων ἄρτων ἀφαιρούμενος ποιεῖται δῶρον, τὸ τοῦ Κυρίου ²⁴ πάθος καὶ τὸν θάνατον ἐν αὐτῷ γράφει, καθάπερ ἐν πίνακι· καὶ πάντα ὅσα ποιεῖ, τὰ μὲν κατὰ χρείαν, τὰ δὲ ἐπίτηδες, εἰς τὴν σημασίαν ταύτην βιάζεται· καὶ ἔστι τὰ γινόμενα τηνικαῦτα τῶν σωτηρίων παθῶν καὶ τοῦ θανάτου πρακτικὴ διήγησις.

3 Τοῦτο δὲ ἀρχαῖον ἔθος ἦν καὶ πρακτικῶς ἐνίοτε καὶ διηγοῦντο καὶ παρήγουν καὶ προεφήτευον. Καὶ γὰρ ὁ προφήτης, δηλῶσαι βουλόμενος τὴν τῶν Ἑβραίων αἰχμαλωσίαν, ἔδησεν ἑαυτόν. Καὶ Ἄγαθος ὕστερον τὸ αὐτὸ τοῦτο ²⁵ ἐποίησε, σημαίνων τὰ

22. ἄγων S

23. ἐπεὶ S

24. Χριστοῦ S

25. τοῦτο παραλ. S

4 Γι' αὐτὸ τὸν ἄρτο ποὺ πρόκειται νὰ μεταβληθῆ σὲ σῶμα, ὁ ἴδιος ὁ ἱερεὺς τὸν ἀποκόπτει ἀπὸ τοὺς ὁμοειδεῖς καὶ τὸν ἀφιερώνει στὸ Θεὸ τοποθετώντας τὸν στὸ ἱερὸ πινάκιο καὶ ἔπειτα φέροντάς τὸν στὸ θυσιαστήριο τὸν θυσιάζει.

6

Γιατί ὁ ἱερεὺς τυπώνει στὸν ἄρτο
τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ

- 1 Ὁ ἄρτος ποὺ ἀποκόπτεται, ἕως ὅτου εὐρίσκεται στὴν πρόθεσι, εἶναι ἀπλὸς ἄρτος, ποὺ ἐπῆρε τοῦτο μόνο, ὅτι ἀνατέθηκε στὸ Θεὸ κι' ἔγινε δῶρο. Τότε σημαίνει τὸν Χριστὸ στὴν πρώτη ἡλικία του ὁπότε ἔγινε δῶρο· καί, ὅπως ἔχει λεχθῆ προηγουμένως, ἔγινε ἀπὸ τῆ γέννησί του ἀκόμη, διότι καὶ κατὰ τῆ γέννησι ἦταν δῶρο, σύμφωνα μὲ τὸ νόμο, ἀφοῦ ἦταν πρωτότοκος.
- 2 Ἐπειδὴ δὲ ὅσα πάθη ὑπέφερε σ' ἐκεῖνο τὸ σῶμα γιὰ τῆ σωτηρία μας, ὁ σταυρὸς καὶ ὁ θάνατος, προτυπώθηκαν πρῶτα στοὺς ἀρχαίους, γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἱερεὺς ἐδῶ, πρὶν φέρῃ τὸν ἄρτο στὸ θυσιαστήριο γιὰ νὰ τὸν θυσιάσῃ, φροντίζει νὰ δείξῃ πρῶτα σ' αὐτὸν ἐκείνους τοὺς τύπους. Καὶ μὲ ποιοῦ τρόπο; Καθὼς τὸν ἀφαιρεῖ ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν ἄρτων καὶ τὸν καθιστᾷ δῶρο, γράφει σ' αὐτὸν τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ θάνατο, σὰν σὲ πινακίδα· καὶ ὅλα ὅσα ἐκτελεῖ, ἄλλα ἀπὸ πρακτικὴ ἀνάγκη, ἄλλα ἐπίτηδες, εἶναι ὑποτεταγμένα σ' αὐτὴν τῆ σημασία. Καὶ τὰ γινόμενα τότε εἶναι στὴν πρᾶξι διήγησις γιὰ τὰ σωτηριώδη πάθη καὶ τὸ θάνατο.
- 3 Ἦταν τοῦτο ἀρχαῖο ἔθιμο, νὰ διηγοῦνται μερικὲς φορές καὶ νὰ παραινοῦν καὶ νὰ προφητεύουν μὲ πράξεις. Ἔτσι ὁ προφήτης, θέλοντας νὰ δηλώσῃ τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν Ἑβραίων, ἔδωσε τὸν ἑαυτοῦ ¹⁶. Καὶ ὁ Ἅγαιος ὕστερα ἔκαμε αὐτὸ τὸ

16. Ἰεζ. 3,25. 4,8.

τοῦ Παύλου δεσμά. Καὶ πατέρα τινά φασι τῶν θεοφόρων ἐρωτηθέντα τί ἐστὶ μοναχός, ἀποκριθῆναι μὲν οὐδέν, τὸ δὲ ἱμάτιον περιδυθέντα καταπατῆσαι.

4 Καὶ αὐτὸν δὲ τοῦ Κυρίου τὸν θάνατον καὶ τὴν ὄλην οἰκονομίαν οἱ παλαιοὶ οὐ λόγοις μόνον ἀλλὰ καὶ ἔργοις καὶ αὐτοὶ ἐμήνουν, καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐμάνθανον, οἷον ἦν ἡ τεμνομένη ῥάβδω θάλασσα, καὶ ἡ θάλλουσα ἐν τῇ φλογὶ βάτος, καὶ ὁ ἐπὶ τὴν σφαγὴν ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἀγόμενος Ἰσαάκ, καὶ τὰ ἄλλα δι' ὧν ἐσημαίνετο τὸ μυστήριον ἐξ ἀρχῆς.

5 Καὶ ὁ ἱερεὺς ταῦτα φαίνεται ποιῶν, ἃ περὶ τῆς θυσίας οἶδεν ἐκείνης, καὶ λόγοις διηγούμενος, καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων δεικνύς, ὡς δυνατόν ἐν τοιαύτῃ ὕλῃ τοιαῦτα δεικνύναι, μόνον οὐ λέγων· οὕτως ἐπὶ τὸ πάθος ἦλθεν ὁ Κύριος, οὕτως ἀπέθανεν, οὕτως ἐκεντήθη τὴν πλευράν, οὕτως ἀπὸ τῆς κεντηθείσης πλευρᾶς τὸ αἷμα καὶ τὸ ὕδωρ ἐξεχύθη τότε ἐκεῖνο.

6 Καὶ ταῦτα παιεῖ ἵνα δείξῃ, καθάπερ εἶπον, ὡς τῆς ἀληθείας ταύτης καὶ τῶν πραγμάτων τύποι καὶ γραφαί τινες ἠγγήσαντο πρότερον, καὶ προεσήμαινον τοῖς ἀνθρώποις, ὥσπερ αὐτὸς πρὶν εἰς τὸ θυσιαστήριον ἀγαγεῖν τὸν ἄρτον καὶ θῦσαι, τὰ τῆς θυσίας ἐν αὐτῷ γράφει, ἔπειτα δηλῶν ὡς ὁ ἄρτος οὗτος εἰς ἐκεῖνον ἐπέιγεται μεταβληθῆναι τὸν ἀληθινὸν ἄρτον, τὸν ἐσταυρωμένον, τὸν τεθυμένον. Παρὰ πάντα δὲ ταῦτα, (ἐπεὶ «τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου δεῖ καταγγέλλειν»), ἵνα μηδένα τρόπον ἀγγελίας καὶ διηγήσεως παραλίποι, πρὸς δὲ μυρίων ἔδει στομάτων ἡμῶν, καὶ λογικῶς αὐτὸν διηγεῖται καὶ πρακτικῶς.

17. Πράξ. 21,10.

18. Ἐξ. 14,16 - 22.

ἴδιο, δηλώνοντας τὰ δεσμὰ τοῦ Παύλου¹⁷. Λέγουν ἐπίσης ὅτι ἓνας ἀπὸ τοὺς θεοφόρους πατέρες, ὅταν ἐρωτήθηκε τί εἶναι μοναχός, δὲν ἀποκρίθηκε τίποτε, ἀλλὰ ἀφαίρεσε τὸ ἔνδυμά του καὶ τὸ καταπάτησε.

4 Καὶ τὸν ἴδιο τὸ θάνατο τοῦ Κυρίου καὶ ὅλη τὴν οἰκονομία οἱ παλαιοὶ προφῆτες τὴν ἐπρομηνοῦσαν ὄχι μόνο μὲ λόγια ἀλλὰ καὶ μὲ ἔργα, καὶ μὲ τέτοιο τρόπο ἐμάθαιναν ἀπὸ τὸν Θεὸ ποία ἦταν ἡ θάλασσα ποὺ διαχωριζόταν μὲ τὴν ῥάβδο¹⁸ καὶ ἡ βάτος ποὺ ἔθαλλε μέσα στὴ φλόγα¹⁹ καὶ ὁ Ἰσαὰκ ποὺ ὀδηγώταν ἀπὸ τὸν πατέρα του στὴ σφαγὴ²⁰, καὶ τόσα ἄλλα ποὺ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἐσήμαιναν τὸ μυστήριον.

5 Αὐτὰ φαίνεται νὰ κάνη καὶ ὁ ἱερεὺς. Ὅσα γνωρίζει γιὰ τὴ θυσία ἐκείνη, τὰ διηγεῖται μὲ λόγια καὶ τὰ δεικνύει μὲ ἔργα, ὅσο εἶναι δυνατὸ νὰ δείξη μὲ τέτοιο ὑλικὸ τρόπο τέτοια μυστήρια, σὰν νὰ λέγη· ἔτσι ἦλθε ὁ Κύριος στὸ πάθος, ἔτσι ἀπέθανε, ἔτσι ἐκεντήθηκε στὴν πλευρά, ἔτσι ἐχύθηκε ἀπὸ τὴν κεντημένη πλευρὰ τὸ αἷμα καὶ τὸ ὕδωρ ἐκεῖνο τότε.

6 Καὶ αὐτὰ τὰ κάμει γιὰ νὰ δείξη, ὅπως εἶπα, ὅτι αὐτῆς τῆς ἀληθείας καὶ τῆς πραγματικότητος προηγήθηκαν τύποι καὶ λόγοι ποὺ ἔδωσαν ἀπὸ πρὶν τὴ σημασία της, ὅπως ὁ ἱερεὺς, πρὶν φέρη τὸν ἄρτο στὸ θυσιαστήριον καὶ θυσιάση, γράφει σ' αὐτὸν τὰ σύμβολα τῆς θυσίας, δηλώνοντας στὴ συνέχεια ὅτι ὁ ἄρτος αὐτὸς ἐπείγεται νὰ μεταβληθῆ σ' ἐκεῖνον τὸν ἀληθινὸ ἄρτο, τὸν σταυρωμένον, τὸν θυσιασμένον. Παρ' ὅλα δὲ αὐτὰ (ἐπειδὴ «πρέπει νὰ καταγγέλλωμε τὸν θάνατο τοῦ Κυρίου»²¹), γιὰ νὰ μὴ παραλείψη κανένα τρόπο διηγήσεως, σ' ἓνα ἀντικείμενον ποὺ θὰ μᾶς ἐχρειάζονταν μυρία στόματα, τὸν διηγεῖται καὶ μὲ λόγια καὶ μὲ πράξεις.

19. Ἐξ. 3,2 ἔ.

20. Γέν. 22.

21. Α' Κορ. 11,26.

Ζ'

Τί ἐστὶν ἡ τοῦ Κυρίου ἀνάμνησις

- 1 Καὶ πρῶτον ἄρτου λαβόμενος, ἀφ' οὗ δεῖ τὸν ἱερόν ἀποκόπτειν ἄρτον, «εἰς ἀνάμνησιν, φησί, τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ», κατὰ τὴν ἐκείνου παραγγελίαν. «Τοῦτο γὰρ, φησί, ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν».
- 2 Καὶ οὐ περὶ τοῦ ἄρτου ἐκείνου τοῦτο λέγει μόνον, ἀλλὰ ²⁶ περὶ πάσης τῆς τελετῆς, ὡς ἂν ἐντεῦθεν ²⁷ τῆς ἱερουργίας ἀρχόμενος. Ἐπεὶ καὶ ὁ Κύριος μετὰ τὸ τελέσαι τὸ μυστήριον ἅπαν, τοῦτον ἐπήγαγε τὸν λόγον· «τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν».
- 3 Ἀλλὰ τίς ἡ ἀνάμνησις αὕτη, καὶ ²⁸ πῶς ἐν τῇ τελετῇ μεμνησόμεθα τοῦ Κυρίου, τί ποιοῦντος καὶ πῶς ἔχοντος; Λέγω δὲ τίνα περὶ αὐτοῦ ἀναλογιζόμενοι, τί διηγοῦμενοι; Ἄρα ὅτι νεκροὺς ἀνέστησε, καὶ τυφλοῖς ἔδωκε βλέπειν, καὶ ἀνέμοις ἐπετίμησε, καὶ ἐξ ὀλίγων ἄρτων εἰς κόρον ἔθρεψε χιλιάδας, ἃ Θεὸν αὐτὸν ἀπέδειξε καὶ πάντα δυνάμενον; Οὐδαμῶς· ἀλλὰ μᾶλλον τὰ δοκοῦντα σημαίνει ἀσθένειαν, τὸν σταυρόν, τὸ πάθος, τὸν θάνατον, ἐν τούτοις ἡμᾶς τὴν ἀνάμνησιν αὐτοῦ ποιεῖσθαι ἐκέλευσε. Καὶ πόθεν δῆλον; Οὕτως ἐνόησε Παῦλος, ὁ τὰ ἐκείνου καλῶς εἰδώς.
- 4 Γράφων γὰρ Κορινθίοις περὶ τοῦ μυστηρίου, καὶ διηγησάμενος ὅτι ὁ Κύριος εἶπε «τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν», ἐπήγαγεν, «ὁσάκις γὰρ ἐσθίετε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνετε, τὸν θάνατον αὐτοῦ καταγγέλλετε». Τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἐνέφηγεν ἐν τῇ παραδόσει τοῦ μυστηρίου. Εἰπὼν γὰρ, «τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, τοῦτο τὸ αἷμά μου», οὐ

26. ἀλλὰ καὶ S

27. ἐντεῦθεν MP ἐν τελευτῇ S

28. καὶ παραλ. S

7

Τί εἶναι ἡ ἀνάμνησις τοῦ Κυρίου

- 1 Καὶ πρῶτα, ἀφοῦ πάρῃ ἓνα ἄρτο ἀπὸ τὸν ὁποῖο πρόκειται ν' ἀποκόψῃ τὸ ἱερὸ τεμάχιο, λέγει «σὲ ἀνάμνησι τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος μας Ἰησοῦ Χριστοῦ»²², σύμφωνα με τὴν παραγγελία ἐκείνου. Διότι ἐκεῖνος πραγματικὰ λέγει, «τοῦτο νὰ κάμετε στὴν ἀνάμνησί μου»²³.
- 2 Καὶ δὲν τὸ λέγει αὐτό μόνο γιὰ τὸν ἄρτο ἐκεῖνο, ἀλλὰ καὶ γιὰ ὀλόκληρη τὴν τελετὴ, σὰν νὰ ἀρχίζῃ ἀπὸ αὐτὸ τὸ σημεῖο τὴν τελετὴ. Διότι καὶ ὁ Κύριος μετὰ τὴν τέλεσι ὀλοκλήρου τοῦ μυστηρίου προσέθεσε τοῦτον τὸ λόγος· «τοῦτο νὰ κάμετε στὴν ἀνάμνησί μου».
- 3 Ἀλλὰ ποιά εἶναι αὕτη ἡ ἀνάμνησις; Πῶς θὰ μνημονεύσωμε στὴν τελετὴ τὸν Κύριο, νὰ κάνῃ τί καὶ νὰ εὑρίσκειται πῶς; Ἐννοῶ τί νὰ ἐνθυμούμαστε, τί νὰ διηγούμαστε γι' αὐτόν; Ἄρά γε ὅτι ἀνέστησε νεκροὺς καὶ ἔδωσε σὲ τυφλοὺς τὴν ὄρασι, ἐπιτίμησε ἀνέμους καὶ με λίγους ἄρτους ἔθρεψε χιλιάδες μέχρι κορεσμοῦ, πράγματα ποὺ τὸν ἀπέδειξαν Θεὸ παντοδύναμο; Καθόλου, ἀλλὰ μᾶλλον διέταξε νὰ ἐνεργοῦμε τὴν ἀνάμνησί του σὲ γεγονότα ποὺ σημαίνουν ἀσθένεια, τὸ σταυρὸ δηλαδή, τὸ πάθος, τὸ θάνατο. Καὶ ἀπὸ ποῦ γίνεται φανερό; Ἔτσι τὸ ἐνόησε ὁ Παῦλος, ποὺ ἐγνώριζε καλὰ τὰ πράγματα τοῦ Χριστοῦ.
- 4 Γράφοντας πρὸς τοὺς Κορινθίους γιὰ τὸ μυστήριον καὶ ἀφοῦ ἀνέφερε ὅτι ὁ Κύριος εἶπε, «τοῦτο νὰ κάμετε στὴν ἀνάμνησί μου», προσέθεσε, «διότι ὅσες φορές τρώγετε τὸν ἄρτο τοῦτο καὶ πίνετε τὸ ποτήριον τοῦτο, μνημονεύετε τὸ θάνατό του»²⁴. Τοῦτο ἐφανέρωσε καὶ ὁ Κύριος κατὰ τὴν παράδοσι τοῦ μυστηρίου. Διότι ὅταν εἶπε, «τοῦτο εἶναι τὸ σῶμά μου, τοῦ-

22. Λειτουργικὴ διατύπωσις τῆς ἀκολουθίας τῆς προθέσεως.

23. Λουκᾶ 22,19. Α' Κορ. 11,24 ἔ.

24. Α' Κορ. 11,26.

θαύματα αὐτοῖς προσέθηκε, εἰπὼν τὸ νεκροὺς ἀναστῆσαν, τὸ λεπροὺς καθάρισαν. Ἄλλὰ τί; Τὸ πάθος μόνον καὶ τὸν θάνατον, «τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον».

5 Καὶ τίς ὁ λόγος, ὅτι μὴ τῶν θαυμάτων ἀλλὰ τῶν παθῶν μέμνηται; Ὅτι ταῦτα ἐκείνων ἀναγκαιότερα, τοσοῦτον ὅσον τὰ μὲν ποιητικὰ τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἐστὶ²⁹, καὶ χωρὶς τούτων οὐκ ἦν ἀναστῆναι τὸν ἄνθρωπον, τὰ πάθη λέγω· ἐκεῖνα δὲ ἀποδεικτικὰ μόνον· ἐγένοντο γὰρ τὰ θαύματα ἵνα πιστευθῇ ὁ Κύριος ὡς αὐτὸς ἀληθῶς ἐστὶν ὁ Σωτήρ.

Η'

Περὶ τῶν ἐν τῷ ἄρτω τελοῦμένων

1 Ἐπεὶ τοίνυν τὸν τρόπον τοῦτον δεῖ ποιῆσθαι τοῦ Κυρίου τὴν ἀνάμνησιν, διὰ τοῦτο εἰπὼν ὁ ἱερεὺς, «εἰς ἀνάμνησιν τοῦ Κυρίου», ἐπάγει τὰ δηλοῦντα τὸν σταυρὸν καὶ τὸν θάνατον. Τὸν γὰρ ἄρτον ἀποκόπτων, τὴν περὶ τοῦ σωτηρίου πάθους ἐπιλέγει τῶν παλαιῶν προφητεῖαν, «ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη» καὶ τὰ ἐξῆς, καὶ ῥήματι καὶ πράγματι κατὰ τὸ δυνατόν αὐτῷ³⁰ διηγούμενος. Τὴν γὰρ τοῦ ἄρτου τομὴν κατὰ χρείαν ποιῶν, ἵνα ἐξέλῃ τὸ δῶρον, τὴν αὐτὴν καὶ παρὰδειγμα ποιεῖται τοῦ προκειμένου εἰς τὴν ἀποχώρησιν τὴν ἀπὸ τοῦ κόσμου τοῦ Κυρίου, εἰς τὴν ἐπὶ τὸν Πατέρα διὰ τοῦ θανάτου ὁδόν, αὐτὴν αἰχμαλωτίζων, καθάπερ αὐτὸς εἶρηκεν· «ἀφήμι τὸν κόσμον καὶ πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα».

2 Καὶ ἐπεὶ πολλάκις πηγνὺς τὸ σιδήριον, εἶτα ἀποκόπτει τὸν ἄρτον, εἰς τσαῦτα διαιρεῖ τὸν προφητικὸν λόγον, ἕκαστον τοῦ λό-

29. εἰσι S

30. αὐτῷ Χρήστου αὐτὸ MP αὐτὸς S

- το εἶναι τὸ αἷμά μου», δὲν προσέθεσε μνεῖα θαυμάτων, ἀναφέροντας, αὐτὸ ποὺ ἀνέστησε νεκρούς, αὐτὸ ποὺ ἐκαθάρισε λεπρούς. Ἄλλὰ τί; Ἄνεφερε τὸ πάθος μόνο καὶ τὸ θάνατο, «τὸ κατασπώμενο γιὰ σᾶς, τὸ χυνόμενο γιὰ σᾶς»²⁵.
- 5 Καὶ ποιὸς εἶναι ὁ λόγος ποὺ δὲν μνημονεύει τὰ θαύματα ἀλλὰ τὰ πάθη; Ὅτι αὐτὰ εἶναι ἀναγκαιότερα ἀπὸ ἐκεῖνα τόσο, ὅσο αὐτὰ μὲν εἶναι ἀποτελεσματικὰ γιὰ τὴ σωτηρία μας καὶ χωρὶς αὐτὰ δὲν μπορούσε ν' ἀναστηθῆ ὁ ἄνθρωπος, ἐννοῶ τὰ πάθη· ἐκεῖνα δὲ εἶναι μόνο ἀποδεικτικά. Διότι τὰ θαύματα ἐνεργήθηκαν γιὰ νὰ πιστευθῆ ὅτι ὁ Κύριος εἶναι ἀληθινὰ ὁ Σωτὴρ.

8

Περί τῶν τελουμένων στὸν ἄρτο

- 1 Ἐπειδὴ λοιπὸν μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο πρέπει νὰ γίνεται ἡ ἀνάμνησις τοῦ Κυρίου, γι' αὐτὸ ὁ ἱερεὺς, ἀφοῦ εἶπε «σὲ ἀνάμνησι τοῦ Κυρίου», προσθέτει αὐτὰ ποὺ δηλώνουν τὸ σταυρὸ καὶ τὸ θάνατο. Πραγματικὰ ὅταν ἀποκόπτη τὸν ἄρτο, ἀναφέρει τὴν προφητεία τῶν παλαιῶν γιὰ τὸ πάθος τοῦ Σωτῆρος, «σὰν πρόβατο ὠδηγήθηκε στὴ σφαγὴ»²⁶ καὶ τὰ ὑπόλοιπα, καὶ ὅσο εἶναι δυνατὸ, διηγεῖται ὁ ἴδιος μὲ λόγο καὶ μὲ πράξεις. Ἐνεργώντας τὴν τομὴ τοῦ ἄρτου γιὰ νὰ ἐξαγάγη τὸ δῶρο, αὐτὴ τὴν τομὴ καθιστᾷ σύμβολο τῆς ἀποχωρήσεως τοῦ Κυρίου ἀπὸ τὸν κόσμον, τῆς ὁδοῦ πρὸς τὸν Πατέρα διὰ τοῦ θανάτου, αἰχμαλωτίζοντας τὸ τεμάχιο, ὅπως ὁ ἴδιος εἶπε· «ἀφήνω τὸν κόσμον καὶ πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα»²⁸.
- 2 Καὶ ὅταν, ἀφοῦ ἐμπήξῃ πολλές φορές τὸ σιδερένιο λογχίδιο, ἀποκόπτη τὸν ἄρτο, χωρίζει τὸν προφητικὸν λόγον σὲ τόσα

25. Λουκᾶ 29,19 ἔ. Α' Κορ. 11,24 ἔ.

26. Ἦσ. 53,7 ἔ. Πράξ. 8,32.

28. Ἰω. 16,28.

γον μέρος ἐφαρμόζων ἐκάστῳ μέρει τομῆς, ἵνα δείξῃ τοῦ λόγου τὸ ἔργον ἐξηγήσιν εἶναι· ὅτι καθάπερ οὗτος ὁ ἄρτος ἐπὶ τὸ ἀνατεθῆναι τῷ ³¹ Θεῷ καὶ ἱερουργηθῆναι τοῦ ὁμοφυοῦς ἀποδιηρέθη, οὕτω καὶ ὁ Κύριος ἀπεχώρησε τῶν ἀνθρώπων, οἷς διὰ φιλανθρωπίαν ἐκοινώνησε φύσεως, καὶ «ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη», καὶ τοῦτον τὸν τρόπον «ἤρθη ἀπὸ τῆς γῆς ἢ ζωὴ αὐτοῦ»· καὶ τὰ ἐξῆς τῆς προφητείας προσθείς.

3 Καὶ τὸν ἄρτον θεὸς ἐν τῷ ἱερῷ πίνακι, ἐκεῖνα ποιεῖ καὶ λέγει δι' ὧν αὐτῇ ἡ θυσία καὶ ὁ τοῦ Κυρίου θάνατος καταγγέλλεται. «Θύεται, φησὶν, ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου». Ταῦτα λέγει καὶ ποιεῖ τὰ δηλοῦντα τοῦ θανάτου τὸν τρόπον. Σταυρὸν γὰρ ἐν τῷ ἄρτῳ χαράττει, καὶ οὕτω μηνύει πῶς ἡ θυσία γέγονεν, ὅτι διὰ σταυροῦ· μετὰ δὲ τοῦτο, καὶ ὡς ἐπὶ τὰ δεξιὰ μέρη κεντεῖ τὸν ἄρτον, τὴν πληγὴν τῆς πλευρᾶς ἐκείνης διηγούμενος τῇ τοῦ ἄρτου πληγῇ. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τὸ πλήττον σιδήριον λόγχην καλεῖ, καὶ εἰς σχῆμα λόγχης αὐτὸ ἔχει πεποιημένον, ἵνα ἐκείνης ἀναμιμνήσκῃ τῆς λόγχης. Καὶ οὕτως ἔργω ταῦτα διηγούμενος, καὶ τοὺς λόγους τῆς ἱστορίας ἀναγιγνώσκει· «καὶ εἷς τῶν στρατιωτῶν, φησί, λόγχῃ αὐτοῦ τὴν πλευρὰν ἐνυξεν». Ὁμοίως καὶ τὸ ῥεῦσαν ἐκεῖθεν αἷμα καὶ ὕδωρ, καὶ λόγῳ διηγεῖται καὶ ἔργῳ δείκνυσιν, ἐγγέων μὲν εἰς τὸ ἱερὸν ποτήριον οἶνον καὶ ὕδωρ, ἐπιλέγων δὲ καὶ ἐκεῖνο τὸ ῥῆμα· «καὶ εὐθέως ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ».

Καὶ ταῦτα μὲν ἡ ἀνάμνησις τοῦ Κυρίου καὶ ἡ τοῦ θανάτου αὐτοῦ διήγησις.

μέρη, ὅσα χρειάζονται γιὰ νὰ δείξη ὅτι τὸ ἔργο εἶναι ἐξηγήσεις τοῦ λόγου, ἐφαρμόζοντας κάθε μέρος τοῦ λόγου σὲ κάθε μέρος τομῆς. Ὅπως δηλαδή ὁ ἄρτος αὐτός ἀποχωρίσθηκε ἀπὸ τὴν ὁμογενῆ μᾶζα γιὰ νὰ ἀνατεθῆ στὸ Θεὸ καὶ ἱεουργηθῆ, ἔτσι καὶ ὁ Κύριος ἀποχώρησε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, μετῶν ὁποίων τῆ φύσι ἐκοινώνησε ἀπὸ φιλανθρωπία καὶ «ὠδηγήθηκε σὰν πρόβατο σὲ σφαγὴ» καὶ με αὐτὸν τὸν τρόπο «ἐσηκώθηκε ἀπὸ τὴ γῆ ἢ ζωὴ του»· καὶ ὅσα ἄλλα ἔχει στὴ συνέχεια ἢ προφητεία.

3 Καὶ τοποθετώντας τὸν ἄρτο στὸ ἱερὸ πινάκιο, κάμνει καὶ λέγει ἐκεῖνα μετὰ ὅποια ἀναγγέλλεται ἡ θυσία καὶ ὁ θάνατος τοῦ Κυρίου. «Θύεται, λέγει, ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ποὺ αἶρει τὴν ἁμαρτία τοῦ κόσμου». Αὐτὰ ποὺ λέγει καὶ ἐκτελεῖ δηλώνουν τὸν τρόπο τοῦ θανάτου. Δηλαδή χαράσσει σταυρὸ στὸν ἄρτο κι' ἔτσι σημειώνει πῶς ἔγινε ἡ θυσία, ὅτι δηλαδή ἔγινε διὰ σταυροῦ· μετὰ ἀπὸ αὐτὸ κεντᾷ τὸν ἄρτο πρὸς τὰ δεξιὰ μέρη, μετὰ τὴν πληγὴ τοῦ ἄρτου δεικνύοντας τὴν πληγὴ τῆς πλευρᾶς ἐκείνης. Γι' αὐτὸ μάλιστα καὶ τὸ σιδερένιο ποὺ κτυπᾷ τὸ ὀνομάζει λόγχη καὶ τὸ ἔχει κατασκευασμένο σὲ σχῆμα λόγχης, γιὰ νὰ ὑπενθυμίζη ἐκείνη τὴ λόγχη. Καὶ ἔτσι διηγούμενος αὐτὰ στὴν πράξι, ἀναγινώσκει καὶ τοὺς λόγους τῆς εὐαγγελικῆς ἱστορίας· «καὶ ἓνας ἀπὸ τοὺς στρατιῶτες, λέγει, ἐκέντησε με λόγχη τὴν πλευρὰ του». Ὅμοίως καὶ τὸ αἶμα καὶ ὕδωρ ποὺ ἔρρευσε ἀπὸ ἐκεῖ, καὶ με λόγια τὸ διηγεῖται καὶ με πράξεις τὸ δεικνύει, χύνοντας μέσα στὸ ἱερὸ ποτήριον οἶνο καὶ ὕδωρ, λέγοντας δὲ συγχρόνως ἐκεῖνο τὸ λόγο· «κι' ἀμέσως ἐξῆλθε αἶμα καὶ ὕδωρ»²⁹.

Τέτοια εἶναι ἡ ἀνάμνησις τοῦ Κυρίου καὶ ἡ διήγησις τοῦ θανάτου του.

Θ'

Διὰ τί ὁ Κύριος ἐκέλευσε ποιεῖν
τοῦτο εἰς τὴν αὐτοῦ ἀνάμνησιν

1 Ἀλλὰ τίνας ἔνεκα ταῦτα ἐκέλευσε καὶ πρὸς τί βλέπων τὴν ἀνάμνησιν ταύτην ἀπήτησε παρ' ἡμῶν; Ἴνα μὴ ἀγνώμονες ὦμεν. Ἀμοιβὴ γάρ τις ἐστὶ παρὰ τῶν εὖ παθόντων τοῖς εὐεργέταις τὸ μεμνηῆσθαι αὐτῶν καὶ τῶν ἔργων δι' ὧν πεπόνθασιν εὖ. Καὶ ταύτης τῆς μνήμης πιλλὰς ἀφορμὰς ἐπενόησαν ἄνθρωποι, τάφους, ἀνδριάντας, στήλας, ἐορτάς, πανηγύρεις, ἀγῶνας· ὧν πάντων ἔργον ἐστὶν ἓν, τοὺς ἀγαθοὺς τῶν ἀνδρῶν μὴ λήθης παραδοθῆναι βυθοῖς.

2 Τοιοῦτον καὶ τὸ τοῦ Σωτῆρος, ἄλλοι μὲν ἄλλα, φησί, λήθης φάρμακα ζητοῦσιν, ὑπὲρ τοῦ μεμνηῆσθαι τῶν εὖ πεποιηκότων αὐτούς· («ὧμεῖς δὲ εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν τοῦτο ποιεῖτε»). Καὶ ὡσπερ ταῖς στήλαις τῶν ἀριστέων αἱ πόλεις προσπαραγράφουσι καὶ ³² τὰς νίκας δι' ὧν ἐσώθησαν ἢ ἄμεινον ἔπραξαν, οὕτω τοῖς δώροις τούτοις ἡμεῖς παραγράφομεν τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου, ἐν ᾧ πᾶσα γέγονε ἢ κατὰ τοῦ πονηροῦ νίκη. Καὶ διὰ μὲν τῶν εἰκόνων αἱ πόλεις τὸν τύπον μόνον τοῦ σώματος ἔχουσι τῶν εὐεργετῶν, ἡμεῖς δὲ ἀπὸ τῆς προσαγωγῆς ταύτης οὐ τὸν τύπον τοῦ σώματος ἔχομεν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ ἀριστέως.

3 Τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ τοῖς παλαιοῖς ἐνομοθέτησεν ἐπὶ τῶν τύπων ποιεῖν, ὃ νῦν ἐπὶ τῆς ἀληθείας καὶ τῶν πραγμάτων ἐκέλευσε. Τοῦτο γὰρ ἦν τὸ Πάσχα καὶ ἡ σφαγὴ τοῦ ἀμνοῦ, ἀνάμνησις τῆς σφαγῆς τοῦ προβάτου ἐκείνου καὶ τοῦ αἵματος τοῦ διασσωκότου τοῖς Ἑβραίοις ἐν Αἰγύπτῳ τὰ πρωτότοκα.

4 Καὶ οὗτος μὲν ὁ τῆς ἀναμνήσεως λόγος.

Γιατί ὁ Κύριος παρήγγειλε νὰ τελοῦν
αὐτὰ στήν ἀνάμνησί του

- 1 Ἀλλὰ γιά ποιό λόγο παρήγγειλε αὐτὰ καί σέ τί ἀπέβλεπε ὅταν μᾶς ἐζήτησε αὐτή τήν ἀνάμνησι; Για νὰ μὴ εἴμαστε ἀγνώμονες. Πραγματικά εἶναι κάποια ἀμοιβή ἀπὸ τοὺς εὐεργετούμενους πρὸς τοὺς εὐεργέτες τὸ νὰ ἐνθυμοῦνται αὐτοὺς καὶ τίς πράξεις μὲ τίς ὁποῖες εὐεργετήθηκαν. Καὶ πολλὰ δείγματα αὐτῆς τῆς μνήμης ἐπενόησαν οἱ ἄνθρωποι, τάφους, ἀνδριάντες, στῆλες, ἑορτές, πανηγύρεις, ἀγῶνες· ὅλων αὐτῶν ὁ σκοπὸς εἶναι ἓνας, νὰ μὴ παραδοθοῦν στὴ λήθη οἱ ἀγαθοὶ ἄνδρες.
- 2 Τέτοια εἶναι καὶ ἡ περίπτωση τοῦ Σωτῆρος· εἶναι σὰν νὰ λέγη, ἄλλοι ζητοῦν ἄλλα φάρμακα τῆς λήθης, γιὰ νὰ ἐνθυμοῦνται τοὺς εὐεργέτες τους· «σεῖς ὅμως νὰ κάμετε τοῦτο στήν ἀνάμνησί μου». Καὶ ὅπως οἱ πόλεις ἐγγράφουν στίς ἀναθηματικές στῆλες τῶν ἡρώων καὶ τίς νίκες μὲ τίς ὁποῖες διασώθηκαν ἢ τοὺς ἐπέτρεψαν νὰ εὐημερήσουν, ἔτσι κι' ἐμεῖς ἐγγράφομε σ' αὐτὰ τὰ δῶρα τὸ θάνατο τοῦ Κυρίου, μὲ τὸν ὁποῖο ἐπιτεύχθηκε ἡ ὀλοκληρωτικὴ νίκη ἐναντίον τοῦ πονηροῦ. Καὶ διὰ μὲν τῶν εἰκόνων οἱ πόλεις ἔχουν μόνο τὴ σωματικὴ μορφή τῶν εὐεργετῶν, ἐμεῖς δὲ ἐξ αἰτίας αὐτῆς τῆς προσφορᾶς δὲν ἔχομε τὸν τύπο τοῦ σώματος, ἀλλὰ τὸ ἴδιο τὸ σῶμα τοῦ ἥρωος.
- 3 Αὐτὸ τὸ ἴδιο ἐνομοθέτησε ὁ Θεὸς γιὰ τοὺς παλαιοὺς νὰ κάμουν μὲ τύπους, ποὺ τώρα παρήγγειλε νὰ γίνεται στὰ ἀληθινὰ καὶ στὰ πραγματικά. Διότι αὐτὸ ἦταν τὸ Πάσχα καὶ ἡ σφαγὴ τοῦ ἀμνοῦ, ἡ ἀνάμνησις τῆς σφαγῆς τοῦ προβάτου ἐκείνου καὶ τοῦ αἵματος ποὺ ἔσωσε στήν Αἴγυπτο τὰ πρῶτότοκα παιδιὰ τῶν Ἑβραίων.
- 4 Αὐτὸ εἶναι τὸ νόημα τῆς ἀναμνήσεως.

I'

Τίνα τὰ μετὰ τὴν ἀνάμνησιν ἐπιλεγόμενα τῇ προσκομιδῇ καὶ ὅτι ἡ προσαγωγή τῶν δώρων χαριστήριός ἐστι καὶ ἰκέσιος ἡ αὐτῆ

- 1 Ὁ δὲ ἱερεὺς τὴν προσαγωγήν ἔτι ποιεῖται, καὶ τῶν προσενηχθέντων ἄρτων ἑκάστου μέρος ἀφαιρῶν, ἱερὸν ποιεῖται δῶρον, οὐ τὰ αὐτὰ λέγων καὶ ποιῶν ἄπερ ἐξ ἀρχῆς, δι' ὧν ὁ θάνατος ἐσημαίνετο τοῦ Κυρίου, ὅτι ἅπαξ εἰρημένα περὶ πάσης τῆς τελετῆς εἰρηῆσθαι νοοῦνται. Πᾶσα γὰρ ἡ προσαγωγή τῶν δώρων εἰς ἀνάμνησιν γίνεται τοῦ Κυρίου καὶ διὰ πάσης ὁ αὐτοῦ καταγγέλλεται ³³ θάνατος.
- 2 Τίνα δὲ τὰ ἐπιλεγόμενα; «Εἰς δόξαν τῆς παναγίας τοῦ Θεοῦ Μητρὸς», «εἰς πρεσβείαν τοῦδε τοῦ ἁγίου» ἢ «(τοῦδε)», «εἰς ἁμαρτιῶν ψυχῶν ἄφεσιν, ἢ ζώντων ἢ τεθνεώτων».
- 3 Καὶ τί ταῦτα βούλεται; Εὐχαριστίαν πρὸς τὸν Θεόν, ἰκεσίαν, τὰς ἀφορμὰς, τὰ αἷτια τῆς τῶν δώρων προσαγωγῆς.
- 4 Ἐχει γὰρ οὕτως. Οὐδὲν δῶρον δίδοται μάτην εἴτε Θεὸν θεραπεύειν, εἴτε ἀνθρώποις χαρίζεσθαι δεῖ, ἀλλ' ἀγαθοῦ τινος ἕνεκα ἢ γενομένου ἢ ἐλπιζομένου. Ἡ γὰρ ὑπὲρ ὧν ἐλάβομεν ἀμβιβόμεθα τὸν εὐεργέτην τοῖς δώροις, ἢ τῶν μήπω γενομένων ἡμῖν, ἵνα τύχωμεν, τὸν δοῦναι δυνάμενον θεραπεύομεν.
- 5 Ταῦτα δὲ τὰ δῶρα καὶ ἀμφοτέρων ἕνεκα τῷ Θεῷ προσαγόμενα φαίνεται, καὶ ὅτι ἐλάβομεν, καὶ ἵνα λάβωμεν, καὶ εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ, καὶ ἰκετεύοντες αὐτόν· εὐχαριστοῦντες ὑπὲρ ὧν εὖ ³⁴ πεπόνθαμεν, ἰκετεύοντες ἵν' εὖ πάθωμεν, ὥστε τὰ δῶρα εἶναι καὶ χαριστήρια καὶ ἰκέσια.

33. καταγίνεται S

34. εὖ παραλ. S

10

Ποιά λέγονται στήν προσκομιδῇ μετὰ
τὴν ἀνάμνησι καὶ ὅτι ἡ παρουσία-
σις τῶν δώρων εἶναι συγχρόνως
εὐχαριστήριος καὶ ἱκετευτικὴ

- 1 Ὁ ἱερεὺς συνεχίζει τὴν παρουσίασι τῶν δώρων. Ἀφαιρών-
τας ἓνα μέρος τοῦ καθενὸς ἀπὸ τοὺς ἄρτους ποὺ προσφέρθη-
καν, τὸ καθιστᾷ ἱερὸ δῶρο, χωρὶς νὰ λέγη καὶ πράττη, ὅπως
στὴν ἀρχή, αὐτὰ μὲ τὰ ὁποῖα ἐσημειωνόταν ὁ θάνατος τοῦ
Κυρίου, ἐφ' ὅσον αὐτὰ ἀφοῦ ἀπαγγέλθηκαν μιὰ φορά, ἐννο-
οῦνται ὅτι ἔχουν ἀπαγγελθῆ γιὰ ὅλη τὴν τελετῇ. Διότι ὅ-
λη ἡ παρουσίασις τῶν δώρων γίνεται σὲ ἀνάμνησι τοῦ Κυ-
ρίου καὶ μὲ τὸ σύνολό της διακηρύσσεται ὁ θάνατός του.
- 2 Ποιά δὲ εἶναι αὐτὰ ποὺ λέγονται τώρα; «Γιὰ τὴ δόξα τῆς
Παναγίας Μητρὸς τοῦ Θεοῦ», «πρὸς τιμὴν τοῦ τάδε ἁγίου»
ἢ «τοῦ τάδε», «στὴ συγχώρησι ἁμαρτιῶν τῶν ψυχῶν ζων-
τανῶν ἢ ἀποθανόντων».
- 3 Τί σημαίνουν αὐτά; Εὐχαριστία πρὸς τὸ Θεὸ καὶ ἱκεσία, ποὺ
εἶναι τὰ αἷτια τῆς παρουσιάσεως τῶν δώρων.
- 4 Τὰ πράγματα ἔχουν ὡς ἐξῆς. Κανένα δῶρο δὲν προσφέρε-
ται ματαίως, εἴτε γιὰ τὴ λατρεία τοῦ Θεοῦ πρόκειται εἴτε γιὰ
χάρι πρὸς ἀνθρώπους, ἀλλὰ προσφέρεται γιὰ κάτι ἀγαθὸ ἢ
γενόμενο ἢ ἐλπιζόμενο. Πραγματικὰ ἢ ἀνταμείβομε μὲ τὰ
δῶρα τὸν εὐεργέτη γιὰ ὅσα ἐλάβαμε ἢ σὲ περίπτωσι ποὺ δὲν
ἐλάβαμε ἐξυπηρετοῦμε ἐκεῖνον ποὺ εἶναι σὲ θέσι νὰ δώσῃ γιὰ
νὰ λάβωμε.
- 5 Αὐτὰ δὲ τὰ δῶρα φαίνεται νὰ παρουσιάζονται στὸ Θεὸ καὶ
γιὰ τοὺς δύο λόγους, καὶ διότι ἐλάβαμε καὶ γιὰ νὰ λάβωμε,
καὶ γιὰ νὰ εὐχαριστήσωμε τὸ Θεὸ καὶ γιὰ νὰ τὸν παρακαλέ-
σωμε· νὰ εὐχαριστήσωμε γιὰ ὅσα εὐεργετηθήκαμε, νὰ παρα-
καλέσωμε γιὰ νὰ εὐεργετηθοῦμε· ὥστε εἶναι δῶρα καὶ εὐχα-
ριστήρια καὶ ἱκετήρια.

- 6 Ἐπειτα τίνα τὰ ἤδη δοθέντα ἡμῖν ἀγαθὰ; τίνα δὲ τὰ ζητούμενα; Τὰ αὐτὰ πάντως, ἄφεσις ἁμαρτιῶν, βασιλείας κληρονομία. Ταῦτα γὰρ αὐτὸς ἐκέλευσε πρὸ πάντων αἰτεῖσθαι, ταῦτά ἐστιν ἅπερ ἔλαβεν ἡ Ἐκκλησία ἤδη, ταῦτα καὶ ὑπὲρ ὧν ἰκετεύει. Καὶ τίς ὁ τρόπος καθ' ὃν ἔτυχε τῶν ἀγαθῶν τούτων; τίς δὲ καθ' ὃν οὐπω τετύχηκε καὶ ἵνα τύχη, τοῦ Θεοῦ δεῖται;
- 7 Τετύχηκε πρῶτον μὲν ³⁵, ὅτι δύναμιν ἐδέξατο πρὸς αὐτά. Καὶ γὰρ ἔλαβον ³⁶ («ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι»), καὶ τοῦτο κοινόν ἐστι δῶρον Χριστιανοῖς ἅπασιν διὰ τοῦ θανάτου ἡμῖν γενόμενον τοῦ Σωτῆρος. Τοῦτο γὰρ ἐστι τὸ βάπτισμα τὸ θεῖον καὶ τὰ ἄλλα μυστήρια δι' ὧν εἰσποιοῦμεθα τῷ Θεῷ, καὶ βασιλείας οὐρανῶν γινόμεθα κληρονόμοι.
- 8 Ἐπειτα καὶ αὐτῆς ἐκληρονόμησεν ἐνεργεία τῆς βασιλείας ἐν μυρίοις τῶν ἑαυτῆς χορευτῶν, οὓς ἀποικίαν ἀπέστειλεν εἰς τὸν οὐρανόν, οὓς («Ἐκκλησίαν πρωτοτόκων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς») ὁ μακάριος Παῦλος ἐκάλεσεν. Οὕτω μὲν οὖν τῶν μεγάλων τούτων ἡ Ἐκκλησία τετύχηκε ἀγαθῶν.
- 9 Διὰ δὲ τοὺς ἔτι τρέχοντας τῶν τέκνων αὐτῆς ἐπὶ τὸ βραβεῖον, καὶ ἀπλῶς τοὺς ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ³⁷ ζῶντας, ὧν τὸ πέρας ἄδηλον, καὶ τοὺς ἀπελθόντας οὐ μετὰ πάνυ χρηστῶν καὶ βεβαίων ἐλπίδων, τῆς βασιλείας οὐπω τετύχηκε. Τούτου χάριν μέμνηται μὲν τοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου, μέμνηται δὲ ³⁸ τῶν τελειωθέντων ἀγίων, μέμνηται δὲ τῶν μήπω τελείων, ὑπὲρ μὲν ἐκείνων εὐχαριστοῦσα, ὑπὲρ δὲ τούτων ἰκετεύουσα.
- 10 Ὡστε τὰ μὲν πρῶτα τῆς προσαγωγῆς, καὶ ἔτι τὰ δεύτερα, χαριστήρια, τὰ δὲ μετ' ἐκεῖνα ἰκέσια εἰς ἀνάμνησιν τοῦ Κυρίου,

35. πρώτου S

36. ἔλαβεν S

37. τούτῳ παραλ. S

38. δὲ καὶ S

6 Ἀλλὰ ποιά εἶναι τὰ ἀγαθὰ πού μᾶς ἐδόθησαν ἤδη; Ποιά δέ τὰ ζητούμενα; Ὅπωςδήποτε τὰ ἴδια, ἄφεσις ἀμαρτιῶν, κληρονομία βασιλείας. Διότι αὐτὰ πρὸ πάντων παρήγγειλε αὐτὸς νὰ ζητοῦνται, αὐτὰ εἶναι ἐκεῖνα πού ἔλαβε ἡ Ἐκκλησία, αὐτὰ εἶναι καὶ ἐκεῖνα γιὰ τὰ ὁποῖα ἰκετεύει. Καὶ κατὰ ποιοῦ τρόπο ἐπέτυχε αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ; Κατὰ ποιοῦ δέ τρόπο δὲν τὰ ἐπέτυχε ἀκόμη καὶ παρακαλεῖ τὸ Θεὸ νὰ τὰ ἐπιτύχη;

7 Ἐπέτυχε πρῶτα μὲν ὅτι ἔλαβε δύναμι νὰ τὰ ἀποκτήσῃ. Πραγματικὰ ἔλαβαν «ἐξουσία νὰ γίνουν τέκνα Θεοῦ»³¹, καὶ αὐτὸ εἶναι κοινὸ δῶρο πρὸς ὅλους τοὺς Χριστιανοὺς πού μᾶς προσφέρθηκε διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Σωτῆρος. Διότι αὐτὸ εἶναι τὸ βάπτισμα τὸ θεῖο καὶ τὰ ἄλλα μυστήρια μὲ τὰ ὁποῖα υἰοθετούμαστε ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ γινόμαστε κληρονόμοι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν.

8 Ἐπειτα στὴν πρᾶξι ἐκληρονόμησε καὶ τὴν ἴδια τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν μὲ μυριάδες μελῶν τῆς πού ἔστειλε σὰν ἀποικία στὸν οὐρανό, τὰ ὁποῖα ὁ μακάριος Παῦλος ὠνόμασε «Ἐκκλησία πρωτοτόκων ἐγγεγραμμένων στοὺς οὐρανοὺς»³². Ἔτσι λοιπὸν ἡ Ἐκκλησία ἐπέτυχε τὰ μεγάλα αὐτὰ ἀγαθὰ.

9 Γιὰ ἐκεῖνα τὰ τέκνα τῆς ὁμῶς πού τρέχουν ἀκόμη γιὰ τὸ βραβεῖο καὶ γενικῶς γιὰ ὅλους ὅσοι ζοῦν σ' αὐτὸ τὸν κόσμον, τῶν ὁποίων τὸ τέλος εἶναι ἀβέβαιο, καὶ ὅσους ἀπεδήμησαν μὲ ὄχι πολὺ καλὲς καὶ βέβαιες ἐλπίδες, δὲν ἐπέτυχε ἀκόμη τὴ βασιλεία. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο μνημονεύει τὸ θάνατο τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ μνημονεύει καὶ τοὺς τελειωμένους ἁγίους, μνημονεύει δὲ ἐπίσης καὶ τοὺς μὴ τελείους ἀκόμη, εὐχαριστῶντας γιὰ τοὺς πρώτους, ἰκετεύοντας γιὰ τοὺς δευτέρους.

10 Ὡστε τὰ μὲν πρῶτα μέρη τῆς παρουσιάσεως, καθὼς καὶ τὰ δεύτερα, εἶναι εὐχαριστήρια, τὰ δὲ μετέπειτα εἶναι παρακλη-

31. Ἰω. 1,12.

32. Ἐβρ. 12,23.

εἰς δόξαν τῆς μακαρίας αὐτοῦ Μητροῦς, εἰς πρεσβείαν τῶν ἁγίων.

11 Εὐχαριστοῦμεν, φησὶν, ὅτι τῷ θανάτῳ σου τὰς τῆς ζωῆς πύλας ἡμῖν ἀνέωξας, ὅτι Μητέρα παρ' ἡμῶν ἔλαβες, ὅτι τοσαύτης δόξης παρ' ἡμῶν ἔτυχεν ἄνθρωπος, ὅτι πρεσβευτὰς ἔχομεν ὁμοφύλους, καὶ τοῖς ὁμογενέσιν ἡμῶν τοσαύτης μετέδωκας παρησίας.

12 Τὸ γὰρ «εἰς δόξαν» καὶ «εἰς πρεσβείαν» τοῦτό ἐστι τὸ ἔνεκα τῆς δόξης καὶ τῆς πρεσβείας, ὥσπερ καὶ τὸ «εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν» ταῦτόν ἐστι τῷ ἔνεκα τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν. Τὸ δὲ «ἔνεκά τινος» διττὴν ἔχει τὴν σημασίαν· ἢ γὰρ ἔνεκα παρόντος ἢ ἔνεκα ἐλπιζομένου. Τὴν δὲ τῆς μακαρίας Παρθένου δόξαν καὶ τὴν τῶν ἁγίων πρεσβείαν καὶ παρησίαν, τίς οὐκ οἶδεν ὅτι παρόντα ἐστὶν ἀγαθὰ; Τὸ δὲ παρόντων ἀγαθῶν χάριν δῶρα προσάγειν, οὐδὲν ἕτερον ἢ εὐχαριστία σαφής. Ἐπι δὲ καὶ τὸ «εἰς ἀνάμνησιν τοῦ Κυρίου» διὰ τῶν ἔμπροσθεν εἰρημένων ἐγένετο δῆλον, ἀμοιβὴν τινα πρὸς αὐτὸν τοῦ θανάτου αὐτοῦ καὶ εὐχαριστίαν σημαῖνον. Διὰ τοῦτο γὰρ πρὸ πάντων ἐν τῇ προσαγωγῇ τῶν δώρων, ταῦτα λέγεται τὰ ῥήματα, ὅτι ὁ θάνατος ἐκεῖνος αἴτιος ἐγένετο τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων ἡμῖν.

13 Ὅσατα δὲ πάντων ποιεῖται τὴν ἰκεσίαν, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ ψυχῶν ἀνάπαυσιν καὶ τὰ τοιαῦτα αἰτούμενος. Τοῦτο γὰρ εὐγνωμοσύνης τῷ Θεῷ ἐντυγχάνοντας μὴ τὴν χρείαν εὐθὺς λέγειν, μηδὲ εἴ τι ἐλλεῖπον ζητεῖν, ἀλλὰ μᾶλλον ὧν ἤδη λαβόντες ἔχομεν πρῶτον μεμνημένους εὐχαριστεῖν καὶ δοξολογεῖν, καὶ οὕτω πρὸ τῶν ἀναγκαίων ἡμῖν τὴν τοῦ Θεοῦ ποιεῖσθαι δόξαν.

ΙΑ'

Διὰ τί συγκαλύπτεται τὰ δῶρα·
καὶ περὶ τῶν ἐπιλεγομένων

1 Ἐπεὶ δὲ τὰ ἐν τῷ ἄρτῳ εἰρημένα καὶ πεπραγμένα, δι' ὧν ὁ θά-

- τικά σὲ ἀνάμνησι τοῦ Κυρίου, σὲ δόξα τῆς μακαρίας Μητρὸς του, σὲ πρεσβεία τῶν ἁγίων.
- 11 Εὐχαριστοῦμε λέγει πού με τὸ θάνατό σου μᾶς ἀνοιξες τὶς πύλες τῆς ζωῆς, πού ἔλαβες ἀπὸ μᾶς Μητέρα, πού τόση δόξα εὐρῆκε ἄνθρωπος ἀπὸ τὸν κύκλο μας, πού ἔχομε πρεσβευτὰς ὁμοφύλους καὶ πού τόση παρρησία ἔδωσες στοὺς ὁμογενεῖς μας.
- 12 Οἱ ἐκφράσεις «εἰς δόξαν» καὶ «εἰς πρεσβείαν» σημαίνουν «ἐξ αἰτίας τῆς δόξης καὶ τῆς πρεσβείας», ὅπως καὶ τὸ «εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν» εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ «ἐξ αἰτίας τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν». Τὸ δὲ «ἐξ αἰτίας ἑνὸς πράγματος» ἔχει διπλῆ σημασία· εἴτε ἐξ αἰτίας παρόντος εἴτε ἐξ αἰτίας ἐλπιζομένου. Ἡ δόξα τῆς ἁγίας Παρθένου καὶ ἡ πρεσβεία τῶν ἁγίων ποιὸς δὲν γνωρίζει ὅτι εἶναι παρόντα ἀγαθὰ; Τὸ νὰ παρουσιάζωμε δὲ δῶρα γιὰ παρόντα ἀγαθὰ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ σαφῆς εὐχαριστία. Ἀκόμη δὲ καὶ τὸ «σὲ ἀνάμνησι τοῦ Κυρίου» ἔγινε φανερὸ ἀπὸ ὅσα ἐλέχθησαν προηγουμένως ὅτι σημαίνει κάποια ἀμοιβὴ πρὸς αὐτὸν γιὰ τὸ θάνατο καὶ εὐχαριστία. Γι' αὐτὸ μάλιστα πρὶν ἀπὸ ὅλα κατὰ τὴν παρουσίασι τῶν δώρων λέγονται αὐτὰ τὰ λόγια, ὅτι ἐκεῖνος ὁ θάνατος ἔγινε σ' ἐμᾶς αἴτιος ὅλων τῶν ἀγαθῶν.
- 13 Τελευταῖα ἀπὸ ὅλα ἀπευθύνει τὴν ἰκεσία, ζητώντας ἄφεσι ἁμαρτιῶν καὶ ἀνάπαυσι ψυχῶν καὶ τὰ παρόμοια. Διότι τοῦτο εἶναι γνώρισμα εὐγνωμοσύνης, ὅταν ἀπευθυνώμαστε στὸ Θεό, νὰ μὴ λέγωμε εὐθύς τὴν χρεία, οὔτε νὰ ζητοῦμε κάτι πού μᾶς λείπει, ἀλλὰ μᾶλλον ἐνθυμούμενοι πρῶτα αὐτὰ πού ἐλάβαμε καὶ ἔχομε νὰ εὐχαριστοῦμε καὶ δοξολογοῦμε, κι' ἔπειτα νὰ τοποθετοῦμε τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ ἐπάνω ἀπὸ τὶς ἀνάγκες μας.

11

Γιατί καλύπτονται τὰ δῶρα καὶ
περὶ τῶν λόγων πού συνο-
δεύουν τὴν κάλυψι

1 Ὅσα ἐλέχθησαν κι' ἐπράχθησαν στὸν ἄρτο, μὲ τὰ ὁποῖα συμ-

νατος ἐσημαίνεται τοῦ Κυρίου, γραφὴν ἐδύνατο μόνον καὶ τύπον, ὁ δὲ ἄρτος ἔμεινεν ἄρτος ὄν, τοῦτο μόνον λαβών, τὸ γενέσθαι δῶρον τῷ Θεῷ, καὶ διὰ τοῦτο τύπον φέρει τοῦ Κυριακοῦ σώματος κατὰ τὴν πρώτην ἡλικίαν, ὅτι κακεῖνο ἐξ ἀρχῆς δῶρον ἦν, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται· τούτου χάριν τὰ ἐν ἐκείνῳ γενόμενα θαύματα, ἀριτιόκω ὄντι καὶ ἐν τῇ φάτνῃ ἔτι³⁹ κειμένῳ, ὁ ἱερεὺς ἐπιλέγει τῷ ἄρτι καὶ ἐπιδείκνυσι. Τὸν γὰρ λεγόμενον ἀστερίσκον ἐπιτιθεὶς αὐτῷ, «Καὶ ἰδού, φησὶν, ὁ ἀστήρ ἐλθὼν ἔστη ἐπάνω οὗ ἦν τὸ παιδίον», ἔτι δὲ καὶ τὰ πόρρωθεν εἰρημένα τοῖς προφήταις περὶ αὐτοῦ Θεῷ πρέποντα, ἵνα μὴ διὰ τὴν σάρκα καὶ τὸ φαινόμενον ἄνθρωποι μικρὰ περὶ αὐτοῦ καὶ ἀνάξια τῆς αὐτοῦ θεότητος ὑπολάβωσι. «Τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν». «Ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν, εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο». «Ἐκάλυψεν οὐρανοὺς ἡ ἀρετὴ αὐτοῦ· καὶ τῆς συνέσεως αὐτοῦ πλήρης ἡ γῆ».

2 Καὶ ταῦτα λέγει καὶ καλύπτει τὸν ἄρτον καὶ τὸ ποτήριον πέπλοις τιμίοις, καὶ θυμιᾶ πανταχόθεν. Καὶ γὰρ συνεκαλύπτετο μὲν τέως ἡ τοῦ σεσαρκωμένου Θεοῦ δύναμις, ἕως τοῦ καιροῦ τῶν θαυμάτων καὶ τῆς ἐξ οὐρανοῦ μαρτυρίας· ἀλλ' οἱ λέγειν εἰδότες περὶ αὐτοῦ, «Ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν, εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο» καὶ τὰ εἰρημένα πάντα θεοπρεπῆ, καὶ ἐπεγίνωσκον αὐτὸν καὶ ὡς Θεὸν ἔσεβον καὶ τὴν παρ' αὐτῷ σκέπην ἐζήτουν. Καὶ ταῦτα αἰνιττόμενος ὁ ἱερεὺς κεκαλυμμένοις ἐπιλέγει τοῖς δώροις, «σκέπασον ἡμᾶς ἐν τῇ σκέπῃ τῶν πτερυγῶν σου» καὶ θυμιᾶ πανταχόθεν.

39. ἔτι παραλ. S

33. Ματθ. 2,9.

34. Ψαλμ. 32,6.

35. Ψαλμ. 92,1.

βολιζόταν ὁ θάνατος τοῦ Κυρίου, εἶχαν μόνο τὴν ἰσχὺ γραφῆς καὶ συμβόλου, ὁ δὲ ἄρτος παρέμεινε ἄρτος, ἀφοῦ ἐπῆρε μόνο τοῦτο, τὸ ὅτι ἔγινε δῶρο Θεοῦ, καὶ γι' αὐτὸ φέρει τὸ συμβολισμὸ τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου κατὰ τὴν πρώτη ἡλικία, ἀφοῦ κι' ἐκεῖνο ἦταν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ δῶρο, ὅπως ἔχει λεχθῆ προηγουμένως. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ὁ ἱερεὺς ἀναφέρει καὶ παριστάνει στὸν ἄρτο τὰ θαύματα ποὺ ἔγιναν σ' ἐκεῖνον, ὅταν ἦταν νεογέννητος κι' εὐρισκόταν ἀκόμη στὴ φάτνη. Ἔτσι, ὅταν τοποθετῆ ἐπάνω του τὸν λεγόμενο ἀστερίσκο, λέγει, «καὶ ἰδού, ὁ ἀστήρ ἦλθε καὶ ἐστάθηκε ἐπάνω στὸ μέρος ποῦ ἦταν τὸ παιδί» ³³. Ἐπίσης ἀπαγγέλλει καὶ ὅσα ἀπὸ πολὺ παλαιὰ ἔχουν λεχθῆ γι' αὐτὸν ἀπὸ τοὺς προφῆτες, λόγια ποὺ ἀρμόζουν στὸ Θεό, ὥστε οἱ ἄνθρωποι νὰ μὴ σκεφθοῦν γι' αὐτὸν μικρὰ καὶ ἀνάξια τῆς θεότητός του, παρασυρόμενοι ἀπὸ τὴν παρουσία τῆς σαρκὸς καὶ ἀπὸ τὰ φαινόμενα. «Μὲ τὸ λόγο τοῦ Κυρίου ἐστερεώθηκαν οἱ οὐρανοί» ³⁴. «Ὁ Κύριος ἐβασίλευσε, ἐνδύθηκε ὠραιότητα» ³⁵. «Ἡ ἀρετὴ του ἐκάλυψε τοὺς οὐρανοὺς· ἀπὸ τῆ συνέσί του ἐγένεσε ἡ γῆ» ³⁶.

2 Καὶ λέγοντας αὐτὰ καλύπτει τὸν ἄρτο καὶ τὸ ποτήριο μὲ πολύτιμα πέπλα καὶ θυμιάζει ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα. Διότι πραγματικὰ συγκαλυπτόταν στὴν ἀρχὴ ἡ δύναμις τοῦ ἐνανθρωπήσαντος ἕως τὸν καιρὸ τῶν θαυμάτων καὶ τῆς μαρτυρίας ἀπὸ τὸν οὐρανὸ ³⁷. ἀλλ' ἐκεῖνοι ποὺ ἐγνώριζαν νὰ εἰποῦν «Ὁ Κύριος ἐβασίλευσε, ἐνδύθηκε ὠραιότητα» καὶ ὅλα τὰ θεοπρεπῆ ποὺ ἀναφέρθηκαν, καὶ τὸν ἐπεγίνωσκαν καὶ ὡς Θεὸ τὸν ἐσέβονταν καὶ τῆ στέγασι δίπλα του ἐπιζητοῦσαν. Καὶ αὐτὰ ὑπαινισσόμενος ὁ ἱερεὺς ἀπαγγέλλει ἐπάνω στὰ καλυμμένα δῶρα, «σκέπασέ μας μὲ τῆ σκέπη τῶν πτερύγων σου» ³⁸, καὶ θυμιάζει ἀπὸ παντοῦ.

36. Ἄβ. 3,3.

37. Κατὰ τὴ βάπτισι στὸν Ἰορδάνη.

38. Ψαλμ. 17,8.

3 Ταῦτα οὕτως εἰπὼν καὶ τελέσας καὶ εὐξάμενος τὰ τῆς ἱεροουργίας ἅπαντα ⁴⁰ κατὰ σκοπὸν ἀπαντήσῃν αὐτῷ, εἰς τὸ θυσιαστήριον ἔρχεται καὶ στὰς πρὸ τῆς ἱεραῆς τραπέζης τῆς ἱεροουργίας ἄρχεται.

IB'

Περὶ τῆς ἐν ἀρχῇ δοξολογίας

- 1 Ἀρχὴ δὲ αὐτῷ τῆς ἱεροουργίας δοξολογία· «εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος»).
- 2 Ἡ πρὸς Θεὸν ἔντευξις εὐχαριστία ἐστὶ, δοξολογία, ἐξομολόγησις, αἴτησις.
- 3 Πρῶτη δὲ πασῶν ἡ δοξολογία, μάλιστα μὲν ὅτι τοῦτο οἰκετῶν εὐγνωμόνων, τῷ δεσπότη προσιόντας ⁴¹ μὴ τὰ ἑαυτῶν ἐξ ἀρχῆς εἰς μέσον ἄγειν, ἀλλ' ἅπερ μόνον ⁴² ἐστὶ καθαρῶς τοῦ δεσπότη. Τοιοῦτον δὲ ἡ δοξολογία.
- 4 Ὁ μὲν γὰρ αἰτῶν, τὰ ἑαυτοῦ καλλίω ποιῆσαι βουλόμενος αἰτεῖ, καὶ ὁ ἐξομολογούμενος κακῶν αὐτὸς ἀπαλλαγῆναι βουλόμενος ⁴³ ἑαυτὸν προσαγγέλλει, καὶ ὁ εὐχαριστῶν δῆλός ἐστιν ὅτι τοῖς ἰδίοις ἀγαθοῖς χαίρων τῷ ταῦτα αὐτῷ χορηγοῦντι εὐχαριστεῖ· ὁ δὲ δοξολογῶν, ἑαυτὸν ἀφείς καὶ τὰ ἑαυτοῦ πάντα, αὐτὸν δι' αὐτόν, καὶ τὴν αὐτοῦ δύναμιν καὶ δόξαν, τὸν Δεσπότην δοξολογεῖ.
- 5 Ἐπειτα καὶ αὐτὴ ἡ φύσις καὶ τὸ εἶκος τοῦ πράγματος ἐνταῦθα πρώτην ἀπαιτεῖ τὴν δοξολογίαν. Εὐθύς γὰρ τῷ Θεῷ προσερχόμενοι, τὸ ἀπρόσιτον τῆς δόξης αὐτοῦ καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὸ μεγαλεῖον κατανοοῦμεν, ᾧ θαῦμα καὶ ἐκπληξις καὶ τὰ τοιαῦτα ἀκολουθεῖ· τούτῳ δὲ ἡ δοξολογία ἐξ ἀνάγκης ἔπεται.
- 6 Προϊόντες δέ, τὴν αὐτοῦ χρηστότητα καὶ τὴν φιλανθρωπίαν μαθηθάνομεν, ᾧ ἀκολουθεῖ ἡ εὐχαριστία.

40. ἅπαντα παραλ. S

41. προσιόντων S

42. μόνον S

43. βουλόμενος παραλ. S

3 Ἄφοῦ εἶπῃ καὶ τελέσῃ ὅλα αὐτὰ καὶ εὐχηθῇ νὰ ἀποβοῦν σύμφωνα μὲ τὸν σκοπὸ τοῦ ὅλα τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἱερουργίας, ἔρχεται στὸ θυσιαστήριον καί, ἀφοῦ σταθῇ ἔμπρὸς στὴν ἱερὰ τράπεζα, ἀρχίζει τὴν ἱερουργία.

12

Περὶ τῆς δοξολογίας στὴν ἀρχὴ

- 1 Ἀρχὴ τῆς ἱερουργίας τοῦ εἶναι ἡ δοξολογία. «Εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος».
- 2 Ἡ συνομιλία μὲ τὸν Θεὸ εἶναι εὐχαριστία, δοξολογία, ἔξομολόγησις, αἴτησις.
- 3 Πρώτη ἀπὸ ὅλες εἶναι ἡ δοξολογία, κυρίως διότι γνῶρισμα εὐγνωμόνων ὑπηρετῶν, ὅταν πλησιάζουν τὸν κύριον, εἶναι τοῦτο, νὰ μὴ φέρουν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν στὴ μέση τίς ὑποθέσεις τους, ἀλλὰ μόνον ἐκεῖνα ποὺ εἶναι καθαρῶς τοῦ κυρίου. Τέτοιο πρᾶγμα εἶναι ἡ δοξολογία.
- 4 Πραγματικὰ ἐκεῖνος ποὺ ζητεῖ, ζητεῖ διότι θέλει νὰ καλυτερεύσῃ τὴν κατάστασί του, καὶ ὁ ἔξομολογούμενος καταγγέλλει τὸν ἑαυτό του διότι θέλει νὰ ἀπαλλαγῇ ὁ ἴδιος ἀπὸ κακά, καὶ ὁ εὐχαριστῶν εἶναι φανερὸ ὅτι ἀπὸ χαρὰ γιὰ τὰ ἀγαθὰ τοῦ εὐχαριστεῖ ἐκεῖνον ποὺ τοῦ τὰ χορηγεῖ· αὐτὸς ποὺ δοξολογεῖ ὅμως, ἀφήνοντας τὸν ἑαυτό του καὶ τίς ὑποθέσεις του ὅλες, δοξολογεῖ τὸν ἴδιον τὸ Δεσπότη, γι' αὐτὸν τὸν ἴδιον καὶ γιὰ τὴ δύναμι καὶ τὴ δόξα του.
- 5 Ἐπειτα καὶ ἡ ἴδια ἡ φύσις καὶ ὁ χαρακτήρ τοῦ πράγματος ἀπαιτεῖ ἐδῶ πρώτη τὴν δοξολογία. Εὐθύς μὲν προσερχόμεσθε στὸ Θεὸ δηλαδή, ἀντιλαμβάνομασθε τὸ ἀπρόσιτον τῆς δόξας του καὶ τὴ δύναμι καὶ τὸ μεγαλεῖον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον προκαλοῦνται θαυμασμὸς καὶ ἔκπληξις καὶ τὰ παρόμοια· σ' αὐτὸ δὲ ἀκολουθεῖ φυσιολογικὰ ἡ δοξολογία.
- 6 Προχωρώντας ἔπειτα, μαθαίνομε τὴν καλωσύνην καὶ τὴν φιλανθρωπία του, καὶ σ' αὐτὸ ἀκολουθεῖ ἡ εὐχαριστία.

- 7 Μετὰ τοῦτο, τὴν ὑπερβολὴν αὐτῆς τῆς χρηστότητος καὶ τὸν πλοῦτον τῆς φιλανθρωπίας ἀνασκοποῦμεν, ταύτης τῆς ὑπερβολῆς καὶ τούτου τοῦ πλούτου σημεῖον ποιούμενοι ἱκανὸν ⁴⁴ τὴν ἡμῶν αὐτῶν πονηρίαν, ὅτι τοιοῦτους ὄντας εὐεργετῶν οὐ διαλείπει. Τοῦτο γὰρ τὸ σημεῖον καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ἡμᾶς διδάσκει ὅσον ἐστὶ φιλόανθρωπος ὁ Θεός, ὅτι ἐγγύτερον, ὅτι ἐν ἡμῖν, ὅτι πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν. Τὸ δὲ μεμνησθαι τῶν ἡμετέρων κακῶν πρὸς τὸν Θεόν, τοῦτό ἐστὶν ὃ ἐξομολόγησις ὀνομάζεται.
- 8 Τέταρτον δὲ ἡ αἵτησις. Ἀκόλουθον γὰρ θαρρεῖν, ὡς ὧν δεόμεθα αἰτούμενοι τευξόμεθα, μετὰ τούτους τοὺς λογισμοὺς ἐν οἷς τὴν περὶ ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ χρηστότητα καὶ φιλανθρωπίαν καταμανθάνομεν. Ὁ γὰρ πονηροῖς οὖσιν ἔτι γενόμενος ἀγαθός, τίς ἂν γένοιτο μεταβαλομένοις, καὶ διὰ τὸ εἰπεῖν πρῶτους τὰς ἁμαρτίας δικαιωθεῖσι, κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ προφήτου, («λέγε σὺ πρῶτος τὰς ἁμαρτίας σου, ἵνα δικαιωθῆς»);
- 9 Οὕτω πρώτην ἔχει τάξιν τῶν πρὸς Θεὸν ἐντεύξεων ἡ δοξολογία. Διὰ τοῦτο πρὸ πάσης εὐχῆς καὶ ἱερουργίας ὁ ἱερεὺς δοξολογεῖ τὸν Θεόν.
- 10 Τί οὖν τὸ τρισσὸν ἐπιφημίζει τοῦ Θεοῦ καὶ οὐ τὸ ἐνιαῖον; Οὐ γὰρ εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἢ εὐλογημένη ἡ τοῦ Θεοῦ βασιλεία, ἀλλὰ τοῖς προσώπους διηρημένως, («εὐλογημένη, φησὶν, ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος»), ὅτι διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου πρώτης ἔμαθον ἄνθρωποι ὡς εἶη τρία πρόσωπα ὁ Θεός. Ταύτης δὲ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου μυσταγωγία ἐστὶ τὰ τελούμενα· ὅθεν ἐν τοῖς προοιμίοις αὐτῶν ἔδει προλάμπειν καὶ κηρύττεσθαι τὴν Τριάδα.

7 Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὸ ἀνασκοποῦμε τὴν ὑπεροχὴ αὐτῆς τῆς χρηστότητος καὶ τὸν πλοῦτο τῆς φιλανθρωπίας, εὐρίσκοντας ἀξιόλογο σημεῖο αὐτῆς τῆς ὑπερβολῆς καὶ αὐτοῦ τοῦ πλούτου τὴν ἰδική μας πονηρία, ὅτι δηλαδή, ἐνῶ εἴμαστε τέτοιοι, δὲν παύει νὰ μᾶς εὐεργετῇ. Πραγματικᾶ αὐτὸ τὸ σημεῖο μᾶς διδάσκει πρὶν ἀπὸ τὰ ἄλλα πόσο φιλόανθρωπος εἶναι ὁ Θεός, διότι εἶναι πλησιέστερο, διότι εἶναι μέσα μας, διότι εἶναι πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μας. Τὸ νὰ ἐνθυμούμαστε δὲ τίς ἔλεεινότητές μας ἔμπρὸς στὸ Θεό, αὐτὸ εἶναι πού ὀνομάζεται ἐξομολόγησις.

8 Τέταρτο εἶναι ἡ αἴτησις. Εἶναι εὐλογο, ἔπειτα ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς λογισμοὺς μὲ τοὺς ὁποίους μαθαίνομε τὴν ἀπέναντί μας καλωσύνη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, νὰ θωροῦμε ὅτι θὰ ἐπιτύχωμε ὅσα ζητοῦμε παρακαλώντας. Αὐτὸς πού εἶναι ἀγαθὸς σ' ἐκείνους πού εἶναι ἀκόμη πονηροί, τί θὰ ἐγινόταν, ἂν μεταβάλλονταν καὶ μὲ τὴν ὁμολογία τῶν ἁμαρτιῶν τους δικαιώνονταν, κατὰ τὸν λόγο τοῦ προφήτη, «λέγε σὺ πρῶτος τίς ἁμαρτίες σου, γιὰ νὰ δικαιωθῆς»³⁹;

9 Ἔτσι πρώτη σειρά στὶς συνομιλίες πρὸς τὸν Θεὸ ἔχει ἡ δοξολογία. Γι' αὐτὸ ὁ ἱερεὺς δοξολογεῖ τὸ Θεὸ πρὶν ἀπὸ κάθε εὐχὴ καὶ ἱερουργία.

10 Γιατί ὅμως ἐγκωμιάζει τὸ τριαδικὸ τοῦ Θεοῦ καὶ ὄχι τὴν ἐνόνητά του; Πραγματικᾶ δὲν λέγει «εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἢ εὐλογημένη ἢ βασιλεία τοῦ Θεοῦ», ἀλλὰ φέρει διηρημένα τὰ πρόσωπα, «εὐλογημένη ἢ βασιλεία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος», διότι διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου ἔμαθαν πρώτη φορὰ οἱ ἄνθρωποι ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι σὲ τρία πρόσωπα. Αὐτῆς δὲ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου εἶναι μυσταγωγία τὰ τελούμενα· ἔπρεπε λοιπὸν στὰ προοίμιά τους νὰ προλάβῃ καὶ νὰ κηρύσσεται ἡ Τριάδα.

39. Ἴσως ἀναφέρεται ἐδῶ στὸν ψαλμὸ 50,6.

ΙΓ'

Περὶ τῶν αἰτήσεων καὶ διὰ τί πρώτην
αἰτούμεθα τὴν εἰρήνην

- 1 Μετὰ δὲ τὴν δοξολογίαν εἰσάγει τὴν αἴτησιν λέγων· «ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν».
- 2 «Τὸ γὰρ τί προσευξώμεθα καθὸ δεῖ οὐκ οἶδαμεν» καὶ ἵνα μὴ «βαπτολογῶμεν», διδάσκει ἡμᾶς ἃ δεῖ περὶ τῆς εὐχῆς· καὶ πρῶτον τὸν τρόπον ὅτι «ἐν εἰρήνῃ» εὐχεσθαι δεῖ.
- 3 Τί οὖν μετὰ τὴν δοξολογίαν εὐθύς αἰτεῖσθαι ἐκέλευσεν, οὔτε ἐξομολογησαμένους πρότερον, οὔτε εὐχαριστήσαντας τῷ Θεῷ; Ὅτι ἐν τῷ εἰπεῖν τὴν εἰρήνην κάκεῖνα περιέλαβεν εἴ τις ἀκριβῶς ἐθέλοι σκοπεῖν. Οὔτε γὰρ ὁ ἀπαρεσκόμενος τοῖς συμβαίνουσιν αὐτῷ κατὰ τὸν βίον δύναται εἰρήνην ἐν ἑαυτῷ ἔχειν, ἀλλ' ὁ εὐγνώμων καὶ «ἐν παντὶ εὐχαριστῶν», κατὰ τὸν τοῦ μακαρίου Παύλου νόμον· οὔτε ὁ μὴ «συνειδὸς ἔχων καθαρὸν»· συνειδὸς δὲ καθαρὸν χωρὶς ἐξομολογήσεως ἀμήχανον εἶναι. Ὡστε ὁ μετὰ εἰρήνης εὐχόμενος εὐχαριστοῦσαν καὶ ἐξομολογουμένην πρότερον ἔσχε ψυχὴν.
- 4 Ἔτι δὲ καὶ ἡ αἴτησις ἦν αἰτοῦνται καὶ εὐχαριστοῦντας καὶ ἐξομολογουμένους αὐτοὺς παρίστησι⁴⁵. Τί γὰρ αἰτοῦνται; «ἐλεηθῆναι». Τοῦτο δὲ καταδίκων ἐστὶν αἴτημα, οἷ ὅταν πᾶσαν ἀπολογία περιηρημένοι μηδεμίαν ἔχωσιν εἰπεῖν δικαιολογίαν, ταύτην ἔσχατον ἀφιασι τὴν φωνὴν πρὸς τὸν δικαστήν, οὐκ ἀπὸ τῶν δικαίων, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐκείνου φιλανθρωπίας, ὧν δέονται τυχεῖν

45. περίστησι S

40. Ὅπως ἐφάνηκε μὲ τούς παραπάνω λόγους τοῦ Καβάσιλα ἡ δοξολογία εἶναι τὸ πρωταρχικὸ εἶδος προσευχῆς. Γι' αὐτὸ τοποθετεῖται στὸ προοίμιο τῆς λειτουργίας. Ἀκολουθοῦν οἱ αἰτήσεις τῆς Συναπτῆς.

41. Ρωμ. 8,26.

42. Ματθ. 6,7.

43. Ἡ Ἐκκλησία, ἡ παράδοσις.

13

Περὶ τῶν αἰτήσεων καὶ γιατί πρώτη
ζητοῦμε τὴν εἰρήνην

- 1 Μετὰ τὴ δοξολογία εἰσάγει τὴν αἴτησι ⁴⁰ λέγοντας· «ἐν εἰρήνῃ ἅς παρακαλέσωμε τὸν Κύριο».
- 2 Τὸ «τί πρέπει νὰ προσευχώμαστε δὲν γνωρίζομε» ⁴¹ καὶ «γιά νὰ μὴ βαττολογοῦμε» ⁴², μᾶς διδάσκει ⁴³ ὅσα πρέπει γιὰ τὴν προσευχὴ· καὶ πρῶτα μᾶς διδάσκει τὸν τρόπο, ὅτι δηλαδή πρέπει νὰ προσευχώμαστε «ἐν εἰρήνῃ».
- 3 Γιατί ὁμως μετὰ τὴ δοξολογία παρήγγειλε εὐθύς νὰ κάμωμε αἴτησι, χωρὶς προηγουμένως νὰ ἔξομολογηθοῦμε οὔτε νὰ εὐχαριστήσωμε τὸ Θεό; Διότι ἀναφέροντας τὴν εἰρήνην συμπεριέλαβε κι' ἐκεῖνα, ἂν θέλη κανεὶς νὰ τὸ ἐξετάσῃ μὲ ἀκριβολογία. Διότι οὔτε ἐκεῖνος ποὺ δὲν εἶναι εὐχαριστημένος μὲ ὅσα τοῦ συμβαίνουν στὴ ζωὴ μπορεῖ νὰ ἔχη μέσα του εἰρήνην, ἀλλ' ἔχει ὁ εὐγνώμων «ποὺ σὲ ὅλα εὐχαριστεῖ» ⁴⁴ κατὰ τὸν λόγο τοῦ μακαρίου Παύλου, οὔτε ἐκεῖνος «ποὺ δὲν ἔχει καθαρὴ συνείδησι» ⁴⁵. καθαρὴ δὲ συνείδησι χωρὶς ἔξομολόγησι εἶναι ἀδύνατη. Ὡστε αὐτὸς ποὺ προσεύχεται μὲ εἰρήνην ἔχει προηγουμένως τὴν ψυχὴν του σὲ κατάστασι εὐχαριστίας καὶ ἔξομολογήσεως.
- 4 Ἐξ ἄλλου καὶ ἡ αἴτησις ποὺ ἀπευθύνουν στὸ Θεὸ τοὺς παριστάνει καὶ νὰ εὐχαριστοῦν καὶ νὰ ἔξομολογοῦνται. Τί ζητοῦν πραγματικά; «Νὰ ἐλεηθοῦν». Αὐτὸ εἶναι αἴτημα κατὰ δίκων, οἱ ὅποιοι ὅταν στερηθοῦν κάθε ἀπολογία καὶ δὲν ἔχουν νὰ προβάλουν καμμία δικαιολογία, αὐτὴ τὴ φωνὴ ἀφήνουν τελευταία πρὸς τὸ δικαστή, περιμένοντας νὰ ἐπιτύχουν αὐτὰ γιὰ τὰ ὅποια παρακαλοῦν, ὄχι ἀπὸ τὸ δίκαιό τους, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ φιλανθρωπία ἐκείνου. Τοῦτο δὲ εἶναι συμπεριφο-

44. Α' Θεσσ. 5,18.

45. Βλ. Α' Τιμ. 3,7.

προσδοκῶντες. Τοῦτο δέ ἐστι μαρτυρούντων, τῷ μὲν δικαστῇ χρηστότητα πολλήν, ἑαυτοῖς δὲ πονηρίαν· ὧν τὸ μὲν ἔξομολογήσεως, τὸ δὲ εὐχαριστίας ἐστί.

5 Προτρέπεται δὲ ἐξ ἀρχῆς ὁ ἱερεὺς εἰς τὴν εὐχὴν τὸν λαόν, καί-
τοι αὐτὸς ὧν ὁ εἰς τὴν εὐχὴν τεταγμένος, καὶ διὰ τοῦτο τοῦ λαοῦ
προβεβλημένος ὡς πρεσβευτῆς αὐτῶν καὶ μεσίτης, ἵνα ἡ αὐτοῦ
δέησις ἐνεργουμένη πολὺ ἰσχύη, καθάπερ ὁ ἀπόστολος Ἰάκω-
βος εἶπεν· ἐνεργεῖται γὰρ ἡ δέησις τοῦ δικαίου ὅταν κἀκεῖνοι
πάντες ὑπὲρ ὧν ἡ δέησις τὰ παρ' ἑαυτῶν εἰσφέρωσιν ἅπαντα·
χρηστότητα τρόπων, εὐχάς, ἐπιείκειαν, καὶ ὅτῳ ἄλλῳ ἴσασι χαί-
ροντα τὸν Θεόν.

6 Τί δὲ τὸ αἵτημα τὸ πρῶτον εὐθύς; («ὑπὲρ τῆς ἄνωθεν εἰρήνης
καὶ τῆς σωτηρίας τῶν ψυχῶν ἡμῶν»).

7 Διδάξας πρότερον ὅπως ἔχοντας εὐχεσθαι δεῖ, νῦν διδάσκει καὶ
τί δεῖ πρῶτον αἰτεῖσθαι, τὴν ἄνωθεν εἰρήνην καὶ τὴν τῶν ψυχῶν
σωτηρίαν· οὕτω γὰρ ὁ Χριστὸς ἐκέλευσεν αἰτεῖσθαι («πρῶτον
τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ»)· τὴν μὲν γὰρ
βασιλείαν ἢ τῶν ψυχῶν σωτηρία, ἢ δὲ ἄνωθεν εἰρήνη τὴν τοῦ
Θεοῦ δικαιοσύνην σημαίνει· περὶ ἧς εἶπε Παῦλος, («ἡ εἰρήνη τοῦ
Θεοῦ ἢ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν»), ἦν ὁ Κύριος ἀφῆκε τοῖς ἀπο-
στόλοις ἀναβαίνων εἰς τὸν Πατέρα, («εἰρήνην»), εἰπὼν, «ἀφήμι
ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν»). Ὡσπερ γὰρ τὸ ὄνομα τῆς
δικαιοσύνης ἐκεῖ οὐ τὴν τοῦ ἴσου διανομὴν σημαίνει μόνον, ἀλλ'
ἀπλῶς παντὸς ἀρετῆς εἶδους δηλωτικόν ἐστι, οὕτω καὶ τὸ τῆς
εἰρήνης ἐνταῦθα καθόλου τί ἐστι· καὶ γὰρ ἐστὶν ἀπασῶν ἀρετῶν
ὁμοῦ καὶ φιλοσοφίας ἀπάσης καρπός· οὐ γὰρ ἐστὶν εἰρήνην τε-
λείαν κτήσασθαι τὸν ἐνδεῶς ἔχοντα μιᾶς τινος ἀρετῆς, ἀλλ'
ἀνάγκη τὸν εἰρηνεύσειν μέλλοντα διὰ πασῶν ἀφικέσθαι.

46. Ἰάκ. 5,16.

47. Ματθ. 6,33.

ρὰ ἀνθρώπων ποὺ μαρτυροῦν στὸν μὲν δικαστὴ πολλὴ καλωσύνη, στὸν ἑαυτὸ τους δὲ πονηρία· καὶ ἀπὸ αὐτὰ τὸ μὲν πρῶτο δεικνύει ἐξομολόγησι, τὸ δὲ δεύτερο εὐχαριστία.

5 Προτρέπει δὲ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὁ ἱερεὺς τὸ λαὸ σὲ προσευχή, ἄν καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ τεταγμένος σ' αὐτήν, καὶ εἶναι ἐπικεφαλῆς τοῦ λαοῦ ὡς πρεσβευτῆς τῶν ἀνθρώπων καὶ μεσίτης, γι' αὐτό, γιὰ νὰ εἶναι ἀποτελεσματικὴ ἡ δέησις του ὅταν ἐνεργῆται ⁴⁶, ὅπως εἶπε ὁ ἀπόστολος Ἰάκωβος· ἐνεργεῖται δὲ ἡ δέησις τοῦ δικαίου, ὅταν καὶ ὅλοι ἐκεῖνοι γιὰ τοὺς ὁποίους γίνεται εἰσφέρουν ὅλα τὰ ἰδικὰ τους, καλωσύνη τρόπων, εὐχές, ἐπιείκεια καὶ ὅ,τιδήποτε ἄλλο γνωρίζουν ὅτι εὐχαριστεῖ τὸ Θεό.

6 Ποιὸ δὲ εἶναι τὸ ἀμέσως πρῶτο αἴτημα; «Ὑπὲρ τῆς ἄνωθεν εἰρήνης καὶ τῆς σωτηρίας τῶν ψυχῶν μας».

7 Ἀφοῦ προηγουμένως ἐδίδαξε μὲ ποιά διάθεσι πρέπει νὰ προσευχώμαστε, τώρα διδάσκει καὶ τί πρέπει νὰ ζητοῦμε πρῶτο, τὴν ἀπὸ ἄνω εἰρήνη καὶ τὴ σωτηρία τῶν ψυχῶν. Ἔτσι καὶ ὁ Χριστὸς παρήγγειλε, νὰ ζητοῦμε «πρῶτα τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ καὶ τὴ δικαιοσύνη του» ⁴⁷· πραγματικὰ τὴν μὲν βασιλεία του δηλώνει ἡ σωτηρία τῶν ψυχῶν, τὴ δὲ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ ἡ ἀπὸ ἄνω εἰρήνη, γιὰ τὴν ὁποία εἶπε ὁ Παῦλος, «ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ ποὺ ὑπερέχει κάθε νοῦ» ⁴⁸, τὴν ὁποία ὁ Κύριος ἄφησε στοὺς ἀποστόλους ὅταν ἀνέβαινε πρὸς τὸν Πατέρα, λέγοντας, «σᾶς ἀφήνω εἰρήνη, σᾶς δίδω τὴν εἰρήνη μου» ⁴⁹. Ὅπως δηλαδὴ τὸ ὄνομα τῆς δικαιοσύνης ἐκεῖ δὲν σημαίνει τὴν μὲ ἴσο τρόπο διανομὴ μόνο, ἔτσι καὶ τῆς εἰρήνης ἐδῶ τὸ ὄνομα εἶναι κάτι καθολικὸ· διότι εἶναι καρπὸς ὅλων τῶν ἀρετῶν καὶ ὅλης τῆς φιλοσοφίας μαζί, ἀφοῦ δὲν εἶναι δυνατὸ ν' ἀποκτήσῃ τέλεια εἰρήνη ἐκεῖνος ποὺ στερεῖται ἔστω καὶ μία ἀρετῆ, ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη αὐτὸς ποὺ θέλει νὰ εἰρηνεύῃ, νὰ φθάσῃ ἐκεῖ περνώντας ἀπὸ ὅλες.

48. Φιλιπ. 4,7.

49. Ἰω. 14,27.

8 Δεῖ τοίνυν ἀσκεῖν ἑαυτοὺς πρὸς τὴν εἰρήνην πρῶτον τὴν ἀνθρώποις δυνατὴν· εἶτα αἰτεῖσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν αὐτοῦ εἰρήνην, καθάπερ καὶ ἐφ' ἐκάστης ἀρετῆς ἔχει. Ἔστι γὰρ σωφροσύνη διὰ ἀσκήσεως γινομένη καὶ ἔστι σωφροσύνη παρὰ τοῦ ⁴⁶ Θεοῦ τῇ ψυχῇ διδομένη, καὶ ἀγάπη καὶ εὐχὴ καὶ σοφία καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τὸν αὐτὸν τρόπον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἱερεὺς περὶ τῆς εἰρήνης ἐκείνης πρώτης ἡμῖν διαλέγεται τῆς ἐφ' ἡμῖν, τῆς ὑφ' ἡμῶν κατορθουμένης, καὶ μετ' αὐτῆς κελεύει πρὸς τὸν Θεὸν ποιεῖσθαι δεήσεις· εἶτα περὶ τῆς ἐκ Θεοῦ διδομένης, καὶ ταύτης ἔνεκα δεηθῆναι τοῦ Θεοῦ παραινεῖ, «Δηθῶμεν, λέγων, ὑπὲρ τῆς ἄνωθεν εἰρήνης». Εἰρήνην δὲ λέγει, οὐ τὴν πρὸς ἀλλήλους μόνον, ὅταν οὐδενὶ μνησικακῶμεν, ἀλλὰ καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς αὐτούς, ὅταν ἡ καρδία ἡμῶν μὴ καταγινώσκη ἡμῶν. Πολὺ δὲ τὸ ὄφελος τῆς εἰρήνης, μᾶλλον δὲ ἀνάγκη ταύτης τῆς ἀρετῆς ἡμῖν πανταχοῦ· τὸν γὰρ θορυβούμενον νοῦν Θεῷ συνελθεῖν παντελῶς ἀδύνατον, πρῶτον μὲν δι' αὐτὴν τὴν φύσιν τοῦ θορύβου. Καθάπερ γὰρ ἡ εἰρήνη τοὺς πολλοὺς ἕνα δείκνυσι, οὕτως ὁ θόρυβος τὸν ἕνα πολλὰ ποιεῖ. Πῶς οὖν ἐφαρμόσαι δυνήσεται τῷ ἐνὶ καὶ ἀπλῶ Θεῷ; Ἐπειθ' ὅτι οὐδὲ εὐξασθαι δύναται καλῶς, οὐδὲ ἀπολαῦσαί τι χρηστὸν τῆς εὐχῆς ὁ χωρὶς εἰρήνης εὐχόμενος. Εἴτε γὰρ ὀργὴ ταράττει τὸν ἄνθρωπον, καὶ μνησικακία τὴν εἰρήνην τῆς ψυχῆς ἐξέβαλεν, οὐδὲ συγγνώμην εὐρήσει πλημμελημάτων ἀπὸ ⁴⁷ τῆς εὐχῆς, πολλῶ μᾶλλον οὐδὲ ἄλλην τινὰ λήψεται χάριν. Εἴτε ἁμαρτημάτων ἑτέρων ἔνεκα ὑπὸ τοῦ συνειδότητος κεντεῖται, καὶ τὴν καρδίαν ἔχει κατηγοροῦσαν, καὶ τοῦτον θορυβεῖται τὸν θόρυβον, τῆς πρὸς τὸν Θεὸν πάσης ἀπεστέρηται παρηρησίας κατὰ τὸ λόγιον, «καὶ ὅταν εὐχῆται, χωρὶς παρηρη-

46. τοῦ παραλ. S

47. τῶν πλημμελημάτων ὑπὸ S

8 Γι' αὐτὸ πρέπει πρῶτα νὰ ἀσκούμαστε πρὸς τὴν εἰρήνην ποὺ εἶναι δυνατὴ στοὺς ἀνθρώπους· ἔπειτα νὰ ζητοῦμε ἀπὸ τὸ Θεὸ τὴν ἰδική του εἰρήνην, ὅπως συμβαίνει καὶ μὲ κάθε ἀρετὴ. Πραγματικὰ ὑπάρχει σωφροσύνη ποὺ ἐπιτυγχάνεται μὲ ἄσκησι καὶ ὑπάρχει σωφροσύνη ποὺ δίδεται στὴν ψυχὴ ἀπὸ τὸ Θεό, καὶ ἀγάπη καὶ εὐχὴ καὶ σοφία, καὶ τὸ ἴδιο συμβαίνει μὲ τὶς ἄλλες. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἱερεὺς πρῶτα διαλέγεται μαζί μας γιὰ τὴν εἰρήνην ἐκείνην ποὺ ἐξαρτᾶται ἀπὸ μᾶς, ποὺ κατορθώνεται ἀπὸ μᾶς, καὶ μαζί μὲ αὐτὴν παραγγέλλει νὰ κάμωμε δεήσεις πρὸς τὸν Θεό, ἔπειτα ὁμιλεῖ γιὰ τὴν διδομένη ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ παραινεῖ νὰ ἱκετεύσωμε γι' αὐτὴν τὸ Θεό, λέγοντας «ἄς δεηθοῦμε γιὰ τὴν ἀπὸ ἄνω εἰρήνην». Λέγει δὲ εἰρήνη, ὄχι μόνο τὴν πρὸς ἀλλήλους, ὅταν δὲ μνησικακοῦμε γιὰ κανένα, ἀλλὰ καὶ τὴν πρὸς τοὺς ἑαυτοὺς μας εἰρήνην, ὅταν δὲν μᾶς καταδικάζη ἡ καρδιά μας. Εἶναι δὲ πολλὴ ἡ ὠφέλεια τῆς εἰρήνης, μᾶλλον δὲ μᾶς εἶναι παντοῦ ἀναγκαῖα αὐτὴ ἡ ἀρετὴ. Πραγματικὰ ὁ ταραγμένος νοῦς εἶναι ἐντελῶς ἀδύνατο νὰ ἐπικοινωνήσῃ μὲ τὸν Θεό, πρῶτα μὲν ἐξ αἰτίας τῆς ἰδίας τῆς φύσεως τοῦ θορύβου. Ὅπως δηλαδὴ ἡ εἰρήνη κάμει τοὺς πολλοὺς ἕνα, ἔτσι ὁ θόρυβος κάμει τὸν ἕνα πολλοὺς. Πῶς λοιπὸν αὐτὸς θὰ μπορέσῃ νὰ προσαρμοσθῇ στὸν ἕνα καὶ ἀπλὸ Θεό; Ἐπειτα ὁ προσευχόμενος χωρὶς εἰρήνην, δὲν μπορεῖ οὔτε νὰ προσευχηθῇ καλά, οὔτε ν' ἀπολαύσῃ κάτι χρηστὸ ἀπὸ τὴν εἰρήνην. Ἐὰν τὸν ἄνθρωπο ταραττῇ ὀργὴ καὶ μνησικακία ἐξέβαλε ἀπὸ τὴν ψυχὴ τὴν εἰρήνην, οὔτε συγγνώμη θὰ εὔρη αὐτὸς γιὰ τὰ πλημμελήματα οὔτε πολὺ περισσότερο θὰ λάβῃ ἄλλη χάρι. Ἐὰν πάλι κεντᾶται ἀπὸ τὴ συνείδησι γιὰ ἁμαρτήματα ἄλλα κι' ἔχη κατήγορο τὴν καρδιά καὶ θορυβῆται ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἐσωτερικὸ θόρυβο, στερεῖται κάθε παρρησία πρὸς τὸν Θεὸ σύμφωνα μὲ τὸ λόγιον, «καὶ ὅταν εὐχεται, χωρὶς παρρησία εὐχεται»⁵⁰, πράγμα ποὺ σημαίνει χωρὶς πίστι.

50. Χωρὶς μὴ βιβλικὸ ποὺ δὲν ἀνιχνεύθηκε.

σίας εὔχεται), ὅπερ ἔστι χωρὶς πίστεως. Ὁ δὲ χωρὶς πίστεως εὐχόμενος μάτην εὔχεται καὶ εἰς οὐδὲν ὄφελος.

9 Διὰ ταῦτα κελευόμεθα καὶ μετὰ τῆς εἰρήνης τοῦ Θεοῦ δεῖσθαι καὶ πρὸ πάντων τὴν ἄνωθεν εἰρήνην αἰτεῖσθαι.

10 Μετὰ δὲ τοῦτο ⁴⁸ καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων φιλαγάθως δεήσεις ⁴⁹ ποιεῖσθαι, οὐ τῆς Ἐκκλησίας μόνον καὶ τῆς βασιλείας καὶ τῶν προστατῶν ἑκατέρων ἢ τῶν ἐν κινδύνοις καὶ περιστάσεσι καὶ συμφοραῖς ὄντων, ἀλλ' ἀπλῶς ἀπάντων ἀνθρώπων ⁵⁰ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης.

11 («Ὑπὲρ τῆς εἰρήνης γάρ, φησί, τοῦ σύμπαντος κόσμου»). Μάλιστα μὲν ὅτι τὸν ἑαυτῶν Δεσπότην ἴσασι κοινὸν ἀπάντων Δεσπότην ὄντα, καὶ ὅτι μέλλει πάντων αὐτῷ ὡς δημιουργῷ δημιουργημάτων ⁵¹ καὶ τις αὐτῶν κήδηται, θεραπεύει αὐτὸν μᾶλλον ἢ θύων.

12 Ἐπειτα κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, ἵνα καὶ ἡμεῖς «ἐν τῇ γαλήνῃ αὐτῶν ἡρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν ἐν πάσῃ εὐλαβείᾳ καὶ σεμνότητι».

13 Καὶ οὐχ ὑπὲρ τῶν εἰς ψυχὴν φερόντων μόνον, ἀλλὰ καὶ σωματικῶν ἀγαθῶν εὐχόμεθα τῶν ἀναγκαίων, («εὐκρασίας ἀέρων, εὐφορίας τῶν καρπῶν τῆς γῆς»), ἵν' εἰδῶμεν πάντων αἴτιον ὄντα καὶ χορηγὸν τὸν Θεὸν καὶ πρὸς ἐκεῖνον μόνον ὀρῶμεν, ἐπεὶ καὶ τὸν ἄρτον αἰτεῖσθαι παρ' αὐτοῦ τὸν καθημερινὸν μετὰ τῶν ἄλλων αὐτὸς ἐκέλευσεν ὁ Χριστός.

ΙΔ'

Τί βούλεται ἡ τοῦ ἐλέου αἵτησις
πανταχοῦ

1 Ζητητέον δὲ κάκεινο τίνας χάριν ὁ μὲν ἱερεὺς περὶ πολλῶν εὐ-

48. τούτων S

49. αἰτήσεις S

50. ἀνθρώπων παρ. S

51. τῶν δημιουργημάτων S

Ὁ δὲ προσευχόμενος χωρὶς πίστι ματαίως προσεύχεται καὶ χωρὶς κανένα ὄφελος.

9 Γι' αὐτὸ μᾶς δίδεται ἡ παραγγελία καὶ μαζί με τὴν εἰρήνη τοῦ Θεοῦ νὰ προσευχώμαστε καὶ πρὸ πάντων τὴν ἀπὸ ἄνω εἰρήνη νὰ ζητοῦμε.

10 Ἐπειτα δὲ ἀπὸ αὐτὸ διατασσόμαστε νὰ κάμωμε με ἀγαθότητα δεήσεις καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους, ὄχι μόνο γιὰ τὴν Ἐκκλησία καὶ τὸ βασίλειο καὶ τοὺς ἐπικεφαλῆς καὶ τῶν δύο ἢ γιὰ τοὺς εὐρισκομένους σὲ κινδύνους καὶ δυσκολίες καὶ συμφορές, ἀλλὰ γενικῶς γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ὅλης τῆς οἰκουμένης.

11 Διότι λέγει «ὑπὲρ τῆς εἰρήνης ὀλοκλήρου τοῦ κόσμου». Κυρίως μὲν διότι γνωρίζουν ὅτι ὁ Δεσπότης τους εἶναι κοινὸς Δεσπότης ὅλων καὶ ὅτι ἐνδιαφέρεται γιὰ ὅλους, ὡς δημιουργὸς γιὰ τὰ δημιουργήματα· καὶ ἂν κανεὶς φροντίζει γι' αὐτὰ τὸν σέβεται περισσότερο ἀπὸ ὅσο ἂν θυσιάζη ⁵¹.

12 Ἐπειτα κατὰ τὸν μακάριο Παῦλο, ἔτσι θὰ «διάγωμε κι' ἐμεῖς σὲ γαλήνη ἡρεμο καὶ ἡσυχο βίῳ με κάθε εὐλάβεια καὶ σεμνότητα» ⁵².

13 Καὶ δὲν εὐχόμαστε μόνο γιὰ τὰ ἀγαθὰ ποὺ συντελοῦν σὲ ψυχικὴ ὠφέλεια, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὰ ἀναγκαῖα σωματικὰ ἀγαθὰ, «γιὰ εὐκρασία ἀέρων, γιὰ εὐφορία τῶν καρπῶν τῆς γῆς», γιὰ νὰ γνωρίσωμε ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ὅλων αἴτιος καὶ χορηγὸς καὶ νὰ κυττάζωμε μόνο πρὸς ἐκεῖνον, ἀφοῦ ὁ Χριστὸς παρήγγειλε καὶ τὸν ἄρτο τὸν καθημερινὸ νὰ ζητοῦμε ἀπὸ αὐτὸν μαζί με τὰ ἄλλα.

14

Τί σημαίνει ἡ σὲ κάθε περίπτωσι
αἴτησις τοῦ ἐλέου

1 Πρέπει δὲ νὰ ἐξετασθῇ κι' ἐκεῖνο, γιὰ ποιὸ λόγον ὁ μὲν ἱερεὺς

51. Βλ. Ματθ. 9,13. 12,7. Ὡσ. 6,6.

52. Α' Τιμ. 2,2.

χεσθαι κελεύει καὶ διαφόρων, οἱ δὲ περιστῶτες πιστοὶ («ἐλεθηθῆναι») μόνον εὐχονται καὶ ταύτην μόνην ἐπὶ πᾶσι μίαν πρὸς τὸν Θεὸν ἀφιᾶσι φωνήν.

2 Πρῶτον μὲν ὅτι ἡ τοιαύτη φωνὴ καθάπερ εἴρηται εὐχαριστίαν καὶ ἐξομολόγησιν περιέχει. Ἔπειτα τὸν ἔλεον ⁵² παρὰ τοῦ Θεοῦ αἰτεῖν, τὴν αὐτοῦ βασιλείαν ἔστιν αἰτεῖν, ἣν τοῖς αἰτουμένοις ὁ Χριστὸς αὐτὴν τε ἐπηγγείλατο δώσειν, καὶ τὰ ἄλλα ὧν χρεῖαν ἔχομεν πάντα προσθήσειν, καὶ διὰ τοῦτο ταύτη ἀρκοῦνται τῇ δεήσει, ὡς πάντα ὁμοῦ δυναμένη.

3 Καὶ πόθεν ἔστι τοῦτο μαθεῖν, φησὶν, ὡς ὁ ἔλεος τοῦ Θεοῦ τὴν αὐτοῦ βασιλείαν σημαίνει; Ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ ἄθλον τῶν ἐλεημόνων διηγούμενος, καὶ ἦν λήφονται παρ' αὐτοῦ τῆς χρηστότητος ἀμοιβήν, νῦν μὲν («ἐλεθηθῆσθε») αὐτοὺς λέγει, νῦν δὲ βασιλείας τεύξεσθαι, ὡς ταῦτόν ὄν, τό τε τοῦ παρ' αὐτοῦ ἔλεου τυχεῖν καὶ βασιλείαν λαβεῖν. «Μακάριοι γάρ, φησὶν, οἱ ἐλεήμονες ὅτι αὐτοὶ ἐλεθηθῶσιν».

4 Εἶτα ἀλλαχοῦ, καθάπερ ἐξηγούμενος ἑαυτόν, καὶ τί ἔστι τὸ ἐλεθηθῆναι σημαίνων («ἐρεῖ, φησὶν, ὁ βασιλεὺς τοῖς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, τοὺς ἐλεήμονας λέγων, δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν»).

5 Καὶ ἄλλως δὲ εἴ τις ἐξ ὧν οἱ ἐλεήμονες ἄνθρωποι ποιοῦσι τὸ ἔργον τοῦ θείου ἔλεου κατιδεῖν ἐθελήσει, οὐδὲν ἕτερον εὐρήσει δυνάμενον ἢ τὴν βασιλείαν αὐτὴν. Τί οὖν οἱ ἐλεήμονες; («Ἐπει-
νασα, φησί, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ ἐποτίσατέ με»). Οὐκοῦν καὶ ὁ Χριστὸς οὐς ἐλεεῖ τούτους τῆς ἑαυτοῦ μετα-
δώσει τραπέζης. Τίς δὲ ἐκείνη; («Ἴνα ἐσθίητε, φησί, καὶ πίνητε

- παραγγέλλει νά προσευχώμαστε γιά πολλά καί διάφορα, οί δέ παριστάμενοι πιστοί εϋχονται μόνο «νά ἐλεηθοῦν» καί σέ κάθε αἴτησι μόνο αὐτή τή λέξι ἀπευθύνουν πρὸς τὸ Θεό.
- 2 Πρῶτα διότι αὐτή ἡ λέξις, ὅπως ἔχει λεχθῆ, περιέχει εὐχαριστία καί ἐξομολόγησι. Ἐπειτα τὸ νά ζητῆ κανεὶς τὸ ἔλεος ἀπὸ τὸ Θεὸ σημαίνει νά ζητῆ τὴ βασιλεία του, τὴν ὁποία ὁ Χριστὸς ὑποσχέθηκε ὅτι θὰ δώσῃ σὲ ὅσους τὴν ζητοῦν καί ὅτι θὰ προσθέσῃ καί ὅλα τὰ ἄλλα ποὺ ἔχομε ἀνάγκη ⁵³, καί γι' αὐτὸ ἀρκοῦνται σ' αὐτὴν τὴ δέησι, ἀφοῦ ἰσχύει γιά ὅλα μαζί.
- 3 Καί ἀπὸ ποῦ εἶναι δυνατὸ νά μάθωμε, λέγει, ὅτι τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ σημαίνει τὴ βασιλεία του; Ἀπὸ ὅσα λέγει ὁ Χριστός, ὅταν διηγῆται γιά τὸ βραβεῖο τῶν ἐλεημόνων καί τὴν ἀμοιβὴ ποὺ θὰ πάρουν ἀπὸ τὴν καλωσύνη του, ἄλλοτε «ὅτι θὰ ἐλεηθοῦν», ἄλλοτε ὅτι θὰ κερδίσουν τὴ βασιλεία, σὰν νά εἶναι τὸ ἴδιο πρᾶγμα ἢ ἐπίτευξις τοῦ ἐλέους ἀπὸ αὐτὸν καί ἡ λῆψις τῆς βασιλείας. Πραγματικὰ λέγει «μακάριοι εἶναι οἱ ἐλεήμονες, διότι αὐτοὶ θὰ ἐλεηθοῦν» ⁵⁴.
- 4 Ἐπειτα ἀλλοῦ, σὰν νά ἐξηγῆ ἑαυτὸν καί νά δεικνύῃ τί εἶναι τὸ «νά ἐλεῆται κανεὶς», λέγει, «θὰ εἰπῆ ὁ βασιλεὺς στοὺς ἀπὸ τὰ δεξιὰ του, ἐννοώντας τοὺς ἐλεήμονες, ἐμπρὸς οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήστε τὴ βασιλεία ποὺ εἶναι ἐτοιμασμένη γιά σᾶς» ⁵⁵.
- 5 Ἐξ ἄλλου, ἂν κανεὶς θελήσῃ νά θεωρήσῃ τὸ ἔργο τοῦ θείου ἐλέους ἀπὸ τὸ πρίσμα αὐτῶν ποὺ πράττουν οἱ ἐλεήμονες, δὲν θὰ εὔρη ὅτι εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ ἰδία ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Πραγματικὰ τί πράττουν οἱ ἐλεήμονες; Ἐπείνασα, λέγει, καί δὲν μοῦ ἐδώσατε νά φάγω· ἐδίψασα, καί δὲν μ' ἐπότισατε» ⁵⁶. Καί ὁ Χριστὸς λοιπὸν σ' αὐτοὺς ποὺ ἐλεεῖ θὰ προσφέρῃ συμμετοχὴ στὴν τράπεζά του. Ποιὰ δὲ εἶναι ἐκείνη; «Νά

53. Βλ. Ματθ. 6,33.

54. Ματθ. 5,7.

55. Ματθ. 25,34.

56. Ματθ. 25,35.

ἐπὶ τῆς τραπέζης μου ἐν τῇ βασιλείᾳ μου). Καὶ ἵνα γνῶς τὴν λαμπρότητα τῆς τραπέζης ἐκείνης καὶ ὡς ⁵³ οὐκ ἔστι δούλων ἀλλὰ βασιλέων, μανθάνετε τὸν διάκονον, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ πάντων Δεσπότης. «Περιζώσεται γάρ, φησί, καὶ ἀνακλινεῖ αὐτούς καὶ παρελθὼν διακονήσει αὐτοῖς».

6 Ἐπιβαλεῖ γυμνὸν ὄντα τὸν ἠλεημένον. Οὐκοῦν στολὴν δώσει βασιλικήν; Οἴκοθεν γὰρ αὐτὸν ἐνδύσει καὶ τῶν αὐτοῦ. Δουλικὸν δὲ οὐδὲν παρ' αὐτῷ βασιλεῖ γε ὄντι, ὡσπερ οὐδὲν παρ' ἡμῖν οἴκοθεν βασιλικόν, οὔσι δούλοις. Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ ἐνδυμα τοῦ γάμου, ὃ τοὺς περικειμένους ἐνδον ἀνάγκη τῆς βασιλείας εἶναι, ὅτι οὐδὲν ἔξει ὁ βασιλεύς, ὃ μεμψάμενος αὐτοὺς ἐκβαλεῖ τοῦ νυμφῶνος.

7 Τί ἔτι; Τὴν οἰκίαν αὐτοῖς ἀνοίξει τὴν ἑαυτοῦ, καὶ εἰσαγωγὴν ἀναπαύσει. «Ξένος γὰρ ἤμην καὶ συνηγάγετέ με». Ἐπιβαλεῖ οἱ ταύτης τῆς χάριτος ἀξιωθέντες, οὐκ ἔτι δούλοι, ἀλλὰ υἱοί. «Ὁ γὰρ δούλος, φησὶν, οὐ μένει ἐν τῇ οἰκίᾳ εἰς τὸν αἰῶνα. Ὁ υἱὸς μένει εἰς τὸν αἰῶνα». Οἱ δὲ υἱοὶ καὶ κληρονόμοι οὐ τῆς βασιλείας ἀπλῶς μόνον ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ περικειμένου τὴν βασιλείαν. «Κληρονόμοι γάρ, φησί, Θεοῦ, συγκληρονόμοι δὲ Χριστοῦ».

8 Οὕτω τὸν ἔλεον παρὰ τοῦ Θεοῦ αἰτεῖν, τὸ τυχεῖν τῆς παρ' αὐτῷ βασιλείας ἐστὶν αἰτεῖν.

ΙΕ'

Περὶ τῆς παραθέσεως

1 Μετὰ δὲ τὸ εὐξασθαι περὶ πάντων, ἑαυτοὺς κελεύει τῷ Θεῷ

53. ὡς παραλ. S

57. Λουκᾶ 22,30.

58. Λουκᾶ 12,37.

τρώγετε, λέγει, καὶ νὰ πίνετε στὴν τράπεζά μου κατὰ τὴ βασιλεία μου»⁵⁷. Καὶ γιὰ νὰ γνωρίσετε τὴ λαμπρότητα τῆς τράπεζας ἐκείνης καὶ ὅτι δὲν ἀνήκει σὲ δούλους ἀλλὰ σὲ βασιλεῖς, μάθετε ὅτι ὁ διάκονος εἶναι ὁ Δεσπότης ὄλων. Διότι λέγει, «θὰ ζωθῆ καὶ θὰ τοὺς τοποθετήσῃ στὴν τράπεζα καὶ περνώντας θὰ τοὺς ὑπηρετήσῃ»⁵⁸.

6 Ἄλλὰ καὶ θὰ ἐνδύσῃ τὸν ἐλεημένο πού εἶναι γυμνός. Θὰ τοῦ δώσῃ λοιπὸν βασιλικὴ στολῆ; Φυσικὰ θὰ τὸν ἐνδύσῃ ἀπὸ τὰ οἰκεῖα καὶ τὰ ἰδικά του. Δὲν ὑπάρχει σ' αὐτὸν τίποτε δουλικό, ἀφοῦ εἶναι βασιλεὺς, ὅπως δὲν ὑπάρχει σ' ἐμᾶς τίποτε βασιλικό, ἀφοῦ εἴμαστε δοῦλοι. Τοῦτο δὲ εἶναι τὸ ἔνδυμα τοῦ γάμου, αὐτὸ πού ὅσοι τὸ φοροῦν πρέπει ἀναγκαστικὰ νὰ εἶναι μέσα στὴ βασιλεία, διότι δὲν θὰ εὕρῃ τίποτε ὁ βασιλεὺς πού νὰ τοὺς ψέξῃ καὶ νὰ τοὺς ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὸ νυμφῶνα.

7 Τί ἄλλο; Θὰ τοὺς ἀνοίξῃ τὴν οἰκία του καὶ εἰσάγοντάς τους μέσα θὰ τοὺς ἀναπαύσῃ. «Διότι ἤμουν ξένος καὶ με συμμάζεύσατε»⁵⁹. Ἄλλ' αὐτοὶ πού ἀξιώθηκαν αὐτὴ τὴ χάρι δὲν εἶναι πλέον δοῦλοι, ἀλλὰ υἱοί. «Διότι ὁ δοῦλος, λέγει, δὲν μένει στὴν οἰκία παντοτινά. Ὁ υἱὸς μένει παντοτινά»⁶⁰. Οἱ δὲ υἱοὶ καὶ κληρονόμοι δὲν κληρονομοῦν μόνο τὴ βασιλεία ἀλλὰ καὶ αὐτὸν πού κατέχει τὴ βασιλεία. Διότι λέγει, «κληρονόμοι Θεοῦ, συγκληρονόμοι δὲ Χριστοῦ»⁶¹.

8 Ἔτσι τὸ νὰ ζητοῦμε τὸ ἔλεος ἀπὸ τὸ Θεὸ εἶναι σὰν νὰ ζητοῦμε νὰ ἐπιτύχωμε τὴ βασιλεία του.

15

Περὶ τῆς παραθέσεως

1 Ἐπειτα δὲ ἀπὸ τὴν προσευχὴ γιὰ ὅλα παραγγέλλει νὰ ἀναθέ-

59. Ματθ. 25,35.

60. Ἰω. 8,35.

61. Ρωμ. 8,17.

παρατίθεσθαι, λέγων· «Τῆς παναγίας, ἀχράντου, ὑπερευλογημένης, ἐνδόξου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, μετὰ πάντων τῶν ἁγίων μνημονεύσαντες, ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν Χριστῷ τῷ Θεῷ παραθώμεθα».

2 Οὐ πάντων ἐστὶ τὸ παρατίθεσθαι ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ. Οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ εἰπεῖν, ἀλλὰ δεῖ καὶ τὸν Θεὸν συντιθέμενον ἔχειν. Τοῦτο δὲ παρρησίας δεῖται πάντως, παρρησίαν δὲ συνειδὸς ποιεῖ καθαρὸν, ὅταν ἡ καρδιά ἡμῶν μὴ καταγιγνώσκη ἡμῶν, ὅταν τὰ αὐτοῦ μεριμνῶμεν, ὅταν ὑπὲρ τοῦ μεριμνᾶν τὰ ἐκείνου τῶν ἡμετέρων καταφρονῶμεν. Τότε γὰρ αὐτοὶ τε ἀληθῶς ἀφιστάμεθα τῆς μερίμνης τῆς ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν, καὶ τῷ Θεῷ ταύτην παρατίθεμεν ἀσφαλῶς, πιστεύοντες βεβαίως ὅτι δέξεται τὴν παρακαταθήκην ἡμῶν καὶ φυλάξει. Ἐπεὶ τοίνυν τοσαύτης δεῖται τὸ πρᾶγμα φιλοσοφίας τε καὶ σπουδῆς, διὰ τοῦτο νῦν μὲν τὴν ⁵⁴ παναγίαν τοῦ Θεοῦ Μητέρα καὶ τὸν τῶν ἁγίων ἅπαντα κύκλον εἰς ἐπικουρίαν καλέσαντες, οὕτω ποιούμεθα τὴν παράθεσιν· (τοῦτο γὰρ βούλεται τὸ «μνημονεῦσαι», τὸ «καλέσαι», τὸ «δεηθῆναι»), νῦν δὲ «τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως καὶ τὴν κοινωνίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος αἰτησάμενοι» πρότερον, εἶτα «ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν παρατιθέμεθα τῷ Θεῷ».

3 Τί δέ ἐστιν ἡ τῆς πίστεως ἐνότης; «Ἄνθρωπος, φησί, δίψυχος, ἀκατάστατος ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ», δίψυχον λέγων τὸν ἀμφίβολον, τὸν οὐδαμοῦ βέβαιον. Ὁ γὰρ τοιοῦτος ἐφ' ἐκάτερα κλίμων, οὐδετέρωθι βαίνει βεβαίως. Τούτου τὸ ἐναντίον δηλοῦται διὰ τῆς ἐνότητος, τὸ πάγιον, τὸ βέβαιον, τὸ ἐστῶς. Ὁ μὲν γὰρ πιστεύων βεβαίως ἐν τι γινώσκει περὶ τοῦ πράγματος, ἢ τὸ εἶναι, ἢ τὸ μὴ εἶναι. Ὁ δὲ ἀμφίβολος πρὸς ἄμφω ῥέπων, καὶ ἀπὸ τῆς προσηγορίας γίνεται δῆλος.

54. τὴν παραλ. S

62. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ Καβάσιλας συσχετίζει ἐδῶ τὸ τέλος τῆς συναπτῆς μετὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀναφορᾶς. Ἡ συσχέτισις ὀφείλεται στὴν κοινὴ παρουσία τῆς «παραθέσεως» εἰς τὸν Θεόν.

τούν ἑαυτοὺς στὸν Θεὸ λέγοντας. «Ἄφοῦ μνημονεύσωμε τὴν Παναγία, ἄχραντο, ὑπερευλογημένη, ἔνδοξο Δέσποινά μας Θεοτόκο καὶ ἀειπάρθενο Μαρία, μαζί με ὄλους τοὺς ἁγίους, ὡς ἀναθέσωμε τοὺς ἑαυτοὺς μας καὶ ἀλλήλους καὶ ὅλη τὴ ζωὴ μας στὸν Χριστὸ τὸ Θεό».

2 Δὲν ἀνήκει σ' ὄλους τὸ νὰ παραθέτουν ἑαυτοὺς στὸ Θεό. Διότι δὲν ἀρκεῖ τὸ νὰ τὸ εἰποῦν, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἔχουν καὶ τὸ Θεὸ σύμφωνο. Τοῦτο δὲ ὅπωςδήποτε χρειάζεται παρρησία, ἡ δὲ παρρησία κάμει καθαρὴ τὴ συνείδησι, ὅταν ἡ καρδιά μας δὲν μᾶς καταδικάζη, ὅταν φροντίζωμε τὰ ἰδικά του, ὅταν, γιὰ νὰ φροντίζωμε τὰ ἰδικά του, περιφρονοῦμε τὰ ἰδικά μας. Διότι τότε καὶ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι ἀπαλλασσόμαστε ἀπὸ τὴ φροντίδα γιὰ τοὺς ἑαυτοὺς μας καὶ στὸ Θεὸ τὴν ἀναθέτομε μὲ ἀσφάλεια, πιστεύοντας μὲ βεβαιότητα ὅτι θὰ δεχθῆ καὶ θὰ μᾶς φυλάξῃ τὴν παρακαταθήκη. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ πρᾶγμα αὐτὸ χρειάζεται βαθειὰ φιλοσοφία καὶ μελέτη, γι' αὐτὸ τὴ μιὰ φορὰ ἐνεργοῦμε τὴν παράθεσι, ἀφοῦ ἐπικαλεσθοῦμε σὲ ἐπικουρία τὴν Παναγία Μητέρα τοῦ Θεοῦ καὶ ὅλο τὸν κύκλο τῶν ἁγίων (διότι αὐτὸ σημαίνει ἡ μνημόνευσις, πρόσκλησι καὶ δέησι), τὴν δὲ ἄλλη, ἀφοῦ πρῶτα «ζητήσωμε τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως καὶ τὴν κοινωνία τοῦ ἁγίου Πνεύματος», ἔπειτα «ἀναθέτομε στὸν Θεὸ τοὺς ἑαυτοὺς μας, ἀλλήλους καὶ ὅλη τὴ ζωὴ μας»⁶².

3 Τί δὲ εἶναι ἡ ἐνότης τῆς πίστεως; «Ἄνθρωπος δίψυχος, λέγει, εἶναι ἀκατάστατος σ' ὄλους τοὺς δρόμους του»⁶³, δίψυχο ἐννοῶντας τὸν ἀμφίβολο, τὸν σὲ ὅλα ἀβέβαιο. Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, κλίνοντας καὶ πρὸς τὶς δύο πλευρὲς, δὲν βαδίζει σταθερὰ πρὸς καμμία. Τὸ ἀντίθετο τούτου δηλώνεται μὲ τὴν ἐνότητα, τὸ πάγιο, τὸ βέβαιο, τὸ σταθερό. Διότι αὐτὸς ποὺ πιστεύει στερεὰ γνωρίζει γιὰ ἓνα πρᾶγμα ἢ ὅτι εἶναι ἢ ὅτι δὲν εἶναι. Ὁ δὲ ἀμφίβολος ποὺ ρέπει καὶ πρὸς τὶς δύο πλευρὲς, γίνεται φανερὸς καὶ ἀπὸ τὸ ὄνομά του.

63. Ἰακ. 1,8.

4 Τοῦτο μὲν οὖν ἢ τῆς πίστεως ἐνότης· τὸ ἀκίνητον, τὸ πάσης ἀμφιβολίας ἀπηλλαγμένον.

5 Ἡ δὲ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κοινωνία τὴν ἐκείνου σημαίνει χάριν. Λέγεται δὲ κοινωνία ὅτι, τοῦ Κυρίου διὰ τοῦ σταυροῦ («τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ»), τὸ μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἡμῶν καθελόντος, ἐπεὶ ⁵⁵ τοὺς τέως δισταμένους καὶ μηδὲν ἔχοντας κοινῇ ⁵⁶ συνιέναι καὶ κοινωνεῖν ἔδει λοιπόν, ἢ τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰς τοὺς ἀποστόλους ἐπιδημία τοῦτο ποιεῖ. Ἐντεῦθεν γὰρ τὸ ἅγιον βάπτισμα καὶ πᾶσα ἢ τῶν θείων χαρίτων πηγὴ τοῖς ἀνθρώποις ἀνέωγε καί, κατὰ τὸν μακάριον Πέτρον, «θείας γεγόναμεν κοινωνοὶ φύσεως».

6 Δεῖ τοίνυν καὶ πίστεως βεβαίας καὶ τῆς παρὰ τοῦ Πνεύματος βοηθείας τὸν μέλλοντα καλῶς ἑαυτὸν παρατίθεσθαι τῷ Θεῷ.

7 Καὶ οὐχ ἑαυτὸν ἕκαστος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀλλήλους παρατιθέμεθα. Δεῖ γὰρ οὐ τὸ ἑαυτοῦ ζητεῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ τῶν ἄλλων, διὰ τὸν τῆς ἀγάπης νόμον.

IS'

Περί τῶν λεγομένων ἀντιφώνων
καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς εὐχῶν

1 Ἐν ὧσιν δὲ τῶν αἰτήσεων ὁ διάκονος ἐξηγεῖται, καὶ ὁ ἱερός λαὸς εὐχεται, ὁ ἱερεὺς ἔνδον εὐχὴν ποιεῖται ἡσυχῇ καὶ καθ' ἑαυτόν, ὑπὲρ τῶν περισσώτων καὶ τοῦ ἁγίου οἴκου, πλούσια χεθῆναι αὐτοῖς τὰ ἐλέη παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τοὺς οἰκτιρμοὺς· καὶ προστίθησι τὴν αἰτίαν δι' ἣν αὐτός τε ταῦτα αἰτεῖται καὶ ὁ Θεὸς ἂν παράσχοι τὰ αἰτηθέντα δικαίως ⁵⁷, οὐ τῷ ἀξίους εἶναι τοὺς λη-

55. ἐπὶ S

56. κοινὸν S

57. αἰτηθέντα δικαίως MP ἑαυτοῦ δίκαια S

- 4 Αὐτὸ λοιπὸν εἶναι ἡ ἐνότης τῆς πίστεως· τὸ ἀκίνητο, τὸ ἀπαλλαγμένο ἀπὸ κάθε ἀμφιβολία.
- 5 Ἡ δὲ κοινωνία τοῦ ἁγίου Πνεύματος σημαίνει τὴ χάρι ἐκείνου· λέγεται δὲ κοινωνία διότι, ἀφοῦ ὁ Κύριος διὰ τοῦ σταυροῦ ἐκρήμνισε «τὸ μεσότοιχο τοῦ φραγμοῦ»⁶⁴, ποὺ ἦταν ἀνάμεσα στὸ Θεὸ κι' ἐμᾶς, ὅταν πλέον ἔπρεπε νὰ συμφωνήσουν καὶ ἐπικοινωνήσουν οἱ ἕως τότε χωρισμένοι καὶ χωρὶς κανένα κοινὸ μεταξύ τους, τοῦτο τὸ προκαλεῖ ἡ ἐπιδημία τοῦ ἁγίου Πνεύματος στοὺς ἀποστόλους. Μὲ αὐτὸ καὶ τὸ ἅγιο βάπτισμα καὶ ὅλη ἡ πηγὴ τῶν θείων χαρίτων ἀνοίχθηκε στοὺς ἀνθρώπους καὶ κατὰ τὸν μακάριο Πέτρο «ἐγίναμε κοινωνοὶ θείας φύσεως»⁶⁵.
- 6 Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ ἐπιθυμεῖ νὰ ἀναθέσῃ καλῶς τὸν ἑαυτὸ του στὸ Θεὸ χρειάζεται καὶ πίστι σταθερὰ καὶ τὴν βοήθεια τοῦ Πνεύματος.
- 7 Καὶ ἀναθέτομε ὄχι μόνον ὁ καθένας τὸν ἑαυτὸ του, ἀλλὰ καὶ ἀλλήλους. Διότι πρέπει νὰ ζητοῦμε ὄχι μόνον τὸ ἰδικό του καλὸ ὁ καθένας, ἀλλὰ καὶ τὸ καλὸ τῶν ἄλλων σύμφωνα μὲ τὸ νόμο τῆς ἀγάπης.

16

Περὶ τῶν λεγομένων ἀντιφώνων καὶ τῶν
εὐχῶν ποὺ τὰ συνοδεύουν

- 1 Ὅσο ὁ διάκονος διευθύνει τὶς αἰτήσεις καὶ ὁ ἱερὸς λαὸς εὐχεται, ὁ ἱερεὺς μέσα ἀναπέμπει ἡσυχὰ καὶ σιωπηλὰ εὐχὴ, ὑπὲρ τῶν συγκεντρωμένων καὶ τοῦ ἁγίου οἴκου, νὰ ἐκχυθοῦν πρὸς αὐτοὺς πλούσια τὰ ἔλεη ἀπὸ τὸν Θεὸ· καὶ προσθέτει τὴν αἰτία γιὰ τὴν ὁποία καὶ αὐτὸς ζητεῖ αὐτὰ καὶ ὁ Θεὸς θὰ παράσχη κατὰ δίκαιη κρίσι τὰ ζητηθέντα, ὄχι διότι εἶναι ἄξιοι

64. Ἐφ. 2,14.

65. Β' Πέτρ. 1,4.

φομένους, οὐχ ὅτι δίκαιοι λαβεῖν ἡμεῖς, ἀλλ' «ὅτι σοὶ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις». Διὰ τὴν σὴν δόξαν ταῦτα δέομαί σου, φησί. Τὸ γὰρ οὕτω φιλανθρωπεύσασθαι πρὸς τοὺς ἀναξίους ἡμᾶς, ὑπὲρ τῆς σῆς γίνεται δόξης. Τοῦτο δὲ τὸ δοξάζεσθαι πρέπει σοι κατ' ἐκεῖνο τὸ τοῦ μακαρίου Δαβίδ· «μὴ ἡμῖν, Κύριε, μὴ ἡμῖν, ἀλλ' ἢ τῷ ὀνόματί σου δὸς δόξαν».

2 Διὰ τοῦτο τὴν εὐχὴν τελέσας, τὴν αἰτιολογίαν ταύτην, ὅτι καὶ ἀκροτελεύτιον ⁵⁸ οὖσα καὶ δοξολογία ἐστίν, εἰς ἐπήκοον ἀπάντων ⁵⁹ ἀναγινώσκει, ἵνα τοῦ ὕμνου κοινωνοὺς ἅπαντας λάβῃ, καὶ ὑπὸ πάσης τῆς Ἐκκλησίας ὁ Θεὸς ὑμνηθῆ. Καὶ τοίνυν ἀκούοντες κοινωνοῦσιν αὐτῷ τοῦ ὕμνου. Εἰπόντος γὰρ ἐκείνου καὶ δοξολογήσαντος, οἱ πιστοὶ πάντες τὸ «ἀμήν» ἐπιλέγουσι, καὶ τοῦτο τὸ ῥῆμα βοήσαντες οἰκειοῦνται πάσας τὰς ἐκείνου φωνάς.

3 Εἶτα τῶν ἱερῶν ψαλμωδιῶν ἀπάρχεται μὲν ὁ ἱερεὺς, πληροῦσι δὲ τὸ πᾶν οἱ περισσῶτες, τὰ θεόπνευστα τῶν ἱερῶν προφητῶν ἄδοντες ῥήματα, «ἀγαθὸν τὸ ἐξομολογεῖσθαι τῷ Κυρίῳ καὶ ψάλλειν τῷ ὀνόματί σου, Ὑψιστε», ἀρχῇ πρόπον εὐθὺς τὸ ῥῆμα, ὅτι περὶ αὐτοῦ λέγει τοῦ ὕμνου, ὅτι ἀγαθόν, ὃ δεῖ πάντως εἰδέναι πρὸ παντὸς ὕμνου, ἐξομολογεῖσθαι λέγων τὸ εὐχαριστεῖν, τὸ ὑμνεῖν.

4 Τούτων δὲ καὶ τῶν ἐξῆς ὑμνηθέντων, ὁ διάκονος εἰς εὐχὴν προτρέπεται τοὺς πιστοὺς, οἷα καὶ πρότερον αἰτεῖσθαι κελεύων.

5 Ἐν ὄσῳ δὲ ἡ ψαλμωδία ἐτελεῖτο καὶ οἱ πιστοὶ ἠῦχοντο, ὁ ἱερεὺς ἔνδον εὐχὴν ποιησάμενος πρὸς τὸν Θεόν, καθόλου τε περὶ τοῦ

58. ἀκροτελεύτιος S

59. πάντων S

αὐτοὶ ποὺ πρόκειται νὰ λάβουν, ὄχι διότι δικαιούμαστε νὰ λάβωμε ἑμεῖς, ἀλλὰ «διότι σὲ σένα ἀρμόζει κάθε δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις». Γιά τὴ δόξα σου σοῦ ἀπευθύνω αὐτὲς τὶς δεήσεις, λέγει. Διότι τὸ γεγονός ὅτι δεικνύεις τέτοια φιλανθρωπία πρὸς ἡμᾶς τοὺς ἀναξίους, γίνεται γιὰ τὴ δική σου δόξα. Αὐτὸς δὲ ὁ δοξασμὸς σοῦ πρέπει κατὰ τὸ λόγο ἐκεῖνο τοῦ μακαρίου Δαβίδ· «ὄχι σ' ἡμᾶς, Κύριε, ὄχι σ' ἡμᾶς, ἀλλὰ στὸ ὄνομά σου δῶσε δόξα» ⁶⁶.

2 Γι' αὐτό, ἀφοῦ τελειώση τὴν εὐχή, ἐκφωνεῖ τὴν αἰτιολογία αὐτὴ σ' ἐπήκοο ὄλων, διότι καὶ ἀκροτελεύτια εἶναι καὶ δοξολογία, ὥστε νὰ παραλάβῃ ὅλους μετόχους στὸν ὕμνο καὶ νὰ ὑμνηθῇ ὁ Θεὸς ἀπὸ ὄλο τὸ ἐκκλησίασμα. Καὶ πραγματικὰ αὐτοὶ ἀκούοντας συνενῶνονται μαζί του στὸν ὕμνο. Ἀφοῦ δὲ ἐκεῖνος ἐκφωνήσῃ αὐτὴ τὴ δοξολογία, ὄλοι οἱ πιστοὶ ἐπιλέγουν τὸ «ἀμήν», καὶ ἀναφωνώντας αὐτὴ τὴ λέξι οἰκειώνονται ὅλες τὶς ἐκφράσεις ἐκείνου.

3 Ἐπειτα ὁ ἱερεὺς ἀρχίζει τὶς ἱερὲς ψαλμωδίες, τὶς ὁποῖες συμπληρώνουν οἱ γύρω του, ψάλλοντας τὰ θεόπνευστα λόγια τῶν ἱερῶν προφητῶν, «ἀγαθὸν εἶναι νὰ ἐξομολογῆται κανεὶς στὸν Κύριο καὶ νὰ ψάλλῃ στὸ ὄνομά σου, Ὑψιστε» ⁶⁷. Εἶναι πολὺ ταιριαστὴ ἡ λέξις στὴν ἀρχή, διότι χαρακτηρίζει τὸν ἴδιο τὸν ὕμνο ὡς ἀγαθό, πρᾶγμα ποὺ πρέπει νὰ γνωρίζωμε πάντως γιὰ κάθε ὕμνο, ἀφοῦ ὁ προφήτης ἐξομολόγησι λέγει τὴν εὐχαριστία, τὴν ἐξύμνησι.

4 Ὄταν ψαλοῦν αὐτοὶ οἱ στίχοι καὶ οἱ ἀκόλουθοι, ὁ διάκονος προτρέπει τοὺς πιστοὺς σὲ προσευχή, παραγγέλλοντας νὰ ζητοῦν ὅσα καὶ προηγουμένως ⁶⁸.

5 Ἀφοῦ ὁ ἱερεὺς μέσα, ὅσο ἐκτελώταν ἡ ψαλμωδία κι' εὐχόνταν οἱ πιστοὶ, ἀπηύθυνε εὐχή πρὸς τὸ Θεὸ γενικὰ γιὰ τὸ πλήρω-

66. Ψαλμ. 113,9.

67. Ψαλμ. 91,1.

68. Μὲ τὴ μικρὴ συναπτὴ, «ἔτι καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ», ποὺ ἀκολουθεῖ τὸ καθένα ἀπὸ τὰ τρία ἀντίφωνα.

πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἰδίως ὑπὲρ τῶν κοσμοῦντων τὸν ἅγιον αὐτοῦ οἶκον, καὶ λαμπρὸν πανταχοῦθεν ἀποδεικνύναι ἐπιθυμούντων, ἵνα καὶ αὐτοὶ παρ' αὐτοῦ δοξασθῶσιν, αἰτίαν προστίθῃσιν ἐπικαιροτάτην· «ὅτι σὸν τὸ κράτος, καὶ σοῦ ἔστιν ἡ βασιλεία». Παρὰ τοῖς βασιλεῦσι, φησὶν, ἡ δόξα, καὶ τὸ δύνασθαι λαμπροὺς ποιεῖν οὕς ἂν βούλωνται. Σὺ δὲ βασιλεὺς αἰώνιος, καὶ σὸν τὸ κράτος καὶ σοῦ ἔστιν ἡ βασιλεία.

6 Καὶ ταύτην τὴν αἰτιολογίαν ὡς δοξολογίαν οὕσαν βοήσας ἐν τοῖς ἀπάντων ὡσὶ τῶν πιστῶν, καὶ κοινωνοὺς ⁶⁰ λαβῶν τοῦ πρὸς Θεὸν ὕμνου, καθάπερ καὶ πρότερον, αὐθις τῶν ψαλμωδιῶν ἀρχεται καὶ οἱ πιστοὶ συμπληροῦσιν, εἶτα αἰτοῦνται παρὰ τοῦ Θεοῦ τὰς αἰτήσεις ὧν ὁ διάκονος ἐξηγεῖται, κατὰ τὰ πρότερον εἰρημένα.

7 Ὁ δὲ ἱερεὺς πάλιν εὐχὴν ποιησάμενος ὑπὲρ τῶν συνευχομένων αὐτῷ πιστῶν, ἵνα ὧν ἕκαστος ἰδίᾳ αἰτεῖται παρὰ τοῦ Θεοῦ ⁶¹ τύχοι κατὰ τὸ αὐτῷ συμφέρον, καὶ ἔτι ζωὴν αἰώνιον ἐν τῷ μέλλοντι, προστίθῃσιν αἰτίαν ⁶² τὴν αὐτοῦ ἀγαθότητα καὶ φιλανθρωπίαν, ἣν καὶ ἀκροτελεύτιον οὕσαν εἰς ἐπήκοον πάντων εἰπών.

8 Τρίτης ἀπάρχεται ψαλμωδίας, ἧς ἀδομένης τὸ Εὐαγγέλιον εἰσάγεται δορυφορούμενον ὑπολαμπάσι καὶ θυμιάμασι, πάντων πεμπόντων, ὅσοι τοῦ βήματος, διακόνου αὐτὸ κομίζοντος, ἢ εἰ μὴ παρὼν τύχοι, τοῦ ἱερέως.

9 Ὁ δὲ ἱερεὺς ἐν ᾧ εἰς τὸ θυσιαστήριον εἰσιέναι μέλλει, στάς πρὸ τῶν θυρῶν ἐκ μικροῦ διαστήματος, ἕως ἢ ψαλμωδία συμπληρωθῇ, εὐχεται τῷ Θεῷ ἀγγέλους ἁγίους συνεισελθεῖν εἰς τὸ

60. κοινωνίαν S

61. παρὰ τοῦ Θεοῦ παραλ. S

62. τὴν αἰτίαν S

μα τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἰδιαιτέρως ὑπὲρ ἐκείνων ποὺ στολίζουν τὸν ἅγιο οἶκο του κι' ἐπιθυμοῦν νὰ τὸν δεικνύουν ἀπὸ ὄλα τὰ σημεῖα λαμπρῶ, γιὰ νὰ δοξασθοῦν καὶ αὐτοὶ ἀπὸ αὐτόν, προσθέτει αἰτιολογία καταλληλοτάτη· «διότι ἰδική σου εἶναι ἡ ἐξουσία καὶ σὲ σένα ἀνήκει ἡ βασιλεία». Ἡ δόξα, λέγει, εὑρίσκεται τοὺς βασιλεῖς, ὅπως καὶ ἡ δύναμις νὰ καθιστοῦν λαμπροὺς αὐτοὺς ποὺ θέλουν. Σὺ δὲ εἶσαι βασιλεὺς αἰώνιος καὶ ἰδική σου εἶναι ἡ ἐξουσία καὶ σὲ σένα ἀνήκει ἡ βασιλεία.

6 Καὶ ἀφοῦ ἐκβοήσῃ αὐτὴν τὴν αἰτιολογία ὁ ἱερεὺς, σὰν δοξολογία ποὺ εἶναι, στὰ ὦτα ὄλων τῶν πιστῶν καὶ τοὺς πάρη μετόχους στὸν ὕμνο πρὸς τὸ Θεό, ὅπως καὶ πρωτύτερα, ἀρχίζει πάλι τὶς ψαλμωδίες, καὶ οἱ πιστοὶ συμπληρώνουν, ἔπειτα δὲ ἀπευθύνουν πρὸς τὸ Θεὸ τὶς αἰτήσεις ποὺ διευθύνει ὁ διάκονος, σύμφωνα μὲ ὅσα ἐλέχθησαν προηγουμένως.

7 Ὁ ἱερεὺς, ἀφοῦ πάλι ἀναπέμψῃ εὐχὴ γιὰ τοὺς πιστοὺς ποὺ συμπροσεύχονται μὲ αὐτόν, γιὰ νὰ ἐπιτύχῃ ὁ καθένας αὐτὰ ποὺ ζητεῖ ἀπὸ τὸν Θεὸ ἰδιαιτέρως, κατὰ τὸ συμφέρον του καὶ ἀκόμη τὴν αἰώνια ζωὴ στὸ μέλλον, προσθέτει τὴν αἰτία, ποὺ εἶναι ἡ ἀγαθότης καὶ φιλανθρωπία του, τὴν ὁποία, σὰν ἀκροτελεύτια ποὺ εἶναι, ἐκφωνεῖ σ' ἐπήκοο ὄλων.

8 Ἐπειτα ἀρχίζει τρίτη ψαλμωδία, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ὁποίας εἰσάγεται τὸ Εὐαγγέλιο δορυφορούμενο μὲ λαμπάδες καὶ θυμιατὰ, σὲ πομπὴ ὄλων ὅσοι ἀνήκουν στὸ ἱερὸ βῆμα, ἐνῶ τὸ κρατεῖ ὁ διάκονος, ἢ, ἂν δὲν τύχῃ νὰ ὑπάρχῃ, ὁ ἱερεὺς ⁶⁹.

9 Ὁ δὲ ἱερεὺς, ἐνῶ πρόκειται νὰ εἰσέλθῃ στὸ θυσιαστήριο, ἰστάμενος λίγο διάστημα πρὶν ἀπὸ τὶς πύλες, ἕως ὅτου συμπληρωθῇ ἡ ψαλμωδία, εὔχεται στὸ Θεὸ νὰ εἰσέλθουν μαζί του στὸ θυσιαστήριο ἅγιοι ἄγγελοι, νὰ συμμετάσχουν στὴν

69. Εἶναι ἡ μικρὴ εἴσοδος.

θυσιαστήριον εισιόντι καὶ συνεφάσθαι τῆς ἱερουργίας καὶ κοινωνῆσαι τῆς δοξολογίας αὐτῶ· καὶ προστίθησιν αἰτίαν, ὅτι καὶ παρὰ ἀνθρώπων καὶ παρὰ ἀγγέλων πρέπει αὐτὸν δοξάζεσθαι καὶ προσκυνεῖσθαι. Τοῦτο γὰρ βούλεται, «ἡ πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις» ἢ παρὰ πάντων τῶν δοξάζειν Θεὸν καὶ τιμᾶν εἰδότες καὶ προσκυνεῖν.

10 Καὶ ταῦτα εὐξάμενος εἰς τὸ θυσιαστήριον εἰσέρχεται καὶ τίθησιν ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης τὸ Εὐαγγέλιον.

ΙΖ'

Σημασία τῆς ἱερουργίας ἐν κεφαλαίῳ

1 Ἀναγκαῖον δὲ ἄνωθεν κατὰ μέρος ἐπελθεῖν τῶν ψαλμωδιῶν τὰ ῥήματα, ἐκεῖνο δὲ πρότερον εἰπόντας ὅτι τὸ μυστήριον τῆς τοῦ Χριστοῦ οἰκονομίας σημαίνεται μὲν διὰ τῆς θυσίας αὐτῆς, σημαίνεται δὲ καὶ διὰ τῶν πρὸ τῆς θυσίας καὶ τῶν μετὰ τὴν θυσίαν τελουμένων καὶ λεγομένων.

2 Ἡ μὲν γὰρ θυσία τὸν θάνατον αὐτοῦ καταγγέλλει καὶ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν ἀνάληψιν, ὅτε τὰ τίμια δῶρα εἰς αὐτὸ τὸ Κυριακὸν μεταβάλλει σῶμα, τὸ ἀναστάν, τὸ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνεληλυθός.

3 Τὰ δὲ πρὸ τῆς θυσίας, τὰ πρὸ τοῦ θανάτου, τὴν παρουσίαν, τὴν ἀνάδειξιν, τὴν τελείαν φανέρωσιν· τὰ δὲ μετὰ τὴν θυσίαν, «τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρὸς», ὡς αὐτὸς εἶπε, τὴν τοῦ Πνεύματος εἰς τοὺς ἀποστόλους κάθοδον, τὴν τῶν ἐθνῶν δι' ἐκείνων εἰς τὸν Θεὸν ἐπιστροφὴν καὶ τὴν κοινωνίαν.

4 Καὶ ἔστιν ἡ πᾶσα μυσταγωγία καθάπερ τι σῶμα ἐν ἱστορίας, ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους τὴν συμφωνίαν καὶ ὁλοκληρίαν φυλάτ-

ιερουργία καὶ νὰ κοινωνήσουν τῆς δοξολογίας πρὸς αὐτόν· καὶ προσθέτει ὡς αἰτία, ὅτι πρέπει νὰ δοξάζεται καὶ προσκυνῆται καὶ ἀπὸ ἀνθρώπους καὶ ἀπὸ ἀγγέλους. Διότι «ἡ ὅλη δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις» σημαίνει τὴν ἀπὸ ὅλους ἐκείνους ποὺ γνωρίζουν νὰ δοξάζουν καὶ νὰ τιμοῦν καὶ νὰ προσκυνοῦν τὸ Θεό.

10 Καὶ ἀφοῦ εὐχηθῆ αὐτά, εἰσέρχεται στὸ θυσιαστήριο καὶ τοποθετεῖ τὸ Εὐαγγέλιο ἐπάνω στὴν ἁγία τράπεζα.

17

Σημασία τῆς λειτουργίας
σὲ συντομία

1 Εἶναι ἀναγκαῖο νὰ ἀνασκοπήσωμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὰ λόγια τῶν ψαλμωδιῶν ⁷⁰, ἀφοῦ εἶποῦμε πρῶτα ὅτι τὸ μυστήριον τῆς οἰκονομίας τοῦ Χριστοῦ σημαίνεται μὲν δι' αὐτῆς τῆς θυσίας, ἀλλὰ σημαίνεται καὶ διὰ τῶν τελουμένων καὶ λεγομένων πρὶν ἀπὸ τῆς θυσίας καὶ μετὰ τῆς θυσίας.

2 Διότι ἡ μὲν θυσία διακηρύσσει τὸ θάνατον καὶ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν ἀνάληψιν του, ὅποτε τὰ τίμια δῶρα μεταβάλλονται στὸ ἴδιον τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ποὺ ἀνέστη, ποὺ ἀνέβηκε στὸν οὐρανόν.

3 Τὰ δὲ πρὶν ἀπὸ τῆς θυσίας διακηρύσσουν τὰ πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατον, τὴν ἔλευσίν του, τὴν δημοσίαν ἐμφάνισιν, τὴν τελείαν φανέρωσιν· τὰ δὲ ἔπειτα ἀπὸ τῆς θυσίας διακηρύσσουν «τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρὸς» ⁷⁰, ὅπως εἶπε ὁ ἴδιος, τὴν κάθοδον τοῦ ἁγίου Πνεύματος στοὺς ἀποστόλους, τὴν ἐπιστροφήν τῶν ἐθνῶν καὶ μετοχήν τους στὸ Θεὸν διὰ τοῦ ἔργου ἐκείνων.

4 Καὶ ὅλη ἡ μυσταγωγία εἶναι σὰν ἐνιαῖον σῶμα διηγήσεως, ποὺ διατηρεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἕως τὸ τέλος τὴν ἀρμονίαν καὶ

70. Σὲ μερικὰ σημεῖα τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἀποδίδει σύντομα τὸ περιεχόμενον τοῦ κεφαλαίου 1.

τον, ὥστε ἕκαστον τῶν τελουμένων ἢ λεγομένων ἰδίαν τινὰ συντέλειαν τῇ δλότῃτι παρέχειν. Ὅθεν οἱ μὲν ψαλμοί, ὡς ἂν ἐν προοιμίοις τῆς μυσταγωγίας ἀδόμενοι, τὸν πρῶτον καιρὸν τῆς τοῦ Χριστοῦ οἰκονομίας σημαίνουν, τὰ δὲ μετὰ τούτους, αἶ τε τῶν ἱερῶν Γραφῶν ἀναγνώσεις καὶ τὰ ἄλλα, τὸν ἐφεξῆς.

5 Καὶ μὴν ἄλλη τις εἴρηται ἢ αἰτία τῶν Γραφῶν καὶ τῶν ψαλμωδιῶν, προκαθάρσια τινὰ πρὸς τὰ μυστήρια, καὶ παρασκευαί ⁶³. ἀλλ' οὐδὲν κωλύει καὶ τοῦτο κακεῖνο δύνασθαι, καὶ τὰ αὐτὰ καὶ τοὺς πιστοὺς ἀγιάζειν καὶ τὴν οἰκονομίαν σημαίνειν. Καθ' ἅπερ γὰρ τὰ ἱμάτια πληροῦσι μὲν τὴν χρείαν τῆς ἐνδύσεως καὶ καλύπτουσι τὸ σῶμα, τῷ δὲ τοιαῦδε εἶναι ἢ τοιάδε, καὶ ἐπιτήδευμα ⁶⁴ σημαίνουν καὶ βίον καὶ ἀξίωμα τῶν περικειμένων, οὕτω καὶ ἐπὶ τούτων ἔχει. Ὅτι μὲν γὰρ ὅλως θεῖαι Γραφαὶ καὶ θεόπνευστα ῥήματα τὰ ἀδόμενα καὶ ἀναγινωσκόμενα τοὺς ἀναγινώσκοντας καὶ ἀδοντας ἀγιάζει· ὅτι δὲ τοιαῦτα ἐξελέγησαν καὶ οὕτως ἐτάχθησαν, καὶ τὴν ἄλλην δύναμιν ἔχουσι καὶ ἄρκοῦσι πρὸς σημασίαν τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας καὶ πολιτείας. Ἐπεὶ οὐ μόνον τὰ ἀδόμενα καὶ λεγόμενα ἀλλὰ καὶ τὰ τελούμενα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, καὶ γίνεται μὲν ἕκαστον τῆς χρείας ἕνεκα τῆς ἐνισταμένης, σημαίνει δὲ καὶ τι τῶν τοῦ Χριστοῦ ἔργων ἢ πράξεων ἢ παθῶν· οἷόν ἐστιν ἢ εἰς τὸ θυσιαστήριον εἰσαγωγή τοῦ Εὐαγγελίου, ἢ εἰσαγωγή ⁶⁵ τῶν τιμίων δώρων, καὶ τ' ἄλλα πάντα ἃ καὶ ἀρχομένοις ἡμῖν κατὰ μέρος εἴρηται, ἵνα μὴ τὸν λόγον μηκύνωμεν ἀδθις ἕκαστα καταλέγοντες ⁶⁶.

6 Τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων, θεωρῶμεν τὴν ἱερουργίαν ἅπασαν κατὰ μέρος, καθ' ὅσον τῆς τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίας εἰκόνα φέρει. Καὶ πρῶτον τὰς ψαλμωδίας.

63. παρασκευὰς S

64. ἐπιτήδευμα Χρήστου ἐπιτηδεύματα S ἐπιτηδεύμασι M

65. ἢ εἰσαγωγή M καὶ S

66. καὶ τ' ἄλλα. . . καταλέγοντες S ἐπανάληψις τῶν ἐν κ. 1,9 - 10 γίνονται μὲν . . . 3ν ἔχοι σημασίαν παρηλλαγμένων M

ἀκεραιότητα, ὥστε τὸ καθένα ἀπὸ τὰ τελούμενα ἢ λεγόμενα νὰ φέρη κάποιο συμπλήρωμα στὸ σύνολο. Γι' αὐτὸ οἱ μὲν ὕμνοι, καθὼς ψάλλονται στὰ προοίμια τῆς μυσταγωγίας, σημαίνουν τὴν πρώτη φάσι τοῦ λυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Χριστοῦ, τὰ ἐρχόμενα ἔπειτα, τὰ ἀναγνώσματα τῶν ἱερῶν Γραφῶν καὶ τὰ ἄλλα, τὴν ἐπόμενη φάσι.

5 Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἔχει προβληθῆ μία ἄλλη αἰτία γιὰ τὴν ἀνάγνωσι τῶν Γραφῶν καὶ τὶς ψαλμωδίες· ὅτι εἶναι εἶδος προκαταρκτικοῦ καθαρισμοῦ καὶ προπαρασκευῆς. Ἀλλὰ τίποτε δὲν ἐμποδίζει νὰ ἐπιτελοῦν καὶ τοῦτο καὶ ἐκεῖνο, δηλαδὴ τὰ ἴδια καὶ νὰ ἀγιάζουν τοὺς πιστοὺς καὶ τὸ λυτρωτικὸ ἔργο νὰ σημαίνουν. Ὅπως δηλαδὴ τὰ ἱμάτια ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ἱκανοποιοῦν τὶς ἀνάγκες τῆς ἐνδύσεως καὶ καλύπτουν τὸ σῶμα, ἀπὸ τὸ ἄλλο ὅμως μὲ τὸ νὰ ἔχουν τὴν τάδε ἢ τὴν τὰδε μορφή σημαίνουν καὶ ἐπάγγελμα καὶ κατάστασι καὶ ἀξίωμα αὐτῶν ποὺ τὰ φοροῦν, ἔτσι συμβαίνει καὶ μὲ αὐτά. Μὲ τὸ ὅτι εἶναι κατ' ἀρχὴν θεῖες Γραφές καὶ θεόπνευστα λόγια τὰ ψαλλόμενα καὶ ἀναγινωσκόμενα ἀγιάζουν αὐτοὺς ποὺ ἀναγινώσκουν καὶ ψάλλουν· μὲ τὸ ὅτι δὲ τέτοια ἐξελέγηκαν καὶ ἔτσι ἐταξινομήθησαν, ἔχουν καὶ τὴν ἄλλη δύναμι καὶ ἀρκοῦν γιὰ ἐπισήμανσι τῆς παρουσίας καὶ ζωῆς τοῦ Χριστοῦ. Ἀλλωστε, ὅχι μόνον τὰ ψαλλόμενα καὶ λεγόμενα ἔχουν αὐτὴ τὴν ἀποστολή, ἀλλὰ καὶ τὰ τελούμενα, καὶ τὸ καθένα, ἂν καὶ γίνεται γιὰ μιὰ παροῦσα ἀνάγκη, σημαίνει καὶ κάποιο ἀπὸ τὰ ἔργα, τὶς πράξεις ἢ τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ· ὅπως εἶναι ἡ εἰσαγωγή τοῦ Εὐαγγελίου, ἡ εἰσαγωγή τῶν τιμίων δώρων στὸ θυσιαστήριον, καὶ ὅλα τὰ ἄλλα, τὰ ὁποῖα εἶπαμε λεπτομερῶς στὴν ἀρχὴ καὶ τώρα παραλείπομε, γιὰ νὰ μὴ μακρηγοροῦμε ἀναφέροντάς τα πάλι ἓνα ἓνα.

6 Ἀφοῦ λοιπὸν ἔτσι ἔχουν τὰ πράγματα, ἃς ἐξετάσωμε ὅλη τὴ θεία λειτουργία στὰ ἐπὶ μέρους στοιχεῖα τῆς, ὡσὰν εἰκόνα τοῦ ἔργου τῆς οἰκονομίας τοῦ Σωτῆρος. Καὶ πρῶτα τὶς ψαλμωδίες.

ΙΗ'

Ἐξηγήσεις τοῦ πρώτου ἀντιφώνου

1 Ἡ μὲν οὖν πρώτη⁶⁷ προτροπή ἐστὶν εἰς δοξολογίαν ἀρχομένοις πρέπουσα· «ἀγαθόν, φησί, τὸ ἐξομολογεῖσθαι τῷ Κυρίῳ»· ὁ ὕμνος πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα καὶ περὶ τοῦ Μονογενοῦς, «ἀγαθόν τὸ ἐξομολογεῖσθαι τῷ Κυρίῳ καὶ ψάλλειν τῷ ὀνόματί σου, Ὑψιστε», ὕψιστον τὸν Πατέρα λέγων, Κύριον τὸν Μονογενῆ· ἀγαθόν τὸν Υἱὸν ὑμνεῖν, καὶ σὲ τὸν Πατέρα. Καὶ τί βούλεται ταῦτα; Πρὸς τὰ ἐξῆς τοῦ λόγου προοιμιάζεται. Μέλλει γὰρ κοινὸν αὐτοῖς ποιεῖσθαι τὸν ὕμνον. Τίνα τρόπον; Τὰ τοῦ Υἱοῦ βοήσει δι' ὧν καὶ ὁ Πατὴρ ἐδοξάσθη.

2 Τίς γὰρ ἡ ἀφορμὴ τῆς ὑμνήσεως; Ἡ τοῦ Υἱοῦ κένωσις καὶ πτωχεία, τὰ διὰ σαρκὸς ἔργα καὶ πάθη· ταῦτα γὰρ ἔλεος καλεῖ καὶ ἀλήθειαν. Ἐλεος μὲν ὅτι πάντων ἀθλιώτατα διακειμένους καὶ ἐχθροὺς ὄντας καὶ πολεμίους αὐτῷ, διὰ πολλὴν χρηστότητα καὶ φιλάνθρωπίαν, οὐ περιεΐδε, καὶ οὐ συνήλγησε μόνον τῆς συμφορᾶς ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν ἐκοινώνησε τῶν κακῶν, φθορᾶς καὶ θανάτου.

3 Καὶ οὐδὲ ἀνέστησε μόνον ἐκείνου τοῦ χαλεποῦ πτώματος, ἀλλὰ καὶ βασιλείας καὶ τῶν μεγίστων ἠξίωσεν ἀγαθῶν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος, «ὅτε, φησὶν, ἡ χρηστότης καὶ ἡ φιλάνθρωπία ἐπεφάνη τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ», ὡς τηνικαῦτα πρῶτον φανερωθείσης ὅση τίς ἐστι, καὶ ὁ Κύριος, «οὕτως ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον», τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀγάπης ἐμφαίνων τῷ ῥήματι τούτῳ.

67. πρώτη παραλ. S

18

Ἐξήγησις τοῦ πρώτου ἀντιφώνου

- 1 Ἡ πρώτη λοιπὸν ψαλμωδία εἶναι προτροπὴ σὲ δοξολογία κατάλληλη γιὰ τὴν ἀρχή· «ἀγαθὸ εἶναι τὸ νὰ δοξολογῆ κανεὶς τὸν Κύριο,» ⁷¹, λέγει ὁ ὕμνος πρὸς τὸν Θεὸ καὶ Πατέρα καὶ περὶ τοῦ Μονογενοῦς, ὕψιστο ἐννοῶντας τὸν Πατέρα, Κύριο τὸν Μονογενῆ· ἀγαθὸ νὰ ὑμνῆ τὸν Υἱὸ καὶ σένα τὸν Πατέρα. Καὶ τί σημαίνουν αὐτά; Εἶναι προοίμια στὴ συνέχεια τοῦ λόγου· διότι θέλει νὰ καταστήσῃ κοινὸ τὸν ὕμνο σ' αὐτούς. Μὲ ποιὸ τρόπο; Θὰ διακηρύξῃ τὰ ἔργα τοῦ Υἱοῦ, μὲ τὰ ὁποῖα δοξάσθηκε καὶ ὁ Πατὴρ.
- 2 Πραγματικὰ ποιά εἶναι ἡ ἀφορμὴ τῆς ὑμνήσεως; Ἡ κένωσις καὶ ἡ πτώχευσις τοῦ Υἱοῦ ⁷¹, τὰ ἔργα καὶ πάθη μέσα στὴ σάρκα· διότι αὐτὰ καλεῖ ἔλεος καὶ ἀλήθεια. Ἔλεος μὲν διότι, ἐνῶ ὅπωςδήποτε εὐρισκόμαστε σὲ ἀθλιωτάτη κατάστασι, καὶ ἡμαστε ἐχθροὶ καὶ πολέμιοί του, ἀπὸ τὴν πολλὴ καλωσύνη καὶ φιλανθρωπία δὲν μᾶς ἐπεριφρόνησε, καὶ ὄχι μόνο μᾶς ἐσυμπόνεσε στὴ συμφορὰ, ἀλλὰ συμμερίσθηκε καὶ τὰ ἴδια τὰ κακά, τὴ φθορὰ καὶ τὸ θάνατο.
- 3 Καὶ ὄχι ἀπλῶς μᾶς ἀνέστησε ἀπὸ ἐκείνη τὴ φοβερὴ πτώσι, ἀλλὰ καὶ μᾶς κατέστησε ἀξίους τῆς βασιλείας καὶ τῶν μεγαλυτέρων ἀγαθῶν. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος λέγει, «ὅταν φανερώθηκε ἡ χρηστότης καὶ ἡ φιλανθρωπία τοῦ Σωτῆρος Θεοῦ μας» ⁷³, σὰν νὰ φανερώθηκε τότε γιὰ πρώτη φορὰ σ' ὅλη της τὴν ἔκτασι, καὶ ὁ Κύριος λέγει ἐπίσης, «τόσο ἀγάπησε ὁ Θεὸς τὸν κόσμον» ⁷⁴, ἐπισημαίνοντας μὲ τὸ λόγο τοῦτο τὴν ὑπερβολὴ τῆς ἀγάπης.

71. Ψαλμ. 91,2. Αὐτὸς ὁ ψαλμὸς ἀποτελεῖ τὴ βᾶσι τοῦ πρώτου ἀντιφώνου κατὰ τὶς συνηθισμένες ἡμέρες.

72. Ὁ στίχος 91,3 εἶναι «τοῦ ἀναγγέλλειν τὸ πρῶτὸ τὸ ἔλεός σου καὶ τὴν ἀλήθειάν σου κατὰ νύκτα».

73. Τίτ. 3,4.

74. Ἰω. 3,16.

4 Ἐλεος μὲν οὖν τούτων ἕνεκα, τὴν οἰκονομίαν καλεῖ, ἀλήθειαν δὲ ὅτι καθάπερ σκιαὶ ⁶⁸ καὶ τύποι πρὸς αὐτὴν τὰ παλαιὰ πάντα ἐώρων. Διὰ τοῦτο περὶ αὐτῆς ὁ προφήτης λέγων· «ᾠμοσε Κύριος, φησί, τῷ Δαβὶδ ἀλήθειαν». Τίνα γὰρ τὰ ᾠμωσομένα; Ἡ τοῦ Κυρίου διὰ σαρκὸς ἐπιδημία καὶ πολιτεία. («Ἐκ καρποῦ, φησί, τῆς κοιλίας σου θήσομαι ἐπὶ τοῦ θρόνου σου»), αὐτὸν δηλῶν τὸν Σωτῆρα. Καὶ πόθεν δῆλον; Ὁ Γαβριὴλ ἐδίδαξεν ἐν οἷς τὸν ἀπόρρητον τόκον τῆ Παρθένω μηνύων καὶ τὸν τεχθησόμενον ἡλίκος ἔσται διδάσκων· «δώσει αὐτῷ, φησί, Κύριος ὁ Θεὸς τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακώβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος».

5 Ἀλλ' αὐτὴ ἡ ἀλήθεια καὶ «κρίσις ἐστὶ καὶ δικαιοσύνη»· τίνα λόγον; ὅτι ὁ Σωτὴρ ἐν αὐτῇ τὴν ἁμαρτίαν ἐκβαλὼν καὶ τὸν διάβολον ἀποκτείνας, οὐχ ὑπερβολῆ ἰσχύος, οὐδὲ τῷ νικᾶν δυνάμει τοῦτο ἐποίησεν· ἀλλὰ κρίσει καὶ δικαιοσύνη, κατὰ τὸ εἰρημένον, «δικαιοσύνη καὶ κρίμα ἐτοιμασία τοῦ θρόνου σου», καθάπερ ἡμεῖς ἐν τοῖς δικαστηρίοις τοὺς ἀντιδίκους αἰροῦμεν τῇ ψήφῳ τῶν δικαστῶν. Διὰ τοῦτο, «νῦν κρίσις ἐστὶ, φησί, τοῦ κόσμου τούτου· νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐκβληθήσεται ἔξω».

6 Ταῦτα εἰδὼς ὁ μακάριος Διονύσιος, «τὴν τῆς θεαρχικῆς ἀγαθότητος ἀπειροτάτην φιλανθρωπίαν, φησί, τῆς ἀποστατικῆς πληθύος», τῶν δαιμόνων δηλονότι, «τὸ καθ' ἡμῶν καταλῦσαι κράτος, οὐ κατὰ δύναμιν ὡς ὑπερισχύουσας, κατὰ δὲ τὸ μυστικῶς ἡμῖν παραθοδὲν λόγιον, ἐν κρίσει καὶ δικαιοσύνη».

68. καὶ σκιαὶ S

75. Ψαλμ. 131,1.

76. Ψαλμ. 131,11.

77. Λουκᾶ 1,32.

78. Ψαλμ. 98,4.

79. Ψαλμ. 88,15.

4 Ἐλεος λοιπὸν καλεῖ τὴ θεία οἰκονομία γιὰ τοὺς λόγους τούτους. Ἀλήθεια δὲ τὴν καλεῖ, διότι τὴν ἐποχὴ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ὅλα ἦσαν προσανατολισμένα πρὸς αὐτὴν σὰν σκιῆς καὶ τύποι. Γι' αὐτὸ ὁ προφήτης ἀναφερόμενος σ' αὐτὴν λέγει, «ὁ Κύριος ὠρκίσθηκε στὸ Δαβὶδ τὴν ἀλήθεια» ⁷⁵. Ποιὰ εἶναι τὰ ὠρκισμένα; Ἡ παρουσία τοῦ Κυρίου στὴ γῆ καὶ ἡ ζωὴ μὲ σάρκα. «Θὰ τοποθετήσω ἐπάνω στὸ θρόνο σου ἄνθρωπο ἀπὸ καρπὸ τῆς κοιλίας σου» ⁷⁶, λέγει, ἐννοώντας τὸν ἴδιο τὸ Σωτῆρα. Καὶ ἀπὸ ποῦ γίνεται φανερό; Τὸ ἐδίδαξε ὁ Γαβριήλ, ἀναγγέλλοντας στὴν Παρθένο τὴν μυστηριώδη γέννησι καὶ ἐπισημαίνοντας πόσο μεγάλος θὰ ἦταν αὐτὸς ποὺ θὰ ἐγεννώταν· «θὰ τοῦ δώση, λέγει, ὁ Κύριος ὁ Θεὸς τὸ θρόνο τοῦ Δαβὶδ τοῦ πατέρα του, καὶ θὰ βασιλεύσῃ στὸν οἶκο τοῦ Ἰακώβ αἰωνίως καὶ ἡ βασιλεία του θὰ εἶναι χωρὶς τέλος» ⁷⁷.

5 Ἀλλ' αὐτὴ ἡ ἀλήθεια εἶναι ἐπίσης «κρίσις καὶ δικαιοσύνη». Γιὰ ποιὸ λόγο; Διότι ὁ Σωτῆρ, ἀπομακρύνοντας κατ' αὐτὴ τὴν ἁμαρτία καὶ φονεύοντας τὸ διάβολο, δὲν τὸ ἔκαμε μὲ ὑπερβολικὴ δύναμι οὔτε μὲ νικηφόρο δύναμι ἀλλὰ μὲ κρίσι καὶ δικαιοσύνη, σύμφωνα μὲ αὐτὸ ποὺ ἔχει λεχθῆ, «θεμέλιο τοῦ θρόνου σου εἶναι ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ κρίσις» ⁷⁸, ὅπως ἐμεῖς στὰ δικαστήρια κερδίζομε τοὺς ἀντιδίκους μὲ τὴν ἀπόφασι τῶν δικαστῶν. Γι' αὐτὸ λέγει, «τώρα γίνεται κρίσις τοῦ κόσμου τούτου· τώρα ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου θὰ ριφθῆ ἔξω» ⁸⁰.

6 Αὐτὰ γνωρίζοντας ὁ μακάριος Διονύσιος, λέγει ὅτι, «ἡ φιλανθρωπία τῆς ἀπειροτάτης ἀγαθότητος ἔχει καταλύσει τὴν ἐξουσία ποὺ εἶχε ἐπάνω μας τὸ πλῆθος τῶν ἀποστατῶν», δηλαδὴ τῶν δαιμόνων, «ὄχι μὲ δύναμι ἰσχυροτέρα, ἀλλὰ, κατὰ τὸ λόγο ποὺ ἔχει παραδοθῆ σ' ἐμᾶς μυστικῶς, μὲ κρίσι καὶ δικαιοσύνη» ⁸¹.

80. Ἰω. 12,31.

81. Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, Ἐκκλ. Ἱεραρχία 3,3,11.

7 Ἐπεὶ τοίνυν τὸ ὑμνούμενον οὐ μόνον («ἔλεος καὶ ἀλήθεια»), ἀλλὰ («καὶ δικαιοσύνη ἐστὶ καὶ κρίσις»), διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν ὁ Ψαλμωδός· «ὅτι εὐθὺς Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν καὶ οὐκ ἔστιν ἀδικία ἐν αὐτῷ».

8 (Ἐ)Αγαθὸν τὸ ἀναγγέλλειν, φησί, τὸ πρῶτὸ τὸ ἔλεός σου καὶ τὴν ἀλήθειάν σου κατὰ νύκτα). Ἡμέρας καὶ νυκτὸς δεῖ, φησί, τὸν Θεὸν ὑμνεῖν. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ («πρῶτὸ») καὶ («κατὰ νύκτα»). Ὁπερ ἀλλαγῶ φησὶν, (Ἐ)Ἐν παντὶ καιρῷ».

Καὶ ταῦτα μὲν ἡ πρώτη.

ΙΘ'

Τί σημαίνουσιν ἐν ταῖς ἀρχαῖς τῆς
ἱεροουργίας ἀδόμενα τὰ προφητικὰ

1 Ἡ δὲ δευτέρα ψαλμωδία αὐτὴν ἀνυμνεῖ τὴν βασιλείαν καὶ («τὴν εὐπρέπειαν καὶ τὴν δύναμιν») τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀπὸ τῆς κενώσεως καὶ πτωχείας αὐτῷ περιγενομένην. Ἀλλὰ τίς ἐνταῦθα χρεῖα τῶν προφητικῶν τούτων ῥημάτων; καὶ τί σημαίνουσι τῆς τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίας; Τὰς ἀρχὰς τῆς αὐτοῦ παρουσίας, ὅτε παρεγένετο μὲν, οὐπω δ' ἐφαίνετο τοῖς πολλοῖς, ὅτε («ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἐγίνωσκεν»), τὸν πρὸ τοῦ Ἰωάννου καιρὸν, πρὶν ἀφθῆναι τὸν λύχνον. Τότε γὰρ χρεῖα ἦν αὐτῷ ἔτι τῶν προφητικῶν λόγων. Μετὰ δὲ ταῦτα αὐτὸς ἐφάνη ὁ προφητευόμενος καὶ οὐκ ἦν ἔτι αὐτῶν τῶν προφητῶν χρεῖα, ἀλλὰ παρόντα αὐτὸν ὁ Ἰωάννης ἐδείκνυ, καὶ πρὸ τοῦ Ἰωάννου αὐτὸς ⁶⁹ ὁ Πατήρ. Διὰ τοῦτο, «πάντες οἱ προφηῆται, φησὶν, ἕως Ἰωάννου προεφήτευσαν». Τοῦτον δὴ τὸν καιρὸν τὸν πρὸ τοῦ

69. αὐτὸς παραλ. S

82. Ψαλμ. 91,16.

83. Ψαλμ. 91,3.

84. Ψαλμ. 33,2.

85. Τὸ κείμενο τοῦ δευτέρου ἀντιφώνου προέρχεται ἀπὸ τὸν ψαλμὸ 92.

86. Ἰω. 1,10.

7 Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ ὑμνούμενο ἔργο τῆς οἰκονομίας δὲν εἶναι μόνον «ἔλεος καὶ ἀλήθεια», ἀλλὰ καὶ «δικαιοσύνη καὶ κρίσις», γι' αὐτὸ προσέθεσε ὁ ψαλμωδός, «διότι Κύριος ὁ Θεὸς μας εἶναι εὐθύς καὶ δὲν ὑπάρχει σ' αὐτὸν ἀδικία»⁸².

8 «Ἄγαθὸ εἶναι, λέγει, ν' ἀναγγέλλῃ κανεὶς τὸ πρῶτὸ τὸ ἔλεός σου καὶ τὴν ἀλήθειά σου τῇ νύκτα»⁸³. Ἡμέρα καὶ νύκτα, λέγει, πρέπει νὰ ὑμνοῦμε τὸ Θεό. Διότι αὐτὸ σημαίνει τὸ «πρῶτῳ» καὶ τὸ «κατὰ νύκτα». Τὸ ἴδιο λέγει ἄλλοῦ, «σὲ κάθε καιρὸ»⁸⁴.

9 Αὐτὰ σημαίνει τὸ πρῶτο ἀντίφωνο.

19

Τί σημαίνουν τὰ προφητικὰ ποῦ
ψάλλονται στὶς ἀρχές τῆς
θείας λειτουργίας

1 Τὸ δεύτερο ἀντίφωνο ἀνυμνεῖ τὴν ἴδια τὴ βασιλεία καὶ «τὴ δόξα καὶ τὴ δύναμι» τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ποῦ προσφέρεται σ' αὐτὸν ἀπὸ τὴν κένωσι καὶ τὴν πτώχευσι⁸⁵. Ἀλλὰ τί χρειάζονται ἐδῶ αὐτὰ τὰ προφητικὰ λόγια; Καὶ τί ἀπὸ τὴν οἰκονομία τοῦ Σωτῆρος σημαίνουν; Σημαίνουν τὶς ἀρχές τῆς παρουσίας του στὴ γῆ, ὅταν ἦταν μὲν παρῶν ἀλλὰ δὲν ἐφαινόταν στοὺς πολλούς, ὅταν «στὸν κόσμον ἦταν, καὶ ὁ κόσμος δὲν τὸν ἐγνώριζε»⁸⁶, τὸν καιρὸ πρὶν ἀπὸ τὸν Ἰωάννη, πρὶν ἀναφθῆ ὁ λύχνος⁸⁷. Τότε αὐτὸς ἐχρειαζόταν ἀκόμη τὰ προφητικὰ λόγια. Ἐπειτα ἐφάνηκε ὁ ἴδιος ὁ προφητευόμενος καὶ δὲν ὑπῆρχε ἀνάγκη οὔτε τῶν ἰδίων τῶν προφητῶν, ἀλλὰ τὸν ἐδείκνυε ὁ Ἰωάννης παρόντα, καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν Ἰωάννη ὁ ἴδιος ὁ Πατήρ⁸⁸. Γι' αὐτὸ λέγει, «ὅλοι οἱ προφῆτες ἐπροφήτευσαν ἕως τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰωάννου»⁸⁹. Αὐτὸν τὸν καιρὸ

87. Βλ. Ἰω. 5,35.

88. Βλ. Ἰω. 1,29 - 34. Ματθ. 3,13 - 17.

89. Ματθ. 11,13.

Ἰωάννου σημαίνουνσι τὰ προφητικὰ ἀδόξενα, ὅτε⁷¹ καὶ τὰ τίμια δῶρα, δι' ὧν ὁ Χριστὸς σημαίνεται, οὐπω εἰς μέσον ἄγεται, ἀλλ' ἰδία ἀπόκειται συγκεκαλυμμένα.

2 Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω. Θεωρῶμεν δὲ τοῦ ψαλμοῦ τὰ ῥήματα.

3 («Ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν, εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο»). Τὴν ἐπίγνωσιν ἣν ἐπέγνωσαν αὐτὸν οἱ ἄνθρωποι καὶ ὑπετάγησαν, βασιλείαν ἐκάλεσεν⁷¹, ὅτε καὶ εὐπρεπῆ καὶ ὠραῖον καὶ δυνατὸν αὐτὸν ἔγνωσαν, ὡς ἔδει γνῶναι. Τοῦτό ἐστιν ἐκεῖνο τὸ τοῦ Σωτῆρος, «ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς», ὅτι μετὰ τῶν ἐν οὐρανῷ καὶ οἱ ἐν τῇ γῆ τὸν Δεσπότην ἐπέγνωσαν τὸν ἀληθινόν· ἐπεὶ καὶ τὰ ἐξῆς εἴ τις ἐπέλθοι, τὰ αὐτὰ πάντα εὐρήσει.

4 Καὶ τοίνυν τῆς βασιλείας ἐξηγούμενος τὸν τρόπον καὶ τῆς ἐξουσίας ὁ μὲν προφήτης, «καὶ γὰρ ἐστερέωσε τὴν οἰκουμένην, ἣτις οὐ σαλευθήσεται», στερέωμα τὴν πίστιν λέγων, ἔστησε τῇ πλάνῃ κλονουμένους, ἑαυτῷ συνέδησε· τοιοῦτος γὰρ ὁ πλανώμενος οὐδαμοῦ δύναται στηῆναι· ὁ δὲ Κύριος, «πορευθέντες, φησί, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος», ὅπερ ἐστὶν ἡ διδασκαλία τῆς πίστεως.

5 Ἄλλ' οὐκ ἄρκει τοῦτο πρὸς τὴν βασιλείαν, ἢ πίστις, οὐδὲ ὑποτάγειεν ἂν τελείως τὰ ἔθνη τὸν τρόπον τοῦτον. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν φυλακὴν τῶν ἐντολῶν προσθεῖναι δεῆσαν, ὁ μὲν προφήτης· «τὰ μαρτύριά σου, φησὶν, ἐπιστώθησαν σφόδρα», ὁ δὲ Κύριος τῷ περὶ τοῦ βαπτίσματος λόγῳ, τῶν ἐντολῶν τὸν λόγον προστίθησι, λέγων, «διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετείλαμην ὑμῖν». Ἄπερ γὰρ ὁ Σωτὴρ ἐντολάς, ὁ προφήτης μαρτύρια

70. *δτι S*

71. *ἐκάλεσαν S*

90. Ψαλμ. 92,1.

91. Ματθ. 28,18.

92. Ψαλμ. 92,1.

λοιπόν, τὸν πρὶν ἀπὸ τὸν Ἰωάννη, σημαίνουν τὰ προφητικὰ λόγια ποὺ ψάλλονται, ἀφοῦ καὶ τὰ τίμια δῶρα, διὰ τῶν ὁποίων σημαίνεται ὁ Χριστός, δὲν εἶναι στὸ μέσον ὄλων ἐλεύθερα, ἀλλὰ εὐρίσκονται ἰδιαιτέρως συγκαλυμμένα.

2 Ἔτσι ἔχουν αὐτά. Ἄς ἐξετάσωμε τώρα τὰ λόγια τοῦ ψαλμοῦ.

3 «Ὁ Κύριος ἐβασίλευσε, ἐνδύθηκε δόξα»⁹⁰. Τὴν ἐπίγνωσι ποὺ ἔδειξαν γι' αὐτὸν οἱ ἄνθρωποι καὶ ὑποτάχθηκαν, τὴν ὠνόμασε βασιλεία, διότι τὸν ἐγνώρισαν καὶ ἔνδοξο καὶ ὠραῖο καὶ δυνατὸ, ὅπως ἔπρεπε νὰ τὸν γνωρίσουν. Αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο ποὺ εἶπε ὁ Σωτὴρ, «μοῦ ἐδόθηκε κάθε ἐξουσία στὸν οὐρανὸ καὶ ἐπάνω στὴ γῆ»⁹¹, διότι ἐπέγνωσαν τὸν Δεσπότη μαζί μὲ τοὺς εὐρισκομένους στὸν οὐρανὸ κι' οἱ εὐρισκόμενοι στὴ γῆ. Ἄν κανεὶς διαβάσῃ τὴ συνέχεια τοῦ ψαλμοῦ, θὰ εὔρη τὰ ἴδια.

4 Καὶ γιὰ νὰ ἐξηγήσῃ λοιπὸν τὴν ἔννοια τῆς βασιλείας καὶ τῆς ἐξουσίας, ὁ μὲν προφήτης, λέγει, «διότι ἔστερέωσε τὴν οἰκουμένη ποὺ δὲν θὰ σαλευθῆ»⁹², στερέωμα λέγοντας τὴν πίστι, ἔστησε ἐκείνους ποὺ κλονίζονται ἀπὸ τὴν πλάνη, τοὺς ἔδωσε μαζί του· ὁ πλανώμενος ἔχει τὴν ἰδιότητα νὰ μὴ μπορῆ νὰ σταθῆ πουθενά. Ὁ δὲ Κύριος λέγει, «πορευθῆτε καὶ διδάξετε ὅλα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντάς τους στὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος»⁹³, ποὺ εἶναι τὸ οὐσιῶδες τῆς διδασκαλίας τῆς πίστεως.

5 Ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ τοῦτο γιὰ τὴ βασιλεία, ἢ πίστις, οὔτε θὰ ὑποτάσσονταν τελείως μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο τὰ ἔθνη. Γι' αὐτό, ἀφοῦ ἐχρειάσθηκε νὰ προσθέσῃ καὶ τὴν τήρησι τῶν ἐντολῶν, ὁ μὲν προφήτης λέγει, «τὰ μαρτύριά σου εἶναι πολὺ ἀξιόπιστα»⁹⁴, ὁ δὲ Κύριος στὸ λόγο γιὰ τὸ βάπτισμα προσθέτει τὸ λόγο τῶν ἐντολῶν λέγοντας, «διδάσκοντάς τους νὰ τηροῦν ὅλα ὅσα σᾶς παρήγγειλα»⁹⁵. Αὐτὰ ποὺ ὁ Σωτὴρ ὀνομάζει ἐντολές, ὁ προφήτης τὰ ἀποκαλεῖ μαρτύρια, καὶ μάλι-

93. Ματθ. 28,19.

94. Ψαλμ. 92,5.

95. Ματθ. 28,20

καλεῖ. Καὶ τοῦτο πανταχοῦ τῆς Γραφῆς εὐρήσεις μαρτύρια τοῦ Θεοῦ νόμους καλούσης.

6 Μετὰ ταῦτα· «τῷ οἴκῳ σου πρέπει ἁγίασμα, Κύριε», ἁγίασμα λέγων τὰς θυσίας, τὰ δῶρα, πᾶσαν λατρείαν τὴν ὀφειλομένην Θεῷ, ἃ πρέπειν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ φάσκων δείκνυσι οὐ κενὸν ὄντα τὸν οἶκον τοῦτον, οὐδὲ τοῦ Θεοῦ ἔρημον, ἀλλ' αὐτὸν ἐν ἑαυτῷ ἔχοντα τὸν οἰκοδεσπότην. Εἰ γὰρ κενὸς ἦν τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἂν ἔπρεπεν αὐτῷ τὰ τῷ Θεῷ πρέποντα μόνῳ· τοῦτο καὶ ὁ Κύριος τοῖς εἰρημένοις προσέθηκεν, ἐπαγγειλάμενος ἔσεσθαι μετὰ τῆς Ἐκκλησίας αἰεὶ (τὴν δὲ Ἐκκλησίαν οἶκον Θεοῦ ζῶντος ὁ Παῦλος καλεῖ· φησὶ γάρ, «ἵνα γνῶς ὅπως ⁷² δεῖ ἐν οἴκῳ Θεοῦ ἀναστρέφεσθαι, ἣτις ἐστὶν Ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος»), «ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι»). Καὶ ὅπερ ἐκεῖνος «εἰς μακρότητα ἡμερῶν», εἶπεν, ὁ Κύριος, «πάσας τὰς ἡμέρας, φησὶν, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος».

7 Καὶ αὕτη μὲν ἡ ψαλμωδία οὕτως ἀκριβῆς προφητείας ἐστί, τῶν διὰ τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ θανάτου τῷ Σωτῆρι κατωρθωμένων.

Κ'

Ἐξήγησις τοῦ τρίτου ἀντιφώνου

1 Ἡ δὲ ἐξῆς ἀπάντησίς τις ⁷³ εἶναι δοκεῖ ὡς ἤδη τοῦ Κυρίου παραγενομένου καὶ φαινομένου· διὰ τοῦτο πρὸς τῆ εἰσόδῳ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ἀναδείξει τάττεται καὶ ἄδεται, δι' οὗ ὁ Χριστὸς σημαίνεται. Ὅτι δὲ τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐπιφάνειαν ὁ προφήτης πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς ψυχῆς ἔχων ταύτην ἤσε τὴν ψαλμωδίαν, δεῖ-

72. πῶς S

73. τις S

στα παντοῦ στή Γραφή θὰ εὔρης νὰ ὀνομάζη μαρτύρια τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ.

6 Ἐπειτα λέγει, «στὸν οἶκό σου ἀρμόζει ἁγίασμα, Κύριε»⁹⁶, ἁγίασμα ὀνομάζοντας τὶς θυσίες, τὰ δῶρα, κάθε λατρεία ποὺ ὀφείλεται στὸ Θεό, γιὰ τὰ ὁποῖα δηλώνοντας ὅτι πρέπει στὸν οἶκο τοῦ Θεοῦ δεικνύει ὅτι ὁ οἶκος αὐτὸς δὲν εἶναι ἀδειανὸς οὔτε ἔρημος ἀπὸ τὸν Θεό, ἀλλὰ ἔχει μέσα του τὸν ἴδιο τὸν οἰκοδεσπότη. Διότι ἂν ἦταν ἀδειανὸς ἀπὸ τὸν Θεό, δὲν θὰ τοῦ ἔπρεπαν αὐτὰ ποὺ πρέπει στὸν Θεὸ μόνο. Τοῦτο ἐπρόσθεσε καὶ ὁ Κύριος, μὲ αὐτὰ ποὺ ἐλέχθησαν, ὑποσχόμενος ὅτι θὰ εἶναι πάντοτε μὲ τὴν Ἐκκλησία (τὴν δὲ Ἐκκλησία ὁ Παῦλος καλεῖ οἶκο τοῦ ζωντανοῦ Θεοῦ, διότι λέγει, «γιὰ νὰ γνωρίζης πῶς πρέπει νὰ φέρεσαι στὸν οἶκο τοῦ Θεοῦ, ποὺ εἶναι ἡ Ἐκκλησία τοῦ ζωντανοῦ Θεοῦ»⁹⁷), «ἰδοὺ εἶμαι μαζί σας» καὶ αὐτὸ ποὺ ὁ ψαλμωδὸς εἶπε «γιὰ μακρὰς ἡμέρας»⁹⁸, ὁ Κύριος λέγει «ὅλες τὶς ἡμέρες ἕως τῆ συντέλεια τῶν αἰώνων»⁹⁹.

7 Τόσο ἀκριβὴς προφητεία γιὰ ὅσα θὰ κατορθωθοῦν μὲ τὸ σταυρὸ καὶ τὸ θάνατο ἀπὸ τὸν Σωτῆρα εἶναι αὐτὴ ἡ ψαλμωδία.

20

Ἐξηγήσεις τοῦ τρίτου ἀντιφώνου

1 Τὸ ἐπόμενο ἀντίφωνο φαίνεται νὰ εἶναι προὑπάντησις, σὰν νὰ ἔχη ἔλθει ἤδη ὁ Κύριος καὶ νὰ φαίνεται· γι' αὐτὸ τοποθετεῖται καὶ ψάλλεται κοντὰ στή στιγμή τῆς εἰσόδου καὶ ἐπιδείξεως τοῦ εὐαγγελίου, μὲ τὸ ὁποῖο σημαίνεται ὁ Χριστός. Ὅτι δὲ ὁ προφήτης συνέθεσε αὐτὴ τὴν ψαλμωδία ἔχοντας

97. Α' Τιμ. 3,15.

98. Ψαλμ. 92,5.

99. Ματθ. 28,20.

κνυται μάλιστα μὲν ἀπὸ τῆς ἐπ' ⁷⁴ αὐτῷ χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης, ἧς αὐτός τε φαίνεται γέμων καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας εἰς κοινωνίαν καλεῖ· «δεῦτε, ἀγαλλιασώμεθα τῷ Κυρίῳ». Οὐ γὰρ ἦν χαίρειν ἄνθρωπον μὴ τοῦ Κυρίου ἐπιδημήσαντος, ὅτι τὴν χαρὰν ἡμῖν ὁ Χριστὸς ἐκόμισε μόνος, καὶ εἴ τις δὲ πρὶν ἐκεῖνον ἐλθεῖν εἰς τὴν γῆν ἔχαιρε, τὰ ἐκεῖνου μυηθεὶς ἔχαιρεν, ὥσπερ «ὁ Ἀβραὰμ ἠγαλλιάσατο, φησὶν, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμήν, καὶ εἶδε, καὶ ἐχάρη». Καὶ αὐτὸς ὁ Δαβίδ, «ἀπόδος μοι τὴν ἀγαλλίασιν τοῦ σωτηρίου σου»· ἦν γὰρ ἀγαλλίασιν εἶχεν ἐν τῷ Χριστῷ πρὶν ἁμαρτῆσαι, ταύτην δι' ὧν ἡμαρτεν ἀποβαλὼν, ἀπολαβεῖν ἰκέτευε τὸν Θεόν.

2 Ὡσπερ οὖν εἰ ἔλεγε, «δεῦτε καὶ φωτισθῶμεν», φωτὸς ἂν ἐμήνυε παρουσίαν, οὕτως εἰπὼν, «δεῦτε, ἀγαλλιασώμεθα τῷ Κυρίῳ», δείκνυσιν αὐτὸν φανῆναι τὸν κομίζοντα τὴν χαρὰν.

3 Ἐπειτα καὶ Σωτῆρα τὸν Κύριον τοῦτον καλεῖ. Σωτῆρα δέ, καὶ σωτηρίαν, καὶ σωτήριον, τὸν Χριστὸν ἢ Γραφή καλεῖ, ὅτι τῶν θεαρχικῶν ὑποστάσεων μόνος ὁ Υἱὸς αὐτουργὸς ἐγένετο τῆς σωτηρίας ἡμῶν· καὶ δι' ἑαυτοῦ τὸ πᾶν εἰργάσατο, καθάπερ εἶπε Παῦλος, «δι' ἑαυτοῦ καθαρισμόν ποιησάμενος τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν». Ὁ καὶ αὐτὸς ἐδήλωσε τῷ παραδείγματι τοῦ καλοῦ ποιμένου, ὃς οὐκ ἔπεμψε τοὺς ζητήσοντας τὸ πρόβατον τὸ ἀπολλός, ἀλλ' αὐτὸς ἐζήτησε καὶ εὔρε καὶ ἀνείλετο καὶ ἐπὶ τῶν ὤμων ἐκόμισε. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν προσηγορίαν ἐδέξατο τὴν τοῦτο δυναμένην, κληθεὶς Ἰησοῦς.

74. ἐν S

1. Ψαλμ. 94,1.
2. Ἰω. 8,56.

ἐμπρός στους ὀφθαλμούς του τὴν ἐπιφάνεια τοῦ Χριστοῦ, δεικνύεται πρὸ πάντων ἀπὸ τῆ χαρὰ καὶ εὐφροσύνη μέσα του, μὲ τὴν ὁποία αὐτὸς ὁ ἴδιος φαίνεται γεμᾶτος καὶ στὴν ὁποία προσκαλεῖ ὅλους τοὺς ἄλλους γιὰ συμμετοχὴ· «ἐμπρός, ὡς εὐφρανθοῦμε γιὰ τὸν Κύριο»¹. Διότι δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ χαιρέται ἄνθρωπος χωρὶς νὰ ἔλθῃ ὁ Κύριος, ἀφοῦ τὴ χαρὰ μᾶς τὴν ἔφερε μόνος ὁ Χριστὸς, καὶ ὁποῖος ἐχαιρόταν πρὶν ἔλθῃ αὐτὸς στὴ γῆ, ἐχαιρόταν διότι ἦταν μνημένος στὸ μυστήριό του, ὅπως λέγει, «ὁ Ἀβραὰμ εὐφράνθηκε γιὰ νὰ ἰδῇ τὴν ἡμέρα μου, καὶ εἶδε κι' ἐχάρηκε»². Καὶ ὁ ἴδιος ὁ Δαβὶδ ἐπίσης λέγει, «ἀπόδοσέ μου τὴν ἀγαλλίασι τῆς σωτηρίας σου»³· διότι τὴν ἀγαλλίασι, ποὺ εἶχε στὸν Χριστὸ πρὶν ἁμαρτήσῃ καὶ ἔχασε μὲ τὶς ἁμαρτίες του, παρακαλοῦσε τὸ Θεὸ νὰ τὴν ξαναπάρῃ.

2 Ὅπως λοιπὸν ἂν ἔλεγε, «ὡς φωτισθοῦμε», θὰ ἐδήλωνε παρουσία φωτός, ἔτσι λέγοντας, «ἐμπρός, ὡς εὐφρανθοῦμε γιὰ τὸν Κύριο», δεικνύει ὅτι ἐφάνηκε ὁ ἴδιος ποὺ φέρει τὴ χαρὰ.

3 Ἐπειτα τὸν ὀνομάζει καὶ Σωτῆρα τὸν Κύριο. Σωτῆρα δὲ καὶ σωτηρία καὶ σωτήριο ἀποκαλεῖ ἡ Γραφή τὸν Χριστό, διότι ἀπὸ τὶς θεαρχικὲς ὑποστάσεις μόνο ὁ Υἱὸς ἐγίνε αὐτουργὸς τῆς σωτηρίας μας, καὶ διὰ τοῦ ἑαυτοῦ του ἐνήργησε τὸ πᾶν, ὅπως εἶπε ὁ Παῦλος, «ἔχοντας ἐνεργήσει διὰ τοῦ ἑαυτοῦ του καθαρισμὸ τῶν ἁμαρτιῶν μας»⁴. Αὐτὸ ἐδήλωσε καὶ ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς μὲ τὸ παράδειγμα τοῦ καλοῦ ποιμένος, ὁ ὁποῖος δὲν ἔστειλε ἄλλους γιὰ νὰ ζητήσουν τὸ ἀπολωλὸς πρόβατο, ἀλλὰ τὸ ἐζήτησε ὁ ἴδιος καὶ τὸ εὗρηκε, τὸ ἐφορτώθηκε καὶ τὸ ἔφερε στους ὠμούς του⁵. Γι' αὐτὸ καὶ ἀπέκτησε τὴν ὀνομασία ποὺ σημαίνει αὐτὴ τὴν ιδιότητα, τὸ ὄνομα Ἰησοῦς⁶.

3. Ψαλμ. 50,14.

4. Ἐβρ. 1,3.

5. Βλ. Λουκᾶ 15,4 - 6. Ματθαίου 18,12 ἔ.

6. Ἰησοῦς (Γιοσοῦα) σημαίνει σωτήρ.

4 «Προφθάσωμεν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐν ἑξομολογήσει», πρόσωπον τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ λέγων. Μὴ ἀναμείνωμεν οἴκοι γενόμενον ἰδεῖν αὐτόν, ἀπαντήσωμεν ἐν ἑξομολογήσει, δοξολογία⁷⁵ δηλονότι, («καὶ ἐν ψαλμοῖς ἀλαλάξωμεν αὐτῷ»), Θεῷ πρέπουσαν ἀποδώμεν αὐτῷ τὴν τιμὴν. Ὁ μὲν «ἐν δούλου μορφῇ» φανῆναι κατεδέξατο· ἡμεῖς δὲ τὸν Δεσπότην μὴ ἀγνοήσωμεν, μὴ προσκόψωμεν τῇ σαρκί, μὴ παρενεχθῶμεν ἐπὶ τὸ ταπεινὰ περὶ τοῦ ὑψηλοῦ φρονεῖν, διὰ τὸ φαινόμενον. («Ὅτι Θεὸς μέγας Κύριος καὶ βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν»), ὁ ἐν ταύτῃ καλυπτόμενος τῇ σαρκί. Καὶ τὰ ἐξῆς δὲ θεοπρεπῆ προστίθῃσι πάντα.

5 Καὶ τοιαῦτα μὲν τὰ προφητικά, καὶ οὕτω κατὰ καιρὸν ἄδονται.

ΚΑ'

Περὶ τῆς ἀναδείξεως τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου καὶ περὶ τοῦ τρισαγίου ὕμνου

1 Τούτων δὲ ἄσθέντων, ὁ ἱερεὺς ἐν μέσῳ πρὸ τοῦ θυσιαστηρίου ἰστάμενος ὑποῦ τὸ Εὐαγγέλιον αἴρει καὶ ἀναδείκνυσι, τὴν ἀνάδειξιν τοῦ Κυρίου σημαίνων, ὅτε ἤρξατο φαίνεσθαι τοῖς πολλοῖς. Διὰ γὰρ τοῦ Εὐαγγελίου ὁ Χριστὸς δηλοῦται, ὥσπερ τὰ προφητικά βιβλία «προφητῆται» λέγονται, κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Ἀβραὰμ πρὸς τὸν πλούσιον, «ἔχουσι Μωσέα καὶ τοὺς προφήτας», τὰ βιβλία λέγοντος.

2 Ἐπεὶ δέ, τοῦ προφητενομένου ἀναδεικνυμένου καὶ δι' ἑαυτοῦ φαινομένου, τοῖς ρήμασι τῶν προφητῶν οὐδεὶς ἀξιοῖ προσέχειν,

75. ἐν δοξολογία S

7. Ψαλμ. 94,2.

8. Βλ. Φιλιπ. 2,7.

4 «Ἐὰν φθάσωμε ἔμπρὸς στὸ πρόσωπό του μὲ ἑξομολόγησι»⁷, ὡς πρόσωπο ἐννοώντας τὴν ἐπιφάνειά του στὴ γῆ. Ἐὰν μὴ περιμένωμε νὰ ἔλθῃ στὸν οἶκο μας γιὰ νὰ τὸν ἴδουµε, ὡς τὸν προὔπαντήσωμε μὲ ἑξομολόγησι, δηλαδή μὲ δοξολογία, «καὶ ὡς ἀναφωνήσωμε πρὸς αὐτὸν μὲ ψαλμούς», ὡς τοῦ ἀποδώσωμε τὴν τιμὴ πού πρέπει σὲ Θεό. Αὐτὸς μὲν καταδέχθηκε νὰ παρουσιασθῆ «μὲ μορφὴ δούλου»⁸, ἡμεῖς δὲ ὡς μὴ ἀγνοήσωμε τὸν Δεσπότη, ὡς μὴ σκανδαλισθοῦµε ἀπὸ τὴν ὑπαρξισαρκὸς σ' αὐτόν, ὡς μὴ παρασυρθοῦµε ἀπὸ τὰ ταπεινὰ σὲ ταπεινὲς ἀντιλήψεις γιὰ τὸν ὑψηλό, ἐξ αἰτίας τῶν φαινομένων. «Διότι ὁ Κύριος εἶναι Θεὸς μέγας καὶ βασιλεὺς μέγας ἐπάνω σὲ ὅλη τὴ γῆ», αὐτὸς πού περιβάλλεται ἀπὸ τέτοια σάρκα⁹. Προσθέτει δὲ καὶ τὰ ὑπόλοιπα στὴ συνέχεια¹⁰.

5 Τέτοιοι εἶναι οἱ προφητικοὶ στίχοι καὶ σὲ τέτοια εὐκαιρία ψάλλονται.

21

Περὶ τῆς ἐπιδείξεως τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου καὶ περὶ τοῦ τρισαγίου ὕμνου

- 1 Ἀφοῦ ψαλοῦν αὐτὰ, ὁ ἱερεὺς στεκόμενος ἔμπρὸς στὸ θυσιαστήριο σηκώνει ὑψηλὰ τὸ Εὐαγγέλιο καὶ τὸ ἐπιδεικνύει, σημαίνοντας τὴν ἐπίδειξι τοῦ Κυρίου, ὅταν ἄρχισε νὰ φαίνεται στοὺς πολλούς. Διότι διὰ τοῦ Εὐαγγελίου δηλώνεται ὁ Χριστὸς, ὅπως τὰ προφητικὰ βιβλία λέγονται «προφηῆτες», σύμφωνα μὲ τὸ λόγος τοῦ Ἀβραάμ πρὸς τὸν πλούσιο, «ἔχουν τὸ Μωυσῆ καὶ τοὺς προφηῆτες»^{10α}, μὲ τὴν ἔννοια βιβλίων.
- 2 Ἐπειδὴ δὲ, ὅταν ἐπιδειχθῆ ὁ προφητευόμενος καὶ φανῆ προσωπικῶς, κανένας δὲν δέχεται νὰ προσέχη στὰ λόγια τῶν

9. Ψαλμ. 94,2 ἔ.

10. Ἀπὸ τοὺς τελευταίους αὐτοὺς λόγους δεικνύεται ὅτι ὁ ψαλμὸς 94 ἐπαλλόταν ὁλόκληρος στὸ τρίτο ἀντίφωνο.

10α. Λουκᾶ 16,29.

διὰ τοῦτο τοῦ Εὐαγγελίου ἀναδεικνυμένου, τὰ μὲν προφητικά παύονται, ἄδομεν δέ, εἴ τι τῆς καινῆς ἐστὶ διαθήκης. Ἡ γὰρ τὴν παναγίαν τοῦ Κυρίου Μητέρα ἢ ἄλλους τῶν ἁγίων ἐγκωμιάζομεν, ἢ αὐτὸν τὸν Χριστὸν ὑμνοῦμεν, ὑπὲρ ὧν εἰς ἡμᾶς ἐπεδήμησεν, ἢ ἐπιδημήσας ἔπαθεν ἢ ἐποίησεν. Ἐφ' οἷς ἐκάστοτε ἡ Ἐκκλησία πανηγυρίζει.

3 Ἐπειτα καὶ αὐτὸν ὡς Τριάδα τὸν Θεὸν ἀνυμνοῦμεν, οἷον αὐτὸν ἡμᾶς εἶναι ἐδίδαξεν ἡ ἐπιφάνεια τοῦ Σωτῆρος. Ὁ δὲ ὕμνος οὗτος εἴληπται μὲν ὑπὸ ⁷⁶ τῶν ἀγγέλων, εἴληπται δὲ ἀπὸ ⁷⁷ τῆς βίβλου τῶν ἱερῶν τοῦ προφήτου ψαλμῶν. Συνῆκται δὲ ὑπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, καὶ ἀνετέθη τῇ Τριάδι. Τὸ μὲν γὰρ «ἅγιος» τρεῖς βοῶμενον, τῶν ἀγγέλων, τὸ δὲ «Θεὸς καὶ ἰσχυρὸς καὶ ἀθάνατος», τοῦ μακαρίου Δαβίδ, ἐν οἷς φησι, «ἐδίψησεν ἡ ψυχὴ μου πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ἰσχυρὸν τὸν ζῶντα». Τὸ δέξασθαι, δὲ καὶ συνθεῖναι ταῦτα ἐκείνοις, καὶ προσθεῖναι τὴν ἰκεσίαν λέγω δὴ τὸ «ἐλέησον ἡμᾶς», τῆς Ἐκκλησίας τῶν Τριάδα τὸν ἕνα Θεὸν καὶ εἰδότεων καὶ κηρυττόντων, ἵνα δειχθῇ, τοῦτο μὲν ἢ πρὸς τὴν καινὴν διαθήκην τῆς παλαιᾶς συμφωνία, τοῦτο δὲ τὸ καὶ ἀγγέλους καὶ ἀνθρώπους μίαν Ἐκκλησίαν γενέσθαι, καὶ χορὸν ἕνα, διὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐπιφάνειαν, τοῦ ὑπερουρανίου καὶ ἐπιγείου. Διὰ τοῦτο μετὰ τὸ ἀναδειχθῆναι καὶ εἰσενεχθῆναι τὸ Εὐαγγέλιον, τὸν ὕμνον ἄδομεν τοῦτον, μονοφώνως βοῶντες ὡς ὁ ἐπιδημήσας οὗτος μετὰ τῶν ἀγγέλων ἡμᾶς ἔστησεν, εἰς ἐκεῖνον ἔταξε τὸν χορὸν.

4 Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως.

76. ἀπὸ S

77. καὶ ἀπὸ S

προφητῶν, γι' αὐτό, ὅταν ἐπιδειχθῆ τὸ Εὐαγγέλιο, τὰ μὲν προφητικὰ λόγια σταματοῦν, ψάλλομε δὲ ὅσα ἀνήκουν στὸ χῶρο τῆς Καινῆς Διαθήκης. Πραγματικὰ ἢ τὴν Παναγία Μητέρα τοῦ Κυρίου ἢ ἄλλους ἁγίους ἐγκωμιάζομε, ἢ τὸν ἴδιο τὸ Χριστὸ ὑμνοῦμε, γι' αὐτὰ πού ἦλθε σ' ἐμᾶς στὴ γῆ, ἢ γι' αὐτὰ πού ἔπαθε ἢ ἔκαμε ὅταν ἦλθε. Γι' αὐτὰ πανηγυρίζει κάθε φορά ἡ Ἐκκλησία.

3 Ἐπειτα ἀνυμνοῦμε καὶ τὸν ἴδιο τὸ Θεὸ ὡς Τριάδα, ὅπως μᾶς ἐδίδαξε ἡ ἐπιφάνεια τοῦ Σωτῆρος. Ὁ δὲ ὕμνος αὐτὸς ἔχει παραληφθῆ μερικῶς ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους καὶ μερικῶς ἀπὸ τὸ βιβλίον τῶν ἱερῶν ψαλμῶν τοῦ προφήτου. Συγκεντρώθηκε δὲ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀφιερώθηκε στὴν Τριάδα. Πραγματικὰ τὸ «ἅγιος» ἐκφωνούμενο τρεῖς φορές ἀνήκει στοὺς ἀγγέλους¹¹, τὸ δὲ «Θεὸς καὶ ἰσχυρὸς καὶ ἀθάνατος» ἀνήκει στὸ μακάριο Δαβὶδ μὲ αὐτὰ πού λέγει, «ἐδίψασε ἡ ψυχὴ μου γιὰ τὸ Θεὸ τὸν ἰσχυρὸ καὶ ζωντανό»¹². Τὸ νὰ δεχθῆ καὶ τὸ νὰ συνθέσῃ αὐτὰ μ' ἐκεῖνα καὶ νὰ προσθέσῃ τὴν ἰεσία, δηλαδή τὸ «ἐλέησέ μας», ἀνήκει στὴν Ἐκκλησία, στὸ καθίδρυμα αὐτῶν πού ἀναγνωρίζουν καὶ κηρύττουν τὸν ἕνα Θεὸν ὡς Τριάδα, γιὰ νὰ δειχθῆ ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ συμφωνία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης πρὸς τὴν Καινὴν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι μὲ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ Χριστοῦ, τοῦ ὑπερουρανίου καὶ ἐπιγείου, οἱ ἄγγελοι καὶ οἱ ἄνθρωποι ἔγιναν μία Ἐκκλησία. Γι' αὐτὸ μετὰ τὴν ἐπίδειξι καὶ εἴσοδο τοῦ Εὐαγγελίου, ψάλλομε τὸν ὕμνον τοῦτον, σὰν νὰ κραυγάζωμε ὅτι αὐτὸς πού ἐπεδήμησε σ' ἐμᾶς μᾶς ἐτοποθέτησε δίπλα στοὺς ἀγγέλους, μᾶς ἔταξε σ' ἐκεῖνον τὸν χορὸ¹³.

4 Ἐτσι ἔχουν αὐτὰ.

11. Ἦσ. 6,3. Ἀποκ. 4,8, ὅπου τοῦτο τίθεται στὰ στόματα τῶν ἀγγέλων.

12. Ψαλμ. 41,3.

13. Ἄγγελοι καὶ ἄνθρωποι ἀποτελοῦν πλεον ἕνα χορὸ κι' ἔτσι οἱ δύο ἱεραρχίες, οὐρανια καὶ ἐκκλησιαστική, συνδέονται.

ΚΒ'

Περὶ τῆς κατὰ τὸν ὕμνον εὐχῆς
καὶ περὶ τῶν ἐπιφωνημάτων
τῶν ἱερῶν

- 1 Ὁ δὲ ἱερεὺς πρὸ μὲν τῆς ὑμνήσεως ταύτης ἰκετεύει τὸν Θεὸν δέξασθαι τὸν ὕμνον καὶ χάριν ἀντιδοῦναι τοῖς ὑμνηταῖς. Καὶ τίνα χάριν; τῷ ὕμνῳ κατάλληλον· «ἀγιάσαι αὐτῶν τὰς ψυχὰς καὶ τὰ σώματα», συγγνώμην παρασχόμενον ἡμαρτημένων, ὥστε «ἐν ὁσιότητι λατρεύειν αὐτῷ πάσας τὰς ἡμέρας». Καὶ τὴν αἰτίαν προστίθησιν· «ὅτι ἅγιος εἶ καὶ ἐν⁷⁸ ἁγίοις ἐπαναπαύῃ». Τοῦ γὰρ ἀληθῶς ἁγίου, τὸ χαίρειν τοῖς⁷⁹ ἁγίοις καὶ ἀγιάζειν. Καὶ τοῦτο ἐκβοήσας καὶ δοξολογίαν προσθείς, τῆς ὑμνήσεως τοῦ τρισαγίου πρὸς τὸν ἱερὸν λαὸν σύνθημα τοῦτο ποιεῖται· καὶ αὐτοὶ τῇ δοξολογίᾳ τὸ «ἀμήν», κατὰ τὸ εἰωθός, ἐπειπόντες, τοῦ ὕμνου ἄρχονται.
- 2 Μετὰ δὲ τὸν ὕμνον, ὁ ἱερεὺς κελεύει πάντας μὴ ῥαθύμως ἐστάναι καὶ ἀμελῶς, ἀλλὰ τοῖς τελουμένοις καὶ ἄδομένοις προσέχειν τὸν νοῦν· τὸ γὰρ «πρόσχωμεν», τοῦτο δύναται. Εἶτα τὴν εἰρήνην εὐχεται πᾶσι καὶ σοφίας ἀναμιμνήσκει, μεθ' ἧς δεῖ τοῖς μυστηρίοις προσέχειν. Τίς δὲ ἡ σοφία; οἱ προσήκοντες τῇ τελετῇ λογισμοί, μεθ' ὧν ὄραν δεῖ καὶ ἀκούειν τὰ τελούμενα καὶ λεγόμενα οἱ πίστεως γέμοντες, οἱ μηδὲν ἀνθρώπινον ἔχοντες. Τοῦτο γὰρ ἡ τῶν Χριστιανῶν σοφία, καὶ τοῦτο δύναται τὸ «σοφία», πολλαχοῦ τῆς ἱερουργίας ἐμβοώμενον⁸⁰ τοῖς πιστοῖς παρὰ τοῦ ἱερέως, ἀνάμνησιν⁸¹ τῶν λογισμῶν τούτων. Οὕτω γὰρ ἀλλήλους ἀναμιμνήσκομεν ὁλόκληρον ἔννοιαν ἐνὶ ῥήματι πολλάκις ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀκούοντων ἀνανεοῦντες.

78. ἐν παραλ. S

79. ἐν τοῖς S

80. ἐκβοώμενον S

81. ἀνάμνησις S

22

Περὶ τῆς εὐχῆς ποὺ συνοδεύει τὸν
 ὕμνο καὶ περὶ τῶν ἱερῶν
 ἐπιφωνημάτων

1 Ὁ ἱερεὺς, πρὶν ἀπὸ αὐτῆ τὴν ὕμνησι, ἱκετεύει τὸν Θεὸ νὰ δεχθῆ τὸν ὕμνο καὶ νὰ ἀνταποδώσῃ χάρι στοὺς ὕμνητάς. Ποιὰ χάρι; Χάρι κατάλληλη στὸν ὕμνο· «νὰ ἀγιάσῃ τὶς ψυχὲς καὶ τὰ σώματα», προσφέροντας συγγνώμη γιὰ τὰ ἁμαρτήματα, ὥστε «νὰ τὸν λατρεύουν μὲ ὁσιότητα ὅλες τὶς ἡμέρες». Καὶ προσθέτει τὴν αἰτία· «διότι εἶσαι ἅγιος καὶ ἐπαναπαύεσαι ἐπάνω στοὺς ἁγίους». Πραγματικὰ ιδιότης τοῦ ἁγίου εἶναι τὸ νὰ χαίρεται μὲ τοὺς ἁγίους καὶ νὰ ἀγιάζῃ. Καὶ ἀφοῦ ἐκφωνήσῃ αὐτὸ ὁ ἱερεὺς, προσθέτει μία δοξολογία, τὴν ὁποία παρουσιάζει πρὸς τὸ λαὸ σὰν σύνθημα τῆς ψαλμωδίας τοῦ τρισαγίου· καὶ οἱ παριστάμενοι ἀφοῦ κατὰ τὰ συνηθισμένα ἀπαντήσουν στὴ δοξολογία τὸ 'ἀμήν', ἀρχίζουν τὸν ὕμνο.

2 Μετὰ τὸν ὕμνο ὁ ἱερεὺς παραγγέλλει σ' ὅλους νὰ μὴ στέκωνται μὲ ραθυμία καὶ ἀμέλεια, ἀλλὰ νὰ ἔχουν τὸ νοῦ τους προσηλωμένο στὰ τελούμενα καὶ ψαλλόμενα· αὐτὸ θέλει νὰ εἰπῆ τὸ «πρόσχωμεν». Ἐπειτα εὐχεται σ' ὅλους τὴν εἰρήνη καὶ τοὺς ὑπενθυμίζει τὴν σοφία, μὲ τὴν ὁποία πρέπει νὰ προσέχουν στὰ μυστήρια. Ποιὰ δὲ εἶναι ἡ σοφία; Εἶναι οἱ κατάλληλοι γιὰ τὴν τελετὴ λογισμοί, μὲ τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ βλέπουν καὶ ν' ἀκούουν τὰ τελούμενα καὶ λεγόμενα οἱ γεμᾶτοι πίστι, οἱ ὁποῖοι δὲν ἔχουν τίποτε τὸ ἀνθρώπινο. Διότι αὐτὸ εἶναι ἡ σοφία τῶν Χριστιανῶν, κι' αὐτὸ ἐννοεῖ ἡ λέξις «σοφία», ποὺ ἐκφωνεῖται σὲ πολλὰ μέρη τῆς λειτουργίας πρὸς τοὺς πιστοὺς ἀπὸ τὸν ἱερέα, ἀνάμνησι αὐτῶν τῶν λογισμῶν. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο ὑπενθυμίζομε ὁ ἕνας στὸν ἄλλο, ἀνανεώνοντας στὶς ψυχὲς τῶν ἀκροατῶν μὲ μία λέξι ὁλόκληρη ἔννοια.

3 *Τίς δὲ*⁸² *ἀνάγκη τῆς ἀναμνήσεως; Πολλὴ τῆς λήθης ἢ τυραννίς, καὶ οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν οὕτω συνεχῶς καὶ ῥαδίως ἐκτρέπει τὸν ἄνθρωπον ὡς τοῦτο τὸ πάθος. Ἐπεὶ δὲ μετὰ τῶν προσηκόντων λογισμῶν ἀναγκαῖον ἔσταναι καὶ μετέχειν τῆς τελετῆς καὶ τῶν ἱερῶν αὐτῆς ἀκουσμάτων καὶ θεαμάτων, εἴ γε μέλλοιμεν μὴ μάτην μετέχειν αὐτῶν καὶ τὸν χρόνον τρίβειν εἰκῆ, τοῦτο δὲ οὐ ῥάδιον, διὰ τοῦτο χρεῖα μὲν ἡμᾶς αὐτοὺς παρ' ἡμῶν αὐτῶν ἐγρηγορέναι καὶ νήφειν, χρεῖα δὲ τῆς ἕξωθεν ὑπομνήσεως, ἵνα συνεχῶς ὑπὸ τῆς λήθης συλῶμενον τὸν ἡμέτερον νοῦν, καὶ περιελκόμενον εἰς ματαίας μερίμνας ἀναλαμβάνειν δυνώμεθα πάλιν.*

4 *Τοῦτο καὶ τὸ ἄσμα βούλεται τὸ ἄδόμενον μεταξὺ τῶν τιμίων δώρων εἰς τὸ θυσιαστήριον κομιζομένων· «πᾶσαν βιωτικὴν γάρ, φησί, ἀποθώμεθα μερίμναν».*

Καὶ τοιαῦτα μὲν τοῦτο δύναται τὸ ῥῆμα.

5 *Ἔστι δὲ καὶ τὸ «ὄρθοι» ἐπιφώνημα παραίνεσιν ἔχον. Τίς δὲ ἡ παραίνεσις; Ἐναγωνίους ἡμᾶς εἶναι βούλεται τῷ Θεῷ καὶ τοῖς μυστηρίοις ἐντυγχάνοντας καὶ μὴ ῥαθύμως, ἀλλὰ μετὰ σπουδῆς καὶ πάσης αἰδοῦς τὴν τοιαύτην ὁμιλίαν ποιεῖσθαι, εἴτε ὄρθᾶν εἴτε λέγειν εἴτε ἀκούειν τι δεήσει τῶν ἱερῶν· καὶ σημεῖον τοῦτο πρῶτον δεικνύναι τῆς σπουδῆς ταύτης καὶ τῆς εὐλαβείας τὴν ὄρθωσιν τοῦ σώματος, τὸ μὴ καθημένους, ἀλλ' ἔστῳτας τοῦτο ποιεῖν· τοιοῦτον γάρ τὸ σχῆμα τῶν ἱκετευόντων, τοιοῦτον τὸ σχῆμα τῶν δούλων, οἳ πρὸς τὸ νεῦμα τῶν δεσποτῶν ἅπαντα τὸν νοῦν ἔχουσιν, ἵνα πρὸς τὴν διακονίαν ἐτοίμως, ἐπειδὴν τὸ κελευθὲν ἀρπάσωσιν, εὐθὺς δρᾶμωσιν· ἡμεῖς δὲ καὶ ἱκέται τῷ Θεῷ περὶ τῶν μεγίστων καὶ δοῦλοι δουλείαν παντοδαπὴν.*

6 *Καὶ τῶν μὲν ρημάτων τούτων οὗτος ὁ λόγος.*

82. δὲ ἢ S

14. Ὁ Νικόλαος Καβάσιλας εὐρίσκει ἐδῶ τὴν εὐκαιρίαν, καθὼς ὁμιλεῖ περὶ τῆς προσοχῆς τοῦ νοῦ στὰ τελούμενα καὶ τὴν ἐγκατάλειψιν κάθε ματαίας μερίμνας, νὰ ἀναφερθῇ στὸ Χερουβικὸ πού περιέχει τὴν ἐντολὴ ἀποθέ-

3 Ποιά δὲ ἀνάγκη τῆς ἀναμνήσεως ὑπάρχει; Μεγάλη εἶναι ἡ τυραννία τῆς λήθης καὶ κανένα ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα πάθη δὲν ἐκτρέπει τόσο συχνὰ καὶ τόσο εὐκόλα τὸν ἄνθρωπο ὅσο αὐτὸ τὸ πάθος. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι ἀνάγκη νὰ στεκώμαστε καὶ νὰ μετέχουμε στὴν τελετὴ καὶ τὰ ἱερὰ ἀκούσματα καὶ θεάματα μὲ καταλλήλους λογισμούς, ἂν θέλωμε νὰ μὴ μετέχουμε σ' αὐτὰ ματαίως καὶ νὰ χάνουμε τὸ χρόνον μας χωρὶς λόγο, τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι εὐκόλο, γι' αὐτὸ χρειάζεται ἡμεῖς οἱ ἴδιοι μόνοι μας νὰ γρηγοροῦμε καὶ νὰ εἴμαστε ἄγρυπνοι, χρειάζεται δὲ ἐπίσης ὑπόμνησι ἀπ' ἔξω, γιὰ νὰ μποροῦμε νὰ ξανασυγκεντρώνουμε τὸ νοῦ μας, ποῦ συνεχῶς ἀρπάζεται ἀπὸ τὴ λήθη καὶ παρασύρεται στὶς μάταιες μέριμνες.

4 Αὐτὸ ἐννοεῖ καὶ τὸ ἄσμα ποῦ ψάλλεται ὅταν τὰ τίμια δῶρα φέρονται στὸ θυσιαστήριον· διότι λέγει, «ὡς ἀποθέσωμε κάθε βιωτικὴ μέριμνα»¹⁴. Τοῦτο ἐννοεῖ αὐτὴ ἡ λέξις.

5 Ἔχει δὲ ἐπίσης καὶ ἡ λέξις «ὀρθοί» ποῦ ἐκφωνεῖται παραίνεσι. Ποιά δὲ εἶναι ἡ παραίνεσις; Μᾶς θέλει νὰ εἴμαστε ἔτοιμοι γι' ἀγῶνα, καθὼς συναναστρεφώμαστε μὲ τὸ Θεὸ καὶ τὰ μυστήρια, καὶ νὰ ἐνεργοῦμε τὴ συνομιλία μας ὄχι μὲ ραθυμία, ἀλλὰ μὲ ζῆλο καὶ μὲ ὅλη τὴν εὐλάβεια, εἴτε νὰ βλέπουμε εἴτε νὰ λέγουμε εἴτε ν' ἀκούωμε κάτι ἀπὸ τὴν ἱερὰ τελετὴ χρειασθῆ. Καὶ πρῶτο σημεῖο αὐτοῦ τοῦ ζήλου καὶ τῆς εὐλαβείας νὰ δεικνύη τοῦτο, τὴν ὀρθωσι τοῦ σώματος, τὸ νὰ ἐκτελοῦμε τὶς ἐνέργειαι αὐτές, ὄχι καθήμενοι ἀλλὰ ὀρθοί. Διότι τέτοιο εἶναι τὸ σχῆμα αὐτῶν ποῦ ἰκετεύουν, τέτοιο εἶναι τὸ σχῆμα τῶν δούλων, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ὅλο τὸ νοῦ τους στραμμένο πρὸς τὸ νεῦμα τῶν κυρίων, γιὰ νὰ εἶναι ἔτοιμοι νὰ τρέξουν ἀμέσως πρὸς τὴν ὑπηρεσία, μὲν ἀρπάξουν τὴ διαταγή· ἡμεῖς δὲ καὶ ἰκέτες τοῦ Θεοῦ γιὰ τὰ σπουδαιότατα εἴμαστε καὶ δοῦλοι σὲ κάθε εἶδους δουλεία.

6 Αὐτὸ εἶναι τὸ νόημα τούτων τῶν ἐκφράσεων.

σεως «πάσης βιωτικῆς μερίμνης». Γιὰ τὸ Χερουβικὸ ὕμνον, τοῦ ὁποῖου ἡ θέσις εἶναι παρακάτω, δὲν γίνεται ἄλλος λόγος.

ΚΓ'

Περὶ τῆς ἀναγνώσεως τῶν Γραφῶν, καὶ τῆς
τάξεως αὐτῶν, καὶ τῆς σημασίας

- 1 Μετὰ δὲ τὸν τρισάγιον ὕμνον, ἀποστολικὸν ἀναγιγνώσκεται βιβλίον, εἶτα τὸ Εὐαγγέλιον αὐτό, πρότερον ὕμνου τῷ Θεῷ παρὰ τῆς Ἐκκλησίας ἁσθέντος.
- 2 Διὰ τί δὲ πρὸ τῶν ἀναγνώσεων τῶν ἱερῶν Γραφῶν τὸν Θεὸν ὑμνοῦμεν; Ὅτι ἐπὶ πᾶσι τοῦτο δεῖ ποιεῖν, οἷς ἡμᾶς ἐκεῖνος ἐκάστοτε δωρούμενος διατελεῖ, μάλιστα δὲ ἐπὶ τεύξει⁸³ μεγάλου τινὸς ἀγαθοῦ, οἷόν ἐστιν ἢ τῶν θείων λογίων ἀκρόασις. Ἄλλ' ἐπὶ μὲν τοῦ Ἀποστόλου μετὰ ἱκεσίας ὁ ὕμνος· πρόσκειται γὰρ τὸ «ἐλέησον»· ἐπὶ δὲ τοῦ Εὐαγγελίου καθαρὰν ἱκεσίας⁸⁴ ποιούμεθα τὴν ὑμνωδίαν, ἵνα μάθωμεν ὡς ὁ Χριστὸς διὰ τοῦ Εὐαγγελίου σημαίνεται· ὃν τοῖς εὐροῦσιν ἅπαν τὸ ζητούμενον ἐν χερσίν. Καὶ γὰρ ὁ Νυμφίος ἔνδον, καὶ οὐ χρεῖα ἱκετεύειν αὐτοῦς περὶ οὐδενός, πάντα ἔχοντας. Ὡσπερ οὐδὲ νηστεύειν τοὺς υἱοὺς τοῦ Νυμφῶνος εἰκός, ἐφ' ὅσον μετ' αὐτῶν ἐστιν ὁ Νυμφίος, ἀλλὰ τοῦτο μόνον, σέβειν αὐτὸν καὶ ὑμνεῖν· ἐπεὶ καὶ ὁ τῶν ἀγγέλων ὕμνος, οἷον αὐτὸν οἱ προφηταὶ διδάσκουσι, διὰ τὸν αὐτὸν λόγον, τοῦτ' αὐτὸ μόνον ὕμνος ἐστίν, ἱκεσίας ἀπηλλαγμένος ἀπάσης.
- 3 Ἄλλὰ τί βούλεται ἐνταῦθα ἢ ἀνάγνωσις τῶν ἱερῶν Γραφῶν; Εἰ μὲν τὴν χρεῖαν βούλει μαθεῖν, εἴρηται· παρασκευάζουσι γὰρ ἡμᾶς καὶ προκαθαίρουσι πρὸ τοῦ μεγάλου τῶν μυστηρίων ἀγιασμοῦ. Εἰ δὲ τὴν σημασίαν ζητεῖς, τὴν φανέρωσιν τοῦ Κυρίου δηλοῦσιν, ἣν ἐφανεροῦτο κατὰ μικρὸν μετὰ τὴν ἀνάδειξιν. Πρῶτον μὲν γὰρ τὸ Εὐαγγέλιον ἀναδείκνυται συνεπτυγμένον, τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Κυρίου σημαῖνον, καθ' ἣν σιωπῶντα αὐτὸν ὁ

83. ἐν ἐπιτεύξει S

84. ἱκεσίαν S

23

Περὶ τῆς ἀναγνώσεως, τῆς τάξεως
καὶ τῆς σημασίας τῶν Γραφῶν

- 1 Μετὰ τὸν τρισάγιο ὕμνο, ἀναγινώσκειται βιβλίον ἀποστολικόν, ἔπειτα τὸ ἴδιον τὸ Εὐαγγέλιον, ἀφοῦ προηγουμένως ψαλῆ ὕμνος στὸ Θεὸ ἀπὸ τῆν Ἐκκλησίαν.
- 2 Γιατί ὅμως πρὶν ἀπὸ τὰ ἀναγνώσματα τῶν ἁγίων Γραφῶν ὑμνοῦμε τὸ Θεόν; Διότι πρέπει νὰ κάμωμε τοῦτο γιὰ ὅλα τὰ ἀγαθὰ ποὺ συνεχῶς μᾶς δωρίζει σὲ κάθε περίστασι, εἰδικῶς δὲ σὲ περίπτωσι ἐπιτεύξεως μεγάλου ἀγαθοῦ, ὅπως εἶναι ἡ ἀκρόασις τῶν θείων λόγων. Ἀλλὰ στὴν περίπτωσι τοῦ Ἀποστόλου ὁ ὕμνος συνοδεύεται ἀπὸ παράκλησι, ἀφοῦ προστίθεται σ' αὐτὸν τὸ «Κύριε ἐλέησον», ἐνῶ στὴν περίπτωσι τοῦ Εὐαγγελίου ἀπευθύνομε τὴν ὑμνωδίαν χωρὶς ἱκεσία, γιὰ νὰ μάθωμε ὅτι διὰ τοῦ Εὐαγγελίου σημαίνεται ὁ Χριστὸς, καὶ ὅσοι τὸν εὔρουν ἔχουν ὀλόκληρον τὸ ζητούμενον στὰ χέρια τους. Διότι ὁ νυμφίος εἶναι μέσα, καὶ δὲν χρειάζεται νὰ ἱκετεύουν αὐτοὶ γιὰ τίποτε, ἀφοῦ τὰ ἔχουν ὅλα. Ὅπως δὲν εἶναι εὐλόγον νὰ νηστεύουν οἱ υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος, ἐφ' ὅσον εἶναι μαζί τους ὁ Νυμφίος ¹⁵, ἀλλὰ μόνο νὰ τὸν λατρεύουν καὶ νὰ τὸν ὑμνοῦν, ἔτσι καὶ ὁ ὕμνος τῶν ἀγγέλων, ὅπως τὸν διδάσκουν οἱ προφῆτες, εἶναι γιὰ τὸν ἴδιον λόγον μόνο καθ' αὐτὸ ὕμνος, ἀπαλλαγμένος ἀπὸ κάθε ἱκεσία.
- 3 Ἀλλὰ τί θέλει νὰ σημάνη ἡ ἀνάγνωσις τῶν Γραφῶν ἐδῶ; Ἐὰν μὲν θέλης νὰ μάθης τὴν πρακτικὴν ἀνάγκην, ἔχει λεχθῆ ἤδη. Πραγματικὰ μᾶς προετοιμάζουν καὶ μᾶς προκαθαρίζουν πρὶν ἀπὸ τὸ μεγάλο ἁγιασμὸ τῶν μυστηρίων. Ἐὰν δὲ ζητῆς τὴν σημασίαν, δηλώνουν τὴ φανέρωσι τοῦ Κυρίου, ὅπως ἐπραγματοποιώταν βαθμιαίως μετὰ τὴν παρουσίαν. Διότι πρῶτα παρουσιάζεται κλειστὸ τὸ Εὐαγγέλιον, σημαίνοντας τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Κυρίου, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸν παρουσίαζε ὁ Πατήρ

Πατήρ ἀνεδείκνυ, ὅτε οὐδὲν ἐκεῖνος φθεγγόμενος τῆς τοῦ κήρυκος ἐδεῖτο φωνῆς. Ταῦτα δὲ τῆς φανερώσεώς ἐστι σημαντικὰ τῆς τελεωτέρας, καθ' ἣν δημοσία πᾶσιν ὠμίλει, καὶ ἑαυτὸν ἐδίδασκεν, οὐ μόνον ἐξ ὧν ἔλεγεν αὐτός, ἀλλὰ καὶ ὧν τοὺς ⁸⁵ ἀποστόλους ἐδίδασκε λέγειν, πέμπων αὐτοὺς «εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ». Διὰ τοῦτο ἀναγινώσκεται μὲν γράμματα ἀποστολικά, ἀναγινώσκεται δὲ αὐτὸ τὸ Εὐαγγέλιον.

4 Τί οὖν μὴ πρῶτον τὸ Εὐαγγέλιον; "Οτι τελεωτέρας ἐστὶ φανερώσεως σημεῖον ⁸⁶ τὰ δι' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου, ἢ τὰ διὰ τῶν ἀποστόλων λεγόμενα. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἄθρόον ἐφάνη τοῖς ἀνθρώποις ὁ Κύριος ἡλικος ἦν τὴν ἰσχύν, καὶ οἶος τὴν ἀγαθότητα — τοῦτο γὰρ τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας —, ἀλλ' ὁδῶ προβαίνων ἀπὸ τοῦ ἀφανεστέρου ἐπὶ τὸ φανερώτερον προῆει, τοῦτου χάριν τὴν ἀνάδειξιν αὐτοῦ κατὰ μικρὸν γενομένην δεικνῶναι βουλομένοις, τὰ ἀποστολικά πρὸ τῶν Εὐαγγελίων ἀναγινώσκειν εἰκός. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τὰ τῆς τελείας ἀναδείξεως αὐτοῦ σημαντικὰ τελευταῖα φυλάττεται, ὡς ἐν τοῖς ἐξῆς ἔσται δῆλον.

ΚΔ'

Περὶ τῶν μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον αἰτήσεων

1 Μετὰ δὲ τὸ Εὐαγγέλιον ἀναγνωσθῆναι, εὐξασθαι μὲν κελεύει τὸ πλῆθος ὁ διάκονος εὐχεται δὲ αὐτός ὁ ἱερεὺς ἔνδον καθ' ἑαυτὸν ἡσυχῇ τὰς εὐχὰς ἐκείνων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ προσδεχθῆναι. Εἶτα τὸν Θεὸν δοξολογήσας μεγάλη βοῆ, κοινωνοὺς καὶ αὐτοὺς τῆς δοξολογίας λαμβάνει.

2 Τίς δὲ ἢ παρὰ πάντων εὐχὴ μάλιστα μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον πρό-

85. τοὺς παραλ. S

86. σημαίνει S

σιωπηλό, ὅταν ἐκεῖνος, μὴ λέγοντας τίποτε, ἐχρειαζόταν τὴ φωνὴ τοῦ κήρυκος ¹⁶. τὰ ἐπόμενα δὲ σημαίνουν τὴν τελειότερα φανέρωσι, κατὰ τὴν ὁποία συναναστρεφόταν μὲ ὄλους δημοσίως καὶ ἐγνωστοποιουῖσε τὸν ἑαυτό του, ὄχι μόνο μὲ ὅσα ἔλεγε αὐτός, ἀλλὰ καὶ μὲ ὅσα ἐδίδασκε τοὺς ἀποστόλους νὰ λέγουν, στέλλοντάς τους «στὰ πρόβατα τὰ χαμένα τοῦ οἴκου Ἰσραήλ» ¹⁷. Γι' αὐτὸ ἀναγινώσκονται τόσο τὰ ἀποστολικά γράμματα, ὅσο καὶ τὸ ἴδιο τὸ Εὐαγγέλιο.

4 Γιατί, λοιπὸν δὲν ἀναγινώσκεται πρῶτο τὸ Εὐαγγέλιο; Διότι τὰ λεγόμενα ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Κύριο εἶναι σημεῖο τελειότερας φανερώσεως ἀπὸ ὅσο τὰ λεγόμενα διὰ τῶν ἀποστόλων. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Κύριος δὲν ἐφάνηκε στοὺς ἀνθρώπους ἀπότομα μὲ ὅλη του τὴ δύναμι καὶ τὴν ἀγαθότητά του —διότι αὐτὸ εἶναι θέμα τῆς δευτέρας παρουσίας του— ἀλλὰ βαθμιαίως προχωρώντας ἀπὸ τὸ ἀφανέστερο πρὸς τὸ φανερώτερο, γι' αὐτό, ἀφοῦ θέλομε νὰ σημάνωμε τὴ βαθμιαία παρουσιάσι του, εἶναι εὐλογο νὰ ἀναγινώσκωμε τὰ ἀποστολικά πρὶν ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ ἐκεῖνα ποὺ σημαίνουν τὴν τελεία παρουσιάσι τῆς φυλάσσονται τελευταῖα, ὅπως θὰ δειχθῆ στὴ συνέχεια.

24

Περὶ τῶν αἰτήσεων μετὰ τὸ Εὐαγγέλιο

- 1 Μετὰ τὴν ἀνάγνωσι τοῦ Εὐαγγελίου ὁ διάκονος παραγγέλλει στὸ πλῆθος νὰ προσευχηθῆ, εὐχεται δὲ καὶ ὁ ἱερεὺς μέσα μόνος του σιωπηλῶς νὰ γίνουν δεκτὲς ἀπὸ τὸ Θεὸ οἱ προσευχὲς ἐκείνων. Ἐπειτα, ἀφοῦ δοξολογήσῃ τὸ Θεὸ μὲ δυνατὴ φωνή, παραλαμβάνει καὶ αὐτοὺς μετόχους τῆς δοξολογίας.
- 2 Ποιὰ δὲ εἶναι ἡ προσευχὴ ὄλου τοῦ λαοῦ ποὺ ταιριάζει μετὰ

16. Βλ. Ματθ. 3,14 - 17. Ἰω. 1,29 - 34.

17. Ματθ. 10,6.

πουσα; ἢ ὑπὲρ τῶν τηρούντων τὸ Εὐαγγέλιον, τῶν μιμησαμένων τὴν φιlanθρωπίαν τοῦ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου σημαινομένου Χριστοῦ. Καὶ τίνες οὗτοι; Οἱ προστάται τῆς Ἐκκλησίας, οἱ λαῶν ποιμένες, οἱ τὴν πολιτείαν τάπτοντες. Οὗτοι γάρ, εἰ σώζουσι τὴν ἐπαγγελίαν, τὰ ἐκεῖσε γεγραμμένα καὶ τηροῦσι καλῶς καὶ διδάσκουσι, καὶ τὸ ὑστέρημα τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὸν Ἀπόστολον ἀναπληροῦσι μετ' ἐκεῖνον τὴν αὐτοῦ ποίμνην κατ' ἐκεῖνον ποιμαίνοντες. Ἔτι δὲ καὶ κτίσται ἱερῶν οἴκων καὶ ἐπιμελεῖται καὶ ἀρετῆς διδάσκαλοι καὶ εἴ τινας ὅπως οὖν τῷ κοινῷ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῖς ἱεροῖς λυσιτελεῖς εἰσιν, εἰς ἐκεῖνον τάπτουσι τὸν χορὸν καὶ τῶν κοινῶν εἰσιν ἄξιοι τυγχάνειν εὐχῶν.

3 Μέλλων δ' ἐπὶ τὴν θυσίαν ἤδη χωρεῖν, ἧ παρεῖναι τοὺς ἀμνήτους οὐ θέμις, οὓς κατηχουμένους ἔτι καλοῦμεν, ὅτι μέχρις ἀκοῆς καὶ ὅσον διδασκαλία δύναται μόνον τὸν Χριστιανισμόν ὑπεδέξαντο, τούτους ἐκβάλλει τοῦ χοροῦ τῶν πιστῶν, εὐχὴν ὑπὲρ αὐτῶν ἀναγνούς πρότερον. Ἡ δὲ εὐχὴ τελειωθῆναι αὐτοὺς τοῦ βαπτίσματος ἀξιωθέντας κατὰ καιρόν· ἢ δὲ αἰτία τῆς εὐχῆς ἢ τοῦ Θεοῦ δόξα· «ἵνα καὶ αὐτοί, φησί, σὺν ἡμῖν δοξάζωσι τὸ πάντιμον καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομά σου».

4 Ἦν καὶ ὡς δοξολογίαν ἀναβοήσας καὶ κοινωνοὺς λαβὼν τῆς δοξολογίας τὸ πλῆθος τῶν πιστῶν, ἄλλην εὐχεται εὐχὴν, ἐν ἧ πρώτον μὲν εὐχαριστεῖ τῷ Θεῷ, ὅτι ὅλως ἠξιώθη ἐνώπιον αὐτοῦ στήναι καὶ χεῖρας αἴρειν πρὸς αὐτὸν ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἄλλων· ἔπειτα ἱκετεύει ἀξιωθῆναι τοῦτο ποιεῖν ἀεὶ μετὰ καθαρῶ συνειδότος. Ἡ δὲ αἰτία τῆς εὐχῆς καὶ ταύτης, ἢ τοῦ Θεοῦ δόξα· «ὅτι σοὶ πρέπει, φησί, πᾶσα δόξα». Καὶ οὕτω κατὰ τὸ εἰωθὸς μετὰ τοῦ πλῆθους δοξολογήσας, πάλιν ἐφ' ἑαυτοῦ εὐχε-

18. Ἐννοεῖ ναοὺς, μοναστήρια, νοσοκομεῖα.

19. Μετὰ τὸ σημεῖο τοῦτο ἀρχίζει ἡ καθ' αὐτὸ λειτουργία, ἡ λειτουργία τῶν πιστῶν. Ὁ Καβάσιλας δὲν τὸ ἐπισημαίνει, διότι δὲν ἐνδιαφέρεται γιὰ τὰ ἱστορικὰ δεδομένα.

τὸ Εὐαγγέλιο; Ἡ προσευχὴ ὑπὲρ ἐκείνων ποὺ τηροῦν τὸ Εὐαγγέλιο, ποὺ ἐμιμήθησαν τῇ φιλανθρωπία τοῦ σηματομένου μὲ τὸ Εὐαγγέλιο Χριστοῦ. Καὶ ποιοὶ εἶναι αὐτοί; Οἱ προϊστάμενοι τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ποιμένες τῶν λαῶν, οἱ ἄρχοντες τῆς πολιτείας. Διότι αὐτοί, ἐὰν εἶναι πιστοὶ στὴν ἐπαγγελία τους, τηροῦν καὶ διδάσκουν καλὰ τὰ ἐκεῖ γραμμένα, καὶ ἀναπληρῶνουν τὸ ὑστέρημα τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὸν ἀπόστολο, ποιμαίνοντας τὴν ποίμνη του μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνον σύμφωνα μὲ τὸ πνεῦμα ἐκείνου. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτούς, συμπεριλαμβάνονται σ' ἐκεῖνον τὸ χορὸ καὶ εἶναι ἄξιοι ν' ἀπολαμβάνουν τὶς κοινὲς εὐχὲς καὶ κτήτορες ἱερῶν οἴκων¹⁸ καὶ ἐπιμελητῶν καὶ διδάσκαλοι τῆς ἀρετῆς καὶ ὅσοι ἄλλοι εἶναι ὠφέλιμοι κατὰ κάποιον τρόπο στὸ κοινὸ τῆς Ἐκκλησίας καὶ στὰ ἱερὰ καθιδρύματα.

³ Καθὼς πρόκειται τῶρα νὰ προχωρήσῃ στὴ θυσία, στὴν ὁποία δὲν ἐπιτρέπεται νὰ παρευρίσκωνται οἱ ἀμύητοι, τοὺς ὁποίους καλοῦμε ἀκόμη κατηχουμένους, διότι ἐδέχθησαν τὸ Χριστιανισμὸ μόνο ἕως τὴν ἀκοή καὶ ὡς διδασκαλία, αὐτοὺς τοὺς ἀποβάλλει ἀπὸ τὸ χορὸ τῶν πιστῶν, ἀφοῦ προηγουμένως ἀναγνώσῃ ὑπὲρ αὐτῶν εὐχή. Εἶναι δὲ ἡ εὐχὴ νὰ τελειωθοῦν αὐτοὶ ἀφοῦ ἀξιοιωθοῦν στὸν κατάλληλο καιρὸ τὸ βάπτισμα· αἰτία δὲ τῆς εὐχῆς εἶναι ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ· λέγει, «γιά νὰ δοξάζουν καὶ αὐτοὶ μαζί μας τὸ πάντιμο καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομά σου»¹⁹.

⁴ Ἀφοῦ ἐκφωνήσῃ δυνατὰ αὐτὴ τὴν εὐχή, σὰν δοξολογία ποὺ εἶναι, καὶ λάβῃ μετόχους τῆς δοξολογίας τὸ πλῆθος τῶν πιστῶν, ἀναπέμπει ἄλλη εὐχή, μὲ τὴν ὁποία πρῶτα εὐχαριστεῖ τὸ Θεό, γιά τὸ ὅτι κατ' ἀρχὴν ἀξιώθηκε νὰ σταθῇ ἐνώπιόν του καὶ νὰ σηκῶνῃ τὰ χέρια του πρὸς αὐτὸν γιά τὸν ἑαυτό του καὶ γιά τοὺς ἄλλους· ἔπειτα ἱκετεύει ν' ἀξιοιωθῇ νὰ πράττῃ τοῦτο πάντοτε μὲ καθαρὴ συνείδησι. Αἰτία δὲ καὶ αὐτῆς τῆς εὐχῆς εἶναι ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ· «διότι σὲ σένα πρέπει, λέγει, κάθε δόξα». Καὶ ἀφοῦ κατὰ τὴ συνήθεια δοξολογήσῃ ἔτσι μαζί μὲ τὸ πλῆθος, πάλι εὐχεται γιά τὸν ἑαυτό του

ται ⁸⁷ ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ πλήθους, ὥστε αὐτὸν μὲν ἀκατάκριτον παραστῆναι τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ, καθαρὸν («μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος»), τοὺς δὲ συνευχομένους πιστοὺς («τῶν μυστηρίων μετασχεῖν») ἀξιωθῆναι, χωρὶς ἐνοχῆς καὶ κατακρίσεως, καὶ πρὸς τούτοις τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν κληρονομησαί· καὶ ἡ αἰτία τῆς εὐχῆς πάλιν ἡ τοῦ Θεοῦ δόξα, εἰς ἣν πάντα ποιεῖν ὁ Παῦλος ἐκέλευσε λέγων· «πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε». Τοῦτο ὑμῖν ἔστω σκοπὸς φησι πανταχοῦ, τὸν Θεὸν δοξάζεσθαι. Οἱ γεωργοὶ τέλος ποιοῦνται τῶν πόνων τῶν καρπῶν τὴν φορᾶν, ἐφ' οἷς αἰροῦνται πονεῖν, καὶ οἱ ἔμποροι τὸ κέρδος, καὶ ἄλλος ἄλλο τι· ὑμεῖς δὲ ἐν ἅπασιν οἷς ποιεῖτε τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ ζητεῖτε· δοῦλοι γάρ ἐσμεν, ταύτην ὀφείλοντες τῷ Δεσπότη τὴν διακονίαν, ὡς ἂν ὑπὲρ αὐτῆς καὶ κτισθέντες ὑπ' αὐτοῦ τὴν ἀρχὴν καὶ ὕστερον ἀγορασθέντες. Διὰ τοῦτο τὴν Ἐκκλησίαν εὐρήσεις τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ φροντίζουσαν πανταχοῦ, καὶ τοῦτ' ἄνω καὶ κάτω βοῶσαν τὸ ῥῆμα, καὶ ταύτην διὰ πάντων ὑμνοῦσαν, καὶ πάντα αὐτὴν ἡγουμένην, καὶ πρὸς ταύτην πάντα ποιοῦσαν, τὰς εὐχάς, τὰς δεήσεις, τὰς μνήσεις, τὰς παραινέσεις, πᾶν ἱερὸν.

5 Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως.

ΚΕ'

Περὶ τῆς εἰς τὸ θυσιαστήριον
εἰσαγωγῆς τῶν τιμίων δώρων

1 Ὁ δὲ ἱερεὺς βοῆ τὸν Θεὸν δοξολογήσας ἔρχεται ἐπὶ τὰ δῶρα καὶ ἀνελόμενος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μάλα κοσμίως ἔξεισι· καὶ οὕτως αὐτὰ κομίζων, ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον ἄγει ⁸⁸, περιάγων ἐπίτηδες

87. ὁ ἱερεὺς εὐχεται S

88. εἰσάγει S

καὶ γιὰ τὸ πλῆθος, ὥστε αὐτὸς μὲν νὰ παραστῆ ἀκατάκριτος στὴν ἀγία τράπεζα, καθαρὸς «ἀπὸ μολυσμὸ σαρκὸς καὶ πνεύματος»²⁰, οἱ δὲ συμπροσευχόμενοι πιστοὶ ν' ἀξιωθοῦν «νὰ μετάσχουν στὰ μυστήρια», χωρὶς ἐνοχὴ καὶ κατὰκρισι, καὶ ἐπίσης νὰ κληρονομήσουν τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Καὶ αἰτία τῆς προσευχῆς εἶναι πάλι ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ, γιὰ τὴν ὁποία ὁ Παῦλος παρήγγειλε νὰ τὰ πράττωμε ὅλα λέγοντας, «ὅλα νὰ τὰ πράττετε γιὰ δόξα Θεοῦ»²¹. Τοῦτο λέγει νὰ μᾶς εἶναι σκοπὸς σὲ ὅλα, τὸ νὰ δοξάζεται ὁ Θεός. Οἱ γεωργοὶ σκοπὸ τῶν κόπων τους θέτουν τὴν παραγωγὴ καρπῶν, γιὰ τοὺς ὁποίους ἀναλαμβάνουν τοὺς κόπους, καὶ οἱ ἔμποροι τὸ κέρδος, καὶ ἄλλος κάτι ἄλλο· σεῖς δὲ μὲ ὅλα ὅσα πράττετε νὰ ζητῆτε τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ· διότι εἴμαστε δοῦλοι ποὺ χρεωστοῦμε στὸν Κύριο αὐτὴ τὴν ὑπηρεσία, ἀφοῦ γι' αὐτὴν καὶ ἐκτισθήκαμε στὴν ἀρχὴ ἀπ' αὐτὸν καὶ ὕστερα ἀγορασθήκαμε. Γι' αὐτὸ θὰ εὕρης τὴν Ἐκκλησίαν νὰ φροντίζει παντοῦ γιὰ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ καὶ αὐτὸ τὸ λόγο νὰ φωνάζη ἐπάνω καὶ κάτω καὶ αὐτὴν νὰ ὑμνῆ σ' ὅλους τοὺς τόνους καὶ νὰ θεωρῆ ὅτι αὐτὴ εἶναι τὸ πᾶν καὶ γι' αὐτὴν νὰ κάμη τὰ πάντα, τὶς εὐχές, τὶς δεήσεις, τὶς μῆσεις, τὶς παραινέσεις, κάθε ἱερὸ πρᾶγμα.

5 Ἔτσι ἔχουν αὐτά.

25

Περὶ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν τιμίων δώρων στὸ θυσιαστήριον

1 Ὁ ἱερεὺς, ἀφοῦ δοξολογήσῃ τὸ Θεὸ ἐκφώνως, ἔρχεται στὰ δῶρα καὶ κρατώντας τα στὸ ὕψος τῆς κεφαλῆς μὲ πολὺ σεβασμὸ ἐξέρχεται· καὶ φέροντάς τα μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο τὰ ὀδη-

20. Β' Κορ. 7,1.

21. Α' Κορ. 10,31.

ἐν τῷ ναῷ διὰ τοῦ πλήθους σχολῆ καὶ βράδην. Καὶ αὐτοὶ ἄδουσι καὶ προσπίπτουσι αὐτῷ σὺν αἰδοῖ πάση καὶ εὐλαβείᾳ, δεόμενοι μνήμης παρ' αὐτῷ τυχεῖν, ἐν τῇ τῶν δώρων προσαγωγῇ. Καὶ αὐτὸς χωρεῖ πεμπόμενος ὑπολαμπάσι καὶ θυμιάμασι· καὶ οὕτως ἔχων τὸ θυσιαστήριον εἰσέρχεται.

2 Ταῦτα δὲ γίνεται μὲν κατὰ χρεῖαν· ἔδει γὰρ ἐνεχθῆναι καὶ τῷ θυσιαστηρίῳ ἀποτεθῆναι τὰ θύεσθαι μέλλοντα δῶρα, καὶ τοῦτο σεμνῶς ὡς ἔξεστι καὶ κοσμίως. Οὕτω γὰρ εἰσήγοντο τὰ δῶρα τοῦ Θεοῦ· ἐπεὶ καὶ οἱ βασιλεῖς, δῶρα προσάγειν τῷ Θεῷ δεῖσαν αὐτοῖς, οὐκ ἄλλοις τὸ πρᾶγμα ἐπέτρεπον, ἀλλ' αὐτοὶ δι' ἑαυτῶν κομίζοντες εἰσήγον αὐτὰ ἐστεφανωμένοι.

3 Δύναται δὲ ταυτὰ ⁸⁹ καὶ σημασίαν ἔχειν τῆς ἐσχάτης τοῦ Χριστοῦ ἀναδείξεως, καθ' ἣν μάλιστα τὴν βασκανίαν τῶν Ἑβραίων ἀνῆψεν, ἠνίκα καὶ ὁδὸν ἐστείλατο τὴν ἀπὸ τῆς πατρίδος ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλήμ, ἐν ἣ ἰθύεσθαι ἔδει· ὅτε καὶ ὀχούμενος εἰσῆει τὴν πόλιν καὶ ⁹⁰ ὑπὸ πολλῶν παραπεμπόμενος καὶ ὑμνούμενος.

4 Δεῖ δὲ καὶ προσπίπτειν τηνικαῦτα τῷ ἱερεῖ καὶ δεῖσθαι, ἵνα ἡμῶν ἐν ταῖς εὐχαῖς ἐκείναις μνησθῆ. Ὅτι οὐκ ἔστιν ἄλλος τρόπος ἰκεσίας οὕτω μεγάλα δυνάμενος καὶ βεβαίας παρεχόμενος ἡμῖν τὰς ἐλπίδας, ὥσπερ ὁ διὰ τῆς φορικώδους ταύτης θυσίας, ἢ τὰς ἀσεβείας καὶ τὰς ἀνομίας τοῦ κόσμου ἐκαθάρισε δωρεάν.

5 Εἰ δὲ τινες τῶν προσπιπτόντων εἰσιόντι μετὰ τῶν δώρων τῷ ἱερεῖ ὡς σῶμα Χριστοῦ καὶ αἷμα τὰ κομιζόμενα δῶρα προσκυνούσι καὶ διαλέγονται, ἀπὸ τῆς εἰσόδου τῆς προηγιασμένων δώρων, ἠπατήθησαν, ἀγνοήσαντες τὴν διαφορὰν τῆς ἱεροουργίας ταύτης καὶ ἐκείνης. Αὕτη μὲν γὰρ ἐν ταύτῃ τῇ εἰσόδῳ ἄθυτα

89. αὐτὰ S

90. καὶ παραλ. S

γεῖ στο θυσιαστήριο, περιφέροντάς τα γι' αὐτὸ στο ναὸ διὰ μέσου τοῦ πλήθους ἄργά καὶ με πομπή. Καὶ οἱ πιστοὶ ψάλλουν καὶ προσκυνοῦν στο πέρασμά του με κάθε σεβασμὸ καὶ εὐλάβεια, παρακαλώντας νὰ τοὺς μνημονεύσῃ κατὰ τὴν παρουσίασι τῶν δώρων. Καὶ αὐτὸς προχωρεῖ συνοδευόμενος ἀπὸ λαμπάδες καὶ θυμιάματα· καὶ ἔτσι εἰσέρχεται στο θυσιαστήριο.

2 Αὐτὰ βέβαια γίνονται γιὰ κάποια χρησιμότητα· διότι ἔπρεπε νὰ φερθοῦν καὶ ἀποτεθοῦν στο θυσιαστήριο τὰ δῶρα ποὺ πρόκειται νὰ θυσιασθοῦν, καὶ μάλιστα ὅσο σεμνῶς καὶ κοσμίως εἶναι δυνατό. Πραγματικὰ ἔτσι εἰσάγονταν παλαιὰ τὰ δῶρα στο Θεό, ἀκόμη δὲ καὶ οἱ βασιλεῖς ὅταν ἐχρειαζόταν νὰ προσφέρουν δῶρα στο Θεό, δὲν ἀνέθεταν σὲ ἄλλους τὸ πρᾶγμα αὐτό, ἀλλὰ τὰ εἰσηῆγαν φέροντάς τα οἱ ἴδιοι στεφανωμένοι.

3 Μποροῦν ἐπίσης αὐτὰ νὰ σημαίνουν καὶ τὴν τελευταία φανέρωσι τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὴν ὁποία ἐρέθισε πάρα πολὺ τὸ φθόνο τῶν Ἑβραίων, ὅταν ἀνέλαβε τὴν ὁδοιπορία ἀπὸ τὴν πατρίδα του πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ, ὅπου ἐπρόκειτο νὰ θυσιασθῆ. Τότε εἰσηῆλθε στὴν πόλι ἐπάνω σὲ ζῶο, συνοδευόμενος καὶ ἐπευφημούμενος ἀπὸ μεγάλο πλῆθος.

4 Πρέπει δὲ αὐτὴ τὴ στιγμή νὰ γονατίζωμε ἐμπρὸς στὸν ἱερέα καὶ νὰ τὸν παρακαλοῦμε νὰ μᾶς ἐνθυμηθῆ σ' ἐκεῖνες τὶς εὐχές. Διότι δὲν ὑπάρχει ἄλλος τρόπος ἱκεσίας ποὺ νὰ ἔχῃ τόσο μεγάλη δύναμι καὶ νὰ μᾶς δίδῃ τόσο βέβαιες ἐλπίδες, ὅσο ὁ τρόπος τῆς φρικτῆς αὐτῆς θυσίας, ποὺ ἐκαθάρισε τὶς ἀσέβειες καὶ τὶς ἀνομίες τοῦ κόσμου δωρεάν.

5 Ἐὰν τώρα μερικοὶ ἀπὸ τοὺς προσκυνητὰς τὴν ὄρα ποὺ εἰσέρχεται ὁ ἱερεὺς μαζί με τὰ δῶρα προσκυνοῦν τὰ μεταφερόμενα δῶρα καὶ συμπεριφέρονται πρὸς αὐτὰ ὡς σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ, ἀπατήθηκαν ἀπὸ τὴν εἴσοδο τῶν προηγιασμένων δώρων, ἀγνοώντας τὴ διαφορὰ μεταξὺ αὐτῆς καὶ ἐκείνης τῆς λειτουργίας. Διότι αὐτὴ μὲν ἡ λειτουργία σ' αὐτὴ τὴν εἴσοδο ἔχει τὰ δῶρα ἀθυσίαστα καὶ ἀτέλεστα ἀκόμη, ἐκείνη ὁ-

ἔχει τὰ δῶρα καὶ οὐπω τετελεσμένα, ἐκείνη δὲ τέλεια, καὶ ἡγιασμένα, καὶ σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ.

6 Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως.

KS'

Περὶ τῶν μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῶν
δῶρων εὐχῶν⁹¹ καὶ παραγγελιῶν
πρὸς τὸ πλῆθος τοῦ ἱερέως

1 Ὁ δὲ ἱερεὺς τὰ μὲν δῶρα τίθησι ἐπὶ τῆς τραπέζης· αὐτὸς δέ, ὡς ἤδη πρὸς τῆς τελετῆς γενόμενος καὶ μέλλον τῆς φρικτῆς ἄπτεσθαι θυσίας, ἔτι ἑαυτὸν εὐτρεπίζει καὶ διὰ τῶν εὐχῶν καθαίρει καὶ πρὸς τὴν ἱερουργίαν παρασκευάζει, καὶ οὐχ ἑαυτὸν μόνον ἀλλὰ καὶ τὸ περιστῶς πλῆθος καταρτίζει καὶ διατίθησι πρὸς τὴν χάριν εὐχῆς καὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀγάπης καὶ τῆς ὁμολογίας τῆς πίστεως. Ἐν τούτοις δὲ τὸ πᾶν τῆς ἐτοιμασίας ἐστὶ, καθ' ἣν ὁ Κύριος ἐκέλευσε λέγων, «γίνεσθε ἑτοιμοί». Ἐνταῦθα γὰρ ἡ πίστις καὶ τὰ ἔργα· ἡ μὲν πίστις διὰ τῆς ὁμολογίας φαινομένη, τὰ δὲ ἔργα διὰ τῆς ἀγάπης, ἣτις τέλος ἐστὶν ἔργου παντὸς ἀγαθοῦ καὶ ἀρετῆς πάσης κεφάλαιον.

2 Ἀλλὰ ταῦτα μὲν μετ' ὀλίγον. Πρὸ δὲ τούτων τοὺς περιστῶτας πιστοὺς εὐχεσθαι κελεύει ὑπὲρ ὧν εὐχεσθαι τότε δεῖ. («ὑπὲρ τῶν προτεθέντων δῶρων, φησί, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν»). ὑπὲρ τοῦ προκειμένου τὸν Θεὸν ἱκετεύσωμεν, ἵνα ἡγιασθῶσι τὰ δῶρα καὶ εἰς τέλος ἡμῖν ἢ ἐξ ἀρχῆς πρόθεσις ἔλθῃ. Εἶτα καὶ ἄλλα προσθεῖς, ὑπὲρ ὧν δεῖ τὸν Θεὸν ἱκετεύειν καὶ τελευταῖον («παραθέσθαι τῷ Θεῷ⁹²») κελεύσας «ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν», εἶτα καὶ αὐτὸς τὸ τῆς εὐχῆς ἀκροτελεύτιον, ἦν ἐφ' ἑαυτοῦ πρὸς τὸν Θεὸν ἐποιήσατο, εἰς ἐπήκοον πάντων βοήσας κατὰ τὸ ἔθος καὶ δοξολογήσας, καὶ αὐτοὺς λαβὼν τῆς δο-

91. εὐχῶν Χρήστου καὶ εὐχῶν MS

92. κυτίῳ S

22. Ματθ. 24,44.

23. Βλ. Ἰγνατίου Πρὸς Ἐφεσίους 14,1, «ἀρχὴ μὲν πίστις, τέλος δὲ ἀγάπη».

μως τὰ ἔχει τέλεια καὶ ἁγιασμένα, σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ.

6 Αὐτὰ ὡς πρὸς τὸ θέμα τοῦτο.

26

Περὶ τῶν εὐχῶν καὶ παραγγελιῶν τοῦ
 ἱερέως πρὸς τὸ πλῆθος μετὰ τὴν
 εἰσαγωγή τῶν δώρων

1 Ὁ ἱερεὺς τοποθετεῖ τὰ δῶρα ἐπάνω στὴν τράπεζα. Τότε αὐτὸς πλησιάζοντας πρὸς τὴν τελετὴ καὶ εὐρισκόμενος στὸ σημεῖο νὰ ἐγγίση τὴ φρικτὴ θυσία, εὐτρεπίζει ἀκόμη τὸν ἑαυτό του τὸν καθαρίζει μὲ τις εὐχὲς καὶ τὸν προπαρασκευάζει πρὸς τὴν τέλεσι τῆς λειτουργίας, καταρτίζει ὄχι μόνον τὸν ἑαυτό του ἀλλὰ καὶ τὸ παριστάμενο πλῆθος καὶ τὸ διαθέτει ἀπέναντι στὴ χάρι μὲ τὴν προσευχὴ καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπη καὶ τὴν ὁμολογία τῆς πίστεως. Σ' αὐτὰ συνίσταται τὸ σύνολο τῆς ἐτοιμασίας, γιὰ τὴν ὁποία ὁ Κύριος διέταξε λέγοντας, «γενῆτε ἔτοιμοι» ²². Ἐδῶ ὑπάρχουν καὶ ἡ πίστις καὶ τὰ ἔργα· καὶ φαίνονται, ἡ μὲν πίστις διὰ τῆς ὁμολογίας, τὰ δὲ ἔργα διὰ τῆς ἀγάπης, ἡ ὁποία εἶναι τὸ τέλος κάθε ἀγαθοῦ ἔργου ²³ καὶ τὸ κορύφωμα ὅλης τῆς ἀρετῆς.

2 Ἄλλ' αὐτὰ θὰ τὰ ἐξετάσωμε ἔπειτα ἀπὸ λίγο. Πρὶν ἀπὸ αὐτὰ ὅμως ὁ ἱερεὺς παραγγέλλει στοὺς πιστοὺς νὰ εὐχωνται γιὰ ὅσα πρέπει ἐκείνη τὴν ὥρα νὰ εὐχωνται. Λέγει «ἄς δεηθοῦμε στὸν Κύριο γιὰ χάρι τῶν δώρων ποὺ προσφέρθηκαν». Ἄς ἱκετεύσωμε τὸ Θεὸ γιὰ χάρι τῶν προκειμένων, γιὰ νὰ ἁγιασθοῦν τὰ δῶρα καὶ ἡ ἀρχικὴ μας πρόθεσις νὰ εὕρη τὸ τέλος τῆς. Ἐπειτα, ἀφοῦ προσθέση καὶ ἄλλα, γιὰ τὰ ὁποία πρέπει νὰ ἱκετεύωμε τὸ Θεό, καὶ ἀφοῦ τέλος παραγγεῖλη «ν' ἀναθέσωμε στὸν Θεὸ τοὺς ἑαυτοὺς μας καὶ ἀλλήλους καὶ ὅλη τὴ ζωὴ», καὶ κατόπιν ἐκφωνήση δυνατὰ κατὰ τὴ συνήθεια τὸ ἀκροτελεύτιο τῆς εὐχῆς ποὺ ἀνέπεμψε σιωπηρῶς πρὸς τὸ Θεὸ καὶ δοξολογήση καὶ πάρη μετόχους τῆς δοξολογίας

ξολογίας κοινωνούς, μετὰ τοῦτο εἰρήνην τὴν πρὸς ἀλλήλους καὶ εὐχεται πᾶσι καὶ παραινεῖ. Εἰπὼν γάρ, «εἰρήνη πᾶσιν», ἐπάγει, «ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους». Ἐπεὶ δὲ εὐχεσθαι ὑπὲρ ἀλλήλων ἐντολή ἐστὶν ἀποστολική, διὰ τοῦτο καὶ ὁ λαὸς εὐχεται αὐτῷ τὴν αὐτὴν εἰρήνην, λέγοντες, «καὶ τῷ πνεύματί σου». Ἐπεὶ δὲ τῇ πρὸς ἀλλήλους ἡμῶν ἀγάπη καὶ ἡ πρὸς Θεὸν ἀγάπη ἀκολουθεῖ, τῇ δὲ πρὸς Θεὸν ἀγάπη καὶ ἡ πρὸς αὐτὸν τελεία καὶ ζῶσα πίστις ἔπεται, διὰ τοῦτο τὴν ἀγάπην εἰπὼν καὶ ἀγαπᾶν ἀλλήλους παραινέσας εὐθὺς τὴν ὁμολογίαν ἐπάγει τῆς πίστεως, «ἵνα ἐν ὁμονοίᾳ, φησὶν, ὁμολογήσωμεν». Καὶ οἱ πιστοὶ βοῶσιν, «ὄν ὁμολογήσαι δεῖ Θεόν, τὴν ἁγίαν Τριάδα».

KZ'

Περὶ τῆς ὁμολογίας τῆς πίστεως, καὶ ὧν μετ' αὐτὴν ὁ ἱερεὺς τοῖς πιστοῖς παραινεῖ καὶ εὐχεται, καὶ ὧν ἐκεῖνοι πρὸς αὐτὸν ἀποκρίνονται

- 1 Εἶτα ὁ ἱερεὺς ἔτι κελεύει πάντα ἀνειπεῖν ἃ περὶ Θεοῦ μαθόντες πιστεύουσιν, τὴν ἀληθινὴν σοφίαν περὶ ἧς φησὶν ὁ ἀπόστολος, «σοφίαν δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις», ἣν σοφίαν ὁ κόσμος οὐκ ἔγνω, δηλονότι οἱ ἀπὸ τοῦ κόσμου σοφοὶ καὶ τῆς ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν γνώσεως μεῖζον καὶ ὑψηλότερον οὔτε εἰδότες, οὔτε ὄλως εἶναι πιστεύοντες. Ἐν ταύτῃ τῇ σοφίᾳ κελεύει πάσας ἀναπετάσαι τὰς θύρας, τὰ στόματα ἡμῶν, τὰ ὄτα ἡμῶν.
- 2 Ἐν ταύτῃ, φησὶν, ἀνοιξατε τῇ σοφίᾳ, ταῦτα διηνεκῶς καὶ λέγοντες καὶ ἀκούοντες, καὶ τοῦτο οὐ ῥαθύμως, ἀλλὰ σπουδαίως ποιεῖτε καὶ προσέχοντες ὑμῖν αὐτοῖς. Καὶ αὐτοὶ πᾶσαν ἀναβοῶσι τὴν ὁμολογίαν, τὸ τῆς πίστεως σύμβολον. Εἶτα ὁ ἱερεὺς, «στῶμεν καλῶς, στῶμεν μετὰ φόβου». Ἐπὶ τῆς ὁμολογίας, φησί,

καὶ αὐτούς, τότε εὐχεται σ' ὅλους καὶ προτρέπει τὴν εἰρήνην πρὸς ἀλλήλους. Ἄφοῦ εἶπῃ «εἰρήνη σέ ὅλους», προσθέτει, «ἄς ἀγαπήσωμε ἀλλήλους». Ἐπειδὴ δὲ τὸ νὰ εὐχώμαστε ὑπὲρ ἀλλήλων εἶναι ἐντολὴ ἀποστολική, γι' αὐτὸ καὶ ὁ λαὸς τοῦ εὐχεται τὴν ἴδια εἰρήνην λέγοντας, «καὶ μὲ τὸ πνεῦμα σου». Ἐπειδὴ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπη μας ἀκολουθεῖ ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ Θεό, στὴν ἀγάπη δὲ πρὸς τὸ Θεὸ ἔπεται ἡ τελεία καὶ ζωντανὴ πρὸς αὐτὸν πίστις, γι' αὐτὸ, ἀφοῦ ἀναφέρῃ τὴν ἀγάπη καὶ παραινέση ν' ἀγαποῦμε ἀλλήλους, ἀμέσως προσθέτει τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως, «γιὰ νὰ ὁμολογήσωμε μὲ ὁμόνοια», λέγει. Καὶ οἱ πιστοὶ βοοῦν, «τὸν Θεὸ πού πρέπει νὰ ὁμολογήσωμε, τὴν Τριάδα».

27

Περὶ τῆς ὁμολογίας τῆς πίστεως καὶ τῶν
παραινέσεων καὶ εὐχῶν τοῦ ἱερέως
πρὸς τοὺς πιστοὺς καὶ τῶν
ἀποκρίσεων αὐτῶν

1 Ἐπειτα ὁ ἱερεὺς παραγγέλλει πάλι νὰ ἀπαγγείλουν ὅλα ὅσα ἐδιδάχθησαν νὰ πιστεύσουν περὶ Θεοῦ, τὴν ἀληθινὴ σοφία γιὰ τὴν ὁποία λέγει ὁ ἀπόστολος, «κηρύσσομε τὴ σοφία πρὸς τοὺς τελείους»²⁴, τὴν ὁποία σοφία δὲν ἐγνώρισε ὁ κόσμος, δηλαδὴ οἱ σοφοὶ ἀπ' αὐτὸν τὸν κόσμον πού δὲ γνωρίζουν τίποτε μεγαλύτερο καὶ ὑψηλότερο ἀπὸ τὴ γνῶσιν τῶν αἰσθητῶν καὶ δὲν πιστεύουν ὅτι ὑπάρχει. Σ' αὐτὴν τὴ σοφία παραγγέλλει ν' ἀνοίξωμε ὅλες τὶς θύρες, τὰ στόματά μας, τὰ αὐτιά μας.

2 Σ' αὐτὴν, λέγει, τὴ σοφία ἀνοίξατε αὐτὰ παντοτινά, καὶ ὁμιλῶντας καὶ ἀκούοντας, καὶ κάμετε αὐτὸ ὄχι μὲ ραθυμία ἀλλὰ μὲ ζῆλον καὶ μὲ προσοχὴν πρὸς τὸν ἑαυτὸ σας. Καὶ αὐτοὶ ἀπαγγέλλουν ὅλη τὴν ὁμολογίαν, τὸ σύμβολο τῆς πίστεως. Ἐπειτα ὁ ἱερεὺς λέγει, «ἄς σταθοῦμε καλὰ, ἄς σταθοῦμε μὲ φόβον». Ἄς μείνωμε σταθεροὶ σ' αὐτὴν τὴν ὁμολογίαν, λέγει,

ταύτης στῶμεν, μὴ διὰ πιθανολογίαν αἰρετικῶν σαλευώμεθα. Στῶμεν μετὰ φόβου, ὅτι πολὺς ὁ κίνδυνος τοῖς ἀμφιβολίαν τινὰ περὶ τῆς πίστεως ταύτης ἐν τῇ ψυχῇ δεξαμένοις. Οὕτω δὲ βεβαίως ἐστῶτων ἐν τῇ πίστει, φησί, καὶ ἡ τῶν δώρων ἡμῶν εἰς ⁹³ τὸν Θεὸν προσαγωγή κατὰ λόγον γινέσθω. Τί δὲ κατὰ λόγον; τὸ «ἐν εἰρήνῃ». «Πρόσχωμεν, φησί, τὴν ἁγίαν ἀναφοράν, ἐν εἰρήνῃ προσφέρειν»· μέμνησθε γὰρ τῶν λόγων τοῦ Κυρίου, «ἐὰν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ⁹⁴ καὶ μνησθῆς ὅτι ἔχει τις κατὰ σοῦ, διαλλάγηθι πρῶτον, εἶτα ἔλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου». Οἱ δὲ πιστοὶ ἀποκρίνονται· προσφέρομεν, οὐ μόνον μετ' εἰρήνης, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν εἰρήνην ἀντὶ δώρου καὶ θυσίας ἑτέρας. Ἔλεον γὰρ προσφέρομεν τῷ εἰπόντι· «ἔλεον θέλω, καὶ οὐ θυσίαν». Ὁ δὲ ἔλεος γέννημά ἐστι τῆς βεβαίας καὶ καθαρᾶς εἰρήνης. Ὁταν γὰρ τὴν ψυχὴν οὐδὲν ἐνοχλῆ πάθος, οὐδὲν κωλύει ἔλεου γέμειν αὐτήν· ἀλλὰ καὶ «θυσίαν αἰνέσεως». Καὶ τοῦτο ἀπὸ τῆς ταφῆς· «θῦσαι γάρ, φησὶν ὁ Δαβὶδ, θυσίαν αἰνέσεως»⁹⁵.

3 Ταῦτα δὲ εἰπόντων ⁹⁶, ὁ ἱερεὺς ὑπερεύχεται τὰ θειότατα καὶ μέγιστα πάντων· «ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν». Καὶ αὐτοὶ δὲ τὰ αὐτὰ ὑπὲρ τοῦ ἱερέως εὐχόμενοι, «καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου» πρὸς αὐτὸν ἀποκρίνονται κατὰ τὴν εὐχεσθαι ὑπὲρ ἀλλήλων κελεύουσαν ἐντολήν.

4 Ἡ δὲ εὐχὴ αὐτὴ εἴληπται μὲν ἀπὸ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ μακαρίου Παύλου. Προξενεῖ δὲ ἡμῖν τὰ ἀπὸ τῆς ἁγίας Τριᾶδος ἀγαθὰ, «πᾶν δώρημα τέλειον», καὶ ταῦτα ἀφ' ἑκάστης τῶν μακαρίων Ὑποστάσεων ἰδίῳ τινὶ ὀνόματι ὀνομάζει· ἀπὸ μὲν τοῦ Υἱοῦ

93. πρὸς S

94. ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον προσθέτει S

95. καὶ τοῦτο . . . αἰνέσεως παραλ. S

96. εἰπόντος S

25. Ματθ. 5,23.

26. Ματθ. 9,13.

ἄς μὴ κλονισθοῦμε ἀπὸ παραπλανητικούς λόγους αἰρετικῶν. Ἄς μείνωμε σταθεροὶ μὲ φόβο, διότι εἶναι πολὺς ὁ κίνδυνος γι' αὐτοὺς ποὺ ἐδέχθησαν στὴν ψυχὴ κάποια ἀμφιβολία γι' αὐτὴν τὴν πίστι. Νὰ στέκεστε λοιπὸν ἔτσι σταθεροὶ στὴν πίστι, λέγει, καὶ ἡ παρουσίασις τῶν δώρων μας πρὸς τὸ Θεὸ νὰ γίνεται σύμφωνα μὲ τὸ λόγο. Μὲ ποιὸ λόγο; Μὲ τὸ «ἐν εἰρήνῃ». «Ἄς προσέχωμε λοιπὸν, λέγει, νὰ προσφέρωμε τὴν ἀγία ἀναφορὰ μὲ εἰρήνῃ»· διότι ἐνθυμηθῆτε τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου, «ἐὰν προσφέρῃς τὸ δῶρο σου καὶ θυμηθῆς ὅτι κάποιος ἔχει κάτι ἐναντίον σου, συμφιλιώσου πρῶτα, ἔπειτα ἔλθε νὰ προσφέρῃς τὸ δῶρο σου»²⁵. Οἱ δὲ πιστοὶ ἀποκρίνονται· προσφέρομε, ὄχι μόνο μὲ εἰρήνῃ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἴδια τὴν εἰρήνῃ ἀντὶ ἄλλου δώρου καὶ ἄλλης θυσίας. Διότι προσφέρομε ἔλεος σ' αὐτὸν ποὺ εἶπε, «ἔλεος θέλω καὶ ὄχι θυσία»²⁶. Ὁ ἔλεος δὲ εἶναι γέννημα τῆς βεβαίας καὶ καθαρᾶς εἰρήνης. Ὅταν δηλαδὴ δὲν ἐνοχλῆ κανένα πάθος τὴν ψυχὴ δὲν ἐμποδίζει τίποτε νὰ γεμίση αὐτὴ ἀπὸ ἔλεος· ἀλλὰ καὶ ἀπὸ «θυσία αἰνέσεως». Καὶ αὐτὸ εἶναι ἀπὸ τὴ Γραφή· διότι λέγει ὁ Δαβὶδ, «θυσίασε θυσία αἰνέσεως»^{26α}.

3 Ἀφοῦ δὲ εἶπουῦμε αὐτά, ὁ ἱερεὺς εὐχεται γι' αὐτοὺς τὰ θειότερα καὶ μεγαλύτερα ἀπὸ ὅλα· «ἡ χάρις τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἀγίου Πνεύματος νὰ εἶναι μὲ ὅλους σας». Καὶ αὐτοὶ πάλι ἀποκρίνονται πρὸς αὐτὸν σύμφωνα μὲ τὴν ἐντολὴ ποὺ διατάσσει νὰ εὐχωνται ὑπὲρ ἀλλήλων, εὐχόμενοι ὑπὲρ τοῦ ἱερέως τὰ ἴδια, «καὶ μαζὶ μὲ τὸ πνεῦμα σου».

4 Ἡ εὐχὴ αὐτὴ, ποὺ ἔχει ληφθῆ ἀπὸ τὶς ἐπιστολὰς τοῦ μακαρίου Παύλου²⁷, μᾶς προξενεῖ τὰ ἀγαθὰ ἀπὸ τὴν ἀγία Τριάδα, «κάθε τέλειο δῶρο»²⁸, καὶ αὐτὰ τὰ ὀνομάζει μὲ ἰδιαιτέρο ὄνομα γιὰ κάθε μιὰ ἀπὸ τὶς μακάριες ὑποστάσεις· ἀπὸ

26α. Ψαλμ. 49,14.

27. Β' Κορ. 13,13.

28. Ἰακ. 1,17.

χάριν, ἀπὸ δὲ τοῦ Πατρὸς ἀγάπην, ἀπὸ δὲ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κοινωνίαν. "Ὅτι μὲν γὰρ ὁ Υἱὸς μηδὲν εἰσενεγκοῦσιν ἀλλὰ καὶ ὀφείλουσιν ἔτι δίκας Σωτῆρα παρέσχεν ἡμῖν ἑαυτόν, «καὶ γὰρ ἀσεβῶν ὄντων ἔτι, φησὶν, ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανεν», ἡ περὶ ἡμᾶς αὐτοῦ πρόνοια χάρις ἐστίν. "Ὅτι δὲ ὁ Πατὴρ διὰ τῶν τοῦ Υἱοῦ παθῶν διηλλάγη τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων καὶ ἠγάπησε τοὺς ἐχθρούς, διὰ τοῦτο τὰ ἐκείνου πρὸς ἡμᾶς ἀγάπη καλεῖται. Ἐπεὶ δὲ τοῖς φιλιωθεῖσιν ἐχθροῖς ἔδει κοινωνῆσαι τῶν ἰδίων ἀγαθῶν» τὸν πλούσιον ἐν ἐλέει», τοῦτο ποιεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῖς ἀποστόλοις ἐπιδημήσαν. Διὰ τοῦτο ἡ ἐκείνου πρὸς τοὺς ἀνθρώπους χρηστότης κοινωνία λέγεται.

6 Ἄλλ' εἶποι τις ἂν ὅτι ταῦτα τὰ ἀγαθὰ τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημήσαντος πάντα τοῖς ἀνθρώποις ἐδόθη· τίς οὖν ἔτι χρεῖα εὐχῆς περὶ τῶν ἤδη δοθέντων ἡμῖν; Πρόδηλον ἵνα ταῦτα λαβόντες μὴ ἀπολέσωμεν, ἀλλὰ μείνωμεν ἔχοντες διὰ τέλους. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε, «δοθείη πᾶσιν ὑμῖν», ὡς ἤδη δοθέντα, ἀλλά, «εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν». Μὴ ἀποσταίη, φησὶν, ἅφ' ὑμῶν ἡ δοθεῖσα χάρις.

6 Τοιαύτης δὲ αὐτοὺς ἀξιώσας εὐχῆς καὶ οὕτω τὰς ψυχὰς ἀναστήσας ἀπὸ τῆς γῆς, αἶρει τὰ φρονήματα καὶ φησιν· «ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας», «τὰ ἄνω φρονῶμεν, μὴ τὰ ἐπὶ γῆς»· καὶ αὐτοὶ δὲ συντίθενται καὶ φασιν ἐκεῖ τὰς καρδίας ἔχειν, «ὅπου ὁ Θεσσαυρὸς ἡμῶν ἐστίν», οὗ ὁ Χριστὸς ἐστίν ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς καθήμενος· «ἔχομεν πρὸς τὸν Κύριον».

τὸν Υἱὸ χάρι, ἀπὸ τὸν Πατέρα ἀγάπη, ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα κοινωνία. Πραγματικὰ ἐπειδὴ ὁ Υἱός, χωρὶς νὰ συνεισφέρωμε τίποτε ἀλλὰ καὶ χρεωστῶντας ἀκόμη δίκες, μᾶς προσέφερε τὸν ἑαυτό του Σωτῆρα, «διότι ἐνῶ εἴμαστε ἀσεβεῖς, λέγει, ἀπέθανε γιὰ χάρι μας»²⁹, ἡ πρόνοιά του γιὰ μᾶς εἶναι χάρις. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Πατὴρ συμφιλιώθηκε μὲ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων διὰ τῶν παθῶν τοῦ Υἱοῦ καὶ ἀγάπησε τοὺς ἐχθρούς, γι' αὐτὸ ἡ στάσις ἐκείνου πρὸς ἡμᾶς καλεῖται ἀγάπη. Ὅταν δὲ «ὁ πλοῦσιος κατὰ τὸ ἔλεος»³⁰ ἐπρόκειτο νὰ μοιρασθῆ τὰ ἀγαθὰ του μὲ τοὺς συμφιλιωμένους ἐχθρούς, αὐτὸ τὸ ἔπραξε τὸ ἅγιο Πνεῦμα ποὺ κατέβηκε στοὺς ἀποστόλους. Γι' αὐτὸ ἡ χρηστότης ἐκείνου πρὸς τοὺς ἀνθρώπους λέγεται κοινωνία.

5 Ἄλλὰ θὰ ἠμποροῦσε νὰ εἰπῆ κανεὶς ὅτι αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ, ἀφοῦ ὁ Σωτὴρ ἦλθε στὴ γῆ, ἐδόθησαν σὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους· τί χρειάζεται λοιπὸν ἡ εὐχὴ γι' αὐτὰ ποὺ ἤδη μᾶς ἐδόθησαν; Προφανῶς γιὰ νὰ μὴ τὰ χάσωμε, ἀφοῦ τὰ ἐλάβαμε, ἀλλὰ νὰ τὰ ἔχωμε σταθερὰ ἕως τὸ τέλος. Γι' αὐτὸ δὲν εἶπε, «εἴθε νὰ δοθοῦν σὲ ὅλους σας», ἀφοῦ ἐδόθησαν ἤδη, ἀλλὰ «εἴθε νὰ μείνουν σὲ ὅλους σας». Νὰ μὴ ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ σᾶς, λέγει, ἡ χάρις ποὺ ἐδόθηκε.

6 Ἀφοῦ λοιπὸν τοὺς ἀξιῶσθαι τέτοια εὐχὴ καὶ ἀναστήσθαι μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο τίς ψυχὲς ἀπὸ τῆ γῆ, ἀνυψῶνει τὰ φρονήματα καὶ λέγει· «ᾧς ἀνυψώσωμε πρὸς τὰ ἄνω τίς καρδιές», «νὰ σκεπτώμασθε τὰ οὐράνια, ὄχι τὰ ἐπίγεια»³¹. Καὶ αὐτοὶ δὲ συμφωνοῦν καὶ λέγουν ὅτι ἐκεῖ ἔχουν τίς καρδιές, «ὅπου εἶναι ὁ θησαυρός μας», ὅπου εἶναι ὁ Χριστὸς καθήμενος στὰ δεξιὰ τοῦ Πατρὸς· «τίς ἔχομε πρὸς τὸν Κύριον»³².

29. Ρωμ. 5,6.

30. Ἐφ. 2,4.

31. Κολ. 3,2.

32. Ματθ.

ΚΗ'

Περὶ τοῦ ἁγιασμοῦ τῶν δώρων καὶ
τῆς πρὸ τούτου εὐχαριστίας

- 1 Οὕτω δὲ κάλλιστα καὶ ἱερώτατα διατεθέντας, τί λοιπὸν ἢ πρὸς εὐχαριστίαν τραπῆναι τοῦ χορηγοῦ τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων Θεοῦ; Ἄλλως τε τὸν πρῶτον ἱερέα μιμούμενος εὐχαριστοῦντα τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ πρὸ τοῦ παραδοῦναι τὸ μυστήριον τῆς κοινωνίας, καὶ αὐτὸς πρὸ τῆς τελεστικῆς εὐχῆς, καθ' ἣν ἱερουργεῖ τὰ ἅγια, τὴν εὐχαριστίαν ταύτην ποιεῖται πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, («εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ») καὶ πάντων συνθεμένων καὶ «ἄξιον καὶ δίκαιον» ἀνειπόντων, αὐτὸς ἐφ' ἑαυτοῦ τὴν εὐχαριστίαν ἀναφέρει^{96α} τῷ Θεῷ καὶ δοξολογήσας αὐτὸν καὶ μετὰ ἀγγέλων ἀνυμνήσας καὶ χάριτας ὁμολογήσας τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων τῶν ἐξ αἰῶνος ἡμῖν παρ' αὐτοῦ γενομένων καὶ τελευταῖον αὐτῆς τῆς ἄρρητου καὶ ὑπὲρ λόγον ὑπὲρ ἡμῶν⁹⁷ τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίας μνησθεῖς, εἶτα ἱερουργεῖ τὰ τίμια δῶρα καὶ ἡ θυσία τελεῖται πᾶσα.
- 2 Καὶ τίνα τρόπον; Τὸ φοικτὸν ἐκεῖνο διηγησάμενος δεῖπνον καὶ ὄπως αὐτὸ παρέδωκε πρὸ τοῦ πάθους τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ὡς ἐδέξατο ποτήριον καὶ ὡς ἔλαβεν ἄρτον καὶ εὐχαριστήσας ἡγίασεν καὶ ὡς εἶπε δι' ὧν ἐδήλωσε τὸ μυστήριον, καὶ αὐτὰ τὰ ρήματα ἀνειπὼν, εἶτα προσπίπτει καὶ εὐχεται καὶ ἱκετεύει τὰς θείας ἐκείνας φωνὰς τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ τοῦ Σωτῆρος ἐφαρμόσαι καὶ ἐπὶ τῶν προκειμένων δώρων καὶ δεξάμενα τὸ πανάγιον αὐτοῦ καὶ παντοδύναμον⁹⁸ Πνεῦμα μεταβληθῆναι, τὸν μὲν ἄρτον εἰς αὐτὸ τὸ τίμιον αὐτοῦ καὶ ἅγιον σῶμα, τὸν δὲ οἶνον εἰς αὐτὸ τὸ ἄχραντον αὐτοῦ καὶ ἅγιον αἷμα.
- 3 Τούτων δὲ ἠϋγμένων καὶ εἰρημένων, τὸ πᾶν τῆς ἱερουργίας «ἡ-

96α. προσφέρει S

97. ὑπὲρ ἡμῶν MP ἡμῶν ἔνεκα S

98. παντοδυνάμενον S

28

Περὶ τοῦ ἁγιασμοῦ τῶν δώρων καὶ
τῆς πρὶν ἀπὸ αὐτὸν εὐχαριστίας

- 1 Ἐφοῦ δὲ οἱ πιστοὶ ἀποκτήσουν τόσο ἐξαίρετη καὶ τόσο κατα-
νυκτική διάθεσι, τί ἀπομένει παρὰ νὰ ἐπιδοθοῦν σ' εὐχαρι-
στία τοῦ χορηγοῦ ὅλων τῶν ἀγαθῶν Θεοῦ; Ἄλλωστε ὁ
ἱερεὺς, μιμούμενος τὸν πρῶτον ἱερέα ποὺ εὐχαριστοῦσε τὸν
Θεὸ καὶ Πατέρα προτοῦ παραδώσῃ στοὺς ἀποστόλους τὸ
μυστήριον τῆς κοινωνίας, κάμει κι' αὐτός, πρὶν ἀπὸ τὴν τελε-
στική εὐχὴ μὲ τὴν ὁποία ἁγιάζει τὰ δῶρα, αὐτὴ τὴν εὐχα-
ριστία πρὸς τὸν Θεὸ καὶ Πατέρα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χρι-
στοῦ, «ὅς εὐχαριστήσωμε τὸν Κύριον»: καὶ ἄφοῦ συμφωνή-
σουν ὅλοι καὶ ἀναφωνήσουν «αὐτὸ εἶναι ἄξιον καὶ δίκαιον»,
αὐτὸς προσφέρει μόνος του τὴν εὐχαριστία πρὸς τὸν Θεό·
καὶ ἄφοῦ τὸν δοξολογήσῃ καὶ τὸν ὑμνήσῃ μαζί μὲ ἀγγέλους
καὶ ἀποδώσῃ εὐγνωμοσύνη γιὰ ὅλα τὰ ἀγαθὰ ποὺ μᾶς ἐδό-
θησαν ἀπ' αὐτὸν ἐξ ἀρχῆς, καὶ ἄφοῦ τέλος μνημονεύσῃ αὐτὴ
τὴν ἀνεκφραστή καὶ ὑπὲρ λόγον οἰκονομία τοῦ Σωτῆρος γιὰ
χάρι μας, τότε καθαγιάζει τὰ τίμια δῶρα καὶ συντελεῖται
ὅλη ἡ θυσία.
- 2 Καὶ μὲ ποῖο τρόπο; Ἐφοῦ διηγηθῆ ἑκεῖνο τὸ φρικτὸ δεῖπνον
καὶ πῶς τὸ παρέδωκε στοὺς ἁγίους μαθητάς του πρὶν ἀπὸ
τὸ πάθος καὶ πῶς ἐδέχθηκε ποτῆριον καὶ πῶς ἔλαβε ἄρτον καὶ
ἔπειτα ἀπὸ εὐχαριστία τὰ ἁγίασε, καὶ τί εἶπε γιὰ νὰ δηλώσῃ
τὸ μυστήριον, καὶ ἄφοῦ ἐπαναλάβῃ αὐτολεξὶ τοὺς λόγους του,
ἔπειτα γονατίζει καὶ εὐχεται καὶ ἱκετεύει νὰ ἐφαρμοσθοῦν καὶ
στὰ προκείμενα δῶρα οἱ θεῖες ἐκεῖνες φωνές τοῦ μονογενοῦς
τοῦ Υἱοῦ καὶ Σωτῆρος καὶ αὐτὰ δεχόμενα τὸ πανάγιον καὶ
παντοδύναμον Πνεῦμα νὰ μεταβληθοῦν, ὁ μὲν ἄρτος στὸ τίμιον
καὶ ἅγιον σῶμα του, ὁ δὲ οἶνος στὸ ἄχραντον καὶ ἅγιον αἷμα
του.
- 3 Μετὰ ἀπὸ αὐτὲς τὶς εὐχὰς καὶ αὐτοὺς τοὺς λόγους, τὸ ὅλον τῆς

νυσται καὶ τετέλεσται», καὶ τὰ δῶρα ἡγιασθη καὶ ἡ θυσία ἀπηρτίσθη καὶ τὸ μέγα θῦμα καὶ ἱερεῖον τὸ ὑπὲρ τοῦ κόσμου σφαγὲν ἐπὶ τῆς ἱερᾶς τραπέζης ὁρᾶται κείμενον. Ὁ γὰρ ἄρτος τοῦ Κυριακοῦ σώματος οὐκ ἔτι τύπος, οὐδὲ δῶρον εἰκόνα φέρον τοῦ ἀληθινοῦ δώρου, οὐδὲ γραφὴν τινα κομίζων ἐν ἑαυτῷ τῶν σωτηρίων παθῶν ὡσπερ ἐν πίνακι, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἀληθινὸν δῶρον· αὐτὸ τοῦ Δεσπότη τοῦ πανάγιου σώμα τὸ πάντα ἀληθῶς ἐκεῖνα δεξάμενον τὰ ὄνειδη, τὰς ὑβρεῖς, τοὺς μώλωπας, τὸ σταυρωθὲν, τὸ σφαγὲν, «τὸ μαρτυροῦσαν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου τὴν καλὴν ὁμολογίαν», τὸ ῥαπισθὲν, τὸ αἰκισθὲν, τὸ ἐμπτυσμάτων ἀνασχόμενον, τὸ χολῆς γευσάμενον. Ὁμοίως καὶ ὁ οἶνος αὐτὸ τὸ αἷμα τὸ ἐκπηδῆσαν σφαττομένου τοῦ σώματος.

4 Τοῦτο τὸ σῶμα, τοῦτο τὸ αἷμα, τὸ συστάν ἐκ Πνεύματος ἁγίου, τὸ γεννηθὲν ἀπὸ τῆς Μαρίας⁹⁹ Παρθένου, τὸ ταφέν, τὸ ἀναστάν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, τὸ ἀνελθὸν εἰς τοὺς¹ οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς.

ΚΘ'

Πόθεν ἀσφαλῶς πιστεύομεν τὸ
μυστήριον

1 Καὶ τίς ἡ πίστις; Αὐτὸς εἶπε, «τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου», «τοῦτο τὸ αἷμά μου». Αὐτὸς καὶ τοῖς ἀποστόλοις ἐκέλευσε καὶ δι' ἐκείνων πάσῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦτο ποιεῖν. «Τοῦτο γάρ, φησί, ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν», οὐκ ἂν κελεύσας τοῦτο ποιεῖν, εἰ μὴ δύναμιν ἐνθήσειν ἔμελλεν, ὥστε δύνασθαι τοῦτο ποιεῖν.

99. μακαρίας S

1. τοὺς παραλ. S

ιερουργίας «ἔχει ἐπιτευχθῆ καὶ τελειωθῆ»³³, τὰ δῶρα ἀγιάσθηκαν καὶ ἡ θυσία συμπληρώθηκε, τὸ μέγα θῦμα καὶ ἱερόσφάγιο ποὺ ἐσφάγηκε γιὰ τὸν κόσμον φαίνεται ἐξαπλωμένο ἐπάνω στὴν ἀγία τράπεζα. Διότι ὁ ἄρτος τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου δὲν εἶναι πλέον τύπος οὔτε δῶρο ποὺ φέρει τὴν εἰκόνα τοῦ ἀληθινοῦ δώρου ἢ περικλείει μέσα του μιὰ ἐπιγραφή γιὰ τὸ σωτήριο πάθος, σὰν σὲ πίνακα, ἀλλ' εἶναι τὸ ἴδιο τὸ ἀληθινὸ δῶρο· εἶναι τὸ ἴδιο τὸ πανάγιο σῶμα τοῦ Κυρίου ποὺ ἐδέχθηκε πραγματικὰ ὅλες ἐκεῖνες τὶς προσβολές, τὶς ὕβρεις, τοὺς μώλωπες, ποὺ ἐσταυρώθηκε, ἐσφάγηκε, «ἐμαρτύρησε ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου τὴν καλὴ ὁμολογία»³⁴, ἐραπίσθηκε, ἐβασανίσθηκε, ὑπέφερε ἐμπτυσμούς, ἐγεύθηκε χολή. Ὁμοίως καὶ ὁ οἶνος εἶναι τὸ ἴδιο τὸ αἷμα ποὺ ἐξεπήδησε ὅταν ἐσφάγηκε τὸ σῶμα.

4 Τοῦτο εἶναι τὸ σῶμα, τοῦτο εἶναι τὸ αἷμα, ποὺ συστήθηκε ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἐγεννήθηκε ἀπὸ τὴ μακαρία Παρθένο, ἐτάφηκε, ἀναστήθηκε τὴν τρίτη ἡμέρα, ἀνῆλθε στοὺς οὐρανοὺς καὶ ἐκάθησε στὰ δεξιὰ τοῦ Πατρός.

29

Ἄπο ποῦ προέρχεται ἡ ἀσφαλὴς
πίστις μας στὸ μυστήριον

1 Καὶ ποιά εἶναι ἡ πίστις; Αὐτὸς εἶπε, «τοῦτο εἶναι τὸ σῶμά μου», «τοῦτο εἶναι τὸ αἷμα μου». Αὐτὸς παρήγγειλε καὶ στοὺς ἀποστόλους καὶ δι' αὐτῶν σὲ ὅλη τὴν Ἐκκλησία νὰ πράττουν τοῦτο. Διότι λέγει, «αὐτὸ νὰ κάμετε σὲ ἀνάμνησί μου», καὶ δὲν θὰ παρήγγελλε νὰ πράττουν τοῦτο, ἂν δὲν ἐπρόκειτο νὰ χορηγήσει δύναμι, ὥστε νὰ μποροῦν νὰ τὸ πράττουν.

33 Λόγοι τῆς εὐχῆς τῆς λειτουργίας τοῦ Μεγάλου Βασιλείου· λέγεται στὸ τέλος τῆς λειτουργίας, καθὼς ὁ ἱερεὺς ἐπιστρέφει πρὸς τὴν τράπεζα τῆς προθέσεως.

34. Α' Τιμ. 6,13.

Καὶ τίς ἡ δύναμις; Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἡ ἐξ ὕψους τοῦς ἀποστόλους ὀπλίσασα δύναμις, κατὰ τὸ εἰρημένον πρὸς αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ Κυρίου· «καθίσατε ² ἐν τῇ πόλει Ἱερουσαλήμ, ἕως οὗ ἐνδύσησθε δύναμιν ἐξ ὕψους»). Τοῦτο τὸ ἔργον ἐκείνης τῆς καθόδου. Οὐ γὰρ κατελθὼν ἅπαξ εἶτα ἀπολέλοιπεν ἡμᾶς, ἀλλὰ μεθ' ἡμῶν ἔστι καὶ ἔσται μέχρι παντός. Διὰ τοῦτο γὰρ ἔπεμψεν αὐτὸ ὁ Σωτὴρ, ἵνα μένη μεθ' ἡμῶν εἰς τὸν αἰῶνα· «καὶ ἄλλον γὰρ φησι παράκλητον πέμψω ὑμῖν ἵνα μένη μεθ' ὑμῶν εἰς τὸν αἰῶνα ³, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ ὁ κόσμος οὐ δύναται λαβεῖν, ὅτι οὐ θεωρεῖ αὐτό, οὐδὲ γινώσκει αὐτό, ὑμεῖς δὲ γινώσκετε αὐτό, ὅτι παρ' ὑμῖν μένει, καὶ ἐν ὑμῖν ἔσται»). Τοῦτο διὰ τῆς χειρὸς καὶ τῆς γλώσσης τῶν ἱερέων τὰ μυστήρια τελεσιουργεῖ.

2 Καὶ οὐ τὸ ἅγιον Πνεῦμα μόνον ἔπεμψεν ὁ Κύριος ἡμῖν, ὥστε μένειν μεθ' ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐπηγγείλατο μένειν μεθ' ἡμῶν ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. Ἄλλ' ὁ μὲν Παράκλητος ἀοράτως πάρεστιν ⁴, ὅτι σῶμα αὐτὸς οὐκ ἐφόρεσεν, ὃ δὲ Κύριος καὶ ὁραῖται καὶ ἀφῆς ἀνέχεται διὰ τῶν φρικτῶν καὶ ἱερῶν μυστηρίων, ὡς ἂν τὴν ἡμετέραν φύσιν καὶ δεξάμενος καὶ φέρων εἰς τὸν αἰῶνα.

3 Αὕτη ἡ τῆς ἱερωσύνης δύναμις, οὗτος ὁ ἱερεὺς. Οὐ γὰρ ἅπαξ ἑαυτὸν προσαγαγὼν καὶ θύσας ἐπαύσατο τῆς ἱερωσύνης, ἀλλὰ διηνεκῆ ταύτην λειτουργεῖ τὴν λειτουργίαν ἡμῖν, καθ' ἣν καὶ παράκλητός ἐστιν ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς τὸν Θεὸν δι' αἰῶνος, οὗ χάριν εἴρηται πρὸς αὐτόν· «σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα».

4 Διὰ τοῦτο οὐδεμία τοῖς πιστοῖς περὶ τοῦ ἁγιασμοῦ τῶν δώρων ἀμφιβολία, οὐδὲ περὶ τῶν ἄλλων τελετῶν, εἰ κατὰ τὴν πρόθεσιν καὶ τὰς εὐχὰς τῶν ἱερέων ἀποτελοῦνται.

5 Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον.

2. ὑμεῖς δὲ καθίσατε S

3. καὶ ἄλλον . . . αἰῶνα παραλ. S

4. Πρόσεστιν S

Καὶ ποιά εἶναι ἡ δύναμις; Τὸ ἅγιο Πνεῦμα εἶναι ἡ δύναμις ποῦ ὤπλισε τοὺς ἀποστόλους ἀπὸ ἄνω, σύμφωνα μὲ τὸ λόγο τοῦ Κυρίου πρὸς αὐτούς· «καθήσατε στὴν πόλι Ἰερουσαλήμ, ἕως ὅτου ἐνδυθῆτε δύναμι ἀπὸ ἐπάνω»³⁵. Αὐτὸ εἶναι ἔργο ἐκείνης τῆς καθόδου· διότι τὸ Πνεῦμα δὲν κατέβηκε μιὰ μόνο φορὰ κι' ἔπειτα μᾶς ἐγκατέλειψε, ἀλλὰ εἶναι καὶ θὰ εἶναι μαζί μας γιὰ πάντα. Ὁ Σωτὴρ γι' αὐτὸ τὸ ἔστειλε, γιὰ νὰ μένη μαζί μας αἰωνίως· διότι λέγει «θὰ σᾶς στείλω καὶ ἄλλον Παράκλητο, γιὰ νὰ μένη μαζί σας στὸν αἰῶνα, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, τὸ ὁποῖο δὲν μπορεῖ νὰ λάβῃ ὁ κόσμος, διότι δὲν τὸ θεωρεῖ οὔτε τὸ γνωρίζει, ἐσεῖς δὲ τὸ γνωρίζετε, διότι μένει μαζί σας καὶ θὰ εἶναι μαζί σας»³⁶. Αὐτὸ καθαγιαίνει τὰ μυστήρια μὲ τὸ χέρι καὶ τῆ γλῶσσα τῶν ἱερέων.

2 Καὶ δὲν μᾶς ἔστειλε μόνο τὸ ἅγιο Πνεῦμα ὁ Κύριος, γιὰ νὰ μένη μαζί μας, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ὑποσχέθηκε ὅτι θὰ μένη μαζί μας ἕως τῆ συντέλεια τοῦ αἰῶνος³⁷. Ἄλλ' ὁ μὲν Παράκλητος παρίσταται ἀοράτως, διότι αὐτὸς δὲν ἐφόρεσε σῶμα, ὁ δὲ Κύριος καὶ βλέπεται καὶ στὴν ἀφή προσφέρεται μὲ τὰ φρικτὰ καὶ ἱερὰ μυστήρια, ἀφοῦ ἐδέχθηκε τῆ φύσι μας καὶ τὴν διατηρεῖ στὸν αἰῶνα.

3 Αὐτὴ εἶναι ἡ δύναμις τῆς ἱερωσύνης, αὐτὸς εἶναι ὁ ἱερεὺς. Διότι δὲν προσέφερε κι' ἐθυσίασε ἐφ' ἅπαξ τὸν ἑαυτὸ του καὶ ἔπειτα ἔπαυσε τὴν ἱερωσύνη, ἀλλὰ ἀσκεῖ διαπαντὸς γιὰ μᾶς αὐτὴ τῆ λειτουργία, ἐξ αἰτίας τῆς ὁποίας εἶναι καὶ παράκλητος γιὰ μᾶς πρὸς τὸν Θεὸ αἰωνίως, καὶ γιὰ τὴν ὁποία τοῦ ἔχει λεχθῆ· «σὺ εἶσαι ἱερεὺς στὴν αἰωνιότητα»³⁸.

4 Γι' αὐτὸ δὲν ὑπάρχει στοὺς πιστοὺς καμμία ἀμφιβολία γιὰ τὸν ἁγιασμὸ τῶν δώρων, οὔτε γιὰ τὶς ἄλλες τελετές, ὅτι ἐπιτελοῦνται κατὰ τὴν πρόθεσι καὶ τὶς εὐχὲς τῶν ἱερέων.

5 Ἀρκετὰ εἶναι αὐτὰ γιὰ τὸ θέμα τοῦτο.

35. Λουκᾶ 24,49.

36. Ἰω. 14,16 ἔ.

37. Ματθ. 28,20.

38. Ψαλμ. 109,4. Βλ. Ἑβρ. 7,17. 21.

Λ'

Περὶ ὧν ἡμῖν ἐνταῦθά τινες Λατῖνοι
μέμφονται, καὶ πρὸς τὴν μέμφιν
ἀπολογία καὶ λύσις

1 Ἐνταῦθα δέ τινες Λατῖνοι τῶν ἡμετέρων ἐπιλαμβάνονται. Φασὶ γάρ, μετὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον, τὸ «λάβετε, φάγετε» καὶ τὰ ἐξῆς, πρὸς τὸ ἁγιασθῆναι τὰ δῶρα μηδεμιᾶς εὐχῆς ἔτι δεῖσθαι, ὡς ἂν ὑπὸ ⁵ τοῦ Κυριακοῦ λόγου τελειούμενα ⁶. Διὰ τοῦτο οἱ μετὰ τὸ ἀνειπεῖν ταῦτα τὰ ρήματα ἄρτον καὶ οἶνον ὀνομάζοντες καὶ ὡς μήπω ἁγιασθεῖσιν εὐχόμενοι τὸν ἁγιασμόν, πρὸς τῷ ἀπιστίαν νοσεῖν, φασί, καὶ μάταιόν τι καὶ παρέλκον προᾶγμα ποιούσιν. Ὅτι δὲ οὗτός ἐστιν ὁ λόγος, ὃ τὰ δῶρα τελειῶν, ὃ μακάριος, φασί, Χρυσόστομος μαρτυρεῖ λέγων ὅτι καθάπερ ὁ δημιουργικὸς λόγος, τὸ «αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε», εἴρηται μὲν ἅπαξ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἐνεργεῖ δὲ αἰεὶ· οὕτω καὶ ὁ λόγος οὗτος ἅπαξ ῥηθεὶς ὑπὸ Σωτῆρος διὰ παντός ἐνεργεῖ. Οἱ τοίνυν τῇ ἑαυτῶν εὐχῇ θαρροῦντες μᾶλλον ἢ τῷ Κυριακῷ λόγῳ, πρῶτον μὲν ἀσθένειαν αὐτοῦ καταγινώσκουσιν, ἔπειτα ἑαυτοῖς θαρροῦντες φαίνονται μᾶλλον· καὶ τρίτον, ἀμφιβόλου πράγματος τῆς ἀνθρωπίνης εὐχῆς τὸ μυστήριον ἐξαρθῶσι, προᾶγμα τοσοῦτον, καὶ ὃ δεῖ βεβαιότατα πιστεύειν ἀμφιβολίας μεστὸν ἀποφαίνουσιν. Οὐ γὰρ ἀνάγκη τὸν εὐχόμενον καὶ εἰσακούεσθαι, κἂν ἢ Παῦλος τὴν ἀρετὴν.

2 Ταῦτα δὲ πάντα λύειν οὐ χαλεπόν. Καὶ πρῶτον ἀπ' αὐτῶν ⁷ τῶν τοῦ θεοῦ Ἰωάννου ρημάτων, οἷς ἰσχυρίζονται. Εἰ γὰρ κατὰ τὸν δημιουργικὸν λόγον καὶ οὗτος ὁ λόγος δύναται, σκοπῶμεν ἐκεῖνο.

5. ἂν παραλ. S

6. τελούμενα S

7. ἀπ' αὐτῶν M ἀπὸ S

30

Περὶ τῶν μομφῶν μερικῶν Λατίνων
ἐναντίον μας στοῦ θέματος τοῦτο, ἀπο-
λογία γι' αὐτές καὶ λύσις

1 Μερικοὶ Λατῖνοι ἀσχολοῦνται ἐδῶ μὲ τὰ ἰδιῶτά μας. Λέγουν πραγματικά, ὅτι μετὰ τὸ λόγο τοῦ Κυρίου, «λάβετε, φάγετε» καὶ τὰ ἐπόμενα, τὰ δῶρα δὲν χρειάζονται καμμιά εὐχή γιὰ ν' ἁγιασθοῦν, διότι τελειώνονται ἀπὸ τὸν λόγο τοῦ Κυρίου. Γι' αὐτό, λέγουν, αὐτοὶ ποὺ μετὰ τὴν ἐπανάληψι αὐτῶν τῶν λόγων ὀνομάζουν τὰ δῶρα ἄρτο καὶ οἶνο καί, σὰν νὰ μὴ ἔχουν ἀκόμη ἁγιασθῆ, εὐχονται γιὰ τὸν ἁγιασμό, ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἶναι ἄρρωστοὶ ἀπὸ ἀπιστία, κάμουν καὶ κάτι μάταιο καὶ περιττό. Ὅτι δὲ αὐτὸς ὁ λόγος εἶναι ποὺ τελειώνει τὰ δῶρα, τὸ μαρτυρεῖ, λέγουν, ὁ μακάριος Χρυσόστομος, λέγοντας ὅτι, ὅπως ὁ δημιουργικὸς λόγος, τὸ «αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε»³⁹, ἔχει μὲν λεχθῆ μία μόνο φορὰ ἀπὸ τὸν Θεό, ἐνεργεῖ δὲ πάντοτε, ἔτσι καὶ αὐτὸς ὁ λόγος ποὺ ἐλέχθη μία φορὰ ἀπὸ τὸν Σωτῆρα ἐνεργεῖ διαπαντός⁴⁰. Αὐτοὶ λοιπὸν ποὺ θαρροῦν περισσότερο στὴν ἰδική τους εὐχή παρὰ στοῦ λόγου τοῦ Κυρίου, πρῶτα μὲν ἀποδίδουν σ' αὐτὸν ἀδυναμία, ἔπειτα δὲ φαίνονται νὰ ἔχουν περισσότερη ἐμπιστοσύνη στὸν ἑαυτό τους· καὶ τρίτο ἐξαρτοῦν ἀπὸ ἀμφίβολο πρᾶγμα, τὴν ἀνθρώπινη εὐχή, τὸ μυστήριον, ἕνα τόσο μεγάλο πρᾶγμα, καὶ παρουσιάζουν γεμᾶτο ἀμφιβολία κάτι ποὺ πρέπει νὰ πιστεῦουν μὲ βεβαιότητα. Διότι, συνεχίζουν, δὲν εἶναι ἀνάγκη ὁ εὐχόμενος καὶ νὰ εἰσακούεται, ἀκόμη καὶ ἂν εἶναι Παῦλος.

2 Δὲν εἶναι δύσκολο ν' ἀναιρέσωμε ὅλα αὐτά. Καὶ πρῶτα ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ θείου Ἰωάννου, στὰ ὁποῖα στηρίζονται. Ἄς ἐξετάσωμε πραγματικά, ἂν καὶ αὐτὸς ὁ λόγος ἔχει τὴν ἴδια ἰσχὺ μὲ τὸν δημιουργικὸν λόγον.

39. Γεν. 1,22. 8,17. 9,7.

40. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς τὴν προδοσίαν Ἰούδα 1,6. PG 49.380.

3 *Εἶπεν ὁ Θεός· «αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε». Τί οὖν; Μετὰ τὸν λόγον ἐκεῖνον οὐδενὸς πρὸς τοῦτο δεόμεθα καὶ χρεία ἡμῖν ἄλλου τινὸς πρὸς τὴν αὐξήσιν οὐδεμία; ἢ καὶ γάμου καὶ συναφείας δεῖ καὶ τῆς ἄλλης ἐπιμελείας, καὶ τούτων χωρὶς οὐ δυνατὸν συνεστάναι τὸ γένος καὶ προχωρεῖν; Οὐκοῦν καθάπερ ἐκεῖ πρὸς παιδοποιίαν ἀναγκαῖον ἠγούμεθα τὸν γάμον καὶ μετὰ τὸν γάμον ὑπὲρ αὐτοῦ τούτου πάλιν εὐχόμεθα καὶ οὐ δοκοῦμεν ἀτιμάζειν τὸν δημιουργικὸν λόγον, εἰδότες αἴτιον μὲν αὐτὸν εἶναι τῆς γενέσεως, ἀλλὰ τὸν τρόπον τοῦτον διὰ γάμου, διὰ τροφῆς, διὰ τῶν ἄλλων· οὕτω καὶ ἐνταῦθα πιστεύομεν αὐτὸν εἶναι τὸν ἐνεργοῦντα τὸ μυστήριον τὸν τοῦ Κυρίου λόγον, ἀλλ' οὕτω διὰ ἱερέως, δι' ἐντεύξεως αὐτοῦ καὶ εὐχῆς. Οὐ γὰρ διὰ πάντων ἐνεργεῖν ἀπλῶς οὐδὲ ὀπωσδήποτε, ἀλλὰ πολλὰ τὰ ζητούμενα, ὧν χωρὶς οὐ ποιήσει τὰ ἑαυτοῦ. Τὸν δὲ τοῦ Χριστοῦ θάνατον τίς οὐκ οἶδεν, ὡς αὐτός ἐστι μόνος ὁ τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν εἰσενεγκὼν εἰς τὸν κόσμον; Ἐὰν ἀλλὰ κάκεινο γινώσκωμεν, ὅτι μετὰ τὸν θάνατον ἐκεῖνον καὶ πίστεως χρεία καὶ μετανοίας καὶ ἐξομολογήσεως καὶ τῆς τῶν ἱερέων εὐχῆς· καὶ οὐκ ἔστι λυθῆναι τῶν ἁμαρτιῶν ἄνθρωπον μὴ τούτων ἠγησαμένων. Τί οὖν; Ἀτιμάζομεν τὸν θάνατον ἐκείνου⁸ καὶ ἀσθένειαν αὐτοῦ καταγινώσκωμεν, ὅτι νομίζομεν μὴ ἀρκεῖν τὰ παρ' ἐκείνου, ἐὰν μὴ καὶ τὰ παρ' ἡμῶν αὐτῶν εἰσενέγκωμεν; Οὐδαμῶς.*

4 *Οὐκοῦν οὐδὲ τοῖς εὐχομένοις ὑπὲρ τοῦ τελειωθῆναι τὰ δῶρα τὰ τοιαῦτα ἐγκαλεῖν εὐλογον· ἐπεὶ οὐδὲ τῇ εὐχῇ θαρροῦντες ἑαυτοῖς θαρροῦσιν, ἀλλὰ τῷ δώσειν ἐπαγγελιαμένῳ Θεῷ. Τοῦναντίον μὲν γὰρ ὁ τῆς εὐχῆς ἀπαιτεῖ λόγος. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ ποιῶν τὴν εὐχὴν τοῖς εὐχομένοις, τὸ μὴ θαρρεῖν ἑαυτοῖς περὶ τῶν ζητουμένων, ἀλλὰ παρὰ τῷ Θεῷ μόνῳ πιστεύειν εὐρήσειν αὐτά.*

3 Εἶπε ὁ Θεός «αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε». Τί λοιπόν; Μετὰ τὸ λόγο ἐκεῖνο δὲν ἔχομε ἀνάγκη τίποτε ἄλλο γι' αὐτὸ καὶ δὲν μᾶς χρειάζεται γιὰ τὴν αὕξησι τίποτε ἄλλο; Ἡ χρειάζεται καὶ γάμος καὶ συζυγικὴ συνάφεια καὶ ἡ ἄλλη φροντίδα, καὶ χωρὶς αὐτὰ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ διατηρηθῇ καὶ προχωρήσῃ τὸ ἀνθρώπινο γένος; Λοιπὸν ὅπως ἐκεῖ γιὰ τὴν παιδοποιία θεωροῦμε ἀναγκαῖο τὸ γάμο καὶ μετὰ τὸ γάμο πάλι προσευχόμεσθε γι' αὐτὸν τὸν σκοπὸ καὶ δὲν νομίζομε ὅτι ἀτιμάζομε τὸ δημιουργικὸν λόγο, γνωρίζοντας ὅτι αὐτὸς ὁ λόγος εἶναι αἷτιος τῆς γεννήσεως, ἀλλὰ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο, μὲ τὸ γάμο, μὲ τὴν τροφή, μὲ τὰ ἄλλα· ἔτσι καὶ ἐδῶ πιστεύομε ὅτι ὁ ἴδιος ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι ποὺ ἐνεργεῖ τὸ μυστήριον, ἀλλὰ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο, διὰ τοῦ ἱερέως, διὰ τῆς παρακλήσεως αὐτοῦ καὶ τῆς εὐχῆς. Διότι αὐτὸς ὁ λόγος δὲν ἐνεργεῖ μὲ ὅλα τὰ μέσα καὶ σὲ ὅλες τὶς συνθήκες, ἀλλ' ἀπαιτοῦνται πολλά, χωρὶς τὰ ὁποῖα δὲν ἀσκεῖ τὶς ἐνέργειές του. Γιὰ τὸ θάνατον τοῦ Χριστοῦ, ποῖος δὲν γνωρίζει ὅτι μόνον αὐτὸς εἶναι ποὺ ἔφερε στὸν κόσμον τὴν ἄφεσιν τῶν ἀμαρτιῶν; Ἀλλὰ γνωρίζομε κι' αὐτό, ὅτι ἔπειτα ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ θάνατον, χρειάζεται καὶ πίστις καὶ μετάνοια καὶ ἐξομολόγησις καὶ εὐχὴ τῶν ἱερέων· καὶ δὲν μπορεῖ ἄνθρωπος νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὶς ἀμαρτίες ἂν δὲν προηγηθῶν αὐτὰ. Τί λοιπόν; Ἀτιμάζομε τὸ θάνατον ἐκείνου καὶ τοῦ ἀποδίδομε ἀδυναμία μὲ τὸ νὰ νομίζωμε ὅτι δὲν ἀρκοῦν ὅσα προέρχονται ἀπὸ ἐκεῖνον, ἂν δὲν εἰσφέρωμε καὶ τὰ ἰδικὰ μας; Καθόλου.

4 Λοιπὸν δὲν εἶναι εὐλόγον οὔτε τοῦ, εὐχομένους νὰ τελειωθῶν τὰ δῶρα νὰ κατηγοροῦμε γιὰ τέτοια, διότι δὲν θαρροῦν στοὺς ἑαυτοὺς τους, θαρρώντας στὴν εὐχὴ, ἀλλὰ στὸ Θεὸ ποὺ ὑποσχέθηκε νὰ δώσῃ τὸν ἁγιασμό. Τὸ ἀντίθετον μάλιστα ἀπαιτεῖ ὁ λόγος τῆς προσευχῆς. Διότι τοῦτο εἶναι ποὺ ἐπιβάλλει τὴν εὐχὴ στοὺς εὐχομένους, τὸ ὅτι δὲν ἔχουν ἐμπιστοσύνη στοὺς ἑαυτοὺς τους γιὰ τὰ ζητούμενα, ἀλλὰ πιστεύουν ὅτι θὰ τὰ εὔρουν μόνον ἀπὸ τὸν Θεόν. Καὶ αὐτὸ βοᾷ ὁ εὐχόμενος, ὅτι, καταφεύγοντας στὸν Θεόν μετὰ τὴν ἐγκατάλειψιν

- Καὶ τοῦτο βοᾷ ὁ εὐχόμενος, δι' ὧν ἑαυτὸν ἀφείς, εἰς τὸν Θεὸν καταφεύγει, ὡς τῆς ἑαυτοῦ κατέγνω δυνάμεως καὶ διὰ τοῦτο Θεῷ τὸ πᾶν⁹ ἐπιτρέπει. Οὐκ ἑμὸν, φησί, τοῦτο οὐδὲ τῆς ἐμῆς ἰσχύος, ἀλλὰ σοῦ δεῖται καὶ σοὶ τὸ πᾶν ἀνατίθημι.
- 5 Καὶ μάλιστα⁹ ὅταν τὰ ὑπὲρ φύσιν καὶ πάντα νικῶντα λόγον εὐχόμεθα, οἷα τὰ τῶν μυστηρίων. Τότε γὰρ τῷ Θεῷ μόνῳ θαρρεῖν τοὺς εὐχομένους πᾶσα ἀνάγκη. Ταῦτα γὰρ οὔτε ἐνθυμηθῆναι δυνατὸν ἦν ἄνθρωπον μὴ τοῦ Θεοῦ διδάξαντος, οὔτε ἐπιθυμῆσαι μὴ ἐκείνου παραινέσαντος, οὔτε προσδοκῆσαι λαβεῖν μὴ¹⁰ τοῦ ἀψευδοῦς τοῦτο ἐλπίσαντος. Ὡστε οὐδὲ εὐξασθαι περὶ τούτων ἐτόλμησεν ἄν οὐδεὶς, εἰ μὴ αὐτὸς ἔδειξεν ἀσφαλῶς ὡς ἄρα αἰτεῖσθαι ταῦτα βούλεται καὶ χορηγεῖν τοῖς αἰτοῦσιν ἐτοίμως ἔχει. Διὰ τοῦτο οὐδὲ ἀμφίβολος ἐνταῦθα ἡ εὐχὴ οὐδὲ τὸ πέρασ ἀδηλον ἔχει, αὐτοῦ τοῦ δοῦναι Κυρίου διὰ πάντων δείξαντος ὅτι βούλεται δοῦναι.
- 6 Διὰ τοῦτο τῶν μυστηρίων τὸν ἀγιασμὸν τῇ εὐχῇ τοῦ ἱερέως πιστεύομεν, οὐχ ὡς ἀνθρωπίνῃ τινὶ ἀλλ' ὡς Θεοῦ δυνάμει θαρροῦντες· οὐ γὰρ διὰ τὸν εὐχόμενον ἄνθρωπον, ἀλλὰ διὰ τὸν ἐπακούοντα Θεόν, οὐδ' ὅτι ἐκεῖνος ἐδεήθη, ἀλλ' ὅτι ἡ ἀλήθεια ἐπηγγείλατο δώσειν.
- 7 Ὅτι δὲ ὁ Χριστὸς ἔδειξεν ὡς ταύτην αἰεὶ βούλεται διδόναι τὴν χάριν ἡμῖν, οὐδὲ λόγου δεῖται. Διὰ τοῦτο γὰρ εἰς τὴν γῆν ἦλθε καὶ ἐτύθη καὶ ἀπέθανε. Διὰ τοῦτο θυσιαστήρια καὶ ἱερεῖς καὶ πᾶσα καθαρσις καὶ πᾶσαι ἐντολαὶ καὶ διδασκαλίαι καὶ παραινέσεις, ἵνα τὴν τράπεζαν παραθῆ ταύτην ἡμῖν. Διὰ τοῦτο καὶ τοῦ Πάσχα ἐπιθυμῆσαι ἔλεγεν ἐκείνου, ὅτι τοῦτο ἔμελλε τηρικαῦτα παραδιδόναι τὸ ἀληθινὸν Πάσχα τοῖς μαθηταῖς· διὰ τοῦτο ἐκέλευσε, «τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν», ὅτι τοῦτο βούλεται ἱεουργεῖσθαι αἰεὶ παρ' ἡμῶν.
- 8 Τίς οὖν ἔτι περὶ τοῦ ζητουμένου τοῖς εὐχομένοις ἀμφιβολία γένοιτ' ἄν, εἰ λήφονται ὁ δέονται μὲν οὗτοι λαβεῖν, ὁ δὲ δοῦναι

9. θεῷ τὸ M τῷ θεῷ S

10. μὴ παρὰ S

ἑαυτοῦ, καταδικάζει τὴν προσωπικὴν του δύναμι καὶ γι' αὐτὸ ἀναθέτει τὸ πᾶν στὸ Θεό. Δὲν εἶναι ἰδικό μου, λέγει, τοῦτο, οὔτε τῆς ἰδικῆς μου δυνάμεως, ἀλλὰ χρειάζεται ἐσένα, καὶ σ' ἐσένα ἀναθέτω τὸ πᾶν.

5 Καὶ πρὸ πάντων ὅταν προσευχώμαστε γι' αὐτὰ ποὺ εἶναι ὑπὲρ φύσι καὶ νικοῦν κάθε λόγο, ὅπως εἶναι τὰ σχετικὰ μὲ τὰ μυστήρια. Τότε πραγματικὰ εἶναι ἀπόλυτος ἀνάγκη μόνο στὸ Θεὸ νὰ θαρροῦν οἱ προσευχόμενοι. Διότι αὐτὰ οὔτε νὰ τὰ φαντασθῆ δὲν ἦταν δυνατὸ ἄνθρωπος, ἂν δὲν τὰ εἶχε διδάξει ὁ Θεός, οὔτε νὰ τὰ ἐπιθυμήσῃ, ἂν δὲν εἶχε παραινέσει ἐκεῖνος, οὔτε νὰ προσδοκήσῃ νὰ τὰ λάβῃ, ἂν δὲν τὸ εἶχε ἐλπίζει ὁ ἀψευδής. Ὡστε οὔτε νὰ εὐχηθῆ γι' αὐτὰ θὰ ἐτολμοῦσε κανεὶς, ἂν δὲν ἐδείκνυεν ὁ ἴδιος μὲ βεβαιότητα, ὅτι θέλει νὰ ζητοῦνται καὶ ὅτι εἶναι ἕτοιμος νὰ τὰ χορηγήσῃ σὲ ὅσους τὰ ζητοῦν. Γι' αὐτὸ ἐδῶ οὔτε ἡ ἀρχὴ εἶναι ἀμφίβολος οὔτε τὸ τέλος ἀδηλο, ἀφοῦ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος τῆς δωρεᾶς ἔδειξε μὲ ὅλους τοὺς τρόπους ὅτι θέλει νὰ δώσῃ.

6 Γι' αὐτὸ τὸν ἁγιασμὸ τῶν μυστηρίων τὸν ἐμπιστευόμεσθε στὴν εὐχὴ τοῦ ἱερέως, θαρρώντας ὄχι σὲ ἀνθρωπίνῃ ἀλλὰ σὲ θεία δύναμι· διότι δὲν ἀποδίδομε στὸν εὐχόμενο ἄνθρωπο ἀλλὰ στὸν εἰσακούοντα Θεό, οὔτε στὸ ὅτι ἐκεῖνος παρεκάλεσε ἀλλὰ στὸ ὅτι ἡ Ἀλήθεια ὑποσχέθηκε νὰ τὸ δώσῃ.

7 Ὅτι δὲ ὁ Χριστὸς ἔδειξε ὅτι θέλει πάντοτε νὰ μᾶς δίδῃ αὐτὴ τὴ χάρι, δὲν χρειάζεται ἀπόδειξι. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε ἦλθε στὴ γῆ καὶ ἐθυσιάσθηκε καὶ ἀπέθανε. Γι' αὐτὸ ὑπάρχουν θυσιαστήρια καὶ ἱερεῖς, κάθαρσις καὶ ἐντολές, διδασκαλίαι καὶ παραινέσεις, γιὰ νὰ μᾶς παραθέσῃ αὐτὴν τὴν τράπεζα. Γι' αὐτὸ ἔλεγε ἐπίσης ὅτι ἐπεθύμησε τὸ Πάσχα ἐκεῖνο, διότι ἐπρόκειτο τῶρα νὰ παραδώσῃ στοὺς μαθητὰς τοῦτο τὸ ἀληθινὸ Πάσχα· γι' αὐτὸ παρήγγειλε, «τοῦτο νὰ κάμετε στὴν ἀνάμνησί μου», διότι αὐτὸ θέλει νὰ ἱεουργῆται πάντοτε ἀπὸ μᾶς.

8 Ποιὰ λοιπὸν ἀμφιβολία θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξῃ γιὰ τὸ αἶτημα στοὺς εὐχομένους ὅτι θὰ λάβουν αὐτὸ ποὺ αὐτοὶ μὲν εὐχονται νὰ λάβουν, αὐτὸς δὲ ποὺ μπορεῖ νὰ τὸ δώσῃ ἐπι-

δυνάμενος διδόναι ἐπιθυμῆι; Οὕτως οἱ τὸν ἁγιασμόν τῶν δώρων τῇ εὐχῇ πιστεύοντες οὔτε τοῦ Σωτῆρος τὰς φωνὰς περιορῶσιν, οὔτε ἀμφιβόλου πράγματος τὸ μυστήριον ἐξαρτῶσι, τῆς ἀνθρωπίνης εὐχῆς, ὡς οἱ Λατῖνοι μάτην ἡμῖν ἐγκαλοῦσιν. Ἐπεὶ καὶ τὸ πανάγιον μύρον, ὃ τῇ θείᾳ κοινωνίᾳ ὁ μακάριος Διονύσιός φησιν («ὄμοταγές») εἶναι, τῇ εὐχῇ τελεῖται καὶ ἁγιάζεται. Καὶ ὡς εἶη τελεστικὸν καὶ ἁγιαστικόν, οὐδεμία τοῖς εὐσεβέσιν ἀμφιβολία.

9 Καὶ ἡ τοῦ ἱερέως χειροτονία καὶ ἡ τοῦ ἀρχιερέως τὸν ἴσον τρόπον διὰ τῆς εὐχῆς ἱερουργεῖται. «Εὐξώμεθα γάρ, φησὶν, ὑπὲρ αὐτοῦ, ἵνα ἔλθῃ ἐπ' αὐτὸν ἡ χάρις τοῦ παναγίου Πνεύματος», μετὰ τὴν ἐπίθεσιν τῆς χειρὸς ὃ χειροτονῶν πρὸς τὸν κλῆρον βοᾷ. Καὶ ἐν τῇ τῶν Λατίνων δὲ Ἐκκλησίᾳ, τελουμένης χειροτονίας¹¹ τοῦ ἀρχιερέως, μετὰ τὸ ἐπιχέαι τὸ μύρον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ χειροτονουμένου, ὃ τελῶν εὐχεται τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος πλουσίαν ἐπ' αὐτὸν κατελθεῖν. Καὶ ἄφεσις ἁμαρτιῶν τοῖς μετανοοῦσι διὰ τῆς εὐχῆς τῶν ἱερέων δίδοται.

10 Καὶ τὸ τελευταῖον τοῦ ἐλαίου μυστήριον ὡσαύτως ἡ τῶν ἱερέων εὐχὴ τελεσιουργεῖ· ὃ καὶ ἴασιν σωματικῆς νόσου καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν τοῖς τελουμένοις δύναται, ὡς ἡ ἀποστολικὴ παράδοσις ἔχει· «ἀσθενεῖ γάρ τις ἐν ὑμῖν, φησί· προσκαλεσάτω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας καὶ προσευξάσθωσαν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ¹², καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος, καὶ ἂν ἁμαρτίας ἧ πεποιθηκώς, ἀφεθήσεται αὐτῷ».

11 Οἱ τοίνυν τὴν εὐχὴν ἐν τοῖς μυστηρίοις ἀποδοκιμάζοντες πρὸς ταῦτα τί ἐροῦσιν; Εἰ γὰρ ἄδηλον τὸ παρὰ τῶν εὐχῶν, ὡς αὐτοὶ λέγουσιν, ἄδηλον μὲν ὁ ἱερεύς, εἰ τοῦτο ἔστιν ὃ καλεῖται, ἄδηλον

11. καὶ ἐν τῇ . . . τελουμένης χειροτονίας Χρήστου καὶ ἐν τῇ . . . τελουμένη χειροτονίᾳ S καὶ ἐν τῇ . . . τελουμένη χειροτονίᾳ MP

12. ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου προσθέτει S

θυμεί νὰ τὸ δώση; Ἔτσι οἱ ἐμπιστευόμενοι τὸν ἁγιασμὸ τῶν δώρων στήν εὐχή οὔτε τοῦ Σωτῆρος τοὺς λόγους καταφρονοῦν οὔτε στοὺς ἑαυτοὺς τους θαρροῦν οὔτε ἀπὸ ἀμφίβολο πρᾶγμα, τὴν ἀνθρωπίνην εὐχή, ἐξαρτοῦν τὸ μυστήριον, ὅπως μάταια μᾶς κατηγοροῦν οἱ Λατῖνοι.

Ἄλλωστε καὶ τὸ πανάγιον μῦρον τὸ ὁποῖο ὁ μακάριος Διονύσιος λέγει ὅτι εἶναι «ὁμοταγές»⁴¹, τελεῖται καὶ ἁγιαζέται μετὰ τὴν εὐχή. Καὶ ὅτι εἶναι τελεστικὸ καὶ ἁγιαστικὸ, δὲν ὑπάρχει καμμιά ἀμφιβολία στοὺς εὐσεβεῖς.

9 Καὶ τοῦ ἱερέως καὶ τοῦ ἀρχιερέως ἡ χειροτονία ἱεουργεῖται ὁμοίως μετὰ τὴν εὐχή. Διότι, «ὡς εὐχηθοῦμε ὑπὲρ αὐτοῦ, γιὰ νὰ ἔλθῃ ἐπάνω του ἡ χάρις τοῦ παναγίου Πνεύματος», ἐκφωνεῖ ὁ χειροτονητὴς πρὸς τὸν κλῆρον μετὰ τὴν ἐπίθεσι τοῦ χεριοῦ. Καὶ στήν Ἐκκλησίαν δὲ τῶν Λατίνων, ὅταν τελῆται χειροτονία ἀρχιερέως, μετὰ τὴν ἐπίχυσι τοῦ μύρου στήν κεφαλὴ τοῦ χειροτονουμένου, ὁ τελεστής εὐχεται νὰ κατέλθῃ σ' αὐτὸν πλουσία ἢ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Καὶ ἄφεσις ἀμαρτιῶν δίδεται ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς διὰ τῆς εὐχῆς σ' ὅσους μετανοοῦν.

10 Καὶ τὸ τελευταῖον μυστήριον τοῦ εὐχελαίου ὁμοίως τῶν ἱερέων ἢ εὐχὴ τελεσιουργεῖ, αὐτὸ ποὺ ἐξασφαλίζει ἴασι σωματικῆς ἀσθενείας καὶ ἄφεσι ἀμαρτιῶν σὲ ὅσους τὸ δέχονται, ὅπως βεβαιώνει ἡ ἀποστολικὴ παράδοσις· διότι λέγει, «ἀσθενεῖ κανεὶς μεταξύ σας; ὡς προσκαλέση τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὡς προσευχηθοῦν αὐτοὶ ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀλείψοντάς τον με ἔλαιον, καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως θὰ σώσῃ τὸν ἀσθενῆ καὶ ὁ Κύριος θὰ τὸν σηκώσῃ, κι' ἂν ἔχη κάμει ἀμαρτίες, θὰ τοῦ συγχωρηθοῦν»⁴².

11 Τί θὰ εἰποῦν λοιπὸν σ' αὐτὰ αὐτοὶ ποὺ ἀποδοκιμάζουν τὴν εὐχὴ στὰ μυστήρια; Ἐὰν εἶναι ἄδηλη ἢ ἀποτελεσματικότης τῶν εὐχῶν, ὅπως λέγουν αὐτοί, ἄδηλο εἶναι ἂν ὁ ἱερεὺς εἶναι

41. Διονυσίου, Ἐκκλ. Ἱεραρχία, 4,1. 3,3.

42. Ἰακ. 5,14 ἔ.

δὲ τὸ μύρον, εἰ δύναται ἀγιάζειν· καὶ οὕτως οὐδὲ τὸ μυστήριον συνεστάναι δύναται τῆς ἱεραῆς κοινωνίας οὔτε ἱερέως ἀληθῶς ὄντος οὔτε θυσιαστηρίου. Οὔτε γὰρ παρὰ ἰδιώτου λεγόμενον τὸν τοῦ Κυρίου λόγον τελεσιουργὸν εἶναι φαῖεν ἂν οὐδ' αὐτοί, οὔτε χωρὶς θυσιαστηρίου. Καὶ γὰρ καὶ τὸ θυσιαστήριον ἐν ᾧ δεῖ τιθέναι τὸν ἄρτον τῷ μύρῳ ἀγιάζεται, ὃ δὴ μύρον διὰ τῶν εὐχῶν τελεσιουργεῖται. *Ἐτι δὲ ἁμαρτιῶν ἄφεσιν τίς ἡμῖν δώσει βεβαίως, τῶν ἱερέων καὶ τῆς αὐτῶν δεήσεως ἀμφιβαλλομένων;

12 Καὶ οὐδὲν ἄλλως ἄλλο λοιπὸν ἢ πάντα τὸν Χριστιανισμόν ἐκ μέσου ποιῆσαι, ταῖς καινοτομίαις ἀκολουθοῦντας αὐτῶν. Φαίνεται τοίνυν ὡς ἐκείνοις μᾶλλον εἰ ταῦτα ἀξιοῦσιν ἐν ἀμφιβόλῳ κεῖται τὰ τῆς ἀρετῆς, καὶ πολὺν ἔχει τὸ πρᾶγμα κίνδυνον, ἀλλότρια τῶν πατρικῶν παραδόσεων καὶ τῆς ἐν αὐταῖς ἀσφαλείας ἐπινοοῦσιν.

13 *Ὅτι μὲν γὰρ εὐχομένοις ὁ Θεὸς ἐπινεύει καὶ δίδωσι Πνεῦμα ἅγιον τοῖς αἰτοῦσιν αὐτὸν καὶ οὐδὲν ἀδυνατεῖ τοῖς μετὰ πίστεως αὐτοῦ δεομένοις, αὐτὸς εἶπεν ὁ Θεὸς καὶ οὐδεμία μηχανὴ μὴ ταῦτα ἀληθῆ εἶναι. *Ὅτι δὲ διηγουμένοις ὀτιοῦν τῶν λογίων συμβαίνει τι τοιοῦτον, οὐδαμοῦ λέγεται.

14 Καὶ τὸ μὲν εὐχῆ τὰ μυστικὰ τελεῖν οἱ Πατέρες παρέδοσαν, ἀπὸ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν ἐκείνους ἐκδεξαμένων παραλαβόντες· (τά τε ἄλλα, καθάπερ ἔφην, καὶ τὴν ἱερὰν εὐχαριστίαν) μετὰ πολλοὺς ἄλλους καὶ Βασίλειος ὁ Μέγας καὶ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, οἱ μεγάλοι τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλοι· οἷς τοὺς ἀντιλέγοντας οὐδὲ λόγου τινὸς ἀξιοῦν χρὴ τοὺς εὐσεβεῖν βουλομένους.

15 Τὸν δὲ τοῦ Κυρίου περὶ τῶν μυστηρίων λόγον, ἐν εἴδει διηγήσεως λεγόμενον, πρὸς ἀγιασμόν τῶν δώρων ἀρκεῖν οὐδεὶς οὔτε

ὅ,τι καλεῖται, ἄδηλο τὸ μῦρο ἂν μπορῆ ν' ἀγιάσῃ· κι' ἔτσι οὔτε τὸ μυστήριον τῆς ἱερᾶς κοινωνίας μπορεῖ νὰ συσταθῆ, ἀφοῦ οὔτε ἱερεὺς πραγματικὰ ὑπάρχει οὔτε θυσιαστήριον. Διότι οὔτε αὐτοὶ δὲν θὰ ἠμποροῦσαν νὰ ἰσχυρισθοῦν ὅτι ὁ λόγος τοῦ Κυρίου εἶναι τελεσιουργὸς εἴτε ὅταν λέγεται ἀπὸ ἰδιώτη εἴτε ὅταν δὲν ὑπάρχει θυσιαστήριον. Διότι καὶ τὸ θυσιαστήριον, ἐπάνω στὸ ὁποῖο πρέπει νὰ τεθῆ ὁ ἄρτος, ἀγιάζεται μὲ τὸ μῦρο, τὸ δὲ μῦρο μὲ τὶς εὐχὲς ἀγιάζεται. Ἐξ ἄλλου τῶν ἁμαρτιῶν ἄφesi ποιὸς θὰ μᾶς δώσῃ μὲ βεβαιότητα, ὅταν ἀμφισβητεῖται ὁ χαρακτήρ τῶν ἱερέων καὶ τῆς εὐχῆς τους;

12 Τότε δὲν ὑπολείπεται τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ παραμερίσωμε ὁλόκληρο τὸ Χριστιανισμό, ἀκολουθώντας τὶς καινοτομίες τους. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ἐκεῖνοι, ἂν ἰσχυρίζωνται αὐτὰ, θέτουν σὲ ἀμφιβολία τὸ σύνολο τῆς ἀρετῆς μᾶλλον, καὶ τὸ πρᾶγμα ἐνέχει πολὺν κίνδυνο, ἀφοῦ ἐπιννοοῦν πράγματα ξένα πρὸς τὶς πατερικὲς παραδόσεις καὶ τὶς ἀσφάλειες ποὺ περιέχουν αὐτές.

13 Τὸ ὅτι βέβαια ὁ Θεὸς εἰσακούει τοὺς εὐχομένους καὶ δίδει ἅγιο Πνεῦμα σ' αὐτοὺς ποὺ τοῦ ζητοῦν καὶ τίποτε δὲν μένει ἀκατόρθωτο γι' αὐτοὺς ποὺ προσεύχονται μὲ πίστι, τὸ εἶπε ὁ ἴδιος ὁ Θεός, καὶ δὲν ὑπάρχει κανένας τρόπος νὰ μὴ εἶναι ἀληθινὰ αὐτὰ. Τὸ ὅτι δὲ κάτι τέτοιο συμβαίνει στοὺς διηγουμένους ὁποιοδήποτε ἀπὸ τὰ λόγια, δὲν λέγεται πουθενά.

14 Τὸ νὰ τελοῦμε μὲν τὰ μυστήρια μὲ εὐχή, τὸ παρέδωσαν οἱ Πατέρες, οἱ ὁποῖοι τὰ παρέλαβαν ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους καὶ τοὺς διαδόχους τους (καὶ τὰ ἄλλα, ὅπως εἶπα, καὶ τὴν ἱερὰ εὐχαριστία), μετὰ πολλοὺς ἄλλους καὶ ὁ μέγας Βασίλειος καὶ ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος, οἱ μεγάλοι διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας· κι' ὅσους ἀντιλέγουν σ' αὐτοὺς αὐτοὶ ποὺ θέλουν νὰ εὐσεβοῦν δὲν πρέπει νὰ τοὺς ὑπολογίζουν καθόλου.

15 Τὸ ὅτι δὲ ὁ λόγος τοῦ Κυρίου περὶ τοῦ μυστηρίου, ἀπαγγελ-
 λόμενος σὲ μορφή διηγήσεως, ἀρκεῖ πρὸς ἀγιασμό τῶν δώ-

τῶν ἀποστόλων οὔτε τῶν διδασκάλων εἰπὼν φαίνεται· ἀλλ' ὅτι μὲν ἅπαξ ὑπὸ τοῦ Κυρίου ρηθείς αὐτῷ τῷ ὑπ' ἐκείνου ρηθῆναι καθάπερ ὁ δημιουργικὸς λόγος αἰεὶ ἐνεργεῖ, καὶ ὁ μακάριός φησι Ἰωάννης· ὅτι δὲ νῦν ὑπὸ τοῦ ἱερέως λεγόμενος διὰ τὸ ὑπ' ἐκείνου λέγεσθαι τοῦτο δύναται, οὐδαμῶθεν ἔστι μαθεῖν· ἐπεὶ οὐδ' αὐτὸς ὁ δημιουργικὸς λόγος ἐνεργεῖ, ὅτι ἐφ' ἐκάστῳ τῶν γινομένων ὑπό τινος ἀνθρώπου λέγεται, ἀλλ' ὅτι ἔστιν ἅπαξ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰρημένος.

ΛΑ'

Ὅτι καὶ τῆ Ἐκκλησία Λατίνων ἡ
τελετὴ κατὰ τὸν αὐτὸν ἡμῖν
τελεῖται τρόπον

- 1 Ὁ δὲ παντελῶς αὐτοῦς ἐπιστομίζει, ὅτι καὶ ἡ τῶν Λατίνων Ἐκκλησία, εἰς ἣν ἀναφέρειν δοκοῦσι, μετὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον εὐχεσθαι ὑπὲρ τῶν δώρων οὐ παραιτοῦνται. Λανθάνει δὲ αὐτοῦς ὅτι τε οὐκ εὐθὺς μετὰ τὸν λόγον εὐχονται καὶ ὅτι οὐ σαφῶς ἀγιασμὸν αἰτοῦνται καὶ μεταβολὴν εἰς τὸ Κυριακὸν σῶμα, ἀλλ' ἑτέροις χρῶνται ὀνόμασι πρὸς τοῦτο φέρουσι καὶ τὰ αὐτὰ δυναμένοις.
- 2 Τίς δὲ ἡ εὐχή; «Κέλευσον ἀνενεχθῆναι τὰ δῶρα ταῦτα ἐν χειρὶ ἀγγέλου εἰς τὸ ὑπερουράνιον σου θυσιαστήριον». Λεγέτωσαν γὰρ τί ἔστιν αὐτὸ τὸ «ἀνενεχθῆναι τὰ δῶρα»; Ἡ γὰρ τοπικὴν μετάθεσιν αὐτοῖς εὐχονται ἀπὸ τῆς γῆς καὶ τῶν κάτω τόπων εἰς τὸν οὐρανόν, ἢ ἀξίαν τινὰ καὶ τὴν ἀπὸ τῶν ταπεινοτέρων ἐπὶ τὰ ὑψηλότερα μεταβολὴν.
- 3 Ἀλλ' εἰ μὲν τὸ πρῶτον, τί τὸ ὄφελος ταύτης ἡμῖν τῆς εὐχῆς ἀφ' ἡμῶν ἀρθῆναι τὰ ἅγια, ἃ παρ' ἡμῖν εἶναι καὶ ἐν ἡμῖν μένειν καὶ εὐχόμεθα καὶ πιστεύομεν, ὡς τοῦτο ὄν τὸ εἶναι τὸν Χριστὸν «μεθ' ἡμῶν ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος»; Πῶς δὲ οὐ πιστεύουσιν, εἰ σῶμα Χριστοῦ τοῦτο γιγνώσκουσιν, ὅτι καὶ ἐν

ρων, δὲν φαίνεται νὰ τὸ εἶπε κανεὶς, οὔτε ἀπόστολος οὔτε διδάσκαλος. Τὸ ὅτι, ἀφοῦ ἐλέχθηκε μία φορά ἀπὸ τὸν Κύριο, γιὰ τὸ λόγο ἀπλῶς ὅτι ἐλέχθηκε ἀπὸ ἐκεῖνον ὅπως ὁ δημιουργικὸς λόγος, ἐνεργεῖ παντοτινά, τὸ λέγει ὁ ἴδιος ὁ Ἰωάννης· ὅτι δὲν ἐνεργεῖ τοῦτο τῶρα προφερόμενος ἀπὸ τὸν ἱερέα, γιὰ τὸ λόγο ἀπλῶς ὅτι λέγεται ἀπὸ αὐτόν, αὐτὸ δὲν διδάσκεται πουθενά· ἄλλωστε οὔτε ὁ ἴδιος ὁ δημιουργικὸς λόγος ἐνεργεῖ γιατί προφέρεται ἀπὸ κάποιον ἄνθρωπο γιὰ κάθε γινόμενον, ἀλλὰ γιατί ἔχει μία φορά λεχθῆ ἀπὸ τὸν Θεό.

31

“Οτι καὶ στήν Ἐκκλησίαν τῶν Λατίνων ἡ τελετὴ γίνεται κατὰ τὸν ἴδιο μ’ ἐμᾶς τρόπο

- 1 Ἐκεῖνο δὲ ποῦ τοὺς ἀποστομῶνει ἐντελῶς εἶναι ὅτι καὶ τῶν Λατίνων ἡ Ἐκκλησία, στήν ὁποία νομίζουν ὅτι ἀναφέρονται, δὲν παραλείπουν νὰ εὔχονται ὑπὲρ τῶν δώρων μετὰ τὸ λόγο τοῦ Κυρίου. Τοὺς διαφεύγει μόνο τοῦτο, ὅτι δὲν εὔχονται ἀμέσως μετὰ τὸ λόγο καὶ ὅτι δὲν ζητοῦν σαφῶς ἁγιασμό καὶ μεταβολὴ στὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ χρησιμοποιοῦν ἄλλες ἐκφράσεις ποῦ σ’ αὐτὸ ὁδηγοῦν καὶ τὰ ἴδια σημαίνουν.
- 2 Ποιὰ εἶναι ἡ εὐχή; «Διάταξε νὰ ἀνεβασθοῦν τὰ δῶρα αὐτὰ μὲ χέρι ἀγγέλου στὸ ὑπερουράνιό σου θυσιαστήριον». Ἄς εἰποῦν λοιπὸν τί εἶναι αὐτὸ τὸ «νὰ ἀνεβασθοῦν τὰ δῶρα»; Εὔχονται γι’ αὐτὰ ἢ τοπικὴ μετάθεσι ἀπὸ τῆ γῆ καὶ τοὺς κάτω τόπους στὸν οὐρανὸ ἢ ποιοτικὴ μεταβολὴ, ἀπὸ τὰ ταπεινότερα πρὸς τὰ ὑψηλότερα.
- 3 Ἄλλ’ ἂν πρόκειται γιὰ τὸ πρῶτο, τί μᾶς ὠφελεῖ αὐτὴ ἡ εὐχή, νὰ ἀρθοῦν ἀπὸ μᾶς τὰ ἅγια, τὰ ὁποῖα εὐχόμεσθε καὶ πιστεύομε νὰ εἶναι καὶ νὰ μένουν μαζί μας, μὲ τὴν ἔννοια νὰ εἶναι ὁ Χριστὸς «μαζί μας ἕως τῆ συντέλεια τοῦ αἰῶνος»⁴³; Πῶς δέ, ἂν γνωρίζουν ὅτι τοῦτο εἶναι σῶμα Χριστοῦ, δὲν

ἡμῖν ἐστι καὶ ὑπερουράνιον ἐστι καὶ ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς κάθηται, τρόπον ὃν οἶδεν αὐτός; Πῶς δ' ἂν εἶη τὸ μήπω ὑπερουράνιον αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ τὸ ὑπερουράνιον; Πῶς δὲ καὶ ἀνενεχθήσεται ἐν χειρὶ ἀγγέλου τὸ ὑπὲρ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν καὶ δύναμιν καὶ πᾶν ὄνομα ὀνομαζόμενον;

4 Εἰ δὲ ἀξίαν τινὰ αὐτοῖς εὐχονται καὶ τὴν ἐπί τι βέλτιον μεταβολήν, οὐκ οἶδα εἴ τινα καταλείψουσιν ἀσεβείας ὑπερβολήν, εἴ γε καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ εἶναι γινώσκουσι καὶ ἐπί τι βέλτιον καὶ ἀγιώτερον ἤξειν αὐτὰ πιστεύουσιν.

5 Ὅθεν δῆλοι πάντως εἰσὶν ἄρτον ἔτι καὶ οἶνον μήπω δεξάμενα τὸν ἀγιασμὸν εἰδότες αὐτά· καὶ διὰ τοῦτο εὐχονται μὲν ὑπὲρ αὐτῶν ὡς ἔτι δεομένων εὐχῆς, εὐχονται δὲ ἀνενεχθῆναι ὡς ἔτι κείμενα κάτω καὶ εἰς τὸ θυσιαστήριον ὡς μήπω τεθειμένα, ἵνα ἐκεῖ τεθέντα τυθῶσι. Δεῖται δὲ ἀγγέλου χειρὸς ὡς τῆς δευτέρας ἱεραρχίας τῆς ἀνθρωπίνης, κατὰ τὸν θεῖον Διονύσιον ὑπὸ τῆς πρώτης ἱεραρχίας τῶν ἀγγέλων βοηθουμένης ¹³.

6 Αὐτὴ ἡ εὐχὴ οὐδὲν ἕτερόν ἐστι δυναμένη τοῖς δώροις ἢ τὴν εἰς τὸ Κυριακὸν σῶμα καὶ αἷμα μεταβολήν. Οὐ γὰρ δὴ τόπον ὑπὲρ τὸν οὐρανὸν τῷ Θεῷ ἐξηρημένον, ἐν ᾧ δεῖ θύειν, τὸ θυσιαστήριον ἐκεῖνο νομιστέον. Οὕτω γὰρ οὐ πολὺ διοίσομεν τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις λεγόντων ἢ ἐν τῷ ὄρει τῆς Σαμαρείας εἶναι τὸν τόπον ὅπου δεῖ τὸν Θεὸν προσκυνεῖν. Ἄλλ' ἐπεὶ, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, «εἷς Θεός, εἷς καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων Ἰησοῦς Χριστός», πάντα τὰ μεσιτῆριον δυνάμενα, τὸν ἀγιασμὸν

πιστεύουν ὅτι καὶ σ' ἐμᾶς εἶναι καὶ ὑπερουράνιο εἶναι καὶ στὰ δεξιὰ τοῦ Πατρὸς κάθεται, με τρόπο πού αὐτὸς γνωρίζει; Πῶς θὰ ἠμποροῦσε αὐτὸ τὸ μὴ ὑπερουράνιο ἀκόμη σῶμα νὰ εἶναι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ τὸ ὑπερουράνιο; Καὶ πῶς θὰ ἀνεβασθῆ με τὰ χέρια ἀγγέλου αὐτὸ πού εἶναι ἐπάνω ἀπὸ κάθε ἀρχὴ καὶ ἐξουσία, δύναμι καὶ ὄνομα;

4 Ἐὰν δὲ εὐχονται γι' αὐτὰ ποιοτικὴ πρὸς τὸ καλύτερο μεταβολή, δὲν γνωρίζω πῶς θὰ ξεφύγουν τῆ χειρότερη ἀσέβεια, ἔὰν γνωρίζουν ὅτι αὐτὰ εἶναι ἤδη τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ παρ' ὅλα αὐτὰ πιστεύουν ὅτι θὰ φθάσουν σὲ κάτι καλύτερο καὶ ἀγιώτερο;

5 Εἶναι ὅπωςδῆποτε φανερό ὅτι ἀναγνωρίζουν ὅτι τὰ δῶρα εἶναι ἄρτος καὶ οἶνος πού δὲν ἐδέχθησαν ἀκόμη τὸν ἀγιασμό· καὶ γι' αὐτὸ εὐχονται ὑπὲρ αὐτῶν με τὴν ἰδέα ὅτι χρειάζονται ἀκόμη εὐχὴ, εὐχονται δὲ ν' ἀνεβασθοῦν με τὴν ἰδέα ὅτι εὐρίσκονται ἀκόμη κάτω καὶ δὲν ἔχουν ἀκόμη τοποθετηθῆ στὸ θυσιαστήριο γιὰ νὰ θυσιασθοῦν ἐκεῖ. Χρειάζονται δὲ χέρια ἀγγέλου, διότι κατὰ τὸ θεῖο Διουύσιο ἡ δευτέρα ἱεραρχία, ἡ ἀνθρωπίνη, βοηθεῖται ἀπὸ τὴν πρώτη ἱεραρχία τῶν ἀγγέλων ⁴⁴.

6 Αὐτὴ ἡ εὐχὴ δὲν σημαίνει τίποτε ἄλλο γιὰ τὰ δῶρα παρὰ τῆ μεταβολὴ στὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου. Διότι βέβαια δὲν πρέπει νὰ νομίσωμε τὸ θυσιαστήριο ἐκεῖνο στὸ ὁποῖο πρέπει νὰ θυσιάζωμε, ὡς τόπο ἀφιερωμένο στὸν Θεὸ ἐπάνω ἀπὸ τὸν οὐρανό. Διότι ἔτσι δὲν θὰ διαφέρωμε πολὺ ἀπὸ ἐκείνους πού ἔλεγαν ὅτι ὁ τόπος ὅπου πρέπει νὰ προσκυν οὔν τὸν Θεὸ εἶναι στὰ Ἱεροσόλυμα ἢ στὸ ὄρος τῆς Σαμαρείας ⁴⁵. Ἀλλὰ ἐπειδὴ κατὰ τὸν μακάριο Παῦλο «ένας εἶναι ὁ Θεός, ἕνας καὶ ὁ μεσίτης μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων Ἰησοῦς Χριστός» ⁴⁶, ὅλα ὅσα ἐπιτελοῦν τῆ μεσιτεία, ὅσα μᾶς φέρουν τὸν ἀγιασμό,

44. Διονυσίου, Ἑκκλ. Ἱεραρχία 5,2.

45. Βλ. Ἱω. 4,20 ἔ.

46. Α' Τιμ. 2,5.

ἡμῖν ἔχοντα, μόνος ἐστὶν αὐτὸς ὁ Σωτὴρ. Τίνα δὲ τὰ μεσιτεῖαν δυνάμενα καὶ ἀγιάζοντα; Ἱερεὺς, ἱερεῖον, θυσιαστήριον. Καὶ γὰρ καὶ τὸ θυσιαστήριον ἀγιάζει, κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον ¹⁴, «τὸ θυσιαστήριον γὰρ, φησί, τὸ ἀγιάζον τὸ δῶρον».

7 Οὐκοῦν ἐπεὶ μόνος αὐτὸς ἐστὶν ὁ ἀγιάζων, μόνος ἂν εἴη ἱερεὺς, καὶ ἱερεῖον, καὶ θυσιαστήριον. Καὶ ὅτι μὲν ὁ ἱερεὺς καὶ ἱερεῖον, αὐτὸς εἶπεν· «ὑπὲρ αὐτῶν γὰρ, φησὶν, ἐγὼ ἀγιάζω ἑμαυτόν». Ὅτι δὲ καὶ θυσιαστήριον, ὁ ἱερώτατος μαρτυρεῖ Διονύσιος λέγων ἐν τῷ Περὶ τοῦ μύρου λόγῳ· «εἰ γὰρ ἐστὶ τὸ θειότατον ἡμῶν θυσιαστήριον Ἰησοῦς, ἡ θεαρχικὴ τῶν θείων νόων ἀφιέρωσις, ἐν ᾧ κατὰ τὸ λόγιον ἐπιφερόμενοι καὶ ὀλοκαντούμενοι μυστικῶς τὴν προσαγωγὴν ἔχομεν, ὑπερκοσμίοις ὀφθαλμοῖς ἐποπτεύσωμεν αὐτὸ τὸ θειότατον θυσιαστήριον».

8 Εἰς τοῦτο τὸ ὑπερουράνιον θυσιαστήριον τὰ δῶρα εὐχεται ἀνενεχθῆναι ὁ ἱερεὺς, ὅπερ ἐστὶν ἀγιασθῆναι, εἰς αὐτὸ τὸ ὑπερουράνιον σῶμα τοῦ Κυρίου μεταβληθῆναι, οὐ τόπον ἀμείψαντα καὶ ἀπὸ τῆς γῆς γεγεννημένα εἰς τὸν οὐρανόν, ἐπεὶ ὀρῶμεν αὐτὰ παρ' ἡμῖν ὄντα ἔτι, καὶ μετὰ τὴν εὐχὴν οὐδὲν ἦττον. Ἐπεὶ γὰρ τὸ θυσιαστήριον ἀγιάζει τὰ τεθέντα αὐτῷ δῶρα, ταῦτόν ἐστιν εὐξασθαι τοῖς δώροις ἀγιασθῆναι καὶ ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ τεθῆναι.

9 Τίς δὲ ὁ ἀγιασμός ὃν ἀγιάζει τὸ θυσιαστήριον; Τὰ τεθέντα ¹⁵ δῶρα, ὃν αὐτὸς ὁ ἱερεὺς ἠγίασεν ἑαυτόν, τὸ ¹⁶ προσενεχθῆναι τῷ Θεῷ καὶ τυθῆναι.

10 Ἐπεὶ γὰρ ὁ αὐτὸς ἐστὶ καὶ ἱερεὺς καὶ θυσιαστήριον καὶ ἱερεῖον, ταῦτόν ἐστι ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἐκείνου ἱερουργηθῆναι καὶ εἰς τὸ ἱε-

14. τὸ θυσιασθῆναι προσθέτει S

15. τεθέντα αὐτῷ S

16. τῷ S

εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Σωτὴρ μόνο. Ποιὰ εἶναι αὐτὰ ποὺ ἐπιτελοῦν τὴ μεσιτεία καὶ ἀγιάζουν; Ὁ ἱερεὺς, τὸ σφάγιον, τὸ θυσιαστήριο· διότι καὶ τὸ θυσιαστήριο ἀγιάζει, κατὰ τὸ λόγο τοῦ Κυρίου, τὴ θυσία, ἀφοῦ λέγει ὅτι, «τὸ θυσιαστήριο εἶναι ποὺ ἀγιάζει τὸ δῶρο»⁴⁷.

7 Ἐπειδὴ λοιπὸν μόνος αὐτὸς εἶναι ποὺ ἀγιάζει, μόνος μπορεῖ νὰ εἶναι ἱερεὺς καὶ ἱερεῖο καὶ θυσιαστήριο. Καὶ ὅτι μὲν εἶναι ἱερεὺς καὶ ἱερεῖο, τὸ εἶπε ὁ ἴδιος· διότι λέγει «ὑπὲρ αὐτῶν θυσιάζω τὸν ἑαυτὸ μου»⁴⁸. Ὅτι δὲ εἶναι καὶ θυσιαστήριο, μαρτυρεῖ ὁ ἱερώτατος Διονύσιος λέγοντας στὸ κεφάλαιο Περὶ τοῦ μύρου· «ἐὰν τὸ θεῖο θυσιαστήριό μας εἶναι ὁ Ἰησοῦς, ἡ θεαρχικὴ ἀφιέρωσις τῶν θείων πνευμάτων, στὸ ὁποῖο κατὰ τὰ λόγια τοῦ συγγραφέως ἀφιερωνόμενοι καὶ προσφερόμενοι μυστικῶς σὰν ὀλοκαύτωμα ἐπιτυγχάνομε παρουσία, ἃς ἐποπτεύσωμε μὲ ὑπερκοσμίους ὀφθαλμοὺς αὐτὸ τὸ θεϊότατο θυσιαστήριο»⁴⁹.

8 Σ' αὐτὸ τὸ ὑπερουράνιο θυσιαστήριο εὔχεται ὁ ἱερεὺς ν' ἀνεβασθοῦν τὰ δῶρα, πρᾶγμα ποὺ σημαίνει ν' ἀγιασθοῦν, νὰ μεταβληθοῦν στὸ ἴδιο τὸ ὑπερουράνιο σῶμα τοῦ Κυρίου, χωρὶς ν' ἀλλάξουν τόπο καὶ χωρὶς ἀπὸ τὴ γῆ νὰ περάσουν στὸν οὐρανό, ἀφοῦ τὰ βλέπομε νὰ εἶναι ἀκόμα κοντὰ μας καὶ μετὰ τὴν εὐχὴ ὅπως πρὶν. Ἐπειδὴ τὸ θυσιαστήριο ἀγιάζει τὰ δῶρα ποὺ ἐτέθηκαν σ' αὐτό, τὸ νὰ εὔχεται κανεὶς ν' ἀγιασθοῦν τὰ δῶρα εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ νὰ τεθοῦν στὸ θυσιαστήριο.

9 Ποιὸς δὲ εἶναι ὁ ἀγιασμός ποὺ προσφέρει τὸ θυσιαστήριο; Ὁ ἀγιασμός τῶν ἀποτεθειμένων δώρων, αὐτὸς στὸν ὁποῖο ὁ ἱερεὺς ἀγίασε τὸν ἑαυτὸ του, τὸ νὰ προσφερθῆ στὸ Θεό καὶ νὰ θυσιασθῆ.

10 Δηλαδή, ἐπειδὴ αὐτὸς εἶναι καὶ ἱερεὺς καὶ θυσιαστήριο καὶ ἱερεῖο, τὸ ἴδιο εἶναι τὸ νὰ ἱεουργηθοῦν ἀπὸ ἐκεῖνο τὸν ἱερέα

47. Ματθ. 23,19.

48. Ἰω. 17,19.

49. Ἐκκλ. Ἱεραρχία 4,12.

ρειον ἐκεῖνο μεταβληθῆναι καὶ ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ ἐκεῖνῳ τῷ ὑπερουρανίῳ ἀνατεθῆναι. Διὰ τοῦτο εἶ τι τῶν τριῶν ἀπολαβῶν εὐξαιο, τὸ πᾶν ἠϋξω, τὸ ζητούμενον ἔχεις, τὴν θυσίαν ἐτέλεσας.

11 Οἱ μὲν παρ' ὑμῖν ¹⁷ ἱερεῖς, ὡς ἱερεῖον τὸν Χριστὸν βλέποντες, εὐχονται τοῖς δώροις τὴν ἐν ἐκεῖνῳ θέσιν ρήμασι διαφόροις καὶ λόγοις ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα εὐχόμενοι. Τούτου χάριν οἱ παρ' ἡμῖν ἱερεῖς, μετὰ τὸ εὐξασθαι τοῖς δώροις τὴν εἰς τὸ θεῖον σῶμα καὶ αἷμα μεταβολήν, μνησθέντες τοῦ ὑπερουρανίου θυσιαστηρίου, οὐκ ἔτι εὐχονται εἰς αὐτὸ ἀνενεχθῆναι τὰ δῶρα· ἀλλ' ὡς ἤδη ἀνενεχθέντων ἐκεῖ καὶ προσδεχθέντων εὐχονται ἀντικαταπεμφθῆναι ἡμῖν τὴν χάριν καὶ τὴν δωρεὰν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. «Εὐξώμεθα, φησί, ὑπὲρ τῶν ἁγιασθέντων δώρων». Ἴνα ἁγιασθῆ; Οὐδαμῶς, ἡγίασται γάρ, ἀλλ' ἵνα ἁγιαστικὰ ἡμῖν γένωνται, ἵνα ὁ ἀγιάσας αὐτὰ Θεὸς καὶ ἡμᾶς δι' αὐτῶν ἀγιάσῃ.

12 Φανερόν τοίνυν ὡς τὸ ἀτιμάζειν τὴν ὑπὲρ τῶν δώρων εὐχὴν μετὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον οὐδὲ τῆς Ἐκκλησίας τῶν Λατίνων ἐστὶν ἀπλῶς, ἀλλ' ἐνίων ὀλίγων καὶ νεωτέρων, οἳ καὶ τᾶλλα αὐτὴν ἐλυμήναντο, εἰς οὐδὲν ἕτερον εὐκαιροῦντες «ἢ λέγειν τι καὶ ἀκούειν καινότερον».

13 Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς εὐχῆς.

ΑΒ'

Τίνος χάριν ὁ ἱερεὺς εἰς τὸν ἁγιασμὸν τῶν δώρων οὐ τὸν Υἱόν, ἀλλὰ τὸν Πατέρα καλεῖ;

Ἄλλὰ τίνος χάριν οὐ τὸν Υἱὸν ἐπὶ τὸ ἀγιάσαι τὰ δῶρα καλεῖ ὁ ἱερεὺς ἱερέα τε ὄντα καὶ ἀγιάζοντα, καθάπερ εἴρηται, ἀλλὰ τὸν

τὰ δῶρα καὶ νὰ μεταβληθοῦν στὸ ἱερεῖο ἐκεῖνο καὶ ν' ἀνατε-
θοῦν στὸ ὑπερουράνιο ἐκεῖνο θυσιαστήριο. Γι' αὐτὸ, ἂν εὐ-
χηθῆς νὰ ἀπολάβῃς ἓνα ἀπὸ αὐτὰ τὰ τρία, κατέχεις τὸ ζη-
τούμενο, ἐτέλεσες τὴ θυσία.

11 Οἱ δικοὶ σας ἱερεῖς, θεωρώντας τὸ Χριστὸ σὰν θῆμα, εὐχονται
γιὰ τὰ δῶρα νὰ ἔλθουν στὴ θέσι ἐκείνου, μὲ διάφορες λέξεις
κι' ἐκφράσεις εὐχόμενοι ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα. Γιὰ τὸ λόγο
αὐτὸ οἱ ἰδικοὶ μας ἱερεῖς, μετὰ τὴν εὐχὴ νὰ μεταβληθοῦν τὰ
δῶρα στὸ θεῖο σῶμα καὶ αἷμα, ὅταν μνημονεύουν τὸ ὑπερου-
ράνιο θυσιαστήριο, δὲν εὐχονται πλέον νὰ μεταφερθοῦν σ'
αὐτὸ τὰ δῶρα ἀλλὰ, σὰν νὰ μεταφέρθηκαν ἤδη ἐκεῖ κι' ἔγιναν
δεκτά, εὐχονται σὲ ἀντάλλαγμα νὰ σταλῆ κάτω σ' ἐμᾶς ἡ
χάρις καὶ ἡ δωρεὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. «Ἄς εὐχηθοῦμε, λέ-
γει, ὑπὲρ τῶν δώρων ποὺ ἁγιασθήκαν». Γιὰ ν' ἁγιασθοῦν;
Καθόλου, ἀφοῦ ἔχουν ἁγιασθῆ, ἀλλὰ γιὰ νὰ καταστοῦν ἁ-
γιαστικά σ' ἐμᾶς, γιὰ ν' ἁγιασθῇ κι' ἐμᾶς δι' αὐτῶν ὁ Θεὸς
ποὺ ἁγίασε αὐτά.

12 Εἶναι λοιπὸν φανερὸ ὅτι τὸ νὰ περιφρονοῦν τὴν εὐχὴ ὑπὲρ
τῶν δώρων μετὰ τὸ λόγο τοῦ Κυρίου δὲν εἶναι συνήθεια τῆς
Ἐκκλησίας τῶν Λατίνων γενικῶς, ἀλλὰ μόνον ὀλίγων νεω-
τεριστῶν, οἱ ὅποιοι καὶ σ' ἄλλα θέματα τὴν ἐφθειραν, ἄν-
θρωποι ποὺ δὲν εὐκαιροῦν σὲ τίποτε ἄλλο «παρὰ νὰ λέγουν
καὶ ν' ἀκούουν κάτι νεώτερο»⁵⁰.

13 Αὐτὰ καὶ περὶ τῆς προσευχῆς.

32

Γιὰ ποιὸ λόγὸ ὁ ἱερεὺς στὸν ἁγιασμὸ
τῶν δώρων δὲν ἐπικαλεῖται
τὸν Υἱὸ ἀλλὰ τὸν Πατέρα

1 Ἀλλὰ γιὰ ποιὸ λόγὸ ὁ ἱερεὺς δὲν ἐπικαλεῖται τὸν Υἱὸ γιὰ
τὸν ἁγιασμὸ τῶν δώρων, ποὺ εἶναι ἱερεὺς καὶ ἁγιαστής, ὅπως

50. Πράξ. 17,21.

Πατέρα; "Ἰνα μάθῃς ὅτι τὸ ἁγιάζειν ὁ Σωτὴρ οὐχ ὡς ἄνθρωπος ἔχει, ἀλλ' ὡς Θεός, καὶ διὰ τὴν δύναμιν τὴν θείαν, ἣν κοινὴν κέκτηται μετὰ τοῦ Πατρὸς.

2 Τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος δηλῶσαι βουλόμενος, ὅτε ἐτέλει τὸ μυστήριον, εἰς τὸν οὐρανὸν ἔβλεπε καὶ τῷ Πατρὶ ἀνεδείκνυ τὸν ἄρτον. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ ἕνια τῶν θαυμάτων οὕτω φαίνεται ποιῶν ἐν σχήματι τῆς πρὸς τὸν Θεὸν εὐχῆς ἵνα δείξῃ ὡς οὐ φύσεως ἐστὶ ἀνθρωπίνης τὰ τοιαῦτα, καθ' ἣν Μητέρα ἔσχεν ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ θεότητος, καθ' ἣν τὸν Θεὸν εἶχε Πατέρα. Καὶ ὅτε δὲ ἔμελλεν ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἀναβαίνειν, βουλόμενος σημᾶναι τὰς δύο θελήσεις αὐτοῦ, τὴν θείαν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην, τὴν μὲν θέλησιν τῆς ἑαυτοῦ θεότητος τῷ Πατρὶ ἀνετίθει, τὴν δὲ θέλησιν τῆς ἀνθρωπότητος ἑαυτοῦ θέλησιν ἔλεγεν εἶναι· «οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, φησὶν, ἀλλ' ὡς σύ», καὶ «μὴ τὸ θέλημά μου, ἀλλὰ τὸ σὸν γενέσθω». "Ὅτι γὰρ καὶ αὐτὸς ταύτην ἠθελε τὴν θέλησιν, ἣν ἀπεκλήρου τῷ Πατρὶ, δῆλος μὲν ἦν καὶ ἀπ' αὐτῶν τούτων τῶν ῥημάτων, ἐν οἷς δοκεῖ διαιρεῖν τὴν ἑαυτοῦ θέλησιν τῆς θελήσεως τοῦ Πατρὸς. Τὸ γὰρ «μὴ τὸ θέλημά μου, ἀλλὰ τὸ σὸν γενέσθω» συντεθειμένου ¹⁷ ἦν καὶ τὰ αὐτὰ βουλομένου. Δῆλος δὲ ἦν, ὅτε ἐπετίμα τῷ Πέτρῳ ἀπευχομένῳ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ τὸν θάνατον, καὶ ἔτι ἐν οἷς ἔλεγεν «ἐπιθυμία ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν πρὸ τοῦ με παθεῖν». Τοῦ πρὸς τῷ πάθει Πάσχα, φησὶν, ἐπεθύμησα, μονονοῦ λέγων, ἐπιθυμία ἐπεθύμησα αὐτὰ τὰ πρόθυρα τοῦ πάθους ἰδεῖν.

3 Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον.

ἔχει λεχθῆ, ἀλλὰ τὸν Πατέρα; Γιὰ νὰ μάθης ὅτι τὴν ἀγιαστικὴ δύναμι τὴν ἔχει ὁ Σωτὴρ ὄχι ὡς ἄνθρωπος, ἀλλὰ ὡς Θεὸς καὶ ἀπὸ τῆ θεία δύναμι πού κατέχει ἀπὸ κοινού με τὸν Πατέρα.

2 Τοῦτο θέλοντας νὰ δηλώσῃ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος, ὅταν ἐτελοῦσε τὸ μυστήριον, ἔβλεπε στὸν οὐρανὸ καὶ παρουσίαζε τὸν ἄρτο στὸν Πατέρα. Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο φαίνεται νὰ τελῆ καὶ μερικὰ ἀπὸ τὰ θαύματα σὲ σχῆμα τῆς εὐχῆς πρὸς τὸν Θεό, γιὰ νὰ δείξῃ ὅτι τέτοια γεγονότα δὲν ἀνήκουν στὴν ἀνθρωπίνη φύσι, κατὰ τὴν ὁποία εἶχε ἐπίγεια Μητέρα, ἀλλὰ στὴ θεότητα, κατὰ τὴν ὁποία εἶχε τὸ Θεὸ Πατέρα. Καὶ ὅταν ἐπίσης ἐπρόκειτο ν' ἀνεβῆ στὸ σταυρὸ, θέλοντας νὰ σημάνη τὶς δύο θελήσεις του, τὴν θεία καὶ τὴν ἀνθρωπίνη, τὴν μὲν θέλησι τῆς θεότητός του ἀναθέτει στὸν Πατέρα του, τὴν δὲ θέλησι τῆς ἀνθρωπότητός του ἐθεωροῦσε ἰδική του θέλησι· «ὄχι ὅπως θέλω ἐγώ, λέγει, ἀλλ' ὅπως ἐσύ»⁵¹ καὶ «ἄς γίνῃ, ὄχι τὸ θέλημά μου, ἀλλὰ τὸ ἰδικό σου»⁵². Ὅτι φυσικὰ καὶ αὐτὸς τὴν ἠθέλε αὐτὴ τὴ θέλησι πού ἀπέδιδε στὸν Πατέρα, ἦταν φανερὸ καὶ ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ λόγια, με τὰ ὁποία φαίνεται νὰ διαιρῆ τὴ θέλησί του ἀπὸ τὴ θέλησι τοῦ Πατρός. Διότι ἡ ἔκφρασις «ἄς γίνῃ, ὄχι τὸ θέλημά μου, ἀλλὰ τὸ ἰδικό σου», ταιριάζει σὲ πρόσωπο πού συμφωνεῖ καὶ θέλει τὰ ἴδια. Ἦταν φανερὸ ἀπὸ τὴν ἐπιτίμησι πρὸς τὸν Πέτρο πού ἀπευχόταν τὸ σταυρὸ του καὶ τὸ θάνατο καὶ ἐπίσης ἀπὸ τοὺς λόγους του, «πολὺ ἐπεθύμησα νὰ φάγω μαζί σας αὐτὸ τὸ Πάσχα, προτοῦ ὑποστῶ τὸ πάθος»⁵³. Ἐπεθύμησα, λέγει, τὸ Πάσχα πρὶν ἀπὸ τὸ πάθος»⁵⁴, σὰν νὰ ἔλεγε, πολὺ ἐπεθύμησα νὰ ἰδῶ τὰ πρόθυρα τοῦ πάθους.

3 Ἀρκετὰ καὶ γι' αὐτὸ τὸ θέμα.

51. Ματθ. 26,39.

52. Λουκᾶ 22,42.

53. Βλ. Ματθ. 16,22 ἔ.

54. Λουκᾶ 22,15.

ΛΓ'

Περὶ τῆς θυσίας αὐτῆς, καὶ τί ἐστὶ
τὸ δεχόμενον τὴν θυσίαν

- 1 Περὶ δὲ τῆς θυσίας αὐτῆς ἄξιον ἐκεῖνο ζητεῖν. Ἐπεὶ γὰρ οὐ τύπος θυσίας οὐδὲ αἵματος εἰκῶν, ἀλλὰ ἀληθῶς σφαγὴ καὶ θυσία, ζητῶμεν τί τὸ θυόμενον, ὁ ἄρτος ἢ τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα; δηλονότι πότε τὰ δῶρα θύεται, πρὸ τοῦ ἀγιασθῆναι ἢ μετὰ τὸ ἀγιασθῆναι;
- 2 Καὶ εἰ μὲν ὁ ἄρτος τὸ θυόμενον, πρῶτον μὲν τίς ἄρτου θυσία γένοιτ' ἄν; Ἐπειτα οὐ τοῦτο ἡμῖν¹⁸ τὸ μυστήριον ἄρτον ἰδεῖν σφαττόμενον, ἀλλὰ τὸν Ἄμνόν τοῦ Θεοῦ τὸν αἴροντα τῇ σφαγῇ τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου.
- 3 Εἰ δὲ αὐτὸ θύεται τὸ Κυριακὸν σῶμα, μάλιστα μὲν οὐδὲ δυνατόν· οὐ γὰρ σφαγῆναι ἔτι ἢ πληγῆναι δύναται, ἀκήρατον ἤδη καὶ ἀθάνατον γενόμενον. Εἰ δὲ ἐξῆν τι τοιοῦτον αὐτὸ ἀνενεγκεῖν¹⁹, ἔδει καὶ τοὺς σταυροῦντας εἶναι καὶ τἄλλα συνελθεῖν ἅπαντα, ἃ τὴν θυσίαν ἐκείνην εἰργάσατο, εἶγε οὐ τύπος σφαγῆς, ἀλλὰ σφαγὴ ἀληθῆς ὑπόκειται εἶναι.
- 4 Ἐπειτα πῶς ὁ Χριστὸς ἅπαξ ἀπέθανε καὶ ἐγερθεὶς («οὐδέτι ἀποθνήσκει»), καὶ «ἅπαξ ἔπαθεν ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος»), καὶ «ἅπαξ λέγεται προσενεχθεὶς εἰς τὸ πολλῶν ἀνενεγκεῖν ἁμαρτίας»; Εἰ γὰρ καθ' ἐκάστην τελετὴν αὐτὸς θύεται, καθ' ἡμέραν²⁰ ἀποθνήσκει.
- 5 Τί οὖν πρὸς ταῦτα ἔστιν εἰπεῖν; Ἡ θυσία οὔτε πρὸ τοῦ ἀγιασθῆναι τὸν ἄρτον οὔτε μετὰ τὸ ἀγιασθῆναι τελεῖται, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ ἀγιάζεσθαι. Οὕτω γὰρ ἀνάγκη πάντας συντηρεῖσθαι

18. ἡμῖν ἐστι S

19. ἐνεγκεῖν S

20. ἐκάστην S

33

Περὶ τῆς θυσίας καθ' ἑαυτὴ καὶ τί
εἶναι τὸ δεχόμενον τὴ θυσία

- 1 Γιὰ τὴ θυσία δὲ καθ' ἑαυτὴ ἀξίζει νὰ ἐξετάσωμε ἐκεῖνο. Ἐπειδὴ δὲν εἶναι τύπος θυσίας οὔτε εἰκὼν αἵματος, ἀλλὰ πραγματικὰ σφαγὴ καὶ θυσία, ἃς ἐξετάσωμε τί εἶναι τὸ θυσιαζόμενον, ὁ ἄρτος ἢ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου; Δηλαδὴ πότε θυσιάζονται τὰ δῶρα, πρὶν ἁγιασθοῦν ἢ μετὰ τὸν ἁγιασμό;
- 2 Καὶ ἂν μὲν τὸ θυσιαζόμενον εἶναι ὁ ἄρτος, πρῶτα πρῶτα τί θὰ ἤμποροῦσε νὰ εἶναι ἡ θυσία τοῦ ἄρτου; Ἐπειτα τὸ μυστήριο δὲν εἶναι νὰ ἰδοῦμε νὰ σφάζεται ὁ ἄρτος, ἀλλὰ ὁ Ἄμνός τοῦ Θεοῦ ποὺ μὲ τὴ σφαγὴ σηκώνει τὴν ἁμαρτία τοῦ κόσμου ⁵⁵.
- 3 Ἄν δὲ θυσιάζεται τὸ ἴδιο τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, αὐτὸ βασικὰ δὲν εἶναι οὔτε κἂν δυνατὸ· διότι δὲν μπορεῖ πλέον νὰ σφαγῇ ἢ πληγωθῇ, ἀφοῦ ἤδη ἔγινε ἄφθαρτο καὶ ἀθάνατο ⁵⁶. Ἐὰν δὲ ἦταν ἐπιτρεπτό νὰ ὑποφέρῃ κάτι τέτοιο, ἔπρεπε νὰ ὑπάρχουν καὶ οἱ σταυρωταὶ καὶ νὰ συντρέχουν ἐπίσης ὅλα τὰ ἄλλα στοιχεῖα, ποὺ ἐνήργησαν ἐκείνη τὴ θυσία, ἐὰν βέβαια ὑποτίθεται ὅτι δὲν εἶναι τύπος σφαγῆς, ἀλλὰ ἀληθινὴ σφαγὴ.
- 4 Ἐπειτα, πῶς ὁ Χριστὸς ἀπέθανε μίᾳ φορᾷ καὶ ἀφοῦ ἀναστήθηκε «δὲν ἀποθνήσκει πλέον» ⁵⁷ καὶ «μῖα φορᾷ ἀπέθανε ὅταν συμπληρώθηκαν οἱ χρόνοι» καὶ «μῖα φορᾷ λέγεται ὅτι προσφέρθηκε γιὰ νὰ σηκώσῃ τίς ἁμαρτίες πολλῶν» ⁵⁸, ἐνῶ ἐὰν αὐτὸς θυσιάζεται σὲ κάθε λειτουργία, ἀποθνήσκει κάθε ἡμέρα;
- 5 Τί λοιπὸν μπορεῖ νὰ λεχθῇ πρὸς αὐτά; Ἡ θυσία δὲν τελειώνεται οὔτε πρὶν ἀπὸ τὸν ἁγιασμό τοῦ ἄρτου οὔτε μετὰ τὸν ἁγιασμό, ἀλλὰ ἀκριβῶς τὴ στιγμή τοῦ ἁγιασμοῦ. Ἐτσι πρα-

55. Ἰω. 1,29.

56. Βλ. Ρωμ. 6,9.

57. Ρωμ. 6,9.

58. Ἐβρ. 9,26· 28.

- τοὺς πιστευομένους περὶ αὐτῆς λόγους καὶ μηδένα διαπίπτειν.
- 6 Τίνας δὴ λέγω λόγους; Τὸ τὴν θυσίαν ταύτην μὴ εἰκόνα καὶ τύπον εἶναι θυσίας, ἀλλὰ θυσίαν ἀληθινήν, τὸ μὴ ἄρτον εἶναι τὸ τεθυμένον, ἀλλ' αὐτὸ τοῦ Χριστοῦ τὸ σῶμα· καὶ πρὸς τούτοις τὸ μίαν εἶναι τὴν τοῦ Ἀμνοῦ²¹ θυσίαν καὶ ἅπαξ γεγενημένην.
- 7 Καὶ πρῶτον ἴδωμεν, εἰ μὴ τύπος ἀλλὰ πρᾶγμα θυσίας ἢ τελετή. Τίς γὰρ ἢ τοῦ προβάτου θυσία; ἢ ἀπὸ τοῦ μὴ ἐσφαγμένου πάντως εἰς τὸ ἐσφαγμένον μεταβολή, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα γίνεται. Ὁ γὰρ ἄρτος ἄθυτος ὢν μεταβάλλει τότε εἰς τὸ τεθυμένον. Μεταβάλλει γὰρ ἀπὸ τοῦ ἄρτου μὴ ἐσφαγμένου εἰς αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου τὸ σφαγὲν ἀληθῶς. Ὅθεν καθάπερ ἐπὶ τοῦ προβάτου ἢ μεταβολὴ θυσίαν ἀληθῶς ἐργάζεται, οὕτω καὶ ἐνταῦθα διὰ τὴν μεταβολὴν ταύτην θυσία τὸ τελούμενον ἀληθῆς²² μεταβάλλει γὰρ οὐκ εἰς τύπον, ἀλλ' εἰς πρᾶγμα σφαγῆς, εἰς αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ²³ Κυρίου τὸ τεθυμένον.
- 8 Ἀλλ' εἰ μὲν ἄρτος μένων ἐγένετο τεθυμένος, ὁ ἄρτος ἂν ἦν ὁ δεξάμενος τὴν σφαγὴν καὶ ἦν ἂν ἢ σφαγὴ τότε ἄρτου θυσία. Ἐπεὶ δὲ ἀμφότερα μετεβλήθη, καὶ τὸ ἄθυτον καὶ ὁ ἄρτος, καὶ γέγονεν ἀντὶ μὲν ἀθύτου τεθυμένος, ἀντὶ δὲ ἄρτου σῶμα Χριστοῦ, διὰ τοῦτο ἢ σφαγὴ ἐκείνη οὐκ ἐν τῷ ἄρτῳ ἀλλ' ὡς ἐν ὑποκειμένῳ θεωρουμένη τῷ σώματι τοῦ Χριστοῦ, οὐ τοῦ ἄρτου ἀλλὰ τοῦ Ἀμνοῦ τοῦ Θεοῦ θυσία καὶ ἔστι καὶ λέγεται.
- 9 Φανερόν δὲ ὅτι τούτων ὑποκειμένων οὐδὲν ἀναγκάζει πολλὰς γίνεσθαι τὰς προσαγωγὰς τοῦ Κυριακοῦ σώματος. Ἐπεὶ γὰρ ἢ θυσία αὐτὴ γίνεται, οὐ σφαττομένου τηρिकाῦτα τοῦ Ἀμνοῦ, ἀλλὰ τοῦ ἄρτου μεταβαλλομένου εἰς τὸν σφαγέντα Ἀμνόν, πρόδηλον ὡς ἢ μὲν μεταβολὴ γίνεται, ἢ δὲ σφαγὴ οὐ γίνεται τότε, καὶ οὕτω τὸ μεταβαλλόμενον πολλὰ καὶ ἢ μεταβολὴ πολλάκις· τὸ δὲ εἰς ὃ μεταβάλλεται, οὐδὲν κωλύει ἐν καὶ τὸ αὐτὸ εἶ-

21. Ἀμνοῦ τοῦ θεοῦ S

22. ἀληθές S

23. τοῦ παραλ. S

- γματικά πρέπει νὰ διατηροῦνται ὅλοι οἱ πιστευόμενοι γι' αὐτὴν λόγοι καὶ νὰ μὴ ἐκπίπτῃ κανεὶς.
- 6 Ποιοὺς λόγους ἐννοῶ; Τὸ ὅτι ἡ θυσία αὐτὴ δὲν εἶναι εἰκὼν καὶ τύπος θυσίας, ἀλλὰ θυσία ἀληθινὴ, τὸ ὅτι δὲν εἶναι ἄρτος τὸ θυσιαζόμενον, ἀλλὰ τὸ ἴδιο τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ· καὶ ἐκτὸς αὐτῶν ὅτι μία εἶναι ἡ θυσία τοῦ Ἀμνοῦ καὶ μία φορὰ γίνεται.
- 7 Καὶ πρῶτα ἄς ἰδοῦμε ὅτι ἡ τελετὴ δὲν εἶναι τύπος θυσίας ἀλλὰ πρᾶγμα θυσίας. Ποιὰ εἶναι πραγματικὰ ἡ θυσία τοῦ προβάτου; Ὅπωςδήποτε ἡ μεταβολὴ ἀπὸ τὸ μὴ σφαγμένο στὸ σφαγμένο. Διότι ὁ ἄρτος ποὺ εἶναι ἀθυσίαστος προηγουμένως, τότε μεταβάλλεται στὸ θυσιαζόμενον. Διότι μεταβάλλεται ἀπὸ τὸν μὴ σφαγμένο ἄρτο στὸ ἴδιο τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ποὺ ἐσφάγηκε ἀληθινά. Ἔτσι, ὅπως στὸ πρόβατο ἡ μεταβολὴ προκαλεῖ πραγματικὴ θυσία, ἔτσι καὶ ἐδῶ μὲ αὐτὴ τὴ μεταβολὴ τὸ τελούμενον εἶναι ἀληθινὴ θυσία· μεταβάλλεται δηλαδὴ τὸ θυσιαζόμενον ὄχι σὲ τύπο, ἀλλὰ σὲ πρᾶγμα σφαγῆς, στὸ ἴδιο τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου τὸ σφαγμένο.
- 8 Ἀλλ' ἐὰν μὲν ἐθυσιαζόταν μένοντας ἄρτος, ἄρτος θὰ ἦταν αὐτὸ ποὺ ἐσφάγηκε, καὶ τότε ἡ σφαγὴ θὰ ἦταν θυσία ἄρτου. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὰ δύο μεταβλήθηκαν, καὶ τὸ ἀθυσίαστο καὶ ὁ ἄρτος, καὶ ἔγινε ἀντὶ ἀθυσιάστου θυσιασμένος, ἀντὶ δὲ ἄρτου σῶμα Χριστοῦ, γι' αὐτὸ ἡ σφαγὴ ἐκείνη δὲν θεωρεῖται ὅτι ἔγινε σὲ ἄρτο ἀλλὰ στὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, εἶναι καὶ λέγεται θυσία ὄχι τοῦ ἄρτου ἀλλὰ τοῦ Ἀμνοῦ τοῦ Θεοῦ.
- 9 Εἶναι φανερὸ ὅτι μὲ τέτοιες προϋποθέσεις τίποτε δὲν ἀναγκάζει νὰ γίνωνται πολλὲς οἱ προσφορὲς τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἡ θυσία αὐτὴ δὲν γίνεται τότε μὲ τὴν σφαγὴ τοῦ Ἀμνοῦ, ἀλλὰ μὲ τὴ μεταβολὴ τοῦ ἄρτου στὸ σφαιγιασμένο Ἀμνό, εἶναι προφανὲς ὅτι ἡ μὲν μεταβολὴ γίνεται, ἡ δὲ σφαγὴ δὲν γίνεται τότε, κι' ἔτσι τὸ μεταβαλλόμενον εἶναι πολλὰ καὶ ἡ μεταβολὴ συμβαίνει πολλὰς φορὰς· αὐτὸ δὲ στὸ ὁποῖο μεταβάλλεται, τίποτε δὲν ἐμποδίζει νὰ εἶναι ἓνα καὶ τὸ

ναι, καθάπερ σῶμα ἐν οὐτῷ καὶ σφαγὴν εἶναι σώματος μίαν.

10 Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτων.

ΛΔ'

Περὶ τῶν μετὰ τὴν θυσίαν εὐχῶν καὶ
τίς ὁ λόγος καθ' ὃν ἐνταῦθα μνημο-
νεύει τῶν ἁγίων καὶ τῆς
Παναγίας ἐξαιρέτως

- 1 Ὁ δὲ ἱερεὺς, τῆς θυσίας τελεσθείσης, καὶ τὸ ἐνέχυρον τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας προκείμενον ὄρων, τὸν Ἀμνὸν αὐτοῦ, ὡς ἤδη τοῦ μεσίτου λαβόμενος καὶ μεθ' ἑαυτοῦ τὸν παρᾶκλητον ἔχων, γνωρίζει τὰ ἑαυτοῦ αἰτήματα πρὸς τὸν Θεόν, ἐκχεῖ τὴν δέησιν μετὰ χρηστῆς ἤδη καὶ βεβαίας ἐλπίδος, καὶ ὧν προτιθεὶς τὸν ἄρτον ἐμνήσθη, καὶ ὑπὲρ ὧν τὰς προτελείους εὐχὰς ἐποίησατο καὶ τὰ δῶρα προσήνεγκε, καὶ προσδεχθῆναι ταῦτα ἰκέτευε, ταῦτα προσδεχθέντα, εὐχεται εἰς ἔργον ἐκβῆναι.
- 2 Τίνα δὲ ταῦτα; Κοινὰ καὶ ζῶσι καὶ ἀπελθοῦσι, τὸ τὴν χάριν ἀντικαταπεμφθῆναι ἀντὶ τῶν δώρων παρὰ τοῦ δεξαμένου ταῦτα Θεοῦ· ἴδια ²⁴ δὲ τοῖς μὲν ἀπελθοῦσι ψυχῶν ἀνάπαισιν καὶ βασιλείας κληρονομίαν μετὰ τῶν τετελειωμένων ἁγίων, τοῖς δὲ ζῶσι τὸ μετασχεῖν τῆς ἱερᾶς τραπέζης καὶ ἁγιασθῆναι, καὶ μηδένα «εἰς κρῖμα ἢ εἰς κατάκριμα» μετασχεῖν, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, εἰρήνην, εὐετηρίαν, χορηγίαν τῶν ἀναγκαίων, τὸ βασιλείας τελευταῖον ἀξίους φανῆναι παρὰ τῷ Θεῷ.
- 3 Ἐπεὶ δὲ οὐ μόνον ἰκέσιος αὐτῆ ἢ προσαγωγή τῆς θυσίας ἀλλὰ καὶ χαριστήριος, καθάπερ ἐν τοῖς προοιμίοις τῆς τελετῆς, ἦνίκα ὁ ἱερεὺς ὡς δῶρα ἀνατίθησι τῷ Θεῷ τὰ προσαγόμενα καὶ τὴν εὐχαριστίαν ἐμφαίνει καὶ τὴν ἰκεσίαν, οὐτῷ καὶ νῦν τυθέντων καὶ τελειωθέντων τῶν δώρων, καὶ εὐχαριστεῖ δι' αὐτῶν τῷ Θεῷ καὶ

αυτό, ὅπως δηλαδή ἓνα εἶναι τὸ σῶμα, ἔτσι καὶ ἡ σφαγὴ τοῦ σώματος μία.

10 Ἀρκετὰ αὐτὰ γιὰ τὸ θέμα τοῦτο.

34

Περὶ τῶν εὐχῶν μετὰ τὴ θυσία καὶ γιὰ ποιοὺ λόγους μνημονεύει ἑδῶ τοὺς Ἁγίους καὶ ἑξαιρέτως τὴν Παναγία

1 Ὁ ἱερεὺς, ὅταν τελειωθῇ ἡ θυσία, βλέποντας νὰ εὐρίσκεται ἑξαπλωμένο ἐνώπιόν του τὸ ἐνέχυρο τῆς φιλανθρωπίας, τὸν Ἄμνό του, ἀφοῦ ἤδη ἔλαβε τὸν μεσίτη καὶ ἔχει μαζί του τὸν παράκλητο, γνωστοποιεῖ τὰ αἰτήματά του πρὸς τὸ Θεὸ καὶ ἀπευθύνει τώρα τὴ δέησί του μὲ καλὴ καὶ βεβαία ἐλπίδα καὶ εὐχεται γιὰ ὅσους ἐμνημόνευσε στὴν πρόθεσι καὶ ἀπηύθυνε τίς προπαρασκευαστικὲς εὐχὲς καὶ προσέφερε τὰ δῶρα καὶ παρακαλοῦσε νὰ γίνουν αὐτὰ δεκτὰ, τώρα ποὺ ἔγιναν δεκτὰ, νὰ ἐκτελέσουν τὰ ἔργα τους.

2 Ποιὰ εἶναι αὐτὰ τὰ ἔργα; Εἶναι κοινὰ σὲ ζωντανούς καὶ ἀποθανόντας, τὸ νὰ σταλῇ ἡ χάρις σὲ ἀντάλλαγμα τῶν δώρων ἀπὸ τὸν Θεὸ ποὺ τὰ ἐδέχθηκε· ἰδιαίτερα δὲ στοὺς ἀποθανόντας ἀνάπαυσις ψυχῶν καὶ κληρονομία βασιλείας μαζί μὲ τοὺς τελειωμένους ἁγίους, στοὺς δὲ ζωντανούς τὸ νὰ μετάσχουν τῆς ἱερᾶς τράπεζας καὶ ἁγιασθοῦν καὶ κανεὶς νὰ μὴ μετάσχη «γιὰ κρίσι ἢ καταδίκη του», ἄφεσις ἁμαρτιῶν, εἰρήνη, εὐφορία, χορηγία τῶν ἀναγκαίων, τὸ νὰ φανοῦν τέλος ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἄξιοι τῆς βασιλείας.

3 Ἐπειδὴ δὲ αὐτὴ ἡ προσαγωγὴ τῆς θυσίας δὲν εἶναι μόνο ἱκετευτικὴ ἀλλὰ καὶ εὐχαριστήρια, ὅπως στὰ προοίμια τῆς τελετῆς, ὅταν ὁ ἱερεὺς ἀναθέτη στὸ Θεὸ ὡς δῶρα τὰ προσφερόμενα καὶ ἐκφράζη συγχρόνως τὴν εὐχαριστίαν καὶ τὴν ἱκεσίαν, ἔτσι καὶ τώρα, ἀφοῦ ἐθυσιάσθησαν καὶ ἐτελειώθησαν τὰ δῶρα καὶ εὐχαριστεῖ μὲ αὐτὰ τὸν Θεὸ καὶ ἱκεσία ἀπευθύνει, καὶ ἐκ-

- ἱκεσίαν προσάγει, καὶ τίθησι μὲν τὰς ἀφορμὰς τῆς εὐχαριστίας, προστίθησι δὲ τὰς ὑποθέσεις τῆς ἱκεσίας.
- 4 Καὶ τίνες αἱ ἀφορμαὶ τῆς εὐχαριστίας; Οἱ ἅγιοι, καθάπερ καὶ πρότερον εἴρηται. Ἐν τούτοις γὰρ ἡ Ἐκκλησία τὸ ζητούμενον εὔρε καὶ τῆς εὐχῆς ἔτυχε τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν.
- 5 Τίνες δὲ αἱ ὑποθέσεις τῆς ἱκεσίας; Οἱ μήπω τελειωθέντες, οἱ δεόμενοι εὐχῆς.
- 6 Καὶ περὶ μὲν τῶν ἁγίων «ἔτι προσάγομέν σοι, φησί, τὴν λογικὴν ταύτην λατρείαν ὑπὲρ τῶν ἐν πίστει προαναπαυσασμένων²⁵, προπατόρων, πατέρων, πατριαρχῶν, ἀποστόλων, κηρύκων, προφητῶν, εὐαγγελιστῶν, μαρτύρων, ὁμολογητῶν, ἐγκρατευτῶν, καὶ παντὸς πνεύματος ἐν πίστει τετελειωμένου, ἐξαιρέτως τῆς παναγίας, ἀχράντου, ὑπερευλογημένης, ἐνδόξου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας». Καὶ ἐξῆς καταλέγει τὸν τῶν ἁγίων ἅπαντα²⁶ σύλλογον. Οὗτοι εἰσιν αἱ ἀφορμαὶ τῆς πρὸς Θεὸν εὐχαριστίας τῇ Ἐκκλησίᾳ. Ὑπὲρ τούτων προσάγει τὴν λογικὴν ταύτην λατρείαν ὡς χαριστήριον τῷ Θεῷ· καὶ πάντων ἐξαιρέτως τῶν ἄλλων ὑπὲρ τῆς μακαρίας τοῦ Θεοῦ μητρὸς, ὡς οὔσης ἀγιωσύνης ἐπέκεινα πάσης. Διὰ τοῦτο οὐδὲν αὐτοῖς εὔχεται ὁ ἱερεὺς, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς παρ' ἐκείνων εἰς τὰς εὐχὰς δεῖται βοηθεῖσθαι. Ὅτι οὐχ ἱκέσιον ἀλλὰ χαριστήριον, ὡς εἴρηται ποιεῖται ὑπὲρ αὐτῶν τὴν τῶν δώρων προσαγωγὴν.
- 7 Μετὰ δὲ ταῦτα καὶ τὴν ἱκεσίαν δείκνυσι καὶ καταλέγει περὶ ὧν ἱκετεύει καὶ εὔχεται πᾶσι τὴν σωτηρίαν, καὶ εἴ τι προσῆκόν ἐστιν ἐκάστῳ καὶ κατάλληλον ἀγαθόν· ἐν οἷς καὶ ταῦτά φησιν· «ἔτι προσάγομέν σοι τὴν λογικὴν ταύτην λατρείαν ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης, ὑπὲρ τῆς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ὑπὲρ τῶν ἐν σεμνῇ πολιτείᾳ διαγόντων, ὑπὲρ τῶν πιστοτάτων καὶ φιλοχρίστων βασιλέων ἡμῶν». Καὶ τοιαῦτα εὔχεται.
- 8 Καὶ οὕτω μὲν ὁ μακάριος Ἰωάννης, διπλοῦν τὸ σχῆμα τῆς ἱερᾶς ταύτης λατρείας εἶναι σημαίνων, χαριστήριον καὶ ἱκέσιον, χωρὶς

25. ἀναπαυσασμένων S

26. ἀπάντων S

θέτει μὲν τὶς ἀφορμὲς τῆς εὐχαριστίας, προσθέτει δὲ τὶς ὑποθέσεις τῆς ἰκεσίας.

4 Καὶ ποιῆς εἶναι οἱ ἀφορμὲς τῆς εὐχαριστίας; Οἱ ἅγιοι, ὅπως ἔχει λεχθῆ καὶ προηγουμένως. Διότι δι' αὐτῶν εὔρε ἡ Ἐκκλησία τὸ ζητούμενο καὶ ἐπέτυχε τὴν εὐχὴ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν.

5 Ποιῆς δὲ εἶναι οἱ ὑποθέσεις τῆς ἰκεσίας; Αὐτοὶ ποὺ δὲν ἐτελειώθηκαν, αὐτοὶ ποὺ ἔχουν ἀνάγκη τῆς εὐχῆς.

6 Γιὰ τοὺς ἁγίους λέγει, «σοῦ παρουσιάζομε ἀκόμη αὐτὴ τὴ λογικὴ λατρεία γι' αὐτοὺς ποὺ προαναπαύθησαν μέσα στὴν πίστι, προπάτορες, πατέρες, πατριάρχες, ἀποστόλους, κήρυκες, προφῆτες, εὐαγγελιστὰς, μάρτυρες, ὁμολογητὰς, ἐγκρατευτὰς καὶ γιὰ κάθε ψυχὴ ποὺ ἐτελειώθηκε μέσα στὴν πίστι, κατ' ἔσοχὴν δὲ τῆς παναγίας, ἄχραντης, ὑπερευλογημένης, ἔνδοξης, δέσποινάς μας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας». Καὶ στὴ συνέχεια ἀναφέρει ὅλο τὸ σύλλογο τῶν ἁγίων. Αὐτοὶ εἶναι οἱ ἀφορμὲς τῆς εὐχαριστίας τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν Θεό. Γι' αὐτοὺς παρουσιάζει αὐτὴ τὴ λογικὴ λατρεία σὰν χαριστήρια πρὸς τὸν Θεό, καὶ ἐπάνω ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους γιὰ τὴν μακαρία μητέρα τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ εἶναι πέρα ἀπὸ κάθε ἁγιωσύνη. Γι' αὐτὸ ὁ ἱερεὺς δὲν εὔχεται τίποτε γι' αὐτούς, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς χρειάζεται νὰ βοηθηθῆ ἀπὸ ἐκείνους στὶς εὐχές. Διότι δὲν κάμει τὴν παρουσίασι τῶν δώρων γι' αὐτούς ὡς ἰκετευτικὴ ἀλλὰ ὡς εὐχαριστήρια.

7 Ἐπειτα δὲ ἀπὸ αὐτὰ δεικνύει καὶ τὴν ἰκεσία καὶ ἀναφέρει γιὰ τοιοῦς ἰκετεύει, καὶ εὔχεται σωτηρία γιὰ ὅλους, καὶ ὅ,τι ἀγαθὸ εἶναι ταιριαστὸ καὶ κατάλληλο στὸν καθένα. Μεταξὺ τῶν ἄλλων λέγει καὶ αὐτὰ: «σοῦ παρουσιάζομε ἀκόμη τὴ λογικὴ αὐτὴ λατρεία γιὰ τὴν οἰκουμένη, γιὰ τὴν ἁγία καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία, γι' αὐτοὺς ποὺ ζοῦν μὲ εὐσέβεια, γιὰ τοὺς πιστοτάτους καὶ φιλοχρίστους βασιλεῖς μας». Τέτοια εὔχεται.

8 Ἔτσι ὁ μὲν μακάριος Ἰωάννης Χρυσόστομος δεικνύοντας ὅτι ἡ ἔννοια αὐτῆς τῆς θυσίας εἶναι διπλῆ, εὐχαριστήριος καὶ ἰκε-

μὲν τίθησιν ὑπὲρ ὧν εὐχαριστεῖ, χωρὶς δὲ ὑπὲρ ὧν ἱκετεύει. Ὁ δὲ θεῖος Βασίλειος τῇ ἱκεσίᾳ παραμύγνυσι τὴν εὐχαριστίαν. Καὶ τοῦτο ποιεῖ πανταχοῦ τῆς ἱερουργίας· καὶ τὰς εὐχὰς ἂν εὖροις σχεδὸν ἀπάσας καὶ τοῦτο κἀκεῖνο δυναμένας. Μέννηται δὲ καὶ τῶν ἁγίων, ὧν ὁ ἅγιος Ἰωάννης, καὶ κατ' αὐτὸν τῆς ἱερουργίας τὸν τόπον, ἀλλ' οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον. Εὐξάμενος γὰρ ἀξιωθῆναι πάντας τῆς κοινωνίας τῶν μυστηρίων («μὴ εἰς κριμα ἢ εἰς κατὰ-κριμα»), ἐπάγει· «ἀλλ' ἵνα εὕρωμεν χάριν μετὰ πάντων τῶν ἁγίων τῶν ἀπ' αἰῶνός σοι εὐαρεστησάντων, προπατόρων, πατέρων, πατριαρχῶν» καὶ τὰ ἐξῆς· εἶτα («ἐξαιρέτως τῆς παναγίας»). Ἄλλα καὶ ταῦτα τὰ ρήματα ἔχει μὲν ἱκεσίαν, ἐμφαίνει δὲ εὐχαριστίαν, καὶ γὰρ εὐεργέτην τοῦ γένους κηρύττει τὸν Θεόν, ἐν οἷς μένηται τῶν παρ' αὐτοῦ τελειωθέντων καὶ ἁγιασθέντων ἀνθρώπων, μονοῦ λέγων· ἵνα δῶς ἡμῖν χάριν, ἣν τοῖς ἁγίοις κατέθου πρότερον, ἵνα ἁγιάσης ὥσπερ καὶ ἄλλους φθάσας ἡγίαςας τῶν ὁμογενῶν ἡμῖν'.

9 Καὶ περὶ μὲν τούτων ἀρκεῖται ταῦτα.

ΛΕ'

Περὶ ὧν ὁ ἱερεὺς ἐνεκα ἑαυτοῦ εὐχεται
 ὑπὲρ τῶν ἱερῶν δώρων καὶ ὑπὲρ ὧν
 τοῖς πιστοῖς εὐχέσθαι κελεύει

1 Ὁ δὲ ἱερεὺς, μετὰ τὸ πᾶσιν εὐξασθαι τὰ δέοντα, καὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ εὐχεται ὑπὸ τῶν δώρων ἁγιασθῆναι.

2 Τίνα ἁγιασμόν; Ἄφεσιν λαβεῖν ἁμαρτιῶν. Τοῦτο γὰρ προηγουμένως τῶν δώρων τούτων τὸ ἔργον. Καὶ πόθεν δῆλον; Ἐξ ὧν ὁ Κύριος εἶπε τοῖς ἀποστόλοις, τὸν ἄρτον δεικνύς, «τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν» καὶ ἐπὶ τοῦ ποτηρίου ὁμοίως.

τευτική, τοποθετεῖ χωριστὰ ἐκείνους γιὰ τοὺς ὁποίους εὐχαριστεῖ καὶ χωριστὰ ἐκείνους γιὰ τοὺς ὁποίους ἱκετεύει. Ὁ δὲ θεῖος Βασίλειος ἀναμιγνύει τὴν εὐχαριστία μὲ τὴν ἱκεσία. Καὶ τὸ κάμει αὐτὸ σ' ὅλη τῇ λειτουργίᾳ, ἔτσι ὥστε θὰ ἤμποροῦσες νὰ εὕρης σχεδὸν ὅλες τὶς εὐχῆς νὰ ἔχουν καὶ αὐτὸ κι' ἐκεῖνο τὸ νόημα. Μνημονεύει βέβαια καὶ τοὺς ἰδίους ἁγίους μὲ τὸν Ἰωάννη στὸ ἴδιο σημεῖο ἀλλ' ὄχι μὲ τὸν ἴδιο τρόπο. Ἀφοῦ εὐχήθηκε δηλαδὴ ν' ἀξιωθοῦν ὅλοι τῆς κοινωνίας τῶν μυστηρίων «ὄχι γιὰ κρίσι ἢ καταδίκη», προσθέτει «ἀλλὰ γιὰ νὰ εὕρωμε χάρι μαζί μὲ ὅλους τοὺς ἁγίους ποὺ σ' εὐαρέστησαν ἀπὸ ὅλον τὸ χρόνο, προπάτορες, πατέρες, πατριάρχες» καὶ τὰ ἀκόλουθα ἔπειτα «κατ' ἐξοχήν τῆς παναγίας». Ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ λόγια ἔχουν μὲν ἱκεσία, φανερῶνουν ὁμως καὶ εὐχαριστία, διότι ὁ συντάκτης κηρύττει τὸν Θεὸ εὐεργέτη τοῦ γένους, ὅταν μνημονεύη τοὺς τελειωμένους καὶ ἁγιασμένους ἀπὸ αὐτὸν ἀνθρώπους, σχεδὸν σὰν νὰ λέγη· 'γιὰ νὰ μᾶς δώσης χάρι, τὴν ὁποία ἐχορήγησες προηγουμένως στοὺς ἁγίους, γιὰ νὰ μᾶς ἁγιάσης, ὅπως ἁγίασες ἤδη καὶ ἄλλους ἀπὸ τοὺς ὁμογενεῖς μας'.

9 Ἀρκετὰ εἶναι αὐτὰ γιὰ τὸ θέμα τοῦτο.

35

Ποιὰ εὐχεται ὁ ἱερεὺς ἐπάνω στὰ δῶρα γιὰ
τὸν ἑαυτό του καὶ ποιὰ παραγγέλλει
στοὺς πιστοὺς νὰ εὐχωνται

1 Ὁ ἱερεὺς, ἀφοῦ εὐχηθῆ τὰ δέοντα γιὰ ὅλους, εὐχεται νὰ ἁγιασθῆ καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος ἀπὸ τὰ δῶρα.

2 Ποιὸν ἁγιασμό; Νὰ λάβῃ ἄφεσι ἁμαρτιῶν. Διότι αὐτὸ κυρίως εἶναι τὸ ἔργο τῶν δώρων τούτων. Καὶ ἀπὸ ποῦ καθίσταται φανερό; Ἀπὸ ὅσα εἶπε ὁ Κύριος στοὺς ἀποστόλους, δεικνύοντας τὸν ἄρτο, «τοῦτο εἶναι τὸ σῶμα μου ποὺ κόπτεται γιὰ τὴν ἄφεσι ἁμαρτιῶν», καὶ ἐπάνω στὸ ποτήριο ὁμοίως.

- 3 «Μνήσθητι, Κύριε, φησί, καὶ τῆς ἐμῆς ἀναξιότητος καὶ συγχώρησόν μοι πᾶν πλημμέλημα ἐκούσιόν τε καὶ ἀκούσιον, καὶ μὴ διὰ τὰς ἐμὰς ἁμαρτίας κωλύσης τὴν χάριν τοῦ παναγίου σου Πνεύματος ἀπὸ τῶν προκειμένων δώρων».
- 4 Ἐφεσιν ἁμαρτιῶν δίδωσι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῖς τούτων κοινωνοῦσι τῶν δώρων. Αὕτη ἡ χάρις, φησί, μὴ κωλυθῆτω ἐπ' ἐμοῦ ἀπὸ τῶν δώρων διὰ τὰς ἱερὰς ἁμαρτίας. Διττῶς γὰρ λέγεται ἐν τοῖς τιμίαις δώροις ἡ χάρις, ἓνα μὲν τρόπον καθ' ὃν αὐτὰ ἀγιάζεται, ἕτερον δὲ καθ' ὃν ἡ χάρις δι' αὐτῶν ἡμᾶς ἀγιάζει.
- 5 Τὸν μὲν οὖν πρῶτον τρόπον ἐν τοῖς δώροις τὴν χάριν ἐνεργεῖν, οὐδὲν δύναται κωλύειν τῶν ἀνθρωπίνων κακῶν, ἀλλὰ, καθάπερ ὁ ἀγιασμός αὐτῶν οὐκ ἔστιν ἀνθρωπίνης ἀρετῆς ἔργον, οὕτως οὐδὲ ²⁷ κωλύεσθαι δυνατόν αὐτὸν ὑπὸ κακίας ἀνθρώπων.
- 6 Ὁ δεύτερος δὲ καὶ τῆς ἡμετέρας δεῖται σπουδῆς. Διὰ τοῦτο καὶ ὑπὸ τῆς ἡμῶν κωλύεται ῥαθυμίας. Ἀγιάζει γὰρ ἡ χάρις διὰ τῶν δώρων ἡμᾶς, εἰὰν πρὸς τὸν ἀγιασμόν ἐπιτηδεύως ἔχοντας λάβῃ, ἂν ²⁸ δὲ ἀπαρασκευάστοις ἐμπέσῃ, οὔτε ὄφελος ἦνεγκεν οὐδὲν καὶ μυρίαν ἡμῖν ἐνέθηκε βλάβην. Ταύτην τὴν χάριν, εἴτε ἄφεσις τῶν ²⁹ ἁμαρτιῶν ἔστι μόνον, εἴτε μετ' ἐκείνης καὶ ἄλλη δωρεὰ διδομένη τοῖς μετὰ καθαρῶ συνειδότος τὸ ἱερὸν τοῦτο δειπνοῦσι ³⁰ δεῖπνον, εὔχεται ὁ ἱερεὺς μὴ κωλυθῆναι ἀπὸ τῶν δώρων, ὡς δυναμένην κωλυθῆναι δι' ἀνθρωπίνην κακίαν.
- 7 Ταύτην τὴν εὐχὴν εὔχεται καὶ μετ' ὀλίγα σὺν παιτὶ τῷ πλήθει κοινῇ· εὐξάμενος γὰρ ἅπασιν ὁμόνοιαν ὥστε ἐν ἐνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ δοξάζειν τὸν Θεὸν καὶ οὕτω διατεθεῖσιν ἐπαγγελιάμενος τὰ ἔλεῃ τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἶτα κελεύει δεηθῆναι τοῦ Θεοῦ τὴν εἰρημένην εὐχὴν, ἣν αὐτὸς ἠῤῥατο, πάντας τοὺς ἁγίους εἰς ἐπικουρίαν καλέ-

27. οὐδὲν S

28. ἄ S

29. τῶν παραλ. S

30. δειπνούντων S

- 3 «Θυμήσου, Κύριε, λέγει, καὶ τὴν ἀναξιότητά μου καὶ συγχώρεσέ μου κάθε πλημμέλημα ἐκούσιο καὶ ἀκούσιο, καὶ μὴ ἐμποδίσῃς τὴ χάρι τοῦ ἁγίου σου Πνεύματος ἀπὸ τὰ προκείμενα δῶρα ἐξ αἰτίας τῶν ἰδικῶν μου ἁμαρτιῶν»⁵⁹.
- 4 Τὸ ἅγιο Πνεῦμα δίδει ἄφεσι ἁμαρτιῶν σ' αὐτοὺς ποὺ κοινοῦν αὐτὰ τὰ δῶρα. Αὐτὴ ἡ χάρις, λέγει, νὰ μὴ ἐμποδισθῇ στὴν περίπτωσί μου γιὰ τὶς ἁμαρτίες μου. Πραγματικὰ ἡ χάρις λέγεται ὅτι ἐνεργεῖ διπλᾶ στὰ τίμια δῶρα, πρῶτα μὲ τὸν τρόπο ποὺ τὰ ἀγιάζει, ἔπειτα μὲ τὸν τρόπο ποὺ ἀγιάζει ἐμᾶς δι' αὐτῶν.
- 5 Τὸ νὰ ἐνεργῇ λοιπὸν ἡ χάρις μὲ τὸν πρῶτο τρόπο στὰ δῶρα, κανένα ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα πάθη δὲν μπορεῖ νὰ τὰ ἐμποδίσῃ· ἀντιθέτως μάλιστα, ὅπως ὁ ἁγιασμός αὐτῶν δὲν εἶναι ἔργο ἀνθρωπίνης ἀρετῆς, ἔτσι δὲν εἶναι δυνατὸ οὔτε νὰ ἐμποδίζε-
ται ἀπὸ τὴν κακία τῶν ἀνθρώπων.
- 6 Ὁ δεῦτερος τρόπος χρειάζεται καὶ τὸν ἰδικόν μας ζῆλο. Γι' αὐτὸ καὶ ἐμποδίζεται ἀπὸ τὴ ραθυμία μας. Πραγματικὰ ἡ χάρις μᾶς ἀγιάζει μὲ τὰ δῶρα, ἐὰν μᾶς εὕρη κατάλληλα διατεθειμένους πρὸς τὸν ἁγιασμό, ἐὰν ὅμως μᾶς πιάσῃ ἀπροετοιμάστους, οὔτε κανένα ὄφελος φέρει καὶ πολλὴ βλάβη μᾶς ἐμβάλλει. Αὐτὴν τὴν χάρι, εἴτε μόνον ἄφεσις ἁμαρτιῶν εἶναι εἴτε καὶ ἄλλη δωρεὰ μαζί μ' ἐκείνη διδομένη σ' αὐτοὺς ποὺ μετέχουν μὲ καθαρὴ συνείδησι σ' αὐτὸ τὸ δεῖπνο, εὐχεται ὁ ἱερεὺς νὰ μὴ ἐμποδισθῇ ἀπὸ τὰ δῶρα, διότι μπορεῖ νὰ ἐμποδισθῇ ἐξ αἰτίας τῆς ἀνθρωπίνης κακίας.
- 7 Τὴν ἴδια εὐχὴ εὐχεται ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγο μαζί μὲ ὅλο τὸ πλῆθος. Ἐφοῦ εὐχηθῇ σ' ὅλους ὁμόνοια, ὥστε «μ' ἓνα στόμα, καὶ μία καρδιά νὰ δοξάζουν» τὸν Θεό, καὶ ἀφοῦ μετὰ τὴν τέτοια διάθεσι τῆς ψυχῆς ὑποσχεθῇ «τὰ ἐλέη τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος μας Ἰησοῦ Χριστοῦ», ἔπειτα παραγγέλλει ν' ἀπευ-

59. Αὐτὴ ἡ διατύπωσις φαίνεται ὅτι τὴν ἐποχὴ τοῦ Καβάσιλα ὑπῆρχε στὴ λειτουργία τοῦ Χρυσοστόμου, ἀλλὰ ἐξέπεσε καὶ σήμερα ὑπάρχει μόνο στὴ λειτουργία τοῦ Βασιλείου.

σαντας. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ μνημονεῦσαι πάντων τῶν ἁγίων τὸ καλέσαι, τὸ δεηθῆναι.

8 Καὶ τί φησι; «Δεηθῶμεν τοῦ Κυρίου ὑπὲρ τῶν ἁγιασθέντων δώρων», οὐχ ἵνα αὐτὰ δέξωνται τὸν ἁγιασμόν (διὰ τοῦτο γὰρ ἁγιασθέντα αὐτὰ εἶπον ἵνα μὴ σὺ τοῦτο νομίσης), ἀλλ' ἵνα αὐτοῦ ἡμῖν μεταδοῖεν· τοῦτο γάρ ἐστι «τὸν φιλόανθρωπον Θεόν, τὸν προσδεξάμενον αὐτά, τὴν χάριν ἡμῖν ἀντικαταπέμψαι». Εὐξώμεθα, φησίν, ὑπὲρ τῶν δώρων ἵνα εἰς ἡμᾶς ἐνεργὰ γένωνται, ἵνα μὴ ἀδυνατήσῃ πρὸς ταύτην τὴν χάριν, καθάπερ ὅτε μετὰ τῶν ἀνθρώπων ἐφαίνετο τὸ παντοδύναμον ³¹ τοῦτο σῶμα, ἔστιν ἐν αἷς τῶν πόλεων οὐκ ἐδύνατο σημεῖα ποιεῖν διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν.

9 Οὕτω δὲ ταῦτα πρὸς τὸ πλῆθος βοήσας, εἶτα καὶ αὐτὸς ἐφ' ἑαυτοῦ ἡσυχῆ εὔχεται, περὶ τῶν αὐτῶν τὸν Θεὸν ἱκετεύων, ὥστε «μεταλαβεῖν μὲν τῶν φρικτῶν μυστηρίων μετὰ καθαροῦ συνειδότος», ἀπολαῦσαι δὲ τῆς ἱερᾶς ταύτης τραπέζης «ἁμαρτιῶν ἄφεσιν, Πνεύματος ἁγίου κοινωνίαν, βασιλείας κληρονομίαν καὶ μὴ εἰς κριμα ἢ εἰς κατὰκριμα».

10 Εἶτα εὐξάμενος ἅπασιν τὴν τοῦ Θεοῦ βοήθειαν καὶ τὴν φυλακὴν, κελεύει καὶ αὐτοὺς εὐξασθαι τὴν ἡμέραν πᾶσαν τελείαν, ἁγίαν, εἰρηνικὴν καὶ ἀναμάρτητον διενεγκεῖν, φρουρὸν ἔχοντας ἄγγελον εἰρήνης πιστὸν διὰ τὸν ἄγγελον τοῦ ψεύδους, ᾧ τὰ αὐτῶν πιστεύειν οὐκ ἀσφαλές. Εὐχόμεθα δὲ περὶ τοῦ φύλακος ἀγγέλου, οὐχ ἵνα τότε ἡμῖν δοθῆ, δέδοται γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἐκάστῳ τῶν πιστῶν ἄγγελος, ἀλλ' ἵνα ἐνεργὸς ἦ καὶ τὰ αὐτοῦ ποιῆ καὶ φρουρῆ καὶ πρὸς τὴν εὐθείαν ὁδὸν ἡμᾶς ὁδηγῆ, καὶ μὴ ἀποστῆ μηνίσας διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν.

θύνουν στο Θεό τὴν ἀναφερομένη εὐχή, πού εὐχήθηκε ἄλλος του, καλώντας σὲ βοήθεια ὅλους τοὺς ἁγίους.

8 Καὶ τί λέγει; «Ἄς παρακαλέσωμε τὸν Κύριο γιὰ τὰ δῶρα, πού ἁγιασθήκαν», ὄχι γιὰ νὰ δεχθοῦν αὐτὰ τὸν ἁγιασμό, (γι' αὐτὸ ἄλλωστε εἶπα ὅτι ἁγιασθήκαν, ὥστε νὰ μὴ νομίσης ἐσὺ τοῦτο), ἀλλὰ γιὰ νὰ μεταδώση ἀπ' αὐτὸν σ' ἐμᾶς· αὐτὸ πραγματικὰ σημαίνει ὅτι εὐχεται «ὁ φιλόανθρωπος Θεὸς πού τὰ ἐδέχθηκε, νὰ μᾶς στείλῃ σὲ ἀντάλλαγμα τῆ χάρι». Ἄς εὐχηθοῦμε, λέγει, γιὰ τὰ δῶρα, ὥστε νὰ γίνουν ἐνεργὰ σ' ἐμᾶς, νὰ μὴ ἀδυνατήσουν πρὸς αὐτὴ τῆ χάρι, ὅπως αὐτὸ τὸ παντοδύναμο σῶμα, ὅταν ἐφαινόταν μαζί με τοὺς ἀνθρώπους, σὲ μερικές πόλεις δὲν μπορούσε νὰ κάμῃ σημεῖα ἐξ αἰτίας τῆς ἀπιστίας των ⁶⁰.

9 Ἔτσι, ἀφοῦ ἐκφωνήσῃ αὐτὰ πρὸς τὸ πλῆθος, ἔπειτα καὶ ὁ ἴδιος εὐχεται ἄλλος του σιωπηλὰ, παρακαλώντας τὸν Θεὸ γιὰ τὰ ἴδια, ὥστε «νὰ μεταλάβουν τὰ φρικτὰ μυστήρια με καθαρὴ συνείδησι», νὰ ἀπολαύσουν δὲ σ' αὐτὴν τὴν ἱερὰ τράπεζα «ἄφεσι ἁμαρτιῶν, κοινωνία ἁγίου Πνεύματος, κληρονομία βασιλείας, καὶ νὰ μὴ τοὺς ἀποβῆ σὲ κρῖμα ἢ σὲ κατάδικη».

10 Ἐπειτα, ἀφοῦ εὐχηθῆ σ' ὅλους τῆ βοήθεια τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν προστασία, παραγγέλλει καὶ σ' αὐτοὺς νὰ εὐχηθοῦν νὰ περάσουν ὅλη τὴν ἡμέρα τελεία, ἁγία, εἰρηνικὴ καὶ ἀναμάρτητη, ἔχοντας σὰν φρουρὸ ἄγγελο εἰρήνης πιστό, ἐξ αἰτίας τοῦ ἀγγέλου τοῦ ψεύδους, τὸν ὁποῖο δὲν εἶναι ἀσφαλὲς νὰ ἐμπιστευώμαστε. Εὐχόμεστε δὲ γιὰ τὸ φύλακα ἄγγελο, ὄχι γιὰ νὰ μᾶς δοθῆ τότε, διότι στὸν καθένα ἀπὸ τοὺς πιστοὺς ἔχει δοθῆ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἄγγελος, ἀλλὰ γιὰ νὰ εἶναι ἐνεργὸς καὶ ἐπιτελῆ τὸ ἔργο του, καὶ νὰ μᾶς ὁδηγῆ στὸν ἴσο δρόμο καὶ νὰ μὴ ἀπομακρυνθῆ ὠργισμένος ἀπὸ αὐτοὺς πού ἀναφέρθηκαν ἐξ αἰτίας τῶν ἁμαρτιῶν μας.

60. Βλ. Ματθ. 13,58. Μάρκ. 6,5 ἐ.

- 11 Πρὸς τούτοις ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ πάντα τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν, καὶ εἰρήνην τῷ κόσμῳ, καὶ ἔτι πρὸς τὸ μέλλον ἀσφάλειαν, ἐν εἰρήνῃ καὶ μετаноία διενεγκόντας τὸν ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς χρόνον, ὥστε εἶναι τὰ τέλη τοῦ βίου Χριστιανοῖς πρέποντα, εἶτα ἑαυτοὺς παραθέσθαι τῷ Θεῷ καὶ ἀλλήλους καὶ πᾶσαν αὐτῶν τὴν ζωὴν, τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως καὶ τὴν κοινωνίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος αἰτησαμένους.
- 12 Τί δὲ βούλεται ἡ τῆς πίστεως ἐνότης καὶ ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κοινωνία, καὶ τίνος ἕνεκα τούτων ἐνταῦθα δεόμεθα, διὰ πολλῶν εἴρηται πρότερον.

ΛΣ'

Περί τῆς θεοπαραδότου³² εὐχῆς καὶ τῆς κλίσεως τῶν κεφαλῶν καὶ τῆς μετὰ τοῦτο εὐχαριστίας καὶ δεήσεως πρὸς τὸν Θεὸν καὶ δοξολογίας

- 1 Ἄλλ' οὕτως αὐτοὺς οἰκοδομήσας καὶ πανταχόθεν εἰς τὸ ἀγαθὸν συγκροτήσας, ὡς ἤδη τελείους καὶ τῆς θείας υἰοθεσίας ἀξίους γενομένους, ἱκετεύει τὸν Θεὸν ἀξιωθῆναι τὴν εὐχὴν ἐκείνην εὐχεσθαι σὺν αὐτῷ μετὰ παρρησίας ἐν ἧ τολμῶμεν Πατέρα καλεῖν αὐτόν. Εὐξαμένων δὲ αὐτῶν μετ' αὐτοῦ πάντων, αὐτὸς τὸ ἀκροτελεύτιον ἐκβοήσας εἰς δοξολογίαν τοῦ Θεοῦ τὴν εὐχὴν κατακλείει.
- 2 Μετὰ τοῦτο τὴν εἰρήνην εὐχεται πᾶσιν. Οὕτω δὲ τῆς εὐγενείας δι' αὐτῆς³³ ἀναμνήσας καὶ Πατέρα καλέσας τὸν Θεόν, εἶτα καὶ ὡς Δεσπότην ἐπιγινώσκειν κελεύει καὶ τὰ δούλων πρὸς αὐτὸν ἐπιδείκνυσθαι, καὶ κλῖναι τὰς κεφαλὰς αὐτῷ, καὶ τούτῳ τῷ σχήματι τὴν δουλείαν ὁμολογῆσαι. Καὶ κλίνουσιν οὐ μόνον ὡς φύσει

32. θεοῦ παραδότου S

33. διὰ τῆς εὐχῆς S

- 11 Παραγγέλλει ἐπίσης νὰ εὐχηθοῦν γιὰ ἄφεσι ἁμαρτιῶν καὶ γιὰ ὅλα τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα στὶς ψυχές μας, καὶ εἰρήνη στὸν κόσμον, καὶ προσέτι γιὰ τὸ μέλλον ἀσφάλεια, ἀφοῦ περᾶσουν μὲ εἰρήνη καὶ μετάνοια τὸν ὑπόλοιπο χρόνον τῆς ζωῆς, ὥστε τὰ τέλη τοῦ βίου νὰ εἶναι ἄρμοστά τοὺς Χριστιανούς, ἔπειτα δὲ νὰ ἀναθέσουν στὸ Θεὸ τοὺς ἑαυτοὺς τους καὶ ἀλλήλους καὶ ὅλη τὴ ζωὴ τους, ἀφοῦ ζητήσουν τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως καὶ τὴν κοινωνία τοῦ ἁγίου Πνεύματος.
- 12 Τί σημαίνει δὲ ἡ ἐνότης τῆς πίστεως καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ γιατί τὰ εὐχόμεσθε αὐτὰ ἐδῶ, ἔχει λεχθῆ προηγουμένως σὲ ἕκτασι ⁶¹.

36

Περὶ τῆς θεοπαραδότου εὐχῆς καὶ τῆς κλίσεως τῶν κεφαλῶν καὶ τῆς στή συνέχεια εὐχαριστίας καὶ δεήσεως πρὸς τὸν Θεὸ καὶ δοξολογίας

- 1 Ἀφοῦ δὲ τοὺς οἰκοδομήσῃ ἔτσι καὶ τοὺς συγκροτήσῃ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη στὸ ἀγαθόν, σὰν νὰ ἔγιναν τέλειοι καὶ ἄξιοι τῆς θείας υἱοθεσίας πλέον, ἰκετεύει τὸν Θεὸ νὰ ἀξιωθοῦν νὰ ἀναπέμψουν μαζί του μὲ παρρησία τὴν εὐχὴ ἐκείνη στὴν ὁποία τολμοῦμε νὰ τὸν καλοῦμε Πατέρα. Ἀφοῦ δὲ προσευχηθοῦν ὅλοι μαζί του, αὐτὸς ἐκφωνώντας τὸ ἀκροτελεύτιο σὲ δοξολογία τοῦ Θεοῦ τελειώνει τὴν εὐχὴ.
- 2 Μετὰ ἀπὸ αὐτὸ εὐχεται σὲ ὅλους τὴν εἰρήνη. Ἔτσι, ἀφοῦ μὲ τὴν εὐχὴ ὑπενθυμίση τὴν εὐγενῆ καταγωγὴ καὶ καλέση Πατέρα τὸν Θεόν, ἔπειτα παραγγέλλει νὰ τὸν ἐπιγινώσκουν ὡς Δεσπότη καὶ νὰ δεικνύουν πρὸς αὐτὸν αἰσθήματα δούλων καὶ νὰ κλίνουν σ' αὐτὸν τὶς κεφαλές καὶ μὲ αὐτὴ τὴν κίνησι νὰ ὁμολογοῦν τὴ δουλεία. Καὶ τὶς κλίνουν σ' αὐτὸν ὄχι μόνο ὡς

61. Στὸ κεφάλαιο 15.

Δεσπότη καὶ Δημιουργῷ καὶ Θεῷ, ἀλλὰ καὶ ὡς ὠνητοὶ δοῦλοι τῷ προιαμένῳ τοῦ αἵματος τοῦ Μονογενοῦς, ὑπὲρ οὗ καὶ διπλοῦς δούλους ἡμᾶς ἐκτίησατο καὶ υἱοῦς ἐποίησατο τοὺς αὐτούς. Καὶ γὰρ καὶ τὴν δουλείαν ἠῤῥξησεν ἡμῖν καὶ μείζονα ἔδειξε καὶ τὴν υἰοθεσίαν εἰργάσατο τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ αἷμα.

3 Πάντων δὲ κλινόντων τὰς κεφαλὰς, ὁ ἱερεὺς ἐφ' ἑαυτοῦ τῷ Θεῷ χάριτας τῆς τῶν ὄντων δημιουργίας ὁμολογήσας εὔχεται τὰ συμφέροντα πᾶσι, μνησθεὶς πρὸς αὐτὸν καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ Μονογενοῦς καὶ τῆς αὐτοῦ χάριτος καὶ φιλανθρωπίας, ὡς οὕτω τὰ αἰτήματα ληψόμενος κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ἐπαγγελίαν ³⁴. «πάντα γάρ, φησὶν, ὅσα ἂν αἰτήσητε τὸν Πατέρα ἐν τῷ ὀνόματί μου, δώσει ὑμῖν». Εἶτα δοξολογίαν προσθεὶς εἰς ἐπήκοον τοῦ περιστώτους πλήθους, ὑμνεῖ τὴν παναγίαν Τριάδα.

4 Καί, λαβὼν κοινωνοὺς τῆς δοξολογίας. Εἶτα πάλιν εἰς ἑαυτὸν ἐπιστρέφει καὶ ἡσυχῇ καθ' ἑαυτὸν εὔχεται. Εὐχόμενος δὲ αὐτὸν καλεῖ τὸν Χριστόν, τὸ σφάγιον, τὸν ἱερέα, τὸν ἄρτον, ἵνα αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ τοῖς δούλοις ἑαυτοῦ μεταδῷ.

ΛΖ'

Περὶ ὧν ὁ ἱερεὺς πρὸς τὸ πλῆθος βοᾷ
τὰ ἅγια ὑψῶν καὶ ὧν ἐκεῖνοι
πρὸς αὐτὸν ἀντιβοῶσιν

1 Καὶ μέλλων ἐπὶ τὴν τράπεζαν καὶ αὐτὸς χωρεῖν καὶ ἄλλους συγκαλεῖν, ἐπεὶ οὐ πᾶσιν ἀπλῶς ἔξεστιν ἡ κοινωνία τῶν μυστηρίων, καὶ αὐτὸς οὐ πάντας καλεῖ, ἀλλὰ τὸν ζωοποιὸν ἄρτον λαβὼν καὶ ἀναδείξας, τοὺς ἀξιούς ³⁵ αὐτοῦ μεθέξοντας ἐπὶ ³⁶ τὴν

34. θεῖαν ἐπαγγελίαν S

35. ἀξιούς S

36. εἰς S

ἐκ φύσεως Δεσπότη καὶ Δημιουργοῦ καὶ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ὡς ἄγοραστοὶ δούλοι πρὸς αὐτὸν ποὺ τοὺς ἀγόρασε μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Μονογενοῦς, γιὰ χάρι τοῦ ὁποίου καὶ διπλοῦς δούλους μᾶς ἀπέκτησε καὶ υἱοὺς τοὺς ἰδίους μᾶς ἔκαμε. Διότι τὸ ἕνα καὶ τὸ αὐτὸ αἷμα καὶ τὴν δουλεία μᾶς αὐξήσε καὶ τὴν ἔδειξε μεγαλύτερη, καὶ τὴν υἰοθεσία ἐνήργησε.

3 Ἐνῶ δὲ ὅλοι κλίνουν τὶς κεφαλές, ὁ ἱερεὺς, ἀφοῦ ἐκφράσῃ σιωπηλὰ τὴν εὐγνωμοσύνη του πρὸς τὸν Θεὸ γιὰ τὴ δημιουργία τῶν ὄντων, εὐχεται σὲ ὅλους τὰ συμφέροντα, μνημονεύοντας καὶ τὸ ὄνομα τοῦ μονογενοῦς καὶ τὴ χάρι καὶ φιλανθρωπία του, μὲ τὴν βεβαιότητα ὅτι ἔτσι θὰ λάβῃ τὰ ζητούμενα σύμφωνα μὲ τὴν ἐπαγγελία τοῦ Σωτῆρος· «ὅλα ὅσα ζητήσετε, λέγει, ἀπὸ τὸν Πατέρα στὸ ὄνομά μου, θὰ σᾶς τὰ δώσῃ»⁶². Ἐπειτα, προσθέτοντας δοξολογία σ' ἐπήκοο τοῦ παρισταμένου πλήθους, ὑμνεῖ τὴν παναγία Τριάδα.

4 Καὶ ἀφοῦ τοὺς πάρῃ ὅλους κοινωνοὺς τῆς δοξολογίας, ἔπειτα ἐπιστρέφει πάλι στὸν ἑαυτό του καὶ εὐχεται σιωπηλὰ μόνος του. Στὴν προσευχή του δὲ καλεῖ τὸν ἴδιο τὸν Χριστό, τὸ σφάγιο, τὸν ἱερέα, τὸν ἄρτο, ὥστε αὐτὸς μόνος του νὰ μεταδώσῃ στοὺς δούλους ἀπὸ τὸν ἑαυτό του.

37

Περὶ τῶν ἐκφωνήσεων τοῦ ἱερέως πρὸς
τὸ πλῆθος ὅταν ὑψώνη τὰ ἅγια καὶ
τῶν ἀπαντήσεων τοῦ πλῆθους
πρὸς αὐτὸν

1 Καί, καθὼς πρόκειται νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὴν τράπεζα ὁ ἴδιος καὶ ἄλλους νὰ προσκαλέσῃ μαζί, ἐπειδὴ δὲν ἐπιτρέπεται σὲ ὅλους γενικῶς ἢ κοινωνία τῶν μυστηρίων, καὶ αὐτὸς δὲν προσκαλεῖ ὅλους, ἀλλὰ παίρνοντας τὸ ζωοποιὸ ἄρτο καὶ δεικνύοντάς τον ψηλὰ, καλεῖ στὴν κοινωνία αὐτοῦς ποὺ θὰ με-

62. Ἰω. 16,23.

μετουσίαν καλεῖ· «τὰ ἅγια, φησί, τοῖς ἀγίοις»), μονονοῦ λέγων, ἰδοὺ ὁ τῆς ζωῆς ἄρτος ὃν ὁραῖτε. Οὐκοῦν δράμετε μεταληφόμενοι, ἀλλ' οὐ πάντες, ἀλλ' εἴ τις ἅγιος. Τὰ γὰρ ἅγια τοῖς ἀγίοις ἐφεῖται μόνοις. Ἄγίους δὲ τοὺς τελείους τὴν ἀρετὴν ἐνταυθά φησιν, ἀλλὰ καὶ ὅσοι πρὸς τὴν τελειότητα ἐκείνην ἐπείγονται μὲν, λείπονται δὲ ἔτι. Καὶ τούτους γὰρ οὐδὲν κωλύει τῶν ἀγίων μυστηρίων ἐν μεθέξει γινομένους ἀγιαῖσθαι καὶ τοῦτο τὸ μέρος ἀγίους εἶναι, ὥσπερ καὶ ἡ Ἐκκλησία πᾶσα ἅγια λέγεται καὶ ὁ μακάριος Ἀπόστολος πρὸς δῆμον ὀλόκληρον γράφων, «ἀδελφοὶ ἅγιοι, φησί, κλήσεως ἐπουρανίου μέτοχοι». Ἄγιοι γὰρ καλοῦνται διὰ τὸν ἅγιον οὗ μετέχουσι καὶ τοῦ σώματος καὶ αἵματος κοινωνοῦσι. Μέλη γὰρ τοῦ σώματος ὄντες ἐκείνου, σάρκες ἐκ τῶν σαρκῶν αὐτοῦ καὶ ὀστᾶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ, ἕως ἐσμέν αὐτῷ συνημμένοι καὶ τὴν ἁρμονίαν φυλάττομεν, ζῶμεν τὴν ζωὴν καὶ τὸν ἁγιασμόν ἔλκοντες διὰ τῶν μυστηρίων ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ἐκείνης καὶ τῆς καρδίας. Ἐπειδὴν δὲ ἀποτμηθῶμεν καὶ τῆς ὀλόκλητος ἐκπέσωμεν τοῦ παναγίου σώματος, μάτην τῶν ἱερῶν γευόμεθα μυστηρίων· οὐ γὰρ διαβήσεται ἡ ζωὴ πρὸς τὰ νεκρὰ καὶ ἀποκοπέντα μέλη.

2 Τί δὲ τὸ ἀποκόπτον τοῦ ἁγίου σώματος ἐκείνου ταῦτα τὰ μέλη; «Αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν, φησί, διστῶσιν ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ ὑμῶν».

3 Τί οὖν; πᾶσα ἁμαρτία νεκρὸν ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον; Οὐδαμῶς, ἀλλ' ἡ πρὸς θάνατον μόνον. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ πρὸς θάνατον λέγεται· «ἔστι γὰρ ἁμαρτία οὐ πρὸς θάνατον» κατὰ τὸν μακάριον Ἰωάννην. Διὰ τοῦτο τοὺς μεμνημένους, εἰ μὴ τὰ τοιαῦτα πλημμελοῖεν, οἷα τοῦ Χριστοῦ διαστῆσαι καὶ θάνατον ἐνεγκεῖν, οὐδὲν τὸ κωλύον κοινωνοῦντας τῶν μυστηρίων τοῦ ἁγιασμοῦ μετέ-

τάσχουν ἀξίως· «τὰ ἅγια, λέγει, στοὺς ἁγίους», σὰν νὰ λέγη, ἴδου ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς πού βλέπετε. Λοιπὸν τρέξατε νὰ μεταλάβετε, ἀλλ' ὄχι ὅλοι, μόνο ὅσοι εἶναι ἅγιοι. Διότι τὰ ἅγια στέλλονται μόνο στοὺς ἁγίους. Ἁγίους δὲ λέγει ἐδῶ τοὺς τελείους στὴν ἀρετὴ, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους πού βαδίζουν πρὸς τὴν τελειότητα ἐκείνην, ἔστω καὶ ἂν ἀπέχουν ἀκόμη. Καὶ αὐτοὺς δὲν ἐμποδίζει τίποτε ν' ἁγιαζῶνται μετέχοντας τῶν μυστηρίων καὶ νὰ εἶναι ἅγιοι σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο, ὅπως καὶ ἡ Ἐκκλησία ὅλη λέγεται ἁγία καὶ ὁ μακάριος Ἀπόστολος γράφοντας πρὸς ὁλόκληρο τὸ λαὸ λέγει, «ἀδελφοὶ ἅγιοι, μέτοχοι τῆς οὐρανίου προσκλήσεως»⁶³. Ἁγιοὶ δηλαδὴ καλοῦνται ἐξ αἰτίας τοῦ ἁγίου τοῦ ὁποίου μετέχουν καὶ μὲ τὸν ὁποῖο κοινωνοῦν στὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα. Σὰν μέλη τοῦ σώματος ἐκείνου, σάρκες ἀπὸ τὶς σάρκες του καὶ ὅστ᾽ ἀπὸ τὰ ὅστ᾽ του, ὅσο εἴμαστε συνδεδεμένοι μὲ αὐτὸν καὶ φυλάττομε τὴν ἁρμονία, ζοῦμε τὴ ζωὴ ἀντλώντας τὴν κατὰ τὸν ἁγιασμὸ διὰ τῶν μυστηρίων ἀπὸ ἐκείνη τὴν κεφαλὴ καὶ τὴν καρδιά. Ὅταν ὁμως ἀποκοποῦμε καὶ ἐκπέσωμε ἀπὸ τὸ πανάγιο σῶμα, μάταια γεύομαστε τὰ ἱερά μυστήρια· διότι ἡ ζωὴ δὲν διαβαίνει πρὸς τὰ νεκρά καὶ ἀποκομμένα μέλη.

2 Τί δὲ εἶναι αὐτὸ πού ἀποκόπτει αὐτὰ τὰ μέλη ἀπὸ τὸ ἅγιο ἐκεῖνο σῶμα; «Οἱ ἁμαρτίες σας, λέγει, χωρίζουν ἐμένα ἀπὸ σαῶς»⁶⁴.

3 Τί λοιπὸν; Κάθε ἁμαρτία καθιστᾷ νεκρὸ τὸν ἄνθρωπο; Καθόλου, ἀλλὰ μόνο αὕτὴ πού ὀδηγεῖ πρὸς τὸ θάνατο. Γι' αὐτὸ μάλιστα καὶ λέγεται «πρὸς θάνατο»· ὑπάρχει ὁμως ἁμαρτία, πού δὲν εἶναι πρὸς θάνατο», κατὰ τὸν μακάριο Ἰωάννη⁶⁵. Γι' αὐτὸ οἱ βαπτισμένοι, ἐὰν δὲν ἔχουν πέσει σὲ θανάσιμη ἁμαρτία, ὥστε νὰ χωρισθοῦν ἀπὸ τὸν Χριστὸ καὶ νὰ ὑποστοῦν θάνατο, δὲν ἐμποδίζονται ἀπὸ τίποτε κοινωνώντας τὰ μυστήρια νὰ μετέχουν τοῦ ἁγιασμοῦ, καὶ στὰ πράγματα

63. Ἐβρ. 3,1.

64. Ἦσ. 59,2.

65. Α' Ἰω. 5,16 ἐ.

χειν, καὶ πράγματος ἔνεκα καὶ ὀνόματος, ὡς ἂν ἔτι ζῶντα μέλη καὶ συνημμένους τῇ κεφαλῇ.

4 Διὰ τοῦτο καὶ τοῦ ἱερέως βοήσαντος («τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις»), οἱ πιστοὶ ἀντιβοῶσι, «εἷς ἅγιος, εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς»· ὅτι οὐδεὶς οἴκοθεν ἔχει τὸν ἁγιασμόν, οὐδ' ἔργον ἀνθρωπίνης ἐστὶν ἀρετῆς, ἀλλ' ἐξ ἐκείνου πάντες καὶ δι' ἐκείνον. Καὶ καθάπερ, εἰ πολλὰ κάτοπτρα τεθείη ὑπὸ τὸν ἥλιον, πάντα μὲν λάμπει καὶ ἀκτῖνας ἀφίησι, καὶ δόξεις πολλοὺς ἡλίους ὄραν, εἷς δὲ ἀληθῶς ὁ ἐν παῖσιν ἀστράπτων ἥλιος· οὕτω καὶ μόνος ἅγιος, εἰς τοὺς πιστοὺς χεόμενος, ἐν πολλαῖς μὲν φαίνεται ψυχαῖς καὶ πολλοὺς δείκνυσιν ἀγγέλους³⁷, ἔστι δὲ εἷς καὶ μόνος ἅγιος, οὐδὲν ἦττον εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς. Τὸν γὰρ Θεὸν οὐδεὶς ἐδόξαζε τὴν αὐτῷ προσήκουσαν δόξαν (ὅθεν ὀνειδίζων πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἔλεγεν, «εἰ Θεός εἰμι ἐγώ, ποῦ ἐστὶν ἡ δόξα μου;»), ἀλλὰ μόνος ὁ Μονογενῆς ἀπέδωκεν αὐτῷ τὴν ὀφειλομένην δόξαν. Διὸ καὶ πρὸς τῷ πάθει γενόμενος ἔλεγε πρὸς τὸν Πατέρα, «ἐγώ σε ἐδόξασα ἐπὶ τῆς γῆς». Πῶς γὰρ ἐδόξασεν; Οὐκ ἄλλως ἢ τὸν ἁγιασμόν ἐπιδειξάμενος τὸν ἐκείνου τοῖς ἀνθρώπος, ἅγιος φανείς ὥσπερ αὐτός ἐστιν ἅγιος ὁ Πατήρ. Εἴτε γὰρ ὡς Πατέρα τοῦ ἁγίου τούτου νοήσομεν τὸν Θεόν, δόξα τοῦ Πατρὸς ἢ τοῦ Υἱοῦ λαμπρότης ἐστίν· εἴτε ὡς Θεὸν διὰ τὴν ἀνθρωπότητα, δόξα τοῦ Δημιουργοῦ πάντως ἢ τοῦ δημιουργήματος ἀξία ἢ ἀρετή.

ΛΗ'

Τί σημαίνει τὸ θερμὸν ὕδωρ ἐμβαλλόμενον εἰς τὰ μυστήρια

1 Οὕτω δὲ συγκαλέσας τοὺς πιστοὺς ἐπὶ³⁸ τὸ ἱερὸν δεῖπνον, αὐτὸς

37. ἁγίους S

38. εἰς S

καὶ στὰ λόγια, σὰν ζωντανὰ ἀκόμη μέλη καὶ ἐνωμένα μετὴν κεφαλή.

4 Γι' αὐτὸ καὶ ὅταν ὁ ἱερεὺς ἐκφωνήσῃ «τὰ ἅγια στοὺς ἁγίους», οἱ πιστοὶ ἀντιφωνοῦν, «ἓνας εἶναι ὁ ἅγιος, ἓνας ὁ Κύριος, ὁ Ἰησοῦς Χριστός, σὲ δόξα τοῦ Θεοῦ Πατρός». Διότι κανεὶς δὲν ἔχει καθ' ἑαυτὸν τὸν ἁγιασμό, καὶ αὐτὸς δὲν εἶναι κατόρθωμα ἀνθρωπίνης ἀρετῆς, ἀλλ' ὅλοι τὸν ἔχουν ἀπὸ ἐκεῖνον καὶ ἐξ αἰτίας ἐκεῖνου. Καὶ ὅπως, ἐὰν κάτω ἀπὸ τὸν ἥλιο τοποθετηθοῦν πολλὰ κάτοπτρα, ὅλα μὲν λάμπουν καὶ ἀφήνουν ἀκτίνες καὶ νομίζεις ὅτι βλέπεις πολλοὺς ἡλίους, ἓνας ὅμως πραγματικὰ εἶναι ὁ ἥλιος ποὺ ἀστράπτει σὲ ὅλα· ἔτσι καὶ ὁ μόνος ἅγιος, ἐκχεόμενος στοὺς πιστοὺς, φαίνεται μὲν σὲ πολλὰς ψυχὰς καὶ πολλοὺς δεικνύει ἀγγέλους, εἶναι ὅμως ἓνας καὶ μόνος ἅγιος, καὶ μάλιστα σὲ δόξα τοῦ Θεοῦ Πατρός. Διότι τοῦ Θεοῦ κανένας δὲν τοῦ ἀπένειμε τὴν προσήκουσα δόξα (γι' αὐτὸ ὀνειδίζοντας τοὺς Ἰουδαίους ἔλεγε, «ἐὰν εἶμαι Θεός, ποῦ εἶναι ἡ δόξα μου;»)⁶⁶, ἀλλὰ μόνο ὁ Μονογενὴς τοῦ ἀπέδωσε τὴν ὀφειλομένη δόξα. Γι' αὐτὸ ὅταν ἔφθασε πρὸς τὸ πάθος, ἔλεγε πρὸς τὸν Πατέρα, «ἐγὼ σ' ἐδόξασα ἐπάνω στὴ γῆ»⁶⁷. Πῶς τὸν ἐδόξασε λοιπόν; Ὁχι μὲ ἄλλον τρόπο, παρὰ ἀποκαλύπτοντας τὸν ἁγιασμό ἐκεῖνου στοὺς ἀνθρώπους, ἀφοῦ ἐφάνηκε ἅγιος ὅπως ἅγιος εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Πατήρ. Πραγματικὰ, εἴτε σὰν Πατέρα αὐτοῦ τοῦ ἁγίου νοήσωμε τὸν Θεό, δόξα τοῦ Πατρὸς εἶναι ἡ λαμπρότης τοῦ Υἱοῦ· εἴτε ὡς Θεὸ νοήσωμε τὸν Υἱὸ μέσα στὴν ἀνθρωπότητα, ἡ ἀξία ἢ ἀρετὴ τοῦ δημιουργήματος εἶναι ὅπωςδῆποτε δόξα τοῦ Δημιουργοῦ.

38

Τί σημαίνει τὸ ζεστό ὕδωρ ποὺ
χύνεται στὰ μυστήρια

1 Ἀφοῦ ἔτσι προσκαλέσῃ τοὺς πιστοὺς στὸ ἱερό δεῖπνο, αὐ-

66. Μαλ. 1,6.

67. Ἰω. 17,4.

πρῶτον αὐτοῦ μεταλαμβάνει καὶ ὅσοι τῶν ὁμοταγῶν καὶ ὅσοι περὶ τὸ βῆμα, θερμὸν ὕδωρ πρότερον εἰς τὸ ποτήριον ἐμβαλὼν σημασίας ἔνεκα τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν καθόδου. Κατῆλθε γὰρ τότε τῆς οἰκονομίας τελεσθείσης τοῦ Σωτῆρος ἀπάσης, νῦν δὲ ἐπιδημεῖ, τῆς θυσίας ἀνενεχθείσης καὶ τελειωθέντων τῶν δώρων τοῖς γε ἀξίως κοινωνοῦσιν αὐτῶν.

2 Τῆς γὰρ τοῦ Χριστοῦ οἰκονομίας ἀπάσης κατὰ τὴν ἱερὰν τῆς εὐχαριστίας τελετὴν ἐν τῷ ἄρτῳ καθάπερ ἐν πίνακι γραφομένης (καὶ γὰρ καὶ βρέφος αὐτὸν ὡς ἐν τύπῳ θεωροῦμεν καὶ εἰς θάνατον ἀγόμενον καὶ σταυρούμενον καὶ τὴν πλευρὰν κεντούμενον), εἶτα καὶ αὐτὸν τὸν ἄρτον εἰς ἐκεῖνο τὸ πανάγιον σῶμα, τὸ ταῦτα ἀληθῶς ὑπομεῖναν καὶ ἀναστὰν καὶ ἀναληφθὲν καὶ καθήμενον ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, μεταβαλλόμενον ἔδει καὶ τὸ τέλος τούτων ἀπάντων μετὰ ταῦτα πάντα σημαίνεσθαι, ἵνα ὁλόκληρος ἡ μύησις γένηται τοῦ μυστηρίου, τῇ πραγματείᾳ πάση καὶ οἰκονομίᾳ τοῦ ἀποτελέσματος προστεθέντος.

3 Τί γὰρ τὸ ἔργον καὶ ἀποτέλεσμα τῶν τοῦ Χριστοῦ παθῶν καὶ ἔργων καὶ λόγων; Εἴ τις πρὸς ἡμᾶς αὐτὰ θεωρεῖ, οὐδὲν ἕτερον ἢ ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἐπιδημία. Οὐκοῦν ἔδει μετ' ἐκεῖνα σημανθῆναι καὶ αὐτήν. Καὶ δὴ σημαίνεται τοῦ ζέοντος ὕδατος ἐγχεομένου τοῖς μυστηρίοις.

4 Τὸ μὲν γὰρ ὕδωρ, τοῦτο αὐτό τε ὕδωρ ὄν καὶ πυρὸς μετέχον, τὸ Πνεῦμα σημαίνει τὸ ἅγιον, ὃ καὶ ὕδωρ λέγεται καὶ ὡς πῦρ ἐφάνη τότε τοῖς τοῦ Χριστοῦ μαθηταῖς ἐμπεσόν.

5 Ὁ δὲ καιρὸς οὗτος τὸν καιρὸν ἐκεῖνον σημαίνει. Τότε μὲν γὰρ κατῆλθε μετὰ τὸ πληρωθῆναι τὰ κατὰ Χριστὸν ἅπαντα, νῦν δὲ τελειωθέντων τῶν δώρων τὸ ὕδωρ ἐπεισάγεται τοῦτο.

- τὸς πρῶτος μεταλαμβάνει ἀπὸ αὐτό, καὶ ἔπειτα οἱ ὁμότιμοί του καὶ οἱ γύρω ἀπὸ τὸ βῆμα, βάλλοντας προηγουμένως θερμὸ ὕδωρ στὸ ποτήριον γιὰ νὰ σημάνη τὴν κάθοδο τοῦ ἁγίου Πνεύματος στὴν Ἐκκλησία. Διότι αὐτὸ τότε κατῆλθε ἀφοῦ συντελέσθηκε ὅλη ἡ οἰκονομία τοῦ Σωτῆρος, τώρα δὲ παραμένει ἐδῶ, ἀφοῦ ἡ θυσία προσφέρθηκε καὶ τὰ δῶρα ἐτελειώθηκαν γιὰ ὅσους κοινωνοῦν αὐτὰ ἀξίως τουλάχιστο.
- 2 Πραγματικά, ἐφ' ὅσον ὅλη ἡ οἰκονομία τοῦ Χριστοῦ περιγράφεται κατὰ τὴν ἱερὰ τελετὴ τῆς εὐχαριστίας στὸν ἄρτος ἂν σὲ πίνακα (διότι τὸν θεωροῦμε ἂν σὲ σύμβολο βρέφος νὰ εἶναι καὶ σὲ θάνατο νὰ ὀδηγῆται, νὰ σταυρώνεται καὶ νὰ κεντᾶται στὴν πλευρά), ἔπρεπε καὶ ὁ ἴδιος ὁ ἄρτος νὰ μεταβληθῆ σ' ἐκεῖνο τὸ πανάγιο σῶμα, ποῦ πραγματικά ὑπέμεινε αὐτὰ καὶ ἀναστήθηκε καὶ ἀναλήφθηκε καὶ ἐκάθησε στὰ δεξιὰ τοῦ Πατρὸς, καὶ ἔπειτα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ νὰ σημανθῆ τὸ ἀπώτατο τέλος αὐτῶν, γιὰ νὰ συμπληρωθῆ ἐντελῶς ἡ τέλεσις τοῦ μυστηρίου μὲ τὴν προσθήκη τοῦ ἀποτελέσματος στὸ σύμπλεγμα αὐτὸ τῆς ἐνεργείας καὶ οἰκονομίας.
- 3 Ποιὸ λοιπὸν εἶναι τὸ ἔργο καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν παθῶν καὶ τῶν ἔργων καὶ τῶν λόγων τοῦ Χριστοῦ; Ὅποιος τὰ ἐξετάζει σχετικὰ μὲ μᾶς, τὸ ἀποτέλεσμα δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ ἐπιδημία τοῦ Πνεύματος στὴν Ἐκκλησία. Ἐπρεπε λοιπὸν ἔπειτα ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ μυστήρια νὰ σημανθῆ καὶ αὕτῃ ἡ ἐπιδημία. Καὶ ἀκριβῶς σημαίνεται μὲ τὴν ἔκχυσι τοῦ ζεστοῦ ὕδατος στὰ στοιχεῖα τοῦ μυστηρίου.
- 4 Τὸ ὕδωρ αὐτό, μὲ τὸ νὰ εἶναι ὕδωρ ἀκριβῶς καὶ νὰ μετέχη τοῦ πυρός, σημαίνει τὸ ἅγιο Πνεῦμα, τὸ ὁποῖο καὶ ὕδωρ λέγεται καὶ ἂν πῦρ ἐφάνηκε τότε ποῦ ἔπεσε ἐπάνω στοὺς μαθητὰς τοῦ Χριστοῦ.
- 5 Ἡ δὲ στιγμή αὕτῃ τῆς λειτουργίας σημαίνει τὴ στιγμή ἐκείνη τῆς Πεντηκοστῆς. Διότι τότε μὲν κατῆλθε τὸ Πνεῦμα μετὰ τὴ συμπλήρωσι ὅλων τῶν ἔργων τοῦ Χριστοῦ, τώρα δὲ εἰσάγεται τὸ ὕδωρ τοῦτο, ἀφοῦ τὰ δῶρα ἐτελειώθηκαν.

6 Διὰ δὲ τῶν μυστηρίων ³⁹ ἡ Ἐκκλησία σημαίνεται, «σῶμα οὖσα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους» ἦτις καὶ τότε ἐδέξατο τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, μετὰ τὸ ἀναληφθῆναι τὸν Χριστὸν εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ νῦν δέχεται τὴν δωρεὰν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, προσδεχθέντων τῶν δώρων εἰς τὸ ὑπερουράνιον θυσιαστήριον, ἀντικαταπέμποντος αὐτὴν ἡμῖν τοῦ προσδεξαμένου ταῦτα Θεοῦ, κατὰ τὰ προειρημένα, ὅτι μεσίτης ὁ αὐτὸς καὶ τότε καὶ νῦν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα.

ΛΘ'

Κατὰ τίνα λόγον τὰ μυστήρια
σημαντικὰ τῆς Ἐκκλησίας εἰσι

- 1 Σημαίνεται δὲ ἡ Ἐκκλησία ἐν τοῖς μυστηρίοις οὐχ ὡς ἐν συμβόλοις, ἀλλ' ὡς ἐν καρδίᾳ μέλη καὶ ὡς ἐν ῥίζῃ τοῦ φυτοῦ κλάδοι, καὶ καθάπερ ἔφη ὁ Κύριος, ὡς ἐν ἀμπέλῳ κλήματα. Οὐ γὰρ ὄνόματος ἐνταῦθα κοινωνία μόνον ἢ ἀναλογίας ὁμοιότης, ἀλλὰ πράγματος ταυτότης.
- 2 Καὶ γὰρ σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ τὰ μυστήρια, ἀλλὰ τῇ Ἐκκλησίᾳ ⁴⁰ ταῦτα βρωσίς ἐστὶ καὶ πόσις ἀληθινή· καὶ τούτων μετέχουσα οὐ πρὸς ἀνθρώπινον αὐτὰ μεταβάλλει σῶμα, καθάπερ ἄλλο τι σιτίον, ἀλλ' αὐτὴ μεταβάλλεται πρὸς ἐκεῖνα τῶν κρειττόνων ὑπερνικόντων. Ἐπεὶ καὶ σίδηρος ὁμιλήσας πυρὶ αὐτὸς γίνεται πῦρ, οὐ τῷ πυρὶ δίδωσιν εἶναι σίδηρον· καὶ καθάπερ τὸν πυρακτωθέντα σίδηρον οὐ σίδηρον, ἀλλὰ πῦρ ἀτεχνῶς ὀρῶμεν, τῶν τοῦ σιδήρου ιδιωμάτων ὑπὸ τοῦ πυρὸς παντελῶς ἀφανιζομένων, οὕτω καὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν εἴ τις ἰδεῖν δυναθεῖη, κατ' αὐτὸ τοῦτο καθ' ὅσον αὐτῷ ἡγῶται καὶ τῶν αὐτοῦ μετέχει σαρκῶν, οὐδὲν ἕτερον ἢ αὐτὸ μόνον τὸ Κυριακὸν ὄψε-

39. καὶ ἡ S

40. Ἐκκλησία Χριστοῦ S

6 Διὰ τῶν μυστηρίων δὲ σημαίνεται ἡ Ἐκκλησία, ἀφοῦ εἶναι «σῶμα τοῦ Χριστοῦ» καὶ οἱ πιστοὶ «μέλη τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ μέρος»⁶⁸. Αὐτὴ καὶ τότε ἐδέχθηκε τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀνάληψι τοῦ Χριστοῦ στοὺς οὐρανοὺς, καὶ τώρα δέχεται τὴ δωρεὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀφοῦ τὰ δῶρα ἔγιναν δεκτὰ στὸ ὑπερουράνιο θυσιαστήριον καὶ ὁ Θεὸς ποὺ τὴν ἐδέχθηκε μᾶς ἔστειλε σὲ ἀντάλλαγμα αὐτὴν, σύμφωνα μὲ ὅσα ἐλέχθησαν πρωτύτερα, διότι ὁ ἴδιος Μεσίτης ἦταν καὶ τότε καὶ τώρα, καὶ τὸ ἴδιο Πνεῦμα.

39

Μὲ ποιὸ τρόπο τὰ μυστήρια
σημαίνουν τὴν Ἐκκλησία

- 1 Σημαίνεται δὲ ἡ Ἐκκλησία στὰ μυστήρια, ὄχι σὰν σὲ σύμβολα, ἀλλὰ σὰν τὰ μέλη ἀπέναντι στὴν καρδιά καὶ σὰν τοὺς κλάδους ἀπέναντι στὴ ρίζα τοῦ φυτοῦ καί, ὅπως εἶπε ὁ Κύριος, σὰν τὰ κλήματα στὴν ἀμπελο. Διότι ἐδῶ δὲν πρόκειται γιὰ κοινότητα ὀνόματος μόνο ἢ γιὰ ὁμοιότητα ἀναλογίας, ἀλλὰ γιὰ οὐσιαστικὴ ταυτότητα.
- 2 Πραγματικὰ τὰ μυστήρια εἶναι τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ γιὰ τὴν Ἐκκλησία αὐτὰ εἶναι τροφή ἀληθινὴ καὶ ποτὸ ἀληθινό· καὶ μετέχοντας σ' αὐτὰ δὲν τὰ μεταβάλλει σὲ ἀνθρώπινο σῶμα, σὰν ὅποιαδήποτε ἄλλη τροφή, ἀλλ' αὐτὴ μεταβάλλεται σ' ἐκεῖνα, καθὼς τὰ ἀνώτερα νικοῦν. Ἄλλωστε καὶ ὁ σίδηρος, ὅταν ἐνωθῆ μὲ τὸ πῦρ καὶ γίνεται ὁ ἴδιος πῦρ, δὲν μεταβάλλει τὸ πῦρ σὲ σίδηρο· καὶ ὅπως τὸν πυρακτωμένο σίδηρο δὲν τὸν βλέπομε σὰν σίδηρο ἀλλ' ἀπλῶς σὰν πῦρ, ἐφ' ὅσον οἱ ιδιότητες τοῦ σιδήρου ἀφανίζονται τελείως ἀπὸ τὸ πῦρ, ἔτσι καὶ ἂν θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ἰδῆ τὴν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἀπλῶς καὶ μόνο μὲ τὸ νὰ εἶναι ἐνωμένη μὲ αὐτὸν καὶ νὰ μετέχη στὶς σάρκες του, δὲν θὰ ἔβλεπε τίποτε ἄλ-

68. Α' Κορ. 12,27.

ται σῶμα. Διὰ τοῦτον τὸν λόγον, «ὕμεῖς ἐστε σῶμα Χριστοῦ», γράφει Παῦλος, «καὶ μέλη ἐκ μέρους». Οὐ γὰρ τὴν τοῦ Χριστοῦ περὶ ἡμᾶς πρόνοιαν καὶ παιδαγωγίαν καὶ νουθεσίαν καὶ τὴν ἡμῶν ὑποταγὴν πρὸς αὐτὸν δηλῶσαι βουλόμενος, τὸν μὲν κεφαλὴν, ἡμᾶς δὲ σῶμα προσεῖπεν, ὡσπερ οὖν ⁴¹ καὶ ἡμεῖς τῶν συγγενῶν ἢ φίλων μέλη καλοῦμεν ὑπερβολῇ χρώμενοι, ἀλλ' αὐτὸ ἐκεῖνο σημαίνων ὅπερ ἔλεγεν, ὅτι τοὺς πιστοὺς ἤδη διὰ τὸ αἷμα τοῦτο ζῶντας τὴν ἐν ⁴² Χριστῷ ζωὴν καὶ τῆς κεφαλῆς ὡς ἀληθῶς ἐκεῖνης ἐξηρητημένους, καὶ τοῦτο περικειμένους τὸ σῶμα.

3 Διὰ ταῦτα οὐδὲν ἀπεικὸς ἐνταῦθα διὰ τῶν μυστηρίων τὴν Ἐκκλησίαν σημαίνεσθαι.

Μ'

Περὶ τῆς ἐπὶ τὴν κοινωνίαν κλήσεως
τῶν πιστῶν καὶ ἃ προσφωνοῦσι
τοῖς δώροις φανεῖσιν οἱ πιστοὶ

1 Ὁ δὲ ἱερεὺς μετασχὼν τῶν ἁγιασμάτων πρὸς τὸ πλῆθος ἐπιστρέφεται καὶ δείξας τὰ ἅγια καλεῖ τοὺς μετασχεῖν βουλομένους, καὶ προσιέναι κελεύει «μετὰ φόβου Θεοῦ καὶ πίστεως», μῆτε καταφρονοῦντας διὰ τὸ φαινόμενον, μῆτε ἐνδοιάζοντας διὰ τὸ ὑπὲρ λόγον εἶναι τὸ πιστευόμενον, ἀλλ' ἐπιγινώσκοντας τὴν ἀξίαν αὐτῶν καὶ ὡς εἶη ζωῆς αἴτια αἰωνίου τοῖς μεταλαμβάνουσι πιστεῦοντας προσιέναι.

2 Αὐτοὶ δὲ τὴν εὐλάβειαν ἐπιδεικνύμενοι καὶ τὴν πίστιν καὶ προσκυνοῦσι καὶ εὐλογοῦσι καὶ θεολογοῦσι τὸν ἐν αὐτοῖς νοούμενον Ἰησοῦν, καὶ ἵνα λαμπρὰ γένηται ἡ δοξολογία ἀπὸ τῶν προφητικῶν αὐτὴν ποιοῦνται ρημάτων· «εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου· Θεὸς Κύριος, καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν». «Ἐγὼ ἤλ-

41. οὗς S

42. ἐν τῷ S

λο παρὰ μόνο τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου. Γι' αὐτὸν τὸ λόγο γράφει ὁ Παῦλος, «ἐσεῖς εἶσθε τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ» «καὶ μέλη τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ μέρους»⁶⁹. Ἀσφαλῶς ὠνόμασε αὐτὸν κεφαλὴ καὶ ἡμᾶς σῶμα, ὄχι διότι ἤθελε νὰ δηλώσῃ τὴν πρόνοια καὶ παιδαγωγία καὶ νουθεσία τοῦ Χριστοῦ πρὸς ἡμᾶς καὶ τὴν ὑποταγή τὴν ἰδική μας πρὸς αὐτόν, ὅπως βέβαια κι' ἡμεῖς μὲ τρόπο ὑπερβολικὸ μερικοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους καλοῦμε μέλη, ἀλλὰ διότι ἤθελε νὰ σημάνη αὐτὸ ποῦ ἔλεγε, ὅτι οἱ πιστοὶ ζοῦν ἤδη τὴν ἐν Χριστῷ ζωὴ μὲ τὸ αἷμα τοῦτο καὶ ἐξαρτῶνται πραγματικὰ ἀπὸ ἐκείνη τὴν κεφαλὴ καὶ περιβάλλονται μὲ αὐτὸ τὸ σῶμα.

3 Γι' αὐτὸ δὲν εἶναι καθόλου ἀφύσικο ὅτι ἐδῶ μὲ τὰ μυστήρια σημαίνεται ἡ Ἐκκλησία.

40

Περὶ τῆς προσκλήσεως τῶν πιστῶν σὲ
κοινωνία καὶ τῶν προσφωνήσεων
τῶν πιστῶν μόλις φανοῦν τὰ δῶρα

1 Ὁ ἱερεὺς, ἀφοῦ μετάσχησά τὰ ἅγια, στρέφεται πρὸς τὸ πλῆθος καὶ δεικνύοντας τὰ ἅγια καλεῖ ὅσους θέλουν νὰ μετάσχουν καὶ τοὺς παραγγέλλει νὰ πλησιάσουν «μὲ φόβο Θεοῦ καὶ πίστι», χωρὶς νὰ καταφρονοῦν ἐξ αἰτίας τῆς ἐμφανίσεως οὔτε νὰ διστάζουν διότι τὸ πιστευόμενον εἶναι ἐπάνω ἀπὸ τὴ λογική, ἀλλὰ νὰ πλησιάσουν ἀναγνωρίζοντας τὴν ἀξία τους καὶ πιστεύοντας ὅτι εἶναι αἷτια ζωῆς στοὺς μεταλαμβάνοντες.

2 Αὐτοὶ πάλι, δεικνύοντας τὴν εὐλάβεια καὶ τὴν πίστι, προσκυνοῦν κι' εὐλογοῦν καὶ προκηρῦσσουν τὴ θεότητα τοῦ Ἰησοῦ ποῦ νοεῖται μέσα σ' αὐτά, καὶ γιὰ νὰ γίνῃ λαμπρὴ ἡ δοξολογία, τὴν δανερίζονται ἀπὸ τὰ προφητικὰ λόγια· «εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου. Ὁ Κύριος εἶναι Θεὸς

69. Α' Κορ. 12,27.

θον, φησίν, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς μου καὶ οὐ λαμβάνετε μέ· ἔάν τις ἔλθῃ ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ, ἐκεῖνον λήψετε». Τοῦτο τοῦ γνησίου Δεσπότη, τοῦτο τοῦ Μονογενοῦς, τὸν Πατέρα ἐπιφημίζειν. Ἐκεῖνο τοῦ δραπέτου δούλου, τὸ αὐθαδες, ἡ ἀποστασία. Ταῦτα εἰδὼς ὁ Προφήτης καὶ μαθὼν τὸ ἀποδιαστέλλον τὸν καλὸν ποιμένα τοῦ λύκου πόρρωθεν εὐλογεῖ τὸν ἐρχόμενον ἐν ὀνόματι Κυρίου, Κύριον τὸν Πατέρα λέγων, καὶ τὸν ἐπιφανέντα τοῦτον αὐτὸν εἶναί φησι τὸν Θεόν. Τοῦτοις καὶ αὐτοὶ τοῖς λογίοις χρώμενοι ὡς νῦν αὐτοῖς τὸν Χριστὸν ἐρχόμενον καὶ φαινόμενον εὐλογοῦσιν.

ΜΑ΄

Περὶ τῆς ὑπὲρ αὐτῶν εὐχῆς τοῦ
 ἱερέως ἣν ἐκφωνεῖ μετὰ τὴν
 μετὰ ληψιν αὐτοῖς

- 1 Εἶτα μετασχοῦσι τῶν μυστηρίων εὐχεται ὁ ἱερεὺς τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ σωτηρίαν καὶ εὐλογίαν. Καὶ τίς ἡ εὐχή; («Σῶσον, ὁ Θεός, τὸν λαόν σου, καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου»).
- 2 Καὶ τοῦτο τὸ ρῆμα προφητικόν. Οἶον ὁ αὐτὸς προφήτης καὶ ἀλλαχοῦ φησι, «δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου καὶ τὴν κατ᾿-σχασίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς», ὡς ἀπὸ τοῦ Πατρὸς πρὸς τὸν Υἱὸν εἰρημένον. Ὅπερ γὰρ ὡς Θεὸς εἶχεν ἐξ ἀρχῆς, ὡς ἄνθρωπος ἐκληρονόμησεν ὕστερον.
- 3 Τί οὖν, ἐπεὶ καὶ δημιουργὸς ἡμῶν ἐστὶν ὁ αὐτός, οὐ «τὰ ἔργα σου, φησίν, εὐλόγησον», ὧν αὐτὸς εἰ ποιητής, ἀλλὰ «τὴν κληρονομίαν σου»; Ἴνα δυσωπήσῃ μᾶλλον, τῆς πτωχείας ἣν ὑπὲρ ἡμῶν ἐπτώχευσεν ἀναμνήσας αὐτόν. Ὑπὲρ τούτων ἱκετεύω, φησίν, ὑπὲρ ὧν αὐτὸς ἠνέσχου μετὰ τῶν δούλων γενέσθαι καὶ λα-

70. Ψαλμ. 117,26έ.

71. Ἰω. 5,43.

72. Ψαλμ. 27,9.

73. Ψαλμ. 2,8.

καὶ παρουσιάσθηκε σ' ἐμᾶς»⁷⁰. «Ἐγὼ ἦλθα, λέγει, στὸ ὄνομα τοῦ Πατρός μου, καὶ δὲν μὲ δέχεσθε· ἐὰν ἔλθῃ κάποιος στὸ ἰδικὸ του ὄνομα, θὰ τὸν δεχθῆτε»⁷¹. Αὐτὸ εἶναι γνῶρισμα τοῦ γνησίου Δεσπότη, αὐτὸ εἶναι τὸ γνῶρισμα τοῦ Μονογενοῦς, τὸ νὰ ἐγκωμιάζῃ τὸν Πατέρα. Τὸ ἄλλο εἶναι γνῶρισμα τοῦ δραπέτη δούλου, ἢ αὐθάδεια, ἢ ἀποστασία. Αὐτὰ γνωρίζοντας ὁ προφήτης καὶ ἀντιλαμβανόμενος τί διαφοροποιεῖ τὸν καλὸ ποιμένα ἀπὸ τὸ λύκο εὐλογεῖ ἀπὸ μακριὰ τὸν ἐρχόμενο στὸ ὄνομα Κυρίου, ὀνομάζοντας Κύριο τὸν Πατέρα, καὶ λέγει ὅτι αὐτὸς ποὺ παρουσιάσθηκε εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Θεός. Αὐτὰ τὰ λόγια χρησιμοποιώντας καὶ αὐτοὶ εὐλογοῦν μὲ αὐτὰ τὸν Χριστὸ ὡς ἐρχόμενο τώρα καὶ φαινόμενο.

41

Περὶ τῆς εὐχῆς ποὺ ἐκφωνεῖ ὁ ἱερεὺς ὑπὲρ αὐτῶν μετὰ τὴν μετὰληψίτους

- 1 Ἐπειτα, ἀφοῦ μεταλάβουν τῶν μυστηρίων, τοὺς εὐχεται ὁ ἱερεὺς τῇ σωτηρίᾳ καὶ εὐλογίᾳ ἀπὸ τὸν Θεό. Καὶ ποιά εἶναι ἡ εὐχή; «Σῶσε, Θεέ, τὸ λαό σου καὶ εὐλόγησε τὴν κληρονομία σου»⁷².
- 2 Καὶ αὐτὸς ὁ λόγος εἶναι προφητικός. Ὁ ἴδιος προφήτης λέγει ἄλλοῦ παρόμοια, «θὰ σοῦ δώσω τὰ ἔθνη ὡς κληρονομία σου καὶ ὡς κτῆμα σου τὰ πέρατα τῆς γῆς»⁷³, σὰν λεγόμενο ἀπὸ τὸν Πατέρα πρὸς τὸν Υἱό. Διότι ὁ,τι εἶχε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς Θεός, ἐκληρονόμησε ὕστερα ὡς ἄνθρωπος.
- 3 Γιατί λοιπόν, ἀφοῦ καὶ δημιουργός μας εἶναι ὁ ἴδιος, δὲν λέγει «εὐλόγησε τὰ ἔργα σου», τὰ ὅποια ἐσὺ ἔκαμες, ἀλλὰ «τὴν κληρονομία σου»; Γιὰ νὰ τὸν ἐξιλεώσῃ περισσότερο, ὑπενθυμίζοντάς του τὴν πτωχεία στὴν ὁποία ὑποβλήθηκε γιὰ χάρι μας. Γι' αὐτοὺς σὲ ἱκετεύω, λέγει, γιὰ τοὺς ὁποίους καταδέχθηκες καὶ σὺ ὁ ἴδιος νὰ συμπεριληφθῆς στοὺς δούλους καὶ νὰ λάβῃς διαταγές, καὶ νὰ τοποθετῆσαι ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς ποὺ λαμβάνουν ἐσὺ ποὺ ἔχεις τὰ πάντα, καὶ νὰ παίρῃς τὸν

βεῖν ἐντολήν, καὶ στῆναι μετὰ τῶν λαμβανόντων ὁ πάντα ἔχων καὶ ἀκοῦσαι κληρονόμος ᾧ μηδὲν ἐπίκτητον.

4 Ἐλλως τε τῷ μνησθῆναι τῆς ἀκριβεστερας πρὸς τὸν Χριστὸν οἰκειώσεως ἡμῶν εἰς ἔλεον αὐτὸν ἐφέλκεται μᾶλλον. Ἐκριβεστερα δὲ οἰκειώσεις ἢ κληρονομία τῆς δημιουργίας· πολλῷ τῷ μέσῳ καὶ πολὺ βέλτιον ἡμᾶς ἐκτήσατο κληρονομήσας ἢ πρότερον εἶχε δημιουργήσας. Ἐπὸ μὲν γὰρ τῆς δημιουργίας τῆς φύσεως ἀπλῶς τῶν ἀνθρώπων ἐκράτει, ἀπὸ δὲ τῆς κληρονομίας τοῦ λόγου καὶ τῆς προαιρέσεως κατέστη Δεσπότης, ὅπερ ἐστὶν ἀνθρώπων ἄρχειν ὡς ἀληθῶς. Ἐκεῖνο γὰρ κοινόν ἐστι καὶ τοῖς ἀλόγοις καὶ τοῖς ἀψύχοις. Φύσει γὰρ πάντα ὑποτάσσεται τῷ Θεῷ ὡς δημιουργήματα τῷ δημιουργῷ.

5 Ἐλλὰ πῶς κατὰ τὴν κληρονομίαν τοῦ λόγου καὶ τῆς προαιρέσεως κατέστη Δεσπότης; Ὅτι κατελθόντι εἰς τὴν γῆν καὶ σταυρωθέντι καὶ ἀναστάντι τὸν λόγον τὸν ἡμέτερον ὑπετάξαμεν αὐτῷ καὶ τὴν θέλησιν· τὸν μὲν λόγον ὅτι ἐγνωμεν αὐτὸν Θεὸν ἀληθινὸν καὶ τῆς κτίσεως ἀπάσης Δεσπότην, τὴν δὲ θέλησιν ὅτι ἠγαπήσαμεν αὐτὸν καὶ τὴν αὐτοῦ δεσποτείαν καὶ τὸν αὐτοῦ ζυγὸν μετὰ χαρᾶς ἐπὶ τῶν ἀσχένων ἠνέγκαμεν.

6 Οὕτω τελείως τοὺς ἀνθρώπους ὁ Θεὸς ἔλαβεν, οὕτως ἀληθῶς ἐκτήσατο. Ταύτης τῆς κτήσεως Ἡσαΐας ὁ προφήτης πόρρωθεν ἐπιθυμῶν ἔλεγε· «Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, κτῆσαι ἡμᾶς».

7 Τοῦτο ἢ κληρονομία ἦν λέγεται λαβεῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς ὁ Μονογενής. Καὶ τοιαύτη μὲν ἢ εὐχή.

ΜΒ'

Περὶ τῆς μετὰ ταῦτα εὐχαριστίας
καὶ δοξολογίας

1 Ἐνταῦθα δὲ ἡ ἱερουργία συμπληροῦται ἅπασα καὶ ἡ τῆς θείας εὐχαριστίας τελετὴ πέρας λαμβάνει. Τὰ τε γὰρ δῶρα ἡγίασται

τίτλο τοῦ κληρονόμου, ἐσύ πού δέν ἔχεις τίποτε ἐπίκτητο.

4 Ἄλλωστε μέ τὸ νὰ ὑπομνήση τῇ στενώτερη πρὸς τὸν Χριστὸ συγγένειά μας τὸν ἐλκύει περισσότερο πρὸς τὸ ἔλεος. Στενώτερη δὲ συγγένεια εἶναι ἡ κληρονομία ἀπὸ τῇ δημιουργία· μέ πολὺ διαφορετικὸ τρόπο καὶ πολὺ καλύτερα μᾶς ἀπέκτησε κληρονομώντας μας ἀπὸ ὅσο μᾶς εἶχε προηγουμένως δημιουργώντας μας. Διότι ἀπὸ μὲν τῇ δημιουργία ἀπλῶς ἐκυριαρχοῦσε τῆς φύσεως τῶν ἀνθρώπων, ἀπὸ τὴν κληρονομία δὲ ἔγινε κύριος τοῦ λόγου καὶ τῆς προαιρέσεως, πράγμα πού σημαίνει ἀληθινὰ ἐξουσία ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων. Ἐκεῖνο εἶναι πραγματικὰ κοινὸ καὶ στὰ ἄλογα καὶ στὰ ἄψυχα, ἐφ' ὅσον ἐκ φύσεως ὅλα ὑποτάσσονται στὸ Θεὸ ὡς δημιουργήματα στὸ δημιουργό.

5 Ἄλλὰ πῶς ἔγινε Δεσπότης τοῦ λόγου καὶ τῆς προαιρέσεως κατὰ τὴν κληρονομία; Μὲ τὸ ὅτι, ὅταν κατῆλθε στὴ γῆ καὶ ἐσταυρώθηκε καὶ ἀναστήθηκε, ὑποτάξαμε σ' αὐτὸν τὸ λόγο καὶ τῇ θέλησι· τὸ μὲν λόγο, διότι τὸν ἀναγνωρίσαμε ὡς ἀληθινὸ Θεὸ καὶ Δεσπότη ὅλης τῆς κτίσεως, τῇ δὲ θέλησι, διότι τὸν ἀγαπήσαμε καὶ ἀνεχθήκαμε μέ χαρὰ στὸν αὐχένα μας τὴν κυριαρχία του καὶ τὸ ζυγὸ του.

6 Ἔτσι ἔλαβε τελείως ὁ Θεὸς τοὺς ἀνθρώπους, ἔτσι πραγματικὰ τοὺς ἀπέκτησε. Αὐτὴ τὴν κτῆσι ἐπιθυμώντας ὁ προφήτης Ἡσαΐας ἔλεγε ἀπὸ μακριά· «Κύριε, Θεέ μας, ἀπόκτησέ μας»⁷⁴.

7 Αὐτὴ εἶναι ἡ κληρονομία πού λέγεται ὅτι ἔλαβε ἀπὸ τὸν Πατέρα ὁ Μονογενής. Καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ εὐχή.

42

Περὶ τῆς εὐχαριστίας καὶ δοξολογίας πού ἀκολουθεῖ

1 Ἐδῶ συμπληρώνεται ὅλη ἡ λειτουργία καὶ περατώνεται ἡ τελετὴ τῆς θείας εὐχαριστίας. Τὰ δῶρα ἀγιάσθηκαν καὶ ἀγία-

καὶ τὸν ἱερέα ἡγίασε καὶ πάντα τὸν περὶ αὐτὸν χορόν, καὶ δι' αὐτῶν τὸ λοιπὸν τῆς ἐκκλησίας ἐτέλεσε καὶ ἡγίασε πλήρωμα.

2 Διὰ τοῦτο εἰς εὐχαριστίαν τοῦ Θεοῦ καὶ δοξολογίαν αὐτός τε ὁ ἱερεὺς καταλήγει καὶ οἱ περιεστῶτες πιστοί. Καὶ ὁ μὲν «εὐλογητὸς ὁ Θεός, φησί, πάντοτε, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων»⁴³.

3 Τὸ δὲ πλήθος ἄδουσι τὸ προοίμιον τῆς ᾠδῆς ἀπὸ τῶν προφητικῶν ῥημάτων λαβόντες· «πληρωθήτω τὸ στόμα ἡμῶν αἰνέσεως, Κύριε, ὅπως ἂν ὑμνήσωμεν τὴν δόξαν σου». Οὐκ ἐσμεν ἱκανοί, φησί, Δέσποτα, οὐδὲ ὕμνον σοι προσενεγκεῖν, ὑπὲρ τῶν ἀγαθῶν ὧν ἡμᾶς ἠξίωσας, ἀλλὰ σὺ καὶ τοῦτο δός. Τίνα τρόπον; Πληρώσας τὸ στόμα ἡμῶν αἰνέσεως καὶ ὥσπερ εὐχὴν δίδως τοῖς εὐχομένοις, ἴν' εἰδῶμεν τίνα δεῖ καὶ ὅπως αἰτεῖσθαι, οὕτω καὶ πρὸς τὸν ὕμνον τὸν σὸν δίδου δύναμιν τῷ στόματι.

4 Εἶτα εὐχονται τὸν ἀγιασμόν, ὃν ἔλαβον ἔχοντες, μεῖναι καὶ μὴ προδοῦναι τὴν χάριν, μηδὲ ἀπολέσαι τὴν δωρεάν, ὑπὸ τῆς ἐκείνου βοηθοῦμενοι χειρός· «τήρησον ἡμᾶς ἐν τῷ σῶ ἀγιασμῷ». Τί ποιοῦντας; (δεῖ γὰρ καὶ τῶν παρ' ἡμῶν)· «ὄλην τὴν ἡμέραν μελετῶντας τὴν δικαιοσύνην σου», δικαιοσύνην λέγοντες τὴν ἐνθεωρουμένην τοῖς μυστηρίοις σοφίαν τοῦ Θεοῦ καὶ φιλανθρωπίαν, ὥσπερ ὁ Παῦλος ἐξέλαβεν· «οὐ γὰρ ἐπαισχύνομαι, φησί, τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ· δικαιοσύνη γὰρ Θεοῦ ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτεται» εἰς πάντας καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς πιστεύοντας· ταύτης ἡ μελέτη τῆς δικαιοσύνης τὸν ἀγιασμόν ἐν ἡμῖν δύναται συντηρεῖν. Καὶ γὰρ καὶ τὴν εἰς Θεὸν πίστιν αὐξεῖ καὶ τὴν ἀγάπην ἀνάπτει, καὶ οὐδὲν ἐᾷ πονηρὸν ἐπεισελθεῖν τῇ ψυχῇ. Οὐκ ἄρα μάτην ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐλέγομεν ὅτι χωρὶς τῶν προεπόντων τοῖς μυστηρίοις λογισμῶν, οὐκ ἔστι τὸν ἀγιασμόν συνεστάναι καὶ παραμένειν ἡμῖν.

43. αἰώνων Ἄμην S

σαν τὸν ἱερέα καὶ ὄλους τοὺς γύρω του, καὶ δι' αὐτῶν ἐτέλεσαν καὶ ἁγίασαν τὸ ὑπόλοιπο πλήρωμα τῆς ἐκκλησίας.

2 Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἱερεὺς καὶ οἱ γύρω του πιστοὶ καταλήγουν στὴν εὐχαριστία τοῦ Θεοῦ καὶ τῆ δοξολογία. Καὶ αὐτὸς μὲν λέγει, «εὐλογητὸς εἶναι ὁ Θεὸς πάντοτε, τώρα καὶ διαπαντός, καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων».

3 Τὸ δὲ πλήθος ψάλλει τὸ προοίμιο τῆς ὠδῆς ἐμπνεόμενο ἀπὸ τὰ προφητικὰ λόγια· «ἄς γεμίση τὸ στόμα μας μὲ αἶνεσι, Κύριε, γιὰ νὰ ἐξυμνήσωμε τὴ δόξα σου»⁷⁵. Δὲν εἴμαστε ἱκανοί, Κύριε, λέγει, οὔτε ὕμνο νὰ σοῦ προσφέρωμε γιὰ τὰ ἀγαθὰ ποὺ μᾶς ἀξίωσες, ἀλλὰ ἐσύ, δῶσε μας καὶ αὐτὴ τὴ χάρι. Μὲ ποιὸ τρόπο; Γεμίζοντας τὸ στόμα μας μὲ αἶνεσι· καὶ ὅπως χαρίζεις εὐχὴ στοὺς προσευχομένους, γιὰ νὰ γνωρίζωμε τί πρέπει καὶ πῶς πρέπει νὰ ζητοῦμε, ἔτσι καὶ γιὰ τὴν ἐξύμνησί σου δίδε δύναμι στὸ στόμα.

4 Ἐπειτα εὐχονται, ὁ ἁγιασμὸς ποὺ ἔλαβαν νὰ μείνη καὶ νὰ μὴ προδώσουν τὴ χάρι οὔτε νὰ χάσουν τὴ δωρεά, βοηθούμενοι ἀπὸ τὸ χέρι ἐκείνου· «διατήρησέ μας στὸν ἁγιασμό σου». Κάμνοντας τί; (διότι πρέπει νὰ προστεθῆ καὶ ἡ ἰδική μας προσφορά)· «μελετώντας ὅλη τὴν ἡμέρα τὴ δικαιοσύνη σου», ὡς δικαιοσύνη ἐννοώντας τὴ σοφία καὶ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ ποὺ ἐμφαίνονται στὰ μυστήρια, ὅπως τὸ ἐξέλαβε ὁ Παῦλος. «Δὲν ἐντρέπομαι, λέγει, τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Χριστοῦ· διότι μὲ αὐτὸ ἀποκαλύπτεται ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ»⁷⁶ σὲ ὄλους καὶ πρὸς ὄλους ὅσοι πιστεύουν. Αὐτῆς τῆς δικαιοσύνης ἡ μελέτη μπορεῖ νὰ διατηρήσῃ σ' ἐμᾶς τὸν ἁγιασμό. Διότι καὶ τὴν πίστι στὸ Θεὸ αὐξάνει καὶ τὴν ἀγάπη ἀνάπτει καὶ τίποτε πονηρὸ δὲν ἀφήνει νὰ εἰσέλθῃ στὴν ψυχὴ. Ἐπομένως δὲν ἐλέγαμε ματαίως πρωτύτερα ὅτι χωρὶς τοὺς ταιριαστοὺς στὰ μυστήρια λογισμούς, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἐξασφαλισθῆ καὶ νὰ παραμείνῃ σὲ μᾶς ὁ ἁγιασμὸς.

76. Βλ. Ρωμ. 1,16 - 17.

ΜΓ'

Περὶ τῶν κεκοιμημένων, εἰ ἁγιάζονται
ἀπὸ τῆς τραπέζης⁴⁴ δώρων ὁμοίως
τοῖς ζῶσι

- 1 Κάκεινο δὲ πρὸς τοῖς εἰρημένοις ἐξετάσαι τῶν ἀναγκαίων. Δι-
τῶς γὰρ ἁγιάζουσα φαίνεται ἡ θεία αὕτη καὶ ἱερὰ τελετή. Ἐνα
μὲν τρόπον τῆ μεσιτείας· προσφερόμενα γὰρ τὰ δῶρα αὐτῶ τῶ
προσφέρεσθαι ἁγιάζει τοὺς προσφέροντας καὶ ὑπὲρ ὧν προσφέ-
ρουσι, καὶ ἴλεων αὐτοῖς ἐργάζονται τὸν Θεόν. Ἐτερον δὲ μετα-
λήψει, ὅτι βρωσις ἡμῖν γίνεται καὶ πόσις κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου
λόγον ἀληθινή.
- 2 Τούτων τῶν τρόπων ὁ μὲν πρῶτος κοινὸς γίνεται καὶ ζῶσι καὶ
τεθνηκόσι· καὶ γὰρ ὑπὲρ ἀμφοτέρων τῶν γενῶν ἡ θυσία προσφέ-
ρεται. Ὁ δὲ δεύτερος μόνοις ἔξεστι τοῖς ζῶσιν· οὐ γὰρ ἐσθίειν
ἔτι καὶ πίνειν οἱ νεκροὶ δύνανται. Τί οὖν; Διὰ τοῦτο οὐδὲ ἁγιά-
ζονται τοῦτον τὸν ἁγιασμόν τὸν⁴⁵ ἀπὸ τῆς μεταλήψεως καὶ ἔ-
λαττον ἐνταῦθα ἔχουσι τῶν ζώντων οἱ τεθνηκότες; Οὐδαμῶς.
Καὶ γὰρ καὶ αὐτοῖς ὁ Χριστὸς ἑαυτοῦ μεταδίδωσι τρόπον ὃν
οἶδεν αὐτός.
- 3 Καὶ ἵνα γένηται δῆλον, θεωρῶμεν τὰ αἷτια τοῦ ἁγιασμοῦ, εἰ
μῆ καὶ αἱ ψυχαὶ ἔχουσι τῶν τεθνηκόντων ὥσπερ τῶν ζώντων.
- 4 Τίνα δὲ τὰ αἷτια τοῦ ἁγιασμοῦ; ἄρα τὸ σῶμα ἔχειν, τὸ ποσὶ
δραμεῖν ἐπὶ τὴν τράπεζαν, τὸ χερσὶ λαβεῖν τὰ ἅγια, τὸ δέξα-
σθαι τῶ στόματι, τὸ φαγεῖν, τὸ πιεῖν; Οὐδαμῶς. Πολλοῖς γὰρ
ταῦτα ἐπιδειξαμένοις καὶ οὕτω προσεληλυθόσι τοῖς μυστηρίοις,
οὔτε γέγονε πλεόν οὐδὲν καὶ ἀπῆλθον μειζόνων⁴⁶ ὄντες ὑπεύ-
θυνοι κακῶν.
- 5 Ἄλλὰ τίνα τοῦ ἁγιασμοῦ τὰ αἷτια τοῖς ἁγιαζομένοις; καὶ
τίνα ἐστὶν ἃ παρ' ἡμῶν ὁ Χριστὸς ἀπαιτεῖ; Ψυχῆς κάθαρσις, ἀ-
γάπη πρὸς Θεόν, πίστις, ἐπιθυμία τοῦ μυστηρίου, προθυμία

44. τῶν τῆς τραπέζης δώρων S

45. τὸν παραλ. S

46. μυρίων S

43

Περὶ τοῦ θέματος ἂν ἀγιάζονται οἱ νεκροὶ ἀπὸ τὴν τράπεζα ὅπως οἱ ζωντανοὶ

- 1 Μαζὶ μὲ ὅσα ἐλέχθησαν πρέπει νὰ ἐξετάσωμε καὶ τὸ ἄλλο ζήτημα. Πραγματικὰ ἡ θεία καὶ ἱερά αὐτὴ τελετὴ φαίνεται ν' ἀγιάζη διπλᾶ. Ἐνας τρόπος εἶναι ἡ μεσιτεία· διότι τὰ δῶρα, προσφερόμενα σ' αὐτόν, μὲ τὴν προσφορὰ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴ ἀγιάζουν αὐτοὺς ποὺ προσφέρουν καὶ αὐτοὺς γιὰ τοὺς ὁποίους προσφέρουν, καὶ καθιστοῦν τὸν Θεὸ ἴλεω σ' αὐτούς. Ὁ ἄλλος τρόπος εἶναι ἡ μετάληψις, ἀφοῦ μᾶς γίνεται ἀληθινὴ βρῶσις καὶ πόσις, σύμφωνα μὲ τὸ λόγο τοῦ Κυρίου.
- 2 Ἀπὸ τοὺς τρόπους τούτους ὁ μὲν πρῶτος ἀποβαίνει κοινὸς καὶ σὲ ζωντανούς καὶ σὲ νεκρούς· διότι ἡ θυσία προσφέρεται καὶ γιὰ τὶς δύο τάξεις. Ὁ δὲ δεύτερος εἶναι ἐφικτὸς μόνο στοὺς ζωντανούς· διότι οἱ νεκροὶ δὲνμποροῦν πλέον νὰ τρώγουν καὶ νὰ πίνουν. Τότε λοιπόν; Γι' αὐτὸ οἱ νεκροὶ οὔτε ἀγιάζονται μὲ αὐτὸν τὸν ἀγιασμὸ ἀπὸ τὴν μετάληψι καὶ εἶναι στὸ σημεῖο αὐτὸ κατώτεροι ἀπὸ τοὺς ζωντανούς; Καθόλου. Διότι ὁ Χριστὸς μεταδίδει τὸν ἑαυτό του καὶ σ' αὐτούς μὲ τὸν τρόπο ποὺ αὐτὸς γνωρίζει.
- 3 Καὶ γιὰ ν' ἀποδειχθῇ αὐτό, ἅς κυττάξωμε καὶ τὰ αἷτια τοῦ ἀγιασμοῦ, γιὰ νὰ ἰδοῦμε ἂν δὲν εἶναι ὅπως τῶν ζωντανῶν οἱ ψυχὲς τῶν νεκρῶν.
- 4 Ποιὰ εἶναι τὰ αἷτια τοῦ ἀγιασμοῦ; Ἄρα γε τὸ νὰ ἔχωμε σῶμα, νὰ τρέξωμε στὴν τράπεζα, νὰ λάβωμε τὰ ἅγια στὰ χέρια, νὰ τὰ δεχθοῦμε στὸ στόμα, νὰ φάγωμε, νὰ πιοῦμε; Καθόλου. Διότι πολλοὶ ποὺ εἶχαν τὰ παραπάνω καὶ ἔτσι προσῆλθαν στὰ μυστήρια οὔτε ἐκέρδισαν πλέον τίποτε καὶ ἔφυγαν σὰν ὑπεύθυνοι μεγαλυτέρων κακῶν.
- 5 Ἀλλὰ ποιὰ εἶναι τὰ αἷτια τοῦ ἀγιασμοῦ στοὺς ἀγιαζομένους; Καὶ ποιὰ εἶναι αὐτὰ ποὺ ζητεῖ ἀπὸ μᾶς ὁ Θεός; Κάθαρσις ψυχῆς, ἀγάπη πρὸς τὸν Θεό, πίστις, ἐπιθυμία τοῦ μυστηρίου, προθυμία πρὸς μετάληψι, ὀρμὴ γεμάτη φλόγα, τρέ-

πρὸς τὴν μετάληψιν, ὁρμὴ ζέουσα, τὸ διψῶντας δραμεῖν. Ταῦτά ἐστιν ἃ τὸν ἀγιασμὸν ἐφέλκεται τοῦτον καὶ μεθ' ὧν τοὺς προσερχομένους ἀνάγκη τοῦ Χριστοῦ μετασχεῖν καὶ ὧν χωρὶς ἀδύνατον.

6 Ἐὰν ταῦτα πάντα οὐ σωματικά, ἀλλὰ τῆς ψυχῆς ἐξήρηται μόνης. Οὐκοῦν οὐδὲν κωλύει καὶ τὰς ψυχὰς ταῦτα δύνασθαι τῶν τεθνηκότων ὡσπερ τῶν ζώντων.

7 Εἰ τοίνυν αἱ μὲν ψυχαι πρὸς τὸ μυστήριον ἐτοιμῶς ἔχουσι καὶ παρεσκευασμένως, ὁ δὲ ἀγιάσας καὶ τελέσας Κύριος ἀγιάζειν αὐτὰς βούλεται καὶ ἑαυτὸν ἐκάστοτε μεταδιδόναι ἐπιθυμεῖ, τί τὸ κωλύσον τὴν μετουσίαν; Πάντως οὐδέν.

8 Οὐκοῦν εἴποι τις ἄν· εἴ τις καὶ τῶν ζώντων τὰ μὲν ἐν τῇ ψυχῇ ἀγαθὰ ἔχει τὰ εἰρημένα, μὴ προσέλθοι δὲ τοῖς μυστηρίοις, ἔξει τὸν ἐκεῖθεν ἀγιασμὸν οὐδὲν ἤττον;

9 Οὐ πᾶς· ἀλλ' εἴ τις οὐ δύναται προσιέναι σωματικῶς ὡσπερ αἱ τῶν τεθνηκότων ψυχαί, οἷοι γεγόνασιν οἱ ἐν «ἐρημίαις πλανώμενοι καὶ ὄρεσι καὶ σπηλαίοις καὶ ταῖς ὁπαῖς τῆς γῆς», οἷς θυσιαστήριον καὶ ἱερέα ἰδεῖν ἀμήχανον ἦν. Τοῦτους γὰρ αὐτὸς ὁ Χριστὸς τὸν ἀγιασμὸν ἀφανῶς ἠγίαζε τοῦτον. Πόθεν δῆλον; Ὅτι ζῶντες εἶχον ἐν ἑαυτοῖς, οὐκ ἂν ἔχοντες, εἰ μὴ τοῦ μυστηρίου τούτου μετεῖχον. Αὐτὸς γὰρ ὁ Χριστὸς εἶπεν· «ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πίνητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς». Καὶ ἵνα τοῦτο σημάνη, πολλοῖς τῶν ἀγίων τούτων ἀγγέλους ἐπεμψε τὰ δῶρα κομίζοντας.

10 Εἰ δὲ τις δυνάμενος οὐ προσέλθοι τῇ τραπέζῃ, τοῦτον τοῦ παρ' αὐτοῖς ἀγιασμοῦ τυχεῖν παντελῶς ἀδύνατον· οὐχ ὅτι οὐ προσῆλθεν ἀπλῶς, ἀλλ' ὅτι δυνάμενος οὐ προσῆλθε· καὶ διὰ τοῦτο δῆλός ἐστιν ὅτι τῶν ὀφειλομένων ἀγαθῶν τοῖς μυστηρίοις ἔρημον ἔχει τὴν ψυχὴν.

- ξιμο με δίψα. Αὐτὰ εἶναι ποῦ προσελκύουν τοῦτον τὸν ἀγιασμό καὶ με αὐτὰ εἶναι ἀνάγκη οἱ προσερχόμενοι νὰ μετέχουν τοῦ Χριστοῦ καὶ χωρὶς αὐτὰ τοῦτο εἶναι ἀδύνατο.
- 6 Ἐὰν ὅλα αὐτὰ δὲν εἶναι σωματικά, ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν ψυχὴ μόνο. Τίποτε λοιπὸν δὲν ἐμποδίζει νὰ ἐπιτυγχάνουν αὐτὰ καὶ τῶν νεκρῶν οἱ ψυχές, ὅπως τῶν ζωντανῶν.
- 7 Ἐὰν λοιπὸν οἱ μὲν ψυχές εἶναι ἐτοιμασμένες καὶ παρασκευασμένες γιὰ τὸ μυστήριον, ὁ δὲ Κύριος ποῦ ἀγίασε καὶ ἐτέλεσε πάντοτε θέλει νὰ ἀγιάζη καὶ κάθε φορὰ ἐπιθυμεῖ νὰ μεταδίδη ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του, τί εἶναι αὐτὸ ποῦ ἐμποδίζει τὴν μετουσία; Ἀσφαλῶς τίποτε.
- 8 Θὰ ἤμποροῦσε ὅμως νὰ εἰπῆ κανεὶς· ἐὰν κάποιος ἀπὸ τοὺς ζωντανούς ἔχη τὰ ἀγαθὰ ποῦ ἀναφέρθησαν στὴν ψυχὴ, δὲν προσέρχεται δὲ στὰ μυστήρια, θὰ λάβῃ παρ' ὅλα αὐτὰ τὸν ἀπὸ ἐκεῖ ἀγιασμό;
- 9 Ὁχι ὁ καθένας, ἀλλὰ ὅσοι δὲν μποροῦν νὰ προσέλθουν σωματικῶς ὅπως οἱ ψυχές τῶν νεκρῶν, σὰν αὐτοὺς «ποῦ περιπλανῶνται στὶς ἐρημίες καὶ στὰ ὄρη καὶ στὰ σπήλαια καὶ στὶς ὀπές τῆς γῆς»^{76α}, ποῦ ἀδυνατοῦν νὰ ἰδοῦν θυσιαστήριον καὶ ἱερέα. Γι' αὐτοὺς ὁ Χριστὸς ἐτοίμασε τοῦτον τὸν ἀγιασμό ἀφανῶς. Ἀπὸ ποῦ εἶναι φανερό; Ἀπὸ τὸ ὅτι εἶχαν ζωὴ μέσα τους, ἐνῶ δὲν ἤμποροῦσαν νὰ ἔχουν παρὰ μόνο ἂν μετεῖχαν σ' αὐτὸ τὸ μυστήριον. Αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς εἶπε· «ἐὰν δὲν φάγετε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πῖετε τὸ αἷμα του, δὲν ἔχετε ζωὴ μέσα σας»⁷⁷. Καὶ γιὰ νὰ σημάνῃ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ἔστειλε ἀγγέλους σὲ πολλοὺς ἀγίους γιὰ νὰ τοὺς φέρουν τὰ δῶρα.
- 10 Ἄν δὲ δὲν προσέλθῃ στὴν τράπεζα, ἐνῶ μπορεῖ, αὐτὸς εἶναι τελείως ἀδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ τὸν ἀγιασμό ἀπὸ αὐτὰ τὰ δῶρα· ὄχι ἀπλῶς διότι δὲν προσῆλθε, ἀλλὰ διότι δὲν προσῆλθε ἐνῶ ἤμποροῦσε· καὶ με αὐτὸ φανερώνει ὅτι ἔχει ἔρημη τὴν ψυχὴ ἀπὸ τὶς ἀγαθές διαθέσεις ποῦ χρειάζονται γιὰ τὰ μυστήρια.

76α. Ἐβρ. 11,38. 77. Ἰω. 6,53.

- 11 *Τίς γάρ ὀρμή καὶ προθυμία περὶ τὴν τράπεζαν παρὰ τῷ δυναμένῳ ραδίως δραμεῖν ἐπ' αὐτὴν καὶ μὴ βουλευμένῳ; Τίς δὲ πίστις πρὸς Θεὸν παρὰ τῷ μὴ φοβουμένῳ τὴν ἐν τοῖς ῥήμασι τοῦ Κυρίου κειμένην ἀπειλήν, τοῖς τὸ δεῖπνον τοῦτο περιορῶσι; Πῶς δ' ἂν πιστευθεῖη φιλεῖν, ὃ λαβεῖν ἐξὸν οὐ λαμβάνει;*
- 12 *Διὰ τοῦτο οὐδὲν καινόν, εἰ σωμάτων ἀπολελυμέναις ψυχαῖς ὁ Χριστός, αἷς τοιαύτην πονηρίαν οὐδεμίαν ἐγκαλεῖν ἔχει, τῆς τραπέζης μεταδίδωσι ταύτης. Ἐκεῖνο μὲν γὰρ καινόν καὶ ὑπερφυές, εἰ φθορᾶ συζῶν ἄνθρωπος ἀκηράτου φάγοι σώματος· τὸ δὲ οὐσίαν ἀθάνατον τὴν ψυχὴν ἀθανάτου μεταλαβεῖν τὸν κατάλληλον αὐτῇ τρόπον τί θαυμαστόν; Εἰ δὲ τὸ καινόν τοῦτο καὶ ὑπερφυές διὰ φιλανθρωπίαν ἄφατον καὶ σοφίαν ἀπόρρητον ἐξεῦρεν ὅπως ἀνύσει, τὸ εἰκὸς καὶ τὸ ἀκόλουθον ποιεῖν πῶς οὐ πιστευθήσεται;*

ΜΔ'

Ἔστι τῆ ψυχῆ τοῦ μεταλαμβάνοντος
προηγουμένως ὁ ἁγιασμός
ἐνίεται

- 1 Ἐπεὶ καὶ αὐτοῖς τοῖς ἔτι μετὰ σώματος ζῶσι δίδονται μὲν τὸ δῶρον διὰ τοῦ σώματος, ἀλλ' εἰς τὴν οὐσίαν πρῶτον χωρεῖ τῆς ψυχῆς καὶ διὰ τῆς ψυχῆς ἐπὶ τὸ σῶμα διαβαίνει, καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ μακάριος Ἀπόστολος «ὁ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ, φησὶν, ἐν πνευμᾷ ἐστίν», ὡς ἐν τῇ ψυχῇ προηγουμένως τῆς ἐνώσεως ταύτης καὶ τῆς συναφείας συνισταμένης.
- 2 Ἐκεῖ γὰρ κυρίως ὁ ἄνθρωπος, ἐκεῖ καὶ ὁ ἁγιασμός ὁ ἀπὸ τῶν

- 11 Πραγματικὰ ποιά ὄρμη καὶ προθυμία πρὸς τὴν τράπεζα ἔχει αὐτὸς ποῦ, ἐνῶ μπορεῖ εὐκολα νὰ τρέξη πρὸς αὐτήν, δὲν θέλει; Ποιά πίστις πρὸς τὸν Θεὸ ὑπάρχει σ' αὐτὸν ποῦ δὲν φοβεῖται τὴν ἀπειλὴν ποῦ εὐρίσκεται στυς λόγους τοῦ Κυρίου, σ' αὐτοὺς ποῦ περιφρονοῦν τὸ δεῖπνο τοῦτο; Πῶς θὰ μπορούσε νὰ πιστευθῆ ὅτι ἀγαπᾷ αὐτὸ ποῦ δὲν τὸ λαμβάνει, ἐνῶ μπορεῖ νὰ τὸ λάβῃ;
- 12 Γι' αὐτὸ δὲν εἶναι καθόλου παράδοξο, ἂν ὁ Χριστὸς μεταδίδη ἀπὸ αὐτὴν τὴν τράπεζα σὲ ψυχὲς ποῦ ἔχουν ἀπολυθῆ ἀπὸ τὰ σώματα, ἐφ' ὅσον δὲν ἔχει νὰ τοὺς κατηγορήσῃ καμμία τέτοια πονηρία. Ἐκεῖνο βέβαια εἶναι παράδοξο καὶ ὑπερφυσικό, τὸ νὰ φάγῃ ἀπὸ τὸ ἀκήρατο σῶμα ἄνθρωπος ποῦ συζῆ μετὴ φθορά, ἐνῶ τὸ νὰ μεταλάβῃ ἀθάνατος οὐσία, ἢ ψυχὴ, ἀπὸ τὸ ἀθάνατο, μετὸν κατάλληλο σ' αὐτὴν τρόπο, τί θαυμαστὸ εἶναι; Ἐὰν δὲ εὐρῆκε τρόπο νὰ πραγματοποιήσῃ αὐτὸ τὸ παράδοξο καὶ ὑπερφυσικό μετὴν ἄφατη φιλανθρωπία καὶ τὴν ἀπόρρητη σοφία, πῶς νὰ μὴ πιστευθῆ ὅτι ἐνεργεῖ τὸ εὐλογο καὶ τὸ λογικό;

44

Ὅτι ὁ ἀγιασμὸς προσφέρεται
πρωτίστως στὴν ψυχὴ αὐτοῦ
ποῦ μεταλαμβάνει

- 1 Πραγματικὰ τὸ δῶρο καὶ σ' αὐτοὺς ἀκόμη ποῦ ζοῦν μέσα στὸ σῶμα δίδεται διὰ τοῦ σώματος, ἀλλὰ πρῶτα πηγαίνει στὴν οὐσία τῆς ψυχῆς καὶ διὰ τῆς ψυχῆς μεταβαίνει στὸ σῶμα, καὶ αὐτὸ θέλει νὰ δηλώσῃ ὁ μακάριος ἀπόστολος, ὅταν λέγῃ, «ὁ προσκολλώμενος στὸν Κύριο ἓνα πνεῦμα μετ' αὐτὸν εἶναι»⁷⁸, διότι αὐτὴ ἡ ἔνωσις καὶ ἡ συνάφεια στὴν ψυχὴ πρωτίστως πραγματοποιεῖται.
- 2 Διότι ἐκεῖ κυρίως εὐρίσκεται ὁ ἄνθρωπος, ἐκεῖ καὶ ὁ ἀγιασμὸς

78. Α' Κορ. 6,17.

ἀρετῶν καὶ τῆς ἀνθρωπίνης σπουδῆς, καὶ τὸ ἁμαρτάνον ἐκεῖ καὶ τὸ δεόμενον τῆς ἰατρείας τῆς παρὰ τῶν δώρων ἐκεῖ ⁴⁷. Τῷ σώματι δὲ πάντα ἀπὸ τῆς ψυχῆς γίνεται· καὶ ὡσπερ ἀπὸ τῶν πονηρῶν διαλογισμῶν τῶν ἀπὸ τῆς καρδίας ἐξερχομένων μολύνεται, οὕτω καὶ ὁ ἁγιασμός ἐκεῖθεν αὐτῷ, καθάπερ ὁ ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, οὕτω καὶ ὁ ἀπὸ τῶν μυστηρίων. Ἐνίοις δὲ καὶ σωματικαὶ νόσοι συμβαίνουσιν, αἰτίαν ἔχουσαι τὴν κακοήθειαν τῆς ψυχῆς· ὃ σημάδι βουλόμενος ὁ Σωτὴρ, τῷ θεραπεῦσαι τὴν τοῦ νοσοῦντος ψυχὴν, ὅπερ ἦν τῶν ἁμαρτιῶν αὐτὴν ἀπολῦσαι, τὸ σῶμα τῆς ἀρρωστίας ἀνέστησεν.

3 Εἰ τοίνυν οὐδὲ πρὸς τὴν ὑποδοχὴν τοῦ ἁγιασμοῦ δεῖται τοῦ σώματος ἢ ψυχῆς, ἀλλὰ ταύτης μᾶλλον ἐκεῖνο, τί πλέον τῆς τελετῆς ἔχουσιν αἱ μετέχουσαι σώματος ψυχῆς τῶν ἀπηλλαγμένων, ὅτι τὸν ἱερέα ὀρῶσιν καὶ παρ' αὐτοῦ τὰ δῶρα δέχονται; Ἀλλὰ κακεῖναι ⁴⁸ τὸν αἰώνιον ἔχουσιν ἱερέα πάντα ταῦτα αὐταῖς γινόμενον, ὃς καὶ τῶν ἔτι ζώντων τοῖς ὡς ἀληθῶς λαμβάνουσι μεταδίδωσιν. Οὐ γὰρ πάντες οἷς δίδωσιν ὁ ἱερεὺς ἀληθῶς μεταλαμβάνουσιν, ἀλλ' ἐκεῖνοι μόνοι πάντως οἷς αὐτὸς δίδωσιν ὁ Χριστός. Ὁ μὲν γὰρ ἱερεὺς πᾶσιν ἀπλῶς τοῖς προσιοῦσιν, ὁ δὲ Χριστὸς τοῖς ἀξίοις τοῦ μετασχεῖν. Ὅθεν δῆλον ὡς ὁ τελῶν τὰς ψυχὰς τὸ μυστήριον καὶ ἀγιάζων καὶ ζῶντας καὶ τεθνηκότας μόνος ⁴⁹ αὐτός ἐστιν ὁ Σωτὴρ.

4 Ἐκ δὴ τῶν εἰρημένων ἀπάντων ἐκεῖνο γίνεται δῆλον ὅτι πάντα ὅσα εἰς τὴν ἱερὰν ἤκει τελετὴν κοινὰ ἐστὶ καὶ ζῶσι καὶ τεθνηκόσι. Καὶ γὰρ καὶ τὰ αἷτια τοῦ ἁγιασμοῦ ψυχικὰ ὄντα ἀγαθὰ καὶ ἀμφοτέροις πρόσεστι, καὶ τὸ προηγουμένως καὶ οικείως ἔχον πρὸς τὸν ἁγιασμόν τὸ αὐτὸ καὶ ὁ ἀγιάζων ἱερεὺς ὁ αὐτός. Τοῦτο

47. ἐκεί Χρήστου ἐκεῖνο MS

48. καὶ κακεῖναι S

49. μόνος τις S

πού ἐνεργεῖται ἀπὸ τὶς ἀρετὲς καὶ τὸν ἀνθρώπινο ζῆλο, ἐκεῖ καὶ ἡ ἀμαρτητικὴ διάθεσις, ἐκεῖ καὶ τὸ στοιχεῖο πού χρειάζεται θεραπεία, ἡ ὁποία προσφέρεται ἀπὸ τὰ δῶρα. Στὸ σῶμα δὲ ὅλα ἀπὸ τὴν ψυχὴ ἔρχονται καὶ ὅπως μολύνεται ἀπὸ τοὺς πονηροὺς διαλογισμοὺς πού ἐξέρχονται ἀπὸ τὴν καρδιά, ἔτσι καὶ ὁ ἁγιασμὸς προσφέρεται σ' αὐτὸ ἀπὸ ἐκεῖ, τόσο ἀπὸ τὴν ἀρετὴ ὅσο καὶ ἀπὸ τὰ μυστήρια. Σὲ μερικοὺς δὲ συμβαίνουν καὶ σωματικὲς ἀσθένειες πού ἔχουν αἰτία τὴν κακοήθεια τῆς ψυχῆς· αὐτὸ θέλοντας νὰ σημάνῃ ὁ Σωτὴρ, τὴν θεραπεία τῆς ψυχῆς τοῦ ἀσθενοῦς, δηλαδὴ τὴν ἀπαλλαγὴ τῆς ἀπὸ τὶς ἀμαρτίες, ἀνέστησε τὸ ἀρρωστημένο σῶμα ⁷⁹.

3 Ἐὰν λοιπὸν ἡ ψυχὴ δὲν χρειάζεται τὸ σῶμα οὔτε γιὰ τὴν ὑποδοχὴ τοῦ ἁγιασμοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκεῖνο χρειάζεται αὐτήν, τί περισσότερο ἔχουν οἱ ψυχὲς αὐτῶν πού μετέχουν σὲ σῶμα ἀπὸ ἐκεῖνες πού εἶναι ἀπαλλαγμένες, ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι βλέπουν τὸν ἱερέα καὶ δέχονται ἀπὸ αὐτὸν τὰ δῶρα; Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνες ἔχουν τὸν αἰώνιο ἱερέα πού γίνεται γι' αὐτὲς ὅλα αὐτά, ὁ ὁποῖος μεταδίδει καὶ σὲ ὅσους ἀπὸ τοὺς ζωντανοὺς ἀκόμη λαμβάνουν μὲ ἀποτελεσματικότητά. Διότι δὲν μεταλαμβάνουν πραγματικὰ ὅλοι αὐτοὶ στοὺς ὁποίους δίδει ὁ ἱερεὺς, ἀλλὰ ὅπωςδὴποτε μόνο ἐκεῖνοι στοὺς ὁποίους δίδει ὁ ἴδιος ὁ Χριστός. Ὁ ἱερεὺς δίδει γενικὰ σὲ ὅλους τοὺς προσερχομένους, ὁ δὲ Χριστὸς στοὺς ἀξίους νὰ μετάσχουν. Ἀπὸ αὐτὰ εἶναι φανερὸ ὅτι μόνο ἓνας εἶναι αὐτὸς πού τελεῖ τὸ μυστήριον γιὰ τὶς ψυχὲς καὶ ἀγιάζει ζωντανοὺς καὶ ἀποθανόντας, ὁ Σωτὴρ.

4 Ἀπὸ ὅλα ὅσα ἔχουν λεχθῆ συνάγεται ἐκεῖνο, ὅτι ὅλα ὅσα πραγματοποιοῦνται στὴν ἱερὰ τελετὴ εἶναι κοινὰ καὶ σὲ ζωντανοὺς καὶ σὲ ἀποθανόντας. Ἄλλωστε καὶ τὰ αἰτία τοῦ ἁγιασμοῦ ὡς ψυχικὰ ἀγαθὰ ἀναφέρονται καὶ στοὺς δύο, τὸ στοιχεῖο πού κυρίως καὶ ἰδιαίτερώς σχετίζεται μὲ τὸν ἁγιασμό εἶναι τὸ ἴδιο καὶ ὁ ἱερεὺς πού ἀγιάζει εἶναι ὁ ἴδιος. Τὸ μόνο

79. Βλ. Ματθ. 9,2 - 8. Μάρκ. 2,5 - 12. Λουκῆ 5,20 - 25.

μόνον τοῖς ἐν σώματι ζῶσι προσὸν οὐ μέτεστι τοῖς ἀπελθοῦσι, τὸ καὶ τοὺς ἀναξίους τῶν μυστηρίων ἀγιαῶσθαι δοκεῖν, ὅτι τὰ δῶρα τῷ στόματι δέχονται. Ἐκεῖ γάρ οὐδὲ προσιέναι δυνατόν, εἴ τις ἀπαρασκευάστως ἔχει, ἀλλὰ μόνοις ἔξεστι τοῖς ἀξίοις ἢ μετουσία· τοῦτο δὲ οὐ προστίθησιν ἀγιασμόν τοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τοῦναντίον κόλασιν ἔχει τὴν ἐσχάτην. Καὶ διὰ τοῦτο τοῦ γένους τῶν ζώντων εἶναι πλεονέκτημα πολλοῦ δεῖ.

5 Ἔτι δὲ καὶ δι' ἐκεῖνον τὸν λόγον φανερόν γίνεται ὅτι οὐ μόνον ἔξεστι καὶ οὐδὲν ἔχει κώλυμα, ἀλλ' ὅτι καὶ ἀναγκαίως ἀκολουθεῖ ταῖς ψυχαῖς ἐκείναις ἢ τῶν ἱερῶν δώρων μετ'ἀληψις. Εἰ μὲν γὰρ καί τι ἕτερον ἦν τὸ τὰς ψυχὰς εὐφραῖνον καὶ ἀναπαῦνον ἐκεῖ, ἦν ἂν ἐκεῖνο γέρας ταῖς ἀξίαις τῆς καθαρότητος καὶ οὐκ ἂν ἐδέησε ταύτης τῆς τραπέζης ἐξ ἀνάγκης αὐταῖς. Νῦν δὲ τὸ πᾶσαν τρυφήν καὶ μακαριότητα τοῖς ἐκεῖ γενομένοις ἐργαζόμενον, εἴτε παράδεισον εἴποις, εἴτε κόλπους Ἀβραάμ, εἴτε λύπης καὶ ὀδύνης ἀπάσης καθαρὸς καὶ φωτεινὸς καὶ χλοερός καὶ ἀναψύχοντας τόπους, εἴτε τὴν βασιλείαν αὐτήν, οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ τοῦτο τὸ ποτήριον καὶ οὗτος ὁ ἄρτος.

6 Ταῦτα γὰρ ὁ μεσίτης, ὁ πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰς τὰ ἅγια, ὁ μόνος ἄγων εἰς τὸν Πατέρα, ὁ μόνος τῶν ψυχῶν ἥλιος, νῦν μὲν οὕτω φαινόμενος καὶ μετεχόμενος, ὡς ἠθέλησεν αὐτός, τοῖς δεσμίοις τῆς σαρκός, τότε δὲ ὀφθησόμενος καὶ μεταληφθησόμενος ἄνευ παραπετασμάτων, ὅτε «ὀψόμεθα αὐτόν, φησί, καθὼς ἐστίν», ὅτε ὡς πτώμα συγκαλέσει τοὺς ἀετούς, ὅτε «περιζώσεται καὶ ἀνακλινεῖ αὐτούς, καὶ παρελθὼν διακονήσει αὐτοῖς», ὅτε

80. Ἐβρ. 8,6. 9,15. 12,24.

81. Ἐβρ. 6,20.

82. Ἐβρ. 2,10. Ἰω. 14,6.

83. Α' Ἰω. 3,2.

84. Βλ. Ματθ. 24,28. Λουκᾶ 17,37.

πραγμα που έχουν οι ζωντανοί με σώμα και δεν έχουν οι ἀπελθόντες είναι τοῦτο, που φαίνεται ὅτι και οι ἀνάξιοι τῶν μυστηρίων ἀγιάζονται, ὅτι δέχονται τὰ δῶρα με τὸ στόμα. Στὸ ἐπέκεινα πραγματικά οὔτε νὰ πλησιάση κανεὶς δὲν εἶναι δυνατό, ἂν εἶναι ἀπροετοίμαστος, ἀλλὰ ἡ μετουσία ἐπιτρέπεται μόνο στους ἀξίους· τοῦτο δὲ δὲν φέρει ἀγιασμό στους ζωντανούς, ἀλλὰ τὸ ἀντίθετο τὴν μεγαλύτερη τιμωρία. Καὶ γι' αὐτὸ πολὺ ἀπέχει ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι πλεονέκτημα τῶν ζωντανῶν.

5 Ἐπὶ πλέον, γιὰ τὸν ἴδιο λόγο γίνεται φανερό ὅτι ἡ μετάληψις τῶν ἱερῶν δῶρων, ὄχι μόνο ἐπιτρέπεται σ' ἐκεῖνες τὶς ψυχές και δὲν ὑπάρχει κανένα κώλυμα γι' αὐτό, ἀλλὰ και τὶς ἀκολουθεῖ ἀναγκαστικά. Πραγματικά, ἐὰν ὑπῆρχε και κάτι ἄλλο που εὐφραίνει τὶς ψυχές και τὶς ἀναπαύει ἐκεῖ, αὐτὸ θὰ ἦταν βραβεῖο πρὸς τὶς ἀξίες γιὰ τὴν καθαρότητά τους και δὲν θὰ ἐχρειαζόταν σ' αὐτὲς ἀναγκαστικά αὐτὴ ἡ τράπεζα. Τώρα ὅμως αὐτὸ που προμηθεύει στους ἐκεῖ εὐρισκομένους κάθε ἀπόλαυσι και μακαριότητα, ὅπως και ἂν τὸ εἶπῆς, εἴτε παράδεισο εἴτε κόλπους τοῦ Ἄβραάμ εἴτε τόπους καθαρούς ἀπὸ κάθε λύπη και ὀδύνη, και φωτεινοὺς και χλοεροὺς και ἀναψυκτικούς, εἴτε βασιλεία καθ' ἑαυτή, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ αὐτὸ τὸ ποτήριο και αὐτὸς ὁ ἄρτος.

6 Πραγματικά αὐτὰ ἐπιτελεῖ ὁ μεσίτης⁸⁰, ὁ πρωτοπόρος μας πρὸς τὰ ἅγια⁸¹, ὁ μόνος ὁδηγὸς πρὸς τὸν Πατέρα⁸², ὁ μόνος ἥλιος τῶν ψυχῶν, ὁ ὁποῖος τώρα μὲν, ὅπως τὸ θέλει ὁ ἴδιος, φαίνεται ἔτσι και μετέχεται στους δεσμίους τῆς σαρκός, τότε δὲ θὰ φανῆ και θὰ μεταληφθῆ χωρὶς παραπετάσματα, ὅταν κατὰ τὸ λεγόμενο «θὰ τὸν ἴδοῦμε ὅπως εἶναι»⁸³, ὅταν θὰ συγκεντρώση τοὺς ἀετοὺς σὰν πτώμα⁸⁴, ὅταν «θὰ ζωσθῆ, θὰ τοὺς βάλῃ στὴν τράπεζα και θὰ τοὺς ὑπηρετήσῃ με τὴ σειρά»⁸⁵, ὅταν ἀστράψῃ ἐπάνω στὰ σύννεφα⁸⁶ και δι' αὐτοῦ

85. Βλ. Λουκᾶ 12,37.

86. Ματθ. 24,30.

ἐπὶ τῶν νεφελῶν ἀστράφει καὶ δι' αὐτοῦ («λάμπουσιν οἱ δίκαιοι ὡς ὁ ἥλιος»). Τούτῳ τοὺς μὴ συνημμένους, ὡσπερ οἶδε συνάπτειν ἢ τράπεζα, ἀναπαύσεως τυγχάνειν ἢ τι λαβεῖν ἀγαθόν, ἢ μικρὸν ἢ μεῖζον ἐκεῖ, παντελῶς ἀδύνατον.

ΜΕ'

Περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ μεσιτείας

- 1 Μεσίτης γάρ ἐστι δι' οὗ πάντα γέγονε τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ δοθέντα ἡμῖν ἀγαθὰ. Μᾶλλον δὲ δίδοται αἰεὶ οὐ γὰρ ἅπαξ μεσιτεύσας καὶ παραδοὺς ἅπαντα ἡμῖν, ὑπὲρ ὧν ἐμεσίτευσεν, ἀπηλλάγη, ἀλλ' αἰεὶ μεσιτεύει οὐ λόγοις τισὶ καὶ δεήσεσιν, ὡσπερ οἱ πρεσβευταὶ ποιοῦσιν, ἀλλὰ πράγματι. Τί δὲ τὸ πρᾶγμα; Τὸ συνάπτειν ἑαυτῷ καὶ δι' ἑαυτοῦ τῶν οἰκείων μεταδιδόναι χαρίτων κατὰ τὴν ἀξίαν ἐκάστου καὶ τὸ τῆς καθάρσεως μέτρον.
- 2 Καὶ καθάπερ τὸ φῶς δι' ἑαυτοῦ τὸ ὄρᾶν τοῖς ὄρῳσι παρέχον, οἷς ἂν ἐπιλίποι, καὶ τὸ ὄρᾶν ἐπιλείπει, οὕτω καὶ τὴν μετὰ τοῦ Χριστοῦ συνουσίαν ἀνάγκη διηνεκῆ ταῖς ψυχαῖς εἶναι, εἴγε μέλλοισιν ζῆν ὄλως καὶ ἀναπαύεσθαι. Οὔτε γὰρ χωρὶς φωτὸς ὀφθαλμὸς δύναται βλέπειν, οὔτε χωρὶς τοῦ Χριστοῦ ζωὴν ἀληθινὴν καὶ εἰρήνην ἐνεῖναι ταῖς ψυχαῖς δυνατόν, ὅτι αὐτός ἐστι ὁ τῷ Θεῷ καταλλάττων μόνος, ὁ τὴν εἰρήνην ταύτην ποιῶν· ἥς χωρὶς ἐχθροὺς ὄντας τοῦ Θεοῦ τῶν ἀγαθῶν τῶν αὐτοῦ μετέχειν ὅπως οὐδὲμία ἐστὶν ἐλπίς.
- 3 Εἴτε οὖν οὐδὲ τὴν ἀρχὴν συνήφθη τις τῷ Χριστῷ, εἴτε συναφθεὶς οὐκ ἔμεινε συνημμένος, ἐχθρός ἐστιν ἔτι καὶ τῶν θείων ἀλλότριος ἀγαθῶν.

«λάμπουν οἱ δίκαιοι σάν ὁ ἥλιος»⁸⁷. Αὐτοὶ ποὺ δὲν θὰ εἶναι ἠνωμένοι μαζί του, ὅπως ἡ τράπεζα γνωρίζει νὰ ἐνώνη, εἶναι ἐντελῶς ἀδύνατο νὰ ἐπιτύχουν ἐκεῖ ἀνάπαυσι ἢ νὰ λάβουν κάτι ἀγαθὸ ἢ μικρὸ ἢ μεγάλο.

45

Περὶ τῆς μεσιτείας τοῦ Χριστοῦ

- 1 Πραγματικὰ αὐτὸς εἶναι ὁ μεσίτης μὲ τὴ μεσολάβησι τοῦ ὁποίου μᾶς ἐδόθησαν ὅλα τὰ ἀγαθὰ. Ἡ μᾶλλον μᾶς δίδονται παντοτινά· διότι δὲν ἐμεσίτευσε μιὰ διαπαντὸς καὶ μᾶς παρέδωσε τὰ πάντα, ἔπειτα δὲ ἀπαλλάχθηκε ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἐμεσίτευσε, ἀλλὰ πάντοτε μεσιτεύει, ὄχι μόνο μὲ λόγια καὶ δεήσεις, ὅπως πράττουν οἱ πρεσβευταί, ἀλλὰ μὲ πράξεις. Καὶ ποιά εἶναι ἡ πράξις; Τὸ νὰ μᾶς ἐνώνη μὲ τὸν ἑαυτὸ του καὶ διὰ τοῦ ἑαυτοῦ του νὰ μᾶς μεταδίδη χάριτες κατὰ τὴν ἀξία τοῦ καθενὸς καὶ κατὰ τὸ βαθμὸ τῆς καθάρσεως.
- 2 Καὶ ὅπως τὸ φῶς ποὺ μόνο του προσφέρει τὴν ὄρασι σὲ ὄσους βλέπουν, ἀπὸ ὄσους ἀπουσιάζει, ἀπουσιάζει καὶ ἡ ὄρασις, ἔτσι καὶ ἡ ἐνωσις μὲ τὸν Χριστὸ εἶναι ἀνάγκη νὰ εἶναι συνεχῆς στὶς ψυχές, ἂν θέλουν καθόλου νὰ ζοῦν καὶ νὰ ἀναπαύωνται. Διότι οὔτε ὀφθαλμὸς μπορεῖ νὰ βλέπη χωρὶς φῶς οὔτε ζωὴ ἀληθινὴ καὶ εἰρήνη εἶναι δυνατὸ νὰ ὑπάρχη μέσα στὶς ψυχές τῶν ἀνθρώπων χωρὶς Χριστὸ, διότι αὐτὸς εἶναι ὁ μόνος ποὺ συνδιαλλάσσει μὲ τὸν Θεὸ, ποὺ παράγει αὐτὴ τὴν εἰρήνη. Χωρὶς αὐτὴ τὴν εἰρήνη⁸⁸ μένοντας ἐχθροὶ τοῦ Θεοῦ, δὲν ἔχομε ὅπωςδῆποτε καμμιά ἐλπίδα νὰ μετᾶσχουμε τῶν ἀγαθῶν του.
- 3 Ὅποιος λοιπὸν δὲν ἐνώθηκε καθόλου μὲ τὸν Χριστὸ ἢ, ἀφοῦ ἐνώθηκε, δὲν ἔμεινε ἐνωμένος, εἶναι ἐχθρὸς ἀκόμη καὶ ξένος τῶν θείων ἀγαθῶν.

88. Πρόκειται βέβαια γιὰ τὴν εἰρήνη μεταξὺ ἀνθρώπων καὶ Θεοῦ, ἀπὸ τὴν ὁποία πηγάζει καὶ ἡ ἐπίγειος εἰρήνη.

4 Τί γὰρ τὸ καταλλάξαν τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων τὸν Θεόν; Πάντως ὅτι ἄνθρωπον εἶδε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν ἀγαπητόν· οὕτω καὶ ἐκάστῳ σπένδεται τῶν ἀνθρώπων, εἴ τις τὴν μορφήν κομίζει τοῦ Μονογενοῦς καὶ τὸ ἐκείνου φορεῖ σῶμα, καὶ ἐν πνεῦμα μετ' αὐτοῦ φαίνεται. Τούτων δὲ χωρὶς ἕκαστος αὐτὸς ἐφ' ἑαυτοῦ ὁ ἀνθρωπὸς ἐστίν ὁ παλαιὸς ὁ τῷ Θεῷ ἀπηχθημένος, ὁ πρὸς αὐτὸν οὐδὲν κοινὸν ἔχων.

5 Εἰ τοίνυν χρὴ πιστεύειν γίνεσθαι ταῖς ψυχαῖς ἀνάπαυσιν ἀπὸ τῆς εὐχῆς τῶν ἱερέων καὶ τῆς προσαγωγῆς τῶν ἱερέων δώρων, πιστευτέον πρὸ τούτου καὶ κατὰ τοῦτον αὐτὸ γίνεσθαι τὸν τρόπον, καθ' ὃν μόνον ἄνθρωπον ἀναπαύεσθαι δυνατόν. Τίς δὲ ὁ τρόπος εἴρηται· τῷ διηλλάχθαι Θεῷ καὶ μὴ ἐχθροὺς εἶναι. Τοῦτο δὲ πῶς; Τῷ ἀνακραθῆναι⁵⁰ καὶ ἐν γενέσθαι πνεῦμα μετὰ τοῦ ἠγαπημένου, ἐν ᾧ μόνῳ ἠὲ δόκησεν ὁ Πατήρ· ἀλλὰ τοῦτό ἐστι⁵¹ τῆς ἱερᾶς τραπέζης τὸ ἔργον, ὃ κοινὸν ἐδείχθη διὰ τῶν εἰρημένων καὶ ζῶσιν ὁμοίως καὶ τεθνηκόσι.

MS'

Ἔστι τελεώτερος τοῖς κεκοιμημένοις
ὁ ἀγιασμὸς γίνεται

1 Ἔχουσι δὲ τι πλεον εἰς ἀγιασμὸν τῶν ἐν σώματι ζώντων αἱ γυμναὶ σωμάτων ψυχᾶ· καθαίρονται μὲν γὰρ καὶ ἁμαρτιῶν ἄφεσιν λαμβάνουσι διὰ τῶν εὐχῶν τῶν ἱερέων καὶ τῆς μεσιτείας τῶν δώρων, τῶν ἔτι ζώντων οὐδὲν ἔλαττον. Ἄμαρτάνουσι δὲ οὐδὲν, οὐδὲ προστιθέασιν ἐγκλήματα νέα τοῖς παλαιοῖς, ὥσπερ τὸ πλεῖστον ἔχει τῶν ζώντων, ἀλλὰ μόνον ἢ παντελῶς ἀφίενται πάσης εὐθύνης, ἢ γοῦν ἀφαιροῦσι τῶν ἐγκλημάτων αἰεὶ· καὶ οὕτω πρὸς τὴν μετουσίαν τοῦ Σωτῆρος ἐτοιμότερον ἔχουσι καὶ κάλ-

50. ἀνακραθῆναι Θεῷ S

51. ἐστι παραλ. S

4 Πραγματικά γί εἶναι αὐτὸ ποὺ ἐσυμφιλίωσε τὸν Θεὸ με τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων; Ὅπως δὴποτε τοῦτο, ὅτι εἶδε ἄνθρωπο τὸν ἀγαπητό του Υἱό· ἔτσι συμφιλιώνεται καὶ με τὸν καθένα ἄνθρωπο, ἂν αὐτὸς φέρη τὴ μορφή τοῦ Μονογενοῦς καὶ φορῇ τὸ σῶμα ἐκείνου καὶ φαίνεται σὰν ἓνα με αὐτὸν πνεῦμα. Χωρὶς αὐτοὺς τοὺς ὄρους ὁ καθένας παραμένει ὁ ἴδιος ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος, ποὺ εἶναι ἀπεχθὴς στὸ Θεό, ποὺ δὲν ἔχει τίποτε τὸ κοινὸ με αὐτόν.

5 Ἐὰν λοιπὸν πρέπει νὰ πιστεύωμε ὅτι γίνεται ἀνάπαυσις στὶς ψυχὲς ἀπὸ τὴν εὐχὴ τῶν ἱερέων καὶ τὴν παρουσίᾳ τῶν θείων δώρων, πρέπει νὰ πιστεύσωμε πρῶτα ὅτι γίνεται με αὐτὸν τὸν τρόπο μόνο κατὰ τὸν ὁποῖο εἶναι δυνατὸ νὰ ἀναπαύεται ὁ ἄνθρωπος. Ποιὸς δὲ εἶναι ὁ τρόπος, ἔχει λεχθῆ· τὸ νὰ συμφιλιωθοῦμε με τὸν Θεὸ καὶ νὰ μὴ εἴμαστε ἐχθροί. Κι' αὐτὸ πῶς; Μὲ τὸ νὰ ἐνωθοῦμε καὶ νὰ γίνωμε ἓνα πνεῦμα με τὸν ἀγαπημένο, με τὸν ὁποῖο μόνο εὐαρεστήθηκε ὁ Πατήρ· αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι τὸ ἔργο τῆς ἱεραῆς τράπεζας, τὸ ὁποῖο ἐδείχθηκε με ὅσα ἐλέχθησαν ὅτι εἶναι κοινὸ σὲ ζωντανούς καὶ ἀποθανόντας.

46

Ὅτι ὁ ἁγιασμὸς ἐνεργεῖ τελειότερα
στοὺς ἀποθανόντας

1 Οἱ γυμνὲς ἀπὸ σώματα ψυχὲς πλεονεκτοῦν σὲ ἁγιασμὸ ἀπὸ αὐτὲς ἐκείνων ποὺ ζοῦν σὲ σώματα· διότι καθαρίζονται καὶ λαμβάνουν ἄφεσι ἁμαρτιῶν διὰ τῶν εὐχῶν τῶν ἱερέων καὶ τῆς μεσιτείας τῶν δώρων, ὅπως καὶ τῶν ζώντανῶν. Δὲν ἁμαρτάνουν ὁμῶς καθόλου οὔτε προσθέτουν νέα ἐγκλήματα στὰ παλαιά, ὅπως συμβαίνει με τοὺς περισσοτέρους ζωντανούς, ἀλλὰ μόνο ἢ εἶναι ἀπαλλαγμένες ἀπὸ κάθε εὐθύνη ἢ ἔστω εἶναι πάντοτε στερημένες τῶν ἁμαρτημάτων· καὶ ἔτσι εἶναι καλύτερα προετοιμασμένες γιὰ τὴν μετουσία τοῦ Σωτῆρος, ὅχι μόνο ἀπὸ τοὺς περισσοτέρους ποὺ ζοῦν στὸ σῶμα,

λιον οὐ μόνον τῶν πλειόνων ἐν σώματι ζώντων, ἀλλὰ καὶ σφῶν αὐτῶν, εἰ μετὰ σώματος ἦσαν. Καὶ αὐτὸ δὲ τοῦτο μόνον τὸ γυμνάς εἶναι σώματος ἐπιτηδειοτέρας δίδωσιν εἶναι πολλῶ πρὸς τὴν μετουσίαν τῶν μυστηρίων ἢ δυνατὸν ἦν τὸ σῶμα περικειμένης.

2 Πολλῶν γὰρ οὐσῶν καὶ διαφόρων ἐκεῖ τῶν μονῶν, ἵνα πᾶν μέτρον ἀρετῆς τιμηθῆ καὶ μηδὲν ἄμισθον ἢ παρὰ τῷ δικαίῳ καὶ φιλανθρώπῳ κριτῆ, καθάπερ οἱ τῶν μεγίστων ἄξιοι γερῶν καὶ τέλειοι καὶ τῆς τελείας μακαριότητος κληρονόμοι, Παῦλος καὶ εἴ τις κατ' ἐκεῖνον, καθαρώτερον αὐτῆς ἀπολαύουσιν ἀναλύσαντες ἢ ὅτε τῷ βίῳ τούτῳ παρῆσαν, οὕτω καὶ τῆς μετρίας τοὺς πρὸς τοιαύτην ἀνάπαυσιν τεταγμένους εἰκὸς ἄμεινον τυγχάνειν ἀπελθόντας ἐνθένδε ἢ μετὰ σώματος ζώντας.

3 Ἐδείχθη δὲ ὡς πᾶσα ψυχῶν ἀνάπαυσις καὶ πᾶν ἄθλον ἀρετῆς, καὶ μικρὸν καὶ μεῖζον, οὐδὲν ἔστιν ἕτερον ἢ ὁ ἄρτος οὗτος καὶ τοῦτο τὸ ποτήριον καταλλήλως ἐκατέρῳ γένει, ζώντων λέγω καὶ νεκρῶν, μεταλαμβανόμενον. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Κύριος τὴν ἐν τῷ μέλλοντι τῶν ἁγίων ⁵² ἀπόλαυσιν δεῖπνον ἐκάλεσεν, ἵνα δείξῃ ταύτης τῆς τραπέζης μηδὲν εἶναι πλέον ἐκεῖ.

4 Οὕτω καὶ ὑπὲρ τῶν ἀπελθόντων, ὥσπερ ὑπὲρ τῶν ζώντων ἔστιν ἡ θεία τῆς εὐχαριστίας ἱερουργία· καὶ διττῶς ἁγιαζομένων ἐκεῖνων, ὡς εἴρηται, διττῶς καὶ αὐτοὶ ἁγιάζονται καὶ οὐδετέρως ἔλαττον ἔχουσι τῶν ζώντων οἱ μεταστάντες, ἀλλ' ἔστιν ὅπως καὶ μεῖζον.

MZ'

Π ὧ ς ἀ ε ἰ τὰ δ ῶ ρ α τ α ὕ τ α δ ε κ τ ἄ
ε ἰ σ ι τ ῶ Θε ῶ

1 Ἐφεξῆς δὲ κάκεινο σκοπῶμεν· ὅτι μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς τελετῆς

52. δικαίων S

ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτὲς τὶς ἴδιες, ἂν ἐζοῦσαν στὸ σῶμα. Καὶ αὐτὸ τὸ ἴδιο ἄλλωστε, τὸ ὅτι εἶναι γυμνὲς ἀπὸ σῶμα, τὶς ἐπιτρέπει νὰ εἶναι πολὺ ἐπιτηδειότερες πρὸς τὴ μετουσία τῶν μυστηρίων ἀπὸ ὅσο ἤμποροῦσε νὰ εἶναι ἐὰν ἦσαν ἐνδυμένες σῶμα.

2 Πραγματικὰ, ἀφοῦ ἐκεῖ εἶναι πολλές καὶ διάφορες οἱ κατοικί-
ες⁸⁹, γιὰ νὰ τιμηθῇ κάθε βαθμὸς ἀρετῆς καὶ μὴ μείνη τίποτε ἄμισθο ἀπὸ τὸν δίκαιο καὶ φιλόανθρωπο κριτῆ, ὅπως οἱ ἄξιοι τῶν μεγαλυτέρων βραβείων καὶ οἱ τέλειοι καὶ τῆς τελείας μακαριότητος κληρονόμοι, ὁ Παῦλος καὶ οἱ ἰσάξιοί του, ἀπολαύουν αὐτῆς καθαρῶτερα μετὰ τὸ θάνατο παρά ὅταν εὐρίσκονται στὸν βίον τοῦτο, ἔτσι καὶ τὴ μέτρια ἀνάπαυσι εἶναι εὐλόγο νὰ ἐπιτυγχάνουν ὅσοι εἶναι τοποθετημένοι σ' αὐτὴν καλύτερα ὅταν ἀπέλθουν ἀπὸ ἐδῶ παρά ὅταν ζοῦν μετὰ τὸ σῶμα.

3 Ἀποδείχθηκε λοιπὸν ὅτι κάθε ἀνάπαυσις ψυχῶν καὶ κάθε βραβεῖο ἀρετῆς, καὶ μικρὸ καὶ μεγάλον, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρά αὐτὸς ὁ ἄρτος καὶ τοῦτο τὸ ποτήριον, μεταλαμβάνόμενα ἀξίως ἀπὸ κάθε κατηγορία ἀνθρώπων, τοὺς ζωντανούς καὶ τοὺς νεκρούς. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Κύριος ἐκάλεσε δεῖπνον τὴν ἀπόλαυσι τῶν ἀγίων στὸ μέλλον, γιὰ νὰ δείξη ὅτι ἐκεῖ δὲν ὑπάρχει τίποτε περισσότερον ἀπὸ αὐτὴ τὴν τράπεζαν.

4 Ἔτσι ἡ θεία ἱερουργία τῆς εὐχαριστίας εἶναι καὶ γιὰ τοὺς ἀποθανόντας, ὅπως γιὰ τοὺς ζωντανούς· καὶ ὅπως ἐκεῖνοι ἀγιάζονται διπλᾶ, ὅπως ἔχει λεχθῆ, καὶ αὐτοὶ ἀγιάζονται καὶ δὲν εἶναι κατώτεροι σὲ καμμιά ἀπὸ τὶς δύο περιπτώσεις ἀπέναντι τῶν ζωντανῶν οἱ ἀποθανόντες, ἀλλ' ἀντιθέτως ἀπὸ μερικὲς πλευρὲς εἶναι ἀνώτεροι.

47

Πῶς αὐτὰ τὰ δῶρα εἶναι πάντοτε
δεκτὰ ἀπὸ τὸν Θεόν

1 Στὴ συνέχεια ὡς ἐξετάσωμε κι' ἐκεῖνο· τὸ ὅτι μὲν ἀπὸ τὴν τε-

ἀγιάζονται πάντες οἱ πιστοί, δῆλον ἀπὸ τῶν εἰρημένων· εἰ δὲ καὶ πάντοτε, ζητεῖν ἄξιον.

2 Ἐπεὶ γὰρ δῶρων ἐστὶ προσαγωγή ἢ ἱερουργία, τὰ δῶρα δὲ οὐ πάντοτε δεκτὰ παρὰ τῷ Θεῷ, ἀλλ' ἐστὶν ἃ διὰ τὴν πονηρίαν τῶν προσαγόντων καὶ μισοῦνται καὶ ἀποπέμπονται, καὶ τούτου πολλὰ μὲν παρὰ τοῖς παλαιοῖς, πολλὰ δὲ παρὰ τοῖς ἐν χάριτι ζῶσιν αἱ ἀποδείξεις, ζητῶμεν μὴ ποτε καὶ ταῦτα τὰ δῶρα ἐνίοτε μάτην ἱερουργοῦνται, μὴ ἀγιαζόμενα ὡς ἄδεκτα κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τῆς τελετῆς, ὡς ἂν οὐκ αἰεὶ παρὰ ἀγαθῶν ἀνδρῶν, ἀλλ' ἐστὶν ὅτε καὶ πονηρῶν προσφερόμενα.

3 Ὅτι γὰρ ὁ Θεὸς καὶ ταῦτα τὰ δῶρα ἀποστρέφεται, ὅταν ὁ προσάγων ἐναγῆς ᾖ, δῆλον ἐξ ὧν ἡ Ἐκκλησία τοῦτο ποιεῖ. Καὶ γὰρ οὐδεὶς οἶδε θανάσιμα ἁμαρτάνοντας, οὐκ ἐᾷ τὰ τοιαῦτα δωροφορεῖν· κἂν τολμήσωσιν, οὐ παραδέχεται ἀλλ' ἀποδιώκει μετὰ τῶν δῶρων. Ἄλλ' ἐπεὶ οὐ πάντας τοὺς τοιούτους ἡ Ἐκκλησία οἶδε καλῶς, ἀλλ' οἱ πλείους λανθάνουσι καὶ τὰ δῶρα αὐτῶν ἢ θεία τράπεζα δέχεται, τί χρὴ περὶ ἐκείνων τῶν δῶρων γινώσκειν; Ἄρα ἄδεκτα παρὰ τῷ Θεῷ καὶ ἀγιασμοῦ παντὸς ἔρημα; Καὶ εἰ τοῦτο δοθείη, ἄδηλον πότε ἅγια, τοῦ τρόπου τῶν προσαγόντων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἢ ἀμφιβαλλομένου ἢ παντελῶς ἀγνοουμένου, καὶ οὕτως ἀμφιγνοοῦντας καὶ χωρὶς πίστεως προσερχομένους τοῖς μυστηρίοις ἀνάγκη μηδὲν παρ' αὐτῶν τοὺς πιστοὺς ὠφελεῖσθαι.

4 Τί οὖν πρὸς ταῦτα ἐστὶν εἰπεῖν; Ὅτι διττῆς οὔσης τῆς τῶν δῶρων προσαγωγῆς, τῆς μὲν πρώτης τοῦ οἴκοθεν αὐτὰ κομίζοντος εἰς τὰς τῶν ἱερέων χεῖρας, τῆς δὲ δευτέρας τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν Θεόν, ἢ μὲν πρώτη προσαγωγή, ὅταν πονηρὸς ὁ προσ-

λετή αγιάζονται ὅλοι οἱ πιστοί, εἶναι φανερό ἀπὸ ὅσα ἐλέχθησαν· ἐὰν δὲ τοῦτο συμβαίνει πάντοτε, εἶναι ἄξιο νὰ διερευνήσωμε.

2 Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἱεουργία εἶναι παρουσίας δώρων, τὰ δῶρα ὅμως δὲν γίνονται πάντοτε δεκτὰ ἀπὸ τὸν Θεόν, ἀλλ' ὑπάρχουν μερικὰ πού ἐξ αἰτίας τῆς πονηρίας τῶν προσφερόντων μισοῦνται καὶ ἀποπέμπονται, καὶ γι' αὐτὸ ὑπάρχουν πολλές ἀποδείξεις τόσο στοὺς παλαιούς ὅσο καὶ σ' αὐτοὺς πού ζοῦν στή χάρι, ἃς ἐρευνήσωμε μήπως καὶ αὐτὰ τὰ δῶρα μερικές φορές ἱεουργοῦνται ματαίως, μὴ αγιαζόμενα ὡς ἀπαραδέκτα κατὰ τὴν ἐπαγγελία τῆς τελετῆς, ἀφοῦ δὲν προσφέρονται πάντοτε ἀπὸ ἀγαθοὺς ἄνδρες, ἀλλὰ μερικές φορές καὶ ἀπὸ πονηροῦς.

3 Πραγματικὰ ὅτι ὁ Θεὸς ἀποστρέφεται καὶ αὐτὰ τὰ δῶρα ὅταν αὐτὸς πού τὰ παρουσιάζει εἶναι ἔνοχος, εἶναι φανερό ἀπὸ ὅσα πράττει ἡ Ἐκκλησία. Ὅσους γνωρίζει ὅτι διαπράττουν θανάσιμες ἁμαρτίες, δὲν τοὺς ἐπιτρέπει νὰ προσφέρουν τέτοια δῶρα, καὶ ἂν τολμήσουν, δὲν τοὺς δέχεται ἀλλὰ τοὺς ἀποδιώκει μαζί μὲ τὰ δῶρα. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ Ἐκκλησία δὲν γνωρίζει καλὰ ὅλους αὐτούς, ἀλλ' οἱ περισσότεροι διαφεύγουν τὴν προσοχή καὶ ἡ θεία τράπεζα δέχεται τὰ δῶρα τους, τί πρέπει νὰ ξεῦρωμεν γιὰ τὰ δῶρα ἐκεῖνα; Ἄρά γε εἶναι ἀπαραδέκτα ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ ἔρημα κάθε αγιασμοῦ; Ἄν αὐτὸ εἶναι σωστό, εἶναι ἀδηλο πότε εἶναι ἄγια, ἀφοῦ ὁ τρόπος αὐτῶν πού τὰ παρουσιάζουν τὸ περισσότερο ἢ ἀμφιβάλλεται ἢ ἀγνοεῖται ἐντελῶς, καὶ ἔτσι οἱ πιστοὶ προσερχόμενοι στὰ μυστήρια χωρὶς βεβαιότητα καὶ χωρὶς πίστι κατ' ἀνάγκη δὲν ὠφελοῦνται ἀπὸ αὐτά.

4 Τί μπορούμε λοιπὸν νὰ εἰποῦμε πρὸς αὐτά; Ὅτι, ἐπειδὴ ἡ παρουσίας τῶν δώρων ἔχει δύο φάσεις, τὴν πρώτη κατὰ τὴν ὁποία ὁ πιστὸς θὰ τὰ φέρῃ ἀπὸ τὴν οἰκία του στὰ χέρια τῶν ἱερέων, τὴν δευτέρα κατὰ τὴν ὁποία ἡ Ἐκκλησία τὰ φέρει στὸν Θεόν, ἡ μὲν πρώτη παρουσίας, ὅταν ὁ κομιστῆς εἶναι πονηρός, εἶναι ματαία καὶ δὲν προσκομίζει κανένα ὄφε-

ἄγων ἦ, ματαία καὶ οὐδὲν αὐτῆς ὄφελος τῷ προσφέροντι διὰ τὸ πονηρὸν αὐτὸν εἶναι· οὐ γὰρ δὴ τὰ προσαγόμενα αὐτὰ δι' ἑαυτὰ παρὰ τῷ Θεῷ βδελυκτὰ, ὅτι πᾶν κτίσμα Θεοῦ καλόν.

5 Τὴν δὲ δευτέραν παρὰ ἀγαθῶν ἀνδρῶν γινομένην καὶ ὑπὲρ τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης καὶ τῶν ἀγίων καὶ τῆς σωτηρίας τῆς οἰκουμένης καὶ πάσης ἀπλῶς δικαίας αἰτήσεως, οὐδὲν κωλύει εὐπρόσδεκτον εἶναι. Οὐ γὰρ ἐνετέθη τις μολυσμὸς τοῖς δώροις ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ ἐξ ἀρχῆς αὐτὰ προσενεγκόντος, ἀλλὰ καθαρὰ μένοντα καὶ ὑπὸ καθαρῶν ἀναφερόμενα καὶ ἀγιάζονται καὶ ἀγιάζουσι τοὺς προσερχομένους. Ἐν οὐδενὶ γὰρ ποτε τῶν ἀλόγων ἢ τῶν ἀψύχων ῥυπαρία τις τῆς ἁμαρτίας ἐντεθῆναι δύναται, ὅτι ἡ ἁμαρτία προαιρέσεώς ἐστι νόσημα καὶ μόνων ἂν εἴη τῶν λογικῶν τὸ ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας μολύνεσθαι.

6 Τί οὖν, εἰ ἀεὶ καθαρὰ τὰ δῶρα τὰ παρὰ τῶν πονηρῶν προσαγόμενα, ὁ νόμος τῆς Ἐκκλησίας οὐ παραδέχεται; Ἴνα τοὺς προσάγοντας ἐντρέψῃ, ἵνα μάθωσι τῆς τοῦ Θεοῦ ὀργῆς, ἣν αὐτοῖς ἐμήνισε, τὴν ὑπερβολὴν, ὅς καὶ τὰ αὐτοῦ κτίσματα, οἷς οὐδὲν ἐγκαλεῖν ἔχει, δι' αὐτοὺς ἀποστρέφεται καὶ μισεῖ· καὶ ταῦτα μαθόντες φοβηθῶσι καὶ διορθώσονται τὸν βίον· αὐτῶν δὲ τῶν δώρων οὐδεμίαν καταγινώσκει κακίαν. Διὰ τοῦτο οὐδὲν κωλύει δεκτὰ γίνεσθαι ταῦτα καὶ ἀγιάζεσθαι τὴν δευτέραν προσαγωγὴν ποιουμένων ἀνδρῶν ἀγαθῶν.

7 Ἄλλ' εἶποι τις ἂν· καὶ μὴν οὐ πάντες οἱ προσάγοντες ἱερεῖς ἀγαθοί, ἀλλ' ἔνιοι καὶ πονηρίαν νοσοῦσι τὴν ἐσχάτην· ὅθεν εἰς τὴν αὐτὴν ἀπορίαν περιστάται ὁ λόγος ἡμῖν. Ὅταν γὰρ τύχη καὶ ἀμφοτέρους τοὺς προσαγωγέας εἶναι θεοστυγεῖς, ἐνδέχεται γὰρ, πόθεν ὑπάρξει τοῖς δώροις τὸ εἶναι Θεῷ κεχαρισμένα καὶ δεκτὰ καὶ ἅγια καὶ ἁγιαστικά; Οὐδαμόθεν· ἀλλὰ τότε μὲν ἀληθῶς ἄδεκτα. Ἀεὶ δὲ ἀμφίβολα, διὰ τὸ ἀμφιβάλλεσθαι τοὺς

---

90. Ἐννοεῖται πρῶτος ὁ λαϊκὸς ποῦ φέρει τὰ δῶρα καὶ ὁ ἱερεὺς ποῦ τὰ δέχεται καὶ τὰ ἱερουργεῖ.

λος στὸν προσφέροντα γιὰ τὸν λόγο ὅτι εἶναι πονηρός· διότι δὲν εἶναι τὰ προσφερόμενα αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ βδελυκτὰ στὸν Θεό, καθ' ὅσον κάθε κτίσμα τοῦ Θεοῦ εἶναι καλό.

5 Τὴν δευτέρα ὁμως, ἀφοῦ γίνεται ἀπὸ ἀγαθοὺς ἄνδρες καὶ γιὰ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων, γιὰ τὴν σωτηρία τῆς οἰκουμένης καὶ γιὰ κάθε δικαία αἴτησι γενικῶς, τίποτε δὲν τὴν ἐμποδίζει νὰ εἶναι εὐπρόσδεκτη. Διότι δὲν ἔχει εἰσαχθῆ κανένας μολυσμὸς μέσα στὰ δῶρα ἀπὸ τὰ χέρια αὐτοῦ ποὺ τὰ προσέφερε ἀρχικὰ, ἀλλὰ μένοντας καθαρὰ καὶ παρουσιαζόμενα ἀπὸ καθαρούς, ἁγιάζονται καὶ ἁγιάζουν τοὺς προσερχομένους. Πραγματικὰ ποτὲ δὲν μπορεῖ νὰ εἰσαχθῆ καμμία ρυπαρότης τῆς ἁμαρτίας μέσα σὲ ὅποιοδήποτε ἄλογο ἢ ἄψυχο, διότι ἡ ἁμαρτία εἶναι νόσημα τῆς προαιρέσεως καὶ μόνο τὰ λογικὰ ὄντα ἔχουν τὴν ιδιότητα νὰ μολύνωνται ἀπὸ τὴν ἁμαρτία.

6 Γιατί λοιπόν, ἐὰν τὰ δῶρα ποὺ παρουσιάζονται ἀπὸ τοὺς πονηροὺς εἶναι πάντοτε καθαρὰ, δὲν τὰ παραδέχεται ὁ νόμος τῆς Ἐκκλησίας; Γιὰ νὰ ἐντροπιάση τοὺς παρουσιαστάς, γιὰ νὰ μάθουν τὴν ὑπερβολικὴ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ποὺ τρέφει ἐναντίον τους, αὐτὸν ποὺ καὶ τὰ κτίσματά του, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχει νὰ τὰ κατηγορήσει τίποτε, ἀποστρέφεται ἐξ αἰτίας των καὶ μισεῖ· καὶ μαθαίνοντας αὐτὰ, φοβηθοῦν καὶ διορθώσουν τὸ βίό τους· στὰ ἴδια στὰ δῶρα ὁμως δὲν ἀποδίδει καμμία κακία. Γι' αὐτὸ τίποτε δὲν ἐμποδίζει νὰ γίνωνται αὐτὰ δεκτὰ καὶ νὰ ἁγιάζονται, ἀφοῦ τὴ δευτέρα παρουσίασι ἐνεργοῦν ἄνδρες ἀγαθοί.

7 Ἀλλὰ θὰ ἠμποροῦσε νὰ εἰπῆ κανεὶς· καὶ ὁμως δὲν εἶναι ἀγαθοὶ ὅλοι οἱ ἱερεῖς ποὺ προτρέπουν, ἀλλὰ μερικοὶ κατέχονται ἀπὸ τὴν χειροτέρα πονηρία· ἔτσι τὸ ἐπιχείρημα ἐπιστρέφει στὴν ἴδια ἀπορία. Ὅταν δηλαδὴ τύχη νὰ εἶναι καὶ οἱ δύο παρουσιασταὶ θεοστυγεῖς,⁹⁰ πρᾶγμα ἐνδεχόμενο, ἀπὸ ποῦ θὰ ἐξασφαλισθῆ στὰ δῶρα ἡ ιδιότης νὰ εἶναι εὐχάριστα στὸ Θεό καὶ δεκτὰ καὶ ἅγια καὶ ἁγιαστικά; Ἀπὸ πουθενά· καὶ τότε θὰ εἶναι ἀληθινὰ ἀδεκτα, πάντοτε

τρόπους τῶν δωροφορούντων αὐτὰ καὶ ἱερουργούντων. «Οὐδεὶς γὰρ οἶδε βεβαίως, φησί, τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τὸ ἐν αὐτῷ»· καὶ οὕτω πολλὴ μὲν περὶ τὴν τελετὴν ἀπιστία καὶ ἀμφιβολία, τὸ δὲ βέβαιον οὐδαμοῦ, καὶ ἡ μετάληψις τῶν ἁγιασμάτων οὐδὲν ὄφελος οἴσει τοῖς πιστοῖς μεταλαμβάνουσι χωρὶς πίστεως.

8 Ταῦτα εἶποι καὶ ἀπορήσειεν ἄν, εἴ τις οἶεται τὸν ἱερέα αὐτὸν εἶναι τὸν κύριον τῆς τῶν δώρων τούτων προσαγωγῆς· οὐκ ἔστι δέ, ἀλλὰ τὸ μὲν τὴν προσαγωγήν αὐτῶν κυρίως ἐργαζόμενον ἢ χάρις ἐστὶν ἢ ἁγιάζουσα (τοῦτο γὰρ ἐστὶ προσενεχθῆναι αὐτά, τὸ ἁγιασθῆναι), ὁ δ' ἐκάστοτε ἱερουργῶν ὑπηρέτης ἐστὶν ἐκείνης. Εἰσφέρει γὰρ οὐδὲν οἴκοθεν, οὐδέ τι τολμᾶ ποιεῖν ἢ λέγειν ἀπὸ τῆς ἐαυτοῦ κρίσεως καὶ τῶν λογισμῶν, ἀλλ' ἐκεῖνα μόνον ἃ παρέλαβεν ἐκεῖθεν, εἴτε πράγμα ἐστὶν εἴτε λόγος εἴτε ἔργον, κατὰ τὸν τρόπον ὃν ἐκελεύσθη, κομίσας ἀποδίδωσι τῷ Θεῷ· καὶ οὕτω τὰ δῶρα κατὰ τὸ ἀρέσκον τῷ Θεῷ αἰὲ προσφερόμενα ἀνάγκη ἀρεστὰ αὐτῷ αἰὲ καὶ δεκτὰ εἶναι.

9 Τί γὰρ εἰ τὰ καθ' ἐαυτὸν φαῦλός ἐστὶν ὁ κομίζων; Οὐ γὰρ προστίθησιν οὐδὲν ἢ φαυλότης ἐκείνου τοῖς δώροις, οὐδὲ χεῖρω ποιεῖ τὴν προσαγωγήν, ὥσπερ οὐδὲ ἰατρικὸν φάρμακον κωλύεται εἶναι ὑγιεινόν, ὅτι ἰδιώτης ἄνθρωπος καὶ τῆς τέχνης οὐδὲν ἐπαῖων αὐτὸ συνέθηκεν, εἰ μόνον ἰατροῦ κελεύσαντος καὶ τὴν κατασκευὴν ἅπασαν ἐκδόντος αὐτῷ συνέθηκε. Γένοιτο γὰρ ἂν οὐ διὰ τὴν ἀμάθειαν τοῦ ὑπηρετήσαντος μάταιον, ἀλλὰ διὰ τὴν τέχνην τοῦ ἐκδεδωκότος σωτήριον. Ἀπὸ μὲν γὰρ τῆς ⁵³ τοῦ ὑπηρέτου ἀνεπιστημοσύνης οὐδὲν ἔλαβεν, ἀπὸ δὲ τῆς τοῦ ἰατροῦ τέχνης πᾶσαν ἐδέξατο τὴν κατασκευὴν.

10 Οὕτω κἀνταῦθα τὸ πᾶν ἢ χάρις ἐργάζεται. Ὁ δὲ ἱερεὺς ὑπηρετῆς ἐστὶ μόνον, οὐδ' αὐτὸ τὸ ὑπηρετεῖν οἴκοθεν ἔχων· καὶ τοῦ-

53. τῆς παραλ. S

δὲ ἀμφίβολα, διότι εἶναι ἀβέβαιοι οἱ τρόποι αὐτῶν ποῦ τὰ προσφέρουν καὶ τὰ ἱεουργοῦν. Διότι λέγει «κάνεις δὲν γνωρίζει μὲ βεβαιότητα τὰ βάθη τοῦ ἀνθρώπου ἐκτὸς ἀπὸ τὸ πνεῦμα ποῦ εἶναι μέσα του»⁹¹. Καὶ ἔτσι ὑφίσταται πολλή ἀπιστία καὶ ἀμφιβολία, καὶ δὲν ὑπάρχει πουθενὰ καμμία βεβαιότης, καὶ ἡ μετάληψις τῶν ἁγιασμένων δώρων δὲν θὰ φέρῃ κανένα ὄφελος στοὺς πιστοὺς ποῦ μεταλαμβάνουν χωρὶς ἐμπιστοσύνη.

8 Αὐτὰ θὰ ἔλεγε καὶ θὰ ἀποροῦσε ὅποιος νομίζει ὅτι κύριος αὐτῆς τῆς προσαγωγῆς τῶν δώρων εἶναι ὁ ἱερεὺς· δὲν εἶναι δέ, ἀλλὰ ἐκεῖνο ποῦ ἐνεργεῖ κυρίως τὴν παρουσία τους εἶναι ἡ ἁγιαστικὴ χάρις (διότι τοῦτο εἶναι προσφορὰ τῶν δώρων, ὁ ἁγιασμός τους), ὁ δὲ ἱερεὺς ποῦ ἱεουργεῖ σὲ κάθε περίπτωσι εἶναι ὑπηρέτης ἐκείνης. Διότι αὐτὸς δὲν φέρει τίποτε ἀπὸ τὰ ἰδικά του, οὔτε τολμᾷ νὰ πράξῃ ἢ νὰ εἰπῇ ἀπὸ ἰδική του κρίσι καὶ σκέψι, ἀλλὰ μόνο ἐκεῖνα ποῦ παρέλαβε ἀπὸ ἐκεῖ, εἴτε πρᾶγμα εἶναι εἴτε λόγος εἴτε ἔργο, φέροντας μὲ τὸν τρόπο ποῦ τοῦ καθωρίσθηκε, τὰ ἀποδίδει στὸ Θεό· καὶ ἔτσι τὰ δῶρα προσφερόμενα πάντοτε κατὰ τὴν ἀρέσκεια τοῦ Θεοῦ, πάντοτε εἶναι σ' αὐτὸν ἀρεστὰ καὶ δεκτὰ.

9 Τί σημασία ἔχει ἂν ὁ κομιστῆς εἶναι καθ' ἑαυτὸ φαῦλος; Ἡ φαυλότης ἐκείνου δὲν προσφέρει τίποτε στὰ δῶρα, οὔτε νοθεύει τὴν παρουσίασι, ὅπως ἓνα ἱατρικὸ φάρμακο δὲν ἐμποδίζεται νὰ εἶναι ὑγιεινόν, ἐπειδὴ τὸ κατασκεύασε ἓνας ἀπλοϊκὸς ἄνθρωπος καὶ ἀδαῆς τῆς τέχνης, ἀρκεῖ νὰ τὸ συνέθεσε μὲ παραγγελία καὶ συνταγὴ ἱατροῦ γιὰ ὅλη τὴν κατασκευή του. Πραγματικὰ γίνεται τέτοιο φάρμακο, ὄχι μάταιο ἐξ αἰτίας τῆς ἀμαθείας τοῦ κατασκευαστοῦ, ἀλλὰ σωτήριο ἐξ αἰτίας τῆς τέχνης αὐτοῦ ποῦ ἐξέδωκε τὴ συνταγὴ. Ἀπὸ τὴν ἄγνοια τοῦ ὑπηρέτη δὲν ἔλαβε τίποτε, ἀπὸ τὴν τέχνη δὲ τοῦ ἱατροῦ ἐδέχθηκε ὅλη τὴν ἀποτελεσματικότητά.

10 Ἔτσι κι' ἐδῶ τὸ πᾶν ἐνεργεῖ ἡ χάρις. Ὁ δὲ ἱερεὺς εἶναι μόνο ὑπηρέτης, ποῦ δὲν ἔχει ἀπὸ ἰδικό του οὔτε κἂν τὴν ἰδιότητα νὰ ὑπηρετῇ· διότι καὶ αὐτὸ ἀπὸ τῆ χάρι τοῦ ἔρχεται.

το γὰρ παρὰ τῆς χάριτος αὐτῶ. Τοῦτο γὰρ ἔστιν ἡ ἱερωσύνη, δύναμις ὑπηρετική τις τῶν ἱερῶν.

ΜΗ'

Ὅσον εἰσὶ δεκτὰ

- 1 Ἀλλ' ὅτι μὲν πάντας τοὺς πιστοὺς ἀγιάζει πάντα τὰ δῶρα καὶ πάντοτε, πάντοτε ὄντα δεκτὰ τῷ Θεῷ, δῆλον ἀπὸ τῶν εἰρημένων. Ἐπόμενον δὲ θεωρῆσαι καὶ ὅσον εἰσὶ δεκτὰ.
- 2 Τί γὰρ τῷ δώρῳ τὸ δεκτὸν εἶναι καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων; Τί ποιοῦντες τὰ δῶρα δέχεσθαι αὐτὰ λέγονται; Ἄρ' ὅτι ταῖς χερσὶ λαμβάνομεν καὶ κόλπον αὐτοῖς ὑπέχομεν; Οὐδαμῶς. Πολλὰ γὰρ οὐδὲ κομίσει τοὺς λαμβάνοντας οὐδὲ ὑποδέξασθαι δυνατόν· ὥσπερ εἰ ἀγρὸς εἶη τὸ διδόμενον ἢ οἰκία ἢ τι τοιοῦτον.
- 3 Ἀλλὰ τί ἂν εἶη τὸ δέχεσθαι ἐπὶ πάντων τῶν δώρων; Τὸ μετὰ τῶν ἰδίων τάξει, τὸ οἰκειώσασθαι, ταῦτα δεκτὰ λέγονται.
- 4 Ὁ δὲ Θεὸς ταῦτα τὰ δῶρα οὕτως οἰκειοῦται, ὥστε αὐτὰ σῶμα καὶ αἷμα ποιεῖται τοῦ Μονογενοῦς. Εἰ τοίνυν τῆς οἰκειώσεως ταύτης ἴσον οὐδέν ἔστιν ἐνθυμηθῆναι, οὐδὲ ὅσον εἰσὶ δεκτὰ μέτρον εὑρεῖν δυνατόν.
- 5 Ἐτι δὲ καὶ ἀπὸ τῆς ἀντιδόσεως δῆλον γίνεται ὅσον ἀποδέχεται τὸ δοθὲν ὁ λαβών.
- 6 Τίς οὖν ἐνταῦθα ἡ ἀντίδοσις; Αὐτὸ πάλιν τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ αἷμα· λαμβάνων γὰρ παρ' ἡμῶν ἄρτον καὶ οἶνον ὁ Θεὸς αὐτὸν ἀντιδίδωσι τὸν Υἱόν. Καὶ πόθεν δῆλον, φησὶν, ὅτι ὡς δῶρα ταῦτα ἡμῖν ἀντὶ τῶν προσαγομένων παρὰ τοῦ Θεοῦ δίδονται; Ἐξ ὧν αὐτὸς ὁ ταῦτα περικείμενός φησι πρὸς ἡμᾶς, «λάβετε»,

Πραγματικὰ αὐτὸ εἶναι ἡ ἱερωσύνη, μία δύναμις ὑπηρετικὴ τῶν ἱερῶν.

48

Πόσο γίνονται δεκτά

- 1 Εἶναι λοιπὸν φανερὸ ἀπὸ ὅσα ἔχουν λεχθῆ ὅτι ὅλα τὰ δῶρα ἀγιάζουν ὅλους τοὺς πιστοὺς πάντοτε, ἀφοῦ πάντοτε εἶναι δεκτά ἀπὸ τὸν Θεό. Ἀπομένει τώρα νὰ ἐξετάσωμε καὶ πόσο εἶναι δεκτά.
- 2 Τί εἶναι αὐτὸ ποὺ καθιστᾷ δεκτὸ τὸ δῶρο καὶ μεταξύ τῶν ἀνθρώπων; Τί κάμνομε μὲ τὰ δῶρα γιὰ νὰ λέγεται ὅτι γίνονται δεκτά; Ἄρα γε ὅτι τὰ παίρνομε στὰ χέρια καὶ τὰ κρατοῦμε στὸν κόλπο; Καθόλου· διότι πολλὰ δὲν εἶναι δυνατὸ οὔτε νὰ τὰ μεταφέρουν ὅσοι τὰ λαμβάνουν οὔτε νὰ τὰ κρατήσουν· ὅπως συμβαίνει ὅταν τὸ διδόμενον εἶναι ἀγρὸς ἢ οἰκία ἢ κάτι τέτοιο.
- 3 Ἀλλὰ τί μπορεῖ νὰ εἶναι γιὰ ὅλα τὰ δῶρα τὸ ὅτι γίνονται δεκτά; Τὸ νὰ ταχθοῦν μὲ τὰ πράγματα τοῦ δεχομένου, τὸ νὰ γίνουν οἰκεῖα αὐτὰ τὰ δῶρα λέγεται ὅτι γίνονται δεκτά.
- 4 Ὁ δὲ Θεὸς οἰκειώνεται αὐτὰ τὰ δῶρα ἔτσι, ὥστε νὰ τὰ καθιστᾷ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Μονογενοῦς. Ἐὰν λοιπὸν δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ φαντασθῆ κανεὶς τίποτε ἴσο μὲ αὐτὴ τὴν οἰκειώσι, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ εὔρη οὔτε μέτρο κατὰ τὸ ὁποῖο γίνονται δεκτά.
- 5 Ἐπίσης καὶ ἀπὸ τὴν ἀντίδοσι γίνεται φανερὸ πόσο δέχεται τὸ προσφερόμενον αὐτὸς ποὺ λαμβάνει.
- 6 Ποιὰ λοιπὸν εἶναι ἑδῶ ἡ ἀντίδοσις; Αὐτὸ τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ πάλιν· δηλαδὴ ὁ Θεός, λαμβάνοντας ἀπὸ μᾶς ἄρτο καὶ οἶνο, ἀντιδίδει τὸν ἴδιον τὸν Υἱόν. Καὶ ἀπὸ ποῦ δηλώνεται, λέγει, ὅτι αὐτὰ μᾶς δίδονται ὡς δῶρα ἀπὸ τὸν Θεὸ σὲ ἀνταπόδοσι τῶν προσφερομένων; Ἀπὸ ὅσα ἀπευθύνει πρὸς ἡμᾶς αὐτὸς ποὺ εἶναι ἐνδεδυμένος μὲ αὐτά, λέγοντας «λάβετε»· διότι ἔτσι δηλώνεται τὸ δῶρο· μὲ αὐτὴν τὴν λέξι

λέγων· οὕτω γὰρ μηνύεται τὸ δῶρον· ταύτη τῇ φωνῇ καὶ ὁ διδούς καὶ ὁ δεχόμενος καὶ τὸ διδόμενον σημαίνεται.

7 Ἔστι καὶ ἄλλως τι λαβεῖν, ὡς παρακαταθήκην, ᾧ χρῆσθαι τοὺς λαβόντας οὐ θέμις.

8 Σὺ δ' ἵνα μὴ τοῦτο νομίσης, ἀλλ' εἶδης ⁵⁴ ὅτι σόν ἐστι, καὶ χρῆσασθαι ἐκέλευσε, («φάγετε»), λέγων.

9 Οὕτω δεκτὰ τῷ Θεῷ τὰ δῶρα καὶ μετὰ τοσαύτης ὑπερβολῆς. Διὰ τοῦτο ἀγιάζουσιν αἰ πάσας Χριστιανῶν ψυχὰς καὶ ζώντων καὶ τεθνηκότων τὰς ἀτελεῖς ἔτι καὶ δεομένας ἀγιασμοῦ. Οἱ γὰρ τελειωθέντες ἅγιοι μετὰ τῶν ἀγγέλων ἐστῶτες καὶ εἰς τὴν οὐράνιον ἱεραρχίαν ἤδη τελέσαντες οὐκ ἔτι δέονται τῆς ἐπιγείου ἱεραρχίας.

ΜΘ'

Τίς ὁ λόγος καθ' ὃν καὶ τοὺς ἁγίους
τοῖς δώροις τούτοις δεξιούμεθα
καὶ θεραπεύομεν

1 Τούτῳ δὲ ἀκόλουθον ἐκεῖνο ζητῆσαι. Εἰ γὰρ ταῦτα τὰ ἅγια ἀνατίθεται μὲν τῷ Θεῷ, ἀγιάζει δὲ τοὺς ἀγιασμοῦ δεομένους, τίνος ἔνεκα καὶ τοὺς ἠγιασμένους ἤδη καὶ πάντα τελείους ταύτη τῇ δωροφορίᾳ δεξιοῦσθαι πιστεύομεν καί, ἐπειδὴν αὐτῶν τι δεηθέντες εἰς ἐπικουρίαν καλέσωμεν, τὴν τῶν δώρων τούτων ὑπισχνούμεθα λειτουργίαν, ὥσπερ ἢ αὐτοῖς ταῦτα ἀναθήσειν μέλλοντες ἢ ὑπὲρ αὐτῶν; Ἴνα γένωνται βελτίους;

2 Ὅτι καὶ ἕτερός ἐστι τρόπος τῆς δωροφορίας ταύτης, ἧ πρόσθεν ἔφη, καθ' ὃν τὰ δῶρα ταῦτα καὶ τῶν ἁγίων γίνεται, δταν ὡς εὐχαριστήρια τῷ Θεῷ προσάγονται ὑπὲρ τῆς αὐτῶν δόξης ἧς αὐτοὺς ἐδόξασε καὶ ὑπὲρ τῆς τελειώσεως ἧς αὐτοὺς ἐτελείωσεν.

δηλώνονται καὶ ὁ δίδων καὶ ὁ δεχόμενος καὶ τὸ διδόμε-
νο.

7 Εἶναι δυνατὸ νὰ λάβῃ κανεὶς κάτι καὶ μὲ ἄλλο τρόπο, σὰν παρακαταθήκη, μὲ τὸν ὁποῖο τρόπο οἱ λαμβάνοντες δὲν ἐπι-
τρέπεται νὰ τὸ χρησιμοποιοῦν.

8 Γιὰ νὰ μὴ νομίσης δὲ ἐσὺ τοῦτο, ἀλλὰ νὰ μάθῃς ὅτι εἶναι ἰδι-
κό σου, σὲ διέταξε νὰ τὸ χρησιμοποιοῦσης, λέγοντας, «φάγε-
τε».

9 Ἔτσι γίνονται δεκτὰ ἀπὸ τὸν Θεὸ τὰ δῶρα καὶ μὲ τόση ὑπερ-
βολή. Γι' αὐτὸ τὰ δῶρα ἀγιάζουν πάντοτε ὅλες τὶς ψυχές
τῶν Χριστιανῶν, καὶ τῶν ζωντανῶν καὶ τῶν νεκρῶν, ποὺ
εἶναι ἀκόμη ἀτελεῖς καὶ ἔχουν ἀνάγκη ἀγιασμοῦ. Διότι οἱ
τελειωμένοι ἅγιοι, ποὺ στέκονται τώρα μαζί μὲ τοὺς ἀγγέ-
λους καὶ εἶναι ἤδη στὴν οὐράνιο ἱεραρχία, δὲν χρειάζονται
πλέον τὴν ἐπίγειο ἱεραρχία.

49

Γιὰ ποιοὺ λόγους μὲ αὐτὰ τὰ δῶρα
χαιρετοῦμε καὶ προσκυνοῦμε
καὶ τοὺς ἁγίους

1 Ἀκολουθεῖ σ' αὐτὸ νὰ ζητήσωμε κι' ἐκεῖνο. Ἐὰν δηλαδὴ αὐτὰ
τὰ ἅγια ἀνατίθενται μὲν στὸ Θεό, ἀγιάζουν δὲ αὐτοὺς ποὺ
ἔχουν ἀνάγκη ἀγιασμοῦ, γιατί πιστεύομε ὅτι μὲ αὐτὴ τὴν δω-
ροφορία προσφέρομε καὶ στοὺς ἀγιασμένους ἤδη καὶ σ' ὅλα
τελείους καί, ὅταν χρειάζομενοι κάτι ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς καλέ-
σωμε σὲ βοήθεια, ὑποσχόμεσθε τὴ λειτουργία αὐτῶν τῶν
δώρων σὰν νὰ ἐπρόκειτο νὰ τὰ ἀναθέσωμε ἢ σ' αὐτοὺς ἢ ὑπὲρ
αὐτῶν; Γιὰ νὰ γίνουν καλύτεροι;

2 Αὐτὸ συμβαίνει, διότι ὑπάρχει καὶ ἄλλη ἀποστολή τῆς δω-
ροφορίας, ὅπως εἶπα προηγουμένως, κατὰ τὴν ὁποία αὐτὰ
τὰ δῶρα γίνονται καὶ τῶν ἁγίων, ὅταν παρουσιάζονται
στὸ Θεό, ὡς εὐχαριστήρια γιὰ τὴ δόξα μὲ τὴν ὁποία τοὺς
ἐδόξασε καὶ γιὰ τὴν τελείωσι μὲ τὴν ὁποία τοὺς ἐτελείωσε.

Ἔστι μὲν γὰρ τοῦ Θεοῦ τὰ δῶρα ὡς αὐτῷ ἀνατιθέμενα, ἔστι δὲ καὶ τῶν δεομένων βοήθειαι πιστῶν ὡς βοηθήματα, ἔστι δὲ καὶ τῶν ἀγίων, ὅτι αὐτῶν χάριν ἀνατίθεται τῷ Θεῷ.

3 Τὸ γὰρ ἐμὴν χάριν δοθὲν ἐγὼ λαμβάνω, καὶ ὅστισοῦν ὁ δεχόμενος ἢ· οὐ γὰρ πάντα τὰ διδόμενα ἡμῖν ὀφειλοῦνται ταῖς χερσὶ λαμβάνομεν ταῖς ἡμετέραις μόναις, ἀλλὰ καὶ ταῖς τῶν φίλων καὶ ταῖς τῶν οἰκείων καὶ ἀπλῶς πάντων οἷς ὁ δωρούμενος ἔν' ἡμᾶς εὐφράνη δωρεῖται. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος, τῶν πτωχῶν λαμβανόντων, ὅτι οἱ χορηγοῦντες αὐτοῖς αὐτοῦ χάριν τοῦτο ποιῶσιν, αὐτὸς λαμβάνειν φησὶν. Οὕτω καὶ οἱ ἅγιοι ταῦτα τὰ δῶρα λαμβάνουσι, ὅτι αὐτῶν χάριν ἀνατίθεται τῷ Θεῷ. Ὡσπερ γὰρ διὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ ἀγάπην ἐκεῖνο γίνεται, οὕτω διὰ τὴν τῶν ἀγίων ἀγάπην τοῦτο. Ὅτι μὲν γὰρ σφόδρα φιλοῦμεν αὐτούς, τὰ αὐτῶν ἀγαθὰ ἡμέτερα λογιζόμεθα καὶ συγχαίρομεν αὐτοῖς τῆς εὐδαιμονίας, ὡς καὶ αὐτοὶ μετέχοντες τῶν ἀγαθῶν. Οὕτω δὲ χαίροντες ταῖς παρὰ τοῦ Κυρίου δεδομέναις αὐτοῖς δωρεαῖς, εὐχαριστοῦμεν τῷ δεδωκότι καὶ τὰ χαριστήρια προσάγομεν δῶρα.

4 Οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον αὐτοὶ τὰ δῶρα λαμβάνουσι, ὅτι διὰ τὴν αὐτῶν ἀγάπην ἢ δωροφορία γίνεται, ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτὸ τοῦτο τῶν ἠδίστων καὶ σφόδρα κεχαρισμένων αὐτοῖς, λέγω δὴ τὸ τὸν Θεὸν δι' αὐτούς χάριτας δέχεσθαι καὶ δοξάζεσθαι. Ὡσπερ γὰρ μέγιστον ἁμάρτημα τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων τὸ βλασφημεῖσθαι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ δι' αὐτούς, οὕτω μέγα κατόρθωμα καὶ περισπούδαστον τοῖς ἁγίοις τὸ δι' αὐτούς τὸν Θεὸν δοξάζεσθαι. Τοῦτο καὶ μετὰ σώματος ζῶσι διηνεκῆς ἀγῶν ἦν, καὶ μεταστᾶσιν εἰς τὸν οὐρανὸν ἔργον ἔστιν ἄληκτον καὶ τρυφή καὶ τῆς μακαριότητος ἐκείνης κεφάλαιον. Εἰ γάρ, ὅτε τὰ ἀγαθὰ ἐν ἐλπίσιν ἦν αὐτοῖς μόνον, διετέλουν ἐν παντὶ εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ καὶ πάντα εἰς δόξαν αὐτοῦ ποιῶντες, ὁποίους αὐτοὺς γενέσθαι τὰ

92. Ματθ. 25,40.

93. Α' Θεσσ. 5,18.

Πραγματικὰ τὰ δῶρα εἶναι τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ σ' αὐτὸν ἀνατίθενται, εἶναι δὲ καὶ τῶν πιστῶν ποὺ ἔχουν ἀνάγκη ὡς βοηθήματα, εἶναι δὲ καὶ τῶν ἁγίων, διότι γιὰ χάρι αὐτῶν ἀνατίθενται στὸ Θεό.

3 Κάθε δῶρο ποὺ γίνεται γιὰ χάρι μας, τὸ λαμβάνω ἐγώ, ὅποιοσδήποτε κι' ἂν εἶναι ὁ δεχόμενός το· διότι δὲν λαμβάνομε μόνο μὲ τὰ χέρια μας ὅλα ὅσα μᾶς δίδονται ἀπὸ ὅπουδήποτε, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ χέρια τῶν φίλων καὶ τῶν συγγενῶν καὶ γενικῶς ὅλων ἐκείνων στοὺς ὁποίους ὁ δωρητὴς τὰ προσφέρει γιὰ νὰ μᾶς εὐχαριστήσῃ. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Κύριος λέγει ὅτι, ὅταν λαμβάνουν οἱ πτωχοί, αὐτὸς λαμβάνει, ἐφ' ὅσον οἱ σ' αὐτοὺς χορηγοὶ τὸ κάμουν γιὰ χάρι του ⁹². Ἔτσι καὶ οἱ ἅγιοι λαμβάνουν αὐτὰ τὰ δῶρα, διότι γιὰ χάρι τους ἀνατίθενται στὸ Θεό. Ὅπως δηλαδὴ ἐκεῖνο γίνεται γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ, ἔτσι καὶ τοῦτο γίνεται γιὰ τὴν ἀγάπη τῶν ἁγίων. Γιὰ τὸ λόγο ὅτι τοὺς ἀγαποῦμε ἔντονα, θεωροῦμε δικά μας τὰ ἀγαθὰ τους καὶ χαίρομε μαζί τους γιὰ τὴν εὐδαιμονία, σὰ νὰ μετέχουμε καὶ ἡμεῖς τῶν ἀγαθῶν. Ἔτσι μὲ τὸ νὰ χαιρώμαστε μὲ τὶς δωρεές ποὺ τοὺς δίδονται ἀπὸ τὸν Κύριο, εὐχαριστοῦμε αὐτὸν ποὺ ἔδωσε καὶ τοῦ προσφέρομε τὰ εὐχαριστήρια δῶρα.

4 Λαμβάνουν δὲ αὐτοὶ τὰ δῶρα ὄχι μόνο γιὰ τοῦτο, ὅτι ἡ δωροφορία γίνεται γιὰ χάρι τῆς ἀγάπης τους, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ ὅτι αὐτὴ ἡ δωροφορία εἶναι γι' αὐτοὺς ἀκριβῶς ἀπὸ τὶς γλυκύτατες καὶ τὶς εὐχαριστότερες προσφορές, ἐννοῶ δηλαδὴ τὸ ὅτι ὁ Θεὸς δέχεται γι' αὐτοὺς εὐχαριστήρια καὶ δοξάζεται. Ὅπως τὸ μεγαλύτερο ἀμάρτημα τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων εἶναι τὸ νὰ βλασφημῆται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ γι' αὐτοὺς, ἔτσι εἶναι μεγάλο καὶ περισπούδαστο κατόρθωμα τῶν ἁγίων τὸ νὰ δοξάζεται γι' αὐτοὺς ὁ Θεός. Αὐτὸ γι' αὐτοὺς καὶ ὅταν ἐζοῦσαν μὲ τὸ σῶμα ἦταν συνεχῆς ἀγὼν καὶ ἀφοῦ μετανάστευσαν στὸν οὐρανὸ εἶναι ἔργο ἀδιάκοπο καὶ τρυφή καὶ τὸ κορύφωμα τῆς μακαριότητος. Διότι ἐὰν ἐζοῦσαν συνεχῶς μὲ εὐχαριστίες στὸ Θεὸ καὶ ὅλα τὰ ἔκαμαν γιὰ δόξα του ⁹³, ὅταν

τοιαῦτα χρή νομίζεῖν, ὅτε μείζων μὲν αὐτοῖς ἢ εὐγνωμοσύνη πολλῶ τῷ μέσῳ τελείοις ἤδη πᾶσαν ἀρετὴν γενομένοις, τὰ δὲ ἀγαθὰ οὐκέτι ἐλπίζουσιν, ἀλλ' αὐτῇ πείρᾳ μαθηθάνουσι τὴν τοῦ Δεσπότητος φιλοτιμίαν, ὅτε ὁρῶσιν ἑαυτοὺς ἐξ οἴων οἴοι γεγόνασιν, ἀντὶ πηλίνων ἥλιοι, ἀντὶ δούλων ἠτιμωμένων υἱοὶ τίμιοι, καὶ βασιλείας οὐρανῶν κληρονόμοι ἀντὶ ὑπευθύνων, δυνατοὶ καὶ ἄλλους λύειν εὐθύνης τῇ πρὸς τὸν Δικαστὴν παρρησία; Διὰ τοῦτο οὐδὲ κόρος ἐστὶν αὐτοῖς οὐδεὶς τῶν εἰς Θεὸν ὕμνων, οὐδὲ νομίζουσιν αὐτοὶ μόνοι πρὸς τὴν εὐχαριστίαν ἀρκεῖν. Ὅθεν βούλονται πάντας, καὶ ἀγγέλους καὶ ἀνθρώπους, ἔχειν τοῦτον αὐτοῖς συνεργαζομένους τὸν ὕμνον, ἵνα τὸ ὄφλημα αὐτῶν ἢ εὐχαριστία τῷ Θεῷ ἐγγύτερον τῆς ἀξίας ἀποδοθῆ, πολλαπλασίῳν ἑαυτῆς γενομένη τῇ προσθήκῃ τῶν ὕμνητῶν.

5 Καὶ τούτου μάρτυρες οἱ περὶ Ἀζαρίαν ἅγιοι παῖδες, οἱ τοῦ πυρός κρατήσαντες καὶ ταύτην παρὰ τοῦ Θεοῦ τότε λαβόντες τὴν χάριν· ἐπεὶ ἔδει καὶ αὐτοὺς τῆς παραδόξου ταύτης σωτηρίας ὁμολογῆσαι χάριν τῷ σώσαντι καὶ ὕμνησαι, οὐκ ἠγάπησαν, εἰ αὐτοὶ μόνον ὕμνήσουσιν, οὐδὲ τὴν ἑαυτῶν βοήν ἀρκεῖν ἐνόμισαν, ἀλλὰ καὶ ἀγγέλους συνεκάλουν καὶ ἀνθρώπων ἅπαντα γένη καὶ οὐρανὸν αὐτὸν καὶ τὸν ἥλιον καὶ τοὺς ἀστέρας καὶ γῆν καὶ ὄρη καὶ ἄλογα πάντα καὶ ἄψυχα καὶ ἀπλῶς πᾶσαν τὴν κτίσιν. Τοσαύτη τοῦ τὸν Θεὸν ὕμνεῖσθαι παρὰ τοῖς ἁγίοις ἐπιθυμία καὶ μετὰ σώματος ἔτι ζῶσι καὶ πολλῶ μᾶλλον ἀπαλλαγεῖσι τοῦ σώματος.

τὰ ἀγαθὰ ἀποτελοῦσαν γι' αὐτοὺς μόνο ἀντικείμενο ἐλπίδων, ποιά συμπεριφορά πρέπει νὰ νομίζωμε ὅτι ἔχουν αὐτοὶ τώρα ποὺ ἡ εὐγνωμοσύνη τους εἶναι μεγαλυτέρα ἀφοῦ ἤδη εἶναι πολὺ τελειότεροι σὲ κάθε ἀρετῇ, τὰ δὲ ἀγαθὰ δὲν τὰ ἐλπίζουν τώρα, ἀλλὰ δοκιμάζουν μὲ τὴν ἴδια τὴν πείρα τους τὴν φιλοτιμία τοῦ Κυρίου, τώρα ποὺ βλέπουν τοὺς ἑαυτοὺς τους τί ἔγιναν καὶ ἀπὸ τί, ἀντὶ πηλίνων σκευῶν ἥλιοι, ἀντὶ ἀτίμων δούλων τίμιοι υἱοί, ἀντὶ ἐνόχων κληρονόμοι βασιλείας οὐρανῶν, δυνατοὶ μὲ τὴν παρρησία τους πρὸς τὸν Δικαστὴ νὰ ἀπαλλάξουν καὶ ἄλλους ἀπὸ τὴν εὐθύνην; Γι' αὐτὸ οὔτε αἰσθάνονται ποτὲ κανένα κόρο ἀπὸ τοὺς ὕμνους στὸ Θεὸ οὔτε νομίζουν ὅτι ἀρκοῦν μόνοι αὐτοὶ γιὰ τὴν εὐχαριστία. Ἔτσι λοιπὸν θέλουν νὰ ἔχουν συνεργάτες σ' αὐτὸν τὸν ὕμνο ὅλους, καὶ ἀγγέλους καὶ ἀνθρώπους, γιὰ νὰ ἀποδοθῆ πλησιέστερα πρὸς τὴν ἀξία του τὸ χρέος τους, ἡ εὐχαριστία πρὸς τὸν Θεό, καθὼς θὰ πολλαπλασιάζεται μὲ τὴν αὐξησι τῶν ὕμνητῶν.

5 Καὶ μάρτυρες σ' αὐτὸ εἶναι οἱ γύρω ἀπὸ τὸν Ἀζαρία παῖδες, ποὺ ἐνίκησαν τὸ πῦρ καὶ ἀπὸ τὸν Θεὸ ἔλαβαν τότε αὐτὴ τὴ χάρι ⁹⁴. Ἐπειδὴ ἔπρεπε καὶ αὐτοὶ νὰ ἐκφράσουν τὴν εὐγνωμοσύνη καὶ νὰ ὑμνήσουν τὸν σωτῆρα γι' αὐτὴν τὴν θαυματουργὸ σωτηρία, δὲν τοὺς ἄρεσε νὰ ὑμνήσουν μόνο αὐτοί, οὔτε ἐνόμισαν ὅτι ἀρκεῖ σ' αὐτὸ μόνο ἡ ἰδικὴ τους φωνή, ἀλλὰ προσκαλοῦσαν ὡς συνυμνητὰς καὶ τοὺς ἀγγέλους καὶ ὅλα τὰ γένη τῶν ἀνθρώπων καὶ τὸν ἴδιο τὸν οὐρανὸ καὶ τὸν ἥλιο καὶ τοὺς ἀστέρες καὶ τὴ γῆ καὶ τὰ ὄρη καὶ ὅλα τὰ ἄλογα καὶ ἄψυχα καὶ γενικῶς ὅλη τὴν κτίσι. Τόσο σφοδρὴ ἐπιθυμία ἔχουν οἱ ἅγιοι νὰ ὑμνῆται ὁ Θεός, καὶ ὅταν ζοῦν ἀκόμη μὲ τὸ σῶμα καὶ πολὺ περισσότερο ὅταν ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὸ σῶμα.

94. Δαν. 3,56 - 88.

6 Ὅθεν, εἴ τις αὐτῶν μεμνημένος καὶ τῆς εὐδοκιμήσεως αὐτῶν καὶ τῆς μακαριότητος καὶ τῆς δόξης τὸν στεφανώσαντα Θεὸν ὑμνήσειε, χάριν αὐτοῖς κατατίθεται χαρίτων ἀπασῶν τὴν τιμιωτάτην, καὶ μάλισθ' ὅταν ποιῆται τὴν ὑμνησιν οὐ φωναῖς ψιλαῖς μόνον ἀλλὰ καὶ δώρων χαριστηρίων προσαγωγῆ, καὶ δώρων οὕτω σφόδρα δεκτῶν τῷ Θεῷ, καὶ τιμίων τὴν ἀνωτάτω τιμὴν. Τηνικαῦτα γάρ, καθάπερ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἵλεως αὐτὰ δεχόμενος καὶ ὑπὲρ πᾶσαν νομικὴν λατρείαν τὸ σῶμα ἡμῶν αὐτοῦ ἀντιδίδωσι καὶ τὸ αἷμα, οὕτω καὶ αὐτοὶ χαίροντες αὐτοῖς, ὡς οὐδενὶ τῶν ἄλλων οἷς αὐτοὺς θεραπεύειν δοκοῦμεν, ὅλους παρέχουσιν ἡμῶν ἑαυτοὺς συντελεῖν πρὸς πᾶν ὅ,τι ἡμῶν συμφέρει· πανταχοῦ γὰρ τὸν ἑαυτῶν μιμοῦνται Δεσπότην.

N'

Πρὸς τοὺς λέγοντας τὴν ἐν τῇ
 λειτουργίᾳ τῶν ἁγίων μνήμην
 ἱκεσίαν τοῦ ἱερέως πρὸς τὸν
 Θεὸν εἶναι ὑπὲρ αὐτῶν

1 Ἀλλ' ἐνταῦθά τινες ἠπατήθησαν οὐκ εὐχαριστίαν ἀλλ' ἱκεσίαν ὑπὲρ τῶν ἁγίων πρὸς τὸν Θεὸν τὴν μνήμην αὐτῶν εἶναι νομίσαντες, οὐκ οἶδα πόθεν λαβόντες τῶν λογισμῶν τούτων τὰς ἀφορμάς. Οὔτε γὰρ ἀπὸ τῶν πραγμάτων αὐτῶν ταῦτα πιστεύειν ἀκόλουθον, οὔτε ἀπὸ τῶν ἐνταῦθα τῆς ἱερουργίας ῥημάτων.

2 Καὶ τὸ μὲν εἰκὸς τῆς πραγμάτων, ὅτι πολλοῦ δεῖ τοιαῦτα συγχωρεῖν, δῆλον ἐκεῖθεν. Εἴ γὰρ εὔχεται ὑπὲρ τῶν ἁγίων ἡ Ἐκκλησία, ἐκεῖνα πάντως εὔξαιτ' ἂν ἃ εἴωθεν εὔχεσθαι πανταχοῦ. Τίνα δέ ἐστίν ἃ εὔχεται τοῖς κεκοιμημένοις; Ἄφεςις ἁμαρτιῶν, βασιλείας κληρονομία, ἀνάπαυσις ἐν τοῖς κόλποις Ἀβραάμ μετὰ τῶν τετελειωμένων ἁγίων. Ταῦτα τῆς Ἐκκλησίας εὐχή, παρὰ

6 Ἐπομένως, ὅποιος, μνημονεύοντας αὐτοὺς καὶ τὴν εὐδοκίμησίν τους καὶ τὴ μακαριότητα καὶ τὴ δόξα, ὑμνήσῃ τὸ Θεὸ πού τους ἐστεφάνωσε, τοὺς προσφέρει χάρι τὴν πολυτιμότερα ὄλων τῶν χαρίτων, καὶ μάλιστα ὅταν ἐκτελῇ τὴν ὑμνησὶ ὄχι μόνο μὲ γυμνὲς φωνές, ἀλλὰ καὶ μὲ προσφορὰ εὐχαριστηρίων δώρων, δώρων τόσο πολὺ ἀποδεκτῶν ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ ἀξίων τῆς μεγαλύτερης τιμῆς. Πραγματικὰ τότε, καθὼς ὁ ἴδιος ὁ Σωτὴρ δεχόμενός τα μὲ ἔλεος δίδει σὲ μᾶς ἀντίδωρο ἀνώτερο ἀπὸ ὅλη τὴ νομικὴ λατρεία τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα του, ἔτσι καὶ αὐτοὶ οἱ ἅγιοι εὐφραίνονται μὲ αὐτὰ περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο πού νομίζομε ὅτι τοὺς προσφέρομε, θέτουν πλήρως στὴ διάθεσί μας τοὺς ἑαυτοὺς των γιὰ νὰ συντελέσουν σὲ ὅ,τι μᾶς συμφέρει· διότι παντοῦ μιμοῦνται τὸν Κύριό τους.

50

Πρὸς αὐτοὺς πού λέγουν ὅτι ἡ μνεία τῶν ἁγίων στὴ λειτουργία εἶναι ἱκεσία τῶν ἱερέων ὑπὲρ αὐτῶν

1 Ἀλλὰ ἐδῶ μερικοὶ ἠπατήθησαν νομίζοντας ὅτι ἡ μνεία τῶν ἁγίων δὲν εἶναι εὐχαριστία, ἀλλὰ ἱκεσία ὑπὲρ τῶν ἁγίων, ἂν καὶ δὲν γνωρίζω ἀπὸ ποῦ ἔλαβαν τὶς ἀφορμὲς αὐτῶν τῶν σκέψεων. Διότι δὲν συνάγεται νὰ πιστεῦη κανεὶς τέτοια οὔτε ἀπὸ αὐτὰ τὰ πράγματα οὔτε ἀπὸ τὰ ἐδῶ λόγια τῆς λειτουργίας.

2 Καὶ τὸ μὲν εὐλογο τῶν πραγμάτων, ὅτι δηλαδὴ δὲν ἐπιτρέπει σὲ ὅποιαδήποτε περίπτωσι τέτοια ὑπόθεσι, εἶναι φανερό ἀπὸ ἐκεῖ. Πραγματικὰ, ἂν εὐχεται ἡ Ἐκκλησία ὑπὲρ τῶν ἁγίων, ὅπωςδήποτε ἐκεῖνα θὰ ἔπρεπε νὰ εὐχεται, ὅσα συνηθίζει νὰ εὐχεται παντοῦ. Ποιὰ λοιπὸν εἶναι ὅσα εὐχεται στοὺς κεκοιμημένους; Ἄφεσις ἁμαρτιῶν, κληρονομία βασιλείας, ἀνάπαυσις στοὺς κόλπους τοῦ Ἀβραάμ μαζί μὲ τοὺς τελειωμένους ἁγίους. Αὐτὰ εἶναι ἡ εὐχὴ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἔξω

ταῦτα οὐδὲν ἂν εὖροις εὐχομένην τοῖς μεταστᾶσιν. Ἐν τούτοις ὠρισταὶ ἢ πρὸς Θεὸν ἡμῶν ἰκεσία. Οὐ γὰρ πᾶν οὐπερ ἂν τις ἐπιθυμήσειε καὶ εὐχεσθαι ἔξεστιν, ἀλλὰ κἀνταῦθα νόμος ἐστὶ καὶ δρος δν ὑπερβαίνειν ἀθέμιτον. Τὸ γάρ, «τί προσευξόμεθα καθ' ὃ δεῖ, οὐκ οἶδαμεν, φησὶν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ Πνεῦμα ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν», τουτέστιν ἃ δεῖ προσεύχεσθαι, διδάσκει ἡμᾶς· οὕτω γὰρ οἱ διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας ἐξειλήφασιν.

3 Σκέψαι τοίνυν εἴ τι πλεόν τῶν εἰρημένων ἐν πάσαις τελεταῖς καὶ ἱερολογίαις ἔστιν εὐρεῖν εὐχομένην τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ οὐκ ἂν εὖροις.

4 Οὐκοῦν εὐξονται μὲν τοῖς ἀνευθύνοις ἄφρασι ἀμαρτιῶν, ὡς ὑπευθύνοις ἔτι καὶ δίκας ὀφείλουσιν, εὐξονται δὲ τοῖς ἁγίοις, ὡς μήπω ἡγιασμένοις, τὴν μετὰ τῶν ἁγίων ἀνάπαυσιν, εὐξονται δὲ τελείωσιν τοῖς τελείοις, ὡς μήπω τελειωθεῖσιν.

5 Καὶ οὕτως ἀνάγκη δυοῖν θάτερον ἀμαρτάνειν αὐτούς· ἢ γὰρ ὁμολογοῦντες τὴν μακαριότητα καὶ τὴν τελειότητα τῶν ἁγίων, ἐκόντες βούλονται πρὸς τὸν Θεὸν ληρεῖν καὶ ματαίαν ὑπὲρ αὐτῶν συνείρειν εὐχὴν, ὅπερ ἐστὶν ἀνδρῶν τὰ θεῖα παιζόντων μᾶλλον ἢ ἱερέων· ἢ μετὰ σπουδῆς ποιούμενοι τὰς εὐχὰς, ὡς ἂν οἰόμενοι τοὺς ἁγίους δι' αὐτῶν ὠφελεῖν, τὴν αὐτῶν ἄρνούσιν δόξαν, ὅπερ ἐστὶ βλασθημεῖν οὐκ αὐτοὺς μόνον ἀλλὰ καὶ τὸν Θεὸν αὐτόν, ὡς ψευδάμενον τὰς ἐπαγγελίας, δς ἐπηγγείλατο δοξάσειν καὶ τῆς βασιλείας μεταδώσειν αὐτοῖς.

6 Μᾶλλον δὲ καὶ ἄμφω σαφῆς ἐστὶ βλασφημία· τοῦτο μὲν ὡς παντελῶς ἄρνούμενων τὴν μακαριότητα τῶν ἁγίων· ἐκεῖνο δὲ ὡς τὰ τῶν ἄρνούμενων ποιούντων· οὗς γὰρ εἶναι πιστεύουσι μακαρίους, ὡς ἐν υἱῶν μόλιρα τεταγμένους καὶ τῆς βασιλείας αὐτῆς κληρονόμους, τούτους ὡς εἶεν ἀγέραστοι καὶ ἀτίμητοι καὶ ὑπεύ-

ἀπὸ αὐτὰ δὲν θὰ ἠμποροῦσες νὰ εὔρης νὰ εὔχεται κάτι στοὺς μεταστάντες. Σ' αὐτὰ ἔχει καθορισθῆ ἡ ἱκεσία μας πρὸς τὸ Θεό. Διότι δὲν ἐπιτρέπεται νὰ εὔχεται ὅ,τι ἐπιθυμήσει κανεὶς, ἀλλὰ κι' ἐδῶ ὑπάρχει νόμος καὶ ὄριο πού εἶναι ἀθέμιτο νὰ τὰ ὑπερβαίνῃ κανεὶς. Λέγει «δὲν γνωρίζομε τί νὰ ζητήσωμε κατὰ τίς προσευχές μας, ὅπως πρέπει, ἀλλὰ τὸ ἴδιο τὸ Πνεῦμα μεσιτεύει γιὰ μᾶς»⁹⁵, δηλαδή μᾶς διδάσκει τί πρέπει νὰ προσευχώμαστε· ἔτσι ἐξέλαβαν τὸ λόγο οἱ διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας.

3 Σλέψου λοιπὸν ἂν εἶναι δυνατὸ σὲ ὅλες τίς τελετὲς καὶ ἱερολογίες νὰ εὔρης νὰ εὔχεται ἡ Ἐκκλησία τίποτε περισσότερο ἀπὸ ὅσα ἐλέχθησαν, καὶ δὲν πρόκειται νὰ εὔρης.

4 Ἄς προσευχηθοῦν λοιπὸν γιὰ τοὺς ἀθώους ἄφεσι ἁμαρτιῶν, σὰν νὰ εἶναι ἀκόμη ἔνοχοι καὶ ὑπόδικοι, ἄς προσευχηθοῦν γιὰ τοὺς ἁγίους ἀνάπαυσι μαζί μὲ τοὺς ἁγίους σὰν νὰ μὴ εἶναι ἀκόμη ἁγιασμένοι, ἄς προσευχηθοῦν γιὰ τοὺς τελείους τελείωσι σὰν νὰ μὴ ἐτελειώθηκαν ἀκόμη.

5 Ἄλλὰ ἔτσι ὅπωςδήποτε ἁμαρτάνουν κατὰ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλο τρόπο· ἢ, ἂν καὶ ὁμολογοῦν τὴν μακαριότητα καὶ τὴν τελειότητα τῶν ἁγίων, θέλουν συνειδητὰ νὰ φλυαροῦν πρὸς τὸ Θεὸ καὶ νὰ συνθέτουν γιὰ χάρι τους ματαία εὐχή, πρᾶγμα πού ταιριάζει μᾶλλον σὲ ἄνδρες πού παίζουν μὲ τὰ θεῖα παρὰ μὲ ἱερεῖς· ἢ ἀναπέμποντας τίς εὐχὲς μὲ σοβαρότητα, μὲ τὴν ἰδέα ὅτι ὠφελοῦν μὲ αὐτὲς τοὺς ἁγίους, ἀρνοῦνται τὴ δόξα τους, πρᾶγμα πού σημαίνει ὅτι βλασφημοῦν ὄχι μόνο αὐτοὺς ἀλλὰ καὶ τὸ Θεὸ σὰ νὰ μὴ ἐτήρησε τίς ὑποσχέσεις πού ἔδωσε ὅτι θὰ τοὺς δοξάσῃ καὶ θὰ τοὺς προσφέρῃ θέσι στὴ βασιλεία του.

6 Μᾶλλον εἶναι σαφὴς βλασφημία καὶ κατὰ τοὺς δύο τρόπους· ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος σὰ νὰ ἀρνοῦνται ἐντελῶς τὴ μακαριότητα τῶν ἁγίων, ἀπὸ τὸ ἄλλο σὰ νὰ συμπεριφέρονται ὅπως οἱ ἀρνούμενοι, διότι αὐτοὺς πού πιστεύουν εὐτυχεῖς, ἀφοῦ εἶναι στὴ θέσι τῶν υἱῶν καὶ κληρονόμοι τῆς βασιλείας, τοὺς διακηρῦσσουν ἀβραβεύτους καὶ ἀτιμήτους καὶ ἐνόχους μὲ

θνητοι, δι' ὧν τοιαῦτα ὑπὲρ αὐτῶν ἀξιοῦσιν εὐχεσθαι, μαρτυροῦσιν.

7 Οὕτω μὲν οὖν αὐτῶν ἔνεκα τῶν πραγμάτων ἄτοπον εἶναι φαίνεται εἴ τις νομίζει τὴν ὑπὲρ τῶν ἁγίων παρὰ τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν Θεὸν προσφορὰν ἰκεσίον εἶναι.

8 Ἰδωμεν δὲ καὶ αὐτὰ τὰ ρήματα. («Ἐτι προσάγομέν σοι τὴν λογικὴν ταύτην λατρείαν ὑπὲρ τῶν ἐν πίστει ἀναπαυσαμένων, προπατόρων, πατέρων, πατριαρχῶν, προφητῶν, ἀποστόλων, κηρῶν, εὐαγγελιστῶν, μαρτύρων, ὁμολογητῶν, ἐγκρατευτῶν, καὶ παντὸς πνεύματος ἐν πίστει τετελειωμένου· ἐξαιρέτως δὲ τῆς παναγίας, ἀχράντου, ὑπερευλογημένης, ἐνδόξου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ προφήτου, προδρομοῦ καὶ βαπτιστοῦ, τῶν ἁγίων ἐνδόξων καὶ πανευφήμων ἀποστόλων, καὶ πάντων τῶν ἁγίων, ὧν ταῖς ἰκεσίαις ἐπίσκεψαι ἡμᾶς ὁ Θεός, καὶ μνήσθητι πάντων τῶν κεκοιμημένων ἐπ' ἐλπίδι ἀναστάσεως καὶ ζωῆς αἰωνίου καὶ ἀνάπαυσον αὐτοὺς ὅπου ἐπισκοπεῖ τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου»).

9 Ταῦτα τὰ ρήματα ἐν οἷς οὐδεμία περιέχεται περὶ τῶν ἁγίων πρὸς τὸν Θεὸν ἰκεσία, οὐδὲ εὐχεται αὐτοῖς ὁ ἱερεὺς τῶν εἰωθῶτων οὐδέν. Ἄλλὰ τῶν μὲν ἄλλων κεκοιμημένων πιστῶν μεμνημένος⁵⁵, εὐθὺς προστίθῃσι τὴν ὑπὲρ τούτων εὐχὴν. («Ἀνάπαυσον γὰρ αὐτούς, φησὶν, ὅπου ἐπισκοπεῖ τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου»). Ἐπὶ δὲ τῶν ἁγίων τὸναντίον ἅπαν· οὐ γὰρ πρεσβείαν ὑπὲρ αὐτῶν ποιεῖται, ἀλλ' αὐτοὺς μᾶλλον προβάλλεται πρέσβεις. Εἰπὼν γὰρ καὶ ἀριθμήσας τοὺς ἁγίους, ἐπάγει, «ὧν ταῖς πρεσβείαις ἐπίσκεψαι ἡμᾶς, ὁ Θεός»).

10 Ὁ δὲ μάλιστα δείκνυσιν, οὐ δέησιν τινα καὶ ἰκεσίαν, ἀλλ' εὐχαριστίαν ὑπὲρ τῶν ἁγίων εἶναι ταῦτα τὰ ρήματα, ὅτι καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ Μήτηρ ἐν τούτῳ τῷ καταλόγῳ τάττεται· οὐ γὰρ ἂν ἐτάττετο, εἰ μεσιτείας τινὸς ὁ χορὸς οὗτος ἐδεῖτο, ἢ γε πάσης ἐστὶν ἐπέκεινα μεσιτείας οὐ τῆς ἀνθρωπίνης μόνον ἱεραρχίας ἀλλὰ

τὸ νὰ ἰσχυρίζονται ὅτι προσεύχονται γι' αὐτοὺς τέτοια.

7 Ἔτσι λοιπὸν φαίνεται ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα ὅτι εἶναι ἄτοπο νὰ νομίζη κανεὶς ὅτι ἡ προσφορὰ τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸ Θεὸ ὑπὲρ τῶν ἁγίων εἶναι ἱκετευτική.

8 Ἄς ἰδοῦμε δὲ καὶ τὰ ἴδια τὰ λόγια. «Σοῦ παρουσιάζομε ἀκόμη αὐτὴν τὴ λογικὴ λατρεία ὑπὲρ ἐκείνων ποὺ ἀναπαύθησαν μέσα στὴν πίστι, προπατόρων, πατέρων, πατριαρχῶν, προφητῶν, ἀποστόλων, κηρύκων, εὐαγγελιστῶν, μαρτύρων, ὁμολογητῶν, ἐγκρατευτῶν καὶ κάθε ψυχῆς ποὺ ἐτελειώθηκε μέσα στὴν πίστι· κατ' ἐξοχὴν δὲ ὑπὲρ τῆς παναγίας, ἄχραντης, ὑπερευλογημένης, ἔνδοξης Δέσποινας μας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ προφήτου, προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ, τῶν ἁγίων ἐνδόξων καὶ πανευφῆμων ἀποστόλων καὶ ὄλων τῶν ἁγίων, μὲ τίς παρακλήσεις τῶν ὁποίων ἐπισκόπησέ μας, Θεέ, καὶ ἐνθυμήσου ὅλους τοὺς κοιμημένους μὲ τὴν ἐλπίδα ἀναστάσεως καὶ αἰωνίας ζωῆς, καὶ ἀνάπαυσέ τους ὅπου ἐποπτεύει τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου».

9 Αὐτὰ εἶναι τὰ λόγια, καὶ σ' αὐτὰ δὲν περιέχεται καμμία ἱκεσία περὶ τῶν ἁγίων πρὸς τὸ Θεό, οὔτε εὐχεται γι' αὐτοὺς ὁ ἱερεὺς τίποτε ἀπὸ τὰ συνηθισμένα. Ἄλλὰ ὅταν μνημονεύη τοὺς ἄλλους κοιμημένους πιστοὺς, ἀμέσως προσθέτει τὴν ὑπὲρ αὐτῶν εὐχή· διότι λέγει «ἀνάπαυσέ τους ὅπου ἐποπτεύει τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου». Στὴν περίπτωσι τῶν ἁγίων ὁμως γίνεται τὸ ἐντελῶς ἀντίθετο· ὄχι μόνον δὲν μεσιτεύει ὑπὲρ αὐτῶν, ἀλλὰ μᾶλλον προβάλλει αὐτοὺς ὡς μεσίτες. Πραγματικὰ μόλις μνημονεύει καὶ ἀριθμεῖ τοὺς ἁγίους, προσθέτει, «μὲ τίς πρεσβεῖες τῶν ὁποίων ἐπόπτευσέ σε μᾶς, Θεέ».

10 Ἐκεῖνο ποὺ δεικνύει καθαρὰ ὅτι αὐτὰ τὰ λόγια δὲν εἶναι δέησις καὶ ἱκεσία ἀλλὰ εὐχαριστία ὑπὲρ τῶν ἁγίων εἶναι ὅτι σ' αὐτὸν τὸν κατάλογο τοποθετεῖται καὶ ἡ Μήτηρ τοῦ Θεοῦ· ἀσφαλῶς δὲν θὰ ἐτοποθετώταν ἐκεῖ, ἂν αὐτὸς ὁ χορὸς ἐχρειάζοταν μεσιτεία, αὐτὴ ποὺ εἶναι πέρα ἀπὸ κάθε μεσιτεία, ὄχι μόνον τῆς ἀνθρωπίνης ἱεραρχίας ἀλλὰ καὶ τῆς ἀγγελικῆς, ἀφοῦ

καὶ τῆς τῶν ἀγγέλων, ὡς ἂν καὶ αὐτῶν οὕσα τῶν ἀνωτάτω νόων ἀσυγκρίτως ἁγιωτέρα.

- 11 Καὶ μὴν ὁ Χριστὸς ἐστὶ, φησὶν, ὁ ταύτην τελῶν τὴν ἱερουργίαν. Τί οὖν θαυμαστὸν εἰ καὶ τοῖς ἁγίοις καὶ αὐτῇ μεσιτεύσειε τῇ Μητρί;
- 12 Ἄλλ' οὐδένα τοῦτο λόγον ἔχει· οὐ γὰρ οὗτος ὁ τρόπος τῆς τοῦ Χριστοῦ μεσιτείας. «Μεσίτης» μὲν γὰρ ἐγένετο «Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων», ἀλλ' οὐ λόγοις τισὶ καὶ εὐχαῖς, ἀλλ' ἑαυτῷ· ὅτι γὰρ Θεὸς ὁ αὐτὸς καὶ ἄνθρωπος ἦν, Θεὸν ἀνθρώποις συνῆψε, κοινὸν ὄρον ἑαυτὸν ἐμφοτέραις ταῖς φύσεσιν ἐμβαλὼν. Τὸ δὲ νομίζειν αὐτὸν διὰ τῶν ἐν τῇ ἱερουργίᾳ εὐχῶν ἀεὶ μεσιτεύειν, βλασφημίας ἀπάσης καὶ ἀτοπίας ἐστὶ μεστόν.
- 13 Εἰ γὰρ καὶ αὐτὸς ἐστὶν ὁ τελῶν τὴν ἱερουργίαν, ἀλλ' οὐ πάντα τὰ ἐκεῖ γινόμενα καὶ λεγόμενα αὐτῷ ἀναθήσομεν. Τὸ μὲν γὰρ ἔργον τῆς μυσταγωγίας καὶ τὸ τέλος, ἦτοι τὸ ἁγιασθῆναι τὰ δῶρα, καὶ ἁγιάσαι τοὺς πιστούς, αὐτὸς ἐστὶ μόνος ὁ τελῶν, αἱ δὲ περὶ τούτων εὐχαὶ καὶ δεήσεις καὶ ἱκεσίαι τοῦ ἱερέως· ἐκεῖνα μὲν γὰρ δεσπότου, ταῦτα δὲ δούλου· καὶ ὁ μὲν εὐχεται, ὁ δὲ τελειοῖ τὰς εὐχάς· καὶ ὁ μὲν Σωτὴρ δίδωσιν, ὁ δὲ ἱερεὺς ὑπὲρ τῶν δοθέντων εὐχαριστεῖ· καὶ ὁ μὲν ἱερεὺς προσάγει, ὁ δὲ Κύριος δέχεται τὰ δῶρα. Προσφέρει μὲν γὰρ καὶ ὁ Κύριος, ἀλλ' ἑαυτὸν τῷ Πατρὶ καὶ τὰ δῶρα ταῦτα, ὅταν αὐτὸς γένωνται, ὅταν εἰς τὸ αὐτοῦ σῶμα καὶ αἷμα μεταβληθῶσιν. Ὅτι γὰρ ἑαυτὸν προσφέρει, διὰ τοῦτο λέγεται εἶναι ὁ αὐτὸς καὶ προσφέρων καὶ προσφερόμενος, καὶ προσδεχόμενος, προσφέρων μὲν καὶ προσδεχόμενος ⁵⁶ ὡς Θεός, προσφερόμενος δὲ ὡς ἄνθρωπος· ἄρτον δὲ καὶ οἶνον ἔτι ὄντα τὰ δῶρα προσφέρει μὲν ὁ ἱερεὺς, προσδέχεται δὲ ὁ Κύριος.
- 14 Καὶ τί ποιῶν τὰ δῶρα προσδέχεται; Ἀγιαῶν αὐτά, εἰς τὸ ἑαυτοῦ σῶμα καὶ αἷμα μεταβάλλον. Τοῦτο γὰρ τὸ δέχεσθαι, τὸ

56. προσφέρων μὲν καὶ προσδεχόμενος παραλ. S

εἶναι ἀσυγκρίτως ἀγιωτέρα καὶ ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἀνώτατα πνεύματα.

- 11 Ἀλλά, λέγει, αὐτὸς ποὺ τελεῖ αὐτὴν τὴν ἱερουργία εἶναι ὁ Χριστός. Τί τὸ θαυμαστὸ λοιπὸν ἂν μεσιτεύῃ καὶ γιὰ τοὺς ἀγίους καὶ γιὰ τὴν ἴδια τὴν Μητέρα του;
- 12 Ἀλλ' αὐτὸ δὲν ἔχει καμμία αἰτιολογία· διότι δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ τρόπος τῆς μεσιτείας. Πραγματικὰ ἔγινε μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων⁹⁶, ὄχι ὅμως μὲ μερικά λόγια καὶ εὐχές, ἀλλὰ μὲ τὸν ἑαυτό του· μὲ τὸ νὰ εἶναι πραγματικὰ ὁ ἴδιος Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, συνῆψε τὸ Θεὸ μὲ τοὺς ἀνθρώπους, θέτοντας κοινὸ ὄρο στὶς δύο φύσεις τὸν ἑαυτό του. Τὸ νὰ νομίζῃ δὲ κανεὶς ὅτι μεσιτεύει πάντοτε μὲ τὶς εὐχές τῆς λειτουργίας εἶναι γεμᾶτο κάθε βλασφημία καὶ παραλογισμὸ.
- 13 Καὶ ἂν ἀκόμη αὐτὸς εἶναι ποὺ τελεῖ τὴν λειτουργία, ἀλλὰ δὲν θὰ ἀποδώσωμε σ' αὐτὸν ὅλα τὰ ἐκεῖ γινόμενα καὶ λεγόμενα. Τὸ ἔργο τῆς μυσταγωγίας καὶ τὸ τέλος, δηλαδή τὸν ἀγιασμὸ τῶν δώρων καὶ τὴν ἀγίασι τῶν πιστῶν, αὐτὸς μόνος τὰ τελεῖ, οἱ δὲ εὐχές καὶ οἱ δεήσεις καὶ οἱ ἱκεσίες ποὺ συνοδεύουν τὴν τελετὴ εἶναι τοῦ ἱερέως· ἐκεῖνα εἶναι ἔργα Κυρίου, αὐτὰ δούλου· αὐτὸς εὐχεται, ἐκεῖνος τελειώνει τὶς εὐχές· ὁ Σωτὴρ δίδει, ὁ ἱερεὺς εὐχαριστεῖ γιὰ τὰ δοθέντα· ὁ ἱερεὺς παρουσιάζει ὁ Κύριος δέχεται τὰ δῶρα. Προσφέρει βέβαια καὶ ὁ Κύριος, ἀλλ' αὐτὸ ποὺ προσφέρει στὸν Πατέρα εἶναι ὁ ἑαυτὸς του καὶ αὐτὰ τὰ δῶρα ὅταν γίνουν αὐτός, ὅταν μεταβληθοῦν στὸ σῶμα καὶ αἷμά του. Ἐπειδὴ δὲ προσφέρει τὸν ἑαυτό του, γι' αὐτὸ λέγεται ὅτι ὁ ἴδιος εἶναι καὶ «προσφέρων καὶ προσφερόμενος» καὶ «προσδεχόμενος», προσφέρων μὲν καὶ προσδεχόμενος, ὡς Θεός, προσφερόμενος δὲ ὡς ἄνθρωπος⁹⁷. ὅταν δὲ τὰ δῶρα εἶναι ἀκόμη ἄρτος καὶ οἶνος, τὰ προσφέρει μὲν ὁ ἱερεὺς, τὰ δέχεται δὲ ὁ Κύριος.
- 14 Καὶ μὲ ποιά πράξι δέχεται τὰ δῶρα; Ἀγιάζοντάς τα, μεταβάλλοντάς τα εἰς τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα του. Αὐτὸ ἀκριβῶς

97. Ἐκφράσεις ἀπὸ τὴν εὐχὴ τοῦ Χερουβικοῦ ὕμνου.

οἰκειοῦσθαι, κατὰ τὰ προειρημένα· οὗτος ὁ τρόπος καθ' ὃν ὁ Χριστὸς τὴν ἱερουργίαν ταύτην ἱερουργεῖ· ταῦτ' ἔστιν ἡ τὴν ἱερωσύνην αὐτῷ ποιεῖ.

15 Εἰ δὲ πρὸς τοῖς εἰρημένοις, καὶ τὰς ἐν τῇ μυσταγωγίᾳ εὐχὰς ἢ πάσας ἢ τινὰς τοῦ Χριστοῦ θεῖναι τις εἶναι φωνάς, οὐδὲν κατὰ τοῦτο διοίσει τῶν ἀσεβῶν, οἳ τὴν δόξαν αὐτοῦ καθαιρεῖν ἐτόλμησαν. Ἀνάγνωθι τὰς εὐχὰς ἀπάσας καὶ εἶση τὰ ρήματα ἐκεῖνα πάντα δούλων εἶναι ρήματα· ἀνάγνωθι καὶ ταύτην ἢ μνημονεύει τῶν ἁγίων, ἣν τῷ Χριστῷ ἀνατιθέναι τολμῶσι, καὶ εὐρήσεις ἐκεῖ οὐδὲν μὲν νῖῶ πρόπον ὁμοτίμῳ πάντα δὲ δούλων. Πρῶτον μὲν γὰρ, οὐκ ἀφ' ἑνὸς προσώπου, ἀλλὰ κοινῇ τοῦ γένους ἔστιν ἡ εὐχαριστία, καὶ ὡς ἁμαρτήσαντες καὶ μὴ περιοφθέντες ὑπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας εὐχαριστοῦσι· καὶ ἡ εὐχαριστία οὐ πρὸς τὸν Πατέρα μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ Μητρὸς ὡς δεσποίνης δοῦλοι μέμνηνται, καὶ ταῖς πρεσβείαις αὐτῆς καὶ τῶν ἁγίων τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐπισκέψεως καὶ προνοίας αἰτοῦνται τυχεῖν.

16 Ταῦτα δὲ τί κοινὸν ἔχει πρὸς τὸν ἕνα Κύριον, τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Υἱόν ⁵⁷, τὸν ἀναμάρτητον, τὸν πάντων Δεσπότην; («Εὐχαριστοῦμέν σοι, φησί, καὶ τῷ Υἱῷ σου τῷ μονογενεῖ»). Οὐκοῦν ὁ Χριστὸς εὐχαριστεῖ τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ τῷ μονογενεῖ; καὶ ἰδοὺ δύο ἔσονται υἱοὶ κατὰ τὴν Νεστορίου μαρίαν· οὕτως ἀσεβὲς καὶ ἀνόητον τὸν Χριστὸν νομίζειν ὑπὲρ τῶν ἁγίων πρεσβεύειν καὶ τῆσδε πρεσβείαν καὶ μεσιτείαν αὐτῷ περιάπτειν.

17 Ἐδείχθη δὲ ταῦτα μηδὲ τῶν ἱερέων ^{57α} εἶναι. Λείπεται δὲ μὴ ἱκεσίαν ἀλλ' εὐχαριστίαν εἶναι ταῦτα τὰ ρήματα.

18 Ναί, φησίν, ἀλλ' ἡ λέξις οὐκ ἔῃ τὴν ἱκεσίαν σαφῶς δυναμένη· ἡ γὰρ («ὑπὲρ») πρόθεσις τοῦτο βούλεται σημαίνειν. Οὐ πάντως·

57. τὸν Υἱὸν τὸν μονογενῆ S

57α. μηδὲν τῶν ἱερῶν S

σημαίνει, σύμφωνα με ὅσα ἐλέχθησαν προηγουμένως, τὸ δέχεσθαι, σημαίνει τὸ οἰκειοῦσθαι· αὐτὸς εἶναι ὁ τρόπος κατὰ τὸν ὁποῖο τελειώνει ὁ Χριστὸς αὐτὴν τὴν λειτουργία· αὐτὰ εἶναι ἐκεῖνα ποὺ συνιστοῦν τὴν ἱερωσύνη του.

15 Ἐὰν δὲ θὰ ἰσχυριζόταν κανεὶς ὅτι, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ λεχθέντα, λόγια τοῦ Χριστοῦ εἶναι καὶ οἱ εὐχὲς τῆς λειτουργίας, ἢ ὅλες ἢ μερικές, δὲν θὰ διαφέρῃ σ' αὐτὸ τίποτε ἀπὸ τοὺς ἀσεβεῖς, οἱ ὁποῖοι ἐτόλμησαν νὰ καθαιρέσουν τὴν δόξα του. Ἀνάγνωσε ὅλες τὶς εὐχὲς, καὶ θὰ ἀντιληφθῆς ὅτι ὅλα τὰ λόγια ἐκεῖνα εἶναι λόγια δούλων· ἀνάγνωσε καὶ αὐτὴν ποὺ μνημονεύει τοὺς ἁγίους, τὴν ὁποία τολμοῦν ν' ἀποδώσουν στὸ Χριστό, καὶ θὰ εὗρης ἐκεῖ τίποτε ταιριαστὸ σὲ ὁμότημο υἱό, ὅλα δὲ ταιριαστὰ σὲ δούλους. Καὶ πρῶτα ἡ εὐχαριστία δὲν εἶναι ἀπὸ ἓνα πρόσωπο ἀλλὰ κοινὴ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, καὶ οἱ ἄνθρωποι εὐχαριστοῦν μὲ τὴν πεποίθησι ὅτι, ἂν καὶ ἁμάρτησαν δὲν παραβλέφθησαν ἀπὸ τὴν φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ. Ἐπειτα ἡ εὐχαριστία δὲν εἶναι μόνο πρὸς τὸν Πατέρα, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν Υἱὸ καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, καὶ μνημονεύουν τὴν Μητέρα τοῦ Θεοῦ σὰν οἱ δοῦλοι τὴν κυρία καὶ ζητοῦν μὲ τὶς μεσιτεῖες αὐτῆς καὶ τῶν ἁγίων νὰ κερδίσουν τὴν ἐποπτεία καὶ πρόνοια τοῦ Θεοῦ.

16 Αὐτὰ δὲ τί κοινὸ ἔχουν πρὸς τὸν ἓνα Κύριο, τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ τὸ Μονογενῆ, τὸν ἀναμάρτητο, τὸν Κύριο τῶν ὅλων; «Εὐχαριστοῦμε, λέγει, ἐσένα καὶ τὸν Υἱὸ σου τὸ Μονογενῆ». Λοιπὸν ὁ Χριστὸς εὐχαριστεῖ τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ τὸν Μονογενῆ; Τότε ἴδου ὅτι θὰ ὑπάρξουν δύο υἱοὶ κατὰ τὴν μανία τοῦ Νεστορίου. Τόσο ἀσεβὲς καὶ ἀνόητο εἶναι τὸ νὰ νομίζωμε ὅτι ὁ Χριστὸς πρεσβεύει ὑπὲρ τῶν ἁγίων καὶ νὰ τοῦ ἀποδίδωμε τέτοια πρεσβεῖα καὶ μεσιτεῖα.

17 Ἐδείχθηκε δὲ ὅτι αὐτὰ δὲν ἀνήκουν οὔτε στοὺς ἱερεῖς. Μένει λοιπὸν αὐτὰ τὰ λόγια νὰ μὴ εἶναι ἱκεσία ἀλλὰ εὐχαριστία.

18 Ναί, λέγει, ἀλλὰ ἡ λέξις δὲν παύει νὰ σημαίνῃ σαφῶς τὴν ἱκεσία· διότι ἡ πρόθεσις «ὑπὲρ» αὐτὴν τὴν ἔννοια θέλει νὰ σημαίνῃ.

οὐ γὰρ πανταχοῦ τὸν δεόμενον δείκνυσιν. Οὐ γὰρ ἐν οἷς ἰκετεύομεν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν οἷς εὐχαριστοῦμεν, ταύτῃ χρώμεθα τῇ λέξει. Καὶ τοῦτο δῆλον πανταχόθεν καὶ ἀπ' αὐτῆς δὲ τῆς προκειμένης εὐχῆς. «Ὑπὲρ τούτων, φησὶν, ἀπάντων εὐχαριστοῦμέν σοι καὶ τῷ μονογενεῖ σου Υἱῷ καὶ τῷ Πνεύματί σου τῷ ἁγίῳ», «ὑπὲρ πάντων ὧν ἴσμεν καὶ ὧν οὐκ ἴσμεν», εὐχαριστοῦμέν σοι, «καὶ ὑπὲρ τῆς λειτουργίας ταύτης, ἣν ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν δέξασθαι κατηξίωσας». Ὁρᾶς τὴν «ὑπὲρ» καὶ ἐπὶ τῆς εὐχαριστίας κειμένην; Οὐκοῦν πρὸς τὴν πλάνην ταύτην οὐδεμία καταλείπεται πρόφασις.

19 Οὕτω μὲν οὖν ἀδύνατον ἰκέσιον εἶναι τὴν περὶ τῶν ἁγίων μνήμην. Ὅτι χαριστήριός ἐστι, δείκνυσι μὲν αὐτὸ τοῦτο τὸ μὴ εἶναι ἰκέσιον. Ἀνάγκη γὰρ δυοῖν θάτερον ἢ ἰκέσιον εἶναι ἢ χαριστήριον· ὅτι κατὰ τοὺς δύο μόνον τούτους τρόπους μεμνήμεθα πρὸς τὸν Θεὸν τῶν παρ' ἐκείνου γινομένων ἡμῖν ἀγαθῶν, ἢ ἵνα λάβωμεν αὐτὰ ἢ ὅτι ἤδη ἐλάβομεν. Καὶ τὸ μὲν ἐστὶν ἰκεσία, τὸ δὲ εὐχαριστία. Δείκνυσι δὲ καὶ τὸ πασῶν μεγίστην εἶναι τῶν τοῦ Θεοῦ δωρεῶν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν τῶν ἁγίων τελείωσιν. Καὶ διὰ τοῦτο μὴ χάριτας ὁμολογεῖν αὐτῷ τὴν Ἐκκλησίαν περὶ αὐτῶν μὴ θεμιτὸν εἶναι. Καὶ τί λέγω μεγίστην τῶν τοῦ Θεοῦ δωρεῶν τὴν τῶν ἁγίων τελείωσιν; Αὕτη μὲν οὖν ἔστιν ἅπασα ἡ τοῦ Θεοῦ δωρεά. Πάντων γὰρ ὧν εἰς τὸ γένος ἡμῶν ἐποίησεν ἀγαθῶν τοῦτό ἐστι τὸ τέλος, τοῦτο καρπός, οἱ χοροὶ τῶν ἁγίων· καὶ τούτου ἕνεκα οὐρανὸς ἡμῖν ἐδημιουργήθη καὶ γῆ καὶ τὸ ὁρώμενον ἅπαν. Διὰ τοῦτο παράδεισος, διὰ τοῦτο προφηταί, διὰ τοῦτο αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐν σαρκὶ καὶ Θεοῦ λόγοι καὶ ἔργα καὶ πάθη καὶ θάνατος, ἵνα ἀπὸ τῆς γῆς εἰς τὸν οὐρανὸν μετοικήσωσιν ἄνθρωποι καὶ τῆς ἐκεῖ βασιλείας γένωνται κληρονόμοι.

20 Εἰ τοίνυν ὄλως εὐχαριστία ἐστὶν ἐν τῇ τελετῇ καὶ τὰ δῶρα ταῦτα χαριστήρια καθάπερ ἰκεσία^{57β}, πᾶσα ἀνάγκη τὸ κεφάλαιον

Ἄσχι ὄπωσδῆποτε, δὲν δεικνύει πάντοτε τὸν παρακαλοῦντα. Χρησιμοποιοῦμε αὐτὴ τὴ λέξι, ὄχι μόνο ὄταν ἱκετεύωμε, ἀλλὰ καὶ ὄταν εὐχαριστοῦμε. Καὶ αὐτὸ συνάγεται ἀπὸ πολλὰ σημεῖα καὶ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν εὐχή. «Ἐπὲρ ὄλων αὐτῶν, λέγει, εὐχαριστοῦμε ἐσένα καὶ τὸν Μονογενῆ σου Υἱὸ καὶ τὸ ἅγιό σου Πνεῦμα», «Ἐπὲρ ὄλων ὄσα γνωρίζομε καὶ ὄσα δὲν γνωρίζομε», σὲ εὐχαριστοῦμε, «καὶ Ἐπὲρ αὐτῆς τῆς λειτουργίας ποὺ εὐδόκησες νὰ δεχθῆς ἀπὸ τὰ χέρια μας». Βλέπεις ὄτι ἡ «Ἐπὲρ» χρησιμοποιοεῖται καὶ στὴν περίπτωσι τῆς εὐχαριστίας; Δὲν μένει λοιπὸν καμμία πρόφασις γι' αὐτὴν τὴν πλάνη.

19 Ἐτσι λοιπὸν εἶναι ἀδύνατο νὰ εἶναι ἱκετευτικὴ ἡ μνεῖα περὶ τῶν ἁγίων. Ὅτι δὲ εἶναι εὐχαριστήριος, δεικνύει πρῶτα αὐτὸ τὸ ἴδιο ὄτι δὲν εἶναι ἱκετευτικὴ. Διότι κατ' ἀνάγκη ἓνα ἀπὸ τὰ δύο θὰ εἶναι, ἢ ἱκετευτικὴ ἢ εὐχαριστήριος, ἀφοῦ μόνο μὲ αὐτοὺς τοὺς δύο τρόπους ὑπενθυμίζομε στὸ Θεὸ τὰ καλὰ ποὺ μᾶς γίνονται ἀπὸ ἐκεῖνον, ἢ γιὰ νὰ τὰ λάβωμε ἢ διότι ἤδη τὰ ἐλάβαμε. Καὶ τὸ μὲν ἓνα εἶναι ἱκεσία, τὸ δὲ ἄλλο εὐχαριστία. Ἐπειτα δεικνύει τὸν εὐχαριστήριο χαρακτήρα καὶ τοῦτο, ὄτι ἡ τελείωσις τῶν ἁγίων εἶναι ἡ μεγαλυτέρα ἀπὸ τὴς δωρεῆς τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ γι' αὐτὸ δὲν εἶναι θεμιτὸ νὰ μὴ ἐκφράζη ἡ Ἐκκλησία εὐχαριστίες σ' αὐτὸν γι' αὐτὴ τὴν τελείωσι. Καὶ τί λέγω μεγαλυτέρα ἀπὸ τὴς δωρεῆς τοῦ Θεοῦ τὴν τελείωσι τῶν ἁγίων; Αὐτὴ πραγματικὰ εἶναι ὄλη ἡ δωρεὰ τοῦ Θεοῦ. Διότι ὄλων τῶν ἀγαθῶν ποὺ πρόσφερε στὸ γένος μας αὐτὸ εἶναι τὸ τέλος, αὐτὸς εἶναι ὁ καρπός, οἱ χοροὶ τῶν ἁγίων· καὶ γι' αὐτὸ τὸ ἀγαθὸ ἐδημιουργήθηκε γιὰ μᾶς ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ καὶ κάθε ὄρατὸ πρᾶγμα. Γι' αὐτὸ τὸ ἀγαθὸ ὑπῆρξαν ὁ παράδεισος, γι' αὐτὸ οἱ προφῆτες, γι' αὐτὸ ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς στὴ σάρκα, καὶ τοῦ Θεοῦ οἱ λόγοι καὶ τὰ ἔργα καὶ τὰ πάθη καὶ ὁ θάνατος, γιὰ νὰ μετοικήσουν οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τὴ γῆ στὸν οὐρανὸ καὶ νὰ γίνουν κληρονόμοι τῆς ἐκεῖ βασιλείας.

20 Ἐὰν λοιπὸν ὑπάρχη κάποια εὐχαριστία στὴν τελετὴ καὶ τὰ δῶρα αὐτὰ εἶναι εὐχαριστήρια, ὄπως καὶ ἱκετευτικά, πρέπει

καὶ τὴν ἀφορμὴν τῆς εὐχαριστίας αὐτοὺς εἶναι τοὺς τελειωθέν-
τας ἁγίους.

21 Ὅπως δὲ τί ἐστὶ τὸ ποιοῦν ἐν ἡμῖν τὴν εὐχαριστίαν, οὐ τὸ αἰ-
τεῖν ὅτιοῦν καὶ λαβεῖν ὃ αἰτούμεθα; Παντί που δῆλον. Οὐκοῦν
τὸ αὐτό ἐστὶ δι' ὃ τε εὐχαριστοῦμεν καὶ ὃ αἰτοῦμεν.

22 Τί οὖν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἢ Ἐκκλησία αἰτεῖται; Ὅπερ αἰτεῖν παρὰ
αὐτοῦ ἐκελεύσθη, τὴν βασιλείαν αὐτοῦ δηλονότι, ἵνα οἱ πιστοὶ
ταύτης κληρονομήσωσιν, ἵνα ἅγιοι γένωνται κατὰ τὸν καλέσαν-
τα ἅγιον. Εἰ δὲ ταῦτα τοῦ Θεοῦ δεῖται καὶ ἰκετεύει, πρόδηλον
ὅτι καὶ ὑπὲρ αὐτῶν τούτων εὐχαριστεῖ· εὔχεται τοὺς πιστοὺς ἐν
ἀγιωσύνῃ τελειωθῆναι, καὶ διὰ τοῦτο περὶ τῶν ἤδη τελειωθέν-
των ἁγίων τῷ τελειώσαντι χάριτας ὁμολογεῖν ἀκόλουθόν ἐστιν
ἐξ ἀνάγκης. Διὰ ταύτην τὴν ὑπὲρ τῶν ἁγίων εὐχαριστίαν αὐτὴ
ἢ τελετὴ εὐχαριστία καλεῖται· εἰ γὰρ καὶ ἄλλων ἐνταῦθα πολ-
λῶν μέμνηται, ἀλλ' οἱ ἅγιοι τὸ τέλος ἀπάντων καὶ ὑπὲρ ὧν ἐκεῖ-
να ζητεῖται· ὅθεν ὅταν ὑπὲρ ἐκείνων εὐχαριστῆ, ὑπὲρ τῆς τελει-
ώσεως τῶν ἁγίων εὐχαριστεῖ. Καθάπερ γὰρ ὁ Κύριος ὅσα ἐποί-
ησεν, ἵνα συστήσῃ τὸν χορὸν τῶν ἁγίων, ἐποίησεν· οὕτω καὶ ἡ
Ἐκκλησία ἐν οἷς αὐτὸν ὑπὲρ ἀπάντων ἐκείνων ὑμνεῖ, πρὸς τὸν
χορὸν βλέπουσα τῶν ἁγίων τοῦτο ποιεῖ. Τοῦτου χάριν, ὅτε παρε-
δίδου τοῦτο τὸ μυστήριον ὁ Σωτὴρ, εὐχαριστῶν τῷ Πατρὶ παρε-
δίδου, ὅτι δι' αὐτοῦ ἔμελλεν ἀνοίγειν ἡμῖν τὸν οὐρανὸν καὶ ταύ-
την τὴν «πανήγυριν τῶν πρωτοτόκων» συνάγειν ἐκεῖ. Τοῦτον
ἢ Ἐκκλησία μιμουμένη, οὐχ ἰκέσιον μόνον ἀλλὰ καὶ χαριστή-
ριον τὴν προσαγωγὴν ποιεῖται τῶν δώρων. Καὶ τοῦτο δείκνυσι
μὲν καὶ ἐτέρωθεν, μάλιστα δὲ ἀπὸ τῆς εὐχῆς ἐν ἧί πᾶς ὁ σκοπὸς
περιέχεται τῆς ἱερουργίας. Διηγησαμένη γὰρ ἅπαντα τὰ παρὰ
τοῦ Θεοῦ δοθέντα ἡμῖν καὶ ὑπὲρ πάντων εὐχαριστήσασα καὶ
τελευταῖον προσθεῖσα τὴν τοῦ Κυρίου διὰ σαρκὸς παρουσίαν καὶ
τὴν τοῦ μυστηρίου τούτου παράδοσιν, καὶ ὡς ἐνετείλατο καὶ

κατ' ἀνάγκη ἢ κορυφή καὶ ἢ ἀφορμὴ τῆς εὐχαριστίας νὰ εἶναι οἱ ἴδιοι οἱ τελειωμένοι ἅγιοι.

21 Ἐξ ἄλλου τί εἶναι γενικὰ αὐτὸ ποὺ προκαλεῖ σ' ἐμᾶς τὴν εὐχαριστία; δὲν εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ἐζητήσαμε κάτι καὶ ἐλάβαμε ὅ,τι ἐζητήσαμε; Εἶναι σὲ ὅλους φανερό. Λοιπὸν τὸ ἴδιο εἶναι αὐτὸ γιὰ τὸ ὁποῖο εὐχαριστοῦμε καὶ τὸ ὁποῖο ζητοῦμε.

22 Τί λοιπὸν ζητεῖ ἀπὸ τὸν Θεὸ ἡ Ἐκκλησία; Ὅ,τι διατάχθηκε ἀπὸ αὐτὸν νὰ ζητῆ, τὴ βασιλεία του δηλαδή, γιὰ νὰ τὴν κληρονομήσουν οἱ πιστοὶ τῆς, γιὰ νὰ γίνουν ἅγιοι σύμφωνα μὲ τὸν ἅγιο ποὺ τοὺς ἐκάλεσε. Ἐὰν δὲ ζητῆ καὶ ἰκετεύη ἀπὸ τὸν Θεὸ αὐτά, εἶναι πρόδηλο ὅτι γι' αὐτά τὰ ἴδια εὐχαριστεῖ· εὐχεται νὰ τελειωθοῦν οἱ πιστοὶ σὲ ἀγιότητα, καὶ γι' αὐτὸ εἶναι κατ' ἀνάγκη εὐλογο νὰ ἐκφράζη εὐγνωμοσύνη γιὰ τοὺς ἁγίους ποὺ ἐτελειώθηκαν ἤδη σ' αὐτὸν ποὺ τοὺς ἐτελείωσε. Ἐξ αἰτίας αὐτῆς τῆς εὐχαριστίας ὑπὲρ τῶν ἁγίων καλεῖται αὕτη ἡ τελειὴ εὐχαριστία· διότι ἂν μνημονεύη καὶ ἄλλα πολλὰ ἐκεῖ, ἄλλὰ οἱ ἅγιοι εἶναι ὁ σκοπὸς ὅλων ἐκείνων τῶν πολλῶν καὶ γι' αὐτοὺς ζητοῦνται ἐκεῖνα· ἐπομένως, ὅταν εὐχαριστῆ ὑπὲρ ἐκείνων, εὐχαριστεῖ ὑπὲρ τῆς τελειώσεως τῶν ἁγίων. Ὅπως δηλαδή ὁ Κύριος ὅσα ἔκαμε, τὰ ἔκαμε γιὰ νὰ συστήσῃ τὸ χορὸ τῶν ἁγίων, ἔτσι καὶ ἡ Ἐκκλησία ὅταν τὸν ὑμνῆ γιὰ ὅλα ἐκεῖνα τὰ ἀγαθὰ, τὸ πράττει βλέποντας πρὸς τὸ χορὸ τῶν ἁγίων. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο, ὅταν ὁ Σωτὴρ παρέδιδε τοῦτο τὸ μυστήριον, τὸ παρέδιδε εὐχαριστώντας τὸν Πατέρα, διότι δι' αὐτοῦ ἐπρόκειτο νὰ μᾶς ἀνοίξῃ τὸν οὐρανὸ καὶ νὰ συνάξῃ ἐκεῖ αὐτὴν «τὴν πανήγυριν τῶν πρωτοτόκων»⁹⁸. Αὐτὸν μιμουμένη ἡ Ἐκκλησία ἐνεργεῖ τὴν παρουσίασι τῶν δώρων ὄχι μόνον ἰκετευτικὴ ἀλλὰ καὶ χαριστήριον. Καὶ αὐτὸ τὸ δεικνύει καὶ μὲ ἄλλους τρόπους, κυρίως ὅμως μὲ τὴν εὐχὴ στὴν ὁποία περιέχεται ὅλος ὁ σκοπὸς τῆς θείας λειτουργίας. Ἐκεῖ ἀφοῦ διηγηθῆ ὅλα τὰ ἀγαθὰ ποὺ μᾶς ἐδόθησαν ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ εὐχαριστήσῃ γιὰ ὅλα καὶ τελευταῖα προσθέσῃ τὴν ἄφιξιν τοῦ Κυρίου μέσα στὴ σάρκα καὶ τὴν παράδοσιν τοῦ μυστηρίου τούτου, καὶ πῶς παρήγγειλε νὰ τὸ τελοῦμε κι' ἐμεῖς, προσθέ-

ἡμᾶς τοῦτο ποιεῖν ἐπήγαγε, «μεμνημένοι τοίνυν τῆς σωτηρίου ταύτης ἐντολῆς καὶ πάντων τῶν ὑπὲρ ἡμῶν γενομένων, τοῦ σταυροῦ», καὶ ἐξῆς πάντα καταλέξασα τὰ ⁵⁸ μετὰ τὸν σταυρόν, εἰτά φησι, «τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοὶ προσφέροντες ⁵⁹ κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα, σὲ ὑμνοῦμεν, σὲ εὐλογοῦμεν, σοὶ εὐχαριστοῦμεν, Κύριε, καὶ δεόμεθα σου, ὁ Θεὸς ἡμῶν».

23 Ὁρᾶς; Τῶν εὐεργεσιῶν, φησί, μεμνημένοι ταύτην ποιούμεθα τὴν δωροφορίαν. Τοῦτο δέ ἐστι τὸ εὐχαριστεῖν, τὸ ὑπὲρ τῶν ἤδη δοθέντων ἀγαθῶν ἡμῖν δώροις τὸν εὐεργέτην τιμᾶν. Εἶτα καὶ σαφέστερον δεικνῦσα τὴν εὐχαριστίαν, φησί· προσφέροντες τὴν προσφορὰν ταύτην, «σὲ ὑμνοῦμεν, σὲ εὐλογοῦμεν, σοὶ εὐχαριστοῦμεν, Κύριε, καὶ δεόμεθα σου, ὁ Θεὸς ἡμῶν». Οὗτος ὁ νοῦς, φησί, τῆς προσαγωγῆς τῶν δώρων, τὸ ὑμνεῖν, τὸ εὐχαριστεῖν, τὸ ἰκετεύειν, ὅπερ ἐξ ἀρχῆς ἐλέγομεν, ὥστε εἶναι καὶ τὸ εὐχαριστήριον καὶ ἰκέσιον τὴν αὐτήν.

24 Καὶ ταῦτα ποιοῦμεν, φησί, δύο τινῶν μεμνημένοι, τῆς ἐντολῆς ἣν ἡμῖν ἐνετείλατο λέγων, «τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν», καὶ πάντων τῶν ὑπὲρ ἡμῶν γενομένων· ἡ μὲν γὰρ μνήμη τῶν εὐεργεσιῶν ἀπλῶς εἰς ἀμοιβὴν ἡμᾶς προτρέπεται καὶ τὸ ὅλως τι προσενεγκεῖν τῷ οὕτω μυρίων ὑπάρξαντι χαρίτων ⁶⁰ ἡμῖν· ἡ δὲ μνήμη τῆς ἐντολῆς καὶ αὐτὸ τὸ εἶδος ἡμᾶς διδάσκει τῆς ἀμοιβῆς καὶ τίνα δεῖ δῶρα προσάγειν. Αὐτὴν ἐκείνην τὴν προσφορὰν προσάγομεν, ἣν αὐτὸς ὁ Μονογενὴς ἀνέδειξέ σοι, τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ καὶ εὐχαριστοῦμεν προσάγοντες, ὅτι καὶ αὐτὸς ἀναδεικνύς αὐτὴν ἠὲ χαρίσσει. Διὰ ταῦτα οὐδὲν οἰκοθεν εἰσάγομεν εἰς ταύτην τὴν δωροφορίαν· οὔτε γὰρ ἔργα ἡμῶν τὰ δῶρα ἀλλὰ σοῦ τοῦ πάντων δημιουργοῦ, οὔτε ἡμετέρα ἐπίνοια τῆς λατρείας οὗτος ὁ τύπος, ἀλλ' οὐδὲ προεθυμήθημεν οὐδ' οἰκοθεν καὶ παρ' ἑαυτῶν εἰς αὐτὴν ἐκινήθημεν· ἀλλ' αὐτὸς ἐδίδαξας, αὐτὸς προετρέψω διὰ τοῦ Μονογενοῦς. Τούτου χάριν, ἃ προσφερόμεν σοι

58. τὰ παραλ. S

59. προσφερόμεν S

60. ὑπάρξαντα αἰτία S

τει, «ἐνθυμούμενοι λοιπὸν τὴν σωτήρια αὐτὴ ἐντολὴ καὶ ὅλα ὅσα ἔγιναν γιὰ μᾶς, τὸ σταυρό», καὶ ἀφοῦ στή συνέχεια ἀπαριθμήσῃ ὅλα τὰ μετὰ τὸ σταυρό, ἔπειτα λέγει, «σοῦ προσφέρουμε τὰ ἰδικά σου ἀπὸ τὰ ἰδικά σου· σὲ κάθε χρόνο καὶ γιὰ ὅλα σὲ ὑμνοῦμε, σὲ εὐλογοῦμε, σὲ εὐχαριστοῦμε, Κύριε, καὶ σοῦ δεόμαστε, Θεέ μας».

23 Βλέπεις; Κάμνομε αὐτὴ τὴν προσφορὰ δώρων, λέγει, ἐνθυμούμενοι τὶς εὐεργεσίαι. Αὐτὴ δὲ εἶναι εὐχαριστία, τὸ νὰ τιμοῦμε μὲ δῶρα τὸν εὐεργέτη γιὰ τ' ἀγαθὰ ποὺ μᾶς ἐδόθησαν ἤδη. Ἐπειτα δεικνύοντας σαφέστερα τὴν εὐχαριστία, λέγει· προσφέροντας τὴν προσφορὰ αὐτὴ, «σὲ ὑμνοῦμε, σὲ εὐλογοῦμε, σὲ εὐχαριστοῦμε, Κύριε, καὶ σοῦ δεόμαστε, Θεέ μας». Αὐτὸ εἶναι τὸ νόημα τῆς προσφορᾶς τῶν δώρων, λέγει, ἡ ἐξύμνησις, ἡ εὐχαριστία, ἡ ἱκεσία, πράγμα ποὺ ἐλέγαμε ἀπὸ τὴν ἀρχή, ὥστε νὰ εἶναι αὐτὴ συγχρόνως καὶ εὐχαριστήριος καὶ ἱκετευτική.

24 Καὶ κάμνομε αὐτά, λέγει, ἐνθυμούμενοι δύο πράγματα, τὴν ἐντολὴ ποὺ μᾶς ἔδωσε λέγοντας, «τοῦτο νὰ πράττετε σὲ ἀνάμνησί μου», καὶ ὅλα ὅσα ἔγιναν γιὰ χάρι μας· πραγματικὰ ἡ μνήμη τῶν εὐεργεσιῶν καθ' ἑαυτὴ μᾶς προτρέπει σὲ ἀνταπόδοσι καὶ στὸ νὰ προσφέρωμε γενικά κάτι σ' αὐτὸν ποὺ τόσο πολυάριθμες χάριτες μᾶς προεκάλεσε· ἡ δὲ μνήμη τῆς ἐντολῆς καὶ αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς ἀνταποδόσεως μᾶς διδάσκει καὶ ποιά δῶρα πρέπει νὰ προσφέρωμε. Παρουσιάζομε ἐκείνη τὴν ἴδια τὴν προσφορὰ, ποὺ προσέφερε ὁ ἴδιος ὁ Μονογενὴς σὲ σένα, τὸ Θεὸ καὶ Πατέρα εὐχαριστοῦμε προσφέροντας, διότι καὶ αὐτὸς προσφέροντάς τὴν εὐχαριστοῦσε. Γι' αὐτὸ δὲν φέρομε τίποτε ἰδικό μας σ' αὐτὴ τὴ δωροφορία οὔτε ἰδικά μας ἔργα εἶναι αὐτά τὰ δῶρα, ἀλλὰ ἰδικά σου, τοῦ δημιουργοῦ τῶν ὅλων, οὔτε ἰδική μας ἐφεύρεσις εἶναι αὐτὸς ὁ τύπος τῆς λατρείας, ἀλλὰ οὔτε αὐτοβούλως προθυμοποιηθήκαμε οὔτε ἐκινήθηκαμε μόνοι μας σ' αὐτήν· ἀλλὰ ἐσὺ μᾶς ἐδίδαξες, ἐσὺ μᾶς προέτρεψες διὰ τοῦ Μονογενοῦς. Γι' αὐτὸ ὅσα σοῦ προσ-

- ἐκ τῶν σῶν ὧν ἡμῖν ἔδωκας, σά ἐστι κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα.
- 25 Οὕτω καὶ ὑπὲρ αὐτῆς τῆς χαριστηρίου προσφορᾶς ἄλλην πάλιν εὐχαριστίαν ὀφείλομεν τῷ Θεῷ, ὅτι οὐδὲν αὐτῆς ἡμέτερον ἀλλὰ πᾶσα ἐκείνου δῶρον, καὶ αὐτὸ τὸ θέλειν αὐτὴν καὶ τὸ ἐνεργεῖν, αὐτός «ἐστὶν ὁ ἐνεργῶν ἐν ἡμῖν», κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον. Διὰ τοῦτο ἐν ταῖς εὐχαῖς καὶ τοῦτο λέγεται· «εὐχαριστοῦμέν σοι καὶ ὑπὲρ αὐτῆς τῆς λειτουργίας, ἣν ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν δέξασθαι κατηξίωσας».
- 26 Ἄ μὲν οὖν ἡμᾶς διδάσκει τὴν ἐν τῇ λειτουργίᾳ μνήμην τῶν ἀγίων μὴ ἰκεσίαν εἶναι πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ αὐτῶν ἀλλ' εὐχαριστίαν, ταῦτά ἐστιν.

ΝΑ'

Ποσαχῶς τῆς ἱερουργίας τῶν
ἀγίων ἡ μνήμη γίνεται,
καὶ τίς ἡ διαφορὰ

- 1 Ἰδωμεν δὲ ποσάκις καὶ ποῦ τῆς ἱερουργίας ἡ μνήμη αὕτη γίνεται.
- 2 Γίνεται γὰρ δίς· πρῶτον μὲν ἐν ταῖς ἀρχαῖς αὐτῆς, ὅτε ἀνατίθεται τὰ δῶρα, δεύτερον δέ, ὅτε θύεται. Ἐπεὶ γὰρ διττὴ ἡ προσαγωγή, ἡ μὲν ὡς δῶρων καὶ ἀναθημάτων ἀπλῶς, καθάπερ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται, ἡ δὲ ὡς θυσίας, ἀνάγκη καὶ τούτους ὑπὲρ ὧν προσάγονται καὶ ἐπὶ τῆς πρώτης καὶ ἐπὶ τῆς δευτέρας προσαγωγῆς μνημονεύεσθαι.
- 3 Καὶ τοίνυν καθάπερ ἐπὶ τῆς πρώτης, «εἰς ἀνάμνησιν, φησί, τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ», οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς δευτέρας, «μεμνημένοι τοίνυν τῶν ὑπὲρ ἡμῶν γενομένων, τοῦ σταυροῦ καὶ τῶν ἄλλων ὧν ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέμεινεν ὁ Χριστός». Ὁ γὰρ ἐνταῦθα βούλεται ἡ τοῦ σταυροῦ μνήμη καὶ

φέρομε ἀπὸ τὰ ἰδικά σου, πού ἐσύ μᾶς ἔδωσες, εἶναι ἰδικά σου καθ' ὅλα καὶ γιὰ ὅλα.

- 25 Ἔτσι καὶ γι' αὐτὴν τὴν εὐχαριστήριον προσφορὰ ἄλλη πάλι εὐχαριστία ὀφείλομε στὸ Θεό, διότι τίποτε ἀπὸ αὐτὴν δὲν εἶναι ἰδικό μας ἀλλὰ ὁλόκληρη εἶναι δῶρο ἐκείνου καὶ κατὰ τὸν θεῖο ἀπόστολο «αὐτὸς εἶναι πού ἐνεργεῖ μέσα μας» τὸ νὰ τὴν θέλωμε καὶ νὰ τὴν τελοῦμε⁹⁹. Γι' αὐτὸ στὶς εὐχὲς λέγεται καὶ τοῦτο· «σ' εὐχαριστοῦμε καὶ γι' αὐτὴν τὴν λειτουργία τὴν ὁποία ἀξίωσες νὰ δεχθῆς ἀπὸ τὰ χέρια μας».
- 26 Αὐτὰ λοιπὸν εἶναι ἐκεῖνα πού μᾶς ἀποδεικνύουν ὅτι ἡ μνήμη τῶν ἁγίων στὴ λειτουργία δὲν εἶναι ἰκεσία πρὸς τὸ Θεὸ ὑπὲρ αὐτῶν, ἀλλὰ εὐχαριστία.

51

Πόσες φορές καὶ σὲ ποιά σημεῖα τῆς
θείας λειτουργίας μνημονεύονται
οἱ ἅγιοι καὶ ποιά ἡ διαφορὰ

- 1 Ἄς ἴδουμε τώρα πόσες φορές καὶ σὲ ποιά σημεῖα τῆς θείας λειτουργίας γίνεται αὐτὴ ἡ μνεῖα.
- 2 Πραγματικὰ γίνεται δύο φορές· πρῶτα στὶς ἀρχές, ὅταν προσφέρωνται τὰ δῶρα, ἔπειτα δὲ ὅταν θυσιάζωνται. Ἐπειδὴ πραγματικὰ ἡ παρουσίασις εἶναι διπλῆ, ἡ πρώτη ἀπλῶς σὰν δῶρων καὶ ἀναθημάτων, ὅπως ἐλέχθηκε στὰ προηγούμενα, ἡ δευτέρα σὰν θυσίας, εἶναι ἀνάγκη νὰ μνημονεύωνται καὶ αὐτοὶ χάριν τῶν ὁποίων προσφέρονται καὶ στὴν πρώτη καὶ στὴ δευτέρα παρουσίασι.
- 3 Ὅπως λοιπὸν στὴν πρώτη παρουσίασι, λέγει, «σὲ ἀνάμνησι τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος μας Ἰησοῦ Χριστοῦ», ἔτσι καὶ στὴ δευτέρα λέγει, «ἐνθυμούμενοι λοιπὸν τὰ συμβάντα γιὰ χάρι μας, τὸ σταυρὸ καὶ τὰ ἄλλα πού γιὰ χάρι μας ὑπέμεινε ὁ Χριστός». Αὐτὸ δηλαδὴ πού σημαίνει ἐδῶ ἡ μνεῖα τοῦ

99. Φιλ. 2,3.

τῶν ἄλλων τῶν μετὰ τὸ σταυρόν, τοῦτο ἐκεῖ ἢ τοῦ Κυρίου ἀνάμνησις. Οὐ γὰρ ὡς θαυματουργοῦντος τοῦ Σωτῆρος, ἀλλ' ὡς σταυρουμένου καὶ ἀποθνήσκοντος, τηνικαῦτα ὁ ἱερεὺς μέμνηται, ὡς ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ διὰ πολλῶν ἀπεδείχθη.

4 Καὶ πάλιν ὡσπερ ἐπὶ τῆς πρώτης, «εἰς δόξαν τῆς Παναγίας, εἰς πρεσβείαν τῶν ἁγίων», φησὶν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς δευτέρας, «ὑπὲρ τῶν ἁγίων ἀπάντων, ἐξαιρέτως τῆς Παναγίας». Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖ τὴν ὑπεροχὴν αὐτῆς ἔδειξε τῶν ἄλλων προτιθεὶς ἀπάντων, οὕτως ἐνταῦθα, ἐπεὶ μετὰ τινὰς ἄλλους αὐτῆς ἐμνημόνευσε, τὸ «ἐξαιρέτως» προσθείς.

5 Καὶ ὡσπερ ἐπὶ τῆς πρώτης μετὰ τοὺς ἁγίους τῶν ἐλέους δεομένων μέμνηται καὶ ὑπὲρ ὧν ἱκετεύει καὶ ζώντων καὶ τεθνηκότων, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς δευτέρας.

6 Ἐχει δὲ διαφορὰν. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς δευτέρας καὶ διηγεῖται τὴν προσαγωγὴν· φησὶ γάρ, «προσάγομέν σοι τὴν λογικὴν ταύτην λατρείαν», καί· «τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοὶ προσφέροντες, σὲ ὑμνοῦμεν», μεθ' ὧν τίθησι τὰς ἀφορμὰς τῆς προσαγωγῆς ἢ προλέγων ἢ ἐπιλέγων τὴν μνήμην τῶν τοῦ Σωτῆρος παθῶν, τὴν μνήμην τῶν ἁγίων, τὴν σωτηρίαν τῶν σωτηρίας δεομένων. Ἐπὶ δὲ τῆς πρώτης μόνως τίθησι τὰς ἀφορμὰς τῆς προσαγωγῆς, λέγων «εἰς ἀνάμνησιν τοῦ Κυρίου, εἰς δόξαν τῆς Παναγίας», καὶ τὰ ἐξῆς ἐν οἷς μέμνηται καὶ ὑπὲρ ὧν εὐχαριστεῖ καὶ ὑπὲρ ὧν ἱκετεύει. Τίς οὖν ὁ λόγος ὅτι ἐν ταύτῃ μὲν ἔργῳ δείκνυσιν ὅτι προσφέρει; (καὶ γὰρ ἀφαιρῶν τοῦ ἄρτου ἀνατίθησι τῷ Θεῷ, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἐδεήθη τῶν τοῦτο δηλούντων ρημάτων), ἐπὶ δὲ τῆς δευτέρας προσαγωγῆς οὐδὲν φαίνεται ποιῶν, ἀλλὰ γίνεται μὲν ἡ προσφορά, γίνεται δὲ ἀοράτως; (Τὴν γὰρ θυσίαν ἀφανῶς ἢ χάρις ἐργάζε-

σταυροῦ καὶ τῶν μετὰ τὸ σταυρὸ συμβάντων, αὐτὸ σημαίνει ἐκεῖ ἡ ἀνάμνησις τοῦ Κυρίου. Διότι ὁ ἱερεὺς κατὰ τὴν πρώτη παρουσίασι, ὅπως σ' ἐκεῖνο τὸν τόπο ἀποδείχθηκε διὰ μακρῶν, μνημονεύει τὸν Σωτῆρα ὄχι ὡς θαυματουργοῦντα, ἀλλὰ ὡς σταυρούμενο καὶ ἀποθνήσκοντα.

4 Καὶ πάλι ὅπως στὴν πρώτη περίστασι λέγει, «σὲ δόξα τῆς παναγίας, σὲ μεσίτευσι τῶν ἁγίων», ἔτσι καὶ στὴν δευτέρα, «ὑπὲρ ὄλων τῶν ἁγίων, κατ' ἐξοχὴν δὲ τῆς Παναγίας». Ὅπως δηλαδὴ ἐκεῖ ἔδειξε τὴν ὑπεροχὴ τῆς προτάσσοντάς τὴν ἀπὸ ὄλους τοὺς ἄλλους, ἔτσι καὶ ἐδῶ, ἐπειδὴ τὴν ἐμνημόνευσε ἔπειτα ἀπὸ μερικοῦς ἄλλους, τὴν ἔδειξε προσθέτοντας τὸ «κατ' ἐξοχὴν».

5 Καὶ ὅπως στὴν πρώτη περίπτωσι μετὰ τοὺς ἁγίους μνημονεύει αὐτοὺς ποὺ χρειάζονται ἔλεος καὶ ἱκετεύει γι' αὐτούς, ζῶντες καὶ τεθνεῶτες, ἔτσι καὶ στὴ δευτέρα.

6 Ὑπάρχει ὁμως διαφορὰ. Στὴ δευτέρα περίπτωσι ὁ ἱερεὺς ἐξηγεῖ τὴν παρουσίασι· διότι λέγει, «σοῦ παρουσιάζομε αὐτὴν τῇ λογικῇ λατρεία» καὶ «προσφέροντας τὰ ἰδικά σου ἀπὸ τὰ ἰδικά σου, σὲ ὑμνοῦμε», ἔπειτα ἀπὸ τὰ ὁποῖα τοποθετεῖ τὶς ἀφορμὲς τῆς παρουσιάσεως, ἀναφέροντας, εἴτε στὴν ἀρχὴ εἴτε στὸ τέλος, τὴ μνεῖα τῶν παθῶν τοῦ Σωτῆρος, τὴν μνεῖα τῶν ἁγίων, τὴ σωτηρία αὐτῶν ποὺ χρειάζονται σωτηρία. Στὴν πρώτη περίπτωσι ὁμως σημειῶνει μόνο τὶς ἀφορμὲς τῆς παρουσιάσεως λέγοντας, «σὲ ἀνάμνησι τοῦ Κυρίου, σὲ δόξα τῆς Παναγίας» καὶ τὰ ἐπόμενα, στὰ ὁποῖα μνημονεύει καὶ αὐτοὺς γιὰ τοὺς ὁποίους εὐχαριστεῖ καὶ αὐτοὺς γιὰ τοὺς ὁποίους ἱκετεύει. Ποιὸς εἶναι λοιπὸν ὁ λόγος ποὺ σ' αὐτὴν μὲν με πράξεις δεικνύει ὅτι προσφέρει; (πραγματικὰ ἀφαιρώντας τεμάχιο τοῦ ἄρτου τὸ ἀναθέτει στὸ Θεό, καὶ γι' αὐτὸ δὲν ἐχρειάσθηκε λόγους ποὺ δηλοῦν τὸ πρᾶγμα αὐτό), στὴ δευτέρα δὲ παρουσίασι δὲν φαίνεται νὰ κάμη τίποτε, ἀλλὰ γίνεται μὲν ἡ προσφορά, γίνεται δὲ ἀοράτως; (τὴ θυσία ἐπιτελεῖ ἀφανῶς ἢ χάρις διὰ τῶν τελεστικῶν εὐχῶν τοῦ ἱερέως,

ται διὰ τῶν τελεστικῶν εὐχῶν τοῦ ἱερέως, οὐκοῦν ἔδει λόγων τῶν κηρυττόντων τὴν μὴ φαινομένην προσαγωγήν).

NB'

Διὰ τί λογικὴν λατρείαν ὁ ἱερεὺς
τὴν θυσίαν καλεῖ

- 1 Τούτου χάριν καὶ «λογικὴν λατρείαν» αὐτὴν καλεῖ, ὅτι οὐδὲν ἔργον εἰσάγει, μόνοις δὲ τοῖς τελεστικοῖς ρήμασι χρώμενος τὴν προσφορὰν ταύτην προσφέρει.
- 2 Ἡ μὲν γὰρ πρώτη προσαγωγή ἔργον ἐστὶν ἀνθρώπῳ δυνατόν, καὶ διὰ τοῦτο ὑπὸ τοῦ ἱερέως πραττομένη πρακτικὴ ἂν εἴη λατρεία· τὴν δὲ δευτέραν, τὴν εἰς τὸ θεῖον σῶμα καὶ αἷμα μεταβολὴν τῶν δώρων, ἣτις ἐστὶν ἡ θυσία, ὑπὲρ ἀνθρώπου δύναμιν οὐσαν ἐργάζεται μὲν ἡ χάρις εὐχεται δὲ μόνον ὁ ἱερεὺς.
- 3 Ὅθεν εἰ καὶ ἔργον ἐστὶ καὶ πρᾶγμα ἀληθῶς ἡ θυσία, ἀλλ' αὐτὸς οὐδὲν εἰς αὐτὴν ἐργαζόμενος, ἀλλὰ λέγων μόνον, εἰκότως οὐ πρακτικὴν ⁶¹ ἀλλὰ λογικὴν λατρείαν προσάγειν φησί.

NG'

Διὰ τί εὐχαριστία μόνον
καλεῖται ἡ τελετὴ

- 1 Κάκεινο δὲ ζητήσεως ἄξιον. Ἐπεὶ γὰρ καὶ εὐχαριστήριός ἐστιν ἡ τελετὴ καὶ ἱκέσιος, διὰ τί μὴ καὶ ἀμφοτέρω ἀλλ' εὐχαριστία καλεῖται μόνον;
- 2 Ἀπὸ τοῦ πλείονος. Πλείους γὰρ αἱ ἀφορμαὶ τῆς εὐχαριστίας ἢ τῆς ἱκεσίας· πλείω γὰρ ἐλάβομεν ἢ ὧν ἔτι δεόμεθα. Ταῦτα μὲν γὰρ μέρος, ἐκεῖνα δὲ ὅλον. Ἄ γὰρ ἱκετεύομεν λαβεῖν, μέρος εἰσὶν ὧν ἐλάβομεν. Ἐλάβομεν γὰρ ἅπαντα τό γε εἰς τὸν Θεὸν ἤκουσεν καὶ οὐδὲν παρῆκεν δὲ μὴ δέδωκεν. Ἀλλὰ τῶν μὲν τυχεῖν

έπομένως έχρειαζόταν λόγοι που διακηρύσσουν τή μὴ φαινομένη παρουσίασι).

52

Γιατί ὁ ἱερεὺς καλεῖ λογικὴ
λατρεία τῆ θυσία;

- 1 Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ τὴν ὀνομάζει καὶ «λογικὴ λατρεία», διότι δὲν εἰσάγει καμμία πράξι, προσφέρει δὲ τὴν προσφορὰ αὐτὴ χρησιμοποιώντας μόνο τὰ τελεστικὰ λόγια.
- 2 Πραγματικὰ ἡ πρώτη παρουσίασις εἶναι ἔργο δυνατὸ καὶ σὲ ἄνθρωπο, καὶ γι' αὐτὸ τελουμένη ἀπὸ τὸν ἱερέα θὰ ἤμποροῦσε νὰ εἶναι λατρεία πρακτικὴ· τὴ δευτέρα ὅμως, τὴ μεταβολὴ τῶν δώρων στὸ θεῖο σῶμα καὶ αἷμα, ποὺ εἶναι ἡ θυσία, ἐπειδὴ εὐρίσκεται ἐπάνω ἀπὸ τὴ δύναμι τοῦ ἀνθρώπου, ἐνεργεῖ μὲν ἡ χάρις, εὐχεται δὲ ἀπλῶς ὁ ἱερεὺς.
- 3 Ἐπομένως, ἂν καὶ πραγματικὰ ἡ θυσία εἶναι ἔργο καὶ πράγμα, ὁ ἱερεὺς, ἀφοῦ δὲν πράττει σ' αὐτὴ τίποτε ἀλλὰ μόνο λέγει, εὐλόγως λέγει ὅτι προσφέρει ὄχι πρακτικὴ ἀλλὰ λογικὴ λατρεία.

53

Γιατί ἡ τελετὴ καλεῖται μόνο
εὐχαριστία

- 1 Καὶ τοῦτο δὲ ἀξίζει νὰ ἐξετασθῆ. Δηλαδή, ἀφοῦ ἡ τελετὴ εἶναι καὶ εὐχαριστήριος καὶ ἱκετήριος, γιατί δὲν καλεῖται καὶ τὰ δύο, ἀλλὰ μόνο εὐχαριστία;
- 2 Τὸ ὄνομα ἐδόθηκε ἀπὸ τὸ στοιχεῖο ποὺ ἐπικρατεῖ. Διότι περισσότερα εἶναι τῆς εὐχαριστίας ἀπὸ τῆς ἱκεσίας τὰ κίνητρα, ἀφοῦ περισσότερα ἐλάβαμε ἀπὸ ὅσα χρειαζόμαστε ἀκόμη. Αὐτὰ μὲν εἶναι μέρος, ἐκεῖνα δὲ σύνολο. Πραγματικὰ αὐτὰ ποὺ ἱκετεύομε νὰ λάβωμε, εἶναι μέρος ἀπὸ ὅσα ἐλάβαμε. Ὅσο ἐξαρτώταν ἀπὸ τὸν Θεὸ ἐλάβαμε τὰ πάντα καὶ δὲν παρέλειψε

οὐπω καιρὸν ἔχομεν, ὥσπερ ἡ ἀφθαρσία τῶν σωμάτων καὶ ἡ ἀθανασία καὶ ἡ ἐν οὐρανοῖς βασιλεία· τὰ δὲ λαβόντες οὐ κατέσχομεν, ὥσπερ ἡ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν καὶ τᾶλλα τὰ διὰ τῶν μυστηρίων ἡμῖν χορηγούμενα δῶρα· τὰ δὲ ἀπεβάλομεν, ὅτι κακῶς ἐχρησάμεθα, ἵνα μὴ γενώμεθα χείρους, ὥσπερ ἄνεσιν καὶ ὑγείαν καὶ πλοῦτον, οἱ τρυφῆς ὕλην καὶ πονηρίας ποιησάμενοι ταῦτα, ἢ ἐπὶ κέρδει μείζονι, ὥσπερ ὁ Ἰώβ, τῶν ἀγαθῶν ἀποστερούμεθα τῶν παρόντων.

3 Ὅθεν δῆλον ὡς ἱκεσίας μὲν οὐδένα τόπον ἀφῆκεν ὁ Θεός, εὐχαριστίας δὲ πᾶσαν ἀφορμὴν δέδωκεν· ἡμεῖς δὲ τὴν ἔνδειαν ἡμῖν αὐτοῖς ὑπὸ ραθυμίας κατασκευάζοντες τῆς ἱκεσίας δεόμεθα.

4 Ἰδῶμεν δὲ περὶ τίνων ἱκετεύομεν. Περὶ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν. Ἄλλὰ ταύτην πλουσίαν ἐλάβομεν καὶ μηδὲν ἀγωνισάμενοι διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. Τί οὖν πάλιν αὐτὴν αἰτοῦμεν; Ὅτι πάλιν ὑπεύθυνοι γεγόναμεν ἁμαρτίαις. Ἄλλὰ τί τὸ αἷτιον ἡμῖν τῆς εὐθύνης ταύτης; Ἡμεῖς αὐτοί. Οὐκοῦν καὶ τῆς ἱκεσίας ἡμεῖς.

5 Ἐτι περὶ τῆς βασιλείας, ἵνα κληρονομήσωμεν αὐτῆς, ἱκετεύομεν. καὶ μὴν δέδοται ἡμῖν αὕτη ἡ κληρονομία. Καὶ γὰρ τέκνα Θεοῦ γεγόναμεν αὐτοῦ τοῦ περικειμένου τὴν βασιλείαν. Τίς γὰρ κληρονόμος, εἰ μὴ τὸ τέκνον; Τί δὲ τῶν πατρῶων διαφεύγει τὸν κληρονόμον; Οὐδέν. Πῶς οὖν αἰτοῦμεν τὸ ἤδη δοθέν; Ἀλλότρια τῆς υἰοθεσίας ἐτολμήσαμεν, μετὰ τὸ ἐκ Θεοῦ γεννηθῆναι καὶ εἰς ταύτην ἀναβῆναι τὴν τιμὴν, ἀντὶ υἰῶν πονηροὶ δοῦλοι γεγόναμεν· καὶ διὰ τοῦτο ὡς περὶ ἀλλοτρίου πράγματος καὶ οὐδὲν ἡμῖν διαφέροντος ἱκετεύομεν. Οὐκοῦν καὶ ταύτης ἡμεῖς ἐσμεν αἷτιοι τῆς ἱκεσίας ἡμῖν αὐτοῖς.

6 Περὶ δὲ τῶν σωματικῶν ἀγαθῶν ὁ Κύριος ἐκέλευσεν· «αἰτεῖτε

---

1. Γέννησις ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ υἰοθεσία πραγματοποιεῖται διὰ τοῦ βαπτίσματος, Ἰω. 3,3 - 8.

- τίποτε πού νά μή τὸ ἔδωσε. Ἄλλὰ γιὰ μερικά ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ δὲν εἶναι ἀκόμη καιρὸς νὰ τὰ ἀποκτήσωμε, ὅπως εἶναι ἡ ἀφθαρσία τῶν σωμάτων, ἡ ἀθανασία, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· ἄλλα, ἐνῶ τὰ ἐπήραμε, δὲν τὰ ἐκρατήσαμε, ὅπως εἶναι ἡ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν καὶ τὰ ἄλλα δῶρα πού μᾶς χορηγοῦνται διὰ τῶν μυστηρίων· ἄλλα τὰ ἐχάσαμε, διότι τὰ ἐχρησιμοποίησαμε κακῶς, ὅπως εἶναι ἡ ἄνεσις, ἡ ὑγεία, ὁ πλοῦτος, κι' αὐτὸ συνέβηκε γιὰ νὰ μή γίνωμε χειρότεροι ἐμεῖς πού καταστήσαμε αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ τροφή τῆς διαφθορᾶς καὶ τῆς πονηρίας ἢ διότι στερούμαστε αὐτὰ τὰ παρόντα ἀγαθὰ γιὰ μεγαλύτερο πνευματικὸ κέρδος, ὅπως ὁ Ἰώβ.
- 3 Εἶναι λοιπὸν φανερὸ ὅτι γιὰ ἱκεσία μὲν δὲν ἄφησε θέσι ὁ Θεός, ἀλλὰ μᾶς ἔδωσε κάθε ἀφορμὴ γιὰ εὐχαριστία. Ἐμεῖς ὅμως προξενώντας οἱ ἴδιοι ἀπὸ ἀμέλεια τὴν ἔλλειψι στους ἑαυτούς μας ἔχομε ἀνάγκη τῆς ἱκεσίας.
- 4 Ἄς ἰδοῦμε δὲ γιὰ ποιά πράγματα ἱκετεύομε. Γιὰ ἄφεσι ἁμαρτιῶν. Ἄλλ' αὐτὴν τὴν ἐπήραμε πλούσια καὶ χωρὶς νὰ ἀγωνισθοῦμε μὲ τὸ βάπτισμα. Γιατί λοιπὸν τὴν ζητοῦμε πάλι; Διότι μὲ τὶς ἁμαρτίες μας ἐγίναμε πάλι ἔνοχοι. Ἄλλὰ ποιοὸ εἶναι τὸ αἷτιο αὐτῆς τῆς ἐνοχῆς μας; Ἐμεῖς οἱ ἴδιοι. Ἐμεῖς λοιπὸν εἴμαστε αἷτιοι καὶ τῆς ἱκεσίας.
- 5 Ἐπίσης ἱκετεύομε γιὰ τὴ βασιλεία, ὥστε νὰ τὴν κληρονομήσωμε. Καὶ ὅμως αὐτὴ ἡ κληρονομία μᾶς ἔχει δοθῆ. Πραγματικὰ ἐγίναμε τέκνα Θεοῦ, αὐτοῦ πού κατέχει τὸ βασιλικὸ ἀξίωμα· καὶ ποιοὸς εἶναι κληρονόμος, παρὰ τὸ τέκνο; Τί δὲ ἀπὸ τὰ πατρικὰ κτήματα ξεφεύγει ἀπὸ τὸν κληρονόμο; Τίποτε. Πῶς λοιπὸν ζητοῦμε κάτι πού ἐδόθηκε ἤδη; Μετὰ τὴ γέννησί μας ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ τὴν ἀνάβασί μας σ' αὐτὴν τὴν τιμὴ τοῦ υἱοῦ¹, διεπράξαμε ἔργα ξένα πρὸς τὴν υἰοθεσία, ἀντὶ γιὰ υἱοὺς ἐγίναμε πονηροὶ δοῦλοι· καὶ γι' αὐτὸ ἱκετεύομε γιὰ τὴ βασιλεία σὰν πρᾶγμα ξένο καὶ ἄσχετο μ' ἐμᾶς. Ἐπομένως καὶ αὐτῆς τῆς ἱκεσίας αἷτιοι ἐμεῖς εἴμαστε.
- 6 Γιὰ τὰ σωματικὰ ἀγαθὰ πάντως παρήγγειλε ὁ Κύριος. «Ζη-

πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην ⁶², καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν», καὶ «μὴ μεριμνᾶτε περὶ τροφῆς καὶ ἐνδυμάτων, καὶ ὁ Πατὴρ ἡμῶν ὁ οὐράνιος πᾶσαν χορηγήσει τὴν χρείαν». Ἡμεῖς δὲ ἐπειδὴν αὐτῶν ἐνδεῶς ἔχωμεν, ἢ διὰ ραθυμίαν καὶ ἀπιστίαν τοῦτο πάσχομεν καὶ τὸ μὴ τηρῆσαι τὴν περὶ αὐτῶν ⁶³ ἐντολήν, καὶ τότε ἡ ἐνδεια ἔργον ἡμέτερον καὶ ἡ δι' αὐτὴν ἰκεσία ἢ προνοία Θεοῦ καὶ φιλανθρωπία, ὥσπερ ὁ Ἰώβ, ἵνα μειζόνων τύχωμεν καὶ τιμιωτέρων, καὶ τότε ἡ ἐνδεια ἐκείνη ἐστὶ μὲν τοῦ Θεοῦ ἔργον, ἔστι δὲ οὐ δεήσεώς τινος καὶ ἰκεσίας ἀλλὰ δοξολογίας ἀφορμὴ καὶ εὐχαριστίας, ὥσπερ ὁ Ἰώβ ἔλεγεν, «εἶη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον» εἰς τοὺς αἰῶνας.

7 Ὁρᾶς ὅτι τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς ἅπαντα πρὸς δοξολογίαν καὶ εὐχαριστίαν φέρει μόνον, τῶν δὲ ἰκεσιῶν τούτων καὶ τῶν δεήσεων ἡμεῖς αἴτιοι; Διὰ τοῦτο, πάντων τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν σωματικῶν καὶ τῶν τῆς ψυχῆς ἐν ταῖς πρὸς Θεὸν ὁμιλίαις μνημονεύοντες, ἐπ' εὐχαριστία πάντων μνημονεύομεν, εἴτε πάρεστιν ἡμῖν ἅπαντα, εἴτε μὴ ἐκεῖνος γὰρ ἅπαξ ἔδωκεν ἅπαντα καὶ οὐδὲν ἀφῆκε παρ' ἑαυτῷ. Καὶ τοῦτο εἰδὼς ὁ μακάριος Ἀπόστολος ἐκέλευσε πάντων ἕνεκα εὐχαριστεῖν, γράφων· «πάντοτε χαίρετε, ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε».

8 Τούτου χάριν τὴν τελειωτάτην καὶ ἀκριβεστάτην πρὸς τὸν Θεὸν ὁμιλίαν, τὴν τῆς κοινωνίας τελετήν, ἐν ἧ μνημονεύομεν, οὐ ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς χάριτος ἀλλὰ πάντων ἀπλῶς τῶν ἐκ Θεοῦ ἀγαθῶν καὶ ὄντων ἡμῖν ἐνεργεῖα καὶ ἐσομένων, εὐχαριστίαν ὀνομάζειν εἰκὸς ἦν, οὐκ ἐξ ὧν ἡμεῖς δυστυχοῦντες δεόμεθα καλοῦντες αὐτήν, ἀλλ' ἐξ ὧν ὁ Θεὸς ἡμᾶς ἐνεργετεῖ, οὐδ' ἀπὸ τῆς ἡμε-

62. καὶ τὴν δικαιοσύνην παραλ. S

63. αὐτὸν S

τείτε πρώτα τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ καὶ τὴ δικαιοσύνη καὶ ὅλα αὐτὰ θὰ σᾶς δοθοῦν σὰν κάτι πρόσθετο»² καὶ «μὴ φροντίζετε γιὰ τροφή καὶ ἐνδύματα, καὶ ὁ Πατήρ σας ὁ οὐράνιος θὰ σᾶς χορηγήσῃ κάθε τι ποὺ χρειάζεσθε»³. Ἐμεῖς δέ, ὅταν μᾶς λείπουν αὐτὰ, αὐτὸ τὸ παθαίνομε εἴτε ἀπὸ ἀμέλεια καὶ ἀπιστία καὶ ἀπὸ τὴν μὴ τήρησι τῆς ἐντολῆς γι' αὐτὰ, καὶ τότε τόσο ἡ ἔλλειψις ὅσο καὶ ἡ ἰκεσία γιὰ τὴν πλήρωσίν της εἶναι ἰδικό μας ἔργο, εἴτε ἀπὸ πρόνοια καὶ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, ὅπως ὁ Ἰώβ, γιὰ ν' ἀποκτήσωμε μεγαλύτερα καὶ πολυτιμότερα, καὶ τότε ἐκείνη ἡ ἔλλειψις εἶναι μὲν ἔργο τοῦ Θεοῦ, δὲν εἶναι ὅμως ἀφορμὴ δεήσεως καὶ ἰκεσίας, ἀλλὰ δοξολογίας καὶ εὐχαριστίας, ὅπως ἔλεγε ὁ Ἰώβ, «ὡς εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου εὐλογημένο» σὲ ὅλους τοὺς αἰῶνες⁴.

7 Βλέπεις ὅτι ὅλα τὰ ἀπὸ τὸν Θεὸ δῶρα ὀδηγοῦν μόνο σὲ δοξολογία καὶ εὐχαριστία, τῶν ἰκεσιῶν δὲ τούτων καὶ τῶν δεήσεων αἴτιοι εἴμαστε ἡμεῖς; Γι' αὐτό, ὅταν μνημονεύωμε κατὰ τίς συνομιλίες μας πρὸς τὸν Θεὸ ὅλα τὰ ἀγαθὰ, τόσο τὰ σωματικά ὅσο καὶ τὰ ψυχικά, τὰ μνημονεύομε ὅλα γιὰ εὐχαριστία, εἴτε τὰ κατέχομε εἴτε ὄχι. Ἐκεῖνος βέβαια μᾶς τὰ ἔδωσε ὅλα διαμιᾶς καὶ δὲν ἐκράτησε τίποτε κοντά του. Καὶ αὐτὸ γνωρίζοντας ὁ μακάριος ἀπόστολος, παρήγγειλε νὰ εὐχαριστοῦμε γιὰ ὅλα, γράφοντας, «πάντοτε νὰ χαίρετε, νὰ εὐχαριστῆτε γιὰ ὅλα»⁵.

8 Γιὰ τὸ λόγο τοῦτο τὴν τελειότερα καὶ ἀκριβεστέρα συνομιλία μὲ τὸν Θεὸ, τὴν τελετὴ τῆς κοινωνίας, στήν ὁποία μνημονεύομε, ὄχι ἀπλῶς αὐτὴ ἢ ἐκείνη τὴ χάρι ἀλλὰ γενικῶς ὅλα τὰ ἀπὸ τὸ Θεὸ χορηγούμενα ἀγαθὰ, καὶ ὅσα τὰ κατέχομε στήν πραγματικότητα καὶ ὅσα ἀπόκεινται γιὰ τὸ μέλλον, εὐλογα τὴν ὀνομάζομε εὐχαριστία, ὄχι ἀπὸ τίς ἰδικές μας παρακλήσεις ἐξ αἰτίας τῆς δυστυχίας μας, ἀλλ' ἀπὸ τίς εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ

2. Ματθ. 6,33. Λουκᾶ 12,31.

3. Ματθ. 6,25. Λουκᾶ 12,22· 31.

4. Ἰώβ 1,21.

5. Α' Θεσσ. 5,16· 18.

τέρας πενίας ἀλλ' ἀπὸ τοῦ πλούτου τῆς ἐκείνου χρηστότητος.

9 Ἐπεὶ γὰρ καὶ ἱκετεύομεν ἐν αὐτῇ τὸν Θεὸν καὶ εὐχαριστοῦμεν, ἀλλ' ἢ μὲν εὐχαριστία Θεοῦ ἔργον, ὡς εἴρηται· ἢ δὲ ἱκεσία τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας. Καὶ ἢ μὲν εὐχαριστία ἐπὶ πλείοσιν, ἢ δὲ ἱκεσία ὑπὲρ ἐλαττόνων· ἢ μὲν γὰρ ἐπὶ πᾶσιν ἀπλῶς ἀγαθοῖς, ἢ δὲ ἀπ' ⁶⁴ ἐνίων· διὰ τοῦτο ἀπὸ τῶν κρείττωνων καὶ πλειόνων ἔδει τοῦνομα αὐτῇ θεμένους εὐχαριστίαν ὀνομάζειν· οὕτω γὰρ καὶ ὁ ἄνθρωπος ζῶον λογικὸν λέγεται, καίτοι καὶ ἀλόγου τινὸς μετέχων, ἀπὸ τοῦ κρείττονος καὶ μείζονος μέρους καλούμενος.

10 Ἄλλως θ' ὅτι ὁ πρῶτος αὐτὴν καταδείξας, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, οὐχ ἱκετεύων ἀλλὰ μόνον εὐχαριστῶν τῷ Πατρὶ ταύτην ἐτέλεσε καὶ παρέδωκε τὴν τελετὴν, καὶ τούτου χάριν ἡ Ἐκκλησία, ὅπερ οὔσαν παρέλαβεν αὐτήν, τοῦτο καλεῖ Εὐχαριστίαν ὀνομάζουσα.

11 Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον.

ΝΔ'

Περὶ τῆς ἐπὶ τῇ κοινωνίᾳ τῶν μυστηρίων
κοινῆς εὐχαριστίας καὶ τῶν πρὸς
τῷ τέλει τῆς ἱεροουργίας εὐχῶν

1 Ὁ δὲ ἱερεὺς τοὺς μεταλαβόντας τῶν μυστηρίων ὑπὲρ τῆς μεταλήψεως εὐχαριστῆσαι κελεῖται τῷ μεταδόντι Θεῷ· καὶ τοῦτο οὐ παρέργως οὐδὲ ραθύμως, ἀλλὰ μετὰ σπουδῆς. Τοῦτο γὰρ βούλεται τὸ «ὀρθοί»), οὐκ ἀνακειμένους οὐδὲ καθημένους, ἀλλὰ καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα πρὸς αὐτὸν ἀνατείνοντας.

2 Εἶτα δὴ καὶ τᾶλλα τὰ εἰωθότα δεηθῆναι τοῦ Θεοῦ παραινέσας,

πρὸς ἡμᾶς, οὔτε ἀπὸ τὴν πτωχεία μας, ἀλλ' ἀπὸ τὸν πλοῦτο τῆς χρηστότητος ἐκείνου.

9 Πραγματικὰ στήν τελετὴ αὐτὴ καὶ ἱκετεύομε καὶ εὐχαριστοῦμε τὸ Θεό, ἀλλά ἡ μὲν εὐχαριστία εἶναι ἔργο τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἔχει λεχθῆ, ἡ δὲ ἱκεσία τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας. Καὶ ἡ μὲν εὐχαριστία ἀναφέρεται σὲ μεγάλο ἀριθμὸ ἀντικειμένων, ἡ δὲ ἱκεσία ἀναφέρεται σὲ λιγώτερα· ἡ πρώτη σὲ ὅλα γενικῶς τὰ ἀγαθὰ, ἡ δευτέρα σὲ μερικά· γι' αὐτὸ ἔπρεπε νὰ τῆς δώσωμε τὸ ὄνομα εὐχαριστία παίρνοντάς το ἀπὸ τὰ ἀνώτερα καὶ περισσότερα· γι' αὐτὸ ἄλλωστε καὶ ὁ ἄνθρωπος λέγεται ζῶο λογικό, ἂν καὶ μετέχει καὶ λίγο ἀπὸ τὸ ἄλογο, παίρνοντας τὸ ὄνομα ἀπὸ τὸ ἀνώτερο καὶ μεγαλύτερο μέρος.

10 Ἄλλωστε, ἐπειδὴ ὁ πρῶτος, ποὺ ἐδίδαξε αὐτὴν τὴν τελετὴ Κύριος μας Ἰησοῦς Χριστός, τὴν ἐτέλεσε καὶ τὴν παρέδωσε ὄχι ἱκετεύοντας ἀλλὰ μόνο εὐχαριστώντας τὸν Πατέρα, γι' αὐτὸ ἡ Ἐκκλησία, παραλαμβάνοντάς την ὅ,τι ἦταν, αὐτὸ τὴν ὀνομάζει εὐχαριστία.

11 Ἀρκετὰ γι' αὐτὸ τὸ ζήτημα.

54

Περὶ τῆς κοινῆς εὐχαριστίας κατὰ
τὴν εὐκαιρία τῆς κοινωνίας τῶν
μυστηρίων καὶ περὶ τῶν εὐχῶν
στὸ τέλος τῆς λειτουργίας

1 Ὁ ἱερεὺς σ' αὐτοὺς ποὺ μετέλαβαν τῶν μυστηρίων παραγγέλλει νὰ εὐχαριστήσουν γι' αὐτὴν τὴν μετάληψι τὸν Θεὸ ποὺ τὴν μετέδωσε· κι' αὐτὸ ὄχι πάρεργα ἢ ράθυμα, ἀλλὰ μέ ζῆλο. Αὐτὸ πραγματικὰ σημαίνει τὸ «ὀρθοί»· δὲν ἀναφέρεται σὲ ἀνθρώπους ποὺ εἶναι ἐξαπλωμένοι οὔτε καθισμένοι, ἀλλὰ σὲ ἀνθρώπους ποὺ ὑψώνουν τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα τους πρὸς αὐτόν.

2 Ἐπειτα, ἀφοῦ προτρέψη νὰ δεηθοῦν τοῦ Θεοῦ καὶ γιὰ τὰ ἄλλα, τὰ συνηθισμένα, ἐξέρχεται ἀπὸ τὸ θυσιαστήριο καί,

- ἔξεισι τοῦ θυσιαστηρίου καὶ στάς πρὸ τῶν θυρῶν ἀναγινώσκει τὴν ὑπὲρ ἀπάντων εὐχὴν.
- 3 Ἐνταῦθα δὲ ἐκεῖνο ἐπισημῆνασθαι χρὴ, πῶς μετὰ τὴν ἱεροουργίαν καὶ τὴν ἐπὶ ταύτῃ δοξολογίαν, ὡς δὴ τῶν εἰς τὸ θεῖον ὀφειλομένων τελεσθέντων ἀπάντων, ὥσπερ ἀπολύων ἑαυτὸν τῆς μετὰ τοῦ Θεοῦ συνουσίας καὶ τοῦ ὕψους ἐκείνου εἰς τὴν τῶν ἀνθρώπων ὁμιλίαν, φαίνεται κατὰ μικρὸν καταβαίνων, καὶ τοῦτο ἱεροπρεπῶς. Καὶ γὰρ εὐχόμενος τοῦτο ποιεῖ· καὶ ὁ τρόπος τῆς εὐχῆς καὶ ὁ τόπος δείκνυσιν αὐτὸν καταβαίνοντα.
- 4 Πρῶτερον μὲν γὰρ ἔνδον τοῦ θυσιαστηρίου καὶ ἐφ' ἑαυτοῦ, μηδενὸς ἀκούοντος, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἀποτεινόμενος εὐχεται· νῦν δὲ τοῦ θυσιαστηρίου ἐξελθὼν καὶ τοῦ πλήθους μέσος γενόμενος, πάντων ἀκουόντων, τὴν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας καὶ πάντων τῶν πιστῶν κοινὴν ποιεῖται δέησιν. Εἶτα καὶ τὸν προσενεχθέντα ἄρτον, ἐξ οὗ τὸν ἱερὸν ἀπέτεμεν ἄρτον, εἰς πολλὰ διελῶν, διαδίδωσι τοῖς πιστοῖς ὡς ἅγιον γενόμενον αὐτῷ τῷ ἀνατεθῆναι Θεῷ καὶ προσενεχθῆναι· οἱ δὲ σὺν εὐλαβείᾳ πάσῃ δέχονται καὶ καταφιλοῦσι τὴν δεξιᾶν, ὡς ἂν προσφάτως ἀψαμένῃν τοῦ παναγίου τοῦ Σωτῆρος σώματος καὶ τὸν ἐκεῖθεν ἁγιασμόν δεξαμένην, καὶ μεταδιδόναι τοῖς ψαύουσι πιστευομένην.
- 5 Ἐν τοσοῦτῳ δὲ καὶ τὸν αἴτιον καὶ χορηγὸν αὐτοῖς τῶν ἀγαθῶν τούτων δοξολογοῦσι, καὶ ἡ δοξολογία τῆς Γραφῆς, «εἶη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον», καὶ τὰ ἐξῆς, καὶ τοῦτο πολλᾶκις βοήσαντες ψαλμὸν ἔπειτα ἀναγινώσκουσι δοξολογίας γέμοντα καὶ εὐχαριστίας. Τίς δὲ ὁ ψαλμός; «Εὐλογήσω τὸν Κύριον ἐν παντὶ καιρῷ».
- 6 Τοῦ δὲ ἄρτου διαδοθέντος καὶ τοῦ ψαλμοῦ τελεσθέντος, εὐχεται ὁ ἱερεὺς τῷ πλήθει τὴν τελευταίαν εὐχὴν, οὐ μόνον ἔξω τοῦ θυσιαστηρίου καὶ πάντων ἀκουόντων, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ πλῆθος ἀποτεινόμενος τὰ ῥήματα τῆς εὐχῆς, μείζονα νῦν ἢ πρότε-

6. Ἰώβ 1,21.

7. Ψαλμ. 33,1.

ἀφοῦ σταθῆ πρὶν ἀπὸ τὶς θύρες, ἀναγινώσκει τὴν εὐχὴ γιὰ ὄλους.

3 Ἐδῶ χρειάζεται νὰ ἐπισημανθῆ ἐκεῖνο, πῶς μετὰ τὴν ἱερουργία καὶ τὴν δοξολογία ποὺ τὴν τερματίζει, καθὼς ὅλα τὰ ὀφειλόμενα στὸ θεῖο ἐτελέσθησαν, φαίνεται ὁ ἱερεὺς βαθμιαίως νὰ κατεβαίνει, καὶ μάλιστα ἱεροπρεπῶς, σὰν νὰ ἀπολύη τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὴν συναναστροφή μὲ τὸν Θεὸ καὶ ἀπὸ τὸ ὕψος ἐκεῖνο στὴν συναναστροφή τῶν ἀνθρώπων. Καὶ εἶναι ἀλήθεια ὅτι πράττει αὐτὸ τὸ πράγμα προσευχόμενος· καὶ ὁ τρόπος τῆς προσευχῆς καὶ ὁ τόπος τὸν δεικνύουν νὰ κατεβαίνει.

4 Πραγματικὰ στὴν ἀρχὴ εὔχεται στὸ θυσιαστήριο καὶ ἀπὸ μέσα του, χωρὶς ν' ἀκούη κανεὶς καὶ ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸ Θεὸ· τῶρα ὁμως, ἐξερχόμενος ἀπὸ τὸ θυσιαστήριο καὶ ἐμφανιζόμενος ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους, κάμνει τὴν κοινὴ δέησι ὑπὲρ ὅλης τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὑπὲρ ὅλων τῶν πιστῶν σ' ἐπήκοο ὄλων. Ἐπειτα, ἀφοῦ καὶ τὸν προσφερόμενο ἄρτο, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἀπέκοψε τὸν ἱερὸ ἄρτο, τὸν τεμαχίσῃ σὲ πολλὰ μερίδια, τὸν μεταδίδει στοὺς πιστοὺς ὡσὰν ἁγιασμένο ἀπλῶς μὲ τὸ νὰ ἀνατεθῆ καὶ προσφερθῆ στὸ Θεό· αὐτοὶ δὲ τὸν δέχονται μὲ πολλὴ εὐλάβεια καὶ καταφιλοῦν τὸ δεξιὸ του χέρι, μὲ τὴν ἰδέα ὅτι προσφάτως ἔγγισε τὸ πανάγιο σῶμα τοῦ Σωτῆρος κι' ἐδέχθηκε τὸν ἀπὸ ἐκεῖ ἁγιασμό καὶ πιστεύεται ὅτι τὸν μεταδίδει σ' ὅσους ἔχουν ἐπαφὴ μὲ αὐτήν.

5 Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσι δοξολογοῦν τὸν σὲ αὐτοὺς αἴτιο τούτων τῶν ἀγαθῶν, καὶ ἡ δοξολογία εἶναι τῆς Γραφῆς, «ὡς εἶναι τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένο»⁶ καὶ τὰ ἐπόμενα, καὶ ἀφοῦ ἐκφωνήσουν αὐτὸ πολλές φορές, ἔπειτα ἀναγινώσκουν ψαλμὸ γεμᾶτο δοξολογία καὶ εὐχαριστία. Ποιὸς δὲ εἶναι ὁ ψαλμὸς; «Θὰ εὐλογήσω τὸν Κύριο σὲ κάθε καιρὸ»⁷.

6 Ἀφοῦ δὲ διαδοθῆ ὁ ἄρτος καὶ τελειώσῃ ὁ ψαλμὸς, ἀπαγγέλλει ὁ ἱερεὺς στὸ πλῆθος τὴν τελευταία εὐχὴ, ἐνῶ ὄχι μόνο ἀκούεται ἀπὸ ὄλους ποὺ εὐρίσκονται ἔξω τοῦ θυσιαστηρίου, ἀλλὰ καὶ ἀπευθύνει τὰ λόγια τῆς εὐχῆς πρὸς τὸ πλῆθος ὄλο-

ρον ἐνδεικνύμενος τὴν πρὸς τοὺς πολλοὺς κοινωνίαν. Τίς δὲ ἡ εὐχή; Ἴνα ἐλεηθέντες σωθῶμεν, ὡς οὐδὲν ἔχοντες οἴκοθεν εἰσενεγκεῖν σωτηρίας ἄξιον, ἀλλὰ πρὸς μόνην ἀφορῶντες τὴν τοῦ σῶσαι δυναμένου φιλανθρωπίαν. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ πολλῶν ἐνταῦθα μέμνηται πρέσβων τῶν εἰς τοῦτο βοηθησόντων ἡμῖν· καὶ πρὸ πάντων τῆς παναγίας Μητρὸς τοῦ Θεοῦ, δι' ἧς καὶ τὴν ἀρχὴν ἐλεήθημεν.

7 Τὸ δὲ προοίμιον τῆς εὐχῆς, «Χριστὸς ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν», οὐ τῶν νόθων εἰς καὶ τῶν ψευδωνύμων, οὓς πολλοὺς ποτε ἐσέβομεν, ἀλλ' ὃν ὕστερον μόλις εὔρομεν, «ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν».

8 Διὰ τοῦτο καὶ μόνῳ αὐτῷ πρέπει ὡς Θεῷ πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

κληρο, δεικνύοντας ἔτσι ὅτι ἡ κοινωνία πρὸς τοὺς πολλοὺς εἶναι τώρα μεγαλυτέρα ἀπὸ πρωτύτερα. Ποιὰ δὲ εἶναι ἡ εὐχή; Νὰ σωθοῦμε ἀπὸ ἐλεημοσύνη, ἀφοῦ δὲν ἔχομε τίποτε νὰ προσφέρωμε ἀπὸ ἰδικό μας ἄξιο τῆς σωτηρίας, ἀλλὰ ἀποβλέπομε σὲ μόνη τῇ φιλανθρωπία αὐτοῦ ποὺ μπορεῖ νὰ μᾶς σώσῃ. Γι' αὐτὸ στὸ σημεῖο αὐτὸ μνημονεύει πολλοὺς πρεσβευτὰς ποὺ θὰ βοηθήσουν σ' αὐτό, καὶ πρὸ πάντων τὴν παναγία Μητέρα τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς ὁποίας ἐπετύχαμε τὴν σωτηρία ἀπὸ τὴν ἀρχή.

7 Τὸ δὲ προοίμιο τῆς εὐχῆς, «Χριστὸς ὁ ἀληθινὸς Θεὸς μας», δὲν ἀναφέρεται σ' ἓνα ἀπὸ τοὺς νόθους καὶ ψευδωνύμους, ποὺ κατὰ πλήθη ἐλατρεύαμε κάποτε, ἀλλὰ σ' αὐτὸν ποὺ μόλις ἀργότερα εὐρήκαμε, «τὸν ἀληθινὸ Θεό μας».

8 Γι' αὐτὸ καὶ μόνο σ' αὐτόν, ὡς Θεό, ἀρμόζει δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, μαζί μὲ τὸν ἄναρχο Πατέρα του καὶ τὸ πανάγιο καὶ ἀγαθὸ καὶ ζωοποιό του Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΖΩΗΣ

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

Ὅτι διὰ τῶν θείων συνίσταται μυστηρίων τοῦ βαπτίσματος, τοῦ μύρου καὶ τῆς ἱερᾶς κοινωνίας

1 Ἡ ἐν Χριστῷ ζωὴ φύεται μὲν¹ ἐν τῷδε τῷ βίῳ καὶ τὰς ἀρχὰς ἐντεῦθεν λαμβάνει, τελειοῦται δὲ ἐπὶ τοῦ μέλλοντος, ἐπειδὴν εἰς ἐκείνην ἀφικώμεθα τὴν ἡμέραν· καὶ οὔτε ὁ βίος οὗτος τελείως δύναται ταύτην ἐνθεῖναι ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς οὔτε ὁ μέλλων μὴ τὰς ἀρχὰς ἐντεῦθεν λαβῶν. Ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ παρόντος τὸ σαρκίον ἐπισκοτεῖ, καὶ ἡ ἐκεῖθεν νεφέλη καὶ φθορά, μὴ δυναμένη τὴν ἀφθαρσίαν κληρονομεῖν (ὅθεν ὁ Παῦλος τὸ ἀναλῦσαι πρὸς τὸ συνεῖναι Χριστῷ καὶ μάλα ἐνόμισε φέρειν, «ἀναλῦσαι γάρ, φησί, καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι, πολλῶ μᾶλλον κρεῖσσον»), ὃ τε μέλλων, οὓς ἂν μὴ τὰς δυνάμεις καὶ τὰς αἰσθήσεις, ὧν ἂν δέοι πρὸς τὸν βίον ἐκεῖνον, ἔχοντας λάβοι, τούτοις οὐδὲν ἔσται πλέον εἰς εὐδαιμονίαν, ἀλλὰ νεκροὶ καὶ ἄθλιοι τὸν μακάριον ἐκεῖνον καὶ ἀθάνατον οἰκήσουσι κόσμον.

2 Ὁ δὲ λόγος, ὅτι τὸ μὲν φῶς ἀνατέλλει καὶ ὁ ἥλιος καθαρὰν τὴν ἀκτῖνα παρέχει, ὀφθαλμὸν δὲ οὐκ ἐνι τηρικαῦτα πλασθῆναι· καὶ ἡ μὲν τοῦ πνεύματος εὐωδία δαφυλῶς ἐκχεῖται καὶ τὰ πάντα κατέχει, ὄσφρησιν δὲ οὐκ ἂν τις λάβοι μὴ ἔχων. Καὶ τῶν μὲν μυστηρίων ἔξεστι κοινωνῆσαι τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ τοὺς φίλους κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καὶ ἃ ἤκουσε παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκεῖ-

1. μὲν παραλ. G

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

Ὅτι ἡ ἐν Χριστῷ ζωὴ συγκροτεῖται
διὰ τῶν μυστηρίων τοῦ βαπτί-
σματος, τοῦ μύρου καὶ τῆς
ἱερᾶς κοινωνίας

1 Ἡ ἐν Χριστῷ ζωὴ φυτρώνει βέβαια σ' αὐτὸν τὸ βίον καὶ ἀπ' αὐτὸν λαμβάνει τὴν ἀρχὴν της, ὀλοκληρῶνεται ὅμως στὸ μέλλον, ὅταν φθάσωμε σ' ἐκείνη τὴν ἡμέραν καὶ οὔτε ὁ παρὼν βίος μπορεῖ νὰ τὴν ἐντυπώσῃ τελείως στὶς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων οὔτε ὁ μέλλων, ἂν δὲν λάβῃ ἀπὸ ἐδῶ τὶς ἀρχές. Πραγματικὰ τὸν παρόντα βίον σκοτίζει τὸ σαρκίον καὶ ἡ ἀπὸ αὐτὸ προερχομένη νεφέλη καὶ φθορὰ, ποὺ δὲ μπορεῖ νὰ κληρονομήσῃ τὴν ἀφθαρσίαν· γι' αὐτὸ ὁ Παῦλος ἔκρινε ὅτι ὁ θάνατος πολὺ συντελεῖ στὴ συνύπαρξιν μὲ τὸ Χριστόν, λέγοντας «τὸ ν' ἀποσυντεθῶ καὶ εὐρεθῶ μαζί μὲ τὸ Χριστόν εἶναι πολὺ ἀνώτερον»¹. Ἐξ ἄλλου ὁ μέλλων βίος, αὐτοῦς ποὺ θὰ παραλάβῃ χωρὶς νὰ ἔχουν τὶς δυνάμεις ποὺ χρειάζονται γι' αὐτόν, δὲν πρόκειται νὰ τοὺς βοηθήσῃ καθόλου γιὰ τὴν εὐδαιμονίαν· αὐτοὶ θὰ κατοικήσουν τὸν μακάριο καὶ ἀθάνατον ἐκεῖνον κόσμον σὰν νεκροὶ καὶ ἄθλιοι.

2 Ὁ λόγος γι' αὐτὸ εἶναι ὅτι τὸ μὲν φῶς ἀνατέλλει καὶ ὁ ἥλιος παρέχει καθαρὰ τὴν ἀκτίνα, ἀλλ' ὁφθαλμὸς δὲν μπορεῖ νὰ πλασθῇ τότε· ὅτι ἡ μὲν εὐωδία τοῦ πνεύματος ἐκχύνεται πλούσια καὶ κατέχει τὰ πάντα, ἀλλὰ ὁσφρησι δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ λάβῃ, ἂν δὲν ἔχη. Καὶ οἱ φίλοι τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ μποροῦν νὰ κοινωνήσουν τοῦ μυστηρίου μαζί του τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ νὰ μάθουν ἀπὸ ἐκεῖνον ὅσα ἄκουσε αὐτὸς ἀπὸ τὸν Πατέρα· γιὰ νὰ τὸ ἐπιτύχουν ὅμως πρέπει νὰ φθάσουν ἐκεῖ

νος, παρ' ἐκείνου μαθεῖν αὐτούς· ἀνάγκη δὲ φίλους ὄντας αὐτοῦ καὶ ὧτα ἔχοντας ἀφικέσθαι. Οὐ γὰρ ἔστιν ἐνταῦθα φιλίαν συστήναι καὶ οὐς ἀνοιγῆναι καὶ ἱμάτιον νυμφικὸν κατασκευασθῆναι καὶ τᾶλλα ἐτοιμασθῆναι, ὧν ἐκείνω δεῖ τῷ νυμφῶνι, ἀλλὰ τούτων ἀπάντων ἐργαστήριον οὗτος ὁ βίος· καὶ οἷς οὐκ ἐγένετο ταῦτα πρὶν ἀπελθεῖν, κοινὸν οὐδὲν εἰς ἐκείνην ἐστὶ τὴν ζωὴν. Καὶ μάρτυρες αἱ πέντε παρθένοι καὶ ὁ εἰς τὸν γάμον κληθείς, ἐπεὶ μὴ ἔχοντες ἦλθον, μὴ κτήσασθαι δυνηθέντες μήτε ἔλαιον μήτε ἱμάτιον.

3 Ὅλωσ δὲ τὸν ἐντὸς ἄνθρωπον, τὸν καινόν, τὸν κατὰ Θεὸν κτιζόμενον, ὁ κόσμος οὗτος ὠδίνει, καὶ πλασθεὶς ἐνταῦθα καὶ μορφωθείς, οὕτω τέλειος εἰς τὸν τέλειον ἐκεῖνον καὶ ἀγήρω τίκτεται κόσμον. Καθάπερ γὰρ τὸ ἔμβρυον, ἕως ἐστὶν ἐν τῷ σκοτεινῷ καὶ νηκτῷ βίῳ πρὸς τὴν ἐν φωτὶ ζωὴν ἢ φύσις παρασκευάζει καὶ πλάττεται καθάπερ εἰς κανόνα τὸν ὑποδεξόμενον ² βίον, τὸν ἴσον τρόπον καὶ τοῖς ἀγίοις συμβαίνει καὶ τοῦτό ἐστιν, ὅπερ ὁ ἀπόστολος ἔφη Παῦλος, Γαλάταις γράφων, «τεκνία μου, οὐς πάλιν ὠδίνω, ἄχρῃς οὗ μορφωθῆ Χριστὸς ἐν ὑμῖν». Οὐ μὴν ἀλλὰ τὰ μὲν ἔμβρυα ταυτησὶ τῆς ζωῆς οὐκ ἂν εἰς αἴσθησιν ἔλθοι ποτέ, τοῖς δὲ μακαρίοις πολλαὶ τῶν μελλόντων ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐμφάσεις. Τὸ δὲ αἴτιον, ὅτι τοῖς μὲν οὐ πάρεστιν οὗτος ὁ βίος, ἀλλ' ἀκριβῶς ἐστὶ μέλλον. Οὐ γὰρ ἐγένετο ἀκτὶς ἐν τοῖς χωρίοις ἐκείνοις, οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐδέν, ἀ τὴν ζωὴν ὑφίστησι ταύτην. Ἐφ' ἡμῶν δὲ οὐκέτι, ἀλλ' ὁ μέλλον ἐκεῖνος τῷ παρόντι τούτῳ καθάπερ ἐνεχέθη καὶ ἀνεμίγη καὶ ὁ ἥλιος ἐκεῖνος καὶ ἡμῖν ἀνέτειλε φιλανθρώπως καὶ τὸ ὑπερουράνιον μύρον ἐν τοῖς δυσώδεσι χωρίοις ἐξεκενώθη καὶ ὁ τῶν ἀγγέλων ἄρτος καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἐδόθη.

2. ὑποδεξόμενον G

2. Ματθ. 25,1 ἐέ.

3. Ματθ. 22,1 - 14.

4. Ἐφ. 4,42.

σάν φίλοι ἤδη καὶ νὰ ἔχουν ὦτα γιὰ ν' ἀκούουν. Διότι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ συναφθῆ ἐκεῖ φιλία καὶ ν' ἀνοιχθῆ οὖς καὶ νὰ κατασκευασθῆ νυμφικὸ ἔνδυμα καὶ νὰ ἐτοιμασθοῦν τὰ ἄλλα ποὺ χρειάζονται σ' ἐκεῖνο τὸ νυμφῶνα, ἀλλὰ ἐργαστήριον ὄλων αὐτῶν εἶναι ὁ παρὼν βίος, καὶ ὅποιοι δὲν τὰ ἀπέκτησαν πρὶν φύγουν ἀπὸ ἐδῶ, δὲν ἔχουν τίποτε κοινὸ μὲ ἐκείνη τὴ ζωὴ. Καὶ μάρτυρες εἶναι οἱ πέντε παρθένοι ² καὶ ὁ προσκληθεὶς στὸ γάμο ³, ποὺ δὲν κατώρθωσαν ν' ἀποκτήσουν οὔτε ἔλαιον οὔτε ἱμάτιον, ἐπειδὴ ἦλθαν χωρὶς νὰ ἔχουν ἀπὸ αὐτά.

³ Γενικὰ τὸν ἐσωτερικὸ ἄνθρωπον, τὸ νέο, τὸν κτιζόμενον κατὰ τὴ θέλησιν τοῦ Θεοῦ ⁴, τὸν κυοφορεῖ ὁ κόσμος αὐτός, καὶ ἀφοῦ αὐτὸς πλασθῆ ἐδῶ καὶ μορφωθῆ, τότε γεννᾶται τέλειος στὸν τέλειον ἐκεῖνον καὶ ἀγέραςτον κόσμον. Ὅπως τὸ ἔμβρυον, ὅσο εἶναι στὸ σκοτεινὸ καὶ κολυμβητικὸ βίον, τὸ προετοιμάζει γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ φωτός ἢ φύσιν καὶ τὸ διαπλάσσει σάν σὲ κανόνα γιὰ τὸν βίον ποὺ θὰ τὸ ὑποδεχθῆ, τὸ ἴδιον συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς ἀγίους. Αὐτὸ εἶναι ποὺ εἶπε ὁ Παῦλος γράφοντας πρὸς τοὺς Γαλάτες, «τέκνα μου, ποὺ πάλι σᾶς κυοφορῶ, ἕως ὅτου μορφωθῆ μέσα σας ὁ Χριστός» ⁵. Τὰ ἔμβρυα ὅμως δὲν πρόκειται νὰ λάβουν ποτὲ αἴσθησιν αὐτῆς τῆς ζωῆς, ἐνῶ οἱ μακάριοι δέχονται πολλὰ ἀναλαμπὰς τῶν μελλόντων κατὰ τὸ παρὼν. Αἴτιον δὲ τούτου εἶναι ὅτι στὰ ἔμβρυα ὁ βίος αὐτὸς δὲν εἶναι παρών, ἀλλ' εἶναι ἀκριβῶς μέλλον. Διότι στὰ σκοτεινὰ ἐκεῖνα χωρὶς δὲν ἔφθανε καμμιά ἀκτίς οὔτε τίποτε ἄλλο ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ συνιστοῦν τὴ ζωὴ αὐτή. Σ' ἐμᾶς ὅμως δὲ συμβαίνει τὸ ἴδιον, ἀλλὰ ὁ μέλλον ἐκεῖνος βίος κατὰ κάποιον τρόπο ἐγχύθηκε καὶ ἀναμίχθηκε, ὁ ἥλιος ἐκεῖνος ἀνέτειλε καὶ σ' ἐμᾶς φιλανθρώπως, τὸ ὑπερουράνιον μύρον ἐκεκένώθηκε στοὺς δυσώδεις τόπους, ὁ ἄρτος τῶν ἀγγέλων ἐδόθηκε καὶ στοὺς ἀνθρώπους ⁶.

5. Γαλ. 4,19.

6. Ψαλμ. 77,25.

4 Διὰ ταῦτα τοίνυν οὐ διατεθῆναι μόνον καὶ παρασκευασθῆναι πρὸς τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἤδη καὶ ζῆν κατ' ἐκείνην καὶ ἐνεργεῖν ἔξεστι τοῖς ἀγίοις ἐν τῷ παρόντι. («Ἐπιλαβοῦ γάρ, φησί, τῆς αἰωνίου ζωῆς»), Τιμοθέω γράφων ὁ Παῦλος, καὶ «ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός», καὶ ὁ θεῖος Ἰγνάτιος, «ἔστιν ὕδωρ ζῶν καὶ λαλοῦν ἐν ἐμοί»· καὶ πολλῶν τοιούτων ἡ Γραφή γέμει. Παρὰ πάντα δὲ ταῦτα, ὅταν αὕτη ἡ ζωὴ συνεῖναι μέχρι παντὸς ἐπαγγέλληται τοῖς ἀγίοις· (αἰδοῦ γάρ, φησὶν, ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἶμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος»), τί προσῆκεν ἄλλο λογιζέσθαι; Οὐ γὰρ τὰ σπέρματα τῆς ζωῆς τῇ γῆ παρασχὼν καὶ τὸ πῦρ καὶ τὴν μάχαιραν βαλὼν ἀπῆλθεν εὐθύς, τὸ φῦσαι καὶ θρέψαι καὶ ἀνάψαι καὶ χρήσασθαι καταλιπὼν τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλ' αὐτὸς παρέστιν ἀληθῶς «ἐνεργῶν ἐν ἡμῖν τὸ θέλειν καὶ τὸ ἐνεργεῖν», ὁ μακάριος ἔφη Παῦλος, καὶ τὸ πῦρ αὐτὸς ἀνάπτει καὶ προσάγει, καὶ τὴν μάχαιραν αὐτὸς ἔστιν ὁ κατέχων. Καὶ ὅπως, «οὔτε ἀξίνη δοξασθήσεται ἄνευ τοῦ αἵροντος αὐτήν» καὶ οἷς οὐ παρέστιν ὁ ἀγαθός, γένοιτ' ἂν οὐδὲν ἀγαθόν. Καίτοι οὐ παρεῖναι τοῖς ἀγίοις ὁ Κύριος ἐπηγγείλατο μόνον, ἀλλὰ καὶ μένειν παρ' αὐτοῖς καί, ὃ τούτου μεῖζον, μονὴν ἐν αὐτοῖς ποιῆσαι. Καί τι λέγω, ὅπου γε καὶ ἐνοῦσθαι λέγεται αὐτοῖς, οὕτω φιλανθρώπως ὥστε ἐν πνεῦμα μετ' αὐτῶν εἶναι· («Ὁ γὰρ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ ἐν πνεῦμά ἐστι»), καί, «ἵνα ᾗτε ἐν σῶμα καὶ ἐν πνεῦμα, καθὼς ἐγεννήθητε³», Παύλου φωνή.

3. ἐκκλήθητε G

7. Α' Τιμ. 6,12.

8. Γαλ. 2,20.

9. Πρὸς Ρωμαίους 7.

10. Ματθ. 28,20.

4 Γι' αὐτὸ λοιπὸν εἶναι δυνατὸ οἱ ἅγιοι, ὄχι μόνον νὰ ρυθμισθοῦν καὶ νὰ παρασκευασθοῦν πρὸς τὴ ζωὴ, ἀλλ' ἀκόμη καὶ νὰ ζοῦν σ' ἐκείνη καὶ νὰ ἐνεργοῦν κατὰ τὸ παρὸν. Διότι λέγει γράφοντας πρὸς τὸν Τιμόθεο ὁ Παῦλος, «κατάλαβε τὴν αἰωνία ζωὴ»⁷· καὶ «ζῶ δὲ ὄχι πλέον ἐγώ, ἀλλὰ ὁ Χριστὸς ζῆ μέσα μου»⁸· καὶ ὁ θεῖος Ἰγνάτιος, «ὑπάρχει μέσα μου ὕδωρ ποῦ ζῆ καὶ ὀμιλεῖ»⁹. Ἡ Γραφή εἶναι γεμάτη ἀπὸ πολλὰ τέτοια χωρία. Ὅταν αὐτὴ ἡ ζωὴ ὑπόσχεται ὅτι θὰ συνυπάρχη διαπαντὸς με τοὺς ἁγίους, διότι λέγει «ἰδοὺ ἐγὼ εἶμαι ὅλες τὶς ἡμέρες μαζί σας ἕως τὴ συντέλεια τῶν αἰώνων»¹⁰, τί ἄλλο πέρα ἀπὸ αὐτὰ ταιριάζει νὰ σκεπτώμαστε; Δὲν ἀνεχώρησε ἀμέσως, μόλις ἔδωσε στὴ γῆ τὰ σπέρματα τῆς ζωῆς καὶ ἔβαλε τὸ πῦρ καὶ τὴ μάχαιρα, ἀφήνοντας στοὺς ἀνθρώπους τὸ φύτευμα καὶ τὴ διατροφή, τὸ ἄναμμα καὶ τὴ χρῆσι, ἀλλὰ παρίσταται ὁ ἴδιος ἀληθινὰ «ἐνεργώντας μέσα μας τὴ θέλησι καὶ τὴν ἐκτέλεσι»¹¹, ὅπως εἶπε ὁ μακάριος Παῦλος, αὐτὸς ἀνάπτει τὸ πῦρ καὶ τὸ τοποθετεῖ, αὐτὸς εἶναι ποῦ κατέχει τὴ μάχαιρα. Καὶ γενικά, «οὔτε ἀξίνα δοξάζεται χωρὶς αὐτὸν ποῦ τὴ σηκώνει»¹² οὔτε κάτι ἀγαθὸ θὰ ἤμποροῦσε νὰ συμβῆ σ' αὐτοὺς ποῦ δὲν παρευρίσκεται ὁ ἀγαθός. Καὶ ὅμως ὁ Κύριος δὲν ὑποσχέθηκε μόνον ὅτι θὰ παρευρίσκεται στοὺς ἁγίους, ἀλλὰ καὶ ὅτι θὰ μένη σ' αὐτοὺς καί, κάτι ποῦ εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ αὐτό, θὰ κατασκευάσῃ σ' αὐτοὺς διαμονή¹³. Θὰ ἀναφέρω μάλιστα τὸ λεγόμενο ὅτι ἐνώνεται μαζί τους τόσο φιλόανθρωπα, ὥστε νὰ γίνεται ἓνα με αὐτοὺς πνεῦμα. «Αὐτὸς ποῦ προσκολλᾶται στὸν Κύριο εἶναι ἓνα πνεῦμα»¹⁴, καὶ «γιὰ νὰ εἴσθε ἓνα σῶμα καὶ ἓνα πνεῦμα, ὅπως ἐγεννηθήκατε»¹⁵, κατὰ τὸ λόγο τοῦ Παύλου.

11. Φιλιπ. 2,13.

12. Ἦσ. 10,15.

13. Ἰω. 14,23.

14. Α' Κορ. 6,17.

15. Ἐφ. 4,4.

5 Καθάπερ γὰρ ἡ φιλανθρωπία ἀρρήτος καὶ ἡ περὶ τὸ ἡμέτερον γένος ἀγάπη τοῦ Θεοῦ τὸν λόγον τὸν ἀνθρώπινον ὑπερβαίνει καὶ τῇ θείᾳ ἀγαθότητι μόνη προσῆκεν (αὕτη γὰρ ἐστὶν «ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ, ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν»), τὸν ἴσον τρόπον ἀκόλουθον καὶ τὴν πρὸς τοὺς φιλουμένους ἔνωσιν ὑπὲρ πᾶσαν ἔνωσιν εἶναι, ἣν ἂν τις δύναίτο λογίσασθαι, καὶ πρὸς οὐδὲν παραδειγμα φέρειν. Διὰ τοῦτο καὶ πολλῶν ἐδέησε τῇ Γραφῇ παραδειγμάτων, ὥστε δυνηθῆναι τὴν συνάφειαν ἐκείνην μηνῦσαι ὡς οὐκ ἀρκοῦντος ἑνός, καὶ νῦν μὲν ἔνοικον καὶ οἰκίαν εἰσάγει, νῦν δὲ ἄμπελον καὶ κλήμα, καὶ νῦν μὲν γάμον, νῦν δὲ μέλη καὶ κεφαλὴν, ὧν οὐδὲν ἐστὶν ἴσον ἐκείνη· οὐ γὰρ ἐστὶν ἀπὸ τούτων τῆς ἀληθείας ἀκριβῶς ἐφικέσθαι.

6 Μάλιστα μὲν γὰρ ἀνάγκη, τῇ φιλίᾳ καὶ τὴν συνάφειαν ἀκόλουθον εἶναι· τί δ' ἂν γένοιτο τῆς θείας ἀγάπης ἴσον; Ἐπειθ' ὅτι καὶ τὰ μάλιστα συνάφειαν καὶ ἐνότητα δεικνύναι δοκοῦντα ὁ γάμος ἐστὶ καὶ ἡ τῶν μελῶν πρὸς τὴν κεφαλὴν ἀρμονία, ταῦτα δὲ παμπληθὲς εἴσω πίπτει, καὶ πολλοῦ δεῖ τὰ ὄντα δηλῶσαι. Καὶ γὰρ ὁ μὲν γάμος οὐκ ἂν οὕτω συνάψαι, ὡς ἐν ἀλλήλοις εἶναι καὶ ζῆν τοὺς συναπτομένους, ὅπερ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας συμβαίνει· ὅθεν ὁ θεῖος Ἀπόστολος εἰπὼν περὶ τοῦ γάμου, «τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν», ἐπήγαγε, «λέγω δὲ εἰς Χριστὸν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν», δεικνὺς οὐ τοῦτον, ἀλλ' ἐκεῖνον τὸν γάμον διὰ θαύματος ἄγων. Τὰ δὲ μέλη συνῆπται μὲν τῇ κεφαλῇ καὶ ζῆ τῷ συνῆφθαι καὶ διαιρεθέντα ἀποθνήσκει, φαίνεται δὲ καὶ ταῦτα τῷ Χριστῷ συνημμένα μᾶλλον ἢ τῇ ἑαυτῶν κεφαλῇ, καὶ τούτῳ ζῶντα μᾶλλον ἢ τῇ πρὸς αὐτὴν ἀρμονία. Καὶ τοῦτο δῆλον ἀπὸ τῶν μακαρίων μαρτύρων, οἳ τὸ μὲν ὑπέμειναν ἠδέως, τὸ δὲ οὐδὲ ἀκοῦσαι ἠνέσχοντο, καὶ τὴν μὲν κεφαλὴν

16. Φιλιπ. 4,7.

17. Ἐφ. 5,32.

5 Ὅπως ἡ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἄρρητος καὶ ἡ πρὸς τὸ γένος μας ἀγάπη του ὑπερβαίνει τὸν ἀνθρώπινο λόγο καὶ ἀρμόζει μόνο στὴ θεία ἀγαθότητα (διότι αὐτὴ εἶναι «ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ ποὺ ὑπερβάλλει κάθε νόησι»¹⁶), κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο εἶναι φυσικὸ καὶ ἡ ἔνωσις πρὸς τοὺς ἀγαπωμένους νὰ εἶναι ἐπάνω ἀπὸ κάθε ἔνωσι, ποὺ θὰ ἤμποροῦσε κανεὶς νὰ σκεφθῆ, καὶ νὰ εἶναι ἄνευ προηγουμένου. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ Γραφή ἐχρειάσθηκε πολλὰ παραδείγματα, γιὰ νὰ μπορέση νὰ ἐκφράση τὴ συνάφεια ἐκείνη, ἐπειδὴ δὲν ἀρκοῦσε τὸ ἕνα, ἄλλοτε ἀναφέρει ἔνοικο καὶ οἰκία καὶ ἄλλοτε ἄμπελο καὶ κλήμα, ἄλλοτε γάμο καὶ ἄλλοτε μέλη καὶ κεφαλή, ἀπὸ τὰ ὁποῖα κανένα δὲν εἶναι ἴσο μ' ἐκείνη· διότι δὲν εἶναι δυνατὸ ἀπὸ αὐτὰ νὰ φθάση κανεὶς ἀκριβῶς στὴν ἀλήθεια.

6 Ὑπάρχει ἰσχυρὸς φυσικὸς νόμος στὴ φιλία ν' ἀκολουθῆ ἡ συνάφεια· τί δὲ θὰ ἦταν ἴσο μὲ τὴ θεία ἀγάπη; Ἐπειτα καὶ ἐκεῖνα ποὺ θεωροῦνται ὅτι κατ' ἐξοχὴν δεικνύουν συνάφεια καὶ ἐνότητα, δηλαδὴ ὁ γάμος καὶ ἡ ἀρμονία τῶν μελῶν πρὸς τὴν κεφαλή, πολὺ ὕστεροῦν καὶ πολὺ ἀπέχουν ἀπὸ τὸ νὰ δηλώσουν τὴν ἀλήθεια. Διότι ὁ γάμος δὲν μπορεῖ νὰ συνάψη κατὰ τέτοιον τρόπο, ὥστε οἱ συναπτομένοι νὰ εἶναι καὶ νὰ ζοῦν ὁ ἕνας μέσα στὸν ἄλλο, πράγμα ποὺ συμβαίνει στὴν περίπτωση τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας. Γι' αὐτὸ ὁ θεῖος ἀπόστολος, ἀφοῦ εἶπε γιὰ τὸ γάμο, «τὸ μυστήριον τοῦτο εἶναι μέγα», προσέθεσε, «ἀναφέρομαι στὸ Χριστὸ καὶ τὴν Ἐκκλησίαν»¹⁷, δεικνύοντας ὅχι τοῦτον τὸν φυσικὸ γάμο, ἀλλ' ἐκεῖνον τὸν θαυμαστό. Τὰ μέλη τοῦ σώματος ἔπειτα ἔχουν συναφθῆ μὲν μὲ τὴν κεφαλή καὶ διὰ τῆς συνάψεως ζοῦν, ἐνῶ διὰ τῆς διαιρέσεως ἀποθνήσκουν, φαίνονται ὅμως καὶ αὐτὰ συνημμένα μὲ τὸ Χριστὸ στενώτερα ἀπὸ ὅ,τι μὲ τὴν κεφαλή τους καὶ νὰ ζοῦν περισσότερο σ' αὐτὸν ἀπὸ ὅσο στὴν ἀρμονία μὲ τὴν κεφαλή. Καὶ αὐτὸ καθίσταται φανερὸ ἀπὸ τοὺς μακαρίους μάρτυρες, οἱ ὁποῖοι ὑπέμειναν εὐχαρίστως τὸ ἕνα, ἀλλὰ δὲν ἀνέχονταν οὔτε ν' ἀκούσουν γιὰ τὸ ἄλλο, ἀπέ-

ἀπέθεντο καὶ τὰ μέλη σὺν ἡδονῇ, τοῦ Χριστοῦ δὲ οὐδὲ μέχρι φωνῆς ἐδυνήθησαν ἀποστῆναι.

7 Καὶ οὕτω λέγω τὸ καινότερον. Τί γὰρ ἂν ἄλλω συνάπτοιτο μᾶλλον ἢ αὐτὸ ἑαυτῶ; Ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ ἐνότης τῆς συναφείας ἐκείνης ἔλαττον ἔχει. Τῶν γὰρ πνευμάτων τῶν μακαρίων ἕκαστόν ἐστι μὲν ἐν καὶ ταῦτό ἑαυτῶ, συνῆπται δὲ τῷ Σωτῆρι μᾶλλον ἢ ἑαυτῶ· φιλεῖ γὰρ ἐκεῖνον ⁴ μᾶλλον ἢ ἑαυτό, καὶ μαρτυρήσει τῷ λόγῳ Παῦλος εὐχόμενος ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ Χριστοῦ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας ⁵ τῶν Ἰουδαίων, ἵν' ἐκείνῳ προσθήκη γένηται δόξης. Εἰ δὲ τὸ τῶν ἀνθρώπων φίλτρον τοσοῦτον, τὸ θεῖον οὐδ' ἔστι λογίσασθαι. Εἰ γὰρ οἱ πονηροὶ τοσαύτην ἐπεδείξαντο τὴν εὐγνωμοσύνην, τί χρὴ περὶ τῆς ἀγαθότητος ἐκείνης εἰπεῖν; Οὕτω δὲ ὑπερφουῶς ὄντος τοῦ ἔρωτος, ἀνάγκη καὶ τὴν συνάφειαν, πρὸς ἣν συνήλασε τοὺς ἔρῶντας τὴν διάνοιαν τὴν ἀνθρωπίαν κάτω τιθέναι, ὥστε μηδὲ πρὸς παράδειγμα ἀνενεχθῆναι δυνατὴν εἶναι.

8 Σκοπῶμεν δὲ καὶ τόνδε τὸν τρόπον. Πολλῶν ὄντων, οἷς συνεῖναι κατὰ τὸν βίον ἀνάγκη, ἀέρος, φωτός, τροφῆς, ἱματίων, αὐτῶν τῶν ἐν τῇ φύσει δυνάμεων καὶ μελῶν, οὐδενὶ τῶν πάντων ἕκαστοτε καὶ πρὸς ἅπαντα κεχρηῆσθαι καὶ συνεῖναι συμβαίνει, ἀλλὰ νῦν μὲν τούτῳ, νῦν δ' ἐκείνῳ, πρὸς τὴν αἰὶ παρούσαν χρείαν ἄλλοτε ἄλλου βοηθοῦντος. Τὸ γὰρ ἱμάτιον ἐνδύομεθα μὲν, τροφή δὲ οὐκ ἂν εἶη, ἀλλὰ τραπέζης δεηθεῖσιν ἄλλο τι ζητεῖν ἀνάγκη. Καὶ τὸ μὲν φῶς οὐ δίδωσιν ἀναπνεῦσαι, ὁ δὲ ἀῆρ οὐκ ἂν γένοιτο ἡμῖν ἀντὶ τῆς ἀκτίνος, καὶ τῶν αἰσθήσεων δὲ ταῖς ἐνεργείαις καὶ τῶν μελῶν οὐκ αἰὶ πάρεσμεν οὐδὲ χρώμεθα, ἀλλὰ καὶ ὁ ὀφθαλμὸς ἐνίοτε καὶ χεὶρ ἀργός ἐστιν, ἀκοῦσαι δεῆσαν, καὶ ἄφασθαι μὲν βουλομένοις ἢ χεὶρ ἀρκέσει, ὄσφρανθῆ-

4. τὸν Σωτῆρα G

5. ἀπὸ Χριστοῦ ὑπὲρ τῆς σοφίας τῶν G ἀπὸ τῶν συγγενῶν αὐτῶν I

θεταν με ἡδονὴ τὴν κεφαλὴ καὶ τὰ μέλη, ν' ἀποστατήσουν ὁμως ἀπὸ τὸ Χριστὸ δὲν ἐδέχονταν οὔτε ν' ἀκούσουν.

7 Καὶ ἔτσι ἔρχομαι στὸ θαυμαστότερο. Μὲ τί ἄλλο θὰ ἤμποροῦσε μᾶλλον νὰ συναφθῆ κάτι παρὰ πρὸς ἑαυτό; Λοιπὸν καὶ αὕτῃ ἡ ἐνότης ὑπολείπεται τῆς συναφείας ἐκείνης. Τὸ καθένα ἀπὸ τὰ μακάρια πνεύματα εἶναι βέβαια ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ πρὸς τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ εἶναι συνημμένο περισσότερο μὲ τὸ Σωτῆρα παρὰ μὲ τὸν ἑαυτό του, διότι ἀγαπᾷ ἐκείνον περισσότερο παρὰ τὸν ἑαυτό του. Μάρτυς γι' αὐτὸ τὸ λόγος εἶναι ὁ Παῦλος ποῦ εὐχεται νὰ εἶναι ἀποκομμένος ἀπὸ τὸ Χριστὸ γιὰ χάρι τῆς σωτηρίας τῶν Ἰουδαίων¹⁸, γιὰ νὰ προστεθῆ σ' αὐτόν, τὸν Χριστό, δόξα. Ἐὰν δὲ τὸ φίλτρο τῶν ἀνθρώπων εἶναι τόσο, πόσο εἶναι τὸ θεῖο, δὲν μπορεῖ νὰ τὸ σκεφθῆ κανεὶς. Ἐὰν οἱ πονηροὶ ἐπέδειξαν τόση εὐγνωμοσύνη, τί πρέπει νὰ εἰποῦμε γιὰ τὴν ἀγαθότητα ἐκείνη; Ἄφοῦ δὲ ὁ ἔρωσ εἶναι τόσο ὑπερφυῆς, κατ' ἀνάγκη καὶ ἡ συνάφεια πρὸς τὴν ὁποία ὀδηγεῖ τοὺς ἔραστὰς ὑπερβαίνει τὴν ἀνθρωπίνη διάνοια, ὥστε νὰ μὴ μπορῆ νὰ ἀποδοθῆ μὲ κανένα παράδειγμα.

8 Ἄς ἐξετάσωμε τὸ θέμα καὶ ἀπὸ τὴν ἐξῆς ἄποψι. Ἐνῶ εἶναι πολλὰ τὰ πράγματα μὲ τὰ ὁποῖα συνυπάρχομε στὸ βίον, ἀήρ, φῶς, τροφή, ἐνδύματα, δὲν συμβαίνει νὰ χρησιμοποιῆ κανεὶς ὅλες αὐτὲς τὶς δυνάμεις καὶ τὰ στοιχεῖα τὰ φυσικὰ πάντοτε καὶ γιὰ κάθε σκοπὸ καὶ νὰ συνυπάρχη μὲ αὐτά· χρησιμοποιοεῖ ἄλλοτε τοῦτο καὶ ἄλλοτε ἐκείνο, σύμφωνα μὲ τὴ βοήθεια ποῦ προσφέρει τὸ ἓνα ἢ τὸ ἄλλο στὴν παροῦσα κάθε φορὰ ἀνάγκη. Ἐνδυόμαστε τὸ ἱμάτιο, ἀλλ' αὐτὸ δὲν εἶναι τροφή, εἶναι ἀνάγκη δὲ νὰ ζητήσωμε κάτι ἄλλο ὅταν χρειασθοῦμε τράπεζα. Τὸ φῶς δὲν προσφέρεται γι' ἀναπνοή, ὁ δὲ ἀήρ δὲ μπορεῖ νὰ μᾶς ἀντικαταστήσῃ τὴν ἀκτίνα· ἐξ ἄλλου δὲν ἔχομε πάντοτε οὔτε χρησιμοποιοῦμε πάντοτε τὶς ἐνέργειες τῶν αἰσθήσεων καὶ τῶν μελῶν, ἀλλὰ μερικὲς φορές καὶ ὁ ὀφθαλμὸς καὶ τὸ χέρι εἶναι ἀργά, ὅταν παραδείγματος χάρι χρειάζεται ν' ἀκούσωμε, καὶ ὅταν θέλωμε νὰ ἐγγίσωμε κάτι, εἶναι ἀρκετὸ τὸ χέρι, ὅταν ὁμως θέλωμε νὰ

ναι δὲ ἢ ἀκοῦσαι ἢ ἰδεῖν οὐκ ἂν ἔτι, ἀλλὰ ταύτην ἀφέντες εἰς ἄλλην ὀρῶμεν δύναμιν. Ὁ δὲ Σωτὴρ τοῖς ἐν αὐτῷ ζῶσιν οὕτως ἀεὶ κατὰ πάντα σύνεστι τρόπον, ὥστε πᾶσαν χρεῖαν παρέχει καὶ πάντα αὐτοῖς ἐστι, καὶ οὐκ ἔῃ πρὸς ἄλλο τι τῶν πάντων ἰδεῖν οὐδὲ ζητεῖν ἐτέρωθεν οὐδέν. Οὐ γὰρ ἔστιν οὗ δεηθεῖσιν, ὅπερ οὐκ αὐτός ἐστι τοῖς ἀγίοις· καὶ γεννᾷ γὰρ καὶ αὖξει καὶ τρέφει καὶ φῶς ἐστι καὶ πνοή, καὶ πλάττει μὲν αὐτοῖς ὀφθαλμὸν ἑαυτῷ, φωτίζει δὲ ἑαυτῷ πάλιν, παρέχει δὲ ὄρᾶν ἑαυτόν. Καὶ τροφεὺς ὢν καὶ τροφή ἐστι, καὶ αὐτὸς μὲν ἐστιν ὁ παρέχων τὸν ἄρτον τῆς ζωῆς, αὐτὸς δὲ ἐστιν ὁ παρέχει· καὶ ζωὴ μὲν ἐστι ζῶσιν, ἀναπνεύουσι δὲ μύρον, ἱμάτιον δὲ ἐνδύσασθαι βουλομένοις. Καὶ μὴν αὐτὸς μὲν ἐστιν, ᾧ δυνάμεθα βαδίζειν, αὐτὸς δὲ ἐστιν ἡ ὁδός, καὶ πρὸς γε ὅτι τὸ κατάλυμα τῆς ὁδοῦ καὶ τὸ πέρας. Μέλη ἐσμέν, ἐκεῖνος κεφαλή· ἀγωνίζεσθαι δέον, συναγωνίζεται, εὐδοκιμοῦσιν, ἀγωνοθέτης ἐστί· νικῶμεν, στέφανος ἐκεῖνος εὐθύς.

9 Οὕτω πανταχόθεν πρὸς ἑαυτὸν ἐπιστρέφει καὶ οὐκ ἔῃ προσχεῖν τὸν νοῦν οὐδενὶ τῶν ἄλλων οὐδὲ λαβεῖν ἔρωτα τῶν ὄντων οὐδενός. Κἂν γὰρ ὧδε κινήσωμεν τὴν ἐπιθυμίαν, αὐτὸς ἴστησι καὶ ἀναπαύει, κἂν ἐκεῖσε, πάλιν αὐτός, κἂν ἐτέρωσε, καὶ ταύτην κατέχει τὴν ὁδὸν καὶ παριόντας χειροῦται. «Ἐάν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, σὺ ἐκεῖ εἶ, φησίν· ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν ἄδην, πάρει· ἐὰν ἀναλάβω τὰς πτέρυγάς μου κατ' ὄρθρον καὶ κατασκηνώσω εἰς τὰ ἔσχατα τῆς θαλάσσης, καὶ γὰρ ἐκεῖ ἡ χεὶρ σου ὁδηγήσει με καὶ καθέξει με ἢ δεξιὰ σου», ἀνάγκη τινὶ θαυμαστῇ καὶ φιλοφρόνῳ τυραννίδι πρὸς ἑαυτὸν μόνον ἔλκων καὶ ἑαυτῷ μόνῳ συνάπτων. Καὶ ταύτην εἶναι οἶμαι τὴν ἀνάγκην, ἣ συνήλασε

ὄσφρανθοῦμε ἢ νὰ ἀκούσωμε ἢ νὰ ἰδοῦμε, δὲν εἶναι κατάλληλο αὐτό, ἀλλὰ ἀφήνοντας αὐτὸ πρέπει νὰ κυττάξωμε πρὸς ἄλλο ὄργανο. Ὁ δὲ Σωτὴρ συνυπάρχει μὲ αὐτοὺς πού ζοῦν σ' αὐτὸν πάντοτε μὲ κάθε τρόπο ἔτσι, ὥστε παρέχει τὰ ἀπαραίτητα γιὰ κάθε χρεῖα καὶ εἶναι γι' αὐτοὺς τὰ πάντα, καὶ δὲν ἀφήνει καθόλου νὰ κυττάξουν πρὸς τίποτε ἄλλο οὔτε νὰ ζητήσουν τίποτε πρὸς ἄλλη κατεύθυνσι. Δὲν ὑπάρχει τίποτε ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα στοὺς ἀγίους πού νὰ μὴ τοὺς εἶναι αὐτός· γεννᾷ καὶ αὐξάνει καὶ τρέφει, εἶναι φῶς καὶ πνοή, διαπλάττει σ' αὐτοὺς ὄφθαλμὸ μόνος του, τοὺς φωτίζει ἐπίσης μόνος του, προσφέρει τὸν ἑαυτὸ του νὰ τὸν βλέπουν. Εἶναι συγχρόνως καὶ τροφεὺς καὶ τροφή, αὐτὸς παρέχει τὸν ἄρτο τῆς ζωῆς, αὐτὸς δὲ ἐπίσης εἶναι τὸ παρεχόμενον· εἶναι ζωὴ γιὰ τοὺς ζῶντας, μύρο γιὰ τοὺς ἀναπνέοντας, ἱμάτιο νὰ ἐνδυθοῦν γιὰ τοὺς θέλοντας. Αὐτὸς εἶναι ἐπίσης ἐκεῖνος μὲ τὸν ὁποῖο μπορούμε νὰ βαδίζωμε, αὐτὸς εἶναι ἡ ὁδός, καθὼς ἐπίσης καὶ τὸ κατάλυμα τῆς ὁδοῦ καὶ τὸ τέρμα. Ἐμεῖς εἴμαστε μέλη, ἐκεῖνος κεφαλή· ὅταν χρειάζεται ν' ἀγωνισθοῦμε συναγωνίζεται, ὅταν πρόκειται νὰ διεκδικήσωμε βραβεῖο, εἶναι ἀγωνοθέτης· ὅταν νικοῦμε, ἐκεῖνος εἶναι ἀμέσως στέφανος.

9 *Ἔτσι ἐλκύει ἀπὸ παντοῦ πρὸς τὸν ἑαυτὸ του καὶ δὲν ἀφήνει νὰ ἀφιερώνωμε τὸ νοῦ μας σὲ τίποτε ἄλλο οὔτε νὰ δείξωμε ἔρωτα γιὰ ὁποιοδήποτε ἀπὸ τὰ ὄντα. Ἄν κινήσωμε τὴν ἐπιθυμίαν πρὸς τὰ ἐδῶ, αὐτὸς τὴ σταματᾷ καὶ τὴν ἀναπαύει, ἂν τὴν κινήσωμε πρὸς τὰ ἐκεῖ, καὶ αὐτὴν τὴν ὁδὸν τὴν ἐλέγχει καὶ συλλαμβάνει τοὺς διαβάτες. «Ἐὰν ἀναβῶ στὸν οὐρανόν, λέγει, ἐσὺ εἶσαι ἐκεῖ· ἐὰν καταβῶ στὸν ἄδην, παρευρίσκεσαι ἐκεῖ· ἐὰν σηκώσω τίς πτέρυγές μου τὴν αὐγὴν καὶ ἐγκατασταθῶ στὴν ἄκρην τῆς θάλασσης, ἐκεῖ θὰ μὲ ὀδηγήσῃ τὸ χέρι σου καὶ θὰ μὲ κρατήσῃ ἢ δεξιὰ σου»¹⁹. Μὲ κάποια θαυμαστή καὶ φιλάνθρωπη τυραννίδα ἐλκύει πρὸς τὸν ἑαυτὸ του μόνον καὶ συνάπτει πρὸς τὸν ἑαυτὸ του μόνον. Καὶ μὲ αὐτὴν τὴν βίαν, νομίζω, συνεκέντρωσε πρὸς τὴν οἰκίαν καὶ τὸ συμπό-

πρὸς τὴν οἰκίαν καὶ τὴν εὐωχίαν οὓς ἐκάλει, τῷ δούλῳ λέγων, «ἀνάγκασον εἰσελθεῖν, ὅπως γεμισθῇ ὁ οἶκός μου».

10 *Εἶπεν.* Ὅτι μὲν οὖν ἢ ἐν τῷ Χριστῷ ζωὴ οὐκ ἐπὶ τοῦ μέλλοντος μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος πάρεστι τοῖς ἀγίοις καὶ ζῶσι κατ' ἐκείνην καὶ ἐνεργοῦσι, φανερόν ἐκ τῶν εἰρημένων. Ὅθεν δὲ ἔστιν οὕτω ζῆσαι καί, ὃ φησι Παῦλος, ἐν καινότητι ζωῆς περιπατῆσαι, λέγω δὴ τί ποιοῦσιν ὁ Χριστὸς οὕτω συνάπτεται καὶ προσφύεται, καὶ οὐκ οἶδ' ὅ,τι χρὴ καλεῖν, ἐξῆς ἂν εἶη ῥητέον.

11 Ἔστι τοίνυν τὸ μὲν θεόθεν, τὸ δὲ τῆς ἡμετέρας σπουδῆς, καὶ τὸ μὲν ἐκείνου καθαρῶς ἔργον, τὸ δὲ καὶ ἡμῖν ἔχει φιλοτιμίαν. Μᾶλλον δὲ τοσοῦτον παρ' ἡμῶν εἰσφέρεται μόνον, ὅσον ὑπομεῖναι τὴν χάριν καὶ μὴ προδοῦναι τὸν θησαυρόν, μηδὲ σβέσαι τὴν λαμπάδα ἡμμένην ἤδη, λέγω δὴ μηδὲν ἐπείσαγαγόντας ἐναντίον τῆ ζωῆ καὶ ἃ τὸν θάνατον τίκτει· πρὸς τοῦτο γὰρ πᾶν ἀνθρώπειον ἀγαθὸν καὶ πᾶσα ἀρετὴ φέρει, μὴ καθ' ἑαυτοῦ τινα τὸ ξίφος ὠθῆσαι, μηδὲ φυγεῖν τὴν εὐδαιμονίαν καὶ τῆς κεφαλῆς ἀποσεισασθαι τοὺς στεφάνους· ὡς τὴν γε οὐσίαν αὐτὴν τῆς ζωῆς αὐτὸς παρὼν ὁ Χριστὸς ἀρῶρητόν τινα τρόπον φυτεύει ταῖς ἡμετέραις, ψυχαῖς. Πάρεστι γὰρ ἀληθῶς καὶ βοηθεῖ ταῖς ἀρχαῖς τῆς ζωῆς αἷς αὐτὸς ἐπιδημήσας παρέσχε· πάρεστι δὲ οὐχ ὥσπερ τὸ πρῶτον διαίτης καὶ συλλόγων καὶ διατριβῶν ἡμῖν κοινωνῶν, ἀλλ' ἕτερον ἐκείνω καὶ τελεώτερον τρόπον, καθ' ὃν σύσσωμοι αὐτῷ γινόμεθα καὶ σόζωοι καὶ μέλη, καὶ εἴ τι πρὸς τοῦτο φέρει. Καθάπερ γὰρ ἢ φιλανθρωπία ἄφατος, ὅθεν προήχθη τοὺς αἰσχίστους οὕτω φιλήσας οὕτω μεγίστων ἀξιῶσαι χαρίτων, καὶ ἢ συνάφεια, καθ' ἣν σύνεστι τοῖς φιλουμένοις, πᾶσαν εἰκόνα καὶ πᾶσαν ἐπωνυμίαν νικᾷ, οὕτω καὶ ὁ τρόπος, καθ' ὃν σύνεστι καὶ

20. Λουκᾶ 14,23.

21. Ρωμ. 6,4.

σιο αὐτοῦς πού ἐπροσκαλοῦσε, λέγοντας στό δοῦλο, «ἀνάγκασε νά εἰσέλθουν, γιά νά γεμίση ὁ οἶκος μου» ²⁰.

10 Ἄς εἶναι. Ὅτι λοιπόν ἡ ἐν Χριστῷ ζωὴ εἶναι παροῦσα στοὺς ἁγίους πού ζοῦν καὶ ἐνεργοῦν σύμφωνα μέ αὐτή, ὄχι μόνο στό μέλλον ἀλλά καὶ στό παρόν, εἶναι φανερό ἀπό τὰ λεχθέντα. Στή συνέχεια πρέπει νά γίνη λόγος γιά τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο εἶναι δυνατὸ νά ζήσουν ἔτσι καὶ ὅπως λέγει ὁ Παῦλος ²¹, νά περιπατήσουν στή νέα ζωὴ, δηλαδή γιά τὸ τί πρέπει νά κάμουν γιά νά συναφθῆ καὶ προσφυτευθῆ (ἡ τέλος πάντων κάτι τέτοιο) ὁ Χριστός.

11 Λοιπόν αὐτὸ εἶναι ἀφ' ἑνὸς μὲν δῶρο ἀπὸ τὸ Θεό, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀποτέλεσμα τοῦ ἰδικοῦ μας ζήλου, δηλαδή ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος εἶναι καθαρῶς ἔργο ἐκείνου, ἀπὸ τὸ ἄλλο χρειάζεται τὸν ἰδικὸ μας ἀγῶνα. Τὸ σωστὸ εἶναι ὅτι ἀπὸ μᾶς προσφέρεται τόσο ὀλίγο μόνο, ὥστε νά βαστάσωμε τὴ χάρι, νά μὴ προδῶσωμε τὸ θησαυρὸ καὶ νά μὴ σβήσωμε τὴ λαμπάδα πού εἶναι ἤδη ἀναμμένη· δηλαδή νά μὴ φέρωμε τίποτε ἀπὸ ἐκεῖνα πού εἶναι ἐναντίον τῆς ζωῆς καὶ γεννοῦν τὸ θάνατο· διότι κάθε ἀνθρώπινο ἀγαθὸ καὶ κάθε ἀρετὴ ὁδηγεῖ σ' αὐτό, στό νά μὴ ὠθήσωμε τὸ ξίφος ἐναντίον μας, οὔτε νά ἀποφύγωμε τὴν εὐδαιμονία καὶ νά ἀπορρίψωμε ἀπὸ τὴν κεφαλὴ τοὺς στεφάνους, ἐφ' ὅσον τὴν οὐσία τῆς ζωῆς τὴ φυτεύει ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς μέ ἄρρητο τρόπο στὶς ψυχές μας. Ἀληθινὰ παρευρίσκεται καὶ βοηθεῖ τὶς ρίζες τῆς ζωῆς πού προσέφερε αὐτὸς μέ τὴν ἐπιδημία του. Παρευρίσκεται μάλιστα, ὄχι ὅπως τὴν πρώτη φορά, μετέχοντας μαζί μας σὲ δίαιτα, συνελεύσεις καὶ συναναστροφές, ἀλλὰ κατὰ ἓνα διαφορετικὸ ἀπὸ ἐκεῖνον καὶ τελειώτερο τρόπο, κατὰ τὸν ὁποῖο γινόμαστε σύσσωμοι μέ αὐτὸν καὶ σύζωοι καὶ μέλη του καὶ κάθε ἄλλο σχετικόν. Ὅπως δηλαδή ἄφατος εἶναι ἡ φιλανθρωπία, ἀπὸ τὴν ὁποία παρακινήθηκε ν' ἀγαπήσῃ τόσο πολὺ τοὺς αἰσχίστους καὶ νά τοὺς ἀξιῶσῃ τόσο μεγάλων χαρίτων, καὶ ἡ συνάφεια μέ τὴν ὁποία συνδέεται πρὸς τοὺς ἀγαπωμένους νικᾷ κάθε περιγραφή καὶ κάθε ἐπωνυμία, ἔτσι καὶ ὁ τρόπος μέ τὸν ὁποῖο

εὐποιεῖ, θαυμαστός, καὶ τῷ θαυμαστὰ ποιοῦντι μόνῳ προσήκων. Τὸν γὰρ θάνατον, ὃν ἀληθῶς ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ζωῆς ἀπέθανε, συμβόλοις τισὶ καθάπερ ἐν γραφῇ μιμουμένους πραγμασιν αὐτοῖς ἀνακαινίζει καὶ ἀναπλάττει. Καὶ τῆς ἑαυτοῦ κοινωνοὺς ποιεῖται ζωῆς.

12 Ἐπὶ γὰρ τῶν μυστηρίων τῶν ἱερῶν τὴν ταφὴν⁶ αὐτοῦ γράφοντες καὶ τὸν θάνατον αὐτοῦ καταγγέλλοντες, δι' αὐτῶν γεννώμεθα καὶ πλαττόμεθα καὶ ὑπερφυῶς συναπτόμεθα τῷ Σωτηρι· ταῦτα γὰρ ἐστὶ, δι' ὧν ἐν αὐτῷ ζῶμεν, ἧ φησὶν Παῦλος, καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν· ἔπει τὸ μὲν βάπτισμα τὸ εἶναι δίδωσι καὶ ὄλως ὑποστῆναι κατὰ Χριστόν, τοῦτο γὰρ νεκροὺς καὶ διεφθαρμένους παραλαβὸν εἰς τὴν ζωὴν πρῶτον εἰσάγει, ἡ δὲ τοῦ μύρου χρεῖσις τελειοῖ τὸν γεγεννημένον τῇ τοιαύτῃ ζωῇ προσήκουσαν ἐνέργειαν ἐντιθεῖσα, ἡ δὲ θεία εὐχαριστία τὴν ζωὴν ταύτην καὶ τὴν ὑγίαν συντηρεῖ καὶ συνέχει, τὸ γὰρ σῶσαι τὰ κτηθέντα καὶ διατελέσαι ζῶντας ὁ τῆς ζωῆς δίδωσιν ἄρτος, διὰ ταῦτα τούτῳ μὲν τῷ ἄρτῳ ζῶμεν, κινούμεθα δὲ τῷ μύρῳ ἀπὸ τοῦ λουτροῦ τὸ εἶναι λαβόντες.

13 Καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ἐν τῷ Θεῷ ζῶμεν, μετατιθέντες τὸν βίον ἀπὸ τοῦ ὀρωμένου τούτου πρὸς τὸν μὴ βλεπόμενον κόσμον, οὐ τὸν τόπον ἀμείβοντες, ἀλλὰ τὸν βίον καὶ τὴν ζωὴν. Οὐ γὰρ αὐτοὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἐκινήθημεν οὐδὲ ἀνέβημεν, ἀλλ' αὐτὸς πρὸς ἡμᾶς ἐλήλυθε καὶ κατέβη⁷. Οὐ γὰρ ἐζητήσαμεν, ἀλλ' ἐζητήθημεν, ὅτι οὐκ ἐξεζήτησε τὸ πρόβατον τὸν ποιμένα καὶ ἡ δραχμὴ τὸν οἰκοδεσπότην, ἀλλ' αὐτὸς ἔκλυεν εἰς τὴν γῆν καὶ εὔρε τὴν εἰκόνα καὶ ἐπὶ τῶν τόπων ἐγένετο, ἐφ' οἷς τὸ πρόβατον ἐπλανᾶτο, καὶ ἀνείλετο καὶ τῆς πλάνης ἔστησεν. Οὐ μεταστήσας ἐν-

6. τὸν τάφον G

7. κατήει G

συνυπάρχει καὶ εὐεργετεῖ εἶναι θαυμαστός καὶ ἀρμόζει μόνο σ' αὐτὸν ποὺ πράττει θαυμαστά. Διότι ἐκείνους ποὺ τὸ θάνατό του, τὸν ὁποῖο ἀπέθανε ἀληθινὰ γιὰ τὴν ἰδική μας ζωὴ, μιμοῦνται μὲ σύμβολα σάν ἰχνογραφήματα, τοὺς ἀνακαινίζει μὲ τὰ πράγματα τὰ ἴδια καὶ τοὺς ἀναπλάττει καὶ τοὺς καθιστᾷ κοινωνοὺς τῆς ζωῆς του.

12 Πραγματικά, ἰχνογραφώντας μὲ τὰ μυστήριά του τὴν ταφὴν του καὶ διακηρύσσοντας τὸ θάνατό του, γεννώμαστε μὲ αὐτὰ καὶ πλαττόμαστε καὶ συναπτόμαστε ὑπερφυῶς μὲ τὸ Σωτήρα· αὐτὰ εἶναι ἐκεῖνα μὲ τὰ ὁποῖα ζοῦμε μέσα σ' αὐτόν, ὅπως λέγει ὁ Παῦλος, καὶ κινούμαστε καὶ εἴμαστε ²². Τὸ βάπτισμα δίδει τὴν ὕπαρξι καὶ γενικὰ τὴν ὑπόστασι κατὰ τὸ Χριστό, διότι παραλαμβάνοντας νεκροὺς καὶ διεφθαρμένους τοὺς εἰσάγει γιὰ πρώτη φορὰ στὴ ζωὴ, ἢ χρίσις μὲ τὸ μύρο τελειοποιεῖ τὸ νεογεννημένο ἐνθέτουσα τὴν ἐνέργεια ποὺ ταιριάζει σ' αὐτὴν τῇ ζωῇ, ἢ δὲ θεία εὐχαριστία συντηρεῖ καὶ συγκρατεῖ αὐτὴν τῇ ζωῇ καὶ τὴν ὑγεία, διότι τὸ νὰ σωθοῦν τὰ ἀπαιτηθέντα καὶ νὰ παραμείνουν ζωντανοὶ οἱ μέτοχοι τῆς ζωῆς τὸ προσφέρει ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς. Γι' αὐτὸ ζοῦμε μὲ αὐτόν τὸν ἄρτο καὶ κινούμαστε μὲ τὸ μύρο, ἀφοῦ ἐπήραμε τὴν ὕπαρξι ἀπὸ τὸ λουτρό.

13 Καὶ μὲ αὐτόν τὸν τρόπο ζοῦμε μέσα στὸ Θεό, μεταθέτοντας τὸ βίο ἀπὸ αὐτόν τὸν βλεπόμενο πρὸς τὸν μὴ βλεπόμενο κόσμο, ἀλλάσσουμε ὄχι τὸν τόπο, ἀλλὰ τὸ βίο καὶ τὴ ζωὴ. Διότι δὲν ἐκινήθηκαμε οὔτε ἀνεβήκαμε ἐμεῖς πρὸς τὸν Θεό, ἀλλ' αὐτὸς ἐξεκίνησε καὶ κατέβηκε πρὸς ἐμᾶς. Δὲν ἐζητήσαμε, ἀλλὰ ἐζητηθήκαμε· δὲν ἀναζήτησε τὸ πρόβατο τὸν ποιμένα καὶ ἡ δραχμὴ τὸν κάτοχο ²³, ἀλλ' αὐτὸς ἔσκυψε στὴ γῆ καὶ εὗρηκε τὸ νόμισμα καὶ ἔφθασε στὸν τόπο ὅπου ἐπεριπλανώταν τὸ πρόβατο, τὸ ἐσήκωσε καὶ ἔθεσε τέρμα στὴν περιπλάνησί του. Μᾶς κατέστησε οὐρανίους χωρὶς νὰ μᾶς μεταστήση

22. Πράξ. 17,28.

23. Λουκᾶ 15,4 - 9.

θένδε, ἀλλὰ μένοντας ἐπὶ τῆς γῆς οὐρανίους ἐποίησε, καὶ τὴν ἐν οὐρανῷ ζωὴν ἐνέθηκεν, οὐκ ἀναγαγὼν εἰς τὸν οὐρανόν, ἀλλὰ τὸν οὐρανὸν εἰς ἡμᾶς κλίνας καὶ καταγαγὼν. Καὶ γάρ, ὃ φησὶν ὁ Προφήτης, «ἐκλίνας οὐρανοὺς καὶ κατέβη». Καὶ τοίνυν διὰ τῶν μυστηρίων τούτων τῶν ἱερῶν ὡσπερ διὰ θυρίδων εἰς τὸν σκοτεινὸν τοῦτον κόσμον ὁ ἥλιος εἰσέρχεται τῆς δικαιοσύνης καὶ θανατοῖ μὲν τὴν σύστοιχον τῷ κόσμῳ τούτῳ ζωὴν, ἀνίστησι δὲ τὴν ὑπερκόσμιον, καὶ νικᾷ τὸν κόσμον τὸ φῶς τοῦ κόσμου, ὅπερ αἰνίττεται λέγων, «ἐγὼ νενίκησα τὸν κόσμον», ἐν θνητῷ καὶ ῥέοντι σώματι τὴν ἐστῶσαν καὶ ἀθάνατον εἰσάγων ζωὴν.

14 Καθάπερ γὰρ ἐν οἰκίᾳ τῆς ἀκτίνος εἰσελθούσης ὁ λύχνος οὐκέτι τὰς ὄψεις τῶν ὀρώντων εἰς ἑαυτὸν ἐπιστρέφει, ἀλλ' ἢ τῆς ἀκτίνος λαμπρότης ὑπερνικῶσα κατέχει, τὸν ἴσον τρόπον καὶ ἐν τῷδε τῷ βίῳ διὰ τῶν μυστηρίων ἢ τῆς μελλούσης ζωῆς λαμπρότης εἰσερχομένη καὶ ταῖς ψυχαῖς ἐνοικοῦσα νικᾷ τὴν ἐν σαρκὶ ζωὴν καὶ τὸ κάλλος τοῦ κόσμου τούτου, καὶ τὴν λαμπρότητα ἀποκρύπτει, καὶ αὕτη ἐστὶν ἢ ἐν πνεύματι ζωὴ, ἧς ἐπιθυμία πᾶσα σαρκὸς ἠττᾶται, κατὰ τὸν Παύλου λόγον, «πνεύματι περιπατεῖτε καὶ ἐπιθυμίαν σαρκὸς οὐ μὴ τελέσητε». Ταύτην τὴν ὁδὸν ὁ Κύριος ἔτεμεν εἰς ἡμᾶς ἐρχόμενος καὶ ταύτην ἀνέφξε τὴν πύλην εἰσελθὼν εἰς τὸν κόσμον καὶ εἰς τὸν Πατέρα ἐπανελθὼν⁸ οὐκ ἠνέσχετο κλεῖσαι, ἀλλ' ἐξ ἐκείνου διὰ ταύτης ἐπιδημεῖ τοῖς ἀνθρώποις· μᾶλλον δὲ πάρεστιν αἶψα καὶ μεθ' ἡμῶν ἔστι καὶ ἔσται μέχρι παντὸς τὰς ἐπαγγελίας σώζων ἐκείνας.

15 Οὐκοῦν οὐκ ἔστι τοῦτο ἄλλο ἢ οἶκος Θεοῦ, καὶ αὕτη ἢ πύλη τοῦ οὐρανοῦ, ὃ πατριάρχης ἂν εἶπε, δι' ἧς οὐ μόνον ἄγγελοι καταβαί-

8. ἀνελθὼν G

24. Ψαλμ. 17,10.

25. Ἰω. 16,33.

ἀπὸ ἐδῶ ἀλλὰ μένοντας ἐπάνω στὴ γῆ καὶ μᾶς ἐνέβαλε τὴν οὐρανία ζωὴ χωρὶς νὰ μᾶς ἀνεβάσῃ στὸν οὐρανό, ἀλλὰ κλίνοντας καὶ κατεβάζοντας πρὸς ἐμᾶς τὸν οὐρανό. Ὅπως λέγει ὁ προφήτης «ἐκλινε τοὺς οὐρανοὺς καὶ κατέβηκε»²⁴. Διὰ τῶν ἱερῶν αὐτῶν μυστηρίων λοιπὸν εἰσέρχεται στὸν σκοτεινὸ τοῦτον κόσμος ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης σὰν διὰ θυρίδων, θανατώνει τὴ σύστοιχη μὲ τὸν κόσμος τοῦτο ζωῆ, ἀνασταίνει τὴν ὑπερκόσμια, καὶ τὸ φῶς τοῦ κόσμου νικᾷ τὸν κόσμος, πρῶγμα ποὺ ὑπαινίσσεται λέγοντας, «ἐγὼ ἐνίκησα τὸν κόσμον»²⁵, εἰσάγοντας τὴν μόνιμη καὶ ἀθάνατη ζωὴ μὲ θνητὸ καὶ πρόσκαιρο σῶμα.

14 Ὅταν εἰσέλθῃ στὴν οἰκία ἢ ἡλιακὴ ἀκτῖνα, ὁ λύχνος δὲν φωτίζει πλέον τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν θνητῶν, ἀλλὰ ὑπερνικᾷ καὶ τοὺς κατέχει ἢ λαμπρότης τῆς ἀκτῖνος. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο, ὅταν εἰσέλθῃ σ' αὐτὸν τὸ βίον διὰ τῶν μυστηρίων ἢ λαμπρότης τῆς μελλούσης ζωῆς καὶ κατοικίῃ στὶς ψυχές, αὐτὴ νικᾷ τὴ σαρκικὴ ζωὴ καὶ τὸ κάλλος τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἀποκρύπτει τὴ πραότητά του· αὐτὴ εἶναι ἢ ζωὴ στὸ πνεῦμα, ἀπὸ τὴν ὁποῖα νικᾶται κάθε ἐπιθυμία σαρκικῆ, σύμφωνα μὲ τὸ λόγο τοῦ Παύλου, «νὰ περιπατῆτε μὲ τὸ πνεῦμα καὶ ἐπιθυμία σαρκὸς νὰ μὴ ἐκτελῆτε»²⁶. Αὐτὴν τὴν ὁδὸν κατεσκεύασε ὁ Κύριος, ἐρχόμενος σ' ἐμᾶς καὶ αὐτὴν τὴ θύρα ἄνοιξε εἰσερχόμενος στὸν κόσμος καὶ ὅταν ἐπανῆλθε στὸν Πατέρα δὲν ἠθέλησε νὰ τὴν κλείσῃ, ἀλλὰ διὰ μέσου αὐτῆς ἐπιδημεῖ ἀπὸ ἐκεῖ στοὺς ἀνθρώπους· μᾶλλον δὲ παρευρίσκεται πάντοτε καὶ εἶναι μαζί μας καὶ θὰ εἶναι διαπαντὸς τηρώντας ἐκεῖνες τὶς ὑποσχέσεις.

15 Ἐπομένως «τοῦτο δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ καὶ αὐτὴ εἶναι ἢ πύλη τοῦ οὐρανοῦ», θὰ ἔλεγε ὁ πατριάρχης²⁷, διὰ τῆς ὁποίας δὲν κατεβαίνουν μόνο ἄγγελοι στὴ γῆ

26. Γαλ. 5,16.

27. Γεν. 28,12.

νουσιν εἰς τὴν γῆν (καὶ γὰρ πάρεισιν ἐκάστῳ τῶν τελουμένων), ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ τῶν ἀγγέλων Δεσπότης. Διὰ τοῦτο καὶ ἠνίκα τὸ βάπτισμα τὸ ἑαυτοῦ καθάπερ ἐν γραφῇ προχαράττων, τὸ βάπτισμα Ἰωάννου καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἠνέσχετο βαπτισθῆναι, τὸν οὐρανὸν ἀνέωξε, δεικνὺς ὅτι τοῦτό ἐστι, δι' οὗ τὸν οὐράνιον ὀφόμεθα χῶρον· καὶ μὴν καὶ δι' ὧν ἀπεφῆνατο μὴ δύνασθαι εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωὴν τὸν μὴ βαπτισθέντα, τοῦτο τὸ λουτρὸν εἰσοδὸν τινα αὐτὸ αἰνίττεται εἶναι⁹ καὶ πύλην. «Ἐνοίξατέ μοι πύλας δικαιοσύνης», φησὶν, ὁ Δαβὶδ, ταύτας, οἶμαι, τὰς πύλας ἀνοιγῆναι ἐπιθυμῶν. Τοῦτο γὰρ ἐστίν, ὃ πολλοὶ προφητῶν καὶ βασιλεῖς ἐπεθύμησαν ἰδεῖν, ἀφικόμενον εἰς τὴν γῆν τὸν τεχνίτην τῶν θυρῶν τούτων· διὰ τοῦτο καὶ γένοιτο, φησὶν, αὐτῷ τυχεῖν τῆς εἰσοδου καὶ διὰ τούτων ἐλθεῖν τῶν πυλῶν, χάριτας ὁμολογήσειν τῷ Θεῷ τῷ διελόντι τὸ τεῖχος. «Εἰσελθὼν γὰρ, φησὶν, ἐν αὐταῖς ἐξομολογήσομαι τῷ Κυρίῳ», ὡς ἀπὸ τούτων μάλιστα τῶν πυλῶν εἰς τελεωτάτην ἂν γνῶσιν δυνηθεῖς ἀφικέσθαι τῆς τοῦ Θεοῦ περὶ τὸ γένος ἀγαθότητος καὶ φιλανθρωπίας.

16 **Τί** γὰρ ἂν γένοιτο μεῖζον χρηστότητος καὶ φιλανθρωπίας σημεῖον, ἢ λούοντα μὲν ὕδατι ῥύπου τὴν ψυχὴν ἀπαλλάττειν, χρίοντα δὲ μύρω βασιλεύειν τὴν ἐν οὐρανοῖς βασιλείαν, ἐστιᾶν δὲ τὸ σῶμα τὸ ἑαυτοῦ καὶ τὸ αἷμα παρατιθέντα; Τό γε μὴν ἀνθρώπους θεοὺς καὶ υἱοὺς γενέσθαι Θεοῦ, καὶ τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν Θεοῦ τιμῇ τιμηθῆναι, καὶ τὸν χοῦν εἰς τοῦτο δόξης ἀνενεχθῆναι, ὡς ὁμότιμον καὶ ὁμόθεον ἤδη τῇ θείᾳ φύσει γενέσθαι, τίνοι γένοιτ' ἂν ἴσον; τίνα δ' ἂν καινότητος ὑπερβολὴν καταλίποι; Τοῦτο γὰρ ἐστίν ἡ ἀρετὴ τοῦ Θεοῦ, ἣτις ἐκάλυπεν οὐρανοὺς, οἶμαι· πᾶσαν ὑπερέβη κτίσιν καὶ πᾶν ἔργον ἀπέκρουσε τοῦ Θεοῦ τῷ μεγέθει καὶ τῷ κάλλει νικῆσαν. Τῶν γὰρ θείων ἔργων ἀπάντων οὕτω μὲν πολλῶν ὄντων, οὕτω δὲ καλῶν καὶ μεγάλων, οὐκ ἐστίν οὐδέν, ὃ μὴ τῆς σοφίας τοῦ δημιουργοῦ καὶ τῆς τέχνης ἔλαττον ἔχει, καὶ δύναται ἂν τῶν ὑπερηγμένων καὶ καλλίω καὶ

9. εἶναι παραλ. G

(διότι παρευρίσκονται στὸν καθένα ἀπὸ τοὺς μουμένους), ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Δεσπότης. Γι' αὐτὸ ὅταν καταδέχθηκε καὶ ὁ ἴδιος ὁ Σωτὴρ νὰ βαπτισθῆ τὸ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννη, ἐξεικονίζοντας κατὰ κάποιον τρόπο τὸ ἰδικό του βάπτισμα, ἄνοιξε τὸν οὐρανό, δεικνύοντας ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ πύλη διὰ τῆς ὁποίας θὰ ἰδοῦμε τὸν οὐράνιο χῶρο. Καὶ ὅταν δὲ ἀποφαίνεται ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ εἰσέλθῃ στὴ ζωὴ ὁ μὴ βαπτισθεὶς, ὑπαινίσσεται ἀκριβῶς ὅτι τὸ βάπτισμα εἶναι εἴσοδος καὶ πύλη. «Ἀνοίξατέ μου τὶς πύλες τῆς δικαιοσύνης»²⁸, λέγει ὁ Δαβίδ, ἐπιθυμώντας, νομίζω, ν' ἀνοιγοῦν αὐτὲς ἀκριβῶς οἱ πύλες. Διότι αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο ποὺ πολλοὶ προφῆτες καὶ βασιλεῖς ἐπεθύμησαν νὰ ἰδοῦν, τὸν τεχνίτη τῶν θυρῶν τούτων ἐρχόμενο στὴ γῆ. Γι' αὐτὸ, λέγει, ἂν κατῶρθωνε νὰ εἰσέλθῃ περνώντας ἀπὸ αὐτὲς τὶς πύλες, θὰ ὠμολογοῦσε χάριτες στὸ Θεό. «Ἐάν εἰσέλθω δι' αὐτῶν, λέγει, θὰ αἰνέσω τὸν Κύριο», μὲ τὴ βεβαιότητα ὅτι ἀπὸ αὐτὲς τὶς πύλες κατῶρθωσε νὰ φθάσῃ σὲ τελειοτάτη γνῶσι τῆς ἀγαθότητος καὶ φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸ γένος.

16 Τί δὲ θὰ ἤμποροῦσε νὰ γίνῃ ἀνώτερο δεῖγμα τῆς χρηστότητος καὶ φιλανθρωπίας ἀπὸ τὸ νὰ ἀπαλλάττῃ τὴν ψυχὴ ἀπὸ τὸν ρύπο λούοντας μὲ τὸ ὕδωρ, ἀπὸ τὸ νὰ ἐγκαθιστᾷ στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν χρίοντας μὲ μύρο, ἀπὸ τὸ νὰ τρέφῃ παραθέτοντας τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα του; Τί μπορεῖ νὰ ἐξισωθῆ μὲ αὐτὰ τὰ φαινόμενα; δηλαδή ἀνθρωποὶ νὰ γίνωνται θεοὶ καὶ υἱοὶ Θεοῦ, ἡ φύσις μας νὰ ἀπολαύσῃ τὴν τιμὴ Θεοῦ, ὁ χοῦς ν' ἀνεβασθῆ σὲ τέτοιο σημεῖο δόξας, ὥστε νὰ γίνῃ ἤδη ὁμότιμος μὲ τὴ θεία φύσι καὶ ὁμόθεος; Ποιὰ ὑπερβολὴ παραδοξότητος στερεῖται αὐτὸ τὸ πρᾶγμα; Αὐτὸ εἶναι, νομίζω, ἡ ἀρετὴ τοῦ Θεοῦ ποὺ ἐκάλυψε τοὺς οὐρανοὺς· ἐξεπέρασε κάθε κτίσι καὶ ἀπέκρυψε κάθε ἔργο τοῦ Θεοῦ, νικώντας μὲ τὴ μεγαλοσύνη καὶ τὸ κάλλος. Ἀνάμεσα σὲ ὅλα τὰ θεῖα ἔργα, τὰ τόσο πολλὰ, τὰ τόσο καλὰ καὶ μεγάλα, δὲν ὑπάρχει κανένα ποὺ νὰ μὴ ὑπολείπεται τῆς σοφίας καὶ τέχνης τοῦ δημιουργοῦ· μπορεῖ μάλιστα αὐτὸς νὰ παραγάγῃ ἔργα καλύ-

μείζω παράγειν οὐμενοῦν οὐδ' ὅσον εἰπεῖν ἐξεῖναι. Εἰ δ' ἔνεστιν οὕτως ¹⁰ ἔργον Θεοῦ γενέσθαι καλόν, οὕτως ἀγαθόν, ὥστε πρὸς τὴν σοφίαν ἐκείνην καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν τέχνην ἀμιλληθῆναι, καὶ ὡς ἔπος εἰπεῖν, πρὸς τὴν ἀπειρίαν ἐξισωθῆναι, καὶ καθάπερ ἴχνος τὸ μέγεθος ἅπαν τῆς θείας ἀγαθότητος ὑποδείξει, τοῦτο οἶμαι ¹¹ νικῆσαι. Εἰ γὰρ τοῦτό ἐστιν αἰεὶ τῷ Θεῷ τὸ ἔργον, ἀγαθοῦ μεταδιδόναι, καὶ ὑπὲρ τούτου πάντα ποιεῖ, καὶ τοῦτο τὸ τέλος τῶν τε ἤδη γεγονότων καὶ ἃ γένοιτ' ἂν τὸν ἔπειτα χρόνον (χεθῆναί φησι τὸ ἀγαθὸν καὶ ὀδεῦσαι), ὃ ποιῶν τοῦ πάντων ὁ Θεὸς μεγίστου μετέδωκεν ἀγαθοῦ καὶ οὐ μείζον οὐκ ἔχει δοῦναι, τοῦτο ἂν εἴη τὸ μέγιστον καὶ κάλλιστον τῆς ἀγαθότητος ἔργον καὶ ὁ τελευταῖος τῆς χρηστότητος ὅρος.

17 Τοιοῦτον δὲ τὸ τῆς οἰκονομίας ἔργον, ἢ περὶ τῶν ἀνθρώπων ὠκονομήθη. Ἐνταῦθα γὰρ οὐ μετέδωκεν ἀπλῶς ὄτουοῦν ἀγαθοῦ τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων ὁ Θεὸς παρ' ἑαυτῷ τὰ πλείω τηρήσας, ἀλλ' αὐτὸ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος, ὅλον αὐτὸν τὸν φυσικὸν ἐνέθηκε πλοῦτον. Διὰ τοῦτο καὶ δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ διαφερόντως ἀποκαλύπτεσθαι Παῦλος εἶπε, «δικαιοσύνη γὰρ Θεοῦ ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτεται» ¹² εἰ γὰρ ἐστὶ τις ἀρετὴ Θεοῦ καὶ δικαιοσύνη, τοῦτο ἂν εἴη τὸ πᾶσιν ἀφθόνως τῶν ἀγαθῶν τῶν ἑαυτοῦ μεταδοῦναι καὶ ἢ τῆς μακαριότητος κοινωνία. Τούτου χάριν τὰ ἱερώτατα μυστήρια πύλαι ἂν εἰκότως καλοῖντο δικαιοσύνης, ὅτι ἢ τοῦ Θεοῦ περὶ τὸ γένος ἐσχάτη φιλανθρωπία καὶ ἀγαθότης, ἣτις ἐστὶν ἡ θεία ἀρετὴ καὶ δικαιοσύνη, ταύτας ἡμῖν εἰς τὸν οὐρανὸν ἐποίησε τὰς εἰσόδους.

18 Καὶ μὴν καὶ ἕτερον τρόπον κρίσει τινὶ καὶ δικαιοσύνη τοῦτο τὸ τρόπαιον ἔστησεν ὁ Κύριος καὶ ταύτην ἡμῖν ἔδωκε τὴν πύλην

10. οὕτως παραλ. G

11. οἶμαι εἶναι G

12. «δικαιοσύνη γὰρ Θεοῦ ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτεται» παραλ. G

τερα καὶ μεγαλύτερα ἀπὸ τὰ γενόμενα καὶ ἀπὸ ὅσα θὰ ἤμποροῦσε νὰ φαντασθῆ κανεὶς. Ἐὰν δὲ ὑπάρχη ἓνα ἔργο Θεοῦ τόσο καλὸ, τόσο ἀγαθὸ, ὥστε νὰ συναγωνίζεται ἐκείνην τὴ σοφία καὶ τὴ δύναμι καὶ τὴν τέχνη, οὕτως εἶπεῖν νὰ ἐξισώνεται μὲ τὴν ἀπειρία καὶ νὰ παρουσιάζη σὰν ἀποτύπωμα ὅλο τὸ μέγεθος τῆς θείας ἀγαθότητος, αὐτὸ νομίζω ὅτι θὰ εἶναι τὸ νικηφόρο. Παντοτινὸ ἔργο τοῦ Θεοῦ εἶναι τοῦτο, τὸ νὰ μεταδίδῃ ἀγαθὸ· ὅλα γι' αὐτὸ τὰ κάμει καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ σκοπὸς τῶν ἤδη γενομένων καὶ ὅσων πρόκειται νὰ γίνουν στὸ μέλλον (νὰ διαχύνεται, λέγει, τὸ ἀγαθὸ καὶ νὰ ὀδεύη²⁹). Κάμνοντας αὐτὸ ὁ Θεὸς μετέδωσε τὸ μέγιστο ἀγαθὸ, μεγαλύτερο ἀπὸ τὸ ὁποῖο δὲν ἔχει νὰ δώσῃ· αὐτὸ λοιπὸν εἶναι τὸ μέγιστο καὶ κάλλιστο ἔργο τῆς ἀγαθότητος καὶ ὁ τελευταῖος ὅρος τῆς χρηστότητος.

17 Τέτοιο ἔργο εἶναι ἡ οἰκονομία ποῦ ἐπραγματοποιήθηκε χάρι τῶν ἀνθρώπων. Ἐδῶ δηλαδὴ ὁ Θεὸς δὲν μετέδωσε στὴ φύσι τῶν ἀνθρώπων κάποιο ἀγαθὸ, κρατώντας τὰ περισσότερα κοντὰ του, ἀλλὰ ἐναπέθεσε σ' αὐτὴν ὅλο τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος, ὅλον τὸ φυσικὸ του πλοῦτο. Γι' αὐτὸ ὁ Παῦλος εἶπε ὅτι στὸ εὐαγγέλιο ἀποκαλύπτεται κατ' ἐξοχὴν ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ· «διότι σ' αὐτὸ ἀποκαλύπτεται δικαιοσύνη Θεοῦ»³⁰. Διότι, ἂν ὑπάρχη ἀρετὴ Θεοῦ καὶ δικαιοσύνη, αὐτὴ θὰ ἦταν ἡ ἄφθονος μετάδοσις τῶν ἀγαθῶν του σὲ ὅλους καὶ ἡ κοινωνία τῆς μακαριότητος. Γι' αὐτὸ τὰ ἱερώτατα μυστήρια θὰ ἤμποροῦσαν εὐλόγως νὰ ὀνομασθοῦν πύλες δικαιοσύνης, διότι αὐτὸς μᾶς τὰ ἔκαμε εἰσόδους πρὸς τὸν οὐρανὸ ἢ ἐσχάτη φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸ γένος καὶ ἡ ἀγαθότης, ποῦ εἶναι ἡ θεία ἀρετὴ καὶ δικαιοσύνη.

18 Αὐτὸ τὸ τρόποιο ὁμως τὸ ἔστησε ὁ Κύριος καὶ μᾶς ἔδωσε αὐτὴ τὴν πύλη καὶ τὴν ὁδὸ μὲ ἄλλον ἐπίσης τρόπο ἐξ αἰτίας τῆς

29. Διονυσίου, Περὶ θείων ὀνομάτων 4.

30. Ρωμ. 1,17.

καὶ τὴν ὁδόν. Οὐ γὰρ ἤρπασε τοὺς αἰχμαλώτους, ἀλλὰ λύτρον ἔδωκε, καὶ ἔδῃσε τὸν ἰσχυρόν, οὐ τῷ μείζω δύναμιν ἔχειν, ψήφῳ δὲ δικαίᾳ κατακριθέντα, καὶ ἐβασίλευσεν ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακώβ, ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀνθρώπων τὴν τυραννίδα λύσας, οὐχ ὅτι ἐδύνατο λῦσαι, ἀλλ' ὅτι λυθῆναι δίκαιον ἦν. Καὶ τοῦτο ἐμήνυσεν ἐν οἷς εἶπε, «δικαιοσύνη καὶ κρῖμα ἐτοιμασία τοῦ θρόνου σου ¹³»). Οὐ δικαιοσύνη δὲ μόνον ταύτας διεΐλε τὰς πύλας, ἀλλὰ καὶ ¹⁴ δικαιοσύνη δι' αὐτῶν εἰς τὸ ἡμέτερον ἀφίκετο γένος. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν προτέρων χρόνων, πρὶν ἢ τὸν Θεὸν εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἐπιδημῆσαι, οὐκ ἦν εὐρεῖν δικαιοσύνην ἐπὶ τῆς γῆς. Αὐτὸς γὰρ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ διέκυψε καὶ ἐζήτησεν ὁ Θεός, ὃν λαθεῖν οὐκ ἐνῆν, εἶπερ ὄλωσ ἦν, καὶ ὁμως οὐχ εὔρε· «πάντες γὰρ, φησὶν, ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρειώθησαν, οὐκ ἔστι ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἔστιν ἕως ἑνός»). Ἐπεὶ δὲ ἡ ἀλήθεια ἐκ τῆς γῆς ἀνέτειλε τοῖς ἐν τῷ σκότει τοῦ ψεύδους καὶ τῇ σκιᾷ καθημένοις, τηνικαῦτα καὶ ἡ δικαιοσύνη ἐκ τοῦ οὐρανοῦ διέκυψεν ἄρτι πρῶτως ἀληθῶς καὶ τελείως τοῖς ἀνθρώποις φανεῖσα· καὶ ἐδικαιώθημεν, πρῶτον μὲν τῶν δεσμῶν καὶ τῆς εὐθύνης ἀπαλλαγέντες, τοῦ μηδὲν ἠδικηκότος ὑπὲρ ἡμῶν ἀπολογησαμένου τῷ διὰ σταυροῦ θανάτῳ, καθ' ὃν ἔδωκε δίκην ὑπὲρ ὧν ἡμεῖς ἐτολμήσαμεν, ἔπειτα καὶ φίλοι Θεοῦ καὶ δίκαιοι κατέστημεν διὰ τὸν θάνατον ἐκεῖνον. Οὐ γὰρ ἔλυσε μόνον καὶ τῷ Πατρὶ κατήλλαξεν ἀποθανῶν ὁ Σωτήρ, ἀλλὰ καὶ «ἔδωκεν ἡμῖν ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι», συνάψας μὲν ἑαυτῷ τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν διὰ τῆς σαρκός, ἣν ἀνείλετο, συνάπτων δὲ ἡμῶν ἕκαστον τῇ ἑαυτοῦ σαρκὶ τῇ δυνάμει τῶν μυστηρίων. Καὶ τοῦτον τὸν τρόπον τὴν ἑαυτοῦ δικαιοσύνην καὶ τὴν ζωὴν ἐν ταῖς ἡμετέραις ἀνατέλλει ψυχαῖς·

13. σου παραλ. G

14. καὶ παραλ. G

31. Ψαλμ. 88,15.

32. Ψαλμ. 19,3.

33. Ἰω. 1,12.

κρίσεως καὶ τῆς δικαιοσύνης. Διότι δὲν ἤρπασε τοὺς αἰχμαλώτους ἀλλ' ἔδωσε λύτρο, ἔδεσε τὸν τύραννο, καταδικασθέντα ὄχι μὲ τὸ νὰ ἔχη ὁ Κύριος μεγαλυτέρα δύναμι, ἀλλὰ μὲ δικαία ἀπόφασιν· καὶ ἐβασίλευσε στὸν οἶκο Ἰακώβ, ἀφοῦ κατέλυσε τὴν τυραννία στὶς ψυχές τῶν ἀνθρώπων, ὄχι ἐπειδὴ ἤμποροῦσε νὰ τὴν καταλύσῃ, ἀλλὰ διότι ἦταν δίκαιο νὰ τὸ κάμῃ. Καὶ αὐτὸ διεμήνυσε μὲ τοὺς λόγους, «δικαιοσύνη καὶ κρίσις εἶναι ὁ ἐξοπλισμὸς τοῦ θρόνου σου»³¹. Δὲν διήνοιξε δὲ μόνο αὐτὲς τὶς πύλες ἢ δικαιοσύνη, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτῶν ἔφθασε στὸ γένος μας ἢ δικαιοσύνη. Κατὰ τοὺς παλαιότερους χρόνους πρὶν ἐπιδημήσῃ ὁ Θεὸς στοὺς ἀνθρώπους, δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ εὐρεθῇ δικαιοσύνη ἐπὶ τῆς γῆς. Ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς πού, ἂν ὑπῆρχε καθόλου δικαιοσύνη, δὲν ἤμποροῦσε νὰ τοῦ ξεφύγῃ, ἔσκυψε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ ἀνεζήτησε καὶ ὁμως δὲν εὐρήκε· διότι «ὄλοι, λέγει, παρεξέκλιναν, ὄλοι μαζὶ ἀχρειώθηκαν, δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος πού ἀσκεῖ χρηστότητα, δὲν ὑπάρχει οὔτε ἓνας»³². Ἀφοῦ δὲ ἡ ἀλήθεια ἀνέτειλε ἀπὸ τῆ γῆ πρὸς τοὺς καθημένους στὸ σκότος τοῦ ψεύδους καὶ τῆ σκιά, τότε μόλις γιὰ πρώτη φορὰ ἔσκυψε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ ἡ δικαιοσύνη καὶ ἐφανίσθηκε ἀληθῶς καὶ τελείως στοὺς ἀνθρώπους. Καὶ πρῶτα μὲν ἐδικαιωθήκαμε, διὰ τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὰ δεσμὰ καὶ τὴν ἐνοχή, ἀφοῦ γιὰ λογαριασμὸ μας ἀπολογήθηκε αὐτὸς πού δὲν ἔκαμε καμμία ἀδικία μὲ τὸν σταυρικὸ θάνατο, στὸν ὁποῖο ἐξέτισε τὴν ποινὴ γιὰ ὅσα τολμήματα ἐκάμαμε ἡμεῖς· ἔπειτα δὲ ἐγίναμε φίλοι τοῦ Θεοῦ καὶ δίκαιοι ἐξ αἰτίας τοῦ θανάτου ἐκείνου. Διότι ὁ Σωτὴρ μὲ τὸ θάνατό του δὲν ἀπήλλαξε μόνο καὶ συνεφιλίωσε μὲ τὸν Πατέρα, ἀλλὰ καὶ «μᾶς ἔδωσε τὴν ἐξουσία νὰ γίνωμε τέκνα Θεοῦ»³³, ἀφοῦ ἐσύναψε πρὸς τὸν ἑαυτό του τὴν ἰδική μας φύσιν διὰ τῆς σαρκὸς πού ἐπῆρε καὶ συνάπτει τὸν καθένα μας πρὸς τὴ σάρκα του μὲ τὴ δύναμι τῶν μυστηρίων. Καὶ μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο ἀνατέλλει στὶς ψυχές μας τὴ δικαιοσύνη καὶ τὴ ζωὴ του. Ἔτσι μὲ τὰ ἱερὰ μυστήρια ἐπέτυχαν οἱ ἄνθρωποι νὰ

οὕτω τὴν ἀληθῆ δικαιοσύνην διὰ τῶν μυστηρίων τῶν ἱερῶν ἐξεγένετο καὶ γινῶναι τοῖς ἀνθρώποις καὶ κατορθῶσαι.

19 Εἰ γὰρ καὶ ¹⁵ πολλοὶ δίκαιοι καὶ φίλοι Θεοῦ παρὰ τῆ Γραφῆ πρὶν ἀφίχθαι τὸν δικαιοῦντα καὶ διαλλάττοντα, ἐκεῖνα ¹⁶ λογίζεσθαι χρή, μάλιστα μὲν ἐν τῇ γενεᾷ αὐτῶν, ἔπειτα καὶ διὰ τὸ μέλλον, ὅτι οἱοί τε ἐγένοντο καὶ παρεσκευάσθησαν ἀνασχούση προσδραμεῖν τῇ δικαιοσύνῃ καὶ λυθῆναι μὲν τοῦ λύτρου καταβληθέντος, ἰδεῖν δὲ τοῦ φωτὸς φανέντος, ἀναστῆναι δὲ τῶν τύπων τῆς ἀληθείας ἀναδεχθείσης. Καὶ τούτῳ διήνεγκαν οἱ δίκαιοι τῶν πονηρῶν, ἐν τοῖς αὐτοῖς σχεδὸν ἐκείνοις ὄντες δεσμοῖς καὶ τὴν αὐτὴν ὑφιστάμενοι τυραννίδα, ὅτι οἱ μὲν πρὸς τὸν ἀνδραποδισμόν ἐκεῖνον καὶ τὴν δουλείαν δυσχερῶς εἶχον καὶ ἠύχοντο τὸ δεσμωτήριον καταστραφῆναι καὶ τὰ δεσμὰ ἐκεῖνα λυθῆναι καὶ ἐπεθύμουν πατουμένην ἰδεῖν ὑπὸ τῶν δεδεμένων τὴν τοῦ τυράννου κεφαλὴν, τοῖς δὲ οὔτε ἐδόκει δεινὸν οὐδὲν τὰ παρόντα, καὶ ἠδοντο δουλεύοντες. Οἱοὶ καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἐκείνων ἐγένοντο τῶν μακαρίων, οἱ τὸν ἥλιον ἐπ' αὐτῶν ἀνατείλαντα οὔτε ἐδέξαντο καὶ ἀποσβέσαι ἐπεχείρησαν οἷς ἐξῆν, δι' ὧν ᾤθησαν δυνηθῆναι ἂν ¹⁷ ἀφανίσει τὴν ἀκτῖνα πάντα ποιοῦντες. Ὅθεν καὶ οἱ μὲν ἐλύθησαν τῆς ἐν ἄδου τυραννίδος τοῦ βασιλέως φανέντος, οἱ δὲ ἔμειναν ἐπὶ τῶν δεσμῶν.

20 Καθάπερ γὰρ ¹⁸ ἐπὶ τῶν νοσοῦντων οἱ τὴν θεραπείαν ἐκ παντὸς τρόπου ζητοῦσι καὶ τὸν ἰατρὸν ἡδέως ὀρῶσι τῶν μηδὲ εἰδόντων ὅτι νοσοῦσι καὶ πρὸς τὰ φάρμακα ἀποπηδόντων ἀμείνους καὶ ἀνεκτοτέρους εἶναι συμβάλει (τούτους γὰρ ὁ ἰατρός, οἶμαι, καὶ ὑγιαίνοντας ἤδη προσερεῖ καὶ μήπω ὑγιάσας, εἴ γε μή, σύννοιδεν ἑαυτῷ τὴν τέχνην τῆς ἀρρώστιας ἐλάττω), τοῦτον τὸν τρόπον καὶ δικαίους καὶ φίλους ἐνίοις ἐπὶ τῶν χρόνων ἐκείνων ἐκά-

15. καὶ παραλ. G

16. ἐκεῖνο G

17. ἂν παραλ. G

18. γὰρ παραλ. G

γνωρίσουν τὴν ἀληθινὴν δικαιοσύνην καὶ νὰ τὴν πραγματοποιήσουν.

19 Ἐὰν ἀναφέρονται πολλοὶ δίκαιοι καὶ φίλοι τοῦ Θεοῦ στὴ Γραφή, πρὶν φθάσῃ ὁ δικαιοτῆς καὶ συμφιλιωτῆς, πρέπει νὰ ἔχωμε ὑπ' ὄψιν τὰ ἐξῆς κυρίως γιὰ τὴν ἐποχὴ τους, ἔπειτα δὲ καὶ γιὰ τὸ μέλλον· ὅτι ἔγιναν ἱκανοὶ καὶ προετοιμάσθησαν νὰ προστρέξουν στὴ δικαιοσύνην, ἀλλὰ μόνο ἀφοῦ παρουσιασθῆ ἀυτῆ, νὰ ἐλευθερωθοῦν, ἀλλὰ μόνο ἀφοῦ καταβληθῆ τὸ λύτρο, νὰ ἰδοῦν, ἀλλὰ μόνο ἀφοῦ φανῆ τὸ φῶς, νὰ ἀνυψωθοῦν ἀπὸ τοὺς τύπους, ἀλλὰ μόνο ἀφοῦ ἀναδειχθῆ ἡ ἀλήθεια. Σ' αὐτὸ μάλιστα διαφέρουν οἱ δίκαιοι ἀπὸ τοὺς πονηροὺς, εὐρισκόμενοι στὰ ἴδια σχεδὸν δεσμὰ μὲ ἐκείνους καὶ ὑφιστάμενοι τὴν ἴδια τυραννίδα, στὸ ὅτι οἱ πρῶτοι δυσανασχετοῦσαν γιὰ τὸν ἀνδραποδισμόν καὶ τὴν δουλείαν, εὔχονταν νὰ καταστραφῆ τὸ δεσμοτῆριον καὶ νὰ λυθοῦν ἐκεῖνα τὰ δεσμὰ, ἐπιθυμοῦσαν νὰ ἰδοῦν νὰ καταπατῆται ἀπὸ τοὺς δεσμῶτες ἡ κεφαλὴ τοῦ τυράννου, ἐνῶ στοὺς δευτέρους ἡ παροῦσα κατάστασις δὲν τοὺς ἐφαινόταν καθόλου φοβερή, καὶ ἦσαν εὐχαριστημένοι στὴ δουλείαν. Ἐκεῖνες τὶς μακάριας ἡμέρας ἐπίσης ὑπῆρχαν τέτοιοι ἄνθρωποι οἱ ὅποιοι δὲν ἐδέχθησαν τὸν ἥλιον ποὺ ἀνέτειλε ἐπάνω τους καὶ ἐπεχείρησαν νὰ τὸν σβήσουν, κάμοντας ὅ,τι ἤμποροῦσαν ἀπὸ ἐκεῖνα μὲ τὰ ὅποια ἐνόμιζαν ὅτι θὰ κατορθώσουν ν' ἀφανίσουν τὴν ἀκτινοβολία του. Γι' αὐτὸ οἱ πρῶτοι ἐλευθερώθηκαν ἀπὸ τὴν τυραννίαν τοῦ ἄδου, μόνον ἐφάνηκε ὁ βασιλεὺς, ἐνῶ οἱ δεύτεροι ἔμειναν στὰ δεσμὰ.

20 Ἀνάμεσα στοὺς ἀσθενεῖς ὅσοι ἐπιζητοῦν μὲ κάθε τρόπο τὴν θεραπεία καὶ βλέπουν εὐχαρίστως τὸν ἰατρὸν συμβαίνει νὰ εἶναι καλύτεροι καὶ ἀνεκτικώτεροι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ δὲν γνωρίζουν ὅτι ἀσθενοῦν καὶ ἀπορρίπτουν τὰ φάρμακα· αὐτοὺς μάλιστα ὁ ἰατρὸς θὰ τοὺς χαρακτηρίσῃ, νομίζω, ὑγιεῖς καὶ προτοῦ τοὺς θεραπεύσῃ, ἂν δὲν ἀντιλαμβάνεται τὴν τέχνην του κατωτέρα τῆς ἀσθενείας. Μὲ τὸν ἴδιον τρόπο ὁ Θεὸς μερικὸς κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἐκάλεσε δικαίους καὶ φί-

λεσεν ὁ Θεός· τὰ γὰρ παρ' ἑαυτῶν εἰσέφερον πάντα καὶ τὴν δυνατὴν ἐπεδείξαντο δικαιοσύνην, ὅπερ λυθῆναι μὲν ἀξίους ἐποίησε τοῦ λῦσαι δυναμένου φανέντος, ἔλυσε δὲ οὐδαμῶς. Καίτοι εἰ τοῦτο ἦν ἀληθῆς δικαιοσύνη, καὶ αὐτοὶ ἂν ἦσαν «ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν χειρὶ Θεοῦ». Σολομῶν εἶπε, τὸ σῶμα ἀποτιθέμενοι ¹⁹ τοῦτο· νῦν δὲ ἀπερχομένους ἐνθένδε ἄδης ἐξεδέχετο. Τὴν γὰρ ἀληθῆ δικαιοσύνην καὶ τὴν πρὸς Θεὸν ἑταιρίαν οὐχ ὑπερδύον οὔσαν κατήγαγεν ὁ Δεσπότης ἡμῶν, ἀλλ' αὐτὸς εἰσήγαγεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ τὴν φέρουσαν εἰς τὸν οὐρανὸν οὐκ οὔσαν εὔρεν, ἀλλ' αὐτὸς ἔτεμεν. Εἰ γὰρ ἦν, καὶ ἄλλος ἂν ἔτεμε τῶν προτέρων· νῦν δὲ «Οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ». Ὅπου γὰρ ἄφεςιν ἁμαρτιῶν καὶ δίκης ἀπαλλαγὴν οὐκ ἦν εὑρεῖν πρὸ τοῦ σταυροῦ, τί χρὴ περὶ δικαιοσύνης νομίζειν; Οὐ γὰρ ἦν ἀκόλουθον, οἶμαι, πρὶν καταλλαγῆναι μετὰ τοῦ χοροῦ τῶν φίλων ἐστάναι καὶ δεσμὰ περικειμένους ἔτι ἐστεφανωμένους ἀνακηρύττεσθαι. Ὅπως δὲ εἰ τὸ πᾶν ἤγνυσε ὁ ἀμνὸς ἐκεῖνος, τί τῶν δευτέρων ἔδει τούτων; Τῶν γὰρ τύπων καὶ τῶν εἰκόνων τὴν ζητουμένην εὐδαιμονίαν εἰσενεγκόντων μάτην ἢ ἀλήθεια καὶ τὰ πράγματα. Τό γε μὴν διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ τὴν ἐχθρὰν καταλυθῆναι, καὶ τὸ μεσότοιχον ἐκ μέσου γενέσθαι καὶ εἰρήνην καὶ δικαιοσύνην ἐπὶ τῶν τοῦ Σωτῆρος ἡμερῶν ἀνατεῖλαι καὶ πάντα ταῦτα, τίνα ἂν ἔτι χώραν ἔχοι, εἰ φίλοι Θεοῦ καὶ δίκαιοι πρὸ τῆς θυσίας ἦσαν ἐκείνης;

21 Τεκμήριον δὲ κάκεινο. Τότε μὲν γὰρ νόμος ἡμᾶς τῷ Θεῷ συνῆπτε, νῦν δὲ πίστις καὶ χάρις καὶ εἴ τι τούτων ἔχεται. Δῆλον γὰρ

λους· διότι εἰσέφεραν ὅλα τὰ ἰδικά τους καὶ ἐπέδειξαν τὴ δυνατὴ δικαιοσύνη, πρᾶγμα ποῦ τοὺς ἔκαμε μὲν ἀξίους νὰ ἐλευθερωθοῦν ὅταν ἐφάνηκε αὐτὸς ποῦ ἤμποροῦσε νὰ τὸ κάμη, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἐλευθέρωσε. Καὶ ὅμως, ἂν αὐτὸ ἦταν ἀληθινὴ δικαιοσύνη, καὶ αὐτοὶ θὰ ἦσαν «στὴν εἰρήνη καὶ στὸ χέρι τοῦ Θεοῦ», εἶπε ὁ Σολομών³⁴, ὅταν ἀπέθεταν τὸ σῶμα τοῦτο, ἐνῶ τώρα ὅταν ἐφευγαν ἀπὸ ἐδῶ τοὺς ἐδεχόταν ὁ ἄδης. Πραγματικὰ τὴν ἀληθινὴ δικαιοσύνη καὶ τὴ φιλία πρὸς τὸ Θεὸ δὲν τὴν κατέβασε ὁ Θεὸς ἀπὸ κάπου ποῦ ἦταν ἐξόριστη, ἀλλὰ τὴν εἰσήγαγε ὁ ἴδιος στὸν κόσμον μόνος του, καὶ τὸ δρόμον ποῦ φέρει στὸν οὐρανὸ δὲν τὸν ἀνακάλυψε χαραγμένον, ἀλλ' αὐτὸς τὸν ἐχάραξε ὁ ἴδιος. Ἄν ὑπῆρχε, θὰ τὸν ἐβάδιζε καὶ κάποιος ἄλλος ἀπὸ τοὺς προηγουμένους· τώρα ὅμως «κανεὶς δὲν ἔχει ἀνεβῆ στὸν οὐρανὸ, παρὰ μόνον αὐτὸς ποῦ κατέβηκε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ποῦ ἦταν στὸν οὐρανὸ»³⁵. Ἄφοῦ πρὶν ἀπὸ τὸ σταυρὸ δὲν ἦταν δυνατό νὰ εὐρεθῆ ἄφεσις ἁμαρτιῶν καὶ ἀπαλλαγὴ τῆς τιμωρίας, τί πρέπει νὰ νομίζωμε γιὰ τὴ δικαιοσύνη; Δὲν ἦταν εὐλόγον, νομίζω, πρὶν ἀπὸ τὴ συμφιλίωσιν νὰ σταθοῦν στὴ χορεία τῶν φίλων καὶ νὰ ἀνακηρυχθοῦν νικηταί, ἐνῶ ἀκόμη φέρουν δεσμά. Γενικὰ δέ, ἂν ἐκεῖνος ὁ παλαιδιαθητικὸς πασχαλινὸς ἄμνος εἶχε πραγματοποιήσῃ τὰ πάντα, τί ἐχρειαζόταν αὐτὸς ὁ δεῦτερος; Ἄν εἶχαν φέρει τὴν ἐπιζητούμενη εὐδαιμονία οἱ τύποι καὶ οἱ εἰκόνες, τὰ πράγματα καὶ ἡ ἀλήθεια θὰ ἦσαν ἄχρηστα. Ἡ κατάλυσις τῆς ἐχθρας διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ κατάργησις τοῦ μεσοτοίχου, ἡ ἀνατολὴ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς δικαιοσύνης καὶ ὅλα αὐτὰ, τί νόημα θὰ εἶχαν πλέον, ἂν ὑπῆρχαν φίλοι Θεοῦ καὶ δίκαιοι πρὶν ἀκόμη ἀπὸ τὴ θυσία ἐκείνη;

21 Ἀπόδειξις εἶναι ἐπίσης τοῦτο. Τότε δηλαδὴ μᾶς συνῆπτε μὲ τὸ Θεὸ ὁ νόμος, ἐνῶ τώρα μᾶς συνάπτει ἡ πίστις καὶ ἡ χάρις

34. Σοφ. Σολ. 3,1· 3.

35. Ἰω. 3,13.

ἐντεῦθεν τηρῖκαῦτα μὲν δουλείαν, νῦν δὲ υἰότητα καὶ φιλίαν τὴν τῶν ἀνθρώπων πρὸς Θεὸν κοινωνίαν εἶναι· ὁ μὲν γὰρ νόμος τοῖς δούλοις, φίλων δὲ καὶ υἰῶν ἢ χάρις καὶ ἡ πίστις καὶ τὸ θαρδρεῖν. Ἐξ ὧν ἀπάντων γίνεται δῆλον, ὡσπερ «πρωτότοκος τῶν νεκρῶν» ὁ Σωτὴρ, καὶ οὐκ ἦν ἀναβιῶναι τῶν τεθνηκότων οὐδένα τὴν ἀθάνατον ζωὴν μὴ ἀναστάντος ἐκείνου, τὸν ἴσον τρόπον καὶ πρὸς τὴν ἀγιωσύνην καὶ δικαιοσύνην τοῖς ἀνθρώποις αὐτὸς ἠγήσατο μόνος. Καὶ τοῦτο Παῦλος ἔδειξε γράφων, πρόδρομον ὑπὲρ ἡμῶν εἰς τὰ ἅγια τὸν Χριστὸν εἰσεληλυθέναι. Εἰσηλθε γὰρ εἰς τὰ ἅγια, ἑαυτὸν ἀνενεγκὼν τῷ Πατρὶ, καὶ τοὺς βουλομένους εἰσάγει τῆς ταφῆς αὐτῷ κοινωνοῦντας, οὐκ ἀποθνήσκοντας ὡσπερ ἐκεῖνος, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ λουτροῦ τὸν θάνατον ἐπιδεικνυμένους ἐκεῖνον καὶ ἐπὶ τῆς τραπέζης καταγγέλλοντας τῆς ἱεραῆς καὶ χριστομένους καὶ εὐωχομένους ἄρρητόν τινα τρόπον αὐτὸν τὸν νεκρωθέντα καὶ ἀναστάντα. Καὶ οὕτω διὰ τῶν πυλῶν τούτων εἰσαγαγὼν εἰς τὴν βασιλείαν καὶ τοὺς στεφάνους ἠγεῖται.

22 Αὗται αἱ πύλαι τῶν τοῦ παραδείσου πυλῶν πολλῶ σεμνότεραι καὶ λυσιτελέστεραι. Αἱ μὲν γὰρ οὐκ ἔν ἀνοιγεῖεν οὐδενὶ μὴ διὰ τούτων εἰσελθόντι πρότερον τῶν πυλῶν, αἱ δὲ κεκλεισμένων ἐκείνων ἠνοίγησαν καὶ αἱ μὲν καὶ ἐδύναντο ἐξάγειν τοὺς ἔνδον, αἱ δὲ εἰσάγουσι μόνον, ἐξάγουσι δὲ οὐδένα· καὶ τὰς μὲν καὶ κλεισθῆναι δυνατὸν ἦν, καὶ γε ἐκλείσθησαν, ἐπὶ δὲ τούτων παντάπασι τὸ παραπέτασμα καὶ τὸ μεσότοιχον ἐλύθη καὶ ἀνηρέθη, καὶ οὐκ ἔνεστιν ἔτι φραγμὸν ἀναστῆναι καὶ πύλας ἐναρμωσθῆναι²⁰ καὶ τοὺς κόσμους ἀλλήλων τειχίῳ διαιρεθῆναι. Οὐ γὰρ ἀνεώγασιν ἀπλῶς μόνον, ἀλλ' ἐσχίσθησαν οἱ οὐρανοί, ὁ θαυμά-

20. ἀναρμωσθῆναι G

καὶ τὰ σχετικὰ μὲ αὐτὰ. Εἶναι λοιπὸν ἀπὸ αὐτὰ φανερὸ ὅτι ἡ σχέσις τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸ Θεό, τότε μὲν ἦταν δουλεία, τῶρα δὲ εἶναι υἰότης καὶ φιλία· διότι ὁ μὲν νόμος προσιδιάζει στοὺς δούλους, ἐνῶ στοὺς φίλους καὶ τοὺς υἱοὺς ταιριάζει ἡ χάρις καὶ ἡ πίστις καὶ ἡ ἐλπίς. Ἀπὸ αὐτὰ ὅλα δεικνύεται ὅτι, ὅπως ὁ Σωτὴρ ὑπῆρξε «πρωτότοκος τῶν νεκρῶν»³⁶ καὶ κανεὶς ἀπὸ τοὺς νεκροὺς δὲν ἤμποροῦσε ν' ἀναβιώσῃ στήν ἀθάνατη ζωή, ἂν δὲν εἶχε ἀναστήσει ἐκεῖνος, μὲ τὸν ἴδιο τρόπο αὐτὸς μόνος ὠδήγησε τοὺς ἀνθρώπους πρὸς τὴν ἁγιωσύνη καὶ δικαιοσύνη. Κι' αὐτὸ τὸ ἔδειξε ὁ Παῦλος, γράφοντας ὅτι ὁ Χριστὸς εἰσῆλθε στὰ ἅγια ὡς πρόδρομος γιὰ χάρι μας³⁷. Πραγματικὰ εἰσῆλθε στὰ ἅγια, ἀφοῦ προσέφερε τὸν ἑαυτό του στὸν Πατέρα, καὶ εἰσάγει ἐπίσης ἐκεῖ τοὺς θέλοντας, ἀφοῦ συμμερισθῶν τὴν ταφή του, ὄχι ἀποθνήσκοντας ὅπως ἐκεῖνος, ἀλλὰ παριστάνοντας τὸ θάνατο ἐκεῖνο στὸ βαπτισματικὸ λουτρὸ καὶ διακηρύσσοντάς τον ἐπάνω στήν ἱερὰ τράπεζα, χριόμενοι καὶ εὐωχούμενοι κατὰ ἓνα ἀνέκφραστο τρόπο τὸν ἴδιο τὸν νεκρωθέντα καὶ ἀναστάντα. Καί, ἀφοῦ τοὺς εἰσήγαγε δι' αὐτῶν τῶν πυλῶν στὴ βασιλεία, τοὺς ὀδηγεῖ καὶ στοὺς στεφάνους.

22 Αὐτὲς οἱ πύλεις εἶναι πολὺ σεβαστότερες καὶ ὠφελιμώτερες ἀπὸ τίς πύλεις τοῦ παραδείσου. Ἐκεῖνες δὲν θὰ ἤμποροῦσαν ν' ἀνοιγοῦν σὲ κανένα, ἂν δὲν εἰσέλθῃ πρῶτα δι' αὐτῶν τῶν πυλῶν, αὐτὲς ἐδῶ δὲ ἀνοίχθησαν ἐνῶ ἐκεῖνες ἦσαν κλειστές. Ἐκεῖνες ἤμποροῦσαν καὶ νὰ ἐξάγουν τοὺς εὐρισκομένους μέσα, αὐτὲς ἐδῶ ὁμως μόνον εἰσάγουν καὶ δὲν ἐξάγουν κανένα. Ἐκεῖνες ἦταν δυνατὸ καὶ νὰ κλειστοῦν, καὶ ἄλλωστε ἐκλείσθησαν, σ' αὐτὲς ὁμως τὸ παραπέτασμα καὶ τὸ μεσότοιχο καταλύθηκε καὶ ἀφαιρέθηκε ἐντελῶς, καὶ δὲν εἶναι πλέον δυνατὸ νὰ ἀνεγερθῇ πάλι φραγμὸς, νὰ κατασκευασθοῦν θύρες καὶ οἱ κόσμοι νὰ διαιρεθοῦν μεταξὺ τους μὲ τεῖχος. Διότι δὲν ἀνοίχθησαν ἀπλῶς μόνον, ἀλλὰ ἐσχίσθησαν οἱ οὐρανοί, εἶπε

37. Ἑβρ. 6,20.

σιος ἔφη Μάρκος, δεικνύς ὡς οὐκέτι θύρα καὶ παραστάδες, οὐδὲ παραπέτασμα οὐδὲν ὑπελείφθη. Ὁ γὰρ καταλλάξας καὶ συνάψας καὶ εἰρηνοποιήσας τὸν ἄνω κόσμον τοῖς κάτω καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας οὐ δύναται ἀρνήσασθαι ἑαυτόν, ὁ μακάριος ἔφη Παῦλος. Τὰς μὲν γὰρ πύλας ἐκείνας διὰ τὸν Ἄδὰμ ἀνεωγνίας, ἐκείνου μὴ μείναντος ἐφ' οἷς ἔδει μένειν, καὶ κλεισθῆναι δῆπουθεν εἰκὸς ἦν. Ταύτας δὲ ὁ Χριστὸς αὐτὸς ἀνέωξεν, ὃς ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ δύναται ἁμαρτάνειν· «ἡ γὰρ δικαιοσύνη αὐτοῦ, φησί, μένει εἰς τὸν αἰῶνα»· ὅθεν ἀνάγκη πᾶσα, μένειν ἀνεωγμένας καὶ πρὸς μὲν τὴν ζωὴν εἰσάγειν, ἀπὸ δὲ τῆς ζωῆς ἔξοδον οὐδενὶ παρέχειν. «Ἦλθον γὰρ, φησὶν ὁ Σωτήρ, ἵνα ζωὴν ἔχωσι»· τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἡ ζωὴ, ἣν ὁ Κύριος ἤκε φέρων, τὸ διὰ τῶν μυστηρίων τούτων ἐλθόντας μετασχεῖν αὐτῷ τοῦ θανάτου καὶ κοινωνῆσαι τοῦ πάθους, καὶ τούτου χωρὶς τὸν θάνατον οὐκ ἔνι διαφυγεῖν. Οὔτε γὰρ μὴ βαπτισθέντα ἐν ὕδατι καὶ Πνεύματι δυνατὸν εἰς τὴν ζωὴν εἰσελθεῖν, οὔτε οἱ μὴ φαγόντες τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πίνοντες αὐτοῦ τὸ αἷμα δύνανται ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς ἔχειν.

23 Καὶ σκοπῶμεν ἀνωθεν. Ζῆσαι μὲν γὰρ οὐκ ἦν τῷ Θεῷ μὴ ταῖς ἁμαρτίαις ἀποθανόντας, ἀποκτεῖναι δὲ δυνηθῆναι τὴν ἁμαρτίαν μόνου Θεοῦ. Τοῖς γὰρ ἀνθρώποις ὠφείλετο μὲν, δίκαιοι γὰρ ἦμεν ἐκόντες ἠττηθέντες ἀναπαλαίσασθαι τὴν ἥτταν, οὐκ ἐνῆν δὲ οὐδ' ἐγγύς δούλοις ἤδη γενομένοις τῆς ἁμαρτίας. Πῶς γὰρ ἂν ἐγενόμεθα κρείττους ἢ δουλεύοντες ἡμεν; Εἰ²¹ γὰρ ἂν καὶ μείζους ἦμεν, «οὐκ ἔστι δοῦλος μείζων τοῦ κυρίου αὐτοῦ». Ἐπεὶ

21. Εἰ Χρήστου ἢ G ἢ E παραλ. 1

38. Μάρκ. 1,10.

39. Ἐφ. 2,14· 16.

40. Β' Τιμ. 2,13.

41. Α' Πέτρ. 2,22.

42. Ψαλμ. 110,3.

43. Ἰω. 10,10.

ὁ θαυμάσιος Μᾶρκος ³⁸, δεικνύοντας ὅτι δὲν ἔμειναν πλέον θύρα καὶ παραστάδες οὔτε κανένα παραπέτασμα. Ἐκεῖνος πού ἐσυμφιλίωσε καὶ συνῆψε καὶ εἰρηνοποίησε τὸν ἄνω κόσμο μὲ τὰ κάτω, καὶ κατέλυσε τὸ μεσότοιχο τοῦ φραγμοῦ ³⁹, δὲν μπορεῖ νὰ ἀρνηθῆ τὸν ἑαυτό του ⁴⁰, εἶπε ὁ μακάριος Παῦλος. Διότι ἐκεῖνες οἱ πύλες ἦταν εὐλογο, ἀφοῦ εἶχαν ἀνοιγῆ γιὰ τὸν Ἀδάμ, νὰ κλεισθοῦν ὅπωςδὴποτε, ὅταν αὐτὸς δὲν ἔμεινε ἐκεῖ πού ἔπρεπε νὰ μείνη. Αὐτὲς ἐδῶ ὅμως τίς ἀνοιξε ὁ ἴδιος ὁ Χριστός, ὁ ὁποῖος δὲν διέπραξε ἁμαρτία οὔτε μπορεῖ ν' ἁμαρτάνη ⁴¹. διότι «ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ, λέγει, μένει στὸν αἰῶνα» ⁴². Γι' αὐτὸ κατ' ἀνάγκην μένουν ἀνοιχτὲς καὶ εἰσάγουν πρὸς τὴ ζωὴ, ἐνῶ δὲν παρέχουν σὲ κανένα ἔξοδο ἀπὸ τὴ ζωὴ. Διότι λέγει ὁ Σωτὴρ, «ἦλθα γιὰ νὰ ἔχουν ζωὴ» ⁴³. Πραγματικὰ τοῦτο εἶναι ἡ ζωὴ πού ἦλθε φέροντας ὁ Κύριος, τὸ νὰ μετάσχουν στὸ θάνατό του καὶ νὰ κοινωνήσουν τὸ πάθος του, ἐρχόμενοι μὲ τὰ μυστήρια αὐτά, καὶ χωρὶς αὐτὸ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ διαφύγουν τὸ θάνατο· οὔτε ἐκεῖνος πού δὲν ἐβαπτίσθηκε μὲ ὕδωρ καὶ Πνεῦμα εἶναι δυνατὸ νὰ εἰσέλθῃ στὴ ζωὴ ⁴⁴ οὔτε αὐτοὶ πού δὲν ἔφαγαν τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ δὲν ἤπιαν τὸ αἷμα του μποροῦν νὰ ἔχουν ζωὴ μέσα τους ⁴⁵.

23 Ἄς ἐξετάσωμε τὸ θέμα ἀπὸ τὴν ἀρχή. Δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ ζήσουν μέσα στὸ Θεὸ ἐκεῖνοι πού δὲν ἀπέθαναν κατὰ τίς ἁμαρτίες, ὁ μόνος δὲ πού μπορεῖ ν' ἀποκτείνῃ τὴν ἁμαρτία εἶναι ὁ Θεός. Διότι ναὶ μὲν τοῦτο ὄφειλαν νὰ τὸ κάμουν οἱ ἄνθρωποι πού εἶχαν τὸ δικαίωμα νὰ ἐπαναλάβουν τὸν ἀγῶνα, ἀφοῦ εἶχαν ἠττηθῆ ἐκουσίως, ἀλλὰ δὲν ἤμποροῦσαν οὔτε νὰ τὸ πλησιάσουν αὐτό, διότι ἤδη εἶχαν γίνει δοῦλοι τῆς ἁμαρτίας. Πῶς θὰ ἤμπορούσαμε νὰ γίνωμε ἀνώτεροι τῆς ἁμαρτίας, ἀφοῦ ἡμαστέ δοῦλοι τῆς; Ἀκόμη καὶ ἂν ἡμαστέ μεγαλύτεροι, «δὲν ὑπάρχει δοῦλος μεγαλύτερος ἀπὸ τὸν Κύ-

44. Ἰω. 3,5.

45. Ἰω. 6,54.

τοίνυν ὁ μὲν τὸ χρέος τοῦτο καταβαλεῖν ²² καὶ τὴν νίκην ἄρασθαι ²³ ταύτην δίκαιος ὢν ἀνδράποδον ἦν ὢν ἔδει τῷ πολέμῳ κρατεῖν, ὁ δὲ Θεός, ὃ ταῦτα ἐξῆν, οὐδενὸς ὑπόχρεως ἦν, καὶ διὰ ταῦτα τὸν ἀγῶνα οὐδέτερος ἀνηρεῖτο, καὶ ἡ ἁμαρτία ἔζη, καὶ ἦν ἀμήχανον ἤδη τὴν ἀληθινὴν ζωὴν ἡμῖν ἀνατεῖλαι, τὸ τρόπαιον ἄλλου μὲν ὀφείλοντος, ἄλλου δὲ δυναμένου· τούτων ἕνεκα συνελθεῖν ἐδέησε τοῦτο κακεῖνο, καὶ ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ἀμφοτέρας εἶναι τὰς φύσεις, τοῦ τε προσήκοντος τῷ πολέμῳ, καὶ ὃς ἐδύνατο νικῆσαι.

24 Γίνεται τοίνυν· καὶ Θεὸς μὲν οἰκειοῦται τὸν ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων ἀγῶνα, ἄνθρωπος γάρ· ἄνθρωπος δὲ νικᾷ τὴν ἁμαρτίαν, καθαρὸς ὢν ²⁴ ἁμαρτίας ἀπάσης, Θεὸς γὰρ ἦν· καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ἡ φύσις τῶν ὄντιων ἀπαλλάττεται καὶ ἀναδεῖται νίκης στεφάνῳ, τῆς ἁμαρτίας πεσοῦσης. Οὕτω δὲ καὶ τῶν ἀνθρώπων ἕκαστος ἢ νενίκηκε τούτων ἕνεκα ἢ ἠγώνισται, ἦγουν τῶν δεσμῶν ἐκείνων ἐλύθη· καὶ τοῦτο δὲ αὐτὸς ἐποίησε δι' ὧν προσέθηκεν ὁ Σωτὴρ, ἐν οἷς ἐκάστῳ τῶν ἀνθρώπων ἔδωκεν ἐξουσίαν ἀποκτεῖναι τὴν ἁμαρτίαν καὶ κοινωνοὺς αὐτῷ γενέσθαι τῆς ἀριστείας. Ἐπεὶ γὰρ μετὰ τὸ τρόπαιον ἐκεῖνο δέον στεφανοῦσθαι καὶ θριαμβεύειν, ὁ δὲ πληγῶν καὶ σταυροῦ καὶ θανάτου καὶ τῶν τοιούτων εἰς πείραν ἦλθεν, ὃ φησι Παῦλος, «ἀντὶ τῆς προκειμένης αὐτῷ χαρᾶς ὑπέμεινε σταυρόν, αἰσχύνης καταφρονήσας», τί γίνεται; Ὁ μὲν οὐδὲν ἠδίκησεν, ὢν ἂν ταῦτα ἔδωκε δίκην, οὐδὲ ἐποίησεν ἁμαρτίαν, οὐδὲ εἶχεν οὐδέν, ὅθεν ἂν ἐγκαλεῖν εἶχεν ὁ συκοφάντης καὶ σφόδρα ἀναισχυντῶν, πληγὴ δὲ καὶ ὀδύνη καὶ θάνατος ἐξ ἀρχῆς κατὰ τῆς ἁμαρτίας ἐπενοήθη.

22. καταλαβεῖν G

23. ἀρέσθαι G

24. ὢν παραλ. G

ριό του»⁴⁶. Ἐπειδὴ λοιπὸν αὐτὸς ποὺ εἶχε καθῆκον νὰ καταβάλλῃ τὸ χρέος τοῦτο καὶ νὰ κερδίσῃ τὴ νίκη ἦταν δοῦλος ἐκείνων ποὺ ἔπρεπε νὰ νικήσῃ στὸν πόλεμο, ὁ δὲ Θεὸς ποὺ ἤμποροῦσε νὰ τὸ κατορθώσῃ, δὲν εἶχε κανένα χρέος, γι' αὐτὸ κανένας ἀπὸ τοὺς δύο δὲν ἀνελάμβανε τὸν ἀγῶνα. Ἔτσι ἐζοῦσε ἡ ἁμαρτία καὶ ἦταν ἀδύνατο νὰ ἀνατείλῃ γιὰ μᾶς ἡ ἀληθινὴ ζωὴ, ἀφοῦ ἄλλος ὤφειλε νὰ σηκώσῃ τὸ τρόπαιο τῆς νίκης καὶ ἄλλος εἶχε τὴ δύναμι νὰ τὸ σηκώσῃ. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ἐχρηιάσθηκε νὰ συναντηθοῦν αὐτὸ καὶ ἐκεῖνο καὶ νὰ γίνουν ἕνας οἱ δύο φύσεις, ἐκείνου ποὺ ἔπρεπε νὰ πολεμήσῃ καὶ ἐκείνου ποὺ ἤμποροῦσε νὰ νικήσῃ.

24 Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς ἐγένε. Ὁ Θεὸς ἀναλαμβάνει τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων, διότι ἦταν ἄνθρωπος· ὁ δὲ ἄνθρωπος νικᾷ τὴν ἁμαρτία, ὡς καθαρὸς ἀπὸ κάθε ἁμαρτία, διότι ἦταν Θεός. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο ἀπαλλάσσεται ἡ φύσις ἀπὸ τὸ ὄνειδος καὶ στεφανώνεται μὲ τὸ στέφανο τῆς νίκης, ἀφοῦ ἔπεσε ἡ ἁμαρτία. Μὲ αὐτὰ ὅμως δὲν ἐνίκησε ἀκόμη οὔτε ἀγωνίσθηκε οὔτε ἀπολύθηκε ἀπὸ ἐκείνους τοὺς δεσμοὺς ὁ κάθε ἄνθρωπος ἀτομικῶς· καὶ αὐτὸ τὸ ἔκαμε ὁ ἴδιος ὁ Σωτὴρ μὲ ὅσα προσέλαβε μὲ τὰ ὁποῖα ἔδωσε στὸν κάθε ἄνθρωπο ἐξουσία νὰ ἀποκτείνῃ τὴν ἁμαρτία καὶ νὰ γίνῃ μέτοχος τῆς νίκης του. Ἐπειδὴ δηλαδὴ μετὰ τὸ τρόπαιο ἐκεῖνο ἔπρεπε νὰ στεφανωθῇ καὶ θριαμβεύσῃ, αὐτὸς δὲ ἐδοκίμασε πληγὲς καὶ σταυρὸ καὶ θάνατο καὶ τὰ παρόμοια, ὅπως λέγει ὁ Παῦλος, «ἀντὶ τῆς ἐνώπιόν του εὐρισκομένης χαρᾶς ὑπέμεινε σταυρό, περιφρονώντας τὴν αἰσχύνῃ»⁴⁷, τί γίνεται; Αὐτὸς βέβαια δὲν ἔκαμε καμμιά ἀδικία, γιὰ τὴν ὁποῖα ὑπέφερε αὐτὰ σὰν ποινὴ, οὔτε διέπραξε ἁμαρτία οὔτε εἶχε κάτι ἐπάνω του, γιὰ τὸ ὁποῖο θὰ ἤμποροῦσε ὁ φοβερὰ ἀναίσχυντος συκοφάντης νὰ τὸν κατηγορήσῃ, ἐνῶ ἡ πληγὴ καὶ ἡ ὀδύνη καὶ ὁ θάνατος ὠρίσθησαν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ σὰν τιμωρία γιὰ τὴν ἁμαρτία. Γιατί

47. Ἑβρ. 12,2.

Τί γὰρ καὶ συνεχώρει φιλόανθρωπος ὢν ὁ Δεσπότης; Οὐ γὰρ εἰκός ἐστι, φθορᾶ²⁵ καὶ θανάτῳ τὴν ἀγαθότητα χαίρειν. Διὰ τοῦτο μετὰ τὴν ἁμαρτίαν εὐθύς τὸν θάνατον καὶ τὴν ὀδύνην συνεχώρησεν ὁ Θεός, οὐ δίκην ἡμαρτηκότι μᾶλλον ἐπάγων ἢ φάρμακον νενοσηκότι παρέχων.

25 Ἐπεὶ τοίνυν τοῖς ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ πεπραγμένοις οὐκ ἦν ἐφαρμοσαι ταύτην τὴν δίκην, καὶ ἀρρώστιας ἵχνος εἶχεν οὐδὲν ὁ Σωτήρ, ἦν ἀνεῖλεν ὅπερ ἔλαβε φάρμακον, εἰς ἡμᾶς ἢ τοῦ ποτηρίου δύναμις ἐκείνου διαβαίνει καὶ ἀποκτείνει τὴν ἐν ἡμῖν ἁμαρτίαν, καὶ ἢ τοῦ ἀνευθύνου πληγὴ γίνεται δίκη τοῖς πολλῶν ὑπόχρεως οὔσι. Καὶ ἐπεὶ μεγάλη τις ἦν ἡ δίκη καὶ θαυμαστὴ καὶ μείζων ἢ τῶν ἀνθρωπειῶν κακῶν ἀντίρροπος εἶναι, οὐ μέχρι τούτου μόνον ἔστη λύσασα τὸ ἔγκλημα, ἀλλὰ τοσαύτην προσέθηκεν ὑπερβολὴν ἀγαθῶν, ὥστε καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν αὐτὸν ἀναβῆναι καὶ τῆς ἐνταῦθα βασιλείας τῷ Θεῷ κοινωνῆσαι τοὺς ἀπὸ γῆς, τοὺς ἐχθίστους, τοὺς δεδεμένους, τοὺς ἠνδραποδισμένους, τοὺς ἠτιμωμένους. Τίμιος γὰρ ἦν ὁ θάνατος ἐκεῖνος οὐμενοῦν οὐδ' ὅσον ἀνθρώποις λογίσασθαι δυνατόν. Καὶ εἰ ὀλίγου τινὸς ἐπράθη τοῖς φονευταῖς συγχωροῦντος τοῦ Σωτήρος, ἵνα καὶ τοῦτο πτωχείας αὐτῷ γέμη καὶ ἀτιμίας, ὡσὰν τῷ μὲν ὄλως πρᾶθῆναι τὰ δούλων ὑπομείνας τὸ ὑβρισθῆναι κερδάνη, κέρδος γὰρ ἠγεῖτο τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἀτιμίαν, τῷ δὲ ὀλίγου τινὸς αἰνίξεται προῖκα καὶ δῶρον εἰς τὸν ὑπὲρ τοῦ κόσμου θάνατον, ἀφιγμένος. Ἐκὼν ἀπέθανε, μηδένα μηδὲν ἀδικήσας, οὔτε τοῦ βίου ἕνεκα οὔτε τῆς εἰς τὸ κοινὸν πολιτείας, χαρίτων ὑπάρξας τοῖς φονευταῖς τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τῶν ἐλπίδων πολλῷ μείζονων.

26 Καὶ τί δὴ ταῦτα λέγω; Θεὸς ἀπέθανεν· αἷμα Θεοῦ τὸ χεθὲν, ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. Τί τιμιώτερον τούτου γένοιτ' ἂν τοῦ θανάτου;

λοιπόν θὰ τὸν ἐπέτρεπε ὁ τόσο φιλάνθρωπος Δεσπότης; Δὲν εἶναι βέβαια εὐλόγο ὅτι ἡ ἀγαθότης εὐχαριστεῖται στὴ φθορά καὶ τὸ θάνατο. Γι' αὐτὸ μετὰ τὴν ἁμαρτία ὁ Θεὸς ἐπέτρεψε ἀμέσως τὸ θάνατο καὶ τὴν ὀδύνη, ὅχι τόσο γιὰ νὰ τιμωρήσῃ ἁμαρτήσαντα ὅσο γιὰ νὰ προσφέρῃ φάρμακο σὲ ἄρρωστο.

25 Ἐπειδὴ λοιπόν δὲν ἤμποροῦσε νὰ ἐφαρμοσθῇ αὐτὴ ἡ τιμωρία σὲ ὅσα διαπράχθηκαν ἀπὸ τὸ Χριστὸ καὶ ὁ Σωτὴρ δὲν εἶχε οὔτε ἵχνος ἀσθενείας τὴν ὁποία θὰ ἐθεράπευε τὸ φάρμακο ποὺ ἔλαβε, ἡ δύναμις τοῦ ποτηρίου ἐκείνου διαβαίνει σὲ μᾶς καὶ φονεύει τὴν μέσα μας ἁμαρτία, καὶ τὸ τραῦμα τοῦ ἀθώου γίνεται τιμωρία σ' ἐμᾶς ποὺ εἴμαστε ἔνοχοι γιὰ πολλά. Καὶ ἐπειδὴ ἡ τιμωρία ἦταν πολὺ μεγάλη καὶ θαυμαστή, καὶ μεγαλύτερου ἀπὸ ὅσο ἐχρειαζόταν γιὰ νὰ εἶναι ἀντίρροπος τῶν ἀνθρωπίνων κακῶν, δὲν ἐσταμάτησε τὴν ἐνέργειά της στὴν ἀπάλειψι τῆς ἐνοχῆς, ἀλλὰ προσέθεσε τόση πληθώρα ἀγαθῶν, ὥστε οἱ ἐπίγειοι καὶ στὸν ἴδιο τὸν οὐρανὸ νὰ ἀνεβοῦν καὶ νὰ συμμετάσχουν μὲ τὸ Θεὸ τῆς ἐκεῖ βασιλείας, οἱ ἐχθρικότατοι, οἱ δεμένοι, οἱ ἐξανδραποδισμένοι, οἱ ἀτιμασμένοι. Διότι ὁ θάνατος ἐκεῖνος ἦταν τόσο πολὺτιμος ὅσο δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ σκεφθοῦν ἄνθρωποι. Καὶ ἂν μὲ τὴν ἄδειά του ὁ Σωτὴρ ἀγοράσθηκε ἀπὸ τοὺς φονευτὰς γιὰ ὀλίγα μόνο χρήματα, αὐτὸ ἔγινε γιὰ νὰ γεμίση καὶ μὲ αὐτὸ πτωχεῖα καὶ ἀτιμία. Ἔτσι μὲ τὸ ὅτι κατ' ἀρχὴν ἐπωλήθηκε ὑπομένοντας τὴν τύχη τῶν δούλων νὰ κερδίση τὴν ὕβρι, διότι ἐθεωροῦσε κέρδος τὴν γιὰ χάρι μας ἀτιμία, μὲ τὸ ὅτι δὲ ἐπωλήθηκε γιὰ ὀλίγα χρήματα νὰ συμβολίσῃ ὅτι φθάνει στὸ θάνατο ὑπὲρ τοῦ κόσμου ἐντελῶς δωρεάν. Ἀπέθανε ἐκουσίως, χωρὶς νὰ ἀδικήσῃ κανένα σὲ τίποτε, οὔτε μὲ τὸν ἰδιωτικὸ βίον του οὔτε μὲ τὴ δημοσίᾳ δρᾶσι του· ἔτσι ἐξασφάλισε στοὺς φονευτὰς χάριτες πολὺ ἀνώτερες ἀπὸ τὶς ἐπιθυμίες καὶ τὶ ἐλπίδες τους.

26 Γιατί ὁμως τὰ λέγω αὐτά; Θεὸς ἀπέθανε· αὐτὸ ποὺ ἐχύθηκε ἐπάνω στὸ σταυρὸ εἶναι αἷμα Θεοῦ. Τί πολυτιμότερο ἀπὸ

τί φρικωδέστερον; Τί τοσοῦτον ἤμαρτεν ἢ τῶν ἀνθρώπων φύσις, ὅσον λύειν εἶχεν ἢ δίκη; Πηλίκον ἂν ἦν τὸ τραῦμα, ὥστε ἀντίρροπον γενέσθαι τῇ τοῦ φαρμάκου τούτου δυνάμει; Ἔδει μὲν γὰρ τιμωρία τινὶ τὴν ἁμαρτίαν καταλυθῆναι καὶ ὢν πρὸς Θεὸν ἐξημάρτομεν τὴν ἀξίαν δόντας δίκην ἀπηλλάχθαι τῶν ἐγκλημάτων· ὁ γὰρ τιμωρησάμενος οἷς ἐπήνεγκε δίκην ἐγκαλοίη περὶ τῶν αὐτῶν οὐκ ἂν ἔτι. Ἀνθρώπων δὲ οὐδεὶς ἦν, ὃς εὐθύνης καθαρὸς ὢν αὐτὸς ὑπὲρ τῶν ἄλλων ἔπαθεν ἂν, ὅπου γε οὐδὲ ἑαυτῷ τις ἤρκεσεν, οὐδὲ τὸ γένος ἅπαν, εἰ μυριάκις ἐξῆν ἀποθανεῖν, τὴν γενομένην ἂν²⁶ ἀπέτισε δίκην. Τί γὰρ ἂν ἀξίον καὶ πάθοι δουλος αἰσχιστος, τὴν εἰκόνα συντρίψας τὴν βασιλικὴν καὶ πρὸς τοσοῦτον ὕψος ὑβρίσας; Διὰ ταῦτα ὁ Δεσπότης ὁ ἀναμάρτητος, πολλῶν δεινῶν ἀνασχόμενος, ἀποθνήσκει καὶ φέρει μὲν τὴν πληγὴν, ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων ἀπολογούμενος ἄνθρωπος ὢν, λύει δὲ τὸ γένος τῶν ἐγκλημάτων καὶ δίδωσι τοῖς δεδεμένοις ἐλευθερίαν, ὅτι αὐτὸς οὐκ ἔδειτο ταύτης, Θεὸς ὢν καὶ Δεσπότης.

27 Ἀνθ' ὧν μὲν οὖν ἡ ἀληθινὴ ζωὴ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Σωτῆρος εἰς ἡμᾶς διαβαίνει, ταῦτά ἐστιν. Ὁ δὲ τρόπος, ὅπως ταύτην ἔλκομεν εἰς τὰς ἡμετέρας ψυχάς, τοῦτό ἐστι τὸ τελεσθῆναι τὰ μυστήρια, τὸ λούσασθαι, τὸ χρισθῆναι, τὸ τραπέζης ἀπολαῦσαι τῆς ἱερᾶς. Ταῦτα γὰρ ποιοῦσιν ὁ Χριστὸς ἐπιδημεῖ καὶ ἐνοικεῖ καὶ συνάπτεται καὶ προσφύεται, καὶ τὴν ἁμαρτίαν ἐν ἡμῖν ἀποπνίγει καὶ τὴν ζωὴν ἐνίησι τὴν ἑαυτοῦ καὶ τὴν ἀριστείαν, καὶ κοινωνοῦς ποιεῖται τῆς νίκης (ὦ τῆς ἀγαθότητος!), λουομένους ἀναδεῖ καὶ δειπνοῦντας ἀνακηρύττει.

28 Διὰ τί καὶ κατὰ τίνα τοῦ γινομένου λόγου ἀπὸ λουτροῦ καὶ μύρων καὶ τραπέζης νίκη καὶ στέφανος, ἃ πόνων καὶ ἰδρώτων ἐστὶ καρπός; Ὅτι εἰ καὶ μὴ ἀγωνιζόμεθα μηδὲ πονοῦμεν ταῦτα ποι-

αὐτὸν τὸν θάνατο θὰ ἤμποροῦσε νὰ γίνῃ; Τί φρικωδέστερο; Πόσο ἀμάρτησε ἡ φύσις τῶν ἀνθρώπων, ὥστε νὰ ἔχη νὰ λύση ἢ δίκη; Πόσο μεγάλο ἔπρεπε νὰ εἶναι τὸ τραῦμα, ὥστε νὰ γίνῃ ἀντίρροπο στὴ δύναμι τοῦ φαρμάκου τούτου; Βέβαια ἡ ἀμαρτία ἔπρεπε νὰ καταλυθῇ μὲ κάποια τιμωρία καὶ νὰ ἀπαλλαγοῦμε τῆς ἐνοχῆς γιὰ τὰ ἀμαρτήματά μας πρὸς τὸ Θεό, ἀφοῦ ὑποστοῦμε τὴν ἀξία τιμωρία. Αὐτὸς ποὺ ἐτιμώρησε δὲν μπορεῖ νὰ κάμῃ πάλι ἔγκλησι γιὰ ὅσα ἐπέβαλε τιμωρία. Κανεὶς δὲ ἄνθρωπος δὲν ὑπῆρχε, ὁ ὁποῖος νὰ ἦταν καθαρὸς ἀπὸ ἐνοχὴ καὶ νὰ πάθῃ αὐτὸς γιὰ χάρι τῶν ἄλλων. Ἄφοῦ οὔτε γιὰ τὸν ἑαυτό του δὲν θὰ ἀρκοῦσε κάποιος, φυσικὰ οὔτε γιὰ ὀλόκληρο τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων δὲν θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἀποτίσῃ τὴν ἐπιβληθεῖσα ποινὴ, ἔστω καὶ ἂν ἤμποροῦσε νὰ ἀποθάνῃ χιλιάδες φορές. Τί ἀντάξιο θὰ ἤμποροῦσε νὰ πάθῃ ὁ κάκιστος δοῦλος ποὺ συνέτριψε τὸ βασιλικὸ ἄγαλμα καὶ διέπραξε τόσο μεγάλη προσβολή; Γι' αὐτὸ ἀποθνήσκει ὁ ἀναμάρτητος Δεσπότης, ἀφοῦ ὑπέστη πολλὰ δεινά· καὶ ὡς ἄνθρωπος μὲν βαστάζει τὰ παθήματα δίδοντας λόγο χάριν τῶν ἀνθρώπων, ὡς Θεὸς δὲ καὶ Δεσπότης ἀπαλλάσσει τὸ γένος ἀπὸ τὴν ἐνοχὴ καὶ δίδει στοὺς δεσμῶτες τὴν ἐλευθερία, τὴν ὁποία αὐτὸς δὲν ἔχρειαζόταν.

27 Αὐτὰ λοιπὸν εἶναι ἐκεῖνα μὲ τῶν ὁποίων τὴ δύναμι διαβαίνει σ' ἐμᾶς ἡ ἀληθινὴ ζωὴ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Σωτῆρος. Ὁ δὲ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο τὴν ἐλκύομε στὶς ψυχές μας εἶναι ἡ τέλεσις τῶν μυστηρίων, ἡ λουῖσις, ἡ χρίσις, ἡ ἀπόλαυσις τῆς ἱερᾶς τραπέζης. Ὄταν τελοῦμε αὐτὰ τὰ μυστήρια ἐπιδημεῖ καὶ ἐνοικεῖ σ' ἐμᾶς ὁ Χριστός, συνάπτεται καὶ προσφύεται, ἀποπνίγει μέσα μας τὴν ἀμαρτία καὶ ἐνσταλάζει τὴ ζωὴ καὶ τὴ δύναμι, μᾶς καθιστᾷ μετόχους τῆς νίκης (ὦ, πόση ἀγαθότης!)· ὅταν λουώμαστε, μᾶς στεφανώνει, καὶ ὅταν δειπνοῦμε, μᾶς ἀνακηρύττει.

28 Γιατί καὶ κατὰ ποιά λογικὴ ἢ νίκη καὶ ὁ στέφανος προέρχονται ἀπὸ λουτρὸ καὶ μύρα καὶ τράπεζα, ἐνῶ εἶναι καρπὸς κόπων καὶ ἰδρώτων; Διότι, ἔστω καὶ ἂν δὲν ἀγωνιζώμαστε,

οὔντες, ἀλλὰ τόν γε ἀγῶνα ὑμνοῦμεν ἐκεῖνον καὶ θαυμάζομεν τὴν νίκην καὶ προσκυνοῦμεν τὸ τρόπαιον καὶ περὶ τὸν ἀριστέα σφοδρόν τι καὶ ἄρρῆτον ἐπιδεικνύμεθα φίλτρον· καὶ τὰ τραύματα ἐκεῖνα καὶ τὴν πληγὴν καὶ τὸν θάνατον οἰκειούμεθα, καὶ δι' ὧν ἔξεστιν εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς ἔλκομεν, καὶ αὐτῶν γεγυμένθα τῶν σαρκῶν τοῦ νεκρωθέντος καὶ ἀναστάντος· ὅθεν εἰκότως τῶν ἀπὸ τοῦ θανάτου καὶ τῶν ἀγῶνων ἐκείνων ἀπολαύομεν ἀγαθῶν.

29 Εἰ γὰρ τις τύραννον ἀλόντα καὶ δίκην ἀπαιτούμενον παρελθὼν ἐξαιρεῖται καὶ στεφάνων ἀξιοῖ καὶ σεμνύνει τὴν τυραννίδα, καὶ αὐτὸς ἡγεῖται ἀποθνήσκειν ἐκείνου πίπτοντος καὶ καταβοᾷ τῶν νόμων καὶ πρὸς τὰ δίκαια δυσχεραίνει, καὶ ταῦτα οὐ σὺν αἰσχύνῃ, οὐδὲ συγκαλύπτων τὴν πονηρίαν, ἀλλὰ παρρησιαζόμενος καὶ μαρτυρόμενος καὶ ἐπιδεικνύμενος, τοῦτον τίνων ἀξιόσομεν ψήφων; οὐ τῶν αὐτῶν αὐτῷ²⁷ τιμησόμεθα τῷ τυράννῳ; Παντί που δῆλον. Οὐκοῦν τὸνναντίον ἅπαν, εἴ τις ἀριστέα θαυμάζει καὶ χαίρει νενικηκότι καὶ στεφάνους αὐτῷ πλέκει καὶ βορῶν ἐγείρει καὶ σείει τὸ θέατρον, καὶ θριαμβεύοντι προσπίπτει σὺν ἡδονῇ καὶ κεφαλὴν καταφιλεῖ καὶ περιπτύσσεται δεξιάν, καὶ οὕτω σφόδρα μαίνεται περὶ τὸν στρατιώτην καὶ ἦν ἀνήρηται νίκην, ὥσπερ αὐτὸς ὢν ὁ τὴν κεφαλὴν τῷ στεφάνῳ κοσμήσων τὴν ἑαυτοῦ. Οὗτος γὰρ μερίτης ἂν εἴη τῶν ἐπάθλων τῷ νικητῇ παρὰ γε εὐγνώμοσι δικασταῖς, καθάπερ ἐκεῖνος, οἶμαι, κοινωθήσει τῷ τυράννῳ τῆς δίκης. Εἰ γὰρ περὶ τοὺς πονηροὺς ἂ προσῆκε σώσομεν²⁸, καὶ τῆς προαιρέσεως καὶ τῆς γνώμης ἀπαιτητέον εὐθύνας, σχολῆ γε εἰκὸς ἐστί τοὺς ἀγαθοὺς τῶν γιγνομένων ἀποστερεῖν. Εἰ δὲ καὶ τοῦτο προστεθείη, καὶ ὁ τὴν νίκην εἰργασμένος ἐκείνην αὐτὸς μὲν οὐ δεῖται τῶν ἀπὸ τῆς νίκης γερωῶν, ἐκεῖνο δὲ ἀντὶ πάντων ἡγεῖται, λαμπρὸν ἰδεῖν ἐπὶ τοῦ θεάτρον τὸν σπουδαστήν, καὶ τοῦτο τῆς ἀγωνίας ἄθλον ἑαυτῷ νομίζει

27. αὐτῷ παραλ. G

28. σώσομεν παραλ. G

ὅμως ἐξυμνοῦμε τουλάχιστο τὸν ἀγῶνα ἐκεῖνο, θαυμάζομε τὴ νίκη καὶ προσκυνοῦμε τὸ τρόπαιο, ἐπιδεικνύομε πρὸς τὸν θριαμβευτὴ ἓνα δυνατὸ καὶ ἀνέκφραστο φίλτρο· οἰκειωνόμεσθε ἐκεῖνα τὰ τραύματα καὶ τὴν πληγὴ καὶ τὸ θάνατο, τὰ ἐλκύομε μὲ ὅσα μέσα μπορούμε πρὸς τὸν ἑαυτὸ μας, γευόμεσθε τὶς σάρκες τοῦ νεκρωθέντος καὶ ἀναστάντος. Γι' αὐτὸ εὐλογο εἶναι ν' ἀπολαύωμε τὰ ἀγαθὰ ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὸ θάνατο κι' ἐκείνους τοὺς ἀγῶνες.

29 Ἐὰν σὲ περίπτωσι συλλήψεως καὶ δίκης ἑνὸς τυράννου ἔλθῃ κάποιος ποὺ προσπαθεῖ νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ καὶ ζητεῖ νὰ τὸν στεφανώσουν καὶ ἐξυμνεῖ τὴν τυραννίδα, ἔχει τὴ διάθεσι ν' ἀποθάνῃ ὅταν πέσῃ ἐκεῖνος, κατακρίνει τοὺς νόμους καὶ δυσανασχετεῖ γιὰ τὸ δίκαιο, αὐτὰ δὲ ὄχι μὲ ἐντροπὴ καὶ μὲ συγκάλυψι τῆς πονηρίας, ἀλλὰ μὲ παρρησία καὶ διαμαρτυρία καὶ ἐπίδειξι· αὐτὸν πῶς θὰ τὸν κρίνωμε; Δὲν θὰ τοῦ ἐπιβάλλωμε τὴν ἴδια ποινὴ μὲ τὸν τύραννο; Εἶναι στὸν καθένα φανερό. Ἐντελῶς τὸ ἀντίθετο λοιπὸν θὰ συμβῆ σ' ἐκεῖνον ποὺ θαυμάζει ἓνα θριαμβευτὴ ἡγέτη, χαίρεται γιὰ τὸ νικητὴ καὶ τοῦ πλέκει στεφάνους, προκαλεῖ ἐπευφημίες καὶ σείει τὸ θέατρο, προσκυνεῖ τὸ θριαμβευτὴ μὲ εὐχαρίστησι, καταφιλεῖ τὴν κεφαλὴ καὶ σφίγγει τὴ δεξιὰ του, καὶ τόσο δυνατὰ ἐνθουσιάζεται γιὰ τὸ στρατηλάτη καὶ τὴ νίκη του, σὰν νὰ εἶναι αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐκεῖνος ποῦ θὰ στολίσῃ τὴν κεφαλὴ του μὲ τὸ στέφανο. Πραγματικὰ αὐτὸς θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι συμμετόχος τῶν ἐπάθλων μὲ τὸ νικητὴ κατὰ τὴν κρίσι συνετῶν δικαστῶν, ὅπως ἐκεῖνος, νομίζω, θὰ συμμερισθῇ τὴν τιμωρίαν τοῦ τυράννου. Ἐὰν βέβαια πρέπει νὰ ἐφαρμόσωμε στοὺς πονηροὺς ὅσα εἶναι νόμιμα καὶ νὰ ζητήσωμε εὐθύνες γιὰ τὴ διάθεσι καὶ τὴ γνώμη, πολὺ ὀλιγώτερο εἶναι εὐλογο νὰ στερήσωμε τοὺς ἀγαθοὺς ἀπὸ τὰ κατορθώματά τους. Ἐὰν δὲ συμβῆ καὶ τοῦτο, αὐτὸς δὲ ποῦ ἐπέτυχε τὴ νίκη ἐκείνη δὲν χρειάζεται ὁ ἴδιος τὰ βραβεῖα γι' αὐτήν, ἀλλὰ τοῦτο θεωρεῖ σπουδαιότερο ἀπὸ ὅλα, τὸ νὰ ἰδῇ λαμπρὸ τὸ θαυμαστή του στὸ θέατρο, καὶ τοῦτο νομίζει ἔπαθλο κατάλληλο γιὰ τὸν

στεφανωθῆναι τὸν ἑταῖρον, πῶς οὐ δικαίως ἐκεῖνος καὶ μάλα ἀκολούθως ἄνευ ἰδρώτων καὶ κινδύνων τὸν ἀπὸ τοῦ πολέμου κομιεῖται στέφανον;

30 Ταῦτα δὴ καὶ ἡμῖν τὸ λουτρὸν τοῦτο δύναται καὶ τὸ δεῖπνον καὶ ἡ σῶφρων τοῦ μύρου τροφή. Μνούμενοι γὰρ τὸν μὲν τύραννον κακίζομεν καὶ καταπτύομεν καὶ ἀποστρεφόμεθα, τὸν ἀριστέα δὲ ἐπαινοῦμεν καὶ θαυμάζομεν καὶ προσκυνοῦμεν καὶ φιλοῦμεν ὅλη ψυχῇ, ὥστε τῷ περιόντι τοῦ φίλτρου ὡς ἄρτον σιτούμεθα καὶ ὡς μύρον χριόμεθα καὶ ὡς ὕδωρ περιβαλλόμεθα.

31 Φανερόν δὲ ὅτι τὸν πόλεμον ὑπὲρ ἡμῶν εἴλετο τοῦτον, καί, ἵνα νικήσωμεν ἡμεῖς, αὐτὸς ἠνέσχετο ἀποθνήσκων, ὥστε οὐδὲν ἀνακόλουθον οὐδὲ ἀπαῖδον ἀπὸ τῶν μυστηρίων τούτων ἐπὶ τοὺς στεφάνους ἔρχεσθαι. Ἡμεῖς μὲν γὰρ ²⁹ τὴν δυνατὴν ἐπιδεικνύμεθα προθυμίαν, καὶ τὸ ὕδωρ ἀκούοντες τοῦτο τὰ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ καὶ τάφου δύνασθαι καὶ πιστεύομεν εἶ μάλα καὶ πρόσσιμεν ἡδέως καὶ καταδυόμεθα· ὁ δὲ (οὐ γὰρ μικρὰ δίδωσιν οὐδὲ μικρῶν ἀξιοῖ τοὺς προστιθεμένους) τοῖς μετὰ τὸν θάνατον καὶ τὴν ταφὴν δεξιούται, οὐ στέφανόν τινα παρέχων, οὐ δόξης μεταδιδούς, ἀλλ' αὐτὸν τὸν νικητὴν, αὐτὸς ἑαυτὸν ἐστεφανωμένον. Καὶ τὸ ὕδωρ ἀναδύντες αὐτὸν τὸν Σωτῆρα φέρομεν ἐπὶ τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν, ἐν αὐτοῖς τοῖς σπλάγχνοις, ἐπὶ τῶν μελῶν ἀπάντων, ἁμαρτίας καθαρὸν, φθορᾶς ἀπάσης ἀπηλλαγμένον, οἷος ἀνέστη καὶ τοῖς μαθηταῖς ὤφθη καὶ ἀνελήφθη, οἷος ἀφίξεται πάλιν τοῦτον ἀπαιτήσων τὸν θησαυρόν.

32 Οὕτω δὲ γεννηθέντες καὶ καθάπερ εἶδει τινὶ καὶ μορφῇ τῷ Χριστῷ τυπωθέντες, ἵνα μηδὲν ἐπείσαγαῖομεν ἀλλότριον εἶδος, τῆς ζωῆς τὰς εἰσόδους αὐτὸς κατέχει. Καὶ δι' ὧν ἀέρα καὶ τροφήν εἰσάγοντες τῇ ζωῇ τοῦ σώματος βοηθοῦμεν, διὰ τούτων αὐτὸς εἰς τὰς ἡμετέρας εἰσδύεται ψυχὰς καὶ τὰς θύρας ἀμφοτέ-

ἀγῶνα του, τὸ νὰ στεφανωθῆ ὁ ἑταῖρος, πῶς δὲν θὰ εἶναι δίκαιο καὶ λογικώτατο νὰ κερδίση ἐκεῖνος τὸ στέφανο ἀπὸ τὸν πόλεμο χωρὶς ἰδρῶτες καὶ κινδύνους;

30 Αὐτὰ λοιπὸν κατορθώνει καὶ γιὰ μᾶς τοῦτο τὸ λουτρὸ καὶ τὸ δεῖπνο καὶ ἡ σώφρων τρυφή τοῦ μύρου. Μιμούμενοι δηλαδὴ, τὸν μὲν τύραννο κακίζομε καὶ καταπτύομε καὶ ἀποστρεφόμεσθε, τὸν δὲ θριαμβευτὴ ἐπαινοῦμε καὶ θαυμάζομε, προσκυνοῦμε καὶ ἀγαποῦμε μὲ ὅλη τὴν ψυχὴ, ὥστε μὲ τὸ περίσσευμα τῆς ἀγάπης σὰν ἄρτο νὰ τρεφώμασθε, σὰν μύρο νὰ χριώμασθε καὶ σὰν ὕδωρ νὰ περιβαλλώμασθε.

31 Εἶναι ἄλλωστε φανερὸ ὅτι τὸν πόλεμο τοῦτον ἀνέλαβε γιὰ χάρι μας καί, γιὰ νὰ νικήσωμε ἑμεῖς, ἐδέχθηκε ν' ἀποθάνῃ αὐτός, ὥστε δὲν εἶναι καθόλου ἀνακόλουθο καὶ ἀνάρμοστο νὰ ἐρχώμασθε στοὺς στεφάνους ἀπὸ τὰ μυστήρια αὐτά. Πραγματικὰ ἑμεῖς μὲν ἐπιδεικνύομε τὴ δυνατὴ προθυμία, καὶ ἀκούοντας ὅτι τὸ ὕδωρ τοῦτο ἔχει τὴν ἰσχὺ τοῦ θανάτου καὶ τοῦ τάφου τοῦ Χριστοῦ πιστεύομε προθύμως καὶ προσερχόμεσθε εὐχαρίστως καὶ καταδυόμεσθε σ' αὐτό. Ἐκεῖνος δὲ (πού δὲν δίδει μικρὰ οὔτε καταξιώνει γιὰ μικρὰ τοὺς ὄπαδούς του) μᾶς δεξιώνεται μὲ τὰ ἀγαθὰ τὰ ἔπειτα ἀπὸ τὸ θάνατο καὶ τὴν ταφή· δὲν μᾶς παρέχει δὲ κάποιον στέφανο, δὲν μᾶς μεταδίδει δόξα, ἀλλὰ τὸν ἴδιο τὸ νικητὴ, αὐτὸς τὸν ἑαυτοῦ του στεφανωμένο· ἔτσι, ἀνεβαίνοντας ἀπὸ τὸ ὕδωρ, φέρομε τὸν ἴδιο τὸ Σωτῆρα ἐπάνω στὶς ψυχές μας, στὴν κεφαλὴ, στοὺς ὀφθαλμούς, στὰ ἴδια τὰ σπλάγχνα, σὲ ὅλα τὰ μέλη, καθαρὸ ἀπὸ ἁμαρτία, ἀπηλλαγμένο ἀπὸ κάθε φθορά, ὅπως ἀναστήθηκε καὶ ἐφανερώθηκε στοὺς μαθητὰς καὶ ἀναλήφθηκε, ὅπως θὰ ἔλθῃ πάλι γιὰ ν' ἀπαιτήσῃ αὐτὸν τὸ θησαυρό.

32 Ἄφοῦ δὲ γεννηθοῦμε ἔτσι καὶ σφραγισθοῦμε μὲ τὸ Χριστὸ σὲ κάποιον εἶδος καὶ μορφή, γιὰ νὰ μὴ εἰσαγάγωμε ἔπειτα κανένα ξένο εἶδος, κρατεῖ αὐτὸς τὶς εἰσόδους τῆς ζωῆς. Ἀπὸ τὶς διόδους ποὺ ὑποβοηθοῦμε τὴ ζωὴ τοῦ σώματος, εἰσάγοντας ἀέρα καὶ τροφή, εἰσδύει αὐτὸς στὶς ψυχές μας καὶ καταλαμβάνει καὶ

ρας οἰκειοῦται, τῇ μὲν ὡς μύρον καὶ εὐωδία, τῇ δὲ ὡς τροφή προσ-
 ἡκων, καὶ γὰρ καὶ ἀναπνέομεν αὐτὸν καὶ τροφή γίνεται ἡμῖν
 καὶ οὕτως ἑαυτὸν διὰ πάντων ἡμῖν ἀνακεράσας καὶ ἀναμίξας
 ἑαυτοῦ ποιεῖται σῶμα, καὶ γίνεται ἡμῖν ὅπερ μέλεσι κεφαλή.
 Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἀγαθῶν ἀπάντων αὐτῷ κοινωνοῦμεν, ὅτι
 κεφαλή· τὰ γὰρ τῆς κεφαλῆς εἰς τὸ σῶμα διαβαίνειν ἀνάγκη.
 Ὑπὲρ οὗ καὶ θαυμάσαι τις ἂν, ὅτι μὴ καὶ τῶν πληγῶν αὐτῷ μετέ-
 χομεν οὐδὲ τοῦ θανάτου, ἀλλὰ μόνος μὲν ἠγώνισται, ἐπεὶ δὲ
 ἔδει στεφανωθῆναι, τηνικαῦτα κοινωνοὺς ἡμᾶς ποιεῖται τῶν
 ἑαυτοῦ.

33 Ἔστι μὲν οὖν καὶ τοῦτο τῆς ἀρρήτου φιλανθρωπίας, οὐ πρόβω
 δὲ λόγου καὶ τῆς γιγνομένης ἀκολουθίας. Μετὰ γὰρ τὸν σταυρὸν
 τῷ Χριστῷ συνήφθημεν· μήπω δὲ ἀποθανόντα κοινὸν οὐδὲν ἡ-
 μῖν πρὸς ἐκεῖνον. Ὁ μὲν γὰρ Υἱὸς καὶ ἀγαπητός, ἡμεῖς δὲ μια-
 ροὶ καὶ δοῦλοι καὶ ἐχθροὶ τῇ διανοίᾳ· ἐπεὶ δὲ ἀπέθανε καὶ τὸ λύ-
 τρον ἐδόθη καὶ τὸ τοῦ διαβόλου δεσμοτήριον κατεστράφη, τη-
 νικαῦτα τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν υἰοθεσίαν ἐκομισάμεθα καὶ μέλη
 τῆς μακαρίας ἐκείνης κατέστημεν κεφαλῆς. Ἐξ ἐκείνου τοί-
 νυν, ἡ τῆς κεφαλῆς ἐστὶ καὶ ἡμῶν γίνεται. Καὶ νῦν μὲν ἀναμάρτη-
 τοι τοῦ ὕδατος ἀπαλλαττόμεθα τοῦτου, καὶ τῶν αὐτοῦ μετέχο-
 μεν χαρίτων διὰ τὸ μύρον, καὶ διὰ τὴν τράπεζαν τὴν αὐτὴν ἐ-
 κείνῳ ζῶμεν ζωὴν· ἐπὶ δὲ τοῦ μέλλοντος θεοὶ πρὸς Θεὸν καὶ τῶν
 αὐτῶν αὐτῷ κληρονόμοι καὶ τὴν αὐτὴν αὐτῷ βασιλεύοντες βα-
 σιλείαν, ἔάν γε μὴ ἐκόντες ἡμᾶς αὐτοὺς ἀποτυφλώσωμεν ἐν τῷδε
 τῷ βίῳ καὶ τὸν χιτῶνα διαρρήξωμεν τὸν βασιλικόν. Τοῦτο γὰρ
 ὑπὲρ τῆς ζωῆς εἰσάγομεν μόνον, τὰς δωρεὰς ὑπομεῖναι καὶ τῶν
 χαρίτων ἀνασχέσθαι καὶ μὴ ῥίψαι τὸν στέφανον, ὃν πολλοῖς ἰδρω-
 σι καὶ πόνοις ἐπλεξεν ἡμῖν ὁ Θεός.

34 Τοῦτό ἐστιν ἢ ἐν τῷ Χριστῷ ζωὴ, ἣν συνίστησι μὲν τὰ μυστή-

τις δύο θύρες, προσαρμοζόμενος στή μία, σάν μύρο καί εὐωδία, στήν ἄλλη σάν τροφή, διότι καί τὸν ἀναπνέομε καί τροφή μᾶς γίνεται· ἔτσι συναρμόζοντας καί ἀναμιγνύοντας τὸν ἑαυτό του πρὸς ἑμᾶς μὲ ὅλα τὰ μέσα, μᾶς καθιστᾷ σῶμα του καί γίνεται σ' ἑμᾶς σάν κεφαλή πρὸς μέλη. Γι' αὐτὸ δὲ συμμετέχομε μὲ αὐτὸν ὅλων τῶν ἀγαθῶν, γιὰ τὸ ὅτι εἶναι κεφαλή καί τὰ ἀνήκοντα στήν κεφαλή κατ' ἀνάγκην διαβαίνουν πρὸς τὸ σῶμα. Θὰ ἤμποροῦσε λοιπὸν ν' ἀπορήση κανεὶς γι' αὐτό, ὅτι δὲν συμεριζόμαστε μὲ αὐτὸν καί τις πληγές καί τὸ θάνατο, ἀλλὰ ἀγωνίσθηκε μόνος του, ἑμᾶς δὲ μᾶς παρέλαβε κοινωνοὺς τῶν ἀγαθῶν του τότε ἀκριβῶς, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ στεφανωθῆ.

33 Εἶναι λοιπὸν καί αὐτὸ στοιχεῖο τῆς ἀρρήτου φιλανθρωπίας, ὄχι δὲ παράλογο καί ἀνακόλουθο. Ἐμεῖς συναφθήκαμε μὲ τὸ Χριστὸ μετὰ τὸ σταυρό, ἐνῶ πρὶν ἀποθάνη δὲν εἶχαμε καμμία κοινωνία μαζί του· διότι αὐτὸς μὲν ἦταν Υἱός, καί μάλιστα ἀγαπητός, ἑμεῖς δὲ ἦμαστε μιαιοὶ καί δοῦλοι καί ἐχθροὶ κατὰ τὴ διάνοια· ὅταν δὲ ἀπέθανε καί ἐδόθηκε τὸ λύτρο καί κατὰστράφηκε τὸ δεσμωτήριον τοῦ διαβόλου, τότε ἐκερδίσαμε τὴν ἐλευθερία καί τὴν υἰοθεσία, ἐγίναμε μέλη τῆς μακαρίας ἐκείνης κεφαλῆς. Ἀπὸ τότε λοιπὸν, ὅσα ἀνήκουν στήν κεφαλή γίνονται καί ἰδικά μας. Καί τώρα μὲν ἐξερχόμαστε ἀπὸ αὐτὸ τὸ ὕδωρ ἀναμάρτητοι, μὲ τὸ μύρο μετέχομε τῶν χαρίτων του καί μὲ τὴν τράπεζα ζοῦμε τὴν ἴδια μ' ἐκεῖνον ζωή. Κατὰ τὸ μέλλον δὲ θὰ εἴμαστε θεοὶ γύρω ἀπὸ τὸ Θεὸ καί κληρονόμοι τῶν ἰδίων μὲ αὐτὸν ἀγαθῶν, θὰ βασιλεύωμε τὴν ἴδια βασιλεία μὲ αὐτόν, ἐὰν βέβαια δὲν ἀποτυφλώσωμε τοὺς ἑαυτοὺς μας σ' αὐτόν τὸ βίον καί διαρρήξωμε τὸ βασιλικὸ χιτῶνα. Διότι γιὰ τὴ ζωὴ αὐτὴ ἑμεῖς εἰσφέρομε τοῦτο μόνον, τὸ νὰ διατηρήσωμε τίς δωρεές καί νὰ φυλάξωμε τίς χάριτες, καί νὰ μὴ ἀπορρίψωμε τὸ στέφανον τὸν ὁποῖο μᾶς ἐπλεξε μὲ πολλοὺς ἰδρῶτες καί πόνους ὁ Θεός.

34 Αὐτὸ εἶναι ἡ ἐν Χριστῷ ζωὴ, τὴν ὁποία συνιστοῦν μὲν τὰ

ρια, δοκεῖ δέ τι δύνασθαι πρὸς ταύτην καὶ τὴν ἀνθρωπείαν σπουδὴν· ὅθεν τῷ περὶ αὐτῆς εἰπεῖν βουλομένῳ, περὶ τῶν μυστηρίων ἑκάστου πρῶτον διαλαβόντι, εἶτα περὶ τῆς κατ' ἀρετὴν ἐργασίας ἀκόλουθον ἂν εἶη σκοπεῖν.

μυστήρια, ἀλλὰ στήν ὁποία φαίνεται ὅτι συνεισφέρει κάτι καί ἡ ἀνθρωπίνη προσπάθεια. Ἐπομένως ὅποιος θέλει νά ὁμιλήσῃ γι' αὐτήν, πρέπει πρῶτα νά πραγματευθῆ γιά τὸ καθένα ἀπὸ τὰ μυστήρια καὶ ἔπειτα νά ἐξετάσῃ τὴν ἐνέργειαν αὐτῆς ἀρετῆς.

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

Τίνα συντέλειαν τὸ θεῖον αὐτῆ
παρέχεται βάπτισμα

1 Τὸ μὲν οὖν ἐν τοῖς ἱεροῖς μυστηρίοις τὴν ἱερὰν ζωὴν συνεστάναι ἀπὸ τῶν προτέρων δέδεικται· ἕκαστον δὲ τῶν μυστηρίων ὅπως εἰς τουτονὶ φέρει τὸν βίον, νυνὶ σκοπῶμεν. Ἔστι μὲν γὰρ ἡ ἐν τῷ¹ Χριστῷ ζωὴ αὐτὸ τὸ συναφθῆναι Χριστῷ· ὃν δ' ἄρα τρόπον ἐκάστη τελετὴ τοὺς τετελεσμένους τῷ Χριστῷ συνάπτει, λέγωμεν ἤδη.

2 Ἔστι δὴ Χριστῷ συναφθῆναι διὰ πάντων ἐλθοῦσι, δι' ὧν ὁ Σωτὴρ ἦλθε, καὶ πάντα καὶ παθοῦσι καὶ γενομένοις ὅσα ἐκεῖνος. Ἐκεῖνος τοίνυν ἠνώθη μὲν αἵματι καὶ σαρκὶ πάσης καθαροῖς ἁμαρτίας· φύσει δὲ ὢν Θεὸς αὐτὸς ἐξ ἀρχῆς καὶ τοῦτο τεθέωκεν, ὃ γέγονεν ὕστερον, τὴν ἀνθρωπίαν φύσιν, τελευτῶν δὲ καὶ ἀπέθανε τῆς σαρκὸς ἕνεκα καὶ ἀνέστη. Δεῖ τοίνυν καὶ τῆς σαρκὸς αὐτῷ μεταλαβεῖν καὶ τῆς θεώσεως μετασχεῖν καὶ τοῦ τάφου καὶ τῆς ἀναστάσεως κοινωνῆσαι τὸν συναφθῆναι ζητοῦντα· καὶ δὴ βαπτίζομεθα μὲν, ἵνα τὸν θάνατον ἀποθάνωμεν ἐκεῖνον καὶ τὴν ἀνάστασιν ἀναστῶμεν, χριόμεθα δὲ ἵνα διὰ τοῦ χρίσματος τοῦ βασιλικοῦ τῆς θεώσεως αὐτῷ γενώμεθα κοινωνοί, σιτούμενοι δὲ τὸν ἱερώτατον ἄρτον καὶ τοῦ θειοτάτου πίνοντες ποτηρίου αὐτῆς μετέχομεν τῆς σαρκὸς, αὐτοῦ τοῦ αἵματος, τῶν τῷ Σωτῆρι προσειλημμένων· καὶ τοῦτον τὸν τρόπον συναπτόμεθα τῷ ὑπὲρ ἡμῶν σαρκωθέντι καὶ θεωθέντι καὶ ἀποθανόντι καὶ ἀναστάντι.

3 Τί οὖν μὴ καὶ τὴν αὐτὴν ἐκείνω σώζομεν τάξιν, ἀλλ' ὅθεν ἔλη-

1. τῷ παραλ. G

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

Ποιὰ ὠφέλεια προσφέρει τὸ βάπτισμα
στὴν ἐν Χριστῷ ζωὴ

- 1 Στὰ προηγούμενα ἔχει ἀποδειχθῆ ὅτι ἡ ἱερὰ ζωὴ λαμβάνει τὴ σύστασι στὰ ἱερὰ μυστήρια. Τώρα θὰ ἐξετάσωμε πῶς τὸ καθένα ἀπὸ τὰ μυστήρια φέρει σ' αὐτὸν τὸ βίο. Κατ' ἀρχὴν ἡ ἐν τῷ Χριστῷ ζωὴ εἶναι ἀκριβῶς ἡ σύναψις μετὸν Χριστό, θὰ ἐξηγήσωμε δὲ ἤδη μετὰ ποιοῦ τρόπο συνάπτει πρὸς τὸν Χριστὸ τοὺς μουμένους κάθε τελετῆ.
- 2 Εἶναι βέβαια δυνατὸ νὰ συναφθοῦμε μετὸ Χριστό, ἀφοῦ περᾶσωμε διὰ μέσου ὄλων ἐκείνων, διὰ τῶν ὁποίων ἦλθε ὁ Σωτήρ, καὶ ὑποστοῦμε καὶ γίνομε ὅλα ὅσα ἐκεῖνος. Ἐκεῖνος λοιπὸν ἐνώθηκε μετὰ αἷμα καὶ σάρκα, καθαρὰ ἀπὸ κάθε ἁμαρτία· καθὼς δὲ ἦταν Θεὸς ἀπὸ τὴν ἀρχή, ἐθέωσε καὶ τοῦτο ποῦ ἔγινε ὕστερα, τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, στὸ τέλος δὲ καὶ ἀπέθανε ἐξ αἰτίας τῆς σαρκὸς καὶ ἀναστήθηκε. Πρέπει λοιπὸν ὅποιος ζητεῖ νὰ συναφθῆ μετὰ αὐτὸν νὰ μεταλάβῃ τὴν σάρκα καὶ νὰ μετάσχῃ τῆς θεώσεως, νὰ συμμερισθῆ τὸν τάφο καὶ τὴν ἀνάστασί του. Ἔτσι λοιπὸν βαπτίζομαστε γιὰ ν' ἀποθάνωμε ἐκεῖνον τὸν θάνατο καὶ ἀναστοῦμε ἐκείνην τὴν ἀνάστασι, χριόμαστε γιὰ νὰ γίνωμε κοινωνοὶ τῆς θεώσεως μαζί με αὐτὸν διὰ τοῦ βασιλικοῦ χρίσματος, τρώγοντας δὲ τὸν ἱερώτατο ἄρτο καὶ πίνοντας ἀπὸ τὸ θειότατο ποτήριον μετέχομε στὴν ἴδια τὴν σάρκα, στὸ ἴδιο τὸ αἷμα, ποῦ προσέλαβε ὁ Σωτήρ. Καὶ μετὰ αὐτὸν τὸν τρόπο συναπτόμαστε μετὰ αὐτὸν ποῦ γιὰ χάρι μας ἐσαρκώθηκε καὶ ἐθεώθηκε, ἀπέθανε καὶ ἀναστήθηκε.
- 3 Γιατὶ λοιπὸν δὲν κρατοῦμε τὴν ἴδια τάξι μ' ἐκεῖνον, ἀλλ' ἀρ-

ξεν, ἀρχόμενοι, ἐν οἷς ἐκεῖνος ἤρξατο, τελευτῶμεν; "Οτι κατηλθεν ἰν' ἡμεῖς ἀνέλθωμεν, καὶ τῆς αὐτῆς ὑποκειμένης ὁδοῦ τὸ μὲν ἐκείνου προᾶγμα καθοδος ἦν, ἡμεῖς δὲ ἀνερχόμεθα· οὐκοῦν ὡσπερ ἐπὶ κλίμακος ὅπερ ἔσχατον ἦν ἐκείνω κατερχομένω, τοῦτο ἡμῖν ἀνιοῦσι γίνεται πρῶτον. "Αλλως τε οὐδ' ἐξῆν ἐτέρως αὐτῶν ἕνεκα τῶν πραγμάτων. Τὸ μὲν γὰρ βάπτισμα γεννησις, τὸ δὲ μύρον ἐνεργείας καὶ κινήσεως ἐν ἡμῖν ἔχει λόγον· ὁ δὲ τῆς ζωῆς ἄρτος καὶ τὸ ποτήριον τῆς εὐχαριστίας βρωσίς ἐστι καὶ πόσις ἀληθινή. Οὐκ ἔστι δὲ κινήθῃναι ἢ ταφῆναι πρὶν γεννηθῆναι. "Ἐτι δὲ τὸ μὲν βάπτισμα Θεῷ τὸν ἄνθρωπον καταλλάττει, τὸ δὲ μύρον τῶν ἐκεῖθεν ἀξιοῖ δώρων, ἡ δὲ τραπέζης δύναμις τὴν σάρκα τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ αἷμα κοινὰ ποιεῖ καὶ τῷ τελουμένω. Ἀμήχανον δὲ πρὶν κατηλλάχθαι μετὰ τῶν φίλων εἶσθαι, καὶ ὧν ἐκείνοις προσῆκεν ἀξιοῦσθαι χαρίτων, καὶ τῷ πονηρῷ καὶ ταῖς ἁμαρτίαις ὑποκειμένους αἵματος πιεῖν καὶ σαρκὸς φαγεῖν τῶν ἀναμαρτήτων. Διὰ ταῦτα λουόμεθα πρῶτον, εἶτα χριόμεθα, καὶ οὕτω καθαρὸς καὶ εὐώδεις ἡ τράπεζα δέχεται.

4 Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον. Περὶ δὲ τῶν μυστηρίων ἐκάστου σκοπῶμεν ἔτι, τίνα συντέλειαν τῷ ἱερῷ παρέχεται βίω, καὶ περὶ τοῦ βαπτίσματος πρώτου ὅσα γ' εἰς τὴν ζωὴν ταύτην δύναται φέρειν.

5 Ἔστι τοίνυν τὸ βαπτισθῆναι αὐτὸ τὸ κατὰ Χριστὸν γεννηθῆναι καὶ λαβεῖν αὐτὸ τὸ εἶναι καὶ ὑποστῆναι μηδὲν ὄντας. Τοῦτο δὲ καταμαθεῖν ἔστι πολλαχόθεν. Πρῶτον μὲν ἀπὸ τῆς τάξεως αὐτῆς, ὅτι τοῦτο πρῶτον μνούμεθα μυστηρίων, καὶ πρὸ τῶν ἄλλων τοῦτο Χριστιανὸς εἰς τὴν καινὴν εἰσάγει ζωὴν, δεύτεροι τῶν ὀνομάτων, ὅθεν αὐτὸ καλοῦμεν, καὶ τρίτον τῶν ἐπ' αὐτῷ τελουμένων καὶ ἄδομένων.

χίζομε ἀπὸ ἐκεῖ ποῦ ἔτελείωσε καὶ τελειώνομε ἐκεῖ ἀπὸ ὅπου ἄρχισε; Διότι κατῆλθε γιὰ νὰ ἀνέλθωμε ἑμεῖς καί, ἐνῶ ἐπρόκειτο γιὰ τὴν ἴδια ὁδὸ, ἡ κίνησις γιὰ ἐκεῖνον μὲν ἦταν κάθοδος, γιὰ μᾶς δὲ εἶναι ἄνοδος· ἐπομένως, σὰν σὲ κλίμακα, ἐκεῖνο ποῦ ἦταν γι' αὐτὸν καθὼς κατερχόταν τελευταῖο, γίνεται γιὰ μᾶς καθὼς ἀνερχόμεσθε πρῶτο. Ἄλλωστε δὲν ἤμποροῦσε νὰ συμβῆ ἄλλοιῶς ἐξ αἰτίας τῶν ἰδίων τῶν πραγμάτων. Διότι τὸ βάπτισμα εἶναι γέννησις, τὸ μύρο ἔχει σ' ἑμᾶς τὴ θέσι ἐνεργείας καὶ κινήσεως, ὁ δὲ ἄρτος τῆς ζωῆς καὶ τὸ ποτήριον τῆς εὐχαριστίας εἶναι ἀληθινὴ βρῶσις καὶ πόσις. Δὲν εἶναι δὲ δυνατὸ νὰ κινήθῃ ἢ ταφῆ κανεῖς, πρὶν γεννηθῆ. Ἐπὶ πλεον τὸ μὲν βάπτισμα συμφιλιώνει τὸν ἄνθρωπον μὲ τὸ Θεό, τὸ δὲ μύρον τὸν ἀξιώνει τῶν δώρων του καὶ ἡ δύναμις τῆς τραπεζῆς καθιστᾷ τὴν σάρκα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ κοινὰ καὶ στὸν μούμενον. Εἶναι δὲ ἀδύνατον νὰ σταθοῦμε στὴ χορεία τῶν φίλων πρὶν συμφιλιωθοῦμε, ν' ἀξιωθοῦμε τις χάριτες ποῦ ταιριάζουν σ' ἐκείνους, νὰ πῖωμε τὸ αἷμα καὶ νὰ φάγωμε τὴν σάρκα τοῦ ἀναμαρτήτου, ἐνῶ εἴμαστε ἀκόμη στὴν ἐξουσία τοῦ πονηροῦ καὶ τῶν ἁμαρτιῶν. Γι' αὐτὸ πρῶτα λουόμεσθε, ἔπειτα χριόμεσθε, καὶ τέλος μᾶς δέχεται ἡ τράπεζα καθαρὸς καὶ εὐώδεις.

4 Ἀρκετὰ εἶναι αὐτὰ γιὰ τὸ θέμα τοῦτο. Ἄς ἐξετάσωμε ὅμως, χωριστὰ γιὰ τὸ καθένα ἀπὸ τὰ μυστήρια, ποιά ὠφέλεια παρέχουν στὸν ἱερὸ βίον, καὶ πρῶτα πόσα μπορεῖ νὰ προσφέρῃ σ' αὐτὴν τὴν ζωὴν τὸ βάπτισμα.

5 Τὸ βάπτισμα εἶναι ἡ ἴδια ἢ κατὰ Χριστὸν γέννησις, ἡ ἀποκτησις τῆς ὑπάρξεως καὶ τῆς ὑποστάσεως ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία. Αὐτὸ εἶναι δυνατὸ νὰ τὸ ἀντιληφθοῦμε ἀπὸ πολλὰς πλευρῆς. Πρῶτα ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν σειράν, διότι σ' αὐτὸ τὸ μυστήριον μούμαστε πρῶτον καὶ πρὶν ἀπὸ ὅλα αὐτὸ εἰσάγει τοὺς Χριστιανούς στὴν νέα ζωὴν, δεύτερον ἀπὸ τὰ ὀνόματα ποῦ τοῦ δίδομε καὶ τρίτον ἀπὸ τὰ τελούμενα καὶ ψαλλόμενα κατὰ τὴν διεξαγωγὴν του.

6 Ἡ μὲν οὖν τάξις ἄνωθεν αὕτη, λούσασθαι πρῶτον, εἶτα μύρω χρισσαμένους εἰς τὴν τράπεζαν ἀφικέσθαι τὴν ἱεράν· ὁ δὲ τεκμήριόν ἐστὶν ἐναργές, τοῦ τε ἀρχὴν βίου καὶ ζωῆς βάθρον καὶ τοιαύτας ὑποθέσεις τὸ λουτρὸν εἶναι, ἐπεὶ καὶ Χριστὸς αὐτός, μεθ' ὧν ὑπὲρ ἡμῶν ἠνέσχετο πάντων, καὶ βαπτισθῆναι δεῆσαν τοῦτο δέχεται πρὸ τῶν ἄλλων. Τὰ δὲ ὀνόματα πρὸς τί ἂν ἄλλο δύναται φέρειν; Γέννησι καὶ ἀναγέννησι καὶ ἀνάπλασι καὶ σφραγιδα αὐτὸ καλοῦμεν, ἔτι δὲ βάπτισμα καὶ ἔνδυμα καὶ χρῖσμα, καὶ χάρισμα καὶ φαγῶσιμα καὶ λουτρὸν· ἃ δὲ πάντα τὸν ἕνα τοῦτον δύναται λόγον, τοῖς κατὰ Θεὸν οὔσι καὶ ζῶσιν ἀρχὴν εἶναι τοῦ εἶναι τὴν τελετήν.

7 Ἡ μὲν οὖν γέννησις ἐπιεικῶς οὐδὲν ἄλλο ἢ τοῦτο δοκεῖ σημαίνειν· καὶ ἡ ἀναγέννησις καὶ ἡ ἀνάπλασις ἐκεῖνο προσημαίνουσι μόνον, τοὺς νῦν² γεννωμένους καὶ πλαττομένους καὶ ἄλλοτε γεννηθῆναι καὶ ἀπολέσαντας τὴν μορφήν νῦν δευτέρᾳ γεννήσει πρὸς τὸ πρῶτον εἶδος αὐθις ἐπανιέναι, καθάπερ ἀνδριάντος ὕλην τὸ εἶδος ἀπολωλεκότος ἀποδιδούς ὁ τεχνίτης, ἀναγεννᾷ τὴν εἰκόνα καὶ ἀναπλάττει. Ἐπεὶ καὶ αὐτό, ὅ,τι ποτέ ἐστὶν ἐν ἡμῖν, τὸ τοῦ βαπτίσματος ἔργον, εἶδος ἐστὶ καὶ μορφή· καὶ γὰρ τινα εἰκόνα ἐγγράφει καὶ μορφήν ἐντίθησι ταῖς ψυχαῖς συμμόρφους ἀποφαῖνον τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος, ὑπὲρ οὗ καὶ σφραγὶς καλεῖται πρὸς τὴν βασιλείον πλάττον εἰκόνα καὶ τὸ μακάριον εἶδος.

8 Ὅτι δὲ τὸ εἶδος τὴν ὕλην περιβάλλει καὶ ἀφανίζει τὴν ἀμορφίαν, καὶ ἔνδυμα καλοῦμεν καὶ βάπτισμα τὸ μυστήριον. Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Παῦλος, τὸ ἔνδυμα καὶ τὴν σφραγιδα πρὸ τοῦτο φέρειν, νῦν μὲν ἐγγραφῆναι καὶ μορφωθῆναι φησι τὸν Χριστόν, νῦν δὲ περιτεθῆναι Χριστιανοῖς καθάπερ ἱμάτιον³, τὸ μὲν Γαλάταις γράφων, «τεκνία μου, οὓς πάλιν ὠδίνω, ἄχρις οὗ μορφωθῆ Χριστὸς ἐν ὑμῖν», καί, «Ἰησοῦς Χριστὸς προεγράφη ἐν ὑμῖν

2. νῦν παραλ. G

3. μετὰ ἱμάτιον, προσθ. ἐνδεδύσθαι λέγεται ὁ μεμνημένος καὶ βεβαπτίσθαι γλῶσσα G β

1. Γαλ. 4,19.

6 Ἡ σειρά λοιπὸν εἶναι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ αὐτῆ· πρῶτα λουῖσις, ἔπειτα, ἀφοῦ χρισθοῦμε μὲ μύρο, νὰ φθάσωμε στὴν ἱερὰ τράπεζα. Καθαρὸ λοιπὸν τεκμήριο τοῦ ὅτι τὸ λουτρὸ εἶναι ἀρχὴ τοῦ βίου, βάθρο καὶ θεμέλιο τῆς ζωῆς, εἶναι ὅτι καὶ ὁ ἴδιος ὁ Χριστός, μαζί μὲ ὅλα ὅσα ἀνέχθηκε γιὰ χάρι μας, ὅταν ἐχρημάσθηκε νὰ βαπτισθῆ, αὐτὸ ἐδέχθηκε καὶ μάλιστα πρὶν ἀπὸ τὰ ἄλλα. Τὰ δὲ ὀνόματα γιὰ τὸ βάπτισμα, τί ἄλλο ἐνδεικνύουν; Τὸ ὀνομάζομε γέννησι καὶ ἀναγέννησι, ἀνάπλασι καὶ σφραγίδα, ἐπίσης δὲ βάπτισμα καὶ ἔνδυμα, χρῖσμα καὶ χάρισμα, φῶτισμα καὶ λουτρὸ· ὅλα αὐτὰ τοῦτο τὸ πρᾶγμα μόνον σημαίνουν, ὅτι ἀρχὴ τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν ποὺ εἶναι καὶ ζοῦν κατὰ Θεὸν εἶναι ἡ τελετὴ αὐτῆ.

7 Ἡ γέννησις λοιπὸν φαίνεται νὰ σημαίνει μόνον τοῦτο, καὶ ἡ ἀναγέννησις καὶ ἀνάπλασις σημαίνουν μόνον ἐκεῖνο, ὅτι οἱ τῶρα γεννώμενοι καὶ διαπλασσόμενοι ἐγεννήθησαν καὶ ἄλλοτε καί, ἐπειδὴ ἔχασαν τὴ μορφή τους, τῶρα ἐπανέρχονται πάλι στὸ πρῶτο εἶδος μὲ δευτέρα γέννησι. Συμβαίνει, ὅπως στὴν ὕλη ἐνὸς ἀνδριάντος ποὺ ἔχασε τὸ εἶδος του, στὸν ὁποῖο ὁ τεχνίτης ἀποδίδοντας τὸ εἶδος ἀναγεννᾷ καὶ ἀναπλάττει τὴν εἰκόνα. Ἄλλωστε καὶ τοῦ βαπτίσματος τὸ ἔργο, ὅτι καὶ νὰ εἶναι, εἶναι εἶδος καὶ μορφή· διότι ἐγγράφει κάποια εἰκόνα καὶ ἐνθέτει κάποια μορφή στὶς ψυχές, καθιστώντας μας συμμόρφους τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος· γι' αὐτὸ τὸ βάπτισμα ὀνομάζεται καὶ σφραγὶς ποὺ ἀποτυπώνει τὴ βασιλικὴ εἰκόνα καὶ τὸ μακάριο εἶδος.

8 Ἐπειδὴ δὲ τὸ εἶδος περιβάλλει τὴν ὕλη καὶ ἐξαφανίζει τὴν ἀμορφία, καλοῦμε τὸ μυστήριον καὶ ἔνδυμα καὶ βάπτισμα. Αὐτὸ δηλώνοντας ὁ Παῦλος, ὅτι δηλαδή τὸ ἔνδυμα καὶ ἡ σφραγὶς αὐτῆ τὴν ἐννοία ἔχουν, λέγει τὴ μία φορὰ ὅτι ἔχει ἐγγραφῆ καὶ μορφωθῆ ὁ Χριστός, τὴν ἄλλη ὅτι ὁ Χριστός ἔχει τοποθετηθῆ στοὺς Χριστιανούς σὰν ἱμάτιον, γράφοντας στοὺς Γαλάτες, «τέκνα μου, ποὺ σᾶς ὠδίνω πάλι, ἕως ὅτου μορφωθῆ μέσα σας ὁ Χριστός»¹, καὶ «ὁ Ἰησοῦς Χριστός ἔχει

ἔσταυρωμένος), τὸ δὲ Κορινθίους, «ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδώσασθε». Καὶ γὰρ χρυσὸς καὶ ἄργυρος καὶ χαλκός, ἕως μὲν τῷ πυρὶ τακεῖς διαρῶεϊ, γυμνὴν παρέχει τὴν ὕλην ὁρᾶν· ὅθεν καὶ χρυσὸς μόνον ἢ χαλκὸς αὐτὸ τοῦτο καλεῖται τὸ τῆς ὕλης ὄνομα. Ἐπειδὴν δὲ ὑπὸ τῶν τυπούντων σιδήρων εἰς τὸ εἶδος συνελαθῆ, οὐκέτι μὲν ἡ ὕλη, τὸ δὲ εἶδος φθάνον, καθάπερ τὰ ἱμάτια πρὸ τῶν σωμάτων ἀπαντᾶ τοῖς ὁρῶσιν· ὅθεν καὶ ὀνόματος ἰδίου τινὸς τυγχάνει· ἀνδρίας γὰρ ἢ δακτύλιος ἢ ὀτιοῦν τῶν τοιούτων, ἃ τὴν μὲν ὕλην οὐκέτι, τὸ εἶδος δὲ μόνον σημαίνει καὶ τὴν μορφὴν.

9 Ἴσως δὲ διὰ ταῦτα καὶ ὀνομαστήριόν ἐστιν ἡ σωτήριος τοῦ βαπτίσματος ἡμέρα Χριστιανοῖς, ὅτι τηνικαῦτα πλαττόμεθα καὶ τυπούμεθα, καὶ εἶδος καὶ ὄρον ἢ ἀνείδεος καὶ ἀόριστος ἡμῶν λαμβάνει ζωὴν. Ἄλλως τε τῷ γινώσκοντι τὰ ἴδια τότε γινωσκόμενοι πρῶτον⁴ καὶ ἢ φησι Παῦλος, «γνόντες Θεόν, μᾶλλον δὲ γνωσθέντες ὑπὸ Θεοῦ», τὴν σημαντικὴν φωνήν, τὴν ἐπωνυμίαν κατὰ ταύτην ἀκούομεν τὴν ἡμέραν, ὡς ἂν τότε γινωσκόμενοι καθαρῶς· τὸ γὰρ τῷ Θεῷ γνωσθῆναι τοῦτό ἐστι ὡς ἀληθῶς γνώριμον εἶναι. Διὰ τοῦτο καὶ περὶ τῶν μηδὲν κοινὸν πρὸς τὴν ζωὴν ταύτην ἐχόντων ὁ Δαβὶδ εἶπεν, «Οὐ μὴ μνησθῶ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν διὰ χειλέων μου»· ἄγνωστοι γὰρ καὶ ἀφανεῖς, οἱ τοῦ φωτὸς ἐκείνου πόρρω κατέστησαν ἑαυτούς. Οὔτε γὰρ τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῦ φωτὸς χωρὶς τῶν ὁρᾶσθαι δυναμένων γένοιτ' ἂν οὐδὲν φανερὸν οὔτε τῷ Θεῷ γνώριμον, ᾧ μὴ δέξασθαι συνέβη τὴν ἐκεῖθεν ἀκτίνα. Τὸ δὲ αἴτιον, ὅτι μηδὲν ἐστιν ἄλλως τῇ ἀληθείᾳ, ὃ μὴ δῆλον ἐκείνω γίνεται τῷ φωτί·

4. πρῶτον παραλ. G

2. Γαλ. 3,1.

3. Γαλ. 3,27, ὅχι πρὸς Κορινθίους.

4. Γαλ. 4,9.

προεγγραφῆ μέσα σας σταυρωμένος»², καὶ στοὺς Κορινθίους, «ὅσοι ἐβαπτισθήκατε στὸ Χριστό, ἐνδυθήκατε τὸ Χριστό»³. Ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος καὶ ὁ χαλκός, ὅσον καιρὸ λυώνει καὶ διαρρέει, παρέχει τὸ ὑλικό του γυμνὸ στῆ θεά. Γι' αὐτὸ ὀνομάζεται ἀπλῶς μὲ τὸ καθ' αὐτὸ ὄνομα τῆς ὕλης χρυσὸς ἢ χαλκός. Ὅταν ὁμως συμπιεσθῆ σὲ ὠρισμένη μορφή ἀπὸ τὰ σιδερένια ἐργαλεῖα, δὲν φαίνεται πλέον ἡ ὕλη ἀλλὰ τὸ εἶδος, ὅπως τὰ ἱμάτια κτυποῦν στοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν θεατῶν πρὶν ἀπὸ τὰ σώματα. Γι' αὐτὸ τότε ἔχει ἰδιαιτέρο ὄνομα, λέγεται δηλαδὴ ἀνδριάς ἢ δακτυλίδι ἢ κάτι παρόμοιο, πράγματα ποὺ δὲν σημαίνουν τὴν ὕλη πλέον, ἀλλὰ μόνο τὸ εἶδος καὶ τὴ μορφή.

9 Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸν ἡ σωτήριος ἡμέρα τοῦ βαπτίσματος εἶναι ἐπίσης καὶ ὀνομαστήριος γιὰ μᾶς τοὺς Χριστιανούς, διότι τότε πλασσομάστε καὶ τυπωνόμαστε, τότε λαμβάνει εἶδος καὶ σχῆμα ἡ ἀνείδεος καὶ ἀόριστος ζωὴ μας. Μὲ ἄλλα λόγια γνωρίζομαστε τότε γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ γνωρίζει τὰ ἰδικὰ του καί, ὅπως λέγει ὁ Παῦλος, «γνωρίσαντες τὸ Θεό, ἢ μᾶλλον γνωρισθέντες ἀπὸ τὸ Θεό»⁴, ἀκούομε αὐτὴ τὴν ἡμέρα τὴν ἐνδεικτικὴ φωνή, σὰν νὰ γνωρίζώμαστε καθαρὰ μόλις τότε· διότι τὸ νὰ γνωρισθῆ κανεὶς ἀπὸ τὸ Θεὸ σημαίνει νὰ γίνῃ ἀληθινὰ γνώριμος. Γι' αὐτὸ ὁ Δαβὶδ γιὰ ἐκείνους ποὺ δὲν ἔχουν κανένα κοινὸ πρὸς τὴ ζωὴ αὐτὴ εἶπε, «δὲν θὰ μνημονεύσω μὲ τὰ χεῖλη μου τὰ ὀνόματά τους»⁵, διότι εἶναι ἄγνωστοι καὶ ἀφανεῖς ὅσοι ἐτοποθέτησαν τοὺς ἑαυτοὺς των μακριὰ ἀπὸ τὸ φῶς ἐκεῖνο. Οὔτε ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς θὰ ἠμποροῦσε νὰ παρατηρηθῆ κάποιο ἀπὸ τὰ δυνάμενα νὰ ἰδωθοῦν χωρὶς φῶς οὔτε ἀπὸ τὸ Θεὸ μπορεῖ νὰ γνωσθῆ κάποιος ποὺ δὲν συνέβηκε νὰ δεχθῆ τὴν ἀπὸ ἐκεῖ ἀκτῖνα. Τὸ δὲ αἶτιο εἶναι ὅτι στὴν πραγματικότητα οὔτε κἂν ὑπάρχει κάτι ποὺ δὲν γίνεται φανερὸ διὰ μέσου ἐκείνου τοῦ φωτός. Μὲ αὐτὴ

5. Ψαλμ. 15,4.

καὶ κατὰ τοῦτον τὸν λόγον («Ἔγνω Κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ»), καὶ αὖθις τῶν παρθένων τὰς μωρὰς οὐκ εἰδέναι λέγει.

10 Διὰ ταῦτα τὸ βάπτισμα φώτισμα, ὅτι τὸ ἀληθινὸν εἶναι παρέχον γνωρίμους καθίστησι τῷ Θεῷ, καὶ πρὸς τὸ φῶς ἄγον ἐκεῖνο τῆς ἀφανοῦς ἀφίστησι πονηρίας. Διὰ τοῦτο καὶ λουτρὸν διότι φώτισμα· οὕτω γὰρ παρέχει τῷ φωτὶ καθαρῶς ὁμιλῆσαι πάντα μολυσμὸν, ὃς τὴν θείαν ἀκτῖνα τῶν ψυχῶν τῶν ἡμετέρων διεργεῖ, καθάπερ τι μεσότοιχον ἐξελόν. Χάρισμα δὲ ὅτι γέννησις· τῆς γὰρ γεννήσεως τῆς ἑαυτοῦ τί ἂν τις προεισενέγκοι, ἐπεὶ, καθάπερ ἐπὶ τῆς γεννήσεως τῆς φυσικῆς ἔχει, οὐδ' αὐτὸ τὸ βούλεσθαι προεισάγομεν τῶν ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος ἀγαθῶν, εἴ τις ἀκριβῶς ἐθέλοι σκοπεῖν; Βουλόμεθα γὰρ, ἃ καὶ ἔστιν ἐνθυμηθῆναι· ταῦτα δὲ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, οὐδὲ λογισασθαί τις⁵ δύναιτ' ἂν πρὶν εἰς πείραν ἐληλυθέναι. Ἐλευθερίαν γὰρ ἀκούοντες προκειμένην καὶ βασιλείαν, εὐδαίμονά τινα λογίζομεθα ζωὴν, ἣν ἔξεστιν ἀνθρωπίνους δέξασθαι λογισμούς· τὸ δὲ ἔστι παντάπασιν ἄλλο, μεῖζον καὶ τῆς διανοίας καὶ τῆς ἐπιθυμίας τῆς ἡμετέρας. Χρῖσμα δὲ ὅτι τὸν δι' ἡμᾶς χρισθέντα, τὸν Χριστόν, ἐγγράφει τοῖς τελουμένοις, καὶ σφραγίς ἔστιν αὐτὸν ἐνσημαίνουσα τὸν Σωτῆρα. Τὸ γὰρ χρῖσμα πανταχοῦ διὰ πάσης ἀκριβῶς τῆς μορφῆς ἀφιγμένον τοῦ σώματος τοῦ δεξαμένου καὶ προσαρμόσαν αὐτὸν ἐν αὐτῷ φέρει τὸν ἀληλιμμένον ἐνσημανθέντα, καὶ τὸ εἶδος δείκνυσι καὶ σφραγίς ἔστιν ἀτεχνῶς. Δέδεικται δὲ τοῖς εἰρημένοις, τῇ γεννήσει ταῦτὸ δύνασθαι τὴν σφραγίδα, καθάπερ καὶ τῇ σφραγίδι τὸ ἔνδυμα καὶ τὸ βάπτισμα.

11 Ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ χάρισμα καὶ τὸ φώτισμα καὶ τὸ λουτρὸν τῇ

5. τις παραλ. G

6. Ἄρ. 16,5. Β' Τιμ. 2,19.

7. Ματθ. 25,12.

τὴν ἔννοια «ἐγνώρισε ὁ Κύριος τοὺς ἰδικούς του»⁶ καὶ λέγει ἐπίσης ὅτι δὲν γνωρίζει τὶς μωρὲς Παρθένους⁷.

10 Γι' αὐτὸ τὸ βάπτισμα λέγεται φῶτισμα, ὅτι παρέχοντας τὴν ἀληθινὴ ὕπαρξι μᾶς καθιστᾶ γνωρίμους στὸ Θεὸ καὶ ὀδηγώντας πρὸς τὸ φῶς ἐκεῖνο μᾶς ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν ἀφώτιστη πονηρία. Γι' αὐτὸ λέγεται ἐπίσης λουτρὸ, ὅτι εἶναι φῶτισμα· διότι ἔτσι ἐπιτρέπει νὰ συναντήσωμε τὸ φῶς καθαρὰ, ἀφαιρώντας κάθε μολυσμὸ ποὺ σὰν μεσότοιχο παρεμποδίζει ἀπὸ τὶς ψυχές μας τὴ θεία ἀκτίνα. Χάρισμα λέγεται, διότι εἶναι γέννησις· καὶ γιὰ τὴ γέννησί του τί θὰ ἤμποροῦσε κανεὶς νὰ προεισφέρει, ὅταν, ὅπως συμβαίνει στὴ φυσικὴ γέννησι, οὔτε τὴ θέλησι δὲν προεισφέρομε γιὰ τὰ ἀγαθὰ ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὸ βάπτισμα, ἂν θέλη κανεὶς νὰ ἐξετάσῃ μὲ ἀκρίβεια; Διότι θέλομε ὅσα εἶναι δυνατὸ νὰ σκεφθοῦμε· ἐκεῖνα ὅμως τὰ ἀγαθὰ δὲν ἀνέβηκαν σὲ καρδιὰ ἀνθρώπου⁸ οὔτε θὰ ἤμποροῦσε κανεὶς νὰ τὰ ἀναλογισθῇ πρὶν τὰ δοκιμάσῃ μὲ τὴν πείρα του. Ὄταν ἀκούωμε ὅτι εὐρίσκεται ἐνώπιόν μας ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ βασιλεία, σκεπτόμαστε μιὰ εὐτυχισμένη ζωὴ, ποὺ εἶναι δυνατὸ νὰ συλλάβουν οἱ ἀνθρώπινοι λογισμοί. Αὐτὸ ὅμως ἐδῶ εἶναι ἐντελῶς ἄλλο, μεγαλύτερο καὶ ἀπὸ τὴ διάνοια καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία μας. Χρῖσμα δὲ λέγεται διότι ἐγγράφει στοὺς μουμένους αὐτὸν ποὺ ἐχρίσθηκε γιὰ μᾶς, τὸν Χριστό, καὶ εἶναι σφραγὶς ποὺ ἀποτυπώνει τὸν ἴδιο τὸ Σωτῆρα. Πραγματικὰ τὸ χρῖσμα, φθάνοντας σὲ ὅλα γενικῶς τὰ σημεῖα τοῦ σώματος ποὺ τὸ δέχεται καὶ προσαρμόζοντάς το φέρει τὸν ἴδιο τὸν χρισμένο τυπωμένον ἐπάνω σ' αὐτὸ καὶ δεικνύει τὸ εἶδος, εἶναι ἀπαράλλακτα σὰν σφραγὶς. Ἔχει δὲ δειχθῆ μὲ ὅσα ἐλέχθησαν ὅτι ἡ σφραγὶς σημαίνει γέννησι, ὅπως τὸ ἔνδυμα καὶ τὸ βάπτισμα σημαίνει σφραγιδα.

11 Ἐπειδὴ δὲ τὸ χάρισμα καὶ τὸ φῶτισμα καὶ τὸ λουτρὸ ἔχει τὴν

8. Α' Κορ. 2,9.

πλάσει καὶ γεννήσει πρὸς ταῦτὸ φέρει, δῆλον ἐγένετο, πᾶσαν τοῦ βαπτίσματος ἐπωνυμίαν τὸ ἐν ἐκεῖνο σημαίνειν, ὡς ἄρα γέννησις καὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς ἡμῖν ἐστὶν ἀρχὴ τὸ λουτρόν. Εἰ δὲ καὶ τὰ τελούμενα καὶ λεγόμενα τοῦ μυστηρίου τούτου δύναται τὸν λόγον, φανερόν ἄν εἴη κατὰ μέρος τὴν τελετὴν ἐπιούσι.

12 Φαίνεται γὰρ ὁ προσιῶν τῷ μυστηρίῳ πρὶν τελεσθῆναι μήπω Θεῷ κατηλλαγμένος, μήπω τῆς ἀρχαίας αἰσχύνης ἀπηλλαγμένος· εὔχεται γὰρ αὐτῷ προσιόντι, πρὶν ἄλλο τι τελέσῃ, τὴν τοῦ κατέχοντος δαίμονος ἀπαλλαγὴν ὁ τελῶν, καὶ οὐ τῷ Θεῷ περὶ αὐτοῦ διαλέγεται μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῷ ἐπιπεσῶν ἐπιτιμᾷ τῷ τυράννῳ καὶ ἐλαύνει μαστίζων. Ἡ δὲ μάστιξ αὐτῷ («τὸ ὄνομά ἐστι τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα»). Τοσοῦτον ἀπέχει ζῶν εἶναι καὶ υἱὸς καὶ κληρονόμος, ὅς γε ἔτι τῷ τυράννῳ δουλεύει· συμβαίνει γὰρ τῷ πονηρῷ συνόντα Θεοῦ παντελῶς ἀφεστάναι, τὸ δὲ ἐστὶ παντάπασιν νεκρὸν εἶναι.

13 Διὰ τοῦτο καὶ ὡς ἂν οὐπω ζωῆς μετειληφότες προσελθὼν ὁ τελεστής ἐμφυσᾷ τῷ προσώπῳ· τὸ γὰρ ἐμφύσημα ἄνωθεν ζωῆς αἶνιγμα. Καὶ τὰ ἐξῆς δὲ ἀκολούθως ἔχει. Πάντα γὰρ τῶν ἄρτι καθισταμένων, καὶ τῶν μὲν παρόντων καὶ ἐν χερσὶν ὑπερορῶντων, ἐπ' ἄλλα δὲ μετατιθεμένων (ἐπιείγεται γὰρ κόσμων τοῦ μὲν καταφρονῆσαι, τὸν δὲ τιμῆσαι, καὶ βίον τὸν μὲν ἀπογεγονέναι, τὸν δὲ βιῶναι, καὶ ζωῆς ἡγούμενον τὸν μὲν ἐκ παντὸς τρόπου φεύγειν, τὸν δὲ πάσῃ σπουδῇ διώκειν), οὐκοῦν δι' ὧν μὲν ἀποτίθεται τὰ παρόντα, δῆλόν ἐστιν ὧν κατεγνώκει μήπω καὶ νῦν ἀπηλλαγμένος, δι' ὧν δὲ τὰ δόξαντα καλλίω καὶ ἂ προὔθηκε τῶν παρόντων ἀπὸ τοῦ μυστηρίου τούτου λαμβάνει, δείκνυσι τῷ

ἴδια ἐνέργεια μὲ τὴν πλάσι καὶ τὴ γέννησι, εἶναι φανερόν ὅτι ὅλες οἱ ὀνομασίες τοῦ βαπτίσματος σημαίνουν ἐκεῖνο τὸ μοναδικὸ πρᾶγμα, ὅτι τὸ λουτρὸ εἶναι γέννησις καὶ ἀρχὴ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς μας. Κατὰ πόσο δὲ τὰ τελούμενα καὶ τὰ λεγόμενα στὸ μυστήριον ἔχουν αὐτὴ τὴν ἔννοια, αὐτὸ θὰ ἤμποροῦσε νὰ δειχθῆ, ἀφοῦ ἐξετάσωμε λεπτομερῶς τὴν τελετή.

12 Προφανῶς ὁ προσερχόμενος στὸ μυστήριον δὲν εἶναι συμφιλιωμένος μὲ τὸ Θεό, πρὶν μνηθῆ, ἀφοῦ δὲν ἔχει ἀκόμη ἀπαλλαγῆ τῆς ἀρχαίας αἰσχύνης. Πραγματικὰ ὁ τελεστής, πρὶν τελέση ὀτιδῆποτε ἄλλο, τοῦ εὔχεται ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὸ δαίμονα ποῦ τὸν κατέχει καὶ δὲν διαλέγεται μόνο μὲ τὸ Θεό γι' αὐτό, ἀλλὰ καὶ ἐπιπίπτει ἐναντίον τοῦ τυράννου, τὸν ἐπιτιμᾷ καὶ τὸν κυνηγᾷ μὲ μάστιγες. Ἡ δὲ μάστιξ του «εἶναι τὸ ὄνομα τὸ ἀνώτερο ἀπὸ κάθε ὄνομα»⁹. Τόσο ἀπέχει ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι ζωντανὸς καὶ υἱὸς καὶ κληρονόμος αὐτὸς ποῦ δουλεύει ἀκόμη στὸν τύραννο. Ὅποιος συναναστρέφεται μὲ τὸν πονηρό, αὐτὸς εἶναι ἐντελῶς ἀπομακρυσμένος ἀπὸ τὸ Θεό, πρᾶγμα ποῦ σημαίνει ὅτι εἶναι ἐντελῶς νεκρός.

13 Γι' αὐτὸ μὲ τὴν ἰδέα ὅτι δὲν μετάλαβε ἀκόμη ζωὴ ὁ μούμενος, προσέρχεται ὁ τελεστής καὶ ἐμφυσᾷ στὸ πρόσωπο· τὸ ἐμφύσημα φυσικὰ εἶναι δεῖγμα τῆς ἀπὸ ἄνω ζωῆς. Αὐτὴ τὴν ἔννοια ἔχουν καὶ τὰ παρακάτω. Ὅλα κατὰ κάποιον τρόπο ἀναφέρονται σὲ ἀνθρώπους ποῦ μόλις καταρτίζονται καὶ περιφρονοῦν τὰ παρόντα καὶ πρόχειρα, μεταφέρονται δὲ σὲ ἄλλα· διότι ἐπιβάλλεται τὸν ἕνα κόσμον νὰ περιφρονήσουν, τὸν ἄλλο νὰ τιμῆσουν, τὸν ἕνα βίον νὰ ἐγκαταλείψουν, τὸν ἄλλο νὰ διαβιώσουν, τὸν ἕνα τρόπο ζωῆς μὲ κάθε τρόπο ν' ἀποφεύγουν, τὸν ἄλλο νὰ ἐπιδιώκουν μὲ κάθε φροντίδα. Ἐπομένως τὸ γεγονός ὅτι ὁ βαπτιζόμενος ἀπορρίπτει τὰ παρόντα φανερῶναι ὅτι δὲν εἶναι ἀκόμη καὶ τώρα ἀπηλλαγμένος ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ κατεδίκασε· τὸ δὲ γεγονός ὅτι ἀπὸ τὸ μυστήριον τοῦτο λαμβάνει τὰ θεωρούμενα ὡς καλύτερα καὶ προτιμώμενα τῶν παρόντων δεικνύει ὅτι μὲ τὴν βάπτισιν ἀρχίζει

βαπτισθῆναι τῆς ἐπαινουμένης ἀρχόμενος ζωῆς. Τὸν γὰρ ἱερόν
 εἰσελθὼν οἶκον τὸν χιτῶνα κατατίθεται καὶ τὰ ὑποδήματα ὑπο-
 λύει, τῷ ἱματίῳ καὶ τοῖς ὑποδήμασιν, ἃ πρὸς τὴν ζωὴν βοηθεῖ,
 τὸν πρότερον αἰνιττόμενος βίον. Ἔτι δὲ πρὸς δυσμὰς ἀποβλέ-
 πων πνεῦμα τοῦ στόματος ἀποπνεῖ, τῆς ἐν σκότει ζωῆς σημεῖον,
 χεῖράς τε ἐκτείνει καὶ ὡς παρόντα καὶ ἐπικείμενον τὸν πονηρὸν
 ἀπωθεῖται καὶ ὡς μιαινοῦ καὶ βδελυροῦ καταπτύει, καὶ τὰς ἐ-
 χθίστους⁶ καὶ ἀπίστους καὶ ὀλέθρου παντὸς αἰτίας ἀρνεῖται σπον-
 δὰς καὶ τὴν φιλίαν τὴν πικρὰν παντάπασι διαλύει καὶ τὴν ἔχθραν
 ἐπαινεῖ. Καὶ ἐπεὶ φύγοι τὸ σκότος, ἐπὶ τὴν ἡμέραν τρέχει καὶ
 πρὸς τὴν ἕω στραφεὶς ζητεῖ τὸν ἥλιον καὶ λυθεὶς τῶν τοῦ τυ-
 ράννου χειρῶν τὸν βασιλέα προσκυνεῖ καὶ τοῦ νόθου καταγνοῦς
 τὸν γνήσιον ἐπιγινώσκει Δεσπότην καὶ εὐχεται ὑποταγήσασθαι
 αὐτῷ καὶ δουλεύσειν ὅλη ψυχῇ καὶ πρό γε τούτων ὡς Θεὸν εἰς
 αὐτὸν πιστεύειν καὶ ἃ περὶ αὐτοῦ προσῆκε γινώσκειν.

14 Καὶ τοῦτο γὰρ ἀρχὴ τῆς μακαρίας ζωῆς, ὁ ἀληθὴς περὶ Θεοῦ
 γνῶσις· «τὸ γὰρ ἐπίστασθαί σε, φησὶ Σολομών, ρίζα ἀθανα-
 σίας», ὥσπερ τὸ ἀγνοῆσαι τὸν Θεὸν τὸν θάνατον εἰσήνεγκεν ἐξ
 ἀρχῆς. Ἐπεὶ γὰρ ὁ Ἀδὰμ τὴν θεῖαν ἀγνοήσας φιλανθρωπίαν
 βάσκανον εἶναι ᾤθη τὸν ἀγαθὸν καὶ τῆς σοφίας ἐπιλαθόμενος
 λαθεῖν ἐνόμισε τὸν σοφόν, τῷ δραπέτῃ προσετέθη τὸν Δεσπότην
 περιιδῶν, καὶ διὰ τοῦτο τοῦ παραδείσου τε ἀπηλάθη καὶ τὴν
 ζωὴν ἀφηρέθη καὶ ὠδυνήθη καὶ ἀπέθανεν· ὅθεν τῷ πρὸς τὴν ζω-
 ῆν ἐπειγομένῳ καὶ τὸν Θεὸν ἠγεῖσθαι τὴν περὶ Θεοῦ γνῶσιν
 πᾶσα ἀνάγκη.

15 Καὶ τὸ γυμνωθῆναι δὲ καθάπαξ καὶ τὸν τελευταῖον καταθέσθαι
 χιτῶνα δείκνυμεν ἄρτι τῆς εἰς τὸν παράδεισον φερούσης ἀπτό-
 μενοι καὶ τὴν ἐνταῦθα ζωὴν. Ὁ μὲν γὰρ Ἀδὰμ ἀπὸ τῆς εὐδαί-
 μονος ἐκείνης περιβολῆς ἐπὶ τὴν γύμνωσιν ἐλθὼν, ἀπὸ ταύτης
 ἐπὶ τὴν ἀθλίαν ταύτην ἤκε σκευήν. Ἡμεῖς δὲ ἀπὸ τῶν δερματί-

τὴν ἀξιέπαινη ζωὴ. Ἐφοῦ εἰσέλθη στὸν ἱερὸ οἶκο καταθέτει τὸν χιτῶνα καὶ ὑπολύει τὰ ὑποδήματα, μὲ τὸ ἔνδυμα καὶ τὰ ὑποδήματα ποὺ βοηθοῦν στὴ ζωὴ ὑποδηλώνοντας τὸν προηγούμενο βίο. Ἐπίσης στραμμένος πρὸς τὰ δυτικὰ ἀποπνέει ἀπὸ τὸ στόμα πνοὴ ὡς σημεῖο τῆς ζωῆς στὸ σκότος, ἀπλώνει τὰ χέρια καὶ ἀπωθεῖ τὸν πονηρὸ ὡς παρόντα καὶ ἐπιτιθέμενο καὶ τὸν καταπτύει ὡς μιὰρὸ καὶ βδελυρὸ, ἀρνεῖται τὶς ἐχθρικώτατες καὶ ἄπιστες καὶ ὀλεθριώτατες συμμαχίες, διαλύει τελείως τὴν πικρὰ φιλία καὶ ἐπαινεῖ τὴν ἔχθρα. Καὶ ἀφοῦ ἀποφύγη τὸ σκότος, τρέχει πρὸς τὴν ἡμέρα καὶ ζητεῖ τὸν ἥλιο στραμμένος πρὸς τὴν ἀνατολή, ἀπηλλαγμένος ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ τυράννου προσκυνεῖ τὸ βασιλέα, ἀποδοκιμάζοντας τὸν νόθο ἀναγνωρίζει τὸν γνήσιο Δεσπότη, εὔχεται νὰ ὑποταγῆ σ' αὐτὸν καὶ νὰ τὸν δουλεύσῃ μὲ ὅλη τὴν ψυχὴ, καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὰ νὰ πιστεῦσῃ σ' αὐτὸν ὡς Θεὸ καὶ νὰ γνωρίζη ὅλα ὅσα τοῦ ταιριάζουν.

14 Πραγματικὰ τοῦτο εἶναι ἀρχὴ τῆς μακαρίας ζωῆς, ἡ ἀληθινὴ γνῶσις περὶ Θεοῦ· διότι «ἡ γνῶσις του, λέγει ὁ Σολομών, εἶναι ρίζα τῆς ἀθανασίας»¹⁰, ὅπως ἡ ἄγνοια τοῦ Θεοῦ εἰσήγαγε στὴν ἀρχὴ τὸ θάνατο. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ Ἄδάμ, ἀγνοώντας τὴ θεία φιλανθρωπία, ἐπίστευσε ὅτι τὸ ἀγαθὸ εἶναι φθονερὸ καὶ λησμονώντας τὴ σοφία ἐνόμισε ὅτι θὰ ἤμποροῦσε νὰ ξεφύγη τὸν πτωχό, προσκολλήθηκε στὸν ἀποστάτη περιφρονώντας τὸ Δεσπότη· καὶ γι' αὐτὸ ἀπελάθηκε ἀπὸ τὸν παράδεισο, ἐστερήθηκε τὴ ζωὴ, ἐπόνεσε καὶ ἀπέθανε. Εἶναι λοιπὸν ἀπόλυτος ἀνάγκη αὐτὸς ποὺ ἐπείγεται πρὸς τὴ ζωὴ καὶ τὸ Θεὸ νὰ ξεκινᾷ μὲ τὴ γνῶσι περὶ Θεοῦ.

15 Μὲ τὴν πλήρη δὲ γύμνωσι καὶ ἀποβολὴ τοῦ τελευταίου ἐνδύματος δεικνύομε ὅτι ἤδη ἐγγίσαμε τὸ δρόμο ποὺ φέρει πρὸς τὸν παράδεισο καὶ τὴν ἐκεῖ ζωὴ. Διότι ὁ Ἄδάμ, ὅταν ἦλθε ἀπὸ τὴν εὐτυχισμένη ἐκείνη περιβολὴ στὴ γύμνωσι, ἔφθασε στὴν ἀθλία αὐτὴ ἐνδυμασία. Ἐμεῖς δὲ προχωρώντας ἀπὸ τοὺς

10. Σοφ. Σολ. 15,2.

νων χιτώνων ἐπὶ τὴν γύμνωσιν ἰόντες καὶ διὰ τοῦ αὐτοῦ βαδίζοντες μέσου δῆλοι καθέσταμεν τὴν αὐτὴν ἐπανιόντες ὁδὸν καὶ πρὸς τὸ ἱμάτιον ἐπειγόμενοι τὸ βασιλικόν, καὶ ὅθεν καὶ δι' ὧν ἐκεῖνος κατήλθεν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, ἡμεῖς ἐνθένδεν ἐπανιόντες. Εἶη δ' ἂν κἀκείνου σημεῖον τὸ γυμνωθῆναι, τοῦ νῦν καθαρῶς τῷ ἄληθινῷ φωτὶ προσιέναι μηδὲν ἐπιφερομένους, ὅθεν ἡ σκιά τοῦ θανάτου καὶ ἡ τὴν μακαρίαν ἀκτῖνα τῶν ψυχῶν τῶν ἀνθρωπίνων ἀποτειχίζει, καθάπερ τὰ ἱμάτια τειχίον τί ἐστι μεταξὺ τοῦ φωτός τούτου καὶ τῶν σωμάτων.

16 Καὶ μὴν καὶ ἡ τοῦ ἐλαίου χρίσις γένοιτο μὲν ἂν καὶ ἄλλου τινός, οἶμαι ⁷, σημεῖον, καὶ πρὸς τοῦτο δὲ δύναται φέρειν· ἐννοῶμεν γὰρ τὴν Ἰακώβ στήλην, ἣν τῷ ἐλαίῳ χρίσας προσήνεγκε τῷ Θεῷ, καὶ τοὺς βασιλέας καὶ τοὺς ἱερέας αὐτῷ τούτῳ τῷ κοινῷ καὶ τῷ Θεῷ καθιερούμενους, οἳ σφισι μὲν αὐτοῖς οὐδαμῶς, τῷ Θεῷ δὲ καὶ τῇ πολιτείᾳ ζῶσι, πρὸς ἣν ἐτάχθησαν. Καὶ ἡμεῖς γὰρ τῆς οἰκειᾶς ζωῆς καὶ ἡμῶν αὐτῶν ἐξιστάμεθα τῷ Θεῷ· τὸ δὲ ἔστι τὸ παλαιὸν ἀποβαλόντας εἶδος ὁμοίους αὐτῷ γενέσθαι. Καὶ τὸ σύμβολον οἰκεῖον καὶ τῇ τῶν Χριστιανῶν ἐπωνυμία πάνυ προσῆκον. Χριόμεθα γάρ, καὶ ᾧ ζητοῦμεν εἰκέναι, Χριστός ἐστι, τῇ θεότητι τὴν ἀνθρωπότητα χρίσας, ἐπεὶ καὶ αὐτοῦ τοῦ χρίσματος αὐτῷ κοινωνοῦμεν· καὶ γὰρ τοῦ χρίσματος ἐκείνου τοῦτο τὸ χρίσμα σημεῖον, καὶ δείκνυσιν ὁ τελῶν, δι' ὧν ἐπάδει χρισμένῳ τῷ τελουμένῳ. Ταῦτα γὰρ ἐστὶν ἐκεῖνα, δι' ὧν ὁ Δαβὶδ τὴν χρίσιν ἐκείνην ἐμήνυσε καὶ τὴν βασιλείαν· ὁ μὲν γὰρ ἱερεὺς, «χρίεται, φησὶν, οὗτος (τὸν τελούμενον λέγων) ἔλαιον ἀγαλλιάσεως», ὁ δὲ Δαβὶδ, «ἔχρισέ σε, φησὶν πρὸς τὸν Σωτῆρα, ὁ Θεὸς ὁ Θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου», μετό-

7. οἶμαι παραλ. G

δερματίνους χιτῶνες πρὸς τὴ γύμνωσι καὶ βαδίζοντας ἀπὸ τὸ ἴδιο μέσο φανερώνομε ὅτι ἐπιστρέφομε ἀπὸ τὴν ἴδια ὁδὸ καὶ τρέχομε πρὸς τὸ βασιλικὸ ἱμάτιο, φανερώνομε ὅτι ἡμεῖς ἐπαυερχόμεαστε ἀπὸ ἐδῶ στὸ μέρος ἀπὸ τὸ ὅποιο καὶ διὰ μέσου τοῦ ὁποίου κατέβηκε ἐκεῖνος στὸν κόσμο τοῦτο. Μπορεῖ ἐπίσης ἢ γύμνωσις νὰ εἶναι σημεῖο καὶ τούτου, ὅτι τώρα πλησιάζομε καθαρῶς τὸ ἀληθινὸ φῶς χωρὶς νὰ φέρωμε μαζί τίποτε ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ προκαλοῦν τὴ σκιά τοῦ θανάτου καὶ ἀπομακρύνουν τὴ μακαρία ἀκτῖνα ἀπὸ τὶς ἀνθρώπινες ψυχές, ὅπως τὰ ἱμάτια εἶναι τεῖχος μεταξύ τοῦ παρόντος φωτὸς καὶ τῶν σωμάτων.

16 Ἐπίσης ἢ χρίσις τοῦ ἔλαιου θὰ ἠμποροῦσε, νομίζω, νὰ καταστή ἡμεῖς σημεῖο καὶ ἄλλου πράγματος, καὶ εἶναι δυνατὸ νὰ σχετίζεται μὲ αὐτό. Πραγματικὰ ἄς σκεφθοῦμε τὴ στήλη τοῦ Ἰακώβ, τὴν ὁποία προσέφερε στὸ Θεό, ἀφοῦ τὴν ἔχρισε μὲ ἔλαιο ¹¹, καὶ τοὺς βασιλεῖς καὶ τοὺς ἱερεῖς, οἱ ὅποιοι ἀφιερωνόμενοι στὸ κοινὸ καὶ στὸ Θεό μὲ τὸ ἴδιο ἔλαιο, δὲν ζοῦν γιὰ τοὺς ἑαυτοὺς των, ἀλλὰ γιὰ τὸ Θεό καὶ τὴν πολιτεία στὴν ὁποία ἐτάχθησαν. Καὶ ἡμεῖς λοιπὸν παθαίνομε ἔκστασι ἀπὸ τὴ ζωὴ μας καὶ τοὺς ἑαυτοὺς μας πρὸς τὸ Θεό· αὐτὸ σημαίνει ὅτι, ἀποβάλλοντες τὸ παλαιὸ εἶδος, γινόμαστε ὅμοιοι μὲ αὐτόν. Καὶ ὁ συμβολισμὸς εἶναι ταιριαστὸς καὶ πολὺ ἀρμοστὸς στὴν ἐπωνυμία τῶν Χριστιανῶν. Διότι χριόμαστε καὶ αὐτὸς μὲ τὸν ὅποιο ἐπιζητοῦμε νὰ ὁμοιάσωμε εἶναι Χριστὸς, ποὺ ἔχρισε τὴν ἀνθρωπότητα μὲ τὴ θεότητα, ἐπειδὴ κοινοῦμε μὲ αὐτόν καὶ στὸ ἴδιο τὸ χρίσμα. Ἄλλωστε τοῦτο τὸ χρίσμα εἶναι σύμβολο ἐκείνου τοῦ χρίσματος καὶ αὐτὸ τὸ δεικνύει ὁ τελεστής μὲ ὅσα ψάλλει ὅταν χριεταί ὁ μουούμενος. Πραγματικὰ αὐτὰ εἶναι ἐκεῖνα μὲ τὰ ὁποῖα ὁ Δαβὶδ ἐδήλωσε ἐκεῖνη τὴ χρίσι καὶ τὴ βασιλεία. Λέγει δηλαδὴ ὁ μὲν ἱερεὺς «χριεταί αὐτὸς (ἐννοῶντας τὸν μουούμενο) ἔλαιο ἀγαλλιάσεως», ὁ δὲ Δαβὶδ λέγει πρὸς τὸ Σωτῆρα, «σὲ ἔχρισε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου, ἔλαιο ἀγαλλιάσεως ἐπάνω ἀπὸ τοὺς μετόχους

χους λέγων ἡμᾶς, οὗς διὰ φιλανθρωπίαν κοινωνοὺς ποιεῖται τῆς βασιλείας.

- 17 Μέχρι μὲν δὴ τούτων οὕτω ζῶμεν· σημεῖα γὰρ ἔστι ταῦτα τῷ τελουμένῳ καὶ προτέλειαί τινες καὶ προπαρασκευαὶ τῆς ζωῆς. Ἐπειδὴν δὲ τῷ ὕδατι καλυφθεῖς τρισσῶς ἀναδύη τῆς Τριάδος ἀπαδομένης, τηνικαῦτα τὸ ζητούμενον ἅπαν ὁ μεμνημένος λαμβάνει καὶ γεννᾶται καὶ πλάττεται τὴν ἡμερινὴν γέννησιν καὶ πλάσιν, ἥ Δαβὶδ εἶπε, καὶ δέχεται τὴν καλὴν σφραγίδα καὶ πᾶσαν ἔχει τὴν ζητουμένην εὐδαιμονίαν, καὶ γίνεται φῶς σκότος ὧν πρότερον, καὶ ὑφίσταται μηδὲν ὦν, καὶ οἰκειοῦται καὶ υἱοθετεῖται Θεῷ ἀπὸ δεσμοτηρίου καὶ δουλείας τῆς ἐσχάτης ἐπὶ τὸν βασιλείον ἀγόμενος θρόνον. Τὸ γὰρ ὕδωρ τοῦτο ζωὴν τὴν μὲν ἀπόλλυσι, τὴν δὲ ἀναδείκνυσι, καὶ τὸν μὲν παλαιὸν ἄνθρωπον ἀποπνίγει, τὸν δὲ νέον ἀνίστησι. Τοῦτο δὲ μάλιστα μὲν τοῖς πεπειραμένοις ἀπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων γίνεται δῆλον· ἔπειτα δὲ καὶ τὰ φαινόμενα τοῦ μυστηρίου τοῦτο δίδωσι διὰ πάντων εἰκάζειν. Τῷ γὰρ ὑποδύντα τὸ ὕδωρ ἑαυτὸν ἀφανίσει δοκεῖ φεύγειν τὴν ἐν τῷ ἀέρι ζωὴν, τὸ δὲ φεύγειν ⁸ τὴν ζωὴν, τοῦτό ἐστιν ἀποθνήσκειν· τῷ δ' αὖθις ἀναδύντα τῷ ἀέρι καὶ τῷ φωτὶ συγγενέσθαι ζωὴν ἔοικε διώκειν καὶ τυχόντα λαβεῖν.
- 18 Διὰ τοῦτο καὶ τὸν δημιουργὸν ἐνταῦθα καλοῦμεν, ὅτι ζωῆς ἀρχὴ τὰ παρόντα καὶ δημιουργία δευτέρα πολλῶ τῆς προτέρας ἀμείνων. Γράφεται γὰρ ἀκριβέστερον ἢ πρότερον ἢ εἰκῶν, καὶ ἀνδριᾶς εἰς σαφέστερον τὸν θεῖον πλάττεται τύπον· διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἀρχέτυπον νῦν ἔδει καθαρώτερον προτεθῆναι. Τὸν γὰρ Θεὸν ἐπὶ τὸ λουτρὸν οἱ βαπτιστὰι καλοῦντες οὐ τὸ Θεὸς ὄνομα τὸ κοινὸν τῇ Τριάδι βοῶσιν, ὅπερ οὐκ ἔστι σαφῶς καὶ διακεκριμένως θεολογούντων, ἀλλ' ἀκριβέστερον καὶ τελεώτερον τὰς ιδιότητας ἐκάστης τῶν ὑποστάσεων ἀνυμνοῦσι.
- 19 Καὶ μὴν καὶ δι' ἐκεῖνον τὸν λόγον. Εἰ γὰρ μιᾷ φιλανθρωπίᾳ τὸ

8. φνεῖν G

σου»¹², ὡς μετόχους ἐννοώντας ἑμᾶς ποῦ ἀπὸ φιλανθρωπία καθιστᾶ κοινωνοὺς τῆς βασιλείας.

17 Ἔως αὐτὴ τῆ στιγμῇ δὲν ζοῦμε ἀκόμη· αὐτὰ εἶναι γιὰ τὸν μούμενο ἀπλῶς σημεῖα καὶ προτελέσματα καὶ προπαρασκευές τῆς ζωῆς. Ὄταν δέ, ἀφοῦ καλυφθῆ τρεῖς φορές στὸ ὕδωρ, ἀναδυθῆ, καθὼς ὑμνεῖται ἡ Τριάς, τότε ὁ μνημένος λαμβάνει ὀλόκληρο τὸ ἐπιζητούμενο, γεννᾶται καὶ πλάττεται τὴν ἡμερινὴ γέννησι καὶ πλάσι, ὅπως εἶπε ὁ Δαβίδ, δέχεται τὴν καλὴ σφραγίδα καὶ ἀποκτᾶ ὅλη τὴ ζητουμένη εὐδαιμονία, γίνεται φῶς ἀπὸ σκότος ποῦ ἦταν προηγουμένως, λαμβάνει ὕπαρξι ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία του, γίνεται οἰκεῖος καὶ υἱοθετεῖται ἀπὸ τὸ Θεό, ὀδηγούμενος ἀπὸ τὸ δεσμωτήριον καὶ τὴ χειροτέρα δουλεία στὸ βασιλικὸ θρόνον. Διότι τὸ ὕδωρ τοῦτο τὴ μία ζωὴ καταστρέφει, τὴν ἄλλη ἀναδεικνύει, καὶ τὸν παλαιὸ ἄνθρωπο ἀποπνίγει, τὸν νέο ἀνασταίνει. Τοῦτο γίνεται φανερό ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα σ' ἐκείνους ποῦ τὰ ἐδοκίμασαν· ἔπειτα καὶ τὰ φαινόμενα τοῦ μυστηρίου ἐπιτρέπουν νὰ εἰκασθῆ τοῦτο μὲ ὅλα τὰ μέσα. Μὲ τὸ νὰ ἀφανίσῃ ἑαυτὸν βυθιζόμενος στὸ ὕδωρ ὁ μούμενος φαίνεται ὅτι φεύγει ἀπὸ τὴ ζωὴ στὸν ἀέρα, ἡ φυγὴ δὲ ἀπὸ τὴ ζωὴ σημαίνει θάνατο· μὲ τὸ νὰ συναντηθῆ πάλι μὲ τὸν ἀέρα καὶ τὸ φῶς, ἀναδυόμενος ἀπὸ τὸ ὕδωρ, φαίνεται ὅτι ἐπιδιώκει ζωὴ καὶ ὅτι πραγματικὰ τὴν ἐπέτυχε.

18 Γι' αὐτὸ ἐδῶ καλοῦμε καὶ τὸν δημιουργό, διότι τὰ συμβαινόντα ἐδῶ εἶναι ἀρχὴ ζωῆς καὶ δευτέρα δημιουργία, πολὺ ἀνωτέρα τῆς προηγουμένης. Διαγράφεται ἀκριβέστερα ἀπὸ πρωτύτερα ἢ εἰκῶν καὶ ὁ ἀνδριάς πλάττεται σαφέστερα στὸ θεῖο τύπο· γι' αὐτὸ τώρα ἔπρεπε νὰ προτεθῆ καθαρώτερα. Καλώντας λοιπὸν οἱ βαπτισταὶ στὸ λουτρὸ τὸ Θεό, δὲν ἐκφωνοῦν τὸ κοινὸ στὴν Τριάδα ὄνομα Θεός, ποῦ δὲν ταιριάζει σὲ ὄσους θεολογοῦν σαφῶς καὶ διακεκριμένως, ἀλλὰ ἀνυμνοῦν ἀκριβέστερα καὶ τελειότερα τὶς ιδιότητες καθεμιᾶς ἀπὸ τὶς ὑποστάσεις.

19 Ἐπίσης καὶ γιὰ τὸν ἐξῆς λόγος. Μολονότι ἡ Τριάς ἔσωσε τὸ

γένος ἔσωσεν ἡ Τριάς, ἀλλ' ὅμως τῶν ὑποστάσεων ἐκάστη τῶν μακαρίων ἰδίαν τινὰ λέγεται συντέλειαν εἰσενέγκαι. Ὁ μὲν γὰρ Πατὴρ διήλλακται, ὁ δὲ Υἱὸς διήλλαξε, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον φίλοις ἤδη κατασταῖσι δῶρον ἐγένετο. Καὶ ὁ μὲν ἔλυσεν, ὁ δὲ τὸ λύτρον ἦν ὃ λελύμεθα, τὸ δὲ Πνεῦμα ἐλευθερία· («οὔ γὰρ τὸ Πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία»), Παύλου φωνή. Καὶ ὁ μὲν ἀνέπλασε, τῷ δὲ ἀνεπλάσθημεν, τὸ δὲ Πνεῦμα ἔστι τὸ⁹ ζωοποιοῦν· ἐπεὶ καὶ κατὰ τὴν πρώτην δημιουργίαν ἡ Τριάς ὡς ἐν σκιαῖς ἐγράφετο. Ὁ μὲν γὰρ ἔπλασεν, ὁ δὲ χεὶρ ἦν τῷ πλάττοντι, ὁ δὲ Παράκλητος πνεῦμα τὴν ζωὴν ἐμφυσῶντι.

20 Καὶ τί ταῦτα λέγω; Μόνῳ γὰρ ἐν τούτῳ τῶν θείων ἔργων ὁ Θεὸς διεκρίθη. Πολλῶν γὰρ ὄντων, οἷς ἐκ τοῦ παντός αἰῶνος κτίσιν εὖ πεποίηκεν ὁ Θεός, οὐκ ἂν εὗροις οὐδέν, ὃ πρὸς τὸν Πατέρα ἀναφέρεται μόνον ἢ πρὸς τὸν Υἱόν, ἢ πρὸς τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ πάντα κοινὰ τῆς Τριάδος, ὅτι μιᾷ δυνάμει καὶ προνοίᾳ καὶ δημιουργίᾳ πάντα ποιεῖ. Ἐπὶ δὲ τῆς οἰκονομίας καὶ τὸ ἡμέτερον ἀνώρθωσε γένος, καὶ τοῦτο καινὸν ἐγένετο, καὶ τὴν ἐμὴν σωτηρίαν ἐβουλήθη μὲν ἡ Τριάς κοινῇ, καὶ ὅπως ἂν γένοιτο προϋνοήθη· ἐνεργεῖ δὲ οὐκέτι κοινῇ· αὐτουργὸς γὰρ οὔτε ὁ Πατὴρ οὔτε τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ μόνος ὁ Λόγος, καὶ μόνος ὁ Μονογενὴς αἵματος ἠνέσχετο σαρκὸς καὶ ἐπλήγη καὶ ὠδυνήθη καὶ ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, δι' ὧν ἡ φύσις ἀνεβίω καὶ τὸ βάπτισμα συνέστη, ἡ καινὴ γέννησις καὶ ἀνάπλασις. Οὐκοῦν ταῖς ὑποστάσεσι διαιροῦντας ἐπὶ τοῦ θείου λουτροῦ τὸν Θεὸν ἕδει καλεῖν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὴν ἱερὰν πλάσιν κομιζομένους, ἢ διακεκριμένον τὸν Θεὸν ἀπέδειξε μόνῃ.

21 Τί οὖν, μὴ καὶ τὴν οἰκονομίαν καὶ μάλιστα ταύτην ἐπὶ τοῦ βα-

9. τὸ παραλ. G

13. Β' Κορ. 3,17.

14. Ὁ Καβάσιλας προτιμᾷ τὸν ὄρο «οἰκονομία» γιὰ δήλωσι τῆς ἐναν-

γένος μὲ ἐνιαία φιλανθρωπία, πάντως ἡ καθεμία ἀπὸ τὶς θεῖες ὑποστάσεις λέγεται ὅτι εἰσέφερε κάποια ἰδιαιτέρα χάρι. Ὁ Πατὴρ συμφιλιώθηκε, ὁ δὲ Υἱὸς συνεφιλίωσε καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα προσφέρθηκε ὡς δῶρο σ' αὐτοὺς ποὺ ἔγιναν ἤδη φίλοι· ὁ ἓνας μᾶς ἐλευθέρωσε, ὁ ἄλλος εἶναι τὸ λύτρο μὲ τὸ ὁποῖο ἐλευθερωθήκαμε, καὶ τὸ Πνεῦμα ἢ ἐλευθερία· «διότι ὅπου εἶναι τὸ Πνεῦμα τοῦ Κυρίου, ἐκεῖ εἶναι ἡ ἐλευθερία», κατὰ τὴ φωνὴ τοῦ Παύλου¹³. Ὁ ἓνας ἀνέπλασε, διὰ τοῦ ἄλλου ἀναπλασθήκαμε καὶ τὸ Πνεῦμα εἶναι τὸ ζωοποιοῦν. Ἄλλως τε καὶ κατὰ τὴν πρώτη δημιουργία διαγραφόταν ὡς σκιά ἡ Τριάς. Ὁ ἓνας ἔπλασε, ὁ ἄλλος ἦταν χέρι τοῦ πλάστου, ὁ δὲ Παράκλητος ἦταν ἡ πνοὴ τοῦ ἐμφυσητοῦ τῆς ζωῆς.

20 Καὶ τί λέγω αὐτά; Σ' αὐτὸ μόνο ἀπὸ τὰ θεῖα ἔργα, τὴ σωτηρία, διακρίθηκε ὁ Θεός. Πραγματικὰ ἀνάμεσα στὶς πολλὰς εὐεργεσίες ποὺ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ πρόσφερε στὴν κτίσι ὁ Θεὸς δὲν θὰ εὗρης καμμία ποὺ νὰ ἀναφέρεται μόνο πρὸς τὸν Πατέρα ἢ πρὸς τὸν Υἱὸ ἢ πρὸς τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ ὅλα εἶναι κοινὰ τῆς Τριάδος, διότι ὅλα τὰ ἐνεργεῖ μὲ μία δύναμι καὶ πρόνοια καὶ δημιουργικότητα. Στὴν περίπτωσι τῆς οἰκονομίας¹⁴ ὁμως ἀνῶρθωσε τὸ γένος μας, ποὺ ἔγινε πλέον νέο, καὶ ἀποφάσισε τὴ σωτηρία μου ἡ Τριάς ἀπὸ κοινοῦ καὶ ἐπρονόησε πῶς νὰ πραγματοποιηθῆ, ἀλλὰ δὲν τὴν ἐνεργεῖ πλέον ἀπὸ κοινοῦ· σ' αὐτὴν αὐτουργὸς δὲν εἶναι οὔτε ὁ Πατὴρ οὔτε τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ μόνος ὁ Λόγος καὶ μόνος ὁ Μονογενὴς ἐδέχθηκε αἷμα καὶ σάρκα, ἐπλήγηκε καὶ ἐπόνησε, ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἀνεβίωσε ἡ φύσις καὶ συνεστήθηκε τὸ βάπτισμα, ἡ νέα γέννησις καὶ ἀνάπλασις. Γι' αὐτὸ στὸ θεῖο λουτρὸ ἔπρεπε ἐκεῖνοι ποὺ φέρουν τὴν ἱερὰ πλάσι ἢ ὁποῖα μὴ ἀπέδειξε τὸ Θεὸ διακεκριμένο νὰ ἐπικαλοῦνται τὸ Θεὸ στὶς ὑποστάσεις του χωριστά, στὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

21 Τί συμβαίνει λοιπόν; Δὲν ἐξυμνοῦμε καὶ τὴν οἰκονομία κατὰ

πτίσματος ἀνυμνοῦμεν; Πάνυ μὲν οὖν οὐ δι' ὧν λέγομεν, ἀλλὰ δι' ὧν πράττομεν. Τὸ γὰρ καταδύντα τρισσῶς ἀναδύναι, τίς οὐκ οἶδεν ὅτι τὸν τριήμερον θάνατον τοῦ Σωτῆρος εἰσάγει καὶ τὴν ἀνάστασιν, ἃ τέλος ἐστὶ τῆς ὅλης οἰκονομίας; Καὶ οὐ μᾶτην, οἶμαι, τὴν μὲν θεολογίαν βοῶμεν, τὴν δὲ οἰκονομίαν ἐπὶ τῶν ἔργων ἐπιδεικνύμεθα σιωπῇ. Τὸ μὲν γὰρ ἦν ἀπ' ἀρχῆς καὶ εἰς γνῶσιν ἀνθρώποις διὰ τῆς φωνῆς ἀφίκετο μόνης, τὸ δὲ ἐγένετο καὶ ὠράθη τοῖς τῶν ἀνθρώπων ὀφθαλμοῖς καὶ ¹⁰ ἀφῆς ἠνέσχετο καὶ χειρῶν· ὅθεν ὁ μακάριος Ἰωάννης καὶ ἄμφω ταῦτα τοῦτο κάκεινο περὶ τοῦ διπλοῦ Σωτῆρος γινώσκων εἶπε μὲν, «ὃ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ὃ ἀκηκόαμεν», ἐπήγαγε δέ, «ὃ ἐωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ Λόγου τῆς ζωῆς». Ἔτι δὲ τὴν μὲν θεολογίαν πιστεῦσαι δεῖ μόνον, καὶ ἡ ἐπίδειξις τῆς πίστεως ἐπὶ τῆς φωνῆς («ὃ γὰρ εἰς δικαιοσύνην, φησί, πιστεύομεν τῇ καρδίᾳ, ταῦτα τῷ στόματι ὁμολογοῦμεν εἰς σωτηρίαν»), τὴν δὲ οἰκονομίαν καὶ μιμήσασθαι καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων δεῖξαι πᾶσα ἀνάγκη· δεῖ γὰρ, φησὶν, ἐξακολουθῆσαι τοῖς ἴχνεσι τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος καὶ ἀναστάντος. Διὰ ταῦτα τοίνυν ἡ μὲν Τριάς ἐπὶ τῆς φωνῆς ἐστὶ ¹¹, τὸ δὲ πάθος καὶ τὸν θάνατον διὰ τοῦ ὕδατος ἐν τῷ σώματι γράφομεν, τυποῦντες ἡμᾶς αὐτοὺς εἰς τὸ μακάριον εἶδος ἐκεῖνο καὶ τὴν μορφὴν.

22 Οὐκ ἄδηλον μὲν οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι πανταχόθεν τῶν περὶ τὸ βάπτισμα θεωρουμένων ἀπὸ τε τῆς τάξεως αὐτῆς τῶν τε ὀνομάτων, ὅθεν αὐτὸ καλοῦμεν, ἀπὸ τε τῶν ἐπ' αὐτῷ τελουμένων καὶ ἄδομένων, ἐκεῖνο γινώσκομεν, τὴν ἐν τῷ Χριστῷ ζωὴν ἀπὸ τοῦ λουτροῦ τὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι λαμβάνειν. Τί δὲ ἐστὶν

10. καὶ παραλ. G

11. ἐστὶ παραλ. G

15. Ἐδῶ εἶναι ἡ κλασικὴ διάκρισις θεολογίας καὶ οἰκονομίας, λόγου περὶ Θεοῦ καὶ λόγου περὶ ἐνανθρωπήσεως.

16. Α' Ἰω. 1,1.

τὸ βάπτισμα, καὶ μάλιστα αὐτήν; Πάρα πολὺ βέβαια, ἀλλὰ ὄχι μὲ ὅσα λέγομε, παρὰ μὲ ὅσα πράττομε. Ἡ τριπλῆ ἀνάδυσις μετὰ τὴν κατάδυσι, ποῖος δὲν γνωρίζει ὅτι παριστάνει τὸν τριήμερο θάνατο τοῦ Σωτῆρος καὶ τὴν ἀνάστασι, τὰ ὅποια εἶναι τὸ τέλος ὅλης τῆς οἰκονομίας; Καὶ νομίζω, δὲν γίνεται ματαίως τὸ ὅτι τὴν μὲν θεολογία ἀναβοοῦμε, τὴν δὲ οἰκονομία τὴν ἐπιδεικνύομε σιωπηρῶς μὲ τὰ ἔργα¹⁵. Τὸ πρῶτο ὑπῆρχε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ ἔφθασε στὴ γυνῶσι τοῦ ἀνθρώπου μὲ μόνη τὴ φωνή, τὸ δεύτερο ἐπραγματοποιήθηκε καὶ παρατήρηθηκε ἀπὸ ὀφθαλμοὺς ἀνθρώπων καὶ ὑποβλήθηκε σὲ ἀφή καὶ χειραψίες. Γι' αὐτὸ ὁ μακάριος Ἰωάννης γνωρίζοντας καὶ τὰ δύο αὐτά, καὶ τοῦτο κι' ἐκεῖνο, γιὰ τὸν διπλὸ Σωτῆρα, εἶπε μὲν «αὐτὸ ποῦ ὑπῆρχε ἀπὸ τὴν ἀρχή, αὐτὸ ποῦ ἀκούσαμε», ἀλλὰ ἐπίσης ἐπρόσθεσε, «αὐτὸ ποῦ εἶδαμε μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς μας καὶ τὰ χέρια μας ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ Λόγου τῆς ζωῆς»¹⁶. Ἐπὶ πλέον τὴν μὲν θεολογία πρέπει μόνον νὰ τὴν πιστεύσωμε καὶ γι' αὐτὴν ἢ ἐπίδειξις τῆς πίστεως περιορίζεται στὸ λόγο (διότι, λέγει, «ὅσα πιστεύομε μὲ τὴν καρδιά γιὰ δικαιοσύνη, αὐτὰ ὁμολογοῦμε μὲ τὸ στόμα γιὰ σωτηρία»¹⁷, τὴν οἰκονομία ὁμως πρέπει ὅπωςδῆποτε καὶ νὰ τὴ μιμηθοῦμε καὶ νὰ τὴν ἐπιδείξωμε μὲ τὰ ἔργα· διότι πρέπει, λέγει, ν' ἀκολουθήσωμε τὰ ἴχνη τοῦ ἀποθανόντος καὶ ἀναστάντος γιὰ χάρι μας. Γι' αὐτὸ λοιπὸν ἢ μὲν Τριάς εἶναι ἐπάνω στὴ φωνή, ἐνῶ τὸ πάθος καὶ τὸ θάνατο τὰ παριστάνομε διὰ τοῦ ὕδατος στὸ σῶμα, τυπώνοντας ἐμᾶς τοὺς ἰδίους στὸ μακάριο ἐκεῖνο εἶδος καὶ τὴ μορφῇ.

22 Μὲ ὅσα λοιπὸν ἐλέχθησαν δὲν ἔμεινε ἄδηλο ὅτι ἀπὸ ὅλα ὅσα ἀναφέρονται στὸ βάπτισμα, ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν τάξι καὶ τὰ ὀνόματα ποῦ τοῦ ἀποδίδομε, ἀπὸ τὰ τελούμενα καὶ ψαλλόμενα κατ' αὐτό, γνωρίζομε τοῦτο, ὅτι ἢ ἐν Χριστῷ ζωὴ λαμβάνει τὴν ἀρχὴ τῆς ὑπάρξεως ἀπὸ τὸ λουτρό. Ὑπολείπεται

17. Ρωμ. 10,10.

αὐτὸ τὸ εἶναι τὴν ζωὴν, λοιπὸν ἂν εἴη σκοπεῖν. Ἐπεὶ γὰρ τὰ μὲν ἀπολλύμεθα τὰ δὲ γινόμεθα, καὶ τὰ μὲν ῥίπτωμεν, τὰ δὲ σώζομεν, εἴ τί ἐστιν ἑκάτερον τούτων, γένοιτο δῆλον, δῆλον ἂν εἴη τί ἐστιν αὐτὸ τὸ («κατὰ Χριστὸν ὑποστῆναι»). Ἔστι τοίνυν τὸ μὲν ἁμαρτία, τὸ δὲ δικαιοσύνη, καὶ τὸ μὲν ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος, τὸ δὲ ὁ καινός. Μᾶλλον δὲ ἀκριβέστερον ἔτι περὶ τούτων σκοπῶμεν.

23 Τῆς ἁμαρτίας διττῆς οὐσης καὶ εἰς ἄμφω χωρούσης, καὶ τῆς μὲν ἐν ταῖς ἐνεργείαις γινομένης¹², τῆς δὲ ἐν τῇ ἕξει συνισταμένης, ἡ ἐνέργεια αὐτὴ μὲν οὐ πάρεστιν ἐνίοτε, οὐδὲ μένει, ἀλλ' εὐθύς τε ἐγένετο καὶ οὐκ ἔστι, καθάπερ βέλος ἅμα τῷ πληῆξαι παρελθόν, καταλείπει δὲ τὸ τραῦμα τοῖς εἰργασμένοις, τοὺς τύπους τῆς κακίας καὶ τὴν αἰσχύνην καὶ τὸ ὑπόχρεως εἶναι δίκης. Ἡ δὲ ἕξις ἀπὸ τῶν πονηρῶν ἐνεργειῶν, καθάπερ νόσος ἐκ διεφθαρμένης διαίτης ταῖς ψυχαῖς ἐντεθεῖσα, μόνιμός ἐστι καὶ δεσμοῖς ἀλύτοις τὴν ψυχὴν καταδεῖ καὶ δουλοῦται τὸ φρόνημα καὶ τὰ πάντων κάκιστα ἐργάζεται, τοὺς ἀλόντας εἰς τὰς πονηροτάτας ἐνεργείας ἐνάγουσα, δι' ὧν συνέστη καὶ ἃς ἐκάστοτε τίκτει, γεννωμένη καὶ γεννῶσα κατὰ ταῦτόν ὡσπερ ἐν κύκλῳ.

24 Ὅθεν συνέβαινε τὴν ἁμαρτίαν ἀτελεύτητον εἶναι, τῆς ἕξεως μὲν τὰς ἐνεργείας ἀπογεννώσης, τῇ προσθήκῃ δὲ τῶν ἐνεργειῶν τῆς ἕξεως ἐπιδιδούσης· καὶ οὕτω δι' ἀλλήλων τῶν κακῶν ἀμφοτέρων ἀεὶ προχωρούντων ἢ μὲν ἁμαρτία ἔζησεν, ἐγὼ δὲ ἀπέθανον, ἐπεὶ μηδὲ χθὲς καὶ πρῶην ἤρξατο τὸ κακόν, ἀλλ' ἐξ οὗ γεγόναμεν. Ἀφ' οὗ γὰρ τῷ πονηρῷ πιστεύσας ὁ Ἀδὰμ τὰ ἑαυτοῦ τὸν Δεσπότην περιεῖδε τὸν ἀγαθὸν καὶ τὴν γνώμην διεστράφη, καὶ ἡ ψυχὴ τὴν ὑγείαν ἐκείνην ἀπώλεσε καὶ τὴν εὐεξίαν, ἐξ ἐκείνου καὶ τὸ σῶμα συνέβη τῇ ψυχῇ καὶ ἤρμωσε καὶ συνδιεστράφη καθάπερ ὄργανον τῇ τοῦ τεχνίτου χειρὶ. Κοινωνεῖ γὰρ ἡ ψυχὴ τῷ

12. γενομένης G

νὰ ἐξετάσωμε τί σημαίνει τὸ νὰ ὑπάρχη ἡ ζωή. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἀπὸ μία ἄποψι καταστρεφόμεσθε, ἀπὸ τὴν ἄλλη γινόμεσθε, ἄλλα ἀπορρίπτομε καὶ ἄλλα διατηροῦμε, ἐὰν θὰ ἐδηλωνόταν τί εἶναι τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ, θὰ ἐγινόταν φανερὸ τί εἶναι ἢ καθ' αὐτὸ «ὑπόστασις κατὰ Χριστόν». Εἶναι λοιπὸν τὸ ἓνα ἁμαρτία, τὸ ἄλλο δικαιοσύνη, τὸ ἓνα ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος, τὸ ἄλλο ὁ νέος. Μᾶλλον ὅμως ἄς ἐξετάσωμε ἀκόμη ἀκριβέστερα τὰ πράγματα.

23 Ἐπειδὴ ἡ ἁμαρτία εἶναι διττὴ καὶ προχωρεῖ κατὰ δύο ὄψεις, τὴ μία πραγματοποιουμένη με ἐνέργειες, τὴν ἄλλη συνισταμένη στὴν ἕξι, μερικὲς φορές δὲν παρευρίσκειται ἡ ἴδια ἡ ἐνέργεια οὔτε μένει, ἀλλὰ ἀμέσως μόλις πραγματοποιηθῆ δὲν ὑπάρχει, σὰν βέλος ποῦ μόλις τραυματίση παρέρχεται, ἀλλὰ ἀφήνει στοὺς αὐτουργοὺς τὸ τραῦμα, τὰ σημάδια τῆς κακίας καὶ τὴν ἐντροπή, τὴν ὑποχρέωσι τῆς τιμωρίας. Ἡ δὲ ἕξις ἀπὸ τὴς πονηρῆς ἐνέργειας, ἐντεθειμένη στὴς ψυχῆς σὰν νόσος ἀπὸ χαλασμένη δίαίτα, εἶναι μόνιμος, δένει τὴν ψυχὴν με ἄλυτα δεσμὰ καὶ δουλώνει τὸ φρόνημα, προκαλεῖ τὰ χειρότερα ἀπὸ ὅλα τὰ κακά, ὀδηγώντας τοὺς κατεχομένους ἀπὸ αὐτὴν στὴς πονηρότατες ἐνέργειες, ἀπὸ τὴς ὁποῖες συνεστήθηκε καὶ τὴς ὁποῖες πάντοτε γεννᾷ, συγχρόνως γεννωμένη καὶ γεννῶσα, σὰν σὲ φαῦλο κύκλο.

24 Γι' αὐτὸ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἀτελεύτητη ἡ ἁμαρτία, ἀφοῦ ἡ μὲν ἕξις ἐγεννοῦσε τὴς ἐνέργειες, συγχρόνως δὲ με τὴν προσθήκη τῶν ἐνεργειῶν αὐξανόταν. Ἔτσι, καθὼς τὰ δύο κακὰ ἐπροχωροῦσαν με ἀλληλεπίδρασι, ἡ μὲν ἁμαρτία ἔζησε, ἐγὼ δὲ ἀπέθανα, ἀφοῦ τὸ κακὸ δὲν ἄρχισε μόλις προσφάτως, ἀλλ' ἀφ' ὅτου ἐγεννηθήκαμε. Ἀφ' ὅτου πραγματικὰ ὁ Ἀδάμ, ἐμπιστευόμενος τὴν τύχη τοῦ στόν πονηρό, περιεφρόνησε τὸν ἀγαθὸ Δεσπότη καὶ διαστράφηκε στὴ γνώμη, καὶ ἡ ψυχὴ ἔχασε τὴν ὑγεία ἐκείνη καὶ τὴν εὐεξία, ἀπὸ τότε καὶ τὸ σῶμα ἐβάδισε τὸν ἴδιο δρόμο με τὴν ψυχὴν, προσαρμόσθηκε καὶ διαστράφηκε μαζί με αὐτὴν, σὰν ὄργανο στὸ χέρι τοῦ τεχνίτη. Με τὴ στενὴ ἔνωσι ἡ ψυχὴ μεταδίδει στὸ σῶμα τὰ πάθη.

σώματι τῶν παθῶν τῷ ἄκρως ἠνῶσθαι. Σημεῖον δέ· καὶ γὰρ ἐρυθριᾷ μὲν αἰσχυνομένης τὸ σῶμα, τήκεται δὲ φροντίσι τῆς ψυχῆς πολιορκουμένης. Ἐπεὶ δὲ ἡ φύσις ἐχώρει καὶ προῆει τὸ γένος ἀπὸ τοῦ πρώτου σώματος ἐκείνου προβαῖνον, διεδόθη καθάπερ ἄλλο τι τῶν φυσικῶν τοῖς ἐξ ἐκείνου σώμασι καὶ ἡ πονηρία.

25 Ἐπεὶ δὲ οὐ παραπολαύει μόνον τὸ σῶμα τῶν τῆς ψυχῆς παθῶν, ἀλλὰ καὶ μεταδίδωσι τῶν αὐτοῦ (καὶ χαίρει γὰρ ἡ ψυχὴ καὶ ἄχθεται, καὶ σωφρονικοὶ τινὲς εἰσι καὶ ἐλεύθεροι τῷ διακεῖσθαι ὡδὶ τὸ σῶμα), διὰ τοῦτο ἀκόλουθον ἦν, καὶ τὴν ἐκάστου ψυχὴν τῆς τοῦ πρώτου Ἀδὰμ κληρονομῆσαι κακίας, ἀπὸ μὲν τῆς ψυχῆς ἐκείνου πρὸς τὸ σῶμα δοθείσης, ἀπὸ δὲ τοῦ σώματος τοῖς ἐξ ἐκείνου σώμασιν, ἀπὸ δ' αὐτῶν σωμάτων ἐπὶ τὰς ψυχὰς ἐρχομένης. Καὶ τοῦτό ἐστιν ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος, ὃν σπέρμα κακίας ἀπὸ τῶν προγόνων λαβόντες ἅμα τῷ φῦναι, οὐδὲ μίαν ἡμέραν καθαρὰν εἶδομεν ἁμαρτίας, οὐδ' ἀνεπνεύσαμεν ἐλεύθεροι πονηρίας, ἀλλ', ὃ φησιν ὁ προφήτης, «ἀπηλλοτριώθημεν ἀπὸ μητρῶν, ἐπλανήθημεν ἀπὸ γαστροῦ», οὐ μέχρι τοῦ δυστυχοῦς ἐκείνου κλήρου στάντες τῆς προγονικῆς ἁμαρτίας, οὐδ' οἷς ἐκληρονομήσαμεν ἀγαπήσαντες κακοῖς, ἀλλ' οὕτω σφόδρα τῇ κακίᾳ προσθέντες καὶ τὸν πονηρὸν αὐξήσαντες πλοῦτον, ὥστε τοῖς δευτέροις ἀποκρῦψαι τὰ πρότερα καὶ τῶν παραδειγμάτων πολλῶν χεῖρους τοὺς μιμησαμένους ἀναδειχθῆναι.

26 Καὶ τὸ μέγιστον ἀπάντων, οὐ γὰρ τις ἐγένετο μεταξὺ διακωχῆ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ συνεχῶς ἡ νόσος ἐχώρει· ἴσως δὲ καὶ διὰ τοῦτον τὸν λόγον ἀμήχανον ἦν, τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων αὐτὸ ἑαυτῷ πρὸς θεραπείαν ἀρκέσαι, μήτε, γεγευσμένον σχεδὸν οὐδὲ πώποτε τῆς ἐλευθερίας, μήτε, ἐπεὶ μὴ ἐπεπειράτο, δυνάμενον εἰς πόθον ἐλθεῖν καὶ τυχεῖν ἐθελῆσαι καὶ κατὰ τῆς τυραννίδος διαναστῆναι. Τούτων τῶν χαλεπωτάτων δεινῶν ¹³ ταύτης τῆς δί-

13. δεσμῶν G

Σημείο δὲ εἶναι τοῦτο· ὅταν ἐντρέπεται αὐτή, κοκκινίζει τὸ σῶμα, καὶ ὅταν ἡ ψυχὴ βασανίζεται ἀπὸ φροντίδες, λυώνει. Καθὼς ὅμως ἐπροχωροῦσε ἡ φύσις καὶ τὸ γένος προερχόμενο ἀπὸ τὸ πρῶτο ἐκείνο σῶμα ἐπεκτεινόταν, μαζὶ μὲ κάθε ἄλλο διαδόθηκε στὰ σώματα ποὺ ἦλθαν ἀπὸ ἐκείνο ἢ πονηρία.

25 Ἐπειδὴ δὲ τὸ σῶμα δὲν ἀπολαμβάνει μόνο τὰ πάθη ἀπὸ τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ καὶ μεταδίδει τὰ ἰδικὰ του (διότι ἡ ψυχὴ ἄλλοτε χαίρεται καὶ ἄλλοτε στενοχωρεῖται, μερικοὶ εἶναι ἄλλοτε σώφρονες καὶ ἄλλοτε ἀπερίσκεπτοι, ἀνάλογα μὲ τὴ διάθεσι τοῦ σώματος), γι' αὐτὸ ἦταν ἐπόμενο ἡ ψυχὴ τοῦ κάθε ἀνθρώπου νὰ κληρονομήσῃ τὴν κακότητα τοῦ πρώτου Ἀδάμ, ἡ ὁποία ἀπὸ τὴν ψυχὴν ἐκείνου μεταδόθηκε πρὸς τὸ σῶμα, ἀπὸ τὸ σῶμα ἔρχεται στὰ σώματα ποὺ προῆλθαν ἀπὸ ἐκείνο καὶ ἀπὸ αὐτὰ τὰ σώματα στὶς ψυχές. Καὶ αὐτὸ εἶναι ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος, τὸν ὁποῖο ἐλάβαμε ὡς σπέρμα κακίας ἀπὸ τοὺς προγόνους μαζὶ μὲ τὴ φύτρα μας καὶ δὲν εἶδαμε γι' αὐτὸ οὔτε μία ἡμέρα καθαρὰ ἀπὸ ἁμαρτία οὔτε ἀνεπνεύσαμε ἐλεύθεροι ἀπὸ πονηρία, ἀλλὰ, ὅπως λέγει ὁ προφήτης, «ἀπὸ τὴ μήτρα ἀκόμη ἀποξενωθήκαμε, ἀπὸ τὴν κοιλιὰ ἐπεριπλανηθήκαμε»¹⁹. Καὶ δὲν ἐσταματήσαμε στὴ δυστυχισμένη ἐκείνη κληρονομία τῆς προγονικῆς ἁμαρτίας οὔτε ἀρκεσθήκαμε στὰ κακὰ ποὺ ἐκληρονομήσαμε, ἀλλὰ προσθέσαμε τόσο πολλὰ στὴν κακία καὶ αὐξήσαμε τόσο πολὺ τὸν πονηρὸ πλοῦτο, ὥστε μὲ αὐτὰ νὰ ἀποκρύψωμε τὰ προηγούμενα καὶ ἐμεῖς οἱ μιμηταὶ νὰ γίνωμε πολὺ χειρότεροι ἀπὸ τὰ παραδείγματα.

26 Τὸ μεγαλύτερο ἀπὸ ὅλα εἶναι τοῦτο· δὲν ἔγινε καμμία ἀνακωχὴ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ ἡ νόσος ἐπροχωροῦσε συνεχῶς. Ἴσως γι' αὐτὸν τὸν λόγο ἦταν ἀδύνατο νὰ ἐπαρκέσῃ μόνο του τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων γιὰ τὴ θεραπεία, ἀφοῦ σχεδὸν δὲν εἶχε ποτὲ γευθῆ τὴν ἐλευθερία καὶ ὡς ἄγευστο δὲν ἤμποροῦσε νὰ τὴν ποθήσῃ, νὰ θελήσῃ νὰ τὴν ἐπιτύχῃ καὶ νὰ ξεσηκωθῆ ἐναντίον τῆς τυραννίδος. Ἀπὸ τὰ φοβερῶτατα αὐτὰ κακὰ, ἀπὸ αὐτὴ τὴν τιμωρία, τὴ νόσο, τὸ θάνατο, ἀπαλλάσ-

κης, τῆς νόσου, τοῦ θανάτου τὸ λουτρὸν ἀπαλλάττει, οὕτω μὲν ῥαδίως, ὡς μηδὲ χρόνου δεηθῆναι, οὕτω δὲ παντάπασι καὶ τελείως, ὥστε μηδὲ ἴχνος ὑπολειφθῆναι ¹⁴, καὶ οὐ πονηρίας ἀπαλλάττει μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐναντίαν ἔξιν παρέχει. Αὐτὸς γὰρ ὁ Δεσπότης δι' ὧν ἀπέθανεν, ἔδωκεν ἡμῖν ἔξουσίαν ἀποκτεῖναι τὴν ἁμαρτίαν, δι' ὧν δὲ ἀνεβίω, τῆς καινῆς ζωῆς ἐποίησε κληρονόμους. Ὁ γὰρ θάνατος ἐκεῖνος, καθόσον μὲν αὐτὸ τοῦτο θάνατος ἦν, τὴν πονηρὰν ζωὴν ἀποκτείνει, τὴν ἔξιν τῆς ἁμαρτίας, ¹⁵ καθόσον δὲ ἐστὶ δίκη, τὰς εὐθύνas λύει τῶν ἁμαρτημάτων, ὧν διὰ τὰς πονηρὰς ἐνεργείας ἕκαστος ὑπόχρεως ἦμεν.

27 Καὶ τοῦτον τὸν τρόπον τῆς ἔξεως καὶ τῆς ἐνεργείας συμπάσης ἁμαρτίας τὸ λουτρὸν καθαρὸς ἀποφαίνει, καθόσον κοινωνοὺς ποιεῖ τοῦ ζωοποιοῦ τούτου θανάτου. Ἐπεὶ δὲ καὶ τῆς ἀναστάσεως μετέχομεν διὰ τὸ λουτρὸν, ζωὴν ἡμῖν ὁ Χριστὸς δίδωσιν ἄλλην καὶ μέλη πλάττει καὶ δυνάμεις ἐντίθησιν, ὧν δεήσει πρὸς τὸν μέλλοντα βίον ἀφικομένοις.

28 Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τῶν ¹⁶ ἐγκλημάτων ἀθρόον λύομαι καὶ τὴν ὑγείαν αὐτίκα λαμβάνω, μάλιστα μὲν ὅτι Θεοῦ καθαρῶς ἔργον, δν οὐκ ἐνὶ χρόνῳ δουλεύειν, ἔπειτα οὐδὲ νῦν εὖ ποιεῖ τὸ γένος, ἵνα καὶ χρόνου δεήσει, ἀλλ' εὖ πεποίηκεν. Οὐ γὰρ νῦν δίδωσι τὴν δίκην ὧν ἡμαρτον ὁ Δεσπότης, οὐδὲ νῦν κατασκευάζει τὴν ἰατρείαν καὶ μέλη πλάττει καὶ δυνάμεις ἐντίθησιν, ἀλλ' ἔπλασε καὶ ἐνέθηκε καὶ κατεσκευάσεν. Ἀφ' οὗ γὰρ εἰς τὸν σταυρὸν ἀνέβη καὶ ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, ἡ ἐλευθερία τῶν ἀνθρώπων κατέστη, καὶ τὸ εἶδος καὶ τὸ κάλλος συνέστη, καὶ τὰ νέα μέλη κατεσκευάσθη. Νῦν δὲ προσελθεῖν δεῖ μόνον καὶ προσαγαγεῖν ταῖς χάρισι καὶ τοῦτο ἡμῖν δύναται τὸ λουτρὸν, συνάψαι τοὺς νεκροὺς τῆ ζωῆ, τῆ ἐλευθερία τοὺς δεδεμένους, τοὺς διεφθαρμένους τῆ μακαρία μορφῆ. Τὸ λύτρον ἐδόθη, νῦν λυόμεθα μόνον. Τὸ μύρον ἐχέθη, καὶ ἡ εὐωδία τὸ πᾶν κατέσχε· πνεῦσαι λείπεται μόνον,

14. λειφθῆναι G

15. τὴν ἔξιν τῆς ἁμαρτίας παραλ. G

16. καὶ παραλ. G

σει τὸ λουτρό, τόσο εὐκόλα μάλιστα, ὥστε νὰ μὴ χρειάζεται καθόλου χρόνο, τόσο δὲ πλήρως καὶ τελείως ὥστε νὰ μὴ ἀφήνεται οὔτε ἵχνος· καὶ δὲν ἀπαλλάσσει μόνο ἀπὸ τὴν πονηρίαν, ἀλλὰ καὶ παρέχει τὴν ἀντίθετη ἔξι. Διότι ὁ ἴδιος ὁ Δεσπότης μὲ τὸ θάνατό του μᾶς ἔδωσε ἐξουσία νὰ φονεύσωμε τὴν ἁμαρτία καὶ μὲ τὴν ἀναβίωσί του μᾶς ἔκαμε κληρονόμους τῆς νέας ζωῆς. Ὁ θάνατος ἐκεῖνος ὡς θάνατος καθ' ἑαυτὸν ἀποκτείνει τὴν πονηρὰ ζωὴν, τὴν ἔξι τῆς ἁμαρτίας, ὡς τιμωρία δὲ ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὴν εὐθύνες τῶν ἁμαρτημάτων, στίς ὁποῖες ἡμαστέ ὑποχρεωμένοι ὁ καθένας μας ἐξ αἰτίας τῶν πονηρῶν ἐνεργειῶν.

27 Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο μᾶς καθαρίζει τὸ λουτρό ἀπὸ τὴν ἔξι καὶ τὴν ἐνέργεια κάθε ἁμαρτίας, καθ' ὅσον μᾶς καθιστᾷ κοινωνοὺς τοῦ ζωοποιοῦ τούτου θανάτου. Ἐπειδὴ δὲ διὰ τοῦ λουτροῦ μετέχομε καὶ στὴν ἀνάστασι, ὁ Χριστὸς μᾶς δίδει ἄλλη ζωὴ, μᾶς πλάττει μέλη καὶ μᾶς ἐνθέτει δυνάμεις ποὺ θὰ μᾶς χρειαθοῦν ὅταν φθάσωμε στὸν μελλοντικὸ βίον.

28 Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἀπαλλάσσομαι μεμιᾶς ἀπὸ ὅλα τὰ ἐγκλήματα καὶ λαμβάνω ἀμέσως ὑγείαν, κυρίως μὲν διότι εἶναι ἔργο Θεοῦ, ὁ ὁποῖος δὲν χρειάζεται νὰ ὑποταχθῆ σὲ χρόνο, ἔπειτα δὲ διότι δὲν εὐεργετεῖ τώρα τὸ γένος, ὥστε νὰ χρειασθῆ χρόνο, ἀλλὰ τὸ εὐεργέτησε ἤδη. Δὲν ἐπιβάλλει τώρα ὁ Δεσπότης τὴν τιμωρία γιὰ τὴν ἁμαρτίαν τους οὔτε τώρα παρασκευάζει τὸ ἰατρικὸ καὶ πλάττει μέλη καὶ ἐνθέτει δυνάμεις, ἀλλὰ ἔπλασε ἤδη καὶ ἐνέθεσε καὶ παρεσκεύασε. Ἀφ' ὅτου ἀνέβηκε στὸ σταυρὸ καὶ ἀπέθανε καὶ ἀναστήθηκε, ἀποκαταστάθηκε ἡ ἐλευθερία τῶν ἀνθρώπων, συγκροτήθηκε τὸ εἶδος καὶ τὸ κάλλος, κατασκευάσθηκαν τὰ νέα μέλη. Τώρα χρειάζεται μόνο νὰ προσέλθωμε καὶ νὰ προσφέρωμε τοὺς ἑαυτοὺς μας στίς χάριτες· καὶ αὐτὸ εἶναι ποὺ μᾶς τὸ ἐξασφαλίζει τὸ λουτρό, τὸ νὰ συνάψῃ δηλαδὴ τοὺς νεκροὺς μὲ τὴν ζωὴν, τοὺς δεμένους μὲ τὴν ἐλευθερίαν, τοὺς διεφθαρμένους μὲ τὴν μακαρία μορφήν. Τὸ λύτρο ἐδόθηκε, τώρα ἀπλῶς ἀπολυόμαστε. Τὸ μύρο διεχύθηκε καὶ ἡ εὐωδία κατέλαβε τὸ πᾶν, ὑπολείπεται μόνο

μᾶλλον δὲ οὐδὲ πνεῦσαι ¹⁷. Καὶ γὰρ τὸ δύνασθαι πνεῦσαι παρὰ τοῦ Σωτῆρος κατεσκευάσθη, καὶ τὸ δύνασθαι λυθῆναι καὶ τὸ δύνασθαι φωτισθῆναι. Καὶ γὰρ οὐ φῶς ἀνέτειλε μόνον εἰς τὸν κόσμον ἐλθὼν, ἀλλὰ καὶ ὄφθαλμὸν κατεσκεύασε, καὶ οὐ τὸ μύρον ἐξέχεε μόνον, ἀλλὰ καὶ αἴσθησιν ἔδωκε· νῦν δὲ τὸ ἱερὸν τοῦτο λουτρὸν ταύταις ταῖς αἰσθήσεσι καὶ ταῖς δυνάμεσι τοὺς λελομένους συνάπτει. Καθάπερ γὰρ ὕλη ἀνείδεος καὶ ἄμορφος εἰς τὸ ὕδωρ καταδυόμενοι τοῦτο, ἐν αὐτῷ τῷ καλῷ περιτυγχάνομεν εἶδει.

29 Διὰ ταῦτα πάντα ἡμῖν ἄθρόον ἀνατέλλει τὰ ἀγαθὰ· προκατασκευάσται γάρ· «τὸ ἄριστόν μου ἠτοίμασται, οἱ ταῦροί μου καὶ τὰ σιτιστά, φησί, τεθυμένα καὶ πάντα ἔτοιμα, δεῦτε εἰς τοὺς γάμους»). Τοῦτο τῇ ἑορτῇ λείπεται μόνον, ἀπαντῆσαι τοὺς κεκλημένους· ἀπαντήσασι δὲ τίνος ἔτι δεήσει πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν; Οὐδενὸς ἤδη. Ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος παρασκευασάμενοι προσερχόμεθα τῷ Χριστῷ, νῦν δὲ παρασκευαζόμεθα προσελθόντες· τότε μὲν γὰρ ἀνάγκη πᾶσα ἔχοντας προσελθεῖν, ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος ἀνάγκη προσελθόντας πάντα λαβεῖν.

30 Διὰ τοῦτο τηρικαῦτα μὲν ταῖς μωραῖς τῶν παρθένων οὐκ εἰσιτητὸς ὁ νυμφών, ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος αἰῶνος τοὺς ἄφρονας ἐπὶ τὴν εὐωχίαν καὶ τὴν φιλοτησίαν καλεῖ. Τότε μὲν γὰρ οὐκ ἔστι νεκρὸν ἀναβιῶναι καὶ τυφλὸν βλέπειν καὶ διεφθαρμένον ἀναπλασθῆναι, τῷ δὲ βίῳ τούτῳ θελήσεως δεῖ μόνον καὶ προθυμίας, καὶ τὰ πάντα ἀκολουθεῖ· («ἦλθον γάρ, φηοί, εἰς τὸν κόσμον ἵνα ζωὴν ἔχωσι»), καί, «φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθεν»). Καὶ τοῦτο δὲ τῆς ἀρρήτου φιλανθρωπίας, τὸ πάντα αὐτὸν εἰργασμένον, δι' ὧν ἐλύθημεν καταλιπεῖν τι καὶ ἡμῖν εἰς τὴν ἐλευθερίαν εἰσενεγκεῖν, αὐτὸ τὸ πιστεῦσαι τῷ βαπτίσματι τὴν σωτηρίαν καὶ

17. πνεῦμα G

20. Ματθ. 22,4.

21. Ἰω. 10,10.

ἡ ἀναπνοή, μᾶλλον δὲ οὔτε ἡ ἀναπνοή. Ἐκ τῶν Σωτῆρα ἔχουν κατασκευασθῆ ἡ δύναμις τῆς ἀναπνοῆς, ἡ δύναμις τῆς ἀπαλλαγῆς, ἡ δύναμις τοῦ φωτισμοῦ. Διότι, ὅταν ἦλθε στὸν κόσμον, δὲν ἀνέτειλε μόνο φῶς, ἀλλὰ κατεσκεύασε καὶ ὀφθαλμοὺς καὶ δὲν ἐξέχυσε μόνο τὸ μύρον, ἀλλὰ ἔδωσε καὶ τὴν αἴσθησί του· τώρα δὲ τὸ ἱερό τοῦτο λουτρό συνάπτει τοὺς λουσιζόμενους μὲ αὐτὰς τὶς αἰσθήσεις καὶ τὶς δυνάμεις. Ἐνῶ δηλαδὴ βυθιζόμεσθε σ' αὐτὸ τὸ ὕδωρ σὰν ἀνείδεος καὶ ἄμορφος ὕλη, εὐρίσκομε σ' αὐτὸ τὸ καλὸ εἶδος.

29 Γι' αὐτὸ ἀνατέλλουν σ' ἐμᾶς μαζεμένα τὰ ἀγαθὰ, διότι εἶναι προετοιμασμένα· «αὐτὸ τὸ γεῦμα μου ἔχει ἐτοιμασθῆ, οἱ ταῦροι μου καὶ τὰ μανάρια, λέγει, εἶναι σφαγμένα καὶ ὅλα ἔτοιμα, ἔλατε στοὺς γάμους»²⁰. Τοῦτο μόνο ὑπολείπεται γιὰ τὴν ἑορτή, νὰ προσέλθουν οἱ προσκαλεσμένοι· ὅταν δὲ προσέλθουν, τί ἄλλο θὰ χρειασθῆ γιὰ τὴ διασκέδασι; τίποτε πλέον. Διότι κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα προσερχόμεσθε στὸ Χριστό, ἀφοῦ παρασκευασθοῦμε, τώρα δὲ παρασκευαζόμεσθε, ἀφοῦ προσήλθαμε· τότε εἶναι ἀνάγκη νὰ προσέλθωμε ἔχοντας τὰ πάντα, κατὰ τὸ παρὸν εἶναι ἀνάγκη νὰ λάβωμε τὰ πάντα ἀφοῦ προσήλθαμε.

30 Γι' αὐτὸ τότε ὁ νυμφῶν δὲν θὰ εἶναι ἀνοικτός στίς μωρὲς παρθένες, κατὰ τὸν παρόντα ὁμοῦ αἰῶνα καλεῖ στήν εὐωχία καὶ τὸ συμπόσιο τοὺς ἄφρονες. Τότε δὲν θὰ εἶναι δυνατὸ νὰ ἀναβιώσῃ νεκρός, νὰ ἀναβλέψῃ τυφλὸς καὶ νὰ ἀναπλασθῆ ἀνάπηρος, ἐνῶ σ' αὐτὸν τὸν βίον θέλησις μόνο χρειάζεται καὶ προθυμία καὶ ὅλα ἀκολουθοῦν· διότι, λέγει, «ἦλθα στὸν κόσμον, γιὰ νὰ ἔχετε ζωὴ»²¹, καὶ «φῶς ἦλθε στὸν κόσμον»²². Καὶ αὐτὸ εἶναι δεῖγμα τῆς ἀρρήτου φιλανθρωπίας, ὅτι, ἀφοῦ ὅλα ἐκεῖνα διὰ τῶν ὁποίων ἐλευθερωθήκαμε τὰ ἐπεξεργάσθηκε αὐτός, ἄφησε νὰ εἰσφέρωμε κι' ἐμεῖς κάτι στήν ἐλευθερία, δηλαδὴ τὸ νὰ ἐμπιστευθοῦμε τῇ σωτηρίᾳ στὸ βάπτισμα καὶ

θελῆσαι προσελθεῖν, ἵνα ἀπὸ τούτων ἡμῖν τὸ πᾶν λογισθῇ, καὶ ὧν αὐτὸς εὖ πεποίηκε, καὶ τούτων ὀφείλῃ χάριν. Καὶ τοίνυν ἐπειδὴν συμβῆ λελουμένους εὐθὺς ἀπελθεῖν, μηδὲν ἕτερον ἐπαγομένους ἢ τὴν σφραγίδα, ἐπὶ τοὺς στεφάνους καλεῖ καθάπερ ὑπὲρ τῆς βασιλείας ταύτης ἠγωνισμένους.

31 Ὡν μὲν οὖν τὸ βάπτισμα καὶ ὅπως τὰς ψυχὰς ἀπαλλάττει, ταῦτά ἐστιν· ἐπεὶ δὲ καὶ ζωὴν τινα παρέχει διὰ τὸν ἀναστάντα, ζητῶμεν τίς ἐστὶν ἡ ζωή. Ἔστι μὲν οὖν εἰκὸς μὴ ταύτην εἶναι, καθ' ἣν πρότερον ἐζῶμεν, καλλίω δὲ τῆς προτέρας, οἰκείαν δὲ τῇ φύσει. Εἰ μὲν γὰρ τὴν προτέραν καὶ νῦν ἔχομεν, τί ἔδει καὶ ἀποθνήσκειν; Εἰ δὲ ἄλλην τὰ αὐτὰ δυναμένην, τοῦτο μὲν οὖν οὐκ ἦν ἀναστῆναι· εἰ δὲ τὴν ἀγγελικὴν, τί κοινὸν ἡμῖν πρὸς ἐκείνους; ἄνθρωπος γὰρ ὁ πεσὼν, τὸ δὲ ἀνθρώπου πεσόντος ἄγγελον εἶναι τὸν ἀνιστάμενον, τὸν ἄνθρωπον οὐκ ἦν ἀναπλάττεσθαι. Παραπλήσιον γὰρ ὥσπερ εἰ συντριβέντος ἀνδριάντος οὐκ ἀνθρώπου μορφῇ, ἀλλ' εἶδος ἕτερον ἐπετίθετο τῷ χαλκῷ· τοῦτο γὰρ ἦν ὅτιοῦν ἄλλο πλάττειν, οὐ τὸν ἀνδριάντα ἀναπλάττειν. Διὰ ταῦτα ἀκόλουθόν ἐστι τὴν ζωὴν ταύτην ἀνθρωπείαν τε εἶναι καὶ νέαν καὶ τῆς προτέρας καλλίω· ταῦτα δὲ πάντα μόνη συμβαίνει τῇ τοῦ Σωτῆρος ζωῇ. Καινὴ μὲν γάρ, ὅτι πρὸς τὴν παλαιὰν οὐδὲν κοινὸν εἶχε, καλλίων δὲ οὐδ' ὅσον ἐνθυμηθῆναι, Θεοῦ γάρ, τῇ φύσει δὲ οἰκεία. Καὶ γὰρ ἦν ἀνθρώπου ζωή, καὶ ὁ ταύτην βιοὺς καθάπερ Θεός, οὕτω καὶ ἄνθρωπος ἀληθῶς ἔχει¹⁸, καὶ τῆς φύσεως ἕνεκα τῆς ἀνθρωπείας καθαρὸς ἀπάσης ἦν ἁμαρτίας· τούτων ἕνεκα πᾶσα ἀνάγκη τὴν τοῦ Χριστοῦ ζωὴν ἀναγεννωμένοις ἡμῖν ἀνατέλλειν, διὰ τοῦτο καὶ ἀναμάρτητοι τοῦ ὕδατος ἀπαλλαττόμεθα τούτου.

18. καὶ ἄνθρωπος ἀληθῶς ἔχει παραλ. G

νά θελήσωμε νά προσέλθωμε σ' αὐτό· αὐτὸ τοῦ ἀρκεῖ γιὰ νά ὑπολογισθοῦν σ' ἐμᾶς ὅλα, σὰν νά μᾶς ὀφείλη καὶ χάρι γιὰ τὶς εὐεργεσίες ποὺ μᾶς ἔκαμε. Ἔτσι μάλιστα, ἂν συμβῆ νά ἀπέλθωμε ἀπὸ αὐτὸν τὸν κόσμον εὐθύς μόλις λουσθοῦμε, χωρὶς νά φέρωμε τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ τὴ σφραγιδα, μᾶς προσκαλεῖ στοὺς στεφάνους σὰν νά ἀγωνισθήκαμε γι' αὐτὴν τὴ βασιλεία.

31 Αὐτὰ λοιπὸν εἶναι ἐκεῖνα ἀπὸ τὰ ὁποῖα, καὶ αὐτὸς ὁ τρόπος κατὰ τὸν ὁποῖο, ἀπαλλάττει τὸ βάπτισμα τὶς ψυχές. Ἐπειδὴ δὲ παρέχει καὶ ζωὴ ἐξ αἰτίας τοῦ ἀναστάντος, ἃς ἀναζητήσωμε ποιά εἶναι ἡ ζωὴ. Εἶναι βέβαια εὐλογο ὅτι δὲν εἶναι αὐτὴ ποὺ ἐζούσαμε προηγουμένως, ὅτι εἶναι καλύτερα ἀπὸ τὴν προηγουμένη, οἰκεία δὲ στὴ φύσι μας. Διότι, ἂν ἀκόμη καὶ τώρα εἶχαμε τὴν προηγουμένη, τί θὰ ἐχρειαζόταν ν' ἀποθάνωμε; Ἐὰν δὲ εἶχαμε ἄλλην, ποὺ θὰ ἦταν τῆς ἰδίας ἰσχύος, αὐτὸ δὲν θὰ ἦταν ἀνάστασις. Ἐὰν δὲ εἶχαμε τὴν ἀγγελική, τί κοινὸ ὑπάρχει ἀνάμεσα σ' ἐμᾶς καὶ τοὺς ἀγγέλους; Αὐτὸς ποὺ ἔπεσε εἶναι ἄνθρωπος τὸ νὰ εἶναι δὲ ἄγγελος, ὁ ἀνιστάμενος σὲ περίπτωσι πτώσεως ἀνθρώπου, δὲν ἀφήνει τὴν δυνατότητα ν' ἀναπλασθῆ ὁ ἄνθρωπος. Εἶναι παρόμοιο μὲ τὴν περίπτωσι ποὺ σὲ συντριβέντα ἀνδριάντα ἐπάνω στὸ χαλκὸ τοποθετεῖται ἀντὶ ἀνθρωπίνης μορφῆς ἄλλο εἶδος· τοῦτο θὰ ἐσήμαινε ὅτι ἀναπλάττει κανεὶς ὅτιδήποτε ἄλλο πλὴν ἀνδριάντος. Εἶναι γι' αὐτὸ ἐπόμενο αὐτὴ ἡ ζωὴ νὰ εἶναι ἀνθρωπίνη καὶ νέα καὶ καλύτερα τῆς προηγουμένης· ὅλα δὲ αὐτὰ συμπίπτουν μόνον στὴ ζωὴ τοῦ Σωτῆρος. Αὐτὴ εἶναι νέα, διότι δὲν ἔχει κανένα κοινὸ μὲ τὴν παλαιά, καλύτερα ὅσο δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ ἀναλογισθῆ, ἀφοῦ εἶναι τοῦ Θεοῦ, οἰκεία δὲ στὴ φύσι. Πραγματικὰ ἦταν ζωὴ ἀνθρώπου καὶ αὐτὸς ποὺ τὴν ζοῦσε ἦταν ἀληθινὰ τόσο Θεὸς ὅσο καὶ ἄνθρωπος, καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἦταν καθαρὸς ἀπὸ κάθε ἁμαρτία. Ἐξ αἰτίας αὐτῶν, ὅταν ἀναγεννώμαστε, ἀνατέλλει σ' ἐμᾶς ὅπωςδήποτε ἡ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ καὶ γι' αὐτὸ ἐξερχόμεσθε ἀναμάρτητοι ἀπὸ τὸ ὕδωρ αὐτό.

32 Ἔτι δὲ καὶ ὧδε γίνεται δῆλον. Ἡ γὰρ ἐν τῷ βαπτίσματι γέννησις ἀρχὴ τῆς μελλούσης ἐστὶ ζωῆς, καὶ ἡ τῶν καινῶν μελῶν καὶ τῶν αἰσθήσεων κομιδὴ τῆς ἐκεῖ διαίτης παρασκευῆ· παρασκευάσασθαι δὲ πρὸς τὸ μέλλον οὐκ ἔστιν ἑτέρως, ἢ τὴν τοῦ Χριστοῦ ζωὴν ἐνθένδε ἤδη λαβόντας, ὃς πατὴρ ἐγένετο τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ὡσπερ ὁ Ἀδὰμ τοῦ παρόντος· τῆς γὰρ ἐν φθορᾷ ζωῆς αὐτὸς ἠγγήσατο τοῖς ἀνθρώποις. Καθάπερ γὰρ οὐκ ἐνὶ βιωταίῳ τόνδε τὸν βίον τὸν ἀνθρώπινον, μὴ τὰς αἰσθήσεις τοῦ Ἀδὰμ καὶ τὰς περὶ τὸ ζῆν δυνάμεις ταύτας δὴ τὰς ἀνθρωπιείας λαβόντα, τὸν ἴσον τρόπον οὐδὲ πρὸς τὸν μακάριον ἐκεῖνον κόσμον ζῶντα χωρῆσαι, μὴ τῇ τοῦ Χριστοῦ ζωῇ παρεσκευασμένον καὶ κατὰ τὴν ἰδέαν αὐτοῦ καὶ κατὰ τὴν ¹⁹ εἰκόνα πλασθέντα. Καὶ ἄλλως δὲ γέννησις ἐστὶ τὸ λουτρὸν, καὶ γεννᾷ μὲν ἐκεῖνος, γεννώμεθα δὲ ἡμεῖς· τῷ δὲ γεννωμένῳ παντί που δῆλον, ὡς ἄρα τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν ἐντίθησιν ὁ γεννῶν.

33 Ἐνταῦθα δὲ καὶ θαυμάσαι τις ἂν. Οὐ γὰρ οἱ λελουμένοι μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ ²⁰ οἷς οὐκ ἐξεγένετο παρασκευασθῆναι πρὸς τὸν ἀθάνατον βίον τῇ δυνάμει τῶν μυστηρίων, καὶ ἀπλῶς ἀνθρωποὶ πάντες ἀγῆρω κομιοῦνται τὰ σώματα καὶ ἀναστήσονται ἄφθαρτοι. Θαυμαστὸν γάρ, εἰ μετέσται τῆς ἀναστάσεως, ἦν ὁ τοῦ Χριστοῦ θάνατος μόνος εἰσῆνεγκεν εἰς τὸν κόσμον, τοῖς μὴ τὸ λουτρὸν δεξαμένοις, ᾧ κοινωνοῦμεν τοῦ ζωοποιούντος θανάτου. Εἰ γὰρ τὸν ἰατρὸν ἔφυγον καὶ τὴν βοήθειαν οὐκ ἐδέξαντο καὶ τὸ μόνον ἀπεσεύσαντο φάρμακον, τί λοιπὸν ἦν, ὃ πρὸς τὴν ἀθανασία αὐτοῖς ἀρκέσει; Καὶ δοκεῖ δυοῖν θάτερον εἶδος εἶναι συμβαίνειν, ἢ πάντων ἐξῆς ἀπολαύειν ἅπαντας, ὧν ὁ Χριστὸς ἡμῖν αἷτιος ἐγένετο ἀποθνήσκων, καὶ συναναστῆναι καὶ συζῆν αὐτῷ καὶ συμβασιλεύειν καὶ τὴν ἄλλην ἔχειν εὐδαιμονίαν, εἰ γε «δεῖ τῶν παρ' ἡμῶν οὐδενοῦς» ἢ, εἰ πᾶσα ἀνάγκη καὶ ἡμᾶς ὄτιοῦν

19. ἰδέαν αὐτοῦ καὶ κατὰ τὴν παραλ. G

20. καὶ παραλ. G

32 Αυτό αποδεικνύεται και από τὰ ἐπόμενα. Ἡ γέννησις στὸ βάπτισμα εἶναι ἀρχὴ τῆς μελλούσης ζωῆς καὶ ἡ ἀπόκτησις τῶν νέων μελῶν καὶ τῶν αἰσθήσεων εἶναι προετοιμασία τῆς ἐκεῖ διαμονῆς· δὲν εἶναι δὲ δυνατὸ νὰ παρασκευασθοῦμε πρὸς τὸ μέλλον ἀλλοιῶς, παρὰ ἀφοῦ λάβωμε ἤδη ἀπὸ ἐδῶ τῆ ζωῆ τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος ἔγινε ὁ πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ὅπως ὁ Ἀδὰμ τοῦ παρόντος, ἀφοῦ αὐτὸς ὑπῆρξε ἡγέτης τῶν ἀνθρώπων στὴ ζωὴ τῆς φθορᾶς. Ὅπως δὲ δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ βιώσῃ αὐτὸν τὸν ἀνθρώπινο βίον, χωρὶς νὰ λάβῃ τὶς αἰσθήσεις τοῦ Ἀδὰμ καὶ τὶς ἀνθρώπινες γιὰ τὴ ζωὴ δυνάμεις, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὸ μακάριο ἐκεῖνο κόσμον ζωντανός, ἂν δὲν εἶναι προετοιμασμένος στὴ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ καὶ πλασμένος κατὰ τὴν ἰδέαν καὶ τὴν εἰκόνα του. Ἐξ ἄλλου τὸ λουτρὸ εἶναι γέννησις, ἐκεῖνος γεννᾷ, ἐμεῖς γεννώμαστε· εἶναι δὲ φανερὸ ὅτι στὸν γεννώμενον ἐναποθέτει τὴ ζωὴ του ὁ γεννήτωρ.

33 Ἐδῶ θὰ ἠμποροῦσε νὰ θαυμάσῃ κανεὶς. Διότι ὄχι μόνο οἱ λουσιμένοι, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι ποὺ δὲν συνέβηκε ἀκόμη νὰ παρασκευασθοῦν στὸν ἀθάνατον βίον μετὰ τὴ δύναμι τῶν μυστηρίων, γενικῶς ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, θ' ἀνακτήσουν τὰ σώματα ἀγέραστα καὶ θ' ἀναστηθοῦν ἄφθαρτοι. Εἶναι πραγματικὰ ἀξιόθαύμαστο, ἂν θὰ μετάσχουν τῆς ἀναστάσεως, τὴν ὁποία εἰσήγαγε στὸν κόσμον μόνος ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ, ἄνθρωποι ποὺ δὲν ἐδέχθησαν τὸ λουτρό, μετὰ τὸ ὁποῖο κοινωνοῦμε πρὸς τὸν ζωοποιὸ θάνατον. Ἐὰν ἀπέφυγαν τὸν ἰατρό, δὲν ἐδέχθησαν τὴ βοήθειαν καὶ τὸ μόνον φάρμακον ἀπέρριψαν, ποῖον θὰ ἠμποροῦσε νὰ εἶναι αὐτὸ ποὺ θὰ τοὺς ἀρκοῦσε γιὰ τὴν ἀθανασία; Φαίνεται λοιπὸν εὐλογοῦν νὰ συμβαίη ἕνα ἀπὸ τὰ δύο· ἢ ὅλοι στὴ συνέχεια θὰ ἀπολαύουν ὅλοι τὰ ἀγαθὰ τῶν ὁποίων αἴτιος μᾶς ἔγινε ὁ Θεὸς μετὰ τὸ θάνατόν του, θὰ συνανίστανται, θὰ συζοῦν μετὰ αὐτόν, θὰ συμβασιλεύουν, θὰ ἔχουν κάθε εὐδαιμονία, ἐὰν βέβαια «δὲν χρειάζεται τίποτε ἀπὸ ἐμᾶς»²³, ἢ, ἐὰν ὅπωςδήποτε πρέπει κάτι νὰ εἰσφέρωμε κι'

εἰσφέρειν, τοὺς μὴ τὴν πίστιν εἰσενεγκόντας τῷ Σωτῆρι μηδὲ ἀναβιῶναι.

34 Ἔστι τοίνυν ἐκεῖνο περὶ τούτων εἰπεῖν. Ἡ ἀνάστασις φύσεώς ἐστιν ἐπανόρθωσις· τὰ δὲ τοιαῦτα προῖκα δίδωσιν ὁ Θεός. Ὡσπερ γὰρ πλάττει μηδὲ βουλομένους, οὕτως ἀναπλάττει μηδὲν προεισενεγκόντας. Ἡ δὲ βασιλεία ἐκείνη καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ θεωρία καὶ τὸ συνεῖναι Χριστῷ τροφή ἐστὶ τῆς θελήσεως· διὰ τοῦτο τοῖς θελήσασιν καὶ ἠγαπηκόσιν καὶ ποθήσασιν ἔξεστι μόνοις· τούτους μὲν γὰρ καὶ τροφᾶν ἀκόλουθόν ἐστι τῶν ποθουμένων παρόντων, τὸν δὲ μὴ βουληθέντα ἀμήχανον. Πῶς γὰρ ἂν καὶ τροφᾶν δύναίτο καὶ χαίρειν παρόντων, ὧν οὐκ ἔλαβε πόθον ἀπάντων; ἐπεὶ μηδὲ ἐπιθυμῆσαι τηνικαῦτα δύναίτ' ἂν καὶ ζητῆσαι τυχεῖν, ὅτι οὐχ ὀρᾷ τὸ κάλλος ἐκεῖνο, καὶ ὁ φησὶν ὁ Κύριος, «οὐ δύναται λαβεῖν, ὅτι οὐ θεωρεῖ αὐτὸ οὐδὲ γινώσκει αὐτό», τυφλὸς ἐντεῦθεν εἰς τὸν βίον ἐκπεσὼν ἐκεῖνον καὶ πάσης αἰσθήσεως καὶ δυνάμεως ἀπεστερημένος, δι' ὧν ἔξεστι καὶ γνῶναι τὸν Σωτῆρα καὶ φιλῆσαι καὶ θελῆσαι συνεῖναι καὶ δυνηθῆναι. Διὰ τοῦτο οὐ χρὴ θαυμάζειν, εἰ ζήσονται μὲν ἀθάνατα πάντες, οὐ πάντες δὲ μακαρίως· ὅτι τῆς μὲν περὶ τὴν φύσιν ἀπλῶς τοῦ Θεοῦ προνοίας ἀπολαύουσι πάντες ὁμοίως, τῶν δὲ τὴν θέλησιν κοσμοῦντων δώρων μόνοι τῶν ἄλλων οἱ περὶ Θεὸν εὐσεβεῖς.

35 Ὁ δὲ λόγος, ὅτι πᾶσι μὲν ὁ Θεὸς ἅπαντα βούλεται τὰγαθὰ, καὶ πάντων ὁμοίως μεταδίδωσι τῶν αὐτοῦ, καὶ ὅσα τὴν θέλησιν εὖ ποιεῖ καὶ ἃ τὴν φύσιν ἐπανορθοῖ, ἡμεῖς δὲ τῶν μὲν εἰς τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ χαρίτων, ἐπεὶ μὴ δυνώμεθα φεύγειν, καὶ μὴ βουλόμενοι τυγχάνομεν πάντες. Καὶ γὰρ καὶ ἄκοντας εὖ ποιεῖ καὶ βιάζεται φιλανθρώπως, ὅπότεν ἀποσείσασθαι τὴν εὐεργεσίαν βου-

ἡμεῖς, ὅσοι δὲν εἰσφέρουν τὴν πίστι στο Σωτῆρα δὲν θὰ ἀναβιώνουν.

34 Γι' αὐτὰ λοιπὸν εἶναι δυνατὸ νὰ εἰποῦμε τοῦτο. Ἡ ἀνάστασις εἶναι ἐπανόρθωσις τῆς φύσεως· τέτοια πράγματα δὲ τὰ δίδει ὁ Θεὸς δωρεάν. Ὅπως δηλαδὴ πλάττει ἀνθρώπους χωρὶς νὰ τὸ θέλουν αὐτοί, ἔτσι ἀναπλάττει χωρὶς νὰ εἰσφέρουν αὐτοὶ τίποτε. Ἡ βασιλεία ὁμως ἐκείνη καὶ ἡ θεωρία τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ συνύπαρξις μὲ τὸ Χριστὸ εἶναι τρυφή τῆς θελήσεως· γι' αὐτὸ εἶναι προσιτὰ μόνο σὲ ὄσους τὰ ἠθέλησαν, τὰ ἀγάπησαν καὶ τὰ ἐπόθησαν· διότι αὐτοὶ εἶναι φυσικὸ νὰ ἐντρυφοῦν στὰ ποθοῦμενα ὅταν εἶναι παρόντα, ἐνῶ αὐτὸς ποὺ δὲν τὰ θέλει εἶναι ἀδύνατο νὰ ἐντρυφήσῃ. Πραγματικὰ πῶς θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἐντρυφᾶ καὶ νὰ χαίρεται μὲ τὴν παρουσία πραγμάτων ποὺ δὲν ἐπόθησε ὅταν ἦσαν ἀπόντα; Ἄλλωστε δὲν θὰ ἤμποροῦσε νὰ τὰ ἐπιθυμήσῃ τότε καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν ἀπόκτησί τους, διότι δὲν βλέπει τὸ κάλλος ἐκεῖνο καί, ὅπως λέγει ὁ Κύριος, «δὲν μπορεῖ νὰ τὸ λάβῃ, διότι δὲν τὸ θεωρεῖ καὶ δὲν τὸ γνωρίζει»²⁴, ἀφοῦ ἔπεσε στο βίο-ἐκεῖνο τυφλὸς καὶ στερημένος κάθε αἴσθησι καὶ δύναμι, μὲ τίς ὁποῖες εἶναι δυνατὸ νὰ γνωρίσῃ τὸ Σωτῆρα, νὰ τὸν ἀγαπήσῃ, νὰ θελήσῃ νὰ συνυπάρξῃ μὲ αὐτόν, καὶ νὰ τὸ κατορθώσῃ. Γι' αὐτὸ δὲν πρέπει ν' ἀποροῦμε, ἂν ζήσουν μὲν ἀθάνατα ὅλοι, ὄχι ὁμως ὅλοι μακαρίως· διότι τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸ σύνολο τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀπολαύουν ὅλοι στὸν ἴσιο βαθμό, τὰ δῶρα ὁμως ποὺ ἐπιβραβεύουν τὴ θέλησι ἀπολαύουν ἀνάμεσα ἀπὸ ὅλους μόνοι ἐκεῖνοι ποὺ εἶναι εὐσεβεῖς πρὸς τὸ Θεό.

35 Ὁ λόγος εἶναι ὅτι ὁ Θεὸς θέλει γιὰ ὅλους ὅλα τὰ ἀγαθὰ καὶ μεταδίδει σὲ ὅλους ὁμοίως ὅλες τίς χάριτές του, τόσο ἐκεῖνα μὲ τὰ ὁποῖα εὐεργετεῖ τὴ θέλησι ὅσο καὶ ἐκεῖνα μὲ τὰ ὁποῖα ἀποκαθιστᾶ τὴ φύσι, ἡμεῖς ὁμως τίς μὲν χάριτες τοῦ Θεοῦ γενικῶς πρὸς τὴν ἀνθρωπίνη φύσι, ἐπειδὴ δὲν μποροῦμε νὰ τίς ἀποφύγωμε, τίς ἀποκτοῦμε καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλωμε. Μᾶς εὐεργετεῖ καὶ ἄκοντας καὶ μᾶς ἐκβιάζει φιλανθρώπως, ὅταν θέ-

λώμεθα μὲν, οὐ δυνώμεθα δέ. Τοιοῦτον δὲ τὸ τῆς ἀναστάσεως δῶρον. Οὐ γὰρ ἐφ' ἡμῖν ἔστιν οὔτε τὸ γεννηθῆναι τὴν ἀρχὴν ²¹ οὔτε τὸ ἀποθανόντας ἀναβιώσκεισθαι πάλιν ἢ τοῦναντίον.

36 Ἡ δὲ τῆς θελήσεως τῆς ἀνθρωπείας ἐξήρηται, λέγω δὴ τὸ ἐλέσθαι τὸ ἀγαθόν, ἀμαρτιῶν ἄφεςις, ἡθους ὀρθότης, ψυχῆς [καθαρότης, Θεοῦ φίλτρον, τὸ τούτων ἄθλον ἢ ἐσχάτη μακαριότης. Ταῦτα δὲ ἐφ' ἡμῖν ἔστι λαβεῖν ἢ φυγεῖν, ὅθεν βουλομένοις μὲν ἔξεστι, μὴ βουλομένοις δέ, πῶς ἂν γένοιτο αὐτῶν ἀπολαύειν; Οὐ γὰρ ἔστιν ἄκοντας ἐθέλειν, οὐδὲ βιάζεσθαι βουλομένους.

37 Ἐτι δὲ δι' ἐκεῖνον τὸν λόγον· ἐπεὶ γὰρ μόνος ἔλυσεν ὁ Κύριος τὴν μὲν φύσιν τῆς φθορᾶς, τὴν δὲ γνώμην τῆς ἀμαρτίας, τὸ μὲν πρωτότοκος γενόμενος τῶν νεκρῶν, τὸ δὲ πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσελθὼν εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἀγίων, ἅτε τὴν ἀμαρτίαν ἀποκτείναντας καὶ τὸν Θεὸν ἡμῖν διαλλάξας καὶ τὸ μεσότειχον καταλύσας καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἑαυτὸν αὐτὸς ἀγιάσας, ἵνα καὶ ἡμεῖς ὡς ἡγιασμένοι ἐν ἀληθείᾳ, φανερόν ὅτι μόνοι λύοιντο ἂν εἰκότως καὶ τῆς φθορᾶς καὶ τῆς ἀμαρτίας οἱ καὶ θελήσεως αὐτῷ καὶ φύσεως μετασχόντες, τὸ μὲν ὡς ἄνθρωποι, τὸ δὲ ὡς ἡγαπηκότες τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ καὶ τὸ πάθος καὶ τοῖς προστάγμασι πεισθέντες καὶ θελήσαντες ἅπερ ἐκεῖνος. Οἱ δὲ τὸ μὲν εἶχον, τὸ δὲ οὐκ ἐδέξαντο, καὶ τὸ μὲν ἀνθρώποις εἶναι σφισι συνέβη, πιστεύειν δὲ τῷ Σωτῆρι τὴν σωτηρίαν καὶ κοινωνεῖν τῷ ἀγαθῷ τῆς γνώμης οὐκέτι, τούτους τῆς μὲν ἀφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν καὶ τῶν ἐπὶ δικαιοσύνη στεφάνων ἐκπίπτειν ἀκόλουθόν ἔστι τῇ γνώμῃ δισταμένους, λυθῆναι δὲ τὴν ἑτέραν ἐλευθερίαν καὶ ἀναστῆναι τῆς φύσεως τῆς αὐτῆς ὡς ἀνθρώπων ²² τῷ Χριστῷ γενομένους οὐδὲν κωλύει. Τὸ γὰρ βάπτισμα τῆς ἐν Χριστῷ μακαρίας ζωῆς

21. τὴν ἀρχὴν παραλ. G

22. ὡς ἀνθρώπων παραλ. G

λωμε ἀνεπιτυχῶς ν' ἀπορρίψωμε τὴν εὐεργεσία. Τέτοιο εἶναι τὸ δῶρο τῆς ἀναστάσεως. Διότι δὲν εἶναι στὸ χέρι μας οὔτε νὰ γεννηθοῦμε πρώτη φορά οὔτε, ἀφοῦ ἀποθάνωμε, ν' ἀναβιώσωμε πάλι ἢ τὸ ἀντίθετο.

36 Ὅσα δὲ ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνη θέλησι, δηλαδή ἡ ἐκλογή τοῦ ἀγαθοῦ, ἡ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν, ἡ ὀρθότης τοῦ ἠθους, ἡ καθαρότης τῆς ψυχῆς, τὸ φίλτρο τοῦ Θεοῦ, τὸ ἔπαθλο ὄλων αὐτῶν· τὸ κορύφωμα τῆς μακαριότητος. Αὐτὰ εἶναι στὸ χέρι μας νὰ τὰ λάβωμε ἢ νὰ τὰ ἀποφύγωμε· γι' αὐτὸ ὅταν τὰ θέλωμε εἶναι δυνατὸ νὰ τὰ ἀπολαύσωμε, ὅταν ὁμως δὲν τὰ θέλωμε, πῶς θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ τὰ ἀπολαύσωμε; Ἀσφαλῶς δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τὰ θέλωμε ἄκοντες οὔτε νὰ ἐκβιαζώμαστε θέλοντες.

37 Ἐπὶ πλέον συμβαίνουν καὶ γιὰ ἐκεῖνον τὸν λόγο. Βλέπομε ὅτι μόνος ὁ Κύριος ἀπήλλαξε τὴ φύσι ἀπὸ τὴ φθορὰ καὶ τὴ γνώμη ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, μὲ τὸ νὰ γίνῃ πρωτότοκος ἀπὸ τοὺς νεκροὺς καὶ εἰσέλθῃ πρόδρομός μας στὰ ἅγια τῶν ἀγίων· ἔτσι ἀπέκτεινε τὴν ἁμαρτία, συνεφιλίωσε τὸ Θεὸ μ' ἐμᾶς καὶ κατέρριψε τὸ μεσότοιχο, ἁγίασε τὸν ἑαυτό του γιὰ μᾶς, ὥστε νὰ ἁγιασθοῦμε κι' ἐμεῖς ἀληθινά. Εἶναι λοιπὸν φανερὸ ὅτι μποροῦν ν' ἀπαλλαγοῦν τῆς φθορᾶς καὶ τῆς ἁμαρτίας εὐλόγως μόνο ἐκεῖνοι ποὺ ἐκοινώνησαν μὲ αὐτὸν τόσο στὴ φύσι ὅσο καὶ στὴ θέλησι, τὸ ἓνα ὡς ἄνθρωποι, τὸ ἄλλο ὡς ἀγαπήσαντες τὴν ἄφιξι του στὴ γῆ καὶ τὸ πάθος, ὡς πεισθέντες στὰ προστάγματά του, ὡς θελήσαντες ὅσα ἐκεῖνος. Ὅσοι ἔχουν τὸ ἓνα, ἀλλὰ δὲν ἐδέχθησαν τὸ ἄλλο, δηλαδή ἐκεῖνοι στοὺς ὁποίους συνέβηκε τὸ πρῶτο ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι εἶναι ἄνθρωποι, ἀλλὰ δὲν ἐμπιστεύονται στὸ Σωτῆρα τὴ σωτηρία καὶ δὲν κοινωνοῦν μὲ τὸ ἀγαθὸ στὴ γνώμη, αὐτοὶ εἶναι φυσικὸ νὰ ἐκπίπτουν ἀπὸ τὴν ἄφεσι τῶν ἁμαρτιῶν καὶ ἀπὸ τοὺς στεφάνους γιὰ δικαιοσύνη, ἀφοῦ εἶναι χωρισμένοι κατὰ τὴ γνώμη· δὲν τοὺς ἐμποδίζει ὁμως τίποτε κι' αὐτοὺς ν' ἀποκτήσουν τὴν ἄλλη ἐλευθερία καὶ νὰ ἀναστοῦν, ἀφοῦ συμερίσθησαν τὴν ἴδια μὲ τὸ Χριστὸ σὰν ἄνθρωπο φύσι· τὸ βάπτισ-

αἰτιόν ἐστι μόνον, οὐ τῆς ζωῆς· ἀπλῶς γὰρ τὴν ἀθάνατον ζωὴν τὸ τὸν Χριστὸν τεθνήσκειν καὶ ἀναβιῶναι πᾶσιν²³ παρέσχεν ὁμοίως.

38 Διὰ τοῦτο ἡ μὲν ἀνάστασις κοινόν ἐστι δῶρον πᾶσιν ἀνθρώποις, ἄφεσις δὲ ἁμαρτιῶν καὶ οἱ ἐν οὐρανοῖς στέφανοι καὶ ἡ βασιλεία ἐκεῖνων γίνεται μόνον, οἷς ὑπῆρξε προεισηνέγκαι τὴν ὀφειλομένην συντέλειαν, οἷ τάττουσιν ἑαυτοὺς ἐνθένδε, ὡς ἔστιν, οἰκείως ἔχειν πρὸς τὸν βίον ἐκεῖνον καὶ τὸν νυμφίον, γεννώμενοι μὲν καινῶς, ὅτι καινὸς ἐκεῖνος Ἄδᾶμ, κάλλει δὲ λάμποντες καὶ τὴν ὥραν σώζοντες, ἦν αὐτοῖς ἐνεποίησε τὸ λουτρόν, ὅτι «ώραῖος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν²⁴ ἀνθρώπων», καὶ τὴν μὲν κεφαλὴν ἐστῶσαν ἔχοντες, οἷαι τῶν ὀλυμπιονικῶν, ὅτι στέφανός ἐστιν, ὦτα δὲ ὅτι λόγος, ὀφθαλμοὺς δὲ ὅτι ἥλιος, ὄσφρησιν δὲ ὅτι καὶ μύρον ἐστὶν ὁ νυμφίος καὶ μύρον ἐκκενωθέν, σεμνοὶ δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἱματίων διὰ τὸν γᾶμον.

39 Εἶπεν. Ταῦτα δὲ καὶ πρὸς ἕτερον φέρει ζήτημα δίκαιον ὃν μὴ περιῶφθαι. Εἰ γὰρ τὸ μὲν ἐθέλειν καὶ πιστεῦσαι καὶ προσελθεῖν τῶν τοῦ βαπτίσματος δώρων ἐπιτυχεῖς γεγενῆσθαι παρεσκευάσει, τὸ δὲ ταῦτα φεύγειν καὶ τὴν μακαριότητα πᾶσαν ἐκεῖνην φεύγειν ἐστίν, τοὺς μετὰ τὸ λαβεῖν ῥίψαντας καὶ τῆς γνώμης τῆς προτέρας ἑαυτοὺς μεμψαμένους καὶ τὸν Χριστὸν ἠρνημένους, ἐπειδὴν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐφ' οἷς ἠνόμησαν, μεταγνόντες αὐτομολῶσιν, ὁ ἱερὸς θεσμός, ἀκόλουθον ὃν ἐπὶ τὸ λουτρόν αὐτοὺς ἄγειν καὶ τὰ μυστικὰ τελεῖν ἐξ ἀρχῆς ὡσάν τὸ πᾶν ἀπολωλοκότας, ὁ δὲ τῷ θεῷ μύρω τὰ σώματα αὐτοῖς ἀποσημηγνᾶμενος καὶ μηδὲν πλέον προσθεῖς τοῦ κύκλου γράφεται τῶν πιστῶν. Τί οὖν πρὸς ταῦτα εἶποι τις ἂν ἢ δυοῖν τούτων ἡμῖν τὴν πρὸς Θεὸν εὐσέβειαν δυναμένων, τοῦ τε λαβεῖν ὀφθαλμὸν ἀπὸ

23. πᾶσιν παραλ. G

24. τῶν παραλ. G

25. Ψαλμ. 45,3.

26. Ἄσμα 1,2.

σμα είναι αίτιο μόνο τῆς μακαρίας ἐν Χριστῷ ζωῆς, ὄχι τῆς ζωῆς· διότι γενικῶς σέ ὅλους τήν ἀθάνατο ζωή παρέσχε ὁ θάνατος καί ἡ ἀναβίωσις τοῦ Χριστοῦ.

38 Γι' αὐτὸ ἡ μὲν ἀνάστασις εἶναι κοινὸ δῶρο σέ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἐνῶ ἡ ἄφεσις ἁμαρτιῶν, οἱ στέφανοι στοὺς οὐρανοὺς καί ἡ βασιλεία προσφέρονται μόνο σ' ἐκείνους πού συνέβηκε νὰ προεισφέρουν τὴν ὀφειλομένη συμβολή. Προσφέρεται σ' ἐκείνους, οἱ ὅποιοι προετοιμάζουν ἑαυτοὺς ἀπὸ ἐδῶ νὰ εἶναι κατὰ τὸ δυνατὸ οἰκεῖοι πρὸς τὸ βίο ἐκεῖνο καί τὸν νυμφίο, καθῶς γεννοῦνται πάλι, διότι ὁ Ἀδάμ ἐκεῖνος ὁ δεύτερος εἶναι νέος, λάμπουν ἀπὸ κάλλος καί διατηροῦν τὴν ὠραιότητα πού τοὺς ἐδώρισε τὸ λουτρὸ, διότι αὐτὸς «σέ κάλλος εἶναι ὠραιότερος ἀπὸ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων»²⁵, ἔχουν τὴν κεφαλὴ ὑψηλὰ σὰν οἱ ὀλυμπιονῆκες, διότι ὁ νυμφίος εἶναι στέφανος, ἔχουν αὐτιά διότι εἶναι λόγος, ὀφθαλμοὺς διότι εἶναι ἥλιος, ὄσφρησι διότι εἶναι ἐπίσης μύρο καί μάλιστα μύρο χυμένο²⁶, καί εἶναι λαμπρὰ ἐνδεδυμένοι γιὰ τὸ γάμο.

39 Ἔστω λοιπόν. Αὐτὰ ὅμως φέρουν καί πρὸς ἓνα ἄλλο ζήτημα πού ὀρθὸ εἶναι νὰ μὴ παραβλεφθῆ. Ἐὰν τὴν ἐπίτευξι τῶν δώρων τοῦ βαπτίσματος μᾶς τὴν ἐξασφαλίζη τὸ νὰ τὰ θέλωμε, νὰ πιστεύωμε καί νὰ προσερχώμαστε, ἐνῶ τὸ νὰ τὰ ἀποφεύγωμε σημαίνει ἀπώλεια ὅλης ἐκείνης τῆς μακαριότητος, αὐτοὺς οἱ ὅποιοι μετὰ τὴ λῆψι των τὰ ρίπτουν καί κατηγοροῦν τοὺς ἑαυτοὺς των γιὰ τὴν προηγουμένη γνώμη τους καί ἀρνοῦνται τὸ Χριστό, ὅταν προστρέχουν στὴν Ἐκκλησία μετανοημένοι γιὰ τὶς ἀνομίες τους, ὁ ἱερὸς θεσμὸς θὰ ἔπρεπε νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ στὸ λουτρὸ καί νὰ τελέσουν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὰ μυστήρια σὰν νὰ ἔχουν χάσει τὸ πᾶν. Ἐν τούτοις ὁ ἱερεὺς σημειώνει τὰ σώματά τους μόνο μὲ τὸ θεῖο μύρο καί χωρὶς νὰ προσθέσῃ τίποτε ἄλλο τοὺς κατατάσσει στὸν κύκλο τῶν πιστῶν. Τί θὰ ἠμποροῦσε λοιπόν νὰ εἴπῃ κανεὶς σ' αὐτὰ παρὰ ὅτι, ἀφοῦ ὑπάρχουν σ' ἐμᾶς δύο στοιχεῖα πού καθιστοῦν δυνατὴ τὴν εὐσέβεια πρὸς τὸ Θεό, πρῶτα ἡ λῆψις ὀφθαλμοῦ

τῶν μυστηρίων, τοῦ τε χρῆσθαι καὶ πρὸς τὴν ἀκτῖνα ἐκείνην ὄραῖν, τοῖς προδεδωκόσι τὸν Χριστιανισμόν τὸ μὲν ἀπόλλυται, τὸ δεύτερον, ἐκεῖνο δὲ μένει, λέγω δὴ τὴν πρὸς τὸ βλέπειν ἐπιτηδειότητα καὶ παρασκευήν;

40 Αἴτιον δὲ ὅτι τὸ μὲν ἀποβαλεῖν ἔξεστι βουλομένοις, ἡμέτερον γὰρ ἢ στέρξαι τὸν ἥλιον ἢ πρὸς τὴν ἀκτῖνα μῦσαι τὸν ὀφθαλμόν, τό γε μὴν αὐτὸν ἐκκόψαι τὸν ὀφθαλμόν καὶ τὴν πλάσιν ἐκείνην παντάπασι διαφθεῖραι τῶν ἀμηγάνων ἡμῖν. Εἰ γὰρ τῶν ἐν τῇ ψυχῇ δυνάμεων, μεθ' ὧν ἡμᾶς ἡ φύσις ἐγέννησεν, οὐδ' ἠντινοῦν δυνάμεθα λύειν, ἥκιστα δὴ πάντων ἦν ἡμῖν ἀναγεννῶν αὐτὸς ἀμέσως, ἐνέθηκεν ὁ Θεός· ἐπεὶ καὶ αὐτὸ τὸ ἐν ἡμῖν ἡγουμένον, ὅ, τί ποτέ ἐστι, πλάττει καὶ διατίθησι τὸ λουτρόν, εἴτε λόγου καὶ γνώμης αὐτονομίαν, εἴθ' ἕτερον ὁτιοῦν χρῆ τοῦτο νομίσαι, ὧ πᾶσα μὲν εἴκει δύναμις τῆς ψυχῆς καὶ πρὸς τὴν ἐκείνου φέρεται κίνησιν, ἐπιτάττει δὲ οὐδὲν οὐδὲ δύναται μεταβάλλειν, ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸ ἑαυτὸ (κρεῖττον γὰρ οὐδὲν γένοιτ' ἂν ἑαυτοῦ). Καὶ μὴν οὐδὲ τὸν Θεὸν εἰκός· οὐ γὰρ ἀφέλοιτ' ἂν ὧν ἡμῖν κατέθετο δώρων οὐδέν, «ἀμεταμέλητα γὰρ τὰ χαρίσματα, φησί, τοῦ Θεοῦ», καὶ ὄλως ἄπειρος ἀγαθότης ²⁵ ὧν βούλεται πᾶν ἡμῖν ἀγαθόν, καὶ δίδωσί γε ἀλύτου τῆς τοῦ αὐτεξουσίου προεδρίας ὑποκειμένης.

41 Τοιοῦτον δὲ τὸ τοῦ βαπτίσματος ἀγαθόν. Οὐ γὰρ ἄγχει τὴν γνώμην οὐδὲ κατέχει, ἀλλὰ δύναμις οὔσα τοὺς μὲν χρωμένους ὦνησε, τοὺς δὲ μὴ χρωμένους ²⁶ οὐδὲν ἐκώλυσε μεῖναι πονηρούς, καθάπερ καὶ τὸ σῶν ἔχειν τὸν ὀφθαλμόν οὐκ ἂν προσταίῃ τοῖς ἐν σκότει ζῆν βουλομένοις· καὶ δῆλον αὐτόθεν, αὐτοὶ γὰρ οὗτοι μάρτυρες σαφεῖς οἱ μετὰ τὸ λούσασθαι καὶ τὰ ἐκεῖθεν πάντα

25. ἀγαθότητος G

26. ὦνησε τοὺς δὲ μὴ χρωμένους παραλ. G

ἀπὸ τὸ μυστήριον καὶ δεύτερον ἢ χρῆσις τοῦ καὶ ἀτένισις πρὸς τὴν ἀκτίνα ἐκείνη, ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν προδώσει τὸ Χριστιανισμό χάνουν τὸ ἕνα, τὸ δεύτερον, διατηροῦν ὅμως τὸ ἄλλο, δηλαδὴ τὴν ἐπιτηδειότητα καὶ παρασκευὴ πρὸς τὴν ὄρασι;

40 Αἴτιον τοῦ φαινομένου τούτου εἶναι ὅτι εἶναι δυνατὸ νὰ ἀποβάλωμε τὴν ἐπιτηδειότητα τῆς ὀράσεως, ἂν θέλωμε, διότι στὸ χέρι μας εἶναι ἢ νὰ δεχθοῦμε τὸν ἥλιον ἢ νὰ κλείσωμε τὸν ὀφθαλμὸ πρὸς τὴν ἀκτίνα, ἀλλὰ τὸ νὰ ἐξορύξωμε τὸν ἴδιον τὸν ὀφθαλμὸ καὶ νὰ καταστρέψωμε τελείως ἐκείνη τὴν πλάσι εἶναι ἀπὸ τὰ ἀδύνατα γιὰ μᾶς. Ἐὰν δὲν μπορούμε νὰ ἀφανίσωμε καμμιά ἀπὸ τὶς ψυχικὰς δυνάμεις μὲ τὶς ὁποῖες μᾶς ἐγέννησε ἡ φύσις, πολὺ ὀλιγώτερον μπορούμε ν' ἀφανίσωμε αὐτὴν ποὺ ἐναπέθεσε σ' ἐμᾶς ὁ Θεὸς μόλις μᾶς ἀνεγέννησε. Καὶ αὐτὸ τὸ ἡγεμονικὸ στοιχεῖον μέσα μας τὸ πλάττει καὶ τὸ ἀναπτύσσει τὸ λουτρό, ὁποιοδήποτε καὶ ἂν εἶναι αὐτό, εἴτε αὐτονομία λόγου καὶ γνώμης εἴτε ὅτιδήποτε ἄλλο θεωρήσωμε αὐτὸ στὸ ὅποιο ὑποχωρεῖ κάθε ψυχικὴ δύναμις καὶ πρὸς τὸ ὅποιο φέρεται ἡ κίνησις, τὸ ὅποιο τίποτε δὲν ὑπάρχει ποὺ νὰ μπορῇ νὰ τὸ διατάξῃ ἢ νὰ τὸ μεταβάλλῃ, ἀλλ' οὔτε αὐτὸ τὸ ἴδιον μπορεῖ νὰ μεταβάλλῃ ἑαυτὸ (διότι τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀνώτερον ἑαυτοῦ). Ἄλλ' οὔτε ὁ Θεὸς εἶναι φυσικὸ νὰ τὸ μεταβάλλῃ, διότι δὲν εἶναι νοητὸ νὰ ἀφαιρέσῃ ὁποιοδήποτε ἀπὸ τὰ δῶρα ποὺ κατέθεσε σ' ἐμᾶς, «διότι ἀμεταμέλητα εἶναι, λέγει, τὰ χαρίσματα τοῦ Θεοῦ»²⁷, καὶ γενικῶς σὰν ἄπειρος ἀγαθότης θέλει κάθε ἀγαθὸ γιὰ μᾶς καὶ μᾶς τὸ δίδει, ἀρκεῖ νὰ παραμένη ἄθικτο τὸ δικαίωμα τοῦ αὐτεξουσίου.

41 Τοιοῦτο εἶναι τὸ ἀγαθὸ τοῦ βαπτίσματος. Δὲν πιέζει τὴ γνώμη οὔτε τὴν καταλαμβάνει, ἀλλὰ εἶναι δύναμις ἡ ὁποία ὅσους τὴ χρησιμοποιοῦν τοὺς ὠφελεῖ, ὅσους δὲν τὴ χρησιμοποιοῦν δὲν τοὺς ἐμποδίζει καθόλου νὰ μείνουν πονηροί, ὅπως καὶ τὸ νὰ ἔχουν σῶο τὸν ὀφθαλμὸ δὲν ἐμποδίζει καθόλου ἐκείνους ποὺ θέλουν νὰ ζοῦν στὸ σκότος. Καὶ φανερόνεται ἀπὸ ἐδῶ σαφῶς δηλαδὴ μάρτυρες εἶναι αὐτοὶ οἱ ἴδιοι, οἱ ὁποῖοι μετὰ

λαβεῖν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀσέβειαν καὶ μοχθηρίαν ἐξενεχθέντες.

42 Διὰ ταῦτα τοίνυν τῷ μὴ τὰς ἐντεθείσας ἀποθέσθαι δυνάμεις πλάσεως δευτέρας οὐ δεομένους ὁ ἱερεὺς λούει μὲν οὐδαμῶς, χρίων δὲ πνευματικὴν ἐνίησι χάριν εὐσεβείας, οἴμαι, καὶ φόβου Θεοῦ καὶ ἀγάπης καὶ τῶν τοιούτων, ἃ τὴν προτέραν αὐτοῖς ἀνακαλεῖσθαι δύναται γνώμην· τοιαῦτα γὰρ τοῖς τελουμένοις ἔχει τὸ μύρον. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον· ἐπὶ δὲ τὰ ἐξῆς τοῦ λόγου χωρῶμεν.

43 Φανερόν μὲν οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων ὡς ἄρα τὴν ζωὴν τοῦ Χριστοῦ ζῶσιν οἱ διὰ τοῦ βαπτίσματος γεννηθέντες. Τί δὲ ἡ τοῦ Χριστοῦ ζωή; Λέγω δὴ, τί ἐστὶν ἐκεῖνο τὸ πάθος, ᾧ τοῦ βαπτίσματος ἀπολελαυκότες οἱ λελουμένοι τοῦ βίου τῷ Χριστῷ κοινωνοῦσι, δῆλον οὐπω γέγονεν ἔτι. Τούτου δὲ τὸ μὲν πλεῖστον ὑπὲρ τὸν ἀνθρώπινον λόγον· δύναμις γάρ ἐστι τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ἣ φησι Παῦλος, καὶ πρὸς βίον ἄλλον παρασκευή. Καθάπερ τοίνυν οὐκ ἔστι καταμαθεῖν ὀφθαλμῶν ἀρετὴν ἢ χρώματος χάριν μὴ τῷ φωτὶ προσαγάγοντας ²⁷ καὶ τὰ τῶν ἐργηγορότων εἰδέναι τοὺς καθεύδοντας ἕως καθεύδουσι, τὸν ἴσον τρόπον οὐδὲ τὰ καινὰ μέλη καὶ τὰς δυνάμεις, οἷς καθαρῶς πρὸς τὸν μέλλοντα βίον ἔξεστι χρῆσθαι, δυνατὸν συνιδεῖν ἐπὶ τοῦ παρόντος, τίνα τέ ἐστὶν ἀκριβῶς καὶ οἷον αὐτοῖς σύνεστι κάλλος. Δεῖ γὰρ συγενοῦς κάλλους καὶ φωτὸς καταλλήλου.

44 Καὶ μὴν μέλη Χριστοῦ ἐσμεν, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ τοῦ βαπτίσματος ἔργον. Συνέστηκε δὲ ἡ λαμπρότης τῶν μελῶν καὶ τὸ κάλλος ἐν τῇ κεφαλῇ· φαίνοιτο γὰρ ἂν οὐ καλὰ τὰ μέλη μὴ τῇ κεφαλῇ συνημμένα. Τούτων δὲ τῶν μελῶν ἡ κεφαλὴ κρύπτεται μὲν ἐπὶ τοῦ παρόντος, φανεῖται δὲ κατὰ τὸν μέλλοντα βίον· τότε δὴ καὶ τὰ μέλη λάμπει καὶ διαδειχθήσεται, ἐπειδὴν μετὰ τῆς κεφαλῆς ἀναλάμψη. Καὶ τοῦτο Παῦλος δεικνύς, «ἀπεθάνετε,

27. προσάγοντας G

28. Ἑβρ. 6,5.

τῆ λοῦσι καὶ τὴν ἀπὸ ἐκεῖ ἀπόκτησι ὅλων τῶν ἀγαθῶν ἔφθασαν στὴ χειροτέρα μοχθηρία καὶ ἀσέβεια.

42 Γι' αὐτὸ λοιπὸν, ἐπειδὴ δὲν χρειάζεται δευτέρα πλάσι, ἀφοῦ δὲν ἀπέρριψαν τὶς δυνάμεις ποὺ ἔχουν ἐντεθῆ μέσα τους, ὁ ἱερεὺς δὲν τοὺς λούει καθόλου, ἀλλὰ χρίοντας τοὺς ἐνσταλάζει πνευματικὴ χάρι εὐσεβείας, νομίζω, καὶ φόβου Θεοῦ καὶ ἀγάπης καὶ τῶν παρομοίων, ποὺ μποροῦν ν' ἀποκαταστήσουν σ' αὐτοὺς τὴν προηγουμένη γνώμη· αὕτῃ τὴν ἰσχὺ ἔχει γιὰ τοὺς μουμένους τὸ μύρο. Ἀρκετὰ εἶναι αὐτὰ ἕως ἔδῳ. Ἄς προχωρήσωμε δὲ στὴ συνέχεια τῆς διαπραγματεύσεως.

43 Εἶναι λοιπὸν φανερὸ ἀπὸ ὅσα ἐλέχθησαν ὅτι οἱ γεννηθέντες διὰ τοῦ βαπτίσματος ζοῦν τὴ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ. Τί δὲ εἶναι ἡ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ; Λέγω λοιπὸν ὅτι δὲν ἔγινε ἀκόμη φανερό, τί εἶναι ἐκείνη ἡ κατάστασις, τὴν ὁποία ἀπολαύουν οἱ λουσμένοι μὲ τὸ βάπτισμα καὶ κοινοῦν τὸ βίο μὲ τὸ Χριστό. Τὸ περισσότερο ἀπὸ αὕτῃ εἶναι ἐπάνω ἀπὸ τὸν ἀνθρώπινο λόγο· διότι, ὅπως λέγει ὁ Παῦλος, εἶναι δύνამις τοῦ μέλλοντος αἰῶνος καὶ προετοιμασία γιὰ τὸν ἄλλο βίο²⁸. Ὅπως λοιπὸν δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἀντιληφθῆ κανεὶς τὴν ἰκανότητα τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τὴ χάρι τοῦ χρώματος, ἂν δὲν τοὺς φέρη στὸ φῶς, οὔτε νὰ γνωρίσουν τὰ πράγματα τῶν ξύπνιων οἱ κοιμισμένοι ὅσο κοιμοῦνται, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ καταλάβῃ κανεὶς κατὰ τὸν παρόντα χρόνον τὰ νέα μέλη καὶ τὶς δυνάμεις ποὺ εἶναι ἐπιτρεπτὸ νὰ χρησιμοποιήσῃ καθαρῶς γιὰ τὸν μέλλοντα βίον, νὰ καταλάβῃ τί ἀκριβῶς εἶναι καὶ ποιοὶ κάλλος ἔχουν. Χρειάζεται γι' αὐτὸ συγγενὲς κάλλος καὶ κατάλληλο φῶς.

44 Καὶ ὁμως εἴμαστε μέλη Χριστοῦ, καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ ἔργο τοῦ βαπτίσματος. Συγκεντρώνεται δὲ ἡ λαμπρότης καὶ τὸ κάλλος τῶν μελῶν στὴν κεφαλὴ· τὰ μέλη δὲν θὰ ἐφαίνονταν καλά, ἂν δὲν ἦσαν συνημμένα στὴν κεφαλὴ. Αὐτῶν τῶν μελῶν ἡ κεφαλὴ κατὰ τὸ παρὸν κρύπτεται, θὰ φανῆ δὲ κατὰ τὸν μέλλοντα βίον. Τότε θὰ λάμπουν καὶ θὰ ἀναδειχθοῦν τὰ μέλη, ὅταν θ' ἀναλάμπουν μαζί μὲ τὴν κεφαλὴ. Τοῦτο θέλοντας νὰ

φησί, καὶ ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν Θεῷ· ὅταν δὲ ὁ Χριστὸς φανερωθῆ, ἡ ζωὴ ὑμῶν, τότε καὶ ὑμεῖς ἐν αὐτῷ φανερωθήσεσθε ἐν δόξῃ». Καὶ ὁ μακάριος Ἰωάννης, «οὐπω ἐφανερώθη τί ἐσμεν, ὅταν δὲ φανερωθῆ, ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα».

45 Διὰ ταῦτα νῦν τελείως μὲν τὴν δύναμιν τῆς ζωῆς ταύτης οὐκ ἔνεστι γινῶναι οὐδὲ αὐτοὺς δήπου τοὺς μακαρίους, ἀλλὰ τὸ πλεῖστον ὁμολογοῦσιν ἀγνοεῖν καὶ ἐν αἰνίγματι καὶ ἐν ἐσόπτρῳ καὶ ἐκ μέρους γινώσκειν, καὶ ἃ δὲ δύνανται γινώσκειν, οὐδὲ ταῦτα ἐν λόγῳ φανῆναι. Ἄλλ' ἐστι μὲν αἴσθησις αὐτῶν καὶ γνῶσις τοῖς γε καθαροῖς τὴν καρδίαν, ῥῆμα δὲ ἢ λόγον, ὃς ἐφαρμόσει τοῖς ἐγνωσμένοις καὶ τοῦ μακαρίου πάθους γένοιτ' ἂν σημεῖον τοῖς ἀγνοοῦσιν, ἀμήχανον εὐρεῖν. Καὶ γὰρ ἐστὶν ὧν ἤκουσεν ὁ ἀπόστολος εἰς τὸν παράδεισον καὶ τρίτον οὐρανὸν ἀρπαγείς, «ἄρῶντα ῥήματα, φησίν, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι», ἃ δὲ καὶ γινώσκεται καὶ ρηθῆναι δύναται τῆς ζωῆς καὶ τῶν ἀφανῶν ἀπόδειξιν ἔχει, τὰ τοῖς μεμνημένοις κατωρθωμένα, τὸ καινὸν ἦθος τῶν λουσαμένων οἱ τὴν τάξιν ἔσωσαν, ἢ ὑπερφυῆς ἀρετὴ καὶ τοὺς ἀνθρωπίνους νικῶσα νόμους, ἧς οὔτε σοφίαν οὔτε γυμνασίαν, οὐ τὸ πεφυκέναι οὔτε ἄλλο ὁτιοῦν ἐστὶν αἰτιᾶσθαι τῶν ἀνθρωπίνων.

46 Ἡ τε γὰρ ψυχὴ πρὸς τοιαῦτα προῦθυμήθη, οἷα μηδ' ἀναπλάσαι ῥάδιον ἦν ἀνθρώποις, τό τε σῶμα τὴν προθυμίαν οὐκ ἔσβεσεν, ἀλλὰ πόνων ἠνέσχετο τοσοῦτων, ὅσων ἐπεθύμησεν ἡ ψυχὴ· καίτοι καὶ ψυχῆς καὶ σώματος δύναμις ὄρισται, καὶ πρὸς πάντα πόνον οὔτε ταύτην οὔτε ἐκείνην ἐστάναι δυνατόν, ἀλλ' ἐστὶν οὖς δυνηθεῖσα νικῆσαι ἐπὶ τῶν ἄλλων ἢ μὲν ἀπειπε, τὸ δὲ ἐλύθη. Τῶν δὲ μακαρίων ἐκείνων ψυχῶν καὶ σωμάτων οὐδὲν ἐκράτη-

29. Κολ. 3,3.

30. Α' Ἰω. 3,2.

31. Β' Κορ. 12,4.

δείξη ὁ Παῦλος λέγει, «ἀπεθάνατε καὶ ἡ ζωὴ σας εἶναι κρυμμένη μαζί με τὸ Χριστὸ στὸ Θεό· ὅταν δὲ φανερωθῆ ὁ Χριστός, ἡ ζωὴ σας, τότε θὰ φανερωθῆτε καὶ σεῖς σ' αὐτὸν ἐνδόξως»²⁹, καὶ ὁ μακάριος Ἰωάννης, «δὲν ἐφανερώθηκε ἀκόμη τί εἴμαστε, ὅταν δὲ φανερωθῆ, θὰ εἴμαστε ὅμοιοι με αὐτόν»³⁰.

45 Γι' αὐτὸ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ γνωρίσουν τώρα τελείως τὴ δύναμι τῆς ζωῆς αὐτῆς οὔτε οἱ ἴδιοι οἱ μακάριοι, ἀλλὰ ὁμολογοῦν ὅτι κατὰ τὸ περισσότερο μέρος τὴν ἀγνοοῦν καὶ ὅτι τὴν γνωρίζουν σὰν σὲ αἶνιγμα, σὲ καθρέπτη, μερικῶς, καὶ ὅσα μποροῦν νὰ γνωρίσουν οὔτε αὐτὰ δὲν εἶναι κατορθωτὸ νὰ παρασταθοῦν με λόγο. Οἱ καθαροὶ στὴν καρδιά τὰ αἰσθάνονται καὶ τὰ γνωρίζουν, εἶναι ὅμως ἀδύνατο νὰ εὔρουν λέξι ἢ λόγο ποὺ ταιριάζει στὰ γνωριζόμενα καὶ θὰ ἤμποροῦσε νὰ γίνῃ σημεῖο τῆς μακαρίας ἐμπειρίας γιὰ τοὺς ἀγνοοῦντας. Πραγματικὰ ὑπάρχουν μερικὰ ποὺ ἄκουσε ὁ ἀπόστολος ὅταν ἀρπάχθηκε στὸν παράδεισο καὶ τὸν τρίτο οὐρανό, «ἄρρητα ῥήματα ποὺ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ λαλήσῃ ἄνθρωπος», ὅπως λέγει³¹. Ὅσα ὅμως ἀπὸ αὐτὴ τὴ ζωὴ γνωρίζονται, μποροῦν νὰ λεχθοῦν καὶ ὑποδεικνύουν τὰ ἀφανῆ, αὐτὰ εἶναι τὰ κατορθώματα τῶν μυημένων, τὸ νέο ἦθος τῶν λουσμένων ποὺ ἐκράτησαν τὴ θέσι τους, ἡ ὑπερφυῆς ἀρετὴ, ἡ ὁποία νικᾷ τοὺς ἀνθρωπίνους νόμους καὶ τῆς ὁποίας αἴτιο δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι οὔτε ἡ σοφία οὔτε ἡ ἄσκησις οὔτε ἡ φύσις οὔτε τίποτε ἄλλο ἀνθρώπινο.

46 Καὶ ἡ ψυχὴ ἔδειξε προθυμία σὲ τέτοια κατορθώματα ποὺ οὔτε νὰ φαντασθοῦν δὲν ἦταν δυνατὸ οἱ ἄνθρωποι, καὶ τὸ σῶμα δὲν ἔσβησε τὴν προθυμία, ἀλλὰ ἀνέχθηκε τόσους κόπους ὅσους ἐπεθύμησε ἡ ψυχὴ. Καὶ ὅμως ἡ δύναμις τόσο τῆς ψυχῆς ὅσο καὶ τοῦ σώματος εἶναι περιορισμένη καὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἀνθέξῃ σὲ κάθε κόπο οὔτε αὐτὴ οὔτε ἐκείνη, ἀλλὰ ἐνῶ κατορθώνει νὰ νικήσῃ μερικούς, στοὺς ἄλλους αὐτὴ ἀπελπίζεται καὶ τοῦτο διαλύεται. Τὶς μακάριες ὅμως ἐκεῖνες ψυχές καὶ τὰ

σεν, ἀλλ' ὅσαπερ ἄν ἀλγηδόνων εἶδη καὶ πόνων ²⁸ οὐδ' αὐτονομία πλάσαι λογισμῶν, τοσοῦτων ἠνέσχοντο καὶ πρὸς τοσαῦτα ἔκαρτέρησαν.

47 Καὶ οὐπω λέγω τὸ καινότερον. Οἱ γε οὐδὲ ἠνέσχοντο οὐδὲ ἔκαρτέρησαν. Οὐ γὰρ ἐλπίδι μεγίστων ἄθλων καὶ ζωῆς ἀμείνωνος τὴν παροῦσαν περιεΐδον, λέγω κρίσει τινὶ καὶ λογισμῶ πρὸς ταύτην ἀφικμένοι τὴν τόλμαν, καὶ ἐνεγκόντες μὲν, ἀηδῶς δέ, καθάπερ οἱ νοσοῦντες ἰατροῦ πῦρ καὶ μάχαιραν· ἀλλὰ τοῦτό ἐστι τὸ καινότερον ²⁹, ὅτι τὰς πληγὰς αὐτὰς ἐφίλουν, αὐτῶν ὠρέγοντο τῶν πόνων, αὐτὸν ποθεινὸν ἠγοῦντο τὸν θάνατον, καὶ εἰ μηδὲν ἄλλο προὔκειτο. Οἱ μὲν γὰρ ξίφους ἐπεθύμησαν καὶ στρεβλώσεων καὶ θανάτου, καὶ γενομένοις ἐπὶ τῆς πείρας μείζων ἦν ἡ προθυμία· οἱ δὲ διὰ βίου κακοπαθεῖν καὶ πονεῖν καὶ πόρρω πάσης ἀνέσεως ζῆν καὶ τοῦτο τροφήν³⁰ νομίζειν τὸ καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκειν· καὶ ἠκολούθησε τὸ σῶμα καὶ ἐβοήθησε κατὰ τῶν σωματικῶν ἀγωνιζομένοις νόμων. Καὶ ταῦτα οὐ δύο καὶ τρεῖς καὶ εἴκοσι, οὐδὲ ἄνδρες μόνον οὐδ' οἱ ἐν ἡλικίᾳ μόνον, ἀλλὰ μυρίοι μὲν καὶ πλῆθος ἀρίθμου κρεῖττον, ἡλικία δὲ πᾶσα ὁμοίως.

48 Τοῦτο δὲ μάλιστα δῆλον ἐγένετο ἐπὶ τῶν μαρτύρων. Τούτων γὰρ καὶ οἱ πρὸ τῶν διωγμῶν πιστοὶ καὶ οἷς ἐπ' αὐτῶν τῶν διωγμῶν τὴν ἀληθινὴν ζωὴν ὁ Χριστὸς ἐνέθηκεν, ἅμα τε ἐπεδείκνυντο τοῖς διώκταις τὴν εἰς τὸν Χριστὸν πίστιν καὶ ἀνεῖπον τοῦνομα καὶ ἐπεθύμουν ἀποθνήσκειν καὶ μιᾷ βοῇ τοὺς δημίους ἐξεκαλοῦντο, καθάπερ ἐπὶ τι φαινόμενον ἀγαθόν, ὁμοίως φερόμενοι καὶ γυναῖκες καὶ κόραι καὶ ἄνδρες καὶ παῖδες καὶ πᾶν ἐπιτήδευμα καὶ πᾶς βίος.

49 Δεῖ γὰρ καὶ τοῦτο προσθεῖναι, ὅτι μικρὰν οὐδὲ τοῦτο διαφορὰν

28. πόσων G

29. κοινότερον G

30. τροφήν G

σώματα δὲν ἐκυριάρχησε τίποτε, ἀλλὰ ὅσα εἶδη πόνων καὶ κόπων δὲν μπορεῖ οὔτε ὁ ἐλεύθερος λογισμὸς νὰ πλάσῃ, τόσα ἀνέχθηκαν καὶ τόσα ὑπέμειναν.

47 Καὶ δὲν εἶπα ἀκόμη τὸ παραδοξότερο. Δὲν ἀνέχθηκαν καὶ δὲν ὑπέμειναν ἀπλῶς. Διότι δὲν περιεφρόνησαν τὴν παροῦσα ζωὴ μὲ τὴν ἐλπίδα μεγάλων βραβείων καὶ ἀνωτέρας ζωῆς στὸ μέλλον, δηλαδή φθάνοντας σ' αὐτὴ τὴν παλληκαριά μὲ κρίσι καὶ λογισμὸ καὶ ὑποφέροντας μὲν, μὲ ἀηδία ὅμως, ὅπως οἱ ἄρρωστοὶ τὸ πῦρ καὶ τὴ μάχαιρα τοῦ ἰατροῦ· ἀλλὰ συνέβηκε τοῦτο τὸ παραδοξότατο, ὅτι ἀγαποῦσαν τὶς πληγὲς αὐτές, τοὺς ἄρεσαν οἱ κόποι, ἐθεωροῦσαν ποθητὸ τὸ θάνατο, ἔστω καὶ ἂν δὲν εὐρισκόταν ἐμπρὸς τοὺς τίποτε ἄλλο ὡς βραβεῖο. Ἄλλοι ἐπεθύμησαν ξίφος καὶ στρεβλώσεις καὶ θάνατο, καὶ ὅταν ἔφθασαν στὴν ἐμπρακτὴ δοκιμὴ ἢ προθυμία τοὺς ἦταν μεγαλυτέρα· ἄλλοι ἐπεθύμησαν νὰ κακοπαθοῦν ἰσοβίως, νὰ κοπιάζουν, νὰ ζοῦν μακριὰ ἀπὸ κάθε ἄνεσι, καὶ τρυφή νὰ θεωροῦν τὸν καθημερινὸ θάνατο· καὶ τὸ σῶμα τοὺς ἀκολούθησε καὶ τοὺς ἐβοήθησε καθὼς ἀγωνίζονταν ἐναντίον τῶν σωματικῶν νόμων. Αὐτὰ δὲ ὄχι μόνο δύο καὶ τρεῖς καὶ εἴκοσι οὔτε μόνο ἄνδρες ἢ μόνο ἐνήλικοι, ἀλλὰ μυρίοι καὶ πλῆθος ἀναρίθμητο, ὁμοίως δὲ κάθε ἡλικία.

48 Τοῦτο ἔγινε κυρίως φανερό στὴν περίπτωσι τῶν μαρτύρων. Αὐτοί, καὶ ὅσοι ἦσαν πρὸ τῶν διωγμῶν πιστοὶ καὶ σὲ ὅσους ὁ Χριστὸς ἐνέβαλε τὴν ἀληθινὴ ζωὴ κατὰ τὴ διάρκεια τῶν διωγμῶν, μαζί ἐξήγγελλαν στοὺς διώκτες τὴν πίστι στὸ Χριστὸ καὶ ἀνέφεραν τὸ ὄνομα, ἐπιθυμοῦσαν ν' ἀποθνήσκουν καὶ ἐπροκαλοῦσαν μὲ μία φωνὴ τοὺς δημίους, ὀρμώντας πρὸς τὸ θάνατο σὰν πρὸς κάτι ἀγαθὸ κατὰ ὅμοιο τρόπο, γυναῖκες καὶ κόρες, ἄνδρες καὶ παιδιὰ, κάθε ἐπάγγελμα καὶ κάθε βίος³².

49 Πρέπει μάλιστα νὰ προσθέσωμε ὅτι τοῦτο δὲν δημιουργεῖ

32. Βλ. Ἀθανασίου, Περὶ ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου 27.

εισάγει τῷ γένει. Καὶ γὰρ οὐχ ὁμοίως ἂν πρὸς ἀγῶνας ἔχοι καὶ πόνους ὃ τε ζῶν ἐν ἰδρώσι καὶ ᾧ βίος ἐστὶν ἀνειμένος, καὶ ξίφος καὶ θάνατον οὐ τοῖς αὐτοῖς ἂν ὀφθαλμοῖς ἴδοι στρατιώτης καὶ ἀθλητής. Τούτων οὐδὲν ἐκώλυσε τὴν θαυμαστὴν ἐκείνην φορὰν, οὐδὲ προσέστη τῷ μὴ πάντας ὁμοίως εἰς αὐτὴν ἀφικέσθαι τῆς φιλοσοφίας τὴν κορυφὴν, ἀλλ' ὅτι μία ἦν ἡ πάντα τίκτουσα καὶ πλάττουσα δύναμις, πάντες τὸν ἔσχατον τῆς ἀρετῆς κατελήφασιν ὄρον, καὶ τὸ ἀγαθὸν ἐτίμησαν καὶ ἐφίλησαν ὑπὲρ τὸ εἶδος τῆς φύσεως· οἱ γε ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ ψυχῶν αὐτῶν ὑπερεῖδον. Καὶ γὰρ καὶ γυναῖκες τῶν ἐπὶ σκηνῆς καὶ ἄνδρες διεφθαρμένοι καὶ τοιοῦτον πλῆθος τὸν τε λόγον ἐδέχοντο τῆς κοινῆς ἡμῶν σωτηρίας καὶ μετεπλάττοντο ³¹ τὴν καλὴν ἁρμονίαν ἁρμοζόμενοι, καὶ οὕτως ἄθρόον καὶ οὕτω ῥαδίως, ὥσπερ προσωπεῖον ἀμείβοντες.

50 Συνέβη δὲ πολλοῖς καὶ μὴ λουσαμένοις εἰς τοῦτον τελέσαι τὸν χορόν, οὓς ὕδατι μὴ βαπτισθέντας ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, αὐτὸς ἐβάπτισεν ὁ νυμφίος τῆς Ἐκκλησίας. Πολλοῖς μὲν οὖν καὶ νεφέλην οὐρανόθεν ἔδωκε καὶ ὕδωρ ἐκ γῆς αὐτόματον καὶ οὕτως ἐβάπτισε, τοὺς πλείους δὲ ἀφανῶς ἀνέπλασεν. Ὡσπερ γὰρ τὸ ὑστέρημα τοῦ Χριστοῦ τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας, Παῦλος καὶ εἰ τις κατ' ἐκεῖνον, ἀναπληροῖ, οὕτως οὐδὲν ἀπαῖδον, εἰ τὸ ὑστέρημα τῆς Ἐκκλησίας ἡ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας ἀναπληρώσει. Εἰ γὰρ ἐστὶν ἅττα μέλη τῇ κεφαλῇ δοκεῖ βοηθεῖν, πόσω δικαιότερον, ὧν ἐλλείπει τοῖς μέλεσιν, αὐτὴν προσθεῖναι τὴν κεφαλὴν; Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἂν ἔχοι τὸν τρόπον.

51 Ἀναληπτέον δ' ἂν εἴη τὸν λόγον. Ταύτην μὲν οὖν τὴν δύναμιν, ἢ τὴν τόλμαν ἐτόλμησαν καὶ τὴν προθυμίαν προὔθυμήθησαν, καὶ εἰς τέλος ἀγαγεῖν ἃ προὔθυμήθησαν ἐδυνήθησαν, ὡς οὐκ

31. μετεσκευάζοντο G

33. Φιλοσοφία κατὰ τὴν χριστιανικὴν ἀποψιν εἶναι ὁ φιλοσοφημένος καὶ σώφρων βίος.

μικρά διαφορὰ στοὺς ἀνθρώπους. Διότι δὲν δεικνύουν τὴν ἴδια διάθεσι πρὸς τοὺς ἀγῶνες καὶ τοὺς κόπους αὐτὸς ποὺ ζῆ με ἰδρῶτες καὶ αὐτὸς ποὺ ζῆ με ἄνεσι, τὸ ξίφος καὶ τὸ θάνατο δὲν βλέπουν με τὰ ἴδια μάτια ὁ στρατιώτης καὶ ὁ αὐλητής. Τίποτε ἀπὸ αὐτὰ ὅμως δὲν ἐσταμάτησε ἐκείνη τὴ θαυμασία ὀρμὴ καὶ δὲν ἐμπόδισε νὰ φθάσουν ὅλοι ὁμοίως στὴν κορυφὴ τῆς φιλοσοφίας ³³, ἀλλὰ, ἐπειδὴ μία ἦταν ἡ δύναμις ποὺ ἐγεννοῦσε καὶ ἐπλαττε, ὅλοι κατέλαβαν τὸ τελευταῖο ὄριο τῆς ἀρετῆς, ἐτίμησαν καὶ ἀγάπησαν τὸ ἀγαθὸ ἐπάνω ἀπὸ ὅ,τι ἀρμόζει στὴ φύσι, ἀφοῦ μάλιστα γιὰ χάρι του περιεφρόνησαν καὶ τὴ ζωὴ τους. Ἀκόμη καὶ γυναῖκες τῆς σκηνῆς καὶ ἄνδρες διεφθαρμένοι, καὶ μάλιστα πολυάριθμοι, ἐδέχονταν τὸ λόγο τῆς κοινῆς σωτηρίας μας καὶ μεταπλάττονταν συναρμοζόμενοι στὴν καλὴ ἀρμονία, τόσο ἀπότομα μάλιστα καὶ τόσο εὐκόλα, σὰν νὰ ἄλλασσαν προσωπεῖο.

50 Συνέβηκε δὲ νὰ ἐνταχθοῦν σ' αὐτὸν τὸ χορὸ τῶν μαρτύρων καὶ πολλοὶ ἄλουστοι, τοὺς ὁποίους ὡς ἀβαπτίστους ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίᾳ ἐβάπτισε ὁ ἴδιος ὁ νυμφίος τῆς Ἐκκλησίας. Σὲ πολλοὺς μάλιστα ἔδωσε καὶ νεφέλη ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ ὕδωρ αὐτόματο ἀπὸ τὴ γῆ καὶ ἔτσι τοὺς ἐβάπτισε, ἀλλὰ τοὺς περισσοτέρους ἀνέπλασε ἀφανῶς. Ὅπως τὸ ὑστέρημα τοῦ Χριστοῦ ἀναπληρώνουν τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Παῦλος καὶ οἱ ὅμοιοί του ³⁴, ἔτσι δὲν εἶναι καθόλου ἀνάρμοστο, ἂν τὸ ὑστέρημα τῆς Ἐκκλησίας ἀναπληρώσῃ ἡ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Χριστός. Ἄν ὑπάρχουν μέλη ποὺ θεωρεῖται ὅτι μποροῦν νὰ βοηθήσουν τὴν κεφαλὴ, πόσο δικαιότερο δὲν θὰ ἦταν νὰ προσθέσῃ ἡ ἴδια ἡ κεφαλὴ ὅσα λείπουν στὰ μέλη; Ἐτσι ἔχουν αὐτὰ τὰ πράγματα.

51 Θὰ ἔπρεπε ὅμως νὰ συνεχίσωμε τὴ διαπραγματεύσει. Ὅτι λοιπὸν δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ εὐρεθῇ στὴ φύσι τῶν ἀνθρώπων αὐτὴ ἡ δύναμις, με τὴν ὁποία ἔδειξαν ἐκείνη τὴν τόλμη καὶ ἐκείνη τὴν προθυμία, καὶ κατώρθωσαν νὰ πραγματοποιη-

34. Κολ. 1,24.

ἔστιν εὐρεῖν ἐν τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων, οὐκ ἂν οὐδὲ λόγου δέοι δεικνύναι· λοιποῦ δὲ ὄντος ἐξ ἀνάγκης, αἰτίαν τούτων τιθέναι τὴν τοῦ βαπτίσματος χάριν, ζητῶμεν ἔτι τὸν τρόπον, ὅπως ταῦτα αὐτοὺς εἰργάσατο τὸ λουτρόν. Φανερόν μὲν οὖν, ὡς ἄρα ἐρώντων ἦσαν οἱ πόνοι καὶ οἱ ἀγῶνες ἐκεῖνοι, καὶ τὰ Χριστοῦ βέλη καὶ φίλτρα πρὸς ταύτην αὐτοὺς ἐξήγαγε τὴν καινοτομίαν· τί δὲ τῶν ἐρώντων τὸ αἷτιον, καὶ τί παθόντες οὕτως ἐφίλησαν, καὶ πόθεν τὸ πῦρ ἐδέξαντο, τοῦτο σκοπῶμεν ἤδη.

52 Καὶ γὰρ ἔστι μὲν τὸ εἰδέναι τοῦ φιλεῖν αἷτιον, καὶ τοῦτο ἐκεῖνο τίκτει, καὶ οὐκ ἔστι λαβεῖν ἔρωτα τῶν καλῶν οὐδενὸς μὴ καταμαθόντα ὡς ἔχει κάλλους· ἐπεὶ δὲ τὸ εἰδέναι τοῦτο συμβαίνει μὲν μάλιστα καὶ τελείως, συμβαίνει δὲ ἀτελῶς ἔχειν, εἰκὸς ἂν εἴη καὶ τὸ φίλτρον ὁμοίως ἔχειν· καὶ τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἃ μὲν γινώσκειται τελείως καὶ φιλεῖται τελείως καὶ ὡσπερ τοσῶδε κάλλει προσῆκε, τῶν δὲ μὴ σφόδρα φανερῶν τοῖς ἐρῶσι καὶ ὁ ἔρος ἀσθενῶς ἔχει. Οὐκοῦν ἐκεῖνο γίνεται δῆλον, ὡς ἐπίγνωσιν τινα Θεοῦ καὶ αἴσθησιν αὐτοῖς ἐνέθηκε τὸ λουτρόν, καὶ τὸν καλὸν σαφῶς ἔγνωσαν καὶ τῆς ὥρας ἤσθοντο καὶ ἐγεύσαντο τοῦ κάλλους ἐκείνου.

53 Λέγω δὴ πείρα τινὲς τελεώτερον ἢ διδασκαλία δύνανται γνωρίσαι καταμαθόντες. Διττῆς γὰρ ἡμῖν τῆς τῶν πραγμάτων γνώσεως οὐσης, τῆς μὲν ἦν ἂν τις ἀκοῇ τύχοι λαβών, τῆς δὲ ἦν δι' ἑαυτοῦ καταμάθοι, ἐκείνως μὲν οὐκ αὐτοῦ τοῦ πράγματος ἀπτόμεθα, ἀλλ' ὡσπερ ἐν εἰκόνι τινὲς τοῖς λόγοις ὁρῶμεν, καὶ οὐδ' ἀκριβῶς αὐτοῦ τοῦ εἶδους εἰκόνι, καὶ γὰρ ἀμήχανον αὐτῷ παντάπασιν ὁμοιον εὐρεῖν ἐν τοῖς οὐσιν, ὧ παραδείγματι χρησαμένοις εἰς τὴν ἐκείνου γνώσιν ἀρκέσει, τὸ δὲ πείραν λαβεῖν αὐτοῖς ἔστι τοῖς πράγμασιν ἐντυχεῖν. Ὅθεν ἐνταῦθα μὲν αὐτὸ τὸ εἶδος τῇ ψυχῇ προσβάλλει καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἀνίστησι καθάπερ ἴχνος

σούν ὅσα ἐπροθυμοποιήθηκαν, δὲν χρειάζεται καμμιά συζήτηση. Ἄφοῦ δὲ ἀναγκαστικὰ μένει νὰ δεχθοῦμε ὡς αἰτία τούτων τὴ χάρι τοῦ βαπτίσματος, ἄς ζητήσωμε τώρα τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο τοὺς τὰ ἐπεξεργάσθηκε τὸ λουτρό. Εἶναι λοιπὸν φανερὸ ὅτι ἐκεῖνοι οἱ κόποι καὶ οἱ ἀγῶνες ἦσαν ἀνθρώπων ἐρωτευμένων καὶ ὅτι τοὺς ὠδήγησαν σ' αὐτὴν τὴ θαυμαστὴ συμπεριφορᾶ τὰ βέλη τοῦ Χριστοῦ καὶ τὰ φίλτρα. Ἄς ἐξετάσωμε ἤδη ποιὸ εἶναι τὸ αἷτιο τοῦ ἔρωτος, τί ὑπέστησαν ὥστε ν' ἀγαπήσουν ἔτσι, ἀπὸ ποῦ ἐδέχθησαν τὸ πῦρ.

52 Βέβαια αἷτιο τῆς ἀγάπης εἶναι ἡ γνῶσις, αὐτὴ γεννᾷ ἐκείνην καὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ καταληφθῇ κανεὶς ἀπὸ ἔρωτα γιὰ ὁποιοδήποτε καλὸ, ἂν δὲν ἐξακριβῶση πόσο κάλλος ἔχει. Ἐπειδὴ δὲ αὐτὴ ἡ γνῶσις συμβαίνει ἄλλοτε νὰ εἶναι τελεία, ἄλλοτε δὲ ἀτελής, εἶναι εὐλόγο ὁμοίως νὰ εἶναι καὶ τὸ φίλτρο. Ἔτσι ἀπὸ τὰ καλὰ καὶ ἀγαθὰ ὅσα γνωρίζονται τελείως, καὶ ἀγαποῦνται τελείως, ὅπως ἀρμόζει σὲ τόσο κάλλος, ἐνῶ γιὰ ἐκεῖνα ποὺ δὲν εἶναι πολὺ φανερά στοὺς ἐραστὰς καὶ ὁ ἔρωτος εἶναι ἀσθενής. Ἀποδεικνύεται ἐπομένως ὅτι τὸ λουτρό τοὺς ἐνέβαλε κάποια ἐπίγνωσι Θεοῦ καὶ αἴσθησι, καὶ ἔτσι ἐγνώρισαν σαφῶς τὸν καλὸ, αἰσθάνθησαν τὴν ὠραιότητα καὶ ἐγεύθησαν τὸ κάλλος ἐκείνου.

53 Λέγω λοιπὸν ὅτι μποροῦν νὰ γνωρίσουν μαθαίνοντας τελειότερα μὲ τὴν πείρα παρά μὲ τὴ διδασκαλία. Ἐφ' ὅσον ἡ γνῶσις τῶν πραγμάτων εἶναι σ' ἐμᾶς διττὴ, ἡ πρώτη ὅταν μαθαίνη κανεὶς μὲ τὴν ἀκοή, ἡ δευτέρα ὅταν μαθαίνη μόνος μὲ τὴν πείρα του, μὲ τὸν πρῶτο τρόπο δὲν ἐγγίζομε τὸ ἴδιο τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ τὸ βλέπομε μὲ τοὺς λόγους σὰν σὲ εἰκόνα, καὶ μάλιστα εἰκόνα ὄχι ἀκριβῶς αὐτοῦ τοῦ εἴδους, διότι εἶναι ἀδύνατο νὰ εὕρωμε στὰ ὄντα κάτι ἐντελῶς ὅμοιο μὲ αὐτό, ὥστε χρησιμοποιώντας τὸ παράδειγμα νὰ μᾶς ἀρκέση γιὰ τὴ γνῶσι ἐκείνου· ὁ δεύτερος ὁμοῦς τρόπος, ἡ πρόσληψι διὰ τῆς πείρας, σημαίνει συνάντησι μὲ τὰ ἴδια τὰ πράγματα. Ὡστε ἐδῶ μὲν τὸ ἴδιο τὸ εἶδος τοῦ ἀντικειμένου προσβάλλει τὴν ψυχὴ καὶ διεγείρει τὴν ἐπιθυμίαν σὰν ἐκτύπωμα σύμμετρο

τῷ κάλλει σύμμετρον, ἐκεῖ δὲ τῆς μὲν ἰδέας αὐτῆς τῆς ἰδίας τοῦ πράγματος ἀπολειφθέντες, ἐξ ὧν δὲ κοινωνεῖ τοῖς ἄλλοις, ἀσαφῆ τινα καὶ ἀμυδρὰν εἰκόνα λαβόντες αὐτοῦ ταύτη μετροῦμεν τὸν περὶ τὸ πρᾶγμα πόθον. Ὅθεν οὐ φιλοῦμεν ὅσον ἐκεῖνο φιλητόν, οὐδὲ πάσχομεν ὅσον ἐκεῖνο δύναται δοῦν αὐτοῦ τοῦ εἶδους μὴ γεγευμένοι ³².

54 Καθάπερ γὰρ διάφορον εἶδος τῆς οὐσίας ἐκάστου καὶ διάφορον ἐντίθησι τῇ ψυχῇ λόγον, οὕτω καὶ φίλτρον. Οὐκοῦν ἢ τοῦ Σωτῆρος ἐν ἡμῖν ἀγάπη ὅταν μὲν οὐδὲν ἐπιδείξηται καινὸν οὐδ' ὑπερφυές, δῆλοι καθέσταμεν ὡς ἄρα μόναις ἐνετύχομεν ταῖς περὶ αὐτοῦ φωναῖς· ἐξ ὧν πῶς μὲν ἂν γένοιτο γνῶναι καλῶς, ὧ μὴδὲν ὁμοιον ἔστιν εὐρεῖν, οὐδ' ὁ κοινὸν αὐτῷ καὶ τοῖς ἄλλοις οὐδὲ πρὸς ὁ παράδειγμα ἀναφέρεται, οὐδ' οἷς ἐκεῖνος παράδειγμα; πῶς δὲ καταμαθεῖν μὲν τὸ κάλλος, φιλησαι δὲ τοῦ κάλλους ἀξίως; Οἷς δὲ τοιοῦτος ἐγένετο πόθος, ὥστε τῆς φύσεως μὲν ἐκστῆναι, μείζω δὲ καὶ προθυμηθῆναι καὶ δυνηθῆναι ἢ προσῆκεν ἀνθρώποις ἐνθυμηθῆναι, τούτους αὐτὸς ἔτρωσεν ὁ νυμφίος· αὐτὸς ἐνήκεν ἀκτῖνά τινα τοῦ κάλλους τοῖς ὀφθαλμοῖς. Τὸ γὰρ μέγεθος τοῦ τραύματος μηνύει τὸ βέλος, καὶ ὁ πόθος τὸν τρώσαντα δείκνυσιν· καὶ τούτῳ διήνεγκε τῆς Παλαιᾶς ἢ Καινῆ Διαθήκης καὶ τούτῳ ἄμεινον εἶχεν, ὅτι τότε μὲν λόγος ἦν ὁ παιδεύων, νῦν δὲ αὐτὸς παρῶν ὁ Χριστὸς ἀρξήτόν τινα τρόπον διατίθησι καὶ πλάττει τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχάς. Λόγῳ γὰρ καὶ διδασκαλία καὶ νόμοις οὐκ ἐνῆν ἀφικέσθαι τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸ ζητούμενον τέλος. Εἰ γὰρ ἐνῆν λόγοις, οὐκ ἂν ἐδέησεν ἔργων καὶ τούτων ὑπερφυῶν, Θεοῦ σαρκουμένου καὶ σταυρουμένου καὶ ἀποθνήσκοντος.

55 Τοῦτο δὲ δῆλον ἐγένετο ἐξ ἀρχῆς ἐξ αὐτῶν τῶν πατέρων ³³ ἡμῖν τῆς εὐσεβείας, τῶν ³⁴ ἀποστόλων. Πάσης γὰρ ἀπολελανκότες

32. γεγευμένοι G

33. πατρῶν G

34. καὶ τῶν G

πρὸς τὸ κάλλος, ἐκεῖ δὲ ὑπολειπόμαστε τῆς ἰδίας τῆς ἰδέας τοῦ πράγματος καί, λαμβάνοντας μία ἀσαφῆ καὶ ἀμυδρὰ εἰκόνα αὐτοῦ ἀπὸ τῆς σχέσεως του μὲ τὰ ἄλλα, ἀναπτύσσομε κατὰ τὸ μέτρο της τὸν πόθο πρὸς τὸ πρᾶγμα. Γι' αὐτὸ δὲν ἀγαποῦμε ὅσο ἐκεῖνο εἶναι ἀγαπητὸ οὔτε ἐπηρεαζόμαστε ὅσο μπορεῖ ἐκεῖνο νὰ ἐνεργῇ, ἀφοῦ δὲν ἔχομε γευθῆ τὸ ἴδιο τὸ εἶδος.

54 Ὅπως δηλαδὴ διάφορο εἶναι τὸ εἶδος τῆς οὐσίας κάθε πράγματος καὶ ἐμβάλλει στὴν ψυχὴ διάφορη ἔννοια, ἔτσι ὑπάρχει καὶ διάφορο φίλτρο. Ἐπομένως ὅταν ἡ μέσα μας ἀγάπη τοῦ Σωτῆρος δὲν ἐπιδείξη τίποτε θαυμαστὸ ἢ ὑπερφυές, εἶναι φανερὸ ὅτι συναντήσαμε μόνο τοὺς λόγους γι' αὐτόν· ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς λόγους πῶς θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ γνωρίσωμε καλῶς ἐκεῖνον πρὸς τὸν ὁποῖο δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ εὐρεθῆ τίποτε ὅμοιο οὔτε κάτι ποὺ εἶναι κοινὸ μὲ αὐτόν καὶ τοὺς ἄλλους οὔτε παράδειγμα πρὸς τὸ ὁποῖο ἀναφέρεται; Πῶς θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ συλλάβωμε τὸ κάλλος καὶ ν' ἀγαπήσωμε ἐπαξίως πρὸς τὸ κάλλος; Ὅσοι ὅμως ἀπέκτησαν τόσο μεγάλο πόθο, ὥστε νὰ ἐκστοῦν ἀπὸ τῆ φύσι νὰ προθυμοποιηθοῦν δὲ καὶ νὰ κατορθώσουν μεγαλύτερα ἀπὸ ὅσα εἶναι φυσικὸ νὰ ἀναλογίζωνται οἱ ἄνθρωποι, αὐτοὶ ἐτραυματίσθησαν ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ νυμφίον· αὐτὸς ἐνέβαλε κάποια ἀκτίνα τοῦ κάλλους στοὺς ὀφθαλμοὺς. Τὸ μέγεθος τοῦ τραύματος μηνύει τὸ βέλος καὶ ὁ πόθος δεικνύει τὸν τραυματίσαντα. Σ' αὐτὸ διαφέρει ἀπὸ τὴν Παλαιὰ ἢ Καινὴ Διαθήκη καὶ σ' αὐτὸ ὑπερτερεῖ, ὅτι τότε μὲν παιδευτῆς ἦταν ὁ λόγος, τώρα δὲ ὁ ἴδιος ὁ Χριστός, παρῶν κατὰ ἓνα ἄρρητο τρόπο, ρυθμίζει καὶ διαπλάττει τῆς ψυχῆς τῶν ἀνθρώπων. Μὲ λόγο καὶ διδασκαλία καὶ νόμους δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ φθάσουν οἱ ἄνθρωποι στὸ ζητούμενο τέλος. Ἄν ἦταν δυνατὸ νὰ γίνῃ τοῦτο μὲ λόγους, δὲν θὰ ἐχρειάζονταν τὰ ἔργα, καὶ μάλιστα ὑπερφυῆ, μὲ τὴν σάρκωσι καὶ τὴν σταύρωσι καὶ τὸ θάνατο τοῦ Θεοῦ.

55 Τοῦτο ἔγινε σ' ἐμᾶς φανερὸ ἀπὸ τὴν ἀρχή, ἀπὸ τοὺς πατέρες τῆς εὐσεβείας, τοὺς ἀποστόλους. Αὐτοὶ, ἐνῶ ἀπήλαυσαν ὅλη

διδασκαλίας καὶ ταῦτα αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος καὶ θεαταὶ γενόμενοι πάντων, καὶ ὧν κατέθετο τῇ φύσει χαρίτων καὶ ὧν ἠνέσχετο ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὡς ἀποθανῶν ἀνεβίω καὶ ὡς κατειλήφει τὸν οὐρανόν, καὶ ταῦτα πάντα καταμαθόντες, ὁμως οὐδὲν καινὸν οὐδὲ γενναῖον οὐδὲ πνευματικὸν οὐδὲ τοῦ παλαιοῦ βέλτιον ἐπεδείξαντο, ἕως ἐβαπτίσαντο.

56 Γενομένου δὲ αὐτοῖς τοῦ βαπτίσματος καὶ τοῦ Παρακλήτου ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν ἐμπεσόντος, αὐτοὶ τε ἐγένοντο καινοὶ καὶ ζωῆς ἐπελάβοντο καινῆς καὶ τοῖς ἄλλοις ἠγήσαντο, καὶ τὸν περὶ Χριστὸν πόθον καὶ ἑαυτοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνῆψαν. Εἰ γὰρ καὶ τῷ ἡλίῳ παρῆσαν καὶ διαίτης ἐκοινώνουν καὶ λόγων, ἀλλ' ἦν ἀίσθησις αὐτοῖς τῆς ἀκτίνος οὐπω, μὴ δεξαμένοις τὸ πνευματικὸν ἐκείνο λουτρόν. Τὸν ἴσον δὴ τρόπον καὶ τοὺς ἁγίους ἐξῆς ἅπαντας ἐτελείωσεν ὁ Θεός· καὶ ἐπέγνωσαν αὐτὸν καὶ ἐφίλησαν, οὐ λόγοις παρακληθέντες ψιλοῖς, ἀλλὰ τῇ τοῦ λουτροῦ δυνάμει διατεθέντες, αὐτοῦ πλάττοντος καὶ διατιθέντος τοῦ φιλουμένου, ὃς κτίζει καρδίαν καθαρὰν³⁵ καὶ ἀφαιρεῖται μὲν τὴν λιθίνην, δίδωσι δὲ καρδίαν σαρκίνην³⁶, τὴν ἀναισθησίαν ἐκβάλλων, καὶ γράφει μὲν, ἀλλ' ἢ φησι Παῦλος, «οὐκ ἐν πλαξὶ λιθίναις, ἀλλ' ἐν πλαξὶ καρδίας σαρκίνας», καὶ οὐ νόμον ἀπλῶς, ἀλλὰ τὸν νομοθέτην αὐτόν, αὐτὸς ἑαυτόν. Τοῦτο δὲ πολλοῖς τῶν ἁγίων καὶ φανερώτατα διεδείχθη, οὓς, μῆτε λόγοις τάληθές μαθεῖν δυνηθέντας μῆτε θαύμασι τὴν τοῦ κηρυττομένου δύναμιν ἐπιγνόντας Χριστιανούς ἀκριβεῖς ἄθροον ἀπέδειξε δεξάμενον τὸ λουτρόν.

57 Πορφύριος γοῦν ὁ μακάριος ἐπὶ τῶν καιρῶν γενόμενος ἐκείνων, ἐν οἷς ὁ τοῦ Χριστοῦ νόμος πάσης ἐκράτει τῆς οἰκουμένης, καὶ

35. σαρκίαν G

36. καὶ ἀφαιρεῖται . . . σαρκίνην παραλ. G

35. Ἰεζ. 11,19.

36. Β' Κορ. 3,3.

37. Ἀπὸ τοὺς δύο ἡθοποιοὺς μὲ τὸ ὄνομα Πορφύριος ποὺ ἐδέχθησαν τὸ

τῆ διδασκαλία, καὶ μάλιστα ἀπὸ αὐτὸν τὸ Σωτῆρα, καὶ ἔγιναν θεαταὶ ὄλων, τῶν χαρίτων ποῦ κατέθεσε στὴ φύσι καὶ τῶν παθῶν ποῦ ὑπέμεινε γιὰ χάρι τῶν ἀνθρώπων, πῶς μετὰ τὸ θάνατο ἀναβίωσε καὶ πῶς κατέλαβε τὸν οὐρανό, καὶ ἐνῶ ἔγνώρισαν ὅλα αὐτά, ὅμως δὲν ἐπέδειξαν τίποτε θαυμαστὸ οὔτε γενναῖο οὔτε πνευματικὸ οὔτε καλύτερο τῶν παλαιῶν, ἕως ὅτου ἐβαπτίσθηκαν.

56 Ὅταν ὅμως ὑποβλήθηκαν στὸ βάπτισμα καὶ εἰσῆλθε στὶς ψυχές τους ὁ Παράκλητος, αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἔγιναν νέοι ἀφοῦ ἔλαβαν νέα ζωὴ, καὶ κατέστησαν ἡγέτες τῶν ἄλλων, ἀναψαν τὸν πόθο γιὰ τὸ Χριστὸ στοὺς ἑαυτοὺς των καὶ στοὺς ἄλλους. Πρωτύτερα, μολονὸτι εὐρίσκονταν δίπλα στὸν ἥλιο καὶ συμμερίζονταν τὴ δίαιτά του καὶ τοὺς λόγους του, δὲν εἶχαν ἀκόμη αἴσθησι τῆς ἀκτίνος, διότι δὲν εἶχαν δεχθῆ ἐκεῖνο τὸ πνευματικὸ λουτρό. Κατὰ τὸν ἴδιο λοιπὸν τρόπο ἐτελείωσε ὁ Θεὸς ὄλους τοὺς ἁγίους στὴ συνέχεια· ἔτσι τὸν ἐπέγνωσαν καὶ τὸν ἀγάπησαν, ὄχι μὲ τὴν παρακίνησι γυμνῶν λόγων ἀλλὰ μὲ τὴ ρύθμισι διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ λουτροῦ, μὲ πλάστη καὶ ρυθμιστὴ τὸν ἴδιο τὸν ἀγαπώμενο, ὁ ὁποῖος κτίζει καρδιὰ καθαρὰ, ἀφαιρεῖ τὴ λιθίνη καρδιὰ καὶ δίδει σαρκίνη ³⁵, καί, ὅπως λέγει ὁ Παῦλος, γράφει «ὄχι σὲ λίθινες πλάκες, ἀλλὰ σὲ πλάκες καρδιᾶς σάρκινες» ³⁶, γράφει δὲ ὄχι ἀπλῶς νόμο, ἀλλὰ τὸν ἴδιο τὸν νομοθέτη, αὐτὸς τὸν ἑαυτό του. Τοῦτο ἐδείχθηκε φανερώτατα σὲ πολλοὺς ἁγίους, τοὺς ὁποῖους, ἂν καὶ δὲν κατῴρθωσαν νὰ μάθουν τὴν ἀλήθεια μὲ λόγους οὔτε νὰ γνωρίσουν τὴ δύναμι τοῦ κηρυσσομένου μὲ θαύματα, ἀνέδειξε ἐξαφνικὰ ἀκριβεῖς Χριστιανοὺς τὸ λουτρό ποῦ τοὺς ἐδέχθηκε .

57 Ἐνα παράδειγμα εἶναι ὁ μακάριος Πορφύριος ³⁷ ποῦ ἔζησε τὸν καιρὸ ἐκεῖνο ποῦ ἐπικρατοῦσε σὲ ὅλη τὴν οἰκουμένη ὁ νό-

---

Χριστιανισμό σὲ εἰδικές συνθήκες ἐδῶ πρόκειται γιὰ τὸ δεύτερο ποῦ ἔζησε ἐπὶ Ἰουλιανοῦ καὶ ὄχι γιὰ τὸν πρῶτο ποῦ ἔζησε ἐπὶ Αὐρηλιανοῦ. Ἑορτάζεται στὶς 15 Σεπτεμβρίου.

τῆς μὲν φωνῆς τῶν κηρύκων ἤκουσαν ἄνθρωποι πάντες, τρόπαια δὲ μαρτυρικοῖς ἀγῶσιν ἐπήγγυτο πανταχοῦ φωνῆς λαμπρότερον τῷ Χριστῷ τὴν ἀληθῆ θεότητα μαρτυροῦντα, καὶ μυρίων μὲν ἀκούσας λόγων, τοσοῦτων δὲ ἀριστέων καὶ θαυμάτων γενόμενος θεατῆς, ὅμως ἔμενε πλανώμενος καὶ τὸ ψεῦδος τῆς ἀληθείας ἔμπροσθεν ἄγων. Ἐπεὶ δὲ ἐβαπτίσθη, καὶ τοῦτο παίζων, οὐ Χριστιανὸς ἦν εὐθὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸν τὸν τῶν μαρτύρων ἐτέλεσε χορόν. Καὶ γὰρ μῖμος ὢν καὶ τοῦτ' αὐτὸ ποιούμενος ἔργον, ἐτόλμησε καὶ ταύτην τὴν τόλμαν, ὡς δὴ γέλωτα κινήσων, καὶ προσέπαιξε τὸ λουτρὸν καὶ ἐβάπτισεν ἑαυτόν, εἰς ὕδωρ καθεῖς, ἐπὶ τοῦ θεάτρου τὴν Τριάδα ἀναβοήσας. Καὶ οἱ μὲν ἐγέλων, οἷς ἐπεδείκνυτο τὸ δρᾶμα, τῷ δὲ οὐκέτι γέλως ἦν οὐδὲ σκηνη τὰ παρόντα, ἀλλ' ὡς ἀληθῶς γέννησις καὶ ἀνάπλασις καὶ τοῦτ' αὐτό, ὅπερ ἐστὶ τὸ μυστήριον. Ἐξῆλθε γὰρ ἀντὶ μίμου ψυχὴν ἔχων μαρτυρικὴν, σῶμα γενναῖον ὥσπερ εἰς φιλοσοφίαν ἠσκημένον καὶ πόνους, γλῶσσαν ἐφελκομένην ἀντὶ γέλωτος τυράννου θυμόν· καὶ οὕτως ἐσπούδασεν ὁ διὰ βίου παίζων ἐκεῖνος, καὶ οὕτω περὶ τὸν Χριστὸν προὔθυμήθη, ὥστε πολλῶν ἀνασχόμενος βασάνων ἠδέως ἀπέθνησκεν, ἵνα μηδὲ τῇ γλώττῃ προδοῦ τὸ φίλτρον.

58 Οὕτω καὶ Γελάσιος τὸν Χριστὸν ἐφίλησε καὶ τοῦτον ἔγνω τὸν τρόπον. Καὶ ὡς ἔοικε, προσῆλθε μὲν ἑκάτερος³⁷ ἐχθρῶς ἔχων καὶ πολεμίως· ἐπεὶ δὲ τὸν ὀφθαλμὸν αὐτῷ τῆς ψυχῆς ἀνέωξεν ὁ πολεμούμενος καὶ τὴν οἰκειάν ἔδειξεν ὥραν, ἐξέστη τε εὐθὺς ἐπὶ τῷ κάλλει καὶ τὴν ἐναντιωτάτην ἐπεδείξατο γνώμην καὶ ἦν ἐραστῆς ἀντὶ πολεμίου. Καὶ γὰρ ἔκστασις ἦν ὁ ἔρως ἐκεῖνος, ὅτι τοὺς ἀλόντας ἐκτὸς τῶν ἀνθρωπίνων ἤγαγεν ὄρων· καὶ τοῦτο δεικνὺς ὁ προφήτης, «ἐκστήσονται, φησί, πολλοὶ ἐπὶ σοί», ἐν οἷς περὶ τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ θανάτου πρὸς τὸν Χριστὸν διαλε-

37. ἐκατέρως Χρήστου ἑκάτερος Κώδ. G

38. Ἐξῆσε στήν ἐποχὴ τοῦ Διοκλητιανοῦ κατὰ τὶς ἀρχὰς τοῦ δ' αἰῶνος. Ἐορτάζεται στὶς 27 Φεβρουαρίου.

μος τοῦ Χριστοῦ. Ἐνῶ τότε ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἄκουαν τῆ φωνῆ τῶν κηρύκων, παντοῦ δὲ ἐστήνονταν τρόπαια μὲ μαρτυρικούς ἀγῶνες ποὺ ἐμαρτυροῦσαν λαμπρότερα ἀπὸ φωνὴ τὴν ἀληθινὴ θεότητα τοῦ Χριστοῦ, αὐτὸς ἂν καὶ ἄκουσε μυρίους λόγους καὶ ἔγινε θεατῆς τόσων ἀγωνιστῶν καὶ θαυμάτων, ὅμως ἐπέμενε στὴν πλάνη καὶ στὴν προτίμησι τοῦ ψεύδους ἀπὸ τὴν ἀλήθεια. Ὅταν ὅμως ἐβαπτίσθηκε, καὶ μάλιστα παίζοντας, δὲν ἔγινε μόνο Χριστιανὸς ἀμέσως, ἀλλὰ καὶ ἐντάχθηκε στὸν χορὸ τῶν μαρτύρων. Ἐνῶ ἦταν μῖμος καὶ ἀσκοῦσε τὸ ἔργο του αὐτό, ἐτόλμησε καὶ αὐτὴ τὴν τόλμη, μὲ τὴν πρόθεσι νὰ κινήσῃ τὸν γέλωτα· διεκωμώδησε τὸ λουτρὸ καὶ ἐβάπτισε τὸν ἑαυτό του καταδυόμενος στὸ ὕδωρ μέσα στὸ θέατρο καὶ ἀναβοώντας τὴν Τριάδα. Ἐκεῖνοι ποὺ παρακολουθοῦσαν τὸ θέατρο ἐγελοῦσαν, γι' αὐτὸν ὅμως δὲν ἦσαν πλέον γελοῖα οὔτε θεατρικὴ σκηνὴ τὰ παρόντα, ἀλλ' ἀληθινὴ γέννησις καὶ ἀνάπλησις, ἦσαν αὐτὸ ποὺ παριστάνει τὸ μυστήριον. Ἔτσι ἐξῆλθε ἀπὸ τὴν κολυμβήθρα ἔχοντας ψυχὴ μάρτυρος ἀντὶ μίμου, σῶμα γενναῖο σὰν ἀσκημένο στὴ φιλοσοφία καὶ τοὺς πόνους, γλῶσσα ποὺ εἴλκυε ἀντὶ τοῦ γέλωτος τὸ θυμὸ τοῦ τυράννου. Τόσο ἐσοβαρεύθηκε ἐκεῖνος ποὺ σ' ὅλη του τὴ ζωὴ ἔπαιζε, τόση προθυμία γιὰ τὸ Χριστὸ ἔδειξε, ὥστε, ἀφοῦ ἐδέχθηκε πολλὰ βασανιστήρια, ἀπέθανε εὐχαρίστως, γιὰ νὰ μὴ προδώσῃ οὔτε μὲ τὴ γλῶσσα τὴν ἀγάπη.

58 Ἔτσι ἀγάπησε τὸ Χριστὸ καὶ ὁ Γελάσιος καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο τὸν ἐγνώρισε ³⁸. Ὅπως φαίνεται, προσῆλθε στὸ βάπτισμα ἔχοντας καὶ τὶς δύο διαθέσεις, ἐχθρικῶς καὶ πολεμίως· Ὅταν ὅμως ὁ πολεμούμενος τοῦ ἀνοιξε τὸν ὀφθαλμὸ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ ἔδειξε τὴν ὠραιότητά του, ἀμέσως ἐθαύμασε γιὰ τὸ κάλλος, ἔδειξε τὴν ἀντίθετη τώρα γνώμη καὶ ἀπὸ πολεμίου ἔγινε ἐραστής. Πραγματικὰ ἔκστασις ἦταν ὁ ἔρωσ ἐκεῖνος, ἀφοῦ τοὺς συλληφθέντας ἔφερε ἔξω ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα ὄρια. Αὐτὸ εἶναι ποὺ θέλει νὰ δείξῃ ὁ προφήτης λέγοντας, ὅταν συνομιλῆ μὲ τὸ Χριστὸ γιὰ τὸ σταυρὸ καὶ τὸ θάνατο, «ὅσο θὰ ἐκ-

γόμενος ἔφη, «ὄν τρόπον ἐκστήσονται πολλοὶ ἐπὶ σοί, οὕτως ἀδοξήσει ἀπὸ ἀνθρώπων εἶδός σου καὶ ³⁸ τὸ κάλλος σου ἀπὸ υἱῶν ἀνθρώπων»).

59 ᾽Αρδαλίων δὲ ὁ γενναῖος ἐβαπτίσθη μὲν καὶ αὐτὸς ἀντὶ παιδιᾶς ἄλλης τούτῳ χαριζόμενος τοῖς θεωμένοις· καὶ γὰρ ἦν γέλωτος τεχνίτης καὶ τοιούτων τινῶν ἡδονῶν τοῖς συνοῦσι δημιουργός. ᾽Εβαπτίσθη δὲ οὐ συμβόλοις οὐδὲ εἰκόσι τὸ πάθος μιμησάμενος τοῦ Σωτῆρος, ἀλλ' αὐτοῖς τοῖς πράγμασι. Καὶ γὰρ τὴν καλὴν ὁμολογίαν καὶ τὴν τῶν μαρτύρων ὑπεκρίνατο καρτερίαν ³⁹ καὶ ἀνηρτήθη μὲν ἐπὶ τοῦ ξύλου γυμνὸς παίζων ὑπὸ παιζόντων· ἐπεὶ δὲ ἀνεῖπε τὸν Χριστὸν καὶ ἦσθετο τῶν πληγῶν, ἀθρόον μετέβαλε, καὶ ἡ ψυχὴ τῆ φωνῆ συνέβη καὶ ἡ γνώμη τοῖς πράγμασιν ⁴⁰ ἠκολούθει. Καὶ ἦν ἀληθῶς «ὁ παίζων ἑαυτὸν ἐκάλει, Χριστιανός, καὶ γίνεται πληγῶν παιζόντων καὶ φωνῆς πεπλασμένης ἔργον τοσοῦτον, καὶ τὸν Χριστόν, ὅτι φιλεῖν εἶπεν, εὐθύς ἐφίλει τοῦ ἔρωτος πυρὸς δίκην ἀπὸ τοῦ στόματος ἐπ' αὐτὴν εἰσπνεύσαντος τὴν καρδίαν. Καὶ τοῖς μὲν ἄλλοις τὸ ἀγαθὸν ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας ἐπὶ τὸ στόμα χωρεῖ, ᾽Αρδαλίονι δὲ ὁ θησαυρὸς ἄνω ποταμῶν ἐπὶ τὴν καρδίαν ἀπὸ τοῦ στόματος ἦλθεν.

60 ᾽Ω τῆς ἀρρήτου τοῦ Χριστοῦ δυνάμεως! Οὐ γὰρ εὐεργετήσας οὐδὲ μεταδοὺς στεφάνων, οὐδὲ τοῦτο γοῦν χρηστῶν αὐτὸν ἐξαρτήσας ἐλπίδων, ἀλλὰ τῶν πληγῶν καὶ τῆς ἀτιμίας λαβὼν κοινωνὸν οὕτως εἶλε καὶ ἀνηρτήσατο, ὥστε ἔπεισε μὲν, ἃ πρότερον οὐδὲ ἀκούων ἀνεκτῶς εἶχεν, ἐξέστησε δὲ συνηθείας ἀθρόον, ἦν μακρὸς αὐτῷ συνέτηξε χρόνος, μετέστησε δὲ πρὸς τὴν ἐναντιω-

38. εἶδός σου καὶ παραλ. G

39. καρτερίαν παραλ. G

40. πλάσμασιν G

στασιασθῶν πολλοὶ γιὰ σέ, τόσο θὰ ἀτιμασθῆ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τὸ εἶδος σου καὶ ἀπὸ τοὺς υἱοὺς ἀνθρώπων τὸ κάλλος σου»³⁹.

59 Ὁ γενναῖος Ἀρδαλίων ἐβαπτίσθηκε ἐπίσης προσφέροντας ἀντὶ ἄλλου παιγνιδιοῦ αὐτὸ τὸ θέαμα στοὺς θεωμένους⁴⁰. Διότι ἦταν κομικὸς καλλιτέχνης ποὺ ἐπροκαλοῦσε τὴν εὐθυμία τῶν θεατῶν του μὲ τέτοια εὐρήματα. Ἐβαπτίσθηκε δὲ ὄχι μιμούμενος τὸ πάθος τοῦ Σωτῆρος μὲ σύμβολα καὶ εἰκόνες, ἀλλὰ μὲ τὰ ἴδια τὰ πράγματα. Διότι, ἐνῶ ὑποκρινόταν τὴν καλὴ ὁμολογία καὶ τὴν καρτερία τῶν μαρτύρων καὶ ἐκρεμάσθηκε γυμνὸς ἐπάνω στὸ ξύλο παίζοντας ἀπὸ συμπαῖκτες του, ὅταν ἀνέφερε τὸ Χριστὸ καὶ αἰσθάνθηκε τὶς πληγές, ἐξαφνικὰ ἄλλαξε διάθεσι, ἡ ψυχὴ συνεβάδισε μὲ τὴ φωνὴ καὶ ἡ γνώμη ἀκολούθησε τὰ πράγματα. Καὶ ἐγινε ἀκριβῶς ὅ,τι ἀποκαλοῦσε τὸν ἑαυτὸ του παίζοντας, Χριστιανός, καὶ ἕνα τόσο σπουδαῖο ἔργο προῆλθε ἀπὸ πληγές ἀνθρώπων ποὺ διακωμωδοῦσαν καὶ ἀπὸ ἐπίπλαστες φωνές· μόλις εἶπε ὅτι ἀγαπᾶ τὸ Χριστὸ, ἀμέσως τὸν ἀγάπησε, διότι ὁ ἔρωσ εἰσέρρευσε σὰν πῦρ ἀπὸ τὸ στόμα στὴν καρδιά. Καὶ στοὺς ἄλλους μὲν τὸ ἀγαθὸ ἀπὸ τὸν ἀγαθὸ θησαυρὸ τῆς καρδιᾶς προχωρεῖ πρὸς τὸ στόμα, στὸν Ἀρδαλίωνα ὅμως ὁ θησαυρὸς ἦλθε ἀντίστροφα ἀπὸ τὸ στόμα στὴν καρδιά.

60 Ὡ τὴν ἄρρητη δύναμι τοῦ Χριστοῦ! Τὸν ἐκέρδισε ὄχι εὐεργετώντας τον οὔτε προσφέροντάς του στεφάνους οὔτε ἐλκύνοντάς τον μὲ ὑπόθαλψι καλῶς ἐλπίδων, ἀλλὰ παίρνοντάς τον κοινωνὸ τῶν πληγῶν καὶ τοῦ ἐξευτελισμοῦ του, καὶ τὸν προσάρτησε στὸν ἑαυτὸ του τόσο δυνατά, ὥστε τὸν ἔπεισε γιὰ ἐκεῖνα ποὺ δὲν ἀνεχόταν οὔτε ν' ἀκούσῃ πρωτύτερα, τὸν ἀπεμάκρυνε ἀπὸ συνήθεια ποὺ μακρὸς χρόνος εἶχε συμφύσει σ' αὐτὸν καὶ μετέστησε τὴ γνώμη πρὸς τὴν ἀντίθετη ἔξι, μετα-

39. Ἦσ. 52,14.

40. Ἐμαρτύρησε διὰ πυρᾶς στὶς ἀρχές τοῦ 8' αἰῶνος ἐπὶ Μαξιμιανοῦ καὶ ἐορτάζεται στὶς 18 Ἀπριλίου.

τάτην ἕξιν τὴν γνώμην, ἀπὸ τοῦ πάντων κακίστου καὶ πονηροτάτου πρὸς τὸ βέλτιστον ἀπάντων μεταγαγών· οὔτε γὰρ μίμου φαυλότερον γένοιτ' ἂν οὐδὲν οὔτε φιλοσοφώτερον μάρτυρος. Τούτοις τί κοινόν; Καὶ τῷ φυσικῷ λόγῳ τίνα ἀκολουθίαν ἔχει, πληγὰς καὶ ἀτιμίαν ἔρωτα τίκτειν καὶ ὑπὲρ ὧν φεύγειν τὸν Χριστιανισμόν καὶ ⁴¹ τὸν πιστὸν ἀκόλουθον ἦν διὰ τούτων ἐλεῖν καὶ χειρώσασθαι τὸν ἐχθρὸν καὶ οἷς ἐχθρὸς ἦν; Τίς γὰρ ἂν ὀδυνώμενος χαίροι τούτοις πεῖσαι φιλεῖν τὸν μεμελετηκότα μισεῖν, καὶ φίλον καὶ σπουδαστὴν ἀντὶ πολεμιωτάτου καὶ διώκτου παρασκευάσαι γενέσθαι;

61 *Εἶπεν.* Πρὸς ταῦτα τοίνυν ὁ μὲν λόγος τῆς διδασκαλίας οὐδὲν φαίνεται δυνηθεῖς, τὸ δὲ πᾶν ἢ τοῦ βαπτίσματος εἰργάσατο δύναμις. Καὶ γὰρ καὶ τῶν λόγων ἤκουσεν Ἄρδαλίῳ τῆς κοινῆς ἡμῶν σωτηρίας, καὶ θαυμάτων οὐκ ἦν ἀθέατος πολλῶν ἐπ' αὐτοῦ παρρησιασαμένων μαρτύρων· ἀλλ' ἦν οὐδὲν ἤττον ἔτι τυφλώττων καὶ τῷ φωτὶ πολεμῶν, ἕως ἐβαπτίσασατο, τὰ στίγματα τοῦ Χριστοῦ δεξάμενος καὶ τὴν καλὴν ὁμολογίαν ὁμολογήσας. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ὁ τοῦ βαπτίσματος ὄρος, Χριστοῦ μιμήσασθαι τὴν ἐπὶ τοῦ Πιλάτου μαρτυρίαν καὶ τὴν μέχρι σταυροῦ καὶ θανάτου περὶ αὐτῆς καρτερίαν· μιμήσασθαι δὲ ἔστι μὲν διὰ τῶν εἰκόνων καὶ τῶν συμβόλων τούτων τῶν ἱερῶν, ἔστι δὲ αὐτοῖς τοῖς πράγμασι μετὰ κινδύνων τὴν θρησκείαν ἐπιδειξαμένοις, καιροῦ καλοῦντος.

62 Πολλῶν γὰρ ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος ἐπινοηθέντων νοσοῦντι τῷ γένει φαρμάκων, μόνος ὁ τοῦ Χριστοῦ θάνατος τὴν ἀληθινὴν ζωὴν καὶ τὴν εὐεξίαν ἐδυνήθη κομίσει. Καὶ τούτου χάριν αὐτὸ τὸ τὴν καινὴν γέννησιν γεννηθῆναι καὶ τὸν μακάριον βίον βιῶναι καὶ πρὸς ὑγίειαν διατεθῆναι, οὐδὲν ἐστὶν ἕτερον ἢ τὸ πιεῖν τοῦ φαρμάκου τούτου, καὶ ὡς οἶόν τέ ἐστὶν ἀνθρώποις ὁμολογῆσαι τὴν ὁμολογίαν καὶ τοῦ πάθους ἀνασχέσθαι καὶ ἀποθανεῖν τὸν

φέροντας ἀπὸ τὸ κακώτερο καὶ πονηρότερο ὄλων τῶν πραγμάτων πρὸς τὸ καλύτερο ὄλων· διότι τίποτε δὲν θὰ ἤμποροῦσε νὰ γίνῃ φαυλότερο τοῦ μίμου οὔτε φιλοσοφικώτερο τοῦ μάρτυρος. Τί κοινὸ ὑπάρχει σ' αὐτὰ τὰ δύο; Καὶ ποιά συνέπεια πρὸς τὸ φυσικὸ λόγο ἔχει τὸ νὰ γεννᾶ πληγές καὶ ἐξευτελισμὸ ὁ ἔρωσ καὶ νὰ αἰχμαλωτίζει καὶ νὰ συλλαμβάνῃ τὸν ἐχθρὸ μὲ αὐτὰ γιὰ τὰ ὁποῖα ἦταν ἐχθρὸς καὶ γιὰ τὰ ὁποῖα λογικὸ θὰ ἦταν καὶ ὁ πιστὸς ν' ἀποφεύγῃ τὸ Χριστιανισμό; Ποιὸς ἄνθρωπος, εὐρισκόμενος μέσα στὴν ὀδύνη, θὰ εὐχαριστῶταν νὰ πείσῃ κάποιον ν' ἀγαπᾶ μὲ αὐτὰ γιὰ τὰ ὁποῖα αὐτὸς ἔχει φροντίσει νὰ μισῇ, καὶ νὰ τὸν ἐτοιμάσῃ νὰ γίνῃ φίλος καὶ θαυμαστής ἀντὶ ἐχθροῦ καὶ διώκτη;

61 Ἄς εἶναι αὐτά. Γι' αὐτὰ λοιπὸν ὁ λόγος τῆς διδασκαλίας δὲν φαίνεται νὰ κατώρθωσε τίποτε, τὸ πᾶν δὲ ἐπεξεργάσθηκε ἡ δύναμις τοῦ βαπτίσματος. Πραγματικὰ ὁ Ἄρδαλίων ἄκουσε καὶ τοὺς λόγους τῆς κοινῆς σωτηρίας μας καὶ δὲν εἶχε ἀποφύγει τῇ θεᾷ πολλῶν θαυμάτων μαρτύρων ποὺ ἀγωνίσθησαν ἐμπρὸς του· ἀλλὰ συνέχισε νὰ εἶναι ὅπως πρὶν τυφλὸς καὶ ἐχθρὸς τοῦ φωτὸς, ἕως ὅτου ἐβαπτίσθη, ὅποτε ἐδέχθηκε τὰ στίγματα τοῦ Χριστοῦ καὶ ὠμολόγησε τὴν καλὴ ὁμολογία. Διότι αὐτὸ εἶναι τὸ ἔργο τοῦ βαπτίσματος, ἡ μίμησις τῆς ἐνώπιον τοῦ Πιλάτου μαρτυρίας καὶ τῆς γι' αὐτὴν καρτερίας μέχρι σταυροῦ καὶ θανάτου· μίμησις δὲ εἶναι δυνατὴ δι' αὐτῶν τῶν ἱερῶν εἰκόνων καὶ συμβόλων, εἶναι δὲ ἐπίσης δυνατὴ σ' ἐκείνους ποὺ διεκήρυξαν τὴ θρησκευτικὴ τους πίστι μὲ κίνδυνο σ' αὐτὰ τὰ πράγματα, ὅταν τὸ ἐκαλοῦσε ὁ καιρὸς.

62 Ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ κόσμου ἐπινοήθηκαν πολλὰ φάρμακα γιὰ τὸ ἄρρωστο γένος, μόνον ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ ἠμπόρεσε νὰ φέρῃ τὴν ἀληθινὴ ζωὴ καὶ τὴν εὐεξία. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ τὸ νὰ γεννηθῇ κανεὶς στὴ νέα γέννησι, νὰ βιώσῃ τὸ μακάριο βίον καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ὑγείαν, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ πῖν ἀπὸ αὐτὸ τὸ φάρμακο καὶ κατὰ τὸ δυνατὸ σὲ ἀνθρώπους νὰ ὁμολογήσῃ τὴν ὁμολογίαν, νὰ ὑποβληθῇ στὰ πάθη

θάνατον. Αὕτη ἐστὶν ἡ τοῦ καινοῦ νόμου δύναμις, οὕτω γεννᾶται Χριστιανός, τοῦτον τὸν τρόπον εἰς τὴν θαυμαστὴν ἀφικνεῖται φιλοσοφίαν, ἔργων μὲν τῶν ἀρίστων ἐπειλημμένος, πίστιν δὲ ἀκίνητον ἔχων, οὐ πειθοῦς ἀνάγκη πιστεύων, οὐδὲ νόμοις ἄγων τὸ ἦθος, ἀλλὰ δυνάμει Θεοῦ καὶ τοῦτο κάκεινο δεχόμενος καὶ δι' ἀμφοῖν εἰς τὸ μακάριον τοῦ Χριστοῦ μορφούμενος εἶδος. «Οὐ γὰρ ἐν λόγοις, φησὶν, ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐν δυνάμει» καὶ «Ὁ λόγος ὁ τοῦ σταυροῦ τοῖς σωζομένοις ἡμῖν δύναμις Θεοῦ ἐστι».

63 Διὰ ταῦτα καὶ πνευματικὸς μὲν οὗτος ὁ νόμος, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ πᾶν ἐργάζεται, γραπτὸς δὲ ἐκεῖνος, ὅτι μέχρι τῶν γραμμάτων ἔστη καὶ τῶν φωνῶν, ἀνθ' ὧν καὶ σκιὰ μὲν καὶ εἰκὼν ἐκεῖνος, πρᾶγμα δὲ καὶ ἀλήθεια τὰ παρόντα. Οἱ γὰρ λόγοι καὶ τὰ γράμματα πρὸς αὐτὸ τὸ εἶναι τῶν πραγμάτων εἰκόνας ἔχουσι λόγον. Ταῦτα πρὶν εἰς ἔργον ἐκβῆναι, πολλοῖς πρότερον χρόνοις τῇ γλώττῃ τῶν προφητῶν ἐμήνυσεν ὁ Θεός. «Διαθήσομαι, φησί, διαθήκην καινὴν, οὐ κατὰ διαθήκην, ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν ὑμῶν». Ἄλλὰ τίνα ταύτην; «Αὕτη, φησὶν, ἡ διαθήκη, ἣν διαθήσομαι τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ καὶ τῷ οἴκῳ Ἰούδα· τιθεὶς τοὺς νόμους μου εἰς διάνοιαν αὐτῶν καὶ ἐν καρδίαις αὐτῶν γράψω αὐτούς», οὐ διὰ φωνῆς ρυθμίζων, ἀλλ' αὐτὸς ἀμέσως ὁ νομοθέτης. «Οὐ γὰρ διδάξουσιν ἔτι, φησὶν, ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ καὶ ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ, ἄγνωθι τὸν Κύριον», ὅτι πάντες εἰδήσουσί με ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου αὐτῶν». Τοῦτου τυχῶν τοῦ νόμου καὶ Δαβὶδ τὴν μακαρίαν ἐκείνην ἀφήκε φωνήν, ὅτι («Ἐγὼ ἔγνωκα, ὅτι μέγας ὁ Κύριος»), ἐγὼ ἔγνωκα, φησί, πείραν αὐτὸς λαβῶν, οὐ διδασκόντων ἄλλων ἀκούσας· ὅθεν ἐπὶ τὰ ἴσα καὶ

41. Α' Κορ. 4,20.

42. Α' Κορ. 1,18.

43. Ἰερεμ. 38,31 ἔ.

44. Αὐτ. 38,33.

καὶ ν' ἀποθάνῃ τὸ θάνατο τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὴ εἶναι ἡ δύναμις τοῦ νέου νόμου, ἔτσι γεννᾶται ὁ Χριστιανός, μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο φθάνει στὴ θαυμαστὴ φιλοσοφία, ἐπιδιδόμενος σὲ ἄριστα ἔργα καὶ ἔχοντας ἀκλόνητη πίστι, πιστεύοντας ὄχι ἀπὸ καταναγκαστικὴ πειθὴ καὶ διατηρώντας τὸ ἦθος του ὄχι ἀπὸ τοὺς νόμους, ἀλλὰ δεχόμενος μὲ τὴ δύναμι τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦτο καὶ ἐκεῖνο, καὶ μορφούμενος μὲ τὰ δύο αὐτὰ στὸ μακάριο εἶδος τοῦ Χριστοῦ. Διότι, λέγει, «ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ δὲν συνίσταται σὲ λόγια ἀλλὰ σὲ δύναμι» ⁴¹ καὶ «ὁ λόγος τοῦ σταυροῦ σ' ἐμᾶς τοὺς σωζομένους εἶναι δύναμις Θεοῦ» ⁴².

63 Ἔτσι αὐτὸς ὁ νόμος εἶναι καὶ πνευματικός, διότι τὸ πνεῦμα ἐνεργεῖ τὸ πᾶν, ἐκεῖνος ὁ μωσαϊκὸς εἶναι γραπτὸς, διότι φθάνει μόνο ἕως τὰ γράμματα καὶ τὶς λέξεις· γι' αὐτὸ ἐκεῖνος εἶναι σκιά καὶ εἰκὼν, τὰ παρόντα εἶναι πρᾶγμα καὶ ἀλήθεια. Οἱ λόγοι καὶ τὰ γράμματα ἀπέναντι στὴν οὐσία τῶν πραγμάτων ἐπέχουν θέσι εἰκόνας. Αὐτά, πολὺν καιρὸ πρὶν πραγματοποιηθῶν, τὰ διεμήνυσε ὁ Θεὸς μὲ τὴ γλῶσσα τῶν προφητῶν. «Θὰ συνάψω, λέγει, διαθήκη νέα, ὄχι σὰν τὴ διαθήκη ποῦ συνῆψα μὲ τοὺς πατέρες σας» ⁴³. Ποιὰ εἶναι αὐτή; «Αὐτή, λέγει, εἶναι ἡ διαθήκη, τὴν ὁποία θὰ συνάψω μὲ τὸν οἶκο τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τὸν οἶκο τοῦ Ἰούδα· θὰ θέσω τοὺς νόμους μου στὴ διάνοιά τους καὶ θὰ τοὺς γράψω στὶς καρδιές τους» ⁴⁴, ὄχι ρυθμίζοντάς τους μὲ φωνή, ἀλλὰ κατὰ τρόπο ἄμεσο ἐγὼ ὁ ἴδιος ὁ νομοθέτης. Λέγει, «δὲν θὰ διδάξουν ὁ καθένας τὸν ἀδελφό του καὶ ὁ καθένας τὸν πλησίον του, ἔγνων τὸν Κύριο», διότι ὅλοι θὰ μὲ γνωρίζουν ἀπὸ τὸν μικρότερο ἕως τὸν μεγαλύτερο» ⁴⁵. Αὐτὸν τὸν νόμο ὅταν ἐπέτυχε ὁ Δαβίδ, ἄφησε τὴ μακαρία ἐκείνη φωνή, «ἐγὼ ἐγνώρισα ὅτι μέγας εἶναι ὁ Κύριος» ⁴⁶, ἐγνώρισα ἐγὼ, λέγει, δοκιμάζοντας ὁ ἴδιος ὄχι ἀκούοντας ἀπὸ ἄλλους ποῦ ἐδίδασκαν· γι' αὐτὸ καθοδηγώντας

45. Αὐτ. 38,34.

46. Ψαλμ. 34,4.

τοὺς ἄλλους ἐνάγων, «γεύσασθε, φησί, καὶ ἴδετε, ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος». Καίτοι πολλοῖς τὴν χρηστότητα τοῦ Θεοῦ καὶ παντοδαποῖς ὁ μακάριος ἀνύμνησε λόγοις, ὁ δέ, ὡς οὐ δυναμένων ἐνδείξασθαι τὰ ὄντα τῶν λόγων ἐπὶ τὴν πεῖραν τῶν ὑμιουμένων αὐτοὺς καλεῖ τοὺς ἀκροωμένους.

64 Ταύτην τὴν πεῖραν τὸ λουτρὸν ἐντίθησι ταῖς τῶν βαπτιζομένων ψυχαῖς, καὶ γνωρίζει τῷ δημιουργήματι τὸν δημιουργόν, τῷ νῷ τὴν ἀλήθειαν, τῇ ἐπιθυμίᾳ τὸν μόνον ἐπιθυμητόν. Διὰ τοῦτο καὶ μέγας ὁ πόθος καὶ τὸ φίλτρον ἄρρητον καὶ ὁ ἔρωσ ὑπερφυής, ὅτι οὐκ ἔστιν οὐ δεῖ, καὶ πάντα συμβαίνει, καὶ οὐδὲν ἀπάδει, καὶ πρὸς γε πᾶσά ἐστιν ὑπερβολή.

65 Σκοπῶμεν γάρ. Ἐπιθυμίαν ταῖς ψυχαῖς ἐνέθηκεν ὁ Θεός, ἀν μὲν του δέη, τυγχάνειν τοῦ ἀγαθοῦ, νοῆσαι δὲ δεῆσαν τῆς ἀληθείας, καὶ ταῦτα ποθοῦμεν καθαρὰ δήπου, τὸ μὲν ἀγαθὸν τοῦ κακοῦ, τοῦ ψεύδους δὲ τὴν ἀλήθειαν· οὐ γάρ τις ἀπατώμενος χαίρει, οὐδ' ἂν ἡσθείη πλανώμενος καὶ κακῷ περιτυγχάνων ἀντ' ἀγαθοῦ. Τούτων ἐπιθυμοῦσιν οὐδὲ πώποτε ἐγένετο τυχεῖν καθαρῶς, ἀλλὰ τὸ παρ' ἡμῖν ἀγαθὸν καὶ τὸ ἀληθὲς οὐ τοῦτό ἐστι, ὃ καλεῖται μᾶλλον ἢ τοῦναντίον· ὅθεν οὐδὲ ἡ τῆς ἀγάπης ἐνταῦθα δύναμις οὐδὲ ἡ τῆς χαρᾶς ἐν ἡμῖν δῆλον ἦν ὀπόση τις ἦν, ἃ φιλεῖν ἔδει καὶ οἷς χαίρειν ἦν μὴ παρόντων, οὐδὲ ὁ τοῦ πόθου δεσμὸς γνώριμος οὐδὲ τὸ πῦρ ὅσον· ἦν γὰρ τὸ ποθούμενον οὐδαμοῦ. Τοῖς δὲ γευσαμένοις τοῦ Σωτῆρος αὐτὸ πάρεστι τὸ ποθούμενον, πρὸς δὲ ὁ ἀνθρώπινος ἔρωσ ὥσπερ εἰς κανόνα τινὰ καὶ ὄρον κατεσκευάσθη τὸ ἐξ ἀρχῆς, καθάπερ θησαυρὸς οὕτω μέγας, οὕτως εὐρύς, ὥστε Θεὸν ὑποδέξασθαι δυναθῆναι.

66 Ταῦτ' ἄρα καὶ πάντων τυγχάνουσι τῶν ἐν τῷ βίῳ καλῶν, οὐδεὶς ἐστι κόρος, οὐδ' ἴστησιν οὐδὲν τὴν ἐπιθυμίαν, ἀλλ' ἔτι δι-

καὶ τοὺς ἄλλους πρὸς τὴν ἴδια πείρα λέγει, «γευθῆτε καὶ ἰδέτε, ὅτι ὁ Κύριος εἶναι χρηστός»⁴⁷. Ἄν καὶ ὁ μακάριος ἀνύμνησε μὲ πολλοὺς καὶ ποικίλους λόγους τὴν χρηστότητα τοῦ Θεοῦ, ὅμως ὁ ἴδιος καλεῖ τοὺς ἄκροατὰς του νὰ λάβουν πείρα τῶν ὑμνουμένων, μὲ τὴν γνώμη ὅτι οἱ λόγοι δὲν μποροῦν νὰ ἀνταποκριθοῦν στὰ πράγματα.

64 Αὐτὴν τὴν πείρα ἐμβάλλει τὸ λουτρὸ στὶς ψυχὰς τῶν βαπτιζομένων καὶ γνωρίζει στὸ δημιούργημα τὸ δημιουργό, στὸ νοῦ τὴν ἀλήθεια, στὴν ἐπιθυμία τὸν μόνον ἐπιθυμητό. Γι' αὐτὸ μέγας εἶναι ὁ πόθος, ἄρρητο τὸ φίλτρο, ὑπερφυῆς ὁ ἔρωσ, διότι δὲν λείπει τίποτε, ὅλα συμβαδίζουν καὶ τίποτε δὲν διαφωνεῖ, ὑπάρχουν τὰ ἀγαθὰ σὲ ὑπερπερίσσεια.

65 Ἄς προσέξωμε λοιπόν. Ὁ Θεὸς ἐνέβαλε στὶς ψυχὰς ἐπιθυμία, ὥστε, ἂν μὲν στερούμαστε κάτι, νὰ ἐπιτυγχάνωμε τὸ ἀγαθόν, ἂν δὲ χρειασθῆ νὰ λογισθοῦμε, νὰ ἐπιτυγχάνωμε τὴν ἀλήθεια· καὶ αὐτὰ βέβαια τὰ ποθοῦμε καθαρὰ, τὸ ἀγαθὸ ἀπηλλαγμένο ἀπὸ τὸ κακόν, τὴν ἀλήθεια ἀπηλλαγμένη ἀπὸ τὸ ψεῦδος. Διότι κανεὶς δὲν χαίρεται, ὅταν ἀπατᾶται, οὔτε εὐχαριστεῖται, ὅταν πλανᾶται καὶ ὅταν συναντᾶ κακὸ ἀντὶ ἀγαθοῦ. Ὅταν εὕρισκώμαστε στὸ στάδιο τῆς ἐπιθυμίας τούτων, ποτὲ δὲν συνέβηκε νὰ τὰ ἐπιτύχωμε καθαρὰ, καὶ τὸ ἀγαθὸ καὶ ἀληθινὸ σ' ἐμᾶς δὲν ἦταν αὐτὸ πού καλεῖται ἔτσι ἀλλὰ μᾶλλον τὸ ἀντίθετο. Γι' αὐτὸ τότε δὲν ἦταν φανερὸ οὔτε κἂν πόση ἦταν ἡ δύναμις τῆς ἀγάπης καὶ τῆς χαρᾶς, ἐφ' ὅσον δὲν ἦσαν παρόντα ἐκεῖνα πού ἔπρεπε ν' ἀγαποῦμε καὶ γιὰ τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ χαροῦμε, δὲν ἦσαν γνώριμα ἡ δύναμις τοῦ πόθου καὶ τὸ μέγεθος τῆς φλόγας του· διότι δὲν ὑπῆρχε πουθενὰ τὸ ποθούμενο. Σ' αὐτοὺς δὲ πού ἐγεύθησαν τὸ Σωτῆρα εἶναι παρὸν τὸ ἴδιο τὸ ποθούμενο, πρὸς τὸ ὁποῖο κατασκευάσθηκε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὁ ἀνθρώπινος ἔρωσ σὰν σὲ κανόνα καὶ μέτρο, σὰν θησαυρὸς τόσο μεγάλος καὶ τόσο εὐρύς, ὥστε νὰ δυνηθῆ νὰ ὑποδεχθῆ τὸ Θεό.

66 Γι' αὐτὸ λοιπόν, ἀκόμη καὶ ὅλα τὰ καλὰ τοῦ βίου ἂν ἐπιτύχωμε, δὲν χορταίνομε καθόλου, δὲν ὑπάρχει τίποτε πού νὰ

ψῶμεν, ὡσπερ εἰ μηδενὶ παρῆμεν ὧν ἐποθοῦμεν. Ἡ γὰρ τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν δίψα ἀπείρου δεῖται τινος ὕδατος, ὃ δὲ κόσμος οὗτος πεπερασμένος· ἀρκέσαι δὴ πῶς δύναιτ' ἄν; Καὶ τοῦτό ἐστιν, ὅπερ ὁ Κύριος αἰνίττεται πρὸς τὴν Σαμαρείτιδα λέγων· «ὃ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου διψήσει πάλιν· ὃς δ' ἂν πίη ἐκ τοῦ ὕδατος, ὃ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα». Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ ὕδωρ, ὃ τὴν ἐπιθυμίαν ἰστησι τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν»· «χορτασθήσομαι γάρ, φησὶν, ἐν τῷ ὀφθῆναι μοι τὴν δόξαν σου». Καὶ γὰρ ὀφθαλμὸς μὲν κατεσκευάσθη οἷος πρὸς τὸ φῶς ἀρκέσαι, καὶ ἀκοὴ πρὸς ἤχους, καὶ ἕκαστον οἷς ἀρμόττει· ψυχῆς δὲ ἐπιθυμία πρὸς τὸν Χριστὸν ἴεται μόνον καὶ τὸ κατάλυμα τοῦτό ἐστιν αὐτῇ, ὅτι καὶ ἀγαθὸν καὶ ἀλήθεια καὶ ὀτιοῦν, ὧν ἐστιν ἕρως, μόνος ἐστί.

67 Τούτων ἕνεκα καὶ κωλύει τοὺς τυχόντας οὐδὲν φιλεῖν, ὅσον ἔρωτος ἐξ ἀρχῆς ταῖς ψυχαῖς ἐνετέθη, καὶ χαίρειν, ὅσον δύναται χαίρειν ἢ φύσις, καὶ εἴ τι προσέθηκεν αὐτοῖς ἀρετὴ καὶ τὸ τῆς ἀναγεννήσεως ὕδωρ. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἐν τῷ βίῳ καλῶν οὔτε τὸν ἔρωτα οὔτε τὴν χαρὰν ἐνεργὸν εἶναι δυνατὸν ψευδομένων τὴν ἐπωνυμίαν· εἰ γὰρ τι καὶ δοκεῖ καλόν, φαῦλόν ἐστιν εἰδωλον τοῦ ἀληθοῦς. Ἐνταῦθα δέ, οὐδενὸς ὄντος ὃ κωλύσει, θαυμαστὸν καὶ ἀρρητον διαδείκνυται τὸ φίλτρον καὶ ἡ χαρὰ οὐδ' ὄση μηνύσαι, μάλιστα μὲν ὅτι πρὸς ἑαυτὸν ἐκάτερον τῶν παθῶν τούτων ἔταξεν ὁ Θεός, ἵνα αὐτὸν μὲν φιλῶμεν, αὐτῷ δὲ χαίρωμεν μόνῳ· καὶ ἐστιν ἀκόλουθον, οἶμαι, λόγον τινὰ πρὸς τὸ ἄπειρον ἀγαθὸν ἐκεῖνο σώζειν καὶ τοῦτον ὡς εἰπεῖν τὸν τρόπον σύμμετρον εἶναι.

68 Σκοπῶμεν δὴ τὸ μέγεθος ὅσον, ἔπειτα τῆς ὑπερβολῆς κάκεῖνο

48. Ἰω. 4,14.

49. Ψαλμ. 16,15.

σταματᾷ τὴν ἐπιθυμία, ἀλλὰ διψοῦμε ἀκόμη, σὰν νὰ μὴ κατέχωμε κανένα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἐπιθυμοῦσαμε. Διότι ἡ δίψα τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ κάποιο ἄπειρο ὕδωρ, ὃ δὲ κόσμος μας αὐτὸς εἶναι πεπερασμένος· πῶς λοιπὸν θὰ ἠμποροῦσε ν' ἀρκέσει; Καὶ αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο ποὺ αἰνίσσεται ὁ Κύριος ὁμιλώντας πρὸς τὴ Σαμαρείτιδα· «ὅποιος πίνει ἀπὸ τοῦτο τὸ ὕδωρ θὰ διψάσῃ πάλι· ὅποιος ὅμως πιῇ ἀπὸ τὸ ὕδωρ ποὺ θὰ τοῦ δώσω ἐγώ, δὲν θὰ διψάσῃ στὴν αἰωνιότητα»⁴⁸. Διότι αὐτὸ εἶναι τὸ ὕδωρ ποὺ σταματᾷ τὴν ἐπιθυμία τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν· «θὰ χορτάσω, λέγει, ὅταν μοῦ ἐμφανισθῇ ἡ δόξα σου»⁴⁹. Ὁ ὀφθαλμὸς βέβαια κατασκευάσθηκε ἱκανὸς γιὰ ν' ἀρκέσει στὸ φῶς, ἡ ἀκοὴ στοὺς ἤχους καὶ τὰ ἄλλα ὄργανα στὰ ἀντίστοιχά τους· τῆς ψυχῆς ὅμως ἡ ἐπιθυμία ὁρμᾷ μόνο πρὸς τὸ Χριστὸ καὶ αὐτὸς εἶναι τὸ κατάλυμά της, διότι μόνο αὐτὸς εἶναι καὶ ἀγαθὸ καὶ ἀλήθεια καὶ ὅτιδήποτε ἄλλο σχετικὸ, πρὸς τὰ ὁποῖα κατευθύνεται ὁ ἔρωσ.

67 Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ὅσους τὸν ἐπέτυχαν τίποτε δὲν ἐμποδίζει νὰ ἀγαποῦν μὲ ὅση δύναμι ἔρωτος ἔχει εἰσαχθῇ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ στὶς ψυχές τους καὶ νὰ χαίρωνται ὅσο μπορεῖ νὰ χαίρεται ἡ φύσις καὶ ὅσο τοὺς προσέθεσε ἡ ἀρετὴ καὶ τὸ εἶδος τῆς ἀναγεννήσεως. Στὴν περίπτωσι τῶν καλῶν τοῦ κοσμικοῦ βίου οὔτε ὁ ἔρωσ οὔτε ἡ χαρὰ δὲν μποροῦν νὰ εἶναι ἐνεργά, διαψεύδοντας τὰ ὀνόματά τους· καὶ ἂν κάποιο φαίνεται καλὸ, εἶναι φαῦλο εἶδωλο τοῦ ἀληθινοῦ. Ἐδῶ ὅμως, ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει κανένα ἐμπόδιο, τὸ φίλτρο ἀποδεικνύεται θαυμαστὸ καὶ ἀνέκφραστο καὶ ἡ χαρὰ εἶναι τόση ποὺ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ δηλωθῇ, πρὸ πάντων διότι ὁ Θεὸς ἔστρεψε καὶ τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο ἀπὸ τὰ συναισθήματα αὐτὰ πρὸς τὸν ἑαυτό του, γιὰ ν' ἀγαποῦμε αὐτὸν καὶ νὰ χαιρώμαστε μόνο σ' αὐτόν. Καί, νομίζω, εἶναι ἀκόλουθο ὁ ἔρωσ νὰ διατηρῇ κάποια ἀναλογία πρὸς τὸ ἄπειρο ἐκεῖνο ἀγαθὸ καὶ μὲ αὐτόν τὸν τρόπο νὰ εἶναι κάπως σύμμετρος μὲ αὐτό.

68 Ἄς ἐξετάσωμε λοιπὸν πόσο εἶναι τὸ μέγεθός του ποὺ εἶναι

σημείον. Πάντων γάρ, ὧν ὑπῆρξεν εἰς ἡμᾶς ἀγαθῶν, μόνην ἀμοιβὴν ἠγεῖτο τὸ φίλτρον, καὶ τοῦτο παρ' ἡμῶν εἰ λάβοι, λύει τὸ χρέος· ὃ τοίνυν ἀπείρων ἐστὶν ἀντίρροπον ἀγαθῶν παρὰ γε Θεῶ δικαστῆ, πῶς οὐχ ὑπερφυές; Πρόδηλον δὲ ὅτι τῇ τῆς ἀγάπης ὑπερβολῇ παντάπασιν ἐφάμιλλος ἡ χαρὰ καὶ τῷ φίλτρῳ συμβαίνει διὰ πάντων τὸ γένος, «αἰτεῖτε γάρ, φησί, καὶ λήψεσθε, ἵνα ἡ χαρὰ ὑμῶν ᾗ πεπληρωμένη» ⁴², καὶ ἀκολουθεῖ μεγίστῳ μέγιστον. Φαίνεται τοίνυν ταῖς ἀνθρωπίναις ψυχαῖς ἀγάπης καὶ χαρᾶς μεγάλην τινὰ καὶ θαυμαστήν ἀποκεῖσθαι παρασκευὴν καὶ παρόντος τοῦ ὡς ἀληθῶς χαρίεντος καὶ ἀγαπητοῦ τηνικαῦτα τελέως ἐνεργὸν εἶναι· καὶ τοῦτό ἐστιν, ὅπερ χαρὰν ὁ Σωτὴρ πεπληρωμένην καλεῖ.

69 Διὰ ταῦτα καὶ τοῦ Πνεύματος ἐπιδημήσαντος ὄψου ἡμῶν καὶ τῶν αὐτοῦ μεταδόντος, τῶν ἀνασχόντων ἐκεῖθεν καρπῶν τὰ πρώτην ἔχοντα τάξιν ἀγάπη ἐστὶ καὶ χαρὰ· «ὁ γὰρ καρπὸς τοῦ Πνεύματος, φησὶν, ἀγάπη, χαρὰ». Τὸ δὲ αἷτιον, ὅτι τοῦτο πρῶτον αἰσθησιν ἑαυτοῦ παρέχει ταῖς ψυχαῖς ἐπιδημῶν ὁ Θεός. Αἰσθανομένοις δὲ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ φιλεῖν καὶ χαιρεῖν ἀνάγκη, ἐπεὶ καὶ σωματικῶς φανεῖς τοῖς ἀνθρώποις τοῦτο πρῶτον παρ' ἡμῶν ἀπῆται, τὴν ἐπίγνωσιν τὴν ἑαυτοῦ, καὶ τοῦτο ἐδίδασκε καὶ τοῦτο εἰσῆγεν εὐθύς, μᾶλλον δὲ διὰ τοῦτο μέχρις αἰσθήσεως ἦλθε καὶ ὑπὲρ τούτου τὸ πᾶν εἰργάσατο. «Καὶ γὰρ εἰς τοῦτο, φησί, γεγέννημαι καὶ εἰς τοῦτο ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον, ἵνα μαρτυρῶ τῇ ἀληθείᾳ». Ἐμμανὴλ δὲ ἄρα αὐτὸς ἦν, μονοῦ λέγων, ἵνα ἐμμαντὸν ἀναδείξω. Τοῦτο καὶ νῦν ποιεῖ τοῖς βαπτιζομένοις ἐπιδημῶν, καὶ μαρτυρεῖ τῇ ἀληθείᾳ, τὸ μὲν δοκοῦν ἀγαθὸν ἐκβάλλων, τὸ δὲ ἀληθὲς εἰσάγων καὶ προδεικνύς καί, ὃ φησιν αὐτός, αὐτὸς ἑαυτὸν αὐτοῖς ἐμφανίζων.

42. αἰτεῖτε . . . πεπληρωμένη παραλ. G

50. Ματθ. 7,7.

51. Γαλ. 5,22.

52. Ἰω. 18,37.

καὶ αὐτὸ σημεῖο τῆς ἐξοχότητος. Πραγματικά γιὰ ὅλα τὰ ἀγαθὰ ποὺ μᾶς προσέφερε μόνη ἀμοιβὴ ἔθεωροῦσε τὴν ἀγάπη, καὶ ἂν τὴ λάβῃ ἀπὸ ἐμᾶς, μᾶς ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὸ χρέος. Αὐτὸ λοιπὸν ποὺ εἶναι ἀντίρροπο γιὰ ἄπειρα ἀγαθὰ κατὰ τὴν κρίσι τοῦ Θεοῦ, πῶς δὲν εἶναι ὑπερφυές; Εἶναι φανερό ὅτι ἐντελῶς ἐφάμιλλη μὲ τὴν ὑπερβολικὴ ἀγάπη εἶναι ἡ χαρὰ καὶ μὲ τὸ φίλτρο συμβαδίζει σ' ὅλα ἡ φαιδρότης, διότι, λέγει, «ζητεῖτε καὶ θὰ λάβετε, γιὰ νὰ ἐκπληρωθῇ ἡ χαρὰ σας»⁵⁰, καὶ ἀκολουθεῖ ἓνα μέγιστο τὸ μέγιστο. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι στὶς ἀνθρώπινες ψυχές ὑπάρχει μεγάλη καὶ θαυμαστὴ προμήθεια ἀγάπης καὶ χαρᾶς ὅταν δὲ εἶναι παρὼν ὁ ἀληθινὰ χαριτωμένος καὶ ἀγαπητός, τότε αὐτὴ εἶναι τελείως ἐνεργός· καὶ αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ὁ Σωτὴρ ὀνομάζει ἐκπληρωμένη χαρὰ.

69 Γι' αὐτό, καί, ὅταν τὸ Πνεῦμα ἐπειδημήσῃ σὲ κάποιον καὶ τοῦ μεταδώσῃ τὰ δῶρα του, ἀνάμεσα στοὺς καρποὺς ποὺ προέρχονται ἀπὸ αὐτὸ τὴν πρώτη θέσι ἔχουν ἡ ἀγάπη καὶ ἡ χαρὰ. Διότι, λέγει, «ὁ καρπὸς τοῦ Πνεύματος εἶναι ἀγάπη, χαρὰ»⁵¹. Τὸ δὲ αἶτιο εἶναι ὅτι ὁ Θεός, ὅταν ἐπιδημῇ στὶς ψυχές, κατὰ πρῶτο παρέχει αἴσθησι ἑαυτοῦ. Αἰσθανόμενοι δὲ τὸ ἀγαθὸ εἶναι ἀνάγκη ν' ἀγαποῦμε καὶ νὰ χαιρώμαστε, ἀφοῦ καὶ ὅταν ἐμφανίσθηκε σωματικῶς στοὺς ἀνθρώπους αὐτὸ μόνον ἐζήτησε ἀπὸ ἐμᾶς, τὴν ἐπίγνωσι αὐτοῦ, τοῦτο ἐδίδασκε καὶ τοῦτο καθιέρωνε ἀμέσως, ἢ μᾶλλον γι' αὐτὸ παρουσιάσθηκε αἰσθητῶς καὶ γι' αὐτὸ ἔπραξε τὸ πᾶν. Διότι λέγει, «γι' αὐτὸ ἐγεννήθηκα καὶ γι' αὐτὸ ἦλθα στὸν κόσμον, γιὰ νὰ δώσω μαρτυρία ὑπὲρ τῆς ἀληθείας»⁵². Ἀλήθεια δὲ ἦταν αὐτός, ἀφοῦ σχεδὸν λέγει, 'γιὰ νὰ ἀναδείξω τὸν ἑαυτό μου'. Αὐτὸ κάμει καὶ τώρα ἐπιδημώντας στοὺς βαπτιζομένους, μαρτυρεῖ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, ἀπορρίπτοντας τὸ φαινομενικῶς ἀγαθὸ, εἰσάγοντας δὲ καὶ δεικνύοντας τὸ ἀληθινὰ ἀγαθὸ καί, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος, ἐμφανίζοντας σ' αὐτοὺς τὸν ἑαυτό του⁵³.

53. Ἰω. 14,22.

70 Ταῦτα δὲ ὡς ἀληθῆ καὶ τὸ λουτρὸν οἱ λελουμένοι⁴³ τοῦτο Θεοῦ τινα δέχονται πείραν, φαίνεται μὲν, ἥπερ ἔφη, ἀπὸ τῶν πραγμάτων αὐτῶν. Εἰ δὲ δεῖ καὶ μαρτυριῶν, πολλῶν καὶ θεοφιλῶν ὄντων καὶ τὰ μεγάλα παρ' αὐτῷ δυνηθέντων, οἱ⁴⁴ μαρτυροῦσι, μάλιστα πάντων δὲ ἀντὶ πάντων παρελθὼν ἀρκέσειεν ἂν Ἰωάννης ὁ φαιδροτέραν μὲν τῆς ἀκτίνος τὴν ψυχὴν ἔχων, λαμπροτέραν δὲ χρυσοῦ τὴν φωνήν. Δεῖ δὲ αὐτὰ⁴⁵ τῆς ἀγαθῆς γλώσσης ἀναγνῶναι τὰ ρήματα.

71 «Τί δέ ἐστι, ἡ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζόμενοι τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα»; Σαφέστερον μὲν τοῦτο ἐδείκνυτο, ἡνίκα τῶν σημείων τὰ χαρίσματα ἐνήργει· πλὴν οὐδὲ νῦν δύσκολον αὐτὸ κατιδεῖν τῷ πιστοῦς ὀφθαλμοῦς ἔχοντι. Ὁμοῦ τε γὰρ βαπτίζομεθα, καὶ ὑπὲρ τὸν ἥλιον ἡ ψυχὴ λάμπει τῷ Πνεύματι καθαιρομένη. Καὶ οὐ μόνον ὀρῶμεν εἰς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖθεν δεχόμεθα τὴν αἴγλην· ὥσπερ ἂν εἰ ἄργυρος καθαρός πρὸς τὰς ἀκτῖνας κείμενος καὶ αὐτὸς ἀκτῖνας ἐκπέμπειεν. Οὐκ ἀπὸ τῆς οἰκείας φύσεως μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς λαμπηδόνος τῆς ἡλιακῆς, οὕτω δὴ καὶ ἡ ψυχὴ καθαιρομένη καὶ ἄργυρου παντὸς λαμπροτέρα γινομένη δέχεται ἀκτῖνα ἀπὸ τῆς δόξης τοῦ Πνεύματος εἰς δόξαν τὴν ἐγγινομένην καὶ τοιαύτην, οἷαν εἰκὸς ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος».

72 Καὶ μετ' ὀλίγα· «Βούλει σοι δείξω τοῦτο καὶ ἀπὸ τῶν ἀποστόλων καθολικώτερον καὶ⁴⁶ αἰσθητικώτερον; Ἐνόησον Παῦλον, οὗ τὰ ἱμάτια ἐνήργει, Πέτρον, οὗ καὶ αἱ σκιαὶ ἴσχυον. Οὐ γὰρ ἂν, εἰ μὴ βασιλέως ἔφερον εἰκόνα καὶ ἀπρόσιτοι ἦσαν αὐτῶν αἱ μαρμαρυγαί, τοσοῦτον τὰ ἱμάτια αὐτῶν καὶ αἱ σκιαὶ ἐνήργησαν· βασιλέως γὰρ ἱμάτια καὶ τοῖς λησταῖς φοβερά. Θέλεις ἰδεῖν καὶ διὰ τοῦ σώματος λάμπουσιν αὐτήν; Ἀτενίσαντες, φησὶν,

43. λουμένοι G

44. φ G

45. αὐτὰ παραλ. G

46. καθολικώτερον καὶ παραλ. IG

54. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, ὁμιλία 7 εἰς Β' Πρὸς Κορινθίους, ΡΓ 61, 448.

55. Α' Κορ. 3,18.

70 Ὅτι αὐτὰ εἶναι ἀληθινὰ καὶ ὅτι ὅλοι ὅσοι βαπτίζονται σ' αὐτὸ τὸ λουτρὸ δέχονται κάποια πείρα τοῦ Θεοῦ, φαίνεται ὅπως εἶπα, ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα. Ἐάν δὲ χρειάζονται καὶ μαρτυρίες, ἀνάμεσα στοὺς πολλοὺς καὶ θεοφιλεῖς ἄνδρες ποὺ κατώρθωσαν σπουδαῖα κοντὰ του καὶ μαρτυροῦν γι' αὐτό, περισσότερο ἀπὸ ὅλους τὸ κατώρθωσε αὐτὸς ποὺ θὰ ἀρκοῦσε νὰ προσαχθῇ ἀντὶ γιὰ ὅλους, ὁ Ἰωάννης ποὺ ἔχει τὴν ψυχὴ φαιδρότερα ἀπὸ τὴν ἡλιακτῖνα καὶ τὴ φωνὴ λαμπρότερα ἀπὸ χρυσό. Πρέπει δὲ νὰ ἀναγνώσωμε τὰ ἴδια τὰ λόγια τῆς ἀληθινῆς γλώσσας⁵⁴.

71 «Τί δὲ σημαίνει, ἔβλεποντας σὰν σὲ κάτοπτρο τῆ δόξα τοῦ Κυρίου μεταμορφωνόμαστε στὴν ἴδια εἰκόνα»⁵⁵; Τοῦτο ἐδεικνυόταν σαφέστερα, ὅταν ἐνεργοῦσε τὰ χαρίσματα τῶν θαυματουργῶν σημείων· ἀλλὰ καὶ τώρα δὲν εἶναι δύσκολο νὰ τὸ παρατηρήσῃ ὅποιος ἔχει πιστοὺς ὀφθαλμοὺς. Διότι, μόλις βαπτίζομαστε, ἡ ψυχὴ λάμπει περισσότερο ἀπὸ τὸν ἥλιο, καθαριζομένη μὲ τὸ Πνεῦμα. Καὶ ὄχι μόνο βλέπομε τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ δεχομαστε τὴν αἴγλη. Ὅπως ὁ καθαρὸς ἄργυρος, ὅταν εἶναι ἐκτεθειμένος στὶς ἀκτῖνες, ἐκπέμπει καὶ αὐτὸς ἀκτῖνες, ὄχι μόνο ἀπὸ τὴ φύσι του ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἡλιακὴ λάμψη, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ ὅταν καθαρίζεται καὶ γίνεται λαμπρότερα ἀπὸ κάθε ἄργυρο, δέχεται ἀπὸ τὴ δόξα τοῦ Πνεύματος ἀκτῖνα πρὸς τὴν ἔμφυτη δόξα της, καὶ τέτοια ἀκτῖνα μάλιστα ποὺ εἶναι εὐλογία ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα».

72 Καὶ ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγο. «Θέλεις νὰ σοῦ τὸ ἀποδείξω αὐτὸ γενικώτερα καὶ σαφέστερα ἀπὸ τὸ παράδειγμα τῶν ἀποστόλων; Λάβε ὑπ' ὄψι τὸν Παῦλο τοῦ ὁποίου ἐνεργοῦσαν τὰ ἱμάτια, τὸν Πέτρο τοῦ ὁποίου εἶχαν δύναμι καὶ οἱ σκιές. Βέβαια, ἂν δὲν ἔφεραν εἰκόνα βασιλέως καὶ οἱ μαρμαρυγὲς ἦσαν γι' αὐτοὺς ἀπρόσιτες, δὲν θὰ εἶχαν τέτοιες ἐνέργειες τὰ ἱμάτια καὶ οἱ σκιές τους· διότι τοῦ βασιλέως τὰ ἱμάτια εἶναι φοβερὰ καὶ στοὺς ληστὰς. Θέλεις νὰ ἰδῆς νὰ λάμπη ἐκείνη ἡ δόξα καὶ διὰ μέσου τοῦ σώματος; Καθὼς ἀτένισαν, λέγει, στὸ

εἰς τὸ πρόσωπον Στεφάνου, εἶδον ὡς πρόσωπον ἀγγέλου. Ἐπὶ οὐδὲν τοῦτο πρὸς τὴν ἔνδοθεν ἀστράπτουσαν δόξαν. Ὁπερ γὰρ ὁ Μωϋσῆς ἐπὶ τοῦ προσώπου τότε εἶχε, τοῦτο οὗτοι ἐπὶ τῆς ψυχῆς περιέφερον, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῶ πλεον· τὸ μὲν γὰρ Μωϋσέως αἰσθητικώτερον ἦν, τοῦτο δὲ ἀσώματον. Καὶ καθάπερ πυραυγῆ⁴⁷ σώματα ἀπὸ τῶν λαμπρῶν σωμάτων ἐπὶ τὰ⁴⁸ πλησίον ἀπορρέοντα καὶ ἐκείνοις μεραδίδωσι τῆς οἰκείας αὐγῆς, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν πιστῶν συμβαίνει. Διὰ δὴ τοῦτο τῆς γῆς ἀπαλλάττονται οἱ τοῦτο πάσχοντες, καὶ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ὀνειροπολοῦσιν. Οἴμοι! Καλὸν γὰρ ἐνταῦθα καὶ στενάξαι πικρόν, ὅτι τοσαύτης ἀπολαύοντες εὐγενείας οὐδὲ τὰ λεγόμενα ἴσμεν διὰ τὸ ταχέως ἀπολλύναι τὰ πράγματα καὶ πρὸς τὰ αἰσθητὰ ἐπτοῆσθαι. Αὕτη γὰρ ἡ δόξα ἢ ἀπόρρητος καὶ φρικώδης μέχρι μὲν μιᾶς καὶ δευτέρας ἡμέρας ἐν ἡμῖν μένει· λοιπὸν δὲ αὐτὴν κατασβέννυμεν, τὸν χειμῶνα ἐπάγοντες τῶν βιωτικῶν πραγμάτων καὶ τῇ πυκνότητι τῶν νεφῶν ἀποκρουόμενοι τὰς ἀκτίνας)).

73 Οὐκοῦν οὐ μέχρι τοῦ διανοηθῆναι καὶ λογίσασθαι καὶ πιστεῦσαι τὸν Θεὸν τοὺς βαπτιζομένους ἔξεστι γνῶναι, ἀλλὰ τι καὶ μεῖζον καὶ τοῦ πράγματος ἔγγιον ἐν τοῖς ὕδασι τούτοις ἔστιν εὐρεῖν. Τὴν γὰρ ἀστραπὴν ἐκείνην Θεοῦ τιθέναι γνῶσιν ἐν διανοίᾳ, καὶ λόγου τινὰ δαδουχίαν εἶναι νομίζεις, οὐκ ἂν εἶη λόγον σωζόν, ὅτε τὴν μὲν ἀφανίζεσθαι συμβαίνει μετὰ μίαν καὶ δευτέραν ἡμέραν ὄχλων καὶ θορύβων τοῖς μεμνημένοις περιχεθέντων, τὴν πίστιν δὲ οὐδεὶς ἔστιν ὃς ἠγνόησε, μεριμνήσας ἐν οὕτω καὶ ταῦτα χρόνῳ βραχεῖ· ἀλλ' ἔστι καὶ πράγματα ἔχειν καὶ θεολογεῖν εἰδέναι καλῶς, καὶ τὸ μεῖζον πάθεσι προσκειμένους εἶναι πονηροῖς, καὶ τὸν τῆς σωτηρίας καὶ τῆς ἀληθοῦς φιλοσοφίας λόγον οὐκ ἀγνοεῖν.

47. πῦρ αὐγῆ G

48. τὸ IG

πρόσωπο τοῦ Στεφάνου, τὸ εἶδαν σάν πρόσωπο ἀγγέλου ⁵⁶. Ἄλλ' αὐτὸ δὲν εἶναι τίποτε σὲ σύγκρισι πρὸς τὴ δόξα ποῦ ἀστράπτει ἀπὸ μέσα. Διότι ἐκεῖνο ποῦ εἶχε τότε στὸ πρόσωπό του ὁ Μωυσῆς ⁵⁷, τοῦτο περιέφεραν αὐτοὶ στὴν ψυχὴ, καὶ κάτι πολὺ περισσότερο μάλιστα, ἀφοῦ τοῦ Μωυσέως τὸ δῶρο ἦταν αἰσθητικώτερο, ἐνῶ τοῦτο ἦταν ἀσώματο. Καὶ ὅπως πυραυγῆ κομμάτια τὰ ὁποῖα ἀποσπῶνται ἀπὸ τὰ λαμπρὰ σώματα πρὸς τὰ κοντινὰ ἀντικείμενα μεταδίδουν καὶ σ' ἐκεῖνα τὴ λάμψη τους, ἔτσι ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς πιστοὺς. Γι' αὐτὸ λοιπόν, ὅσοι δικομάζουν τοῦτο, ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὴ γῆ καὶ ὄνειροπολοῦν τὰ οὐράνια. Ἄλίμονο! Ἐδῶ εἶναι σωστὸ καὶ νὰ στενάζωμε πικρά, διότι, ἐνῶ ἀπολαύομε τέτοια εὐγένεια, δὲν γνωρίζομε οὔτε τὰ λεγόμενα, ἀφοῦ χάνομε γρήγορα τὰ πράγματα καὶ στρέφομε πρὸς τὰ αἰσθητά. Αὐτὴ ἡ ἀπόρρητη καὶ φρικώδης δόξα μένει σ' ἐμᾶς ἕως μία ἢ δύο ἡμέρες· ἔπειτα τὴν σβήνομε, φέροντας τὴν τρικυμία τῶν βιωτικῶν πραγμάτων καὶ ἀπομακρύνοντας τὶς ἀκτῖνες μὲ τὴν πυκνότητα τῶν νεφῶν».

73 Ἐπομένως ὄχι ἀπλῶς ἐπιτρέπεται στοὺς βαπτιζομένους νὰ γνωρίσουν τὸ Θεὸ μὲ τὴ νόησι καὶ τὸ λογισμό καὶ τὴν πίστι, ἀλλὰ εἶναι δυνατὸν σ' αὐτὰ τὰ ὕδατα νὰ εὔρουν καὶ κάτι μεγαλύτερο καὶ πλησιέστερο στὸ πρᾶγμα. Διότι δὲν εἶναι λογικὸ τὸ νὰ ἐκλαμβάνωμε ἐκείνη τὴν ἀστραπὴ τοῦ Θεοῦ ὡς γνῶσι διανοητικὴ καὶ νὰ νομίζωμε ὅτι εἶναι λογικὴ λαμπάδα, ἐφ' ὅσον αὐτὴ ἡ λάμψις συμβαίνει ν' ἀφανίζεται μετὰ μία ἢ δύο ἡμέρες, καθὼς τοὺς μεμνημένους πλημμυρίζουν ἐνοχλήσεις καὶ θόρυβοι, τὴν πίστι ὅμως δὲν λησμονεῖ κανεὶς ἐπιδιδόμενος στὶς βιωτικὲς μέριμνες, καὶ μάλιστα σὲ τόσο σύντομο χρονικὸ διάστημα. Εἶναι δυνατὸ μάλιστα καὶ ἀσχολίες νὰ ἔχουν καὶ νὰ γνωρίζουν νὰ θεολογοῦν καλῶς, ἢ τὸ χειρότερο καὶ ἀπὸ πονηρὰ πάθη νὰ κατέχωνται καὶ τὸ λόγο τῆς σωτηρίας καὶ τῆς ἀληθινῆς φιλοσοφίας νὰ μὴ ἀγνοοῦν.

57. Ἐξ. 34,29 ε.

74 Ὅθεν δῆλον αἰσθησιν ἄμεσον εἶναι τινα ταῦτα τοῦ Θεοῦ, τῆς ἐκεῖθεν ἀκτίνος τῆς ψυχῆς αὐτῆς ἀφανῶς ἀπτομένης. Ταύτης σύμβολα τῆς ἀκτίνος, ἃ τὸ λουτρον ἐκδέχεται. Πάντα γὰρ λαμπρότητος γέμει, λαμπάδες, ὤδαί, χορεῖαι, θρίαμβοι, οὐδὲν ὅ,τι μὴ φαιδρὸν· ἐσθῆς πᾶσα μὲν λάμπουσα καὶ πρὸς φωτὸς θέαν ἐσκευασμένη, ἣ δὲ πρὸς τῇ κεφαλῇ καὶ αὐτὸ γράφει τὸ Πνεῦμα καὶ τῆς αὐτοῦ παρουσίας αἰνιγμα φέρει τὸ σχῆμα. Καὶ γὰρ εἰς εἰκόνα γλώσσης πεποιήται, καθάπερ οἶόν τε καὶ ἰμάτιον τῇ κεφαλῇ σώζειν καὶ τὸ σχῆμα τοῦτο κομίζειν, ἐν ᾧ τὸ πνεῦμα τοὺς ἀποστόλους ἐξ ἀρχῆς ἐφάνη βαπτίζον. Ἐπεὶ καὶ τοῦτο τοῦ σώματος αὐτῶν τηνικαῦτα κατέσχε τὸ μέρος, καὶ ἦν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐκάστου πῦρ ἰδεῖν ἐν σχήματι γλώττης, ἔν' οἶμαι, τῷ τῆς γλώττης εἶδει τῆς καθόδου μηνύση τὴν πρόφασιν, ὅτι τὸν συγγενῆ Λόγον ἐρμηνεῦσον ἐλήλυθε καὶ διδάξον ἀγνοοῦσι. Τοῦτο γάρ ἐστι γλώττης, ἣ τᾶνδον ἐκφέρει τῶν ἀφανῶν τοῦ νοῦ κινήματων ἄγγελος οὔσα. Καὶ γὰρ ὁ μὲν τὸν γεγεννηκότα, τὸν δὲ τὸ Πνεῦμα κηρύττει. («Ἐγὼ γάρ, φησὶν, ἐδόξασά σε»), πρὸς τὸν Πατέρα, («καὶ οὗτος ἐμὲ δοξάσει»), τὸν Παράκλητον λέγων. Ἐντὶ τούτων μὲν οὖν ⁴⁹ ἐκεῖνοις ἐν τούτῳ φαίνεται τῷ τύπῳ ⁵⁰, τὸ σύμβολον δὲ ἡμῖν εἰς ἐκεῖνο φέρει τὸ θαῦμα τὸν λογισμὸν καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὴν καλήν, ἣ τοῦ βαπτίσματος τὴν πρώτην εἶδε καταβολήν, ἔν' εἰδῶμεν, ὡς οἱ μὲν, οἷς ἐπῆλθε πρώτοις τὸ Πνεῦμα, τοῖς ἐξῆς μετέδοσαν, καὶ οὗτοι τοῖς μετ' ἐκείνους, καὶ μέχρις ἡμῶν οὕτως ἦλθε βαδίζον· καὶ οὐκ ἐπιλείπει τὸ δῶρον, ἕως ἂν ἡμῖν αὐτὸς ἐναργῶς ὁ χορηγὸς ἐπιστῇ.

75 Τότε μὲν οὖν τοῖς μακαρίοις ὁ Δεσπότης καθαρὰν αἰσθησιν ἑαυτοῦ παρέξει τῶν ἐπιπροσθούντων ἀνηρημένων, νῦν δὲ ὡσπερ

49. οὖν παραλ. G

50. τόπω G.

58. ἰω. 17,4.

59. ἰω. 19,14.

74 Εἶναι λοιπὸν φανερό ὅτι αὐτὰ εἶναι ἄμεσος αἴσθησις τοῦ Θεοῦ, καθὼς ἀπὸ τὴν ἐκεῖθε ἀκτῖνα ἀνάπτεται ἀφανῶς ἢ ἴδια ἢ ψυχῇ. Αὐτῆς τῆς ἀκτίνος σύμβολα εἶναι ὅσα συνδέονται μὲ τὸ λουτρό. Διότι ὅλα εἶναι γεμᾶτα λαμπρότητα, λαμπάδες, ὠδές, χορεῖες, θρίαμβοι, καὶ τίποτε δὲν εἶναι χωρὶς φαιδρότητα· ἢ ἐνδυμασία λάμπει ὀλόκληρη καὶ εἶναι διακοσμημένη γιὰ φωτεινὴ θεά, ἐνῶ τὸ πρὸς τὴν κεφαλὴ τμήμα τῆς ἔχει ζωγραφισμένο τὸ Πνεῦμα καὶ φέρει σχέδιο ποῦ ἀποτελεῖ σύμβολο τῆς παρουσίας του. Εἶναι πραγματικὰ καμωμένη σὲ σχέδιο γλώσσης, ὥστε νὰ εἶναι δυνατὸ καὶ ὡς φόρεμα τῆς κεφαλῆς νὰ χρησιμοποιηῖται καὶ τὸ σχῆμα αὐτὸ νὰ φέρη, μὲ τὸ ὁποῖο ἐφάνηκε τὸ Πνεῦμα στὴν ἀρχὴ γιὰ νὰ βαπτίση τοὺς ἀποστόλους. Ἄλλωστε καὶ τότε αὐτὸ τὸ μέρος τοῦ σώματός τους κατέλαβε τοῦτο, καὶ ἦταν δυνατὸ νὰ παρατηρηθῆ ἐπάνω στὴν κεφαλὴ τοῦ καθενὸς πῦρ σὲ σχῆμα γλώσσας, ὥστε, νομίζω, μὲ τὸ εἶδος τῆς γλώσσας νὰ δηλώσῃ τὸ σκοπὸ τῆς καθόδου, ὅτι δηλαδὴ ἦλθε νὰ ἐρμηνεύσῃ τὸν συγγενῆ θεῖο Λόγο καὶ νὰ διδάξῃ τοὺς ἀγνοοῦντας. Διότι τοῦτο εἶναι ιδιότης τῆς γλώσσας, ἢ ὁποῖα ἐκφράζει τὰ ἐσωτερικά, γινομένη ἄγγελος τῶν ἀφανῶν κινήματων τοῦ νοῦ. Ὁ Λόγος κηρύττει τὸν γεννήτορα, τὸ Πνεῦμα αὐτόν. «Ἐγὼ σὲ ἐδόξασα»⁵⁸, λέγει πρὸς τὸν Πατέρα, «καὶ αὐτὸς θὰ μὲ δοξάσῃ»⁵⁹, λέγει γιὰ τὸν Παράκλητο. Ἐξ αἰτίας αὐτῶν λοιπὸν ποῦ σ' ἐκείνους παρουσιάζεται μὲ αὐτόν τὸν τύπο, τὸ δὲ σύμβολο φέρει τὸ λογισμό μας σ' ἐκεῖνο τὸ θαῦμα καὶ σ' ἐκείνη τὴν ἡμέρα τὴν καλὴ, ποῦ εἶδε τὴν πρώτη καταβολὴ τοῦ βαπτίσματος, γιὰ νὰ μάθωμε, πῶς ἐκεῖνοι στοὺς ὁποίους ἐπεφοίτησε πρῶτα τὸ Πνεῦμα τὸ μετέδωσαν στοὺς διαδόχους των καὶ αὐτοὶ στοὺς ἐπομένους, καὶ ἦλθε ἕως ἐμᾶς προχωρώντας ἔτσι. Καὶ δὲν θὰ σταματήσῃ τὸ δῶρο, ἕως ὅτου παρουσιασθῆ σ' ἐμᾶς καθαρῶς ὁ ἴδιος ὁ χορηγός.

75 Τότε λοιπὸν ὁ Δεσπότης θὰ παράσχη στοὺς μακαρίους καθαρὰ αἴσθησι ἐαυτοῦ, ἀφοῦ ἀφαιρεθοῦν τὰ ἐμπόδια, τῶρα δὲ παρέχει ὅσο εἶναι κατορθωτὸ στοὺς καλυπτομένους ἀπὸ παχειὰ

ἔξεστι τοῖς σαρκὶ παχεῖα καλυπτομένοις. Ταύτης τῆς αἰσθήσεως ἢ ἄρρητος χαρὰ καὶ ἡ ὑπερφυῆς ἀγάπη καρπός· τούτων δὲ τὸ μέγεθος τῶν κατορθωμάτων καὶ ἡ θαυμαστὴ τῶν ἔργων ἐπίδειξις καὶ τὸ διὰ πάντων νικῶντας καὶ στεφανηφοροῦντας ἶέναι. Τούτοις γὰρ ὤπλισμένους τοῖς ὅπλοις οὔτε τῶν δεινῶν οὔτε τῶν ἠδέων ἠττηθῆναι δυνατὸν ἦν· καὶ γὰρ ἡ μὲν χαρὰ τῶν ἀνιαρῶν κατεκράτει, τὰ δὲ ἠδέα οὔτε ἐλκῦσαι εἶχεν οὔτε ἐκλῦσαι τοσαύτη δυνάμει φίλτρων⁵¹ συνεστῶτας καὶ δεδεμένους.

76 Τοῦτο τοῦ βαπτίσματος τὸ ἔργον· ἁμαρτιῶν ἀπολῦσαι, ἀνθρώπων Θεὸν καταλλάξαι, Θεῷ τὸν ἄνθρωπον εἰσποιῆσαι, ὀφθαλμὸν ταῖς ψυχαῖς ἀνοῖξαι, τῆς θείας ἀκτῖνος γεῦσαι⁵² τὸ σύμπαν εἰπεῖν, πρὸς τὸν μέλλοντα βίον παρασκευάσαι. Οὐκοῦν εἰκότα ποιοῦμεν, ὄνομα αὐτῷ τιθέμενοι γέννησιν καὶ ἃ τὸν ἴσον δύναται λόγον, τὰ τε ἄλλα καὶ ὅτι Θεοῦ γνῶσιν ταῖς ψυχαῖς ἀνατέλλει τῶν τελουμένων. Τὸ δὲ ἐστὶ ζωὴ καὶ κρηπίς καὶ ρίζα ζωῆς, τὸ μὲν αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ὀρισαμένου τὴν αἰώνιον ζωὴν ἐν τῷ γινώσκειν τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν καὶ ὃν ἀπέστειλεν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸ δὲ πρὸς τὸν Θεὸν τοῦ Σολομῶντος εἰπόντος, «τὸ ἐπίστασθαι σέ, ρίζα ἀθανασίας». Εἰ δὲ δεῖ προσθεῖναι καὶ λογισμόν, τίς οὐκ οἶδε, τὸ ἀληθινὸν εἶναι τῶν ἀνθρώπων καὶ περιεῖναι τοῦτο αὐτὸ εἶναι τὸ λογίζεσθαι καὶ γινώσκειν; Εἰ δὲ ἐν τῷ λογίζεσθαι καὶ γινώσκειν τοῖς ἀνθρώποις ἐστὶ τὸ εἶναι, εἴη ἂν ἐν τῇ πασῶν βελτίστη γνώσει καὶ ψεῦδος ἀπηλλαγμένη· τοῦ δὲ τὸν Θεὸν γινώσκειν, αὐτοῦ τὸν ὀφθαλμὸν τῆς ψυχῆς ἀνοίγοντος καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐπιστρέφοντος τοῦ Θεοῦ, τίς ἂν καλλίων γένοιτο γνώσις καὶ καθαρωτέρα πλάνης ἀπάσης; Ἡ δὲ ἐστὶ τοῦ βαπτίσματος καρπός.

77 Ἀποδέδεικται ἄρα διὰ τῶν εἰρημένων ἀπάντων, τῆς ἐν Χριστῷ

51. τῶν φίλτρων G

52. γεῦσαι παραλ. G

σάρκα. Αὐτῆς τῆς αἰσθήσεως καρπὸς εἶναι ἡ ἄρρητος χαρὰ καὶ ἡ ὑπερφυῆς ἀγάπη· αὐτῶν δὲ καρπὸς εἶναι τὸ μέγεθος τῶν κατορθωμάτων, ἡ θαυμαστὴ ἐπίδειξις τῶν ἔργων, ἡ προχώρησις σ' ὅλη τὴ γραμμὴ μὲ νίκες καὶ στεφάνους. Ὀπλισμένοι μὲ αὐτὰ τὰ ὄπλα δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ ἠττηθοῦν οὔτε ἀπὸ τὰ δεινὰ οὔτε ἀπὸ τὴς ἡδονῆς· διότι ἡ μὲν χαρὰ ἐνικοῦσε τὰ λυπηρά, οἱ δὲ ἡδονῆς δὲν ἤμποροῦσαν οὔτε νὰ τοὺς ἐλκύσουν οὔτε νὰ τοὺς διαλύσουν, ἀφοῦ ἦσαν συνενωμένοι καὶ συνδεδεμένοι μὲ τόση δύναμι ἀγάπης.

76 Τοῦτο εἶναι τὸ ἔργο τοῦ βαπτίσματος· ν' ἀπαλλάξη ἀπὸ τὴς ἀμαρτίες, νὰ συμφιλιώσῃ τὸν ἄνθρωπο μὲ τὸ Θεό, νὰ καταστήσῃ τὸν ἄνθρωπο τέκνο τοῦ Θεοῦ, ν' ἀνοίξῃ στὴς ψυχῆς ὀφθαλμό, νὰ δώσῃ γεῦσι τῆς θείας ἁκτίνος, μὲ ὀλίγα λόγια νὰ προετοιμάσῃ πρὸς τὸ μέλλοντα βίον. Σωστὰ λοιπὸν πράττομε πού τοῦ δίδομε τὸ ὄνομα γέννησις καὶ τὰ ἰσοδύναμα μὲ αὐτό, ἐκτὸς τῶν ἄλλων καὶ διότι ἀνατέλλει στὴς ψυχῆς τῶν μουμένων γινῶσι Θεοῦ. Αὐτὸ δὲ εἶναι ζωὴ, θεμέλιο καὶ ρίζα ζωῆς, ἐπειδὴ ἀφ' ἑνὸς μὲν ὁ ἴδιος ὁ Σωτὴρ ὥρισε τὴν αἰώνια ζωὴ ὡς γινῶσι τοῦ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πού ἀπέστειλε⁶⁰, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ Σολομών εἶπε πρὸς τὸ Θεό, «τὸ νὰ γνωρίζω ἐσὲ εἶναι ρίζα ἀθανασίας»⁶¹. Ἐὰν δὲ πρέπει νὰ προσθέσωμε καὶ λογικὰ ἐπιχειρήματα, ποίος δὲν γνωρίζει ὅτι ἡ ἀληθινὴ ὕπαρξις καὶ ἡ ἐξοχότης τῶν ἀνθρώπων εἶναι ὁ λογισμὸς καὶ ἡ γινῶσις; Ἐὰν δὲ ἡ ὕπαρξις τῶν ἀνθρώπων εὐρίσκεται στὸ λογισμὸ καὶ τὴ γινῶσι, θὰ εἶναι βέβαια στὴν καλύτερα ἀπὸ ὅλες καὶ τὴν ἀπηλλαγμένη ἀπὸ τὸ ψεῦδος γινῶσι. Ποιὰ δὲ γινῶσις θὰ ἤμποροῦσε νὰ γίνῃ καλύτερα καὶ καθαρωτέρα κάθε πλάνης ἀπὸ τὴ γινῶσι τοῦ Θεοῦ, πού ἀνοίγει ὁ ἴδιος τὸν ὀφθαλμὸ τῆς ψυχῆς καὶ τὸν στρέφει πρὸς τὸν ἑαυτὸ του; Αὐτὴ δὲ εἶναι καρπὸς τοῦ βαπτίσματος.

77 Μὲ ὅλα ὅσα ἐλέχθησαν λοιπὸν ἔχει ἀποδειχθῆ ὅτι ἀρχὴ τῆς

61. Σοφ. Σολ. 15,3.

ζωῆς ἀρχὴν καὶ τοῦ εἶναι καὶ ζῆν τοὺς ἀνθρώπους καὶ περιεῖναι τὴν ἀληθῆ ζωὴν καὶ οὐσίαν τὸ μυστήριον αἷτιον εἶναι. Εἰ δὲ μὴ πᾶσι ταῦτα τοῖς βαπτιζομένοις ἀκολουθεῖ, ἀσθένειαν οὐ προσῆκε καταγνῶναι τοῦ μυστηρίου, τοῖς δὲ τελουμένοις λογιστέον ἔστι τὸ πάθος, ἢ μὴ παρασκευασαμένοις ⁵³ εἰς πρὸς τὴν χάριν, ἢ προδοῦσι τὸν θησαυρόν. Πόσω γὰρ ἀξιώτερον τὴν διαφορὰν ταύτην εἰς αὐτοὺς ἀνάγειν τοὺς τελουμένους διαφόρον τρόπον τῷ βαπτίσματι χρησαμένους, ἢ τὴν τελετήν, μίαν ἐν ἅπασι καὶ τὴν αὐτὴν οὖσαν, τῶν ἐναντίων αἰτιᾶσθαι; Πρόδηλον μὲν γάρ, ὡς οὔτε φύσεως οὔτε ἀσκήσεως ὁ τῶν εἰρημένων ἀγαθῶν σωρός, ἀλλὰ τοῦ βαπτίσματος ἔργον· εἰ δὲ καὶ τοῦναντίον ἐκεῖθεν, πῶς οὐκ ἄτοπον τὸ αὐτὸ καὶ δύνασθαι φωτίζειν καὶ μή, καὶ οὐρανίους ποιεῖν καὶ οὐδὲν τῶν γήινων ὑψηλοτέρους; Ἄλλ' οὔτε τὸν ἥλιον μεμψόμεθα, οὐδ' ἂν ὡς ἀφανοῦς καταγνοῖμεν, ὅτι μὴ ⁵⁴ τὴν ἀκτίνα πάντες ὁρῶσιν, ἀπὸ δὲ τῶν ὁρώντων τὰς ψήφους οἴσομεν, οὔτε τὸ φῶτισμα εἰκότα ἂν ποιοῖμεν, ἄλλο τι δύνασθαι νομίσαντες ἢ αὐτὸ τοῦτο ὄθεν καλεῖται.

53. παρασκευασμένοις G

54. μὴν G

ἐν Χριστῷ ζωῆς καὶ τῆς ὑπάρξεως καὶ ζωῆς τῶν ἀνθρώπων, καὶ αἴτιο τῆς ὑπεροχῆς τῆς ἀληθινῆς ζωῆς καὶ οὐσίας εἶναι τὸ μυστήριον τοῦτο. Ἄν δὲ αὐτὰ δὲν ἀκολουθοῦν ὅλους τοὺς βαπτιζομένους, δὲν εἶναι σωστὸ νὰ κατηγορήσωμε τὸ μυστήριον γι' ἀδυναμία, ἀλλὰ πρέπει ν' ἀποδώσωμε τὸ σφάλμα στοὺς μωυμένους, εἴτε διότι δὲν προετοιμάσθησαν γιὰ τὴ χάρι, εἴτε διότι ἐπρόδωσαν τὸ θησαυρό. Πόσο ὀρθότερον δὲν εἶναι ν' ἀποδίδωμε αὐτὴν τῇ διαφορᾷ στοὺς ἰδίους τοὺς μωυμένους, ποὺ ἐπιδεικνύουν διαφορετικὴ συμπεριφορὰ πρὸς τὸ βάπτισμα, παρὰ νὰ κατηγοροῦμε τὴν τελετὴν ποὺ εἶναι μία καὶ ἡ αὐτὴ γιὰ ὅλους; Εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι ὁ σωρὸς τῶν ἀγαθῶν ποὺ ἀναφέρθησαν δὲν εἶναι ἔργον οὔτε τῆς φύσεως οὔτε τῆς ἀσκήσεως ἀλλὰ τοῦ βαπτίσματος. Ἐὰν δὲ ἀπὸ ἐκεῖ προέρχεται καὶ τὸ ἀντίθετον, πῶς δὲν θὰ ἦταν ἄτοπον, τὸ ἴδιον καὶ νὰ μπορῇ νὰ φωτίσῃ καὶ νὰ μὴ μπορῇ, καὶ νὰ καθιστᾷ οὐρανίους καὶ νὰ μὴ ἀνεβάξῃ ὑψηλότερα ἀπὸ τὰ γήινα; Ἀλλὰ οὔτε τὸν ἥλιον θὰ μεμφθοῦμε ἢ θὰ τὸν κατηγορήσωμε ὅτι εἶναι ἀφανής, ἐπειδὴ δὲν βλέπουν ὅλοι τὴν ἀκτῖνα, θὰ κρίνωμε δὲ ἀπὸ τοὺς βλέποντας, οὔτε τὸ φῶτισμα θὰ τὸ ἐμεταχειριζόμεσθε σωστά, ἂν ἐνομίζαμε ὅτι ἐνεργεῖ κάτι ἄλλο ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ τοῦ ἔδωκε τὸ ὄνομα.

ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

Τίνα συντέλειαν αὐτῇ παρέχεται
τὸ θεῖον μύρον

1 Οὕτω δὲ πνευματικῶς συστάντας καὶ τοῦτον γεγεννημένους τὸν τρόπον, καὶ ἐνεργείας ἀκόλουθον ἂν εἶη τυγχάνειν, ἢ τοιαῦδε γεννήσει προσήκει, καὶ κινήσεως καταλλήλου. Καὶ τοῦτο ἡμῖν ἢ τελετὴ τοῦ θειοτάτου δύναται μύρου· καὶ γὰρ ἐνεργοῦς ποιεῖ τὰς πνευματικὰς ἐνεργείας, τὸν μὲν ταύτην, τὸν δὲ ἐκείνην, τὸν δὲ πλείους, ὡς ἕκαστος πρὸς τὸ μυστήριον ἔχει παρασκευῆς. Καὶ γίνεται νῦν τοῖς τελουμένοις ¹, ὅπερ ἐπὶ τῶν προτέρων χρόνων αἱ τῶν ἀποστόλων χεῖρες τοῖς ἐπ' ἐκείνων βαπτιζομένοις· καὶ γὰρ ἐπιτιθέντων τὰς χεῖρας τῶν ἀποστόλων τοῖς μεμνημένοις, φησί, τὸ Πνεῦμα ἐδίδοτο, καὶ νῦν ὁ Παράκλητος χριστομένοις ἐπιδημεῖ.

2 Τεκμήρια δέ. Πρῶτον μὲν τοῦ παλαιοῦ νόμου καὶ βασιλέας χρίοντος τὸν ἴσον τρόπον καὶ ἱερέας, ὁ τῆς Ἐκκλησίας θεσμός, ἐκείνους τῷ μύρῳ βασιλεύων, τοῖς ἱερεῦσιν ἐπιτίθησι χεῖρας καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος εὐχεται χάριν, ὅπερ ἐστὶ δεικνύοντος καὶ τοῦτο κἀκεῖνο πρὸς ταῦτά φέρειν καὶ τὴν αὐτὴν ἄμφω δύναμιν ἔχειν. Ἐπειτα καὶ τῶν ὀνομάτων κοινωνοῦσιν ἀλλήλοις, καὶ χρίσμα μὲν ἐκεῖνο, Πνεύματος δὲ κοινωνία τοῦτο· τὴν τε γὰρ τῶν ἱερέων χειροτονίαν οἱ θειότατοι τῶν ἱερέων χρίσιν καλοῦσι, καὶ ἔμπαλιν οὓς τὸ μυστήριον τοῦ μύρου τελοῦσι, κοινωνοὺς τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἶναι καὶ εὐχονται καὶ πιστεύουσι καὶ τὴν τελετὴν ὅ,τι ποτέ ἐστι τοῖς τελουμένοις δεικνύντες πνευ-

1. λελουμένοις G

ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

Ποιὰ ὠφέλεια παρέχει στήν ἐν
Χριστῷ ζωὴ τὸ θεῖο μύρο

1 Ἄφοῦ ἔτσι συγκροτηθοῦμε πνευματικῶς καὶ γεννηθοῦμε με αὐτὸν τὸν τρόπο, εἶναι συνεπὲς ν' ἀποκτήσωμε καὶ ἐνέργεια ταιριαστὴ σὲ τέτοια γέννησι καὶ κίνησι κατάλληλη. Αὐτὸ δὲ μᾶς τὸ ἐξασφαλίζει ἡ τελετὴ τοῦ θειοτάτου μύρου· διότι αὐτὸ μᾶς καθιστᾷ ἐνεργοὺς στὶς πνευματικὲς ἐνέργειες, ἄλλον σ' αὐτήν, ἄλλον σ' ἐκείνην, ἄλλον σὲ περισσότερες, ἀνάλογα μὲ τὴν προπαρασκευὴν ποὺ ἔχει ὁ καθένας πρὸς τὸ μυστήριον. Καί γίνεται τῶρα στοὺς μουμένους, ὅτι ἔκαμαν στοὺς παλαιούς χρόνους τὰ χέρια τῶν ἀποστόλων στοὺς βαπτιζομένους· τότε δηλαδή, ὅπως λέγει ἡ Γραφή¹, καθὼς ἐπέθεταν τὰ χέρια στοὺς μνημένους οἱ ἀπόστολοι, ἐδίδόταν τὸ Πνεῦμα, τῶρα ὁ Παράκλητος ἐπιδημεῖ στοὺς χριστιανούς.

2 Ἀποδείξεις αὐτοῦ εἶναι. Πρῶτα ὅτι, ἐνῶ ὁ παλαιὸς νόμος ἔχριε βασιλεῖς καὶ ἱερεῖς με τὸν ἴδιον τρόπο, ὁ θεσμὸς τῆς Ἐκκλησίας, ἀναδεικνύοντας ἐκείνους βασιλεῖς με τὸ μύρο, στοὺς ἱερεῖς ἐπιθέτει τὰ χέρια καὶ εὔχεται τὴ χάρι τοῦ Πνεύματος, πράγμα ποὺ δεικνύει ὅτι καὶ τοῦτο κι' ἐκεῖνο πρὸς τὸ ἴδιον ἀποτέλεσμα ὁδηγοῦν, τὴν ἴδια δύναμι ἔχουν καὶ τὰ δύο. Ἐπειτα ταυτίζονται καὶ στὸ ὄνομα. Χρῖσμα ἐλεγόταν ἐκεῖνο, κοινωνία πνεύματος τοῦτο, οἱ θειότατοι δὲ ἱερεῖς καλοῦν χρῖσμα τὴ χειροτονία τῶν ἱερέων καὶ ἀντιστρόφως σ' ἐκείνους ποὺ μούν στὸ μυστήριον τοῦ μύρου εὔχονται νὰ εἶναι κοινωνοὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ πιστεύουν ὅτι θὰ εἶναι· δεικνύοντας δὲ τί εἶναι στοὺς μουμένους ἡ τελετὴ, τὴν ὀνομα-

1. Πράξ. 8,38 ἔ. 10,47 ἔ.

ματικῆς δωρεᾶς σφραγιδα καλοῦσι. Τοῦτο γὰρ ἐπάδουσι χρισ-
μένοις.

3 *Ἐτι δὲ καὶ Χριστὸς αὐτὸς ὁ Δεσπότης, οὐ χεθὲν τῇ κεφαλῇ δε-
ξάμενος μύρον, ἀλλὰ διὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ² ἅγιον, ὅτι τῆς πνευ-
ματικῆς ἐνεργείας ἀπάσης τῆς σαρκὸς ἔνεκα τῆς ἀναληφθείσης
ἐγένετο θησαυρός· καὶ οὐ Χριστὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ χρίσμα, «Μύ-
ρον γάρ, φησὶν, ἐκκενωθὲν ὀνομά σοι»), τὸ μὲν ἐξ ἀρχῆς, τὸ δ'
ὑστερον. *Ἔως μὲν γὰρ οὐκ ἦν, ᾧ τῶν αὐτοῦ μετέδωκεν ἂν ὁ
Θεός, μύρον ἦν ἐφ' ἑαυτοῦ μένον· ἐπεὶ δὲ ἡ μακαρία συνέστη σὰρξ
ἢ τῆς θεότητος ἅπαν τὸ πλήρωμα δεξαμένη, ἧ, φησὶν Ἰωάννης,
οὐκ ἐκ μέτρου δέδωκεν ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα, πάντα δὲ τὸν φυσικὸν
³ ἐνέθηκε πλοῦτον, τηνικαῦτα εἰς αὐτὴν ἐκκενωθὲν ἤδη τὸ
μύρον εἰκότως χρίσμα καὶ ἔστι καὶ λέγεται. Τὸ γὰρ μεταδοθῆ-
ναι τοῦτο ἦν αὐτῷ χρίσμα τε γενέσθαι καὶ κενωθῆναι. Οὐ γὰρ
ἤμειψε τόπον, οὐδὲ διεῖλε τεῖχος, οὐδ' ὑπερέβη, ἀλλὰ τὸ διεῖρ-
γον τῶν ἡμετέρων αὐτόν, ὅπερ αὐτὸς ἀποδείξας, οὐδὲν ἀφῆκε
μέσον. Ἀνθρώπων γὰρ ὁ Θεὸς οὐ τόπῳ διέφερεν, ὃ γε πάντα
τόπον κατέχων, ἀλλὰ διαφορᾷ δίστατο, καὶ ἡ φύσις αὐτὴν αὐτῇ
τοῦ Θεοῦ διεῖργε τῷ πᾶσιν οἷς εἶχε διαφέρειν καὶ πρὸς αὐτόν
μηδὲν κοινὸν ἔχειν· ὅτι Θεὸς μὲν αὐτὸς μόνον, ἡ δὲ φύσις ἄν-
θρωπος μόνον. Ἐπεὶ δὲ σὰρξ ἐθεώθη καὶ φύσις ἀνθρώπων ὑπό-
στασιν αὐτόν ἔλαχε τὸν Θεόν, τὸ τειχίον μύρον ὑπῆρξεν ἤδη· καὶ
ἡ διαφορὰ ἐκείνη χώραν οὐκ ἔχει, τῆς μιᾶς ὑποστάσεως τοῦτο μὲν
οὔσης, ἐκεῖνο δὲ γενομένης, ἢ τὴν διάστασιν τῆς θεότητος καὶ
τῆς ⁴ ἀνθρωπότητος ἀναιρεῖ, κοινὸς ὄρος ἑκατέρας φύσεως οὔσα,
ἐπεὶ τῶν διεστώτων οὐκ ἂν γένοιτο κοινὸς ὄρος.

2. τὸ παραλ. G

3. ψυχικὸν G

4. τῆς παραλ. G

ζουν σφραγίδα πνευματικῆς δωρεᾶς. Αὐτὸ ἐκφωνοῦν ἐπάνω στους χριομένους.

3 Ἐπειτα ὁ ἴδιος ὁ Δεσπότης καλεῖται Χριστός, ὄχι γιὰ μύρο χυμένο στὴν κεφαλὴ του ἀλλὰ γιὰ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἀφοῦ ἐξ αἰτίας τῆς προσλήψεως τῆς σαρκὸς ἔγινε θησαυρὸς κάθε πνευματικῆς ἐνεργείας· καὶ καλεῖται ὄχι μόνο Χριστός, ἀλλὰ καὶ χρίσμα, «τὸ ὄνομά σου, λέγει, εἶναι μύρο κενωμένο» ², ἄλλο στὴν ἀρχή, ἄλλο ὕστερα. Ἔως ὅτου δηλαδὴ δὲν ὑπῆρχε αὐτὸς στὸν ὁποῖο ὁ Θεὸς θὰ μετέδιδε τὰ ἀγαθὰ του, ἦταν μύρο ποὺ ἔμενε καθ' ἑαυτό· ὅταν δὲ καταρτίσθηκε ἡ μακαρία σὰρξ ποὺ ἐδέχθηκε ὄλο τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος ³, στὴν ὁποία, ὅπως λέγει ὁ Ἰωάννης ⁴, δὲν ἔδωσε μὲ μέτρο ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ ἐνέβαλε ὄλον τὸ φυσικὸ πλοῦτο, τότε τὸ μύρο ἐκενώθηκε σ' αὐτὴν καὶ εὐλόγως ἤδη εἶναι καὶ λέγεται χρίσμα. Τὸ ὅτι μεταδόθηκε ἐσήμαινε γι' αὐτὸν ὅτι ἔγινε χρίσμα καὶ ἐκενώθηκε. Βέβαια δὲν ἄλλαξε τόπο οὔτε διέσπασε οὔτε ἐπήδησε τεῖχος, ἀλλὰ τὸ τεῖχος ποὺ ἐχώριζε αὐτὸν ἀπὸ ἐμᾶς, τὸ ὁποῖο ὁ ἴδιος εἶχε συστήσει, δὲν τὸ ἄφησε καθόλου στὴ μέση. Πραγματικὰ ὁ Θεὸς δὲν διέφερε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους κατὰ τὸν τόπο, αὐτὸς ποὺ κατέχει κάθε τόπο, ἀλλὰ διακρινόταν κατὰ τὴν ποιότητα καὶ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἐχώριζε ἡ ἴδια τὸν ἑαυτό της ἀπὸ τὸ Θεό, ἀφοῦ διέφερε μὲ ὅλα ὅσα εἶχε καὶ δὲν εἶχε τίποτε κοινὸ πρὸς αὐτόν· διότι αὐτὸς μὲν ἦταν Θεὸς μόνο, ἡ δὲ φύσις ἀνθρώπος μόνο. Ὅταν ὁμως ἡ σὰρξ ἐθεώθηκε καὶ ἡ φύσις τῶν ἀνθρώπων ἐπῆρε ὡς ὑπόστασι τὸν ἴδιο τὸν Θεό, τὸ τεῖχος ἔγινε πλέον μύρο. Ἔτσι ἡ διαφορὰ ἐκείνη δὲν ἔχει θέσι, ἀφοῦ ἡ ἐνιαία ὑπόστασις ἦταν ἡ μία πλευρὰ, ἔγινε δὲ καὶ ἡ ἄλλη, αὐτὴ δὲ ἡ ἐξέλιξις ἀναιρεῖ τὴ διάστασι τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, ὡς κοινὸς ὄρος τῶν δύο φύσεων, ἐνῶ δὲν θὰ ἤμποροῦσε νὰ ὑπάρξη κοινὸς ὄρος δύο διακεκριμένων πραγμάτων.

3. Κολ. 1,19.

4. Ἰω. 3,34.

4 Καθάπερ τοίνυν, εἰ τὸ ἀλάβαστρον μηχανῇ τινι γένοιτο μύρον καὶ πρὸς αὐτὸ μετασταίη, ἀκοινώνητον οὐκέτι τοῖς ἔξω τὸ μύρον, οὐδ' ἔνδον οὐδ' ἐφ' ἑαυτοῦ μένον, τὸν ἴσον τρόπον, τῆς ἡμετέρας φύσεως ἐπὶ τοῦ σωτηρίου σώματος θεωθείσης, τὸ διεῖργον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος οὐδέν, ὅθεν καὶ τῶν αὐτοῦ μετέχειν χαρίτων ἐμποδῶν ἡμῖν οὐδέν ἦν πλὴν τῆς ἀμαρτίας. Ἐπεὶ δὲ διττὸν ἦν τὸ τεῖχος, τὸ μὲν τῆς φύσεως, τὸ δὲ τῆς γνώμης πονηρία διαφθαρείσης, τὸ μὲν ἀνεῖλε σαρκωθεὶς ὁ Σωτῆρ, τὸ δὲ σταυρωθεὶς τὴν γὰρ ἀμαρτίαν ὁ σταυρὸς ἔλυσε.

5 Διὰ τοῦτο μετὰ τὸ βάπτισμα τὰ τοῦ σταυροῦ δυνάμενον ἐκείνου καὶ τοῦ θανάτου, ἐπὶ τὸ μύρον χωροῦμεν τὴν τοῦ Πνεύματος κοινωνίαν. Τῶν γὰρ κωλυμάτων ἀμφοτέρων ἀνηρημένων τὸ ἐπισχῆσον οὐδέν χεθῆναι ἐπὶ πᾶσαν σάρκα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, λέγω δὲ ὅσον ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου. Πρὸς γὰρ τὴν ἄμεσον μετὰ Θεοῦ συναυλίαν καὶ τρίτον ὁ θάνατος κώλυμα, καὶ τοὺς θνητὸν φέροντας ἔτι τὸ σῶμα τὸ αἰνιγμα καὶ τὸ ἔσοπτρον ὑπερβαίνειν οὐ συγχωρεῖ. Ὡστε τριχῶς τοῦ Θεοῦ τοὺς ἀνθρώπους διῆσταμένους, διὰ τὴν φύσιν, διὰ τὴν ἀμαρτίαν, διὰ τὸν θάνατον, καθαρῶς τυχεῖν καὶ ἀμέσως αὐτῷ συνελθεῖν ἐποίησεν ὁ Σωτῆρ, ἃ προσίστατο πάντα ἐφεξῆς ἀνελῶν, τοῦτο μὲν ἀνθρωπότητος μετασχῶν, ἐκεῖνο δὲ νεκρωθεὶς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, τὸ δὲ τελευταῖον τεῖχος, τὴν τοῦ θανάτου τυραννίδα, παντάπασιν τῆς φύσεως ἐξέβαλεν ἀναστάς. Διὰ τοῦτο Παῦλος, «ἔσχατος ἐχθρός, φησί, καταργεῖται ὁ θάνατος», οὐκ ἂν ἐχθρὸν αὐτὸν προσειπῶν, εἰ μὴ πρὸς τὴν ἀληθινὴν ἡμῖν εὐδαιμονίαν ἐμποδῶν ἦν· τοὺς γὰρ τοῦ ἀθανάτου Θεοῦ κληρονόμους ἀνάγκη δὴ φθορᾶς ἀπηλλάχθαι· «οὐ γὰρ ἡ φθορά, φησί, τὴν ἀφθαρσίαν κληρονομεῖ». Μετὰ γὰρ

5. Πράξ. 2,17.

6. Α' Κορ. 13,12.

7. Α' Κορ. 15,26.

8. Α' Κορ. 15,50.

4 "Όπως λοιπόν, ἂν μὲ κάποια μηχανή ἤμποροῦσε τὸ μυροδοχεῖο νὰ μετατραπῆ σὲ μύρο, δὲν θὰ ἤμποροῦσε αὐτὸ τὸ μύρο νὰ κρατηθῆ ἀκοινώνητο πρὸς τὰ ἔξω, οὔτε νὰ μείνη μέσα καὶ μόνο του, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, ἀφοῦ ἡ φύσις μας ἐθεώθηκε στὸ σωτήριο σῶμα, δὲν ὑπάρχει τίποτε νὰ διαχωρίζη τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὸ Θεό· γι' αὐτὸ τίποτε ἄλλο πλὴν τῆς ἁμαρτίας δὲν μᾶς ἐμπόδιζε νὰ μετέχωμε τῶν χαρίτων του. Ἐπειδὴ δὲ τὸ τεῖχος ἦταν διττό, τὸ ἓνα λόγῳ διαφθορᾶς τῆς φύσεως ἀπὸ τὴν πονηρία, τὸ ἄλλο λόγῳ διαφθορᾶς τῆς γνώμης, τὰ ἀφήρεσε ὁ Σωτὴρ, τὸ ἓνα μὲ τὴ σάρκωσί του, τὸ ἄλλο μὲ τὸ σταυρὸ του· διότι τὴν ἁμαρτία τὴν ἐξάλειψε ὁ σταυρός.

5 Γι' αὐτὸ μετὰ τὸ βάπτισμα, τὸ ὁποῖο ἐνεργεῖ ὅπως ἐκεῖνος ὁ σταυρὸς καὶ ὁ θάνατος, προχωροῦμε πρὸς τὸ μύρο, γιὰ συμμετοχὴ στὸ πνεῦμα. Διότι, ὅταν ἀφαιρεθοῦν καὶ τὰ δύο ἐμπόδια, δὲν ὑπάρχει τίποτε ποὺ νὰ συγκρατήσῃ τὸ ἅγιο Πνεῦμα νὰ ξεχυθῆ πρὸς κάθε σάρκα ⁵, ἐννοῶ βέβαια κατὰ τὸν παρόντα βίον. Βέβαια γιὰ τὴν ἄμεση διαμονὴ μὲ τὸ Θεὸ ὑπάρχει καὶ τρίτο κώλυμα, ὁ θάνατος, ὁ ὁποῖος ὅσο ἀκόμη φέρομε θνητὸ τὸ σῶμα, δὲν ἐπιτρέπει νὰ ὑπερβαίνωμε τὸ αἴνιγμα καὶ τὸ ἔσοπτρο ⁶. Ἔτσι, ἐνῶ οἱ ἄνθρωποι ἀπέχουν κατὰ τρεῖς τρόπους ἀπὸ τὸ Θεό, ἐξ αἰτίας τῆς φύσεως, τῆς ἁμαρτίας, τοῦ θανάτου, ὁ Σωτὴρ ἐνήργησε ὥστε νὰ τὸν συναντήσωμε ἐλευθέρως καὶ νὰ συνέλθωμε μὲ αὐτὸν ἀμέσως, ἀφοῦ ἀφήρεσε ὅλα τὰ στή συνέχεια ἀντιτιθέμενα· τὸ πρῶτο τεῖχος ἀφήρεσε μὲ τὴ συμμετοχὴ στὴν ἀνθρωπότητα, τὸ δεύτερο ἀπεμάκρυνε μὲ τὴ νέκρωσί του ἐπάνω στὸ σταυρὸ, τὸ δὲ τελευταῖο τεῖχος, τὴν τυραννίδα τοῦ θανάτου, ἐξέβαλε τελείως ἀπὸ τὴ φύσι μὲ τὴν ἀνάστασι. Γι' αὐτὸ ὁ Παῦλος λέγει «τελευταῖος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος», ⁷ καὶ δὲν θὰ τὸν ἔλεγε ἐχθρὸ, ἂν δὲν ἦταν ἐμπόδιο στὴν ἀληθινὴ μας εὐδαιμονία. Κατ' ἀνάγκη οἱ κληρονόμοι τοῦ ἀθανάτου Θεοῦ πρέπει νὰ εἶναι ἀπηλλαγμένοι τῆς φθορᾶς· διότι, λέγει, «δὲν κληρονομεῖ ἡ φθορὰ τὴν ἀφθαρσία» ⁸. Πραγματικὰ μετὰ τὴν κοινὴ ἀνάστασι τῶν

τὴν κοινὴν τῶν ἀνθρώπων ἀνάστασιν, ἧς αἴτιον ἢ τοῦ Σωτῆρος ἀνάστασις, τὸ μὲν ἔσοπτρον ὑποχωρεῖ καὶ τὸ αἶνιγμα, ὄφονται δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον τὸν Θεὸν οἱ γε τὴν καρδίαν κεκαθαρμένοι.

Τὸ μὲν οὖν τῆς τελετῆς ἔργον τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἀγαθοῦ Πνεύματος μεταδοῦναι· τὸ μύρον δὲ αὐτὸν εἰσάγει τὸν Κύριον Ἰησοῦν, ἐν ᾧ πᾶσα μὲν ἀνθρώποις ἡ σωτηρία, πᾶσα δὲ ἐλπίς ἀγαθῶν, καὶ ὅθεν μὲν ἡμῖν ἡ τοῦ ἀγίου Πνεύματος μετουσία, δι' οὗ δὲ ἡ πρὸς τὸν Πατέρα προσαγωγή. Τῆς γὰρ τῶν ἀνθρώπων ἀναπλάσεως κοινῇ μὲν ἡ Τριάς τεχνίτης, αὐτουργὸς δὲ μόνος ὁ Λόγος, οὐχ ὅτε διατρίβων⁵ ἀνθρώποις ἐκοινωνήσῃ μόνον καὶ «προσηνέχθη, φησὶ Παῦλος, εἰς τὸ πολλῶν ἀνενεγκεῖν ἁμαρτίας», ἀλλ' ἐξ ἐκείνου μέχρι παντός, ἕως τὴν φύσιν ἔτι φέρει τὴν ἡμετέραν, δι' ἣν παράκλητον αὐτὸν ἔχομεν πρὸς τὸν Θεόν, δι' ἑαυτοῦ μὲν «καθαρίζει τὴν συνείδησιν ἡμῶν ἀπὸ νεκρῶν ἔργων», δι' ἑαυτοῦ δὲ τὸ Πνεῦμα δίδωσι.

6 Τοῦτο τὸ μυστήριον ἐπὶ μὲν τῶν προτέρων χρόνων χαρίσματα ἰαμάτων καὶ προφητείας καὶ γλωσσῶν καὶ τοιαῦτα τοῖς βαπτισομένοις παρεῖχεν, ἀ τῆς ὑπερφουοῦς τοῦ Χριστοῦ δυνάμεως ἀνθρώποις ἅπασιν ἀπόδειξιν εἶχε προφανῆ· τούτων γὰρ ἔδει τηρικαῦτα τοῦ Χριστιανισμοῦ πηγνυμένου καὶ τῆς εὐσεβείας ἔτι καθισταμένης. Νῦν δὲ καὶ τοιαῦτα μὲν ἐνίοις ἐκεῖθεν ὑπῆρξε, καὶ ἐφ' ἡμῶν καὶ ἐπὶ τῶν ὀλίγων προτέρων, καὶ περὶ τῶν μελλόντων εἶπον καὶ δαίμονας ἐξέβαλον καὶ νόσων ἀπήλλαξαν, εὐξάμενοι μόνον, καὶ οὐ περιόντες ἔτι⁶ ἐν τῷ βίῳ μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ τάφοι τὸ ἴσον ἐδυνήθησαν, τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας οὐδὲ νεκρῶν ἀφισταμένης τῶν μακαρίων.

7 Ἄ δὲ Χριστιανοῖς ἐκάστοτε προμνᾶται τὸ μύρον, καὶ ὧν καιρὸς

5. διατρίβων G

6. ἐν G

ἀνθρώπων, τῆς ὁποίας αἴτιο εἶναι ἡ ἀνάστασις τοῦ Σωτῆρος, τὸ μὲν ἔσοπτρο καὶ τὸ αἴνιγμα ὑποχωρεῖ, θὰ ἰδοῦν δὲ οἱ καθαροὶ στὴν καρδιά τὸ Θεὸ πρόσωπο μὲ πρόσωπο.

Τὸ ἔργο τῆς τελετῆς τοῦ βαπτίσματος εἶναι νὰ μεταδίδη τὶς ἐνέργειες τοῦ ἀγαθοῦ Πνεύματος, τὸ δὲ μύρο εἰσάγει τὸν ἴδιο τὸν Κύριο Ἰησοῦ, στὸν ὁποῖο εὐρίσκεται ὅλη ἡ σωτηρία γιὰ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ὅλη ἡ ἐλπίς τῶν ἀγαθῶν, ἀπὸ τὸν ὁποῖο μᾶς προσφέρεται ἡ μετουσία τοῦ ἀγίου Πνεύματος καὶ ἐξασφαλίζεται ἡ προσαγωγή πρὸς τὸν Πατέρα. Τῆς ἀναπλάσεως τῶν ἀνθρώπων τεχνίτης εἶναι ἀπὸ κοινοῦ ἡ Τριάς, αὐτουργὸς δὲ μόνος ὁ Λόγος, ὄχι μόνον ὅταν συμμερίσθηκε τῇ διαμονῇ μὲ τοὺς ἀνθρώπους καί, ὅπως λέγει ὁ Παῦλος, «προσφέρθηκε γιὰ νὰ ἐξαλείψῃ τὶς ἁμαρτίες πολλῶν»⁹, ἀλλ' ἀπὸ τότε ἕως τὸν αἰῶνα ἐφ' ὅσον φέρει ἀκόμη τὴ φύσι μας, ἐξ αἰτίας τῆς ὁποίας τὸν ἔχομε παράκλητο πρὸς τὸ Θεό, «καθαρίζει τὴ συνείδησί μας ἀπὸ νεκρὰ ἔργα»¹⁰ μόνος του, δίδει τὸ Πνεῦμα μόνος του.

6 Τὸ μυστήριον τοῦτο κατὰ τοὺς παλαιότερους χρόνους παρεῖχε στοὺς βαπτιζομένους χαρίσματα ἰαμάτων καὶ προφητείας καὶ γλωσσολαλιᾶς καὶ τὰ παρόμοια, τὰ ὁποῖα γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους παριστάνουν καθαρὰ ἀπόδειξι τῆς ὑπερφυσιοῦς δυνάμεως τοῦ Χριστοῦ· διότι αὐτὰ ἐχρειάζονταν τότε, ὅταν ἐγκαθιδρυόταν ὁ Χριστιανισμὸς καὶ καταρτιζόταν ἀκόμη ἡ εὐσέβεια. Τώρα δὲ σὲ μερικοὺς παρουσιάσθηκαν καὶ τέτοια χαρίσματα, καὶ στοὺς χρόνους μας καὶ ὀλίγο παλαιότερα, ὥστε ὠμίλησαν γιὰ τὰ μέλλοντα, ἐξέβαλαν δαίμονες καὶ ἀπήλλαξαν ἀπὸ νόσους μόνον μὲ εὐχές, καὶ δὲν κατῶρθωσαν τοῦτο μόνον ἄνθρωποι ποὺ ἐζοῦσαν ἀκόμη, ἀλλὰ ἐπίσης τὸ κατῶρθωσαν ἐξ ἴσου καὶ νεκροί, διότι ἡ πνευματικὴ ἐνέργεια δὲν ἀπομακρύνεται οὔτε ἀπὸ τοὺς μακαρίους νεκρούς.

7 Ἐκεῖνα δὲ τὰ ὁποῖα πάντοτε χορηγεῖ στοὺς Χριστιανούς τὸ

9. Ἐβρ. 9,14· 28.

10. Ἐβρ. 9,14.

ἅπας ὁ χρόνος, χάρισμα εὐσεβείας καὶ εὐχῆς καὶ ἀγάπης καὶ σωφρονισμοῦ καὶ τῶν ἄλλων, ἃ τοῖς δεχομένοις αὐτοῖς ἐστὶν ἐν καιρῷ· εἰ καὶ τοὺς ⁷ πολλοὺς τῶν Χριστιανῶν ταυτὶ διαφεύγει, καὶ ὅση τίς ἐστὶν ἡ τοῦ μυστηρίου δύναμις λέληθε, καὶ κατὰ τὸ ἐν ταῖς Πράξεσιν εἰρημένον, «οὐδ' ὅτι Πνεῦμα ἅγιόν ἐστὶν ἔγνωσαν», παρ' αὐτὸ μὲν τὸ τελεῖσθαι τῷ πρὸ τῆς ἡλικίας τοῦ μυστηρίου τυγχάνειν τῶν δώρων ἀναισθήτως διατεθέντες, ἐπὶ δὲ τῆς ἡλικίας ἐφ' ἃ μὴ δεῖ τετραμμένοι καὶ τὸν τῆς ψυχῆς ἀποτυφλώσαντες ὀφθαλμόν. Ὡς τό γε ἀληθές τὸ Πνεῦμα κοινωνεῖ τοῖς τελουμένοις τῶν ἑαυτοῦ, «διαιροῦν ἰδίᾳ ἐκάστω καθὼς βούλεται», καὶ οὐκ ἐπέλιπεν ἡμᾶς ὁ Δεσπότης εὐεργετῶν, οἷς ἐπηγγείλατο συνεῖναι μέχρι παντός. Οὐ γὰρ ἡ τελετὴ μᾶτην, ἀλλὰ καθάπερ ἄφεςιν ἁμαρτιῶν ἀπὸ τοῦ θεσπεσίου λουτροῦ καὶ τῆς ἱερᾶς τραπέζης Χριστοῦ κομιζόμεθα σῶμα, καὶ οὐκ ἂν παύσαιτο ταῦτα μέχρις ἂν αὐτὸς φανερώς ἡ τούτων ὑπόθεσις ἐπιστῆ, τὸν ἴσον τρόπον καὶ τοῦ θειοτάτου μύρου Χριστιανοὺς ἀπολαύειν ἃ προσῆκε καὶ τῶν δωρεῶν τοῦ ἁγίου Πνεύματος μετέχειν πᾶσα ἀνάγκη. Ποῦ γὰρ ἀκόλουθον, τῶν ἱερῶν τελετῶν τὰς μὲν ἐνεργοὺς εἶναι, τῆς δὲ μηδὲν ὄφελος εἶναι, καὶ περὶ μὲν ἐκείνων κατὰ Παῦλον ἠγεῖσθαι τὸν ἐπαγγειλάμενον εἶναι πιστόν, περὶ δὲ ταύτης ἀμφιγνοεῖν, δέον ἢ μηδεμιᾶς ἢ καὶ τῶν ἄλλων τὰ ἴσα καταψηφίζεσθαι, τῆς αὐτῆς δυνάμεως διὰ πασῶν ἐνεργούσης καὶ μιᾶς σφαγῆς ἐνὸς ἁμνοῦ καὶ ταύτου θανάτου καὶ αἵματος τὴν τελείωσιν ἀπάσαις παρεχομένων;

7. τοὺς παραλ. G

11. Πράξ. 19,12.

12. Α' Κορ. 12,11.

μύρο καὶ γιὰ τὰ ὅποια ὅλος ὁ χρόνος εἶναι κατάλληλος, εἶναι τὸ χάρισμα τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς εὐχῆς, τῆς ἀγάπης καὶ τῆς σωφροσύνης, καθὼς καὶ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν, τὰ ὅποια εἶναι κάθε φορά εὐκαιρα σὲ ὅσους τὰ δέχονται, ἂν καὶ αὐτὰ διαφεύγουν τοὺς περισσοτέρους Χριστιανούς καὶ λησμονοῦν πόση εἶναι ἡ δύναμις τοῦ μυστηρίου καὶ σύμφωνα μὲ τὸ λεγόμενο στὶς Πράξεις ¹¹, «οὔτε ὅτι ὑπάρχει ἅγιο Πνεῦμα γνωρίζουν». Τοὺς διαφεύγουν δὲ ἐπειδὴ κατὰ τὴν τέλεσι τοῦ μυστηρίου δὲν ἔχουν συναίσθησι τῆς σημασίας τῶν δώρων ἐξ αἰτίας τοῦ ὅτι λαμβάνουν τὸ μυστήριον σὲ νηπιακὴ ἡλικία καὶ ὅταν ἐνηλικιωθοῦν στρέφονται σὲ πράγματα ποὺ δὲν πρέπει καὶ τυφλώνουν τὸν ὀφθαλμὸ τῆς ψυχῆς. Τὸ ἀληθὲς πάντως εἶναι ὅτι τὸ Πνεῦμα μεταδίδει τὶς χάριτές του στοὺς μουμένους, «διανέμοντας στὸν καθένα χωριστὰ ὅπως θέλει» ¹², καὶ ὁ Δεσπότης δὲν ἔπαυσε νὰ μᾶς εὐεργετῇ, ἀφοῦ ὑποσχέθηκε ὅτι θὰ παραμείνη μαζί μας διαπαντός. Ἡ τελετὴ λοιπὸν αὐτὴ δὲν εἶναι ματαία, ἀλλὰ ὅπως ἀπὸ τὸ θεσπέσιο λουτρὸ λαμβάνομε ἄφεσι ἁμαρτιῶν καὶ ἀπὸ τὴν ἱερὰ τράπεζα σῶμα Χριστοῦ, καὶ αὐτὰ δὲν θὰ παύσουν ἕως ὅτου παρουσιάσῃ φανερὰ αὐτὸς ὁ ἴδιος ποὺ εἶναι ὁ θεμελιωτὴς τούτων, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ὅπωςδὴποτε ἀπολαύουν οἱ Χριστιανοὶ ὅσα ἀρμόζουν ἀπὸ τὸ θεϊότατο μύρο καὶ μετέχουν στὶς δωρεές τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Διότι κατὰ ποιά λογικὴ ἄλλες ἀπὸ τὶς ἱερές τελετές εἶναι ἐνεργές, αὐτὴ δὲ μόνη εἶναι ἀνωφελής, καὶ γιὰ ἐκεῖνες μὲν σύμφωνα μὲ τὸ λόγον τοῦ Παύλου νὰ θεωροῦμε ἐμπιστο αὐτὸν ποὺ ἔδωσε τὴν ὑπόσχεσι ¹³, γι' αὐτὴν ἐδῶ ὅμως νὰ ἀμφιβάλλωμε, ἐνῶ θὰ ἔπρεπε ἢ γιὰ καμμιά νὰ μὴ ἀμφιβάλλωμε ἢ νὰ θεωροῦμε ἐξ ἴσου ἀμφίβολες καὶ τὶς ἄλλες, ἀφοῦ διὰ μέσου ὅλων τῶν τελετῶν ἐνεργῇ ἡ ἴδια δύναμις, καὶ σὲ ὅλες τὴν τελείωσι παρέχουν ἢ μία σφαγὴ τοῦ ἑνὸς ἀμνοῦ, ὁ ἕνας θάνατος καὶ τὸ μοναδικὸ αἷμα;

13. Ἐβρ. 10,23. 11,11.

8 Δίδεται τοίνυν ἀληθῶς τὸ Πνεῦμα τὸ ⁸ ἅγιον, τοῖς μὲν ἵνα τοὺς ἄλλους εὖ ποιῆσαι δυναθῶσι καί, ἣ φησι Παῦλος, Ἐκκλησίαν οἰκοδομῆσαι, περὶ τοῦ μέλλοντος εἰπόντες, ἢ μυστήρια διδάξαντες, ἢ νόσων ἀπαλλάξαντες λόγῳ, τοῖς δὲ ὅπως αὐτοὶ γίνονται βελτίους εὐσεβείᾳ λάμπαντες ἢ σωφροσύνης ἢ ἀγάπης ἢ ταπεινοφροσύνης ὑπερβολῇ. Καὶ γὰρ ἔστι μὲν σωφρονῆσαι λογισμῶ καὶ ἔθει χρησάμενον, καὶ τὸ ἦθος εἰς δικαιοσύνην ἀσκῆσαι καὶ εὐξασθαι καὶ ἀγαπῆσαι καὶ τᾶλλα δὴ γενέσθαι σπουδαῖον· ἔστι δὲ καὶ παρὰ Θεοῦ κινούμενον τὴν γνώμην παθῶν κρατῆσαι καὶ φιλανθρωπεύσασθαι καὶ δικαιοπραγῆσαι, καὶ τὴν ἄλλην ἐπιδεδεῖχθαι φιλοσοφίαν. Καθάπερ γὰρ κακίαι θηριώδεις εἰσὶν ἐν ἀνθρώποις ὑπὸ τῶν πονηρῶν ἐνεργουμένοις πνευμάτων, οὕτω καὶ τοῦναντίον ἀρεταὶ θεῖαι καὶ ὑπὲρ τὸν ἀνθρώπινον νόμον αὐτοῦ κινουῦντος τοῦ Θεοῦ· ὃν τρόπον ἠγάπησε μὲν ὁ μακάριος Παῦλος, πρῶτος δὲ ἦν ὁ Δαβὶδ, καὶ ἄλλος ἄλλοι τῶν ἐπαινουμένων ὑπὲρ τὸν εἰκότα τοῖς ἀνθρώποις ἐπεδείξατο λόγον. Ὁ μὲν γὰρ φιλεῖν ἔγραψε Φιλιππησίους «ἐν σπλάγχχνις Ἰησοῦ Χριστοῦ», περὶ δὲ τοῦ Δαβὶδ, «εἶδρον, φησὶν ὁ Θεός, ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου».

9 Καὶ μὴν καὶ πίστις δῶρόν ἐστι πνευματικόν, ὃ δέονται λαβεῖν οἱ ἀπόστολοι τοῦ Σωτῆρος, «πρόσθετε ἡμῖν», λέγοντες, «πίστιν», καὶ αὐτὸς εἴχεται αὐτοῖς ἀγιασμὸν παρὰ τοῦ Πατρὸς, «ἀγίασον αὐτοὺς λέγων, «ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου», καὶ δίδωσιν ὁ Θεὸς εὐχὴν τῷ εὐχομένῳ, καὶ αὐτὸ «τὸ Πνεῦμα ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν στεναγμοῖς ἀλαλήτοις», δύναμιν εὐχῆς, οἶμαι, παρέχον. Καὶ ὅπως τὸν λόγον τοῦτον πνεῦμα σοφίας ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ

8. Πνεῦμα τὸ παραλ. G

14. Α' Κορ. 14,5.

15. Φιλ. 1,8.

16. Α' Βασ. 13,14.

17. Λουκᾶ 17,5.

8 Δίδεται λοιπόν πραγματικὰ τὸ ἅγιο Πνεῦμα σὲ μερικοὺς μὲν γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ εὐεργετήσουν τοὺς ἄλλους καί, ὅπως λέγει ὁ Παῦλος ¹⁴, νὰ οἰκοδομήσουν τὴν Ἐκκλησία, προλέγοντας γιὰ τὸ μέλλον, φανερώνοντας μυστήρια, ἀπαλλάσσοντας ἀπὸ νόσους μὲ λόγο, σὲ ἄλλους δὲ γιὰ νὰ γίνουν οἱ ἴδιοι καλύτεροι, λάμποντας μὲ ὑπερβολὴ εὐσεβείας ἢ σωφροσύνης ἢ ἀγάπης ἢ ταπεινοφροσύνης. Διότι εἶναι δυνατὸ νὰ σωφροφρονήση κανεὶς χρησιμοποιώντας τὸ λογισμὸ καὶ τὸ ἦθος, νὰ ἀσκήση τὸν χαρακτῆρα σὲ δικαιοσύνη, νὰ προσευχηθῆ καὶ ν' ἀγαπήση, νὰ γίνῃ καθ' ὅλα σπουδαῖος· ἀλλὰ εἶναι ἐπίσης δυνατὸ καὶ ἀπὸ τὸ Θεὸ κινούμενος νὰ νικήσῃ μὲ τὴ γνώμη τὰ πάθη, νὰ καταστῆ φιλόανθρωπος καὶ δίκαιος, καὶ νὰ ἐπιδείξῃ τὴν ἄλλη φιλοσοφία. Ὅπως δηλαδὴ ὑπάρχουν στοὺς ἀνθρώπους θηριώδεις κακίαι, ὅταν ἐνεργοῦνται ἀπὸ πονηρὰ πνεύματα, ἔτσι ὑπάρχουν καὶ ἀντιθέτως θεῖαι ἀρετὲς καὶ ἐπάνω ἀπὸ τὸν ἀνθρώπινο νόμο, ὅταν κινοῦνται ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ Θεό. Μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο ἀγάπησε ὁ μακάριος Παῦλος, ὁ Δαβὶδ ἦταν πρᾶος καὶ ἄλλοι ἐπέδειξαν ἄλλο ἀπὸ τὰ ἐπαινούμενα προσόντα ὡς ἀνώτερα ἀπὸ τὰ φυσικὰ στοὺς ἀνθρώπους. Πραγματικὰ ὁ Παῦλος ἔγραψε πρὸς τοὺς Φιλιππησίους «στὰ σπλάγχνα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ» ¹⁵, γιὰ τὸ Δαβὶδ δὲ ὁ Θεὸς λέγει, «εὐρῆκα ἄνδρα σύμφωνο μὲ τὴν καρδιά μου» ¹⁶.

9 Καὶ ἡ πίστις μάλιστα εἶναι δῶρο πνευματικόν, τὸ ὁποῖο οἱ ἀπόστολοι παρακαλοῦν τὸ Σωτῆρα γιὰ νὰ λάβουν λέγοντας, «πρόσφερε μας πίστι» ¹⁷, καὶ αὐτὸς τοὺς εὐχεται ἀγιασμὸ ἀπὸ τὸν Πατέρα, λέγοντας, «ἀγίασέ τους στὴν ἀλήθειά σου» ¹⁸, καὶ ὁ Θεὸς ἐκπληρώνει τὴν εὐχὴ τοῦ εὐχομένου καὶ τὸ ἴδιο τὸ Πνεῦμα μεσιτεύει γιὰ χάρι μας μὲ ἀνεκφράστους στεναγμούς» ¹⁹, παρέχοντας, νομίζω, δύναμι προσευχῆς. Καὶ γενικῶς, μὲ αὐτὴ τὴν ἔννοια τὸ ἅγιο Πνεῦμα εἶναι πνεῦμα

18. Ἰω. 17,17.

19. Ρωμ. 13,26.

πνεῦμα συνέσεως καὶ βουλῆς καὶ ἰσχύος καὶ εὐσεβείας καὶ τῶν ἄλλων, ὧν ἐπωνύμους δείκνυσιν, οἷς μεταδίδωσι τῶν αὐτοῦ.

10 Πάντας μὲν οὖν τοὺς μεμνημένους τὰ ἑαυτοῦ ποιεῖ τὸ μυστήριον· αἴσθησις δὲ τῶν δώρων καὶ σπουδὴ περὶ τὸν πλοῦτον, ὥστε χρῆσασθαι τοῖς δεδομένοις, οὐ πᾶσι, τοῖς μὲν διὰ τὴν ἡλικίαν οὐπω λαβεῖν νοῦν δυνηθεῖσι, τοῖς δὲ τῷ μὴ παρεσκευάσθαι μηδὲ τὴν γιγνομένην ἐπιδείξασθαι προθυμίαν, ὧν ἐνίοις ὕστερον ὧν ἤμαρτον μετάνοια καὶ δάκρυα καὶ βίος κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον τὴν ἐντεθεῖσαν ταῖς ψυχαῖς ὑπέδειξε χάριν. Ὅθεν καὶ Παῦλος, Τιμοθέω γράφων, «μὴ ἀμέλει, φησί, τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος», ὡς οὐδὲν ἄν πλέον ἡμῖν καὶ τὸ δῶρον δεξαμένοις ἂν ραθυμῶμεν, καὶ ὅτι δεῖ πόνου καὶ ἀγρυπνίας τοῖς βουλομένοις ἐνεργὸν τὰ τοιαῦτα τὴν ψυχὴν ἔχειν. Ὡστε εἴ τις τῶν σπουδαίων ἀγάπη φαίνεται διενεγκῶν ἢ καθαρότητι, σωφροσύνης ἢ ταπεινοφροσύνης ὑπερβολῇ ἢ εὐσεβείας ἢ τῶν τοιούτων τινὸς ὑπὲρ τὸ εἰκὸς τῶν ἀνθρώπων τούτων, αἰτιᾶσθαι δεῖ τὸ θειότατον μύρον καὶ πιστεύειν αὐτῷ δεδῶσθαι μὲν, ὅτε τοῦ μυστηρίου μετεῖχε, τὸ δῶρον, γενέσθαι δὲ ἐνεργὸν ὕστερον· τὸν ἴσον τρόπον καὶ περὶ τῶν ἀκριβῶς μελλόντων λέγειν εἰδέναι, καὶ τοῖς τὴν γνώμην ἐλαννομένοις καὶ ἄλλως ἀσθενοῦσι σωτήρας εἶναι πέρα μηχανῆς ἀπάσης, καὶ τᾶλλα τοὺς ἐπιδειξαμένους ἀπὸ τοῦ μυστηρίου λαβόντας ἔχειν.

11 Εἰ γάρ, μήτε παρ' αὐτὸ τὸ τελεῖσθαι τὸ μυστήριον ἐνεργοὺς δείκνυσι τοὺς τελουμένους τὰς πνευματικὰς ἐνεργείας, μήτε ὧν χρόνῳ ὕστερον αὐτοὶ πνευματικῶς ἐνεργοῦσι, τὴν τελετὴν αἰτιᾶσθαι προσῆκε, τί δεῖ καὶ μνηθῆναι; Πρὸς τί δ' ἂν ἡμῖν ἢ τοῦ μύρου τοῦ θείου μύησις ἔτι φέροι, χορηγεῖν ὑπὲρ οὗ ζητεῖται μὴ

20. Ἦσ. 11,2.

21. Α' Τιμ. 4,14.

σοφίας καὶ πνεῦμα συνέσεως, βουλήs, ἰσχύος, εὐσεβείας καὶ τῶν ἄλλων λειτουργιῶν, μὲ τίς ὅποιες χαρακτηρίζει ἐπινύμως αὐτοὺς στοὺς ὁποίους μεταδίδει τίς χάριτές του ²⁰.

10 Τὸ μυστήριον λοιπὸν σ' ὅλους τοὺς μουμένους προσφέρει τὰ ἀγαθὰ του. Δὲν ἔχουν ὅμως ὅλοι ἀντίληψιν τῶν δῶρων καὶ ζήλον γιὰ τὸν πλοῦτον, ὥστε νὰ χρησιμοποιήσουν τὰ δοσμένα· σὲ ἄλλους διότι δὲν εἶναι σὲ θέσιν λόγῳ ἡλικίας νὰ τὰ λάβουν, σὲ ἄλλους διότι δὲν προετοιμάσθησαν οὔτε ἐπέδειξαν τὴν ὀφειλομένην προθυμίαν. Σὲ μερικοὺς ἀπὸ αὐτοὺς ἀργότερα ἢ μετάνοια γιὰ τίς ἁμαρτίαι, τὰ δάκρυα, καὶ ἡ διαγωγὴ σύμφωνά μὲ τὸν ὀρθὸν λόγον ἀπέδειξαν τὴν χάριν ποὺ εἶχε ἐντεθεῖ στίς ψυχές. Γι' αὐτὸ ὁ Παῦλος γράφοντας στὸν Τιμόθεον λέγει, «μὴ ἀμελήσης τὸ χάρισμα ποὺ ἔχεις μέσα σου» ²¹, μὲ τὴν ἔννοιαν ὅτι, ἀκόμη καὶ ἂν ἐδεχθήκαμε τὸ δῶρον, δὲν ὑπάρχει τίποτε σ' ἐμᾶς, ἂν εἴμαστε ράθυμοι, καὶ ὅτι χρειάζεται κόπος καὶ ἀγρυπνία σ' αὐτοὺς ποὺ θέλουν νὰ ἔχουν τὴν ψυχὴν ἐνεργὸν σὲ τέτοια ἔργα. Ὡστε, ἂν κάποιος ἀπὸ τοὺς ζηλωτὰς φαίνεται νὰ ἔχη ξεπεράσει τὰ συνηθισμένα ὅρια τῶν ἀνθρώπων σὲ ἀγάπην ἢ καθαρότητα, σὲ ὑπερβολὴν σωφροσύνης ἢ ταπεινοφροσύνης ἢ εὐσεβείας ἢ κάποιου ἄλλου ἀπὸ τὰ δῶρα αὐτά, πρέπει νὰ θεωρήσωμε αἴτιον αὐτοῦ τὸ θεϊότατον μύρον καὶ νὰ πιστεύωμε ὅτι τὸ δῶρον τοῦ ἐδόθηκε μὲν ὅταν μετέσχε στὸ μυστήριον, ἀλλὰ ἔγινε ἐνεργὸν ἀργότερα. Τὸ ἴδιον μπορούμε νὰ εἰποῦμε καὶ γιὰ ἐκείνους ποὺ ἔδειξαν ὅτι γνωρίζουν νὰ ὁμιλοῦν μὲ ἀκρίβειαν γιὰ τὰ μέλλοντα, ὅτι εἶναι σωτῆρες τῶν δαιμονοπλήκτων καὶ τῶν ἀπὸ ἄλλης νόσου ἀσθενῶν πέρα ἀπὸ κάθε τέχνην ἢ ὅτι πράττουν ἄλλα παρόμοια, ὅτι ἀπὸ τὸ μυστήριον ἐπῆραν αὐτὰ τὰ δῶρα καὶ τὰ ἔχουν.

11 Ἐὰν πραγματικὰ πρέπει νὰ κατηγοροῦμε τὴν τελετὴν γιὰ τὸ γεγονός ὅτι τὸ μυστήριον δὲν καθιστᾷ ἐνεργοὺς τοὺς μουμένους στίς πνευματικὰς ἐνέργειαι οὔτε κατὰ τὴν τέλει του οὔτε ὅταν ἀργότερα αὐτοὶ ἐνεργοῦν πνευματικῶς, γιατί χρειάζεται νὰ μνηθοῦμε; Σὲ τί θὰ ἤμποροῦσε νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ ἢ μύησις τοῦ θεοῦ μύρου, ἀφοῦ δὲν θὰ ἦταν σὲ θέσιν νὰ μᾶς χο-

δυναμένη; Καὶ οὐδὲ ἐκεῖνο εἰκότως ἔστιν εἰπεῖν, ὡς εἰ μὴ ταῦτα ἀπολαύσομεν τοῦ χρίσματος, ἄλλο τι δύναται ἂν ἡμῖν ἢ τελετὴ βοηθεῖν. Εἰ γὰρ ἄπερ ἐπαγγέλλεται καὶ πρὸς ἅ πᾶσα φέρεται καὶ περὶ ὧν ὁ τελεστής εὐχεται καὶ ἅ πείθει τὸν τελούμενον ὡς αὐτίκα λήφεται, τούτων τυχεῖν οὐ δίδωσιν, ἄλλο τι τῶν ἀγαθῶν ἐκεῖθεν σχολῇ γε δεῖ προσδοκᾶν· εἰ δ' οὐ μάτην τὸ μυστήριον, ὅτι μὴδὲ ἄλλο τῶν χριστιανικῶν οὐδέν, «οὐ γὰρ κενόν, φησί, τὸ κήρυγμα ἡμῶν, οὐδὲ ματαία ἢ πίστις ἡμῶν», εἴ τινα πνευματικὴν ἐνέργειαν εὑρεῖν ἔστιν ἐν ἀνθρώποις καὶ τοῦ κύκλου τῶν ἐκεῖθεν χαρίτων, εἰς τὰς εὐχὰς ἀναφέρειν ἀνάγκη ταύτας καὶ τὸ χρίσμα τὸ ἱερόν.

12 Ὅλως γὰρ οὔτε ἔστιν, οὐκ ἔστιν οὐδὲν ἀγαθόν, ὃ τῷ Θεῷ διαλαγειῖσιν ἐκεῖθεν ὑπῆρξεν ἀνθρώποις, ὃ μὴ διὰ τοῦ καταστάτος Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων παρεσχέθη μεσίτου, οὔτε τὸν μεσίτην εὑρεῖν καὶ λαβεῖν καὶ τῶν ἐκείνου τυχεῖν ἄλλο τι δίδωσιν ἡμῖν τῶν ἀπάντων ἢ τὰ μυστήρια· ταῦτα γὰρ συγγενεῖς ἡμᾶς ποιεῖ τῶν αἱμάτων ἐκείνων, καὶ ὧν εἴληφε διὰ τὴν σάρκα χαρίτων καὶ ὧν παθεῖν ἠγέσχετο κοινωνοῦς. Ἐπεὶ γὰρ δυοῖν ὄντων, ἅ τῷ Θεῷ συνίστησι καὶ ἐν οἷς πᾶσα τῶν ἀνθρώπων ἢ σωτηρία, τοῦ τε τὰ ἱερώτατα μυστήρια μνηθῆναι, καὶ τοῦ πρὸς ἀρετὴν ἀσκῆσαι τὴν γνώμην, τοῦ δευτέρου, λέγω δὴ τῆς ἀνθρωπείας σπουδῆς, οὐδὲν ἢ ἄλλο γένοιτ' ἂν ἔργον ἢ τὰ δοθέντα σῶσαι καὶ μὴ προδοῦναι τὸν θησαυρόν.

13 Λείπεται δὴ μόνην χορηγὸν ἡμῖν τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων τὴν τῶν μυστηρίων δύναμιν εἶναι. Καὶ μὴν τῶν τελετῶν ἄλλης μὲν ἔργον ἄλλο τι, Πνεύματος δὲ καὶ τῶν ἐκείνου μετεληφέναι δώρων τοῦ παναγοῦς ἐξήρηται μύρου· διὰ ταῦτα καὶ μὴ παρ' αὐτὸν τὸν τῆς τελετῆς χρόνον, ὕστερον δὲ πολλῶ πνευματικὴν δυννηθῆ τις

9. ἀπὸ οὐδέν ἀρχεται χάσμα Ξ

ρηγήση αὐτὸ γιὰ τὸ ὁποῖο ζητεῖται ; Ἄλλωστε δὲν μπορεῖ οὔτε ἐκεῖνο νὰ εἰποῦμε, ὅτι ἂν δὲν ἀποκτήσωμε αὐτὰ μὲ τὸ χρῖσμα, θὰ ἠμποροῦσε νὰ μᾶς βοηθήσῃ σὲ κάτι ἄλλο ἢ τελετή. Πραγματικά, ἐὰν δὲν μπορῆ νὰ ἐπιτρέψῃ νὰ λάβουν ὅσα ὑπόσχεται καὶ ὅσα ὅλη ἡ τελετὴ ἐπισημαίνει, ὅσα εὔχεται ὁ τελεστής καὶ γιὰ ὅσα πείθει τὸν μυούμενο ὅτι θὰ τὰ λάβῃ ἀμέσως, δύσκολα πρέπει νὰ περιμένωμε ἀπὸ αὐτὸ κάποιο ἄλλο ἀγαθόν. Ἐὰν ὁμως τὸ μυστήριον δὲν τελῆται ματαίως, ὅπως δὲν τελεῖται οὔτε ἄλλο κανένα ἀπὸ τὰ χριστιανικὰ μυστήρια, διότι λέγει, «τὸ κήρυγμά μας δὲν εἶναι κενὸ καὶ ἡ πίστις μας δὲν εἶναι ματαία»²², ὅποια πνευματικὴ ἐνέργεια εἶναι δυνατὸ νὰ εὔρωμε ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὸν κύκλο τῶν ἐκεῖθε χαρίτων, εἶναι ἀνάγκη νὰ τὴν ἀποδώσωμε στὶς εὔχες αὐτὲς καὶ στὸ ἱερὸ χρῖσμα.

12 Δὲν ὑπάρχει κανένα ἀγαθόν, οὔτε ἓνα, ἀπὸ ὅσα ἀπέκτησαν οἱ ἄνθρωποι ἀφοῦ συμφιλιώθηκαν μὲ τὸ Θεόν, τὸ ὁποῖο νὰ μὴ προσφέρθηκε διὰ μέσου ἐκείνου ποῦ ἔγινε μεσίτης μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων· οὔτε ὑπάρχει τίποτε ἄλλο ποῦ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ εὔρωμε τὸ μεσίτη καὶ νὰ τὸν πάρωμε, καὶ νὰ ἐπιτύχωμε τὰ ἀγαθὰ του, παρὰ τὰ μυστήρια. Αὐτὰ εἶναι ποῦ μᾶς καθιστοῦν συγγενεῖς ἐκείνων τῶν αἱμάτων καὶ κοινωνοὺς τῶν χαρίτων ποῦ ἔλαβε ἀπὸ τὴ σάρκα καὶ ἀπὸ τὰ πάθη τὰ ὁποῖα ὑπέφερε. Ἐπειδὴ δηλαδὴ δύο πράγματα εἶναι τὰ ὁποῖα μᾶς συνδέουν μὲ τὸ Θεόν καὶ στὰ ὁποῖα εὐρίσκεται ὅλη ἡ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων, ἡ μύησις στὰ ἱερώτατα μυστήρια καὶ ἡ ἄσκησις τῆς γνώμης πρὸς τὴν ἀρετὴν, τὸ δεύτερον, δηλαδὴ ἡ ἀνθρωπίνη προσπάθεια, δὲν μπορεῖ νὰ ἔχῃ ἄλλο ἔργο παρὰ νὰ περισώσῃ τὰ δοθέντα καὶ νὰ μὴ προδώσῃ τὸ θησαυρό.

13 Ὑπολείπεται λοιπὸν ὅτι μόνη σ' ἐμᾶς χορηγὸς ὄλων τῶν ἀγαθῶν εἶναι ἡ δύναμις τῶν μυστηρίων. Καὶ καθὼς τῆς κάθε τελετῆς τὸ ἔργο εἶναι διαφορετικόν, τὸ νὰ λάβῃ κανεὶς τὸ Πνεῦμα καὶ τὰ δῶρα του ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ πανάγιον μύρον. Γι' αὐτὸ καὶ ἂν ἀκόμη δὲν μπορέσῃ κάποιος νὰ ἐπιδείξῃ πνευματικὴ δωρεὰ κατὰ τὸ χρόνον τῆς τελετῆς, ἀλλὰ πολὺ ἀργότε-

ἐπιδείξασθαι δωρεάν, οὐ δεῖ τὴν αἰτίαν καὶ ὄθεν ἡ δύναμις ἀγνοεῖν. Ἐπεὶ καὶ ὁ τοῦ βαπτίσματος φωτισμὸς ἐνίεται μὲν εὐθὺς λουσαμένων ταῖς τῶν τελουμένων ψυχαῖς, ἔστι δὲ τηρικαῦτα δηλὸς οὐ πᾶσιν, ἐνίοις δὲ τῶν σπουδαίων διὰ χρόνον φαίνεται ἰδρῶσι πολλοῖς καὶ πόνοις καὶ τῇ περὶ τὸν Χριστὸν ἀγάπῃ τὸν τῆς ψυχῆς καθάρασιν ὀφθαλμόν.

14 Διὰ τοῦτο τὸ μύρον προσευχῆς μὲν οἴκοι πρὸς τὰς εὐχὰς ἡμῶν βοηθοῦσι, χριόμενοι γὰρ τῷ μύρῳ τοῦτ' αὐτὸ γίνονται ἡμῶν ὁ καλοῦνται, διότι τὸ κενωθὲν μύρον παράκλητος ἡμῶν ἔστι πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα δι' αὐτὸ τοῦτο, ὅτι κεκένωται καὶ χρίσμα γέγονε, καὶ μέχρι τῆς ψυχῆς¹⁰ ἐχέθη τῆς ἡμετέρας, τὰ θυσιαστήρια δὲ τὴν τοῦ Σωτῆρος μιμεῖται χεῖρα. Καὶ τὸν ἄρτον ἀπὸ τῆς ἀλληλιμμένης τραπέζης, ὡσπερ ἀπὸ τῆς ἀκηράτου χειρὸς ἐκείνης, Χριστοῦ κομιζόμεθα σῶμα καὶ πίνομεν τοῦ αἵματος αὐτοῦ, καθάπερ οἷς πρώτοις ὁ Δεσπότης τῆς ἱερᾶς ἐκοινωνήσε τραπέζης, τὴν φρίκης γέμουσαν φιλοτησίαν προπίνων. Ἐπεὶ γὰρ ὁ αὐτὸς καὶ ἱερεὺς ἔστι καὶ θυσιαστήριον, καὶ θυσία καὶ προσάγων, καὶ δι' οὗ προσάγει καὶ ὁ προσάγει, τοῖς μυστηρίοις διεῖλεν, ἐκεῖνο μὲν τῷ τῆς εὐλογίας ἄρτῳ, ταῦτα δὲ τῷ μύρῳ διδούς· καὶ γὰρ θυσιαστήριον μὲν ἔστιν ὁ Σωτῆρ, καὶ θύων διὰ τὸ χρίσμα, τό τε γὰρ θυσιαστήριον ἄνωθεν οὕτω καθίστατο χριόμενον, τοῖς τε ἱερεῦσι τοῦτο ἦν ἱερεῦσιν εἶναι τὸ χριστοῖς εἶναι, θυσία δὲ διὰ τὸν σταυρὸν καὶ τὸν θάνατον, ἀνθ' ὧν ὑπὲρ τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἀπέθανε δόξης· τὸν θάνατον δὲ καταγγέλλομεν ἐκεῖνον¹¹ καὶ τὴν σφαγὴν, ὁσάκις, φησί, τὸν ἄρτον τοῦτον ἐσθίλομεν.

15 Ἐτι δὲ μύρον μὲν ἔστιν ὁ Χριστὸς καὶ χρίσμα διὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, δι' ὃ δρᾶσαι μὲν τὰ ἱερώτατα πάντων καὶ ἀγιάσαι, ἀγιασθῆναι δὲ καὶ ὀτιοῦν παθεῖν οὐδὲν εἶχε. Ταῦτα δὲ θυσια-

10. ψυχῆς χρήστου φύσεως IG

11. ἐκεῖνον παραλ. G

ρα, δὲν πρέπει νὰ ἀγνοήσωμε τὴν αἰτία ἀπὸ τὴν ὁποία προέρχεται ἡ δύναμις της. Διότι καὶ ὁ φωτισμὸς τοῦ βαπτίσματος ἐμβάλλεται μὲν στὶς ψυχὰς τῶν μουμένων ἀμέσως μόλις λουσθοῦν, δὲν εἶναι ὅμως τότε σὲ ὅλους φανερός, ἀλλὰ φαίνεται σὲ μερικοὺς μόνο ζηλωτὰς ἔπειτα ἀπὸ καιρὸ, ἀφοῦ καθάρισουν μὲ πολλοὺς ἰδρωτὰς καὶ κόπους καὶ ἀγάπη πρὸς τὸ Χριστὸ τὸν ὀφθαλμὸ τῆς ψυχῆς.

14 Γι' αὐτὸ τὸ μύρο οἱ μὲν οἴκοι προσευχῆς μᾶς βοηθοῦν στὶς εὐχές, ἀφοῦ χριόμενοι μὲ τὸ μύρο γίνονται γιὰ μᾶς ὅ,τι καλοῦνται, διότι τὸ κενωμένο μύρο μᾶς εἶναι παράκλητος πρὸς τὸ Θεὸ καὶ Πατέρα γιὰ τὸ λόγο τοῦτο, ὅτι ἔχει κενωθῆ καὶ ἔγινε χρίσμα καὶ ἐχύθηκε ἕως τὴν ψυχὴ μας, ἐνῶ τὰ θυσιαστήρια μιμοῦνται τὸ χέρι τοῦ Σωτῆρος. Καὶ τὸν ἄρτο λαμβάνομε ἀπὸ τὴν ἀλειμμένη τράπεζα, σὰν ἀπὸ τὸ ἀκήρατο ἐκεῖνο χέρι, ὡς σῶμα Χριστοῦ καὶ πίνομε τὸ αἷμά του, ὅπως ἐκεῖνοι στοὺς ὁποίους γιὰ πρώτη φορὰ μετέδωσε ὁ Δεσπότης ἀπὸ τὴν ἱερὰ τράπεζα, προπίνοντας τὸ γεμᾶτο φρίκη ποτήρι. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ ἴδιος εἶναι ἱερεὺς καὶ θυσιαστήριο, θυσία καὶ ἀφιερωτῆς, ὁ διὰ μέσου κάποιου προσφέρων καὶ ὁ κάτι προσφέρων, διήρесе αὐτὲς τὶς λειτουργίαις στὰ μυστήρια, παραχωρώντας τὴ μία στὸν ἄρτο τῆς εὐλογίας τὶς ἄλλες στὸ μύρο. Θυσιαστήριο εἶναι ὁ Σωτὴρ καὶ ἐπίσης θύτης ἐξ αἰτίας τοῦ χρίσματος, διότι καὶ τὸ θυσιαστήριο παλαιὰ μὲ χρίσι καθιερώθηκε καὶ οἱ ἱερεῖς ἐγίνονταν ἱερεῖς ἀκριβῶς μὲ τὴ χρίσι, θυσία δὲ ὑπῆρξε μὲ τὸ σταυρὸ καὶ τὸ θάνατο ποῦ ὑπέστη γιὰ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός. Τὸ θάνατο δὲ ἐκεῖνο καὶ τὴ σφαγὴ καταγγέλλομε, ὅταν, λέγει, τρώγωμε τοῦτον τὸν ἄρτο ²³.

15 Τέλος μύρο καὶ χρίσμα εἶναι ὁ Χριστὸς ἐξ αἰτίας τοῦ ἁγίου Πνεύματος, γιὰ τὸ ὁποῖο ἤμποροῦσε νὰ ἐνεργήσῃ τὰ ἱερώτατα ἀπὸ ὅλα καὶ νὰ ἀγιασθῇ, ὄχι ὅμως νὰ ἀγιασθῆ ἢ νὰ πάθῃ ὅτιδῆποτε. Αὐτὰ δὲ ἀνῆκαν στὸ θυσιαστήριο καὶ στὸ θύτη

23. Α' Κορ. 11,26.

στηρίου τε ἦν καὶ θύοντος καὶ προσάγοντος, οὐ προσαγομένου καὶ θυομένου· καὶ γὰρ καὶ τὸ θυσιαστήριον ἀγιάζειν λέγεται, «τὸ θυσιαστήριον γὰρ, φησί, τὸ ἀγιάζον τὸ δῶρον». Ἄρτος δὲ τῆς σαρκὸς ἔνεκα τῆς ἀγιασθείσης καὶ θεωθείσης καὶ ἄμφω ταῦτα, τό τε χρῖσμα δεξαμένης καὶ τὴν πληγὴν. («Ὁ γὰρ ἄρτος, φησὶν, ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σὰρξ μου ἐστίν, ἣν ἐγὼ δώσω»), δηλονότι θύων ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς.

16 Διὰ ταῦτα προσάγεται μὲν ὡς ἄρτος, προσάγει δὲ ὡς μύρον, καὶ ἑαυτὸν τὴν σάρκα θεώσας καὶ ἡμᾶς λαμβάνων τοῦ χρίσματος κοινωνούς. Ὡν Ἰακώβ ὑποφαίνων τὸν τύπον ἐλαίῳ λίθον ἀλείψας ἀνέθηκε τῷ Θεῷ, τούτῳ δὴ τῷ χρῖσαι προσαγαγῶν, εἴτε τὴν σάρκα τοῦ Σωτῆρος τὸν ἀκρογωνιαῖον αἰνιττόμενος λίθον, ἢ τὸ τῆς θεότητος ἐπέχεε μύρον ὁ ἀληθινὸς Ἰσραήλ¹², ὁ νοῦς ὁ μόνος εἰδὼς τὸν Πατέρα, εἴτε ἡμᾶς, οὓς ἐκ τῶν λίθων αὐτὸς ἐγείρει τέκνα τῷ Ἀβραάμ τῷ μεταδοῦναι τοῦ χρίσματος. Τὸ γὰρ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπιχεόμενον χριομένοις τά τε ἄλλα ἡμῖν καὶ πνεῦμα νίθεσις ἐστὶ καὶ «μαρτυρεῖ», φησί, «τῷ πνεύματι ἡμῶν, ὅτι ἐσμὲν τέκνα Θεοῦ, ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν κράζον· Ἀββᾶ ὁ Πατήρ». Τοιαῦτα βοηθεῖ τὸ θειότατον μύρον τοῖς ζῆν ἐν Χριστῷ βουλομένοις.

12. ¹⁶ Ἰσραήλ λήγει χάσμα G

καὶ στὸν ἀφιερωτῆ, ὄχι στὸν προσφερόμενο καὶ στὸ θυόμενο· διότι καὶ τὸ θυσιαστήριον λέγεται ὅτι ἀγιάζει· «τὸ θυσιαστήριον, λέγει, ποὺ ἀγιάζει τὸ δῶρο» ²⁴. Ἄρτος δὲ εἶναι ἐξ αἰτίας τῆς σαρκὸς ποὺ ἀγιάσθηκε, ἐθεώθηκε καὶ ἐδέχθηκε καὶ τὰ δύο αὐτά, τὸ χρίσμα καὶ τὴ πληγὴ. Διότι, λέγει, «ὁ ἄρτος ποὺ θὰ σᾶς δώσω ἐγὼ εἶναι ἡ σὰρξ μου ποὺ θὰ σᾶς δώσω» ²⁵, ὑπὸ τὴν ἔννοια ὅτι θὰ τὴ δώση θυσιάζοντάς την γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ κόσμου.

16 Γι' αὐτὸ ὁ Χριστὸς προσφέρεται ὡς ἄρτος, προσφέρει δὲ ὡς μύρο, ἀφοῦ ἐθέωσε τὸν ἑαυτοῦ κατὰ τὴ σάρκα καὶ λαμβάνει ἐμᾶς ὡς κοινωνοὺς τοῦ χρίσματος. Τὸν τύπο αὐτῶν παρουσιάζοντας ὁ Ἰακώβ ²⁶, ἀνέθεσε στὸ Θεὸ λίθο ἀλειμμένο μὲ ἔλαιον, προσφέροντάς τον ἀκριβῶς μὲ τὴ χρίσι, ὑπαινισσόμενος εἴτε τὴ σάρκα τοῦ Σωτῆρος, τὸν ἀκρογωνιαῖο λίθο, στὴν ὁποία ἐπέχυσε τὸ μύρο τῆς θεότητος ὁ ἀληθινὸς Ἰσραήλ, ὁ μόνος νοῦς ποὺ γνωρίζει τὸν Πατέρα, εἴτε ἐμᾶς, τοὺς ὁποίους αὐτὸς ἐγείρει ὡς τέκνα στὸν Ἀβραάμ μὲ τὴ μετάδοσι τοῦ χρίσματος ²⁷. Διότι τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐπιχεόμενον σ' ἐμᾶς, ὅταν χριώμαστε, εἶναι ἐκτὸς τῶν ἄλλων καὶ πνεῦμα υἱοθεσίας καὶ, λέγει, «μαρτυρεῖ στὸ πνεῦμα μας ὅτι εἴμαστε τέκνα Θεοῦ, κράζοντας στὶς καρδιές μας, ἀββᾶ Πάτερ» ²⁸. Αὐτὴ τὴ βοήθεια προσφέρει τὸ θειότατον μύρον σ' ἐκείνους ποὺ θέλουν νὰ ζήσουν ἐν Χριστῷ.

24. Ματθ. 23,19.

25. Ἰω. 6,33 - 35.

26. Γεν. 28,18.

27. Ματθ. 3,9.

28. Ρωμ. 8,15.

ΛΟΓΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

Τίνα συντέλειαν αὐτῇ δίδωσιν
ἡ ἱερὰ κοινωνία

1 Μετὰ δὲ τὸ μύρον ἐπὶ τὴν τράπεζαν εἶμεν, τοῦτο τῆς ζωῆς τὸ πέρας, οὗ γενομένοις οὐδενὸς ἤδη δεήσει πρὸς τὴν ζητουμένην εὐδαιμονίαν. Οὐκέτι γὰρ θάνατον καὶ τάφον καὶ ζωῆς ἀμείνονος κοινωνίαν, ἀλλ' αὐτὸν ἐντεῦθεν κομιζόμεθα τὸν ἀναστάντα, οὐδὲ τῶν τοῦ Πνεύματος δώρων, ὅσα λαβεῖν ἔξεστιν, ἀλλ' αὐτὸν τὸν εὐεργέτην, τὸν νεῶν αὐτόν, ᾧ πᾶς ὁ τῶν χαρίτων ἴδρυται κύκλος. Ἔστι μὲν γὰρ ἐφ' ἐκάστῳ τῶν μυστηρίων, καὶ τοῦτον αὐτόν καὶ χριόμεθα καὶ λουόμεθα, καὶ οὗτος ἡμῖν τὸ δεῖπνον· σύνεστι δὲ τοῖς τελουμένοις, καὶ τῶν αὐτοῦ μεταδίδωσιν, οὐ τὸν αὐτόν ἐν ἅπασιν τρόπον, ἀλλὰ λούων μὲν κακίας τὸν πηλὸν ἀπαλλάττει καὶ τὴν μορφὴν ἐντίθησιν αὐτῷ τὴν αὐτοῦ, χριῶν δὲ ἐνεργὸν ποιεῖται τὰς τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας, ὧν αὐτὸς ἐγένετο τῆς σαρκὸς ἕνεκα θησαυρός. Ἐπειδὴν δὲ ἐπὶ τὴν τράπεζαν ἀγάγη καὶ δῶ φαγεῖν τοῦ σώματος, ὅλον ἀμείβει τὸν τελεσθέντα καὶ πρὸς τὴν οἰκίαν μετατίθησιν ἕξιν, καὶ ὁ πηλὸς οὐκέτι πηλός, τὸ βασιλικὸν δεχόμενος εἶδος, ἀλλ' αὐτὸς ἤδη σῶμα τοῦ βασιλέως. Τούτου μακαριώτερον οὐδὲ ἔστιν ἐνθυμηθῆναι.

2 Διὰ τοῦτο καὶ τελευταῖον τὸ μυστήριον, ὅτι περαιτέρω προελθεῖν οὐκ ἔστιν οὐδὲ προσθεῖναι. Τὸ μὲν γὰρ πρῶτον δηλὸν ἔστι τοῦ μέσου δεόμενον καὶ τοῦτο τοῦ τελευταίου· μετὰ δὲ τὴν εὐ-

ΛΟΓΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

Ποιὰ τελείωσι τῆς δίδει
ἢ ἱερὰ κοινωνία

1 Μετὰ τὸ μύρο προχωροῦμε πρὸς τὴν ἀγία τράπεζα, σ' αὐτὸ τὸ τελείωμα τῆς ζωῆς, ὅπου, ὅταν φθάσωμε, δὲν θὰ χρειάζεται πλέον τίποτε ἄλλο γιὰ τὴν ἐπιζητούμενη εὐδαιμονία. Ἐκεί πρᾶγματικὰ δὲν θὰ παραλαμβάνωμε πλέον θάνατο καὶ τάφο, καὶ μέθεξι καλυτέρας ζωῆς, ἀλλὰ τὸν ἴδιο τὸν ἀναστάντα, οὔτε τὰ δῶρα τοῦ Πνεύματος, ὅσα ἐπιτρέπεται νὰ λάβωμε, ἀλλὰ τὸν ἴδιο τὸν εὐεργέτη, τὸν ἴδιο τὸ νὰ, στὸν ὁποῖο στηρίζεται ὅλος ὁ κύκλος τῶν χαρίτων. Βέβαια αὐτὸς ὑπάρχει στὸ καθένα ἀπὸ τὰ μυστήρια, αὐτὸν χριόμαστε καὶ λουόμαστε, καὶ αὐτὸς εἶναι τὸ δεῖπνο μας, συνυπάρχει δὲ ἐπίσης στοὺς μουμένους, ὅχι κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο σὲ ὅλα, ἀλλὰ διαφορετικὰ· βαπτίζοντας ἀπαλλάσσει τὸν πηλὸ ἀπὸ τὴν κακία καὶ ἐναποθέτει σ' αὐτὸν τὴ μορφή του, χρίοντας τὸν καθιστᾷ ἐνεργὸ στίς ἐνέργειες τοῦ Πνεύματος, τῶν ὁποίων ἔγινε ὁ ἴδιος θησαυροφυλάκιον ἐξ αἰτίας τῆς ἐνσαρκώσεως. Ὅταν δὲ φέρη τὸν μουμένο στὴν τράπεζα καὶ τοῦ δώσῃ νὰ φάγῃ ἀπὸ τὸ σῶμα, τὸν ἀλλάσσει ὀλόκληρον καὶ τὸν μεταθέτει στὸ ἰδικό του ἦθος, καὶ ὁ πηλὸς δὲν εἶναι πλέον πηλός, ἀφοῦ δέχεται τὴ βασιλικὴ μορφή, ἀλλ' εἶναι ἤδη σῶμα τοῦ βασιλέως.

2 Κάτι μακαριώτερον ἀπὸ αὐτὸ δὲν εἶναι δυνατὸ οὔτε νὰ νοηθῇ. Γι' αὐτὸ καὶ εἶναι τελευταῖον αὐτὸ τὸ μυστήριον, καθ' ὅσον δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ προχωρήσῃ κανεὶς παραπέρα οὔτε νὰ προσθέσῃ. Τὸ πρῶτον μυστήριον εἶναι φανερόν ὅτι χρειάζεται τὸ μεσαῖον καὶ αὐτὸ εἶναι φανερόν ὅτι χρειάζεται τὸ τελευταῖον,

χαριστίαν οὐκ ἔστιν ἐφ' ὃ χωροῦμεν, ἀλλ' ἐνταῦθα δεῖ στάντας ἐκεῖνα πειραῖσθαι σκοπεῖν, δι' ὧν ἂν γένοιτο σῶσαι διὰ τέλους τὸν θησαυρόν. Καὶ τοίνυν βαπτισαμένους τὸ μυστήριον μὲν τὰ αὐτοῦ ἡμᾶς εἰργάσατο πάντα· ἡμεῖς δὲ τελείως ἔτι δέομεν ἔχειν. Οὕτω γὰρ τὰ δῶρα τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἃ τοῦ παναγοῦς ἐξηρηται μύρου. Τοῖς γὰρ ὑπὸ τοῦ Φιλίππου βαπτισαμένοις οὐ προσῆν οὐδέπω τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τῶν χαρίτων ἕνεκα τούτων, ἀλλ' ἐδέησεν ὑπὲρ τούτου τῶν Ἰωάννου καὶ Πέτρου χειρῶν. «Οὕτω γὰρ ἦν, φησὶν, ἐπ' οὐδενὶ αὐτῶν ἐπιπεπτωκός, μόνον δὲ βεβαπτισμένοι ἦσαν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. Τότε ἐπετίθον τὰς χεῖρας ἐπ' αὐτούς καὶ ἐλάμβανον Πνεῦμα ἅγιον». Καὶ τούτου δὲ τυχόντες καὶ τῆς τελετῆς τὴν ἑαυτῆς δύναμιν ἐν ἡμῖν ἐπιδειξαμένης, τὴν μὲν δοθεῖσαν ἔχομεν χάριν, τᾶλλα δὲ οὐ πάνυ συμβαίνειν ἀνάγκη τῷ εὐεργέτῃ, ἀλλ' ἀδύνατον οὐδὲν ἔστιν ὧν καὶ δίκας ὀφείλεις, καὶ οὐδὲν κωλύει τό τε μυστήριον τελεσθῆναι καὶ τὰ δοθέντα μὴ διαφθεῖραι καὶ τῶν δεόντων ἑλλιπεῖς εἶναι.

3 Τούτων πολλοὶ μάρτυρες, καὶ Κορινθίους δὲ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων συνέβη. Τῶν γὰρ τοῦ Πνεύματος γέμοντες καὶ προφητεῦντες καὶ γλώσσαις λαλοῦντες καὶ τᾶλλα ἐπιδεικνύμενοι, τοσοῦτον ἀπειχον ἀμέλει, θείως καθάπαξ καὶ πνευματικῶς ἔχειν, ὥστε μὴ πόρρω βασκανίας καὶ φιλοτιμίας ἀκαίρου καὶ ἔριδος καὶ τῶν τοιούτων ἐστάναι κακῶν. Καὶ ταῦτα αὐτοῖς προφέρων ὁ Παῦλος, «σαρκικοί, φησὶν, ἐστὲ καὶ κατὰ ἄνθρωπον περιπατεῖτε». Καίτοι πνευματικοὶ ἦσαν, τό γε τῶν χαρίτων μέρος, ἀλλ' οὐδὲν ἤρκεσεν αὐτοῖς πρὸς τὸ πᾶν φαῦλον ἀπὸ τῆς ψυχῆς ἐκβαλεῖν.

1. Πράξ. 16,17.

2. Α' Κορ. 3,3.

μετὰ τὴν εὐχαριστία ὅμως δὲν ὑπάρχει ἄλλο στὸ ὅποιο νὰ προχωρήσωμε, ἀλλὰ πρέπει νὰ σταματήσωμε ἐδῶ καὶ νὰ φροντίζωμε νὰ ἀναζητοῦμε τὰ μέσα μὲ τὰ ὅποια θὰ καθίστατο δυνατὸ νὰ διατηρήσωμε τὸ θησαυρὸ ἕως τὸ τέλος. Καὶ πραγματικά, ἀφοῦ ἐβαπτισθήκαμε, τὸ μυστήριον μὲν ἐκεῖνο ἐχάρισε σ' ἐμᾶς τὰ ἰδικά του, ἐμεῖς ὅμως ἀπέχομε ἀκόμη ἀπὸ τὸ νὰ εἴμαστε τέλειοι· διότι δὲν ἔχομε ἀκόμη τὰ δῶρα τοῦ ἁγίου Πνεύματος ποὺ ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὸ ἅγιον μύρο. Ἔτσι στοὺς βαπτισμένους ἀπὸ τὸ Φίλιππο δὲν εἶχε ἔλθει ἀκόμη ἐξ αἰτίας τοῦ βαπτίσματος τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἀλλὰ ἐχρειάσθηκε γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἐπίθεσις τῶν χειρῶν τοῦ Ἰωάννου καὶ τοῦ Πέτρου. «Διότι, λέγει, δὲν εἶχε κατεβῆ ἀκόμη σὲ κανένα ἀπὸ αὐτούς, ἀλλ' ἀπλῶς ἦσαν βαπτισμένοι στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. Τότε ἐπέθεταν σ' αὐτούς τὰ χέρια καὶ ἐλάμβαναν ἅγιον Πνεῦμα»¹. Ἀφοῦ δὲ τὸ ἀποκτήσωμε κι' αὐτὸ καὶ ἀφοῦ ἡ τελετὴ μᾶς ἐπιδείξη τὴ δύναμί της, τὴν μὲν χάρι ποὺ μᾶς ἐδόθηκε τὴν ἔχομε, τὰ ἄλλα ὅμως δὲν εἶναι ἀπόλυτος ἀνάγκη νὰ γίνουν ἀπὸ τὸν εὐεργέτη· βέβαια δὲν εἶναι καθόλου ἀδύνατο νὰ εἴμαστε ἔνοχοι γιὰ κάτι, ἐπομένως τίποτε δὲν ἐμποδίζει, καὶ τὸ μυστήριον νὰ τελεσθῆ καὶ τὰ δοθέντα νὰ μὴ καταστρέψωμε καὶ ἀπέναντι στὰ ἀπαιτούμενα νὰ εἴμαστε ἐλλιπεῖς.

3 Γι' αὐτὰ εἶναι πολλοὶ μάρτυρες, συνέβηκαν δὲ καὶ στοὺς Κορινθίους κατὰ τὴν ἐποχὴ τῶν Ἀποστόλων. Ἐνῶ ἦσαν γεμάτοι Πνεῦμα καὶ ἐπροφήτευαν κι' ἐλαλοῦσαν γλῶσσες καὶ ἐπεδείκνυαν τὰ ἄλλα ἐπίσης χαρίσματα, τόσο πολὺ ἀπεῖχαν ἀπὸ τὸ νὰ εὐρίσκωνται σὲ μιὰ ἐντελῶς θεία καὶ πνευματικὴ κατάστασι, ὥστε νὰ μὴ εἶναι ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ τὸ φθόνο καὶ τὴν ἄκαιρη φιλοδοξία καὶ τὴν ἐριστικότητα καὶ τὰ παρόμοια κακά. Καὶ αὐτὰ ἐπισημαίνοντας ὁ Παῦλος λέγει, «εἴσθε σαρκικοὶ καὶ ζῆτε κατὰ τὸ ἀνθρώπινο φρόνημα»². Ἄν καὶ ἦσαν πνευματικοί, τουλάχιστο ἀπὸ τὴν ἀποψὶ τῶν χαρίτων, αὐτὸ πάντως δὲν τοὺς ἤρκεσε γιὰ νὰ ἐξαγάγουν κάθε φαῦλο στοιχεῖο ἀπὸ τὴν ψυχὴ τους.

4 Ἐπὶ δὲ τῆς εὐχαριστίας τούτων οὐδέν· οἷς γὰρ ὁ τῆς ζωῆς ἄρτος ἐνεργὸς ἐγένετο, δι' ὧν ἐφυλάξαντο τὸν θάνατον, καὶ οὔτε δειπνοῦντες πονηρὸν οὐδὲν εἶχον οὔτ' ἐπεισῆγαγον, οὐκ ἂν τις οὐδὲν ἐγκαλέσαι τοιοῦτον. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστι, τὴν τελετὴν ἐνεργὸν παντάπασιν εἶναι καὶ τοῖς μεμνημένοις ἡστινοσοῦν μετεῖναι φαυλότητος. Διὰ τί; Ὅτι τοῦτό ἐστι τὴν τελετὴν ἐνεργὸν εἶναι, τὸ τοὺς τελουμένους οὐδενὸς τῶν γιγνομένων ἐλλείπειν. Ἡ γὰρ τῆς τραπέζης ἐπαγγελία τῷ Χριστῷ μὲν ἡμᾶς, ἡμῖν δὲ τὸν Χριστὸν ἐνοικίζει. («Ἐν ἐμοί, γάρ, φησί, μένει, καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ») τοῦ Χριστοῦ δὲ ἐν ἡμῖν μένοντος τίνας ἔτι δεήσει, τί δ' ἂν τῶν ἀγαθῶν διαφύγοι; Ἐν τῷ Χριστῷ δὲ μένοντες τίνας ἐπιθυμήσομεν ἄλλου; Καὶ ἐνοικὸς ἔστιν ἡμῖν καὶ οἰκία, ὡς μακάριοι μὲν τῆς οἰκίας, μακάριοι δὲ ὅτι τοιοῦτω γεγόναμεν οἰκία. Τί γὰρ τῶν ἀγαθῶν οὐ παρέστι τοῖς οὕτω διατεθειτοῖς; τί κοινὸν φαυλότητι καὶ τοῖς ἐνταῦθα γενομένοις λαμπρότητος; τί ποτ' ἂν σταίη πονηρὸν πρὸς τοσοῦτον σωρὸν ἀγαθῶν; τί μὲν παρὸν δύναιτ' ἂν μένειν, τί δὲ ἀπὸν ἰσχύσαι προσαγαγεῖν, ὅταν ὁ Χριστὸς οὕτως ἀκριβῶς ἡμῖν συνῆ καὶ δι' ὅλων ἡμῶν χωρῆ καὶ τᾶνδον πάντα κατέχων καὶ περὶ ἡμᾶς ᾗ; Τὸ μὲν γὰρ ἔξωθεν ἐπιόντα βέλη κωλύει φάειν ἡμῶν πανταχόθεν προβεβλημένος, οἰκία γὰρ ἔστιν· εἴ τι δ' ἔστιν ἔνδον φαῦλον, διωθόμενος ἀπελαύνει, ἐνοικὸς γὰρ ἔστι πᾶσαν ἑαυτοῦ πληρῶν τὴν οἰκίαν. Οὐ γὰρ τι τῶν αὐτοῦ, ἀλλ' αὐτὸν μετέχομεν, οὐδὲ ἀντινά τινα καὶ φῶς, ἀλλὰ τὸν δίσκον αὐτὸν ταῖς ψυχαῖς δεχόμεθα, ὥστε καὶ οἰκῆσαι καὶ εἰσοικίσασθαι καὶ περιθέσθαι καὶ περιβαλεῖν καὶ ἀνακραθῆναι¹ καὶ ἐν πνεῦμα γενέσθαι. Καὶ γὰρ ψυχὴ καὶ σῶμα

1. καὶ περιθέσθαι . . . ἀνακραθῆναι παραλ. G

4 Τίποτε ἀπὸ αὐτὰ ὅμως δὲν συμβαίνει μὲ τὴν εὐχαριστία· αὐτοὺς στοὺς ὁποίους ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς ἔγινε ἐνεργός, ἀφοῦ ἐπροφυλάχθηκαν ἀπὸ τὸ θάνατο καὶ οὔτε ὅταν ἐδειπνοῦσαν εἶχαν οὔτε ἔπειτα εἰσήγαγαν τίποτε πονηρό, δὲν θὰ μπορέση κανεὶς νὰ τοὺς κατηγορήσῃ γιὰ κάτι τέτοιο. Δὲν εἶναι δυνατό, ὄχι, νὰ εἶναι τελείως ἐνεργὸ τὸ μυστήριον καὶ οἱ μυημένοι νὰ μετέχουν ὁποιασδήποτε φαυλότητος. Γιατί; Διότι τὸ νὰ εἶναι ἐνεργὸ τὸ μυστήριον σημαίνει τοῦτο, τὸ νὰ μὴ λείπη κανένα προσὸν ἀπὸ τοὺς μυσουμένους. Διότι ἡ ἐπαγγελία γιὰ τὴν ἱερὰ τράπεζα ἐνοικίζει στὸ Χριστὸ μὲν ἐμᾶς, σ' ἐμᾶς δὲ τὸν Χριστό. Διότι, λέγει, «σ' ἐμένα μένει κι' ἐγὼ σ' αὐτόν»³. Ὅταν μέσα μας μένη ὁ Χριστός, τί ἄλλο μᾶς χρειάζεται, ἢ ποιοῦ ἀγαθὸ μᾶς διαφεύγει; Ὅταν μένωμε μέσα στὸ Χριστό, τί ἄλλο θὰ ἐπιθυμήσωμε; Καὶ ἐνοικοῦ ἔχομε καὶ κατοικία, ὥστε νὰ εἴμαστε μακάριοι γιὰ τὴν κατοικία καὶ μακάριοι διότι ἐμεῖς ἐγίναμε κατοικία τέτοιου ἐνοίκου. Διότι ποιοῦ ἀγαθὸ δὲν κατέχουν αὐτοὶ ποὺ ἔχουν τέτοια πνευματικὴ διάθεσι; Τί κοινὸ μεταξὺ τῆς φαυλότητος καὶ ἐκείνων ποὺ ἔφθασαν σὲ τέτοιο σημεῖο λαμπρότητος; Τί πονηρὸ θὰ ἠμποροῦσε νὰ σταθῆ ἔμπρὸς σὲ τόσο σωρὸ ἀγαθῶν; Ποιοῦ πονηρὸ ποὺ εἶναι παρὸν θὰ ἠμποροῦσε νὰ μείνη καὶ ποιοῦ πονηρὸ ποὺ εἶναι ἀπὸν θὰ κατῶρθωνε νὰ πλησιάσῃ, ὅταν ὁ Χριστὸς εἶναι μαζί μας τόσο πλήρως καὶ διαπερᾶ ὅλη μας τὴν ὕπαρξι καὶ κατέχη ὅλο τὸ ἐσωτερικὸ μας καὶ εὐρίσκεται γύρω μας; Τὰ βέλη ποὺ ἔρχονται ἀπ' ἔξω τὰ ἐμποδίζει νὰ μᾶς ἐγγίσουν, καθὼς προβάλλεται γύρω ἀπὸ παντοῦ, διότι εἶναι κατοικία· κάθε δὲ φαῦλο ποὺ τυχὸν ὑπάρχει μέσα, τὸ ἀπομακρύνει ὠθώντας το· διότι εἶναι ἐνοικος ποὺ γεμίζει ὅλη τὴν κατοικία του. Πραγματικὰ δὲν μετέχομε κάτι ἀπὸ τὰ ἰδικά του, ἀλλ' αὐτὸν τὸν ἴδιο, δὲν δεχόμεστε στὶς ψυχὰς κάποια ἀκτῖνα καὶ κάποιο φῶς, ἀλλὰ τὸν ἴδιο τὸν ἡλιακὸ δίσκο, ὥστε συγχρόνως νὰ κατοικήσωμε σ' αὐτόν καὶ ἐνοικοῦ νὰ τὸν δεχθοῦμε, νὰ τὸν ἐνδυθοῦμε καὶ νὰ τὸν ἐνδύσωμε, νὰ ἐνωθοῦμε καὶ νὰ γίνωμε ἓνα πνεῦμα. Διότι ἀμέσως ψυχὴ καὶ σῶμα καὶ ὅλες

καὶ πᾶσαι δυνάμεις αὐτίκα πνευματικά, ὅτι ψυχὴ μὲν ψυχῇ, σῶμα δὲ σώματι, καὶ αἷμα αἵματι μίγνυται. Καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν; Τὰ βελτίω κρείττω τῶν ἐλαττόνων καὶ τὰ θεῖα τῶν ἀνθρωπίνων ἐπικρατεῖ· καὶ ὃ φησι περὶ τῆς ἀναστάσεως Παῦλος, «τὸ θνητὸν ὑπὸ τῆς ζωῆς καταπίνεται», τὸ δὲ ἐξῆς, «ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, φησί, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός».

5 Ὡ τοῦ μεγέθους τῶν μυστηρίων! Οἷον γάρ ἐστι τὸν τοῦ Χριστοῦ νοῦν τῷ ἡμετέρῳ συμμίξαι νῶ, καὶ θελήσει θέλησιν ἐκείνου² καὶ σῶμα σώματι καὶ αἷμα αἵματι κερασθῆναι! Οἷος μὲν ὁ νοῦς ἡμῖν τοῦ θείου κατακρατήσαντος νοῦ, οἷα δὲ ἡ θέλησις τῆς μακαρίας θελήσεως περιγενομένης, οἷος δὲ ὁ³ χοῦς τοῦ πυρὸς ὑπερνενηκῆκός ἐκείνου! Καὶ μὴν ὅτι ταῦτα οὕτω συμβαίνει, δείκνυσι Παῦλος, οὔτε νοῦν αὐτὸς ἔχειν τὸν ἑαυτοῦ οὔτε θέλησιν φάσκων οὔτε ζωὴν, ἀλλὰ πάντα ταῦτα αὐτῷ γενέσθαι Χριστόν. Καὶ γὰρ «νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν», καὶ «δοκιμῆν ζητεῖτε, φησί, τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ», καὶ «δοκῶ Πνεῦμα Θεοῦ ἔχειν», καὶ «φιλῶ ὑμᾶς ἐν σπλάγχνοις Ἰησοῦ Χριστοῦ»· ὅθεν δῆλος ἦν τὴν αὐτὴν ἐκείνῳ θέλησιν ἔχων· καὶ πάντα συνελών, «ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, φησί, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός». Οὕτω τέλειόν ἐστι τὸ⁴ μυστήριον τελετῆς ἀπάσης διαφερόντως καὶ τῶν ἀγαθῶν ἐπ' αὐτὴν ἄγει τὴν κορυφὴν, ἐπεὶ καὶ πάσης ἀνθρωπείας σπουδῆς ἐνταῦθα δὴ τὸ ἔσχατον τέλος. Θεοῦ γὰρ αὐτοῦ τυγχάνομεν ἐν αὐτῷ καὶ Θεὸς ἡμῖν ἐνοῦται τὴν ἔνωσιν τὴν τελεωτάτην· τοῦ γὰρ ἐν πνεῦμα μετὰ τοῦ Θεοῦ γενέσθαι, τίς ἂν ἀκριβεστέρα γένοιτο συναφή;

2. ἐκείνου Χρήστου ἐκείνην ΓΙΞ

3. ὁ παραλ. Γ

4. τὸ παραλ. Γ

4. Β' Κορ. 5,4.

5. Γαλ. 2,20.

6. Β' Κορ. 2,16.

7. Β' Κορ. 13,3.

οί δυνάμεις γίνονται πνευματικά, ἐφ' ὅσον ἀνακράται ψυχὴ με ψυχὴ, σῶμα με σῶμα, αἷμα με αἷμα. Καὶ ποιοὶ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα αὐτοῦ; Τὰ καλύτερα ἀποδεικνύονται ἀνώτερα τῶν χειροτέρων καὶ τὰ θεῖα ἐπικρατοῦν τῶν ἀνθρωπίνων, καὶ ὅπως λέγει ὁ Παῦλος περὶ τῆς ἀναστάσεως, «τὸ θνητὸ καταπίνεται ἀπὸ τῆ ζωῆ» ⁴, καὶ τὸ ἐπόμενον, «δὲν ζῶ πλέον ἐγώ, ἀλλὰ μέσα μου ζῆ ὁ Χριστός» ⁵.

⁵ Πόσο μεγαλειώδη μυστήρια! Τί ὑπέροχο εἶναι νὰ ἀναμίξωμε τὸ νοῦ τοῦ Χριστοῦ με τὸν ἰδικὸ μας νοῦ καὶ νὰ ἐνωθῆ ἡ θέλησις ἐκείνου με τὴν ἰδική μας θέλησι καὶ τὸ σῶμα του με τὸ σῶμα μας καὶ τὸ αἷμα του με τὸ αἷμα μας! Τί θὰ εἶναι ὁ νοῦς μας ὅταν θὰ ὑπερισχύσῃ ὁ θεῖος νοῦς καὶ τί θὰ εἶναι ἡ θέλησις ὅταν ὑπερτερήσῃ ἡ μακαρία θέλησις καὶ τί θὰ εἶναι ὁ χοῦς ὅταν ὑπερνικήσῃ ἐκεῖνο τὸ πῦρ! Καὶ ὅτι ἀληθινὰ ἔτσι συμβαίνει, δεικνύει ὁ Παῦλος, λέγοντας ὅτι ὁ ἴδιος δὲν ἔχει οὔτε νοῦ ἰδικὸ του οὔτε θέλησι οὔτε ζωὴ, ἀλλ' ὅλα αὐτὰ τοῦ εἶναι ὁ Χριστός. Διότι λέγει, «ἔχομε νοῦ Χριστοῦ» ⁶, καὶ «ζητεῖτε τὴν πείρα τοῦ Χριστοῦ ποῦ ὁμιλεῖ μέσα μου» ⁷, καὶ «νομίζω ὅτι ἔχω Πνεῦμα Θεοῦ» ⁸, καὶ «σᾶς ἀγαπῶ στὰ σπλάγχνα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ» ⁹. ἐπομένως εἶναι φανερό ὅτι εἶχε τὴν ἴδια με ἐκεῖνον θέλησι. Καὶ συνοψίζοντας ὅλα αὐτὰ λέγει «δὲν ζῶ πλέον ἐγώ, ἀλλὰ μέσα μου ζῆ ὁ Χριστός» ¹⁰. Τόσο τέλειο εἶναι τὸ μυστήριον αὐτό, ὑπεροχώτερον ἀπὸ κάθε μυστήριον, καὶ τόσο πολὺ ὁδηγεῖ στὴν ἴδια τὴν κορυφὴ τῶν ἀγαθῶν, ἐπειδὴ ἐδῶ εἶναι καὶ κάθε ἀνθρωπίνου ζήλου τὸ ἀπώτερον τέλος. Διότι σ' αὐτὸ τὸ μυστήριον ἐπιτυγχάνομε τὸν ἴδιο τὸ Θεὸ καὶ ὁ Θεὸς ἐνώνεται με ἡμᾶς στὴν τελειότερη ἔνωσι· ποια συνάφεια θὰ ἤμποροῦσε νὰ εἶναι πληρέστερη ἀπὸ τὸ νὰ γίνωμε ἓνα πνεῦμα με τὸ Θεό;

8. Α' Κορ. 7,40.

9. Φιλιπ. 1,8.

10. Γαλ. 2,20.

6 Διὰ ταῦτα καὶ τοῖς ἄλλοις μυστηρίοις τὸ τελείοις εἶναι παρέχεται μόνη τελετῶν ἢ εὐχαριστία· καὶ βοηθεῖ μὲν αὐτοῖς παρ' αὐτὸ τὸ τελεῖσθαι τελέσαι μὴ δυναμένοις χωρὶς αὐτῆς, βοηθεῖ δὲ μετὰ τὴν τελείωσιν ἐν τοῖς τελεσθεῖσιν, ἐπειδὴν ἁμαρτιῶν σκότει τὴν ἀπὸ τῶν μυστηρίων ἀκτίνα συγχεθεῖσαν ἀνακαλεῖσθαι δεήσει. Τὸ γὰρ ἐκλείποντας καὶ νεκρουμένους ἁμαρτίαις αὔθις ἀναβιώσκεσθαι, μόνης τῆς τραπέζης ἔργον τῆς ἱεράς. Οὐ γὰρ ἔστιν ἀνθρωπεία δυνάμει τὸν ἄνθρωπον ἀναστῆναι πεσόντα, οὐδὲ κακίαν ἀνθρώπων ἀνθρωπεία λυθῆναι δικαιοσύνη· τὸ γὰρ ἁμαρτάνειν εἰς αὐτὸν τὸν Θεὸν φέρει τὴν ὕβριν, «διὰ τῆς παραβάσεως γάρ, φησί, τοῦ νόμου τὸν Θεὸν ἀτιμάζεις», καὶ δεῖ μείζονος ἢ κατὰ ἄνθρωπον ἀρετῆς, ἢ τὸ ἔγκλημα δυνήσεται λῦσαι. Τὸν γὰρ ἐλάχιστον εἰς τὸν μέγιστον ὕβρισαι μὲν μάλιστα καὶ διαφερόντως εὐχερές, ἀντισηκῶσαι δὲ τιμῇ τὴν ὕβριν ἀμήχανον, καὶ μάλισθ' ὅταν ἐκεῖνος πολλῶν μὲν ὀφειλέτην ἔχη τὸν ὕβρικότα, τοσοῦτον δὲ ὑπερέχη, ὥς μηδὲ μέτρον εἶναι τοῦ μέσου. Καὶ γὰρ ἀνάγκη, τὸ ἔγκλημα λύοντα καὶ τὴν ἀπενεχθεῖσαν τιμὴν ἀποκαταστήσαι τῷ πεπαρωνημένῳ ζητοῦντα, πλείω τῶν ὀφειλομένων εἰσενεγκεῖν, τὰ μὲν ἀποδιδόντα, τὰ δ' ἐξ ἀντιρρόπου περὶ ὧν ἠδίκησε προστιθέντα· ὧ δὲ οὐκ ἔστιν οὐδ' ἐγγὺς ἐφικέσθαι τῶν γενομένων, τίς ἂν γένοιτο τὰ μείζω διώκων;

7 Διὰ ταῦτα οὐκ ἦν οὐδένα ἀνθρώπων ἑαυτῷ τὸν Θεὸν καταλλάξαι τὴν ἑαυτοῦ δικαιοσύνην εἰσενεγκόντα· ὅθεν οὔτε ὁ παλαιὸς νόμος ἐδυνήθη λῦσαι τὴν ἔχθραν, οὔτε τοῖς ἐν χάριτι ζῶσι πρὸς τὴν εἰρήνην ταύτην ἀρκέσειεν ἂν ἡ σπουδή· καὶ γὰρ τοῦτο κακτεῖνο δυνάμεως ἀνθρώπων ἔργα καὶ ἀνθρωπεία δικαιοσύνη. Καὶ γὰρ καὶ τὸν νόμον αὐτὸν ἀνθρώπων δικαιοσύνην ὁ μακάριος καλεῖ Παῦλος· «οὐ γὰρ ὑπετάγησαν, φησί, τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ

6 Γι' αὐτὸ καὶ στὰ ἄλλα μυστήρια τῆ δυνατότητα νὰ τελειωθοῦν παρέχει μόνη ἡ τελετὴ τῆς εὐχαριστίας· τὰ βοηθεῖ τὴν ὥρα τῆς τελέσεως, καθὼς δὲν μποροῦν νὰ μῆσουν χωρὶς αὐτὴν, τὰ βοηθεῖ δὲ ἐπίσης μετὰ τὴν τελείωσι ὡς πρὸς τοὺς μνηθέντας, ὅταν χρειασθῆ νὰ ἀνακαλέσῃ τὴν ἀπὸ τὰ μυστήρια ἀκτῖνα ποὺ συγχύσθηκε μὲ τὸ σκότος τῶν ἀμαρτιῶν. Τὸ νὰ ἀναβιώνη κανεὶς πάλι, ἀφοῦ ἐκλείψῃ καὶ νεκρωθῆ ἀπὸ τὶς ἀμαρτίες, εἶναι ἔργο ἀποκλειστικὸ τῆς ἱερᾶς τράπεζας. Δὲν εἶναι κατορθωτὸ νὰ ἀναστηθῆ ὁ πεσμένος ἄνθρωπος μὲ ἀνθρωπίνῃ δύναμι οὔτε νὰ καταλυθῆ ἡ κακία ἀνθρώπων μὲ ἀνθρωπίνῃ δικαιοσύνη· ἡ ἀμάρτησις φέρει τὴν ὕβρι στὸν ἴδιο τὸ Θεό, ὅπως λέγει, «διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου ἀτιμάζεις τὸν ἴδιο τὸ Θεό»¹¹, καὶ ἀπαιτεῖται ἀνώτερη ἀπὸ ἀνθρωπινὴ ἀρετὴ, ἡ ὁποία θὰ μπορέσῃ νὰ ἀπαλείψῃ τὸ ἔγκλημα. Τὸ νὰ ὑβρίσῃ ὁ ἐλάχιστος τὸν μέγιστο εἶναι πολὺ εὐκόλο πρᾶγμα, εἶναι ὅμως δύσκολο ν' ἀντισταθμίσῃ τὴν ὕβρι μὲ τιμὴ, καὶ μάλιστα ὅταν ἐκεῖνος ἔχῃ τὸν ὑβριστὴ ὀφειλέτη πολλῶν, ὑπερέχῃ δὲ τόσο πολὺ, ὥστε νὰ μὴ μπορῆ νὰ μετρηθῆ ἡ ἀπόστασις. Διότι αὐτὸς ποὺ θέλει νὰ ἀπαλείψῃ τὸ ἔγκλημα καὶ ζητεῖ νὰ ἀποκαταστήσῃ στὸν προσβεβλημένο τὴν πληγωμένη τιμὴ, εἶναι ἀνάγκη νὰ εἰσφέρῃ περισσότερα ἀπὸ τὰ ὀφειλόμενα, ἄλλα γιὰ νὰ ἀποδώσῃ τὸ χρέος, ἄλλα ἐπὶ πλεόν γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν τὴν ἀδικία ποὺ ἔκαμε. Αὐτὸς δὲ ποὺ δὲν μπορεῖ οὔτε νὰ πλησιάσῃ τὰ πραγματικὰ δεδομένα, τί θὰ ἦταν ἂν ἐκυνηγοῦσε τὰ μεγαλύτερα;

7 Γι' αὐτὸ κανένας ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους δὲν ἠμποροῦσε νὰ συμφιλιώσῃ τὸ Θεὸ μὲ τὸν ἑαυτὸ του προσφέροντας τὴν ἰδική του δικαιοσύνη· ἔτσι οὔτε ὁ παλαιὸς νόμος ἠμπόρεσε νὰ ἀπαλείψῃ τὴν ἔχθρα οὔτε σ' αὐτοὺς ποὺ ζοῦν μέσα στὴ χριστιανικὴ χάρι θὰ ἦταν ὁ ζῆλος ἀρκετὸς γιὰ τὴν εἰρήνευσι αὐτῆ· διότι καὶ τοῦτο καὶ ἐκεῖνο εἶναι ἔργα δυνάμεως ἀνθρώπων καὶ ἀνθρωπίνῃ δικαιοσύνη. Ἄλλωστε καὶ τὸν ἴδιο τὸ νόμο ὁ μακάριος ὀνομάζει δικαιοσύνη ἀνθρώπων· «δὲν ὑποτάχθηκαν, λέγει, στὴ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ ἐζητοῦ-

Θεοῦ τὴν ἰδίαν δικαιοσύνην στῆσαι ζητοῦντες), τὸν νόμον λέγων τὸν παλαιόν· τοσοῦτον γὰρ ἐδυνήθη μόνον κατὰ τῶν ἡμετέρων κακῶν, ὅσον παρασκευάσαι πρὸς τὴν ὑγείαν καὶ ἀξιους ποιῆσαι τῆς τοῦ ἱατροῦ χειρός. («Ὁ γὰρ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν γέγονε, φησὶν, εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν»). Καὶ ὁ μακάριος Ἰωάννης εἰς τὸν ἐρχόμενον ἐβάπτισε, καὶ πᾶσα φιλοσοφία ἀνθρώπων καὶ πόνος ἅπας πρὸς τὴν ἀληθῆ δικαιοσύνην προτέλειαι τινές εἰσι καὶ παρασκευαί.

8 Ταῦτ' ἄρα καὶ ὡς ἂν οἴκοθεν καὶ παρ' ἡμῶν αὐτῶν ἐπιδείξασθαι μὴ δυναμένοις δικαιοσύνην («αὐτὸς ἡμῖν ὁ Χριστὸς ἐγένετο δικαιοσύνη ἀπὸ Θεοῦ καὶ ἁγιασμὸς καὶ ἀπολύτρωσις»), καὶ λύει τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ καὶ τὸν Θεὸν ἡμῖν καταλλάττει, οὐ τῇ φύσει κοινῶς οὐδ' ὅτε ἀπέθνησκε μόνον, ἀλλ' ἐκάστοτε καὶ ἐκάστῳ τῶν ἀνθρώπων, ὥσπερ σταυρούμενος τότε, νῦν εὐωχῶν, ἐπειδὴν μεταγνόντες περὶ ὧν ἡμάρτομεν παραιτώμεθα. Μόνος γὰρ ἐδυνήθη καὶ τὴν ὀφειλομένην ἅπασαν ἀποδοῦναι τιμὴν τῷ γεγεννηκότι καὶ περὶ τῆς ἀπενεχθείσης ἀπολογήσασθαι, τὸ μὲν τῷ βίῳ, τὸ δὲ τῇ τελευτῇ. Τὸν γὰρ θάνατον, ὃν ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς ἀπέθανεν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, τῆς παρ' ἡμῶν ὑβρεως ἀντίρροπον εἰσενεγκῶν, μετὰ μείζονος τῆς παρασκευῆς ἣν ἡμεῖς ἀφειλόμεθα⁵ τιμὴν δι' ὧν ἐξημάρτομεν ἀνακαλεῖται πολλῶ τῷ ὄντι· τῷ δὲ βίῳ πᾶσαν ἀπέδωκε τιμὴν, καὶ ἦν εἰκὸς ἦν τιμῆσαι μὲν ἐκεῖνον, τιμηθῆναι δὲ τὸν Πατέρα. Ἐνευ γὰρ ὧν ἐπεδείξατο πολλῶν καὶ μεγάλων ἔργων, ἃ τῷ Πατρὶ τὴν μεγίστην εἶχε τιμὴν, τοῦτο μὲν ἁμαρτίας ἀπάσης καθαρὸν παρασχόμενος τὸν βίον, τοῦτο δὲ δι' ὧν ἀκριβέστατα καὶ τελεώτατα τοὺς ἐκεῖθεν ἔσωσε νόμους, οὐχ οἷς αὐτὸς εἰργάσατο μόνον («καὶ γὰρ τὰς

5. ὀφειλόμεθα GΞ

12. Ρωμ. 10,3.

13. Γαλ. 3,24.

14. Πράξ. 19,4.

σαν νὰ στήσουν τὴν ἰδική τους δικαιοσύνη»¹², ἐννοώντας τὸν παλαιὸ νόμο· διότι τόσο μόνο κατώρθωσε ἐναντίον τῶν κακῶν μας, ὅσο ἐχρειαζόταν νὰ μᾶς προετοιμάσῃ γιὰ τὴν ὑγεία καὶ νὰ μᾶς καταστήσῃ ἀξιῶς τῆς ἰατρικῆς χειρὸς. «Ὁ νόμος, ὑπῆρξε παιδαγωγὸς μας στὸν Ἰησοῦ Χριστό»¹³. Καὶ ὁ μακάριος Ἰωάννης ἐβάπτιζε στὸ ὄνομα τοῦ ἐρχομένου¹⁴ καὶ κάθε φιλοσοφία ἀνθρώπων καὶ κάθε κόπος ἀπέναντι στὴν ἀληθινὴ δικαιοσύνη εἶναι σὰν προτελεστήρια καὶ προετοιμασίες.

8 Γι' αὐτὸ λοιπόν, καὶ ἐπειδὴ μόνοι μας δὲν ἤμπορούσαμε νὰ ἐπιδείξωμε δικαιοσύνη, «ἔγινε ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς δικαιοσύνη γιὰ μᾶς ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ ἁγιασμὸς καὶ ἀπολύτρωσις»¹⁵, καὶ ἐξαλείφει τὴν ἐχθρα στὴ σάρκα του¹⁶ καὶ συμφιλιώνει μ' ἐμᾶς τὸ Θεό, ὄχι μόνο γενικὰ στὴ φύσι οὔτε μόνο ὅταν ἀπέθνησκε, ἀλλὰ κάθε φορὰ καὶ μὲ κάθε ἄνθρωπο, ὅπως τότε σταυρωνόμενος ἔτσι τώρα εὐωχώντας, ὅταν μετανοώντας ζητοῦμε συγγνώμη γιὰ τὶς ἁμαρτίες. Διότι μόνο αὐτὸς κατώρθωσε καὶ τὰ χρεωστούμενα ὅλα νὰ ἀποδώσῃ στὸν γεννήτορα καὶ γιὰ τὴν ὕβρι ν' ἀπολογηθῆ, ἀφ' ἑνὸς μὲ τὸ βίον, ἀφ' ἑτέρου μὲ τὸ θάνατο. Τὸ θάνατο, ποῦ ὑπέστη ἐπάνω στὸ σταυρὸ χάρι τῆς δόξας τοῦ Πατρὸς, τὸν εἰσέφερε ὡς ἀντίρροπο τῆς ἐκ μέρους μας ὕβρεως, καὶ ἔτσι ἀπέδωσε πάλι τὴν τιμὴ ποῦ ἐμεῖς ἀφαιρέσαμε μὲ τὶς ἁμαρτίες μας σὲ πραγματικὰ πολὺ μεγαλύτερο βαθμό· στὸ βίον δὲ ἔδωσε κάθε τιμὴ, καὶ μάλιστα ἐκείνη μὲ τὴν ὁποία ἦταν εὐλογο νὰ τιμῆσῃ μὲν ἐκεῖνος, νὰ τιμηθῆ δὲ ὁ Πατήρ. Πραγματικὰ πέρα ἀπὸ αὐτὰ τὰ πολλὰ καὶ μεγάλα ἔργα ποῦ ἐπέδειξε, καὶ ποῦ ἐπρόβαλαν τὴ μεγάλη δόξα τοῦ Πατρὸς, πρῶτα μὲ τὸ νὰ κρατήσῃ τὸ βίον του καθαρὸ ἀπὸ κάθε ἁμαρτία κι' ἔπειτα μὲ τὸ νὰ φυλάξῃ τοὺς ἀπὸ ἐκεῖ νόμους ἀκριβέστατα καὶ τελειότατα, ὄχι

15. Α' Κορ. 1,30.

16. Ἐφ. 2,14· 16.

ἐντολὰς τοῦ Πατρὸς μου, φησί, τετήρηκα)), ἀλλὰ καὶ οἷς τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων ἐνομοθέτει, μόνος τὴν οὐράνιον τῇ γῆ προδείξας καὶ φυτεύσας φιλοσοφίαν, ἔτι δὲ αὐτῶν τῶν θαυμάτων, ὧν αἴτιον ἐκήρυττε τὸν γεγεννηκότα· παρὰ πάντα δὴ ταῦτα, τίς οὐκ οἶδεν, ὡς αὐτῷ τούτῳ μόνον, τῷ ⁶ μετὰ ἀνθρώπων γενέσθαι καὶ οὕτως ἀκριβῶς σαρκὶ συναφθῆναι, τὴν τοῦ πέμψαντος χρηστότητα καὶ φιλανθρωπίαν ἀκριβέστατα καὶ φανερώτατα διαδείξας, τὴν περὶ αὐτοῦ προσήκουσαν ἐνέθηκε δόξαν; Εἰ γὰρ τῷ εἶ ποιεῖν τὴν χρηστότητα δεῖ μετρεῖν, οὕτω δὲ τὸ γένος ἐπὶ τῆς οἰκονομίας εἶ πεποίηκεν ὁ Θεός, ὡς μηδενὸς φείσασθαι τῶν εἰς τοῦτο φερόντων, ἀλλὰ πάντα τὸν πλοῦτον ἐνθεῖναι τῇ φύσει τὸν ἑαυτοῦ (καὶ γὰρ «ἐν αὐτῷ κατοικεῖ, φησί, πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς»), πρόδηλον ὅτι τὸν ἔσχατον τῆς θείας φιλανθρωπίας ὄρον ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος ἔγνωμεν, καὶ δι' ὧν εἰργάσατο μόνος ἐδίδαξεν ἀνθρώπους, ὅπως ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον καὶ ὅση τίς ἐστὶν αὐτῷ περὶ τὸ ἡμέτερον ⁷ γένος κηδεμονία. "Ὅθεν καὶ τὸν Νικόδημον ἐπὶ τὸ γινῶναι τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Πατρὸς ἐντεῦθεν ἐνάγει, καὶ τοῦτο σημεῖον ἱκανὸν ποιεῖται τῆς ἀπείρου χρηστότητος, καὶ οὕτω, φησὶν, ὁ Θεὸς τὸν κόσμον ἠγάπησεν, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον». Εἰ γὰρ ὧν κατέθετο τῇ φύσει χαρίτων ἐπὶ τῇ καθόδῳ τοῦ Μονογενοῦς ὁ Πατήρ, μείζους ἢ καλλίους οὐκ ἔχει δοῦναι, δῆλον ὡς οὐδὲ μείζω δόξαν ἂν παράσχοι χρηστότητος καὶ φιλανθρωπίας, ἧς ἐκεῖθεν ὑπῆρξε λαβεῖν· καὶ τούτου χάριν τὸν τρόπον τοῦτον ὁ Σωτὴρ δι' ἑαυτοῦ ἀξίως ἑαυτοῦ καὶ τοῦ γεγεννηκότος τὸν Πατέρα τιμᾷ. Τιμὴ γὰρ Θεοῦ τί γένοιτ' ἂν ἄλλο, ἢ τὸ διαδειχθῆναι διαφερόντως ἀγαθὸν ὄντα; Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ

6. αὐτὸ τοῦτο μόνον τὸ ΓΙΞ

7. ἡμέτερον παραλ. G

17. Ἰω. 15,10.

18. Κολ. 2,19.

19. Ἰω. 3,16.

δὲ μόνο ὅσους ἐφήρμοσε αὐτὸς («διότι, λέγει, ἔχω τηρήσει τις ἐντολὲς τοῦ Πατρὸς μου»¹⁷), ἀλλὰ καὶ ὅσους αὐτὸς ἐνομοθέτησε γιὰ τὸ βίον τῶν ἀνθρώπων, μόνος αὐτὸς παρουσιάζοντας καὶ φυτεύοντας στὴ γῆ τὴν οὐράνια φιλοσοφία, ἀκόμη δὲ πέρα ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ θαύματα, τῶν ὁποίων αἴτιον διεκήρυσσε τὸν γεννήτορα· πέρα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ λοιπόν, ποιὸς δὲν γνωρίζει, ὅτι δείχνοντας πληρέστατα καὶ ὀλοφάνερα τὴν χρηστότητα καὶ φιλανθρωπία αὐτοῦ πού τὸν ἔστειλε μὲ μόνο τοῦτο, ὅτι συναναστράφηκε μὲ ἀνθρώπους καὶ ἐνώθηκε πλήρως μὲ σάρκα, ἐνέβαλε τὴν ὀρθὴ γι' αὐτὸν γνώμη; Πραγματικά, ἂν πρέπει νὰ μετροῦμε τὴν χρηστότητα μὲ τὴν εὐεργεσία, τόσο δὲ εὐεργέτησε ὁ Θεὸς τὸ γένος μὲ τὴν ἐνανθρώπησι, ὥστε νὰ μὴ φεισθῆ τίποτε ἀπὸ ὅσα συντελοῦν σ' αὐτό, ἀλλὰ νὰ ἐμβάλῃ στὴν ἀνθρωπίνη φύσι ὅλο τὸν πλοῦτο του (διότι, λέγει, «σ' αὐτὸν κατοικεῖ ὅλο τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς»¹⁸), εἶναι φανερό ὅτι στὸν Σωτῆρα συναντοῦμε τὸ κορύφωμα τῆς θείας φιλανθρωπίας καὶ ὅτι μὲ ὅσα ἐνήργησε ἐδίδαξε μόνος τοὺς ἀνθρώπους, πόσο ἀγάπησε ὁ Θεὸς τὸν κόσμον καὶ πόση εἶναι ἡ φροντίς του γιὰ τὸ γένος μας. Γι' αὐτὸ καὶ τὸν Νικόδημο συμβουλεύει ἀπὸ αὐτὸ νὰ γνωρίσῃ τὴν φιλανθρωπία τοῦ Πατρὸς, καὶ αὐτὸ θεωρεῖ ἀρκετὸ σημεῖο τῆς ἀπειρης χρηστότητός του καὶ λέγει «τόσο ἀγάπησε ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε ἔδωσε τὸν μονογενῆ του Υἱόν, μὲ τὸ σκοπὸ καθέννας πού πιστεύει σ' αὐτὸν νὰ μὴ χαθῆ ἀλλὰ νὰ ἔχῃ αἰώνια ζωὴ»¹⁹. Πραγματικά, ἂν ὁ Πατὴρ δὲν ἔχῃ νὰ δώσῃ μεγαλύτερες καὶ καλύτερες χάριτες ἀπὸ ἐκεῖνες πού κατέθεσε στὴν ἀνθρωπίνη φύσι κατὰ τὴν κάθοδο τοῦ Μονογενοῦς εἶναι φανερό ὅτι δὲν θὰ ἤμποροῦσε νὰ παράσχη οὔτε μεγαλύτερη δόξα ἀπὸ τὴν χρηστότητα καὶ φιλανθρωπία, τὴν ὁποία ἦταν δυνατὸ νὰ πάρῃ ἀπὸ ἐκεῖ. Γι' αὐτὸν τὸ λόγο ὁ Σωτὴρ τιμᾷ τὸν Πατέρα μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο δι' ἑαυτοῦ ἀξίως ἑαυτοῦ καὶ τοῦ γεννήτορος. Διότι τί ἄλλο θὰ ἤμποροῦσε νὰ εἶναι τιμὴ Θεοῦ ἀπὸ τὸ νὰ φανῆ ὅτι εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἀγαθός; Καὶ αὕτῃ εἶναι ἡ δόξα πού ἐχρεωστώταν μὲν ἀπὸ παλαιά,

δόξα ἢ πόρρωθεν ὠφείλετο μὲν, οὐκ ἐνῆν δὲ παρ' οὐδενὸς ἀνθρώπων εἰσενεχθῆναι, καὶ διὰ τοῦτο, «εἰ Πατήρ, φησὶν, εἰμὶ ἐγώ, ποῦ ἐστὶν ἡ δόξα μου;». Μόνω γὰρ ἐξῆν τῷ Μονογενεῖ τὰ εἰκότα πάντα διασῶσαι πρὸς τὸν Πατέρα· καὶ τοίνυν αὐτὸ τοῦτο δεικνύς, ὡς ἄρα μόνος ἐδυνήθη τουτοῖ τὸν ἄθλον ἀνῦσαι, ἐπεὶ τὸ πᾶν ἐτέλεσεν ἔργον πρὸς τὸν τετιμημένον Πατέρα, «ἐγώ, φησὶν, ἐδόξασά σε ἐπὶ τῆς γῆς, ἐφανέρωσά σου τὸ ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις».

9 **Εἰκότως.** Λόγος γὰρ ἐστὶν ἀκριβὲς τοῦ γεγεννηκότος φέρων τὸ εἶδος, «ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτῆρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ»· καὶ ἐπεὶ, δι' ὧν σαρκὶ συνήφθη, τοῖς ἐν αἰσθήσει ζῶσι συνετὸς ἐγένετο, πᾶσαν τοῦ προενεγκόντος νοῦ τὴν ἀγαθὴν ἐμίγησε θέλησιν· πρὸς δὲ κἀκεῖνο φέρειν ἠγοῦμαι, δὲ πρὸς τὸν Φίλιππον, ἰδεῖν τὸν Πατέρα ζητοῦντα, φησὶν ὁ Σωτῆρ. («Ὁ ἐωρακῶς ἐμὲ ἐώρακε τὸν Πατέρα»), καὶ διὰ τοῦτό φησιν Ἡσαΐας, «καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλήs "Ἄγγελος».

10 **Οὕτω τοίνυν πρὸς τὴν δόξαν τοῦ Πατρὸς οὐδὲν παραλιπὼν ὁ Μονογενὴς μόνος καθαιρεῖ τὸ μεσότοιχον τῆς ἔχθρας καὶ λύει τῶν ἐγκλημάτων τὸν ἄνθρωπον.** Ἐπεὶ δὲ κατὰ τὴν ἑτέραν τῶν φύσεων, τὴν ἡμετέραν λέγω τὴν ἀνθρωπείαν, ὁ διπλοῦς Ἰησοῦς τὸν Πατέρα ἐτίμησε καὶ ἀπὸ τοῦ σώματος αὐτοῦ καὶ τοῦ αἵματος τὸν θαυμαστὸν ἐκεῖνον στέφανον τῆς δόξης ἐπλεξε τῷ Πατρί, διὰ ταῦτα μόνον μὲν ἐστὶ κατὰ τῆς ἁμαρτίας φάρμακον τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα, μόνη δὲ ἡ λύσις ἁμαρτημάτων τὸ αἷμα. Καὶ γὰρ διὰ τοῦτο συνέστη τὴν ἀρχήν, ἵνα τὸν Πατέρα δοξάσῃ καί, ἧ⁸ φησιν αὐτὸς ὁ Σωτῆρ, εἰς τοῦτο γεγέννηται καὶ εἰς τοῦτο ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ τὸν ἐξῆς ἅπαντα χρόνον, μόνον μὲν τὸ πρὸς τοῦτο φέρον ἅπαν ἐτέλεσεν ἔργον, μόνον δὲ τὸν ὑπὲρ τούτου διαφερόντως ὑπομεμένηκε πόνον. Καὶ γὰρ τοῦτο τὸ σῶμα

8. δ GI

20. Μαλαχ. 1,6.

21. Ἰω. 17,4.

ἀλλὰ δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ εἰσφερθῆ ἀπὸ κανένα ἄνθρωπο, καὶ γι' αὐτὸ λέγει, «ἐὰν ἐγὼ εἶμαι Πατήρ, ποῦ εἶναι ἡ δόξα μου;»²⁰. Μόνο ὁ Μονογενὴς ἦταν δυνατὸ νὰ διατηρήσῃ ὅλα ὅσα ἀρμόζουν στὸν Πατέρα· δεικνύοντας λοιπὸν αὐτὸ ἀκριβῶς, σὰν ὁ μόνος ποῦ ἠμπόρεσε νὰ ἐπιτύχῃ αὐτὸν τὸν ἄθλο, λέγει πρὸς τὸν τιμημένο Πατέρα, μόλις ἐπέτελεσε ὅλο τὸ ἔργο, «ἐγὼ σὲ ἐδόξασα ἐπάνω στὴ γῆ, ἐφάνέρωσα τὸ ὄνομά σου στοὺς ἀνθρώπους»²¹.

9 Καὶ σωστά, διότι εἶναι Λόγος ποῦ φέρει μὲ ἀκρίβεια τὸ εἶδος τοῦ γεννήτορος, «ἀπαύγασμα τῆς δόξας καὶ ἀποτύπωμα τῆς ὑποστάσεώς του»²². Καὶ ὅταν μὲ τὴ συνάφειά του πρὸς τὴ σάρκα ἔγινε ἀντιληπτὸς στοὺς ζῶντες σ' αἰσθήσεις, διεκήρυξε ὅλη τὴν ἀγαθὴ θέλησι τοῦ νοῦ ποῦ τὸν προέβαλε. Πρὸς αὐτὸ νομίζω ὅτι ὁδηγεῖ κι' ἐκεῖνο ποῦ λέγει ὁ Σωτὴρ στὸ Φίλιππο, ὅταν ζητῆ νὰ ἰδῆ τὸν Πατέρα, «αὐτὸς ποῦ εἶδε ἐμένα εἶδε τὸν Πατέρα»²³, καὶ γι' αὐτὸ λέγει ὁ Ἡσαΐας «τὸ ὄνομά του εἶναι μεγάλης βουλήs Ἄγγελος»²⁴.

10 Ἔτσι λοιπὸν ὁ Μονογενὴς μόνος, μὴ παραλείποντας τίποτε γιὰ τὴ δόξα τοῦ Πατρός, καθαιρεῖ τὸ μεσότοιχο τῆς ἔχθρας καὶ ἀπαλλάσσει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὰ ἐγκλήματα. Ἐπειδὴ δὲ ὁ διπλὸς στὴ φύσι Ἰησοῦς ἐτίμησε τὸν Πατέρα κατὰ τὴν μία ἀπὸ τίς δύο φύσεις, δηλαδή τὴν ἀνθρωπίνη, καὶ ἔπλεξε τὸ θαυμαστὸ ἐκεῖνο στέφανο τῆς δόξας στὸν Πατέρα καὶ ἀπὸ τὸ σῶμα του καὶ ἀπὸ τὸ αἷμα, γι' αὐτὸ μοναδικὸ φάρμακο κατὰ τῆς ἁμαρτίας εἶναι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, μοναδικὴ δὲ ἐξάλειψις τῶν ἁμαρτημάτων τὸ αἷμα. Πραγματικὰ γι' αὐτὸ συστάθηκε ἀπὸ τὴν ἀρχή, γιὰ νὰ δοξάσῃ τὸν Πατέρα καί, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος ὁ Σωτὴρ, γι' αὐτὸ ἐγεννήθηκε καὶ γι' αὐτὸ ἦλθε στὸν κόσμον, καὶ ὅλον τὸν ἔπειτα χρόνον ἐπέτελεσε μόνον κάθε ἔργο ποῦ ἔφερε σ' αὐτὸν τὸ σκοπὸ καὶ ὑπέμεινε κατ' ἐξοχήν μόνον τὸν γιὰ χάρι αὐτοῦ κόπον. Διότι

22. Ἐβρ. 1,3.

23. Ἰω. 14,9.

24. Ἡσ. 2,6.

τοῦ πληρώματος τῆς θεότητος ἐγένετο θησαυρὸς καὶ πάσης μὲν ἦν ἄγευστον ἁμαρτίας, ἐπλήρωσε δὲ πᾶσαν δικαιοσύνην, ἐκήρυξε δὲ τοῖς ὁμογενέσι ἀγνοούμενον τὸν Πατέρα, καὶ οἷς ἔλεγε καὶ οἷς ἐπεδείκνυτο. Τοῦτό ἐστι τὸ σφαγὲν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ καὶ ὁ τῆ σφαγῆ προσάγον ἐδειλία καὶ ἠγωνία καὶ ἰδρῶσι περιερρεῖτο, καὶ προῦδόθη καὶ συνελήφθη καὶ κριτῶν ἠνέσχετο παρανόμων καὶ ἐμαρτύρησε μὲν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου τὴν καλὴν ὁμολογίαν ἣ φησι Παῦλος, ἔδωκε δὲ δίκην τῆς ὁμολογίας θάνατον, καὶ τοῦτον ἐπὶ σταυροῦ, καὶ μάστιγας μὲν ἐπὶ τῶν μεταφρένων, ἐπὶ δὲ τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν ἤλους, τῆ πλευρᾷ δὲ τὴν λόγχην ἐδέξατο καὶ ἤλγησε μαστιγούμενον καὶ ὠδυνήθη προσηλούμενον. Τοῦτο τὸ αἷμα τῶν πληγῶν ἐκπηδῆσαν τὸν ἥλιον ἔσβεσε καὶ τὴν γῆν ἔσεισε καὶ τὸν ἀέρα ἠγίασε καὶ πάντα τὸν κόσμον ἀπέκλυσε τοῦ ρύπου τῆς ἁμαρτίας. "Ὅθεν, καθάπερ ἐδέησεν ἀπλῶς τῷ γραπτῷ νόμῳ τοῦ πνευματικοῦ νόμου, τῷ ἀτελῶς ἔχοντι τοῦ τελείου, τῷ τέλειον ἀποφῆναι τὸν κατορθοῦντα μὴ δυναμένῳ τοῦ δυναμένου, τὸν ἴσον τρόπον καὶ τῶν μετὰ τὸ λουτρον περὶ ὧν ἐξήμαρτον εἰς τὴν χάριν παραιτουμένων τοῖς πόνοις καὶ τοῖς ἰδρῶσι⁹ καὶ τοῖς δάκρυσιν τοῦ αἵματος δεῖ τῆς καινῆς διαθήκης καὶ τοῦ σφαγέντος σώματος, ὡς οὐδὲν ὄφελος ὄν ἐκείνων τούτων χωρὶς.

11 Διονύσιος δὲ ὁ θεῖος καὶ τὰς ἱερὰς αὐτὰς τελετὰς μὴ ἂν τελέσαι φησί, μηδὲ τὰ αὐτῶν δυνηθῆναι μὴ τοῦ δεῖπνου προστεθέντος τοῦ ἱεροῦ, σχολῆ γε δὴ πόνον καὶ δικαιοσύνην ἀνθρώπων ἁμαρτίας δύνασθαι λύειν καὶ τὰ τοιαῦτα περαίνειν ἔχειν εἰκὸς ἐστίν. "Ἄλλως τε τῶν ἱερῶν ἐν καὶ τοῦτο μυστηρίων τοὺς περὶ ὧν ἐξήμαρτον μεταγνόνας καὶ προσαγγείλαντας ἑαυτοὺς τοῖς ἱερεῦσι πάσης ἀπολύεσθαι δίκης παρὰ Θεῷ δικαστῆ· οὐκοῦν οὐδὲ τούτου γένοιτ' ἂν τυχεῖν ἐνεργοῦ, μὴ τὸ ἱερὸν δειπνήσαντας δεῖπνον. Διὰ τοῦτο καὶ λουόμεθα μὲν ἅπαξ, πρόσιμεν δὲ τῆ τραπέζῃ

9. καὶ τοῖς ἰδρῶσι παραλ. G

25. Βλ. Α' Τιμ. 6,2.

26. Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, Περὶ ἐκκλ. ἱεραρχίας 3,1.

αὐτὸ τὸ σῶμα ἔγινε θησαυρὸς τοῦ πληρώματος τῆς θεότητος καὶ ἔμεινε ἄγευστο κάθε ἁμαρτίας, ἐξεπλήρωσε κάθε δικαιοσύνη, ἐκήρυξε δὲ στοὺς ὁμογενεῖς τὸν ἀγνοούμενο Πατέρα, καὶ μὲ τοὺς λόγους καὶ μὲ τὰ ἔργα. Αὐτὸ εἶναι τὸ σφαγὲν ἐπάνω στὸ σταυρὸ, ποὺ πλησιάζοντας στὴ σφαγὴ ἐδείλιαζε κι' ἀγωνιοῦσε καὶ ἐπεριβρεχόταν μὲ ἰδρῶτες καὶ ἐπροδόθηκε καὶ συνελήφθηκε καὶ ἀνέχθηκε κριτὰς παρανόμους κι' ἔμαρτύρησε ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου τὴν καλὴ ὁμολογία, ὅπως λέγει ὁ Παῦλος ²⁵, καταδικάσθηκε δὲ μὲ τὴν ὁμολογία του σὲ θάνατο, καὶ μάλιστα ἐπάνω στὸ σταυρὸ, ἐδέχθηκε μαστίγωμα στὴ ράχη, καρφιά στὰ χέρια καὶ στὰ πόδια καὶ λόγχη στὴν πλευρὰ κι' ἐπόνεσε μαστιγούμενο καὶ ὑπέφερε καρφώνομενο. Αὐτὸ τὸ αἷμα, πηδώντας ἀπὸ τὶς πληγές, ἔσβησε τὸν ἥλιο καὶ ἔσεισε τὴ γῆ καὶ ἀγίασε τὸν ἀέρα καὶ ἐξέπλυνε ὅλον τὸν κόσμον ἀπὸ τὴν ἀκαθαρσία τῆς ἁμαρτίας. Ἐπομένως ὅπως γενικὰ στὸ γραπτὸ νόμο ἐχρειάσθηκε ὁ πνευματικὸς νόμος, στὸν ἀτελῆ ὁ τέλειος, στὸν ἀνίκανονὰ ἀναδείξει τέλειον τὸν ἐκτελεστή ὁ ἰκανός, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο στοὺς κόπους καὶ στοὺς ἰδρῶτες καὶ στὰ δάκρυα ἐκείνων ποὺ ἱκετεύουν μετὰ τὸ βάπτισμα γιὰ ὅσα ἁμάρτησαν στὴ χάρι χρειάζεται τὸ αἷμα τῆς καινῆς διαθήκης καὶ τὸ σφαγὲν σῶμα, διότι ἐκεῖνα χωρὶς αὐτὰ δὲν ὠφελοῦν τίποτε.

- 11 Ὁ θεῖος Διονύσιος μάλιστα λέγει ²⁶ ὅτι καὶ οἱ ἴδιες οἱ ἱερεῖς τελετὲς δὲν τελειώνουν καὶ δὲν ἐνεργοῦν τὴ χάρι τους, ἂν δὲν προστεθῆ τὸ ἱερὸ δεῖπνον· πολὺ ὀλιγώτερον λοιπὸν εἶναι φυσικὸ ὁ κόπος καὶ ἡ δικαιοσύνη νὰ ἠμποροῦν νὰ ἐξαλείψουν ἁμαρτίες ἀνθρώπων καὶ νὰ ἔχουν τὴ δύναμι νὰ τελειώνουν τέτοιες τελετὲς. Ἄλλωστε ἓνα ἀπὸ τὰ ἱερὰ μυστήρια εἶναι καὶ τοῦτο, τὸ νὰ ἀπαλλάσσονται κάθε ποινῆς ἀπὸ τὸν Θεὸ δικαστὴ ἐκεῖνοι ποὺ μετενόησαν γιὰ τὶς ἁμαρτίες τους καὶ κατήγγειλαν τοὺς ἑαυτοὺς των στοὺς ἱερεῖς· λοιπὸν οὔτε αὐτὸ δὲν μποροῦν νὰ τὸ εὔρουν ἐνεργό, ἂν δὲν δειπνήσουν τὸ ἱερὸ δεῖπνον. Γι' αὐτὸ καὶ βαπτίζομαστε μία φορὰ, ἐνῶ στὴν τρά-

πολλάκις, ὅτι συμβαίνει μὲν ἐκάστοτε Θεῷ προσκρούειν ἀνθρώπους ὄντας, λύειν δὲ τὸ ἔγκλημα πειρωμένοις μετανοίας χρεῖα καὶ πόνων καὶ τοῦ θριαμβεῦσαι τὴν ἁμαρτίαν· ταῦτα δὲ δράσειεν ἂν κατὰ τῆς ἁμαρτίας, ἣν τὸ μόνον τῶν ἀνθρωπίνων κακῶν φάρμακον προστεθῆ.

12 Καθάπερ γὰρ τὴν ἀγριέλαιον ἢ καλλιέλαιος, ἐπειδὴν ἐγκεντρι-σθῆ, πρὸς ἑαυτὴν καθάπαξ ἀμείβει καὶ ὁ καρπὸς οὐδαμόθεν κοτίνῳ προσήκων, τὸν ἴσον τρόπον καὶ ἡ τῶν ἀνθρώπων δικαιοσύνη αὐτὴ μὲν πρὸς οὐδὲν φέρει δι' ἑαυτήν, τῷ δὲ Χριστῷ συναφθέντων καὶ σαρκὸς καὶ αἵματος κεκοινωνηκότων, τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν εὐθύς ἐδυνήθη, ἁμαρτιῶν ἄφεσιν καὶ βασιλείας κληρονομίαν, ἃ τῆς τοῦ Χριστοῦ δικαιοσύνης ἐστὶ καρπός. "Ὡσπερ γὰρ ἀπὸ τῆς ἱερᾶς τραπέζης τὸ σῶμα Χριστοῦ κομιζόμεθα σῶμα, τῶν κρειτόνων ὑπερνικῶντων, οὕτως ἀκόλουθον ἐνταῦθα καὶ τὴν δικαιοσύνην ἡμῶν χριστοειδῆ γενέσθαι δικαιοσύνην. Τὸ γὰρ «σῶμα Χριστοῦ ἐσμεν καὶ μέλη ἐκ μέρους», οὐ κατὰ τὸ σῶμα μόνον νομιστέον εἰρηῆσθαι, ἀλλὰ πολλῶ δικαιοτερον τῆ ψυχῆ καὶ τῆ κατ' αὐτὴν ἐνεργείᾳ τὴν κοινωνίαν ταύτην¹⁰ ἀποδοτέον ἐστίν· ἐπεὶ καὶ «ὁ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ ἐν πνεῦμά ἐστι», τοῦτό ἐστι δεικνύντος τὴν κοινωνίαν ταύτην καὶ συμφυΐαν ἐπὶ τοῦ νοῦ μάλιστα συνεστάναι καὶ τῆς ψυχῆς. Διὰ τοῦτο γὰρ οὐ σῶμα περιέθετο μόνον, ἀλλὰ καὶ ψυχὴν ἔλαβε καὶ νοῦν καὶ θέλησιν καὶ πᾶν ὀτιοῦν ἀνθρώπειον, ἵν' ὅλοις ἡμῖν ἐνωθῆναι δυναθῆ καὶ δι' ὅλων ἡμῶν χωρήσῃ καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἡμᾶς ἀναλύσῃ, πᾶσι πάντα συνάψας τοῖς ἡμετέροις τὰ ἑαυτοῦ· ὅθεν ἁμαρτάνουσιν ἀνάρμοστός ἐστι καὶ ἀκόλλητος, ὅτι ταύτη μόνον

10. ταύτην παραλ. G

πεζα προσερχόμαστε πολλές φορές, διότι σαν άνθρωποι που είμαστε συμβαίνει να συγκρουώμαστε κάθε τόσο με τὸ Θεό, ὅταν δὲ φροντίζουμε νὰ ἐξαλείψουμε τὸ ἔγκλημα, χρειάζονται μετάνοια καὶ κόποι καὶ θρίαμβος κατὰ τῆς ἁμαρτίας· αὐτὰ ὅμως θὰ ἠμποροῦσαν νὰ δράσουν κατὰ τῆς ἁμαρτίας, ἂν προστεθῆ τὸ μόνο φάρμακο ἐναντίον τῶν ἀνθρωπίνων κακῶν.

12 Πραγματικὰ ὅπως τὴν ἀγριελιά, ὅταν ἐμβολιασθῆ σ' αὐτὴν ἡ ἡμερὴ ἐλιά, τὴν μετατρέπει ἀμέσως πρὸς τὸ εἶδος τῆς καὶ ὁ καρπὸς τῆς δὲν ὁμοιάζει πλέον μὲ ἄγριο, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ἡ δικαιοσύνη τῶν ἀνθρώπων μόνη τῆς μὲν δὲν ὁδηγεῖ σὲ τίποτε, ὅταν ὅμως ἐνωθοῦμε μὲ τὸν Χριστὸ καὶ γίνουμε μὲ αὐτὸν κοινωνοὶ στοῦ σώματος καὶ αἵματος, ἀμέσως κατορθώνει τὰ μεγαλύτερα ἀγαθὰ, ἄφεσι ἁμαρτιῶν καὶ κληρονομία βασιλείας, πράγματα ποὺ εἶναι καρπὸς τῆς δικαιοσύνης τοῦ Χριστοῦ. Ὅπως δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἱερὰ τράπεζα παίρνουμε τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ ὡς σῶμα μας καὶ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ ὡς αἷμα μας, ἀφοῦ τὰ ἀνώτερα ὑπερνικοῦν, ἔτσι εἶναι εὐλόγο καὶ ἐδῶ ἡ δικαιοσύνη μας νὰ καταστῆ χριστοειδὴς δικαιοσύνη. Τὸ «εἴμαστε σῶμα Χριστοῦ καὶ ἐπὶ μέρους μέλη»²⁷ δὲν πρέπει νὰ νομισθῆ ὅτι ἔχει λεχθῆ μόνο κατὰ τὸ σῶμα, ἀλλὰ πολὺ δικαιότερα πρέπει νὰ ἀποδώσωμε τὴν συνάφεια αὐτῆ στὴν ψυχὴ καὶ στὴν ἐνέργειά τῆς, ἐπειδὴ καὶ τὸ «ὁ προσκολλώμενος στὸν Κύριο εἶναι ἓνα πνεῦμα»²⁸ προέρχεται ἀπὸ ἄνθρωπο ποὺ θέλει νὰ δείξη ὅτι αὐτὴ ἡ κοινωνία καὶ συμφυΐα ἐδραιώνεται κυρίως ἐπάνω στοῦ νοῦ καὶ τὴν ψυχὴ. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε δὲν ἐπεριβλήθηκε μόνο σῶμα, ἀλλὰ ἔλαβε καὶ νοῦ καὶ θέλησι καὶ κάθε τι ἀνθρώπινο, γιὰ νὰ μπορέση νὰ ἐνωθῆ μὲ τὸ σύνολό μας καὶ νὰ ἐξαπλωθῆ στὸ σύνολό μας καὶ νὰ μᾶς ἀφομοιώσῃ πρὸς τὸν ἑαυτό του, συνάπτοντας ὅλα τὰ ἰδικὰ του μὲ τὰ ἰδικὰ μας· γι' αὐτὸ, ὅταν ἁμαρτάνωμε, εἶναι ἀσύνδετος

28. Βλ. Α' Κορ. 6,17.

κοινὸν ἡμῖν οὐδὲν ¹¹ πρὸς ἐκεῖνον. Τὰ γὰρ ἄλλα πάντα καὶ ἐδέξατο παρ' ἡμῶν φιλανθρώπως καὶ ἡμῖν συνάπτει φιλανθρωπότερον. Τὸ μὲν γὰρ ἦν τὸν Θεὸν εἰς τὴν γῆν κατελθεῖν, τὸ δὲ ἡμᾶς ἐνθένδε ἀναγαγεῖν· καὶ τὸ μὲν αὐτὸν ἐνανθρωπήσαι, τὸ δὲ τὸν ἄνθρωπον θεωθῆναι· καὶ τὸ μὲν τὴν φύσιν ἀπλῶς τῶν ὄντων ἀπαλλάττει, ἐφ' ἐνὶ σώματι καὶ μιᾷ ψυχῇ τὴν ἁμαρτίαν νικήσασαν, τὸ δὲ ἕκαστον τῶν ἀνθρώπων ἁμαρτιῶν ἀπολύει καὶ Θεῷ συνίστησι· ταῦτα δὲ ἐκείνων φιλανθρωπότερα.

13 Ἐπεὶ γὰρ οὐκ ἐνῆν ἡμᾶς ἀνελθόντας τῶν αὐτοῦ μετασχεῖν, αὐτὸς κατελθὼν εἰς ἡμᾶς τῶν ἡμετέρων μεταλαμβάνει, καὶ οὕτως ἀκριβῶς οἷς ἔλαβε συνεφύη, ὥστε δι' ὧν ἡμῖν, ἃ παρ' ἡμῶν ἔλαβεν, ἀποδίδωσιν, ἑαυτοῦ μεταδίδωσι, καὶ σαρκὸς καὶ αἵματος μετέχοντες ἀνθρωπέου τὸν Θεὸν αὐτὸν ταῖς ψυχαῖς δεχόμεθα, καὶ σῶμα Θεοῦ καὶ αἷμα καὶ ψυχὴ Θεοῦ καὶ νοῦν καὶ θέλησιν οὐδὲν ἔλαττον ἢ ἀνθρώπινα. Ἔδει γὰρ καὶ τοῦτο εἶναι κάκεινο γενέσθαι τὸ τῆς ἐμῆς ἀσθενείας φάρμακον· εἰ μὲν γὰρ Θεὸς ἦν μόνον, οὐκ ἂν οὕτως ἠνώθη· πῶς γὰρ ἂν ἡμῖν ἐγένετο δεῖπνον; Εἰ δ' ὅπερ ἡμεῖς μόνον, οὐκ ἂν οὕτως ἔδρασε. Νῦν δὲ τὸ συναμφοότερον· οὕτω μὲν ὡς ὁμογενέσιν ἐνοῦται καὶ συμφύεται τοῖς ἀνθρώποις, ἐκείνως δὲ τὴν φύσιν ἄραι δύναται καὶ νικῆσαι καὶ πρὸς ἑαυτὸν μεταστῆσαι. Τῶν γὰρ δυνάμεων τὰς ἐλάττους αἰμείζους ἐπὶ τῶν αὐτῶν μένειν, ἐπειδὴν αὐταῖς συνενεχθῶσιν, οὐ συγχωροῦσι, καὶ σιδήρος οὐδὲν σιδήρου φέρει πυρὶ συνελθῶν, καὶ γῆ καὶ ὕδωρ τῶν οἰκείων τὰ τοῦ πυρὸς ἀλλάττονται πυρὸς ἀπολελευκότα· εἰ δὲ τῶν ὁμογενῶν δυνάμεων αἱ κρείττους οὕτω δρῶσιν εἰς τὰς ἐλάττους, τί δεῖ περὶ τῆς ὑπερφουοῦς ἐκείνης νο-

καὶ ἀκόλλητος μὲ ἐμᾶς, διότι τότε ἀπλῶς δὲν ὑπάρχει τίποτε κοινὸν ἀνάμεσα σ' ἐμᾶς καὶ ἐκεῖνον. Ὅλα τὰ ἄλλα πραγματικὰ τὰ ἐδέχθηκε ἀπὸ μᾶς φιλανθρωπῶς καὶ τὸν συνδέουν μὲ ἐμᾶς φιλανθρωπότερα. Τὸ πρῶτο ἦταν ὅτι ὁ Θεὸς κατέβηκε στὴ γῆ, τὸ δεύτερο ὅτι ἀνέβασε ἀπὸ ἐδῶ ἐμᾶς· τὸ ἓνα ἦταν ὅτι ἐνανθρώπησε αὐτός, τὸ ἄλλο ὅτι ἀθωώθηκε ὁ ἄνθρωπος· τὸ ἓνα ἀπαλλάσσει γενικῶς τὴ φύσι ἀπὸ τὸ ὄνειδος, καθὼς αὐτὴ ἐνίκησε τὴν ἁμαρτία σ' ἓνα σῶμα καὶ σὲ μιᾶ ψυχῇ, τὸ ἄλλο ἀπαλλάσσει κάθε ἄνθρωπο χωριστὰ ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες καὶ συνδέει μὲ τὸν Θεό, αὐτὰ δὲ εἶναι φιλανθρωπότερα ἀπὸ ἐκεῖνα.

13 Ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν ἦταν δυνατὸ ν' ἀνέλθωμε ἐμεῖς ὥστε νὰ μετᾶσχῶμε στὰ ἰδικὰ του, κατῆλθε αὐτὸς σ' ἐμᾶς καὶ μετέχει τῶν ἰδικῶν μας, κι' ἔτσι συνενώθηκε πλήρως μὲ ὅσα ἔλαβε, ὥστε μὲ ὅσα μᾶς ἀποδίδει ἐκεῖνα ποὺ ἔλαβε ἀπὸ μᾶς μεταδίδει τὸν ἑαυτό του, καὶ ἐμεῖς μετέχοντας ἀνθρωπίνης σαρκὸς καὶ αἵματος δεχόμεστε στὶς ψυχὲς τὸν ἴδιο τὸ Θεό, ἐπίσης δὲ καὶ σῶμα Θεοῦ καὶ αἷμα καὶ ψυχὴ Θεοῦ καὶ νοῦ καὶ θέλησι ὄχι ὀλιγώτερο ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα. Διότι ἔπρεπε καὶ τοῦτο κι' ἐκεῖνο νὰ γίνῃ τὸ φάρμακο τῆς ἀσθενείας μου. Ἄν ἦταν μόνο Θεός, δὲν θὰ ἐνωνόταν ἔτσι· πῶς θὰ ἤμποροῦσε τότε νὰ μᾶς γίνῃ δεῖπνο; Ἄν ἦταν μόνο ὅ,τι ἐμεῖς, δὲν θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἐνεργήσῃ ἔτσι. Τώρα δὲ εἶναι καὶ τὰ δύο μαζί· μὲ τοῦτο ἐνώνεται καὶ συμφύεται μὲ τοὺς ἀνθρώπους ὡς ὁμογενεῖς, μ' ἐκεῖνο μπορεῖ νὰ ἀνυψώσῃ τὴν φύσι καὶ νὰ νικήσῃ καὶ νὰ τὴν μεταφέρῃ πρὸς τὸν ἑαυτό του. Πραγματικά, ὅταν οἱ μεγαλύτερες δυνάμεις συνδυασθοῦν μὲ τὶς κατώτερες, δὲν ἀφήνουν τὶς τελευταῖες νὰ μείνουν οἱ ἴδιες, κι' ὁ σίδηρος ὅταν συνδεθῇ μὲ τὸ πῦρ δὲν διατηρεῖ καμμία ιδιότητα τοῦ σιδήρου, καὶ τὸ χῶμα καὶ τὸ ὕδωρ, ὅταν δεχθοῦν πῦρ, ἀλλάσσουν τὶς ιδιότητές τους μὲ τὶς ιδιότητες τοῦ πυρός· ἐὰν δὲ ἀπὸ τὶς ὁμογενεῖς δυνάμεις οἱ ἀνώτερες ἐνεργοῦν ἔτσι πρὸς τὶς κατώτερες, τί πρέπει νὰ νομίσωμε γιὰ ἐκείνη τὴν ὑπερφυῆ δύναμι; Εἶναι λοιπὸν φανερό, ὅτι ὁ Χριστὸς ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ἐγγύνεται σ'

μίσαι; Φανερόν τοίνυν, ὡς ἐγχεῖται μὲν ἡμῖν ὁ Χριστός καὶ ἀναμίγνυσιν ἑαυτόν, ἀμείβει δὲ καὶ πρὸς ἑαυτόν μεταβάλλει καθάπερ ρανίδα μικρὰν ὕδατος ἐγχεθεῖσαν ἀπείρω μύρου πελάγει. Τοσαῦτα γὰρ δύναται τοῖς ἐκπεσοῦσι τόδε τὸ μύρον, ὥστε οὐκ εὐώδεις ἀποδείκνυσιν ἀπλῶς οὐδὲ μύρου πνέοντας μόνον, ἀλλ' εὐωδίαν αὐτὴν τὴν ἕξιν αὐτοῦ τοῦ κενωθέντος δι' ἡμᾶς μύρου· «Χριστοῦ γάρ, φησὶν, εὐωδία ἐσμέν».

14 Τοιαύτην ἔχει δύναμιν καὶ χάριν τοῖς τετελεσμένοις τὸ δεῖπνον. ἔάν γε καθαροὶ προσελθόντες κακίας ἀπάσης μηδὲν ἐπεισαγάγωμεν ἔπειτα πονηρόν. Οὕτω γὰρ ἔχουσι καὶ παρεσκευασμένοι οὐδὲν κωλύσει τὸν Χριστὸν οὕτως ἀκριβῶς ἡμῖν ἐνωθῆναι· «τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστί», τὴν ἐνωσιν ταύτην ἐξαίρων ὁ μακάριος ἔφη Παῦλος· τοῦτο γάρ ἐστιν ὁ γάμος ὁ πολυύμνητος, καθ' ὃν ὁ πανάγιος Νυμφίος τὴν Ἐκκλησίαν ὡς παρθένον ἄγεται νύμφην. Καὶ γὰρ ἐνταῦθα μὲν ὁ Χριστὸς ἐκτρέφει τὸν περὶ αὐτὸν χορόν, τούτῳ δὲ μόνῳ τῶν μυστηρίων «σάρκες ἐσμέν ἐκ τῶν σαρκῶν αὐτοῦ, καὶ ὅστ' ἀ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ». Ταῦτα δὲ ἐστίν, οἷς ὁ ἀπόστολος ὀριζόμενος τὸν γάμον, νυμφίον ἀποδείκνυσι τὸν Χριστὸν εἶναι καὶ τὴν νύμφην ἔχειν, ὁ νυμφαγωγός φησιν Ἰωάννης.

15 Τοῦτο τὸ μυστήριον φῶς μὲν ἐστὶ τοῖς ἤδη κεκαθαρομένοις, καθάρσιον δὲ τοῖς ἔτι καθαιρομένοις, ἀλείπτῃς δὲ κατὰ τοῦ πονηροῦ καὶ τῶν παθῶν ἀγωνιζομένοις. Τοῖς μὲν γὰρ οὐδὲν ἄλλο λοιπὸν ἢ καθάπερ ὀφθαλμῶ τὴν λύμην ἀποθεμένῳ τὸ φῶς τοῦ κόσμου δέξασθαι, τοῖς δὲ δεομένοις ἔτι τοῦ καθᾶραι δυναμένου, καθάρσιον τί γένοιτ' ἂν ἄλλο; «τὸ γὰρ αἷμα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καθαρίζει ἡμᾶς, φησὶν, ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας», ὁ διαφερόντως

29. Β' Κορ. 2,15.

30. Ἐφ. 5,32.

31. Γεν. 2,21.

32. Ἐφ. 5,29 - 33.

ἐμᾶς καὶ ἀναμιγνύει τὸν ἑαυτό του μ' ἐμᾶς, ἀπὸ τὸ ἄλλο μᾶς ἀλλάσσει καὶ μᾶς μεταβάλλει πρὸς τὸν ἑαυτό του, σὰν μικρὴ ρανίδα ὕδατος ποῦ ἐγχύεται σὲ ἄπειρο πέλαγος μύρου. Τόσο πολλὰ κατορθώνει αὐτὸ τὸ μύρο σὲ ὅσα πίπτουν μέσα του, ὥστε δὲν μᾶς ἀποδεικνύει ἀπλῶς εὐώδεις καὶ μόνο μυρωδάτους, ἀλλὰ εὐωδία κατὰ τὴν ἴδια τὴν ιδιότητα τοῦ μύρου ποῦ ἐκενώθηκε γιὰ χάρι μας· διότι, λέγει, «εἴμαστε Χριστοῦ εὐωδία»²⁹.

4 Τέτοια δύναμι καὶ χάρι ἔχει τὸ δεῖπνο γιὰ τοὺς ἁγιασμένους, ἐὰν βέβαια προσέλθουν καθαροὶ ἀπὸ κάθε κακία καὶ δὲν εἰσαγάγουν ἔπειτα κανένα ἄλλο πονηρό· ἔχοντας τέτοια διάθεσι καὶ προετοιμασία, τίποτε δὲν θὰ ἐμποδίση τὸν Χριστὸ νὰ ἐνωθῆ μὲ μᾶς τόσο πλήρως· «τὸ μυστήριον τοῦτο εἶναι μέγα»³⁰, εἶπε ὁ Παῦλος, ἐξαίροντας τὴν ἔνωσι αὐτῆ, διότι αὐτὸ εἶναι ὁ πολυύμνητος γάμος, κατὰ τὸν ὁποῖο ὁ πανάγιος Νυμφίος παραλαμβάνει τὴν Ἐκκλησία ὡς παρθένο νύμφη. Πραγματικὰ ἐδῶ ὁ Χριστὸς ἐκτρέφει τὸν γύρω του χορό, μόνο δὲ σ' αὐτὸ τὸ μυστήριον «εἴμαστε σάρκες ἀπὸ τὴν σάρκα του καὶ ὅστ' ἀπὸ τὰ ὅστ' αὐτοῦ»³¹. Αὐτὰ δὲ εἶναι ἐκεῖνα μὲ τὰ ὁποῖα ὁ ἀπόστολος, ὀρίζοντας τὸ γάμο³², ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι νυμφίος καὶ ἔχει τὴν νύμφη, ὅπως λέγει ὁ νυμφαγωγὸς Ἰωάννης³³.

15 Τοῦτο τὸ μυστήριον εἶναι μὲν φῶς γιὰ τοὺς ἤδη καθαμένους, καθάρσιο δὲ γιὰ τοὺς ἀκόμη καθαιρομένους, προπονητὴς δὲ γιὰ τοὺς ἀγωνιζομένους κατὰ τοῦ πονηροῦ καὶ τῶν παθῶν. Στούς μὲν πρώτους δὲν ὑπολείπεται τίποτε ἄλλο παρὰ σὰν ὀφθαλμὸς ποῦ ἀπαλλάχθηκε ἀπὸ τὴ βλάβη νὰ δεχθοῦν τὸ φῶς τοῦ κόσμου· σ' αὐτοὺς δὲ ποῦ χρειάζονται ἀκόμη ἐκεῖνον ποῦ μπορεῖ νὰ καθάρισι, τί ἄλλο θὰ ἠμποροῦσε νὰ γίνη καθάρσιο; «διότι, τὸ αἷμα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ μᾶς καθαρίζει ἀπὸ κάθε ἁμαρτία»³⁴, λέγει ὁ κατ' ἐξοχὴν ἀγαπημένος ἀπὸ

33. Ἰω. 3,29.

34. Α' Ἰω. 1,7.

τῷ Χριστῷ φιλούμενος Ἰωάννης· τὴν δὲ κατὰ τοῦ πονηροῦ νίκη-
κην τίς οὐκ οἶδεν, ὡς ὁ Χριστὸς ἀνήρηται μόνος, οὐ μόνον ἔστη
τρόπαιον κατὰ τῆς ἁμαρτίας τὸ σῶμα, καὶ τούτῳ δύναται βοη-
θῆσαι πολεμουμένοις, ἐν ᾧ πέπονθεν αὐτὸς καὶ νενίκηκε πειρα-
σθεῖς.

16 Ἐπεὶ γὰρ τῇ σαρκὶ πρὸς τὴν πνευματικὴν ζωὴν κοινὸν οὐδὲν
ἦν, ἦν γε καὶ λίαν ἀπεχθῶς ἔχει καὶ πολεμίως, («ἐπιθυμεῖ γάρ,
φησί, κατὰ τοῦ πνεύματος»), διὰ ταῦτα σὰρξ ἐπενοήθη κατὰ τῆς
σαρκός, τῆς χοϊκῆς ἢ πνευματικῆς, καὶ λύεται σαρκὸς νόμῳ σαρ-
κικὸς νόμος, καὶ σὰρξ εἶκει πνεύματι καὶ βοηθεῖ κατὰ τοῦ νόμου
τῆς ἁμαρτίας. Διὰ ταῦτα γὰρ τὴν πνευματικὴν ζῆσαι ζωὴν οὐ-
δενὶ τῶν πάντων ἐξῆν, τῆς μακαρίας σαρκὸς ταύτης μήπω πα-
γείσης, ὅποτε μὴδ' αὐτὸς ὁ νόμος ἐσώζετο, καίτοι μὴδὲ σφόδρα
φιλοσοφίας ἐπειλημμένος, οὐδ' ἴσχυεν οὐδὲν ἐν ἀνθρώποις, τοῦ
καθ' ἡμᾶς πεφυκότος ¹² τῇ χεῖρονι μοίρᾳ βοηθοῦντος. («Ἡσθένει
γάρ, φησὶν, ὁ νόμος διὰ τῆς σαρκός») καὶ σαρκὸς ἑτέρας ἐδεῖτο
σῶσαι δυναμένης αὐτῷ τὴν ἰσχύν· «τὸ γὰρ ἀδύνατον, φησί, τοῦ
νόμου, ἐν ᾧ ἡσθένει διὰ τῆς σαρκός, ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν
πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν
ἐν τῇ σαρκί»). Τούτων ἕνεκα τῆς σαρκὸς ταύτης ἀεὶ δεόμεθα καὶ
συνεχοῦς ἀπολαύομεν τῆς τραπέζης, ὡς ἂν ὁ νόμος τοῦ πνεύμα-
τος ἐν ἡμῖν ἐνεργὸς ᾗ, καὶ τῇ ζωῇ τῆς σαρκὸς μηδεμία γένηται
χώρα, μὴδὲ λάβη καιρὸν εἰς γῆν ἐνεχθῆναι, καθάπερ τὰ βαρῆα
τῶν σωμάτων διαλιπόντος τοῦ ὑπανέχοντος. Ἔστι μὲν γὰρ τὸ
μυστήριον τέλειον ἕνεκα πάντων καὶ οὐκ ἔστιν ὧν ¹³ δεῖ τοῖς
τελουμένοις, ἀ μὴ παρέχει διαφερόντως.

17 Ἐπεὶ δὲ ἡ τῆς ὕλης φαυλότης οὐκ ἐᾷ τὴν σφραγιδα μένειν ἀκί-

12. πεφυκότι G

13. ὧν . . . ἃ Χρήστου φ . . . δ G ὧν . . . δ IE

τὸν Χριστὸ Ἰωάννης· τὴν δὲ νίκη κατὰ τοῦ πονηροῦ ποιὸς δὲν γνωρίζει ὅτι μόνος ὁ Χριστὸς τὴν ἐκέρδισε, τοῦ ὁποίου μόνου τὸ σῶμα ἐστήθηκε τρόπαιο κατὰ τῆς ἀμαρτίας, καὶ μπορεῖ νὰ βοηθήσῃ τοὺς πολεμουμένους μὲ αὐτό, μὲ τὸ ὁποῖο ἔπαθε ὁ ἴδιος καὶ ἀφοῦ ἐπειράσθηκε ἐνίκησε.

16 Ἐπειδὴ δηλαδὴ τίποτε κοινὸ δὲν εἶχε ἡ σὰρξ μὲ τὴν πνευματικὴ ζωὴ, ἀφοῦ μάλιστα ἀπέναντί της φέρεται μὲ ἀπέχθεια καὶ ἐπιθετικότητα, «διότι ἐπιθυμεῖ, λέγει, κατὰ τοῦ πνεύματος»³⁵, γι' αὐτὸ ἐπινοήθηκε σὰρξ κατὰ τῆς σαρκός, τῆς χοϊκῆς ἢ πνευματικῆς, καὶ μὲ τὸ νόμο τῆς σαρκός διαλύεται ὁ σαρκικός νόμος, καὶ ἡ σὰρξ ἀκολουθεῖ τὸ πνεῦμα καὶ βοηθεῖ κατὰ τοῦ νόμου τῆς ἀμαρτίας. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε κανεὶς ἀπολύτως δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ ζήσει τὴν πνευματικὴ ζωὴ, πρὶν συγκροτηθῆ ἡ μακαρία αὐτὴ σὰρξ, ὅταν οὔτε ὁ ἴδιος ὁ νόμος δὲν ἐφυλασσόταν, ἔστω καὶ χωρὶς μεγάλη δόσι φιλοσοφίας, οὔτε ἴσχυε τίποτε ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους, ἀφοῦ ἡ φύσις μας ἐβοηθοῦσε τὴ χειρότερη μοῖρα. Διότι, λέγει, «ἀσθενοῦσε ὁ νόμος διὰ τῆς σαρκός καὶ ἐχρειαζόταν ἄλλη σάρκα ποὺ θὰ ἠμποροῦσε νὰ τοῦ ἀποδώσῃ τὴν ἰσχύ. «Διότι, λέγει, ἐξ αἰτίας τῆς ἀδυναμίας τοῦ νόμου ποὺ εἶχε διὰ τῆς σαρκός, ἔστειλε ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸ του μὲ ὁμοίωμα σαρκός ἀμαρτίας καὶ γιὰ τὴν ἀμαρτία καταδίκασε τὴν ἀμαρτία στὴ σάρκα»³⁶. Γιὰ τὸ λόγο τοῦτο χρειαζόμαστε πάντοτε αὐτὴ τὴ σάρκα καὶ ἀπολαύομε συνεχῶς αὐτὴν τὴν τράπεζα, γιὰ νὰ εἶναι ἐνεργὸς μέσα μας ὁ νόμος τοῦ πνεύματος καὶ νὰ μὴ δοθῆ τόπος στὴ ζωὴ τῆς σαρκός, καὶ νὰ μὴ εὔρη εὐκαιρία νὰ βαστάζεται στὴ γῆ, ὅπως τὰ βαριά σώματα ὅταν καταστραφοῦν τὰ ὑποστηρίγματα. Εἶναι πραγματικὰ τέλειο τὸ μυστήριον γιὰ ὅλα καὶ δὲν ὑπάρχει κάτι ποὺ χρειάζονται οἱ ἁγιαζόμενοι, τὸ ὁποῖο δὲν τοὺς δίδει μὲ ἀφθονία.

17 Ἐπειδὴ δὲ ἡ φαυλότης τῆς ὕλης δὲν ἀφήνει τὴ σφραγίδα νὰ

35. Γαλ. 5,17.

36. Ρωμ. 8,3.

νητον («ἔχομεν γὰρ τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν ὄστρακίνοις σκεύεσι»), διὰ τοῦτο οὐχ ἄπαξ ἀλλὰ διηνεκοῦς ἀπολαύομεν τοῦ φαρμάκου, καὶ τὸν πλάστην ἀεὶ δέον τῷ πηλῷ παρακαθῆσθαι καὶ συγγεόμενον τὸ εἶδος αὐθις ἀναπλάττειν καὶ ¹⁴ ἀνακαλεῖσθαι, καὶ συνεχοῦς ἡμᾶς ἀπολαύειν τῆς τοῦ ἱατροῦ χειρός, χαννουμένην ἰωμένου τὴν ὕλην καὶ κλινομένην ἐπανορθουμένου τὴν γνώμην, μὴ καὶ λάθῃ θάνατος παρελθῶν. «Νεκροὺς γὰρ ὄντας, φησί, τοῖς παραπτώμασι συνεζωοποίησε τῷ Χριστῷ» καὶ «τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ καθαρίζει τὴν συνείδησιν ἡμῶν ἀπὸ νεκρῶν ἔργων εἰς τὸ λατρεύειν Θεῷ ζῶντι». Τὴν τε γὰρ ἀληθινὴν ζωὴν εἰς ἡμᾶς ἢ τῆς ἱεραῆς τραπέζης δύναμις ἀπὸ τῆς μακαρίας ἐκείνης ἔλκει καρδίας, τό τε λατρεύειν Θεῷ καθαρῶς ἐντεῦθεν ἡμῖν. Εἰ γὰρ τοῦτό ἐστι καθαρὰ λατρεία Θεοῦ, τὸ ὑποτετάχθαι, τὸ ὑπακούειν, τὸ αὐτοῦ κινουῦντος πάντα ποιεῖν, οὐκ οἶδα πότ' ἂν μᾶλλον ὑποταγῆναι Θεῷ δυνηθεῖμεν, ἢ ἐπειδὴν αὐτοῦ γενώμεθα μέλη. Τίνι γὰρ ἂν ὀτιοῦν ἐπιτάττειν δύναιτο μᾶλλον, ἢ τοῖς μέλεσιν ἢ κεφαλῇ; Μέλη γὰρ Χριστοῦ τοὺς τελουμένους καὶ πάσης ἄλλης ἱεραῆς τελετῆς ἀπεργαζομένης τελεώτερον ἡμῖν ὁ τῆς ζωῆς τοῦτο δίδωσιν ἄρτος. Καθάπερ γὰρ διὰ τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν καρδίαν τὰ μέλη ζῆ¹⁵, οὕτως «ὁ τρώγων με, φησὶν, κἀκεῖνος ζήσεται δι' ἐμέ». Ζῆ μὲν γὰρ καὶ διὰ τὴν τροφήν, ἢ τελετὴ δὲ οὐ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον· ἢ τροφή μὲν γὰρ ἄτε μηδὲ αὐτὴ ζῶσα, ζωὴν μὲν παρ' ἑαυτῆς οὐκ ἂν εἰσενέγκοι, τῷ δὲ τῇ προσούσῃ τῷ σώματι βοηθεῖν αἰτία ζωῆς τοῖς προσιεμένοις εἶναι δοκεῖ. Ὁ δὲ τῆς ζωῆς ἄρτος αὐτός τέ ἐστι ζῶν, καὶ δι' ἐκεῖνον ὡς ἀ-

14. ἀναπλάττειν καὶ παραλ. GI

15. ζῆ παραλ. G

μένη ἀκίνητο («διότι ἔχομε αὐτὸν τὸ θησαυρὸ μέσα σὲ ὀστράκινα σκεύη») ³⁷, γι' αὐτὸ δὲν ἀπολαύομε μία φορά τὸ φάρμακο ἀλλὰ συνεχῶς, καὶ πρέπει πάντοτε ὁ ἀγαματοποιὸς νὰ κάθεται δίπλα στὸν πηλὸ καὶ ὅταν ἡ μορφή τοῦ ἀγάλματος καταστρέφεται νὰ τὴν ἀναπλάττη καὶ νὰ τὴν ἀποκαθιστᾶ, καὶ συνεχῶς νὰ ἀπολαύωμε τὸ χέρι τοῦ ἱατροῦ, καθὼς θεραπεύει τὴν ὕλη ὅταν φθείρεται καὶ ἐπανορθώνει τὴ γνώμη ὅταν λοξοδρομῇ, μήπως ἐμφανισθῇ ὁ θάνατος χωρὶς νὰ τὸ καταλάβωμε. «Ἐνῶ ἡμαστέ νεκροί, λέγει, ἀπὸ τὰ παραπτώματα, μᾶς ἐζωοποίησε μαζὶ μὲ τὸν Χριστὸ» ³⁸ καὶ «τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ καθαρίζει τὴ συνείδησί μας ἀπὸ νεκρὰ ἔργα γιὰ νὰ λατρεύωμε Θεὸ ζῶντα» ³⁹. Διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ δύναμις τῆς ἱεραῦς τραπέζης ἔλκει τὴν ἀληθινὴ ζωὴ ἀπὸ τὴ μακαρία ἐκείνη καρδιά, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ καθαρὰ λατρεία τοῦ Θεοῦ ἀπὸ ἐδῶ μᾶς ἐξασφαλίζεται. Πραγματικά, ἂν καθαρὰ λατρεία τοῦ Θεοῦ εἶναι τοῦτο, ἡ ὑποταγή, ἡ ὑπακοή, τὸ νὰ ἐκτελοῦμε κάθε πρᾶγμα μὲ κινουῦντα αὐτόν, δὲν γνωρίζω πότε θὰ ἠμπορούσαμε νὰ ὑποταχθοῦμε στὸ Θεὸ περισσότερο παρὰ ὅταν γίνωμε μέλη αὐτοῦ. Σὲ ποιὸν θὰ ἠμποροῦσε νὰ παραγγείλῃ κάτι ἢ κεφαλὴ παρὰ στὰ μέλη τῆς; Τελειότερα ἀπὸ κάθε ἄλλη ἱερὰ τελετὴ καθιστᾶ μέλη τοῦ Χριστοῦ τοὺς ἀγιαζομένους ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς. Ὅπως δὲ τὰ μέλη ζοῦν ἀπὸ τὴν κεφαλὴ καὶ τὴν καρδιά, ἔτσι, λέγει, «αὐτὸς ποὺ τρώγει ἀπὸ ἐμένα, θὰ ζήσει ἐξ αἰτίας μου» ⁴⁰. Ζῆ βέβαια καὶ ἐξ αἰτίας τῆς τροφῆς, ἀλλὰ ἡ τελετὴ δὲν ἔχει αὐτὸ τὸ ἔργο· ἡ μὲν τροφή, ἀφοῦ καὶ ἡ ἴδια δὲν εἶναι ζωντανή, δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ βάλῃ μέσα μας ζωὴ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ τῆς, ἐπειδὴ ὅμως βοηθεῖ τὴ ζωὴ ποὺ ἔχει τὸ σῶμα, φαίνεται σὰν αἰτία ζωῆς σ' αὐτοὺς ποὺ τὴν λαμβάνουν. Ὁ δὲ ἄρτος τῆς ζωῆς καὶ ὁ ἴδιος εἶναι ζωντανὸς καὶ

38. Ἐφ. 2,5

39. Ἐβρ. 9,14.

40. Ἰω. 6,57.

ληθῶς ζῶσιν, οἷς ἂν αὐτοῦ μεταδοίη· ὅθεν ἡ μὲν τροφή πρὸς τὸν σιτούμενον μεταβάλλει καὶ ἰχθὺς καὶ ἄρτος καὶ ὄτιοῦν ἄλλο σιτίον αἷμα ἀνθρώπειον, ἐνταῦθα δὲ τοῦναντίον ἅπαν. Ὁ γὰρ τῆς ζωῆς ἄρτος αὐτὸς κινεῖ τὸν σιτούμενον καὶ μεθίστησι καὶ πρὸς ἑαυτὸν μεταβάλλει, καί, ὁ τῆς καρδίας ἐπιεικῶς ἐστὶ καὶ τῆς κεφαλῆς, κινούμεθα καὶ ζῶμεν τό γε εἰς αὐτὸν ἦκον, ὡς ἔχει ζωῆς ἐκεῖνος. Ὁ καὶ δηλῶν αὐτὸς ὁ Σωτὴρ, ὡς οὐ τὸν σιτίων τρόπον ἡμῖν ἀνέχει τὸν βίον, ἀλλ' αὐτὸς ἔχων οἴκοθεν ἐμπνεῖ καὶ καθάπερ καρδία μέλεσιν ἢ κεφαλῇ διαδίδωσι τὴν ζωὴν, ζῶντα τε ¹⁶ ἑαυτὸν ἐκάλεσεν ἄρτον, καὶ «ὁ τρώγων με, φησί, κἀκεῖνος ζήσεται δι' ἐμέ».

18 Φαίνεται τοίνυν τὸν Θεὸν προσκυνεῖν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ καὶ λατρεύειν καθαρῶς, τῆς ἱερᾶς ἔργον εἶναι τραπέζης· οὐ μόνον ὅτι ¹⁷ Χριστοῦ μέλεσιν εἶναι καὶ τοῦτον εἴκειν αὐτῷ τὸν τρόπον, ἀπὸ τῶν μυστηρίων περιγίνεται τούτων ἡμῖν, ἀλλ' ὅτι νεκροὺς μὲν ὄντας οὐκ ἂν γένοιτο ζῶντι λατρεύειν Θεῷ, ζῶντας δὲ εἶναι καὶ ἔργων ἀπηλλάχθαι νεκρῶν ἀμήχανον ¹⁸ μὴ τοῦτο αἰεὶ δειπνοῦντας τὸ δεῖπνον. Καθάπερ γὰρ Πνεῦμα τὸν Θεὸν ὄντα «καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν», οὕτω καὶ ζῶντι ζῶντας εἶναι προσήκει τοὺς λατρεύειν προηρημένους· «οὐ γάρ ἐστιν ὁ Θεός, φησί, Θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων».

19 Ἔστι μὲν οὖν καὶ τὸ ζῆν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον καὶ πρὸς ἀρετὴν ἔχειν, Θεῷ λατρεύειν. Ἀλλ' ἐκεῖνο μὲν καὶ δούλων γένοιτ' ἂν ἔργον· «ὅταν γὰρ ταῦτα πάντα ποιήσητε, φησί, λέγετε ὅτι ἀχρεῖοι δοῦλοὶ ἐσμεν». Αὕτη δὲ ἡ λατρεία πρὸς τῶν υἱῶν γίνε-

16. δὲ G παραλ. E

17. ὅτι παραλ. G

18. ἀμήχανον παραλ. G

41. Ἰω. 6,57.

42. Ἰω. 4,24.

γιαῖ ἐκεῖνον ζοῦν αὐτοὶ στοὺς ὁποίους μεταδίδει ἀπὸ τὸν ἑαυτό του· ἐπομένως ἡ μὲν τροφή μεταβάλλεται πρὸς τὸν τρεφόμενο, καὶ ἰχθὺς καὶ ἄρτος καὶ ὁποιοδήποτε ἄλλο τρόφιμο γίνεται ἀνθρώπινο αἷμα, ἐδῶ δὲ συμβαίνει τὸ ἐντελῶς ἀντίθετο. Διότι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς εἶναι αὐτὸς πού κινεῖ τὸν τρεφόμενο καὶ τὸν ἀλλάσσει καὶ τὸν μεταβάλλει πρὸς τὸν ἑαυτό του καί, κάτι πού εἶναι ἀρμοδιότης τῆς καρδιάς καὶ τῆς κεφαλῆς, κινούμαστε καὶ ζοῦμε, ὅσο ἀνήκει σ' αὐτόν, ὅπως ζῆ ἐκεῖνος. Αὐτὸ δηλώνοντας ὁ ἴδιος ὁ Σωτὴρ λέγει ὅτι δὲν συγκρατεῖ τὸ βίο μας κατὰ τὸν τρόπο τῶν τροφῶν, ἀλλὰ ἐμφυσᾷ ἔχοντάς τον ὁ ἴδιος καὶ μεταδίδει τὴ ζωὴ σὰν ἡ καρδιὰ ἢ ἡ κεφαλὴ στὰ μέλη, ἐκάλεσε δὲ τὸν ἑαυτό του ζωντανὸ ἄρτο καὶ λέγει «αὐτὸς πού τρώγει ἀπὸ ἐμέ θὰ ζήσῃ ἐξ αἰτίας μου» ⁴¹.

18 Φαίνεται λοιπὸν ὅτι τὸ νὰ προσκυνοῦμε τὸ Θεὸ κατὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ἀλήθεια καὶ νὰ τὸν λατρεύωμε καθαρὰ εἶναι ἔργο τῆς ἱερᾶς τραπέζης· ὄχι μόνο διότι τὸ νὰ εἶμαστε μέλη τοῦ Χριστοῦ καὶ νὰ τὸν ἀκολουθοῦμε μὲ αὐτόν τὸν τρόπο μᾶς χαρίζεται ἀπὸ τὰ μυστήρια, ἀλλὰ καὶ διότι ἂν ἡμᾶστε νεκροί, δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ λατρεύωμε Θεὸ ζῶντα, τὸ νὰ ζοῦμε δὲ καὶ νὰ ἔχωμε ἀπαλλαγὴ ἀπὸ νεκρὰ ἔργα θὰ ἦταν ἀδύνατο ἂν δὲν ἐδειπνούσαμε παντοτινὰ αὐτὸ τὸ δεῖπνο. Ὅπως δηλαδὴ ὁ Θεὸς εἶναι Πνεῦμα καὶ «αὐτοὶ πού τὸν προσκυνοῦν πρέπει νὰ τὸν προσκυνοῦν κατὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ἀλήθεια» ⁴², ἔτσι καὶ αὐτοὶ πού ἐδιάλεξαν νὰ λατρεύουν τὸν ζῶντα πρέπει νὰ εἶναι ζωντανοί· διότι, λέγει, «ὁ Θεὸς δὲν εἶναι Θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζωντανῶν» ⁴³.

19 Εἶναι βέβαια λατρεία Θεοῦ καὶ τὸ νὰ ζῆ κανεὶς κατὰ τὸν ὀρθὸ λόγον καὶ νὰ στρέφεται πρὸς τὴν ἀρετὴ. Ἀλλὰ ἐκεῖνο θὰ ἡμποροῦσε νὰ εἶναι καὶ δούλων ἔργο· διότι, λέγει, «ὅταν πράξετε ὅλα αὐτά, λέγετε ὅτι εἶμαστε ἀχρηστοὶ δούλοι» ⁴⁴. Αὐτὴ

43. Ματθ. 22,32.

44. Λουκᾶ 17,10.

ται μόνων, ἡμεῖς δὲ οὐ τῶν δούλων, ἀλλ' εἰς τὸν τῶν παίδων καλούμεθα χορόν. Διὰ τοῦτο σαρκὸς καὶ αἵματος αὐτῷ κοινωνοῦμεν· «τὰ γὰρ παιδιά, φησί, κεκοινωνήκε σαρκὸς καὶ αἵματος». Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος, ἵνα πατὴρ ἡμέτερος γένηται καὶ τὸν λόγον ἐκεῖνον δυνηθῆ ἴλεγειν, «ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδιά, ἃ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός», σαρκὸς καὶ αἵματος ἡμῖν ἐγένετο κοινωνός, οὕτω καὶ ἡμᾶς, ἔν' ἐκείνῳ γενώμεθα παῖδες, ἀνάγκη τῶν ἐκείνου μεταλαμβάνειν, καὶ τοῦτον τὸν τρόπον οὐ μέλη διὰ τὴν τελετὴν αὐτῷ γινόμεθα μόνον, ἀλλὰ καὶ παῖδες, ὥστε λατρεύειν ὑποταττομένους ἐκόντας μὲν καὶ μετ' ἐθελουσίῳ γνώμης, ὥσπερ οἱ παῖδες, ἀκριβῶς δὲ καθάπερ τὰ μέλη. Οὕτω γὰρ ἡ λατρεία θαυμαστὴ καὶ οὕτως ὑπερφυῆς, ὥστε καὶ ταύτης κἀκείνης δεῖ τῆς εἰκόνας, καὶ τῆς τῶν υἱῶν καὶ τῆς τῶν μελῶν, ὡς οὐκ ἀρκούσης τῆς ἑτέρας τὸ ὄν ἐνδείξασθαι. Τί μὲν γὰρ τοῦτο θαυμαστόν, μηδεμίαν κίνησιν οἴκοθεν αὐτοὺς κεκτημένους, ὥσπερ τὰ μέλη ὡς ὑπὸ κεφαλῆς τοῦ Θεοῦ κινήθῃναι; Τί δὲ ἐκεῖνο μέγα, καθάπερ τοῖς πατράσι τῆς σαρκὸς, τῷ πατρὶ τῶν πνευμάτων ὑποταγῆναι; Τὸ δὲ συναμφοτέρον ὑπερφυῆς, ὅταν τοῦ λόγου τὴν αὐτονομίαν σώζοντες ὥσπερ οἱ παῖδες, ὑποταγῆναι δυνηθῶμεν ὥσπερ τὰ μέλη.

20 Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ χρῆμα τῆς ὑμνουμένης υἰοθεσίας, οὐκ ἐπὶ τῆς φωνῆς ἰσταμένης, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων, οὐδὲ μέχρι τούτου τιμῶσης. Ἐφ' ἡμῶν μὲν γὰρ οἱ ποιηταὶ υἱοὶ¹⁹ τοῖς γεγεννημένοις ὀνόματος κοινωνοῦσι μόνον, καὶ μέχρι τούτου κοινὸς αὐτοῖς ὁ πατήρ, γέννησις δὲ οὐδεμία οὐδὲ ὠδῖνες· ἐνταῦθα δὲ καὶ γέννησις ἐστὶν ἀληθῶς καὶ κοινωνία πρὸς τὸν Μονογενῆ, οὐ τῆς ἐπωνυμίας μόνον, ἀλλὰ καὶ πραγμάτων αὐτῶν, τοῦ αἵματος, τοῦ σώματος, τῆς ζωῆς. Καὶ τί γὰρ μείζον ἢ ὅταν αὐτὸς

19. υἱοὶ παραλ. G

δὲ ἡ λατρεία γίνεται μόνο ἐκ μέρους τῶν υἱῶν, ἡμεῖς δὲ δὲν καλούμαστε στῶν δούλων τὸ χορό, ἀλλὰ στῶν παιδιῶν. Γι' αὐτὸ γινόμαστε κοινωνοὶ σαρκὸς καὶ αἵματος με αὐτόν· «διότι τὰ παιδιά, λέγει, ἔχουν κοινωνήσει σάρκα καὶ αἷμα»⁴⁵. Ὅπως δηλαδὴ ἐκεῖνος, γιὰ νὰ γίνῃ πατέρας μας καὶ νὰ μπορέσῃ νὰ εἰπῆ τὸ λόγο ἐκεῖνο, «ἴδου ἐγὼ καὶ τὰ παιδιά ποῦ μοῦ ἔδωσε ὁ Θεός»⁴⁶, ἔγινε κοινωνὸς σαρκὸς καὶ αἵματος με ἡμᾶς, ἔτσι κι' ἡμεῖς, γιὰ νὰ γίνωμε παιδιά του, εἶναι ἀνάγκη νὰ μεταλαμβάνωμε τὰ ἰδικὰ του, καὶ με αὐτόν τὸν τρόπο ὄχι μόνο μέλη του γινόμαστε ἐξ αἰτίας τῆς τελετῆς, ἀλλὰ καὶ παιδιά του, ὥστε νὰ τὸν λατρεύωμε, ὑποτασσόμενοι ἐκουσίως καὶ ἐθελουσίως σὰν τὰ παιδιά, πλήρως δὲ σὰν τὰ μέλη. Τόσο θαυμαστὴ εἶναι πραγματικὰ ἡ λατρεία καὶ τόσο ὑπερφυῆς, ὥστε νὰ χρειάζεται κι' αὐτὴ κι' ἐκείνη ἡ εἰκὼν, καὶ τῶν υἱῶν καὶ τῶν μελῶν, διότι δὲν ἀρκεῖ ἡ μία ἀπὸ τὶς δύο νὰ ἐνδείξῃ τὸ πρᾶγμα. Πόσο θαυμαστὸ εἶναι τοῦτο, τὸ νὰ κινούμαστε ἀπὸ τὸν Θεὸ σὰν ἀπὸ κεφαλὴ, ὅπως τὰ μέλη, ἀφοῦ μόνοι μας δὲν κατέχομε καμμία κίνησι; Πόσο μεγάλο εἶναι ἐκεῖνο, τὸ νὰ ὑποτασσώμαστε στὸν Πατέρα τῶν πνευμάτων, ὅπως στοὺς πατέρες τῆς σαρκὸς; Τὸ δὲ συναμφοτέρο εἶναι ὑπερφυές, ὅταν, διατηρώντας τὴν αὐτονομία τῆς λογικῆς, μπορέσωμε νὰ ὑποταγοῦμε σὰν τὰ μέλη.

20 Καὶ αὐτὸ εἶναι ἐκείνη ἡ ἐξυμνουμένη υἰοθεσία, ποῦ δὲν σταματᾷ μόνο στὸ ὄνομα, ὅπως στὰ ἀνθρώπινα, καὶ δὲν εἶναι τιμητικὴ μόνο ἕως αὐτό. Σ' ἡμᾶς πραγματικὰ οἱ θετοὶ υἱοὶ ἔχουν κοινὸ με τοὺς γεννημένους μόνο τὸ ὄνομα καὶ ὁ πατὴρ εἶναι σ' αὐτοὺς κοινὸς ἕως τὸ σημεῖο τοῦτο μόνο· δὲν μεσολαβεῖ καμμία γέννησις οὔτε ὠδίνες· ἐδῶ δὲ καὶ γέννησις ὑπάρχει ἀληθινὰ καὶ κοινωνία πρὸς τὸν Μονογενῆ, ὄχι μόνο τῆς ἐπωνυμίας, ἀλλὰ καὶ τῶν πραγμάτων, τοῦ αἵματος, τοῦ σώματος, τῆς ζωῆς. Καὶ τί εἶναι μεγαλύτερο ἀπὸ τὸ νὰ ἀναγνω-

45. Ἐβρ. 2,14.

46. Ἦσ. 8,18.

ὁ Πατήρ τοῦ Μονογενοῦς ἐν ἡμῖν ἐπιγινώσκη τὰ μέλη, ὅταν αὐτήν εὐρίσκη τὴν μορφήν τοῦ παιδὸς ἐπὶ τῶν προσώπων τῶν ἡμετέρων; «Συμμόρφους γάρ, φησί, προώρισε τῆς εἰκόνας τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ». Καὶ τί λέγω τὴν υἰότητα τὴν πεποιημένην, ὅταν τῆς φυσικῆς αὐτῆς ²⁰ προσφυέστερον καὶ συγγενέστερον ἔχη καὶ οἱ οὕτω γεννηθέντες υἱοὶ Θεοῦ μᾶλλον ἢ τῶν γεγεννηκότων αὐτῶν, καὶ τοσοῦτο μᾶλλον, ὅσον ἐκείνων μᾶλλον ἢ τῶν ὑποβαλλομένων εἰσὶ; Τί γάρ ἐστιν, ὃ τοὺς ἀληθεῖς ἡμῖν πατέρας ποιεῖ; Ἐκ τῶν σαρκῶν αὐτῶν ταύτην ἔχομεν τὴν σάρκα, καὶ ἐκ τῶν αἱμάτων αὐτῶν συνέστηκεν ἡμῖν ἡ ζωὴ. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος· σάρκες ἐσμὲν ἐκ τῶν σαρκῶν αὐτοῦ, καὶ ὅστ' ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ, ἀλλὰ τῆς κοινωνίας ἐκατέρας πολὺ τὸ μέσον. Ἐπὶ μὲν γάρ τῶν φυσικῶν τὸ νῦν αἷμα τῶν παιδῶν οὐκέτι καὶ τῶν γεγεννηκότων ἐστίν, ἀλλ' ἦν ἐκείνων πρὶν ἢ τῶν παιδῶν εἶναι, καὶ τοῦτο ποιεῖ τὸ γένος, ὅτι ὃ νῦν τούτων, ἐκείνων πρότερον ἦν· τὸ δὲ τῆς τελετῆς ἔργον, τὸ αἷμα ᾧ ζῶμεν νῦν ἐστὶν αἷμα Χριστοῦ, καὶ ἡ σὰρξ, ἣν πῆγνυσιν ἡμῖν τὸ μυστήριον, σῶμ' ἐστὶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ κοινὰ ἔτι τὰ μέλη καὶ κοινὴ ἡ ζωὴ.

[21] Τοῦτο δὲ ἐστὶν ἡ ἀληθῆς κοινωνία, ὅταν ἀμφοῖν τὸ αὐτὸ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον παρῆ, ὡς ἐπειδὴν ἐκάστερος ἔχη, καὶ νῦν μὲν οὗτος, νῦν δὲ ἐκεῖνος, οὐ κοινωνεῖν ἂν εἶη μᾶλλον ἢ διεστάναι. Οὐ γάρ ἐστὶ τὸ συνάπτον ὅτι μὴ πάρεστι κατὰ ταῦτ' ἀμφοτέροις, ὃ γε μόνος ἐκάτερος ἔχει· ὅθεν οὔτε κοινωνοῦσιν ἀλλήλοις οὔτινοσοῦν ἀληθῶς οὔτε κεκοινωνήκασιν, ἀλλ' ὅτι τὸ αὐτὸ ἐστὶν, ὃ πρότερον ἦν τούτου, νῦν δὲ ἐκείνου, εἰκόνα τινὰ κοινωνίας ἔχει. Καθάπερ γὰρ οὐκ ἂν τις εἶη σύννοικος, ᾧ τὴν αὐτὴν ᾠκησεν οἰκίαν, εἰ μετ' ἐκεῖνον οἰκοίη, οὐδ' ἀρχῆς καὶ πραγμάτων καὶ φροντίδων κοινωνὸς ὄτωσιν, ὃς ἐξεδέξατο τὴν ἀρχήν, ἀλλ' ὃς

↓ 20. αὐτῆς παραλ. G

ρίζη σ' ἑμᾶς ὁ Πατήρ τοῦ Μονογενοῦς τὰ μέλη, ὅταν στὰ πρόσωπά μας εὐρίσκη τὴν ἴδια τὴν μορφή τοῦ παιδιοῦ του; Διότι, λέγει, «τοὺς προώρισε συμμόρφους πρὸς τὴν εἰκόνα τοῦ Υἱοῦ του»⁴⁷. Καὶ τί ἀναφέρω τῇ θετῇ υἰότητα, ὅταν καὶ ἀπὸ τῆ φυσικῆ εἶναι στενώτερη καὶ συγγενέστερη, καὶ οἱ ἔτσι γεννηθέντες εἶναι μᾶλλον υἱοὶ Θεοῦ παρὰ τῶν ἰδίων τῶν γονέων τους, καὶ τόσο περισσότερο, ὅσο περισσότερο ἀνήκουν σ' ἐκείνους μᾶλλον παρὰ στοὺς θετούς; Τί εἶναι πραγματικὰ αὐτὸ ποὺ χαρακτηρίζει τοὺς ἀληθινούς γονεῖς μας; Ἀπὸ τίς σάρκες τους ἔχομε αὐτὴ τὴ σάρκα καὶ ἀπὸ τὰ αἷματα τους ἔχει συσταθῆ ἡ ζωὴ μας. Αὐτὸ συμβαίνει καὶ μὲ τὸν Σωτῆρα· εἴμαστε σάρκες ἀπὸ τίς σάρκες του καὶ ὅστᾳ ἀπὸ τὰ ὅστᾳ του. Ἀλλὰ ἀνάμεσα στὶς δύο κοινωνίες ὑπάρχει μεγάλη ἀπόστασις. Διότι στὰ φυσικὰ πρόσωπα τὸ τωρινὸ αἷμα τῶν παιδιῶν δὲν εἶναι πλέον καὶ τῶν γονέων, ἀλλὰ ἦταν ἐκείνων πρὶν γίνῃ τῶν παιδιῶν, καὶ αὐτὸ κάμνει τὸ γένος, τὸ ὅτι ἐκεῖνο ποὺ εἶναι τώρα αὐτῶν, ἦταν προηγουμένως ἐκείνων· τῆς τελετῆς δὲ τὸ ἔργο εἶναι τοῦτο, ὅτι τὸ αἷμα μὲ τὸ ὁποῖο ζοῦμε τώρα, εἶναι αἷμα τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ σὰρξ ποὺ μᾶς ἀναπτύσσει τὸ μυστήριον, εἶναι σῶμα τοῦ Χριστοῦ, καὶ κοινὰ εἶναι ἀκόμη τὰ μέλη καὶ κοινὴ ἡ ζωὴ.

21 Τοῦτο δὲ εἶναι ἡ ἀληθινὴ κοινωνία, ὅταν παρίσταται τὸ ἴδιο πρᾶγμα καὶ στοὺς δύο κατὰ τὸν ἴδιο χρόνον, διότι, ὅταν τὸ ἔχη ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς δύο, καὶ τώρα μὲν αὐτός, ἔπειτα δὲ ἐκεῖνος, δὲν θὰ ἤμποροῦσαν νὰ κοινωνοῦν περισσότερο παρὰ νὰ διαχωρίζωνται. Δὲν ὑπάρχει τὸ συνεκτικὸ στοιχεῖον, διότι δὲν παρευρίσκεται συγχρόνως καὶ στοὺς δύο αὐτὸ ποὺ μόνο ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς δύο τὸ ἔχει· ἐπομένως οὔτε ἔχουν κοινὸ μετὰξὺ τους ἀληθινὰ κάτι οὔτε τὸ εἶχαν ποτὲ κοινόν, ἀλλὰ τὸ ὅτι εἶναι τὸ ἴδιο, ποὺ προηγουμένως ἦταν τούτου, τώρα δὲ ἐκείνου, παρουσιάζει κάποια εἰκόνα κοινωνίας. Ὅπως δηλαδὴ δὲν θὰ ἤμποροῦσε κανεὶς νὰ εἶναι σύνοικος μὲ κάποιον ποὺ κατοίκησε τὴν ἴδια οἰκία, ἂν κατοικῆ ἔπειτα ἀπὸ ἐκεῖνον, οὔτε κοινωνὸς ἐξουσίας καὶ πραγμάτων καὶ φροντίδων μὲ ὁποιοδήποτε

ἂν πρὸς γε τῷ τὸν αὐτὸν οἰκῆσαι τόπον καὶ τῶν αὐτῶν προστη-
 ναι πραγμάτων, ἔτι καὶ χρόνοις χρήσαιτο τοῖς αὐτοῖς· τὸν ἴσον
 κἀνταῦθα τρόπον ἂν ἔχοι, καὶ σαρκὸς καὶ αἵματος τοῖς μὲν γε-
 γεννηκόσιν οὐ πάνυ, μὴ τὸν αὐτὸν ἡμῖν αὐτὰ μετασχοῦσι χρό-
 νον, τῷ Χριστῷ δὲ ὡς ἀληθῶς κοινωνοῦμεν, πρὸς ὃν αἰὶ καὶ ²¹
 σῶμα καὶ αἷμα καὶ μέλη καὶ πάντα ταῦτα κοινά.

22 Εἰ δὲ τοῦτο ποιεῖ τὰ παιδιά, τὸ κοινωνῆσαι σαρκὸς καὶ αἵματος,
 δῆλον καθέσταμεν πρὸς τὸν Σωτῆρα συγγενέστερον ἔχοντες ἀπὸ
 τῆς τραπέζης ἢ τῆς φύσεως πρὸς τοὺς γεγεννηκότας αὐτούς.
 Ἔτι τοίνυν οὐχ ἅπαξ ζώσας ὥσπερ ἐκεῖνοι καὶ συστησάμενος
 ἀπηλλάγη, ἀλλ' αἰὶ πάρεστι καὶ ἥνωται, καὶ τούτῳ αὐτῷ ζωῶ
 καὶ συνίστησι τῷ παρεῖναι. Καὶ τῶν μὲν γεγεννηκότων ἀφεστη-
 κότας οὐδὲν κωλύει περιεῖναι, τοὺς δὲ τοῦ Χριστοῦ διύσταμέ-
 νους οὐδὲν ἄλλο λοιπὸν ἢ τεθνάναι. Καὶ τί μὴ λέγω τὸ μεῖζον;
 Συστῆναι μὲν γὰρ αὐτοὺς ἐφ' ἑαυτῶν τοὺς υἱεῖς οὐκ ἔστι μὴ
 διαστάντας τῶν γεγεννηκότων, ἀλλὰ τοῦτο ποιεῖ τοὺς μὲν γε-
 γεννηκέναι τοὺς δὲ γεγεννηῆσθαι τὴν ἀρχὴν, τῷ διαιρεθῆναι ἢ δ'
 ἐπὶ τῶν μυστηρίων υἰότης ἐν τῷ συνεῖναι καὶ κοινωνεῖν ἔστι,
 καὶ τοῦτό ἐστι διεφθάρθαι καὶ μηκέτ' εἶναι, τὸ διεστά-
 ναι ³².

23 Οὐκοῦν εἰ κοινωνίαν τινὰ βούλεται τὸ τῆς συγγενείας ὄνομα, καὶ
 τούτους οἶμαι μηνύει, τοὺς αἵματι κοινῷ συνημμένους, μόνη μὲν
 αἷματος ἂν εἴη κοινότης, μόνη δὲ συγγένεια καὶ υἰότης, καθ' ἣν τῷ
 Χριστῷ κοινωνοῦμεν. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν φυσικὴν γέννησιν ἀπο-
 κρύπτει, ἐπειδὴ ἐπὶ τῶν αὐτῶν γένωνται, «ὅσοι γὰρ ἔλαβον
 αὐτόν, φησὶν, αὐτοῖς ἔδωκεν ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι»,
 καίτοι γεγέννηται καὶ σάρκες ἦσαν οἱ γεγεννηκότες, καὶ τῆς
 γεννήσεως προτέρας ταύτης ἐκείνη· ἀλλὰ τοσοῦτον ἢ δευτέρα
 κατεκράτησε τῆς πρεσβυτέρας, ὥστε μηδὲ ἴχνος ἐκείνης μηδὲ

21. καὶ αἰὶ G

22. τὸ διεστάναι παραλ. G

ὅποιος τὸν διαδέχθηκε στὴν ἀρχή, ἀλλ' ὅποιος, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κατοίκησι στὸν ἴδιο τόπο καὶ τὴν διαχείρισι τῶν ἰδίων πραγμάτων, ἐργάσθηκε καὶ τὸν ἴδιο χρόνο, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ἐδῶ, κατὰ τὴ σάρκα καὶ τὸ αἷμα μὲ τοὺς γονεῖς μὲν δὲν κοινωνοῦμε τόσο πολὺ, ἀφοῦ δὲν μετεῖχαν σ' αὐτὰ τὸν ἴδιο μὲ μᾶς χρόνο, μὲ τὸν Χριστὸ δὲ κοινωνοῦμε ἀληθινά, διότι μὲ αὐτὸν πάντοτε καὶ τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα καὶ τὰ μέλη, ὅλα αὐτὰ εἶναι κοινά.

- 22 Ἐὰν δὲ τὰ παιδιά χαρακτηρίζη τοῦτο, τὸ ὅτι ἐκοινώνησαν σάρκα καὶ αἷμα, εἶναι φανερὸ ὅτι εἴμαστε συγγενέστεροι μὲ τὸν Σωτῆρα ἀπὸ τὴν τράπεζα παρ' ὅσο μὲ τοὺς γονεῖς τοὺς ἰδίους ἀπὸ τῆ φύσι. Αὐτὸς λοιπὸν ἐπὶ πλέον δὲν ἀπομακρύνθηκε ὅπως ἐκεῖνοι, ἀφοῦ μᾶς ἐζωοποίησε καὶ μᾶς ἐσχημάτισε μεμιᾶς, ἀλλὰ παρευρίσκεται πάντοτε καὶ εἶναι ἐνωμένος, καὶ ἀκριβῶς μὲ αὐτὴ τὴν παρεύρεσι ζωοποιεῖ καὶ σχηματίζει, Καὶ τοὺς μὲν ἀπομακρυσμένους ἀπὸ τοὺς γονεῖς τίποτε δὲν ἐμποδίζει νὰ ἐπιβιώσουν, τοὺς δὲ ἀποχωριζομένους ἀπὸ τὸ Χριστὸ δὲν περιμένει τίποτε ἄλλο παρὰ ν' ἀποθάνουν. Καὶ γιατί δὲν λέγω τὸ μεγαλύτερο; Νὰ σχηματισθοῦν μόνοι τους οἱ υἱοὶ δὲν εἶναι δυνατό, ἂν δὲν ἀποχωρισθοῦν ἀπὸ τοὺς γονεῖς τους, ἀλλ' ἀκριβῶς τοῦτο κάμνει κατ' ἀρχὴν αὐτοὺς μὲν νὰ γεννοῦν, ἐκείνους δὲ νὰ γεννῶνται, ἡ διαίρεσις· ἡ δὲ υἰότης ἀπὸ τὰ μυστήρια εὐρίσκεται στὴν συνύπαρξι καὶ κοινωνία, ἐνῶ διαφθορὰ καὶ καταστροφὴ σημαίνει τὴ διάστασι.
- 23 Ἐὰν λοιπὸν ἡ ὀνομασία συγγένεια θέλη νὰ εἰπῆ κοινωνία, καὶ νομίζω ὅτι δηλώνει τούτους, τοὺς συνδεδεμένους μὲ κοινὸ αἷμα, μόνη κοινότης αἵματος, μόνη συγγένεια καὶ υἰότης θὰ ἦταν αὐτὴ κατὰ τὴν ὁποία κοινωνοῦμε μὲ τὸ Χριστό. Γι' αὐτὸ ἡ συγγένεια αὐτὴ καλύπτει τὴ φυσικὴ γέννησι, ὅταν φθάσουν στὰ ἴδια, διότι «ὅσοι παρέλαβαν αὐτόν, λέγει, τοὺς ἔδωσε ἐξουσία νὰ γίνουν τέκνα Θεοῦ»⁴⁸, ἂν καὶ ἔχουν γεννηθῆ καὶ οἱ γεννήτορες ἦσαν σάρκες, καὶ αὐτῆς τῆς γεννήσεως ἦταν προγενεστέρα ἐκείνη· ἀλλὰ τόσο ἐπικράτησε ἡ δευτέρα τῆς πρεσβυτέρας, ὥστε νὰ μὴ μείνη οὔτε ἶχνος ἐκείνης οὔτε ὄνομα

ὄνομα λοιπὸν εἶναι, καὶ οὕτως ὁ ἱερός ἄρτος τὸν νέον εἰσάγων ἄνθρωπον πρόρριζον ἐκβάλλει τὸν παλαιόν. Καὶ τοῦτο γὰρ τῆς ἱεραῆς ἔργον τραπέζης· οἱ γὰρ λαβόντες αὐτόν, φησὶν, οὐκ ἐγεννήθησαν ἐξ αἱμάτων.

24 Πότε δὲ αὐτόν λαμβάνομεν, ἐπιγνώμεν τὸ ρῆμα καὶ παρ' ὧ τῶν μυστηρίων εἴρηται τοῦτο, λέγω δὴ τὸ «λάβετε». Δῆλον γάρ, ὡς ἐπὶ τὸ δεῖπνον ταύτη καλούμεθα τῇ φωνῇ, καθ' ὃ τὸν Χριστὸν καὶ χερσὶ λαμβάνομεν ἀληθῶς καὶ στόματι δεχόμεθα καὶ ψυχῇ συμμίγνυμεν καὶ σώματι συνάπτομεν καὶ κινῶμεν αἷματι. Καὶ πρόσεστι τὸ «φάγετε»²³ δικαίως. Τοῖς γὰρ οὕτω τὸν Σωτῆρα καὶ λαβοῦσι καὶ κατασχοῦσι διατέλους, ἔστι μὲν αὐτὸς ἀρμόζουσα κεφαλὴ, τούτῳ δὲ ἐκεῖνοι πρέποντα μέλη· γέννησιν δὲ τὰ μέλη γεννηθῆναι τῇ κεφαλῇ τὴν αὐτὴν ἀκόλουθον ἦν. Οὐκ ἐξ αἱμάτων ἢ σὰρξ ἐκεῖνη οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκὸς οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· «τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθέν, φησὶν, ἐκ Πνεύματός ἐστιν ἁγίου». Εἰκὸς ἦν καὶ τὰ μέλη τοῦτον γεννηθῆναι τὸν τρόπον, ὅπου γε καὶ αὐτὴ ἡ γέννησις τῆς κεφαλῆς τῶν μελῶν τῶν μακαρίων γέννησις ἦν. Τοῦτο γὰρ ἦν συστήναι τὰ μέλη, τὸ γεννηθῆναι τὴν κεφαλὴν· εἰ δὲ καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ζωῆς γέννησις ἐστὶν ἐκάστω, καὶ τὸ τὴν ζωὴν ἀρξασθαι, τοῦτό ἐστι γεννηθῆναι, δι' ὧν ζωὴ τῶν αὐτῶ προσκειμένων ἐστὶν ὁ Χριστός, αὐτοὶ γεγέννηνται τοῦ Χριστοῦ τὸν βίον τοῦτον εἰσεληλυθότος καὶ γεννηθέντος.

25 Τοσοῦτος σωρὸς ἡμῖν ἀγαθῶν ἀπὸ τῆς ἱεραῆς ἀνίσχει τραπέζης, ρύεται δίκης, ἀποτριβεται τὴν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας αἰσχύνην, ἀνακαλεῖται τὴν ὥραν, αὐτῷ προσδεῖ τῷ Χριστῷ τῶν φυσικῶν δεσμῶν ἀκριβέστερον, τὸ καθάπαξ εἰπεῖν, τελείους ποιεῖ τὸν ἀληθῆ Χριστιανισμόν τελετῆς ἀπάσης διαφερόντως.

23. φάγετε παραλ. GI

49. Ματθ. 26,26 ἔ.

50. Ἰω. 1,13.

51. Ματθ. 1,20.

πλέον· τόσο ὁ ἱερός ἄρτος, εἰσάγοντας τὸ νέο ἄνθρωπο, ξεριζώνει τελείως τὸν παλαιό. Καὶ αὐτὸ βέβαια εἶναι ἔργο τῆς ἱεραῆς τραπέζης· διότι ἐκεῖνοι ποὺ τὸν ἔλαβαν δὲν ἐγεννήθησαν ἀπὸ αἵματα.

24 Σχετικὰ δὲ μὲ τὸ πότε τὸν λαμβάνομε, ὡς κατανοήσωμε τὴ λέξι, λαμβάνοντας ὑπ' ὄψι καὶ σὲ ποιοὺ μυστήριον ἔχει λεχθῆ, ἐννοῶ δὲ τὸ «λάβετε»⁴⁹. διότι εἶναι φανερὸ ὅτι μὲ αὐτὴ τὴ φωνὴ καλούμαστε σάν γιὰ τὸ δεῖπνο, κατὰ τὸ ὁποῖο καὶ στὰ χέρια ἀληθινὰ λαμβάνομε τὸν Χριστὸ καὶ στὸ στόμα τὸν δεχόμεστε καὶ στὴν ψυχὴ τῶν ἀναμιγνύομε καὶ μὲ τὸ σῶμα τὸν συνάπτομε καὶ μὲ τὸ αἷμα τὸν ἀναδεύομε. Καὶ ὀρθῶς προστίθεται τὸ «φάγετε». Σ' αὐτοὺς δὲ ποὺ λαμβάνουν μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο τὸν Σωτῆρα καὶ τὸν κρατοῦν ἕως τὸ τέλος, αὐτὸς εἶναι ἡ ἀρμόζουσα κεφαλὴ, σ' αὐτὸν δὲ ἐκεῖνοι τὰ ταιριαστὰ μέλη· φυσικὸ δὲ εἶναι τὰ μέλη νὰ ὑποβληθοῦν στὴν ἴδια γέννησι μὲ τὴν κεφαλὴ. Δὲν προῆλθε ἀπὸ αἵματα ἢ σὰρξ ἐκείνη οὔτε ἀπὸ θέλημα σαρκὸς οὔτε ἀπὸ θέλημα ἀνδρός⁵⁰, ἀλλ' ἀπὸ τὸν Θεὸ, τὸ ἅγιον Πνεῦμα· «διότι τὸ γεννημένο σ' αὐτὴν, λέγει, εἶναι ἀπὸ τὸ ἅγιον Πνεῦμα»⁵¹. Φυσικὸ ἦταν καὶ τὰ μέλη νὰ γεννηθοῦν μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον, ἐφ' ὅσον αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ γέννησις τῆς κεφαλῆς ἦταν γέννησις τῶν μακαρίων μελῶν. Αὐτὸ πραγματικὰ ἦταν σύστασις τῶν μελῶν, τὸ νὰ γεννηθῆ ἡ κεφαλὴ· ἐὰν δὲ καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ζωῆς εἶναι γιὰ τὸν καθένα γέννησις καὶ τὸ νὰ ἀρχίσῃ τὴ ζωὴ αὐτὸ εἶναι γέννησις, ἀφοῦ ζωὴ τῶν προσκειμένων σ' αὐτὸν εἶναι ὁ Χριστός, αὐτοὶ ἔχουν γεννηθῆ ὅταν ὁ Χριστὸς εἰσῆλθε καὶ ἐγεννήθηκε σ' αὐτὸν τὸ βίον.

25 Τόσο μεγάλος εἶναι ὁ σωρὸς ἀγαθῶν ποὺ ἐξέρχεται γιὰ μᾶς ἀπὸ τὴν ἱερὰ τράπεζα, μᾶς ἐλευθερώνει ἀπὸ τὴν καταδίκη, ἐξαφανίζει τὴν ἐντροπὴν ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, ἀποκαθιστᾷ τὴν ὠραιότητα, προσδένει μὲ τὸν ἴδιον τὸ Χριστὸ πληρέστερα ἀπὸ τοὺς φυσικοὺς δεσμούς, μὲ ἓνα λόγο, μᾶς καθιστᾷ τελείους στὸν ἀληθινὸ Χριστιανισμὸ καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλη τελετὴ.

26 Ἐνταῦθα δὲ περὶ τοῦ μυστηρίου πολλοῖς ἐπῆλθε θαυμάζειν, εἰ οὕτω τελεώτατα πάντων ἔχον, πρὸς τὸ λύειν εὐθύνης τοῦ βαπτίσματος ἐλάττω δοκεῖ δύνασθαι μεῖζον ὄν· ἐκεῖνο μὲν γὰρ οὐδὲν πονοῦντας, τὸ δὲ πόνων ἠγησαμένων. Καὶ τῶν μὲν ἐκεῖ καθαρθέντων πρὸς τοὺς μηδὲ τὴν ἀρχὴν μολυσμὸν ὄντινοῦν δεξαμένους οὐδεμία διαφορὰ, τῶν δὲ ἐπὶ τοῦ δείπνου πολλοῖς τῶν ἡμαρτημένων ἐνεισιν ἴχνη. Καὶ διελόντας ἀκριβέστερον εἶπεῖν, τεττάρων τούτων ἐν τοῖς ἡμαρτημένοις θεωρουμένων, τοῦ τὴν ἀμαρτίαν ἐργασαμένου, τῆς πονηρᾶς ἐνεργείας, τῆς ἐπὶ ταύτῃ δίκης, τῆς ἐκεῖθεν ἐντεθείσης τῇ ψυχῇ προτροπῆς, τῆς μὲν ἐνεργείας αὐτὸν οἴκοθεν ἀπηλλάχθαι δεῖ τὸν εἰργασμένον καὶ πεπανμένον ἐπὶ τὸ λουτρὸν ἤκειν, τᾶλλα δὲ τὸ βάπτισμα μὲν οὐδὲν οὐδενὸς πραγματευσαμένου καθάπαξ ἐκ μέσου πάντα ποιεῖ, καὶ τὴν δίκην καὶ τὴν νόσον, καὶ αὐτὸν ἀναιρεῖ ²⁴ τὸν ἡμαρτηκότα· καὶ γὰρ ἐναποθνήσκει τοῖς ὕδασι καὶ νέος τίς ἐστὶν ἄνθρωπος, ὃν ἀναδίδωσι τὸ λουτρὸν. Ὁ δὲ ἱερός ἄρτος, ὃν ἂν ἠνιασμένον λάβοι καὶ πεπονηκότα, τῶν ἡμαρτημένων ἀξίως ἀφήσῃ μὲν εὐθύνης, ἀποκλύζει δὲ τῆς πονηρᾶς ἕξεως τὴν ψυχὴν, ἀποκτείνει δὲ οὐδαμῶς, οὐ γὰρ ἀναπλάττειν ἄνωθεν οἶδε, καὶ τοῦτον μόνον τῶν τῆς ἀμαρτίας ὄρων ἀκίνητον καταλείπει καὶ μένειν ἀφήσῃν, ὑπεύθυνον μὲν οὐκέτι, αὐτὸν δὲ ὁμῶς τὸν τολμητήν. Εἰσὶ δὲ οἱ καὶ σημεῖα τῆς ἀρρωστίας φέρουσιν ἔτι καὶ οὐλὰς τῶν πάλαι πληγῶν, ἂν ἦττον ἢ προσῆκον ἦν μελήση περὶ τῶν τραυμάτων αὐτοῖς, καὶ πρὸς τὴν τοῦ φαρμάκου δύναμιν οὐκ ἐφάμιλλον εἰσενέγκωσι τῆς ψυχῆς τὴν παρασκευήν. Καὶ τῆς καθάρσεως τούτῳ διήνεγκε ταύτης ἐκείνη, ὅτι τε οὐκ ἀποπνίγειν λέγεται τὸν ἡμαρτηκότα καὶ ἀναπλάττειν, καὶ ὅτι μένοντα καθαίρουσα μόνον, οὐδὲ τοῦθ' ἡμῖν ἔχει πόνων χωρὶς. Ταῦτα δὲ πρὸς μὲν τὴν τελετὴν οὐδέν, ἀλλ' εἰς αὐτὴν ἤκει τὴν

24. ὥστε καὶ αὐτὸν ἀναιρεῖν πιστεύεται G

26 Ἐδῶ πολλοὶ φθάνουν στὸ σημεῖο νὰ ἀπορήσουν γιὰ τὸ μυστήριον, ἐάν, ἐνῶ εἶναι τόσο ἐξοχώτερον ἀπὸ ὅλα, στὸ θέμα τῆς ἐξαλείψεως τῆς ἐνοχῆς φαίνεται νὰ ἔχη μικροτέρα δύναμι ἀπὸ τὸ βάπτισμα, παρ' ὅλο πού εἶναι μεγαλύτερον· διότι ἐκεῖνο τελειώνεται χωρὶς νὰ ὑποβάλη σὲ κόπους, τοῦτο ὅμως προϋποθέτει νὰ προηγουῖνται κόποι. Οἱ καθαρισθέντες ἐκεῖ, στὸ βάπτισμα, δὲν ἔχουν καμμία διαφορὰ ἀπὸ ἐκείνους πού δὲν ἐδέχθησαν καθόλου κανένα μολυσμό, πολλοὶ ὅμως ἀπὸ τοὺς μετέχοντας στὸ δεῖπνο ἔχουν μέσα τους ἴχνη τῶν ἀμαρτημάτων. Καὶ γιὰ νὰ τὸ διατυπώσωμε μὲ περισσοτέρα ἀκρίβεια, τέσσερα εἶναι τὰ στοιχεῖα τῆς ἀμαρτίας· τὸ πρόσωπο πού ἐνήργησε τὴν ἀμαρτία, ἡ πονηρὰ ἐνέργεια, ἡ γι' αὐτὴν ποινὴ, ἡ ροπή πού ἐβάλλθη ἀπὸ ἐκεῖ στὴν ψυχὴ. Λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἐνέργεια πρέπει μόνος του νὰ ἔχη ἀπαλλαγῆ ὁ αὐτουργὸς καὶ νὰ ἔλθῃ στὸ λουτρὸ ἀφοῦ τὴν σταματήσῃ, ἐνῶ τὰ ἄλλα τὰ ἐξαφανίζει ὅλα τὸ βάπτισμα, χωρὶς νὰ κοπιᾷσῃ κανεὶς καθόλου, καὶ τὴν ποινὴ καὶ τὴ νόσο, καὶ φονεύει καὶ τὸν ἴδιο τὸν ἀμαρτωλό· διότι ἀποθνήσκει μέσα στὰ ὕδατα καὶ εἶναι νέος ἄνθρωπος, τὸν ὁποῖο ἀναδίδει τὸ λουτρὸ. Ὁ δὲ ἱερὸς ἄρτος, ὅποιον παραλάβῃ θλιμμένο καὶ κοπιασμένο, τὸν ἀπαλλάσσει ἀξίως ἀπὸ τὴν ἐνοχὴ γιὰ τὶς ἀμαρτίες καὶ τοῦ καθαρίζει τὴν ψυχὴ ἀπὸ τὴν πονηρὰ ἔξι, ἀλλὰ δὲν τὸν φονεύει καθόλου· διότι δὲν ἔχει τὴν ἀρμοδιότητα νὰ τὸν ἀναπλάττῃ ἀπὸ τὴν ἀρχή, ἀλλὰ μόνον ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς ἀμαρτίας τὸν κρατεῖ ἀκίνητο καὶ τὸν ἀφήνει νὰ μένῃ ὄχι πλέον ἐνοχο, ἀλλὰ πάντως αὐτουργό. Ὑπάρχουν δὲ μερικοὶ οἱ ὁποῖοι καὶ σημεῖα τῆς ἀσθενείας φέρουν ἀκόμη καὶ οὐλές ἀπὸ τὶς παλαιᾶς πληγές, ἂν ἐφρόντισαν ὀλιγώτερον ἀπὸ ὅσο ἔπρεπε γιὰ τὰ τραύματα καὶ δὲν εἰσέφεραν τὴν προετοιμασίαν τῆς ψυχῆς ἐφάμιλλο μὲ τὴν δύναμι τοῦ φαρμάκου. Καὶ ἐκείνη ἡ κάθαρσις διαφέρει ἀπὸ αὐτὴν κατὰ τοῦτο, ὅτι λέγεται ὅτι δὲν ἀποπνίγει καὶ ἀναπλάττει τὸν ἀμαρτωλό καὶ ὅτι, καθαρίζοντάς τον ἐνῶ αὐτὸς μένει ἀκίνητος, οὔτε αὐτὸ δὲν μᾶς τὸ προσφέρει χωρὶς κόπους. Αὐτὰ πάντως δὲν ὀφείλονται στὴν τελετῇ,

φύσιν τοῦ πράγματος καὶ τοῦ χρῆναι τοὺς ὑπευθύνους, ταύτη μὲν λουομένους, ἐκείνως δὲ δειπνοῦντας καθαίρεσθαι.

27 Καὶ περὶ μὲν τοῦ δεῖσθαι πόνων ἐκεῖνο λέγω. Τὸ βᾶπτισμα μὲν μήπω συστάνας παραλαβὸν μηδὲ δύναμιν ἠντινοῦν κεκτημένους ὑπὲρ τοῦ καλοῦ δραμεῖν, οὐ μάτην ἡμᾶς ταῦτα πάντα προῖκα ἐργάζεται καὶ δεῖται τῶν παρ' ἡμῶν οὐδενός, ὡς ἂν εἰσενεγκεῖν οὐδὲν²⁵ δυναμένων. Ἡ τράπεζα δὲ συνεστῶσιν ἤδη καὶ ζῶσι καὶ δυναμένοις ἀρκεῖν ἡμῖν αὐτοῖς προκειμένη, χρῆσθαι τῇ δυνάμει καὶ τοῖς δοθεῖσιν ὅπλοις ἀφήσι, καὶ διώκειν τὰ γαθὸν οὐκέτι κομιζομένους οὐδ' ἐλκομένους, ἀλλ' αὐτοὺς οἴκοθεν καὶ παρ' ἡμῶν αὐτῶν ὀρμῶντας καὶ κινουμένους, ὡς ἂν ἤδη τρέχειν ἐπισταμένους. Τί μὲν γὰρ ἔδει καὶ ποιῆσαι λαβεῖν, οἷς οὐκ ἔδει χρῆσασθαι; Τί δὲ ρωννῦναι καὶ καθοπλίζειν τὸν οἶκον μέλλοντα καθεύδειν; Εἰ γὰρ μήτε τὴν ἀρχὴν γεννωμένοις μηθ' ὕστερον καθαίρεσθαι βουλομένοις ἀγώνων ἦν καὶ πόνων καιρός, οὐκ οἶδα πότ' ἂν ἡμῖν αὐτοῖς ἐγενόμεθα χρήσιμοι, τί δ' ἂν ἦν ἔργον ἀνθρώπων τὸν ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς δρόμον²⁶ ἀνηρημένων, μᾶλλον δὲ τί χειρόν ἂν ἦν πράγματος, πραττόντων μὲν ὧν ἐπαινός ἐστιν οὐδὲ ἔν, πρὸς δὲ τὸ πονηρὸν ἐνεργὸν ἐχόντων ἐκάστοτε τὴν ψυχὴν;

28 Διὰ ταῦτα τόπον ἔργων ἀνθρώποις ἔδει συγχωρηθῆναι καὶ καιρὸν ἀγώνων, τό γε τελείους ἀνδράσιν εἶναι παρὰ τῶν μυστηρίων ἤδη λαβοῦσι καὶ δυναμένοις τὸ τῇ φύσει προσῆκον ἔργον ἐργάζεσθαι, καὶ τῆς ἡμέρας φανείσης, ἣν ὁ Κύριος ἐποίησε, μηκέτι καθεύδειν, ἀλλ' ἐπ' ἔργα χωρεῖν, καὶ ἡ φησι Δαβίδ, «ἐπὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ τὸν ἄνθρωπον ἐξελεθεῖν ἕως ἑσπέρας». Καθάπερ γὰρ μετὰ ταύτην τὴν ἡμέραν ἔρχεται

25. οὐδὲν IΞ παραλ. G

26. ἀνθρώπων τὸν ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς δρόμον Χρήστου ἀνθρώπων τῶν ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς δρόμων Ξ ἀνθρώπου τῶν ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς δρόμων GI

52. Ψαλμ. 117,24.

53. Ψαλμ. 103,23.

ἀλλά στήν ἴδια τῇ φύσι τοῦ πράγματος καί στήν ἀνάγκη τῶν ἐνόχων νά καθαρίζωνται, σ' αὐτήν μὲν λουόμενοι σ' ἐκείνην δὲ δειπνώντας.

27 Σχετικὰ μὲ τὴν ἀνάγκη τῶν κόπων λέγω ἐκεῖνο. Τὸ μὲν βάπτισμα, παραλαμβάνοντάς μας πρὶν ἀκόμη σχηματισθοῦμε καὶ ἀποκτήσωμε κάποια δύναμι πορείας πρὸς τὸ καλό, δὲν ἐνεργεῖ ματαίως σ' ἐμᾶς ὅλα αὐτὰ δωρεὰν καὶ δὲν χρειάζεται τίποτε ἀπὸ μᾶς, διότι τίποτε δὲν θὰ ἤμπορούσαμε νά εἰσφέρωμε. Ἡ δὲ προκειμένη τράπεζα, ἀφοῦ ἤδη εἴμαστε σχηματισμένοι καὶ ζοῦμε καὶ μποροῦμε ν' ἀρκέσωμε στοὺς ἑαυτούς μας, ἀφήνει νά χρησιμοποιήσωμε τὴ δύναμι καὶ τὰ δοθέντα ὄπλα καὶ νά ἐπιδιώκωμε τὸ ἀγαθὸ ὄχι προσαγόμενοι πλέον οὔτε ἐλκόμενοι, ἀλλὰ ξεκινώντας ἐμεῖς οἱ ἴδιοι μόνοι μας καὶ κινούμενοι, ἀφοῦ ἤδη γνωρίζομε νά τρέχωμε. Διότι τί ἐχρειαζόταν νά κάμωμε γιὰ νά λάβωμε πράγματα ποὺ δὲν ἔπρεπε νά χρησιμοποιήσωμε; Τί νόημα ἔχει νά ἐνισχύωμε καὶ νά ἐξοπλίζωμε αὐτὸν ποὺ πρόκειται νά κοιμᾶται στὸ σπῖτι του; Ἄν οὔτε στήν ἀρχὴ ποὺ ἐγεννώμασθε οὔτε ἀργότερα ποὺ ἠθέλαμε νά καθαρθοῦμε ἦταν καιρὸς ἀγώνων καὶ κόπων, δὲν γνωρίζω, πότε θὰ ἐγινόμασθε χρήσιμοι στοὺς ἑαυτούς μας, ποιὸ δὲ θὰ ἦταν ἔργο ἀνθρώπων ποὺ ἀναλαμβάνουν τὸ δρόμο τῆς ἀρετῆς; Καὶ τί θὰ ἦταν χειρότερο ἀπὸ τὴν κατάστασι, κατὰ τὴν ὁποία τίποτε ἀξιέπαινο δὲν πράττομε καὶ ἔχομε πάντοτε τὴν ψυχὴ ἐνεργὸ πρὸς τὰ πονηρὰ;

28 Γι' αὐτὸ ἔπρεπε νά δοθῆ στοὺς ἀνθρώπους τόπος γιὰ ἔργα καὶ εὐκαιρία γιὰ ἀγῶνες, ἀφοῦ ἤδη ἀπέκτησαν ἀπὸ τὰ μυστήρια τὴν ἰκανότητα νά εἶναι τέλειοι ἄνδρες καὶ ἱκανοὶ νά ἐργάζωνται τὸ ἔργο ποὺ ταιριάζει στῆ φύσι, καὶ ὅταν φανῆ ἡ ἡμέρα ποὺ ἔκαμε ὁ Κύριος ⁵², νά μὴ κοιμοῦνται πλέον, ἀλλὰ νά προχωροῦν σὲ ἔργα καί, ὅπως λέγει ὁ Δαβίδ, «νά ἐξέρχεται ὁ ἄνθρωπος γιὰ τὸ ἔργο του καὶ γιὰ τὴν ἐργασία του ἕως τὸ βράδυ» ⁵³. Ὅπως δηλαδὴ ἔπειτα ἀπὸ αὐτὴν τὴν

νύξ, ὅτε οὐδεὶς δύναται ἐργάζεσθαι, οὕτω καὶ πρὸ ταύτης ἦν, ὅτε παντελῆς ἦν τοῦ πρᾶττειν ἀδυναμία, καὶ οὐδεὶς ἤδει ποῖ δεῖ βαδίζειν, νυκτὸς ἐχούσης ἔτι τὴν γῆν, («ἐν ἧ, φησὶν, ὁ περιπατῶν οὐκ οἶδε ποῦ ὑπάγει»), τοῦ ἡλίου δὲ ἀνασχόντος καὶ πανταχοῦ διὰ τῶν μυστηρίων τῆς ἀκτίνος χεθείσης, ἀνάγκη μηδεμίαν ἀνθρωπίνων ἔργων εἶναι καὶ πόνων ἀναβολήν, ἀλλὰ σιτεῖσθαι τὸν ἄρτον τοῦτον ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου τὸν ἡμέτερον ὡς ὑπὲρ ἡμῶν κλώμενον, ἄλλως θ' ὅτι τοῖς λογικοῖς ἀφώριστα μόνοις, καὶ ὃ φησὶν ὁ Κύριος, ἐργάζεσθαι τὴν μένουσαν βρωσιν, ὅπερ ἐστὶ κελεύοντος, οὐκ ἀργοὺς οὐδ' ἀπράκτους, ἀλλ' ἐργαζομένους ἐπὶ τὸ δεῖπνον τοῦτο χωρεῖν. Εἰ γὰρ τοὺς ἀργοὺς καὶ τῆς ἀπολλυμένης τραπέζης ὁ τοῦ Παύλου νόμος ἀπάγει («ὁ γὰρ ἀργός, φησί, μηδὲ ἐσθιέτω»), τίνων δεήσει τῶν ἔργων τοῖς ἐπὶ ταύτην καλουμένοις τὴν τράπεζαν;

29 "Ὅτι μὲν οὖν οὕτως ἐχρῆν τῶν ἱερῶν ἄπτεσθαι δώρων, καὶ τούτου χάριν πρὸ τῆς τελετῆς οἴκοθεν αὐτοὺς καθαίρεσθαι δεῖ, φανερόν ἐκ τῶν εἰρημένων· ὅτι δὲ τοῦτό ἐστιν οὐκ ἐλάττω μόνον τῶν ἄλλων μυστηρίων, ἀλλὰ καὶ μείζω δυναμένου, δῆλον ἐκεῖθεν. Πρῶτον μὲν γὰρ εἰ τοῖς βελτίοσιν ὁ Θεὸς τὰ μείζω δωρεῖται, ὃς τὸν ἔλεον ἴστησι καὶ ζυγῶ τινι, τὸ τοῦ προφήτου, καὶ δικαιοσύνη πάντα ποιεῖ, πολλῶ δὲ καλλίους ἡμᾶς εὖ ποιεῖ, τελεσμένους ἤδη καὶ που καὶ περὶ ἀρετῆς ἠγωνισμένους²⁷, ἢ μηδὲ τὴν ἀρχὴν λουσαμένους, λείπεται καὶ τὴν χάριν ταύτην ἐκείνης εἶναι βελτίω καὶ τῶν δευτέρων δώρων²⁸ ἀμεινόνων τοὺς μεμυημένους τυγχάνειν. Ἔστι δ' ἐκεῖνο μὲν τὸ βάπτισμα, τοῦτο δὲ τὸ δεῖπνον τὸ ἱερόν, ὃ τοσοῦτο τελεώτερον ἠγεῖσθαι προσῆκεν, ὅσα μείζονος δεῖ τοῖς προσελθεῖν βουλομένοις παρασκευῆς.

27. ἀγωνισαμένους G

28. δώρων παραλ. G

54. Ἰω. 9,4.

55. Ἰω. 12,35.

56. Ἰω. 6,27.

57. Β' Θεσσ. 3,19.

58. Ἦσ. 28,17.

ἡμέρα ἔρχεται νύκτα, ὅποτε κανεῖς δὲν μπορεῖ νὰ ἐργάζεται⁵⁴, ἔτσι ἦταν καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτήν, ὅταν ὑπῆρχε πλήρης ἀδυναμία δράσεως καὶ κανένας δὲν ἐγνώριζε ποῦ ἔπρεπε νὰ βαδίζη, ἀφοῦ τὴν γῆ κατεῖχε ἡ νύκτα, «κατὰ τὴν ὁποία, λέγει, ὁ περιπατητῆς δὲν γνωρίζει ποῦ πηγαίνει»⁵⁵. Τώρα ὁμως ποῦ ἀνέτειλε ὁ ἥλιος καὶ ἡ ἀκτὶς ἐχύθηκε διὰ τῶν μυστηρίων παντοῦ, εἶναι ἀνάγκη νὰ μὴ ὑπάρχη καμμία ἀναβολὴ ἀνθρωπίνων ἔργων καὶ κόπων, ἀλλὰ νὰ τρώγωμε τὸν ἄρτο τοῦτο τὸν ἰδικό μας μὲ ἰδρῶτα τοῦ προσώπου μας, ἀφοῦ γιὰ μᾶς τεμαχίζεται καὶ ἐξ ἄλλου προορίζεται γιὰ τοὺς λογικοὺς μόνο, καί, ὅπως λέγει ὁ Κύριος, νὰ ἐργαζώμαστε γιὰ τὴν διαμένουσα βρῶσι⁵⁶, ποῦ σημαίνει νὰ προχωροῦμε στὸ δεῖπνο τοῦτο ὄχι ἀργοὶ καὶ ἄπρακτοι, ἀλλ' ἐργαζόμενοι. Ἐὰν πραγματικὰ ὁ νόμος τοῦ Παύλου ἀπομακρύνῃ τοὺς ὀκνηροὺς ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὴν φθαρτὴ τράπεζα («διότι ὁ ἀργός, λέγει, δὲν πρέπει νὰ τρώγῃ»⁵⁷), ποιά ἔργα χρειάζονται οἱ προσκαλούμενοι σ' αὐτὴν τὴν τράπεζα;

29 Ὅτι λοιπὸν ἔπρεπε νὰ πλησιάζωμε τὰ ἱερὰ δῶρα μὲ τέτοιες προϋποθέσεις καὶ πρὸ τῆς τελετῆς πρέπει ἐμεῖς οἱ ἴδιοι νὰ καθαρζώμαστε μόνοι μας, εἶναι φανερό ἀπὸ ὅσα ἔχουν λεχθῆ· ὅτι δὲ τοῦτο ὄχι μόνο δὲν ταιριάζει σὲ μυστήριον ποῦ κατορθώνει μικρότερα ἀπὸ τὰ ἄλλα μυστήρια, ἀλλ' ἀντιθέτως μεγαλύτερα, εἶναι φανερό ἀπὸ τὰ παρακάτω. Καὶ πρῶτα ἂν ὁ Θεὸς χαρίζη τὰ μεγαλύτερα στοὺς καλυτέρους, αὐτὸς ποῦ σταματᾷ τὸ ἔλεος καί, ὅπως λέγει ὁ προφήτης⁵⁸, ὅλα τὰ ρυθμίζει μὲ ζυγαριὰ καὶ μὲ δικαιοσύνη, πολὺ δὲ περισσότερο μᾶς εὐεργετεῖ τώρα ποῦ ἐγίναμε καλυτέροι, ἀφοῦ ἐμνηθήκαμε καὶ ὅπωςδὴποτε ἀγωνισθήκαμε γιὰ τὴν ἀρετὴν, ἀπὸ ὅσο ἂν δὲν εἶχαμε καθόλου λουστῆ, ὑπολείπεται καὶ αὐτὴ ἡ χάρις νὰ εἶναι καλυτέρα ἀπὸ ἐκείνην καὶ οἱ μνημένοι νὰ ἐπιτυγχάνουν ἀνώτερα τὰ δεύτερα δῶρα. Εἶναι δὲ ἐκεῖνο μὲν τὸ βάπτισμα τοῦτο δὲ τὸ δεῖπνο τὸ ἱερό ποῦ ἀρμόζει νὰ τὸ θεωροῦμε τόσο τελειότερο, ὅσο μεγαλύτερα προετοιμασία χρειάζονται ὅσοι θέλουν νὰ προσέλθουν σ' αὐτό. Διότι δὲν εἶναι εὐλογο

Οὐ γὰρ εἰκός, τὸ μείζον μὲν τοῖς βουλομένοις ἅπασι, τὸ δ' ἔλαττον τοῖς ἀγῶσιν ἢ μυστηρίοις καθηραμένοις ἐξεῖναι· τοῦναντίον μὲν οὖν ἐντεῦθεν εὐλογον τεκμαίρεσθαι καὶ τελεώτερον ἔχειν ἐκεῖνο νομίζειν, ὃ μὴ πολλῶν ἔργων καὶ γενναίων οὐκ ἔστιν ὠνήσασθαι.

30 Ἐπειτα καὶ κεῖνο χρὴ συνιδεῖν, ὅτι συναγωνιστῆς ἐστὶν ἡμῖν ὁ Χριστὸς εὐωχῶν, ὃ δὲ συναγωνιστῆς χειρὰ δίδωσιν οὐ κειμένοις οὐδὲ νοσοῦσιν, ἀλλὰ ρώμης μὲν καὶ τόλμης ἔχουσιν εὖ, πρὸς δὲ τὸν ἀνταγωνιστὴν γενναίως καὶ καλῶς ἴσταμένοις. Αὐτὸς γὰρ ἡμῖν ὁ Χριστὸς ἐνεργῶν ἐν ἐκάστῳ τῶν μυστηρίων πάντα γίνεται, πλάστης, ἀλείπτῃς, συναγωνιστῆς, τὸ μὲν λούων, τὸ δὲ χρίων, τὸ δὲ τρέφων. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἐξ ἀρχῆς τὰ μέλη δημιουργεῖ, ἐνταῦθα δὲ τῷ πνεύματι ρώννυσιν, ἐπὶ δὲ τῆς τραπέζης σύνεστιν ἀκριβῶς καὶ συνδιαφέρει τὸν ἄθλον, μετὰ δὲ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀθλοθέτης ἔσται καὶ καθεδεῖται τοῖς ἀγίοις κριτῆς ὧν ἐκοινωνῶνῃσε πόνων· εἶτα καὶ νικητὰς ²⁹ ἀποδεδειγμένους ἀναδῆσαι δεῆσαν, καὶ στέφανός ἐστιν ὁ αὐτός.

31 Πρὸς τοίνυν τὸ θαρρῆσαι τοὺς ὑπὲρ φιλοσοφίας ἀγῶνας καὶ διενεγκεῖν δυνηθῆναι, πλάττων μὲν καὶ ἀλείφων πάντα δίδωσι, συναγωνιζόμενος δὲ οὐ πάντα, ἐπὶ δὲ τοῦ καιροῦ τῶν ἄθλων οὐδέν. Οὔτε γὰρ τὸν ἀλείπτῃν καὶ πλάστην εὐλογον παραλιπεῖν τι τὸν διαθεῖναι τὸν ἀγωνιστὴν δυναμένων οὔτε τῶν συναγωνιστῆν ὃ τοῦ κοινοῦ δίδωσι ³⁰ λόγος εἰς ἑαυτὸν τὸ πᾶν ἀνελέσθαι, καὶ τὸν μὲν ἐπιτρέπειν τρυφᾶν, αὐτὸν δὲ μόνον ἀ-

29. νίκη τοὺς G

30. κοινωνοῦ G

τὸ μὲν μεγαλύτερο νὰ ἐπιτρέπεται σὲ ὅλους ὅσοι θέλουν, τὸ δὲ μικρότερο νὰ ἐπιτρέπεται μόνο σὲ ὅσους ἔχουν καθαρῆν με ἀγῶνες καὶ μυστήρια. Τὸ ἀντίθετο μάλιστα εἶναι εὐλογο νὰ συμπεράνωμε ἀπὸ ἐδῶ καὶ νὰ νομίζωμε ὅτι τελειότερο εἶναι ἐκεῖνο ποῦ δὲν μπορεῖ νὰ ἀποκτηθῆ χωρὶς πολλὰ καὶ γενναῖα ἔργα.

30 Ἐπειτα πρέπει νὰ λάβωμε ὑπ' ὄψιν κι' ἐκεῖνο, ὅτι συναγωνιστῆς μας εἶναι ὁ Χριστὸς ποῦ μᾶς εὐωχεῖ, ὁ δὲ συναγωνιστῆς δίδει χέρι βοηθείας ὄχι στοὺς ξαπλωμένους καὶ τοὺς ἀσθενεῖς, ἀλλὰ σ' ἐκείνους ποῦ εἶναι εὐρωστοὶ καὶ εὐτολμοὶ καὶ στέκονται ἀπέναντι στοὺς ἀνταγωνιστὰς γενναίως καὶ ἐπιτυχῶς. Ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς, ἐνεργώντας στὸ καθένα ἀπὸ τὰ μυστήρια, γίνεται τὰ πάντα, πλάστης, προπονητῆς, συναγωνιστῆς, με τὸ ἓνα λούοντας, με τὸ ἄλλο χρίοντας, με τὸ τρίτο τρέφοντας. Διότι ἐκεῖ δημιουργεῖ τὰ μέλη ἀπὸ τὰ θεμέλια, ἐδῶ δὲ ἐνδυναμώνει με τὸ Πνεῦμα, στήν δὲ τράπεζα συνυπάρχει πλήρως καὶ κερδίζει μαζί τὸ βραβεῖο, καὶ μετὰ τῆ λῆξι θὰ εἶναι ἀθλοδίκης καὶ θὰ καθῆσθαι στήν ἔδρα κριτῆς τῶν ἀγίων γιὰ τοὺς κόπους τοὺς ὁποίους συμμερίσθηκε. Ἐπειτα, ὅταν χρειασθῆ νὰ στεφανώσῃ τοὺς ἀποδειχθέντας νικητὰς, αὐτὸς ὁ ἴδιος εἶναι στέφανος.

31 Γιὰ νὰ ἐνθαρρυνθοῦν λοιπὸν στοὺς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας⁵⁹ ἀγῶνες καὶ νὰ κατορθώσουν νὰ νικήσουν, δίδει τὰ πάντα, ὅταν τοὺς μορφώνῃ καὶ τοὺς προπονῆ, ὅταν συναγωνίζεται ὁμως μαζί τους ὄχι ὅλα, τὴν ὥρα δὲ τοῦ στεφανώματος τίποτε. Πραγματικὰ δὲν εἶναι ὀρθὸ οὔτε ὁ ἀλείπτῃς καὶ προπονητῆς νὰ παραλείψουν κάτι ἀπὸ ὅσα μποροῦν νὰ προετοιμάσουν καταλλήλως τὸν ἀγωνιστῆ, οὔτε στὸ συναγωνιστῆ ἐπιτρέπει ὁ κοινὸς λόγος νὰ τὰ ἀναλάβῃ ὅλα ὁ ἴδιος, καὶ τὸν μὲν ἄλλο ν' ἀφήνῃ νὰ διασκεδάζῃ, αὐτὸς δὲ μόνος

59. Στὸ κείμενο χρησιμοποιεῖται ἡ λέξις φιλοσοφία, με τὴν ἔννοια τῆς εὐσεβείας, ἐνῶ σὲ ἄλλα σημεία χρησιμοποιεῖται με τὴν ἔννοια τῆς ἠθικῆς ἀσκήσεως.

ποδύεσθαι. Καὶ μὴν οὐδὲ τὸν ἀθλοθέτην ἢ τὸν στέφανον αὐτὸν ἀλείφειν εἰκὸς ἢ πλάττειν ἢ τὰ τοῦ ἱατροῦ ποιεῖν, οὐδέ τι προστιθέναι νίκης ἢ ἀνδρείας ἢ ρώμης ἢ ἀρετῆς ἡστινοσοῦν ἄλλης τοῖς ἀθληταῖς, ἀλλὰ τὴν οὔσαν μόνον καὶ φανεῖσαν εἰδέναι κοσμεῖν.

32 Ἔστι δὲ τοῖς ἀριστεύουσιν ἄμεινον μὲν τὸ στεφανοῦσθαι τοῦ νικᾶν ἀγωνιζομένους, ἄμεινον δὲ τὸ νικητὰς εἶναι τοῦ πλάττεσθαι· τὸ μὲν γὰρ, ὑπὲρ τοῦ νικᾶν, ἢ νίκη δὲ τῶν στεφάνων ἐνεκα. Ἄλλ' εἰ τοῦτο σημεῖον ἦν ἀτελοῦς καὶ τῆς ἐλάσσονος μοίρας, τὸ μὴ πάντα καθαίρειν μηδὲ παρασκευάζειν καὶ πλάττειν, ἦττον ἂν ἦν εἰς εὐδαιμονίαν ὁ τελευταῖος τῆς μακαριότητος ὄρος, λέγω δὴ τὸ τυχεῖν Θεοῦ στεφανοῦντος τοῦ μετὰ παραπετασμάτων ἐπὶ τῆς τραπέζης αὐτοῦ μετέχειν, ὡς τῆς μὲν τραπέζης καὶ παρασκευῆς ἐχούσης τινα καὶ κάθαρσιν, τῶν στεφάνων δὲ τούτων οὐδέτερον. Διὰ ταῦτα οὐ χρὴ θαυμάζειν, εἰ τελειότερον ὄν μυστήριον τὸ δεῖπνον ἦττον οἶδε καθαίρειν.

33 Ἄλλως τε πρὸς τοῖς εἰρημένοις καὶ ἄθλόν ἐστι τουτὶ τὸ δῶρον· τοιοῦτον δὲ τὸ χρῆμα τῶν ἄθλων, οὐ καθίστησιν οὐδὲ ἐργάζεται τοὺς ἀρίστους, ἀλλ' ἀναδείκνυσι καὶ κοσμεῖ. Οὐ γὰρ καθ' ἄρσιον ἐν τῷ δείπνῳ καὶ συναγωνιστῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ γέρας ἐστὶν ὁ Χριστός, ὃ δεῖ λαβεῖν ἀγωνισαμένους· τί γὰρ ἄλλο τοῖς μακαρίοις ἀντὶ τῶν ἐνταῦθα πόνων ἢ τὸ λαβεῖν Χριστὸν καὶ συνεῖναι; Καὶ Παῦλος μετὰ τὸν δρόμον ἐκεῖνον τὴν ἐνθένδε ἀνάλυσιν εἰς τοῦτο λῆγειν ἔσχατον ἔφη, τὴν τοῦ Χριστοῦ συνουσίαν· «ἀναλῦσαι γὰρ, φησί, καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι πολλῷ μᾶλλον κρεῖσσον»· τοῦτο δὲ τὸ τῆς τραπέζης ἔργον διαφερόντως. Εἰ γὰρ καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις μυστηρίοις ἔστιν εὐρεῖν τὸν Χριστόν, ἀλλ' ὥστε τῷ λαβεῖν παρασκευασθῆναι πρὸς τὸ δυνηθῆναι συνεῖναι, ἐνταῦθα δὲ ὥστε ἤδη καθαρῶς λαβεῖν καὶ συνεῖναι· ποῦ³¹ γὰρ τῶν ἄλλων

31. τοῦ G

του νὰ ἀποδύεται γιὰ τὸν ἀγῶνα. Καὶ βέβαια δὲν εἶναι φυσικὸ ὁ ἀθλοδίκης μόνος του νὰ προετοιμάζη τὸ στέφανο ἢ νὰ προπονῆ ἢ νὰ ἐκτελῆ χρέη ἰατροῦ οὔτε νὰ ἀποδίδῃ στοὺς ἀθλητὰς ὅποιαδήποτε ἄλλη νίκη ἢ ἀνδρεία ἢ δύναμι ἢ ἀρετή, ἀλλὰ πρέπει νὰ γνωρίζῃ νὰ ἐπιβραβεύῃ μόνο αὐτὴ πού ἀποδεδειγμένως ὑπάρχει.

32 Στοὺς ἀριστεῖς ἀνώτερο εἶναι τὸ νὰ στεφανώνωνται ἀπὸ τὸ νὰ νικοῦν, ἀνώτερο ἐπίσης τὸ νὰ νικοῦν ἀπὸ τὸ νὰ προπονοῦνται· διότι ἡ μὲν προπόνησις γίνεται γιὰ χάρι τῆς νίκης, ἡ δὲ νίκη γιὰ τοὺς στεφάνους. Ἄλλὰ ἂν τὸ γεγονός, ὅτι τὸ μυστήριον τῆς τραπέζης δὲν καθαρίζε ἐντελῶς οὔτε προετοιμάζει οὔτε προπονεῖ, εἶναι σημεῖον ἀτελείας καὶ κατωτερότητος, τότε πολὺ ὀλίγο θὰ ἀποδεικνυόταν εὐδαιμονία τὸ κορυφωμα τῆς μακαριότητος, δηλαδή τὸ νὰ κοινωνοῦν μετὰ τὸν στεφανωτὴ Θεὸ ἐπάνω στὴν τράπεζα μετὰ παραπετάσματα, ὡσὰν ἡ μὲν τράπεζα νὰ φέρῃ κάποια προετοιμασία καὶ κάθαρσι, οἱ δὲ στέφανοι κανένα ἀπὸ τὰ δύο. Γι' αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ θαυμάζη κανεὶς, ἂν τὸ δεῖπνον, μολονότι εἶναι τὸ τελειότερον μυστήριον, μπορεῖ νὰ καθαίρῃ ὀλιγώτερον.

33 Ἄλλωστε ἐκτὸς ἀπὸ ὅσα ἔχουν λεχθῆ τὸ δῶρον αὐτὸ εἶναι καὶ βραβεῖο· αὐτὴ δὲ εἶναι ἡ ιδιότης τῶν βραβείων, ὅτι δὲν καθιστᾷ οὔτε κάμνει τοὺς ἀριστεῖς, ἀλλὰ τοὺς ἐπισημαίνει καὶ τοὺς στολίζει. Ὁ Χριστὸς λοιπὸν δὲν εἶναι μόνον καθαρτῆς καὶ συναγωνιστῆς στὸ δεῖπνον, ἀλλὰ καὶ βραβεῖο, πού πρέπει νὰ λάβουν, ἀφοῦ ἀγωνισθοῦν. Πραγματικὰ τί ἄλλο ἀξίζει γιὰ τοὺς μακαρίους παρὰ νὰ λάβουν τὸν Χριστὸ καὶ νὰ εὐρίσκωνται μαζί του; Καὶ ὁ Παῦλος εἶπε ὅτι μετὰ τὸν δρόμον ἐκεῖνον ἢ ἀπὸ ἐδῶ ἀποδημία καταλήγει τέλος στὴν συνεύρεσιν μετὰ τὸν Χριστό· διότι λέγει, «ν' ἀποσυντεθῶ καὶ νὰ εὐρίσκωμαι μαζί μετὰ τὸν Χριστὸ εἶναι πολὺ προτιμότερον»⁶⁰. Αὐτὸ δὲ εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἔργον τῆς τραπέζης. Διότι, ἂν εἶναι δυνατὸν καὶ μετὰ τὰ ἄλλα μυστήρια νὰ εὕρῃ κανεὶς τὸν Χριστό, αὐτὸ συμβαίνει μόνον γιὰ νὰ προετοιμασθῆ λαμβάνοντάς τον, γιὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴ συνύπαρξιν, ἐνῶ ἐδῶ ἐπιτυγχάνεται καθαρῶς

τὸ ἐν σῶμα καὶ ἐν πνεῦμα καὶ τὸ μένειν μὲν ἐν αὐτῷ, μένοντα δὲ ἔχειν αὐτόν, ὑπὲρ οὗ δοκῶ καὶ Χριστὸς αὐτὸς τὴν μακαριότητα τῶν δικαίων δεῖπνον εἶναί φησιν, αὐτὸν ἔχον διακονοῦντα;
 34 Οὕτω μὲν οὖν ἄθλόν ἐστιν ὁ τῆς ζωῆς ἄρτος. Ἐπεὶ δὲ οἱ τοῦτο δεχόμενοι τὸ δῶρον τὴν γῆν ἔτι πατοῦσι καὶ ὁδοιποροῦσι, καὶ διὰ τοῦτο καὶ κονίζονται καὶ προσκόπτουσι καὶ ληστῶν δεδοίκασι χεῖρας, πρὸς τὴν παροῦσαν χρεῖαν αὐτοῖς εἰκότως ἄρκεῖ καὶ τὴν ἰσχὺν ἀνέχει καὶ ἠγεμὼν ἐστι καὶ καθαίρει, ἕως καταλύσουσιν, οὗ κατὰ τὸν Πέτρου λόγον καλὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον, ὅπου τῶν ἄλλων μὲν οὐδεμία χώρα, ἐν καθαρῷ πραγμάτων χωρίῳ μένουσιν ἤδη, μόνος ³² δὲ στέφανός ἐστιν αὐτοῖς ὁ Χριστὸς συνῶν καθαρῶς.

35 Οὐκοῦν ὡς μὲν καθάρσιον καὶ πρὸς τοῦτο συστάν ἐξ ἀρχῆς μολυσμοῦ παντὸς ἀπαλλάττει, ὡς δὲ κοινωνὸς ἡμῖν τῶν ἀγώνων, ὧν ἠγεμὼν ὑπῆρξε, πρῶτος ³³ εἰς τούτους ἀποδυσάμενος, ἰσχὺν κατὰ τῶν πολεμούντων παρέχει. Ὅτι δὲ καὶ γέρας, οὐκ ἄνευ πόνων. Ὁ τοίνυν ὡς ἄθλον ἔχει τὸ δεῖπνον, καὶ ὡς ἐσχάτη μακαριότης, τίν' ἔχει λόγον, ὡς ἐλάττω δυναμένου ποιεῖσθαι τεκμηρίον; Τὸν ἴσον δὲ τρόπον χρῆ καὶ περὶ θατέρου ψηφίζεσθαι καὶ νομίζειν, τῇ τελειότητι τοῦ μυστηρίου μὴ πολεμεῖν. Οὐ γὰρ ὅτι μὴ ³⁴ μέγα δύναται, τὸν ἁμαρτίαις διεφθαρμένον οὐκ ἀναπλάττει, ἀλλ' αὐτὸν μὴ δυνάμενον ταῦτα δέξασθαι καὶ παθεῖν, ἅτε τὴν πρώτην ἔτι φέροντα πλάσιν, ἥπερ ἐν τοῖς πρόσθεν εἰρηται λόγοις, ἦν ἀφανίσαι καὶ τῶν ψυχῶν ἐξελεῖν τῶν ἅπαξ βαπτισαμένων, οὐδὲ τῆς ἐσχάτης ἐστὶ πονηρίας, οὐδ' ἂν αὐτὴν ἀρνήσασθαι τολμήσωσιν, ἦν ὠμολόγησαν τῷ κοινῷ Δε-

32. μόνον IG

33. πρωτότοκος IG

34. μὴ παραλ. G

ἡ πρόσληψις καὶ συνύπαρξις. Σὲ ποιὸ ἀπὸ τὰ ἄλλα μυστήρια ὑπάρχει πραγματικὰ τὸ ἓνα σῶμα καὶ τὸ ἓνα πνεῦμα, τὸ νὰ μένη κανεὶς σ' αὐτόν, μένοντας δὲ νὰ τὸν κατέχη, κάτι ἄλλωστε γιὰ τὸ ὁποῖο νομίζω ὅτι καὶ ὁ Χριστὸς λέγει ὅτι ἡ μακαριότης τῶν δικαίων εἶναι δεῖπνο ποῦ ἔχει αὐτόν διάκονο ⁶¹;

34 Ἔτσι λοιπὸν ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς εἶναι βραβεῖο. Ἐπειδὴ δὲ οἱ δεχόμενοι τοῦτο τὸ δῶρο πατοῦν ἀκόμη τῆ γῆ καὶ ὁδοιποροῦν, καὶ γι' αὐτὸ σκονίζονται, προσκόπτουν καὶ φοβοῦνται χέρια ληστῶν, φυσικὰ τοὺς ἀρκεῖ ὁ ἄρτος γιὰ τὶς σημερινὲς ἀνάγκες, ἀνυψώνει τὴ δύναμι, εἶναι ἡγεμὼν καὶ καθαρίζει, ἕως ὅτου καταλύσουν ἐκεῖ, ὅπου κατὰ τὸ λόγο τοῦ Πέτρου, καλὸν εἶναι νὰ εὐρίσκεται ὁ ἄνθρωπος ⁶², ὅπου δὲν ὑπάρχει πλέον θέσις γιὰ τίποτε ἄλλο, ἀφοῦ ἤδη μένουν σὲ καθαρὸ τόπο, μόνος δὲ στέφανος γι' αὐτοὺς εἶναι ὁ Χριστὸς, συνευρισκόμενος καθαρὰ μὲ αὐτούς.

35 Λοιπὸν ὡς καθάρσιο καὶ ὡς συσταθὲν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ ἀπαλλάσσει ἀπὸ κάθε μολυσμὸ, ὡς μέτοχός μας δὲ στοὺς ἀγῶνες, τῶν ὁποίων ὑπῆρξε ἡγέτης ποῦ πρῶτος ἀποδύθηκε γι' αὐτούς, παρέχει δύναμι κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι καὶ βραβεῖο, δὲν κερδίζεται χωρὶς κόπους. Ποῦ λοιπὸν στηρίζεται ἡ ἀποψις ὅτι μπορεῖ νὰ ἐπιτύχη ὀλιγώτερα ποῦ ὡς ἀθλοθέτημα ἔχει τὸ δεῖπνο καὶ εἶναι ὑψίστη μακαριότης αὐτὸ; Κατὰ τὸν ἴδιο δὲ τρόπο πρέπει νὰ κρίνη καὶ νὰ νομίζη κανεὶς καὶ γιὰ τὴν ἄλλη ὄψι, νὰ μὴ πολεμῆ δηλαδὴ τὴν τελειότητα τοῦ μυστηρίου. Δὲν ἀναπλάττει τὸν διεφθαρμένο ἀπὸ ἁμαρτίες ὄχι διότι αὐτὸ δὲν ἔχει τὴν ιδιότητα νὰ κατορθῶνῃ μεγάλα, ἀλλὰ διότι αὐτὸς δὲν μπορεῖ νὰ τὰ δεχθῆ καὶ νὰ τὰ ὑποστῆ, ἀφοῦ φέρει ἀκόμη τὴν πρώτη πλάσι, ἀπὸ τὸ βάπτισμα, γιὰ τὴν ὁποία ἔγινε λόγος

61. Λουκᾶ 12,37.

62. Ματθ. 17,4.

σπότη δουλείαν, ὡς οὐδὲ τῆς ἄκρας φιλοσοφίας, ἢ ψιλῆς τῆς ὁμολογίας δυνηθείσης ἐνθεῖναι, ἔπειθ' ὅτι καὶ καθόλου κρείττων ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος ἢ τεθνάναι καὶ συντετριφθαι, τούτου δὲ χωρὶς οὐκ ἦν ἀναπλάττεσθαι. Καὶ γὰρ ὁ μὲν θάνατος τοῦ παλαιοῦ κόμματος, καὶ οὗτος ὁ δυνάμενος ἀποθνήσκειν, ὃν ἀνέδωκεν ὁ χοῦς, («ἦ γὰρ ἀξίνη, φησὶν Ἰωάννης, πρὸς τὴν ρίζαν τῶν δένδρων κεῖται»), ὁ δὲ λελουμένος ἤδη τὸν νέον φορεῖ· οὐκοῦν πῶς μὲν ἀποθανεῖται πρὸς τὸν Ἀδὰμ ἠρμωσμένος, ὃς οὐκέτι ἀποθνήσκει; ἀνθ' ὅτου δ' ἂν ἀποθάνοι, ὃν ὑπὲρ τοῦ λαβεῖν ἔδει τεθνάναι, τοῦτον ἔτι φέρων ἐν τῇ ψυχῇ; Τοῦτο δὲ οὐδ' ἀπ' αὐτοῦ λαβεῖν ἔξεστιν τοῦ λουτροῦ· πῶς οὖν ἂν γένοιτο τῶν τελετῶν ταύτης ἐκείνη τούτῳ βελτίων, ὃ παρ' ἀμφοῖν ὁμοίως οὐκ ἐστὶν εὐρεῖν; Οὐ γὰρ οὐδ' αὐτὸ δύναται τὸ βάπτισμα τοὺς ἤδη περιόντας καὶ πεπλασμένους αὐθις ἀναγεννᾶν, ὃ τε ἱερὸς θεσμὸς οὐδένα διὰ ταῦτα δις ἔλουσεν ἄνθρωπον, οὐ τύπον τινὰ σώζων καὶ τάξιν, ἀλλ' ὅτι δις κατὰ ταῦτόν γεννηθῆναι τῶν ἀμηχάνων.

36 Καὶ μὴν εἶποι τις ἂν, τοῦτό ἐστι βάπτισμα, τὸ τὴν θρησκείαν τοῖς διώκταις ἐπιδειξάμενον ἀποθνήσκειν· τί οὖν πολλοὶ τῶν ἐπὶ τοῦ ὕδατος τετελεσμένων καὶ τοῦτον ἤλθον τὸν δρόμον, δεῦτερον τοῦτο δεξάμενοι τὸ λουτρόν; Ἄλλ' ἐκεῖνό γε πρὸς ταῦτα ἔστιν εἰπεῖν· ὡς ἄρα τῷ Χριστῷ τοὺς συνελθεῖν καὶ συζῆσαι προηρημένους συνίστησι μὲν τὸ πρὸς τὴν καλὴν πλάσιν ὑπὸ τῆς χειρὸς ἐκείνης πεπλάσθαι, συνίστησι δὲ τὸ δι' ἀρετῆς αὐτοὺς παρ' ἑαυτῶν ἀφικέσθαι καὶ τῶν ἐπαινουμένων ἀγώνων. Τὸ μὲν

63. Ματθ. 3,10.

64. Στὸν δεύτερο Ἀδὰμ δηλαδή, τὸ Χριστό.

στά προηγούμενα. Αὐτὴν τὴν πλάσι δὲν θὰ ἤμποροῦσε οὔτε ἡ ἐσχάτη πονηρία νὰ ἀφανίσῃ καὶ νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τὶς ψυχὰς τῶν ἄπαξ βαπτισμένων, ἀκόμη καὶ ἂν αὐτοὶ τολμήσουν νὰ ἀρνηθοῦν τὴ δουλεία ποῦ ὠμολόγησαν στὸν κοινὸ Δεσπότη, ἀφοῦ δὲν κατώρθωσε νὰ τὴν διαμορφώσῃ ἡ ὑψηλὴ φιλοσοφία ἢ ἡ ἀπλὴ ὁμολογία. Ἐπειτα ὁ ἄνθρωπος εἶναι γενικὰ ἀνώτερος ἀπὸ τὸ νὰ ἔχη ἀποθάνει καὶ συντριβῆ, χωρὶς δὲ αὐτὸ δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ ἀναπλασθῆ. Διότι ὁ θάνατος εἶναι τῆς παλαιᾶς κοπῆς καὶ ὁ δυνάμενος ν' ἀποθάνῃ εἶναι αὐτὸς ποῦ ἀνέδωσε ὁ χοῦς, διότι «ἡ ἀξίνη, λέγει ὁ Ἰωάννης, εὐρίσκεται δίπλα στὴ ρίζα τῶν δένδρων»⁶³, ἐνῶ ὁ ἤδη λουσμένος φορεῖ τὸν νέο· λοιπὸν πῶς θὰ ἀποθάνῃ αὐτὸς ποῦ ἔχει προσαρμολογηθῆ στὸν Ἀδάμ ἐκεῖνο ποῦ δὲν ἀποθνήσκει πλέον⁶⁴; καὶ γιὰ ποιὸν θ' ἀπέθνησκε, ἀφοῦ ἐκείνου γιὰ τοῦ ὁποῖου τὴν πρόσληψι ἔπρεπε ν' ἀποθάνῃ, τὸν φέρει ἀκόμη στὴν ψυχῆ; Τοῦτο δὲ δὲν μπορεῖ νὰ τὸ λάβῃ οὔτε ἀπὸ τὸ λουτρό· πῶς λοιπὸν θὰ συνέβαινε ἐκείνη ἡ τελετὴ νὰ εἶναι ἀνωτέρα ἀπὸ αὐτὴν σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο, τὸ ὁποῖο δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ εὐρεθῆ σὲ καμμία ἀπὸ τὶς δύο; Διότι οὔτε τὸ βάπτισμα τὸ ἴδιο δὲν μπορεῖ νὰ ἀναγεννήσῃ πάλι τοὺς ἀναβιώσαντας τώρα καὶ δημιουργουμένους, καὶ ὁ ἱερὸς κανονισμὸς κανένα ἕως τώρα δὲν ἔλουσε δύο φορές, ὄχι γιὰ τὴν τήρησι ὁποιουδήποτε τύπου καὶ τάξεως, ἀλλὰ διότι εἶναι ἀδιανόητο νὰ γεννηθῆ κανεὶς ἀπὸ τὴν ἴδια πλευρὰ δύο φορές.

36 Ἀλλὰ, θὰ ἤμποροῦσε κανεὶς νὰ εἰπῆ, βάπτισμα εἶναι καὶ τὸ ν' ἀποθνήσκει κανεὶς, ἀφοῦ ὁμολογήσῃ τὴν πίστι στὸς διῶκτες. Γιατί λοιπὸν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς τελειωθέντας μὲ τὸ βάπτισμα ἀκολούθησαν καὶ τοῦτον τὸ δρόμο, δεχόμενοι καὶ αὐτὸ τὸ δεύτερο λουτρό; Θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ λεχθῆ πρὸς αὐτὰ τοῦτο· ὅτι δηλαδὴ ἐκείνους ποῦ ἐδιάλεξαν νὰ συναναστραφοῦν καὶ νὰ συζήσουν μὲ τὸ Χριστὸ συνιστοῦν δύο πράγματα, πρῶτα τὸ νὰ ἔχουν καλῶς προπονηθῆ ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ χέρι, ἔπειτα τὸ νὰ ἔχουν φθάσει μόνοι τους μὲ τὴν ἀρετὴ καὶ τοὺς ἐπαινουμένους ἀγῶνες. Ἡ βάπτισις λοιπὸν στὸ

οὖν ὕδατι βαπτισθῆναι πλάττει τὸν ἄνθρωπον, καὶ τοῦτ' αὐτὸ δύναται μόνον, ὃ δ' ὑπὲρ Χριστοῦ θάνατος δῆλός ἐστιν ἀμφοτέρων ἔχων, ὃ τε χορηγεῖν οἶδε τὸ ὕδωρ καὶ ὃ παρ' ἡμῶν εἰσφέρεισθαι δεῖ.

37 Καὶ τοίνυν τοῖς μὲν μήπω μεμνημένοις ἔστι μὲν βάπτισμα καὶ πλάσις τῷ Χριστῷ καὶ μετὰ Χριστοῦ, καὶ μαρτυροῦσι καὶ θαπτομένοις, ἐν οἷς ὁ τοῦ βαπτίσματος ἔστηκεν ὄρος, ἔστι δὲ ἀρετῆ τῶν ὑπὲρ τοῦ καλοῦ γέμουσα ³⁷ ἰδρώτων καὶ καρτερίας τῆς ἐσχάτης· τοῖς δὲ τετελεσμένοις τὸ μὲν πρῶτον οὐ γίνεται, πλασθεῖσιν ἤδη καὶ ζῶσι, τὸ δεύτερον δὲ καὶ γὰρ γυμνάσιον εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς ἀπόδειξις, καὶ τοῦ τὸν Χριστὸν εἰδέναι καὶ φιλεῖν μὲν ὑπὲρ ὅ,τι φιλητὸν ἅπαν, τῶν δ' εἰς ἐκεῖνον ἐλπίδων μηδὲν ἀσφαλέστερον ἄγειν πείρα σαφῆς σιδήρῳ καὶ πυρὶ καὶ τοῖς ³⁶ βιαιοτάτοις δοκιμασθεῖσα, καὶ τούτων ἔνεκα τῷ μὲν ³⁷ βαπτίσματι τοὺς ἅπαξ μεμνημένους αὐθις θεμιτὸν ἠκιστα χρῆσθαι, δωρεῖσθαι μηδὲν πλέον, οὗ λαβόντες ἐκεῖθεν ἔχομεν, δυναμένῳ τῇ μαρτυρίᾳ δὲ καὶ πάνυ μὴ μόνον γενναῖν καὶ πλάττειν, ἀλλὰ καὶ στεφάνους αὐτοῖς ἀπὸ γενναίων ἔργων πλέκειν ἐπισταμένη, καὶ διὰ τοῦτο τοῖς μὲν ἀμνήτοις ἀμφοτέρα κεκτημένη, τοῖς μεμνημένοις δὲ θάτερον. Καινὸν γὰρ οὐδέν, ἑαυτὴν συντελεῖ πρὸς ἄμφω παρεχομένη τοὺς ἀμφοτέρων μὴ δεομένους ὑπὲρ θατέρου χρωμένους τυγχάνειν, οὐ δέονται μόνου, ἐπεὶ καὶ τὰ τῆς ἱερᾶς δῶρα τραπέζης οἶδε μὲν καθαίρειν τοὺς μήπω τοῦτο δεξαμένους, δύναται δὲ φωτίζειν τοὺς ἤδη κεκαθαρμένους καὶ ὅμως οὐδὲν κωλύει, περὶ τοῦ δευτέρου προσιέναι τῷ μυστηρίῳ τοὺς τὸ πρῶτον ἔχοντας. Καὶ τούτων μὲν ἄλλις.

38 Ἄλλ' ὅθεν ἡμῖν ὁ λόγος ἐπὶ ταῦτα προήχθη, τὴν παντελεῖ τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸν Θεόν, ὅπερ ἐργάζεται, κοινωνίαν, εἴτε λα-

35. γέμων GI

36. τοῦ μὲν IG

37. μὲν παραλ. G

ὕδωρ πλάττει τὸν ἄνθρωπο καὶ κατορθώνει τοῦτο ἀκριβῶς μόνο, ὃ δὲ θάνατος ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ εἶναι φανερό ὅτι ἔχει καὶ τὰ δύο γνωρίσματα, καὶ ἐκεῖνο ποῦ ἔχει νὰ προσφέρῃ τὸ ὕδωρ καὶ ἐκεῖνο ποῦ πρέπει νὰ προσφέρεται ἀπὸ μᾶς.

37 Ἐπομένως στοὺς μὲν μὴ μνημένους ἀκόμη ὑπάρχει βάπτισμα καὶ πλάσις στὸ Χριστὸ καὶ μαζὶ μὲ τὸ Χριστό, μὲ τὴ μαρτυρία καὶ τὴν ταφή τους, ὅπου τηρεῖται ὁ ὄρος τοῦ βαπτίσματος, ὑπάρχει δὲ ἐπίσης ἀρετὴ γεμάτη ἀπὸ ἰδρῶτες γιὰ τὸ καλὸ καὶ γιὰ τὴν δυνατώτερη καρτερία. Στοὺς δὲ μνημένους τὸ πρῶτο δὲν γίνεται, ἀφοῦ ἤδη ἔχουν πλασθῆ καὶ ζοῦν, τὸ δεύτερο ὅμως γίνεται· διότι εἶναι ἄσκησις εὐσεβείας καὶ ἀπόδειξις ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν ἀγάπης ἐπάνω ἀπὸ κάθε ἀγαπητό, σαφῆς ἐμπειρία δοκιμασμένη σὲ σίδηρο καὶ πῦρ καὶ σκληροὺς βασανισμοὺς περὶ τοῦ ὅτι τίποτε δὲν ὀδηγεῖ ἀσφαλέστερα ἀπὸ τὶς ἐλπίδες σ' ἐκεῖνον γι' αὐτὸ δὲν εἶναι καθόλου θεμιτὸ νὰ χρησιμοποιήσουν πάλι τὸ βάπτισμα αὐτοὶ ποῦ ἔχουν μιὰ φορὰ μνηθῆ, ἀφοῦ δὲν μπορεῖ νὰ δωρήσῃ τίποτε περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι παρελάβαμε ἀπὸ αὐτό, ἐνῶ τὸ μαρτύριο γνωρίζει, ὅχι μόνο νὰ ἀναγεννᾷ καὶ νὰ πλάττῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ πλέκῃ σ' αὐτοὺς στεφάνους ἀπὸ γενναῖα ἔργα, καὶ γι' αὐτὸ στοὺς μὲν ἀμυήτους προσφέρει καὶ τὰ δύο, στοὺς δὲ μνημένους τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο. Δὲν εἶναι ἄλλωστε καθόλου παράδοξο τὸ μαρτύριο νὰ προσφέρῃ τὸν ἑαυτό του καὶ γιὰ τοὺς δύο σκοποὺς, αὐτοὶ δὲ ποῦ δὲν χρειάζονται καὶ τὰ δύο νὰ τὸ χρησιμοποιοῦν γιὰ τὸ ἓνα ποῦ μόνο χρειάζονται, ἐπειδὴ καὶ τῆς ἱερᾶς τραπεζῆς τὰ δῶρα μποροῦν μὲν νὰ καθαίρουν ὅσους δὲν ἐδέχθηκαν ἀκόμη τὸ μυστήριον τοῦτο, μποροῦν δὲ νὰ φωτίζουν τοὺς ἤδη καθαρμένους, καὶ ὅμως τίποτε δὲν ἐμποδίζει αὐτοὺς ποῦ ἔχουν τὸ πρῶτο νὰ προσέρχωνται στὸ μυστήριον γιὰ τὸ δεύτερο μόνο. Ἄρκετὰ ὅμως εἶναι αὐτὰ γιὰ τὸ θέμα τοῦτο.

38 Τὸ σημεῖο ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἐξεκίνησε ὁ λόγος μας γιὰ νὰ φθάσῃ σ' αὐτὰ εἶναι ὅτι αὐτὸ ποῦ δημιουργεῖ τὴν πλήρη κοινωνία

τρεῖαν τὸ πρᾶγμα χρῆ καλεῖν εἴτε νόθεσίαν εἴτε καὶ ἄμφω ταῦτα, τὸ ἱερόν ἐστι δεῖπνον, ὃ συγγενεῖς ἡμᾶς τῷ Χριστῷ ποιεῖ μᾶλλον ἢ τὸ παρ' αὐτῶν φῦναι τοῖς γεγεννηκόσιν αὐτοῖς. Οὔτε γὰρ ἀμυδρᾶν τινα σώματος ἡμῖν καταβάλλεται κρηπίδα καὶ μικρὰς αἵματος ἀφορμάς, ἀλλὰ τελείων αὐτῶν ἡμῖν κοινωνεῖ, οὔτε ζωῆς αἴτιος μόνον ὡσπερ οἱ γεγεννηκότες, ἀλλὰ καὶ ζωῆ, καὶ οὐ τούτῳ δὴ λέγεται ζωὴ τῷ ζωῆς αἴτιος εἶναι, ὃν τρόπον φῶς ἐκάλει τοὺς ἀποστόλους, ὅτι φωτὸς ἡμῖν κατέστησαν ἡγεμόνες, ἀλλ' ὅτι ᾧ ζῆν ἐστὶν ὡς ἀληθῶς, αὐτὸς ἐστὶν αὐτὴ ἢ ζωή· ἐπεὶ καὶ ἁγίους τοὺς αὐτῷ προσκειμένους ἀπεργάζεται καὶ δικαίους, οὐ μόνον παιδεύων καὶ διδάσκων ἃ δεῖ, καὶ πρὸς ἀρετὴν ἀσκῶν τὴν ψυχὴν, καὶ ἦν ἐκείνη πρὸς τὸν ὀρθὸν λόγον δύναμιν ἔχει, πρὸς ἐνέργειαν ἄγων, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς γινόμενος αὐτοῖς δικαιοσύνη ἀπὸ Θεοῦ καὶ ἁγιασμός. [Τοῦτον γὰρ μάλιστα τὸν τρόπον τοῖς ἁγίοις τοῦτ' αὐτὸ τὸ μακαρίους καὶ ἁγίους εἶναι συμβαίνει τοῦ συνόντος ἔνεκα μακαρίου, δι' ὃν ἀπὸ μὲν νεκρῶν ζῶσι, σοφοὶ δὲ ἀπὸ ἀνοήτων, ἅγιοι δὲ καὶ δίκαιοι καὶ υἱοὶ Θεοῦ ἀπὸ μιαρῶν καὶ πονηρῶν κατέστησαν δούλων. Οἴκοθεν γὰρ αὐτοῖς καὶ τῆς ἀνθρωπείας φύσεως καὶ σπουδῆς, ἐξ ὧν ἂν κυρίως ταῦτα καλοῖντο, γέγονεν οὐδὲ ἓν, ἀλλὰ καὶ ἅγιοι διὰ τὸν ἅγιον, καὶ δίκαιοι καὶ σοφοὶ διὰ τὸν συνόντα δίκαιον καὶ σοφόν· καὶ ὅλως εἴ τις ἀληθῶς ἐν ἀνθρώποις τὰ μεγάλα καὶ σεμνὰ ταῦτα δίκαιός ἐστιν ἀκούειν, τὴν ἐπωνυμίαν ἐκεῖθεν ἔχει μάλιστα μὲν, ὅτι τά γε οἴκοθεν καὶ παρ' αὐτῶν τοσοῦτον ἀπέχει, δικαίους αὐτοὺς ἀπεργάζεσθαι καὶ σοφούς, ὥστε πονηρία μὲν αὐτοῖς ἢ δικαιοσύνη, μωρία δὲ σαφῆς ἢ σοφία.

39 *Ἐπειτα, εἰ καὶ τὰ μάλιστα σεμνοὺς ἐπολεῖ καὶ κόσμον ἡμῖν εἶχεν ἢ ἀρετὴ, δι' ὧν πρὸς τὴν ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνην καὶ τὴν σοφίαν

65. Ματθ. 5,14.

66. Α' Κορ. 1,30.

τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸ Θεό, εἴτε λατρεία πρέπει νὰ χαρακτηρίσωμε τὸ πρᾶγμα εἴτε υἰοθεσία εἴτε καὶ τὰ δύο, εἶναι τὸ ἱερὸ δεῖπνο, τὸ ὁποῖο μᾶς καθιστᾶ συγγενεῖς πρὸς τὸ Χριστὸ περισσότερο ἀπὸ ὅσο μᾶς καθιστᾶ με τοὺς γονεῖς τὸ γεγονὸς ὅτι ἐγεννηθήκαμε ἀπ' αὐτούς. Διότι μᾶς καταβάλλει θεμέλια σώματος ὄχι ἀσθενῆ καὶ στοιχεῖα αἵματος ὄχι μικρά, ἀλλὰ κοινωνεῖ με ἐμᾶς πλήρως, ὄχι σὰν αἴτιος τῆς ζωῆς ὅπως οἱ γονεῖς ἀλλὰ σὰν ζωή. Καὶ δὲν λέγεται ζωὴ κατὰ τοῦτο μόνο, ὅτι εἶναι αἴτιος τῆς ζωῆς, με τὸν τρόπο πού ἐκαλοῦσε φῶς τοὺς ἀποστόλους γιὰ τὸ γεγονὸς ὅτι κατέστησαν ἀρχηγοὶ τῆς ζωῆς μας ⁶⁵, ἀλλὰ καὶ ὅτι αὐτὸς εἶναι ἡ ἴδια ἡ ζωὴ ὡς πρὸς ἐκεῖνο πού εἶναι δυνατὸ νὰ ὑπάρχη ἀληθινὴ ζωή· διότι τοὺς προσηλωμένους σ' αὐτὸν καθιστᾶ ἁγίους καὶ δικαίους, ὄχι μόνον ἐκπαιδεύοντας καὶ διδάσκοντας ὅσα πρέπει, ἀσκώντας τὴν ψυχὴ πρὸς τὴν ἀρετὴ καὶ ὀδηγώντας σ' ἐνέργεια τῆ δύναμι πού ἔχει πρὸς τὴν ἀρετὴ, ἀλλὰ γινόμενος καὶ ὁ ἴδιος γι' αὐτοὺς δικαιοσύνη ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ ἁγιασμός ⁶⁶. Τὸ ὅτι οἱ ἅγιοι εἶναι μακάριοι καὶ ἅγιοι προέρχεται ἀκριβῶς ἀπὸ τὸν μακάριο πού συνευρίσκειται με αὐτούς, γιὰ χάρι τοῦ ὁποῖου ἄλλοι ζοῦν ἀπὸ νεκρούς, ἄλλοι εἶναι σοφοὶ ἀπὸ ἀνοήτους, ἄλλοι δὲ κατέστησαν ἅγιοι καὶ δίκαιοι καὶ υἱοὶ Θεοῦ ἀπὸ μιαροῦς καὶ πονηροῦς δούλους. Ἀπὸ μέρους τοὺς βέβαια, ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνῃ φύσι καὶ τὸν προσωπικὸν τοὺς ζῆλο, δὲν ἔγινε τίποτε ἀπὸ ἐκεῖνα πού θὰ ἤμποροῦσαν νὰ τοὺς δώσουν αὐτὲς τὶς ιδιότητες· ἀλλὰ ἅγιοι ὠνομάσθησαν ἐξ αἰτίας τοῦ ἁγίου, δίκαιοι καὶ σοφοὶ ἐξ αἰτίας τοῦ δικαίου καὶ σοφοῦ καὶ γενικὰ ἂν ὑπάρχη κάποιος μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων πού δικαιοῦται τὸν τίτλο αὐτῶν τῶν μεγάλων καὶ σεμνῶν, ἔχει τὸ ὄνομα κυρίως ἀπὸ ἐκεῖ, ὅτι τὰ ἰδικά τοὺς τόσο ἀπέχουν ἀπὸ τὸ νὰ τοὺς καθιστοῦν δικαίους καὶ σοφούς, ὥστε σ' αὐτούς ἡ μὲν δικαιοσύνη εἶναι πονηρία, ἡ δὲ σοφία εἶναι ἀληθινὴ μωρία.

39 Ἐπειτα, ἐὰν ἡ ἀρετὴ μᾶς ἔκαμε πολὺ σεμνοὺς καὶ μᾶς προσέφερε στολισμό, ἐπειδὴ ἔχομε περισσοτέρα οἰκειότητα πρὸς

οικείως ἔχομεν μᾶλλον ἢ τὴν ἀνθρωπείαν, καὶ ἦν ἡμῖν ἐνέθηκεν ἢ σπουδὴ καλεῖσθαι μᾶλλον ἀπὸ ταύτης ἢ ἐκείνης εἰκὸς ἂν εἶη. Καθάπερ γὰρ οὐ τῶν ἔξωθέν ἐσμεν ἐπώνυμοι καὶ τῶν ἀλλοτριῶν, ἀπὸ δὲ τῶν οικείων, καὶ ἅπερ ἡμῶν ἔνεστι τῇ φύσει, καὶ διατίθεσθαι καὶ καλεῖσθαι συμβαίνει (οὐ γὰρ ἡ οἰκία καὶ τὸ ἱμάτιον πρὸς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ἦθος πλάσειεν ἂν, οὐδ' ἂν πονηρίας ἢ ἀρετῆς ὀνόματος μεταδοῖεν)· οὕτω τῶν οικείων αὐτῶν ἐκεῖνα διατίθησι μᾶλλον καὶ τὴν ἐπωνυμίαν ποιεῖται κοινήν, ἃ μᾶλλον ἡμέτερα· τὰ δὲ τοῦ Χριστοῦ ἡμέτερα μᾶλλον ἢπερ τὰ ἡμῶν αὐτῶν. Οἰκειὰ μὲν γὰρ, ὅτι μέλη καὶ υἱοὶ καθέσταμεν καὶ σαρκὸς καὶ αἵματος καὶ πνεύματος αὐτῷ κοινωνοῦμεν, ἔγγιον δὲ ἡμῖν οὐ τῶν ἀπὸ τῆς ἀσκήσεως μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ τῶν ἀπὸ τῆς φύσεως περιγενομένων, ὅτι συγγενέστερος ἡμῖν ἐδείχθη καὶ τῶν γεγεννηκότων αὐτῶν.

40 Διὰ ταῦτα γὰρ οὐδὲ τὴν ἀνθρωπείαν εἰσενέγκαι φιλοσοφίαν οὐδὲ μέχρι τούτου στήναι τῶν ἄθλων, ἀλλὰ ταύτην μὲν ζῆσαι τὴν ἐν Χριστῷ ζωὴν τὴν καινὴν, ἐκείνην δὲ ἐπιδείξασθαι τὴν δικαιοσύνην ὑπόχρεω καθέσταμεν πάντες. Οὐκ ἂν εἰ μὴ ταύτη προσήκομεν μᾶλλον καὶ διαφερόντως πρὸς ἡμῶν ἦν. Διὰ τοῦτο γὰρ «τῷ Χριστῷ συνετάφημεν διὰ τοῦ βαπτίσματος, ἵνα ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν», καὶ πρὸς Τιμόθεον «ἐπιλαβοῦ, φησί, Παῦλος, τῆς αἰωνίου ζωῆς», καὶ «γίνεσθε ἅγιοι κατὰ τὸν καλέσαντα ἅγιον», καὶ «γίνεσθε οἰκτίρομοι, οὐ τὸν ἔλεον τὸν ἀνθρώπειον, ἀλλὰ καθὼς καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν οἰκτίρομος ἐστίν», καὶ «ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἐγὼ ἠγάπησα ὑμᾶς»,

67. Ρωμ. 6,4.

68. Α' Τιμ. 6,12.

69. Α' Πέτρ. 1,15. Λευϊτ. 19,2.

70. Λουκᾶ 6,3.

τὴν ἀπὸ τὸ Θεὸ δικαιοσύνη καὶ σοφία παρὰ πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην, ποὺ ἔβαλε μέσα μας ἢ σπουδὴ, εἶναι φυσικὸ νὰ ὀνομαζώμαστε περισσότερο ἀπὸ αὐτὴν παρὰ ἀπὸ ἐκείνην. Πραγματικὰ δὲν παίρνομε τὰ ὀνόματα ἀπὸ τοὺς ἔξω καὶ τοὺς ξένους, ἀλλὰ ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς, καὶ συμβαίνει νὰ χαρακτηρίζωμαστε καὶ νὰ ὀνομαζώμαστε μὲ βάσι ὅσα ἐνυπάρχουν στὴ φύσι μας (διότι βέβαια δὲν θὰ ἤμποροῦσε νὰ μᾶς πλάση ἡ οἰκία ἢ τὸ ἔνδυμα πρὸς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ἦθος, οὔτε θὰ ἤμποροῦσε νὰ μᾶς μεταδώσῃ τὸ χαρακτηρισμὸ τῆς πονηρίας ἢ τῆς ἀρετῆς). Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ἀπὸ τὰ ἰδικὰ μας μᾶς χαρακτηρίζουν καὶ μᾶς δίδουν τὴν κοινὴ ἐπωνυμία μᾶλλον ἐκεῖνα ποὺ εἶναι περισσότερο ἰδικὰ μας· τὰ ἀνήκοντα δὲ στὸ Χριστὸ εἶναι περισσότερο ἰδικὰ μας, ἀπὸ ὅσο εἶναι τὰ ἰδικὰ μας. Εἶναι οἰκεῖα, διότι ἐγίναμε μέλη καὶ υἱοὶ καὶ κοινωνοῦμε μὲ αὐτὸν σὰρκα καὶ αἷμα καὶ πνεῦμα, εἶναι δὲ πλησιέστερα σ' ἐμᾶς, ὄχι μόνο ἐκείνων ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴν ἄσκησι, ἀλλὰ καὶ ἐκείνων ποὺ μᾶς μεταδίδονται ἀπὸ τὴ φύσι, διότι ἐδείχθηκε σ' ἐμᾶς συγγενέστερος καὶ ἀπὸ τοὺς ἰδίους τοὺς γονεῖς μας.

40 Γι' αὐτὸ εἴμαστε ὅλοι ὑποχρεωμένοι νὰ μὴ καθιερώσωμε τὴν ἀνθρωπίνην φιλοσοφία, περιοριζόμενοι σ' αὐτῆς τοὺς ἀγῶνες, ἀλλὰ νὰ ζήσωμε αὐτὴν τὴν καινὴ ἐν Χριστῷ ζωὴ καὶ νὰ ἐπιδείξωμε ἐκείνη τὴ δικαιοσύνη. Τοῦτο ὁμως δὲν θὰ συνέβαινε, ἂν δὲν ἐταιριάζαμε μᾶλλον πρὸς αὐτὴν καὶ ἂν δὲν μᾶς ἤρμοζε ἰδιαίτερος αὐτή. Γι' αὐτὸ «συνταφήκαμε μὲ τὸν Χριστὸ διὰ τοῦ βαπτίσματος, γιὰ νὰ πορευθοῦμε μὲ νέα ζωὴ»⁶⁷, καὶ πρὸς τὸν Τιμόθεο «καταπιάσου μὲ τὴν αἰώνιο ζωὴ»⁶⁸, λέγει ὁ Παῦλος, καὶ «γενῆτε ἅγιοι κατὰ μίμησι αὐτοῦ ποὺ σᾶς ἐκάλεσε»⁶⁹, καὶ «γενῆτε οἰκτίρμονες, ὄχι κατὰ τὸ ἀνθρώπινο ἔλεος, ἀλλὰ ὅπως ὁ Πατὴρ σας εἶναι οἰκτίρμων»⁷⁰, καὶ «ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, ὅπως σᾶς ἀγάπησα ἐγώ»⁷¹, μὲ τὴν

71. Ἰω. 13,34.

ὡ φίλτρῳ Παῦλος ἐφίλει «ἐν σπλάγχθοις Ἰησοῦ Χριστοῦ»· ὅθεν καὶ ὁ Σωτὴρ αὐτὸς τοὺς μαθητὰς εἰρήνην ἄγειν κελεύων αὐτὴν ἐντίθησιν αὐτοῖς τὴν εἰρήνην τὴν ἑαυτοῦ· «εἰρήνην γάρ, φησί, τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν, καὶ πρὸς τὸν Πατέρα «ἵνα, φησὶν, ἡ ἀγάπη, ἣν ἠγάπησάς με, ἐν αὐτοῖς ᾗ».

41 Καὶ ὅλως καθάπερ ἡ γέννησις θεία τίς ἐστι καὶ ὑπερφυῆς, οὕτω καὶ ἡ ζωὴ καὶ ἡ δίαιτα καὶ ἡ φιλοσοφία καὶ πάντα ταῦτα καινὰ καὶ πνευματικά. Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Σωτὴρ Νικοδήμῳ, «τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος, φησί, πνεῦμά ἐστι». Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος, «Ἴνα εὐρεθῶ, φησὶν, ἐν αὐτῷ, μὴ ἔχων ἐμὴν δικαιοσύνην τὴν ἐκ τοῦ νόμου, ἀλλὰ τὴν διὰ πίστεως Χριστοῦ τὴν ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνην».

42 Ὁ δὲ λόγος ὅτι τοῦτό ἐστι τὸ βασιλικὸν ἱμάτιον· τὰ γὰρ ἡμέτερα δοῦλα, ἐλευθερία δὲ καὶ βασιλεία, πρὸς ἣν ἐπείγεσθαι δεῖ, πῶς ἂν γένοιτο δούλων ἄθλον³⁸; οὐ γὰρ ἂν εἴη βασιλείας ἀξίους φανῆναι πλέον οὐδὲν ἢ δούλων ἀρετὴν ἐπιδειξαμένους. Καθάπερ γὰρ «ἡ φθορὰ τῆς ἀφθαρσίας, ἣ φησι Παῦλος³⁹ οὐκ ἂν γένοιτο κληρονόμος, δεῖ δὲ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν», τὸν ἴσον τρόπον οὐδὲ τὰ τῶν δούλων ἔργα πρὸς τὴν βασιλείαν ἐκείνην ἀρκέσαι δύναται ἂν ἡμῖν, ἀλλὰ τῆς ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνης δεήσει. Υἱὸν γὰρ εἶναι δεῖ τὸν κληρονόμον, οὐ δοῦλον. «Ὁ γὰρ δοῦλος, φησὶν, οὐ μένει ἐν τῇ οἰκίᾳ εἰς τὸν αἰῶνα, ὁ Υἱὸς μένει εἰς τὸν αἰῶνα»· ἀνθ' ὧν ἕκαστον τῶν ἐπὶ τὸν κληρὸν τοῦτον ἀφιξομένων, πρότερον ἀποβαλόντα τὸν δοῦλον, δεῖξαι δεῖ τὸν Υἱόν, ὅπερ ἐστὶ τὴν μορφὴν

38. ἄθλον παραλ. G

39. ἣ φησι Παῦλος παραλ. IG

40. οὐ παραλ. G

72. Φιλ. 1,8.

73. Ἰω. 14,27.

74. Ἰω. 14,26.

75. Ἰω. 3,6.

ἀγάπη πού ὁ Παῦλος ἀγαποῦσε, «μέ τὰ σπλάγχνα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ»⁷². Γι' αὐτό καί ὁ Σωτήρ, παραγγέλλοντας στοὺς μαθητὰς νά διατηροῦν εἰρήνη, τοὺς ἐμβάλλει τὴν ἴδια τὴν ἰδική του εἰρήνη· διότι, λέγει, «σᾶς δίδω τὴν εἰρήνη μου»⁷³, καί πρὸς τὸν Πατέρα λέγει, «γιὰ νὰ εἶναι μέσα τους ἡ ἀγάπη με τὴν ὁποία με ἀγάπησες»⁷⁴.

41 Γενικά, ὅπως ἡ γέννησις εἶναι κάτι τό θεῖο καί ὑπερφυές, ἔτσι καί ἡ ζωὴ καί ἡ διαγωγὴ καί ἡ φιλοσοφία καί ὅλα τὰ ὅμοια εἶναι νέα καί πνευματικά. Κι' αὐτό θέλοντας νὰ δηλώσῃ ὁ Σωτήρ λέγει στό Νικόδημο, «τό γεννημένο ἀπὸ τὸ Πνεῦμα εἶναι πνεῦμα»⁷⁵. Γι' αὐτό καί ὁ Παῦλος λέγει, «γιὰ νὰ εὐρεθῶ σ' αὐτόν, ὄχι διότι ἔχω τὴν ἰδική μου ἀπὸ τὸ νόμο δικαιοσύνη, ἀλλὰ τὴ δικαιοσύνη ἀπὸ τὸν Θεὸ διὰ τῆς πίστεως Χριστοῦ»⁷⁶.

42 Ὁ δὲ λόγος σημαίνει ὅτι τοῦτο εἶναι τὸ βασιλικὸ ἱμάτιο. Διότι τὰ ἰδικὰ μας εἶναι δοῦλα, ἡ ἐλευθερία δὲ καί ἡ βασιλεία, πρὸς τὴν ὁποία πρέπει νὰ ἐπειγώμαστε, πῶς θὰ ἦταν βραβεῖο δούλων; Δὲν θὰ ἦταν βέβαια δυνατὸ νὰ φανοῦμε ἄξιοι τῆς βασιλείας, ἂν δὲν ἐπεδεικνύαμε τίποτε περισσότερο ἀπὸ ἀρετὴ δούλων. Ὅπως δηλαδή, καθὼς λέγει ὁ Παῦλος, «ἡ φθορὰ δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ γίνῃ κληρονόμος τῆς ἀφθαρσίας, πρέπει δὲ αὐτὸ τὸ φθαρτὸ νὰ ἐνδυθῆ ἀφθαρσία καί τὸ θνητὸ νὰ ἐνδυθῆ ἀθανασία»⁷⁷, ἔτσι οὔτε τῶν δούλων τὰ ἔργα δὲν θὰ ἠμποροῦσαν νὰ μᾶς ἀρκέσουν πρὸς τὴ βασιλεία ἐκείνη, ἀλλὰ θὰ χρειασθῆ ἡ ἀπὸ τὸ Θεὸ δικαιοσύνη. Ὁ κληρονόμος πρέπει πραγματικὰ νὰ εἶναι υἱός, ὄχι δοῦλος· «ὁ δοῦλος, λέγει, δὲν μένει στὴν οἰκία διαπαντός, ὁ υἱὸς μένει διαπαντός»⁷⁸. Γι' αὐτὸ ὁ καθένας ἀπὸ ἐκείνους πού θὰ φθάσουν γι' αὐτὴν τὴν κληρονομία πρέπει, ἀφοῦ πρῶτα ἀποβάλλῃ τὸ δοῦλο, νὰ δείξῃ τὸν Υἱό, δηλαδή

76. Φιλ. 3,9.

77. Α' Κορ. 15,50 - 53.

78. Ἰω. 8,36.

τοῦ Μονογενοῦς ἐπὶ τῶν προσώπων κομισαμένους μετὰ τούτου τοῦ κάλλους τῷ γεγεννηκότι φανῆναι· καὶ τοῦτό ἐστιν ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ πάσης ἀφεθῆναι δουλείας καὶ ὡς ἀληθῶς ἐλευθέρους εἶναι, ὃ τῷ Χριστῷ νοεῖ τὸ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους εἰρημέρον ἐκεῖνο, «ἐὰν ὁ Υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ, ὄντως ἐλεύθεροι ἔσεσθε». Λύει γὰρ καὶ υἱὸς Θεοῦ ποιεῖται τοὺς δούλους, ὅτι Υἱὸς ὢν αὐτὸς καὶ πάσης ἐλεύθερος ἁμαρτίας καὶ σῶμα αὐτοῖς καὶ αἷμα καὶ πνεῦμα καὶ τὰ αὐτοῦ πάντα κοινὰ ποιεῖται· τοῦτον γὰρ τὸν τρόπον καὶ ἀνέπλασε καὶ ἠλευθέρωσε καὶ ἐθέωσε, τὸν ὑγιᾶ καὶ ἐλεύθερον καὶ ἀληθινὸν Θεὸν ἑαυτὸν ἡμῖν ἀναμίξας. Καὶ οὕτω τὴν ἀληθινὴν ὄντα δικαιοσύνην, τὸν Χριστόν, ἡμέτερον ἀγαθόν, καὶ πρὸ τῶν φυσικῶν αὐτῶν, τὸ ἱερόν ἐργάζεται δεῖπνον, ὥστε καὶ φιλοτιμούμεθα τοῖς αὐτοῦ καὶ ὡς ἂν αὐτοὶ κατωρθωκότες εὐδοκιμοῦμεν, καὶ καλούμεθα ἐκεῖθεν, εἰ τὴν κοινῶν φυλάττομεν, καὶ εἴ τις ἀληθῶς ἅγιος καὶ δίκαιος καὶ ὀτιοῦν τῶν ἐπαινουμένων ἀκούοι, τὴν ἐπωνυμίαν ἐξ ὧν ἐκεῖνου τετύχηκεν, ἔλαβεν. «Ἐν τῷ Θεῷ γάρ, φησὶν, ἐπαινεθήσεται ἡ ψυχὴ μου» καὶ «ἐνευλογηθήσονται ἐν αὐτῷ πάντα τὰ ἔθνη»· ὅθεν τῶν ἀνθρωπίνων μὲν οὐδέν, τὰ Χριστοῦ δὲ ἀπαιτούμεθα καὶ ἐνεγκεῖν ἐπὶ τῶν ψυχῶν καὶ φέροντας ἐπελθεῖν, καὶ ταύτην πρὸ τῶν στεφάνων ἐπιδείξασθαι τὴν φιλοσοφίαν ἐκ παντὸς τρόπου, καὶ τοῦτον τὸν καινὸν πλοῦτον, μηδὲν ἐπεισαγαγόντας αὐτῷ τοῦ πονηροῦ κόμματος, ὡς μόνην ταύτην οὔσαν ὑπὲρ τῆς ἐν οὐρανῷ βασιλείας ἀξιοχρεω φορᾶν.

Ἐπεὶ γὰρ ἄθλον, ὃ δεῖ λαβεῖν ἀγωνισαμένους, ὁ Θεὸς ἐστιν αὐτός, ἀνάγκη δὴ πρὸς τὸ γέρας ἀνάλογον ἔχειν, καὶ θεῖους εἶναι τοὺς ἀγῶνας, καὶ Θεὸν τοῖς ἀθληταῖς οὐ μόνον ἀλείπτην εἶναι καὶ τῶν ἀγῶνων ἡγεμόνα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἐν αὐτοῖς εἶναι τὸν

79. Ἰω. 8,36.

80. Ψαλμ. 33,3.

81. Γεν. 12,3.

φέροντας στὰ πρόσωπά τους τὴ μορφὴ τοῦ Μονογενοῦς νὰ φανοῦν στὸν γεννήτορα μὲ αὐτὸ τὸ κάλλος· καὶ αὐτὸ σημαίνει ν' ἀπαλλαγοῦν κάθε δουλείας ἀπὸ τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ μείνουν πραγματικὰ ἐλεύθεροι, πράγμα πού ἐννοεῖ κι' ἐκεῖνο τὸ λεχθὲν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἀπὸ τὸν Χριστό, «ἐὰν ὁ Υἱὸς σᾶς ἐλευθερώσῃ, θὰ εἴσθε πραγματικὰ ἐλεύθεροι»⁷⁹. Πραγματικὰ ἐλευθερώνει τοὺς δούλους καὶ τοὺς καθιστᾶ υἱοὺς Θεοῦ, διότι ἀφοῦ αὐτὸς εἶναι Υἱὸς καὶ ἀπὸ κάθε ἀμαρτία ἐλεύθερος, κάμει κοινὰ σ' αὐτοὺς καὶ τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα καὶ τὸ πνεῦμα καὶ ὅλα τὰ ἰδικά του· μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο καὶ ἀνέπλασε καὶ ἐλευθέρωσε καὶ ἐθέωσε, ἀναμιγνύοντας μὲ μᾶς τὸν ἑαυτὸ του, τὸν ὑγιῆ καὶ ἐλεύθερο καὶ ἀληθινὸ Θεό. Καὶ τόσο πολὺ καθιστᾶ ἰδικό μας ἀγαθὸ τὸν Χριστό πού εἶναι ἡ ἀληθινὴ δικαιοσύνη, παραπάνω καὶ ἀπὸ ὅσο εἶναι τὰ φυσικὰ ἀγαθὰ μας, ὥστε δοξαζόμεστε μὲ τὰ ἰδικά του καὶ διαπρέπομε σὰ νὰ τὰ ἔχωμε ἐπιτύχει ἡμεῖς οἱ ἴδιοι, ἀπὸ ἐκεῖ παίρνομε τὸ ὄνομα ἃν φυλάττωμε τὴν κοινωνία, καὶ ὅποιος ἀποκαλεῖται πραγματικὰ ἅγιος καὶ δίκαιος καὶ μὲ ὅποιοδῆποτε ἐπαινετικὸ ὄνομα λαμβάνει τὴν ἐπωνυμία ἀπὸ τὸ ὅτι ἐπέτυχε ἐκεῖνον, τὸν Χριστό. Διότι «στὸ Θεό, λέγει, θὰ ἐπαινεθῆ ἡ ψυχὴ μου»⁸⁰ καὶ «σ' αὐτὸν θὰ εὐλογηθοῦν ὅλα τὰ ἔθνη»⁸¹. Γι' αὐτὸ δὲν μᾶς ζητεῖται τίποτε ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα, ἀλλὰ μᾶς ζητεῖται νὰ φέρωμε στὶς ψυχὰς τὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ ν' ἀπέλθωμε ἔχοντάς τα καὶ αὐτὴν τὴ φιλοσοφία νὰ ἐπιδείξωμε μὲ κάθε τρόπο πρὶν ἀπὸ τὴ στέψι, καὶ αὐτὸν τὸ νέο πλοῦτο, χωρὶς νὰ εἰσαγάγωμε σ' αὐτὸν τίποτε ἀπὸ τὴν πονηρὰ κοπή, διότι μόνο αὐτὴ ἡ γνησίᾳ εἰσφορὰ εἶναι ἀξιόχρεως γιὰ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Ἐπειδὴ δηλαδὴ βραβεῖο, τὸ ὅποιο πρέπει νὰ λάβωμε ἀγωνιζόμενοι, εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Θεός, εἶναι ἀνάγκη οἱ ἀγῶνες νὰ ἔχουν κάτι ἀνάλογο πρὸς τὸ ἔπαθλο καὶ νὰ εἶναι θεῖοι, καὶ ὁ Θεὸς ὄχι μόνο νὰ εἶναι προπονητὴς τῶν ἀθλητῶν καὶ ἀγωνοθέτης, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος νὰ εἶναι ὁ κατορθωτής, ὥστε νὰ

κατορθοῦντα, ὥστε τὸ ⁴¹ μὲν ζητούμενον τέλος τῇ παρασκευῇ, τῷ τέλει δὲ τὴν παρασκευὴν ἀκόλουθον εἶναι. Καθάπερ γὰρ εἰς τὴν γῆν πέμπων οὐδὲν ἡμᾶς ἔδρασεν οὐδ' ἀπήτησεν ὑπερφυές, οὕτω πρὸς Θεὸν ἄγων καὶ τῆς γῆς ἀπαλλάττων οὐδὲν ἀφῆκεν ἔχειν ἀνθρώπινον, ἀλλ' ὣν ἡμῖν ἐδέησε, πρὸς πάντα ἑαυτὸν ἤρμωσε, καὶ τῶν πρὸς τὸ τέλος ἐκεῖνο παρασκευάσαι δυναμένων οὐδὲν παρῆκεν ἀργὸν ἑαυτοῦ. Εἴτε γὰρ ἀρρωστίαν εἶποι τις ἂν τὸ ἡμέτερον τοῦτο καὶ ἰατρείαν, οὐκ αὐτὸς εἰσῆλθεν εἰς τὸν κάμνοντα μόνον καὶ ὀφθαλμῶν ἠξίωσε καὶ χειρός, καὶ ὣν ἔδει πρὸς τὴν θεραπείαν αὐτουργὸς ἦν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ φάρμακον καὶ ἡ δίαίτα καὶ ὀτιοῦν ἄλλο τῶν πρὸς ὑγείαν φερόντων αὐτὸς ἐγένετο, εἴτε ἀνάπλασις ἐστίν, ἐξ ἑαυτοῦ καὶ τῶν οἰκειῶν σαρκῶν τὸ ἐνδέον ἀνακαλεῖται, καὶ ὁ τοῦ διαφθαρέντος ἡμῖν ἀντεισίσταγεν, αὐτὸς ἦν.

⁴³ Οὐ γάρ, ὅθεν ἔπλασεν, ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἀνέπλασεν ὕλης, ἀλλ' ἐκεῖνο μὲν ἐποίησε χοῦν λαβῶν ἀπὸ τῆς γῆς, ὑπὲρ δὲ τοῦ δευτέρου τὸ οἰκεῖον ἔδωκε σῶμα, καὶ τὴν ζωὴν ἀνακτώμενος, οὐ τὴν ψυχὴν ἐπὶ τῆς φύσεως ἐστῶσαν ποιεῖ καλλίω, ἀλλὰ τὸ αἷμα ἐγχείων ταῖς καρδίαις τῶν μεμνημένων τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν αὐτοῖς ἀνατέλλει. Τότε μὲν γὰρ ἐνεφύσησε, φησί, πνοὴν ζωῆς, νῦν δὲ τοῦ Πνεύματος ἡμῖν αὐτοῦ κοινωνεῖ· καὶ γὰρ, «ἐξαπέστειλε, φησὶν, ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν κράζον· Ἐββᾶ ὁ Πατήρ»· ἐπεὶ καὶ φωτὸς δεῆσαν τότε μὲν, «γεννηθήτω φῶς, εἶπε, καὶ ἐγένετο φῶς», τὸ δοῦλον τοῦτο, νῦν δὲ ὁ Δεσπότης αὐτὸς «ἐλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, ὁ τότε εἰπὼν ἐκ

41. τί ΙΞ τὸν G

εἶναι συνεπῆ τὸ μὲν ζητούμενο τέλος πρὸς τὴν προετοιμασία, πρὸς τὸ τέλος δὲ ἢ προετοιμασία. Ὅπως πραγματικά, στέλλοντάς μας στὴ γῆ κατὰ τὴ δημιουργία δὲν ἔκαμε σ' ἐμᾶς οὔτε μᾶς ἐζήτησε τίποτε τὸ ὑπερφυές, ἔτσι ὀδηγώντας μας πρὸς τὸν Θεὸ καὶ ἀπαλλάσσοντάς μας ἀπὸ τὴ γῆ δὲν μᾶς ἀφῆκε νὰ ἔχωμε τίποτε ἀνθρώπινο, ἀλλὰ ὅσα ἐχρειαζόμαστε ἐμεῖς τὰ προσάρμοσε ὅλα πρὸς τὸν ἑαυτὸ του καὶ δὲν ἄφησε ἀνερέγητο καμμιὰ δύναμι, ἀπὸ αὐτὲς ποὺ ἤμποροῦσαν νὰ προετοιμάσουν πρὸς ἐκεῖνο τὸ τέλος. Ἄν αὐτὸ ποὺ συνέβηκε σ' ἐμᾶς τὸ χαρακτηρίση κανεὶς ἀσθένεια καὶ θεραπεία, αὐτὸς δὲν περιωρίσθηκε στὸ νὰ εἰσέλθῃ στὸν ἀσθενῆ, νὰ τὸν ἀξιῶσῃ παρατηρήσεως καὶ ψεύσεως καὶ νὰ ἐνεργήσῃ ὅσα ἀπαιτοῦνται γιὰ τὴ θεραπεία, ἀλλὰ ἔγινε ὁ ἴδιος φάρμακο καὶ δίαιτα καὶ ὅ,τι ἄλλο συντελεῖ στὴν ὑγεία. Ἄν εἶναι ἀνάπλασις, αὐτὸς ἀποκαθιστᾷ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του καὶ τὶς σάρκες του ὅ,τι λείπει, καὶ αὐτὸ ποὺ εἰσῆγαγε σ' ἐμᾶς σὲ ἀντικατάστασι τοῦ κατεστραμμένου, ἦταν αὐτὸς ὁ ἴδιος.

43 Δὲν ἀνέπλασε μὲ τὴν ἴδια ὕλη ποὺ ἔπλασε, ἀλλὰ τὴ μὲν πρώτη πλάσι ἔκαμε παίρνοντας χῶμα ἀπὸ τὴ γῆ, γιὰ τὴ δευτέρα δὲ ἔδωσε τὸ σῶμα του. Ἐξ ἄλλου ἀναπλάσσοντας τὴ ζωὴ, δὲ βελτιώνει ἀπλῶς τὴν ψυχὴ στὴ φυσικὴ τῆς κατάστασι, ἀλλὰ ἀνατέλλει στοὺς μυημένους τὴ ζωὴ του, ἐγχείοντας τὸ αἷμα του στὶς καρδιὰς τῶν μυημένων. Τότε, λέγει, ἐμφύσησε πνοὴ ζωῆς ⁸², τώρα μᾶς μεταδίδει ἀπὸ τὸ Πνεῦμα του ⁸³. Διότι, λέγει, «ἐξαπέστειλε ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ του στὶς καρδιὰς μας νὰ κράζῃ, Ἄββᾶ, Πάτερ» ⁸⁴. Καὶ ὅταν ἐχρειάσθηκε φῶς, τότε μὲν εἶπε «γεννηθήτω φῶς καὶ ἔγινε φῶς» ⁸⁵, αὐτὸ τὸ κτιστὸ. Τώρα δὲ ὁ ἴδιος ὁ Δεσπότης «ἐλάμψε στὶς καρδιὰς μας αὐτὸ τὸ φῶς ποὺ τότε εἶπε νὰ λάμψη

83. Ἰω. 20,22.

84. Γαλ. 4,6.

85. Γεν. 1,3.

σκοτούς φῶς λάμπαι), Παύλου φωνῆ. Καὶ τὸ πᾶν εἶπεῖν, ἐπὶ μὲν τῶν προτέρων χρόνων διὰ τῶν κτισμάτων τούτων τῶν ὀρωμένων εὐηργέτει τὸ γένος καὶ προστάγμασι καὶ πρεσβείαις καὶ νόμοις ἤγε τὸν ἄνθρωπον, τοῦτο μὲν χρώμενος ἀγγέλοις, τοῦτο δὲ τῶν ἀνθρώπων τοῖς σεμνοτέροις, νῦν δὲ αὐτὸς ἀμέσως δι' ἑαυτοῦ καὶ πρὸς πάντα χρώμενος ἑαυτῶ.

44 Σκοπῶμεν γὰρ ἄνωθεν. Ἐπὶ τῷ σῶσαι τὸ γένος οὐκ ἄγγελον ἔπεμψεν, ἀλλ' αὐτὸς ἐλήλυθεν· ἔδει μαθεῖν τοὺς ἀνθρώπους ὑπὲρ ὧν ἀφίκετο, καὶ οὐ κατὰ χώραν μένων μετεπέμπετο τοὺς ἀκουσομένους, ἀλλ' αὐτὸς ἐζήτει περιών, οἷς ἂν μεταδοίη τῶν λόγων. Καὶ τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν ἐπὶ τῆς γλώττης κομίζων ἐπὶ τὰς θύρας ἐχώρει τῶν εὖ παθεῖν δεομένων. Καὶ μὴν καὶ τοὺς νοσοῦντας οὕτως ἰᾶτο παραγενόμενος αὐτὸς καὶ χειρὸς ἀπτόμενος, καὶ ὀφθαλμοὺς ἐδημιούργει γεγεννημένῳ τυφλῷ, τῷ προσώπῳ πηλὸν ἐπιβαλὼν, ὃν αὐτὸς οἴκοθεν ἐποίησε πτύσας εἰς τὴν γῆν καὶ τῷ δακτύλῳ μάξας ἀνείλετο, καὶ προσεπέλασε ⁴² «καὶ ἤψατο τῆς σοροῦ», φησί, καὶ ἐπέστη τῷ τάφῳ Λαζάρου καὶ φωνὴν ἐγγύθεν ἀφῆκε, καίτοι καὶ πόρρωθεν εἶπερ ἐβούλετο καὶ λόγῳ καὶ νεύματι μόνῳ καὶ ταῦτα καὶ τὰ τούτων ἔτι μείζω πάντα ἂν εἰργασμένος, ὅς γε καὶ οὐρανὸν τὸν τρόπον τοῦτον ἐποίησεν. Ἀλλὰ τὸ μὲν ἂν ἦν τῆς αὐτοῦ δυνάμεως τεκμήριον ἐναργές, ἐκεῖνο δὲ τῆς φιλανθρωπίας σημεῖον, ἦν ἐπιδειξόμενος ⁴⁴ ἦλθεν.

45 Ἐπεὶ ⁴⁵ τοίνυν τοὺς ἐν Ἄδου δεσμώτας ἔδει λυθῆναι, καὶ τὸ

42. προσεπέλασε Χρήστου προσέπλασε IEG

43. οὐρανὸν παραλ. G

44. ἐπιδειξαμένοις IG

45. ἔτι IG

ἀπὸ τὸ σκότος», κατὰ τὴ φωνὴ τοῦ Παύλου.⁸⁶ Μὲ ὀλίγα λόγια, κατὰ τοὺς προηγουμένους χρόνους εὐεργετοῦσε τὸ γένος μὲ αὐτὰ τὰ βλεπόμενα κτίσματα καὶ καθωδηγοῦσε τὸν ἄνθρωπο μὲ προστάγματα καὶ ἀντιπροσώπους καὶ νόμους, χρησιμοποιοῦντας ἄλλοτε ἄγγέλους καὶ ἄλλοτε τοὺς σεβασμιωτέρους ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, τώρα ὁμως ἐνεργεῖ ὁ ἴδιος μόνος του ἀμέσως καὶ χρησιμοποιοῦντας τὸν ἑαυτό του γιὰ ὅλα.

44 Ἄς ἐξετάσωμε ὁμως τὸ θέμα ἀπὸ τὴν ἀρχή. Γιὰ νὰ σώση τὸ γένος, δὲν ἔστειλε ἄγγελο, ἀλλ' ἦλθε αὐτὸς ὁ ἴδιος· ἔπρεπε νὰ μάθουν οἱ ἄνθρωποι γιὰ ποιοὸ σκοπὸ ἔφθασε, καὶ δὲν ἔστειλε ἀνθρώπους νὰ καλέσουν τοὺς ἀκροατάς, μένοντας αὐτὸς στὸν τόπο του, ἀλλ' ὁ ἴδιος ἀναζητοῦσε περιοδεύοντας αὐτοὺς στοὺς ὁποίους θὰ μετέδιδε τοὺς λόγους. Καὶ φέροντας στὴ γλῶσσα τὰ μεγαλύτερα ἀγαθὰ ἐπήγαινε στὶς θύρες αὐτῶν ποὺ εἶχαν ἀνάγκη εὐεργεσίας. Τοὺς ἀσθενεῖς μάλιστα ἐθεράπευε ἔτσι πηγαίνοντας ὁ ἴδιος κι' ἐγγίζοντας τὸ χέρι, ἐδημιουργοῦσε ὀφθαλμούς στὸν τυφλὸ ἀπὸ τὴ γέννησι, βάλοντας πηλὸ στὸ πρόσωπο τὸν ὁποῖο κατασκεύαζε ὁ ἴδιος, ἀφοῦ ἔπτυνε στὴ γῆ, καὶ τὸν ἐσήκωνε ἀφοῦ τὸν ἐμάλασσε μὲ τὸ δάκτυλο⁸⁷. Ἐπλησίασε καὶ «ἤγγισε τὴ σορὸ»,⁸⁸ λέγει, καὶ προσῆλθε ἐπάνω ἀπὸ τὸν τάφο τοῦ Λαζάρου καὶ ἄφησε ἀπὸ ἐκεῖ φωνή⁸⁹, μολονότι καὶ ἀπὸ μακριὰ ἂν ἤθελε θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἐνεργήσῃ καὶ αὐτὰ καὶ τὰ μεγαλύτερα ἀπὸ αὐτὰ μὲ μόνο τὸ λόγο καὶ τὸ νεῦμα, αὐτὸς ποὺ καὶ τὸν οὐρανὸ ἐδημιούργησε μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο. Ἄλλὰ τὸ ἓνα θὰ ἦταν σαφὲς τεκμήριο τῆς δυνάμεώς του, ἐνῶ τὸ ἄλλο σημεῖο τῆς φιλανθρωπίας ποὺ ἦλθε νὰ ἐπιδείξῃ.

45 Ὅταν λοιπὸν ἔπρεπε νὰ ἐλευθερωθοῦν οἱ δεσμῶτες στὸν Ἄδη

86. Β' Κορ. 4,6.

87. Ἰω. 9,6.

88. Λουκᾶ 7,14.

89. Ἰω. 11,43.

ἔργον οὐκ ἐπέτρεπεν ἀγγέλοις ἢ τοῖς ἄρχουσι τῶν ἀγγέλων, ἀλλ' αὐτὸς κατήλθεν εἰς τὸ δεσμωτήριον, τοὺς αἰχμαλώτους τὴν ἐλευθερίαν εἰκὸς ἦν οὐ προῖκα λαβεῖν, ἀλλ' ἐωνημένους, καὶ λύει τὸ αἷμα καταβαλὼν· τοῦτον τὸν τρόπον ἐξ ἐκείνου καὶ εἰς τὴν ἐσχάτην ἡμέραν ἀπαλλάττει καὶ εὐθύνης ἀφήσει καὶ ρύπου τὰς ψυχὰς ἀποκλίζει. Καὶ γὰρ αὐτὸς ἐστίν, ᾧ καθαίρει, ὅπερ ὁ Παῦλος δηλῶν, «δι' ἑαυτοῦ, φησί, καθαρισμὸν ποιησάμενος τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλοσύνης ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Διὰ ταῦτα καὶ διάκονον αὐτὸν καλεῖ καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν διακονοῦντα, καὶ ἐπὶ τῷ διακονῆσαι παρὰ τοῦ Πατρὸς εἰς τὸν κόσμον ἐληλυθέναι, καὶ τὸ μέγιστον ἀπάντων (οὐ γὰρ ἐπὶ τοῦ παρόντος μόνον, ὅτε μετὰ τῆς ἀνθρωπείας ἀσθενείας ἐφάνη καὶ ἦλθεν, οὐχ ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, καὶ τὰ τῶν δούλων ἐπεδείκνυτο καὶ τὰ τοῦ Δεσπότητος πάντα ἀπέκρυπτεν, ἀλλ' ἤδη καὶ ἐπὶ τοῦ μέλλοντος, ὅτε μετὰ δυνάμεως ἀφίξεται καὶ μετὰ τῆς πατρικῆς φανεῖται δόξης, ἐπὶ τῆς ἀναδείξεως, ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτῆς), «περισώζεται, φησί, καὶ ἀνακλινεῖ αὐτούς, καὶ παρελθὼν διακονήσει αὐτοῖς»· εἰκότως, δι' οὗ βασιλεῖς βασιλεύουσι καὶ τύραννοι κρατοῦσι γῆς.

46 Τοῦτον γὰρ τὸν τρόπον τὴν καθαρὰν καὶ ἀληθινὴν ἐβασίλευσε βασιλείαν, αὐτὸς ἑαυτῷ πρὸς τὴν βασιλείαν ἀρκέσας, καὶ οὕτως ἤγαγεν, ὧν ἐκράτησεν, ἰλαρῶτερον μὲν φίλων, ἀκριβέστερον δὲ τυράννων, πατρὸς φιλοστοργότερον, μελῶν συμφυέστερον, καρδίας ἀναγκαιότερον, οὐ φόβῳ κλίνων, οὐ μισθῷ δουλούμενος, ἀλλ' αὐτὸς ὧν ἑαυτῷ δύναμις τῆς ἀρχῆς καὶ μόνος αὐτὸς ἑαυτῷ συνάπτων τοὺς ἀρχομένους. Τὸ γὰρ φόβῳ ἢ μισθούμενον βασιλεύειν οὐκ αὐτὸν ἐστίν ὡς ἀληθῶς ἄρχειν, ἀλλὰ τῆς ὑπακοῆς τὰς ἐλπίδας αἰτιᾶσθαι δεῖ καὶ τὰς ἀπειλάς· ὥσπερ τοίνυν οὐκ

90. Ἐβρ. 1,3.

91. Ὁ Παῦλος Ρωμ. 15,8.

92. Λουκᾶ 22,27.

93. Λουκᾶ 12,37.

καὶ δὲν ἀνέθεσε τὸ ἔργο αὐτὸ στοὺς ἀγγέλους καὶ στοὺς ἄρχοντας τῶν ἀγγέλων, ἀλλὰ κατέβηκε ὁ ἴδιος στὸ δεσμωτήριο, ἦταν εὐλογο ὅτι οἱ αἰχμάλωτοι δὲν θὰ ἔπαιρναν δωρεὰν τὴν ἐλευθερία ἀλλὰ μὲ λύτρα, καὶ τοὺς ἐλευθέρωσε καταβάλλοντας τὸ αἷμα. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο ἀπὸ τὸν καιρὸ ἐκεῖνο ἕως τὴν ἐσχάτη ἡμέρα ἐλευθερώνει καὶ ἀπαλλάσσει τὶς ψυχές ἀπὸ τὴν εὐθύνη καὶ ξεπλύνει τὶς ψυχές ἀπὸ τὴν ἀκαθαρσία. Ἄλλωστε ὁ ἴδιος εἶναι ἐκεῖνο μὲ τὸ ὁποῖο καθαρίζει, ὅπως δηλώνει ὁ Παῦλος λέγοντας, «ἀφοῦ ἐκαθάρισε μόνος του τὶς ἁμαρτίες μας, ἐκάθησε στὰ δεξιά τοῦ θρόνου τῆς μεγαλοσύνης στοὺς οὐρανοὺς»⁹⁰. Γι' αὐτὸ τὸν καλεῖ διάκονο⁹¹ καὶ ὁ ἴδιος χαρακτηρίζει τὸν ἑαυτοῦ διακονητῆ⁹² καὶ λέγει ὅτι ἐστάλθηκε στὸν κόσμο ἀπὸ τὸν Πατέρα γιὰ νὰ διακονήσῃ. Τὸ σπουδαιότερο ὅλων εἶναι κάτι ποὺ δὲν ἴσχυε μόνο γιὰ τὸ παρόν, τότε ποὺ ἐφάνηκε καὶ ἦλθε, ὄχι γιὰ νὰ κρίνῃ τὸν κόσμο, καὶ ἐφανέρωνε τὴν ιδιότητα τοῦ δούλου καὶ ἀπέκρυπτε τὴν ιδιότητα τοῦ Δεσπότη, ἀλλὰ ἐπίσης καὶ γιὰ τὸ μέλλον ὅταν θὰ φθάσῃ μὲ δύναμι καὶ θὰ φανῆ μὲ τὴν πατρικὴ δόξα, γιὰ τὴν ἀποκάλυψι, γιὰ τὴ βασιλεία τὴν ἴδια. Λέγει λοιπόν, «θὰ ζωσθῆ καὶ θὰ τοὺς τοποθετήσῃ νὰ καθίσουν καὶ περνώντας θὰ τοὺς ὑπηρετήσῃ»⁹³. Καὶ εἶναι εὐλογο, ἀφοῦ δι' αὐτοῦ οἱ βασιλεῖς βασιλεύουν καὶ οἱ κυβερνητὲς ἐξουσιάζουν τὴ γῆ.

46 Μὲ αὐτὸν ἄλλωστε τὸν τρόπο ἐβασίλευσε στὴν καθαρὰ καὶ ἀληθινὴ βασιλεία, ἐπαρκώντας ὁ ἴδιος στὸν ἑαυτοῦ γιὰ τὴ βασιλεία, κι' ἔτσι ὠδήγησε αὐτοὺς ποὺ κατέκτησε, εὐχαριστότερα ἀπὸ φίλους, αὐστηρότερα ἀπὸ τυράννους, φιλοστοργότερα ἀπὸ πατέρα, συμφύεστερα ἀπὸ μέλη, ἀναγκαιότερα ἀπὸ καρδιά, μὴ ὑποχωρώντας ἀπὸ φόβο, μὴ ὑποδουλωνόμενος ἀπὸ χρήματα, ἀλλὰ κρατώντας μόνος του τὴ δύναμι τῆς ἐξουσίας καὶ μόνος του ἐνώνοντας τοὺς ἀρχομένους πρὸς τὸν ἑαυτοῦ. Διότι τὸ νὰ βασιλεύῃς μὲ φόβο ἢ μισθό, δὲν εἶναι ἀληθινὴ ἐξουσία· κίνητρα τῆς ὑπακοῆς εἶναι τότε οἱ ἐλπίδες καὶ οἱ ἀπειλές. Ὅπως λοιπόν δὲν μπορεῖ νὰ

ἂν ἄρχοι κυρίως, ὧ τὸ κρατεῖν ἐτέρωθεν, οὕτως οὐδὲ δουλεύειν ἔστιν ὡς ἀληθῶς τῷ Θεῷ, ἐπειδὴν κατὰ τινα τῶν εἰρημένων ὑποταττώμεθα τρόπον.

47 Ἐπεὶ δὲ ἔδει τὴν καθαρωτάτην ἀρχὴν αὐτὸν βασιλεύειν (οὐ γὰρ ἦν εἰκὸς τὴν ἐτέραν), ἐξεῦρεν ὅπως ἀνύσει. Καὶ οὗτος ἦν ὁ τρόπος ὁ παραδοξότατος. Τοῖς γὰρ ἐναντίοις ἐχρήσατο, καὶ ἵνα Δεσπότης ἀληθῆς ᾖ, δούλου δέχεται φύσιν καὶ διακονεῖ τοῖς δούλοις μέχρι σταυροῦ καὶ θανάτου, καὶ οὕτω τὰς ψυχὰς τῶν δούλων αἶρεῖ καὶ τὴν θέλησιν ἀμέσως χειροῦται. Τούτου χάριν καὶ Παῦλος ταύτην τὴν διακονίαν τὴν αἰτίαν εἰδὼς εἶναι τῆς βασιλείας, ὅτι «ἐταπείνωσεν ἑαυτόν, φησί, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ, διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε», καὶ ὁ θαυμαστός Ἡσαΐας «διὰ τοῦτο αὐτός, φησί, κληρονομήσει πολλοὺς καὶ τῶν ἰσχυρῶν μεριεῖ σκῦλα, ἀνθ' ὧν παρεδόθη εἰς θάνατον ἢ ψυχὴ αὐτοῦ καὶ μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη». Διὰ μὲν γὰρ τὴν πρώτην δημιουργίαν τῆς φύσεως ἡμῶν ὁ Χριστὸς Δεσπότης, διὰ δὲ τὴν καινὴν κτίσιν τῆς γνώμης ἐκράτησεν, ὅπερ ἔστιν ἀνθρώπων ὡς ἀληθῶς βασιλεύειν, ὅτε τὴν κατὰ τὸν λογισμὸν ἐξουσίαν καὶ τὴν τῆς γνώμης αὐτονομίαν, ἃ ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον, ἐνταῦθα καταδήσας καὶ δουλωσάμενος ἤγαγεν, ὑπὲρ οὗ καὶ «ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία, φησὶν, ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς», ὡς δὴ τι καινὸν παθὼν ὁ πρὸ τῶν αἰώνων τοῦ κόσμου Δεσπότης, ὅτι μετὰ τῶν ἐν οὐρανῷ καὶ ἢ τῶν ἀνθρώπων φύσις τὸν κοινὸν ἐπέγνω Δεσπότην. Καὶ μὴν καὶ τὸ τοῦ Δαβὶδ ἐκεῖνο, «ἐβασίλευσεν ὁ Θεὸς ἐπὶ τὰ ἔθνη», ταύτην ἔστιν αἰνιττομένου τὴν βασιλείαν, καθ' ἣν τὰ ἔθνη «σῦσσωμα τῷ Σωτῆρι καὶ συμμετόχα», Παῦλός φησι.

94. Φιλ. 2,8.

95. Ἡσ. 53,12.

ἄρχη κυριολεκτικὰ αὐτὸς ποὺ ἀντλεῖ τὴν ἐξουσία ἀπὸ ἀλλοῦ, ἔτσι οὔτε στὸ Θεὸ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ δουλεύωμε ἀληθινά, ὅταν ὑποτασσώμαστε μὲ κάποιον ἀπὸ τοὺς ἀναφερθέντας τρόπους.

47 Ἐπειδὴ δὲ ἐχρειαζόταν νὰ βασιλεύῃ μὲ τὴν γνησιωτέρα ἀρχὴ (φυσικὰ δὲν ἤμποροῦσε νὰ εἶναι ἡ ἄλλη), εὗρῆκε τὸν τρόπο νὰ τὸ ἐπιτύχῃ. Καὶ ὁ τρόπος αὐτὸς ἦταν ὁ παραδοξότερος. Διότι ἐχρησιμοποίησε τὰ ἀντίθετα καί, γιὰ νὰ εἶναι ἀληθινὸς Δεσπότης, δέχεται τὴ φύσι τοῦ δούλου καὶ διακονεῖ τοὺς δούλους μέχρι σταυροῦ καὶ θανάτου· ἔτσι ὅμως κερδίζει τὶς ψυχὰς τῶν δούλων καὶ αἰχμαλωτίζει τὴ θέλησι ἀμέσως. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος, γνωρίζοντας ὅτι αἰτία τῆς βασιλείας εἶναι αὕτῃ ἡ διακονία, λέγει ὅτι «ἐταπεινώσε τὸν ἑαυτό του, γενόμενος ὑπαίτιος μέχρι θανάτου, καὶ μάλιστα σταυρικοῦ θανάτου· γι' αὐτὸ ὁ Θεὸς τὸν ὑπερύψωσε»⁹⁴, καὶ ὁ θαυμαστής Ἡσαΐας λέγει, «γι' αὐτὸ αὐτὸς θὰ κληρονομήσῃ πολλοὺς καὶ θὰ διανείμῃ τὴ λεία τῶν δυνατῶν, ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ του παραδόθηκε σὲ θάνατο καὶ ὑπολογίσθηκε μαζί μὲ τοὺς ἀνόμους»⁹⁵. Μὲ τὴν πρώτη δημιουργία τῆς φύσεώς μας ὁ Χριστὸς εἶναι Δεσπότης, μὲ τὴν καινὴ δημιουργία ἐκέρδισε τὴ γνώμη μας, πρᾶγμα ποὺ σημαίνει ἀληθινὴ βασιλεία ἐπάνω στοὺς ἀνθρώπους, ἀφοῦ ἐδῶ ἐκέρδισε καὶ ὑπεδούλωσε τὴν ἐξουσία τοῦ λογισμοῦ καὶ τὴν αὐτονομία τῆς γνώμης, ποὺ κάμουν τὸν ἄνθρωπο. Γι' αὐτὸ λέγει «μοῦ ἐδόθηκε κάθε ἐξουσία στὸν οὐρανὸ καὶ ἐπάνω στὴ γῆ»⁹⁶, σὰν νὰ ἔπαθε κάτι νέο αὐτὸς ὁ πρὸ τῶν αἰώνων Δεσπότης τοῦ κόσμου, διότι μαζί μὲ τὰ οὐράνια ὄντα ἀνεγνώρισε τὸν κοινὸ Δεσπότη καὶ ἡ φύσις τῶν ἀνθρώπων. Ἄλλωστε κι' ἐκεῖνο τὸ ρητὸ τοῦ Δαβὶδ «ἐβασίλευσε ὁ Θεὸς ἐπάνω στὰ ἔθνη»⁹⁷, αὐτὴν τὴ βασιλεία ὑπαινίσσεται, κατὰ τὴν ὁποία τὰ ἔθνη θὰ εἶναι «σύσσωμα καὶ συμμετόχα», λέγει ὁ Παῦλος⁹⁸.

96. Ματθ. 28,18.

97. Ψαλμ. 47,9.

98. Ἐφ. 3,6.

48 Τῷ γὰρ οὕτω τοῖς σώμασι καὶ ταῖς ψυχαῖς καθάπαξ ἠνώσθαι οὐ σωμάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ ψυχῶν, καὶ προαιρέσεων κατέστη Δεσπότης, καὶ κρατεῖ τὴν ὡς ἀληθῶς αὐτάρκτη καὶ καθαρὰν βασιλείαν, αὐτὸς ἄγων δι' ἑαυτοῦ καθάπερ ψυχὴ σῶμα καὶ μέλη κεφαλή. "Αγονται γὰρ οἱ στέργειν τὸν ζυγὸν ᾧ ἤθησαν τοῦτον, ὡσπερ οὐκ αὐτοὶ λόγῳ συζῶντες, οὐδὲ προαιρέσεως συνόντες αὐτονομία. «Κτηνώδης γάρ, φησὶν, ἐγενόμην παρὰ σοί», καὶ τοῦτό ἐστι τὴν ψυχὴν τινα τὴν ἑαυτοῦ μισῆσαι καὶ ἀπολέσαι καὶ δι' ὧν ἀπόλλυσι σῶσαι, ὅταν οὕτως ἢ καινῇ κρατήσῃ κτίσις, καὶ ὁ καινὸς Ἀδὰμ παντάπασιν ἀποκρούσῃ τὸν παλαιόν, καὶ οὔτε γεννήσεως οὔτε ζωῆς οὔτε τελευτῆς οὐδὲν τῆς παλαιᾶς περιλειφθῆ ζύμης.

49 Καὶ γὰρ τῷ παλαιῷ μὲν ἀπὸ τῆς γῆς συνέστη τὸ σῶμα, ὁ δὲ νέος ἐκ Θεοῦ, φησὶν, ἐγεννήθη. Καὶ τῆς ζωῆς δὲ ἑκατέρας ἢ τράπεζα μαρτύριον ⁴⁶ ἑκατέρα· τὴν μὲν γὰρ ἀνῆκεν ἡ γῆ, τὸν δὲ καινὸν ἄνθρωπον ὁ ἐπουράνιος ἀπὸ τῶν οἰκείων τρέφει σαρκῶν. Διὰ ταῦτα καὶ ἀναλύοντες ὁ μὲν εἰς τὴν γῆν ἐπανῆλθεν, ἐξ ἧς προῆλθεν, ὁ δὲ εἰς τὸν Χριστὸν ἐχώρησεν, ὅθεν ἐλήφθη, καὶ τῇ τοῦ προσενεγκόντος ἀρχῇ κατ'ἀλληλον ἑκάτερος ποιεῖται τὴν τελευτήν· «οἶος γάρ, φησὶν, ὁ χοϊκός, τοιοῦτοι καὶ οἱ χοϊκοί, καὶ οἶος ὁ ἐπουράνιος, τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐπουράνιοι». Καὶ οὐ τῆς ψυχῆς ἕνεκα μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ· καὶ αὐτὸ γὰρ ἐπουράνιον, καθάπερ τὸ συναμφοτέρων ἐκεῖ χοϊκόν· ἢ τε γὰρ ψυχὴ τὰς χεῖρας οἰκεῖ τοῦ ἐπουρανίου τό τε σῶμα μέλος ἐκείνου, καὶ ψυχῆς μὲν οὐ μετέχει, τοῦ δὲ ζῶντος πνεύματος γέμει καὶ ζῆ μετὰ τὴν τελευτήν τῆς προτέρας ζωῆς οὐδ' ὅσον εἰπεῖν καλλίω, ἐπεὶ οὐ-

48 Πραγματικά με τὸ νὰ ἔχη ἔνωθῆ τόσο δυνατὰ με τὰ σώματα καὶ τὶς ψυχές ἀμέσως, δὲν ἔγινε Δεσπότης μόνο τῶν σωμάτων, ἀλλὰ καὶ τῶν ψυχῶν καὶ τῶν προαιρέσεων, καὶ ἐξουσιάζει τὴν ἀληθινὰ αὐτάρκη καὶ καθαρὰ βασιλεία, ὀδηγώντας τὴν αὐτὸς αὐτοβούλως, ὅπως ἡ ψυχὴ τὸ σῶμα καὶ ἡ κεφαλὴ τὰ μέλη. Ὅδηγοῦνται δὲ ὅσοι ἠθέλησαν νὰ στέρξουν τὸ ζυγὸ τοῦτο, σὰν νὰ μὴ συζοῦν αὐτοὶ με τὸ λογισμὸ καὶ σὰν νὰ μὴ συνευρίσκονται με τὴν αὐτονομία τῆς γνώμης. Διότι, λέγει, «ἔγινα κτηνώδης πλησίον σου»⁹⁹, καὶ αὐτὸ σημαίνει νὰ μισήσῃ κανεὶς τὴν ψυχὴν του καὶ νὰ τὴ χάσῃ καὶ χάνοντάς τὴν νὰ τὴ σώσῃ, ὅταν ἐπικρατήσῃ πλήρως ἡ νέα κτῆσις καὶ ὁ νέος Ἀδὰμ ἀποκρύψῃ ἐντελῶς τὸν παλαιό, ὅταν τίποτε ἀπὸ τὴν παλαιὰ ζύμη δὲν ἐπιβιώσῃ οὔτε τῆς γεννήσεως οὔτε τῆς ζωῆς οὔτε τοῦ θανάτου.

49 Τοῦ παλαιοῦ Ἀδὰμ τὸ σῶμα συστάθηκε ἀπὸ τὴ γῆ, ὁ δὲ νέος ἐγεννήθηκε, λέγει, ἀπὸ τὸν Θεό. Καὶ μαρτύριο καθεμιᾶς ἀπὸ τὰ δύο εἶδη ζωῆς εἶναι ἡ καθεμιὰ τράπεζα. Τὴν πρώτην παρήγαγε ἡ γῆ, τὸν καινὸ ἄνθρωπο τρέφει ὁ ἐπουράνιος με τὶς σάρκες του. Γι' αὐτὸ καὶ με τὸ θάνατο ὁ μὲν ἕνας ἐπανῆλθε στὴ γῆ ἀπὸ τὴν ὁποία προῆλθε, ὁ δὲ ἄλλος ἐπῆγε στὸ Χριστό, ἀπὸ ὅπου παραλήφθηκε, κι' ὁ καθένας εὐρίσκει τέλος κατάλληλο με τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ποῦ τὸν παρήγαγε· «ὁποῖος εἶναι ὁ χοϊκός, λέγει, τέτοιοι εἶναι οἱ χοϊκοί, καὶ ὁποῖος εἶναι ὁ ἐπουράνιος, τέτοιοι εἶναι καὶ οἱ ἐπουράνιοι»^{99α}. Καὶ ὄχι μόνο ἐξ αἰτίας τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ καὶ τοῦ σώματος, διότι καὶ αὐτὸ εἶναι ἐπουράνιο, ὅπως στὸν παλαιό Ἀδὰμ εἶναι καὶ τὰ δύο χοϊκά· ἐδῶ καὶ ἡ ψυχὴ κατοικεῖ στὰ χέρια τοῦ ἐπουρανίου καὶ τὸ σῶμα εἶναι μέλος ἐκείνου, καὶ δὲν μετέχει μὲν στὴ ψυχὴ, ἀλλὰ εἶναι γεμᾶτο ἀπὸ τὸ ζωντανὸ Πνεῦμα καὶ μετὰ τὸ τέλος τῆς προηγουμένης ζωῆς ζῆ ὅσο δὲν μπορεῖ

99. Ψαλμ. 73,22.

99α. Α' Κορ. 15,48.

δὲ ⁴⁷ ἀπέθανεν ἀληθῶς τὴν ἀρχὴν· «ἔδοξαν γάρ, φησὶ Σολομών, τεθνάναι», καὶ οὐ τοῖς εὖ φρονοῦσιν, «ἀλλ' ἐν ἀφρόνων ὀφθαλμοῖς». Καθάπερ γὰρ «ὁ Χριστὸς ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν οὐκέτι ἀποθνήσκει, θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει», οὕτω τὰ Χριστοῦ μέλη θάνατον οὐ μὴ θεωρήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα· πῶς γὰρ ἂν γεύσαιτο θανάτου τῆς ζώσης αἰεὶ καρδίας ἐξηρητημένα;

50 Εἰ δὲ κόνις τὸ ὁρώμενον καὶ πλεον οὐδέν, οὐ χρὴ θαυμάζειν. Ὁ μὲν γὰρ πλοῦτος ἔνδον, «ἢ ζωὴ γάρ, φησὶν, ὑμῶν κέκρυπται», ὁ δὲ θησαυρὸς ὀστράκινον σκεῦος· «ἔχομεν γὰρ τὸν πλοῦτον τοῦτον ⁴⁸ ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσι», Παῦλος εἶπεν· ὅθεν οἷς τὰ θύραζε φαίνεται μόνον, ὁ πηλὸς ἂν ὁρῶτο μόνος, τοῦ Χριστοῦ δὲ ⁴⁹ διαδειχθέντος, καὶ ἡ κόνις αὕτη τὸ οἰκεῖον ἐπιδείξεται κάλλος, ὅτε τῆς ἀστραπῆς ἐκείνης μέλος οὔσα φανεῖται καὶ προσαρμόσει τῷ ἡλίῳ καὶ τὴν ἀκτῖνα κοινὴν ἀφήσει. «Λάμπουσι γάρ, φησὶν, οἱ δίκαιοι ὡς ὁ ἥλιος ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς αὐτῶν», βασιλείαν τοῦ Πατρὸς τὴν ἀκτῖνα καλῶν ἐκείνην, καθ' ἣν ὤφθη μὲν αὐτὸς λάμπων τοῖς ἀποστόλοις, αὐτὴν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καθάπερ αὐτὸς φησιν, ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει θεασαμένοις ⁵⁰, λάμπουσι δὲ καὶ οἱ δίκαιοι ἐπὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης μίαν λαμπρότητα καὶ δόξαν, τῶν μὲν τῷ δέχεσθαι, τοῦ δὲ τῷ διδόναι φαιδρυνομένων.

51 Ὁ γὰρ ἄρτος οὗτος, τὸ σῶμα τοῦτο, ὅπερ ἐνθένδεν ἀπὸ τῆς τραπέζης ταύτης ἐκεῖ κομίζοντες ἤξουσι, τοῦ τό ἐστιν ὅπερ ἐπὶ τῶν νεφελῶν τότε φανεῖται πᾶσιν ὀφθαλμοῖς, καὶ δείξει τὴν ὥραν ἀνατολῆς καὶ δύσει δίκην ἀστραπῆς ἐν μιᾷ χρόνου ῥοπῇ· μετὰ ταύτης ζῶσιν οἱ μακάριοι τῆς ἀκτῖνος καὶ τελευ-

47. μηδ' G

48. τοῦτον παραλ. G

49. δὲ παραλ. G

50. θεασαμένους Ξ τεθεαμένους G

99β. Σοφ. Σολ. 3,2.

1. Ρωμ. 6,9.

2. Κολ. 3,2.

κάνεις να έκφραση καλύτερα, έπειδή ούτε απέθανε αληθινά κατ' αρχήν· «έφάνηκε, λέγει ο Σολομών, ότι απέθαναν», αυτό όμως όχι για τους σώφρονες, «άλλά στους όφθαλμούς τών άφρόνων»^{99β}. Όπως δηλαδή «ο Χριστός αναστάς εκ νεκρών δεν άποθνήσκει πλέον, ο θάνατος δεν τον κυριεύει πλέον»¹, έτσι τά μέλη του Χριστού δεν θα ίδουν θάνατον στον αιώνα· πώς πραγματικά θα ήμποροῦσαν να γευθοῦν θάνατο, αφού έξαρτῶνται από την παντοτινά ζωντανή καρδιά;

50 Έάν δέ αυτό που βλέπομε είναι σκόνη και τίποτε παραπάνω, δεν χρειάζεται να θαυμάζωμε. Ο πλοῦτος είναι έσωτερικά, «ή ζωή σας, λέγει, είναι κρυμμένη»², ο δέ θησαυρός είναι όστράκινο σκεῦος, «έχομε τον πλοῦτο σε όστράκινα σκεῦη», εἶπε ο Παῦλος³. Έπομένως από εκείνους στους οποίους φαίνονται μόνο τά έξωτερικά θα έβλεπόταν μόνο ο πηλός, αφού όμως παρουσιασθῆ ο Χριστός, και αυτή ή σκόνη θα έπιδείξη τό κάλλος της, όταν θα φανῆ ότι είναι μέλος τῆς άστραπῆς εκείνης και θα προσαρμοσθῆ στον ήλιο και θ' άφήση κοινή με αυτόν άκτίνα. «Θα λάμψουν, λέγει, οί δίκαιοι σαν ο ήλιος στη βασιλεία του Πατρός τους»⁴. Βασιλεία Πατρός ονομάζει εκείνη την άκτίνα, κατά την όποία έφάνηκε αυτός λάμποντας στους άποστόλους που, καθώς λέγει αυτός, αντίκρυσαν τή βασιλεία του Θεού να έχη έλθει δυναμικά⁵, θα λάμψουν δέ και οί δίκαιοι εκείνη την ήμέρα μία λαμπρότητα και δόξα, φαιδρυνόμενοι, αυτοί με τό να δέχωνται, αυτός με τό να δί-
δη.

51 Πραγματικά αυτός ο άρτος, τό σῶμα τό όποιο θα φθάσουν φέροντας εκεί από αυτή την τράπεζα έδώ, αυτό είναι που θα φανῆ τότε επάνω στις νεφέλες από όλους τους όφθαλμούς και θα δείξη τό κάλλος του σε ανατολή και δύσι σε μία ροπή χρόνου σαν άστραπή· με αυτή την άκτίνα ζοῦν οί μακάριοι και,

3. Β' Κορ. 4,7.

4. Ματθ. 13,43.

5. Μάρκ. 9,1.

τώντων τὸ φῶς οὐκ ἀποχωρεῖ. Φῶς γὰρ δικαίοις διαπαντός, καὶ πρὸς τὴν ζωὴν ἐκείνην τούτῳ λάμποντες ἀφικνοῦνται, ᾧ τὸν αἰὲ συνῆσαν χρόνον, ἐπ' ἐκεῖνο τηνικαῦτα τρέχοντες. Ὁ γὰρ ἐκάστῳ συμβήσεται τότε τῶν ἀναβιωσομένων⁵¹, ὅστ' αἰ καὶ μέρη καὶ μέλη τῆ κεφαλῆ συνιόντα τὴν δλότητα τῷ σώματι διασώζειν, τοῦτο καὶ τῷ Σωτῆρι Χριστῷ, τῆ πάντων κοινῆ κεφαλῆ. Καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν νεφελῶν ἀστράψασα μόνον τὰ οἰκεῖα πανταχόθεν ἀπολήφεται μέλη, Θεὸς ἐν μέσῳ θεῶν, ὠραῖος ὠραίου κορυφαῖος χοροῦ, καὶ καθάπερ τὰ μετέωρα βάρη τῶν δεσμῶν τῶν ἐπεχόντων ραγέντων ἐπὶ τὴν γῆν χωρεῖ καὶ τὸν μέσον εὐθύς ἐζήτησε τόπον, ὡς δὲ καὶ τὰ σώματα τοῖς ἁγίοις προσήλωται μὲν τῆ γῆ, τῆ φθορᾶ δεθέντα καὶ τυραννούμενα μένει, καὶ διὰ τοῦτο («στενάζομεν, φησὶν, ἐν τῷ σκῆνει»), φανείσης δὲ τῆς ἐλευθερίας ἀκρατήτῳ φορᾶ πρὸς τὸν Χριστὸν ἵεται τὸν οἰκεῖον κομιζόμενα τόπον. Ὅθεν ὁ Παῦλος ἄσχετον δεικνὺς εἶναι τὸν δρόμον ἐκεῖνον, ἀρπαγὴν τὸ πρᾶγμα καλεῖ, («ἀρπαγησόμεθα γὰρ, φησὶν, ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἄερα») καὶ ὁ Σωτῆρ παραλαμβάνεσθαι φησιν αὐτούς, («τότε δύο, λέγων, ἔσονται ἐν τῷ ἄγρῳ, ὁ εἷς παραλαμβάνεται καὶ ὁ εἷς ἀφίεται»), ἐκεῖνο σημαίνων, ὡς οὐδὲν ἀνθρώπινον οὐδὲ παρ' αὐτῶν, ὥστε καὶ σχολῆ τινα χώραν εἶναι, ἀλλ' αὐτὸς ἐλκύσει, αὐτὸς ἀρπάσει, ὃν οὐκ ἐνὶ χρόνῳ δουλεύειν.

52 Καθάπερ γὰρ ἐξ ἀρχῆς οὐκ ἀνέμεινε ζητηθῆναι παρ' αὐτῶν, ἀλλ' αὐτὸς ἐζήτησε πλανωμένους, καὶ τὴν ὁδὸν ὑποδείξας ἔπειτα βαδίζει μὴ δυναμένους ἀνελόμενος ἐπὶ τῶν ὤμων ἐκόμισε καὶ πίπτοντας ἀνεκαλεῖτο καὶ ραθυμοῦντας ἐπηνορθοῦτο καὶ ἀποχωροῦντας παρεκάλει, καὶ ὅλως περὶ τῆς σωτηρίας αὐτοῖς διετέλεσεν ἐνοχλῶν· οὕτω καὶ τότε τὸν τελευταῖον πρὸς αὐτὸν τρέχοντας δρόμον αὐτὸς ἀναστήσει καὶ πετομένοις αὐτὸς ἐργάσε-

51. ἀναβιωσκομένων IG

6. Β' Κορ. 5,4.

7. Α' Θεσσ. 4,14.

8. Ματθ. 24,28.

ὅταν ἀποθάνουν, τὸ φῶς δὲν ἀποχωρεῖ. Διότι τὸ φῶς παρακολουθεῖ διαπαντὸς τοὺς δικαίους οἱ ὅποιοι φθάνουν στὴ ζωὴ ἐκείνη λάμποντας μὲ αὐτό, τρέχοντας τώρα σ' ἐκεῖνο μὲ τὸ ὅποιο συνυπῆρχαν ὅλον τὸ χρόνο. "Ὅ,τι θὰ συμβῆ τότε στὸν καθένα ἀπὸ τοὺς μέλλοντας νὰ ἀναβιώσουν, συνένωσις ὁστῶν καὶ μορίων καὶ μελῶν γιὰ νὰ ἀποκαταστήσουν τὴν ὁλότητα τοῦ σώματος, αὐτὸ θὰ συμβῆ καὶ στὸ Σωτῆρα Χριστό, τὴν κοινὴ κεφαλὴ ὅλων. Ἀφοῦ ἀπλῶς ἀστράπη ἐπάνω στὶς νεφέλες ἢ κεφαλὴ, θὰ συγκεντρώσῃ ἀπὸ παντοῦ τὰ μέλη της, Θεὸς ἀνάμεσα σὲ θεοὺς, ὠραῖος κορυφαῖος ὠραίου χοροῦ, καὶ ὅπως τὰ μετεωριζόμενα βάρη, ὅταν διαρραγοῦν οἱ δεσμοὶ ποὺ τὰ συγκρατοῦν, στρέφονται πρὸς τὴ γῆ καὶ ἀναζητοῦν ἀμέσως τὸ μέσο σημεῖο στὸ ἔδαφος, ἔτσι καὶ τὰ σώματα τῶν ἁγίων, μένουν στὴ γῆ προσηλωμένα, δεμένα μὲ τὴ φθορὰ καὶ τυραννούμενα, καὶ γι' αὐτό, λέγει, «στενάζομε στὸ σκῆνος»⁶, ὅταν δὲ φανῆ ἡ ἐλευθερία, ὁρμοῦν μὲ ἀκράτητη φορὰ πρὸς τὸ Χριστὸ γιὰ νὰ καταλάβουν τὸν τόπο τους. Γι' αὐτὸ ὁ Παῦλος δεικνύοντας ὅτι ὁ δρόμος ἐκεῖνος εἶναι ἀσυγκράτητος, ὀνομάζει τὸ πρᾶγμα ἄρπαγῆ, διότι, λέγει, «θ' ἄρπαγοῦμε στὶς νεφέλες γιὰ συνάντησι τοῦ Κυρίου στὸν ἀέρα»⁷ καὶ ὁ Σωτῆρ λέγει ὅτι παραλαμβάνονται, «τότε θὰ εἶναι στὸν ἀγρὸ δύο, ὁ ἓνας θὰ παραληφθῆ καὶ ὁ ἄλλος θὰ ἐγκαταλειφθῆ»⁸, ἐννοώντας ὅτι δὲν ὑπάρχει καμμία ἀνθρωπίνη δύναμις ἢ μέσο, ὥστε νὰ ἐπιβραδυνθῆ, ἀλλ' αὐτὸς θὰ ἐλκύσῃ, αὐτὸς θὰ ἄρπάσῃ, αὐτὸς ποὺ δὲν ὑπόκειται στὸ χρόνο.

52 Τὴν πρώτη φορὰ δὲν περίμενε νὰ ἀναζητηθῆ ἀπὸ αὐτοῦς, ἀλλ' αὐτὸς τοὺς ἀναζήτησε περιπλανωμένους καὶ ἔπειτα δεικνύοντας τὸ δρόμο, ἐπειδὴ δὲν ἤμποροῦσαν νὰ βαδίζουν, τοὺς ἐπῆρε στοὺς ὤμους καὶ τοὺς μετέφερε, καὶ ὅταν ἐπιπταν τοὺς ἐξανασήκωνε, ὅταν ἐραθυμοῦσαν τοὺς διώρθωνε καὶ ὅταν ἀποχωροῦσαν τοὺς προσκαλοῦσε, καὶ συνεχῶς ἐπέμενε ἀπὸ κάθε ἄποψι γιὰ τὴ σωτηρία τους. Ἔτσι καὶ τότε ποὺ θὰ τρέχουν τὸν τελευταῖο πρὸς αὐτὸν δρόμο θὰ τοὺς ἀναστήσῃ ὁ ἴδιος καὶ αὐτὸς θὰ τοὺς κατασκευάσῃ τὰ πτερὰ γιὰ νὰ

ται τὸ πτερόν. Διὰ τοῦτο καὶ ἀετοὺς αὐτοὺς ⁴² ἀπεκάλει συνιόν-
τας ἐπὶ τὸ πτώμα, «ὅπου γάρ, φησί, τὸ πτώμα, ἐκεῖ συναχθή-
σονται οἱ ἀετοί». Καὶ γὰρ ἀπὸ τραπέζης ἐπὶ τράπεζαν ἤξουσι,
τῆς ἔτι καλυπτομένης ἐπὶ τὴν ἤδη φανερομένην ἀπὸ τοῦ ἄρ-
του ἐπὶ τὸ πτώμα.

53 Νῦν μὲν γὰρ ἄρτος ἐστὶν αὐτοῖς ὁ Χριστός, τὴν ἀνθρωπείαν ἔτι
ζῶσι ζωὴν, καὶ πάσχα, διαβαίνουσι γὰρ ἐνθένθεν ἐπὶ τὴν ἐν οὐ-
ρανῷ πόλιν· ὅτε δὲ «ἀλλάξουσιν ἰσχύν, πτεροφνήσουσιν ὡς ἀε-
τοί», ὁ θαυμαστός φησιν Ἡσαΐας, τότε δὲ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ πτώ-
ματος καθοδοῦνται καθαρῶ παραπετασμάτων. Ὁ καὶ δηλῶν
ὁ μακάριός φησιν Ἰωάννης, «ὀψόμεθα αὐτὸν καθὼς ἐστίν»·
οὔτε γὰρ ἄρτος ἐστὶν αὐτοῖς ὁ Χριστός ⁵³ τῆς ἐν σαρκὶ ζωῆς πε-
πανμένης, οὔτε πάσχα μένουσιν ἤδη, τοῦ πτώματος δὲ πολλὰ φέ-
ρει· καὶ γὰρ μετὰ τῶν στιγμάτων αἱ χεῖρες καὶ τὰ ἴχνη τῶν ἤλων
οἱ πόδες ἔχουσι, καὶ τὸν τύπον ἔτι φέρει τοῦ δόρατος ἢ πλευ-
ρᾶ.

54 Τοῦτο τὸ δεῖπνον ἐπ' ἐκεῖνο φέρει τὸ πτώμα, τούτου χωρὶς ἀ-
μήχανον ἐκεῖνο λαβεῖν, οὐχ ἦττον ἢ τὸν ἐκκοπέντα τοὺς ὀφθαλ-
μοὺς τοῦ φωτὸς εἰς πείραν ἐλθεῖν. Εἰ γὰρ οὐκ ⁵⁴ ἔχουσι ζωὴν
ἐν ἑαυτοῖς οἱ τοῦτο μὴ δειπνοῦντες τὸ δεῖπνον, νεκρῶν μελῶν
ἀθάνατος πῶς ἂν γένοιτο κεφαλὴ; Μία μὲν γὰρ ἡ τῆς τραπέζης
δύναμις, εἷς δὲ ἐστιῶν ἐν ἑκατέρῳ τῶν κόσμων, καὶ τοῦτο μὲν
ἐστὶν ὁ νυμφών, τοῦτο δὲ ἢ πρὸς τὸν νυμφῶνα παρασκευή, τοῦτο
δὲ αὐτὸς ὁ νυμφίος. Ὅθεν τοῖς μὴ μετὰ τούτων ἀπεληλυθόσι

52. αὐτοὺς παραλ. G

53. Χριστός παραλ. G

54. οὐκ παραλ. G

- πετάξουν. Γι' αὐτὸ καὶ τοὺς ἀποκαλοῦσε ἀετοὺς συγκεντρωμένους ἐπάνω στὸ πτῶμα· «ὅπου εἶναι τὸ πτῶμα, λέγει, ἐκεῖ θὰ μαζευθοῦν οἱ ἀετοί»⁹. Πραγματικὰ θὰ φθάσουν ἀπὸ τράπεζα σὲ τράπεζα, ἀπὸ τὴν τράπεζα ποὺ ἀκόμη καλύπτεται σ' αὐτὴν ποὺ ἤδη φανερώνεται, ἀπὸ τὸν ἄρτο στὸ σῶμα¹⁰.
- 53 Τώρα γι' αὐτοὺς ὁ Χριστὸς εἶναι ἄρτος, ἀφοῦ ζοῦν τὴν ἀνθρωπίνη ζωὴ ἀκόμη, εἶναι ἐπίσης πασχαλινὸ δεῖπνο, ἀφοῦ διαβαίνουν ἀκόμη ἀπὸ ἐδῶ πρὸς τὴν οὐράνια πόλι¹¹. Ὅταν ὁμως «ἀλλάξουν δύναμι θ' ἀποκτήσουν πτερὰ σὰν ἀετοί»¹², λέγει ὁ θαυμαστὸς Ἡσαΐας, τότε δὲ θὰ καθήσουν ἐπάνω στὸ ἴδιο τὸ σῶμα, καθαρὸ ἀπὸ παραπετάσματα. Αὐτὸ δηλώνοντας ὁ μακάριος Ἰωάννης λέγει, «θὰ τὸν ἰδοῦμε ὅπως εἶναι»¹³· διότι ὁ Χριστὸς δὲν εἶναι γι' αὐτοὺς ἄρτος, ἀφοῦ ἔπαυσε ἡ σαρκικὴ ζωὴ, καὶ δὲν περιμένουν πλέον πάσχα, ἀλλὰ ἔχει πολλὰ στοιχεῖα τοῦ σώματος· διότι τὰ χέρια εἶναι μὲ τὰ στίγματα καὶ τὰ πόδια ἔχουν τὰ ἴχνη τῶν καρφιῶν καὶ ἡ πλευρὰ φέρει ἀκόμη τὸ σημάδι τῆς λόγχης.
- 54 Αὐτὸ τὸ δεῖπνο φέρει πρὸς ἐκεῖνο τὸ σῶμα, χωρὶς αὐτὸ εἶναι ἀδύνατο νὰ λάβη κανεὶς ἐκεῖνο ὄχι ὀλιγώτερο ἀπὸ ὅ,τι μπορεῖ ν' ἀντιληφθῆ τὸ πῦρ αὐτὸς ποὺ τοῦ ἐξωρύχθησαν οἱ ὀφθαλμοί. Ἐάν αὐτοὶ ποὺ δὲν μετέχουν σ' αὐτὸ τὸ δεῖπνο δὲν ἔχουν μέσα τους ζωὴ, πῶς θὰ ἠμποροῦσε νὰ γίνῃ ἀθάνατος ἡ κεφαλή νεκρῶν μελῶν; Διότι ἡ δύναμις τῆς τραπέζης εἶναι μία, ἕνας εἶναι ὁ ἐστιάτωρ στὸν καθένα ἀπὸ τοὺς δύο κόσμους· καὶ ἐδῶ εἶναι ὁ νυμφῶν, ἐδῶ εἶναι ἡ προετοιμασία γιὰ τὸ νυμφῶνα, ἐδῶ εἶναι ὁ ἴδιος ὁ νυμφίος. Ἐπομένως αὐτοὶ ποὺ

10. Τὸ κείμενο ἔχει τὸν ὄρο πτῶμα, τῆς ὁποίας ὁμως ἡ ἔννοια ἔχει στοιχεῖα καὶ ἀπὸ τοὺς δύο ὄρους, πτῶμα καὶ σῶμα.

11. Πάσχα ἐβραϊκὰ σημαίνει διάβασι καὶ ἐπάνω στὴν ἔννοια αὐτὴ στηρίζεται ἡ ἀνάπτυξις τοῦ θέματος στὸ σημεῖο τοῦτο.

12. Ἡσ. 40,31.

13. Α' Ἰω. 3,2.

τῶν δώρων πρὸς τὴν ζωὴν ἔσται πλέον οὐδέν· οἷς δὲ ὑπῆρξε καὶ λαβεῖν τὴν χάριν καὶ σῶσαι, καὶ εἰς ⁵⁵ τὴν χαρὰν εἰσῆλθον τοῦ Κυρίου αὐτῶν καὶ τῷ νυμφίῳ συνεισῆλθον εἰς τὸν νυμφῶνα καὶ τῆς ἄλλης ἀπήλαυσαν τῆς ἐν τῷ δείπνῳ τρυφῆς, οὐ τηνικαῦτα τυχόντες, ἀλλ' ὁ κομίζοντες ἦλθον, τούτου διαδειχθέντος καθαρώτερον αἰσθανόμενοι. Καὶ οὗτος ὁ λόγος, καθ' ὃν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐντὸς ἡμῶν ἔστιν.

θα ἀπέλθουν χωρὶς αὐτὰ τὰ δῶρα δὲν θα ἔχουν τίποτε πλέον γιὰ τὴ ζωὴ. Ὅσοι δὲ πραγματικὰ ἔλαβαν τὴ χάρι καὶ τὴ διατήρησαν, αὐτοὶ καὶ στὴ χαρὰ τοῦ Κυρίου τους εἰσῆλθαν καὶ μὲ τὸ νυμφίο μαζί ἐμπῆκαν στὸ νυμφῶνα ¹⁴ καὶ τὴν ἄλλη διασκέδασι στὸ δεῖπνο ἀπήλαυσαν, ποὺ δὲν εὗρηκαν τώρα γιὰ πρώτη φορά, ἀλλὰ ἐδοκίμασαν καθαρῶτερα μὲ τὴ φανέρωσι τοῦ Χριστοῦ αὐτὸ ποὺ ἔφεραν μαζί τους.

---

14. Λουκᾶ 17,21.

ΛΟΓΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

Τίνα συντέλειαν αὐτῇ παρέχεται
ἢ καθιέρωσις τοῦ ἱεροῦ
θυσιαστηρίου

1 Τῶν μὲν ἱερῶν μυστηρίων οὗτος ὁ λόγος, καὶ ταύτην ἡμῖν ἔχει πρὸς τὴν ἀληθῆ ζωὴν τὴν παρασκευήν. Ἐπεὶ δὲ τὸ θυσιαστήριον πάσης ἐστὶν ἀρχὴ τελετῆς, ἂν τε δειπνεῖν ἂν τε χρῖσμα δέη λαμβάνειν, καὶ μὴν καὶ ἱεράσασθαι καὶ τοῦ λουτροῦ τὰ τελεώτατα μετασχεῖν, εἴ τι καὶ αὐτὸ πρὸς τοῖς εἰρημένοις καὶ τὴν πηγνῦσαν αὐτὸ τελετὴν, ὡς οἰοί τέ ἐσμεν, θεωρήσομεν, μὴ ἂν οἶμαι περιεργον οὐδὲν ποιῆσαι μηδὲ παρέλκον· τὸν λόγον μὲν οὖν τελεώτερον οὕτως ἂν εἶημεν ἀποδεδωκότες, ὡς ἂν περὶ τῆς τῶν μυστηρίων κρηπίδος ἢ ρίζης ἢ ὅ,τι καὶ χρῆ καλέσαι διεξεληθόντες. Καὶ τοίνυν ἃ παρὰ τῶν τοῦ τελούντος χειρῶν γίνεται, καὶ ἃ τὸ θυσιαστήριον καθίστησιν, ἐξῆς ἐκτεθέντων ἀπάντων, ἕκαστον ἔπειτα τίνος ἐστὶν ἀίνιγμα καὶ ὅ,τι φέρει, σκοπῶμεν.

2 Πρῶτα μὲν οὖν ὀθόνας περιθέμενος ὁ ἱεράρχης λευκὰς καὶ καταδήσας ἐπὶ τε τῶν χειρῶν καὶ τοῦ λοιποῦ σώματος, τῷ Θεῷ προσπίπτει κατακλιθεὶς, οὐ κατὰ ψилоῦ τοῦ ἐδάφους, καὶ δεηθεὶς τὸ ζητούμενον πέρας λαβεῖν αὐτῷ τὴν σπουδὴν ἐπὶ τὸ ἔργον ἀνίσταται, καὶ τὴν τράπεζαν κειμένην ἀνελόμενος καθιδρῦει καὶ πήγνυσιν, οὐ κελεύων μόνον, ἀλλὰ καὶ χεῖρας εἰσάγων. Τεθεῖσαν δὲ θερμοῖς ἀποκλυσάμενος ὕδασιν, οἷς ἠϋξάτο μὴ ρύπου φαινομένου μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀπὸ τῶν δαιμόνων προστροπῆς καθάρσιον δύναμιν ἔχειν· εἶτα μυρίζει οἴνου τε χέων αὐτῇ τοῦ καλλίστου καὶ μύρου στακτοῦ ρόδων, οἶμαι, πεποιημένου, μετὰ δὲ

ΛΟΓΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

Ποιά ὠφέλεια παρέχει στήν ἐν
Χριστῷ ζωή ὁ ἁγιασμός τοῦ
ἱεροῦ θυσιαστηρίου

1 Αὐτό εἶναι τὸ νόημα τῶν ἱερῶν μυστηρίων καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ βοήθεια ποῦ προσφέρουν γιά τήν ἀληθινὴ ζωή. Ἐπειδὴ δὲ τὸ θυσιαστήριο εἶναι ἡ ἀρχὴ κάθε τελετῆς, εἴτε δεῖπνο εἴτε χρῖσμα χρειάζεται νὰ λάβη κανεὶς, εἴτε νὰ ἱερωθῆ εἴτε νὰ μετὰσχη τῆς τελειωτικῆς ἐνεργείας τοῦ λουτροῦ, θὰ ἐνόμιζα ὅτι δὲν εἶναι περίεργο οὔτε περιττὸ πέρα ἀπὸ τὰ λεχθέντα νὰ ἐξετάσωμε ὅσο μᾶς εἶναι δυνατὸ καὶ αὐτὸ καὶ τὴν τελετὴ ποῦ τὸ καθιερώνει. Πραγματευόμενοι λοιπὸν γιά τῶν μυστηρίων τὸ θεμέλιο ἢ τὴν κρηπίδα ἢ ὅτιδήποτε ἄλλο πρέπει νὰ τὸ ὀνομάσωμε, θὰ καθιστούσαμε τὴν ἔκθεσι τελειότερα. Ἄφοῦ λοιπὸν ἐκθέσωμε μὲ τὴν σειρά ὅλα ὅσα γίνονται μὲ τὰ χέρια τοῦ τελεστοῦ καὶ ὅσα ἐπιτελεῖ τὸ θυσιαστήριο, ἄς ἐξετάσωμε ἔπειτα τίνος τύπος εἶναι τὸ καθένα καὶ ποιοδὸ νόημα ἔχει.

2 Πρῶτα λοιπὸν ὁ ἱεράρχης, περιβεβλημένος μὲ λευκὰ σινδόνια καὶ δεμένος στὰ χέρια καὶ στὸ ὑπόλοιπο σῶμα, προσπίπτει στὸ Θεὸ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ὄχι βέβαια γυμνοῦ, καὶ ἀφοῦ δεηθῆ νὰ λάβη τὸ ποθούμενο πέρας ἢ προσπάθεια, σηκώνεται γιά τὸ ἔργο, ἀνυψώνει τὴν τράπεζα ποῦ κεῖται κάτω, τὴν τοποθετεῖ καὶ τὴ στερεώνει, ὄχι μόνο μὲ παραγγέλματα ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ χέρια του. Ἄφοῦ δὲ τοποθετηθῆ, τὴν πλύνει μὲ ζεστὰ νερά, ἐπάνω στὰ ὁποῖα εὐχήθηκε ν' ἀποκτήσουν καθαρτικὴ δύναμι, ὄχι μόνο γιά τὴ φαινόμενη ἀκαθαρσία ἀλλὰ καὶ γιά τὸ ἀπὸ τοὺς δαίμονες μίasma. Ἐπειτα ραντίζει χύνοντας σ' αὐτὴν μύρο καμωμένο, ὅπως νομίζω, ἀπὸ ροδόσταγμα, καὶ

ταῦτα τὸ ἱερόν μύρον ἐπάγει καὶ χρίει, τρίτον γράφων ἐπ' αὐτῆς τὸν σταυρὸν καὶ τῷ Θεῷ τὸ προφητικὸν ἄδων ἄσμα τὸ πολυμνητον. Εἶτα λευκῇ περικαλύψας ὀθόνη πέπλοις τε τιμίοις ἐπικοσμεῖ, καὶ τούτοις ὀθόνας ἄλλας ἐφαπλοῖ, τῷ θείῳ μύρῳ τὸν τῆ τραπέζῃ δεῖ τοῖς πίναξιν ἀμέσως ὑποκειῖσθαι τοῖς ἱεροῖς.

3 Καὶ οὕτω ταῦτα τελέσας, λύει μὲν καὶ περιδύεται τὰς ὀθόνας, αὐτὸς δὲ τὴν ἱεραρχικὴν ἔχων στολὴν ἐπὶ τινα γείτονα τῶν ἱερῶν ἔξεισιν οἴκων. Ὅθεν ἁγίων μαρτύρων ὅστ' αὐτῶν λαβὼν εἰς τοῦτ' αὐτῷ παρεσκευασμένα καὶ θεῖς ἐπὶ θατέρου τῶν ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου πινάκων, ἐν ᾧ τὸ φρικτὸν τίθησι δῶρον, καὶ καλύψας, οἷς ἐκεῖνο καλύπτει, μάλα τε σεμνῶς ἀναιρεῖται καὶ κομίσας ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐπὶ τὸν ἁγιαζόμενον πρόεισιν οἶκον, λαμπάσι καὶ ἄσμασι καὶ θυώμασι καὶ μύροις τὴν πρόοδον πολλῶν κοσμώντων αὐτῷ, καὶ οὕτω χωρῶν, ἐπεὶ καταλάβοι τὸν νεῶν καὶ πρὸς αὐτῷ γένοιτο, ἴσταται μὲν πρὸ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, κελεύει δὲ τοῖς ἔνδον¹ τὰς πύλας ἀνοίγειν τῷ τῆς δόξης Βασιλεῖ, καὶ αὐτὰς τοῦ Δαβὶδ εἰπὼν τὰς φωνὰς καὶ παρὰ τῶν ἔνδον ἀκούσας, ἃς ἐκεῖνος τοὺς ἀγγέλους λέγοντας ἀλλήλοις εἰσάγει τοῦ Σωτῆρος εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνιόντος, τῶν θυρῶν ἀναπεταννυμένων εἴσεισι τὸ ἱερόν, σκεῦος ἐκεῖνο συγκεκαλυμμένον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔχων.

4 Ἐπειδὴν δὲ εἴσω τοῦ θυσιαστηρίου καὶ πρὸς αὐτῇ γένηται τῆ τραπέζῃ κατατίθεται μὲν ἐπ' αὐτῆς καὶ ἀνακαλύπτει, τὸν δ' ἐγκείμενον αὐτῷ πλοῦτον ἀναιρεῖται μὲν ἐκεῖθεν, ἐντίθησι δὲ θησαυρῷ τῷ μεγέθει τῶν ἐντιθεμένων συμμέτρῳ, καὶ μετὰ τοῦ-

1. ἔνδον πυλῶν G

1. Ἦσ. 6,3, «ἅγιος ἅγιος ἅγιος».

στη συνέχεια προσθέτει τὸ ἱερὸ μύρο καὶ χρίει, χαράσσοντας ἐπάνω σ' αὐτὴ τρεῖς φορές τὸ σταυρὸ καὶ ψάλλοντας στὸ Θεὸ τὸ πολυύμνητο προφητικὸ ἄσμα, τὸ τρισάγιο ¹. Τέλος σκεπάζοντάς την μὲ λευκὸ σινδόνι τὴν στολίζει μὲ πολύτιμα πέπλα καὶ ἐπάνω σ' αὐτὰ ἀπλώνει ἄλλα σινδόνια, ἀλειμμένα μὲ θεῖο μύρο κατὰ τὸν τρόπο τῆς τραπέζης, τὰ ὅποια στρώνονται τελευταῖα καὶ πρέπει νὰ εἶναι τὸ ἄμεσο ὑπόστρωμα στὰ ἱερὰ δισκάρια.

3 Καὶ ἀφοῦ τελέση αὐτὰ μὲ τέτοιον τρόπο, λύνει καὶ ἐκδύεται τὰ σινδόνια καὶ φορώντας τὴν ἱεραρχικὴ στολὴ ἐξέρχεται σ' ἓνα γειτονικὸ πρὸς τὸν ἱερὸ οἶκο κτήριο. Ἀφοῦ πάρῃ ἀπὸ ἐκεῖ ὅστ' ἄγιων μαρτύρων παρασκευασμένα ἀπὸ αὐτὸν γιὰ τὸ σκοπὸ τοῦτο καὶ τὰ τοποθετήσῃ στὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δισκάρια τοῦ θυσιαστηρίου, στὸ ὅποιο βάλλει τὸ φρικτὸ δῶρο τῆς εὐχαριστίας, καὶ τὸ καλύψῃ μὲ ὅ,τι καλύπτει τὰ δῶρα, τὰ σηκώνει μὲ ἰδιαιτέρα εὐλάβεια, τὰ φέρει ἐπάνω στὴν κεφαλὴ καὶ προχωρεῖ πρὸς τὸν ἁγιαζόμενον ναό, ἐνῶ πολλοὶ συνοδοὶ κοσμοῦν τὴν πορεία του μὲ λαμπάδες καὶ ἄσματα, θυμιάματα καὶ μύρα. Καὶ προχωρώντας ἔτσι, μόλις φθάσῃ στὸ ναὸ καὶ πλησιάσῃ, στέκεται ἐμπρὸς στὶς κλεισμένες θύρες καὶ παραγγέλει στοὺς εὐρισκομένους μέσα νὰ ἀνοίξουν τὶς πύλες στὸ βασιλέα τῆς δόξης καὶ ἀφοῦ εἰπῆ τὰ λόγια τοῦ Δαβὶδ αὐτούσια καὶ ἀκούσῃ ἀπὸ τοὺς εὐρισκομένους μέσα τὰ λόγια πού ὁ Δαβὶδ εἰσάγει νὰ λέγουν μεταξύ τους οἱ ἄγγελοι ², ὅταν ὁ Σωτὴρ ἀνέρχεται στὸν οὐρανό, ἀνοίγουν οἱ θύρες καὶ εἰσέρχεται στὸ ἱερό, ἔχοντας ἐπάνω στὴν κεφαλὴ ἐκεῖνο τὸ καλυμμένο σκεῦος.

4 Ὄταν δὲ εἰσέλθῃ στὸ θυσιαστήριο καὶ πλησιάσῃ στὴν τράπεζα, κατεβάζει τὸ σκεῦος ἐπάνω σ' αὐτὴν καὶ τὸ ξεσκεπάζει, σηκώνει ἀπὸ ἐκεῖ τὸν περικλειόμενον πλοῦτο καὶ τὸν τοποθετεῖ μέσα σὲ θήκη σύμμετρη μὲ τὸ μέγεθος τῶν περικλειόμενων λειψάνων. Ἐπειτα, ἀφοῦ ἐπιχύσῃ σ' αὐτὰ τὸ πανάγιο

2. Ψαλμ. 23,7ε.

το τὸ μύρον αὐτοῖς τὸ παναγέστατον ἐπιχέας ὑπὸ τὴν τράπεζαν ἀποτίθεται τὴν ἱεράν. Τούτων δὲ οὕτω κατεσκευασμένων ὁ μὲν οἶκος προσευχῆς οἶκος, ἡ τράπεζα δὲ πρὸς τὴν θυσίαν ἔχει καὶ παρεσκευάσται καὶ θυσιαστήριόν ἐστὶν ἀτεχνῶς.

5 Τὸν δὲ λόγον, ἀνθ' ὅτου τούτων τελουμένων ἐκείνο γίνεται καὶ τοῖς τῷ ἱερεῖ πεπραγμένοις τὸ τοιαῦτα δύνασθαι τὴν οἰκίαν καὶ τὴν τράπεζαν ἀπαντᾶ² λέγωμεν ἤδη, θεωροῦντες ἕκαστα.

6 Ἡ μὲν οὖν ἀναβολὴ καὶ τὸ οὕτως ἐσκευασμένον ἐπὶ τὴν τελετὴν ἀφίχθαι τὸν ἱεράρχην, τοῦ κατὰ τὸν ἄνθρωπον θυσιαστηρίου γράφει τὸν τύπον· τὸ γὰρ πᾶσαν ἀποनिψάμενον πονηρίαν καὶ ὑπὲρ χιόνα λευκανθέντα, Δαβὶδ εἶπε, συνελεῖν ἑαυτὸν καὶ συμπτύξαι καὶ πρὸς ἑαυτὸν νεῦσαι τὸν ἄνθρωπον, Θεὸν ἐνοικίζει καθαρῶς τῇ ψυχῇ καὶ θυσιαστήριον ἐργάζεται τὴν καρδίαν. Τούτων γὰρ σημεῖα, τοῦ μὲν, τὸ λευκὴν εἶναι καὶ λάμπουσαν αὐτῷ τὴν ἀναβολήν, ἐκείνου δέ, τὸ πανταχόθεν πρὸς αὐτὸν ἐπεστράφθαι καὶ συνεπτύχθαι τῷ σώματι· καὶ οὕτω δι' ὧν ἕξεστιν ἐν ἑαυτῷ πρὸ τοῦ τεμένους τὸ θυσιαστήριον δείξας, ἔπειτα τῷ τεμένει τὴν τελοῦσαν δίδωσι χεῖρα, μάλιστα μὲν ἐπεὶ καὶ τεχνῶν τοῖς προΐσταμένοις καὶ ὅλως ὄτιοῦν ἐργάζεσθαι δυναμένοις πρὸ τῶν χειρῶν ἀφ' ἑαυτοῦ συνέστησε τὸ ἔργον ὁ λογισμός· καὶ ὁ μὲν δὲ συνεστήσατο κανόνα ταῖς χερσὶν ἔδωκεν, αἱ δὲ ἐπὶ τῆς ὕλης ἔδειξαν. Καὶ μὴν καὶ ζωγράφους ἔστι μὲν πρὸς τὸν ἀρχέτυπα³ γράφειν ἐπὶ τῶν πινάκων ποιουμένους τὴν τέχνην, ἔστι⁴ δὲ καὶ τῇ μνήμῃ τὰ τοιαῦτα χρωμένους καὶ πρὸς τὴν ψυχὴν ὁρῶντας παράδειγμα· καὶ οὐ ζωγράφοις τοῦτο μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ ἀνδριαντοποιοῖς καὶ οἰκιῶν ἐργάταις καὶ⁵ δημιουργοῖς ἅπασιν συμβαῖνον ἴδοι τις ἄν. Καὶ τὴν τοῦ τεχνίτου ψυχὴν ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν, εἴ τις ἦν μηχανή, αὐτὴν ἂν εἶδες τὴν οἰκίαν ἢ τὸν ἀνδριάντα, ἢ τῶν ἔργων ὄτιοῦν τῆς ὕλης χωρὶς.

2. ἀπαντᾶν G

3. τὸν ἀρχέτυπον G

4. ἔτι EG

5. καὶ παραλ. G

3. Ψαλμ. 50,9.

μύρο, τὰ ἀποθέτει κάτω ἀπὸ τὴν ἱερὰ τράπεζα. Ἐφοῦ δὲ πραγματοποιηθοῦν αὐτὰ ἔτσι, ὁ μὲν οἶκος γίνεται οἶκος προσευχῆς, ἡ δὲ τράπεζα εἶναι ἕτοιμη καὶ ἀφιερωμένη γιὰ τὴ θυσία· ἔχει γίνεи πραγματικὸ θυσιαστήριον.

5 Ἄς εἰποῦμε τώρα τὸ λόγο γιὰ τὸν ὁποῖο μὲ αὐτὲς τὶς τελετὲς ἐπιτυγχάνεται ἐκεῖνο καὶ γιὰ τὸν ὁποῖο ἀπὸ τὶς πράξεις τοῦ ἀρχιερέως ἐκπηγάζει τέτοια δύνამις στὸν οἶκο καὶ τὴν τράπεζα, ἐξετάζοντας τὰ πράγματα λεπτομερῶς.

6 Ἡ ἐνδυμασία λοιπὸν καὶ ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο εἶναι σκευασμένος ὁ ἱεράρχης, καθὼς ἔρχεται στὴν τελετή, ἀποδίδει τὸν τύπο τοῦ ἀνθρωπίνου θυσιαστηρίου. Ὁ Δαβὶδ εἶπε ³, τὸ νὰ αὐτοσυγκεντρωθῆ, νὰ συμπτυχθῆ πρὸς ἑαυτὸν, νὰ στραφῆ πρὸς τὸν ἑαυτὸ του ὁ ἄνθρωπος, ἀφοῦ ἀποπλύνῃ κάθε πονηρία καὶ λευκανθῆ περισσότερο ἀπὸ χιόνι, ἐνοικίζει πλήρως τὸ Θεὸ στὴν ψυχὴ καὶ καθιστᾷ τὴν καρδιὰ θυσιαστήριον. Σημεῖα τοὺς λοιπὸν εἶναι, τοῦ πρώτου ὅτι ἡ ἐνδυμασία εἶναι λευκὴ καὶ λαμπρὰ, τοῦ δὲ δευτέρου ὅτι συστρέφεται ἀπὸ παντοῦ πρὸς τὸν ἑαυτὸ του καὶ συμπτύσσεται στὸ σῶμα. Καὶ ἔτσι, ἀφοῦ δείξῃ τὸ θυσιαστήριον μὲ τὸν ἑαυτὸ του πρὶν ἀπὸ τὸ ναὸ, ἔπειτα προσφέρει στὸ ναὸ τὸ τελεστικὸ χέρι. Καὶ συμβαίνει αὐτὸ κατ' ἐξοχὴν διότι κάθε ἔργο ποὺ πρόκειται νὰ ἐκτελέσουν οἱ ἀρχιτεχνίτες ἢ ὁποιοιδῆποτε ἄλλοι ἐργαζόμενοι τὸ σχεδιάζει πρὶν ἀπὸ τὰ χέρια ὁ λογισμὸς· καὶ ὁ μὲν λογισμὸς δίδει τὸ σχέδιον ποὺ συνέταξε στὰ χέρια, τὰ δὲ χέρια τὸ ἐκτελοῦν ἐπὶ τῆς ὕλης. Καὶ οἱ ζωγράφοι βέβαια μποροῦν νὰ ζωγραφίζουν μὲ βᾶσι ἀρχέτυπα, ἀσκώντας τὴν τέχνη ἀπὸ τοὺς πίνακες, μποροῦν ὅμως νὰ ζωγραφίζουν καὶ μὲ βᾶσι τῆ μνήμη τοὺς βλέποντας τὸ παράδειγμα στὴν ψυχὴ. Καὶ θὰ ἤμποροῦσε νὰ παρατηρήσῃ κανεὶς ὅτι τοῦτο δὲν συμβαίνει μόνον στοὺς ζωγράφους, ἀλλὰ ἐπίσης καὶ στοὺς ἀνδριαντοποιοῦς καὶ στοὺς κτίστες καὶ σ' ὅλους τοὺς τεχνίτες. Ἄν ὑπῆρχε τρόπος νὰ ἰδῆς μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς τὴν ψυχὴν τεχνίτη, θὰ ἔβλεπες ἐκεῖ μέσα τὴν οἰκίαν ἢ τὸν ἀνδριάντα ἢ τὸ ὁποιοιδῆποτε ἄλλο ἔργο.

7 Ἐπειτα παράδειγμα τοῦ θυσιαστηρίου τὸν ἱεράρχην οὐ τοῦτο ποιεῖ μόνον, ὅτι τῶν τοιούτων αὐτὸς τεχνίτης, ἀλλ' ὅτι ναὸς εἶναι Θεοῦ καὶ θυσιαστήριον ἀληθῶς μόνη τῶν ὀρωμένων ἢ τῶν ἀνθρώπων δύναται φύσις, ὡς τὸ γε χερσὶν ἀνθρώπων παγὲν εἰκόνα τούτου σώζει καὶ τύπον· ὅθεν ἔδει τὸ πρᾶγμα πρὸ τῆς εἰκόνας ἐν τῷ σχήματι τούτῳ φανῆναι καὶ τὰληθῆς τοῖς τύποις ἠγήσασθαι. Ὁ γὰρ εἰπὼν, «ποῖον οἶκον οἰκοδομήσετε μοι; Ἐνοικήσω, φησὶν, ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω». Σημάναι⁶ δ' ἂν, οἶμαι κακεῖνο, ὡς τὸν βουλούμενον ἄλλοις ὄφελος εἶναι, προσῆκε πρότερον ἑαυτῷ, καὶ τὸν ἀψύχοις δύναμιν ἐνθεῖναι τοσαύτην ἡξιωμένων ἑαυτῷ πρὸ ἐκείνων τὰ τοιαῦτα λυσιτελεῖν καταστῆναι, καθάπερ καὶ τὸν ἐπίσκοπον Παῦλος ἡξίωσε πόλει καὶ δήμοις ἐσόμενον ἀγαθὸν ἀφ' ἐστίας ἄρξασθαι, καὶ τὸν οἰκήσοντα καλῶς τὴν οἰκίαν ἑαυτὸν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον πρότερον ἀγαγεῖν.

8 Δεῖται δὲ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸ ἔργον· καὶ γὰρ ἀνῦσαι μὲν δύναιτ' ἂν οὐδεὶς μὴ τοῦ Θεοῦ τυχών, οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐδέν, μάλιστα δὲ τῶν μυστηρίων, ἐν οἷς τὸ πᾶν ἐκείνου καθαρῶς ἔργον. Ἐπεὶ δὲ ὁ κοινὸς Δεσπότης τῶν δούλων οὐκ ἐξ ἐπιτάγματος προὔνοήθη, οὐδ' ἐπεμψε τοὺς ἐπιμελησομένους, ἀλλ' αὐτὸς ἦλθε, καὶ πάντων δι' ὧν ἔδει σώσων αὐτουργὸς ἦν, τούτου χάριν τὸν ἱεράρχην τὸν ἐκείνου δεικνύντα μαθητὴν αὐτοχειρίᾳ πηγνύναι τὸ θυσιαστήριον εἰκὸς ἦν, ὅθεν ἡμῖν αἱ πᾶσαι τῆς σωτηρίας εἰσὶν ἀφορμαί. Καὶ ταῦτα ποιεῖ, τὸν ψαλμὸν ἐκείνον ἐπὶ τοῦ στόματος ἔχων, «κύψω σε, ὁ Θεός μου, ὁ βασιλεύς μου», ὃς εὐχαριστίαν ἔχει τῷ Θεῷ καὶ μνήμην τῶν αὐτοῦ θαυμασίων. Εἰ γὰρ

6. σημάναι Χρήστου σημάνοι IEM σημαῖνοι G

4. Β' Βασιλ. 7,5. Λευιτ. 26,12. Β' Κορ. 6,16.

5. Α' Τιμ. 3,2 - 5.

6. Ψαλμ. 144,1.

7 Ἐπειτα δὲν εἶναι μόνο αὐτὸ ποὺ κάμει τὸν ἱεράρχη παράδειγμα τοῦ θυσιαστηρίου, τὸ ὅτι αὐτὸς εἶναι τεχνίτης τῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν, ἀλλὰ τὸ ὅτι ἀληθινὸς ναὸς τοῦ Θεοῦ καὶ θυσιαστήριο ἀπὸ τὰ ὁρώμενα μπορεῖ νὰ εἶναι μόνο ἡ φύσις τῶν ἀνθρώπων, ἐφ' ὅσον τὸ κτισμένο μὲ χέρια ἀνθρώπου κτήριο μόνο εἰκόνα καὶ τύπο τούτου διατηρεῖ· γι' αὐτὸ ἔπρεπε νὰ φανῆ τὸ πρᾶγμα μὲ τὸ σχῆμα αὐτὸ πρὶν ἀπὸ τὴν εἰκόνα καὶ τὸ ἀληθινὸ νὰ προηγηθῆ τῶν τύπων. Πραγματικὰ αὐτὸς ποὺ εἶπε, «ποιὸν οἶκο θὰ μοῦ οἰκοδομήσετε;», λέγει «θὰ ἐνοικήσω σ' αὐτοὺς καὶ θὰ περιπατήσω μέσα τους» ⁴. Θὰ ἐσήμαινε δέ, νομίζω, καὶ τοῦτο, ὅτι αὐτὸς ποὺ θέλει νὰ εἶναι ὠφέλιμος σὲ ἄλλους ἀπαιτεῖται πρῶτα νὰ εἶναι στὸν ἑαυτό του καὶ αὐτὸς ποὺ εἶναι ἀξιωμένος νὰ ἐμβάλῃ τόση δύναμι στὰ ἄψυχα χρειάζεται πρὶν ἀπὸ ἐκεῖνα νὰ καταστήσῃ τίς τέτοιες ἐνέργειες ὠφέλιμες στὸν ἑαυτό του, ὅπως καὶ ὁ Παῦλος ἀπήτησε ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο, γιὰ νὰ γίνῃ σὲ πόλι καὶ λαὸ ἀγαθός, νὰ ἀρχίσῃ ἀπὸ τὸ σπίτι του, καὶ γιὰ νὰ τακτοποιήσῃ καλὰ τὸν οἶκο του, νὰ ρυθμίσῃ τὸν ἑαυτό του κατὰ τὸν ὀρθὸ λόγον ⁵.

8 Χρειάζεται δὲ τὸ Θεὸ γιὰ τὸ ἔργο· διότι κανεὶς δὲ μπορεῖ χωρὶς τὴ δύναμι τοῦ Θεοῦ νὰ κατορθώσῃ τίποτε οὔτε σὲ ἄλλους τομεῖς βέβαια, περισσότερο δὲ στὰ μυστήρια, στὰ ὁποῖα τὸ πᾶν εἶναι καθαρῶς ἔργο ἐκείνου. Ἐπειδὴ δὲ ὁ κοινὸς Δεσπότης δὲν ἐπρονόησε γιὰ τοὺς δούλους μὲ ἐντολὲς οὔτε ἔστειλε ἀντιπροσώπους γιὰ νὰ τοὺς φροντίσουν, ἀλλὰ ἦλθε ὁ ἴδιος καὶ ἔγινε αὐτουργὸς ὅλων τῶν ἐνεργειῶν ποὺ ἐχρειάζονταν γιὰ τὴ σωτηρία, γι' αὐτὸ ἦταν εὐλόγον ὁ ἱεράρχης, δεικνύοντας ὅτι εἶναι μαθητὴς ἐκείνου, νὰ ἰδρύσῃ μὲ τὰ χέρια του τὸ θυσιαστήριο, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ξεκινοῦν γιὰ μᾶς ὅλες οἱ ἀφορμὲς τῆς σωτηρίας. Καὶ κάμει αὐτά, ἔχοντας στό στόμα τὸν ψαλμὸ ἐκεῖνο, «θὰ σὲ ὑψώσω, Θεέ μου, βασιλέα μου» ⁶, ποὺ περικλείει εὐχαριστία στὸ Θεὸ καὶ μνήμη τῶν θαυμασίων ἐνεργειῶν του. Διότι, ἂν ἡ ἐντολὴ τοῦ Παύλου παραγγέλ-

ἐν παντὶ εὐχαριστεῖν ὁ τοῦ Παύλου κελεύει νόμος, πόσω δικαιότερον ἐπ' αὐτοῦ τοῦ κεφαλαίου τῶν ἀγαθῶν;

9 Μετὰ δὲ τοῦτον ἄλλον ἐπισυνάπτει ψαλμόν, «Κύριος ποιμαίνει με, καὶ οὐδέν με ὑστερήσει». Ταῦτα δὲ οὐχ ἀπλῶς τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν ὑμνεῖ, ἀλλ' αὐτῶν ἄπτεται τῶν παρόντων. Καὶ γὰρ καὶ βαπτίσματος μέμνηται καὶ τῆς θείας ἀλοιφῆς καὶ τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς φερούσης τὸν ἱερόν ἄρτον τραπέζης, τὸ δὲ βάπτισμα καὶ ὕδωρ ἀναπαύσεως καὶ τόπον χλόης καλεῖ, καὶ ποιμαίνόμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καλῶς εἰς τοῦτο κατασκηνώσκειν ἔσχατον ἔφη. Ἐπεὶ γὰρ ἡ ἁμαρτία καὶ πόνους τοῖς τολμῶσιν ἤνεγκε καὶ τὴν γῆν ἐνέπλησεν ἡμῖν ἀκανθῶν, τὸ τὴν ἁμαρτίαν ἐκβάλλον ὕδωρ πρὸς μὲν τοὺς πόνους ὕδωρ ἀναπαύσεως, πρὸς δὲ τὰς ἀκάνθας τόπος χλόης δικαίως, οἶμαι, καλεῖται, κατάλυμα δὲ τελευταῖον, ὅτι τὸ ἔσχατον ἀγαθόν, ἐν ᾧ πανόμεθα ζητοῦντες τὸν Θεόν, ἔστιν ἐνταῦθα λαβεῖν. Εἴη δ' ἂν καὶ δι' ἐκεῖνον τὸν λόγον ἀναπαύσεως ὕδωρ, ὅτι τῆς φύσεως τὴν ἐπιθυμίαν ἀνέπαυσεν, ὃ «πολλοὶ προφηῆται καὶ βασιλεῖς, φησὶν, ἰδεῖν ἐπεθύμουν».

10 Τί δὲ προσπίπτοντα τῷ Θεῷ καὶ προσευχόμενον τὸ τοῦ τεμένου ἔδαφος οὐ δέχεται τὸν ἱεράρχην ἀμέσως, ἢ τὴν τελετὴν ἔτι μὴ δεδεγμένον οὐδέπω πρὸς τὸν τελεστήν⁷ τὴν τελετὴν ἤρμοσται καὶ μήπω προσευχῆς γεγόμενος οἶκος, πῶς ἂν λάβοι καθαρῶς τὸν εὐχόμενον; Ἐπεὶ καὶ τοῦναντίον τὸν Μωσέα τῆς ἀγίας ἐπιβαίνειν μέλλοντα γῆς τὸ ὑπόδημα ἐχρῆν ὑπολῦσαι, κομίζοντα πρὸς τὴν ὁμιλίαν μέσον οὐδέν· ὥσπερ καὶ τὸν τηρικαῦτα τῷ Θεῷ προσκείμενον δῆμον τῶν Ἑβραίων τὴν ἐν Αἰγύπτῳ γῆν μετὰ τῶν ὑποδημάτων ἔδει πατεῖν.

11 Οὕτω δὲ δράσας ὕδασιν ἔπειτα σμήχει τὴν τράπεζαν ἱεροῖς. Ἐπεὶ γὰρ τὸν τῶν ὀρωμένων δεσπότην, τὸν ἄνθρωπον, ὁ κοι-

7. τὴν τελετὴν G

7. Α' Θεσσ. 5,18.

8. Ψαλμ. 22,2.

λη νὰ εὐχαριστοῦμε γιὰ ὅλα, πόσο περισσότερο χρειάζεται τοῦτο γιὰ τὸ κορυφωμα τῶν ἀγαθῶν; ⁷

9 Ἐπειτα δὲ ἀπὸ αὐτὸν ἐπισυνάπτει ἄλλον ψαλμὸ, «ὁ Κύριος μὲ ποιμαίνει καὶ τίποτε δὲν θά στερηθῶ» ⁸. Αὐτὸς δὲ ὁ ψαλμὸς δὲν ὑμνεῖ γενικῶς τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἄπτεται καὶ τῶν παρόντων μυστηρίων. Πραγματικὰ καὶ τὸ βάπτισμα μνημονεῦει καὶ τὴ θεία χρῖσι καὶ τὸ ποτήριον καὶ τὴν τράπεζα ποῦ φέρει τὸν ἱερὸ ἄρτον, τὸ δὲ βάπτισμα ὀνομάζει καὶ ὕδωρ ἀναπαύσεως καὶ τὸπο χλόης, καὶ λέγει ὅτι ποιμαινόμενος ἀπὸ τὸ Θεὸ καλῶς σ' αὐτὸ θά κατασκηνώσῃ τελικὰ. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἡ ἁμαρτία ἔφερε κόπους στοὺς αὐθάδεις καὶ ἐγέμισε ἀκάνθες τὴ γῆ, τὸ ὕδωρ ποῦ ἐκβάλλει τὴν ἁμαρτία δικαίως, νομίζω, καλεῖται σχετικὰ μὲ τοὺς κόπους ὕδωρ ἀναπαύσεως, σχετικὰ μὲ τὴς ἀκάνθες τὸπο χλόης, τελευταῖα δὲ κατάλυμα, διότι τὸ τελευταῖο ἀγαθὸ, μὲ τὸ ὁποῖο παύομε νὰ ἀναζητοῦμε τὸ Θεὸ, μπορούμε νὰ τὸ λάβωμε ἐδῶ. Θὰ ἤμποροῦσε δὲ καὶ γιὰ ἐκεῖνο τὸ λόγο νὰ εἶναι ὕδωρ ἀναπαύσεως, ὅτι ἀνέπαυσε τὴν ἐπιθυμία τῆς φύσεως, πρᾶγμα ποῦ «πολλοὶ προφῆτες καὶ βασιλεῖς ἐπιθυμοῦσαν νὰ ἴδουιν», λέγει ⁹.

10 Γιατὶ δὲ τὸ ἔδαφος τοῦ ναοῦ δὲν δέχεται τὸν ἱεράρχη χωρὶς ἐνδιάμεσο, ὅταν γονατίζῃ καὶ προσεύχεται, παρὰ μόνον διότι, ἀφοῦ δὲν ἐδέχθηκε ἀκόμη τὴν τελετή, δὲν ἔχει προσαρμοσθῆ πρὸς τὸν τελεστή; Καὶ ἀφοῦ δὲν ἔγινε ἀκόμη οἶκος προσευχῆς, πῶς θά παραλάβῃ ἀξίως τὸν εὐχόμενον; Ἀντίθετα ὁ Μωϋσῆς προκειμένου νὰ πατήσῃ τὴν ἁγία γῆ ἔπρεπε νὰ ὑπολύσῃ τὸ ὑπόδημά του, γιὰ νὰ μὴ ἔχη κανένα ἐνδιάμεσο γιὰ τὴν ἐπαφή, ἐνῶ ὁ τότε προσκείμενος στὸ Θεὸ λαὸς τῶν Ἑβραίων ἔπρεπε νὰ πατῆ μὲ τὰ ὑποδήματα τὴ γῆ τῆς Αἰγύπτου ¹⁰.

11 Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο ἐνεργώντας ὁ ἀρχιερεὺς, πλύνει ἔπειτα τὴν τράπεζα μὲ ἁγία ὕδατα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ κοινὸς τύ-

9. Λουκᾶ 10,24.

10. Ἐξ. 3,1 - 5.

νός δουλωσάμενος τύραννος ἔπειτα τοῖς αἰσθητοῖς ἐνέσκηψε πᾶσι, καθάπερ βασιλείοις τοῦ βασιλέως πεσόντος, διὰ ταῦτα ταῖς παραλαμβανομέναις ἐντεῦθεν ὑλαῖς ἐφ' ἑκάστου τῶν μυστηρίων ἀνάγκη τινὸς καθαρσίου κατὰ τοῦ πονηροῦ δυναμένου. Καθάπερ καὶ τὸ ὕδωρ, καθ' οὗ δεῖ τελοῦντα βαπτίζειν, τῆς τῶν δαιμόνων ἐπηρείας ἀπάσης εὐχαῖς καθάρας ὁ ἱερεὺς, οὕτω τὴν τελοῦσαν ἐπιλέγει φωνήν, κατὰ τὸν αὐτὸν δὴ τὴν τράπεζαν λόγον ἀλεξικάκοις ἀποκλύζει πρότερον ὕδασι, καὶ ἅμα τὸν τρόπον ὑποδεικνύς, ὅπως δεῖ πρὸς τὰγαθὸν τρέχειν, ὅπερ ἐστὶν ἐκκλί- νειν ἀπὸ τοῦ κακοῦ πρότερον· οὗ χάριν καὶ τὸν ἐπὶ κακοῖς ἀν- θρωπίνοις ἡσμένον ἄδει ψαλμὸν ταῦτα τελῶν· «ραντιεῖς με, λέ- γων, ὑσσώπω, καὶ καθαρισθήσομαι· πλυνεῖς με, καὶ ὑπὲρ χιόνα λευκανθήσομαι»· καὶ μετὰ τοῦτο τῷ Θεῷ χάριν ἀποδίδωσι καὶ γεραίρει. Καὶ τοῦτο καθ' ἑκαστον τῶν τελουμένων. Πάντα γὰρ δέον εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖν, τὰ μυστήρια μάλιστα πάντων, ὅσω καὶ πάντων λυσιτελέστερα, καὶ Θεοῦ μόνου.

12 Ἐπεὶ δὲ πρὸ τῶν θείων χαρίτων οὐ καθαίρεσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς συστοίχους αὐταῖς ἀρετάς, ὡς οἰοί τέ ἐσμεν, ἐπιδεικνυ- σθαι χρή, ὡς οὐκ ἐνὸν ἄλλως τυγχάνειν τοῦ χορηγοῦ τῶν τοι- ούτων (ὁ γὰρ Θεὸς εὐχὴν δίδωσι οὐ τοῖς καθεύδουσιν, ἀλλὰ τῷ εὐχομένῳ καὶ τὸν ἀγωνιζόμενον ἀλείφει καὶ σωφροσύνης δίδω- σι χάρισμα τῷ δι' ὧν ἔξεστι σωφρονοῦντι, καὶ ὅλως πανταχοῦ τὴν πρὸς τὸ ζητούμενον ἐπιθυμίαν οὐχ οἷς εὐχόμεθα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν ἔργων δεικνύναι χρή)· διὰ τοῦτο πρὸ τοῦ θειο- τάτου μύρου, ὃ τῷ θυσιαστηρίῳ τὴν ἐκ Θεοῦ χάριν οἶδε κομί- ζειν, τοῖς παρ' ἡμῖν εὐώδεσι μυρίζει τὴν τράπεζαν οἴνω καὶ μύ- ρω, ὧν τὸ μὲν ἡμῖν τέρψιν ἔχει μόνον, τὸ δὲ καὶ τῇ ζωῇ βοηθεῖ,

ραννος, ἀφοῦ ὑποδούλωσε τὸν κύριο τῶν φαινομένων, τὸν ἄνθρωπο, ἐνέσκηψε ἔπειτα ἐναντίον ὅλων τῶν αἰσθητῶν, ὅπως συμβαίνει μὲ τὰ ἀνάκτορα ὅταν πέση ὁ βασιλεὺς, γι' αὐτὸ παρίσταται ἀνάγκη στὰ στοιχεῖα ποὺ παραλαμβάνονται ἀπὸ αὐτὰ γιὰ κάθε μυστήριον νὰ χρησιμοποιηθῆ κάποιο καθάρσιο ποὺ ἔχει ἰσχύ ἐναντίον τοῦ πονηροῦ. Ὅπως καὶ τὸ ὕδωρ, μὲ τὸ ὁποῖο πρέπει νὰ βαπτίση κατὰ τὴν τέλεσι τοῦ μυστηρίου, ὁ ἱερεὺς, τὸ καθαρίζει μὲ εὐχὲς ἀπὸ κάθε ἐπήρεια τῶν δαιμόνων, καὶ ἔπειτα ἀναπέμπει τὴν ἁγιαστικὴ εὐχὴ, γιὰ τὸν ἴδιον λόγο καθαρίζει πρῶτα τὸ νὰ μὲ ἀλεξίκακα ὕδατα· τὸ κάμει δὲ συγχρόνως γιὰ νὰ ὑποδείξῃ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο πρέπει νὰ τρέχωμε πρὸς τὸ ἀγαθόν, ποὺ σημαίνει πρῶτα νὰ ἀποσπώμαστε ἀπὸ τὸ κακόν. Γιὰ τὸ λόγο τοῦτο, τελώντας αὐτὰ, ψάλλει καὶ τὸν ψαλμὸ ποὺ ἔχει συντεθῆ γιὰ τὰ ἀνθρώπινα κακά· «ράντισέ με μὲ ὕσσωπο, καὶ θὰ καθαρισθῶ, πλύνε με, καὶ θὰ λευκανθῶ περισσότερο ἀπὸ χιόνι»¹¹· καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὸ εὐχαριστεῖ τὸ Θεὸ καὶ τὸν γεραίρει. Αὐτὸ γίνεται σὲ κάθε τι ποὺ ἁγιαάζεται. Διότι ἀφοῦ πρέπει ὅλα νὰ τὰ κάμῃ γιὰ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ, πολὺ περισσότερο ἀπὸ ὅλα πρέπει τὰ μυστήρια, ποὺ εἶναι ὠφελιμώτερα ἀπὸ ὅλα καὶ εἶναι μόνον τοῦ Θεοῦ ἔργο.

12 Ἐπειδὴ δὲ πρὶν ἀπὸ τὶς χάριτες τοῦ Θεοῦ δὲν πρέπει μόνον νὰ καθαρζώμαστε, ἀλλὰ καὶ, ὅσο εἶναι κατορθωτὸ ἀπὸ ἐμᾶς, νὰ ἐπιδεικνύωμε καὶ τὶς ἀντίστοιχες μὲ αὐτὲς ἀρετὲς, ἐφ' ὅσον ἀλλοιώτικα δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τὶς ἀποκτήσωμε (διότι ὁ Θεὸς ἐκπληρώνει τὶς ἐπιθυμίες ὅχι τῶν κοιμωμένων, ἀλλὰ τοῦ προσευχομένου, ἀλείφει τὸν ἀγωνιζόμενο καὶ δίδει χάρισμα σωφροσύνης σ' αὐτὸν ποὺ σωφρονεῖ κατὰ τὸ μέτρο τῶν δυνάμεών του, καὶ γενικῶς πρέπει νὰ δεικνύωμε τὴν ἐπιθυμίαν πρὸς τὸ ζητούμενον, ὅχι μόνον μὲ τὶς εὐχὲς μας, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ ἔργα) γι' αὐτὸ πρὶν ἀπὸ τὸ θεϊότατον μύρον ποὺ ἔχει τὴν ιδιότητα νὰ φέρῃ στὸ θυσιαστήριον τὴν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ χάριν, μυρώνει τὴν τράπεζαν μὲ τὶς ἰδικὲς μας εὐωδίες, τὸν οἶνον καὶ τὸ μύρον, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ ἕνα μᾶς προσφέρει μόνον τέρψιν, ἐνῶ τὸ ἄλλο βοη-

ἵνα δείξη τὰνθρώπινα εἰσενεγκῶν ἅπαντα ὅτι τούτων ἡμῖν τὸν βίον ἅπαντα συμπληρούντων, τῶν τε πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων καὶ τῶν ἡδέων, ἀμφοτέρων ἀπάρχεται, ἐπεὶ κἀκεῖνος ἐλθὼν καὶ ζωὴν ἔδωκε καὶ περισσὸν προσέθηκεν, οὐκ ἀναστήσας μόνον καὶ λύσας, ἀλλὰ καὶ βασιλεύσας καὶ ⁸ τῆς ἀκηράτου τρυφῆς ἡμῖν μεταδοὺς τούτοις ἐπιφέρει τὸ μύρον, ὃ πᾶσαν τῇ τελετῇ τὴν δύναμιν ἔχον ἐπ' αὐτὴν τὴν θυσίαν ἀντικρὺς φέρει.

13 Ἐπεὶ γὰρ τοῖς δυσὶ τούτοις αὐτὴν ἐτέλεσεν ὁ Σωτὴρ ἐξ ἀρχῆς, «λαβὼν, φησί, τὸν ἄρτον καὶ εὐλογήσας τὴν χεῖρα ζητοῦμεν ἐκείνην καὶ τὴν φωνήν. Τὴν μὲν οὖν φωνὴν οἱ ἱερεῖς ἀφιᾶσι, καὶ ἔστιν ἐνεργὸς ὡς ἂν ἐκείνου κελεύσαντος, «τοῦτο γάρ, φησί, ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν», τὴν δὲ χεῖρα τὸ μύρον δύναται. Καὶ γὰρ αὐτό, φησὶν ὁ θεῖος Διονύσιος, τὸ μύρον εἰσάγει τὸν Ἰησοῦν. Ἄλλ' οἱ μὲν ἀπόστολοι καὶ τὴν χεῖρα παρ' ἑαυτῶν εἰσέφερον, καὶ γὰρ καὶ ταύτην εἶχον τὴν χάριν· οἱ δ' ἐκείνους ἐκδεξάμενοι ταυτησὶ τῆς τελετῆς ἐδεήθησαν, τὴν φωνὴν δυνάμενοι μόνον. Τοῖς μὲν γὰρ πρώτοις ἱερεῦσι θυσιαστήριον ἦσαν αἱ χεῖρες, τοῖς δὲ μετ' ἐκείνους δι' ἐκείνων ὁ Χριστὸς τοὺς μυστοδόκους ὤκοδόμησεν οἴκους.

14 Ἐπιλέγει δὲ οὐδὲν οἶον πρότερον ἐπιχέων τῇ τραπέζῃ τὸ μύρον, ἀλλὰ τοῦτ' αὐτὸ μόνον ἄδει τῷ Θεῷ ἄσμα φωνῆς μὲν ἑβραίας συλλαβαῖς ὠρισμένον ὀλίγαις, διανοίας δὲ παναγοῦς τοῦ τῶν ἱερῶν προφητῶν χοροῦ. Καὶ γὰρ ἔστι μὲν εὐφημεῖν μακροῦ λόγου τὰ κατωρθωμένα ⁹ διεξιόντας, ἔστι δὲ ρήμασιν ὀλίγοις τὴν ὠδὴν ὀρίζοντας τὸν ὑμνούμενον ἀνάδειν. Προσῆκει δ' ἂν, οἴμαι, τὸ μὲν πρῶτον παρωχηκότων ἢ μελλόντων ἔτι τῶν ἐπαινουμένων

8. καὶ παραλ. G

9. κατορθώμενα G

θεϊ καὶ στή ζωή. Χρησιμοποιεῖ ὅλα τὰ ἀνθρώπινα γιὰ νὰ δείξη ὅτι, ἀφοῦ αὐτὰ συμπληρώνουν ὅλο μας τὸ βίο, τὰ ἀναγκαῖα γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὰ εὐχάριστα, προσφέρει καὶ ἀπὸ τὰ δύο ἀπαρχές, ἐπειδὴ καὶ ἐκεῖνος, ὅταν ἦλθε, καὶ ζωὴ ἔδωσε καὶ κάτι παραπάνω ἔφερε ¹², ἀφοῦ δὲν ἀνέστησε καὶ ἐλευθέρωσε μόνο, ἀλλὰ καὶ ἐβασίλευσε καὶ μᾶς μετέδωσε ἀπὸ τὴν ἀκήρατο τρυφή, προσέθεσε δὲ τέλος καὶ τὸ μύρο, τὸ ὁποῖο ἔχοντας ὅλη τὴ δύναμι γιὰ τὴν τελετὴ, ὀδηγεῖ ἀμέσως στὴ θυσία.

13 Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ Σωτὴρ στήν ἀρχὴ μὲ τὰ δύο αὐτὰ ἐτέλεσε τὴ θυσία, «ἀφοῦ ἐπῆρε ἄρτο, λέγει, καὶ εὐλόγησε» ¹³, ζητοῦμε ἐκεῖνο τὸ χέρι κι' ἐκείνη τὴ φωνή. Τὴ φωνὴ λοιπὸν ἀφήνουν οἱ ἱερεῖς, καὶ εἶναι ἀποτελεσματικὴ, ἐφ' ὅσον ἐκεῖνος παρήγγειλε, διότι «τοῦτο, λέγει, νὰ τὸ κάμετε σὲ ἀνάμνησί μου»¹⁴, τὸ δὲ χέρι ἐκπροσωπεῖ τὸ μύρο· διότι, λέγει ὁ θεῖος Διονύσιος, αὐτὸ τὸ μύρο εἰσάγει τὸν Ἰησοῦ ¹⁵. Ἀλλὰ οἱ μὲν Ἀπόστολοι εἰσέφεραν μόνοι τους αὐτὸ τὸ χέρι, διότι εἶχαν καὶ αὐτὴν τὴν χάρι· οἱ διάδοχοί τους ὅμως ἐχρειάσθηκαν αὐτὴν τὴν τελετὴ, διότι διέθεταν μόνο τὴ φωνή. Στους πρώτους ἱερεῖς θυσιαστήριο ἦσαν τὰ χέρια, στοὺς ἔπειτα ἀπὸ ἐκείνους ὁ Χριστὸς οἰκοδόμησε δι' ἐκείνων τοὺς μυστοδόχους οἴκους.

14 Δὲν λέγει δὲ ἔπειτα τίποτε, ὅπως προηγουμένως, χύνοντας τὸ μύρο στήν τράπεζα, ἀλλὰ ψάλλει μόνο στὸ Θεὸ ἄσμα περιοριζόμενο σὲ ὀλίγες συλλαβὲς τῆς ἑβραϊκῆς γλώσσης, ποὺ ἔχει πανάγιο νόημα, ἄσμα τοῦ χοροῦ τῶν ἱερῶν προφητῶν ¹⁶. Πραγματικὰ εἶναι δυνατὸ νὰ ἐγκωμιάζωμε διηγούμενοι τὰ κατορθώματα μὲ μακρὸ λόγο, εἶναι ὅμως δυνατὸ νὰ ψάλλωμε τὸν ἐξυμνούμενο περιορίζοντας τὴν ὠδὴ σὲ ὀλίγα λόγια. Νομίζω δὲ ὅτι τὸ μὲν πρῶτο ταιριάζει σὲ περίπτωσι ποὺ τὰ ἐπαινούμενα ἔργα εἶναι περασμένα ἢ ἀκόμη καὶ μέλλοντα, γιὰ

13. Ματθ. 26,26.

14. Λουκᾶ 22,19· 21.

15. Ἐκκλ. Ἱεραρχία 4.

16. Τὸ ἀλληλούϊα.

ἔργων, ἴν' εἶεν ἀντὶ τούτων τοῖς θεωμένοις οἱ λόγοι, ἐνισταμένων δὲ καὶ γινομένων οἶμαι τὸ δεύτερον, ὅτε τῶν πραγμάτων παρ' ἑαυτῶν φαινομένων ἀνάγκη τῶν κηρυττόντων λόγων οὐδ' ἠτισσοῦν πλὴν τὴν ἡδονὴν ὅσον ἐνδείξασθαι καὶ τὸ θαῦμα, ὡσπερ καὶ οἱ προφήται ἕως Ἰωάννου προεφήτευσαν. Τὸ γὰρ ἐντεῦθεν τί τῶν ἀγγέλων ἔδει τοῦ μεμνημένου φανέντος; Ἐκεῖνον γὰρ οὐδὲν ἢ βοᾶν καὶ στεφανοῦν ὑπόλοιπον ἦν, ὃ καὶ τοῖς ἀγγέλοις ἐδόκει, οἷς ἐφάνη πρῶτοις ἐλθῶν εἰς τὴν γῆν, ὧν τό, «δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ», περὶ αὐτὸν χορευόντων ἦν ἡ φωνή. Κατὰ τοῦτον δὴ τὸν λόγον ὁ ἱεράρχης, ἐπεὶ τὸν καλούμενον εὐεργέτην ἐπ' αὐτῶν οἶδε τῶν ἔργων, οὔτε εὐχεται οὐδὲν τῶν ἐν ταῖς εὐχαῖς αὐτῷ προκεχωρηκότων, οὔτε καταλέγει τὰ τῆς φιλανθρωπίας ἐστῶτα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν, ἀλλὰ τοῦτο μόνον ἀγάλλει τῷ μέλει τῷ μυστικῷ.

15 Ὅτι δ' ἡ τοῦ θυσιαστηρίου δύναμις τὸ μύρον ἐστίν, ἐχοῦν τῇ δυνάμει ταύτῃ καὶ τὴν ὑποκειμένην ὕλην οἰκείως ἔχειν· δράσαι γὰρ ἂν οὕτω βέλτιον, ὡσπερ καὶ πῦρ καὶ φῶς διὰ τῶν ἐπιτηδείων, οἶμαι, σωμάτων, ἐπεὶ καὶ τοῦνομα αὐτὸ τοῦ Σωτῆρος, ὃ πάντα ἐδύνατο καλούμενον, οὐκ ἐν τοῖς ἀπάντων στόμασι τὴν ἰσχὺν ὁμοίως ἐπεδείκνυ ¹⁰ τὴν αὐτοῦ· καὶ τοίνυν ζητήσας, ὅτι ἂν τῶν σωμάτων κατάλληλον ὃ τελεστής ὑποθείη τῷ μύρω, τῶν μαρτυρικῶν ὀστέων δὲ προσήκει μᾶλλον εἶδεν οὐδέν, καὶ ταῦτα μυρίσας καὶ ἀληλιμμένα τῇ τραπέζῃ προσθεῖς τὸ θυσιαστήριον ἀπαρτίζει. Μαρτύρων γὰρ τοῖς τοῦ Χριστοῦ μυστηρίοις οὐδὲν συγγενέστερον, οἷς πρὸς αὐτὸν τὸν Χριστὸν καὶ σῶμα καὶ πνεῦμα καὶ θανάτου σχῆμα καὶ πάντα κοινά, ὃς καὶ ζῶσι συνῆν καὶ τελευτώντων τοὺς νεκροὺς οὐκ ἀπολιμπάνει, ἀλλὰ ταῖς ψυχαῖς

10. ἐπεδείκνυτο G

17. Ματθ. 11,13.

18. Λουκᾶ 2,14.

νά τὰ ἀντικαθιστοῦν ἀπέναντι τῶν θεατῶν οἱ λόγοι, τὸ δεύτερο δὲ ταιριάζει σὲ ὑπάρχοντα καὶ γινόμενα, ὅποτε, ἀφοῦ φαίνονται τὰ ἴδια τὰ πράγματα μόνα τους, δὲν ὑπάρχει οὔτε ἡ ἐλαχίστη ἀνάγκη γιὰ τοὺς λόγους πού θὰ τὰ διαλαλοῦν, πλὴν ὅσων ἀπαιτοῦνται γιὰ νὰ ἐνδείξουν τὴν ἡδονὴ καὶ τὸ θαῦμα, ὅπως ἐπροφήτευσαν οἱ προφῆτες ἕως τὸν Ἰωάννη 17. Ἄπο ἐκεῖ πρὸς τὰ ἐδῶ τί ἐχρειάζονταν οἱ ἀναγγελεῖς, ἀφοῦ ἐφάνηκε ὁ προαγγελθεῖς; Δὲν ἔμεινε λοιπὸν τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ ὑμνοῦμε καὶ νὰ ἐγκωμιάζωμε ἐκεῖνον. Ἔτσι ἐσκέφθησαν καὶ οἱ ἄγγελοι, οἱ πρῶτοι στοὺς ὁποίους ἐφάνηκε ἐρχόμενος στὴ γῆ, τῶν ὁποίων τὸ «δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ»¹⁸ εἶναι φωνὴ καθὼς ἐσχημάτιζαν χορὸ γύρω του. Κατὰ τὸ λόγῳ λοιπὸν αὐτὸν ὁ ἱεράρχης, ἀφοῦ ἐγνώρισε τὸν προσκαλούμενο εὐεργέτη ἐπάνω στὰ ἴδια τὰ ἔργα του, οὔτε ζητεῖ τίποτε ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα τοῦ εὐωδώθηκαν στὶς εὐχές, οὔτε ἀναφέρει τὰ ἔργα τῆς φιλανθρωπίας πού εἶναι πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του, ἀλλὰ τοῦτο μόνον πράττει, εὐφραίνεται μὲ τὸ μυστικὸ μέλος.

15 Ἐφ' ὅσον δὲ ἡ δύναμις τοῦ θυσιαστηρίου εἶναι τὸ μύρο, ἔπρεπε καὶ ἡ ὑποκειμένη ὕλη νὰ εἶναι συγγενῆς μὲ τὴ δύναμι αὐτῆ, διότι ἔτσι θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἐνεργήσῃ καλύτερα, ὅπως καὶ τὸ πῦρ καὶ τὸ φῶς διὰ τῶν καταλλήλων ὑλικῶν, νομίζω, ἐπειδὴ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Σωτῆρος, πού ὅλα τὰ κατώρθωνε προσκαλούμενο, δὲν ἐπεδείκνυε τὴν ἰσχύ του κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο σὲ ὄλων τὰ στόματα. Ἄφοῦ λοιπὸν ὁ τελεστής ἀνεζήτησε τὸ κατάλληλο ἀπὸ τὰ συστατικὰ πού θὰ ἔπρεπε νὰ βάλῃ κάτω ἀπὸ τὸ μύρο, δὲν εὔρε κανένα καταλληλότερο ἀπὸ τὰ ὀστᾶ μαρτύρων, καὶ ἀφοῦ τὰ ἐμύρωσε καὶ τὰ ἐτοποθέτησε στὴν τράπεζα χρισμένα, τελειώνει τὸ θυσιαστήριο. Διότι τίποτε δὲν εἶναι συγγενέστερο πρὸς τὰ μυστήρια τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τοὺς μάρτυρες, οἱ ὁποῖοι ἔχουν κοινὰ πρὸς τὸν ἴδιο τὸ Χριστὸ σῶμα καὶ πνεῦμα, εἶδος θανάτου καὶ τὰ πάντα. Αὐτὸς καὶ ὅταν ζοῦν εἶναι μαζί τους καὶ ὅταν ἀποθνήσκουν δὲν ἀφήνει τοὺς νεκρούς του, ἀλλὰ εἶναι ἐνωμένος μὲ τὶς ψυ-

ἠνωμένος ἔστιν, ὅπως καὶ τῇ κωφῇ ταύτῃ σύνεστι καὶ ἀναμέμι-
κται κόνει, καὶ εἴ που τῶν ὀρωμένων τούτων ἔστιν εὐρεῖν τὸν
Σωτῆρα καὶ κατασχεῖν, ἐπὶ τῶν ὀστέων ἔξεστι τούτων.

16 Διὰ ταῦτα πρὸς τῷ νεῷ γενόμενος εἰσάγειν δεῆσαν ¹¹ ἐκείναις
ταῖς φωναῖς αὐτοῖς ἀνοίγει τὰς πύλας ὡς ¹² ἂν εἰ τὸν Χριστὸν
εἰσῆγεν αὐτόν, καὶ τᾶλλα δὲ παραπλησίως τοῖς ἱεροῖς ἐτίμησε
δώροις· ἄλλως τε Θεοῦ μὲν νεὼς ἀληθῆς καὶ θυσιαστήριον τὰ
ὀστᾶ ταῦτα, ὁ δὲ χειροποιητὸς οὗτος τᾶληθοῦς μίμημα. Οὐκοῦν
εἰκὸς ἦν τοῦτον ἐκείνῳ προστεθῆναι καὶ πρὸς τὴν τελείωσιν ἐ-
κείνου τοῦτον εἰληφθαι, καθάπερ τῶν νόμων τοῦ παλαιοῦ τὸν
καινόν.

17 Ἐπεὶ δὲ πάντα ἤδη τελέοι καὶ πρὸς τὴν θυσίαν καὶ τὰς εὐχὰς
τὴν οἰκίαν παρασκευάσοι, λύχνον ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον ἄψας ἔξει-
σι, πρῶτον μὲν δεικνὺς τὸν τῆς θυσίας, οἶμαι, καιρόν, πηνίκα
τὴν ἀρχὴν ἐξεδόθη, καὶ γὰρ περὶ τὴν ἐσπέραν καὶ τὰς τῶν λύ-
χνων ἀφάς· ἔπειτα ὡς ἐν οἰκίᾳ τοῦ τὴν δραχμὴν ἀπολωλεκότος ὁ
λύχνος οὗτος ἐκείνον ἡμῖν εἰσάγει τῇ μνήμῃ τὸν λύχνον, ὃν ἄ-
ψας καὶ ζητήσας τὴν πολλῇ γῆ καὶ σκότῳ συγκεκαλυμμένην
εὔρε δραχμὴν, ὡς ἂν ὑπὸ γῆν ἐν Ἄδου κειμένην· τοῦτο γάρ,
οἶμαι, δύναται τὸ σαρκῶσαι τὴν οἰκίαν, τὸ πάντα ἀνακαλύψαι καὶ
ὑπὸ τὸ φῶς ἀγαγεῖν, ὃς καὶ τὸν Ἄδην φωτὸς ἐνέπλησεν εἰς-
ελθών.

11. εἰσάγειν δεῆσαν IEM παραλ. G

12. αΙς IMG

χές, ὅπως συνυπάρχει καὶ εἶναι ἀναμειγμένος μὲ αὐτὴν τὴν κωφὴ σκόνη, καὶ ἂν εἶναι δυνατὸ κάπου νὰ εὐρεθῆ καὶ καταληφθῆ ὁ Σωτὴρ σ' αὐτὰ τὰ ὁρώμενα, εἶναι σ' αὐτὰ τὰ ὁστᾶ.

16 Γι' αὐτό, ὅταν πλησιάσῃ στὸ ναὸ καὶ χρειασθῆ νὰ τὰ εἰσαγάγῃ, τοὺς ἀνοίγει τὶς πύλες μ' ἐκεῖνες τὶς φωνές, σὰν νὰ εἰσηῆγε τὸν ἴδιο τὸ Χριστό, καὶ τὰ ἄλλα δὲ ἐτίμησε παραπλήσια μὲ τὰ ἱερὰ δῶρα· ἄλλωστε τὰ ὁστᾶ αὐτὰ εἶναι ὁ ἀληθινὸς ναὸς τοῦ Θεοῦ καὶ θυσιαστήριον, ἐνῶ ὁ χειροποίητος αὐτὸς ναὸς εἶναι μίμημα τοῦ ἀληθινοῦ. Ἦταν λοιπὸν φυσικὸ νὰ προστεθῆ αὐτὸς σ' ἐκεῖνον καὶ γιὰ τὴν τελείωσι ἐκείνου νὰ προσληφθῆ αὐτός, ὅπως ὁ νέος νόμος γιὰ τὴ συμπλήρωσι τοῦ παλαιοῦ.

17 Ἄφοῦ δὲ ἤδη τελέσῃ τὰ πάντα καὶ προετοιμάσῃ τὸν οἶκο γιὰ τὶς προσευχές, ἀνάπτει λυχνάρι ἐπάνω στὸ θυσιαστήριον καὶ ἐξέρχεται, πρῶτα γιὰ ἔνδειξη, νομίζω, τοῦ καιροῦ κατὰ τὸν ὁποῖο παραδόθηκε ἡ θυσία γιὰ πρώτη φορά, διότι αὐτὸ συνέβηκε κατὰ τὸ βράδυ ποὺ ἀνάπτονταν τὰ λυχνάρια· ἔπειτα αὐτὸ τὸ λυχνάρι σὰν στὴν οἰκία ἐκείνου ποὺ εἶχε χάσει τὴ δραχμὴ μᾶς φέρει στὴ μνήμη ἐκεῖνο τὸ λυχνάρι, τὸ ὁποῖο ἄναψε καὶ ἀφοῦ ἀνεζήτησε εὐρήκε τὴ δραχμὴ, τὴν σκεπασμένη μὲ τὴν πολλὴ γῆ καὶ τὸ πολὺ σκοτάδι, σὰν εὐρισκομένη κάτω ἀπὸ τὴ γῆ, στὸν Ἄδη. Αὐτό, νομίζω, σημαίνει τὸ ὅτι ἐσάρωσε τὴν οἰκία, τὸ ὅτι ἀπεκάλυψε τὰ πάντα καὶ ἔφερε στὸ φῶς, αὐτὸς ποὺ καὶ τὸν Ἄδη ἀκόμη ἐγέμισε φῶς, ὅταν εἰσηῆλθε σ' αὐτόν.

ΛΟΓΟΣ ΕΚΤΟΣ

Πῶς αὐτὴν ἀπὸ τῶν μυστηρίων
λαβόντες φυλάξομεν

1^ο Ἀ μὲν οὖν τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς εἰς αὐτὸν τὸν Χριστὸν ἀναφέρει, καὶ ὧν ἐκείνω μόνω προσῆκε, ταῦτ' ἔστιν. Ἐπεὶ δὲ τὸ μὲν συστῆναι τὴν ζωὴν ἐξ ἀρχῆς τῆς τοῦ Σωτῆρος χειρὸς ἐξήρτηται μόνης, τό γε μὴν φυλάξαι παγεῖσαν καὶ μεῖναι ζῶντας καὶ τῆς ἡμετέρας ἔργον σπουδῆς, ἀνάγκη δὲ καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἐνταῦθα καὶ τοῦ παρ' ἡμῶν συντελοῦντος, ὥστε μὴ διαφθεῖραι λαβόντας, ἀλλὰ διὰ τέλους σῶσαι τὴν χάριν καὶ τὸν θησαυρὸν ἐνθένθεν ἐν χεροῖν ἔχοντας ἀπελθεῖν, καὶ ταῦτα σκοπεῖν, δι' ὧν ἔξεστιν ἀνῦσαι, λοιπὸν ἂν εἴη τῷ νῦν ἀγῶνι. Καὶ τοῦ περὶ τῆς ζωῆς ἡμῖν λόγου γένοιτ' ἂν καὶ τοῦτο μέρος εἰκότως. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν πραγμάτων αὐτῶν εἰκός ἐστι καὶ συμβαῖνον, τὴν ζωὴν οὐκ ἀγαπᾶν δεξαμένους οὐδὲ καθεύδειν, ὡς ἂν τὸ πᾶν ἔχοντας, ἀλλὰ καὶ δι' ὧν φυλάξομεν προσῆκε ζητεῖν, τὸν ἴσον τρόπον κἂν τοῖς λόγοις ἂν ἔχοι¹ περὶ τῶν προτέρων τοὺς περὶ τῶν δευτέρων προσθεῖναι, καὶ ὅθεν ἐζήσαμεν καὶ ὅπως καὶ τί παθόντες εἰπόντας, ἔπειτα τί ποιῶντες οὐ προδώσομεν τὴν εὐδαιμοσίαν, ἀκόλουθον ἂν εἴη, διεξελθεῖν.

2 Καίτοι τοῦτο μὲν ἔστιν ἀρετὴ καὶ τὸ ζῆν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον· τούτων δὲ πέρι πολλοῖς μὲν εἴρηται τῶν ἀρχαίων, πολλοῖς δὲ

1· λόγοις ἂν ἔχει παραλ. G

ΛΟΓΟΣ ΕΚΤΟΣ

Πῶς θὰ τὴν διαφυλάξωμε παραλαμβάνοντάς τὴν ἀπὸ τὰ μυστήρια

1 Αὐτὲς λοιπὸν εἶναι οἱ προϋποθέσεις τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς ποῦ ἀναφέρονται στὸν ἴδιο τὸν Χριστὸ καὶ σ' αὐτὸν μόνο ἀρμόζουν. Τὸ νὰ συσταθῆ γιὰ πρώτη φορὰ ἡ ζωὴ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Σωτῆρος, ἀλλὰ τὸ νὰ τὴν φυλάξωμε μετὰ τὴ σύστασί της μένοντας ζωντανοί, εἶναι ἔργο καὶ τῆς ἰδικῆς μας προσπαθείας· ἀπαιτεῖται γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἀνθρωπίνη δραστηριότης καὶ ἡ ἰδική μας συμβολή, ὥστε νὰ μὴ τὴν καταστρέψωμε μόλις τὴν πάρωμε, ἀλλὰ νὰ διατηρήσωμε ἕως τὸ τέλος τὴ χάρι καὶ νὰ ἀπέλθωμε ἀπὸ ἐδῶ κρατώντας στὰ χέρια τὸ θησαυρό. Εἶναι λοιπὸν ὀρθὸ νὰ ἐξετάσωμε στὴ συνέχεια αὐτῆς τῆς διαπραγματεύσεως καὶ τὰ μέσα μὲ τὰ ὁποῖα εἶναι δυνατὸ νὰ κατορθώσωμε αὐτὸ τὸ πρᾶγμα καὶ φυσικὰ τοῦτο πρέπει ν' ἀποτελέσῃ μέρος τῆς πραγματείας μας περὶ τῆς ζωῆς. Ὅπως εἶναι εὐλόγο νὰ συμβαίη στὰ φυσικὰ πράγματα, νὰ μὴ ἀρκούμεσθε δηλαδὴ στὸ ὅτι παρελάβαμε τὴ ζωὴ οὔτε νὰ κοιμώμασθε σὰ νὰ ἔχωμε ἐξασφαλίσῃ τὸ πᾶν, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀναζητοῦμε καὶ τὰ μέσα μὲ τὰ ὁποῖα θὰ τὴ διατηρήσωμε, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο θὰ ἔπρεπε στοὺς λόγους γιὰ τὰ προηγούμενα νὰ προσθέσωμε τοὺς λόγους γιὰ τὰ δεύτερα· θὰ ἦταν λοιπὸν φυσικὸ, ἀφοῦ εἶποῦμε πρῶτα ἀπὸ ποῦ ἀναβιώσαμε καὶ πῶς καὶ τί ὑποστήκαμε γι' αὐτό, νὰ ἐκθέσωμε ἔπειτα τί πρέπει νὰ κάμωμε γιὰ νὰ μὴ προδώσωμε τὴν εὐδαιμονία.

2 Βέβαια ἐδῶ πρόκειται γιὰ τὴν ἀρετὴ καὶ τὴ διαγωγὴ σύμφωνα μὲ τὸν ὀρθὸ λόγο. Γι' αὐτὰ δὲ τὰ πράγματα ἔχουν ἤδη

τῶν ἔπειτα, καὶ οὐκ ἔστιν ὁ παρεῖται δέον εἰρησθαι, καὶ κινδυνεύει δὴ περιεργον ἂν ἡμῖν τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἠνύσθαι. Ἐπεὶ δ' ὦν ἐξ ἀρχῆς ἐνεστησάμεθα καὶ τὸ περὶ τούτων εἰπεῖν ἀπαιτούντων, εἰ μὴ ² προσθεῖμεν, οὐκ ἔστι σῶον εἶναι τὸν λόγον, ρητέον ὡς οἶόν τε, ἃ μὲν ἴδια τῶν ἀνθρωπίνων βίων ἐκάστῳ προσῆκε πολλῶν ὄντων παραλιπόντας, ὦν δ' ὑπόχρεω κοινῇ τῷ Θεῷ καθέσταμεν πάντες, ταῦτα σκοποῦντας. Οὔτε γὰρ τὴν αὐτὴν ἀρετὴν εἴποι τις ἂν εἶναι δεῖν τῶν τε τὰ κοινὰ πολιτευομένων, καὶ οἱ τὰ αὐτῶν πράττουσιν, οὔτε τῶν μετὰ τὸ λουτρον τῷ Θεῷ μηδὲν πλέον ὑπεσχημένων, καὶ οἷς ὁ βίος μονώτης, οἱ παρθενίαν προὔστησαντο καὶ τὸ μηδὲν ἔχειν, καὶ μὴ μόνον ἄλλου τοῦ ³ κτήματος, ἀλλ' οὐδ' αὐτοὶ σφῶν αὐτῶν εἶναι κύριοι.

³ Ὁ δὲ κοινόν ἐστιν ἅπασι χρέος τοῖς ἀπὸ Χριστοῦ καλουμένοις, ὡσπερ αὐτὸ δὴ τὸ πρόσρημα, καὶ δεῖ πάντας ὁμοίως εἰσενεγκεῖν, ὑπὲρ οὗ πᾶν ὀτιοῦν προῖσχομένους οὐκ ἔστι παραιτήσασθαι τοὺς ἀπολιπομένους οὐ τὴν ἡλικίαν, οὐ τέχνην, οὐ τύχην οὐδ' ἠντινοῦν, οὐ νόσον, οὐκ εὐεξίαν, ⁴ οὐ τὴν ἐσχατιᾶν, οὐ τὴν ἐρημίαν, οὐ τὰς πόλεις, οὐ τοὺς θορούβους, οὐκ ἄλλο τῶν πάντων οὐδὲ ἓν, ἐφ' ἃ συμβέβηκεν ἐγκαλουμένους ἀναχωρεῖν, ὡς οὐδενὸς αὐτῷ προῖστασθαι δυναμένου καὶ πᾶσιν ἐξὸν τῇ τοῦ Χριστοῦ θελήσει μὴ πολεμεῖν, ἀλλὰ τοὺς ἐκεῖθεν ἐκ παντὸς τρόπου σώζοντας νόμους πρὸς τὰ κείνω δοκοῦντα διατιθέναι τὸν βίον. Ταῦτα γὰρ οὔτε κρείττω δυνάμεως ἀνθρωπείας ἔστιν εἰπεῖν, οὐ γὰρ ἂν τοῖς παρανομοῦσιν ἔκειτο δίκη, τῶν τε Χριστιανῶν

2. μὴν G

3. τοῦ G

4. οὐ νόσον οὐκ εὐεξίαν (ἀδοξίαν) παραλ. G

ὁμιλήσει πολλοὶ παλαιοὶ καὶ μεταγενέστεροι καὶ δὲν ὑπάρχει τίποτε πού πρέπει νὰ λεχθῆ καὶ παραλείφθηκε, κινδυνεύει λοιπὸν νὰ εἶναι περιττὴ αὐτὴ ἢ προσπάθειά μας. Αὐτὰ ὅμως μὲ τὰ ὁποῖα ἀρχίσαμε, ἀπαιτοῦν νὰ εἰποῦμε καὶ γιὰ τὰ τελευταῖα, καὶ δὲν θὰ εἶναι ὠλοκληρωμένη ἢ διαπραγματεύσεις, ἂν δὲν προσθέσωμε κι' αὐτά· γι' αὐτὸ πρέπει κατὰ τὸ μέτρο τῶν δυνάμεών μας νὰ τὰ πραγματευθοῦμε κι' αὐτὰ παραλείποντας τὰ ἀτομικὰ χαρακτηριστικὰ πού προσιδιάζουν στὸν καθένα ἀπὸ τοὺς πολλοὺς τρόπους τοῦ ἀνθρωπίνου βίου καὶ ἐξετάζοντας ὅσα εἴμαστε ὅλοι ἀπὸ κοινοῦ ὑποχρεωμένοι νὰ τηροῦμε ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Φυσικὰ δὲν θὰ ἤμποροῦσε κανεὶς νὰ ἰσχυρισθῆ ὅτι πρέπει νὰ ἀσκοῦν τὴν ἴδια ἀρετὴ αὐτοὶ πού ἀσχολοῦνται μὲ τὰ δημόσια πράγματα καὶ αὐτοὶ πού ἰδιωτεύουν, ἢ αὐτοὶ πού μετὰ τὸ βάπτισμα δὲν ὑποσχέθηκαν τίποτε ἄλλο πρὸς τὸ Θεὸ καὶ αὐτοὶ πού ἀκολουθοῦν τὸ μοναχικὸ βίον, αὐτοὶ πού ἐδιάλεξαν τὴν παρθενία καὶ τὴν ἀκτημοσύνη, καὶ ὄχι μόνον ἄλλου κτήματος δὲν εἶναι κύριοι ἀλλὰ οὔτε καὶ τοῦ ἑαυτοῦ τους.

3 Ὑπάρχει κάτι πού εἶναι κοινὸ χρέος σὲ ὅλους αὐτοὺς πού ὀνομάζονται ἀπὸ τὸ Χριστό, ὅπως τὸ ἴδιο τὸ ὄνομα δεικνύει, καὶ πρέπει ὅλοι νὰ τὸ ἐπιτελοῦν μὲ τὸν ἴδιο τρόπο. Ὅσοι τὸ παραλείπουν δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ δικαιολογηθοῦν ὅ,τι καὶ ἂν προφασισθοῦν, οὔτε τὴν ἡλικία οὔτε τέχνη οὔτε τύχη καμμία, οὔτε ἀρρώστεια οὔτε εὐεξία, οὔτε τὴν ἀπόστασι οὔτε τὴν ἐρημιὰ οὔτε τίς πόλεις οὔτε τοὺς θορύβους οὔτε τίποτε ἄλλο γενικῶς ἀπὸ ἐκεῖνα στὰ ὁποῖα συνήθως καταφεύγουν οἱ κατηγορούμενοι· τίποτε δὲν ἐπιτρέπεται νὰ προηγηθῆ αὐτοῦ τοῦ χρέους καὶ ὅλοι ὅσοι ἔχουν τὴ δυνατότητα πρέπει νὰ μὴ πολεμοῦν τὴ θέλησι τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ τηρώντας μὲ κάθε τρόπο τοὺς ἀπὸ ἐκεῖνον προερχομένους νόμους νὰ ρυθμίζουν τὸ βίον τους σύμφωνα μὲ τὴν ἀρέσκεια αὐτοῦ. Αὐτὰ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τὰ εἰποῦμε ἀνώτερα τῆς ἀνθρωπίνης δυνάμεως, διότι ἀλλοιῶς δὲν θὰ ὠριζόταν τιμωρία στοὺς παρανομοῦντας. Ἐξ ἄλλου κανεὶς Χριστιανὸς δὲν ὑπάρχει πού νὰ μὴ ἔχη τὴ συνείδη-

οὐκ ἔστιν οὐδείς, ὃς οὐκ εἰς ἔργον ἅπαντα ἀγαγεῖν ἑαυτῷ σύν-
οιδεν ὑπόχρεως ὄν. Οἱ γε τὴν ἀρχὴν αὐτῷ προσιόντες ἢ μὴν διὰ
πάντων ἀκολουθήσειν ἠὔξαντο πάντες ὁμοίως καὶ ταύταις ταῖς
συνθήκαις δῆσαντες ἑαυτοὺς οὕτω μετέσχον τῶν ἱερῶν.

4 Οὕτω δ' ὄντα κοινὰ πᾶσιν ὀφλήματα τὰ τοῦ Σωτῆρος ἐπιτάγμα-
τα τοῖς πιστοῖς καὶ δυνατὰ τοῖς βουλομένοις ἀνῦσαι, καὶ σφόδρα
τῶν ἀναγκαίων καὶ ὄν χωρὶς οὐκ ἂν γένοιτο Χριστῷ συνελθεῖν,
τῷ πλείστῳ καὶ καλλίστῳ μέρει διεστηκότας, τῇ θελήσει καὶ
τοῖς βουλήμασιν. Ἀνάγκη γὰρ κοινωνῆσαι γνώμης, ᾧ κοινω-
νοῦμεν αἱμάτων, καὶ μὴ⁵ τὰ μὲν συνημμένους, τὰ δὲ διηρημένους,
οὕτω μὲν φιλεῖν, ἐκείνως δὲ πολεμεῖν, καὶ τέκνα μὲν εἶναι, μω-
μητὰ δέ, καὶ μέλη μὲν, ἀλλὰ νεκρά, οἷς ὄφελος οὐδὲν τὸ συμφύ-
ναι καὶ γεννηθῆναι, καθάπερ τὸ κληῖμα τῆς ἀληθινῆς ἀμπέλου
διαιρεθεῖσιν, οὗ τέλος ἔξω βληθῆναι καὶ ξηρανθῆναι καὶ προσ-
ριφῆναι πυρί.

5 Διὰ ταῦτα τὸν ἐν Χριστῷ ζῆν προηρημένον ἀκόλουθον μὲν τῆς
καρδίας καὶ τῆς κεφαλῆς ἐκείνης ἐξῆφθαι (οὐ γὰρ ἐτέρωθεν ἡ-
μῖν ἢ ζωή). Τοῦτο δὲ οὐκ ἔξὸν δυνηθῆναι μὴ τὰ αὐτὰ βουλομέ-
νους· ἀνάγκη πρὸς τὴν τοῦ Χριστοῦ θέλησιν τὴν γνώμην, καθό-
σον οἷόν τε ἀνθρώποις, ἀσκῆσαι καὶ τῶν αὐτῶν ἐπιθυμεῖν καὶ
τοῖς αὐτοῖς ἐκείνῳ χαίρειν παρασκευάσαι. Τὰς γὰρ ἐναντίας
ἐπιθυμίας μιᾶς ἀνίσχειν καρδίας τῶν ἀμηχάνων. Ὁ γὰρ πονηρὸς
ἄνθρωπος ἐκ τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας οὐδὲν ἄλλο,
φησί, προφέρειν οἶδεν ἢ πονηρόν, καὶ ὁ ἀγαθὸς ἀγαθόν· καὶ κα-
θάπερ τοῖς ἐν Παλαιστίνῃ πιστοῖς, ὅτι τῶν αὐτῶν ἐπεθύμουν, «ἦν
ἢ καρδία, φησί, καὶ ἢ ψυχὴ μία», τὸν ἴσον τρόπον, εἴ τις τῷ

5. μὴ παραλ. G

1. Λουκᾶ 6,45.

2. Πράξ. 4,32.

σι ὅτι εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ τὰ πραγματοποιήσῃ ὅλα αὐτὰ. Ὅσοι προσῆλθαν σ' αὐτὸν γιὰ πρώτη φορά ὑποσχέθηκαν πραγματικὰ ὅλοι στὸν ἴδιο βαθμὸ ὅτι θὰ τὰ ἐφαρμόσουν μὲ κάθε μέσο καὶ στὸ μυστήριον ἔλαβαν μέρος ἀφοῦ ἐδέθησαν μὲ αὐτὴ τὴν ὑπόσχεσι.

4 Ἔτσι λοιπόν, ἀφοῦ τὰ προστάγματα τοῦ Σωτῆρος εἶναι κοινὰ καθήκοντα στοὺς πιστοὺς καὶ εἶναι στὴ δυνατότητα αὐτῶν ποὺ θέλουν νὰ τὰ πραγματοποιήσουν, εἶναι πάρα πολὺ ἀναγκαῖα καὶ χωρὶς αὐτὰ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ συναντηθοῦν μὲ τὸν Χριστό, διότι κατὰ τὸ σπουδαιότερο καὶ ὠραιότερο μέρος εἶναι χωρισμένοι, στὴ θέλησι καὶ στὶς σκέψεις. Εἶναι πραγματικὰ ἀνάγκη νὰ καταστήσωμε κοινὴ τὴ γνώμη μὲ τὴ γνώμη αὐτοῦ τοῦ ὁποίου κοινωνοῦμε τὸ αἷμα καὶ νὰ μὴ εἴμαστε ἀπὸ τὴ μία πλευρὰ ἐνωμένοι καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη διηρημένοι, ἀπὸ τὴ μία νὰ τὸν ἀγαποῦμε καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη νὰ τὸν πολεμοῦμε, νὰ εἴμαστε μὲν τέκνα, ἀλλὰ ἐπίπεμπτα, καὶ μέλη, ἀλλὰ νεκρά. Κανένα ὄφελος δὲν ἐπιτυγχάνομε μὲ τὸ νὰ φυτρῶσωμε σ' αὐτὸν καὶ νὰ γεννηθοῦμε ἀπὸ αὐτόν, ἂν ἀποσπασθοῦμε, ὅπως τὸ κλῆμα ἀπὸ τὴν ἀληθινὴ ἀμπελο, τοῦ ὁποίου τὸ τέλος εἶναι νὰ ξεριζωθῇ καὶ νὰ ξηραθῇ καὶ νὰ ριφθῇ στὴ φωτιά.

5 Εἶναι γι' αὐτὸ ἀκόλουθο ὅποιος ἐδιάλεξε τὴ ζωὴ ἐν Χριστῶ νὰ εἶναι συνημμένος μὲ ἐκείνη τὴν καρδιά καὶ τὴν κεφαλή, διότι δὲν προέρχεται ἀπὸ πουθενὰ ἄλλοῦ ἢ ζωὴ μας. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ γίνῃ, ἂν δὲν ἔχωμε τὴν ἴδια θέλησι· εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀσκήσωμε τὴ γνώμη ὥστε νὰ προσαρμοσθῇ πρὸς τὴ θέλησι τοῦ Χριστοῦ, ὅσο εἶναι δυνατὸ σὲ ἀνθρώπους, καὶ νὰ τὴν παρασκευάσωμε νὰ ἐπιθυμῇ τὰ ἴδια καὶ νὰ εὐχαριστῆται μὲ ὅσα καὶ ἐκεῖνος. Διότι εἶναι ἀδύνατο νὰ πηγάζουν ἀπὸ μία καρδιά οἱ ἀντίθετες ἐπιθυμίαι. Ὁ πονηρὸς ἄνθρωπος δὲν γνωρίζει νὰ προσφέρῃ ἀπὸ τὸν πονηρὸ θησαυρὸ τῆς καρδιᾶς τίποτε ἄλλο, λέγει, παρὰ πονηρό, καὶ ὁ ἀγαθὸς ἀγαθὸ¹. Καὶ ὅπως στοὺς πιστοὺς τῆς Παλαιστίνης «ἡ καρδιά, λέγει, καὶ ἡ ψυχὴ ἦταν μία»², διότι ἐπιθυμοῦσαν

Χριστῷ μὴ κοινωνὸς εἶη τῆς γνώμης, ἀλλ' οἷς ἐκεῖνος ἐπιτάττει πρὸς παλινωδίαν ἐξάγοι, τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν οὐ πρὸς τὴν αὐτὴν ἐκείνῳ τάττει καρδίαν, ἀλλὰ δῆλός ἐστι καρδίας ἐξηρητημένος ἐτέρας· ἐπεὶ καὶ τοῦναντίον κατὰ τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν εὔρε τὸν Δαβίδ, ὅτι «τὰς ἐντολάς σου, φησίν, οὐκ ἐπελαθόμεν». Εἰ δὲ ζῆν μὲν οὐκ ἔστι μὴ τῆς καρδίας ἐξηρητημένους ἐκείνης, ἐξηρητηθῆναι δὲ οὐκ ἂν εἶη μὴ τὰ αὐτὰ βουλομένους, ἵνα ζῆν δυνηθῶμεν, σκοπῶμεν ὅπως τῶν αὐτῶν ἐρᾶν τῷ Χριστῷ καὶ τοῖς αὐτοῖς ἐκείνῳ δυνησόμεθα χαίρειν.

6 Ἔστι τοίνυν πράξεως μὲν ἐπιθυμία πάσης ἀρχῆ, ἐπιθυμίας δὲ λογισμός· οὐκοῦν πειρατέον πρό γε πάντων, τῶν ματαίων ἀπάγειν τὸν τῆς ψυχῆς ὀφθαλμόν, ἐννοιῶν ἀγαθῶν μεστήν ἔχοντας ἐκάστοτε τὴν καρδίαν, ὥστε μηδαμοῦ κενὴν οὔσαν χώραν εἶναι ταῖς πονηραῖς. Πολλῶν δὲ ὄντων, ἃ μελέτης ὕλην καὶ ψυχῆς ἔργον καὶ νοῦ τροφήν καὶ διατριβὴν ποιεῖσθαι προσῆκε, τὸ πάντων ἡδιστον καὶ λυσιτελέστατον καὶ φθέγγασθαι καὶ λογίσασθαι, τῶν μυστηρίων ὁ λόγος καὶ ὃν ἐνθένδεν ἔσχομεν πλοῦτον. Καὶ τίνες μὲν ἤμεν πρὶν μεμνηθῆναι, τίνες δὲ καθέσταμεν μνηθέντες, καὶ τίς μὲν ἢ προτέρα δουλεία, τίς δὲ ἢ νῦν ἐλευθερία καὶ βασιλεία, καὶ τίνα μὲν ἡμῖν ἤδη τῶν ἀγαθῶν παρεσχέθη, τίνα δὲ ἀπόκειται, καὶ πρό γε τούτων, τίς ἡμῖν ἀπάντων τούτων ὁ χορηγὸς καὶ οἷον μὲν αὐτῷ τὸ κάλλος, ὁποῖος δὲ τὴν χρηστότητα καὶ ὅπως ἐφίλησε τὸ γένος καὶ ἡλίκος ὁ ἔρως. Τούτων γὰρ τὴν διάνοιαν προκατειληφῶτων καὶ τὴν ψυχὴν κατασχόντων, οὐ ράδιον ἐπ' ἄλλο βλέπειν τὸν λογισμὸν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν μετενεγκεῖν ἐτέρωσε, οὕτω μὲν καλῶν ὄντων, οὕτω δὲ ἐπαγωγῶν· αἱ τε γὰρ εὐεργεσίαι πλήθει καὶ μεγέθει νικῶσι, τό τε φίλτρον,

τὰ ἴδια, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, ὅποιος δὲν εἶναι κοινωνὸς τῆς γνώμης τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ ἀντιστρέφει ὅσα παραγγέλλει ἐκεῖνος, δὲν τοποθετεῖ τὴ ζωὴ του στὴν ἴδια μ' ἐκεῖνον καρδιά, ἀλλὰ εἶναι φανερό ὅτι ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἄλλη καρδιά. Ἀντιθέτως εὗρηκε τὸν Δαβίδ σύμφωνο μὲ τὴν καρδιά του, καθ' ὅσο λέγει, «διότι δὲν ἐλησμόνησα τίς ἐντολές σου»³. Ἐπειδὴ δὲ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ζοῦμε, ἐὰν δὲν ἐξαρτώμαστε ἀπὸ ἐκείνη τὴν καρδιά, νὰ ἐξαρτώμαστε δὲ δὲν εἶναι δυνατὸ, ἐὰν δὲν θέλωμε τὰ ἴδια, γιὰ νὰ κατορθώσωμε νὰ ζήσωμε, ὡς κυττάξωμε πῶς θὰ καταστῆ δυνατὸ νὰ ἐρωτευθοῦμε τὰ ἴδια μὲ τὸν Χριστὸ καὶ νὰ εὐχαριστούμαστε γιὰ τὰ ἴδια μ' ἐκεῖνον.

6 Ἀρχὴ λοιπὸν κάθε πράξεως εἶναι ἡ ἐπιθυμία, τῆς ἐπιθυμίας δὲ ἀρχὴ εἶναι ὁ λογισμὸς. Ἐπομένως πρὶν ἀπὸ ὅλα πρέπει νὰ προσπαθήσωμε ν' ἀπομακρύνωμε τὸν ὀφθαλμὸ τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὰ μάτια, ἔχοντας πάντοτε γεμάτη ἀγαθὴ σκέψεις τὴν καρδιά μας, ὥστε νὰ μὴ εἶναι πουθενὰ ἀδειανὴ καὶ δίδη χῶρο στὶς πονηρὲς σκέψεις. Ἐνῶ δὲ εἶναι πολλὰ ἐκεῖνα ποὺ θ' ἄξιζε νὰ καταστοῦν ἀντικείμενο μελέτης καὶ ἔργο ψυχῆς, τρυφή καὶ διατριβὴ νοῦ, τὸ γλυκύτερο καὶ ὠφελιμώτερο ἀπὸ ὅλα, καὶ στὸ λόγο καὶ στὴ σκέψι, εἶναι ἡ θεώρησις τῶν μυστηρίων καὶ τοῦ πλούτου ποὺ ἀποκτήσαμε ἀπὸ αὐτά. Ἰδιαιτέρως, ποιοὶ ἦμαστε πρὶν μνηθοῦμε καὶ ποιοὶ ἐγίναμε ἀφοῦ ἐμνηθήκαμε, ποιὰ ἦταν ἡ προηγουμένη δουλεία καὶ ποιὰ ἡ τωρινὴ ἐλευθερία καὶ βασιλεία, ποιὰ ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ μᾶς προσφέρθηκαν ἤδη καὶ ποιὰ μᾶς περιμένουν, καὶ πρὶν ἀπὸ ὅλα αὐτά, ποιὸς εἶναι ὁ χορηγὸς ὅλων αὐτῶν σ' ἐμᾶς, ποιοὸ εἶναι τὸ κάλλος του καὶ ποιὰ ἡ χρηστότης του, πῶς ἀγάπησε τὸ ἀνθρώπινο γένος καὶ ποιὸς εἶναι ὁ ἔρωσ του. Πραγματικά, ὅταν αὐτὰ προκαταλάβουν τὴ διάνοια καὶ κατάσχουν τὴν ψυχὴ, δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ κυττάξῃ ἄλλοῦ ὁ λογισμὸς καὶ νὰ στραφῇ πρὸς ἄλλο σημεῖο ἢ ἐπιθυμία, ἀφοῦ εἶναι τόσο ὠραῖα καὶ τόσο διδακτικά· διότι καὶ οἱ εὐεργεσίαι νικοῦν μὲ τὸ πλῆθος καὶ τὸ μέγεθος, καὶ τὸ φίλτρο ἀπὸ τὸ ὁποῖο ὠδηγήθηκε

ὄθεν ἐπὶ ταύτας προήχθη, μεῖζον ἢ λογισμοῖς ἀνθρώπων ὑποπεσεῖν.

7 Καθάπερ γὰρ τῶν ἀνθρώπων τοὺς ἐρῶντας ἐξίστησι τὸ φίλτρον, ὅταν ὑπερβάλλῃ καὶ κρεῖσσον γένηται τῶν δεξαμένων, τὸν ἴσον τρόπον ὁ περὶ τοὺς ἀνθρώπους ἔρως τὸν Θεὸν ἐκένωσεν. Οὐ γὰρ κατὰ χώραν μένων καλεῖ πρὸς ἑαυτὸν ὃν ἐφίλησε δοῦλον, ἀλλ' αὐτὸς ζητεῖ κατελθῶν, καὶ πρὸς τὴν καταγωγὴν ἀφικνεῖται τοῦ πένητος ὁ πλουτῶν, καὶ προσελθῶν δι' ἑαυτοῦ μηνύει τὸν πόθον καὶ ζητεῖ τὸ ἴσον, καὶ ἀπαξιούντος οὐκ ἀφίσταται, καὶ πρὸς τὴν ὕβριν οὐ δυσχεραίνει, καὶ διωκόμενος προσεδρεύει ταῖς θύραις, καὶ ἵνα τὸν ἐρῶντα δείξῃ πάντα ποιεῖ, καὶ ὀδυνώμενος φέρει καὶ ἀποθνήσκει.

8 Ἐπεὶ γὰρ δυοῖν ὄντων, ἃ δῆλον καθίστησι καὶ θριαμβεύει τὸν ἐραστήν, τοῦ τε πᾶσιν οἷς ἔξεστιν εὖ ποιεῖν τὸν ἐρώμενον, τοῦ τε δεινὰ πάσχειν αἰρεῖσθαι περὶ αὐτοῦ καὶ ὀδυνᾶσθαι δεῆσαν, δεῖγμα μὲν φιλίας τοῦ προτέρου τὸ δεύτερον γένοιτ' ἂν πολλῶν τινι μεῖζον, τῷ Θεῷ δὲ οὐκ ἐξῆν ἀπαθεῖ πάντων ὄντι κακῶν, ἀλλὰ φιλόανθρωπος ὢν εὐεργετεῖν μὲν εἶχε τὸν ἄνθρωπον, ἀνέχεσθαι δὲ ὑπὲρ αὐτοῦ πληττόμενος καὶ φέρειν ὀδυνώμενος⁶ οὐδ' ἐγγύς, καὶ τὸ μὲν φίλτρον ὑπερφυῆς ἦν, τὸ δὲ σημεῖον, ὃ δῆλον ἂν ἦν, οὐ προσῆν, ἔδει δὲ μὴ λανθάνειν σφόδρα φιλῶν, ἀλλὰ τῆς μεγίστης ἀγάπης δοῦναι πεῖραν ἡμῖν καὶ δεῖξαι τὸν ἔσχατον ἐρῶν ἔρωτα· ταύτην μηχανᾶται τὴν κένωσιν καὶ πραγματεύεται, καὶ ποιεῖ δι' ὧν οἷός τε γένοιτ' ἂν δεινὰ παθεῖν καὶ ὀδυνηθῆναι, καὶ οὕτως οἷς ἠνέσχετο πείσας, ὡς ἄρα φιλεῖ διαφερόντως, πρὸς ἑαυτὸν ἐπιστρέφει τὸν ὅτι πέπειστο μισεῖσθαι φυγόντα τὸν ἀγαθόν.

9 Τὸ δὲ πάντων καινότατον, οὐ γὰρ ἤνεγκε μόνον τὰ δεινότατα

6. καὶ φέρειν ὀδυνώμενος παραλ. G

4. Φιλ. 2,7.

5. Β' Κορ. 8,9.

πρὸς τὰ ἐκεῖ ἢ διάνοια εἶναι ἀνώτερο γιὰ νὰ ὑποπέση σὲ ἀνθρωπίνους λογισμοὺς.

7 Ὅπως ἀκριβῶς τὸ φίλτρο φέρει σ' ἔκστασι τοὺς ἀνθρώπους ποὺ εἶναι ἐρωτευμένοι, ὅταν ὑπερβάλλῃ καὶ γίνῃ ἰσχυρότερο ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ τὸ δέχονται, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ἐκένωσε τὸν Θεὸ ὁ ἔρως πρὸς τοὺς ἀνθρώπους⁴. Πραγματικὰ δὲν καλεῖ κοντὰ του τὸν δοῦλο ποὺ ἀγάπησε⁵ μένοντας στὸν τόπο του, ἀλλὰ τὸν ἀναζητεῖ ὁ ἴδιος κατερχόμενος, ὁ πλούσιος φθάνει στὸ καταγώγιο τοῦ πτωχοῦ, προσερχόμενος μόνος του μηνύει τὸν πόθο καὶ ζητεῖ ἀνταπόδοσι, ὅταν ἐκεῖνος ἀπαξιώση δὲν ἀπομακρύνεται, γιὰ τὴν προσβολὴ δὲν δυσανασχετεῖ, ὅταν διώκεται κάθεται στὶς θύρες, γιὰ νὰ δείξῃ τὸν ἐραστὴ κάμνει τὰ πάντα, καὶ ὅταν πάσχη, ὑποφέρει καὶ ἀποθνήσκει.

8 Ἐπειδὴ δύο εἶναι οἱ τρόποι ποὺ δεικνύουν τὸν ἐραστὴ καὶ τὸν κάμνουν θριαμβευτὴ, πρῶτο τὸ νὰ εὐεργετῇ τὸν ἀγαπώμενο μὲ ὅλα τὰ ἐπιτρεπτά μέσα καὶ δεύτερο, ὅταν χρειάζεται, νὰ προτιμᾷ νὰ ὑποφέρῃ δεινὰ γιὰ χάρι του καὶ νὰ πάθῃ, πολὺ ἀνώτερο δεῖγμα φιλίας ἀπὸ τὸ πρῶτο εἶναι τὸ δεύτερο. Στὸ Θεὸ ὅμως αὐτὸ δὲν ἦταν δυνατό, διότι εἶναι ἀπαθὴς ἀπέναντι σὲ ὅλα τὰ κακά, ἀλλὰ σὰν φιλάνθρωπος ποὺ εἶναι μπορεῖ μὲν νὰ εὐεργετήσῃ τὸν ἄνθρωπο, δὲν μπορεῖ ὅμως καθόλου νὰ ἀνεχθῇ νὰ πλήττεται γιὰ χάρι του καὶ νὰ ὑποφέρῃ πάσχοντας. Καὶ τὸ μὲν φίλτρο του ἦταν ἀπέραντο, τὸ σημεῖο δὲ μὲ τὸ ὁποῖο θὰ ἐκδηλωνόταν δὲν ὑπῆρχε, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὅμως ἔπρεπε νὰ μὴ ἀποκρύπτῃ ὅτι ἀγαπᾷ σφοδρῶς, ἀλλὰ νὰ μᾶς δώσῃ δεῖγμα τῆς μεγίστης ἀγάπης καὶ νὰ μᾶς δείξῃ ὅτι ἀγαπᾷ μὲ τὸ θερμότερο ἔρωτα· τότε λοιπὸν μηχανεύεται αὐτὴ τὴν κένωσι, καὶ τὴν πραγματοποιεῖ, κι' ἔτσι δημιουργεῖ τὶς προϋποθέσεις μὲ τὶς ὁποῖες θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἐγινόταν ἱκανὸς νὰ πάθῃ δεινὰ καὶ νὰ αἰσθανθῇ ὀδύνη. Ἔτσι, ἀφοῦ μὲ τὰ δεινὰ ποὺ ὑπέφερε ἔπεισε ὅτι ἀγαπᾷ δυνατὰ, ἐπέστρεψε κοντὰ του αὐτὸν ποὺ ἀπέφευγε τὸν ἀγαθὸ, διότι ἦταν πεπεισμένος ὅτι ἐμισόταν ἀπὸ αὐτὸν.

9 Τὸ πρωτοφανέστερο ἀπὸ ὅλα εἶναι, ὅτι δὲν ὑπέμεινε μόνον

πάσχων καὶ ἐπὶ ταῖς πληγαῖς ἀποθνήσκων, ἀλλὰ καὶ ἀναβιοὺς καὶ τῆς φθορᾶς ἀναστήσας τὸ σῶμα, τῶν πληγῶν ἔτι περιέχεται τούτων, καὶ τὰς οὐλὰς ἐπὶ τοῦ σώματος φέρει, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν ἀγγέλων μετὰ τούτων φαίνεται, καὶ τὸ πρᾶγμα κόσμον ἠγεῖται, καὶ χαίρει δεικνὺς ὅτι δεινὰ πέπονθε, καὶ τᾶλλα μὲν ἔρριπεν ὅσα τοῦ σώματος, καὶ ἐστὶν αὐτῷ τὸ σῶμα πνευματικόν, καὶ οὔτε βάρους οὔτε πάχους οὔτ' ἄλλου πάθους αὐτῷ τῶν σωματικῶν οὐδὲν ὑπελείφθη, τὰς ὠτειλὰς δὲ παντάπασι οὐκ ἀπέβαλεν, οὐδὲ τελέως ἀπετρίψατο τὰς πληγὰς, ἀλλὰ στέργειν ᾤθη διὰ τὸ περὶ τὸν ἄνθρωπον φίλτρον, ὅτι διὰ τούτων εὔρεν ἀπολωλότα, καὶ πληττόμενος εἶλε τὸν ἐρώμενον. " Ἀλλως γὰρ ἔτι συνεστάναι τὰ πληγῶν ἵχνη πῶς ἂν ἀκόλουθον ἦν ἀθανάτου σώματος, ἃ θνητῶν ἐνίοτε καὶ φθαρτῶν καὶ τέχνη καὶ φύσις ἐξέβαλεν; Ἄλλ', ὡς ἔοικεν, ἐπιθυμία μὲν ἦν αὐτῷ περὶ ἡμῶν ἀλλαγῆσαι πολλάκις· ἐπεὶ δὲ οὐκ ἐξῆν, τοῦ σώματος αὐτῷ τὴν φθορὰν καθάπαξ διαφυγόντος καὶ ἅμα τῶν πληξόντων ⁷ φειδόμενος ἀνθρώπων, τὰ γοῦν σημεῖα τῆς σφαγῆς ἔγνω τῷ σώματι συντηρεῖν καὶ τοῖς τύποις ἀεὶ συνεῖναι τῶν τραυμάτων, ὧν ἅπαξ ἐνεγέγραπτο σταυρωθεὶς, ἵνα δῆλος, ὡς ἄρα περὶ τῶν δούλων ἐσταύρωται καὶ τὴν πλευρὰν ἐνύγη, πόρρωθεν ἦ, καὶ μετὰ τῆς ἀκτίνος ἐκείνης τῆς ἀπορρήτου καὶ ταῦτα κόσμον ἔχη τῷ βασιλεῖ.

10 Τί τοῦ φίλτρον τούτου γένοιτ' ἂν ἴσον; τί τοσοῦτον ἐφίλησεν ἄνθρωπος; τίς οὕτω μήτηρ φιλόστοργος ἢ πατήρ φιλότεκνος; ἢ τίς τῶν καλῶν οὔτινοσοῦν οὕτως ἔλαβεν ἔρωτα μανικόν, ὥστε ὅτι φιλεῖ παρ' αὐτοῦ τοῦ φιλουμένου πληγεῖς οὐκ ἀνασχέσθαι μόνον οὐδὲ τὸ φίλτρον ἔτι περὶ τὸν ἀγνώμονα σώζειν, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τοῦ παντός ἠγεῖσθαι τὰ τραύματα; Καίτοι ταῦτα γένοιτ' ἂν οὐ φιλοῦντος μόνον, ἀλλὰ καὶ σφόδρα τιμῶντος, εἰ δὴ τῆς ἐσχάτης

ὅταν ἔπασχε τὰ μεγαλύτερα δεινὰ καὶ ἀπέθνησκε ἀπὸ τὶς πληγές, ἀλλὰ ὅτι καὶ ὅταν ἀναβίωσε καὶ ἀνέστησε ἀπὸ τὴ φθορὰ τὸ σῶμα, διατηρεῖ ἀκόμη αὐτὲς τὶς πληγές, φέρει στὸ σῶμα του τὶς οὐλές καὶ στοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἀγγέλων παρυσιάζεται μὲ αὐτὲς, καὶ θεωρεῖ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα στόλισμα καὶ χαίρεται δεικνύοντας ὅτι ἔπαθε δεινὰ. Ἐνῶ δὲ ἀπέρριψε ὅλα τὰ ἄλλα στοιχεῖα τοῦ σώματος καὶ κατέχει σῶμα πνευματικὸ, καὶ δὲν τοῦ ἔμεινε τίποτε ἀπὸ τὰ σωματικά, οὔτε βάρος οὔτε πάχος οὔτε ἄλλο πάθος, δὲν ἀπέβαλε ἐντελῶς τὰ τραύματα οὔτε ἐπούλωσε τελείως τὶς πληγές, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀγάπη του πρὸς τὸν ἄνθρωπο ἐθεώρησε σωστὸ νὰ τὶς ἀνεχθῆ· διότι μὲ αὐτὲς εὗρηκε τὸν χαμένο, κτυπώμενος συνέλαβε τὸν ἀγαπημένο. Ἄλλοιῶς πῶς θὰ ἦταν φυσικὸ νὰ διατηροῦνται ἀκόμη τὰ ἴχνη τῶν πληγῶν σὲ σῶμα ἀθάνατο, τὰ ἴχνη ποὺ μερικὲς φορές ἡ τεχνικὴ καὶ ἡ φύσις ἐξαφανίζει ἀκόμη καὶ σὲ θνητὰ καὶ φθαρτὰ σώματα; Ἀλλά, ὅπως φαίνεται, ἐπιθυμία του ἦταν νὰ πονέση γιὰ μᾶς πολλὰς φορές· ἐπειδὴ ὅμως αὐτὸ δὲν ἦταν δυνατὸ, ἀφοῦ τὸ σῶμα του διέφυγε μὴ γιὰ πάντα τὴ φθορὰ καὶ συγχρόνως ἔλυπόταν τοὺς ἀνθρώπους ποὺ θὰ τὸν ἐκτυποῦσαν, γι' αὐτὸ εὗρηκε ὀρθὸ νὰ διατηρήσῃ στὸ σῶμα τὰ σημεῖα τῆς θανατώσεως καὶ νὰ συνυπάρχη πάντοτε μὲ τοὺς τύπους τῶν τραυμάτων, μὲ τοὺς ὁποίους ἐχαράχθηκε μία φορὰ ὅταν ἐσταυρώθηκε, γιὰ νὰ φανερώνεται ἀπὸ μακριὰ ὅτι ἐσταυρώθηκε καὶ ἐκεντήθηκε στὴν πλευρὰ γιὰ χάρι τῶν δούλων· γιὰ νὰ εἶναι κι' αὐτὰ στόλισμα στὸ βασιλέα μαζί μ' ἐκείνη τὴν ἀπερίγραπτη ἀκτίνα.

10 Τί ἔμπορεῖσε νὰ ἐξισωθῆ μὲ αὐτὸ τὸ φίλτρο; Τί ἀγάπησε τόσο πολὺ ἄνθρωπος; Ποιὰ μητέρα εἶναι τόσο φιλόστοργη ἢ πατέρας τόσο φιλότεκνος; Ποιὸς ἐρωτεύτηκε κάποιον ἀπὸ τοὺς κομψευομένους τόσο μανιωδῶς, ὥστε ὄχι μόνο νὰ ἀνέχεται νὰ κτυπᾶται ἀπὸ τὸν ἀγαπημένο γιὰ τὴν ἀγάπη του, ὄχι μόνο νὰ διατηρῆ τὴν ἀγάπη πρὸς τὸν ἀγνώμονα, ἀλλὰ καὶ νὰ θεωρῆ πολῦτιμα αὐτὰ τὰ τραύματα; Τὰ τραύματα ἐν τούτοις εἶναι δείγματα προσώπου ποὺ ὄχι μόνο ἀγαπᾷ, ἀλλὰ

τοῦτο τιμῆς, τὸ μηδὲ τοῖς ἀρρωστήμασι τῆς φύσεως ἐπαισχύνεσθαι, ἀλλὰ μετὰ τῶν μωλώπων, ὧν τῆς ἀνθρωπίνης ἐκκληρονόμησεν ἀσθενείας, ἐπὶ τοῦ βασιλείου καθῆσθαι θρόνου. Καὶ οὐ τὴν φύσιν μὲν τοσοῦτον ἠξίωσε τοὺς καθ' ἓνα δὲ περιεῖδεν, ἀλλ' ἐπὶ τὸ διάδημα τοῦτο πάντα καλεῖ, δουλείας ἀφήκεν, υἱοὺς ἐποίησε, τὸν οὐρανὸν ἀνέωξε πᾶσι, καὶ τὴν ὁδὸν ὑποδείξας καὶ ὅπως ἔστιν ἀναπτῆναι, καὶ πτερὰ δέδωκε, καὶ οὐκ ἠγάπησεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἠγεῖται καὶ ὑπανέχει καὶ παρακαλεῖ ραθυμοῦντας.

11 Καὶ οὐπω τὸ μείζον εἶπον· οὐ γὰρ μέχρι τοσοῦτου τοῖς δούλοις σύνεστιν ὁ Δεσπότης καὶ κοινωνεῖ τῶν αὐτοῦ οὐδὲ χεῖρα δίδωδωσι μόνον, ἀλλ' ἑαυτὸν ἡμῖν ὅλον παρέσχεν, ὑπὲρ οὗ νεὼς ἐσμὲν Θεοῦ ζῶντος· Χριστοῦ μέλη ταῦτα τὰ μέλη, τούτων τῶν μελῶν τὴν κεφαλὴν τὰ Χερουβὶμ προσκυνεῖ, οἱ πόδες οὗτοι, αἱ χεῖρες αὐταὶ ἐκείνης ἐξήρτηνται τῆς καρδίας.

12 Τίνων μὲν οὐ λυσιτελέστερα, τίνων δὲ οὐχ ἡδῖω ταῦτα λογίσεσθε; Ταῦτα γὰρ σκοποῦντων καὶ τούτων ἐν τῇ ψυχῇ κρατούντων τῶν λογισμῶν, πρῶτον μὲν οὐκ ἂν εἶη πάροδος ἐν ἡμῖν τῶν πονηρῶν οὐδενί, ἔπειτα περιέσται τὰς εὐεργεσίας καταμαθοῦσι τῷ περὶ τὸν εὐεργέτην προσθεῖναι πόθῳ, φιλοῦντες δὲ οὕτω σφόδρα καὶ τῶν ἐντολῶν ἐργάται τῶν αὐτοῦ καὶ τῆς γνώμης ἐσόμεθα κοιωνοί. («Ὁ γὰρ ἀγαπῶν με, φησί, τὰς ἐντολάς μου τηρήσει»).

13 Ἄλλως τε τὴν οἰκείαν ἀξίαν, ὅση τίς ἐστιν, ἐπιγνόντες, οὐκ ἂν προδοῖμεν ραδίως, οὐδ' ἀνασχοίμεθα δουλεῦσαι τῷ δραπέτῃ δούλῳ, βασιλείαν συνεγνωκότες ἡμῖν αὐτοῖς, οὐκ ἀνοίξομεν τὸ στόμα πονηρᾷ γλώσσει, ἂν ἐν νῶ τὴν τράπεζαν ἔχωμεν καὶ οἶον τὸ τὴν γλῶσσαν ταύτην φοινίξαν αἶμα. Πῶς χρησόμεθα τοῖς

6. Ἰω. 14,21.

7. Τὸν Διάβολο.

καὶ τιμᾶ ἰδιαιτέρως, ἐὰν βέβαια εἶναι ὑψίστη τιμὴ τοῦτο, τὸ νὰ μὴ ἐντρέπεται οὔτε γιὰ τὶς ἀσθένειες τῆς φύσεως, ἀλλὰ νὰ ἔχη καθήσει ἐπάνω στὸ βασιλικὸ θρόνο μὲ τοὺς μώλωπες ποὺ ἐκληρονόμησε ἐξ αἰτίας τῆς ἀσθενείας τῆς φύσεως. Καὶ δὲν καταξίωσε τόσων τιμῶν μόνο τὴν καθολικὴ ἀνθρώπινη φύσι, περιφρονώντας τὰ ἄτομα, ἀλλὰ προσκαλεῖ ὅλους σ' αὐτὸ τὸ βασιλικὸ διάδημα· τοὺς ἀπήλλαξε ἀπὸ τῆ δουλεία καὶ τοὺς ἔκαμε υἱούς, ἄνοιξε σὲ ὅλους τὸν οὐρανὸ, ἀφοῦ ὑπέδειξε τὸ δρόμο καὶ τὸν τρόπο τῆς πτήσεως πρὸς τὰ ἄνω, καὶ ἔδωσε πτερὰ, καὶ δὲν ἀρκέσθηκε σ' αὐτά, ἀλλὰ καὶ μόνος του τοὺς καθοδηγεῖ, τοὺς ἐνισχύει καὶ τοὺς παρακινεῖ ὅταν ραθυμοῦν.

- 11 Καὶ δὲν εἶπα ἀκόμη τὸ μεγαλύτερο. Πραγματικὰ ὁ Δεσπότης δὲν εὐρίσκεται μαζὶ μὲ τοὺς δούλους μόνο ἕως τὸ σημεῖο αὐτό, δὲν τοὺς μεταδίδει τὰ ἰδικὰ του καὶ δὲν τοὺς προσφέρει τὸ χέρι μόνο, ἀλλὰ προσέφερε σὲ μᾶς ὅλον τὸν ἑαυτό του, γι' αὐτὸ εἴμαστε ναὸς Θεοῦ ζῶντος. Χριστοῦ μέλη εἶναι αὐτὰ τὰ μέλη, τὴν κεφαλὴ αὐτῶν τῶν μελῶν προσκυνοῦν τὰ Χερουβίμ, αὐτὰ τὰ πόδια, αὐτὰ τὰ χέρια εἶναι ἐξαρτήματα ἐκείνης τῆς καρδιάς.
- 12 Ἀπὸ ποιά πράγματα δὲν εἶναι αὐτὰ ὠφελιμώτερα, νομίζετε; ἀπὸ ποιά δὲν εἶναι γλυκύτερα; Ὅταν σκεπτώμαστε αὐτὰ καὶ στὴν ψυχὴ μας ἐπικρατοῦν αὐτοὶ οἱ λογισμοί, πρῶτα μὲν δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ εὐρεθῆ σ' ἐμᾶς εἴσοδος κανενὸς ἀπὸ τὰ πονηρά, ἔπειτα δέ, ἀφοῦ κατανοήσωμε τὶς εὐεργεσίες, θὰ διευκολυνθῆ ἡ αὔξησις τοῦ πόθου γιὰ τὸν εὐεργέτη· ὅταν θὰ ἀγαποῦμε τόσο σφοδρά, θὰ γίνωμε καὶ τῶν ἐντολῶν του ἐργάτες καὶ τῆς γνώμης του κοινωνοί. Διότι «ὁ ἀγαπῶν ἐμέ, λέγει, θὰ τηρήσῃ τὶς ἐντολές μου»⁶.
- 13 Ἐξ ἄλλου, ἀποκτώντας ἐπίγνωσι τοῦ πόσο μεγάλη εἶναι ἡ ἀξία μας, δὲν θὰ τὸν προδώσωμε εὐκόλα, δὲν θὰ ἀνεχθοῦμε νὰ ὑποδουλωθοῦμε στὸ δραπετὴ δοῦλο⁷, ἔχοντας συνείδησι τῆς ἰδικῆς μας βασιλικῆς ἐξουσίας, δὲν θὰ ἀνοίξωμε τὸ στόμα σὲ πονηρὴ γλῶσσα, ἂν ἔχωμε στὸ νοῦ μας τὴν τράπεζα καὶ

ὄφθαλμοῖς ἐφ' ἃ μὴ δεῖ, μυστηρίων οὕτω φρικτῶν ἀπολελαυκόσιν; Οὐ κινήσομεν τοὺς πόδας, οὐκ ἐκτενοῦμεν χεῖρας ἐπὶ τι πονηρόν, ἂν ἐνεργὸν ἐν τῇ ψυχῇ τὸν περὶ τούτων ἔχωμεν λόγον, ὡς ἄρα Χριστοῦ μέλη ταῦτα καὶ ἱερὰ καὶ καθάπερ φιάλη τὸ ἐκείνου φέρουσιν αἷμα, μᾶλλον δὲ ὅλον αὐτὸν ἐνδέδονται τὸν Σωτῆρα, οὐ καθάπερ ἱμάτιον οὐδ' ὥσπερ αὐτὸ τὸ σύμφυτον δέρμα, ἀκριβέστερον δὲ τοσοῦτον, ὅσον τῶν ἁρμονιῶν⁸ καὶ αὐτῶν τῶν ὀστέων, τὸ ἐνδυμα τοῦτο τοῖς ἐνδεδυμένοις πολὺ συμπέφυκε μᾶλλον. Τὰ μὲν γὰρ δύναιτ' ἂν τις καὶ μὴ βουλομένων ἀποτεμεῖν, τὸν Χριστὸν δὲ οὐδ' ἂν εἷς οὐχ ἐκόντος περιδύσετο τοὺς ἅπαξ ἐνδυσάμενους, οὐ⁹ τῶν ἀνθρώπων οὐ τῶν δαιμόνων, «οὐ τὰ ἐνεστῶτα, φησὶ Παῦλος, οὐ τὰ μέλλοντα, οὔτε ὕψωμα, οὔτε βάθος, οὔτ' ἄλλη κτίσις ἑτέρα», καὶ ὅπως οὖν δυνάμει κρατῆ. Τῶν γὰρ τοῦ Χριστοῦ μαρτύρων τὴν¹⁰ μὲν δορὰν ἀποσῦραι καὶ περιελεῖν ὁ Πονηρὸς ἴσχυσε ταῖς τῶν τυράννων χερσὶ, καὶ κατατεμεῖν τὰ μέλη καὶ ὀστέα συντριῖναι καὶ τᾶνδον ἐκχέαι καὶ ἀνασπάσαι τὰ σπλάγχνα· τὸ δ' ἱμάτιον τοῦτο συλῆσαι καὶ τοῦ Χριστοῦ γυμνῶσαι τοὺς μακαρίους, τοσοῦτον ἐδέησε ταῖς ἐπινοίαις, ὥστε πολὺ μᾶλλον ἢ πρόσθεν, δι' ὧν ὤήθη περιδῦσαι, περιβαλὼν ἔλαθε.

14 Τί οὖν ἱερώτερον γένοιτ' ἂν τοῦ σώματος τούτου, ᾧ φυσικῆς συμφυῖας ἀπάσης ὁ Χριστὸς ἐντέτηκε μᾶλλον; Οὐκοῦν αἰδεσόμεθα καὶ τηρήσομεν αὐτῷ τὸ σεμνόν, ἂν οὕτω θαυμαστήν αὐτῷ λαμπρότητα συνειδότες, ἔπειτα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτὴν ἔχωμεν ἐκάστοτε τῆς ψυχῆς. Εἰ γὰρ τεμένη καὶ σκευή καὶ ὀτιοῦν ἱερόν, ὅτι τοῦτ' αὐτὸ γινώσκομεν, ὡς ἄρ' ἐστὶν ἱερόν, ἄσυλον τηροῦμεν ἐκ παντὸς τρόπου, σχολῆ γε τὰ μείζω προδώσομεν·

8. τῶν ἁρμονιῶν παραλ. G

9. οὐχ ἐκόντας περιδύσαιτο (περιδῦσαι I) τοὺς ἅπαξ ἐνδυσάμενους παραλ. G

10. τὴν παραλ. G

ποιὸ εἶναι τὸ αἷμα ποὺ ἔβαψε κόκκινη αὐτὴ τὴ γλῶσσα. Πῶς θὰ χρησιμοποιήσωμε τοὺς ὀφθαλμοὺς σὲ πράγματα ποὺ δὲν πρέπει, ἀφοῦ ἀπολαύσαμε τόσο φρικτὰ μυστήρια; Δὲν θὰ κινήσωμε τὰ πόδια, δὲν θὰ ἀπλώσωμε τὰ χέρια σὲ τίποτε πονηρό, ἂν ἔχωμε ἐνεργὸ στήν ψυχὴ μας τὴν ἐννοια αὐτῶν, ὅτι αὐτὰ εἶναι πραγματικὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ ἱερά καὶ φέρουν σὰν φιάλη τὸ αἷμα ἐκείνου, μᾶλλον δὲ περιέχουν ὀλόκληρο τὸν Σωτῆρα· τὸ ἔνδυμα τοῦτο δὲν εἶναι σὰν ἱμάτιο οὔτε σὰν αὐτὸ τὸ σύμφυτο δέρμα, ἀλλὰ εἶναι ταιριαστὸ σ' αὐτοὺς ποὺ τὸ ἔχουν ἐνδυθῆ τόσο πλήρως ὥστε νὰ εἶναι περισσότερο σύμφυτο καὶ ἀπὸ τὶς ἀρθρώσεις καὶ ἀπὸ τὰ ὀστᾶ. Διότι αὐτὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ τὰ ἀποκόψη, ἀκόμη καὶ ὅταν δὲν θέλουν οἱ ἐνδιαφερόμενοι, τὸν Χριστὸ ὅμως δὲν μπορεῖ οὔτε ἄνθρωπος, οὔτε δαίμων νὰ τὸν ἐκδύση ἀπὸ ἐκείνους ποὺ τὸν ἐφόρεσαν μιὰ φορά, ἂν αὐτοὶ δὲν τὸ θέλουν, «οὔτε τὰ παρόντα, λέγει ὁ Παῦλος, οὔτε τὰ μέλλοντα οὔτε ὕψωμα οὔτε βάθος οὔτε καμμία ἄλλη κτίσις»⁸, ὅσηδὴποτε ἐξουσία καὶ ἂν κατέχη. Πραγματικὰ τῶν μαρτύρων τοῦ Χριστοῦ τὴν μὲν δορὰ κατώρθωσε νὰ ἀποσύρη καὶ νὰ ἀφαιρέση ὁ πονηρὸς μὲ τὰ χέρια τῶν τυράννων, νὰ κατακόψη τὰ μέλη καὶ νὰ συντρίψῃ τὰ ὀστᾶ, νὰ ἐκχύσῃ τὰ ἐντόσθια καὶ νὰ ἀποσπάσῃ τὰ σπλάγχχνα· τόσο λίγο ὅμως κατάφερε μὲ τὰ τεχνάσματά του νὰ ἀρπάξῃ τὸ ἱμάτιο τοῦτο καὶ νὰ γυμνώσῃ τοὺς μακαρίους ἀπὸ τὸν Χριστό, ὥστε νομίζοντας ὅτι τὸν ἐκδύει, τὸν ἐνέδουε καλύτερα ἀπὸ πρὶν χωρὶς νὰ τὸ καταλάβῃ.

14 Τί ἱερώτερο λοιπὸν μπορεῖ νὰ ὑπάρχη ἀπὸ αὐτὸ τὸ σῶμα στὸ ὁποῖο ἔχει ἐντακῆ ὁ Χριστὸς πληρέστερα ἀπὸ κάθε φυσικὴ συμφυΐα; Ἐπομένως θὰ σεβασθοῦμε καὶ θὰ τιμήσωμε τὸ μεγαλεῖο του, ἂν, ἀφοῦ ἀναγνωρίσωμε σ' αὐτὸν τὴν τόση θαυμαστὴ λαμπρότητα, ἔπειτα τὴν διατηρήσωμε παντοτινὰ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς ψυχῆς. Ἄν ναοὺς καὶ σκεύη καὶ κάθε ἱερὸ ἀντικείμενο, τὰ τηροῦμε μὲ κάθε τρόπο ἄσυλα, γιὰ τὸ λόγο ὅτι ἀπλῶς γνωρίζομε ὅτι εἶναι ἱερά, πολὺ ὀλιγώτερο θὰ προδώσωμε τὰ ἀνώτερα ἀπὸ αὐτά· πραγματικὰ τίποτε

οὐδὲν γὰρ ὅσον ἄνθρωπος ἱερόν, ᾧ καὶ φύσεως ἐκοινωνήσεν ὁ Θεός.

15 Ἐνθυμηθῶμεν γάρ, «τίνι μὲν ἅπαν γόνυ κάμψει ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων¹¹ καὶ καταχθονίων», τίς δὲ ἐπὶ τῶν νεφελῶν ἤξει «μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς», ὑπὲρ πᾶν παράδειγμα λάμπων, ἄνθρωπος οὗτος ὡσπερ δῆτα καὶ Θεός· καὶ ἡμῶν δὲ ὑπὲρ τὸν ἥλιον ἕκαστος ὡς ἀληθῶς δύναται λάμπειν, ἐπὶ τῶν νεφελῶν ἄρθῆναι, τὸ σῶμα ἰδεῖν ἐκεῖνο τοῦ Θεοῦ, πρὸς¹² αὐτὸν πετάσαι, προσελθεῖν, ἡμέρως ὀφθῆναι. Φανέντα γὰρ τὸν Δεσπότην ὁ τῶν ἀγαθῶν δούλων περιστήσεται χορός, καὶ λάμποντος ἐκείνου καὶ αὐτοὶ λάμπουσιν. Οἷον τὸ θέαμα, φωστήρων πλῆθος ἀριθμοῦ κρεῖττον ἐπὶ τῶν νεφελῶν ἰδεῖν, ἀνθρώπους αἰρομένους καὶ πετομένους¹³, πανήγυριν ἀνενεχθῆναι πρὸς οὐδὲν παράδειγμα δυναμένην, δῆμον θεῶν περὶ τὸν Θεόν, καλοὺς περὶ τὸν ὠραῖον, οἰκέτας περὶ τὸν Δεσπότην, οὐ βασκαίνοντα τοῖς δούλοις, εἰ τῆς λαμπρότητος κοινωνήσῃ, οὐδ' ἡγούμενον ἐλάττω τὴν δόξαν ἑαυτῷ ποιήσῃ, εἰ τῆς βασιλείας πολλοὺς λήψαιτο μερίτας, καθάπερ τῶν ἀνθρώπων οἱ κρατοῦντες τοῖς ὑπὸ χεῖρα, κἂν πάντα δῶσι, τῶν σκήπτρων οὐδ' ἔναρ ἀνέχονται κοινωνεῖν. Οὐ γὰρ ὡς δούλοις προσέχει, οὐδὲ τιμᾶ δούλων τιμαῖς, φίλους δὲ ἡγούμενος καὶ νόμους αὐτοῖς φιλίας σώζων ὃ γε θεὸς ἐξ ἀρχῆς κοινὰ τὰ ὄντα ποιεῖται, καὶ οὐ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο μόνον, ἀλλὰ τὴν βασιλείαν αὐτήν, αὐτὸ δίδωσι τὸ διάδημα· καὶ πρὸς τί γὰρ ἄλλο βλέπων ὁ μακάριος Παῦλος «κληρονόμους μὲν εἶναι, φησί, Θεοῦ, συγκληρονόμους δὲ Χριστοῦ», καὶ τῷ Χριστῷ συμβασιλεύειν τοὺς μετασχόντας τῶν δυσχερῶν;

11. καὶ ἐπιγείων παραλ. G

12. πρὸ πρὸς προσθ. πρὸς αὐτὸν ἄρθῆναι G

13. καὶ πετομένους παραλ. G

δέν εἶναι τόσο ἱερό ὅσο ὁ ἄνθρωπος, στὸν ὁποῖο ὁ Θεὸς μετέδωσε καὶ τὴ φύσι του.

15 Ἄς ἐνθυμηθοῦμε, «σὲ ποιὸν θὰ καμφθῆ κάθε γόνατο ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων»⁹, καὶ «ποιὸς θὰ ἔλθῃ ἐπάνω στὶς νεφέλες «μὲ δύναμι καὶ δόξα πολλή»¹⁰, λάμποντας παραπάνω ἀπὸ κάθε προηγούμενο, ἄνθρωπος αὐτὸς καθὼς καὶ Θεός. Καὶ ἀπὸ ἐμᾶς βέβαια ὁ καθένας μπορεῖ νὰ λάμψη πραγματικὰ περισσότερο ἀπὸ τὸν ἥλιο, νὰ σηκωθῆ ἐπὶ τῶν νεφελῶν, ν' ἀντικρύσῃ ἐκεῖνο τὸ σῶμα τοῦ Θεοῦ, νὰ πετάξῃ πρὸς αὐτόν, νὰ πλησιάσῃ, νὰ φανῆ ἡμερος. Διότι, ὅταν φανῆ ὁ Δεσπότης, θὰ παρουσιασθῆ γύρω του ὁ χορὸς τῶν ἀγαθῶν δούλων, καὶ καθὼς λάμπει ἐκεῖνος, θὰ λάμπουν καὶ αὐτοί. Καὶ τί μεγαλοπρεπὲς θέαμα εἶναι, νὰ βλέπῃς ἀναρίθμητο πλῆθος φωστήρων ἐπάνω στὶς νεφέλες, ἀνθρώπους νὰ ἀνυψώνωνται καὶ νὰ πετοῦν, πανηγυρικὴ συνέλευσι πού δέν μπορεῖ νὰ συγκριθῆ μὲ κανένα παράδειγμα, δῆμο θεῶν γύρω ἀπὸ τὸν Θεό, καλοὺς γύρω ἀπὸ τὸν ὠραῖο, ὑπηρέτες γύρω ἀπὸ τὸ Δεσπότη πού δέν ζηλεύει τοὺς δούλους, ἂν τοὺς μεταδώσῃ ἀπὸ τὴ λαμπρότητά του, ἂν πάρῃ πολλοὺς μετόχους τῆς βασιλείας, σὰν οἱ ἐπίγειοι ἄρχοντες ἀπέναντι στοὺς ὑποδούλους, πού καὶ ἂν δώσουν τὰ πάντα, τὸ σκῆπτρο οὔτε κατὰ διάνοια δέν ἀνέχονται νὰ τὸ μοιράσουν. Αὐτὸς δέν τοὺς ἐκλαμβάνει ὡς δούλους οὔτε τοὺς τιμᾷ μὲ τιμὲς δούλων· τοὺς θεωρεῖ φίλους καὶ ἐφαρμόζει σ' αὐτοὺς τοὺς κανόνες τῆς φιλίας, πού αὐτὸς κατάρτισε ἀπὸ τὴν ἀρχή, τοὺς μοιράζει ὅλα τὰ ὑπάρχοντα, ὄχι τοῦτο ἢ ἐκεῖνο μόνο, ἀλλὰ τὴν ἴδια τὴν βασιλεία, τοὺς δίδει τὸ ἴδιο τὸ διάδημα. Τί ἄλλο εἶχε στὴ σκέψι του ὁ μακάριος Παῦλος ὅταν ἔλεγε ὅτι αὐτοὶ πού συμμερίσθηκαν τὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ θὰ «εἶναι κληρονόμοι τοῦ Θεοῦ καὶ συγκληρονόμοι τοῦ Χριστοῦ»¹¹, καὶ ὅτι θὰ συμβασιλεύσουν μὲ αὐτόν;¹²

11. Ρωμ. 8,17.

12. Β' Τιμ. 2,12.

16 Τί τοσοῦτον τερπνόν, ὥστε πρὸς τὴν θεάν ἐκείνην ἀμιλληθῆναι; Χορὸς μακαρίων, δῆμος χαιρόντων! Καὶ ὁ μὲν ἀστράπτων εἰς τὴν γῆν ἐξ οὐρανοῦ καταβαίνει, γῆ δὲ ἡλίουσ ἀλλοὺς ἀντανίσχει τῷ τῆς δικαιοσύνης ἡλίῳ, καὶ πάντα γέμει φωτός. Ἐνθεν οἱ μελέτη καὶ κακοπαθεία καὶ πόνοις καὶ τῇ τῶν ὁμοφύλων κηδεμονία τὴν περὶ τὸν Χριστὸν ἐπιδειξάμενοι προθυμίαν, ἐκεῖθεν οἱ καὶ τὴν σφαγὴν μιμησάμενοι τὴν αὐτοῦ καὶ πρὸς ξίφη καὶ πῦρ καὶ θάνατον ἐκδεδωκότες αὐτούς, τὰς οὐλὰς ἔτι δεικνύντες ἐπὶ τῶν λαμπόντων σωμάτων καὶ θριαμβεύοντες τοῖς τῶν πληγῶν τύποις ὡς ἐπιγραφῇ τροπαίων, κύκλος ἀριστέων ἀπὸ τραυμάτων εὐδοκιμῶν παρὰ βασιλεῖ τῷ σφαγῆναι νενικηκότι, καὶ ὃ φησι Παῦλος «διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου δόξη καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένῳ».

17 Ταῦτα ποιουμένοις μελέτην καὶ τούτων οὖσιν ὅσαι ὦραι τῶν λογισμῶν, τό τε τῆς φύσεως ἡμῶν ἀξίωμα γνώριμον ἢ τε φιλανθρωπία δῆλη γένοιτ' ἂν ἡμῖν τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο δὲ μάλιστα μὲν ἐπὶ τι πονηρὸν ἰδεῖν οὐκ ἐάσει, πεσόντας δέ, εἰ συμβαίη, ἀναλήψαιτ' ἂν ραδίως. Πολλῶν γὰρ ὄντων, ἅπερ ἂν ἡμῖν προσταίη τῇ σωτηρίᾳ, μέγιστον ἀπάντων τὸ πλημμελοῦντας ὀτιοῦν μὴ πρὸς τὸν Θεὸν εὐθὺς ἐπεστράφθαι παραιτουμένους, ἀλλ' αἰσχνομένους καὶ δεδοικότας ἐργώδη τινὰ νομίζειν τὴν εἰς ἐκεῖνον ὁδόν, καὶ ὡς ὀργίλως πρὸς ἡμᾶς καὶ δυσχερῶς ἔχει καὶ μεγάλης δεῖ τοῖς προσελθεῖν βουλομένοις παρασκευῆς· ἢ δὲ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία τῆς ψυχῆς παντάπασι τοῦτον ἐκβάλλει τὸν λογισμὸν. Τῷ γὰρ εἰδότι σαφῶς, ὅπως ἡμερότητος ἔχει, καὶ ὡς ἔτι λαλοῦντος ἐρεῖ, «ἰδοὺ πᾶρειμι», τί γένοιτ' ἂν κώλυμα περὶ τῶν ἡμαρτημένων εὐθὺς αὐτῷ προσελθεῖν; Τοῦτο γὰρ μηχανήματα καθ' ἡμῶν καὶ τέχνη τοῦ κοινοῦ πολεμίου, πρὸς μὲν τὴν ἁμαρτίαν ἄγοντα θρασύτητι καὶ τόλμη κινεῖν, τολμήσασι δὲ τὰ

13. Ἐβρ. 2,9.

14. Ἦσ. 58,9.

16 Τί εἶναι τόσο τερπνό, ὥστε νά συναγωνισθῆ με τῆ θεά ἐκείνη; Χορός μακαρίων, δῆμος χαροκόπων. Ὁ Χριστός κατεβαίνει ἀπό τόν οὐρανὸ στή γῆ ἀκτινοβόλος, ἡ γῆ ἀνεβάζει ἄλλους ἡλίους πρὸς τὸν ἥλιο τῆς δικαιοσύνης, ὅλα εἶναι γεμᾶτα φῶς. Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ ἐπέδειξαν τὸ ζῆλον πρὸς τὸ Χριστὸ με τῆ μελέτη, τὴν κακοπάθεια καὶ τὴ φροντίδα γιὰ τοὺς συνανθρώπους, ἀπὸ τὸ ἄλλο εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ ἐμιμήθηκαν καὶ τὴν σφαγὴ του καὶ παραδόθηκαν σὲ ξίφος καὶ πῦρ καὶ θάνατο, δεικνύοντας ἀκόμη τίς οὐλές στὰ λαμπροφῶρα σώματα καὶ θριαμβεύοντας γιὰ τὰ σημάδια τῶν πληγῶν σὰν ἐπιγραφές τροπαίων, κύκλος νικητῶν ποὺ διαπρέπουν με τὰ τραύματα δίπλα στὸ βασιλέα ποὺ ἐνίκησε με τὸ νά σφαγῆ καί, ὅπως λέγει ὁ Παῦλος, «ποὺ εἶναι στεφανωμένος με δόξα καὶ τιμὴ γιὰ τὸ πάθος τοῦ θανάτου»¹³.

17 Ἄν ἐμελετούσαμε αὐτὰ καὶ ἀφιερωνόμαστε σ' αὐτὰ κάθε στιγμή, τότε καὶ ἡ ἀξία τῆς φύσεώς μας θὰ μᾶς ἦταν γνώριμη καὶ ἡ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ θὰ μᾶς ἐφανερωνόταν. Αὐτὸ δὲ κυριώτατα δὲν θὰ μᾶς ἀφήσει νά δώσωμε προσοχὴ σὲ κάτι πονηρὸ, καὶ ἂν συμβῆ νά πέσωμε, θὰ μᾶς ἀνυψώση εὐκολα. Ἄνάμεσα στὰ πολλὰ ἐμπόδια γιὰ τὴ σωτηρία μας, τὸ χειρότερο ἀπὸ ὅλα εἶναι ὅτι, σὲ περίπτωσι ὁποιουδήποτε πλημμελήματος, δὲν ἐπιστρέφομε ἀμέσως πρὸς τὸν Θεὸ ζητώντας συγγνώμη, ἀλλὰ ὅτι ἀπὸ ἐντροπὴ καὶ φόβο νομίζομε ὅτι εἶναι κοπιώδης ἡ ὁδὸς πρὸς ἐκεῖνον, καὶ ὅτι αὐτὸς εἶναι ὠργισμένος καὶ σκληρὸς πρὸς ἐμᾶς καὶ χρειάζονται μεγάλη προετοιμασία αὐτοὶ ποὺ θέλουν νά προσέλθουν. Ἡ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ βέβαια ἀπομακρύνει τελείως ἀπὸ τὴν ψυχὴ τὸν λογισμό τοῦτο. Σ' ἐκεῖνον ὅμως ποὺ γνωρίζει καλὰ πόσο ἡμερος εἶναι ὁ Θεὸς καὶ ὅτι, ἐνῶ ἀκόμη προσεύχεται αὐτός, θὰ εἰπῆ «ἰδοὺ ἦλθα»¹⁴, ποιοὶ ἐμπόδιο θὰ ὑπῆρχε νά προσέλθῃ ἀμέσως γιὰ τίς ἁμαρτίες του; Αὐτὸ πραγματικὰ εἶναι τὸ μηχάνημα ἐναντίον μας καὶ ἡ τέχνη τοῦ κοινοῦ ἀντιπάλου, ὅτι, ὅταν ὁδηγῆ πρὸς τὴν ἁμαρτία, παρακινεῖ σὲ θρασύτητα καὶ τόλμη, ὅταν δὲ ἀποτολμῆσωμε φοβερὲς πράξεις καὶ πέσωμε,

δεινότερα καὶ πεσοῦσιν αἰσχύνῃν καὶ δέος ἄτοπον ἐντιθέναι, ὡς ἂν τῷ μὲν παρασκευάσῃ πεσεῖν, τῷ δ' ἀναστῆναι μὴ συγχωρήσῃ, μᾶλλον δὲ τῷ μὲν ἀπαγάγῃ Θεοῦ, τῷ δὲ πρὸς αὐτὸν ἐπανελθεῖν οὐκ ἔασῃ, καὶ οὕτω διὰ τῶν ἐναντίων ἐφ' ἑν ἑλκύσῃ βάραθρον.

18 Ταῦτα δὲ πάσῃ σπουδῇ φυλάττεσθαι δεῖ, καὶ φεύγειν ὁμοίως τὴν τε πρὸ τῆς ἁμαρτίας τόλμαν καὶ τὴν μετὰ ταύτην αἰσχύνῃν καὶ φόβον, ὧν οὐδὲν ὄφελος. Οὐ γὰρ δὴ κέντρον οὗτος ὁ φόβος, ἀλλὰ νόσος τίς ἐστὶ ταῖς ψυχαῖς, οὐδ' αἰσχυνόμεθα τοῖς τραύμασιν, ἵν' ἐξεύρωμεν ᾧ θεραπεύσομεν, ἀλλ' ἵνα τοὺς τοῦ Σωτῆρος φύγωμεν ὀφθαλμούς, καθάπερ Ἀδὰμ ἐκρούβῃ, διὰ τὸ τραῦμα τὴν τοῦ ἱατροῦ χεῖρα φεύγων, ὑπὲρ οὗ ζητεῖν ἔδει, τῷ μὴ κατ' αὐτὸς αὐτοῦ θριαμβεῦσαι τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλὰ τὴν γυναῖκα προῖσχύμενος τὴν τῆς γνώμης ἀσθένειαν συγκαλύπτει τό γ' ἐπ' αὐτῷ· καὶ Κάϊν μετ' ἐκεῖνον λανθάνειν ζητῶν, οἷς ᾤθηθη δυνηθῆναι λαθεῖν, ᾧ πάντα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν. Ἔστι γὰρ λυσιτελῶς καὶ δεῖσαι καὶ αἰσχυνθῆναι καὶ ψυχὴν τῆξαι καὶ σῶμα κατενεγκεῖν, ὅταν πρὸς τὸν Θεὸν ταῦτα δύνῃται φέρειν· «ἀπὸ γὰρ τῶν καρπῶν αὐτῶν, φησὶν, ἐπιγνώσεσθε αὐτούς». Ἐπεὶ δ' οὐχ ὅσον, αἰσχύνῃ καὶ δέος, ἀλλὰ βαρεῖά τις ἀνία τὴν ἁμαρτίαν ἐκδέχεται, καὶ ταύτης οὐδεμία γένοιτ' ἂν βλάβη τοῖς ἀκριβῶς τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν ἐπισταμένοις. Κὰν γὰρ τὰ ἔσχατα τῶν κακῶν αὐτοῖς συνειδῶσιν, οὐκ ἂν πρόοιεν τὰς ἐλπίδας· εἴσονται δὲ μηδὲν οὕτω μείζον εἶναι συγγνώμης, ὥστε τῆς τοῦ Θεοῦ κρατῆσαι χρηστότητος. Λύπην δὲ τὴν μὲν οἴσουσι τὴν σωτήριον καὶ ζητήσουσιν, οἷς μείζω ποιήσουσι, τὴν ἑτέραν δὲ ἐκβαλοῦσι ταῖς ἀγαθαῖς ἐλπίσι λυμαιομένην.

ἐμβάλλει ἐντροπή καὶ φόβο ἀδικαιολόγητο, ὥστε μὲ τὸ πρῶτο νὰ μᾶς προετοιμάζῃ στὴν πτώσι, μὲ τὸ δεύτερο νὰ μὴ ἐπιτρέπῃ νὰ ἀναστηθοῦμε, μᾶλλον δὲ μὲ τὸ πρῶτο νὰ μᾶς ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὸν Θεό, μὲ τὸ δεύτερο νὰ μὴ μᾶς ἀφήσῃ νὰ ἐπανέλθωμε σ' αὐτόν, καὶ ἔτσι μὲ τὰ ἀντίθετα αὐτὰ μέσα νὰ μᾶς ἐλκύσῃ στὸ ἓνα βάραθρο.

18 Πρέπει μὲ κάθε φροντίδα νὰ προφυλασσώμαστε ἀπὸ αὐτὰ, καὶ νὰ ἀποφεύγωμε ἐξ ἴσου καὶ τὴν τόλμη πρὸ τῆς ἁμαρτίας καὶ τὴν ἔπειτα ἀπὸ αὐτὴν ἐντροπή καὶ τὸν φόβο, ποὺ δὲν ὠφελοῦν τίποτε. Αὐτὸς ὁ φόβος λοιπὸν δὲν εἶναι κεντρί, ἀλλὰ νάρκη τῶν ψυχῶν, οὔτε ἐντρεπόμαστε γιὰ τὰ τραύματα μὲ προοπτικὴ νὰ ἐξεύρωμε μέσο ποὺ θὰ τὰ θεραπεύσωμε, ἀλλὰ γιὰ ν' ἀποφύγωμε τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ Σωτῆρος. Ἔτσι ἐκρύφθηκε ὁ Ἀδάμ, ἀποφεύγοντας τὸ χέρι τοῦ ἰατροῦ γιὰ τὸ τραῦμα, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ τὸ ἐπιζητῇ γιὰ νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ ὁ ἴδιος νὰ θριαμβεύσῃ ἡ ἁμαρτία σὲ βᾶρος του, ἀλλὰ προφασίζόμενος τῇ γυναῖκα γιὰ νὰ συγκαλύψῃ κατὰ δύναμι τὴν ἀσθένεια τῆς γνώμης. Καὶ ὁ Κάϊν ἐπίσης ἀργότερα ἔκαμε τὸ ἴδιο, ζητώντας νὰ κρυβῇ μὲ τὸν τρόπο ποὺ ἐνόμισε ὅτι ἤμποροῦσε νὰ ἀποκρυβῇ ἀπὸ ἐκεῖνον πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ὁποίου εὐρίσκονται τὰ πάντα. Εἶναι βέβαια δυνατὸ νὰ φοβῆται κανεὶς καὶ νὰ ἐντρέπεται, νὰ λειώνῃ στὴν ψυχὴ καὶ νὰ καταπίπτῃ στὸ σῶμα, ὅταν αὐτὰ μποροῦν νὰ ὀδηγοῦν πρὸς τὸν Θεό· διότι, λέγει, «ἀπὸ τοὺς καρπούς των θὰ τοὺς γνωρίσετε»¹⁵. Ὅταν ὅμως τὴν ἁμαρτία δὲν ἀκολουθῇ τόσο ἐντροπή καὶ δέος, ὅσο βαρεῖα λύπη, αὕτῃ δὲν προκαλῆ καμμία βλάβη σ' ἐκείνους ποὺ γνωρίζουν πλήρως τὴν φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἂν ἔχουν συνείδησι ὅτι διέπραξαν τὰ χειρότερα κακά, δὲν ἀπελπίζονται· γνωρίζουν ὅτι τίποτε δὲν εἶναι μεγαλύτερο ἀπὸ τὴν συγγνώμη, ὥστε νὰ ὑπερνικήσῃ τὴν χρηστότητα τοῦ Θεοῦ. Τὴν λύπη δέ, τὴν μὲν σωτήριον θὰ ὑποφέρουν καὶ θὰ ἐπιζητήσουν, τὴν δὲ ἄλλη, τὴν καταστρεπτικὴν, θὰ τὴν ἀποβάλουν μὲ τὴν βοήθεια τῶν ἀγαθῶν ἐλπίδων.

19 Τοῦ μὲν οὖν διττὴν εἶναι τὴν ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι λύπην, καὶ τὴν μὲν ἐπανορθοῦν, τὴν δὲ τοῖς ἀνεχομένοις ὄλεθρον ἔχειν, μάρτυρες σαφεῖς ἑκατέρων, τοῦ μὲν Πέτρος ὁ μακάριος, θατέρου δὲ Ἰούδας ὁ μιαρὸς· ὧν τῷ μὲν διέσωσε τὴν γνώμην ἢ λύπη καὶ τῷ Χριστῷ συνέστη, κλαύσας πικρῶς, οὐδὲν ἦττον ἢ πρὶν εἰς αὐτὸν ἐξαμαρτεῖν, τὸν δὲ ἐπὶ βρόχον ἤγαγε, τὸν Ἰούδαν, καὶ ἀπῆλθε δεσμὰ φέρων ἐν τῷ καιρῷ τῆς κοινῆς ἐλευθερίας, ὅτε τὸ καθάριστον τοῦ κόσμου παντὸς ἔχειτο, τὴν ἑαυτοῦ κάθαρσιν ἑνὸς ἀνδρὸς ἀπογνοῦς. Ὡς ἂν δὲ πόρρωθεν εἰδότες τὴν μὲν εἰσδεχόμεθα, τὴν δὲ φεύγωμεν, τῶν παθῶν ἑκατέρου προσθεῖναι δεῖ τὴν διαφορὰν, καὶ ὧ τὸ μὲν εὖ ποιεῖν ἡμᾶς ἔχει, τὸ δὲ κακῶς.

20 Ἐπεὶ γάρ, ἁμαρτάνοντες τῷ τε Θεῷ, καὶ ἡμῖν αὐτοῖς γινόμεθα πονηροί, τὸ μὲν ὑπὲρ τῆς εἰς τὸν Δεσπότην ἀγνωμοσύνης ἀλγεῖν οὔτε βλάβος οὐδὲν οἴσει, καὶ μάλιστα γένοιτ' ἂν ἡμῖν ἐν καιρῷ, τό γε μὴν περὶ ἡμῶν αὐτῶν θαυμαστάς τινας ψήφους ὑποθεμένους, ἔπειτ' ἐξεληλεγμένας ὁρῶντες, δι' ὧν τῶν δεόντων ἡμαρτήκαμεν, ἀνιᾶσθαι καὶ κόπτεσθαι καὶ πικρῷ τινι μεταμέλῳ τὴν καρδίαν πιέζειν, ὡς οὐκ ὄν βιωτὸν τηλικούτοις κακοῖς καὶ ¹⁴ τοιοῖσδε περιπεσοῦσι. Ταύτην δὲ τὴν λύπην ἀποτρέπεσθαι δεῖ θανάτου μητέρα φανερῶς οὔσαν καὶ πρὸς Ἄδην ἄγουσαν τῇ ἀλαζονείᾳ ¹⁵ καὶ τῷ πολλοῦ τινος ἡμᾶς αὐτοῦς ἀξιούσιν, τὴν ἑτέραν δὲ τὸ περὶ τὸν Δεσπότην ἐγείρει φίλτρον καὶ τὸ σαφῶς εἰδέναι τὸν εὐεργέτην, καὶ ὧν ὀφείλεται ¹⁶ πάντες αὐτῷ καταστάντες οὔτ' εἰσφέρομεν οὐδὲν καὶ πρὸς γε κακοῖς ἀμειβόμεθα. Καθάπερ τοίνυν ἀλαζονεία πονηρόν, οὕτω καὶ τὸ διὰ ταύ-

14. καὶ παραλ. G

15. καὶ πρὸς . . . ἀλαζονεία παραλ. G

16. ὀφείλεται G

19 "Οτι δὲ ἡ ἐξ αἰτίας τῶν ἀμαρτημάτων λύπη εἶναι διττή, ἡ μία ἐπανορθωτική, ἡ ἄλλη ὀλεθρία γιὰ τοὺς ἀνεχομένους αὐτήν, ὑπάρχουν δύο σαφεῖς μάρτυρες, τῆς πρώτης ὁ μακάριος Πέτρος, τῆς ἄλλης ὁ μιαρὸς Ἰούδας. Στὸν πρῶτο ἀπὸ αὐτοὺς ἡ λύπη ἦταν πού τοῦ διέσωσε τὴ σωστή γνώμη καί, ἀφοῦ ἔκλαυσε πικρά, ἔμεινε δίπλα στὸ Χριστό, ὅχι ὀλιγώτερο ἀπὸ ὅσο πρὶν ἀμαρτήσῃ σ' αὐτόν· τὸν δεύτερο, τὸν Ἰούδα, ἡ λύπη ὠδήγησε στὸ βρόχο, καὶ ἀνεχώρησε φέροντας δεσμὰ τὸν καιρὸ τῆς γενικῆς ἀπελευθερώσεως, ὅταν ἐξεχυνόταν τὸ καθάρσιο ὄλου τοῦ κόσμου, ἀμφιβάλλοντας γιὰ τὴν κάθαρσι ἐνὸς ἀνδρός, τὴν ἰδική του. Γιὰ νὰ κατορθώσουμε ὅμως νὰ γνωρίσωμε καλὰ ἀπὸ πρὶν τὰ πράγματα, ὥστε τὴν μία νὰ τὴν δεχώμαστε, τὴν ἄλλη νὰ τὴν ἀποφεύγωμε, πρέπει νὰ ἐπισημάνωμε τὴ διαφορὰ τοῦ καθενὸς ἀπὸ τὰ συναισθήματα καὶ ποιὸ εἶναι αὐτὸ γιὰ τὸ ὁποῖο τὸ ἓνα μᾶς εὐεργετεῖ, τὸ ἄλλο μᾶς ζημιώνει.

20 Ἐπειδὴ ἀμαρτάνοντας στὸ Θεὸ γινόμαστε καὶ στοὺς ἑαυτοὺς μας ἀχρεῖοι, τὸ νὰ πονέσωμε γιὰ τὴν ἀγνωμοσύνη πρὸς τὸ Δεσπότη δὲν πρόκειται νὰ προκαλέσῃ καμμία βλάβη, ἀντιθέτως, μάλιστα θὰ ἤμποροῦσε νὰ μᾶς γίνῃ ὠφέλιμη· φέρει ὅμως βλάβη τὸ νὰ στενοχωρούμαστε πού, ἐνῶ εἴχαμε θαυμαστή γνώμη γιὰ τὸν ἑαυτὸ μας καὶ ἔπειτα τὴν εἶδαμε νὰ ἀναιρῆται μὲ τὴν παράβασι κάποιου καθήκοντός μας, νὰ κοπτώμαστε καὶ νὰ πιέζωμε τὴν καρδιά μας μὲ πικρὴ μεταμέλεια, σὰν νὰ μὴ εἶναι δυνατὸ νὰ ζήσωμε, ἀφοῦ ἐπεριπέσαμε σὲ τόσο μεγάλα καὶ τέτοια κακά. Αὐτὴν τὴ λύπη πρέπει νὰ τὴν ἀποτρέπωμε, διότι φανερὰ εἶναι μητέρα θανάτου καὶ ὁδηγεῖ πρὸς τὸν Ἄδη μὲ τὴν ἀλαζονεῖα καὶ τὴν ὑπερτίμησι τοῦ ἑαυτοῦ μας, ἐνῶ τὴν ἄλλη τὴν διεγείρει ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ Δεσπότη καὶ ἡ σαφὴς γνῶσις τοῦ εὐεργέτη καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι, ἂν καὶ ἐγίναμε ὅλοι ὀφειλέτες του, οὔτε εἰσφέρομε τίποτε, ἀλλὰ μάλιστα τὸν ἀνταμείβομε μὲ κακά. Ὅπως λοιπὸν ἡ ἀλαζονεῖα εἶναι πονηρὸ, ἔτσι πονηρὸ εἶναι καὶ τὸ ἄλγος πού προκαλεῖται ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀλαζονεῖα. Ἐξ ἄλλου ἡ πρὸς τὸ

την ταῖς ψυχαῖς γινόμενον ἄλγος· καὶ αὐθις ἢ τε περὶ τὸν Χριστὸν ἀγάπη τῶν ἐσχάτως ἐπαινουμένων, τοῦ τε τοῖς ἐκεῖθεν βέλεσι κεντουμένους ὀδυνᾶσθαι καὶ τήκεσθαι τὴν ψυχὴν, μακαριώτερον τοῖς εὖ φρονοῦσιν οὐδέν.

21 Ἐπεὶ δ' ἐξήρηται¹⁷ μὲν τῆς περὶ τὸν Χριστὸν ἀγάπης ἢ χαρίτων γέμουσα λύπη, ἀγάπη δὲ τῶν ἐννοιῶν, αἱ τὸν Χριστὸν ἔχουσι καὶ τὴν ἐκείνου φιλανθρωπίαν, ταύτας ἂν εἴη προὔργου τῆ μνήμη κατέχειν καὶ στρέφειν ἐν τῇ ψυχῇ καὶ τῆς διατριβῆς ταυτησὶ μηδέποτε σχολὴν ἄγειν, ἀλλ' ἐπίτηδες τοῦτο μὲν ἐφ' ἑαυτῶν αὐτοὺς ταυτὶ μελετᾶν καὶ λογίζεσθαι, τοῦτο δ' ἐν ταῖς συνουσίαις γλώσσης τρυφήν καὶ συλλόγων ὕλην ποιεῖσθαι καὶ πρὸς γε πειρᾶσθαι μηδενὶ διακοπτομένους συνεχῆ ταύτην ἐπιδείκνυσθαι τὴν σπουδὴν, εἰ μὲν οἷόν τε διὰ βίου, εἰ δ' οὖν συχνόν τινα χρόνον¹⁸ ὡς ἂν ἐντακῆναι τῇ ψυχῇ¹⁹ δυνηθῆ καὶ κατάσχη παντάπασι τὴν καρδίαν. Οὔτε γὰρ πῦρ δράσειεν ἂν οὐδέν, οἷς ἂν ἐπέλθοι, μὴ συνεχῶς ὀμιλῆσαν, οὔτε λογισμὸς διαλείπων πρὸς ὀτιοῦν πάθος ἂν διάθοιτο τὴν καρδίαν, ἀλλὰ δεῖ χρόνου συχνοῦ τινος ἐφεξῆς.

22 Οἱ μὲν οὖν ἀπὸ τῶν ἐν αἰσθήσει καλῶν καὶ ἡδέων τὴν ἐπιθυμίαν καίοντες λογισμοί, διότι τὰς μὲν αἰσθήσεις ἐνεργοὺς ἡμῖν ἐξ ἀρχῆς εἶναι συμβαίνει, τοὺς δὲ ἐκεῖθεν ὀρμᾶσθαι, σύντροφοι καὶ ἡλικιωταὶ καὶ πείθοντες ἄττ' ἂν βούλοιντο ραδίως, τῷ τε ἡδεῖς εἶναι τῷ τε πολὺν ἡμῖν χρόνον συνεῖναι· πρὸς δὲ τὸν νοῦν καὶ τὴν ἐκείνου φιλοσοφίαν χρόνω ὕστερον ἀφιγμένοις πολλῆς ἀνάγκης τῆς σπουδῆς, ὡς ἐν βραχεῖ χρόνω, καὶ συνεχοῦς συνουσίας, ὥστε παθεῖν τι πρὸς τὸ ἀγαθὸν οὔτε αὐτίκα τέρπον καὶ ὀφὲ μάλα πολλῶν ἤδη πληρωθεῖσιν ἐπεισερχόμενον. Μόλις γὰρ ἂν τῷ συντόνω τῆς μελέτης τὸ μακρὸν τῆς ἐκείνων διακόψαντες συνηθείας τ' ἀληθῆ μὲν τῶν δοκούντων, τ' ἀγαθὰ δὲ τῶν ἡδέων ἀντιστα-

17. ἐξήρηται G

18. τινα χρόνον παραλ. G

19. τῇ ψυχῇ παρχλ. G

Χριστὸ ἀγάπη εἶναι ἀπὸ τὰ κατ' ἐξοχὴν ἀξιέπαινα καὶ τίποτε δὲν εἶναι εὐτυχέστερο γιὰ τοὺς καλογνώμους ἀπὸ τὸ νὰ πονοῦν κεντούμενοι μὲ τὰ ἀπὸ ἐκεῖ προερχόμενα βέλη καὶ νὰ λειῶνουν ψυχικά.

21 Ἐπειδὴ δὲ ἡ γεμάτη χάριτες λύπη ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἀγάπη πρὸς τὸ Χριστό, ἡ δὲ ἀγάπη ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὶς σκέψεις πού ἀναφέρονται στὸ Χριστό καὶ τὴ φιλανθρωπία του, ὠφέλιμο θὰ ἦταν νὰ διατηροῦμε αὐτὲς τὶς σκέψεις στὴ μνήμη καὶ νὰ τὶς ἀναστρέφωμε στὴν ψυχὴ μας καὶ ποτέ νὰ μὴ διακόπτωμε αὐτὴ τὴν ἐνασχόλησι· ἀντιθέτως ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ τὰ μελετοῦμε καὶ νὰ τὰ σκεπτόμαστε ἑμεῖς οἱ ἴδιοι μόνοι μας, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ τὰ καθιστοῦμε ἐντρύφημα γλώσσας κατὰ τὶς συναναστροφές καὶ ἀντικείμενο συσκέψεων, νὰ προσπαθοῦμε νὰ ἐπιδεικνύωμε συνεχῶς αὐτὴν τὴ φροντίδα χωρὶς καμμία διακοπή, ἂν εἶναι δυνατὸ ἰσοβίως, ἄλλοιῶς πολὺ συχνά, ὥστε αὐτὴ ἡ ἔννοια νὰ μπορέσῃ νὰ ἐντακῆ στὴν ψυχὴ καὶ νὰ καταλάβῃ τελείως τὴν καρδιά. Διότι οὔτε πῦρ θὰ ἤμποροῦσε νὰ δράσῃ εἰς βάρος ἐκείνων στὰ ὁποῖα θὰ πέσῃ, ἂν δὲν εἶναι σὲ συνεχῆ ἐπαφὴ μὲ αὐτά, οὔτε λογισμὸς θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἐπηρεάσῃ τὴν καρδιά πρὸς ὁποιοδῆποτε πάθος, ἂν εἶναι διακεκομμένος· χρειάζεται πολὺν χρόνον στὴ συνέχεια.

22 Οἱ ἀπὸ τὰ ὠραῖα καὶ τερπνὰ τῆς αἰσθητῆς φύσεως προερχόμενοι λογισμοὶ πού καίουν τὴν ἐπιθυμία, διότι οἱ μὲν αἰσθήσεις συμβαίνει νὰ εἶναι σ' ἐμᾶς ἐνεργοὶ ἀπὸ τὴν ἀρχή, αὐτοὶ δὲ νὰ ξεκινοῦν ἀπὸ αὐτές, εἶναι σύντροφοι καὶ συνομηλικοὶ καὶ πολὺ πειστικοὶ γιὰ ὅσα θέλουν, μὲ τὸ νὰ εἶναι τερπνοὶ καὶ νὰ συνυπάρχουν μ' ἐμᾶς πολὺν χρόνον. Ὄταν ὁμως ἔπειτα ἀπὸ καιρὸ φθάσωμε στὴ νόησι καὶ στὴν λογικότητά της, χρειάζεται ἐξ αἰτίας τοῦ μικροῦ χρόνου μεγάλη ἐπιμέλεια καὶ συνεχῆς ἀναστροφή, ὥστε νὰ κινηθοῦμε πρὸς τὸ ἀγαθὸ πού οὔτε ἀμέσως τέρπει καὶ πολὺ ἀργὰ ἔρχεται, ἀφοῦ ἤδη ἐγεμίσαμε μὲ πολλὰ ἀντικείμενα. Πραγματικὰ μὲ δυσκολία θὰ ἤμποροῦσαμε νὰ εἰσαγάγωμε ἀντὶ τῶν φαινομενικῶν τὰ ἀληθινὰ καὶ ἀντὶ τῶν τερπνῶν τὰ ἀγαθὰ, διακόπτοντας τὴ μακρὰ

γαγεῖν δυνηθεῖμεν· ὅθεν οὐδὲ χρῆ θαυμάζειν, εἰ τῶν λογισμῶν οἱ ἄριστοι τῶν πονηρῶν οὐ κρατοῦσι πανταχοῦ, καὶ τῶν χειρόνων οὐ πλέον ἔχουσιν οἱ καλλίους παρὰ τοῖς ἐν λόγῳ ζῶσιν. Ἄρκεσαι γὰρ ἂν εἰκότως οἶμαι πρὸς τὸ δυνηθῆναι γενέσθαι χρηστόν, οὐ τοῦτ' αὐτὸ μαθεῖν, ὅθεν ἂν γένοιτο πεισθῆναι γενέσθαι χρηστόν, ἀνάγκη δὲ καὶ μελετῶντας διατρίβειν καὶ μεῖναι λογιζομένους, καὶ τὸν ὀρθὸν λόγον οὐ μαθόντα κτήσασθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ χρήσασθαι πρὸς ἃ δεῖ, καθάπερ καὶ σιτίον καὶ ὄπλον καὶ φάρμακον καὶ ἱμάτιον οὐ τοῖς συνοῦσιν ἀπλῶς καὶ κεκτημένοις ὄφελος ἔχει, τοῖς χρωμένοις δὲ τὰ γιννόμενα βοηθεῖ.

23 Εἰ δὲ τῶν λογισμῶν οἱ μὲν φαῦλοι τὸν νοῦν εἰς ἑαυτοὺς ἀσχολοῖεν ἐγκείμενοι, τῶν δ' ἀγαθῶν ὅσον αἰσθέσθαι γεγευμένοι μόνον ἀποπηδῶμεν, τί καινὸν τὰ χεῖρῳ κρατεῖν, καὶ τοὺς μὲν πονηροὺς κατασχεῖν τὴν τῆς ψυχῆς χώραν ἐνεργοὺς ὄντας, τοὺς δ' ἐκβεβλησθαι παντάπασιν ἠττημένους ὄντας ἀργούς; Οὔτε τοίνυν μὴ οἰκοδομεῖν τὸν οἰκοδομεῖν²⁰ εἰδότα, ἢ μὴ τὸν ἱατρὸν ὑγιάζειν ἢ τῶν δημιουργῶν ὄντινου μὴ τὰ αὐτοῦ ποιεῖν, ἕως οὐ χρωτο τῇ τέχνῃ, καινὸν οὐδέν, οὔτε ἐκεῖνο θαυμαστόν, εἴ τις τὸν ὀρθὸν λόγον ἔχων, ἐνεργὸν δὲ οὐκ ἔχων οὐδὲν ἀπώνατο τῆς σπουδῆς. Χρήσαιτο γὰρ ἂν τις τοῖς μὲν ὄπλοις πρὸς τοὺς ἐπιόντας ἢ προσῆκε διαχειρίζων, τῇ τέχνῃ δὲ κατ' αὐτὴν ἐνεργῶν, τῶν δὲ λογισμῶν τοῖς ἀρίστοις, καθάπερ τοῖς συμβούλοις χρωμεθα, προσέχων τὸν νοῦν, οὐχ ὅσον ἃ δεῖ μαθόντα γνῶναι, ἀλλ' ὥστε γνόντα πεισθῆναι καὶ τῶν ὡς ἀληθῶς καλῶν ἔρωτα σχεῖν, ὃ περιέργου δεῖται μελέτης· ἐπεὶ καὶ τοῦναντίον ἐπὶ τῶν φαύλων τὸ μὲν ἀσχολεῖσθαι καὶ διατρίβειν τῇ ψυχῇ τὸν ὄλεθρον

20. τὸν οἰκοδομεῖν παραλ. G

συνήθεια ἐκείνων διὰ τῆς ἐντατικῆς μελέτης. Γι' αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ θαυμάζης, ἔαν οἱ ἀόριστοι λογισμοὶ δὲν ἐπικρατοῦν πάντοτε τῶν πονηρῶν καὶ οἱ καλύτεροι δὲν ἔχουν τίποτε περισσότερο ἀπὸ τοὺς χειροτέρους γιὰ τοὺς ζῶντας σωφρόνως. Νομίζω εὐλόγως ὅτι γιὰ νὰ μπορέση νὰ γίνῃ κανεὶς χρηστός δὲν ἀρκεῖ νὰ μάθῃ ἀκριβῶς τοῦτο, μὲ ποιὸ δηλαδὴ τρόπο θὰ ἠμποροῦσε νὰ πεισθῆ νὰ γίνῃ χρηστός, ἀλλὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ μελετᾷ πολὺν καιρὸ καὶ νὰ σκέπτεται ἐπιμόνως, εἶναι ἐπίσης ἀνάγκη νὰ μὴ κρατήσῃ μόνο τὸν ὀρθὸ λόγον, ἀφοῦ τὸν μᾶθῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸν χρησιμοποιοῦν ὅπου πρέπει, ὅπως ἡ τροφή, τὸ ὄπλον, τὸ φάρμακον, τὸ ἱμάτιον, δὲν ὠφελοῦν ἐκείνους ποὺ ἀπλῶς τὰ κατέχουν καὶ τὰ κρατοῦν κοντὰ τοὺς, ἀλλὰ ὠφελοῦν μόνο ἐκείνους ποὺ τὰ χρησιμοποιοῦν καταλλήλως.

23 Ἐὰν δὲ οἱ φαῦλοι λογισμοὶ εἰσερχόμενοι στὸ νοῦ τὸν ἀπασχολοῦν ἐπιμόνως, ἐνῶ τοὺς ἀγαθοὺς λογισμοὺς τοὺς ἐγκαταλείπομε ἀμέσως μόλις δοκιμάσωμε τῇ γεῦσει τοὺς, τί παράδοξο εἶναι ποὺ ἐπικρατοῦν τὰ χειρότερα καὶ οἱ μὲν πονηροί, σὰν ἐνεργοὶ ποὺ εἶναι, καταλαμβάνουν τὸ χῶρον τῆς ψυχῆς, οἱ δὲ ἀγαθοί, σὰν ἀργοί, ἐκβάλλονται ὀλοσχερῶς ἠττημένοι; Δὲν εἶναι λοιπὸν καθόλου παράδοξο νὰ μὴ οἰκοδομῆ ὁ ἀρχιτέκτων καὶ νὰ μὴ θεραπεύῃ ὁ ἰατρός καὶ νὰ μὴ ἐκτελῆ τὰ ἔργα τοῦ ὁποιοσδήποτε τεχνίτης, ἔαν δὲν χρησιμοποιοῦν τὴν τέχνην του, οὔτε τὸ ἄλλο εἶναι θαυμαστό, τὸ ὅτι δὲν ἐκέρδισε τίποτε ἀπὸ τῆς σπουδῆς, ὅποιος διατηρεῖ τὸν ὀρθὸ λόγον χωρὶς νὰ τὸν ἔχη ἐνεργόν. Χρῆσις τῶν ὄπλων εἶναι νὰ τὰ χειρίζεται κανεὶς καταλλήλως ἐναντίον τῶν ἐπιδρομέων, χρῆσις τῆς τέχνης εἶναι νὰ τὴν ἀσκῆ κατὰ τὶς ἀπαιτήσεις της. Στους ἀρίστους δὲ λογισμοὺς πρέπει νὰ ἀφιερῶνται τὸ νοῦ, ὅπως ἀκριβῶς χρησιμοποιοῦμε τοὺς συμβούλους, ὅχι τόσο γιὰ νὰ γνωρίσῃ μαθαίνοντας ὅσα πρέπει, ἀλλὰ γιὰ νὰ πεισθῆ ἀπὸ αὐτά, ἀφοῦ τὰ γνωρίσῃ, καὶ νὰ καταληφθῆ ἀπὸ ἔρωτα γιὰ τὰ ἀληθῶς ὠραῖα, κάτι ποὺ χρειάζεται προσεκτικὴ μελέτη. Τὸ ἀντίθετον ἄλλωστε συμβαίνει μὲ τοὺς φαύλους λογισμοὺς·

ἔχει ²¹, τὸ δ' ἀπλῶς οὕτως ἰγνῶναι δεινὸν οὐδέν, ὅθεν ἀνάγκη τὴν μελέτην ὡσπερ ἐκεῖ φεύγειν, οὕτως ἐνταῦθα διώκειν.

24 Τὸ μὲν οὖν ἐθέλειν τὰγαθόν, οὐδέν ἔργον, οὐδεμία γὰρ τοῦ πράγματος ἠγεῖται σπουδή, πρὸς δὲ τὸ λαβεῖν καὶ σῶσαι πόνου δεόμενον, πραγματείας καὶ μεθόδου χρεῖα τινός· πῶς ἂν ἐκόντες εἶναι τοὺς ἀγῶνας ἀνελοίμεθα τούτους, ὡς οὐκ ἂν ράδιον ἐλέσθαι πονεῖν; Ἔστι δὲ τὸ μὲν ἀπανταχοῦ πρὸς τοὺς ἀγῶνας ἀλειφον ὁ περὶ ὧν ἀγωνιζόμεθα πόθος, οὗτος γὰρ ἡδεῖς ποιεῖ τοὺς πόνους, κἂν ὧσι λίαν ὀδνηηροί, τὸν ἔρωτα δὲ τῶν καλῶν τῶν ἄλλων μὲν οὐδέν, τὸ προσχεῖν δὲ τὸν νοῦν αὐτοῖς καὶ καταμαθεῖν τὸ κάλλος ἀνάπτει· καὶ τοῦτό ἐστι τὸ πῦρ, ὅπερ ἀπὸ τῆς περὶ Θεοῦ μελέτης ἀνήφθη τῇ τοῦ προφήτου ψυχῇ· «καὶ ἐν τῇ μελέτῃ μου, φησὶν, ἐκκαυθήσεται πῦρ». Ὅς ἐτέρωθι δεικνύς, περὶ ὃ τε ἡ μελέτη καὶ τίνος ἔργον ἀνδρός, τὸν μὲν φησι τὸν μακάριον ἄνθρωπον εἶναι, τὸ δὲ τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον· ὁ γὰρ μακάριος ἀνὴρ ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἐν τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ, φησί, μελετήσει.

25 Εἰ δὲ ἡ περὶ τὸν γραπτὸν νόμον μελέτη τὸ πῦρ ἀνάπτειν δύναται τοῦτο, τί ποτε χρῆ δρᾶσαι νομίσει τὸν νόμον τοῦ πνεύματος, ὃς τὸν ἀληθινὸν ἔρωτα τοῦ Θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις ἐνέθηκε μόνος καὶ πικρὰν ²² ἀνῆψε πόθου σβεσθῆναι μηδενὶ δυναμένην αὐτῶν ἠδέων ²³, οὐ τῶν ἐτέρως ἐχόντων, οὐ τῶν ἐνεστώτων, οὐ τῶν μελλόντων! Ὑπὲρ οὗ μοι δοκεῖ καὶ πυρίναις φανῆναι γλώσσαις εἰσενεχθεῖς, ὅτι τὴν πυρὸς δίκην πάντα τολμῶσαν ἀγάπην εἰσήνεγκεν, ἐπεὶ καὶ πρῶτον αὐτὸν τὸν ²⁴ τοῦ νόμου νομοθέτην ἀγάπη κεκόμικεν εἰς τὴν γῆν, καὶ αὐτὸ τὸ τοῦ νομοθέτου σῶμα

21. ἔχει παραλ. G

22. πῦρ G.

23. οὐ τῶν ἠδέων παραλ. G

24. τὸν παραλ. G

16. Ψαλμ. 38,4.

17. Ψαλμ. 1,1 ἔ.

τὸ νὰ ἀσχολούμαστε καὶ νὰ διατρίβωμε σ' αὐτοὺς ψυχικὰ φέρει τὸν ὄλεθρο, ἐνῶ τὸ νὰ γνωρίζωμε γι' αὐτοὺς ἀπλῶς δὲν εἶναι τίποτε φοβερό· γι' αὐτὸ εἶναι ἀνάγκη, ὅπως ἐκεῖ ν' ἀποφεύγωμε τὴ μελέτη, ἐδῶ νὰ τὴν ἐπιδιώκωμε.

24 Τὸ νὰ θέλωμε τὸ ἀγαθὸ δὲν εἶναι κάτι σπουδαῖο, διότι δὲν προϋποθέτει κανένα κόπο, γιὰ νὰ τὸ ἀποκτήσωμε ὅμως καὶ νὰ τὸ διατηρήσωμε, ἐπειδὴ χρειάζεται κόπο, εἶναι ἀνάγκη νὰ καταβληθῇ προσπάθεια καὶ μεθοδικότης· πῶς λοιπὸν θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ ἀναλάβωμε ἐκουσίως τέτοιον ἀγῶνα, ἀφοῦ δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ προτιμήσωμε τὸν κόπο; Ἐκεῖνο ποὺ μᾶς προετοιμάζει ἀποτελεσματικῶς γιὰ τοὺς ἀγῶνες σ' ὅλες τὶς περιπτώσεις εἶναι ὁ πόθος γι' αὐτὰ ποὺ ἀγωνιζόμαστε· αὐτὸς καθιστᾷ τοὺς κόπους γλυκοὺς, ἀκόμη κι' ὅταν εἶναι ὀδυνηροί. Τὸν δὲ ἔρωτα τῶν ὠραίων δὲν τὸν ἀνάπτει τίποτε ἄλλο παρὰ τὸ νὰ προσηλώνωμε σ' αὐτὰ τὸ νοῦ καὶ νὰ κατανοοῦμε τὸ κάλλος τους. Καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ πῦρ ποὺ ἀνάφθηκε στὴν ψυχὴ τοῦ προφήτη ἀπὸ τὴν ἐμμελέτη γιὰ τὸν Θεό· «καὶ στή μελέτη μου, λέγει, θὰ ἀνάψη πῦρ»¹⁶. Αὐτὸς ὁ ἴδιος, δεικνύοντας σὲ ἄλλο σημεῖο γύρω ἀπὸ ποιοὶ πράγματα περιστρέφεται ἡ ἐμμελέτη καὶ ποιοῦ ἀνδρὸς εἶναι ἔργο, γιὰ τὸν ἄνδρα λέγει ὅτι εἶναι ὁ μακάριος ἄνθρωπος, γιὰ τὸ πρᾶγμα λέγει ὅτι εἶναι ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ. Διότι, λέγει, ὁ μακάριος ἄνθρωπος θὰ ἐμμελετᾷ ἡμέρα καὶ νύκτα στὸ νόμο τοῦ Θεοῦ¹⁷.

25 Ἐὰν δὲ αὐτὸ τὸ πῦρ μπορῇ ν' ἀνάψη ἢ μελέτη γύρω ἀπὸ τὸ γραπτὸ νόμο, τί πρέπει νὰ φρονοῦμε ὅτι θὰ ἐνεργῇ ὁ νόμος τοῦ πνεύματος, ὁ ὁποῖος μόνος του ἐνέβαλε στοὺς ἀνθρώπους τὸν ἀληθινὸ ἔρωτα τοῦ Θεοῦ καὶ ἀναψε πῦρ πόθου, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ σβησθῇ μὲ τίποτε, οὔτε τερπνὸ οὔτε ἄλλου εἴδους, οὔτε τοῦ παρόντος οὔτε τοῦ μέλλοντος! Γι' αὐτὸ μοῦ φαίνεται ὅτι παρουσιάζεται μὲ πύρινες γλῶσσες, διότι ἔφερε κάτω τὴν ἀγάπη ποὺ τολμᾷ τὰ πάντα σὰν πῦρ· ἄλλωστε πρῶτον ἔφερε στὴ γῆ ἢ ἀγάπη τὸν ἴδιο τὸ νομοθέτη καὶ τὸ ἴδιο τὸ σῶμα τοῦ νομοθέτη εἶναι φιλανθρωπίας καρπός, καὶ διαφο-

φιλανθρωπίας ἐστὶ καρπός, καὶ ἄλλως δὲ αὐτῷ ὁ νόμος ἅπας ἔρωτος γέμει καὶ τοῦτον μὲν ἐπιδείκνυται πᾶσιν οἷς ἔχει, τοῦτον δὲ εἰσάγει, τούτῳ δὲ πείθει, τοῦτον δὲ παρ' ἡμῶν δῶρον, ὑπὲρ ὧν ἔδωκεν, ἀποχρῶν ἠγεῖται λαβῶν. Οὐ γὰρ ἐπιτάττει καθάπερ ὀφείλουσι δούλοις, ἀλλ' ὥσπερ πολλῶν μὲν παρ' ἡμῶν πρὸς αὐτὸν πόνων ἠγησαμένων, πολλῆς δὲ συνηθείας καὶ φίλων, ἐπὶ τὴν κοινωνίαν καλεῖ τῶν αὐτοῦ προσιόντας εὐθύς ἐξ ἀρχῆς· ἐγὼ μὲν ὑπὲρ τῆς βασιλείας ἠγώνισμαι καὶ πολλοῖς, φησὶν, ἔπλεξα τὸν στέφανον πόνοις, ὑμεῖς δὲ ἀπονητὶ διέξεσθε, αἰτῶ δὲ παρ' ὑμῶν ἀντὶ τούτων, εἰ φιλεῖτε πλεον οὐδέν.

26 Ὡς τῆς ἀρρήτου χρηστότητος, εἰ μὴ φιλεῖ μόνον οὕτω σφοδρῶς ἀλλὰ καὶ τὸ φιλεῖσθαι παρ' ἡμῶν τοσοῦτου τιμᾶται καὶ ὑπὲρ τούτου πάντα ποιεῖ! Καὶ τίνας γὰρ ἔνεκεν ὠκοδόμησε μὲν οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ ἥλιον καὶ τὸν ἐρώμενον κόσμον, τοῦ δὲ μὴ ἐρωμένου τὸ κάλλος, οἷον καὶ ὅπως αὐτῷ συνέστη νεύματι μόνῳ, καὶ τὴν ἐνταῦθα πᾶσαν διδάσκει φιλοσοφίαν, ἣ τοῦ γε πρὸς ἑαυτὸν ἐπιστρέψας πείσαι φιλεῖν; Καὶ ὅπως καθάπερ οἱ θερμοὶ τῶν ἐραστῶν τὴν σοφίαν ἡμῖν ἐπιδείκνυται καὶ τὴν χρηστότητα καὶ τὴν τέχνην, ἵν' ἐνθεῖναι τὸν ἔρωτα τὸν ἑαυτοῦ δυνηθῇ. Καὶ τοίνυν ποιεῖται τοσοῦτον τοῦ πράγματος λόγον καὶ οὕτως ἄγει πολλοῦ τινος, ὥσθ' ὑπὲρ τούτου πάντα ποιήσας ²⁵, ἃ Θεοῦ φύσει προσῆκεν, οὐκ ἀγαπήσαι, ἀλλὰ πρὸς ἐτέραν φύσιν ἰδεῖν, ὥστε καὶ ταύτη πρὸς τοῦτο χρήσασθαι, ἵν' ἅπερ οὐκ εἶχε πείθειν τῷ Θεῷ εἶναι, ταῦτα γενόμενος ἄνθρωπος δυνηθῇ, καὶ δι' ἑκατέρων, ὧν τε οἴκοθεν ἦκε κομίζων, ὧν τε ἔξωθεν εἰλήφει, τὸν ἐρώμενον ἀναρτήσεται.

27 Οὕτως ὁ τοῦ πνεύματος νόμος φιλίας ἐπιεικῶς ἐστὶ νόμος καὶ πρὸς εὐγνωμοσύνην αὐτόθεν ἀσκεῖ. Διὰ τοῦτο προσεκτέον αὐτῷ τὸν νοῦν· πρῶτον μὲν ὅτι οὐδὲ ἰδρώς ἐστὶν ἐνταῦθα οὐδεὶς, οὐδὲ

ρετικά δὲ ὅλος ὁ νόμος του εἶναι γεμᾶτος ἔρωτα καὶ αὐτὸν ἐπιδεικνύει μὲ ὅλα ὅσα ἔχει, αὐτὸν συνιστᾷ, μὲ αὐτὸν πείθει, αὐτὸν παίρνει ἀπὸ μᾶς δῶρο ἀντὶ γιὰ ὅλα ὅσα μᾶς ἔδωσε καὶ τὸ θεωρεῖ ἱκανοποιητικό. Διότι δὲν μᾶς διατάσσει, σὰν δούλους ποῦ τοῦ χρεωστοῦν, ἀλλά, σὰν νὰ προηγῆθηκαν πολλοὶ κόποι ἐκ μέρους μας γι' αὐτόν, καὶ ἐπίσης στενὴ οἰκειότης καὶ φιλία, μᾶς καλεῖ πρὸς συμμετοχὴ στὰ ἀγαθὰ του εὐθύς ἐξ ἀρχῆς· ἐγώ, λέγει, ἔχω ἀγωνισθῆ γιὰ χάρι τῆς βασιλείας καὶ ἔπλεξα μὲ πολλοὺς πόνους τὸν στέφανο, δεχθῆτε τον ἄκοπα, καὶ σᾶς ζητῶ γι' αὐτὸ νὰ μὴ ἀγαπᾶτε τίποτε περισσότερο ἀπὸ αὐτόν.

26 Πόσο ἀνέκφραστη χρηστότης ποῦ δὲν ἀγαπᾷ μόνο τόσο σφοδρά, ἀλλά καὶ τὸ νὰ ἀγαπᾶται ἀπὸ μᾶς τὸ ἐκτιμᾷ τόσο πολὺ καὶ κάμνει τὸ πᾶν γι' αὐτό! Πραγματικὰ γιὰ ποιὸ λόγο οἰκοδόμησε τὸν οὐρανὸ, τὴ γῆ, τὸν ἥλιο καὶ τὸν ὀρώμενο κόσμο, γιὰ ποιὸ λόγο τοῦ ἀοράτου τὸ κάλλος ἔγινε τόσο μεγάλο καὶ συστήθηκε ἀπὸ αὐτόν μὲ μόνο τὸ νεῦμα, καὶ μᾶς προσφέρει μὲ αὐτὰ κάθε διδασκαλία, παρὰ γιὰ νὰ μᾶς πείση ν' ἀγαποῦμε, ἀφοῦ μᾶς ἐπιστρέψῃ πρὸς τὸν ἑαυτό του; Καὶ γενικῶς μᾶς ἐπιδεικνύει τὴ σοφία καὶ τὴ χρηστότητα καὶ τὴν τέχνη, ὅπως οἱ θερμοὶ ἔρασταί, γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ μᾶς ἐμβάλῃ τὸν ἔρωτά του. Καὶ τόση σημασία ἀποδίδει στὸ πρᾶγμα αὐτό, τόσο πολὺ τὸ ἐκτιμᾷ, ὥστε, ἀφοῦ ἔπραξε γι' αὐτὸ ὅλα ὅσα ταιριάζουν στὴν φύσι τοῦ Θεοῦ, δὲν ἀρκέσθηκε σ' αὐτὰ, ἀλλὰ ἀπέβλεψε σὲ ἄλλη φύσι, ὥστε νὰ χρησιμοποιήσῃ κι' αὐτὴν γιὰ τοῦτο, κι' ἔτσι γινόμενος ἄνθρωπος ν' ἀποκτήσῃ τὴν πειστικότητα ποῦ δὲν εἶχε μὲ τὸ νὰ εἶναι Θεὸς καὶ νὰ τραβῆξῃ κοντὰ του τὸν ἀγαπημένο καὶ μὲ τὰ δύο, τόσο μὲ ἐκείνο ποῦ ἔφερε ἀπὸ δικά του ἐρχόμενος ἐδῶ, ὅσο καὶ μ' ἐκείνα ποῦ ἐπῆρε ἀπ' ἔξω.

27 Ἔτσι ὁ νόμος τοῦ πνεύματος εἶναι στὴν πραγματικότητα νόμος τῆς φιλίας καὶ ἐκπαιδεύει μὲ αὐτὴν σὲ εὐγνωμοσύνη. Πρέπει νὰ προσέχωμε σ' αὐτόν γιὰ τὰ ἑξῆς. Πρῶτο διότι δὲν ὑπάρχουν ἐδῶ καθόλου ἰδρωῶτες, οὔτε χρειάζεται νὰ κοπιᾶσω-

δει πονεῖν, οὐδὲ χρήματα ἀναλίσκειν, οὐδ' ἀδοξία γένοιτ' ἂν, οὐδ' αἰσχύνη, οὐδ' ἄλλο γε οὐδὲν ἐσόμεθα χεῖρους, ἀλλὰ καὶ τέχναις ἐστι χρήσασθαι οὐδὲν ἥττον, καὶ πρὸς ἐπιτήδευμα ὄτιοῦν ἔχειν οὐδὲν κώλυμα, καὶ στρατηγήσει μὲν ὁ στρατηγός, καὶ γεωργήσει δὲ ὁ γεωργός, καὶ δημιουργός προστήσεται τῶν ἔργων καὶ οὐ δεήσει γε οὐδενὶ τῶν γιγνομένων διὰ τουτουσὶ τοὺς λόγους. Οὐ γὰρ ἐσχατιᾶν ἀνάγκη καταλαβεῖν, οὐδ' ἀήθη τινὰ κροσέσθαι τροφήν οὐδ' ἀμεῖψαι θοῖμάτιον, οὐδ' ὑγείαν διαφθεῖραι, οὐδ' ἄλλο τι τολμῆσαι τόλμημα, ἀλλ' ἐστὶν οἴκοι μένοντα καὶ μηδὲν ἀπολλύντα τῶν ὑπαρχόντων τούτοις ἀεὶ συνεῖναι τοῖς λογισμοῖς.

28 Τί οὖν κωλύει γενέσθαι τὰ τοιαῦτα χρηστόν, ὑπὲρ ὧν καὶ πόρους εἰκὸς ἦν ἐνέγκαι δεῆσαν; Εἰ γὰρ ἀνθρώπους ὄντας καὶ λογίζεσθαι δυναμένους ὄτιοῦν ἀνάγκη λογίζεσθαι, πῶς οὐ τὰ βέλτιστα χρὴ λογίζεσθαι; Καὶ εἰ μάταια καὶ φαῦλα καὶ ὧν ὄφελος οὐδὲν τοῖς λογιζομένοις οὐδὲ πώποτε ἐνομίσθη τύχην ἢ τέχνην ἢ τὴν οὐσίαν ἢ ὄτιοῦν τῶν κατὰ τὸν βίον οὐδενὶ χεῖρω ποιήσῃ, ἤκιστα δὴ πάντων ταῖς ἀγαθαῖς ἐννοίαις ταῦτα μεμψόμεθα καὶ τὰγαθὸν διώξομεν πονηρίας. Καὶ μὴν οὕτω μὲν οὐδενὶ λυσιτελεῖ πολемоῦσι, σύνεστι δέ τις αὐταῖς ἀηδία σχολῆ γε, οὐ μᾶλλον ἢ αὐτὴν ταῦτα ἂν εἴποι τις τὴν χαρὰν· εἴτε γὰρ τοῖς ἀρίστοις χαίρομεν, βέλτιον γένοιτ' ἂν οὐδὲν τῶν ἐννοιῶν, αἶ τὸν Χριστὸν ἔχουσι καὶ τὴν ἐκείνου φιλανθρωπίαν, ὅτι μηδὲ αὐτῶν τῶν πραγμάτων, ἐν οἷς αὐτός ἐστὶν ὁ τελευταῖος τῆς χρηστότητος ὄρος, εἴτε τὸ οἰκεῖον ἠδὲ καὶ φίλον, τούτων ἡμῖν ὁ προσήκει μᾶλλον, οὐδ' ἂν εἰς εὗροι πολλὰ καμῶν. Οὐ γὰρ τῶν γιγνομένων καθ'

με ἢ νὰ ἐξοδεύσωμε χρήματα, οὔτε νὰ ὑποφέρωμε ἀτίμωσι ἢ ἐντροπή, οὔτε νὰ ὑποστοῦμε τίποτε ἄλλο χειρότερο· ἀντιθέτως μάλιστα εἶναι δυνατὸ νὰ χρησιμοποίησῃ κανεὶς τέχνες καὶ δὲν ὑπάρχει κώλυμα γιὰ κανένα ἐπάγγελμα, ὁ στρατηγὸς μπορεῖ νὰ στρατηγήσῃ καὶ ὁ γεωργὸς νὰ καλλιεργήσῃ, ὁ τεχνίτης νὰ ἐκτελέσῃ τὰ ἔργα του καὶ καμμία ἀσχολία δὲν θὰ στερηθῇ τίποτε ἐξ αἰτίας αὐτῶν τῶν προσπαθειῶν. Διότι δὲν χρειάζεται νὰ καταλάβῃ κανεὶς τὴν ἐρημία οὔτε νὰ λάβῃ καμμία ἀσυνήθιστη τροφή οὔτε νὰ ἀλλάξῃ ἐνδυμασία οὔτε τὴν ὑγεία νὰ καταστρέψῃ οὔτε σὲ ἄλλη τολμηρὴ ἐνέργεια νὰ προβῇ, ἀλλὰ εἶναι δυνατὸ νὰ ζῇ πάντοτε μὲ αὐτοὺς τοὺς λογισμοὺς παραμένοντας σπῆτι του καὶ μὴ χάνοντας τίποτε ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα.

28 Τί λοιπὸν ἐμποδίζει νὰ γίνωμε χρηστοὶ ἀπ' αὐτὴ τὴν ἄποψι, ἀφοῦ γι' αὐτὸ θὰ ἦταν εὐλόγο καὶ κόπους νὰ ἀναλάβωμε, ἂν ἐχρειαζόταν; Ἐάν, ἀφοῦ εἴμαστε ἄνθρωποι καὶ μποροῦμε νὰ σκεπτώμαστε ὅτι εἶναι ἀνάγκη, πῶς δὲν πρέπει νὰ σκεπτώμαστε τὰ βέλτιστα; Ἄν μάταιοι, φαῦλοι καὶ ὀλοσχερῶς ἀνωφελεῖς λογισμοὶ ποτὲ δὲν ἐπιστεύθηκε ὅτι μποροῦν κατὰ κάποιον τρόπο νὰ ζημιώσουν τὴν τύχη ἢ τὴν τέχνη ἢ τὴν περιουσία ἢ κάτι ἄλλο ἀπὸ τὰ ἀντικείμενα τοῦ βίου, πολὺ ὀλιγώτερο ἀπὸ ὅλα θὰ μεμφοῦμε τὶς ἀγαθὲς ἐννοίαι γιὰ παρόμοια καὶ θὰ κατηγορήσωμε τὸ ἀγαθὸ γιὰ πονηρία. Καὶ βέβαια οἱ ἀγαθοὶ λογισμοὶ δὲν πολεμοῦν ποτὲ κανένα ὠφελίμο, καὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ συνδέεται μὲ αὐτοὺς καμμιά ἀηδία, ἐκτὸς ἐὰν εἰπῇ κανεὶς ἀηδία τὴν χαρὰ. Ἐάν χαιρώμαστε γιὰ τὰ ἄριστα, τίποτε δὲν θὰ ἤμποροῦσε νὰ γίνῃ ἀνώτερο ἀπὸ τὶς ἐννοίαι ποὺ ἔχουν ἀντικείμενο τὸν Χριστὸ καὶ τὴ φυλανθρωπία του, ἐπειδὴ τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀνώτερο ἀπὸ τὰ πράγματα στὰ ὁποῖα εὐρίσκεται τὸ τελευταῖο ὄριο τῆς χρηστότητος. Ἐάν τὸ ἰδικό μας εἶναι γλυκὸ καὶ ἀγαπητό, κανεὶς δὲν θὰ ἤμποροῦσε νὰ εὖρη ποιὸ ἀπὸ αὐτὰ μᾶς ταιριάζει περισσότερο, παρ' ὁποιοῦσδήποτε κόπους. Ἀπὸ τοὺς προηγουμένους λόγους ἔχει ἀποδειχθῆ ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι

αἷμα μόνον ἀπλῶς, οὐ τῶν γεγεννηκότων αὐτῶν, ἀλλ' ἤδη καὶ ἡμῶν αὐτῶν συγγενέστερος ἡμῖν ²⁷ ὁ Χριστὸς ἀπὸ τῶν προτέρων δέδεικται λόγων.

29 "Οθεν συμβαίνει, καὶ τῷ λογιζομένῳ τῆς ψυχῆς τῶν περὶ αὐτοῦ λόγων μηδὲν οἰκειότερον εἶναι, ὥστε καὶ δι' ὧν οἰκείως ἡμῖν καὶ συγγενῶς ἔχει, καὶ οἷς ἀρίστη πασῶν ἐστίν, ἡδίῳ χαρίεντος ὅτου τις ἂν εἴποι, τὴν διατριβὴν ταύτην εἶναι βεβαπτισμέναις ψυχαῖς, λέγω γὰρ τοῖς μετὰ τὸ λουτρον μὴ λίαν ἀνυψώσιν, ὥσπερ οὖς τῶν Ἑβραίων Στέφανος ὁ θαυμασιος ἀπεκάλει ἀπεριτμήτους τῆ καρδία καὶ τοῖς ὤσιν. Ὡς μὲν οὖν οὔτε βλάβη τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ γένοιτ' ἂν οὐδεμία παρὰ τούτους τοὺς λογισμούς, καὶ ἡδεσθαι καὶ χαίρειν περιγίνεται τοῖς λογιζομένοις, φανερόν ἐκ τῶν εἰρημένων· εἰ δὲ καὶ ὄφελός ἐστι καὶ βοηθεῖ τῷ λυσιτελεῖ καὶ περὶ αὐτὰ τὰ κάλλιστα καὶ καιριώτατα πάντων, ἐδείχθη μὲν ἤδη, φανεῖται δ' ἐν τοῖς ἐξῆς ἐναργέστερον ἀκριβέστερον περὶ αὐτῶν σκεψαμένοις.

30 Πρῶτον μὲν γὰρ τῷ ταῖς ἀγαθαῖς ἐννοιαῖς τὴν ψυχὴν κατασχεθῆναι συμβαίνει μὲν τῶν πονηρῶν σχολὴν ἄγειν, τούτῳ δὲ ἀκόλουθον, καθαρὰν ἀρρωστίας τὴν ἀπὸ τῶν μυστηρίων φέρειν ἀκτῖνα· τὸ δὲ ἡμῖν τὸν τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων ἔχει σωρὸν μηδὲν πραγματευσαμένοις. Ἐπειτα καὶ αὐτοὺς ἀνάγκη τοὺς λογισμοὺς τοῖς παρ' ἑαυτῶν φαρμάκοις τὰ ἑαυτῶν ποιεῖν καὶ τὰ κάλλιστα πάντων ἐργάζεσθαι τὴν καρδίαν. Καθάπερ γὰρ ^{26α} ἀπὸ τῶν πονηρῶν ἐννοιῶν τὰ πονηρὰ πάθη φύεται, τὸν ²⁷ ἴσον τρόπον καὶ τὴν ἀρετὴν τῶν ἀγαθῶν ἀνίσχειν εἰκός ἐστίν. Ὅλως γὰρ ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν γνώμην καὶ τι λέγειν ἢ πράττειν ἢ πάσχοντα φέρειν, ἢ ὅτιοῦν τῶν πάντων αἰρεῖσθαι, λογισμοὶ καὶ λόγοι τὸ πειθὸν εἰσι πανταχοῦ, καὶ τοῦτον τὸν τρόπον οἱ διδάσκαλοι τῆς ἀρετῆς ἐν καιρῷ τοῖς συνοῦσιν, ὅτι τοὺς ἀρίστους ἐντίθενται λογισμούς, καὶ αὖ τοῦναντίον οἱ πονηροὶ δαίμονες πονηροὺς

26. ἡμῖν παραλ. EG

26^α. γὰρ προσθ. Χρήστου

27. τὸν Χρήστου τὸν γὰρ IEG

συγγενέστερος σ' ἐμᾶς, ὄχι ἀπλῶς ἀπὸ τοὺς ἐξ αἵματος συγγενεῖς, ὄχι μόνο ἀπὸ τοὺς γονεῖς μας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἐμᾶς τοὺς ἰδίους.

29 Γι' αὐτὸ συμβαίνει καὶ στὸ λογιστικὸ τῆς ψυχῆς νὰ μὴ εἶναι τίποτε οἰκειότερο ἀπὸ τοὺς λόγους γι' αὐτόν, ὥστε, ἐπειδὴ αὐτὴ ἡ ἀσχολία μᾶς εἶναι οἰκεία καὶ συγγενῆς καὶ εἶναι ἡ ἀρίστη ὄλων, θὰ ἠμποροῦσε νὰ εἰπῆ κανεὶς ὅτι γιὰ τὶς βαπτισμένες ψυχές εἶναι γλυκύτερη ἀπὸ κάθε χαριτωμένο πρᾶγμα· ἐννοῶ βέβαια ἐκείνους ποὺ μετὰ τὸ βάπτισμα δὲν ἀγριεύουν τόσο πολὺ ὅπως οἱ Ἑβραῖοι ἐκείνοι τοὺς ὁποίους ὁ θαυμάσιος Στέφανος ἀποκαλοῦσε ἀπεριτμήτους στὴν καρδιά καὶ τὰ ὦτα¹⁸. "Ὅτι λοιπὸν ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς λογισμοὺς δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ προκληθῆ καμμία βλάβη στὸν ἀνθρώπινο βίος καὶ μᾶλλον προέρχεται ἡδονὴ καὶ χαρὰ σ' αὐτοὺς ποὺ τοὺς δοκιμάζουν, γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὰ λεχθέντα· ὅτι δὲ καὶ ὄφελος φέρει καὶ κέρδος καὶ μάλιστα στὰ κάλλιστα καὶ στὰ σπουδαιότατα ὄλων, ἐφανερώθηκε μὲν ἤδη, θὰ φανῆ δὲ καθαρῶτερα ὅταν σκεφθοῦμε γι' αὐτὰ ἀκριβέστερα.

30 Πρῶτα πρῶτα ἡ κατάληψις τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὶς ἀγαθὲς ἐννοίαις συμβαδίζει μὲ τὴν ἀπαλλαγὴ τῆς ἀπὸ τὶς πονηρὲς, ἀκόλουθο δὲ τούτου εἶναι ὅτι φέρει τὴν ἀπὸ τὰ μυστήρια ἀκτῖνα καθαρὴ ἀπὸ ἀρρώστια. Αὐτὸ πάλι μᾶς προσφέρει σωρὸ ποικίλων ἀγαθῶν χωρὶς νὰ κοπιᾶσωμε. Ἐπειτα καὶ οἱ ἴδιοι οἱ λογισμοὶ πρέπει νὰ ἐκτελοῦν τὰ ἔργα των μὲ τὰ φάρμακά τους καὶ νὰ ἐπηρεάζουν κατὰ τὸν καλύτερο τρόπο τὴν καρδιά. Ὅπως ἀπὸ τὶς πονηρὲς ἐννοίαις φυτρώνουν τὰ πονηρὰ πάθη, ἔτσι εἶναι φυσικὸ ἀπὸ τὶς ἀγαθὲς ἐννοίαις νὰ φυτρῶνῃ ἡ ἀρετὴ. Διότι οἱ λογισμοὶ καὶ οἱ λόγοι εἶναι γενικῶς παντοῦ ἐκείνοι ποὺ πείθουν στὸ νὰ σχηματίζη κανεὶς αὐτὴ ἢ ἐκείνη τὴ γνώμη, στὸ νὰ λέγη κάτι ἢ νὰ πράττῃ ἢ πᾶσχοντας νὰ ὑποφέρῃ ἢ νὰ ἐκλέγη κάτι ἀπὸ ἓνα σύνολο. Μὲ αὐτόν τὸν τρόπο οἱ διδάσκαλοι τῆς ἀρετῆς ἐνσταλάζουν τὴν κατάλληλη στιγμὴ στοὺς μαθητάς των τοὺς ἀρίστους λογισμοὺς, ἐνῶ τὸ ἀντίθετο πράττουν οἱ πονηροὶ δαίμονες ποὺ εἰσά-

εἰσάγοντες τύπους, ὡς οἱ μὲν ταύτη τῶν ἀτοπωτάτων τεχνί-
τας, οἱ δὲ τῶν δεόντων ἀπεργασόμενοι πρακτικούς.

31 Ἔστι μὲν οὖν ἀπάσης ἐπαινουμένης μελέτης, πρὸς ἀρετὴν ἀπό-
νασθαι τὰ γιγνόμενα, Χριστοῦ δὲ πέρι καὶ ὧν αὐτὸς φιλανθρώ-
πως περὶ τῆς ἐμῆς ἐμηχανήσατο σωτηρίας, διεξιέναι τοῖς λογι-
σμοῖς, αὐτὴν ἡμῖν ἄντικρυς ἔχει τὴν ζητουμένην ζωὴν, καὶ διὰ
πάντων ἀποδείκνυσι μακαρίους. Καὶ ὡς ἂν ἐναργῶς εἰδῶμεν,
θεωρήσωμεν, ἃ τοὺς κατορθοῦντας ὁ Χριστὸς αὐτὸς ἐκάλεσε
μακαρίους, εἰ μὴ πάντα τῶν λογισμῶν ἐξήρηται τούτων. Τίνας
οὖν τούτους ὁ μόνος ὡς ἀληθῶς μακάριος εὐδαιμονίζει; Τοὺς
πτωχοὺς τῷ πνεύματι, τοὺς πενθοῦντας, τοὺς πρᾶους, τοὺς πει-
νῶντας καὶ διψῶντας τὴν δικαιοσύνην, τοὺς ἐλεήμονας, τοὺς
καθαροὺς τῇ καρδίᾳ, τοὺς εἰρηνοποιούς, τοὺς διωγμῶν καὶ παν-
τὸς ὄνειδους περὶ δικαιοσύνης καὶ τῆς περὶ Χριστὸν προθυμίας
ἀνεχομένους. Οὗτοι μὲν οὖν οἱ τῆς μακαρίας ἐπειλημμένοι ζω-
ῆς. Εἰ τοίνυν ἀπὸ τῶν λογισμῶν τούτων τὴν καλὴν πλαττόμενον
πλάσιν τοῦτον σκοποῦντες εὐρῆσομεν τὸν χορὸν καὶ τοὺς στε-
φάνους ἐκεῖθεν πλεκομένους, ἅπασι δῆλον ἂν γένοιτο πάντως,
τὴν περὶ τουτουσὶ τοὺς λόγους διατριβὴν καὶ μελέτην ὁδὸν ἀ-
σφαλῆ καὶ διάβασιν καὶ κλίμακα καὶ ὄ, τί τις ἂν εἴποι, πρὸς τὴν
μακαρίαν εἶναι ζωὴν.

32 Αὐτίκα γὰρ ἢ ἐν πνεύματι πτωχεία καὶ «τὸ μὴ φρονεῖν, ἧ φησὶ
Παῦλος, ὑπὲρ ὃ δεῖ φρονεῖν, ἀλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν»,
τίνων γένοιτ' ἂν ἢ τῶν τὴν Ἰησοῦ πτωχεῖαν ἐπισταμένων; ὃς
καὶ φύσεως καὶ διατριβῶν μετέσχε τοῖς δούλοις Δεσπότης ὢν,
καὶ σὰρξ ἐγένετο Θεὸς ὢν, καὶ πενίαν ὁ πλουτίζων εἴλετο καὶ
ἤνεγκεν ἀτιμίαν ὁ τῆς δόξης βασιλεύς, καὶ περιήγετο μὲν δε-
δεμένος ὁ λύσας τὸ γένος, γραφὴν δὲ ἐδέξατο παρανόμων, ὃς

19. Ματθ. 5,3 - 11.

20. Ρωμ. 12,3.

γουν πονηρές παραστάσεις, ὥστε αὐτοὶ μὲ τὸν τρόπο τοῦτο νὰ κατασκευάζουν τεχνῖτες τῶν ἀτοπωτάτων ἔργων καὶ οἱ ἄλλοι δημιουργοὺς τῶν καλῶν ἔργων.

31 Μποροῦν λοιπὸν οἱ ἐνέργειες κάθε ἀξιέπαινης μελέτης νὰ καρποφορήσουν τὴν ἀρετὴ· τὸ νὰ ἀφιερώνωνται ὅμως οἱ λογισμοί μας στὸ Χριστὸ καὶ σὲ ὅσα ἐνήργησε αὐτὸς φιλανθρωπῶς γιὰ τὴν σωτηρία μου, φέρει ἀντίκρυ μας τὴν ἴδια τὴν ζητούμενη ζωὴ καὶ μᾶς ἀποδεικνύει μακαρίους. Καὶ γιὰ νὰ τὸ ἀντιληφθοῦμε καθαρά, ἅς ἐξετάσωμε, ἂν δὲν ἐξαρτῶνται ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς λογισμοὺς ὅλα ἐκεῖνα, τῶν ὁποίων τοὺς κατορθωτὰς ἐκάλεσε μακαρίους ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς. Ποιοὶ εἶναι λοιπὸν αὐτοὶ τοὺς ὁποίους εὐδαιμονίζει ὁ μόνος ἀληθινὰ μακάριος; Τοὺς πτωχοὺς στὸ πνεῦμα, τοὺς πενθοῦντες, τοὺς πράους, τοὺς πεινασμένους καὶ διψασμένους γιὰ δικαιοσύνη, τοὺς ἐλεήμονες, τοὺς καθαρὸς στὴν καρδιά, τοὺς εἰρηνοποιούς, τοὺς ὑφισταμένους διωγμοὺς καὶ κάθε ὄνειδος ἐξ αἰτίας τῆς δικαίας διαγωγῆς τους καὶ τοῦ ζήλου τους γιὰ τὸ Χριστὸ ¹⁹. Αὐτοὶ λοιπὸν εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν συλλάβει τὴν μακαρία ζωὴ. Ἐὰν λοιπὸν, ἐξετάζοντας τὰ πράγματα, εὕρωμε αὐτὸν τὸν χορὸ νὰ πλάσσεται στὴν ὠραία μορφή του ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς λογισμοὺς καὶ τοὺς στεφάνους νὰ πλέκωνται ἀπὸ αὐτοὺς ἐπίσης, γίνεται ὅπωςδὴποτε φανερὸ σὲ ὅλους ὅτι ἡ ἐπίδοσις σ' αὐτοὺς τοὺς λόγους καὶ ἡ μελέτη τους εἶναι ἀσφαλῆς ὁδὸς καὶ διάβασις καὶ κλιμαξ, καὶ ὅ,τι ἄλλο θὰ ἤμποροῦρουσε νὰ εἰπῆ κανεὶς, πρὸς τὴ μακαρία ζωὴ.

32 Εὐθύς ἀμέσως· ἡ πτωχεία στὸ πνεῦμα καὶ «τὸ νὰ μὴ φρονῆ κανεὶς γιὰ τὸν ἑαυτὸ του, ὅπως λέγει ὁ Παῦλος, παραπάνω ἀπὸ ὅ,τι πρέπει νὰ φρονῆ, ἀλλὰ νὰ φρονῆ σωφρόνως» ²⁰, ποιῶν ἄλλων ιδιότης εἶναι παρὰ ἐκείνων ποὺ γνωρίζουν τὴν πτωχεία τοῦ Ἰησοῦ; τοῦ Ἰησοῦ, ὁ ὁποῖος, ἂν καὶ Δεσπότης, μετέσχε τῆς φύσεως καὶ τῆς διαμονῆς τῶν δούλων, ἂν καὶ Θεός, ἔγινε σάρξ, ὁ πλούσιος ἐπροτίμησε τὴν πτωχεία, ὁ βασιλεὺς τῆς δόξας ὑπέφερε τὴν ἀτίμωσι, ὁ ἐλευθερωτὴς τοῦ γένους ἐπεριφερόταν δεμένος, αὐτὸς ποὺ ἦλθε νὰ συμπληρώση

ἦλθεν ἐπὶ τὸ πληρῶσαι τὸν νόμον, καὶ κριτῶν ἠνέσχετο δῆμῳ μαινομένῳ καὶ φονῶντι χαριζομένων, («ὦ τὴν κρίσιν πᾶσαν ἔδωκεν ὁ Πατήρ»). Ταῦτα τίνα οὐκ ἂν κατενέγκοι τύπον; Ἄλλως τε τῆς ὑπερηφανίας ἀπὸ τῶν κατορθωμάτων, ὅταν ὑπερβάλλειν δοκῶσιν, ἐγειρομένης, ὃ τὰ Χριστοῦ μελετήσας εἴσεται μὴ ὅτι μηδὲν μέγα κατωρθώκως, ἀλλ' οὐδ' ὑπὲρ τοῦ λυθῆναι τῆς αἰχμαλωσίας αὐτὸς εἰσενεγκεῖν οὐδὲν δυνηθεῖς, ὅς γε οὐδὲ μετὰ τὸ λυθῆναι σῶσαι καθαρὰν τὴν ἐλευθερίαν. Ὁ μὲν γὰρ τοῦ αἵματος ἡμᾶς ἐπρίατο καὶ παρέσχεν ἡμῖν οὕτω μεγάλου κτησάμενος τὴν ἐλευθερίαν· τίς δὲ τῶν λυθέντων ἐφ' οἷς εἴληφεν ἔμεινε καὶ τὸν πνευματικὸν πλοῦτον διὰ τέλους ἄσυλον ἔσχεν, ἀλλὰ μὴ τοῦτο μέγα κατωρθώκως ἐνομίσθη τὸ μικρὰ πρὸς τὴν χάριν ἐξαμαρτεῖν;

33 Τί τοίνυν ἡμῖν αὐτοῖς συνειδόσιν ὑπάρξει μέγα φρονεῖν, οἷς ἡ μὲν οἴκοθεν ἀρετὴ δι' ἑαυτὴν αὐτὴ πρὸς οὐδὲν φέρει λυσιτελές, εἴ τι δ' ἔνεστιν ἀληθινὸν ἀγαθόν, ὃ Θεὸς ἐνέθηκε μηδὲν πραγματευσαμένοις, καὶ οὐδὲ αὐτὸν γοῦν τὸν ἔξωθεν ἐντεθέντα πλοῦτον ἀψύχου θησαυροῦ δίκην ἀσφαλῶς ἐξεγένετο διασῶσαι; Οὕτω φαύλως ἔχομεν. Μετὰ γὰρ τὴν καινὴν κτίσιν καὶ τὴν ἐν ὕδατι χωνείαν καὶ τὴν πυρὸς γέμουσαν τράπεζαν οὕτω πρὸς ἀρετὴν ἀσθενῶς ἔχουσιν οἱ γε φιλοσοφώτατοι τῶν ἀνθρώπων, ὥστε συνεχοῦς χρεῖα τῆς ἱεραῆς τραπέζης καὶ τῶν καθαρῶν αἱμάτων καὶ τῆς ἄνωθεν χειρός, εἰ μὴ μέλλοιεν εἰς τὴν ἐσχάτην ἐξενεχθήσεσθαι πονηρίαν.

34 Καὶ τούτων μάρτυρες σαφεῖς οἱ πρὸς πάντα μὲν ὑπὲρ τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς ἀποδυσάμενοι πόνον, πάντων δὲ κακῶν ἔπειτα γενόμενοι τολμηταί, οἱ τὰ ὄρη κατειληφότες καὶ πάντα θόρυβον

τὸν νόμο ἐδέχθηκε καταγγελία παρανόμων καὶ ἀνέχθηκε δικαστὰς χαριζομένους στὸ μαινόμενο καὶ παθιασμένο γιὰ φόβους πλῆθος, «αὐτὸς στὸν ὅποιο ὁ Πατὴρ ἔδωσε ὅλη τὴν κρίσι»²¹. Ποιὸν τύφο δὲν θὰ ἐχαμήλωναν αὐτὰ; Ἄλλωστε, ἀφοῦ ἡ ὑπερηφάνεια διεγείρεται ἀπὸ τὰ κατορθώματα, ὅταν φανοῦν ὑπερβολικά, ὅποιος μελετᾷ τὰ κατορθώματα τοῦ Χριστοῦ θὰ ἀντιληφθῆ ὅχι μόνο ὅτι δὲν ἔχει κατορθώσει τίποτε μεγάλο ὁ ἴδιος, ἀλλ' ὅτι δὲν ἠμπόρεσε νὰ εἰσφέρει τίποτε γιὰ νὰ ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσία, αὐτὸς ποὺ οὔτε μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴ δὲν εἶναι ἰκανὸς νὰ διατηρήσῃ καθαρὰ τὴν ἐλευθερία. Ἐκεῖνος μὲν μᾶς ἀγόρασε μὲ τὸ αἷμα καὶ μᾶς ἐχορήγησε τὴν ἐλευθερία, ἀφοῦ μᾶς ἀπέκτησε μὲ τόσο μεγάλο τίμημα· ποιὸς ὅμως ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἀπαλλάχθηκαν ἔμεινε σὲ ὅσα ἐπῆρε καὶ ἐκράτησε τὸν πνευματικὸ πλοῦτο ἀσύλητο ἕως τὸ τέλος, ἀλλὰ δὲν ἐθεωρήθηκε ὅτι τοῦτο εἶναι τὸ μεγάλο κατόρθωμά του, τὸ ὅτι ἀμάρτησε ὀλίγο μόνο πρὸς τὴ χάρι;

33 Τί εἶναι δυνατὸ νὰ εὔρωμε στοὺς ἑαυτοὺς μας γιὰ νὰ μᾶς ἐπιτρέψῃ νὰ μεγαλοφρονοῦμε, ἔμεῖς ποὺ ἡ μὲν ἰδική μας ἀρετὴ μόνη τῆς δὲν φέρει τίποτε ὠφέλιμο, ὅ,τι δὲ ὑπάρχει μέσα μας πραγματικὸ ἀγαθό, τὸ ἐνέβαλε ὁ Θεὸς χωρὶς ἰδική μας προσπάθεια, καὶ οὔτε αὐτὸν τὸν πλοῦτο, ποὺ ἐναποτέθηκε μέσα μας ἀπ' ἔξω, σὰν ἄψυχος θησαυρός, κατωρθώσαμε νὰ διαφυλάξωμε μὲ ἀσφάλεια; Τόσο φαῦλοι εἴμαστε. Διότι μετὰ τὴν ἀνάκτισι καὶ τὴν ταφὴ στὸ ὕδωρ καὶ τὴν γεμάτη φωτιὰ τράπεζα καὶ οἱ φιλοσοφώτεροι ἀκόμη ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους εἶναι τόσο ἀσθενεῖς πρὸς τὴν ἀρετὴ, ὥστε χρειάζονται συνεχῶς ἡ ἱερὰ τράπεζα καὶ τὰ καθαρτήρια αἵματα καὶ τὸ οὐράνιο χέρι, ἂν δὲν πρόκειται νὰ καταντήσουν στὴν ἐσχάτη πονηρία.

34 Μάρτυρες αὐτῶν βέβαια εἶναι αὐτοὶ ποὺ ἀποδύθηκαν πρὸς κάθε κόπο γιὰ τὴν ἀρετὴ καὶ τὸ καλό, ἔπειτα ὅμως ἔγιναν τολμηταὶ ὅλων τῶν κακῶν, αὐτοὶ ποὺ, ἀφοῦ κατέλαβαν τὰ ὄρη καὶ διέφυγαν ἀπὸ κάθε θόρυβο καὶ τὴν ἀστική ζωὴ σὰν

καὶ τὴν κοινὴν ζωὴν ὡσπερ κῆρας διαφυγόντες, ὥστε Θεῷ μόνῳ προσέχειν, καὶ πάντα τὰ κάλλιστα, ὡς ἐξῆν ἀνθρώποις, κατωρθωκότες ὡς καὶ τὰ πάντων μέγιστα παρὰ τῷ Θεῷ δυνηθῆναι, ὅτι τῆς πρὸς αὐτὸν ἐλπίδος μικρὸν ὑφῆκαν καὶ τοῦ πάντα ἐκείνῳ πιστεύειν, εὐθὺς τὰ αἴσχιστα πάντων ἐτόλμησαν καὶ μοχθηρίας ἐνέλιπον οὐδὲ ἓν. Ἐντὶ τίνος τοίνυν ὑπάρξει μέγα φρονεῖν; ὑπὲρ τῶν κατωρθωμένων; ἀλλ' οὐδὲν μέγα· ἀλλ' ὑπὲρ τῶν ἐν ἡμῖν μεγάλων; ἀλλ' οὐχ ἡμέτερα· ἀλλ' ὅτι σεσώκαμεν ἅπερ ἐλάβομεν; ἀλλὰ προοδεδώκαμεν· ἀλλὰ τοῦ Χριστοῦ τὴν σφραγίδα φέρομεν; ἀλλὰ τοῦτ' αὐτὸ τεκμήριον, ὡς οὐ φέρομεν· τοῖς γὰρ ὑπερηφάνοις οὐδὲν κοινὸν πρὸς ἐκεῖνον, «ὡς πρᾶός ἐστι καὶ ταπεινός τῇ καρδίᾳ»· καὶ συμβαίνει παρὰ τοὺς λογισμοὺς τούτους, τὴν ὑπερηφανίαν αὐτῆν ἑαυτῇ περιπίπτειν καὶ φροῦδον ἐκατέρωθεν εἶναι τὸ πάθος. Εἴτε γὰρ ἂ δεῖ φρονοῦμεν, οὐ μέγα φρονοῦμεν ²⁸ εἴτε μέγα φρονοῦμεν, τούτῳ δὴ τῷ μέγα φρονεῖν ἡμῶν αὐτῶν ἡσθημένοι Χριστοῦ πόρρω φέροντες καὶ ὄντες μηδὲν ὕγιές, ὡς ἐπὶ φαύλοις ἡμῖν αὐτοῖς οὐ μέγα φρονήσομεν.

35 Καὶ μὴν καὶ πενθεῖν ἀκόλουθον καὶ δακρῦειν τοῖς τὰ Χριστοῦ μελετῶσιν, εἴ τις λογίζοιτο, τίνα μὲν περὶ τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἐκαινοτομήθη, τίς δὲ ἡ ραθυμία καὶ ὁ κατέχων ἡμᾶς ὕπνος; Εἴτε γὰρ ἡ ζημία τῶν τιμιωτάτων ἡμᾶς λυπεῖ, καὶ ὧν ἀπολλέκαμεν ἀγαθῶν ἡ μνήμη παρασκευάζει δακρῦειν, ἐνταῦθα τὸν πλοῦτον μανθάνομεν, ὅσος, ὃν ἐν χεροῖν ἔχοντες κατέχειν ἐξόν, ἔπειτα ρίπτομεν, εἴτε τὸ συνειδέναι πολλὴν ἡμῖν αὐτοῖς ἀγνωμοσύνην περὶ οὕτω φιλότιμον εὐεργέτην δάκνει καὶ τήκει τὴν ψυχὴν, ἐντεῦθεν ἂν μάλιστα γένοιτο δῆλον, ὅση μὲν πρὸς ἡμᾶς

28. οὐ μέγα φρονοῦμεν παραλ. G

συμφορὰ γιὰ νὰ ἀφοσιωθοῦν μόνο στὸν Θεό, καὶ ἀφοῦ ἐπέτυχαν ὅλα τὰ ὠραῖα κατὰ τὸ δυνατὸ σὲ ἀνθρώπους, σὲ σημεῖο πού νὰ κατορθώσουν τὰ μεγαλύτερα πράγματα πλησίον τοῦ Θεοῦ, ἔπειτα ἐπειδὴ ἐμείωσαν ὀλίγο τὴν σ' αὐτὸν ἐλπίδα καὶ τὴν σ' αὐτὸν ἀνάθεσι τῶν πάντων, ἀμέσως ἀποτόλμησαν τὰ αἰσχροτέρα ὄλων καὶ δὲν παρέλειψαν κανένα εἶδος μοχθηρίας. Γιὰ ποιοῦ πράγμα λοιπὸν εἶναι ἐπιτρεπτό νὰ μεγαλοφρονοῦμε; Γιὰ τὰ κατορθώματά μας; ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει κανένα μεγάλο· γιὰ τὰ μεγάλα πού εὐρίσκονται σ' ἐμᾶς; ἀλλ' αὐτὰ δὲν εἶναι ἰδικὰ μας· διότι διετηρήσαμε ὅσα ἐλάβουμε; ἀλλὰ τὰ ἐπροδώσαμε· διότι φέρομε τὴν σφραγίδα τοῦ Χριστοῦ; ἀλλ' αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι τεκμήριο ὅτι δὲν τὴν φέρομε· διότι οἱ ὑπερήφανοι δὲν ἔχουν τίποτε κοινὸ μ' ἐκεῖνον, «ὁ ὅποιος εἶναι πρᾶος καὶ ταπεινὸς στὴν καρδιά»²². Καὶ ἐξ αἰτίας αὐτῶν τῶν λογισμῶν συμβαίνει ἡ ὑπερηφάνεια νὰ καταρρέη καὶ τὸ πάθος αὐτὸ νὰ γίνεται μάταιο καὶ ἀπὸ τὴν δύο πλευρῆς. Διότι ἢ ἔχομε γιὰ τοὺς ἑαυτοὺς μας τὴν ἰδέα πού πρέπει, ὅποτε δὲν μεγαλοφρονοῦμε, ἢ μεγαλοφρονοῦμε, ὅποτε μὲ αὐτὴ τὴν μεγαλοφροσύνη αἰσθανόμαστε ὅτι ἀπομακρυνόμαστε ἀπὸ τὸ Χριστὸ καὶ δὲν ἔχομε ἀπὸ καμμιὰ ἀποψι ὑγεία· ἔτσι ἔχοντας ἀντίληψι τῆς φαυλότητός μας δὲν θὰ μεγαλοφρονοῦμε.

35 "Οσοι μελετοῦν τὸ Χριστό, εἶναι εὐλογο καὶ νὰ πενθοῦν καὶ νὰ δακρῦουν, ἐφ' ὅσον σκέπτονται τί παράδοξα γεγονότα συνέβηκαν γιὰ χάρι τῆς σωτηρίας μας, καὶ ποιά εἶναι ἡ ἰδική μας ραθυμία καὶ ὁ ὕπνος πού μᾶς κατέχει! Ἐὰν ἡ ἀπώλεια τῶν πολυτιμοτέρων μᾶς λυπῆ καὶ ἡ μνήμη τῶν ἀγαθῶν πού ἐχάσαμε μᾶς ὀδηγεῖ στὰ δάκρυα, ἀπ' αὐτὸ μαθαίνομε πόσος εἶναι ὁ πλοῦτος πού ἐνῶ ἔχομε στὰ χέρια μας καὶ εἶναι δυνατό νὰ τὸν κρατήσωμε, ἐμεῖς τὸν ρίπτομε· ἐὰν ἡ συνείδησις τῆς πολλῆς ἀγνωμοσύνης μας πρὸς ἓνα τόσο φιλότιμο εὐεργέτη δαγκάνει καὶ λειώνει τὴν ψυχὴν, ἀπὸ αὐτὸ γίνεται κατ' ἐξοχὴν φανερό, πῶση ἡμερότητα καὶ φιλανθρωπία χρησι-

ἐκεῖνος ἡμερότητι κέχρηται καὶ φιланθρωπία, ὅσῃν δὲ πρὸς αὐτὸν ἡμεῖς ἐπιδεικνύμεθα ραθυμίαν.

36 Πρῶτον μὲν γὰρ ἐξ οὐρανοῦ κατήλθε ζητῶν, καί, ὅπως συγγενῆ πρὸς ἡμᾶς ἀφήσῃ φωνὴν καὶ ὄψιν δείξῃ, πεποίηκεν, ὡς ἂν, εἴτε τὸν ὁμόφυλον στέργομεν εἴτε τὸν ἄριστον, ἀμφοτέρων αὐτὸς ἢ καὶ δυοῖν τούτων, ἃ πανταχοῦ ποιεῖ φιλεῖν, ἐπ' αὐτοῦ συνελθόντων τὰ μέγιστα πρὸς ἔρωτα δυνηθῆ. Ἐπειτα τὴν φιλίαν αὐξῶν κἀκεῖνο προσέθηκεν. Ἐπεὶ γὰρ φιλεῖ μὲν ἑαυτὸν ἕκαστος, φιλεῖ δὲ τὸν ὁμόφυλον, ἀλλ' ὅσον ἑαυτῷ τις προσήκει μᾶλλον ἢ τοῖς ὁμοφύλοις, ἑαυτὸν στέργει μᾶλλον ἢ τὸν ὁμόφυλον, ὡς ἂν καὶ ταύτῃ τὸν βελτίω τοῦ φιλεῖσθαι κατάσχη τόπον, τὸ τῶν ἐφετῶν ἔσχατον, καὶ μὴ καθάπερ τοῖς ὁμοφύλοις χαίρομεν, ἀλλ' ὥσπερ ὑφ' ἡμῶν αὐτῶν φιλούμεθα, τοῦτον τὸν τρόπον αὐτὸς ὑπὸ πάντων ἔχη φιλεῖσθαι, οὐκ ἠγάπησεν ἡμῖν ὁμόφυλος ὢν τῷ φύσεως μεταλαβεῖν τῆς αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ταῦτοῦ σώματος καὶ αἵματος, καὶ πνεύματος ἡμῖν κοινωνήσας, ὁ ²⁹ περὶ τῶν φίλων ἢ παροιμία φησὶν ὑπερβολῇ χρωμένη, τοῦτο πρὸς ἀλήθειαν αὐτὸς ἐκάστῳ γεγένηται ³⁰ τῶν προσκειμένων, ἄλλος αὐτός.

37 Εἰ δ' ἐκεῖνος μὲν οὕτως ἡμᾶς ἐζήτησε καὶ φιλίας οὐδένα παρηκε τόπον ἄργον ἑαυτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸν εὐεργέτην ἔδειξε καὶ τὸν ἀδελφὸν καὶ ἡμῖν ὑπῆρξεν ἀντὶ ἡμῶν αὐτῶν, καὶ ταῦτα οὐ θελήσας οὐδὲ νεύματι μόνον, ἢ τὸν οὐρανὸν ἐποίησε τοῦτον, ἀλλ' ἰδρῶσι καὶ πόνοις, οὐδαμόθεν αὐτῷ προσῆκον, καὶ ἀγωνία καὶ ἀτιμία καὶ πληγαῖς καὶ τὸ τελευταῖον θανάτῳ, ἡμεῖς δ' οὐ μόνον οὐδ' ἡστινοσοῦν μεμνήμεθα χάριτος πρὸς τὸν οὕτω παντοδαπῶς ἡμῖν ἀγαθόν, οὐδὲ ζητοῦμεν οἷς ἀμειψόμεθα, ἀλλ' οὕτω σκαιῶς ἔχομεν, ὥστε οἷς ἀπεχθάνεται προσκειόμεθα, καὶ ὢν ἀπάγει, τούτων ἐχόμεθα, καὶ πρὸς ἃ προτρέπεται, ταῦτα φεύγομεν, καὶ οὕτως ἄτοπον ἐπιδεικνύμεθα πονηρίαν· τίνων οὐ θρήνων ἄξιοι

29. *Ἰνα δ G*

30. *γεγένηται Χρήστου γένηται IEG*

μποιοιεί πρὸς ἑμᾶς ἐκεῖνος καὶ πόση ραθυμία ἐπιδεικνύομε ἑμεῖς πρὸς αὐτόν.

36 Διότι κατὰ πρῶτο κατέβηκε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ ἀναζητῶντας μας, καὶ γιὰ νὰ ἀφήσῃ συγγενῆ με ἑμᾶς φωνὴ καὶ δείξῃ συγγενῆ ὄψι, ἔκαμε ὥστε, εἴτε τὸν ὁμόφυλο ἀγαποῦμε εἴτε τὸν ἄριστο, αὐτὸς νὰ εἶναι καὶ τὰ δύο, καὶ ὥστε τὰ δύο αὐτὰ, ποὺ παντοῦ γεννοῦν ἀγάπη, συγκεντρωνόμενα σ' αὐτόν νὰ μπορέσουν νὰ κινήσουν δυνατὰ πρὸς τὸν ἔρωτα. Ἐπειτα γιὰ ν' αὐξήσῃ τὴν φιλία προσέθεσε κι' ἐκεῖνο· ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ καθένας ἀγαπᾷ τὸν ἑαυτό του, ἀγαπᾷ δὲ καὶ τὸν ὁμόφυλο, ἀλλὰ ἀφοῦ ταιριάζει περισσότερο στὸν ἑαυτό του παρὰ στοὺς ὁμοφύλους, τὸν ἑαυτό του ἀγαπᾷ περισσότερο ἀπὸ τὸν ὁμόφυλο, κατέλαβε καὶ σ' αὐτό τὸ σημεῖο τὸν καλύτερο τόπο τῆς ἀγάπης ὁ Χριστός, τὸ ὑπέρτατο ἐφετό. Γιὰ νὰ ἀγαπᾶται αὐτὸς ἀπὸ ὅλους, ὄχι ὅπως χαιρόμαστε με τοὺς ὁμοφύλους μας, ἀλλ' ὅπως ἀγαπώμαστε ἀπὸ τοὺς ἑαυτοὺς μας, μᾶς ἀγάπησε σὰν ὁμόφυλος με τὸ νὰ μεταλάβῃ ὄχι μόνο τὴν ἴδια φύσι, ἀλλὰ καὶ τὸ ἴδιο τὸ σῶμα καὶ αἷμα, καὶ ἀφοῦ μᾶς μετέδωσε ἀπὸ τὸ πνεῦμα του ἔγινε ἀληθινὰ αὐτὸς γιὰ τὸν καθένα ἀπὸ τοὺς προσκειμένους ὅ,τι λέγει με κάποια ὑπερβολὴ ἢ παροιμία γιὰ τοὺς φίλους, «ἄλλο ἐγώ».

37 Ἐκεῖνος μὲν ἔτσι μᾶς ἀναζήτησε καὶ δὲν ἄφησε καμμία δυνατότητα φιλίας ἀνενεργό, ἀλλὰ καὶ τὸν εὐεργέτη ἔδειξε καὶ τὸν ἀδελφὸ, καὶ ἔγινε γιὰ μᾶς ὅ,τι εἴμαστε οἱ ἴδιοι, καὶ αὐτὰ ὄχι με τὴ θέλησι ἢ με τὸ νεῦμα μόνο, με τὸ ὅποιο ἐδημιούργησε τὸν οὐρανὸ τοῦτο, ἀλλὰ με ἰδρῶτες καὶ κόπους, πρᾶγμα ποὺ δὲν τοῦ ἑταίριαζε καθόλου, με ἀγωνία καὶ ἀτιμία καὶ πληγές, τελικὰ δὲ με θάνατο· ἑμεῖς δὲ ὄχι μόνο δὲν διατηροῦμε καμμία εὐγνωμοσύνη πρὸς αὐτόν ποὺ τόσο ποικιλοτρόπως ἀποδείχθηκε ἀγαθὸς σὲ μᾶς, οὔτε φροντίζομε πῶς νὰ τὸν ἀνταμείψωμε, ἀλλὰ τόσο σκαιῶς συμπεριφερόμαστε, ὥστε νὰ ἀφοσιωνώμαστε σὲ ὅσα αὐτὸς ἀπεχθάνεται, νὰ κρατοῦμε αὐτὰ ποὺ ἀποτρέπει, νὰ ἀποφεύγωμε αὐτὰ ποὺ προτρέπει, καὶ ἔτσι ν' ἀποδεικνύομε μία παράλογη πονηρία. Ποιῶν θρή-

καὶ δακρύων, οἱ τᾶλλα μὲν λόγου τινὸς ἐνομίσαμεν, τὸν Σωτῆρα δὲ καὶ τὰ κείνου περιορῶμεν, ὥσπερ ἄλλοις προσῆκον ζητεῖν, ἢ μὴ περὶ ἡμᾶς τῆς ἀφάτου γενομένης ἐκείνου προνοίας, καὶ τοῖς μὲν ἐπιτηδεύουσιν ἃ δεῖ χρῆσθαι πρὸς ἡμῶν ἡγούμεθα, καὶ μὴν καὶ λόγοις καὶ ἔργοις καὶ τέχναις ἀπάσαις καὶ πᾶσι τοῖς παρὰ τὸν βίον, κἂν γεωργῆσαι κἂν στρατηγῆσαι δέη, κἂν ὀτιοῦν εἰς τὸ κοινὸν πολιτεῦσαι, κἂν αὐτόν τινα πράττειν ἐφ' ἑαυτοῦ, τὸ εἰκὸς ζητοῦμεν ἐκασταχοῦ, καὶ τοῦ χρόνου τὸν καιρὸν ἐπαινοῦμεν, καὶ ὅλως τὸ γιγνόμενον καὶ τὸ εἰκὸς καὶ τὸ δίκαιον καὶ τοῦτο δὴ τοῦνομα πανταχοῦ πολὺ παρ' ἡμῖν ³¹, μόνων δὲ περὶ τῶν ὡς ἀληθῶς ἡμετέρων, ὅπως ἢ προσῆκε φυλάξομεν, καὶ δι' ὧν ἂν ἡμῖν αὐτοῖς τὸ δίκαιον ἀποδοῖμεν, ἤκιστα δὴ πάντων σκοποῦμεν, ὥσπερ τῶν ἄλλων ἀπάντων χεῖρους ἡμᾶς αὐτοὺς ἡγούμενοι;

38 Εἰ μὴ τι ἄλλο, πρὸς γοῦν τὴν καινοτομίαν ἐπιστραφέντες, ἢ πάντα ἔσεισε καὶ μετήγαγεν, ἐν ἣ τὰ μὲν ὑπὲρ τὸν οὐρανὸν οἱ πυθμένες τῆς γῆς εἶδον, γῆ δὲ αὐτὸν ὑπερέβη τὸν οὐρανόν, καὶ δεσμώτης μὲν ὁ κοινὸς τοῦ κόσμου τύραννος, οἱ δεδεμένοι δὲ τοῦ τυράννου πατοῦσι τὴν κεφαλὴν, καὶ σῶμα Θεὸς ἐωρᾶτο φέρον, καὶ τοῦτο πληγαῖς εἶκον, καὶ αἷμα καὶ τοῦτο χέων ἐπὶ σταυροῦ, καὶ αὖ νεκρὸς ἀνθρώπου σείων τὴν γῆν καὶ νεκροῖς ζωὴν ἐπανάγων, ὧν ἔργον οὐδὲν ἢ τὸν Δεσπότην ἐπιγνώσκειν καὶ τῆς γῆς ἀναστῆναι καὶ πρὸς οὐρανὸν βλέπειν τὸν ἄνθρωπον, οἱ δὴ τούτων συνενεχθέντων ἔτι καθεύδοντες καὶ καθάπερ ἀνδριάντες πρὸς βροντὰς παθόντες οὐδέν, τίνων οὐκ ἀθλιώτεροι;

39 Πῶς δὲ οὐ δίκαιοι τὸν ἅπαντα τοῦ βίου χρόνον πένθους ἡγεῖσθαι καιρὸν; Τίνα γὰρ ἃ δακρύομεν; Νόσος; ἡμῖν δὲ οὐ νοσεῖ τῶν ἐν ἡμῖν τὸ βέλτιστον; Ἀλλὰ πενία; καὶ μὴν πολὺ χεῖρον ταύτη τῶν πενήτων πράττομεν, ὅσον ἀναγκαιότερος ἐνταῦθα καὶ πολὺ βελτίων ὁ πλοῦτος, καὶ πενίαν μὲν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀνάγκη

νων λοιπόν καὶ ποιῶν δακρύων δὲν εἶμαστε ἄξιοι ἑμεῖς πού τὰ ἄλλα μὲν τὰ ἐθεωρήσαμε ἀξιόλογα, τὸν Σωτῆρα ὅμως καὶ τὰ ἰδικά του περιφρονοῦμε, σὰν νὰ πρέπει ἄλλοι νὰ τὰ ἀναζητοῦν καὶ σὰν νὰ μὴ ἐπραγματοποιήθηκε γιὰ μᾶς ἡ ἀφατη ἐκείνη πρόνοια; Ἐμεῖς νομίζομε ὅτι πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦμε τὰ ἀναγκαῖα, ἐπιστῆμες, ἔργα, τέχνες γενικὰ καὶ ὅλα τὰ σχετικὰ μὲ τὸν βίον, καὶ ἂν χρειάζεται νὰ καλλιεργήσωμε ἢ νὰ στρατηγήσωμε ἢ ὁποιοδήποτε δημόσιο λειτούργημα νὰ ἀσκήσωμε ἢ νὰ ἰδιωτεύσωμε, ζητοῦμε κάθε φορά τὸ κατάλληλο μέσο καὶ ἐπαινοῦμε τὴν καλὴ εὐκαιρία, καὶ γενικὰ ἡ ἐπιτυχία καὶ τὸ σωστὸ, τὸ δίκαιο καὶ ἡ ὑπόληψις παντοῦ ἐκτιμοῦνται ἀπὸ μᾶς· μόνο δὲ τὰ πραγματικὰ ἰδικὰ μας φροντίζομε ὀλιγώτερο ἀπὸ ὅλα πῶς νὰ τὰ διαφυλάξωμε καὶ μὲ ποιὸ τρόπο ν' ἀποδώσωμε τὸ δίκαιο στοὺς ἑαυτοὺς μας, σὰν νὰ θεωροῦμε τοὺς ἑαυτοὺς μας χειρότερους ἀπὸ ἄλλους.

38 Ἄν ὄχι τίποτε ἄλλο, ἄς στραφοῦμε πρὸς ἐκεῖνα τὰ θαυμαστὰ γεγονότα. Αὕτῃ ἡ καινοτομία ἔσεισε καὶ μετέβαλε τὰ πάντα, οἱ πυθμένες τῆς γῆς εἶδαν τὰ ὑπεράνω τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἡ γῆ ὑπερέβηκε τὸν ἴδιο τὸν οὐρανὸν, ὁ κοινὸς τύραννος τοῦ κόσμου ἔγινε δεσμώτης καὶ οἱ δεμένοι πατοῦν τὴν κεφαλὴ τοῦ τυράννου, ὁ Θεὸς ἐφαινόταν νὰ ἔχη σῶμα, καὶ μάλιστα δεχόμενον πληγὰς καὶ αἷμα, καὶ μάλιστα χυνόμενον ἐπάνω στὸ σταυρὸν, καὶ πάλι νεκρὸς ἀνθρώπου ἐφαινόταν νὰ σείη τὴ γῆ καὶ νὰ ἐπαναφέρῃ τὴ ζωὴ στοὺς νεκρούς. Ὁλων αὐτῶν ὁ σκοπὸς δὲν ἦταν ἄλλος παρὰ νὰ ἐπιγνώσῃ ὁ ἄνθρωπος τὸ Δεσπότην, νὰ ἀνυψωθῆ ἀπὸ τὴ γῆ καὶ νὰ ἰδῆ πρὸς τὸν οὐρανόν. Αὐτοὶ λοιπόν πού, ἀφοῦ συνέβηκαν ὅλα αὐτά, κοιμοῦνται ἀκόμη καὶ δὲν ἔπαθαν τίποτε, ὅπως οἱ ἀνδριάντες ἀπὸ τῆς βροντῆς, ποιῶν δὲν εἶναι ἀθλιώτεροι;

39 Πῶς δὲν εἶναι σωστὸ νὰ θεωροῦμε ὅλοι τὴ διάρκειαν τοῦ βίου καιρὸν πένθους; Ποιὰ εἶναι πού δακρύζομε; Ἡ ἀρρώστια; Σ' ἐμᾶς ὅμως δὲν νοσεῖ τὸ καλύτερον στοιχεῖον μας; Πτωχεῖα; Καὶ ὅμως σ' αὐτὸ εὐρισκόμαστε πολὺ χειρότερα ἀπὸ τοὺς πένητες, τόσο, ὅσο ἀναγκαιότερος καὶ πολὺ καλύτερος εἶ-

πεπαῦσθαι, τουτί δὲ τὸ δεινὸν οὐ δύναται λύειν ἢ τελευτή, ἀλλ' ἀνάγκη καὶ πολλῶ μείζω ποιεῖν ἡμῖν ἐπὶ τοῦ μέλλοντος τὴν αἰσχύνην. Ἄλλὰ μανία ἐλεεινόν; Τί οὖν; οὐ πονηρὸς ἡμῶν ἐλαύνει δαίμων τὴν γνώμην, ἧς τοσαύτην κατέχεεν ἄνοιαν; Εἰ γὰρ ἐπὶ ξίφει χωρεῖν καὶ κατὰ κρημνῶν ἴεσθαι καὶ τοὺς φίλους ἀγνοεῖν καὶ τοῖς δυσμενεστάτοις προσπίπτειν, ταῦτα μαινομένων, οὐ τὸν φιλοῦντα φεύγομεν, οὐ τὸν ἐχθρὸν οἷς ποιοῦμεν ζητοῦμεν; οὐκ ἐπὶ τὴν γέενναν σπεύδομεν πάντα ποιοῦντες, ἃ πρὸς ἐκείνην ὤθει; Οὕτω μὲν τοίνυν ἡμῖν αὐτοῖς τὰ πάνδεινα συνειδόσι δακρῦειν ἀκόλουθον καὶ πενθεῖν. Ταῦτα δὲ γένοιτ' ἂν ἡμῖν αὐτοῖς συνεγνωκέναι καὶ τὰ ὄντα δοξάζειν καὶ μὴ καὶ τοῦτο δυστυχεῖν, ἢ κακῶν ἐσμεν ἀγνοοῦσιν, ἐὰν τὴν εὐεξίαν καὶ τὸν πλοῦτον εἰδῶμεν καὶ τὸ σωφρονεῖν, ὧν ἡμῖν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ μηδὲν πονήσασι κατεσκευασμένων τυγχάνειν ἕξεστιν εἰσάγοντας οὐδὲν πλέον ἢ βουλομένους. Τοῦτο γὰρ ἂν καὶ ³⁷ δάκοι μᾶλλον καρδίαν, ἐξὸν εὐδαιμονεῖν, αἰρεῖσθαι δυστυχεῖν, καὶ ζῆν ἐν φωτὶ δυναμένους ἐν σκότει καθημένους ἀνέχεσθαι.

40 Ταῦτα δὲ οὐ τοῖς ραθύμως ἔχουσι μόνον ἐμβαλεῖ δάκρον, ἀλλὰ καὶ τοῖς σπουδαιοτάτοις, καὶ μάλιστα τούτοις ὅσῳ καὶ μείζονος αἰσθάνονται τῆς ζημίας. Καὶ γὰρ καὶ ταῦτα καὶ τὰ τούτων ἔτι χεῖρω καταψηφίζονται σφῶν αὐτῶν, καὶ τιμῶσιν αὐτοῖς τῶν ἐσχάτων, ἐπειδὴν ἐνθυμηθῶσι Θεὸν ἐπὶ σταυροῦ γυμνὸν σφαττόμενον, ᾧ πάντα δουλεύει, καὶ τὴν ἀντίστροφον παρ' ἡμῶν

ναι ὁ πλοῦτος στὸν τομέα αὐτὸν τὸν πνευματικό, καὶ ἡ πενία μὲν ἀναγκαίως θὰ σταματήσει στὸν παρόντα κόσμο, τοῦτο ὅμως τὸ δεινὸ δὲν καταλύει ὁ θάνατος, ἀλλὰ ὅπωςδήποτε θὰ μᾶς καταστήσει τὴν αἰσχύνη στὸ μέλλοντα κόσμο πολὺ μεγαλυτέρα. Ἄλλ' ἡ μανία εἶναι τὸ ἀξιοθρήνητο πρᾶγμα; Τί λοιπόν; Δὲν κατευθύνει τῇ διάνοιά μας ὁ πονηρός, ἀφοῦ τόση ἄγνοια ἔχυσε ἐπάνω της; Ἐὰν εἶναι δεῖγμα μανίας τὸ νὰ προχωροῦμε ἐπάνω σ' ἓνα ξίφος, τὸ νὰ ὀρμοῦμε πρὸς τὸν κρημνὸ, τὸ νὰ ἀγνοοῦμε τοὺς φίλους καὶ νὰ συμπαθοῦμε τοὺς κακοθελητάς, μὲ ὅσα πράττομε δὲν ἐγκαταλείπομε αὐτοὺς ποὺ μᾶς ἀγαποῦν; δὲν τρέχομε πρὸς τὸν ἐχθρό; δὲν τρέχομε πρὸς τὴ γέεννα, ἀφοῦ πράττομε ὅλα ὅσα ὠθοῦν πρὸς ἐκείνη; Ἐχοντας λοιπὸν συνείδησι ὅλων αὐτῶν τῶν δεινῶν πρέπει ἀσφαλῶς νὰ δακρύζωμε καὶ νὰ πενθοῦμε. Αὐτὰ μάλιστα θὰ ἤμπορούσαμε νὰ τὰ συλλάβωμε καὶ νὰ ἐκτιμήσωμε τὰ ὑπάρχοντα καὶ νὰ μὴ δυστυχοῦμε καὶ γιὰ τοῦτο, ὅτι ἀγνοοῦμε σὲ ποιοῦ σημεῖο κακῶν εὕρισκόμαστε, ἐὰν ἀντιληφθοῦμε τὴν εὐεξία καὶ τὸν πλοῦτο καὶ τὴ σωφροσύνη, τὰ ὅποια ἀφοῦ εἶναι παρασκευασμένα γιὰ μᾶς ἀπὸ τὸν Χριστὸ χωρὶς νὰ κοπιάσωμε καθόλου, εἶναι δυνατὸ νὰ ἐπιτύχωμε προσφέροντας τίποτε περισσότερο ἀπὸ τὴ θέλησι. Τοῦτο ἄλλωστε εἶναι ποὺ δαγκάνει περισσότερο τὴν καρδιά, ὅτι, ἐνῶ εἶναι δυνατὸ νὰ εὐδαιμονοῦμε, προτιμοῦμε νὰ δυστυχοῦμε, καὶ ἐνῶ μποροῦμε νὰ ζοῦμε στὸ φῶς ἀνεχόμεστε νὰ καθώμαστε στὸ σκότος.

40 Αὐτὰ τὰ πράγματα δὲν θὰ βάλουν μόνο τοὺς ραθύμους σὲ δάκρυα, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐξαιρετικὰ ζηλωτάς, καὶ μάλιστα αὐτοὺς τόσο περισσότερο ὅσο μεγαλυτέρα νοιώθουν τὴ ζημία. Διότι οἱ τελευταῖοι καταδικάζουν ἑαυτοὺς καὶ γι' αὐτὰ καὶ γιὰ ἀκόμη χειρότερα ἀπὸ αὐτὰ, καὶ ἐπιβάλλουν στοὺς ἑαυτοὺς τὶς μεγαλύτερες ποινές, ὅταν ἐνθυμηθοῦν τὸν Θεὸ σφαζόμενο γυμνὸ ἐπάνω στὸ σταυρό, στὸν ὅποιο ὅλα εἶναι ὑπηρετικά, καὶ εἰσπράττοντα ἀπὸ μᾶς τὴν ἀντίστροφη ἀμοιβή, γιὰ τὸ γεγονός ὅτι, ἂν καὶ ἦταν Θεὸς αὐτός, ἐδέχθη-

εἰσπραττόμενον ἀμοιβήν, ἀνθ' ὧν ἀνθρώπου Θεὸς ὢν αὐτὸς ἐδέξατο φύσιν, γενέσθαι θεοὺς ἡμᾶς ἐξ ἀνθρώπων, καὶ τῆς μὲν γῆς τὸν οὐρανόν, τῆς δὲ δουλείας τὴν βασιλείαν, τῆς δὲ συνούσης ἀδοξίας τὴν ἀληθινὴν ἀλλάξασθαι δόξαν, ὑπὲρ ὧν ὁ τῶν οὐρανῶν τεχνίτης ἐνεδύσατο γῆν, καὶ ὁ μὲν φύσει Δεσπότης ἐν δούλου μορφῇ, ὁ δὲ τῆς δόξης βασιλεὺς («ὑπέμεινε σταυρόν, αἰσχύνης καταφρονήσας»).

41 Πραότητος δὲ πέρι ³³ καὶ τοῦ θυμοῦ κρατεῖν καὶ μὴ πρὸς τοὺς λελυπηκότας χαλεπῶς ἔχειν, πολλῶν ὄντων, δι' ὧν τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν ὁ Σωτὴρ εἰσήνεγκεν εἰς τὸν κόσμον τὰ πλεῖστα πάντων καὶ μέγιστα προτέθεικε παραδείγματα καὶ οἷς εἶπε καὶ οἷς ³⁴ ἐποίησε καὶ ὧν ἠνέσχετο πάσχων. Αὐτίκα γὰρ ὑπὲρ τῶν λελυπηκότων αἵματος ἠνέσχετο καὶ σαρκός, καὶ τούτους ἤλθε λῦσαι ζητῶν, οἷς τὰ δεινότατα πάντων εἶχεν ἐγκαλεῖν, καὶ παρ' ὧν ἔπειτα ταῖς εὐεργεσίαις, αἷς τὴν φύσιν ἐπηνώρθου, τῶν βασκάνων ἐπιθεμένων οὐκ ἀνῆκεν εὐεργετῶν· ἀλλ' ὅτι τοὺς δαίμονας ἐξέβαλλε τῶν ἀνθρώπων Βεελζεβούλ καὶ δαιμονίων ἄρχων καὶ τὰ δεινότατα πάντων ἀκούων οὐδὲν ἤττον ἤλαυνε, καὶ τῶν μαθητῶν ἕνα πρὸς αὐτὸν διαφθαρέντα τοσοῦτον ἀπέσχευ ἐκβαλεῖν τοῦ χοροῦ, ὥστε καὶ συνῆν, ἃ συνεῖναι φίλοις εἰκός, καὶ ἄλων ἐκοινώνει τῷ φονευτῇ, καὶ τῶν ἀπορρητῶν τῷ προδότῃ, καὶ τῶν αἱμάτων αὐτῶν, καὶ τελευταῖον παρέσχε περιβαλεῖν καὶ φιλήσαι.

42 Καὶ τὰ μὲν πάντων καινότατα ἐτολμᾶτο. Ὑπὲρ ὧν εὖ πεποίηκεν, ἀπέθνησκεν· αὐτοὶ τὸ ξίφος ὤθησαν οἱ παθόντες εὖ, ὁ φίλος τοῦ φόνου τοῖς φονευταῖς ἠγήσατο· τὸ φίλημα ἦν τοῦ φόνου σύνθημα, καὶ ὁ ταῦτα πάσχων οὕτως ἡμέρως εἶχε καὶ φιλανθρωπῶς, ὥστε ὑπὸ τοῦ τῶν μαθητῶν πληγέντος τῶν κυνῶν ἐκείνων ἐνὸς αὐτὸν τὴν πληγὴν μὴ παραδραμεῖν, ἀλλ' εὐθύς ἰάσασθαι

33. πέρι παραλ. G

34. εἶπε καὶ οἷς παραλ. G

κε φύσι ἀνθρώπου, γιὰ νὰ γίνωμε ἑμεῖς ἀπὸ τὴν κατὰστασι ἀνθρώπων θεοί, καὶ ν' ἀλλάξωμε τὴ γῆ μὲ τὸν οὐρανό, τὴ δουλεία μὲ τὴν βασιλεία, τὴν τωρινὴ ταπείνωσι μὲ τὴν ἀληθινὴ δόξα· γι' αὐτὰ ποὺ ὁ ἀρχιτέκτων τῶν οὐρανῶν ἐνδύθηκε γῆ, ὁ κατὰ φύσι Δεσπότης παρουσιάσθηκε σὲ μορφὴ δούλου, ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς δόξας «ὑπέμεινε σταυρό, περιφρονώντας τὴν αἰσχύνη» ²³.

41 Ἐνῶ εἶναι πολλὰ ἐκεῖνα διὰ τῶν ὁποίων ὁ Σωτὴρ εἰσήγαγε στὸν κόσμον τὴν ἀληθινὴ φιλοσοφία, τὰ περισσότερα καὶ μεγαλύτερα παραδείγματα ἀπὸ ὅλα ἐπρόβαλε μὲ τὰ λόγια του καὶ μὲ τὰ ἔργα του καὶ μὲ τὴν ἀνοχή του κατὰ τὸ πάθος, γιὰ τὴν πραότητα καὶ τὴ συγκράτησι τοῦ θυμοῦ καὶ τὴν ἡρεμὴ συμπεριφορὰ πρὸς ἐκείνους ποὺ μᾶς ἐλύπησαν. Ὁ ἴδιος ἄλλωστε ἀνέχθηκε νὰ πάρῃ αἷμα καὶ σὰρκα γιὰ χάρι τῶν λυπούντων καὶ ἦλθε ζητώντας νὰ ἐλευθερώσῃ αὐτοὺς τοὺς ὁποίους εἶχε νὰ κατηγορήσῃ τὰ χειρότερα ἀπὸ ὅλους. Καὶ ὅταν παρουσιάσθηκε πλέον, δὲν ἔπαυσε νὰ τοὺς εὐεργετῇ, ἂν καὶ οἱ φθονεροὶ διέβαλλαν τὶς εὐεργεσίες μὲ τὶς ὁποῖες ἐπανώρθωνε τὴν ἀνθρώπινη φύσι. Δὲν ἔπαυσε νὰ ἐκβάλλῃ τοὺς δαίμονες ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἐπειδὴ γιὰ τὴν ἀπομάκρυνσι αὐτῆ ἄκουε νὰ τὸν ὀνομάζουν Βεελζεβούλ καὶ ἄρχοντα τῶν δαιμονίων· ἓνα ἀπὸ τοὺς μαθητὰς του, ποὺ τὸν ἐπιβουλεύθηκε, τόσο ἀπέφυγε νὰ τὸν ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὴ χορεία τῶν μαθητῶν, ὥστε καὶ τὸν συναναστρεφόταν, ὅπως εἶναι φυσικὸ νὰ συναναστρέφεται κανεὶς φίλους, καὶ ἐκοινωνοῦσε στὶς τροφές μὲ τὸ φονευτὴ καὶ στὰ ἀπόρρητα μὲ τὸν προδότη, καὶ στὰ ἴδια τὰ αἱματὰ του, καὶ τελευταῖα τοῦ ἐπέτρεψε νὰ τὸν ἐναγκαλισθῇ καὶ νὰ τὸν φιλήσῃ.

42 Καὶ ἀποτολμήθηκαν τὰ παραδοξότερα ἀπὸ ὅλα τὰ πράγματα. Ἀπέθανε γιὰ τὶς εὐεργεσίες του· τὸ ξίφος ὤθησαν οἱ ἴδιοι οἱ εὐεργετηθέντες, ὁ φίλος ὠδήγησε τοὺς φονευτὰς στὸ φόνον· τὸ φίλημα ἦταν σύνθημα τοῦ φόνου, καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἔπασχε αὐτὰ τόσο ἡμερὰ καὶ φιλάνθρωπα συμπεριφερόταν, ὥστε, ὅταν ἓνας ἀπὸ τοὺς σκύλους ἐκείνους ἐτραυματίσθηκε ἀπὸ

τοῦ μέλους ἀφάμενον. Καὶ οὕτω σημεῖον ἐξενεγκὼν τῆς τε ὑπερφουῶς ἰσχύος καὶ ἡμερότητας τῆς ἐσχάτης οὔτε ταύτην φοβηθέντας οὔτ' ἐκείνην αἰδεσθέντας οὐκ ἀπόλεσεν οὐδὲ πῦρ ὕσε τοῖς μιανοῖς οὐδὲ κερανοῖς ἔβαλε, δικαίους ὄντας καὶ τούτων καὶ εἴ τι χειρόν.

43 Ἀλλ' ὁ μὲν τῶν ἀγγέλων χορὸς ἀδεῶς οὐδὲ προσβλέπειν εἶχον αὐτῶ, τοῖς δὲ ἔλκουσιν ἠκολούθει καὶ παρεῖχε συνδῆσαι χειρας, αἷς ὑπεχώρει δεσμὰ νόσου καὶ δαιμόνων ἐλύετο τυραννίς, καὶ παίσαντα κατὰ κόρρης αὐτὸν τὸν κάκιστ' ἀπολλύμενον δοῦλον, ἐξόν, οὐ διέφθειρεν, ἀλλ' ἠπίως μάλα καὶ φιλανθρώπως λόγων ἠξίου καὶ διωρθοῦτο τὴν γνώμην τό γ' ἐπ' αὐτῶ. Εἶτα θανάτου τιμησάντων αὐτῶ τῶν μιανῶν δικαστῶν σιωπῇ φέρει τὴν ψῆφον, καὶ δεξάμενος τὸ τίμημα καὶ προσηλωθεὶς ἤδη τῶ ξύλῳ τὸ πρὸς τοὺς φονευτὰς οὕτως οὐ διέλυσε φίλτρον, ὥστε τοῦ γεγεννηκότος ἐδεῖτο τοῦ πρὸς τὸν Μονογενῆ τολμήματος μηδεμίαν παρ' αὐτῶν εἰσπραῖσθαι δίκην, καὶ οὐ παρητεῖτο περὶ αὐτῶν μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ ἀπελογεῖτο καὶ ἦν ἡ φωνὴ τῆς ἀπολογίας σφόδρα περικαιομένου καὶ ἐλεοῦντος, «ἄφες γὰρ αὐτοῖς, φησί, Πάτερ, οὐ γὰρ οἶδασι τί ποιούσι», καὶ καθάπερ πατὴρ φιλόστοργος ἀφραίνοντας διὰ τὴν ἡλικίαν παῖδας οἰκτεῖρων, ἡμερον αὐτοῖς εἰργάζετο τὸν σωφρονιστὴν.

44 Καὶ τότε μὲν μετὰ τούτων ἀπέθνησκε τῶν φωνῶν. Ἐπεὶ δὲ ἀνεβίω καὶ τῆς ἐορτῆς ἔδει κοινωνοὺς λαβεῖν τῶν ἐπιτηδείων, οἷς ἐνέμεινεν ἡ γνώμη, μὴ μνησικακήσας ὑπὲρ ὧν ἔλιπον αὐτὸν φυγόντες, ἐν μεσημβρία κινδύνων, τοὺς μαθητὰς συνεκάλει καὶ μηνύσας, οἱ δεῖ γενομένους αὐτῶ συνελθεῖν, ἐπεὶ συνῆλθε φανείς, οὐ προφέρει τὴν φυγὴν, οὐδὲ φαίνεται πού πρὸς αὐτοὺς

κάποιον μαθητή, αὐτὸς δὲν παρέβλεψε τὴν πληγὴν, ἀλλ' ἀμέσως ἐθεράπευσε τὸ ἀποκομμένο μέλος μὲ τὸ ἔγγυμμά του. Καί, ἀφοῦ ἔτσι ἔδειξε σημεῖο τῆς ὑπερφυσικῆς του δυνάμεως καὶ τῆς ὑπερτάτης ἡμερότητας, αὐτοὶ οὔτε αὐτὴν ἐφοβήθηκαν οὔτε ἐκείνην ἐσεβάσθηκαν· καὶ αὐτὸς παρ' ὅλα αὐτὰ οὔτε πῦρ ἔβρεξε ἐπάνω στους μιαροὺς οὔτε μὲ κερανοὺς τοὺς ἐκτύπησε, ἂν καὶ ἄξιζαν καὶ αὐτὰ καὶ κάθε τι χειρότερο.

43 Καὶ ἐνῶ ὁ χορὸς τῶν ἀγγέλων δὲν ἦταν σὲ θέσι οὔτε νὰ τὸν ἀντικρῦζῃ ἀφόβως, ἐκείνους ποὺ τὸν ἐτραβοῦσαν τοὺς ἀκολουθοῦσε καὶ τοὺς ἐπρόσφερε τὰ χέρια του γιὰ νὰ τὰ δέσουν, τὰ χέρια στὰ ὁποῖα ὑποχωροῦσαν τὰ δεσμὰ τῆς νόσου καὶ διαλυόταν ἡ τυραννὶς τῶν δαιμόνων, καὶ τὸν ἀναθεματισμένο δοῦλο ποὺ τοῦ ἔδωσε κόλαφο δὲν τὸν κατέστρεψε, ἂν καὶ ἤμποροῦσε, ἀλλὰ μὲ ἠπιότητα καὶ φιλανθρωπία τὸν ἀξίωσε λόγων καὶ προσπάθησε νὰ τὸν φέρῃ κατὰ τὸ δυνατὸ σὲ καλογνωμία. Ἐπειτα, ὅταν οἱ μιανοὶ δικασταὶ τὸν καταδίκασαν σὲ θάνατο, ὑπομένει τὴν ἀπόφασιν σιωπηρῶς καὶ ἀφοῦ ἐδέχθηκε τὴν ποινὴν καὶ ἐκαρφώθηκε στὸ ξύλο, δὲν διέλυσε τὴν ἀγάπην του πρὸς τοὺς φονευτάς, τόσο ποὺ ἐπαρακαλοῦσε τὸν γεννήτορα νὰ μὴ ἐπιβάλλῃ σ' αὐτοὺς καμμία ποινὴ γιὰ τὸ τόλμημά τους πρὸς τὸν Μονογενῆ, καὶ δὲν ἰκέτευε ἀπλῶς γι' αὐτούς, ἀλλὰ καὶ ἀπολογόταν καὶ ἡ φωνὴ τῆς ἀπολογίας του ἦταν φωνὴ προσώπου ποὺ ἀγαποῦσε πολὺ καὶ ἔλεοῦσε, διότι λέγει, «ἄφησέ τους τὸ πταῖσμα, διότι δὲν γνωρίζουν τί πράττουν»²⁴, καὶ σὰν φιλόστοργος πατὴρ ποὺ οἰκτεῖρει τὰ ἄφρονα ἐξ αἰτίας τῆς ἡλικίας παιδιὰ του, καθιστοῦσε ἡμερο ἀπέναντί τους τὸ σωφρονιστή.

44 Καὶ τότε μὲν ἐπέθανε προφέροντας αὐτοὺς τοὺς λόγους. Ὅταν δὲ ἀναβίωσε καὶ ἔπρεπε νὰ παραλάβῃ ὡς κοινωνοὺς τῆς ἑορτῆς τοὺς φίλους ποὺ ἔμειναν σταθεροὶ στὴ γνώμην τους, χωρὶς νὰ μνησικακήσῃ ποὺ τὸν ἐγκατέλειψαν φεύγοντας στὸ μέσο τῶν κινδύνων, συνεκάλεσε τοὺς μαθητὰς καὶ, ἀφοῦ τοὺς ἐμήνυσε ποῦ πρέπει νὰ μεταβοῦν γιὰ νὰ συναντηθοῦν μαζί του, μόλις ἐμφανίσθηκε, δὲν ἀναφέρει τὴ φυγὴν οὔτε τοὺς ἔδει-

τοιούτου δὴ τινος μεμνημένος, καὶ ὡς ἰσχυρίσαντο μὲν αὐτῷ θανάτου πάντες κοινωνήσιν καὶ τῶν ἐσχάτων, οἱ δ' οὐδὲ τὴν θέαν ἤνεγκαν, καὶ ταῦτα οὐδὲ παρόντων, ἀλλ' ἔτι μελλόντων τῶν δεινῶν, ἀλλ' εἰρήνης καὶ Πνεύματος ἁγίου καὶ τῶν τοιούτων αὐτοῖς μεταδοῦς τὴν τῆς οἰκουμένης ἔπειτα πάσης ἐπιτρέπει κηδεμονίαν, καταστήσας αὐτοὺς ἄρχοντας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν.

45 Καὶ ταῦτα μὲν εἴργαστο κοινῇ τὸν χορόν, τὸν δὲ κορυφαῖον αὐτὸν πολλάκις ἤδη τὸ πρὸς αὐτὸν προδεδωκότα φίλτρον καὶ τὴν στοργὴν ἠρνημένον ὅποια; Οὐ γὰρ μόνον τὴν ἄρνησιν οὐκ εἰς μέσον ἤγαγεν οὐδ' ἀνέμνησε τῶν συνθηκῶν, ἐν αἷς ἀπώμοτον ἦν αὐτῷ τὸ μὴ μετασχεῖν τοῦ θανάτου τῷ διδασκάλῳ, ὧν αὐτίκα παραβάτης ἦν οὐδὲ μικρὸν διαλιπὼν χρόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀγγελοῦντας τὴν ἀνάστασιν πέμψας χωρὶς τῶν ἄλλων αὐτῷ, καὶ ταύτῃ τιμήσας· ὁ δὲ καὶ συνελθὼν τὰ φιλικὰ διελέχθη καὶ πυνθάνεται τὸν ἑαυτοῦ πόθον, εἰ μείζων ἢ παρὰ τοῖς ἄλλοις τῶν ἐταίρων ἐστὶν ἐν αὐτῷ. Καὶ τοῦ Πέτρου φιλεῖν εἰπόντος ἔτι, ταῦτὸ πυνθάνεται, καὶ τὸ «φιλῶ σε» πάλιν ἀκούσας, ἀνείρετ' αὐθις εἰ φιλοῖτο, καὶ οὐκ ἂν ἐμοὶ δοκεῖν ἐρωτῶν ἀνῆκε πολλάκις εἰ μὴ Πέτρος ἀπεῖπεν ἀνιαθεῖς, εἰ πρὸς τὸ μαθεῖν ὅτι φιλοῖτο, πολλῶν δέοιτο λόγων πάντα εἰδώς.

46 Καίτοι ταῦτα ἦν οὔτε τὸν φίλον ἀγνοοῦντος οὔτε τὸν ἀγνοοῦντα πλαττομένου, τὸ μὲν γὰρ ἦν πλανᾶσθαι, τὸ δ' ἀπατᾶν, ὧν οὐδέτερον τῆς εἰλικρινοῦς ἀληθείας· ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἐκεῖνο δεικνύντος, ὡς οὐ μνησικακῶν εἶη τῶν προτέρων ὁμολογιῶν πεπατημένων, οὐ γὰρ ἂν ἐζήτει δευτέρας, τοῦτο δὲ τὸ φίλτρον ἀνάπτωντος τῷ Πέτρῳ κινδυνεῦσαν ἤδη σβεσθῆναι μικροῦ· τὸ γὰρ τοι-

ξε νὰ ἐθυμήθηκε κανένα τέτοιο πράγμα, ὅτι, ἐνῶ ἰσχυρίσθηκαν ὅλοι ὅτι θὰ συμερισθοῦν μαζί του τὸ θάνατο καὶ τὰ χειρότερα δεινά, δὲν ὑπέμειναν οὔτε τῆ θεά τῶν δεινῶν καὶ μάλιστα χωρὶς νὰ εἶναι παρόντα ἀλλ' ἀκόμη μελλοντικά· ἀντιθέτως αὐτός, ἀφοῦ τοὺς μετέδωσε εἰρήνη καὶ ἅγιο Πνεῦμα καὶ τὰ τοιαῦτα, ἔπειτα τοὺς ἀναθέτει τὴν κηδεμονία ὀλοκλήρου τῆς οἰκουμένης, καθιστώντας τοὺς ἄρχοντες σὲ ὅλη τὴ γῆ.

45 Καὶ αὐτὰ μὲν ἐπετέλεσε σ' ὀλόκληρο τὸν ὄμιλο κοινῶς. Στὸν δὲ κορυφαῖο του, τὸν Πέτρο, ποὺ ἤδη πολλές φορές εἶχε προδώσει τὴν ἀγάπη πρὸς αὐτὸν καὶ εἶχε ἀπαρνηθῆ τὴ στοργή, ποιά ἔκαμε; Ὅχι μόνο δὲν ἔφερε στὴ μέση τὴν ἄρνησί του καὶ δὲν ὑπέμνησε τὶς ὑποσχέσεις του, κατὰ τὶς ὁποῖες ἐδήλωνε ὅτι θὰ συμετάσχη στὸ θάνατο μαζί μὲ τὸ διδάσκαλο καὶ τὶς ὁποῖες παρεβίασε ἀμέσως πρὶν περάσει ἐλάχιστος χρόνος, ἀλλὰ ἔστειλε ἀγγελιαφόρους ποὺ θὰ τοῦ ἀνάγγελαν τὴν ἀνάστασι χωριστὰ ἀπὸ τοὺς ἄλλους, τιμώντας τον ἔτσι ἰδιαιτέρως. Αὐτὸς δέ, ὅταν ἦλθε μαζί, συζήτησε φιλικὰ καὶ ἐρώτησε, ἂν ἡ ἀγάπη του γι' αὐτὸν εἶναι μεγαλύτερη ἀπὸ τὴν ἀγάπη τῶν ἄλλων ἐταίρων. Καὶ ἀφοῦ ὁ Πέτρος ἐπεβεβαίωσε ὅτι τὸν ἀγαπᾷ, τὸν ἐρώτησε πάλι τὸ ἴδιο, καὶ ἀφοῦ ἄκουσε πάλι τὸ «σὲ ἀγαπῶ»²⁵, ἐρώτησε καὶ πάλι ἂν τὸν ἀγαποῦσε, καὶ νομίζω ὅτι δὲν θὰ ἔπαυε νὰ ἐρωτᾷ πολλές φορές, ἔαν ὁ Πέτρος στὴ στενοχώρια του δὲν ἐξέφραζε τὴν ἀπορία του γιὰ τὸ ἂν αὐτὸς ποὺ γνωρίζει τὰ πάντα χρειάζεται τόσα λόγια γιὰ νὰ μάθῃ ὅτι τὸν ἀγαποῦν.

46 Καὶ ὅμως αὐτὰ ἀποτελοῦν ἐκδήλωσι προσώπου ποὺ οὔτε τὸ φίλο ἀγνοεῖ οὔτε παριστάνει τὸν ἀγνοοῦντα, διότι τὸ πρῶτο θὰ ἐσήμαινε ὅτι πλανᾶται καὶ τὸ δεύτερο ὅτι ἀπατᾷ, καὶ τὰ δύο πράγματα ξένα πρὸς τὴν γνησία ἀλήθεια· ἀλλὰ εἶναι ἔκφρασις προσώπου ποὺ ἀφ' ἑνὸς μὲν δεικνύει ὅτι δὲν μνησικακεῖ γιὰ τὴν καταπάτησι τῆς προηγουμένης ὑποσχέσεως, ἀφοῦ δὲν θὰ ἐζητοῦσε νέα ὁμολογία, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀνάπτει στὸν Πέτρο τὴν ἀγάπη ποὺ ἐκινδύνευσε παρ' ὀλίγο νὰ

αύτας μὲν πεύσεις προσάγειν, πρὸς τοιαύτας δὲ παρακαλεῖν ἀποκρίσεις, πρὸς ἑταιρίαν παντὸς δύναται μᾶλλον, καὶ μνήμη τῶν φιλικῶν καὶ τὸ περὶ τούτων τι λέγειν οὐχ ὅσον μείζω πεποίηκεν οὖσαν, ἀλλὰ καὶ μήπω φῦσαν ἐδυνήθη τεκεῖν. *Εἶεν.*

47 Οὕτω μὲν οὖν ὁ Σωτὴρ ἐπὶ τῶν ἔργων ἐκβάλλων φαίνεται τὴν ὀργὴν· διδάσκοντι δὲ καὶ νομοθετοῦντι ἄρ' ἔστιν ὁ πρὸ τῆς πραότητός ἐστιν αὐτῶ; Καὶ γὰρ καὶ προσευχὴν αὐτὴν καὶ θυσίαν μὴ ἂν προσέσθαι φησὶν, ἣν ὀργίλως ἔχοντες ἢ θύωμεν ἢ προσευχώμεθα, καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, τὸ κοινὸν ἅπασιν δῶρον, ὃ κομίζων ἦκεν ἐξ οὐρανοῦ, τοῖς ὑπὲρ ἑαυτῶν ὀργιζομένοις οὐποτε δώσειν, κἂν ὑπὲρ τούτου πάντα ποιῶμεν, κἂν ποταμοὺς ἰδρώτων καὶ δακρῶν χέωμεν, κἂν αὐτὸ ξίφει καὶ πυρὶ προδῶμεν τὸ σῶμα. Τοσοῦτον τινὸς ἄγων φαίνεται πραότητα, καὶ οὕτως ἀκόλουθον τοὺς τὰ ἐκείνου λογιζομένους τὴν καρδίαν πρὸς τοὺς ἀνιῶντας ἡμερον ἔχειν, ὃ καὶ δεικνύς, ἂν ἐμὲ γνῶτε, φησὶν, ὅπως ἡμερότητος ἔχω, καὶ ὑμῖν κατασταίῃ ἂν ³⁵ ἡ καρδία. «Μάθετε γάρ, φησὶν, ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πραῖός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ εὐρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν».

48 Ἔτι δὲ καὶ τόνδε τὸν τρόπον τῆς περὶ τοῦ Χριστοῦ μελέτης ἢ πραότητος γένοιτ' ἂν ἔργον. Τῆς μὲν γὰρ ἱερᾶς τραπέζης ἀνάγκη λαβεῖν ἔρωτα τὸν ἐν τούτοις ζῶντα τοῖς λογισμοῖς, ταύτης δὲ οὐκ ἐξὸν τυγχάνειν μνησικακοῦντα, πρὸς πᾶσαν ὀργὴν οὗτος στήσεται καὶ μίσους τηρήσει καθαρὰν τὴν ψυχὴν. Τὸ γὰρ αἷμα τοῦτο πρὸς διαλλαγὰς χεθὲν ἐξ ἀρχῆς οὐκ ἀνάσχοιτ' ἂν δικαίως τῶν ὀργῆ καὶ θυμῶ δουλευόντων· εἰ γὰρ καὶ φωνὴν πρὸς τὸν Πατέρα περὶ τῶν μαιοφόνων ἀφήκε, καθάπερ τὸ Ἄβελ αἷμα

35. ἂν παραλ. G

26. Ματθ. 5,23 ἔ. 18,21· 35. Α' Κορ. 13.

27. Ματθ. 11,29.

σβήση. Διότι τὸ νὰ προβάλλη κανεὶς τέτοιες ἐρωτήσεις καὶ νὰ παρακινή πρὸς τέτοιες ἀποκρίσεις συντελεῖ στὴ φιλία περισσότερο ἀπὸ κάθε τι ἄλλο καὶ ἡ ἀνάμνησις τῶν φιλικῶν σχέσεων καὶ ἡ συζήτησις περὶ αὐτῶν, ὄχι μόνο καθιστᾷ μεγαλύτερα τὴν φιλία ὅταν ὑπάρχη, ἀλλὰ καὶ μπορεῖ νὰ τὴν γεννήσῃ, ἂν δὲν ὑπάρχη ἀκόμη. Ἄς εἶναι.

47 Ἔτσι λοιπὸν μὲ τίς πράξεις του φαίνεται νὰ ἐκβάλλῃ τὴν ὀργὴν ὁ Σωτὴρ. Ὑπάρχει κάτι στὴ διδασκαλία καὶ στὴν νομοθεσία του ποὺ προηγεῖται γι' αὐτὸν τῆς πραότητος; Πραγματικά λέγει ὅτι δὲν πρόκειται νὰ δεχθῆ τὴν προσευχὴν καὶ τὴν θυσία, ἐὰν θυσιάζωμε ἢ προσευχώμασθε, ἐνῶ εἴμασθε ὀργισμένοι, καὶ ὅτι στοὺς ὀργιζομένους ἐναντίον ἀλλήλων δὲν θὰ δώσῃ ποτὲ συγχώρησι, αὐτὸ τὸ κοινὸ δῶρο ποὺ ἦλθε φέροντας γιὰ ὅλους ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς, ἀκόμη καὶ ἂν πράττωμε τὸ πᾶν γι' αὐτὸ, ἂν χύσωμε ποταμοὺς ἰδρώτων καὶ δακρύων, ἂν παραδώσωμε τὸ ἴδιο τὸ σῶμα μας σὲ ξίφος καὶ πῦρ ²⁶. Τόσο ὑψηλὰ φαίνεται νὰ ἀνεβάζῃ τὴν πραότητα καὶ εἶναι ἐπόμενο ὅτι τόσο ἡμερὴ πρέπει νὰ ἔχουν τὴν καρδιά τους πρὸς τοὺς στενοχωροῦντας ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν πρότυπο τὴν διαγωγὴν του. Δεικνύοντας αὐτὸ λέγει· ἂν συλλάβετε πόσῃ ἡμερότητα ἔχω ἐγώ, τότε καὶ σὲ σᾶς ἡ καρδιά θὰ γίνῃ ἡμερὴ. «Μάθετε, λέγει, ἀπὸ ἐμέ, ὅτι εἶμαι πρᾶος καὶ ταπεινὸς στὴν καρδιά, καὶ θὰ εὔρετε ἀνάπαυσι στὶς ψυχὰς σας» ²⁷.

48 Κατὰ τὸν ἐπόμενο ἐπίσης τρόπο ἡ πραότης καθίσταται ἀποτέλεσμα τῆς μελέτης περὶ Χριστοῦ. Αὐτὸς ποὺ ζῆ σ' αὐτοὺς τοὺς λογισμοὺς εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀποκτήσῃ ἔρωτα τῆς ἱερᾶς τραπέζης· ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἐπιτρέπεται νὰ μετέχη σ' αὐτὴν ὁποῖος μνησικακεῖ, αὐτὸς πρέπει νὰ σταματήσῃ κάθε ὀργὴν καὶ νὰ κρατήσῃ τὴν ψυχὴν καθαρὰ ἀπὸ τὸ μῖσος. Διότι τὸ αἷμα τοῦτο ποὺ ἐχύθη ἀκριβῶς γιὰ τὴν συμφιλίωσιν δικαίως δὲν ἀνέχεται ἐκείνους ποὺ δουλεύουν στὴν ὀργὴν καὶ τὸ θυμό. Ἄν ἀπηύθυνε φωνὴν πρὸς τὸν Πατέρα γιὰ τοὺς μαιφόνους, ὅπως τὸ αἷμα τοῦ Ἄβελ ποὺ ἐχύθη, πάντως δὲν κατήγγειλε

χεθέν, ἀλλ' οὐκ ἐγράφατο παρ' αὐτῷ τοὺς ἠδικηκότας, οὐδὲ δίκας ἀπήτησεν, ὥσπερ ἐκεῖνος τὸν ἀδελφόν, ἀλλὰ τοῦναντίον ³⁶, καὶ γὰρ ἀπελύετο καὶ ἡ τοῦ σφαγέντος φωνὴ συγγνώμην εἶχε τοῖς φονευταῖς.

49 Ἔτι δὲ καὶ δικαιοσύνης ἐργάται διαφερόντως ἀπάντων οἱ μετὰ τούτων ζῶντες τῶν λογισμῶν, ἐν οἷς ὁ τοῦ κόσμου Δεσπότης οὕτω φαίνεται τιμήσας δικαιοσύνην, ὥστε μετὰ τῶν δούλων ἦν, μετὰ τῶν κατακρίτων, μετὰ τῶν σφαττομένων, μετὰ τῶν νεκρῶν, ἵνα πᾶσι τὸ δίκαιον ἀποδῷ· καὶ τῷ μὲν Πατρὶ τὴν δόξαν καὶ τὴν ὑπακοήν, ἣν πόρρωθεν προσῆκον οὐδεὶς εἰσενεγκεῖν εἶχε, τῷ τυράνῳ δὲ τὰ δεσμὰ καὶ τὸ περιορᾶσθαι καὶ τὴν αἰσχύνην· ὃ λύει τὴν ἄδικον ἀρχὴν καὶ νόθον ἀπάμενον τῶν ἡμετέρων ἐξήλασε κρίσει κατενεγκῶν καὶ δικαιοσύνην.

50 Ἐλεον δὲ καὶ τὸ κοινωνεῖν ὀδύνης ἀλγοῦσι καὶ τὰ δυσχερῆ τοῖς ἄλλοις αὐτοῦ νομίζειν κακά, πόθεν, εἰ ἑτέρωθεν μὴ τούτων ἂν τις λάβοι τῶν λογισμῶν, ἐν³⁷ οἷς ἡμᾶς αὐτοὺς ὀρῶμεν ἠκιστα δικαίους ὄντας ἐλέου, παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἐλεουμένους, τὴν αἰχμαλωσίαν ἐκείνην, τὴν δουλείαν, τὰ δεσμὰ, τὴν τοῦ δουλωσαμένου μανίαν, καὶ ὡς τῷ μὲν ὄρος τῶν εἰς ἡμᾶς κακῶν οὐδεὶς ἦν, ἀλλ' αἰεὶ χαλεπωτέρου καὶ χείρονος ἐπειρώμεθα τοῦ τυράννου, ἡμῖν δὲ πανταχόθεν ἀμηχανία καὶ ἐρημία τοῦ δοῦναι χεῖρά τινα δυναμένου, καὶ τῷ μὲν χρῆσθαι τῇ γνώμῃ καθ' ἡμῶν ἐξῆν καὶ ἠγόμεθα καθάπερ ἐωνημένῳ πεπραμένοι, ἡμῖν δὲ παραμυθία τῶν δεινῶν οὐδὲ φάρμακον οὐδὲν ἦν, οὐκ οἴκοθεν, οὐχ ἑτέρωθεν, οὐ τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς, οὐ τῶν ὁμοφύλων, ἀλλ' ἐπίσης ἀπα-

36. ἀλλὰ τοῦναντίον παραλ. G

37. ἐν παραλ. G

γι' αὐτὸ τοὺς ἀδικήσαντας, οὔτε ἐζήτησε τὴν τιμωρία τους, ὅπως ἐκεῖνος τοῦ ἀδελφοῦ, ἀλλὰ τὸ ἀντίθετο· διότι ἡ φωνὴ τοῦ σφαγέντος ἀπήλλασσε καὶ παρεῖχε συγγνώμη στοὺς φονευτάς.

49 Ἐκεῖνοι ποὺ ζοῦν μὲ αὐτοὺς τοὺς λογισμοὺς θὰ καταστοῦν ἐπίσης ἐργάτες τῆς δικαιοσύνης σὲ μεγαλύτερο ἀπὸ ὅλους βαθμὸ, ἀφοῦ ὁ Δεσπότης τοῦ κόσμου φαίνεται νὰ ἐτίμησε τόσο πολὺ τὴ δικαιοσύνη, ὥστε συναναστράφηκε τοὺς δούλους, τοὺς καταδίκους, τοὺς σφαζομένους, τοὺς νεκροὺς, γιὰ ν' ἀποδώσῃ σὲ ὅλους τὸ δίκαιο· καὶ στὸν Πατέρα μὲν ν' ἀποδώσῃ τὴ δόξα καὶ τὴν ὑπακοή ποὺ κανεῖς δὲν ἤμποροῦσε νὰ προσφέρῃ, ἂν καὶ ἐπιβαλλόταν ἀνέκαθεν, στὸν τύραννο δὲ τὰ δεσμὰ καὶ τὴν καταφρόνησι καὶ τὴν αἰσχύνῃ. Μὲ αὐτὰ κατέλυσε τὴν ἀδικη ἐξουσία καὶ τὸν νόθο σφετεριστὴ ἐξώρισε ἀπὸ τὸ χῶρο μας, καταρρίπτοντάς τον μὲ τὴν κρίσι καὶ τὴ δικαιοσύνη.

50 Ὁ οἶκτος ἐξ ἄλλου, ὁ συμμερισμὸς τῆς ὀδύνης μὲ αὐτοὺς ποὺ πονοῦν καὶ τὸ νὰ θεωρῆ κανεῖς ἰδικὰ του κακὰ τὰ δεινὰ τῶν ἄλλων, ἀπὸ ποῦ προέρχονται, ἂν δὲν μπορῆ νὰ λάβῃ κανεῖς ἀπὸ ἄλλοῦ αὐτοὺς τοὺς λογισμοὺς; Ἀπὸ ποῦ νὰ τοὺς ἐλάβαναμε ἀφοῦ παρατηρούσαμε ὅτι, ἂν καὶ πολὺ ὀλίγο δικαίωμα ἐλέους εἶχαμε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι, παρ' ὅλα αὐτὰ ἐπιτυχαίναμε ἔλεος; Παρατηρούσαμε πραγματικὰ τὴν αἰχμαλωσία ἐκείνη, τὴ δουλεία, τὰ δεσμὰ, τὴ μανία τοῦ ὑποδουλωτοῦ καὶ πῶς αὐτὸς μὲν δὲν εἶχε ὄρια στὰ κακὰ ποὺ μᾶς ἐπέβαλλε, ἀλλὰ πάντοτε παρουσιαζόταν στὴν ἐμπειρία μας σκληρότερος καὶ χειρότερος, γύρω δὲ σ' ἐμᾶς ἦταν παντοῦ ἀμηχανία καὶ ἀπουσία προσώπου ποὺ θὰ ἤμποροῦσε νὰ μᾶς δώσῃ χέρι βοήθειας, ἐνῶ δὲ ἐκεῖνος εἶχε τὴ δυνατότητα νὰ ἐπιβάλλῃ σ' ἐμᾶς ὅ,τι ἤθελε καὶ μᾶς συμπεριφερόταν σὰν ἀγοραστῆς σὲ ἀγορασμένους δούλους, ἐμεῖς δὲν εἶχαμε καμμία παρηγοριὰ γιὰ τὰ δεινὰ οὔτε κανένα φάρμακο, οὔτε ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ μας οὔτε ἀπὸ ἄλλοῦ, οὔτε ἀπὸ τοὺς ἐπάνω ἀπὸ μᾶς οὔτε ἀπὸ τοὺς ὁμοφύλους, ἀλλὰ σὲ ὅλους ἦταν ἐξ ἴσου ἀδύνατο νὰ εὑρεθοῦν

σιν ἐν καιρῷ γενέσθαι τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων ἄπορον ἦν; Καὶ τί λέγω φάρμακον, οἷς οὐδὲ μνησθῆναι τοῦ ἱατροῦ καθαρῶς ἐξῆν οὐδὲ δεηθῆναι;

51 Οὕτω τοίνυν ἀθλίως διακειμένους οὐ πρέσβυς οὐδὲ ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος, ᾧ πολεμοῦντες ἤμεν, εἰς ὃν ὑβρίζομεν παρανομοῦντες, αὐτὸς ἠλέησεν οἶκτον ἀήθη καὶ λόγου μείζω καὶ παρὰ πᾶν τὸ ἐπὶ τούτοις εἶκός. Οὐ γὰρ ἐβουλήθη τῶν κακῶν ἡμῶν τὴν ἀπαλλαγὴν μόνον, οὐδ' οἰκεῖον ἐνόμισε τὸ ἄλγος, ἀλλ' ἐποιήσατο καὶ μετέστησεν ἀφ' ἡμῶν εἰς ἑαυτὸν τὰς ὀδύνας, δεξάμενος αὐτὸς ἐλέου φανῆναι πρῶτων ἀξίως, ἵν' ἡμᾶς ἐργάσῃται μακαρίους. Καὶ γὰρ «ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ», Παῦλος εἶπε, τῶν ἐλεουμένων πολλοῖς ἔδοξεν εἶναι, καὶ ἠλεήθη τὸν ἄδικον θάνατον ἀποθνήσκων. Καί, «ἐκόπτοντο γὰρ, φησί, καὶ ἐθρήνουν» ἐπ' αὐτῷ τὴν ἐπὶ θάνατον ἀγομένῳ. Καὶ οὐ τοῖς ἐπ' ἐκείνου μόνον καὶ θεωμένοις τὸ πάθος, ἀλλ' ἤδη καὶ Ἡσαίας πόρρωθεν ἰδὼν, ἀδακρυτὴ τὴν θέαν οὐκ ἤνεγκεν, ἀλλ' ὡς ἐπὶ νεκρῷ μονωδῶν ἐλέου γέμουσαν ἀφῆκε φωνήν· «εἶδομεν αὐτόν, φησί, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος, ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον, ἐκλείπον τὸ εἶδος αὐτοῦ παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων».

52 Τί τῆς συμπαθείας ταύτης γένοιτ' ἂν ἴσον, εἰ μὴ λογισμοῖς καὶ θελήσει κοινωνεῖ τοῦ πάθους τοῖς δυστυχέσιν, ἀλλ' αὐτοῖς τοῖς ³⁸ πράγμασι, καὶ οὐδ' ἀνέχεται μερίτης ³⁹ εἶναι τῶν δυσχερῶν, ἀλλ' εἰς ἑαυτὸν τὸ πᾶν ἀναιρεῖται καὶ τὸν ἡμέτερον θάνατον ἀποθνήσκει; Τούτων τῶν λόγων εἰς τὸν τῶν ὁμοφύλων οἶκτον τί ἂν ἐπισπάσαιτο μᾶλλον; Εἰ γὰρ τὸ φθάσαντας παθεῖν τῶν δυσχερῶν ὀτιοῦν ἰλέως ἐργάζεται τοῖς ἄρτι τὰ ἴσα κακοπαθοῦσιν, οἰκειομένους τὰς συμφοράς, τί τῶν δεινῶν οὐ πεπόνθαμεν; οὐκ

38. τοῖς παραλ. G

39. μερίτης G

28. Ἑβρ. 5,7.

29. Λουκᾶ 23,27.

30. Ἡσ. 53,2 ἔ.

βοηθοὶ στὸ ἀνθρώπινο γένος; Καὶ τί λέγω φάρμακο, ποῦ δὲν μᾶς ἦταν δυνατὸ οὔτε νὰ μνημονεύσωμε καλὰ καλὰ τὸν ἰατρὸ οὔτε νὰ τὸν παρακαλέσωμε;

51 Καθὼς λοιπὸν εὐρισκόμαστε σὲ τέτοια ἀθλιότητα μᾶς ἐλυπήθηκε, ὄχι πρέσβυς ἢ ἀγγελιοφόρος, ἀλλ' ὁ ἴδιος ὁ Κύριος, μὲ τὸν ὁποῖο ἐπολεμούσαμε, τὸν ὁποῖο ὑβρίζαμε μὲ τὶς παρανομίες μας· μᾶς ἐλυπήθηκε μὲ ἓνα οἶκτο ἀνώτερο ἀπὸ τὴ συνήθεια, τὴ λογικὴ καὶ τὴ φύσι. Διότι δὲν περιορίσθηκε μόνο στὸ νὰ θέλῃ τὴν ἀπαλλαγὴ μας ἀπὸ τὰ κακὰ καὶ στὸ νὰ θεωρήσῃ ἰδικό του τὸ ἄλγος, ἀλλὰ μετέστησε ἀπὸ μᾶς στὸν ἑαυτό του τὶς ὀδύνες καὶ τὶς ἔκαμε ἰδικές του, δεχόμενος νὰ φανῇ ὁ ἴδιος ἀπὸ τὶς πράξεις του ἄξιος οἶκτου γιὰ νὰ καταστήσῃ ἐμᾶς μακαρίους. Πραγματικὰ «κατὰ τὶς ἡμέρες τῆς σαρκός του», εἶπε ὁ Παῦλος ²⁸, σὲ πολλοὺς ἐφάνηκε ἀξιολύπητος καὶ πολλοὶ τὸν ἐλυπήθηκαν γιὰ τὸν ἄδικο θάνατό του. Καὶ «ἐλυπόνταν καὶ ἐθρηνοῦσαν» ²⁹, λέγει, γι' αὐτὸν ὅταν ὀδηγῶταν πρὸς τὸ θάνατο. Καὶ δὲν ἐφαινόταν ἔτσι μόνο στοὺς συγχρόνους του ποῦ ἐβλεπαν τὸ πάθος, ἀλλ' ἀκόμη καὶ ὁ Ἡσαΐας βλέποντάς το ἀπὸ μακριά, δὲν ὑπέμεινε χωρὶς δάκρυα τὴ θεά, ἀλλ' ἄφησε φωνὴ γεμάτη οἶκτο σὰν νὰ ἐμοιρολογοῦσε νεκρό· «τὸν εἶδαμε, λέγει, καὶ δὲν εἶχε μορφὴ οὔτε κάλλος, ἀλλὰ ἡ μορφὴ του ἦταν ἀτιμασμένα, ἡ μορφὴ του εἶχε χάσει τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν υἱῶν τῶν ἀνθρώπων» ³⁰.

52 Τί θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἐξισωθῇ μὲ αὐτὴ τὴ συμπάθεια, ἀφοῦ αὐτὸς δὲν συμμερίζεται τὸ πάθος μὲ τοὺς δυστυχεῖς κατὰ τοὺς λογισμοὺς καὶ τὴ θέλῃσι ἀλλὰ κατὰ τὰ ἴδια τὰ πράγματα, καὶ δὲν ἀνέχεται νὰ εἶναι συμμέτοχος τῶν δυσχερειῶν, ἀλλ' ἀναλαμβάνει τὸ πᾶν στὸν ἑαυτό του καὶ ἀποθνήσκει μὲ τὸ θάνατό μας; Τί θὰ ἠμποροῦσε νὰ προκαλέσῃ τὸν οἶκτο τῶν ὁμοφύλων περισσότερο ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς λόγους; Ἐὰν τὸ νὰ πάθουν οἱ ἄνθρωποι ἐκ τῶν προτέρων κάποιον κακὸ τοὺς καθιστᾷ ἐλεήμονες ἀπέναντι στοὺς κακοπαθοῦντας κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο μὲ τὸ νὰ εἶναι ἐξοικειωμένοι μὲ τὶς συμφορές τους, ἐμεῖς ποιοὶ δεινὸ δὲν ἔχομε ὑποστῆ; Δὲν ἐπάθαμε ἀπομάκρυνσι

ἀπόπτωσιν πατρίδος τῆς ὡς ἀληθῶς ἡμετέρας; οὐ πενίαν, οὐ νόσον, οὐ τὴν χαλεπωτάτην δουλείαν, οὐ τὴν ἐσχάτην μανίαν; καὶ τούτων ἀπηλλάγημεν ⁴⁰ πάντων «διὰ σπλάγχνα ἐλέους Θεοῦ ἡμῶν»; Οὐκοῦν καὶ ἡμεῖς ἐλεοῖμεν ἄν, εἴ τις καθ' ὅτιοῦν τούτων πράττει κακῶς καὶ τὸν οἶκτον ἀποδοῖμεν τοῖς ὁμοδόλοις, οὐπερ ἡμῖν ὁ κοινὸς ὑπῆρξε Δεοπότης. Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Σωτὴρ, ὡς ἄρα δεῖ πρὸς τοὺς ὁμοφύλους ἡμέρως ἔχειν εἰς παράδειγμα τὴν θεῖαν ἀφορῶντας φιλανθρωπίαν, «γίνεσθε, φησὶν, οἰκτίρμονες, καθὼς καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν οἰκτίρμων ἐστί».

53 Τό γε μὴν καθᾶραι καρδίαν καὶ πρὸς ἀγιασμόν τὴν ψυχὴν ἀσκῆσαι, τίνος ἀγῶνος ἢ σπουδῆς ἢ τίνων ἰδρώτων μᾶλλον ἢ τῶν ἐννοιῶν τούτων καὶ τῆς μελέτης γένοιτ' ἄν ἔργον; ὅ γε οὐδ' ἔργον ἄν τις εἴποι τῆς περὶ Χριστοῦ μελέτης, ἀλλ' αὐτὴν ἀντικρὺ εἶναι τὴν μελέτην, σκοπῶν ἀκριβῶς. Πρῶτον μὲν γὰρ τὸ συνεῖναι τῶν λογισμῶν τοῖς ἀρίστοις τῶν φαύλων ἐστὶν ἀφεστᾶναι τοῦτο δὲ ἐστὶ τὴν καρδίαν καθαρὰν εἶναι. Διττῆς γὰρ ἡμῖν τῆς ζωῆς καὶ τῆς γεννήσεως οὔσης, τῆς μὲν πνευματικῆς, τῆς δὲ σαρκικῆς, καὶ τῷ μὲν σώματι τοῦ πνεύματος οἷς ἐπιθυμεῖ πολεμοῦντος, τοῦ σώματος δὲ κατὰ τοῦ πνεύματος ἰσταμένου, τᾶναντία σπείσασθαι καὶ συνελθεῖν ἀμήχανον ὄν, ὁποτέρᾳ τῶν ἐπιθυμιῶν τῇ μνήμῃ κρατήσῃ τῶν λογισμῶν, ὡς ἐκβαλεῖν τὴν ἑτέραν, παντί που δῆλον. Ἐπειτα καθάπερ τῆς σαρκικῆς ζωῆς καὶ τῆς γεννήσεως ἢ μνήμῃ καὶ τὸ τοιοῖσδε τὸν νοῦν προσέχειν τὴν κάκιστ' ἀπολουμένην ἐπιθυμίαν καὶ τὸν ἐκεῖθεν ἐντίθησι μολυσμόν, τὸν ἴσον τρόπον καὶ ⁴¹ τὴν τοῦ λουτροῦ γέννησιν καὶ τὴν κατάλληλον τῇ γεννήσει τροφήν καὶ τᾶλλα δὴ τὰ τῆς καινῆς ζωῆς τῇ συνεχεῖ μνήμῃ τὴν ψυχὴν κατασχόντα, τὴν ἐπιθυμίαν εἰκὸς ἐστὶν ἀπὸ τῆς γῆς ἐπ' αὐτὸν ἄγειν τὸν οὐρανόν.

54 Ἐπεὶ δὲ Χριστός ἐστιν «ἡ εἰρήνη ἡμῶν», ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα

40. ἀπηλλάξαμεν IG

41. καὶ παραλ. IG

31. Λουκᾶ 1,78.

32. Λουκᾶ 6,36.

ἀπὸ τὴν ἀληθινὰ ἰδική μας πατρίδα; Δὲν ἐπάθαμε πενία, νόσο, σκληροτάτη δουλεία, τὴ χειροτέρα μανία; Καὶ δὲν ἀπαλλαγῆκαμε ἀπὸ ὅλα αὐτὰ «ἀπὸ τὴν εὐσπλαγχνία τοῦ Θεοῦ μας»³¹; Ἐπομένως ἄς δεικνύωμε ἔλεος καὶ ἑμεῖς, ἔὰν κανεῖς ὑφίσταται κάποιο κακό, καὶ ἄς ἀποδώσωμε στοὺς ὁμοδούλους τὸν οἶκτο ποὺ πρῶτος ἔδειξε σ' ἡμᾶς ὁ κοινὸς Δεσπότης. Καὶ γιὰ νὰ δηλώσῃ τοῦτο ὁ Σωτὴρ, ὅτι δηλαδὴ πρέπει νὰ φερώμαστε ἡμεῖς πρὸς τοὺς ὁμοφύλους ἔχοντας ὡς παράδειγμα τὴ θεία φιλανθρωπία, λέγει, «νὰ γίνετε οἰκτίρμονες, ὅπως ὁ Πατὴρ σας εἶναι οἰκτίρμων»³².

53 Τὸ νὰ καθαρθῆ ἡ καρδιά καὶ νὰ ἀσκηθῆ ἡ ψυχὴ πρὸς τὸν ἀγιασμό, τίνος ἔργο θὰ ἠμποροῦσε νὰ εἶναι μᾶλλον; Ἄγῶνος, ἐπιμελείας, ἰδρώτων ἢ τῶν σκέψεων αὐτῶν καὶ τῆς ἐμμελέτης; Μάλιστα οὔτε θὰ ἠμποροῦσε κανεῖς νὰ τὸ χαρακτηρίσῃ αὐτὸ ἔργο τῆς ἐμμελέτης περὶ Χριστοῦ, διότι εἶναι ἡ ἴδια ἡ ἐμμελέτη, ἂν τὸ ἐξετάσῃ προσεκτικά. Διότι πρῶτα τὸ νὰ συναστρέφεται τοὺς ἀρίστους λογισμοὺς σημαίνει ἀπόστασι ἀπὸ τοὺς φαύλους, κι' αὐτὸ εἶναι ποὺ σημαίνει νὰ εἶναι καθαρὰ ἡ καρδιά. Δηλαδή, ἀφοῦ ἡ ζωὴ καὶ ἡ γέννησίς μας εἶναι διττὴ, πνευματικὴ καὶ σαρκικὴ, καὶ τὸ μὲν πνεῦμα πολεμεῖ στὶς ἐπιθυμίες τοῦ σώματος, τὸ δὲ σῶμα παρατάσσεται κατὰ τοῦ πνεύματος, εἶναι δὲ ἀδύνατο νὰ συμμαχήσουν καὶ συνεργασθοῦν τὰ ἐναντία πράγματα, εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι μία ἀπὸ τίς δύο ἐπιθυμίες θὰ ἐπικρατήσῃ στοὺς λογισμοὺς διὰ τῆς μνήμης, ὥστε νὰ ἐκβάλῃ τὴν ἄλλη. Ἐπειτα, ὅπως ἡ μνήμη τῆς σαρκικῆς ζωῆς καὶ γεννήσεως καὶ ἡ προσήλωσις τοῦ νοῦ σ' αὐτὰ τὰ πράγματα ἐμβάλλει τὴν ἀναθεματισμένη ἐπιθυμία καὶ τὸν ἀπὸ αὐτῆ προερχόμενο μολυσμό, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο καὶ ἡ γέννησις τοῦ βαπτίσματος καὶ ἡ κατάλληλη μετὰ τὴν γέννησι τροφή καὶ τὰ ἄλλα ἀγαθὰ τῆς νέας ζωῆς, ὅταν καταλάβουν τὴν ψυχὴ μετὰ τὴν συνεχῆ μνήμη, εἶναι εὐλογοῦν ὅτι ὀδηγοῦν τὴν ἐπιθυμίαν ἀπὸ τῆ γῆ στὸν οὐρανὸν τὸν ἴδιον.

54 Ἐπειδὴ δὲ ὁ Χριστὸς εἶναι «ἡ εἰρήνη μας, αὐτὸς ποὺ ἔκαμε τὰ

ἐν, καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκί, ᾧ τῆς εἰρήνης ἕνεκα τὰ πάντα ἐπενοήθη τί πρὸ τῆς εἰρήνης ἂν εἶη τοῖς μελέτην ψυχῆς καὶ νοῦ ⁴² σπουδὴν τὰ κείνου ποιησάμενοι; Αὐτοὶ τε γὰρ διώξουσι τὴν εἰρήνην, ἣ κελεύει Παῦλος, ὡς οὐδὲν ἄλλο, καὶ τοῖς ἄλλοις ἠγγήσονται τοῦ πράγματος καὶ λύσουσι μῖσος ἀνόνητον καὶ παύσουσιν εἰκῆ πολεμοῦντες ⁴³, εἰδότες εἰρήνην οὕτω τίμιον, ὥστε τὸν Θεὸν αὐτὸν ἐπὶ τῷ ταύτην ἀνθρώποις ὠνήσασθαι καταλαβόντα τὴν γῆν, καὶ πλούσιον ὄντα καὶ πάντων κύριον μηδὲν εὐρεῖν ἄξιον τοῦ χρήματος, ἀλλ' αὐτὸ τὸ αἷμα καταβαλεῖν. Ἐπεὶ γὰρ τῶν ἤδη γεγεννημένων καὶ ὄντων οὐδὲν ἔώρα τῆς ζητουμένης εἰρήνης καὶ τῶν διαλλαγῶν, ὅπερ ἂν ἀντίρροπον ἦν, ἄλλην καινὴν ἔκτισε κτίσιν, αἷμα ἑαυτῶ, καὶ τοῦτο δούς διαλλακτῆς ἦν εὐθὺς καὶ ἄρχων εἰρήνης. Οἱ τοίνυν τὸ αἷμα ἐκεῖνο προσκονοῦντες, τί ποτ' ἂν κατορθοῦν ἄλλο ζητοῦντες τὰ ἑαυτῶν ἠγγήσονται πράττειν ἢ διαλλαγῶν καὶ εἰρήνης ἀνθρώποις ὄντες τεχνῖται;

55 Εἰ δὲ τὴν καθόλου δικαιοσύνην, λέγω τὴν ἀρετὴν, ἠλίκον ἐστὶν ἀγαθὸν καὶ οἶον αὐτῇ σύνεστι κάλλος, ἐπὶ τοῦ ἤθους μόνου πάρεστιν ἰδεῖν τοῦ Σωτῆρος, ἅτε μόνου τῶν ἐναντίων αὐτὸ καθαρόν παντελῶς ἐπιδειξαμένου (καὶ γὰρ ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ ὁ τοῦ κόσμου ἄρχων ἐλθὼν εὗρεν, οὗ διῶξαι δυνήσεται τὴν θείαν ἐκείνην ψυχὴν, οὐδ' ἐν ᾧ μέμπαιτο τὴν ὄραν, βασκάνοις περισκοπῶν ὀφθαλμοῖς), τὸν μὲν εἰς τὸν Χριστὸν καὶ τὴν ⁴⁴ ἀρετὴν ἔρωτα δῆλον ὡς οὐδὲν ἄλλο ποιοῦντας ἢ μηχανωμένους ἢ τὰ τοῦ Χριστοῦ μελετῶντας ἔστι λαβεῖν. Οὕτω γὰρ περιέσται καὶ τὸ τῆς ἀρετῆς καὶ τὸ τοῦ Σωτῆρος κάλλος καταμαθεῖν, κα-

42. τοῦ G

43. πολεμοῦντας IG

44. τὴν παραλ. G

33. Ἑβρ. 2,14.

34. Ρωμ. 14,19. Ἑβρ. 12,14.

35. Α' Πέτρ. 2,22.

δύο ἓνα καὶ ἔλυσε τὸ μεσότοιχο τοῦ φραγμοῦ, τὴν ἔχθρα στὴ σὰρκα του» ³³, αὐτὸς ποὺ ἐπενόησε τὰ πάντα γιὰ χάρι τῆς εἰρήνης, τί θὰ ἦταν ἀνώτερο ἀπὸ τὴν εἰρήνη σ' αὐτοὺς ποὺ ἔκαμαν τὰ ἰδικὰ του μελέτη τῆς ψυχῆς καὶ φροντίδα τοῦ νοῦ; Διότι καὶ οἱ ἴδιοι ἐπιδιώκουν τὴν εἰρήνη ὅσο τίποτε ἄλλο, ὅπως παραγγέλλει ὁ Παῦλος ³⁴, καὶ τοὺς ἄλλους θὰ καθοδηγήσουν στὸ θέμα αὐτό, ὥστε νὰ διαλύσουν ἀνωφελὲς μῖσος καὶ νὰ παύσουν νὰ πολεμοῦν μάταια, γνωρίζοντας ὅτι ἡ εἰρήνη εἶναι τόσο πολυτίμο ἀγαθό, ὥστε νὰ κατέλθῃ ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς στὴ γῆ γιὰ νὰ τὴν ἀγοράσῃ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἐνῶ εἶναι πλούσιος καὶ κύριος τῶν ὅλων, νὰ μὴ εὕρη κανένα ἀντίτιμο ἄξιο τοῦ πράγματος, ἀλλὰ νὰ καταβάλλῃ τὸ ἴδιο τὸ αἷμα του. Ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν ἔβλεπε ἀνάμεσα στὰ ἤδη δημιουργημένα καὶ ὑπάρχοντα τίποτε ἀντάξιο τῆς ἐπιζητουμένης εἰρήνης καὶ τῆς συμφιλίωσης, ἔκτισε ἄλλη κτίσι νέα, αἷμα στὸν ἑαυτό του, καὶ τοῦτο δίδοντας ἔγινε ἀμέσως συμφιλιωτῆς καὶ ἀρχων εἰρήνης. "Ὅσοι λοιπὸν προσκυνοῦν τὸ αἷμα ἐκεῖνο, τί ἄλλο πρέπει νὰ ζητήσουν νὰ κατορθώσουν, γιὰ νὰ εἶναι βέβαιοι ὅτι ἐκτελοῦν τὰ ἔργα των, παρὰ νὰ εἶναι τεχνῖτες τῆς συμφιλίωσης καὶ τῆς εἰρήνης μεταξύ τῶν ἀνθρώπων;

55 Πόσο σπουδαῖο ἀγαθὸ εἶναι ἡ καθόλου δικαιοσύνη, δηλαδὴ ἡ ἀρετὴ, καὶ ποιὸ κάλλος περικλείει, εἶναι δυνατὸ νὰ τὸ ἰδῇ κανεὶς μόνο στὸ ἦθος τοῦ Σωτῆρος, διότι μόνο αὐτὸς ἐπέδειξε ἦθος καθαρὸ ἀπὸ τὰ ἀντίθετα στοιχεῖα (διότι δὲν διέπραξε ἁμαρτία ³⁵ οὔτε ἦλθε ὁ ἀρχων τοῦ κόσμου καὶ εὕρηκε κάτι, γιὰ τὸ ὁποῖο θὰ ἠμποροῦσε νὰ διώξῃ τὴν θεία ἐκεῖνη ψυχὴ ἢ γιὰ τὸ ὁποῖο θὰ ἐμεμφόταν τὴν ὠραιότητά της, ἂν καὶ ἐκύτταξε μὲ βασκάνους ὀφθαλμούς). Εἶναι λοιπὸν φανερὸ ὅτι τὸν ἔρωτα πρὸς τὸν Χριστὸ καὶ τὴν ἀρετὴ εἶναι δυνατὸ νὰ τὸν ἀποκτήσουν ὄχι μὲ ὁποιαδήποτε ἄλλη πρᾶξι ἢ μηχανή, ἀλλὰ μὲ τὴν ἐμμελέτη τῶν πραγμάτων τοῦ Χριστοῦ. Πραγματικὰ ἔτσι θὰ καταστῆ δυνατὸ νὰ συλλάβουν καὶ τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ Σωτῆρος τὸ κάλλος, καὶ συλλαμβάνοντάς το νὰ

ταμαθοῦσι δὲ καὶ φιλεῖν, ὡς αἴτιον ὄν πανταχοῦ τοῦ φιλεῖν τὸ καταμαθεῖν, ἐπεὶ καὶ τὴν Εὐάν ὁ τοῦ ξύλου καρπὸς καὶ ταῦτα ἀπειρημένου τοῦτον εἶλε τὸν τρόπον· «κατενόησε γάρ, φησὶν, ὡς ὠραῖος ἦν εἰς ὄρασιν, καὶ καλὸς εἰς βρωσιν»).

56 * Ἐρωτα δὲ Χριστοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς οὕτω λαβόντας καὶ διωγμῶν ὑπὲρ αὐτοῦ ⁴⁵ εἰκὸς ἀνασχέσθαι καὶ φυγεῖν ἐλέσθαι δεῆσαν καὶ τὰ δεινότατα πάντων ἀκοῦσαι, καὶ τοῦτο χαίροντας, ὡς δὴ μεγίστων καὶ καλλίστων αὐτοῖς γερωῶν ἀποκειμένων ἐν οὐρανοῖς. Ὁ γὰρ περὶ τὸν ἄθλοθέτην τῶν ἀγωνιζομένων ἔρωσ καὶ τοῦτο δύναται, καὶ περὶ τῶν μήπω φαινομένων ἄθλων ποιεῖ πιστεύειν αὐτῷ καὶ βεβαίας εἰς τὸ μέλλον ἐπὶ τοῦ παρόντος ἔχειν ἐλπίδας. Οὕτω τὰ Χριστοῦ τοὺς ἐκάστοτε λογιζομένους καὶ μελετῶντας καὶ μετρίους εἶναι ποιεῖ καὶ τῆς ἀνθρωπείας ἐπιγνώμονας ἀσθενείας, ὥστε πενθεῖν, καὶ πρᾶους ἀποδείκνυσι καὶ δικαίους καὶ ταπεινοὺς καὶ ⁴⁶ φιλανθρώπους καὶ σώφρονας καὶ εἰρήνης καὶ διαλλαγῶν ἀνθρώποις ἐργάτας, καὶ οὕτω Χριστοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς περιεχομένους, ὥστε ὑπὲρ αὐτῶν οὐκ ἀνέχεσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ χαίρειν ὑβριζομένους καὶ ἡδεσθαι διωκομένους. Καὶ ὅλως τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν καὶ ὄθεν ἐστὶ μακαρίους γενέσθαι, τῶν ἐννοιῶν ἀπολαύειν ἔξεστι τούτων, καὶ οὕτω τηρῆσαι μὲν ἐν τῷ ἀγαθῷ τὴν γνώμην, τὴν δὲ γιγνομένην ὥραν καλὴν ἐργάσασθαι τὴν ψυχὴν, καὶ τὸν ἀπὸ τῶν μυστηρίων φυλάξαι πλοῦτον, καὶ τὸν βασιλικὸν μὴ ρῆξαι μηδὲ ρυπᾶναι χιτῶνα.

57 Διὰ τοῦτο, καθάπερ τὸ νοῦν ἔχειν καὶ λόγῳ χρῆσθαι τῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως ἴδιον, οὕτω τὰ Χριστοῦ θεωρεῖν ἔργον εἶναι χρὴ νομίζειν τοῦ λογισμοῦ, μάλιστα μὲν ὅτι τὸ παράδειγμα, πρὸς ὃ δεῖ βλέπειν ἀνθρώπους, ἂν τέ τι δέη πράττειν ἐφ' ἑαυτῶν αὐτούς, ἂν τε τοῖς ἄλλοις τῶν δεόντων ἠγεῖσθαι, μόνος ἐστὶν Ἰησοῦς, ὃς καὶ τῶν ἰδίων ἔνεκα καὶ τῆς πολιτείας πρῶτος καὶ μέσος καὶ τελευταῖος τὴν ἀληθινὴν ὑπέδειξεν ἀνθρώποις δικαιο-

45. ὑπὲρ αὐτῶν G περὶ αὐτῶν I

46. ταπεινοὺς καὶ παραλ. IG

τὸ ἀγαπήσουν, διότι σ' ὅλα τὰ πράγματα αἴτιο τῆς ἀγάπης εἶναι ἡ κατανόησις, ἀφοῦ καὶ τὴν Εὐα μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο εἴλκυσε ὁ καρπὸς τοῦ δένδρου, καὶ μάλιστα ἀπαγορευμένος· διότι, λέγει, «κατενόησε πόσο ὠραῖος ἦταν στὴν ἐμφάνισι καὶ καλὸς στὴ γεῦσι»³⁶.

56 Ὄταν δὲ ἀποκτήσουν ἔτσι ἔρωτα πρὸς τὸ Χριστὸ καὶ τὴν ἀρετῆ, εἶναι φυσικὸ καὶ διωγμοὺς νὰ ἀνεχθοῦν γιὰ χάρι του καὶ ἐξορία νὰ ὑποστοῦν, ἂν χρειασθῆ, καὶ τὰ χειρότερα ἀπὸ ὅλα ν' ἀκούσουν, καὶ μάλιστα χαρούμενοι, μὲ τὴν πεποίθησι ὅτι μεγάλα καὶ ὠραιότατα βραβεῖα ἀπόκεινται γι' αὐτοὺς στοὺς οὐρανοὺς. Διότι ὁ ἔρωσ τῶν ἀγωνιζομένων πρὸς τὸν ἀθλοθέτην κατορθώνει καὶ τοῦτο, κάμει δηλαδὴ νὰ ἐμπιστευῶνται σ' αὐτὸν γιὰ βραβεῖα ποὺ δὲν φαίνονται ἀκόμη καὶ νὰ ἔχουν βέβαιες ἐλπίδες στὸ μέλλον ἐπὶ τοῦ παρόντος. Τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ ἐκείνους ποὺ τὰ σκέπτονται καὶ τὰ μελετοῦν παντοτινά, τοὺς καθιστοῦν τόσο ἡπίους καὶ εἰδήμονες τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας, ὥστε νὰ πενθοῦν· καὶ τοὺς ἀποδεικνύουν πράους καὶ δικαίους, ταπεινοὺς καὶ φιλανθρώπους, σώφρονες καὶ ἐργάτες εἰρήνης καὶ συμφιλίωσης μεταξύ τῶν ἀνθρώπων, καὶ τόσο περιεκτικοὺς τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς, ὥστε γι' αὐτὰ ὄχι ἀπλῶς νὰ ἀνέχωνται ὑβριζόμενοι, ἀλλὰ καὶ νὰ χαίρωνται. Καὶ γενικὰ τὰ μεγαλύτερα ἀγαθὰ, ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἶναι δυνατὸ νὰ γίνουν μακάριοι, μποροῦν νὰ τὰ ἀπολαύσουν ἀπὸ αὐτὲς τὶς σκέψεις, καὶ ἔτσι νὰ διατηρήσουν τὴ γνώμη τους στὸ ἀγαθό, νὰ καλλιεργήσουν τὴν ψυχὴ κατὰ τὴν ὠραιότητα ποὺ προκαλεῖται ἀπὸ τὸ ἀγαθό, νὰ διαφυλάξουν τὸν πλοῦτο τῶν μιστηρίων καὶ νὰ μὴ σχίσουν οὔτε νὰ ρυπάνουν τὸν βασιλικὸ χιτῶνα.

57 Γι' αὐτὸ ὅπως εἶναι γνώρισμα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως νὰ ἔχη νοῦ καὶ νὰ χρησιμοποιοῦ λόγον, ἔτσι πρέπει νὰ νομίζωμε ὅτι ἡ θεωρία τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἔργο τοῦ λογισμοῦ, πολὺ περισσότερο διότι τὸ παράδειγμα πρὸς τὸ ὁποῖο πρέπει νὰ βλέπουν οἱ ἄνθρωποι, εἴτε οἱ ἴδιοι πρόκειται νὰ πράξουν κάτι εἴτε ἄλλους διδάσκουν τὰ καθήκοντά τους, εἶναι ὁ μόνος

σύνην. Ἐπειτα καὶ γέρας ἐστὶν ὁ αὐτὸς καὶ στέφανος, ὃν δεῖ λαβεῖν ἀγωνισαμένους. Οὐκοῦν εἰς ἐκεῖνον ὁρᾶν δεῖ καὶ τὰ κείνου σκοπεῖν ἀκριβῶς, καὶ ὡς ἔνεστι πειραῖσθαι καταμανθάνειν, ἵν' εἰδῶμεν ὡς δεῖ πονεῖν. Τὰ γὰρ ἄθλα τοῖς ἀθληταῖς μετρεῖ τοὺς ἀγῶνας, καὶ ταῦτα ἀποσκοποῦντες τοὺς πόνους φέρουσι, τοσοῦτον εἰσάγοντες καρτερίας, ὅσον ἐκεῖνα κάλλους ἔγνωσαν ἔχειν. Παρὰ πάντα δὲ ταῦτα τίς οὐκ οἶδεν, ἀνθ' ὧν ἡμᾶς αὐτὸς ἐκτίσατο μόνος τοῦ αἵματος προιάμενος, ὡς οὐκ ἔστιν ἄλλος, ᾧ χρὴ δουλεύειν καὶ πρὸς ὃν δεῖ χρήσασθαι ἡμῖν αὐτοῖς, καὶ σώμασι καὶ ψυχαῖς καὶ ἔρωτι καὶ μνήμῃ καὶ τῇ κατὰ νοῦν ἐνεργείᾳ. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος, «οὐκ ἐστὲ φησὶν, ἐαυτῶν· τιμῆς γὰρ ἠγοράσθητε».

58 Καὶ γὰρ διὰ τὸν καινὸν ἄνθρωπον ἀνθρώπου φύσις συνέστη τὸ ἐξ ἀρχῆς, καὶ νοῦς καὶ ἐπιθυμία πρὸς ἐκεῖνον κατεσκευάσθη· καὶ λογισμὸν ἐλάβομεν, ἵνα τὸν Χριστὸν γινώσκωμεν, ἐπιθυμίαν, ἵνα πρὸς ἐκεῖνον τρέχωμεν, μνήμην ἔσχομεν, ἵν' ἐκεῖνον φέρωμεν, ἐπεὶ καὶ δημιουργουμένοις αὐτὸς ἀρχέτυπον ἦν. Οὐ γὰρ ὁ παλαιὸς τοῦ καινοῦ, ἀλλ' ὁ νέος Ἄδὰμ τοῦ παλαιοῦ παράδειγμα. Εἰ γὰρ καὶ καθ' ὁμοιότητα τοῦ παλαιοῦ τὸν νέον λέγεται γεγεννηθῆναι, ἀλλὰ διὰ τὴν φθορὰν ἧς ἀπήρξατο μὲν ἐκεῖνος, ἐκληρονόμησε δὲ οὗτος, ὡς ἂν τὴν τῆς φύσεως ἀρρωστίαν τοῖς παρ' ἐαυτῶ φαρμάκοις ἀνέλη, καὶ ἧ φησι Παῦλος, «καταποθῆ τὸ θνητὸν ὑπὸ τῆς ζωῆς»· ὡς ἔνεκά γε τῆς φύσεως αὐτῆς ἀρχέτυπον ὁ παλαιὸς Ἄδὰμ ἡμῖν ἂν εἶη τοῖς πρότερον ἐκεῖνον ἐπισταμένοις, ᾧ δὲ πάντα πρὶν εἶναι πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν, ὁ πρεσβύτερος

37. Α' Κορ. 6,20.

38. Β' Κορ. 5,4.

ὁ Ἰησοῦς, ὁ ὅποιος καὶ στὸν ἰδιωτικὸ καὶ στὸ δημόσιο βίον ὑπέδειξε στοὺς ἀνθρώπους πρῶτος καὶ μέσος καὶ τελευταῖος τὴν ἀληθινὴ δικαιοσύνη. Ἐπειτα καὶ βραβεῖο εἶναι ὁ ἴδιος καὶ στέφανος, τὸν ὅποιο πρέπει νὰ λάβωμε ἀγωνιζόμενοι. Ἐπομένως πρέπει νὰ προσβλέπωμε σ' ἐκεῖνον, πρὸς τὸ ἰδικὸ του ἦθος ἀκριβῶς νὰ σκοπεύωμε καὶ κατὰ τὸ δυνατὸ νὰ προσπαθοῦμε νὰ τὸ κατανοήσωμε, γιὰ νὰ γνωρίζωμε πῶς πρέπει νὰ κοπιᾶζωμε. Τὰ βραβεῖα εἶναι ποὺ ὑπολογίζονται ἀπὸ τοὺς ἀθλητὰς στοὺς ἀγῶνες καὶ σ' αὐτὰ ἀποσκοπώντας ὑπομένουν αὐτοὶ τοὺς κόπους, καταβάλλοντας τόση προσπάθεια ὅση ὁμορφιὰ γνωρίζουν ὅτι ἔχουν ἐκεῖνα. Ἐπειτα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ, ποιὸς ἀγνοεῖ ὅτι, ἀφοῦ μᾶς ἀπέκτησε μόνο αὐτὸς ἀγοράζοντάς μας μὲ τὸ αἷμά του, δὲν ὑπάρχει ἄλλος στὸν ὅποιο χρειάζεται νὰ δουλεύωμε καὶ στὸν ὅποιο πρέπει νὰ παραδιδώμαστε μὲ τὰ σώματα καὶ τὴν ψυχὴν, μὲ τὸν ἔρωτα καὶ τὴν μνήμη, μὲ τὴν νοητικὴν ἐνέργεια. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος λέγει: «δὲν ἀνήκετε στοὺς ἑαυτοὺς σας· ἀγορασθήκατε μὲ μεγάλη τιμὴ»³⁷.

58 Γιὰ χάρι τοῦ νέου ἀνθρώπου πραγματικὰ ἐσυστήθηκε ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἢ ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ μὲ κατεύθυνσι αὐτὸν κατασκευάσθηκε ὁ νοῦς καὶ ἡ ἐπιθυμία· λογισμὸ ἔλάβαμε γιὰ νὰ γνωρίσωμε τὸ Χριστό, ἐπιθυμία γιὰ νὰ τρέχωμε πρὸς ἐκεῖνον, μνήμη ἀποκτήσαμε γιὰ νὰ φέρωμε ἐκεῖνον, ἐπειδὴ αὐτὸς ἦταν τὸ ἀρχέτυπο ὅταν ἐδημιουργώμαστε. Δὲν εἶναι ὁ παλαιὸς Ἀδὰμ ὑπόδειγμα τοῦ νέου, ἀλλὰ ὁ νέος ὑπόδειγμα τοῦ παλαιοῦ. Ἄν λέγεται ὅτι ὁ νέος ἐγεννήθηκε κατὰ τὴν ὁμοιότητα τοῦ παλαιοῦ, αὐτὸ συμβαίνει ἐξ αἰτίας τῆς φθορᾶς ποὺ ἄρχισε ἐκεῖνος καὶ ἐκληρονόμησε αὐτός, μὲ τὸν σκοπὸν ν' ἀφαιρέσῃ τὴν ἀρρώστειαν τῆς φύσεως διὰ τῶν φαρμάκων τοῦ καί, ὅπως λέγει ὁ Παῦλος, «νὰ καταποθῇ τὸ θνητὸ ἀπὸ τῆς ζωῆς»³⁸. Δηλαδή σέ μᾶς ποὺ προηγουμένως ἐγνωρίσαμε τὸν παλαιὸν Ἀδὰμ ἔχει δημιουργηθῆ ἢ ἐντύπωσις, ὅτι αὐτὸς εἶναι τὸ ἀρχέτυπο ἐξ αἰτίας αὐτῆς τῆς φύσεως, γιὰ ἐκεῖνον ὅμως ποὺ ἔχει πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ τὰ πάντα πρὶν

τοῦ δευτέρου μίμημα, καὶ κατὰ τὴν ἰδέαν ἐκείνου καὶ τὴν εἰκόνα πέπλασται μὲν, οὐκ ἔμεινε δέ, μᾶλλον δὲ ὠρμήθη μὲν πρὸς ἐκείνην, οὐ κατείληφε δέ. Ὅθεν καὶ τὸν νόμον ἐδέξατο μὲν ἐκεῖνος, ἔσωσε δὲ οὗτος, καὶ τὴν ὑπακοὴν ἀπητήθη μὲν ὁ παλαιός, ἀπέδωκε δὲ ὁ νέος «μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ», φησὶ Παῦλος· καὶ ὁ μὲν παρανομῶν δῆλος ἦν, ὧν δέον ἄνθρωπον ἔχειν ἀτελῶς ἔχων (οὐ γὰρ παρῆει τὴν φύσιν ὁ νόμος, ὃν ὑπερβάντα κολλάζειν δίκαιον ἦν), ὁ δὲ τέλειος ἐν ἅπασιν ἦν, καὶ «τετήρηκα, φησί, τὰς ἐντολὰς τοῦ Πατρὸς μου». Καὶ ὁ μὲν τὴν ἀτελῆ ζωὴν εἰσήνεγκεν, ἣ μυριῶν δεῖται βοηθημάτων, ὁ δὲ τῆς τελεωτάτης, λέγω δὴ τῆς ⁴⁷ ἀθανάτου πατῆρ ἐγένετο τοῖς ἀνθρώποις· καὶ πρὸς τὴν ⁴⁸ ἀθανασίαν ἢ φύσιν ἠπειγέτο μὲν ἐξ ἀρχῆς, ἀφίκετο δὲ ὕστερον ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος σώματος, ὅπερ αὐτὸς εἰς τὴν ἀθανάτον ζωὴν ἀπὸ τῶν νεκρῶν ἀναστήσας ἠγεμὼν ὑπῆρξε τῆς ἀθανασίας τῷ γένει· Καὶ ἵνα τὸ πᾶν εἶπω, τὸν ἀληθινὸν ἄνθρωπον καὶ τέλειον καὶ τρόπων καὶ ζωῆς καὶ τῶν ἄλλων ἔνεκα πάντων πρῶτος καὶ μόνος ἔδειξεν ὁ Σωτήρ.

59 Ἡ ⁴⁹ γε τοῦτό ἐστιν ὡς ἀληθῶς ὄρος ἀνθρώπου, πρὸς ὃ βλέπων ἔσχατον ἐπλαττεν αὐτὸν ὁ Θεός, λέγω δὴ τὸν βίον τὸν ἀκήρατον, ἐπειδὴν φθορᾶς μὲν ἦ καθαρὸν αὐτῷ τὸ σῶμα, γνώμη δὲ πάσης ἁμαρτίας ἀπηλλαγμένη· ἐνταῦθα γὰρ τέλειον ἂν εἶη τὸ κατ' αὐτόν, ὅταν ὁ δημιουργὸς αὐτὸν ἃ δεῖν ᾤήθη πάντα ἐργάσηται, ἐπεὶ καὶ ἀγάλματος ἀποκαθίσταται κάλλος τῇ τελευταίᾳ τοῦ τεχνίτου χειρὶ. Εἰ τοίνυν ὁ μὲν πολλοῦ τινος ἐδέησεν εἶναι τέλειος, ὁ δ' ἦν ἐν ἅπασιν καὶ τῆς τελειότητος τοῖς ἀνθρώποις μετέδωκε, καὶ τὸ γένος ἅπαν εἰς ἑαυτὸν ἤρμοσε, πῶς οὐ τὰ δεύτερα τῶν προτέρων παραδείγματα, καὶ τὸν μὲν ἀρχέτυπον εἶναι χρὴ νομί-

47. τελεωτάτης λέγη δὴ (παραλ. I) τῆς παραλ. G

48. πρὸς τὴν παραλ. G

49. ἢ Χρήστου εἰς ΞG

ἀκόμη δημιουργηθῶν ὁ παλαιότερος εἶναι μίμημα τοῦ δευτέρου καὶ ἔχει πλασθῆ κατὰ τὴν ἰδέα καὶ τὴν εἰκόνα ἐκείνου, ἀλλὰ δὲ τὴν ἐκράτησε, ἢ μᾶλλον ὠρμησε πρὸς ἐκείνην, ἀλλὰ δὲν τὴν συνέλαβε. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ νόμο, τὸν ἐδέχθηκε μὲν ἐκεῖνος, τὸν συνεπλήρωσε δὲ αὐτός· ἡ ὑπακοή ἀπαιτήθηκε ἀπὸ τὸν παλαιό, ἀσκήθηκε δὲ ἀπὸ τὸ νέο, «μέχρι θανάτου, καὶ μάλιστα σταυρικοῦ θανάτου», ὅπως λέγει ὁ Παῦλος³⁹. Ἐκεῖνος μὲ τὴν παρανομία του ἐδείχθηκε ὅτι κατεῖχε ἀτελῶς τὰ προσόντα ποὺ πρέπει νὰ ἔχη ὁ ἄνθρωπος (βέβαια δὲν ὑπερέβαλλε τῆ φύσι ὁ νόμος, τοῦ ὁποίου ὁ παραβάτης δικαίως ἔπρεπε νὰ τιμωρηθῆ), αὐτός δὲ ἦταν τέλειος σὲ ὅλα, καὶ λέγει, «ἐτήρησα τὶς ἐντολές τοῦ Πατρὸς μου»⁴⁰. Ἐκεῖνος εἰσήγαγε τὴν ἀτελεῆ ζωὴ ποὺ χρειάζεται μυρία βοηθήματα, αὐτός ἔγινε στοὺς ἀνθρώπους πατὴρ τῆς τελειοτάτης ζωῆς δηλαδὴ τῆς ἀθανάτου· καὶ πρὸς τὴν ἀθανασία ἡ φύσις ἐβιάζετο μὲν ἀπὸ τὴν ἀρχή, ἔφθασε ὅμως ὕστερα διὰ τοῦ σώματος τοῦ Σωτῆρος, τὸ ὁποῖο αὐτός ἀνέστησε ἀπὸ τῶν νεκρῶν στὴν ἀθάνατη ζωὴ καὶ ἔγινε ἀρχηγὸς τῆς ἀθανασίας στὸ ἀνθρώπινο γένος. Μὲ ὀλίγα λόγια πρῶτος καὶ μόνος ὁ Σωτὴρ ἔδειξε τὸν ἀληθινὸ καὶ τέλειο ἄνθρωπο καὶ μὲ τὸ ἦθος καὶ μὲ τὴ ζωὴ καὶ μὲ ὅλα τὰ ἄλλα.

59 Τοῦτο ἀληθινὰ εἶναι ὁ σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν ὁποῖο τελικὰ ἀπέβλεπε ὁ Θεὸς ὅταν τὸν ἐπλαττε, δηλαδὴ ὁ ἀφθαρτος βίος, ὅταν τὸ σῶμα του εἶναι καθαρὸ ἀπὸ κάθε φθορὰ καὶ ἡ γνώμη του ἀπαλλαγμένη ἀπὸ κάθε ἁμαρτία. Τότε θὰ ἦταν τελεία ἡ κατάστασίς του, ὅταν ὁ Δημιουργὸς τὸν ἐπεξεργάζετο σύμφωνα μὲ ὅλα ὅσα ἐνόμιζε ὅτι ἐχρειάζονταν, ὅπως καὶ τὸ κάλλος στὸ ἄγαλμα ἀποδίδεται μὲ τὸ τελειωτικὸ χέρι τοῦ Καλλιτέχνη. Ἐὰν λοιπὸν ἐκεῖνος, ὁ Ἀδάμ, πολὺ ἀπείχε ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι τέλειος, καὶ αὐτός, ὁ Χριστός, ἦταν σὲ ὅλα τέλειος καὶ μετέδωσε ἀπὸ τὴν τελειότητά του στοὺς ἀνθρώπους καὶ προσεταίριασε ὅλο τὸ γένος πρὸς τὸν ἑαυτό του, πῶς δὲν εἶναι παραδείγματα τῶν προηγουμένων τὰ δεύτερα, καὶ πῶς δὲν πρέπει νὰ θεωροῦμε τὸν Χριστὸν μὲν

ζειν, τὸν δὲ ἐκεῖθεν εἰληφθαι; Τῶν γὰρ ἀτοπωτάτων, πρὸς τὰ ἀτελῆ τὰ τελεώτατα πάντων ἐπείγεσθαι νομίζειν, καὶ τοῖς βελτίοσι παραδείγματα προκεῖσθαι τὰ χεῖρω, καὶ τοὺς τυφλοὺς ἡγεῖσθαι τοῖς βλέπουσιν. Οὐ γὰρ ὅτι τὸν χρόνον πρότερα ἐκεῖνα, δίκαιον ἂν εἶη θαυμάζειν, ἀλλ' ὅτι τέλεια ταῦτα τῶν ἀτελῶν ἀρχὰς εἶναι προσῆκε πιστεύειν, ἐκεῖνο ἐνθυμουμένους, ὅτι καὶ πρὸς τὴν ἀνθρώπου χρεῖαν πολλὰ κατεσκευάσται μὲν, πρότερα δέ, καὶ ὁ πάντων τούτων κανὼν ἄνθρωπος ὑστατος ἁπάντων τῆς γῆς ἐξελήλυθεν. *Εἶεν.*

60 Ὑπερ τούτων τοίνυν ἁπάντων καὶ φύσει καὶ γνώμη καὶ λογισμοῖς ἄνθρωπος πρὸς τὸν Χριστὸν ἴεται, οὐ διὰ τὴν θεότητα μόνον, ἢ πάντων οὔσα τυγχάνει τέλος, ἀλλὰ καὶ τῆς φύσεως ἔνεκα τῆς ἐτέρας· καὶ οὗτος μὲν τὸ κατάλυμα τῶν ἀνθρωπίνων ἐρώτων, οὗτος δὲ τρυφή λογισμῶν, καὶ τὸ παρὰ τοῦτον ὄτιοῦν ἢ φιλεῖν ἢ λογίζεσθαι προφανῆς ⁵⁰ τοῦ δέοντος ἁμαρτία καὶ τῶν ἐξ ἀρχῆς ὑποτεθέντων τῇ φύσει παρατροπή· ὡς ἂν δὲ πρὸς αὐτὸν ἔχειν ἀειδυνώμεθα τὴν μελέτην καὶ ταύτης ὦμεν ἐκάστοτε τῆς σπουδῆς, αὐτὸν καλῶμεν ὅσαι ὄραι τῶν λογισμῶν τὴν ὑπόθεσιν.

61 Πάντως δὲ οὐ παρασκευῆς πρὸς τὰς εὐχὰς δεῖ καὶ τόπων οὐδὲ βοῆς ἐκεῖνον καλοῦσιν· οὐ γὰρ ἔστιν οὐ μὴ πάρεστιν, οὐδ' ἔστιν ὅπως μὴ σύνεστιν ἡμῖν, ὅς γε τοῖς ζητοῦσι καὶ αὐτῆς ἔγγιόν ἐστι τῆς καρδίας. Ἀκόλουθον δὲ καὶ τὰ παρὰ τῶν εὐχῶν ἡμῖν ὡς ἀπαντήσει μάλα πιστεύειν, καὶ μὴ ἐνδοιάζειν, ὅτι πονηροὶ τὸν τρόπον ἡμεῖς, ἀλλὰ θαρρεῖν, ὅτι χρηστὸς ὁ καλούμενος ἐπὶ τοὺς ἀχαρίστους καὶ πονηροὺς, ὅς γε τοσοῦτον ἀπέχει, τοὺς προσκεκρουκότας τῶν δούλων δεομένους περιορᾶν, ὥστε μήπω καλέσαντας μηδὲ λόγον ὄντινοῦν ἐκείνου ποιησαμένους αὐτὸς τὴν γῆν

ἀρχέτυπο, τὸν Ἀδὰμ δὲ εἰλημμένον ἀπὸ ἐκεῖ; Θὰ ἦταν πραγματικὰ ἀτοπώτατο νὰ νομίζωμε ὅτι τὰ τελειότατα τείνουν πρὸς ἀτελῆ, τὰ χειρότερα προβάλλονται ὡς παραδείγματα τῶν καλυτέρων, οἱ τυφλοὶ ὀδηγοῦν τοὺς βλέποντας. Τὸ γεγονός ὅτι ἐκεῖνα προηγοῦνται χρονικῶς δὲν ἐπιτρέπει νὰ προβληματιζώμαστε, ἐνῶ ἀντιθέτως τὸ γεγονός ὅτι αὐτὰ ἐδῶ εἶναι τέλεια ἐπιβάλλει νὰ πιστεύωμε ὅτι εἶναι ἀρχές τῶν ἀτελῶν, λαμβάνοντας ὑπ' ὄψιν ἐκεῖνο, ὅτι καὶ γιὰ τὶς ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου κατασκευάσθηκαν πολλὰ πράγματα ποῦ προηγήθηκαν αὐτοῦ, ἐνῶ ὁ ρυθμιστὴς ὅλων αὐτῶν ἄνθρωπος ἐξῆλθε ἀπὸ τῆ γῆ τελευταῖος ὅλων. Ἄς εἶναι.

60 Ἐξ αἰτίας ὅλων αὐτῶν ὁ ἄνθρωπος ὁρμᾷ πρὸς τὸν Χριστό, μὲ τὴ φύσιν καὶ τὴ γνώμην καὶ τοὺς λογισμοὺς, ὄχι μόνον γιὰ τὴ θεότητα ἢ ὅποια εἶναι τὸ τέλος ὅλων, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἄλλην φύσιν. Αὐτὸς εἶναι τὸ κατάλυμα τῶν ἀνθρωπίνων ἐρώτων, αὐτὸς ἡ τρυφή τῶν λογισμῶν· τὸ νὰ ἀγαπᾷ ἢ νὰ σκέπτεται κανεὶς ὅτιδῆποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὸν εἶναι προφανῶς ἀστοχία τοῦ δέοντος καὶ ἐκτροπὴ ἀπὸ τὰ ὅρια ποῦ ἐτέθηκαν ἐξ ἀρχῆς ὡς βάσεις τῆς φύσεως. Γιὰ νὰ μποροῦμε δὲ νὰ ἀπευθύνωμε πάντοτε πρὸς αὐτὸν τὴ μελέτη καὶ νὰ ἀφιερωνώμαστε διαπαντὸς σ' αὐτὴν τὴν σπουδῆ, ἅς ἐπικαλούμαστε ὅλες τὶς ὥρες αὐτόν, τὸν θεμέλιο τῶν λογισμῶν.

61 Ἐξ ἄλλου δὲν ἀπαιτοῦνται ἰδιαιτέρως προπαρασκευὴ καὶ εἰδικοί τόποι γιὰ τὴν προσευχὴ οὔτε ἐκφώνησις ὅταν προσκαλοῦμε ἐκεῖνον. Διότι δὲν ὑπάρχει τόπος ὅπου δὲν παρευρίσκεται καὶ δὲν ὑπάρχει τρόπος ποῦ νὰ μὴ συνευρίσκεται μαζί μας, αὐτὸς ποῦ σὲ ὅσους τὸν ἀναζητοῦν εὐρίσκεται πλησιέστερα καὶ ἀπὸ τὴν καρδιά. Εἶναι εὐλόγο νὰ πιστεύωμε ὅτι θ' ἀνταποκριθῆ καὶ στὰ αἰτήματα τῶν εὐχῶν μας καὶ νὰ μὴ στάζωμε γιὰ τὸ λόγο ὅτι εἴμαστε πονηροί, ἀλλὰ νὰ ἔχωμε θάρρος ἐξ αἰτίας τοῦ ὅτι ὁ προσκαλούμενος εἶναι χρηστὸς πρὸς τοὺς ἀχαρίστους καὶ πονηροὺς· τόσο ἀπέχει ἀπὸ τὸ νὰ περιφρονῆ τοὺς προσβλητικὸς δούλους ὅταν δέωνται, ὥστε, χωρὶς νὰ τὸν καλέσουν ἀκόμη καὶ χωρὶς νὰ κάμουν ὁ-

καταλαβὼν ἐκάλεσε πρῶτος· «ἦλθον γάρ, φησί, καλέσαι ἁμαρτωλούς»· ὁ δὲ μηδὲ βουλόμενους οὕτω ζητήσας, τίς ἂν ἡμῖν⁵¹ εἶη καλούμενος καὶ εἰ μισούμενος ἐφίλησε, πῶς ἀπώσεται φιλούμενος; («Ὁ καὶ δηλῶν ὁ Παῦλος, «εἰ ἐχθροὶ ὄντες κατηλλάγημεν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, φησί, πολλῶ μᾶλλον καταλλαγέμεθα ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ»).

62 Καὶ μὴν καὶ τὸ σχῆμα τῆς ἰκεσίας ἐνθυμηθῶμεν· οὐ γὰρ ἃ φίλους εἰκὸς αἰτεῖσθαι καὶ λαμβάνειν, τούτων ἀξιοῦμεν τυγχάνειν, ἀλλ' ὧν καὶ τοῖς ὑπευθύνοις καὶ προσκεκρουκόσιν ἐφεῖται δούλοις, καὶ μάλιστα τούτοις. Οὐ γὰρ ἵνα στεφανώσῃ, τὸν Δεσπότην καλοῦμεν, οὐδ' ἵνα ἄλλην τοιαύτην τινὰ κατάθῃται χάριν, ἀλλ' ἵν' ἐλεήσῃ. Ἐλεον δὲ καὶ συγγνώμην καὶ χρέους διάλυοι καὶ τὰ τοιαῦτα τοῦ φιλανθρώπου δεηθῆναι καὶ δεηθέντας μὴ κεναῖς χερσὶν ἀπελθεῖν, εἰ μὴ τοὺς ὑπευθύνους, τίνας εἰκὸς, εἴ γε («μὴ χρεῖαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ»); Εἰ γὰρ ὅλως ἀνθρώπους νενόμισται πρὸς τὸν Θεὸν ἔλεον ἐκκαλουμένην ἀφεῖναι φωνήν, τῶν ἀξίως ἐλέου πραττόντων, τῶν ἡμαρτηκότων ἐστὶν ἡ φωνή. Καλῶμεν δὲ τὸν Θεὸν καὶ γλώττη καὶ γνώμη καὶ λογισμοῖς, ἵνα πᾶσι, δι' ὧν ἁμαρτάνομεν, τὸ φάρμακον τὸ μόνον σωτήριον ἐπιθῶμεν· «οὐ γὰρ ἐστι, φησὶν, ἕτερον ὄνομα, ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς»).

63 Ἀρκέσει δὲ πρὸς ταῦτα πάντα καὶ τόνον παρέξει πρὸς τὴν σπουδὴν καὶ τὴν ἐπιφρομένην ἐξελεῖ τῆς ψυχῆς ραθυμίαν, ὃ τὴν ἀνθρώπου καρδίαν στηρίζων ἀληθῶς ἄρτος, ὃς τὴν ζωὴν ἡμῖν οὐρανόθεν ἤκε κομίζων, ὃν σιτεῖσθαι δεῖ καὶ⁵² ζητεῖν ἐκ παντὸς τρόπου, καὶ τὸ δεῖπνον τοῦτο συνεχῆς ποιουμένους ἔργον φυλάτ-

51. ἡμῖν παραλ. G

52. καὶ παραλ. IG

41. Ματθ. 9,13.

42. Ρωμ. 5,10.

43. Ματθ. 9,12.

44. Πράξ. 4,12.

45. Ψαλμ. 103,15.

ποιοδήποτε λόγο για εκείνον, αὐτὸς κατέβηκε στὴ γῆ καὶ τοὺς ἐκάλεσε πρῶτος· διότι λέγει, «ἦλθα νὰ καλέσω ἁμαρτωλοὺς»⁴¹. Αὐτὸς ποὺ μᾶς ἀναζήτησε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο ὅταν δὲν τὸ ἠθέλαμε, τί θέσι θὰ ἐλάμβανε ὅταν τὸν προσκαλέσωμε; καὶ ἂν μᾶς ἀγάπησε μισούμενος, πῶς θὰ μᾶς ἀπωθήσῃ ἀγαπώμενος; Αὐτὸ δηλώνοντας ὁ Παῦλος λέγει, «ἐάν, ὅταν ἡμαστέ ἐχθροί, συμφιλιωθήκαμε μετὰ τὸν Θεὸ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Υἱοῦ του, πολὺ περισσότερο τώρα ποὺ ἐσυμφιλιωθήκαμε θὰ σωθοῦμε διὰ τῆς ζωῆς του»⁴².

62 Ἄς ἐνθυμηθοῦμε μάλιστα καὶ τὴ μορφή τῆς ἰκεσίας. Δὲν ἀξιοῦμε νὰ ἐπιτύχωμε αὐτὰ ποὺ ταιριάζει νὰ ζητοῦν καὶ νὰ λαμβάνουν οἱ φίλοι, ἀλλ' ἐκεῖνα ποὺ ἐπιτρέπονται καὶ στοὺς ἐνόχους καὶ προσβλητικούς δούλους, καὶ μάλιστα σ' αὐτούς. Διότι δὲν καλοῦμε τὸ Δεσπότη γιὰ νὰ μᾶς στεφανώσῃ οὔτε γιὰ νὰ μᾶς προσφέρῃ καμμιά ἄλλη χάρι, ἀλλὰ γιὰ νὰ μᾶς ἐλεήσῃ. Γιὰ ἔλεος δὲ καὶ γιὰ συγγνώμη, γιὰ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ χρέος καὶ τὰ παρόμοια, ποιοὶ εἶναι φυσικὸ νὰ παρακαλοῦν τὸν φιλόανθρωπο καὶ μετὰ τὴ δέησι νὰ μὴ ἀπέρχωνται μετὰ ἀδειανὰ χέρια, παρά οἱ ἔνοχοι, ἐάν βέβαια «δὲν ἔχουν οἱ ὑγιεῖς ἀνάγκη τοῦ ἱατροῦ»;⁴³ Ἐάν γενικὰ ἔχη καθιερωθῆ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἀπευθύνουν πρὸς τὸν Θεὸ φωνή, ποὺ ἐπικαλεῖται ἔλεος, ἢ φωνὴ ἀνήκει κατ' ἐξοχήν σὲ ὅσους διαπράττουν ἔργα ἄξια ἐλέους, σὲ ὅσους ἁμαρτάνουν. Νὰ ἐπικαλούμαστε λοιπὸν τὸ Θεὸ καὶ μετὰ τὴ γλῶσσα καὶ μετὰ τὴ γνώμη καὶ μετὰ τοὺς λογισμούς, ὥστε νὰ ἐπιθέτωμε σὲ ὅλες τὶς ἁμαρτωλὲς ἐνεργειῆς μας τὸ μόνον σωτήριο φάρμακο· διότι, λέγει «δὲν ὑπάρχει ἄλλο ὄνομα μετὰ τὸ ὁποῖο πρέπει νὰ σωθοῦμε»⁴⁴.

63 Ἄρκετὸς γιὰ ὅλα αὐτὰ θὰ εἶναι ὁ ἄρτος ποὺ στηρίζει ἀληθινὰ τὴν καρδιὰ τοῦ ἀνθρώπου⁴⁵, θὰ παράσχη προθυμία γιὰ τὴ σπουδὴ καὶ θὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τὴν ψυχὴ τὴν παραφροσμένη ραθυμία· ὁ ἄρτος ποὺ ἦλθε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ, φέροντας μας τὴ ζωὴ, αὐτὸς ποὺ πρέπει νὰ τρώγωμε καὶ νὰ ἀναζητοῦμε μετὰ κάθε τρόπο, ὥστε κάμοντας τὸ δεῖπνο αὐτὸ συνεχὲς ἔργο νὰ φιλαττώμαστε ἀπὸ τὴν πείνα. Καὶ δὲν πρέπει

τεσθαι τὸν λιμόν, καὶ μὴ τῷ μὴ σφόδρα προσήκειν τοῖς μυστηρίοις πλέον ἢ προσήκε τῆς τραπέζης ἀπεχομένους ἀσθενεστέραν καὶ χεῖρω τοῖς ὄλοις ἐργάσασθαι τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ περὶ τῶν ἀμαρτημάτων προσιόντας τοῖς ἱερεῦσι τῶν καθαρσίων πίνειν αἱμάτων.

64 Πάντως δὲ οὐχ οὕτω μεγάλων ὑπεύθυνοι γενοίμεθ' ἄν, ὥστε τῆς ἱερᾶς ἀποκεκλειῖσθαι τραπέζης, ἂν τούτοις ὦμεν συντραφέντες τοῖς λογισμοῖς. Καθάπερ γὰρ τῶν ἀθεμίτων, εἴ τις τὰ πρὸς θάνατον ἀμαρτάνων ἔπειτα κατατολμῶη τῶν ἱερῶν, οὕτω τοῖς μὴ τὰ τοιαῦτα νοσοῦσι τὸν ἄρτον φεύγειν, οὐκ ἐν καιρῷ. Τοὺς μὲν γὰρ ἔτι τῇ γνώμῃ τοῖς ἀνθραξι πολεμοῦντας εὐλαβεῖσθαι προσήκει τὸ πῦρ, καὶ μὴ σύνοικον αὐτοῖς λαμβάνειν πρὶν διηλλάχθαι, τοῖς δὲ τὴν μὲν γνώμην ὀρθῶς ἔχουσιν, ἑτέρως δὲ ἀρρωστοῦσι, τοῦ ρωννύντος χρεῖα φαρμάκου, καὶ δεῖ βαδίζειν παρὰ τὸν τῆς ὑγείας τεχνίτην, «ὃς τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἔλαβε καὶ τὰς νόσους ἐβάστασε», καὶ μὴ τὸ νοσεῖν προῖσχομένους, ὑπὲρ οὗ ζητεῖν ἔδει, φεύγειν τὸν ἰασόμενον. Τὸ γὰρ αἷμα τοῦτο ταῖς αἰσθησεσιν ἡμῶν ἐπιτίθησι θύρας καὶ διαβαίνειν οὐδὲν ἔᾶ τῶν λυμαίνεσθαι δυναμένων, μᾶλλον δὲ τὰς θύρας ἀποσημαινόμενον τὸν ὀλεθρευτὴν ἀπωθεῖται, καὶ Θεοῦ νεῶν ἀπεργαζόμενον, εἰς ἣν ἐχέθη καρδίαν, ἄμεινον ἢ τοὺς Σολομῶντος τοίχους τὸ αἷμα τὸ τυπικόν, συστήναι παρ' αὐτῇ πονηρὸν εἶδωλον οὐ συγχωρεῖ, «τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, φησὶν, ἐν τόπῳ ἁγίῳ», ἀλλὰ τῷ ἡγεμονικῷ πνεύματι στηρίζων τὸν λογισμόν, ὥσπερ ἠύξατο Δαβὶδ, τῆς σαρκὸς ὑπ' αὐτὸν ἄγει τὸ φρόνημα, καὶ ὁ ἄνθρωπος βαθείας ἀπολαύει γαλήνης.

65 Καὶ τί ταῦτα περὶ τοῦ μυστηρίου μηκύνω, διὰ πολλῶν πρότερον εἰρημένον, οἷα ποιεῖ τοὺς τετελεσμένους; Ἄλλ' ἂν οὕτω Χριστῷ

46. Ἦσ. 53,4.

47. Ματθ. 24,15.

48. Ψαλμ. 50,14.

νά ἀπέχουμε ἀπὸ τὴν τράπεζα περισσότερο ἀπὸ ὅσο χρειάζεται μετὰ τὴ δικαιολογία ὅτι δὲν εἴμαστε καθόλου προετοιμασμένοι γιὰ τὰ μυστήρια, μετὰ ἀποτέλεσμα νὰ καθιστοῦμε τὴν ψυχὴ ἀσθενεστέρη καὶ χειροτέρα ἀπὸ κάθε πλευρὰ, ἀλλὰ προσερχόμενοι στοὺς ἱερεῖς γιὰ τὴν ἐξομολόγησι τῶν ἀμαρτημάτων νὰ πίνουμε ἀπὸ τὰ καθάρσια αἵματα.

64 Ἐξ ἄλλου ὅπωςδήποτε δὲν πρόκειται νὰ γίνωμε ἔνοχοι γιὰ τόσο μεγάλα παραπτώματα, ὥστε ν' ἀποκλεισθοῦμε ἀπὸ τὴν ἱερὰ τράπεζα, ἂν συναναστρεφώμαστε μετὰ αὐτοὺς τοὺς λογισμοὺς. Ὅπως θὰ ἦταν ἀθέμιτο νὰ τολμήσῃ κανεὶς νὰ πλησιάσῃ τὸ ἱερὸ μυστήριον ἐνῶ ἔχει ἀμαρτήσῃ θανασίμως, ἔτσι καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἀποφεύγουν τὸν ἄρτο τῆς εὐχαριστίας ἐνῶ δὲν ἔχουν τέτοιο νόσημα, δὲν εἶναι ἐν τάξει. Βέβαια ἐκεῖνοι ποὺ πολεμοῦν ἀκόμη κατὰ τὴν διάνοια μετὰ τοὺς ἄνθρακες ἀρμόζει νὰ φοβοῦνται τὸ πῦρ καὶ νὰ μὴ τὸ παίρνουν συγκάτοικο πρὶν συμφιλιωθοῦν, ἐκεῖνοι ὅμως ποὺ ἔχουν ὀρθὴ διάνοια, ἀλλὰ εἶναι ἄρρωστοι κατ' ἄλλο τρόπο, χρειάζονται τὸ θεραπευτικὸ φάρμακο καὶ πρέπει νὰ βαδίσουν πρὸς τὸν τεχνίτη τῆς ὑγείας, «ὁ ὁποῖος ἔλαβε τὶς ἀσθενεῖές μας καὶ ἐβάστασε τὶς νόσους μας»⁴⁶, καὶ νὰ μὴ ἀποφεύγουν τὸν θεραπευτὴ προφασιζόμενοι τὴ νόσο, γιὰ τὴν ὁποία ἀκριβῶς ἔπρεπε νὰ τὸν ζητοῦν. Διότι αὐτὸ τὸ αἷμα τοποθετεῖ θύρες στὶς αἰσθήσεις μας καὶ δὲν ἀφήνει νὰ διαβῇ τίποτε ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ μποροῦν νὰ διαφθείρουν, μᾶλλον δὲ ἀσφαλίζοντας τὶς θύρες ἀπωθεῖ τὸν καταστροφέα καὶ καθιστώντας νὰ ὁ Θεὸς τὴν καρδιὰ στὴν ὁποία ἐχύθηκε ἀνώτερο ἀπὸ ὅ,τι ἔκαμε τὸ προτυπωτικὸ αἷμα τοὺς τοίχους τοῦ Σολομῶντος, δὲν ἐπιτρέπει νὰ ἐγκαθιδρυθῇ σ' αὐτὴ πονηρὸ εἶδωλο, «τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, ὅπως λέγει, στὸν ἅγιον τόπον»⁴⁷. Στηρίζοντας τὸ λογισμὸ στὸ ἡγεμονικὸ πνεῦμα, ὅπως εὐχήθηκε ὁ Δαβὶδ⁴⁸, τοποθετεῖ κάτω ἀπὸ αὐτὸν τὸ φρόνημα τῆς σαρκός, καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀπολαύει βαθεῖα γαλήνη.

65 Γιατὶ ὅμως νὰ μακρύνω τὸ λόγον περὶ τοῦ μυστηρίου, ἀφοῦ εἶπα πρωτύτερα διὰ μακρῶν ποιὰ εἶναι ἐκεῖνα ποὺ ἐνεργεῖ

συνῶμεν, τῇ τελετῇ, ταῖς εὐχαῖς, τῇ μελέτῃ, τοῖς λογισμοῖς, πρὸς πᾶσαν μὲν τὴν ψυχὴν ἀσκήσομεν ἀρετὴν, φυλάξομεν δὲ τὴν παρακαταθήκην, ἣ κελεύει Παῦλος, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν μυστηρίων ἡμῖν ἐντεθεῖσαν σώσομεν χάριν. Ὡσπερ γὰρ αὐτὸς μὲν ἐστὶν ὁ τελῶν, αὐτὸς δὲ τὰ μυστήρια, τὸν ἴσον τρόποι ὁ φυλάττων ἐν ἡμῖν, ἃ δίδωσι, καὶ μένει, ἐφ' οἷς ἐλάβομεν, παρασκευάζων μόνος ἐστίν· «Ὅτι χωρὶς ἐμοῦ, φησὶν, οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν».

στούς αγιαζομένους; Ἄλλά, ἂν συζοῦμε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο μέ τὸν Χριστό, κατὰ τὴν τελετὴ τοῦ μυστηρίου, τὶς εὐχές, τὴ μελέτη, τοὺς λογισμοὺς, τότε θὰ ἀσκήσωμε τὴν ψυχὴ γιὰ κάθε ἀρετὴ, θὰ φυλάξωμε τὴν παρακαταθήκη, ὅπως παραγγέλλει ὁ Παῦλος⁴⁹, καὶ θὰ διατηρήσωμε τὴ χάρι που ἔχει ἐντεθῆ μέσα μας ἀπὸ τὰ μυστήρια. Ὅπως δηλαδὴ αὐτὸς εἶναι ὁ τελεστής, αὐτὸς τὰ μυστήρια, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο αὐτὸς ὁ μόνος εἶναι καὶ μέσα μας ὁ φύλαξ τῶν ὅσων μᾶς δίδει καὶ ὁ παρασκευαστὴς ὥστε νὰ μένωμε σὲ ὅσα ἐλάβαμε· «διότι χωρὶς ἐμέ, λέγει, δὲν μπορεῖτε νὰ κάμετε τίποτε»⁵⁰.

---

49. Α' Τιμ. 6,20.

50. Ἰω. 15,5.

ΛΟΓΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ

Ὁποῖος γίνεται ὁ μεμνημένος
τὴν ἀπὸ τῶν μυστηρίων χάριν
φυλάξας τῇ παρ' ἑαυ-
τοῦ. σπουδῆ

1 Ἐπεὶ δὲ εἴρηται, τίς γενόμενος ὁ μνηθεὶς καὶ τίνα τὴν ὁδὸν ἐλ-
θὼν, ἃ παρὰ τῶν μυστηρίων ἔλαβε σώσει, σκοπεῖν ἀκόλουθον,
τίς γένοιτο σεσωκῶς, καὶ ποταπὸς ἂν ἀποβαίῃ τοὺς τρόπους τοῖς
τοῦ Θεοῦ τὰ παρ' ἑαυτοῦ προσθείς. Ἐκεῖνα μὲν γὰρ συνάγει τὴν
ζωὴν, ἃ τῶν προτέρων λόγων ἡμῖν χωρὶς ἐκάτερον ὑπόθεσις ἦν,
τοῦτο μὲν ἢ παρὰ τῶν τελετῶν χάρις, τοῦτο δὲ ἢ πρὸς τὸ συντη-
ρῆσαι τὸ δῶρον παρὰ τῶν δεξαμένων σπουδῆ. Νῦν δὲ συστᾶσαν
αὐτὴν ὑπόλοιπὸν ἔστιν ὀλόκληρον θεωρῆσαι, καὶ τί τὸ συναμφο-
τερον δεῖξαι, καὶ οἷ ἔστι τὴν ἀνθρωπίνην ἀρετὴν ἅπασαν τῇ χά-
ριτι συνελθεῖν.

2 Τοῦτο δὲ γένοιτ' ἂν, ἔὰν αὐτὸν τὸν ἐξ ἀμφοτέρων συγκεκροτη-
μένον σκεψώμεθα, καθάπερ, οἶμαι, καὶ ὑγείαν, ὅτι ἔστι καὶ ὅσον
αὐτῆς ὄφελος, εἴ τις δεικνύναι ἐθέλοι, τὸν μάλιστα αὐτῆς ἀπο-
λαύοντα ἀγαγὼν εἰς μέσον μάλιστ' ἂν ποιῆσαι καταφανές. Καὶ
δὴ τὸν οὕτω ζήσαντα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν στήσαντες μανθάνω-
μεν αὐτοῦ τὴν εὐεξίαν καὶ τὴν ὥραν πανταχόθεν περισκοποῦντες,
σκεψώμεθα δὲ τῶν ἄλλως αὐτὸν κοσμοῦντων οὐδέν, οὐδ' εἰ θαύ-
μασι λάμπει καὶ τοιαύτην εἴληφε χάριν, ἀλλ' αὐτὸν τοῦτον καθα-

ΛΟΓΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ

Ὅποῖος γίνεται ὁ μυημένος ἀφοῦ
διαφυλάξη μὲ τὴν προσωπικὴ του
προσπάθεια τὴν ἀπὸ τὰ
μυστήρια χάρι

- 1 Ἄφοῦ ἔχει λεχθῆ ἤδη τί χρειάζεται νὰ γίνῃ ὁ μυηθεὶς καὶ ποιά ὁδὸ νὰ βαδίσῃ γιὰ νὰ διατηρήσῃ αὐτὰ ποῦ ἔλαβε ἀπὸ τὰ μυστήρια, μένει νὰ ἐξετάσωμε, τί θὰ γίνῃ ἂν τὰ διατηρήσῃ καὶ ποιούς τρόπους θ' ἀποκτήσῃ ἂν προσθέσῃ τις ἰδικές του προσπάθειες στὴ θεία χάρι. Διότι τὴ ζωὴ διαμορφώνουν ἐκεῖνα ποῦ ἀπετέλεσαν τὰ ἐπὶ μέρους ἀντικείμενα τῶν προηγουμένων λόγων, δηλαδή ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ χάρις ποῦ προέρχεται ἀπὸ τις τελετές, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ φροντίδα τῶν δεχομένων τὸ δῶρο γιὰ τὴ συντήρησί του. Τώρα δὲ ποῦ ἔχει πλέον συσταθῆ αὐτὴ ἡ ζωὴ, ὑπολείπεται νὰ τὴν θεωρήσωμε ὀλοκληρωτικὰ καὶ νὰ δείξωμε τί εἶναι ὁ συνδυασμὸς τῶν δύο παραγόντων καὶ ἕως ποῦ μπορεῖ νὰ συμπορευθῆ ὅλη ἡ ἀνθρωπίνη ἀρετὴ μὲ τὴ χάρι.
- 2 Τοῦτο θὰ ἠμποροῦσε νὰ γίνῃ, ἂν ἐξετάσωμε αὐτὸν ποῦ εἶναι συγκροτημένος ἀπὸ τὰ δύο στοιχεῖα, ὅπως, νομίζω, ἂν ἤθελε κανεὶς νὰ δείξῃ τί εἶναι ἡ υἰεία καὶ ποιὸ τὸ ὄφελός της, θὰ τὸ ἐφάνέρωνε κατὰ τὸν καλύτερο τρόπο, ἂν ἔφερε στὴ μέση ὅποιον ἀπολαύει υἰείας στὸν ἀνώτερο βαθμὸ. Ἄφοῦ λοιπὸν στήσωμεν ἔμπρὸς στὰ μάτια μας αὐτὸν ποῦ ἔζησε ἔτσι, ἄς μάθωμε τὴν εὐεξία καὶ τὴν ὠραιότητά του, ἐξετάζοντάς τον ἀπὸ παντοῦ, ἄς μὴ ἐξετάσωμε δὲ τίποτε ἀπὸ τὰ ἄλλα στολίδια του, οὔτε ἐὰν λάμπη μὲ τὰ θαύματά του καὶ ἐπῆρε τέτοια χάρι, ἀλλὰ μόνο αὐτὸν τὸν ἴδιο καθαρῶς καὶ τὴν οἰκεία

ρῶς καὶ τὸν οἶκοι κόσμον, τὴν τῆς ψυχῆς ἀρετὴν. Ἐκείνοις μὲν γὰρ εἰκάσαι τις ἂν τὸν σπουδαῖον, καὶ τοῦτ' αὐτὸ μόνον ἀρετῆς ἂν εἴη τεκμήριον· τὸ δ' αὐτῶν πειρᾶσθαι τῶν τρόπων, αὐτὸν ἐστὶ γινώσκειν τὸν ἄνθρωπον.

3 Τί οὖν δεῖ, παρὸν αὐτόθεν μανθάνειν, τεκμαίρεσθαι, καὶ σημεῖα ζητεῖν, ὅταν αὐτῶν ἐξῆ τῶν πραγμάτων ἄπτεσθαι; Καίτοι οὐδὲ σημεῖον τοῦτο γένοιτ' ἂν ἀποχρῶν ἀρετῆς. Οὔτε γὰρ πᾶσι ταῦτα τοῖς σπουδαίοις ἀκολουθεῖ, οὔθ' οἷς ὑπῆρξεν, ἐργάται πάντες εἰσὶν ἀρετῆς. Καὶ γὰρ πολλοὶ τῶν μεγάλα παρὰ Θεῷ δυνηθέντων οὐδὲν ἐπεδείξαντο τοιοῦτον, καὶ αἴθεις τῶν πονηρῶν ἐνίους ἐδέησε τοιαῦτά ποτε δυνηθῆναι, καὶ τὸν Χριστὸν καλοῦσιν οὐδὲν ἀμῆχανον ἦν, οὐ τῶν τρόπων τοῦτο διδόντων, ἀλλ' ἴν' ὁ καλούμενος φανῆ.

4 Καὶ διὰ τοῦτο τῆς μὲν ἀρετῆς ἔνεκα καὶ τελεταὶ καὶ πᾶς πόνος, πρὸς δὲ τὴν δύναμιν ἐκείνην οὐδεὶς οὐδὲν ἐμηχανήσατο τῶν ἐπισταμένων, ὡς δεῖ πονεῖν. Καὶ τί λέγω; Μὴ παρόντων οὐδένα πόθον ἔλαβον οὐδ' ἐζήτησαν, ὧν παρόντων οὐδὲ χαίρειν ἔξεστι. «Μὴ χαίρετε γὰρ, φησὶν, ὅτι τὰ ὀνόματα ὑμῶν ἐγράφη ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Ὁ τοίνυν μῆτε ποιεῖ τὴν ἀρετὴν, μῆτε γοῦν δύναται μνηῦσαι παροῦσαν, περίεργον εἴ τις ἐκείνην ζητῶν τοῦτο πολυπραγμονεῖ. Ἄλλ' οὐδ' εἰ θεωριῶν τινων ἀπολαύει καὶ ἀποκαλύψεων τυγχάνει καὶ τὰ μυστήρια πάντα οἶδεν, ἀπὸ τούτων αὐτὸν εἰσόμεθα καὶ θαυμάσομεν (καὶ ταῦτα γὰρ ἐνίοτε ἀκολουθεῖ τοῖς ἐν Χριστῷ ζῶσιν)· οὐ συνίστησιν οὐδ' ἐργάζεται τὴν ζωὴν, ὥστε

διακόσμησι, τὴν ἀρετὴ τῆς ψυχῆς. Μὲ τὰ θαύματα θὰ ἤμποροῦσε νὰ εἰκάσῃ κανεὶς τὸν σπουδαῖο καὶ αὐτὰ θὰ ἀποτελοῦσαν ἀπλὸ τεκμήριον τῆς ἀρετῆς· τὸ νὰ δοκιμάζῃ ὅμως κανεὶς τοὺς τρόπους ζωῆς εἶναι τὸ ἴδιον σὰν νὰ γνωρίζῃ τὸν ἄνθρωπο.

3 Τί χρειάζεται λοιπὸν νὰ κάμῃ κανεὶς εἰκασίαι, ἀφοῦ εἶναι δυνατό νὰ μάθῃ ἀπὸ αὐτὸ ἀμέσως, καὶ νὰ ζητῇ θαύματα, ὅταν μπορῇ νὰ ἐγγίσῃ τὰ πράγματα; Ἄν καὶ τὸ θαῦμα οὔτε ἀναγκαῖο σημεῖον ἀρετῆς θὰ ἤμποροῦσε νὰ γίνῃ· διότι αὐτὰ οὔτε ὅλους τοὺς ζηλωτὰς συνοδεύουν οὔτε ἐκεῖνοι ποῦ τὰ ἐνεργοῦσαν ἦσαν ὅλοι ἐργάται ἀρετῆς. Πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ποῦ ἐπετέλεσαν πολλὰ κατορθώματα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ δὲν ἐπέδειξαν οὔτε ἓνα θαῦμα, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος μερικοὶ ἀπὸ τοὺς πονηροὺς ἐχρειάσθηκε νὰ ἐπιδείξουν τέτοιαι ἐνέργειαι· καὶ σ' αὐτοὺς ποῦ ἐπικαλοῦνται τὸ Χριστὸ δὲν εἶναι τίποτε ἀκατόρθωτο, ὅχι διότι τοὺς τὸ προσφέρει ὁ τρόπος βίου, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀποκαλυφθῇ μὲ αὐτὸ ὁ προσκαλούμενος.

4 Γι' αὐτὸ ἐξ αἰτίας μὲν τῆς ἀρετῆς ἀπαιτοῦνται καὶ τελεταὶ καὶ κάθε εἶδους κόπος, γιὰ τὴ θαυματουργικὴ ὅμως δύναμι κανεὶς ἀπὸ τοὺς εἰδήμονες δὲν ἐμηχανεύθηκε τίποτε περὶ τοῦ μὲ ποιοὺς κόπους πρέπει νὰ τὴν ἐπιδιώκωμε. Καὶ κάτι περισσότερο. Ὅταν δὲν ὑπῆρχαν τὰ θαύματα δὲν τὰ ἐπόθησαν οὔτε τὰ ἐπεζήτησαν, ἐνῶ ὅταν εἶναι παρόντα δὲν ἐπιτρέπεται οὔτε νὰ χαίρωνται. «Νὰ μὴ χαίρεσθε, λέγει, ποῦ ὑποτάσσονται στὴ δύναμί σας τὰ πνεύματα, νὰ χαίρεσθε δὲ ποῦ τὰ ὀνοματὰ σας ἐγράφηκαν στοὺς οὐρανοὺς»¹. Εἶναι λοιπὸν περίεργο ὅποιος ζητεῖ τὴν ἀρετὴ νὰ ἀγωνίζεται γι' αὐτὸ ποῦ οὔτε φέρει τὴν ἀρετὴ οὔτε μπορεῖ νὰ τὴν ἐπιβεβαιώσῃ, ὅταν ὑπάρχῃ. Ἄλλὰ οὔτε ὅταν ἀπολαμβάνῃ θεωρίαι καὶ ἐπιτυχάνῃ ἀποκαλύψεις καὶ γνωρίζῃ ὅλα τὰ μυστήρια, θὰ τὸν ἀναγνωρίσωμε ἀπὸ αὐτὰ καὶ θὰ τὸν θαυμάσωμε (καὶ αὐτὰ μερικὲς φορές συνδέουν τοὺς ζῶντας ἐν Χριστῷ)· δὲν συνιστοῦν αὐτὰ οὔτε ἐπεξεργάζονται τὴν ζωὴν, ὡς-

μηδὲν πλέον εἰς ἀρετὴν εἶναι τῷ πρὸς ταῦτα μόνον ὁρῶντι. Καὶ τοῦτο δείκνυσιν ὁ μακάριος Παῦλος, ἐν οἷς Κορινθίοις γράφων, «ἐὰν εἰδῶ, φησί, τὰ μυστήρια πάντα, καὶ ἔχω πᾶσαν τὴν γνῶσιν, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν εἶμι, καὶ γέγονα χαλκὸς ἤχων ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον»).

5 Ὅθεν τᾶλλα παραδραμόντες εἰς τὴν αὐτὴν ἴδωμεν τὴν θέλησιν τῆς ψυχῆς, ἐν ἣ καὶ χρηστότης συνέστηκεν ἀνθρώπου καὶ πονηρία, καὶ τὸ ἀληθῶς ὑγιαίνειν καὶ τὸ νοσεῖν, καὶ καθόλου ζῆν ἢ τεθνάναι, ἣν τὸ ἀγαθὸν εἶναι καὶ πρὸς Θεὸν μόνον ἔχειν ἢ μακαρία ἐστὶ ζωὴ. Τοῦτο γὰρ καὶ μυστηρίων καὶ μελέτης ἔργον ἀνθρώπου, τὴν γνώμην μόνου γενέσθαι τοῦ ὡς ἀληθῶς ἀγαθοῦ. Καὶ γὰρ τῆς τοῦ Θεοῦ περὶ τὸ γένος ἐπιμελείας ἀπάσης ἐκεῖνο μόνον τέλος ἔστιν ἰδεῖν, καὶ πρὸς τοῦτο πᾶσα μὲν ἀγαθῶν ἐπαγγελία φέρει, πᾶσα δὲ κακῶν ἀπειλή· καὶ τούτου χάριν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον ἡμῖν ὠκοδόμησε τοῦτον, καὶ νόμους ἔθηκε, καὶ μυρίοις μὲν ἦσεν ἀγαθοῖς, πολλοῖς δὲ μετῆλθεν ἀνισοῖς, ἵν' εἰς ἑαυτὸν ἐπιστρέψῃ καὶ πείσῃ θέλῃ αὐτὸν μόνον καὶ φιλεῖν.

6 Τοῦτο δὲ δῆλον, ἐξ ὧν ταύτην μόνην παρ' ἡμῶν, ὑπὲρ ὧν εὖ πεποίηκεν, ἀπαιτεῖ τὴν φορὰν, τὸ ἀγαθὸν βούλεσθαι καὶ τὴν γνώμην εἶναι χρηστούς· καὶ μαρτυροῦσι μὲν ἐντολαὶ πᾶσαι, μαρτυροῦσι δὲ παλαιότητες καὶ ἀπλῶς λόγος ἅπας ἀνθρώποις ὄφελος ἔχων, εἰς τοῦτο φέρων. Καὶ γὰρ πλεονεξίαν ἀναιρῶν καὶ σωμάτων ἐπιθυμίας¹ κολάζων καὶ θυμὸν ἄγχων καὶ μνησικακίαν ἐκβάλλων, οὐδὲν ἢ γνώμης χρηστότητα καὶ ἐπιείκειαν ἀπαιτεῖ· καὶ αὐθις ἢ ἐν πνεύματι πτωχεία καὶ τὸ πενθεῖν καὶ τὸ ἐλεεῖν καὶ τὸ πρᾶον εἶναι καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον, ἃ τοὺς κατορθοῦντας ὁ Χριστὸς ἐκάλεσε μακαρίους, ἀτεχνῶς ἔργα θελήσεως. Ἐτι δὲ τὸ συνθέσθαι τοῖς ὀρθοῖς τῶν δογμάτων καὶ περὶ Θεοῦ τὰ ὄντα πι-

1. ἐπιθυμίαν G

2. Α' Κορ. 13,1 ἐ.

τε κανένα κέρδος για τὴν ἀρετὴ νὰ μὴ ἔχη αὐτὸς ποὺ ἀποβλέπει μόνο σ' αὐτά. Καὶ αὐτὸ δεικνύει ὁ μακάριος, γράφοντας πρὸς τοὺς Κορινθίους, «ἐὰν γνωρίζω ὅλα τὰ μυστήρια καὶ ὅλη τὴ γνῶσι, ἀλλὰ δὲν ἔχω ἀγάπη, δὲν εἶμαι τίποτε καὶ ἔγινα χάλκινο ὄργανο ποὺ ἤχει καὶ κύμβαλο ποὺ ἀλαλάζει» ².

5 Ἐπομένως, παραλείποντας τὰ ἄλλα, ἄς προσέξωμε τὴ θέλησι τῆς ψυχῆς, στὴν ὁποία εἶναι ἐγκατεστημένα καὶ ἡ χρηστότης τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ πονηρία, ἡ ἀληθινὴ ὑγεία καὶ ἡ νοσηρότης, γενικῶς ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος, ἐὰν πραγματικὰ τὸ νὰ εἶναι ἀγαθὴ καὶ νὰ κατευθύνεται μόνο πρὸς τὸ Θεὸ εἶναι ἡ μακαρία ζωὴ. Διότι αὐτὸ εἶναι τὸ ἔργο τῶν μυστηρίων καὶ τῆς μελέτης τοῦ ἀνθρώπου, νὰ προσηλωθῆ ἡ γνώμη σὲ μόνο τὸ ἀληθινὰ ἀγαθό. Καὶ εἶναι δυνατὸ νὰ ἰδῆ κανεὶς ὅτι μοναδικὸς σκοπὸς ὅλης τῆς φροντίδος τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸ ἀνθρώπινο γένος εἶναι ἐκεῖνο καὶ πρὸς αὐτὸν φέρει κάθε ἐπαγγελία ἀγαθῶν καὶ κάθε ἀπειλὴ κακῶν· καὶ γιὰ χάρι αὐτοῦ μᾶς οἰκοδόμησε ὁ Θεὸς τὸν κόσμον τοῦτο καὶ ἔθεσε νόμους, ἀποστράφηκε μυρία ἀγαθὰ καὶ μεταχειρίσθηκε πολλὰ κακά, γιὰ νὰ μᾶς ἐπαναφέρῃ στὸν ἑαυτό του καὶ νὰ μᾶς πείσῃ αὐτὸν μόνο νὰ θέλωμε καὶ νὰ ἀγαποῦμε.

6 Ὅτι δὲ τοῦτο εἶναι ἔτσι, γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὸ ὅτι, γιὰ ὅλα ὅσα μᾶς εὐεργέτησε, ἀπαιτεῖ μόνο αὐτὴ τὴν εἰσφορά, νὰ θέλωμε τὸ ἀγαθὸ καὶ νὰ ἔχωμε χρηστὴ τὴ γνώμη· καὶ τὸ μαρτυροῦν ὅλες οἱ ἐντολές καὶ οἱ παραινέσεις, τὸ μαρτυρεῖ γενικῶς κάθε ὠφέλιμος στοὺς ἀνθρώπους λόγος ποὺ σ' αὐτὸ ὁδηγεῖ. Κατακρίνοντας τὴν πλεονεξία, τιμωρώντας τὶς ἐπιθυμίες τῶν σωμάτων, συγκρατώντας τὸ θυμὸ καὶ ἐκβάλλοντας τὴ μνησικακία, δὲν ἀπαιτεῖ τίποτε ἄλλο παρὰ χρηστότητα γνώμης καὶ ἐπιείκεια· ἡ πτωχεία στὸ πνεῦμα πάλι καὶ τὸ πένθος, τὸ ἔλεος καὶ ἡ πραότης, καὶ τὸ κάθε ἓνα ἀπὸ τὰ ἄλλα, τῶν ὁποίων τοὺς κατορθωτὰς ὁ Χριστὸς ἐκάλεσε μακαρίους, εἶναι ὀλοκληρωτικῶς ἔργα θελήσεως. Ἐπίσης τὸ νὰ συνταχθοῦμε μὲ τὰ ὀρθὰ δόγματα καὶ νὰ πιστεῦσωμε τὴν

στεῦσαι, τῶν εὐγνωμόνων γίνεται· καὶ καθόλου τῆς ἀγάπης ἐνεκα πάντα φησὶν ὁ Θεὸς τεθῆναι τὸν νόμον, ἡ δὲ ἀγάπη τῆς γνώμης ἐστὶν ἀρετή.

7 Ὅτε τοίνυν μετὰ πᾶσαν παιδείαν καὶ πρόνοιαν θελήσεως ἡμᾶς ὁ Θεὸς εἰσπράττει καρπούς, δῆλός ἐστιν εἰς ἐκείνην ἅπαντα σπείρων καὶ πᾶσαν ἐν αὐτῇ καταβαλλόμενος τὴν εἰς τὰγαθὸν δύναμιν καὶ παρασκευήν. Οὐκοῦν καὶ τὸ βᾶπτισμα διὰ τοῦτο δέδωκε καὶ τᾶλλα ἡμᾶς ἐτέλεσεν, ἵν' ἂ προσῆκεν ² ἀγαθὴν ποιήσῃ τὴν γνώμην, καὶ πᾶσα τῶν μυστηρίων ἡ δύναμις καὶ ἡ καινὴ ζωὴ παρ' αὐτῆς. Ὅλως δὲ τί ποτε ἡμῖν αἱ τελεταὶ δύνανται; Πρὸς τὸν μέλλοντα βίον παρασκευάζουσι· «δυνάμεις γάρ εἰσι τοῦ μέλλοντος αἰῶνος», ἣ φησι Παῦλος. Τί δέ ἐστιν ὃ μόνω παρασκευαζόμεθα; Τὸ τηρῆσαι τὰς ἐντολάς τοῦ στεφανοῦν καὶ κολάζειν ἐπὶ τοῦ μέλλοντος δυναμένου· τοῦτο γὰρ τὸν Θεὸν αὐτὸν ἡμῖν ἐνοικίζει. («Ὁ γὰρ ἀγαπῶν με, φησί, τὰς ἐντολάς μου τηρήσει, καὶ ὁ Πατήρ μου ἀγαπήσει αὐτόν, καὶ ἐλευσόμεθα, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν»). Τὸ δὲ σῶσαι τοὺς νόμους τῆς γνώμης ἅπαν ἐστί. Καὶ γὰρ ἄθλα κεῖται τοῖς αἰδεσθεῖσι τὸν νομοθέτην καθάπερ τιμωρίαι τοῖς ὑπερόπταις· τὸ δὲ τοιοῦτον ἐθελούσιον. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τῆς ψυχῆς τὸ ³ μέρος τὰς εὐθύνas δεχόμενον πανταχοῦ, καὶ τῶν παντάπασιν ἀκουσίων οὔτε στέφανον οὔτε τιμωρίαν εὖροι τις ἄν.

8 Οὐκοῦν εἰς τὴν γνώμην ἀναπτύξομεν τοῦ κατὰ Θεὸν ζῶντος, ἐν αὐτῇ λάμπουσαν εὐρῆσομεν τὴν μακαρίαν ζωὴν· ὡσὰν δὲ πᾶσαν αὐτῆς εἰδῶμεν τὴν δύναμιν, ἐπ' αὐτῆς αὐτὴν σκεπώμεθα τῆς ὑπερβολῆς, καθάπερ καὶ σώματος ἰσχὺν ἐπὶ τῆς ἀκμῆς. Ὑπερβολὴ δὲ θελήσεως ἡδονὴ καὶ λύπη, τὸ μὲν προσιεμένης ὄτιοῦν, ἐκεῖνο δὲ ἐκτρεπομένης· ὅθεν ἐν τούτοις ἄνθρωπος, ὅ,τι ἐστι, φαί-

2. ἵνα πρὸς ἡμῖν G

3. μέρος τὸ παραλ. G

3. Ἑβρ. 6,5.

4. Ἰω. 14,23.

ἀλήθεια γιὰ τὸν Θεὸ εἶναι στὸ χέρι τῶν καλογνωμόνων ἀνθρώπων. Καὶ γενικῶς ὁ Θεὸς λέγει ὅτι ὅλος ὁ νόμος ὠρίσθηκε γιὰ χάρι τῆς ἀγάπης ἢ δὲ ἀγάπη εἶναι ἀρετὴ τῆς γνώμης.

7 Ἄφοῦ λοιπὸν ὁ Θεός, ἔπειτα ἀπὸ ὅλη τὴν παιδεία καὶ τὴν πρόνοια, εἰσπράττει ἐμᾶς σὰν καρπούς θελήσεως, εἶναι φανερὸ ὅτι γιὰ ἐκείνη τὰ σπεῖρει ὅλα καὶ ὅτι σ' αὐτὴν καταβάλλει ὅλη τὴ δύναμι καὶ προετοιμασία γιὰ τὸ ἀγαθό. Λοιπὸν γι' αὐτὸ μᾶς ἔδωσε καὶ τὸ βάπτισμα καὶ τὶς ἄλλες τελετές, γιὰ νὰ μᾶς καταστήσῃ ἀγαθὴ τὴ γνώμη ὅπως ἀρμόζει καὶ ὅλη ἡ δύναμις τῶν μυστηρίων καὶ ἡ νέα ζωὴ σ' αὐτὴν εὐρίσκεται. Γενικὰ ἄλλωστε τί μποροῦν νὰ μᾶς προσφέρουν οἱ τελετές; Μᾶς προετοιμάζουν πρὸς τὸ μέλλοντα βίον, «διότι εἶναι δυνάμεις τοῦ μέλλοντος αἰῶνος», ὅπως λέγει ὁ Παῦλος ³. Τί δὲ εἶναι τὸ μόνο μὲ τὸ ὁποῖο προετοιμαζόμαστε; Τὸ νὰ τηρήσωμε τὶς ἐντολὲς αὐτοῦ ὁ ὁποῖος μπορεῖ νὰ στεφανώσῃ καὶ νὰ τιμωρήσῃ στὸ μέλλον· αὐτὸ εἶναι ποὺ ἐνοικίζει μέσα μας τὸν ἴδιο τὸ Θεό. Διότι, λέγει, «αὐτὸς ποὺ με ἀγαπᾷ θὰ τηρήσῃ τὶς ἐντολὲς μου καὶ ὁ Πατὴρ μου θὰ τὸν ἀγαπήσῃ, καὶ θὰ ἔλθωμε καὶ θὰ στήσωμε μέσα του μονή» ⁴. Τὸ νὰ φυλάξωμε δὲ τοὺς νόμους εἶναι ζήτημα καθ' ὀλοκληρίαν τῆς γνώμης. Πραγματικὰ στοὺς σεβομένους τὸ νομοθέτη ἀπόκεινται βραβεῖα, ὅπως ἀπόκεινται τιμωρίες στοὺς ὑπερόπτες· αὐτὸ δὲ φανερῶνει τὸ ἐθελούσιον. Διότι αὐτὸ εἶναι τὸ μόριον τῆς ψυχῆς ποὺ δέχεται τὶς εὐθύνες γιὰ ὅλα, ἐνῶ γιὰ τὰ ἐντελῶς ἀκούσια δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ εὔρη κανεὶς οὔτε στέφανον οὔτε τιμωρία.

8 Ἐπομένως, ἂν ξεδιπλώσωμε τὴ γνώμη τοῦ ζῶντος σύμφωνα μὲ τὸ Θεό, θὰ εὔρωμε νὰ λάμπῃ σ' αὐτὴν ἡ μακαρία ζωὴ· γιὰ νὰ γνωρίσωμε δὲ ὅλη τὴ δύναμί της, ἅς τὴν ἐξετάσωμε στὴν ὑπερβολὴ της, ὅπως καὶ τὴν ἰσχὺ τοῦ σώματος ἐξετάζομε στὴν ἀκμὴ του. Ὑπερβολὴ δὲ τῆς θελήσεως εἶναι ἡ ἡδονὴ καὶ ἡ λύπη, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ πρῶτον δέχεται εὐχαρίστως, τὸ δεύτερον ἀποκρούει· γι' αὐτὸ σ' αὐτὰ φαίνεται τί εἶναι ὁ

νεται, και ταῦτα τὸν ἐκάστου δείκνυσι τρόπον και τοὺς πονηροὺς δίστησι τῶν χρηστῶν. Καὶ οὕτω διττὸς ὁ τῶν ἀνθρώπων γίνεται βίος, τῶν μὲν πονηρῶν αἰσχροῖς και ματαίοις, τῶν δὲ ἀγαθῶν χαιρόντων τοῖς ἀγαθοῖς, και τῶν μὲν τοῖς δοκοῦσιν ἀηδέσι, τῶν δὲ τοῖς ὡς ἀληθῶς κακοῖς ἀχθομένων· και οὐ πονηρία και χρηστότης μόνον, ἀλλὰ και ραστώνη βίου και δυσκολία και τὸ δυστυχεῖν και τὸ πράττειν εὖ ἀπὸ τούτων κρίνεται. Οἷς τοίνυν περὶ ζωῆς μακαρίας ὁ λόγος, πῶς οὐκ ἀναγκαία τούτων ἡ θεωρία, παρ' οἷς και τὸ τῆς ζωῆς εἶδος ἀπλῶς και τὴν εὐδαιμονίαν ἔστι μαθεῖν! Ἐπεὶ δὲ ἡδονῆς ἢ λύπη προτέρα, καθόσον ἐκείνου τοῦτο καρπός, («παρακληθήσονται γάρ, φησίν, οἱ πενθοῦντες»), εἰκὸς ἔστι και τὸν περὶ ταύτης λόγον ἡγήσασθαι. Ἄλλως τε τὸ μὲν οἷς προσῆκόν ἔστιν ἄχθεσθαι, φεύγειν ἔστι τὸ κακόν, τό γε μὴν χαιρειν δεόντως⁴ ὁ πρὸς ἀγαθόν ἔστι δρόμος, ἐκεῖνο δὲ τούτου τῆ προόδῳ δεύτερον, («Ἐκκλινον γάρ, φησίν, ἀπὸ κακοῦ και ποίησον ἀγαθόν»).

9 Εἴρηται μὲν οὖν κὰν τοῖς ἔμπροσθεν λόγοις περὶ τῆς κατὰ Θεὸν λύπης, ὧν ὑπόθεσις, ἃ λογιζομένοις ἔνι πενθεῖν, ἀλλὰ ἐπ' ἄλλα βλέπουσι και διὰ τοῦτο πρὸς ἅπαν, δ προσήκει τῷ πάθει, μὴ δυνηθεῖσι. Νῦν δὲ θεωρῆσαι δεῖ, Θεὸς δὲ ἄγοι τὸν λόγον, τί τέ ἔστιν δ λυπήσει τὸν σπουδαῖον και τίνα τρόπον, και τἄλλα δήπουθεν, ἐν οἷς πᾶσα⁵ τῆς ἐπαινουμένης λύπης πρὸς τὴν πονηρὰν ἢ διαφορά.

10 Ὅτι μὲν οὖν οἷς δεῖ και πῶς δεῖ ἀκόλουθον τὸν ἐν Θεῷ ζῶντα λυπεῖσθαι, πᾶσιν ἔστι φανερόν· τίνα δὲ τὰ δέοντα, και τίς ὁ τρόπος ὁ προσήκων, και τῶν τοιούτων οὐ πᾶσι δήλων καθεσταμένων, ἢ σκέψις οὐ μάτην γένοιτ' ἂν ἡμῖν ὄση δυνατή. Ἡ μὲ οὖν λύπη τοῦ μίσους ἐξήρηται, τὸ δὲ μῖσος τοῦ λόγου τῆς πονηρίας. Καὶ γὰρ ἀποστρεφόμεθα μὲν δ δοκοῦμεν εἶναι πονηρόν, οἷς δέ τις

4. δεύτερον G

5. πᾶσα παραλ. G

5. Ματθ. 5,4.

6. Α' Πέτρ. 3,11.

ἄνθρωπος καὶ αὐτὰ δεικνύουν τὸ ἦθος τοῦ καθενὸς καὶ ξεχωρίζουν τοὺς πονηροὺς ἀπὸ τοὺς χρηστοὺς. Καὶ ἔτσι ὁ βίος τῶν ἀνθρώπων γίνεται διττός· οἱ πονηροὶ εὐχαριστοῦνται μὲ τὰ αἰσχροὶ καὶ μάταια, οἱ ἀγαθοὶ μὲ τὰ ἀγαθὰ, οἱ πρῶτοι λυποῦνται ἀπὸ τὰ φαινομενικῶς ἀηδῆ, οἱ δεῦτεροι ἀπὸ τὰ ἀληθῶς κακά· καὶ ὄχι μόνο ἡ πονηρία καὶ ἡ χρηστότης, ἀλλὰ ἐπίσης ἡ ραστώνη καὶ ἡ δυσκολία καὶ ἡ εὐτυχία διακρίνονται μὲ βᾶσι αὐτά. Σ' ὅσους λοιπὸν ἀσχολοῦνται μὲ τὴ μακαρία ζωὴ, πῶς δὲν εἶναι ἀναγκαῖα ἡ θεώρησις αὐτῶν, ἀφοῦ ἀπὸ αὐτὰ εἶναι δυνατὸ νὰ μάθουν γενικῶς καὶ τὸ εἶδος τῆς ζωῆς καὶ τὴν εὐδαιμονία; Ἐπειδὴ δὲ τῆς ἡδονῆς προηγεῖται ἡ λύπη, καθόσον ἐκείνη εἶναι καρπὸς αὐτῆς διότι λέγει, «θα παρηγορηθοῦν οἱ πενθοῦντες» ⁵, εἶναι εὐλόγο νὰ προηγηθῆ καὶ αὐτῆς ἡ ἐξέτασις. Ἄλλωστε τὸ νὰ λυπῆται κανεὶς προσηκόντως εἶναι φυγὴ ἀπὸ τὸ κακό, τὸ νὰ χαίρεται δὲ δεόντως εἶναι δρόμος πρὸς τὸ ἀγαθόν, αὐτὸ δὲ κατὰ τὴ χρονικὴ πρόοδο ἔρχεται δεῦτερο ἀπὸ ἐκεῖνο· διότι λέγει, «παρέκκλινε ἀπὸ τὸ κακὸ καὶ κάμε τὸ ἀγαθόν» ⁶.

9 Ἐκθεσις περὶ τῆς λύπης κατὰ Θεὸν ἔγινε βέβαια καὶ στοὺς προηγουμένους λόγους, τῶν ὁποίων ὑπόθεσις ἦταν τί πρέπει νὰ σκέπτονται οἱ ἄνθρωποι γιὰ νὰ πενθοῦν, ἀλλὰ ἐπειδὴ βλέπουν πρὸς ἄλλα, δὲν ἐπέτυχαν ὅλα ὅσα ταιριάζουν στὸ συναίσθημα αὐτό. Τώρα πρέπει νὰ ἐξετάσωμε—καὶ ὁ Θεὸς βοηθὸς στήν ἐκθεσι—τί εἶναι αὐτὸ ποὺ λυπεῖ τὸ ζηλωτὴ καὶ μὲ ποιὸ τρόπο συμβαίνει αὐτό, καθὼς καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ποὺ δεικνύουν ὅλη τὴ διαφορὰ μεταξὺ τῆς ἀξιέπαινης λύπης καὶ τῆς πονηρᾶς.

10 Εἶναι σὲ ὅλους φανερόν ὅτι ὁποῖος ζῆ ἐν Θεῷ εἶναι εὐλόγο νὰ λυπῆται μὲ ὅσα πρέπει καὶ ὅπως πρέπει· ποιά δὲ εἶναι τὰ δέοντα καὶ ποιὸς ὁ κατάλληλος τρόπος, ἐπειδὴ δὲν γίνονται σὲ ὅλους φανερὰ τέτοια πράγματα, δὲν θὰ ἦταν μάταιο νὰ τὸ ἐξετάσωμε κατὰ δύναμι. Ἡ λύπη λοιπὸν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ μῖσος, τὸ δὲ μῖσος ἀπὸ τὴν ὑπόστασι τῆς πονηρίας. Διότι ἀποστρεφόμεσθε αὐτὸ ποὺ μᾶς φαίνεται πονηρὸ καὶ λυπού-

ἐχθρῶς ἔχει καὶ πρὸς ἃ δυσχεραίνει, τούτοις ἀνιᾶται παροῦσιν· ὅθεν ὁ ζῶν ὀρθῶς καὶ τῆς ἀληθινῆς φιλοσοφίας ἐπειλημμένος, οἶδε μὲν πρῶτον, ὅπερ ἐστὶ κακὸν ἀληθῶς, οἶδε δὲ ὁ χρῆ μισεῖν, ἀνιᾶται δὲ οἷς ἄχθεσθαι δεῖ. Διὰ τοῦτο ζητῶμεν, τί τὸ ὡς ἀληθῶς ἀνθρώπῳ κακόν.

11 Πολλῶν τοίνυν καὶ παντοδαπῶν ὄντων, ἃ τοῦνομα δέχεται τοῦτο, καὶ τῶν μὲν ἀνθρώποις ἐν κοινῷ πᾶσι, τῶν δ' ἐνίοις ὄντων δυσχερῶν, οὐδὲν οἷον ἢ τῆς ψυχῆς πονηρία καὶ τὸ τὴν γνώμην νοσεῖν. Καὶ γὰρ καὶ ἀέρων⁶ φθοραὶ καὶ ὠρῶν ἀταξίαι, καὶ χωρῶν ἀφορίαι καὶ γῆς διαστάσεις καὶ σεισμοί, καὶ λοιμοὶ καὶ ἀϋθις πενία καὶ νόσος, καὶ ὕβρις καὶ δεσμωτήριον καὶ πληγαί, καὶ τῶν τοιούτων ἕκαστον αὐτὸ μὲν ἂν εἴη κακόν, ἀνθρώπῳ δὲ κακὸν οὐδαμῶς. Ταῦτα μὲν γὰρ τοῖς ἔξω λυμαίνεται, καὶ σώματος καὶ κτημάτων οὐδὲν περαιτέρω χωρεῖ· ὁ δὲ ἄνθρωπος οὔτε τὸ σῶμά ἐστιν, ἵνα νοσοῦντος αὐτὸς νοσῇ, οὔτε πολλῷ μᾶλλον τῶν ἃ δεῖ τῷ σώματι χορηγούντων, ὧν ἀφηρημένων, εἰς αὐτὴν βεβλάφθαι τὴν ἀνθρωπότητα δεήσει. Καὶ μὴν οὐδ' αἱ τῶν πολλῶν ψῆφοι τὸν ἄνθρωπον πλάττουσιν, ὅπως ἦ χειρῶν, εἴ τις περὶ αὐτοῦ τὰ χεῖρω γινώσκει. Καὶ γὰρ εἰ τοῦτο θήσομεν, δεήσει καὶ κακῶς πράττειν καὶ βέλτιον ἔχειν κατὰ ταυτὸν⁷, καὶ πονηρὸν μὲν εἶναι καὶ χρηστόν, ἄθλιον δὲ καὶ μακάριον τὸν αὐτόν, ἔστιν ἐφ' ὧν τῶν μὲν ταῦτα, τῶν δ' ἐκεῖνα ψηφίζομένων.

12 Εἰ δ' ἔστιν ὡς ἀληθῶς ἄνθρωπος ἢ γνώμη καὶ τὸ λογίζεσθαι, ὧν τῶν ἄλλων οὐδὲν αὐτῷ κοινωνεῖ, τοῦτο μὲν ἀρετὴν ἀνθρώπου, τοῦτο δὲ κακίαν δύναται φέρειν· καὶ τὸ δυστυχεῖν ἂν εἴη κατὰ ταῦτα καὶ τὸ πράττειν καλῶς, καὶ τὸ νοσεῖν καὶ τὸ ὑγιαίνειν, καὶ

6. ἄστρων G

7. κατ' αὐτόν G

μαστε ὅταν μᾶς εὐρίσκουν αὐτὰ πού ἐχθρευόμαστε καὶ αὐτὰ πού μᾶς στενοχωροῦν. Ἐπομένως αὐτὸς πού ζῆ ὀρθῶς καὶ ἔχει ἐπιληφθῆ τῆς ἀληθινῆς φιλοσοφίας πρῶτα γνωρίζει ποιοὶ εἶναι τὸ ἀληθῶς κακὸ, ἔπειτα γνωρίζει τί πρέπει νὰ μισῆ καὶ τέλος λυπεῖται ἀπὸ ἐκεῖνα πού πρέπει νὰ τὸν στενοχωροῦν. Γι' αὐτὸ ἄς ἀναζητήσωμε ποιοὶ εἶναι τὸ πραγματικὰ κακὸ γιὰ τὸν ἄνθρωπο.

11 Ἐνῶ λοιπὸν εἶναι πολλὰ καὶ ποικίλα αὐτὰ πού φέρουν αὐτὸ τὸ ὄνομα τοῦ κακοῦ, καὶ ἄλλα μὲν εἶναι στενόχωρα γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους γενικά, ἄλλα δὲ γιὰ μερικοὺς μόνον, κανένα δὲν εἶναι τόσο φοβερὸ ὅσο ἡ πονηρία τῆς ψυχῆς καὶ ἡ ἀσθένεια τῆς γνώμης. Βέβαια καταστροφές τῶν ἀτμοσφαιρικῶν συνθηκῶν καὶ ἀταξίες τῶν ἐποχῶν, ἀφορίες τῶν ἀγρῶν καὶ σχισμὲς τοῦ ἐδάφους καὶ σεισμοί, ἐπίσης ἐπιδημίες καὶ πτωχεῖα καὶ ἀσθένειες, προσβολές καὶ φυλακίσεις καὶ τραυματισμοί, εἶναι τὸ καθένα τους κακὸ καθ' ἑαυτό, ἀλλὰ γιὰ τὸν ἄνθρωπο δὲν εἶναι καθόλου κακὸ. Διότι αὐτὰ τὰ φαινόμενα ζημιώνουν τὰ ἐξωτερικά, ἀλλὰ δὲν προχωροῦν καθόλου πέρα ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ τὰ κτήματα. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως οὔτε τὸ σῶμα εἶναι, ὥστε ὅταν νοσῆ αὐτὸ νὰ νοσῆ ὁ ἴδιος, οὔτε πολὺ περισσότερο πρόκειται νὰ ζημιωθῆ ἀναγκαίως ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, ἂν ἀφαιρεθοῦν ἐκεῖνα πού προσφέρουν στὸ σῶμα τὰ ἀναγκαῖα. Βέβαια δὲν πλάττουν τὸν ἄνθρωπον οἱ γνώμες τῶν πολλῶν, ὥστε, ἂν κάποιος γνωρίζῃ γι' αὐτὸν τὰ χειρότερα, νὰ εἶναι χειρότερος. Ἄν θέσωμε αὐτὸ ὡς ἀρχή, τότε θὰ χρειασθῆ καὶ νὰ δυστυχήῃ καὶ νὰ εὐτυχήῃ, καὶ πονηρὸς νὰ εἶναι καὶ ἀγαθός, καὶ ἄθλιος καὶ μακάριος ὁ ἴδιος, ἐφ' ὅσον ἄλλοι θὰ ψηφίζουν γι' αὐτὸν τοῦτο καὶ ἄλλοι ἐκεῖνο.

12 Ἐὰν ὅμως ὁ ἀληθινὸς ἄνθρωπος ἐγκείται στῆ γνώμη καὶ τὸ λογισμό, τίποτε δὲ ἄλλο δὲν κοινωνεῖ μὲ αὐτόν, τότε αὐτὸ τὸ πρᾶγμα μπορεῖ νὰ φέρῃ ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀρετή, ἀφ' ἑτέρου δὲ κακία στὸν ἄνθρωπο. Σύμφωνα μὲ αὐτὰ ἐπέρχονται ἡ δυστυχία, ἡ νοσηρότης καὶ ἡ ὑγεία, ἡ στενοχώρια καὶ ἡ εὐφροσύ-

τὸ στένοντα ζῆν καὶ τὸ τρυφᾶν, τὰ μὲν παρατραπέντων ἐκείνων τὰ δ' ἐν οἷς ἔδει μερόντων. Ἐπεὶ δὲ παρατροπή μὲν λογισμοῦ τὸ ψεῦδος, τῆς δὲ γνώμης τὸ πονηρόν, ζητεῖν ὑπόλοιπον, τίνι τούτῳ σαφεῖ τεκμηρίῳ ἐκατέρας εἰσόμεθα τὴν παρατροπήν. Πολλῶν δὲ γενομένων, τὸ πάντων ἰκανώτατον ἢ κρίσις αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀγαθὸν μὲν καὶ ἀληθές, ὅπερ ἐκείνω δοκεῖ, φαῦλον δὲ καὶ ψεῦδος ὃ μὴ τῶν ἐκεῖθεν ἔτυχε ψήφων· καὶ ἃ μὲν ἐκεῖνος μανθάνειν ἀξιοῖ τὸν ἄνθρωπον, ταῦτ' ἀληθῆ, ἃ δὲ βούλεσθαι κελεύει, ταῦτα χρηστά, τὰ δὲ τούτοις πολεμοῦντα γέμει μὲν ἀπάτης, γέμει δὲ πονηρίας. Τῶν δὲ θείων χρησμῶν οἱ μὲν ἀνθρώπων κομιζόντων εἰς τὴν γῆν ἦλθον, τῶν δὲ αὐτὸς ἦν ὁ Θεὸς ἄγγελος ἀνθρώπου φύσιν ἐνδύς καὶ ἄνθρωπος ἀνθρώποις⁸ φωνῇ συγγενεῖ τὰ δέοντα μνηύσας. Τί ἦν ἢ χρηστότερον τῶν παραγγελμάτων ἢ ἀληθέστερον τῶν δογμάτων, ἐφ' ὧν ὁ Θεὸς αὐτὸς μὲν νομοθέτης, αὐτὸς δὲ δημαγωγὸς ἦν, εἴ γε μόνος μὲν ἀλήθεια, μόνος δὲ ἐστὶν ἀγαθός;

13 Εἰ τοίνυν χρὴ μαθεῖν, ἃ παρατροπή τῆς φύσεως ὄντα λυπεῖ τὸν ἀληθινὸν ἄνθρωπον, τὰναντία τούτων προσήκει λαβεῖν. Ἐκεῖνο γὰρ ἀληθῶς κακόν, ὃ πρὸς τὴν γνώμην ἐκείνην ἴσταται, πονηρόν δὲ ὃν καὶ μισεῖν εἰκὸς ἐμέλησε τοῖς ἀγαθοῖς⁹, μισοῦντας δὲ ἀπεύχεσθαι μὲν ἀπόντος, παρόντος δὲ ἀνιᾶσθαι. Λυπήσει δὲ αὐτοὺς παρὸν τὸ κακόν, ἢ σφίσιν τοῦ ἔστιν οὗ¹⁰ λόγου παρατραπεῖσιν, ἢ τοῖς ἄλλοις, οἷς αὐτοὶ τὰ βελτίω συνεύχονται· συνεύχονται δὲ πᾶσιν ἀνθρώποις τῷ τε πρὸς τὴν θείαν ἀμιλλᾶσθαι φιλανθρωπίαν, τῷ τε τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν ἐπιθυμεῖν ὄρᾶν ἐκασταχοῦ λάμπουσαν. Καὶ οὕτω μόνον ἀνιαρόν τοῖς ἐν Χριστῷ ζῶσιν ἢ ἁμαρτία, πρῶτον μὲν ὅτι πονηρόν, αὐτοὶ δὲ τοὺς τρόπους χρηστοί· δεύτερον ὅτι τοῖς τοῦ Θεοῦ μάχεται νόμοις, ὧ τῆς γνώμης

8. ἀνθρώπου G

9. τοῖς ἀγαθοῖς Χρήστου τοῦ ἀγαθοῦ ΞG

10. οὗ G

νη, τὰ πρῶτα ὅταν ἐκτραποῦν, τὰ δεύτερα ὅταν παραμείνουν ὅπου ἔπρεπε. Ἐπειδὴ δὲ ἐκτροπή τοῦ λογισμοῦ εἶναι τὸ ψεῦδος καὶ ἐκτροπή τῆς γνώμης τὸ πονηρό, ὑπολείπεται νὰ ζητήσωμε, μὲ ποιὸ σαφὲς τεκμήριο μπορούμε ν' ἀναγνωρίσωμε τὴν ἐκτροπή τοῦ καθενὸς ἀπὸ αὐτά. Ἀπὸ τὰ πολλὰ ποὺ ὑπάρχουν τὸ ἰκανώτερο ὄλων εἶναι ἡ κρίσις τοῦ ἰδίου τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀγαθὸ μὲν εἶναι ὅ,τι σ' ἐκεῖνον φαίνεται ἀγαθὸ, φαῦλο δὲ καὶ ψευδὲς ὅ,τι δὲν ἐκέρδισε τὴν ἔγκρισί του· καὶ ὅσα μὲν ὁ Θεὸς ἀπαιτεῖ νὰ μάθῃ ὁ ἄνθρωπος, αὐτὰ εἶναι ἀληθινά, ὅσα δὲ παραγγέλλει νὰ θέλῃ, αὐτὰ εἶναι χρηστά, ἐνῶ τὰ ἀντίθετα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι γεμᾶτα ἀπάτη, γεμᾶτα πονηρία. Ἀπὸ τοὺς θεῖους δὲ χρησμοὺς ἄλλους ἔφεραν στὴ γῆ ἄνθρωποι καὶ ἄλλους ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς σὰν ἀγγελιοφόρος μὲ φύσι ἀνθρώπου ἢ σὰν ἄνθρωπος ποὺ ἐμήνυσε στοὺς ἀνθρώπους μὲ συγγενική τους φωνὴ τὰ δέοντα. Τί θὰ ἦταν χρηστότερο τῶν παραγγελμάτων ἢ ἀληθέστερο τῶν δογμάτων, τῶν ὁποίων αὐτὸς ἦταν νομοθέτης καὶ αὐτὸς κήρυξ, ἐφ' ὅσον αὐτὸς μόνος εἶναι ἀλήθεια καὶ αὐτὸς μόνος εἶναι ἀγαθός;

- 13 Ἐὰν λοιπὸν πρέπει νὰ μάθωμε ποιὰ λυποῦν τὸν ἀληθινὸν ἄνθρωπο διότι εἶναι ἐκτροπή ἀπὸ τὸ φυσικὸ, ἀρμόζει νὰ λάβωμε τὰ ἀντίθετα ἀπὸ αὐτά. Ἀληθινὰ δὲ κακὸ εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ἀντιτίθεται σ' ἐκείνη τὴ γνώμη, ἐπειδὴ δὲ εἶναι πονηρό, εὐλόγως ἐφρόντισαν νὰ τὸ μισοῦν, ἀφοῦ δὲ τὸ μισοῦν, ὅταν ἀπουσιάζῃ τὸ ἀπεύχονται, ὅταν εἶναι παρὸν στενοχωροῦνται. Θὰ τοὺς λυπήσῃ δὲ τὸ κακὸ, ὅταν εἶναι παρὸν, ἢ διότι αὐτοὶ οἱ ἴδιοι κάποτε ἐκτράπηκαν ἀπὸ τὸ λόγο ἢ διότι οἱ ἄλλοι γιὰ τοὺς ὁποίους εὐχονται τὰ καλύτερα ἐκτράπηκαν. Εὐχονται δὲ σὲ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὸ νὰ ἀμιλλῶνται πρὸς τὴ θεία φιλανθρωπία καὶ μὲ τὸ νὰ ἐπιθυμοῦν νὰ βλέπουν παντοῦ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ νὰ λάμπῃ. Καὶ ἔτσι τὸ μόνον λυπηρὸ γιὰ τοὺς ζῶντας ἐν Χριστῷ εἶναι ἡ ἁμαρτία, πρῶτα διότι ἐκείνη εἶναι πονηρό, αὐτοὶ δὲ χρηστοὶ στὸ ἦθος· δεύτερο διότι μάχεται τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ, μὲ τὸν ὁποῖο αὐ-

ἐπείγονται κοινωνεῖν· καὶ τρίτον ὅτι μάτην ἀνιᾶσθαι κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον ζῶντας ἤκιστα πρόεπον· ἐνταῦθα μόνον οὐ μάτην ἐστὶν ἀνιᾶσθαι τῆς λύπης τὰ πάντων λυσιτελέστατα καρπουμένους.

14 Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἄλλων οὐδὲν ἔσται πλέον, εἴ τις ἀλγεῖ, καὶ πενία καὶ νόσος καὶ ὀτιοῦν τῶν τοιούτων οὐδὲν μᾶλλον ἀποχωρήσει δακρύουσι· ψυχῆς δὲ πονηρία λύπη τὸ φάρμακον, ἣ καὶ μέλλουσαν προανεῖλε. Καὶ παροῦσαν ἔπαυσε καὶ τολμησθείσης τὰς εὐθύνας δύναται λύειν. Ὑπὲρ οὗ μοι δοκεῖ καὶ τὴν ἀρχὴν ἐντεθῆναι τῇ φύσει, πρὸς οὐδὲν ἄλλο βοηθεῖν ἡμῖν δυναμένη. Τὴν γὰρ ἁμαρτίαν οὐ προῖκα, μισθοῦ δὲ τινος τολμῶντες τῆς ἡδονῆς καὶ τὸ τέρπον τοῦ κατὰ ψυχὴν εὖ ἔχοντος ἀλλαττόμενοι (οὐ γὰρ ἐφ' ἑαυτῆς αὐτὴν ἐλοίμεθ' ἂν ψυχῆς ὄλεθρον καὶ νοῦ πύρσωσιν), καὶ τοιαῦτα σαφῶς εἰδότες, ἐπειδὴν μεταγνόντες ἐφ' οἷς ἡμάρτομεν, ἀνιώμεθα, τὴν ἐκεῖθεν ἀτιμάζοντες ἡδονήν, καὶ πάθει πάθος ἐκκρούοντες δῆλοι καθέσταμεν, τῷ ρίπτειν ἅπερ ἐλάβομεν, λαμβάνοντες ἅπερ ἐρρίψαμεν. Καὶ ἅμα τὸ ἀνιᾶσθαι τίμημα γίνεται ἡμῖν ἐφ' οἷς ἐτολήσαμεν, ᾧ καθηραμένοις οὐ πληγῶν δεήσει δευτέρων· ᾧ καὶ Θεὸς ἐξ ἀρχῆς τοῖς αὐτοῦ τιμωρεῖ νόμοις ἠδικημένοις λύπης καὶ πόνων τῷ παρανενομηκότι τιμήσας, οὐκ ἂν ταύτην εἰσπράττεσθαι νομίσας τὴν δίκην, εἰ μὴ τῶν ἐγκλημάτων ἀντικρὺς ἦν καὶ λύειν εἶχεν εὐθύνας.

15 Τούτῳ δὲ τῷ τρόπῳ καὶ αὐτὸς ὕστερον κατὰ τῆς ἁμαρτίας ἐχρήσατο τὸν ἄνθρωπον εἰσελθὼν, καὶ δεῆσαν ἐκβαλεῖν τῆς φύσεως τῶν ἀνθρώπων τὴν ἁμαρτίαν ἀλγήσας ἐξέβαλε. Καὶ μὴν οὐ τοῦτο δὴ μάταιον, εἴ τις ἐφ' ὄψοῦν ἀνιᾶται τῶν εἰς σῶμα φερόντων,

τοὶ μὲ τῇ γνώμῃ ἐπείγονται νὰ κοινωνήσουν· καὶ τρίτο διότι δὲν ταιριάζει καθόλου νὰ λυποῦνται ματαίως οἱ ζῶντες κατὰ τὸν ὀρθὸ λόγον, καὶ μόνο ἐδῶ δὲν εἶναι ματαία ἢ λύπη, ἀφοῦ ἀπὸ αὐτῆ καρπώνονται τὰ ὠφελιμώτερα ἀπὸ ὅλα τὰ ἀγαθὰ.

14 Στὶς ἄλλες μὲν περιπτώσεις δὲν ὠφελεῖ καθόλου τὸ ἄλγος, ἡ δὲ πτωχεία καὶ ἡ νόσος καὶ ὅ,τιδήποτε παρόμοιο δὲν πρόκειται ν' ἀποχωρήσῃ μὲ τὰ δάκρυα· (στὴν πονηρία τῆς ψυχῆς ὅμως τὸ φάρμακο εἶναι ἡ λύπη, ἡ ὁποία ὅταν εἶναι μέλλουσα τὴν προαφαιρεῖ, ὅταν εἶναι παρούσα τὴν καταπαύει καὶ ὅταν δραστηριοποιηθῆ μπορεῖ νὰ ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν ἐνοχή.) Γι' αὐτὸ νομίζω ὅτι ἐνετέθη στὴ φύσι, ἀφοῦ σὲ τίποτε ἄλλο δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς βοηθήσῃ. (Διότι δὲν διαπράττομε δωρεὰν τὴν ἁμαρτία, ἀλλὰ σὰν μισθὸ γιὰ τὴν ἡδονὴ καὶ σὰν νὰ ἀνταλλάσσωμε τὴν ψυχικὴ εὐεξία μὲ τὴν τέρψιν) (διότι φυσικὰ δὲν ἐπρόκειτο νὰ τὴν διαλέξωμε γιὰ τὴν καθ' ἑαυτὴν ἀξία της, ὄλεθρο τῆς ψυχῆς καὶ πυρκαϊὰ τοῦ νοῦ). Γνωρίζοντας λοιπὸν τοῦτο καλά, ὅταν μετανοήσωμε γιὰ τὶς ἁμαρτίες μας, λυπούμαστε ἀτιμάζοντας τὴν ἀπὸ αὐτὲς προερχομένη ἡδονή, καὶ ἀποδεικνύομε ὅτι ξεριζώνομε τὸ πάθος, ρίπτοντας ὅσα ἐπήραμε καὶ παίρνοντας ὅσα ἐρρίψαμε. (Συγχρόνως ἡ λύπη μᾶς γίνεται τίμημα γιὰ ὅσα διεπράξαμε, μὲ τὸ ὁποῖο καθαιρόμαστε, ὥστε νὰ μὴ χρειασθοῦν δεύτερες ποιῆς.) Μὲ τέτοιο τίμημα τιμωρεῖ καὶ ὁ Θεὸς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὴν παράβασιν τῶν νόμων του, ἐπιβάλλοντας στοὺς παρανομοῦντες λύπη καὶ πόνους· καὶ δὲν θὰ ὤριζε τὴν ἐπιβολὴ αὐτῆς τῆς ποινῆς, ἂν δὲν ἦταν ἀντιμέτωπος τῶν καταγγελιῶν καὶ δὲν ἦταν σὲ θέσιν ν' ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν ἐνοχή.

15 Αὐτὸν τὸν τρόπο ἐχρησιμοποίησε καὶ αὐτὸς ἀργότερα κατὰ τῆς ἁμαρτίας, ὅταν εἰσῆλθε στὴν ἀνθρωπότητα· καὶ ὅταν ἐχρειάσθηκε νὰ ἐκβάλλῃ ἀπὸ τὴ φύσιν τῶν ἀνθρώπων τὴν ἁμαρτία, τὴν ἐξέβαλε μὲ τὸ νὰ ὑποστῆ πόνους. Καὶ ὅμως, ὅταν στενοχωρῆται κανεὶς μὲ ὅ,τιδήποτε ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ ἀναφέρονται στὸ σῶμα, αὐτὸ δὲν εἶναι ἀπλῶς μάταιο ἀλλὰ καὶ

ἀλλὰ καὶ ζημία περιφανής· τοῦτο γάρ ἐστι, Θεοῦ τι τῶν ἄλλων ἔμπροσθεν ἀγαγεῖν! Ταύτης τῆς πονηρίας ἔσχατον μὲν ἢ τοῦ Ἰούδα μανία, μικρὸν ἀργύριον τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἀλλαξαμένου, ἀρχὴ δὲ καὶ σπέρμα τὸ πρὸς τὴν ἐκείνου μνήμην τοῦτο παθεῖν, καὶ τῆς ἐν αὐτῷ διατριβῆς ἐκκρουσθῆναι τῷ φιλεῖν ἄλλο τι τῶν πάντων. Τούτου γὰρ ἐπιδεδωκότος τοῦ πάθους, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ λήθης τὴν χώραν τῆς ψυχῆς κατασχούσης, ἢ περὶ αὐτὸν ἀγάπη μαραίνεται, ἐπεὶ καὶ τοῦναντίον τῇ συνεχεῖ μνήμῃ φύεται, τοῦ δὲ φίλτρου σβεσθέντος ἢ περὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ ραθυμία καὶ τὸ παρανομεῖν εὐθύς ἀπαντᾷ, καθάπερ «ὁ ἀγαπῶν με, φησί, τὰς ἐντολὰς μου τηρήσει». Τοῖς δὲ τοὺς τοῦ Θεοῦ νόμους πατοῦσι καὶ τὰ τοιαῦτα τολμηταῖς καὶ τὸν τῆς πίστεως προδοῦναι λόγον, ἂν τι δέη κερδαίνειν, οὐδὲν ἀπαῖδον. «Τῆς γὰρ συνειδήσεώς τινες ἀστοχῆσαντες περὶ τὴν πίστιν ἐναυάγησαν», ὁ μακάριος ἔφη Παῦλος· «νεκρὰ γάρ ἐστι, φησίν, ἡ πίστις», οἷς τῶν καταλλήλων οὐκ ἐμέλησεν ἔργων, ὅθεν εἰ διαφθείροιτο ραδίως, καινὸν οὐδέν.

16 Τριῶν γὰρ ὄντων, ἃ τῷ Θεῷ παρ ἡμῖν φυλάττει τὸ σέβας, τοῦ φόβου τῶν κειμένων τοῖς ἀσεβέσι κακῶν, τῆς ἀγαθῆς τῶν εὐσεβούντων ἐλπίδος, τοῦ περὶ αὐτὸν τὸν ¹¹ Θεὸν καὶ τὸ καλὸν ἔρωτος, ἐνεργὸν οὐδὲν ταῖς τῶν παρανομεῖν ἐγνωκότων καταλείπεται ψυχαῖς· ἀλλὰ καθάπερ οἷς ὁ βίος τοῖς τοῦ Θεοῦ τάττεται νόμοις, ἢ περὶ αὐτὸν αἰδῶς αὖξεται, τὸν ἴσον τρόπον τοὺς τῶν λογίων ὑπερόπτας κατὰ μικρὸν ἐπιλείπει, καὶ προῖοῦσι πρὸς τὸ καλὸν τοῦτο πάθος οὐδὲν κοινόν, τῷ δὲ ταύτην ἐκ μέσου γενέσθαι, πάντων τῶν ἐπισχεῖν ἂν δυναθέντων τὴν πονηρίαν ἀνηρημένων καὶ τοῦ τὰγαθὸν εἰσφέροντος λογισμοῦ τῷ πολλάκις ἐπιστομισθῆναι σεσιγηκότος, ἐπ' ἔσχατα χωρεῖν αὐτοὺς τῶν κακῶν, οὐδὲν χαλεπόν.

11. τὸν παραλ. G

7. Ἰω. 14,21.

8. Α' Τιμ. 1,19.

9. Ἰακ. 2,17.

φανερὰ ζημία· διότι αὐτὸ σημαίνει νὰ προβάλης κάτι ἄλλο πρὶν ἀπὸ τὸ Θεό. Τῆς πονηρίας αὐτῆς κορύφωμα εἶναι ἡ μα-
νία τοῦ Ἰούδα, ὁ ὁποῖος ἀντήλλαξε τὸ Θεὸ καὶ Σωτῆρα μὲ ὀ-
λίγα ἀργῦρια, ἀρχὴ δὲ καὶ σπόρος τὸ νὰ πάθης κάτι τέτοιο
πρὸς τὴ μνήμη ἐκείνου καὶ νὰ ἀπομακρυνθῆς ἀπὸ τὴν παρα-
μονὴ σ' αὐτὸν γιὰ τὴν ἀγάπη πρὸς ὅ,τιδήποτε ἄλλο. Ὅταν
αὐτὸ τὸ πάθος προχωρήσῃ καὶ καταλάβῃ τὸ χῶρο τῆς ψυ-
χῆς ἢ λήθῃ τοῦ Θεοῦ, μαραίνεται ἢ ἀγάπη γι' αὐτόν, ἀφοῦ
φυτρώνει καὶ τὸ ἀντίθετο μὲ τὴ συνεχῆ μνήμη· ὅταν δὲ σβη-
σθῆ ἢ ἀγάπη, τότε ἀμέσως εἰσέρχεται ἡ ραθυμία καὶ ἡ πα-
ρανομία, ὅπως λέγει, «αὐτὸς ποὺ μὲ ἀγαπᾷ θὰ τηρήσῃ τὶς
ἐντολές μου»⁷. Γι' αὐτοὺς δὲ ποὺ καταπατοῦν τοὺς νόμους
τοῦ Θεοῦ καὶ τολμοῦν τέτοια πράγματα, δὲν εἶναι δύσκολο
νὰ προδώσουν καὶ τὸ λόγο τῆς πίστεως, ὅταν πρόκειται κά-
τι νὰ κερδίσουν. «Διότι μερικοὶ ποὺ ἀστόχησαν ἀπέναντι
στὴ συνείδησί τους ἐναυάγησαν στὴν πίστι», εἶπε ὁ μακάρι-
ος Παῦλος⁸. Διότι, λέγει ὁ ἄλλος ἀπόστολος, «ἡ πίστις εἶ-
ναι νεκρά»⁹ γι' αὐτοὺς ποὺ δὲν ἐφρόντισαν γιὰ τὰ κατάλλη-
λα ἔργα· γι' αὐτὸ δὲν εἶναι παράξενο, ἂν καταστρέφεται εὐ-
κολα.

16 Τρία εἶναι πραγματικά τὰ μέσα ποὺ φυλάσσουν τὸ σεβασμό
μας στὸ Θεό· ὁ φόβος γιὰ τὰ κακὰ ποὺ ἀπόκεινται στοὺς ἀ-
σεβεῖς, ἡ ἀγαθὴ ἐλπίς τῶν εὐσεβῶν, ὁ ἔρωσ πρὸς τὸν Θεὸ καὶ
πρὸς τὸ καλὸ. Δὲν μένει λοιπὸν τίποτε ἐνεργὸ στὶς ψυχές
ἐκείνων ποὺ θέλουν νὰ παρανομοῦν, ἀλλά, ὅπως σ' αὐτοὺς
ποὺ ἡ ζωὴ τους ὑποτάσσεται στοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ ὁ σε-
βασμὸς πρὸς αὐτόν αὐξάνεται, μὲ τὸν ἴδιο τρόπο στοὺς περι-
φρονητὰς τῶν θείων ἐντολῶν λίγο λίγο μειώνεται καί, κα-
θὼς προχωροῦν, δὲν τοὺς μένει τίποτε κοινὸ μὲ τὸ καλὸ αὐ-
τὸ συναίσθημα. Ὅταν ὅμως αὐτὸς ὁ σεβασμὸς φύγῃ ἀπὸ τὴ
μέση, ἀφοῦ ἀφαιρεθοῦν ὅλα ὅσα μποροῦν νὰ σταματήσουν
τὴν πονηρίαν καὶ συγῆση μετὰ τὶς πολλὰς χαλιναγωγῆσεις
ὁ λογισμὸς ποὺ εἰσφέρει τὸ ἀγαθὸ, δὲν εἶναι καθόλου δύσκο-
λο νὰ προχωρήσουν αὐτοὶ στὰ χειρότερα κακὰ.

- 17 Διὰ ταῦτα τὴν μέριμναν οἱ σπουδαῖοι φυλάττονται, καὶ πρὸς τὴν ρίζαν ἐξ ἀρχῆς ἴστανται τῶν κακῶν καὶ τὴν καρδίαν τῷ Θεῷ μόνω τηροῦσι, καθάπερ ἄλλο τι τέμενος τὴν μνημὴν ἐξελόντες αὐτῷ. Καὶ γὰρ ἴσασι, τῶν μὲν ἱερῶν οἴκων τοῖς πολλοῖς οὐδὲ ψάυειν ἐξεῖναι, καὶ σκευῶν καὶ πέπλων τοῖς οὕτως ἀφωρισμένοις πρὸς ἄλλο τι χρῆσθαι τῶν ἀθεμίτων εἶναι, ψυχῆς δὲ Θεῷ καθιερωθείσης οὐδὲν ἴσον εἶναι τῶν ἱερῶν, ὅθεν καὶ χρῆναι παντὸς μᾶλλον ἄδυτον εἶναι τοῖς πωλοῦσι καὶ ἀγοράζουσι, καὶ τραπεζῶν καὶ κολυβιστῶν καὶ τοιούτων ἀπηλλάχθαι πραγμάτων. Εἰ γὰρ τὸν τῆς προσευχῆς οἶκον οὕτως ἔχειν ἐχρῆν, ὅπως δεῖ νομίζειν αὐτὸν τὸν εὐχόμενον, ὑπὲρ οὗ καὶ τὸ χωρίον ἐκεῖνο, καθαρεύειν ἔδει θορύβων. Καίτοι τῷ μὲν ἐκάστοτε τοῦνομα οὐκ ἦν ἐνεργόν, οὐδ' ἦν αἰεὶ προσευχῆς οἶκος, τῶν εὐχομένων ἐνίοτε κενὸς ὢν, Χριστιανὸς δὲ τῇ τοῦ Θεοῦ συνουσία προσκειῖσθαι τὸν αἰεὶ χρόνον ἀδιαλείπτως προσευχομένους, ὁ τοῦ Παύλου κελεύει νόμος.
- 18 Κάκεινο δὲ συνορῶμεν· τῶν γὰρ ἄλλων ὁ Σωτὴρ ἀμαρτημάτων λόγοις ἀπάγων, ἐνταῦθα καὶ γλώσση κέχρηται καὶ ὀργῇ καὶ χειρὶ καὶ μάστιγι, λογίζεσθαι παρέχων, ὅσης ἀξιοῖ τὸ πρᾶγμα σπουδῆς. Ταῦτα γὰρ οὐ τὸν νεῶν τοσοῦτον ἐκεῖνον βουλομένου σεμνύνει, ὃν κατασκαπτόμενον περιεΐδεν, ὅσον τῶν πιστῶν ἕκαστον, παρ' οἷς ἐπηγγείλατο μένειν, μερίμνης ἀπηλλάχθαι καὶ φροντίδων ὅσου τιμᾶται, δεικνύντος ἦν, καὶ ἅμα ὡς ἰταμὸν τὸ πάθος, καὶ χρεῖα θυμοῦ καὶ ψυχῆς ἐστῶσης καὶ νήφοντος λογισμοῦ, καὶ πρό γε τούτων αὐτῆς τῆς χειρὸς τοῦ Σωτῆρος, ὃν ἔνδον μὴ λαβόντας τὸν θόρυβον ἀμήχανον ἐκβαλεῖν. Διὰ ταῦτα τὸ ἱερόσυλον θανάτῳ ζημιοῦσθαι νόμος ἔκειτο, καὶ τοῖς τῶν ἁγίων Ἁγίοις παραπετάσματος ἐδέησε. Ὅζα ἀπέθνησκε τῇ κιβωτῷ

17 Γι' αὐτὸ οἱ ζηλωταὶ εἶναι προσεκτικοὶ καὶ σταματοῦν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ κοντὰ στὴ ρίζα τῶν κακῶν καὶ διατηροῦν τὴν καρδιά μόνον γιὰ τὸ Θεό, ἀφιερώνοντας σ' αὐτὸν τὴ μνήμη τους σὰν ἓνα εἶδος τεμένους. Διότι γνωρίζουν ὅτι στὰ πλήθη δὲν ἐπιτρέπεται οὔτε νὰ ἐγγίσουν τοὺς ἱεροὺς οἴκους καὶ ὅτι εἶναι ἀθέμιτο νὰ χρησιμοποιήσουν τὰ σ' αὐτοὺς ἀφιερωμένα σκεύη καὶ πέπλα· γνωρίζουν δὲ ἐπίσης ὅτι κανένα ἀπὸ τὰ ἱερὰ δὲν εἶναι ἴσο μὲ ψυχὴ ἀφιερωμένη στὸ Θεό, γιὰ αὐτὸ καὶ στοὺς πωλητὰς καὶ τοὺς ἀγοραστὰς εἶναι περισσότερο ἄδουτο ἀπὸ κάθε ἄλλο χῶρο γιὰ χρῆσι καὶ εἶναι ἀπηλλαγμένος ἀπὸ τραπεζίτες καὶ κολυβιστὰς καὶ παρόμοιες ἐνοχλήσεις. Ἐὰν ὁ οἶκος τῆς προσευχῆς ἔπρεπε νὰ εἶναι σὲ τέτοια κατάστασι, ὅπως πρέπει νὰ θεωροῦμε τὸν προσευχόμενον, γιὰ χάρι τοῦ ὁποίου ἔχει καθορισθῆ καὶ ὁ τόπος ἐκεῖνος, ἔπρεπε νὰ εἶναι ἀπαλλαγμένος ἀπὸ θορύβους. Καὶ ὅμως τὸ ὄνομα τοῦ τόπου δὲν ἦταν πάντοτε ἐνεργὸ οὔτε ἦταν διαπαντὸς οἶκος προσευχῆς, ἀφοῦ μερικὲς φορές ἦταν ἀδειανὸς ἀπὸ προσευχῆς, ἐνῶ τοὺς Χριστιανοὺς ἡ ἐντολὴ τοῦ Παύλου διατάσσει νὰ παραμένουν στὴ συντροφιά τοῦ Θεοῦ προσευχόμενοι ὅλο τὸ χρόνο ἀδιαλείπτως ¹⁰.

18 Ἄς λάβωμε δὲ ὑπ' ὄψι καὶ τὸ ἐξῆς. Ἐνῶ ὁ Σωτὴρ μᾶς ἀποτρέπει μόνον μὲ λόγια, ἐδῶ καὶ γλῶσσα χρησιμοποιεῖ καὶ ὄργη καὶ χέρι καὶ μάστιγα, γιὰ νὰ δείξη πόση σπουδαιότητα ἀποδίδει στὸ πρᾶγμα αὐτό. Ἐνεργοῦσε ἔτσι ὄχι τόσο διότι ἤθελε νὰ τιμήσῃ τὸ ναὸ ἐκεῖνο, ποῦ ὅταν κατασκαπτόταν περιεφρόνησε, ὅσο γιὰ νὰ δείξη πόση ἀξία δίδει στὸ νὰ ἀπαλλαγῆ ἀπὸ μέριμνα καὶ φροντίδες καθέννας ἀπὸ τοὺς πιστοὺς μέσα στοὺς ὁποίους ὑποσχέθηκε νὰ μείνῃ, καὶ συγχρόνως νὰ δείξη πόσο ἴταμὸ εἶναι τὸ πάθος αὐτὸ καὶ ὅτι χρειάζονται δύνამις θελήσεως, σταθερότης ψυχῆς καὶ ἄγρυπνος λογισμὸς, πρὶν δὲ ἀπὸ αὐτὰ τὸ χέρι τοῦ Σωτῆρος, τὸ ὁποῖο, ἂν δὲν πάρουν μέσα τους, εἶναι ἀδύνατο νὰ τὸ ἐκβάλουν. Γι' αὐτὸ ἦταν νομοθετημένο νὰ τιμωρῆται μὲ θάνατο ὁ ἱερόσυλος κι' ἐχρειάσθηκαν παραπέτασμα τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων. Ὁ

περιτραπείση χεῖρα βέβηλον ὑποσχών, καὶ Ὁζίας λέπραν τῶν ἱερῶν ἀπώνατο, καὶ πολλὰ δὴ τοιαῦτα τῇ βεβαπτισμένῃ ψυχῇ τὸ καθαρῶς ἄσυλον τῷ ἀληθινῷ Θεοῦ τεμένει νομοθετεῖ.

19 Διὰ ταῦτα τοῖς ἐν Χριστῷ ζῶσιν εἰλικρινῇ μερίμνης τὴν ψυχὴν ἔχειν πολλοῦ τινος εἶναι δοκεῖ· κἄν τι τὴν γνώμην εἰσέλθῃ τῶν εἶναι προὔργου δοκούντων, οὐκ ἐπιστρέφει τὸν λογισμόν, καθάπερ τῷ Πέτρῳ τῶν ἐν χερσὶν οὐδὲν ἐμέλησεν, ἐπεὶ καλοῦντος τοῦ Σωτῆρος ἤκουσε. Καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ καλοῦνται κλησὶν τινα συνεχῇ καὶ διηνεκῇ διὰ τῆς ἐνσημανθείσης ἀπὸ τῶν μυστηρίων τῇ ψυχῇ χάριτος, ἣτις ἐστὶ, Παῦλος εἶπε, «τὸ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ Πνεῦμα ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν κράζον, Ἄββᾶ ὁ Πατήρ», καὶ οὕτως ἐκάστοτε πάντων ὑπερορῶσιν, ἵν' ἐκάστοτε τῷ Χριστῷ δυνηθῶσιν ἀκολουθεῖν, ὅτι οὐ καλόν ἐστι, φησὶν, «ἀφέντας τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ διακονεῖν τραπέζαις», πρῶτον μὲν ὅτι μηδὲν αὐτοῖς πρὸ τοῦ Θεοῦ, ἐπειθ' ὅτι καὶ πάντα παρ' αὐτῷ τᾶλλα προσδοκῶσιν εὐρήσειν, τῶν ἀγαθῶν ὄντι πάντων ταμίαι. Καὶ γὰρ αἰτοῦσι πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀψευδοῦς ἐπαγγελία, πάντα τᾶλλα ἀκολουθήσειν. Ὑπὲρ τούτων μερίμνης τοὺς αὐτῷ προσκειμένους ὁ Σωτὴρ ἀπάγων ἀπάσης πολλὴν τοῦ νόμου τούτου ποιεῖται λόγον, ἵνα τε μὴ τῶν μειζόνων ἀποστερῶνται, καὶ ὅτι μάτην κόπτονται φροντίζοντες, ὧν πρὸ αὐτῶν ἐκείνω μελήσει.

20 Εἰ δὲ τὸ μεριμνᾶν ὑπὲρ τούτων ζημία, τὸ ἀνιᾶσθαι ποῦ θήσομεν, ὃ μὴ μόνον ἐστὶ τοῦ Θεοῦ τῇ μνήμῃ τὴν ψυχὴν ἀφεστάναι, ἀλλὰ καὶ παντάπασιν ἐσκοτῶσθαι καὶ τυφλὸν εἶναι τὸν λογισμόν, ὡς καὶ πρὸς ὄλισθον παντοδαπὸν ἐντεῦθεν εὐχερῶς ἔχειν; Νοῦς γὰρ ἐπειδὴν ἀθυμία κάτοχος ἦ, τῷ σεσεῖσθαι τοῖς ἐκείθεν ἰλίγγοις

11. Β' Βασ. 6,6 ἐξ.

12. Β' Παραλ. 26,16· 19.

13. Ρωμ. 8,15.

14. Πράξ. 6,2.

Ὅζα ἀπέθανε διότι ἔβαλε βέβηλο χέρι γιὰ νὰ στηρίξη τὴν κιβωτὸ ποῦ ἔταλαντευόταν ¹¹ καὶ ὁ Ὅζίας ἀπέκτησε λέπρα ἀπὸ τὰ ἱερά ¹², καὶ πολλὰ παρόμοια νομοθετεῖ γιὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸ καθαρὸ ἄσυλο στὴν βαπτισμένη ψυχὴ, τὸ ἀληθινὸ τέμενος τοῦ Θεοῦ.

19 Γι' αὐτὸ ὅσοι ζοῦν ἐν Χριστῷ θεωροῦν σπουδαῖο πρᾶγμα νὰ ἔχουν τὴν ψυχὴ ἀπαλλαγμένη ἀπὸ μέριμνα· καὶ ἂν εἰσέλθῃ στὴ γνώμη κάτι ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ φαίνονται ὠφέλιμα, δὲν μεταστρέφει τὸ λογισμό, ὅπως ὁ Πέτρος δὲν ἐσκέφθηκε τίποτε ἀπὸ ὅσα εἶχε στὰ χέρια του, μόλις ἄκουσε νὰ τὸν προσκαλῆ ὁ Σωτὴρ. Καὶ αὐτοὶ μάλιστα καλοῦνται μὲ μία συνεχῆ καὶ ἀδιάκοπη κλῆσι, διὰ τῆς χάριτος ποὺ ἐνσταλάχθηκε στὴν ψυχὴ ἀπὸ τὰ μυστήρια, ἣ ὁποῖα εἶναι, εἶπε ὁ Παῦλος, «τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ποὺ κράζει στὶς καρδιές τους, Ἄββᾶ, Πάτερ» ¹³, Καὶ ἔτσι πάντοτε περιφρονοῦν τὰ πάντα, γιὰ νὰ μπορέσουν ν' ἀκολουθοῦν πάντοτε τὸ Χριστό, καθ' ὅσον δὲν εἶναι καλὸ, λέγει, «ἀφήνοντας τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ νὰ ὑπηρετοῦμε τράπεζες» ¹⁴, πρῶτα διότι τίποτε δὲν ὑπάρχει γι' αὐτοὺς ἐπάνω ἀπὸ τὸ Θεό, ἔπειτα διότι ἀναμένουν νὰ εὔρουν καὶ τὰ ἄλλα κοντὰ σ' αὐτὸν ποὺ εἶναι ταμιευτὴς τῶν πάντων. Σ' αὐτοὺς ποὺ ζητοῦν πρῶτα τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ὅλα τὰ ἄλλα θ' ἀκολουθήσουν κατὰ τὴν ὑπόσχεσι τοῦ ἀψευδοῦς. Γιὰ τὴν ἐντολὴ αὕτῃ κάμει πολὺ λόγο ὁ Σωτὴρ, ἀποτρέποντας ἀπὸ κάθε μέριμνα τοὺς ἀφωσιωμένους σ' αὐτόν, γιὰ νὰ τονίσῃ αὐτά, δηλαδὴ νὰ μὴ ἀποστεροῦνται ματαίως τὰ ἀνώτερα καὶ νὰ εἶναι βέβαιοι ὅτι ματαίως κοπιᾶζουσι φροντίζοντας γιὰ πράγματα ποὺ πρὶν ἀπὸ αὐτοὺς θὰ ἐπιμεληθῆ ἐκεῖνος.

20 Ἐὰν δὲ ἡ μέριμνα γι' αὐτὰ εἶναι ζημιογόνος, ποῦ θὰ τοποθετήσωμε τὴ λύπη, ἣ ὁποῖα ὄχι μόνον ἀποτελεῖ ἀπομάκρυνσι τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὸ Θεὸ κατὰ τὴ σκέψι της, ἀλλὰ καὶ σημαίνει πλήρη σκότισι καὶ τύφλωσι τοῦ λογισμοῦ, ὥστε μὲ αὐτὰ νὰ γίνεταί εὐκόλη μιὰ γενικὴ ὀλίσθησις; Ὁ νοῦς, ὅταν καταληφθῆ ἀπὸ ἀθυμία, ταρασσεται ἀπὸ τοὺς προερχομένους

καὶ καταπεσεῖν, τὰ φαυλότατα πάντων ἑαυτῷ χρῆται, τὴν μὲν ἐνέργειαν τὴν ἑαυτοῦ καὶ τὴν ἀξίαν ἐτοιμῶς ἄγαν προϊέμενος καὶ ὁ πέφυκε, καθάπερ οἱ μακροῦ κάρω κατασχεθέντες τὰ ἐν χερσὶ, πάθεισι δὲ ραδίως εἰκὼν ἀνδραπόδων δίκην, οἷς ἐπιτάττειν δίκαιος ἦν· καὶ οὕτως οὐδὲν κωλύει, τὴν ψυχὴν ἀποθανεῖν, μυρίας λαβοῦσαν πληγὰς, τῶν μὲν ἀφ' ὕψους αὐτῇ πολεμούντων πολλῶν ὄντων, ἧ Δαβὶδ εἶπε, τοῦ δ' ἐπικουρῆσαι οὐ δυναμένου. Διὰ τοῦτο Παῦλος, «ἡ λύπη, φησί, τοῦ κόσμου θάνατον κατεργάζεται». Πρὸς δὴ ταῦτα βλέποντες οἱ περιεῖναι καὶ ζῆν αὐτοῖς βούλονται τὴν ψυχὴν, οὐ λύπην φεύγουσι μόνον, ἀλλὰ καὶ μερίμνης ἀπέχονται, πόρρωθεν ἐκτραπέμενοι τὸ κακόν.

21 Εἰ δὲ πολλοῖς τῶν σπουδαίων, πόλεων καὶ συνοικιῶν ἐπιμελουμένοις, καὶ πραγμάτων ἄψεσθαι συνέβη, ἀλλὰ μερίμναις οὐδὲν μᾶλλον προσέσχον, οὐδ' ἐξέστησεν αὐτῶν τοῦ καθεστηκότος τὸν λογισμόν. Μεριμνῶμεν γάρ, ἐπειδάν, περὶ ὧν ζητοῦμεν καὶ ὧν ὅπως ἔσται τυχεῖν σκοποῦμεν, πρὸς ταῦτα πόθον τινὰ κεκτημένοις ἔπειτα τυχεῖν, εἰ γένοιτ' ἂν ἡμῖν ὧν ἐπιθυμοῦμεν, ἄδηλον ἦ. Ταῦτα γὰρ τὴν μερίμναν συνιστάναι καὶ κατατείνειν δύναται τὴν ψυχὴν, τότε περὶ τὸ ζητούμενον φίλτρον τό τε περὶ τοῦ τέλους τῆς περὶ αὐτοῦ σπουδῆς μηδὲν εἰδέναί σαφές· ἂν τε γὰρ ἡ περὶ ὧν φιλοῦμεν οὐδὲν εἰδῶμεν, ἢ περὶ ὧν φιλοῦμεν τὰ κατ' εὐχὴν εἰδῶμεν, οὐδὲν ἡμῖν δυσχερὲς οὐδὲ μερίμνα, ἂν τε ζητοῦντες ὁ φιλοῦμεν, ὡς οὐ ληψόμεθα σαφῶς εἰδῶμεν, τοῦ μεριμνᾶν οὐδεὶς καταλείπεται τόπος· οὐδεμία γὰρ ἐνταῦθα φροντίς οὐδὲ φόβος, ἐν οἷς ὁ τῆς μερίμνης ἔστηκεν ὄρος, ἀλλ' ἀτεχνῶς ὡς ἤδη τοῦ κακοῦ παρόντος λύπη τὸ πάθος.

15. Ψαλμ. 3,2.

16. Β' Κορ. 7,10.

ἀπὸ αὐτὴν ἰλίγγους καὶ καταπίπτει, καὶ τότε συμπεριφέρεται κατὰ τὸ χειρότερο τρόπο πρὸς τὸν ἑαυτὸ του· ἀπορρίπτει πολὺ πρῶθυμα τῆ δύναμι καὶ τὴν ἀξία του καὶ κάθε τι ποὺ ἀνήκει στὴ φύσι του, ὅπως ἀπορρίπτουν ὅσοι καταλαμβάνονται ἀπὸ μακρὸ λήθαργο αὐτὰ ποὺ ἔχουν στὰ χέρια τους, ὑποχωρεῖ δὲ εὐκόλα στὰ πάθη σὰν οἱ δοῦλοι, τοὺς ὁποίους ἄξιζε νὰ διατάσῃ. Ἔτσι τίποτε δὲν ἐμποδίζει τὴ ψυχὴ παίρνοντας μυρίες πληγὰς ν' ἀποθάνῃ, ἀφοῦ αὐτοὶ ποὺ τὴν πολεμοῦν μὲ ὑπεροχὴ εἶναι πολλοί, ὅπως εἶπε ὁ Δαβίδ ¹⁵, ἐνῶ δὲν ὑπάρχει κανεὶς ποὺ μπορεῖ νὰ τὴ βοηθήσῃ. Γι' αὐτὸ λέγει ὁ Παῦλος «ἡ λύπη τοῦ κόσμου κατεργάζεται θάνατο»¹⁶. Βλέποντας αὐτὰ ἐκεῖνοι ποὺ θέλουν νὰ διατηρηθῇ καὶ ζήσῃ ἡ ψυχὴ τους, ὄχι μόνο τὴ λύπη ἀποφεύγουν, ἀλλὰ ἀπέχουν καὶ ἀπὸ τὴ μέριμνα, ἀποτρέποντας ἀπὸ μακριὰ τὸ κακό.

- 21 Ἐάν δὲ συνέβηκε σὲ πολλοὺς ζηλωτὰς, ποὺ ἔχουν τὴν ἐπιμέλεια πόλεων καὶ κοινοτήτων, νὰ ἐπιληφθοῦν καὶ διαφόρων ὑποθέσεων, ἀλλ' αὐτὸ δὲν τοὺς ἐπέβαλε νὰ ἀφοσιωθοῦν περισσότερο στὶς μέριμνες οὔτε τοὺς ἀπομάκρυνε τὸ λογισμὸ ἀπὸ τὴν κανονικὴ του κατάστασι. Διότι μεριμνοῦμε, ὅταν εἶναι ἄδηλο ἂν θὰ ἀποκτήσωμε ἐπιθυμητὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα ἐπιδιώκομε καὶ στὴν ἐπίτευξι τῶν ὁποίων ἀποσκοποῦμε, ἔχοντας πόθο γιὰ τὴν ἀπόκτησί τους. Αὐτὰ εἶναι ποὺ μποροῦν νὰ ὑποκινήσουν τὴ μέριμνα καὶ νὰ βασανίσουν τὴν ψυχὴ, ὁ πόθος γιὰ τὸ ἐπιζητούμενο καὶ ἡ ἔλλειψις σαφοῦς γνώσεως γιὰ τὴν κατάληξι τῆς γι' αὐτὸ φροντίδος. Πραγματικὰ ἂν ἢ δὲν γνωρίζομε τίποτε γιὰ ὅσα ποθοῦμε ἢ γνωρίζομε ὅτι θὰ συμβοῦν κατ' εὐχὴν ὅσα ποθοῦμε, δὲν ὑπάρχει καμμιά δυσκολία γιὰ μᾶς οὔτε μέριμνα· ἂν πάλι ζητῶντας ὅ,τι ποθοῦμε, γνωρίζομε ὅτι δὲν θὰ τὸ ἀποκτήσωμε, δὲν μένει χῶρος γιὰ μέριμνα· διότι δὲν ὑπάρχει καμμιά φροντίς οὔτε φόβος ἐδῶ, ὅπου σταματοῦν τὰ ὅρια τῆς μέριμνας, ἀλλὰ προκαλεῖται ἀπλῶς τὸ πάθος τῆς λύπης σὰν νὰ εἶναι παρὸν τὸ κακό.

22 Τῶν δὴ μεριμνᾶν ποιούντων τῶν ἐν Χριστῷ ζώντων οὐδετέρου ταῖς ψυχαῖς ἐνοχλοῦντος, ἀνάγκη τῶν ἀπὸ τῆς μερίμνης αὐτοὺς ἀπηλλάχθαι κακῶν. Οὔτε γὰρ οὐδενὶ προστεθήκασι τῶν παρόντων, καὶ εἴ τι πρὸς τὴν τοῦ σώματος ἐργάζονται χρεῖαν, τὸ τέλος ἐκάστοτε τῆς σπουδῆς ἴσασι τρόπον δὴ τινα· τὸ γὰρ τῷ Θεῷ δοκοῦν τοῖς πόνοις εὐχονται πέρας, καὶ ὡς ἀπαντήσῃ ¹² τὰ παρὰ τῶν εὐχῶν αὐτίκα, μάλα σαφῶς γινώσκουσι. Μεριμνῶεν γὰρ ἂν ἢ τῶν πενήτων οἱ τρυφῆς ἐπιθυμοῦντες μείζω τῶν ὄντων τὴν πρὸς τὸν βίον ζητοῦσι παρασκευήν, ἢ τῶν πλουτούντων οἷς πρὸ τῶν χρημάτων οὐδέν, οἱ μερόντων τε παρ' αὐτοῖς τρέμουσι, μὴ φυγόντα λάθωσι καὶ ἀναλουμένων ἀλγοῦσι, κὰν εἰς ἃ δεῖ μάλιστα τῷ σώματι δαπανῶσι, καὶ μάλιστα μὲν ὡς ἂν αὐτῶν ἀτόπως ἐρῶντες, ὥστε βούλονται ἂν μᾶλλον μηδὲν ἐκεῖθεν ὠφελουμένους τὸν αἰὲ χρόνον ἔνδον κατέχειν, ἢ προἰεμένους ἃ δεῖ κερδαίνειν τῶν θησαυρῶν, ἔπειθ' ὅτι περὶ τῆς δαπάνης δεδοίκασι, μὴ μάτην αὐτοῖς ἦ, περὶ τοῦ τῶν πόνων τέλους ἤκιστα θαρρεῖν δυναμένοις, ἐπεὶ μὴ τῆς τοῦ Θεοῦ χειρὸς τὰς ἐλπίδας ἐξῆψαν, ἐστῶτος καὶ βεβαίου πράγματος, ἀλλ' ἑαυτοῖς καὶ τοῖς ἑαυτῶν λογισμοῖς, ἐν οἷς πράττουσι, τὸ πᾶν ἐπιτρέπουσιν, οἱ «δειλοί τέ εἰσι καὶ ἐπισφαλεῖς», φησὶ Σολομών.

23 Ἐκείνοις δέ, πᾶσαν μὲν τρυφήν μισοῦσι, πάντων δὲ τῶν ὀρωμένων ὑπερορῶσι, πάντων δὲ ὧν ἑαυτοῖς ἢ περὶ τῶν ἄλλων πονοῦσι, τῷ λύχνῳ τῶν τοῦ Θεοῦ νόμων ἡγεμόνι χρωμένοις, μετὰ δὲ τῆς εἰς αὐτὸν ἐλπίδος πάντα ποιοῦσι, ὡς τὸ συνοῖσον αὐτοῖς ἀπαντήσῃ, τίς ἀνάγκη μερίμνης; ἀνθ' ὅτου δὲ ἀγρυπνήσουσι, πε-

12. ἀπαντήσῃ Χρήστου ἀπαντήσαι Ξ ἀπατήσῃ Γ

22 Ἐπειδὴ λοιπὸν κανένα ἀπὸ τὰ δύο κακὰ ποὺ προκαλοῦν τὴν μέριμνα δὲν ἐνοχλεῖ τις ψυχές τῶν ζώντων ἐν Χριστῷ, εἶναι φανερὸ ὅτι αὐτοὶ ἔχουν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ κακὰ τῆς μέριμνας. Διότι οὔτε ἔχουν λειώσει γιὰ κάτι ἀπὸ τὰ παρόντα καὶ ἂν ἐργάζωνται σὲ κάτι γιὰ τὶς σωματικὲς ἀνάγκες, γνωρίζουν κατὰ κάποιον τρόπο τὸ τέλος τῆς φροντίδος τους· διότι εὐχονται στοὺς κόπους τους τὸ πέρασ ποὺ ἀρέσει στὸ Θεὸ καὶ γνωρίζουν σαφέστατα ὅτι τὰ ζητούμενα μὲ τὶς εὐχὲς θὰ εὐρουν γρήγορη ἀνταπόκρισι. Θὰ ἤμποροῦσαν πραγματικὰ νὰ μεριμνοῦν ἢ ἀπὸ τοὺς πτωχοὺς ἐκεῖνοι ποὺ ἐπιθυμώντας τροφή ζητοῦν μεγαλύτερα περιουσιακὰ στοιχεῖα ἀπὸ ὅσα ἔχουν ἢ ἀπὸ τοὺς πλουσίους ἐκεῖνοι ποὺ δὲν τοποθετοῦν τίποτε ἐπάνω ἀπὸ τὰ χρήματα, ἐκεῖνοι ποὺ, ὅταν αὐτὰ μένουν στὴν κατοχὴ τους τρέμουν μὴ τοὺς χαθοῦν, καὶ ὅταν ἐξοδεύωνται πονοῦν, ἀκόμη καὶ ἂν τὰ ἐξοδεύουν κατὰ σωστὸ τρόπο γιὰ τὸ σῶμα. Τόσο μάλιστα παράλογα εἶναι ἐρωτευμένοι μὲ αὐτὰ, ὥστε θὰ ἐπροτιμοῦσαν μᾶλλον νὰ τὰ κατέχουν παντοτινὰ κλειδωμένα χωρὶς νὰ ὠφελοῦνται καθόλου ἀπὸ ἐκεῖνα παρὰ βγάζοντάς τα ἀπὸ τὰ ταμεῖα νὰ κερδίζουν μὲ τόκο ὅσα εἶναι νόμιμα. Ἐπειτα κατατρώγονται ἀπὸ τὴ μέριμνα γιὰ τὸ ὅτι φοβοῦνται μήπως ἡ δαπάνη τῶν χρημάτων τοὺς ἀποβῆ ματαίαια, ἀφοῦ δὲν μποροῦν νὰ ἔχουν πεποίθησι γιὰ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν κόπων τους, ἐπειδὴ δὲν ἐξαρτοῦν τὶς ἐλπίδες τους ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Θεοῦ, ἐνὸς πράγματος μονίμου καὶ βεβαίου, ἀλλὰ σὲ ὅλες τους τὶς ἐνέργειες ἀναθέτουν τὰ πάντα στοὺς ἑαυτοὺς των καὶ στοὺς λογισμοὺς των, «ποὺ εἶναι δειλοὶ καὶ ἐπισφαλεῖς», λέγει ὁ Σολομών¹⁷.

23 Σ' ἐκείνους ὅμως, ποὺ μισοῦν κάθε εἶδους τρυφή καὶ περιφρονοῦν ὅλα τὰ βλεπόμενα, σὲ ὅσα κοπιάζουν γιὰ τοὺς ἑαυτοὺς των καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους χρησιμοποιοῦν ὁδηγὸ τὸ λύχνον τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ καὶ πράττουν τὰ πάντα μὲ τὴν ἐλπίδα σ' αὐτὸν ὅτι θὰ πραγματοποιηθῆ ἐκεῖνο ποὺ εἶναι πρὸς τὸ συμφέρον τους, ποιά ἀνάγκη ὑπάρχει γιὰ μέριμνα; Καὶ

ρι ὧν ὡς ἤδη κατωρθωμένων γινώσκουσιν; Οὐ γάρ τὸ ταῖς σπουδαῖς ἀκόλουθον τέλος ἐκ παντὸς τρόπου ζητοῦντες, ἀλλ' ὅπερ ἂν συνενέγκοι, οὔτε μέλλοντες μεριμνῶσι, μάλα σαφῶς εἰδότες ὅτι τεύξονται τῶν εὐχῶν, καὶ στέργουσιν ἀπαντήσῃ τὸ πάντων λυσιτελέστατον καὶ ὅπερ ἠῤῥξαντο, τοῦτ' αὐτὸ πιστεύοντες εἶναι. Καὶ ὅλως καθάπερ ὁδοιπόροις, ἐπειδὰν ἀγωγοῦ τύχωσιν, ἠγεῖσθαι καλῶς αὐτοῖς οἷ δεῖ βαδίζειν ἐπισταμένου, πλάνης οὐδεὶς ἂν γένοιτο φόβος, οὐδ' ἔστι περὶ τοῦ καταλύματος αὐτοῖς φροντίς οὐδεμία, τὸν ἴσον τρόπον καὶ αὐτοὶ τῷ πάντα μὲν εἰδότες¹³ πάντα δὲ δυναμένῳ τῶν περὶ αὐτοῦ φροντίδων ἐκστάντες καὶ τοῦτον βίου καὶ τῆς περὶ τοῦτον σπουδῆς προστησάμενοι μόνον, μερίμνης αὐτοὶ καθαρὰν ἔχουσι τὴν ψυχὴν· ἵνα τοῦ ὡς ἀληθῶς ἀγαθοῦ μόνου ποιούμενοι λόγον τὰ τοῦ Κυρίου μεριμνῶσιν, ὥσθ' ὑπὲρ μόνων τῶν ἐκείνῳ δοκούντων, ἂν τι δέη, φοβηθῆναι καὶ ἀνιαθῆναι¹⁴ καὶ ὀτιοῦν τοιοῦτον παθεῖν. Ἐνταῦθα γὰρ οὐχ ἑαυτοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις λυσιτελεῖς καθεστᾶσιν· ὑπὲρ ὧν δακρῶουσιν·¹⁵ ὃ καὶ θαυμάσαι τις ἂν τῆς τοῦ Θεοῦ χρηστότητος, εἰ νόσον μὲν οὐδεὶς ἂν φύγοι τὸ φάρμακον ἄλλου πίνοντος, εὐθύνης δὲ λύοιτ' ἂν ἀλγούντων ἑτέρων.

24 Ὁ μὲν οὖν ἀνιᾶ τοὺς ἐν Χριστῷ ζῆν βουλομένους, φανερόν ἐκ τῶν εἰρημένων· πῶς δὲ καὶ τίσι χρωμένους τοῖς λογισμοῖς, προσθεῖναι λοιπόν. Οὐ γάρ¹⁶ τῶν αὐτῶν ἕνεκα πάντες περὶ τῆς ἀμαρτίας ἀλγοῦσιν, ἀλλὰ τοὺς μὲν δακρῶειν ἀλαζονεία τὸ πείθον, ὅτι τῶν μεγίστων σφᾶς αὐτοὺς ἀξιοῦντες παρὰ τὰς ἐλπίδας πράττουσι, τοῖς δὲ ἀνιαρόν ἢ τῶν ἄθλων οἶμαι ζημία, τοῖς πλείοσι δὲ ὁ τῆς εὐθύνης φόβος, τοῖς δὲ γε πάντων ἀρίστοις ὁ περὶ τὸν νο-

13. πάντα μὲν εἰδότες παραλ. G

14. καὶ ἀνιαθῆναι παραλ. G

15. ὑπὲρ ὧν δακρῶουσιν παραλ. G

16. γάρ παραλ. G

γιατί θὰ χάσουν τὸν ὕπνο τους, γιὰ πράγματα ποὺ γνωρίζουν ὅτι ἔχουν ἤδη ἐπιτευχθῆ; Δὲν ζητοῦν μὲ κάθε τρόπο τὸ ἀποτέλεσμα ποὺ ἀντιστοιχεῖ στὶς προσπάθειές τους, ἀλλ' ἐκεῖνο ποὺ συμφέρει, οὔτε μεριμνοῦν μὲ ἐπιμονή, ἀφοῦ γνωρίζουν πολὺ καθαρά ὅτι θὰ ἐπιτύχουν τὰ ζητούμενα, καὶ ἐφ' ὅσον ἀγαποῦν θὰ τοὺς πραγματοποιηθῆ τὸ ὠφελιμώτερο, ποὺ πιστεύουν ὅτι εἶναι ἀκριβῶς αὐτὸ ποὺ εὐχήθησαν. Γενικά, ὅπως οἱ ὁδοιπόροι, οἱ ὁποῖοι ἔχουν εὖρει ὁδηγὸ ποὺ γνωρίζει νὰ τοὺς καθοδηγήσῃ καλὰ ποῦ πρέπει νὰ βαδίζουν, κανένα φόβο γιὰ περιπλάνησι δὲν ἔχουν καὶ οὔτε ἔχουν καμμία ἀνησυχία γιὰ τὸ κατάλυμα, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ αὐτοὶ ἐδῶ ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ τὶς φροντίδες γιὰ τὸν ἑαυτό τους καταφεύγουν πρὸς αὐτὸν ποὺ γνωρίζει τὰ πάντα καὶ μπορεῖ τὰ πάντα, καὶ αὐτὸν μόνον καθιστοῦν καθοδηγητὴ γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τῆς προσπάθειάς γι' αὐτήν, καὶ ἔχουν καθαρά τὴν ψυχὴ ἀπὸ μέριμνα· ἔτσι ὑπολογίζοντας μόνον τὸ ἀληθῶς ἀγαθὸ μεριμνοῦν γιὰ ὅσα ἀνήκουν στὸν Κύριον, ὥστε, ἂν χρειασθῆ, νὰ φοβηθοῦν καὶ νὰ λυπηθοῦν καὶ νὰ πάθουν ὅ,τιδήποτε ἄλλο παρόμοιο, μόνον ἂν εἶναι ἀρεστὸ σ' ἐκεῖνον. Διότι τότε ὄχι μόνον στοὺς ἑαυτοὺς των ἀλλὰ καὶ στοὺς ἄλλους γίνονται ἐπωφελεῖς μὲ τὰ δάκρυά τους. Θὰ ἤμποροῦσε λοιπὸν νὰ θαυμάσῃ κανεὶς γιὰ τὴ χρηστότητα τοῦ Θεοῦ, ποὺ κανεὶς δὲ μπορεῖ ν' ἀπαλλαγῆ ἀπὸ νόσο, ἂν πῖη ἄλλος τὸ φάρμακο, ἀπὸ τὴν ἐνοχὴ ὅμως ἀπαλλάσσεται, ἂν πονοῦν ἄλλοι.

24 Εἶναι βέβαια φανερὸ ἀπὸ ὅσα ἐλέχθησαν τί εἶναι ἐκεῖνο ποὺ λυπεῖ αὐτοὺς ποὺ θέλουν νὰ ζοῦν ἐν Χριστῷ· ὑπολείπεται νὰ προσθέσωμε πῶς καὶ μὲ ποιούς λογισμοὺς ἐπιτυγχάνεται τοῦτο. Πραγματικὰ δὲν ἀλγοῦν ὅλοι ἀπὸ τὴν ἴδια σκοπιὰ γιὰ τὴν ἁμαρτία· ἄλλους τοὺς πείθει νὰ δακρῦζουν ἢ ἀλαζονεῖα, διότι, ἐνῶ ἔχουν μεγάλη ἰδέα γιὰ τὸν ἑαυτό τους, βλέπουν νὰ διαψεύδωνται οἱ ἐλπίδες τους, σ' ἄλλους, νομίζω, λυπηρὸ εἶναι ἢ ἀπώλεια τῶν βραβείων, στοὺς περισσοτέρους λυπηρὸ εἶναι ὁ φόβος τῆς εὐθύνης, ἐνῶ στοὺς ἀρίστους

μοθέτην ἔρως ἀφόρητον ἐργάζεται τὸ παρανομεῖν. Καθάπερ γὰρ τῶν κατορθούντων τὴν ἀρίστην ἔχουσι τάξιν, οἷς οὔτε φόβος κακῶν, οὔτε μισθῶν ἐλπίδες, ἀλλ' ὁ τοῦ Θεοῦ μόνον ἔρως τοὺς περὶ ἀρετῆς εἰργάσατο πόνους, οὕτω τῶν ἀμαρτανόντων καὶ διὰ τοῦτο κοπτομένων, οἷς τὸ πένθος τὸ περὶ τὸν Θεὸν ἐξέκαυσε φίλτρον οἱ βέλτιστοι τῶν ἄλλων εἰσίν. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ αὐτοὶ¹⁷ ἑαυτοῖς τὸ πάθος ἐργάζονται καὶ παρ' ἑαυτῶν ἐπὶ τὸ πενθεῖν ἔρχονται καὶ ὅτι σφᾶς αὐτοὺς φιλοῦσι δακρύνουσι, τούτους δὲ ὁ κινῶν αὐτός ἐστιν ὁ Θεός· ὅθεν ἐπεὶ τῷ κινουῦντι τὴν φορὰν ἀνάγκη συμβαίνειν, τοσοῦτω τῆς λύπης ἐκείνη ταύτης βελτίων, ὅσω τῶν κινούντων τὸ μέσον, καθάπερ καὶ βέλει δρόμος ἀριστος καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν ἀτέχνως ἀπὸ χειρῶν μάλιστα τοξεύειν ἐπισταμένων.

25 Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἔφ' οἷς δεῖ μόνον ἀνιᾶσθαι καὶ ὅπως, ἀλλὰ καὶ ὅσον, εἰδέναι χρῆ (καὶ γὰρ ἔστι μὲν ἕλαττον ἢ τοῖς ἡμαρτημένοις ἐστὶ προσῆκον ἀλγεῖν, ἐστὶ δὲ τῷ πάθει μᾶλλον τοῦ δέοντος συγχωρεῖν), οἱ μετὰ τούτων πενθοῦντες τῶν λογισμῶν τὸ μέτρον τῶν δακρῶν εἴσονται. Καθάπερ γὰρ ἐν πληγῇ σώματος, ἕως μὲν ἔτι νοσεῖ τὸ μέλος, τῆς ἐκτριβείσης σαρκὸς ἀντσεινεγκεῖν δύναται ἂν ἢ τὸ παράπαν οὐδέν, ἢ τοῦ φυσικοῦ καὶ τεταγμένου μείζω τὸν ὄγκον, ἐπειδὴν δὲ ἡ φύσις ἑαυτῆς γένηται καὶ νόσου καθαρὰ, χωρεῖ πρὸς τὴν συμμετρίαν εὐθύς, εἶτα δὲ καὶ τῶν ἐκκληφθέντων οὐδὲν πλέον ἀναδοῦσα παύεται, τὸν ἴσον τρόπον καὶ πρὸς τῶν τῆς ψυχῆς ἀρρωστημάτων ἂν ἔχοι.

26 Τῆς γὰρ ἐπὶ τοῖς ἀμαρτήμασι λύπης καὶ κακοπαθείας καὶ δακρῶν καὶ τῶν τοιούτων ἀπάντων ἐκεῖνο ζητούντων, τὴν ἀμαρτίαν ἐξελεῖν, ἀποκαταστήσαι δὲ τῶν τῆς ψυχῆς καλῶν ὅσον ἀπενήνεκται, ἢ τῶν θείων ἐρώτων προιοῦσα λύπη μόνη τῶν ἄλλων ὑγιῆς οὔσα, μόνη μὲν σὺν λόγῳ χωρεῖ, μόνη δὲ τῶν ἄλλων τὸ μέτρον ἐπίσταται. Εἰ γὰρ προσέκοψαν, ἀλλ' οὐχ ἑτέραν ἦλθον

ὄλων καθιστᾶ ἀφόρητη τὴν παρανομία ὃ ἔρως πρὸς τὸ νομοθέτη. Ὅπως στοὺς ἀρίστους τὴν καλυτέρα τάξι διατηροῦν ἐκεῖνοι τῶν ὁποίων τοὺς κόπους γιὰ τὴν ἀρετὴ δὲν προκαλεῖ οὔτε ὃ φόβος τῶν κακῶν οὔτε οἱ ἐλπίδες τῶν ἀνταμοιβῶν, ἀλλὰ μόνο ὃ ἔρως τοῦ Θεοῦ, ἔτσι καὶ ὅσοι ἀπὸ τοὺς ἀμαρτωλοὺς καὶ λυπημένους γι' αὐτὸ ἀπέκτησαν τὸ πένθος ἀπὸ τὴν ἀγάπη τους πρὸς τὸ Θεό, εἶναι οἱ καλύτεροι τῶν ἄλλων. Διότι ἐκεῖνοι δημιουργοῦν οἱ ἴδιοι τὸ πάθος τους καὶ ἔρχονται μόνοι τους πρὸς τὸ πένθος καὶ ἐπειδὴ ἀγαποῦν ἑαυτούς, δακρῦζουν, ἐνῶ κινητῆρ αὐτῶν ἐδῶ εἶναι ὃ Θεός. Γι' αὐτό, ἀφοῦ εἶναι ἀνάγκη ἢ κίνησις νὰ συμφωνῇ μὲ τὸν κινουῦντα, τόσο ἀνώτερη εἶναι ἐκείνη ἀπὸ αὐτὴν τὴ λύπη, ὅση εἶναι ἢ ἀπόστασις μεταξὺ τῶν κινούντων, ὅπως ὃ καλύτερος δρόμος ἐνὸς βέλους πρὸς τὸ στόχο δίδεται ἀκριβῶς ἀπὸ χέρια ποὺ γνωρίζουν πολὺ καλὰ τὴν τέχνη τῆς τοξοβολίας.

25 Ἐπειδὴ δὲ δὲν πρέπει νὰ γνωρίζωμε μόνο γιὰ ποιά πράγματα καὶ πῶς πρέπει νὰ λυπούμαστε, ἀλλὰ καὶ πόσο (διότι μερικὲς φορές μπορεῖ νὰ ἀλγῇ κανεὶς ὀλιγώτερο ἀπὸ ὅσο ἀρμόζει στὰ ἀμαρτήματα καὶ μερικὲς μπορεῖ νὰ ἀφήνεται στὸν πόνο περισσότερο ἀπὸ τὸ μέτρο), αὐτοὶ ποὺ πενθοῦν μὲ τέτοιο λογισμό θὰ γνωρίσουν τὸ μέτρο τῶν δακρῦων. Σὲ πληγὴ σωματικὴ, ὅσον καιρὸ νοσεῖ τὸ μέλος, δὲν μπορεῖ καθόλου ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν κατεστραμμένη σάρκα ἢ προσθέτῃ μεγαλύτερο ὄγκο ἀπὸ τὸ φυσικὸ καὶ κανονικὸ, ὅταν δὲ ἢ φύσις ἀναλάβῃ τὶς δυνάμεις τῆς καὶ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴ νόσο, ἀμέσως προχωρεῖ στὴ συμμετρικὴ ἀνανέωσι, καί, ἀφοῦ ξαναδώσῃ τὰ ἀποριφθέντα καὶ τίποτε περισσότερο, σταματᾶ τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὰ ἀρρωστήματα τῆς ψυχῆς.

26 Ἀφοῦ ἡ λύπη γιὰ τὰ ἀμαρτήματα καὶ ἡ κακοπάθεια, τὰ δάκρυα καὶ ὅλα τὰ παρόμοια ζητοῦν τοῦτο, νὰ ἀποβάλουν τὴν ἀμαρτία καὶ νὰ ἀποκαταστήσουν ὅσα καλὰ τῆς ψυχῆς ἐξέπεσαν, ἡ λύπη ποὺ προέρχεται ἀπὸ τοὺς θείους ἔρωτες, ἡ μοναδικὴ ὑγιῆς ἀπὸ ὅλες τὶς ἄλλες, μόνη συμβαδίζει μὲ τὴ λογικὴ, μόνη ἀπὸ ὅλες γνωρίζει τὸ μέτρο. Διότι, καὶ ἂν ἐπρό-

οὐδ' ἤμειψαν τὴν ὁρμήν, οὐδ' ἠγγόησαν τοὺς ὄρους¹⁸ καὶ ὅποι
 χρῆ καταλύειν, οἷς¹⁹ τὸ τοῦ Θεοῦ φίλτρον ἐνέμεινε. Τοῦτο γὰρ
 ἐστὶ πρὸς τὸν Θεὸν ὀρθῶς βαδίζειν τὸ σὺν ἀγάπῃ βαδίζειν, ἢ
 τῶν ἀμώμων ἐστὶν ὁδός, ὃ μελωδὸς εἶπεν, οἱ «ἐν ὅλῃ γάρ, φησί,
 καρδία ἐκζητήσουσιν αὐτόν»), τὴν ἐπιτεταγμένην ἐπιθυμίαν διὰ
 τούτου δηλῶν. Οὗτοι γὰρ οἱ πορευόμενοι ἐν νόμῳ Κυρίου, οἱ σὺν
 ἀγάπῃ ζῶντες, ἧς²⁰ ὁ πᾶς ἐξήρηται νόμος, ἀλλ' ὥστε τὴν ἁμαρ-
 τίαν εὐθὺς ἄπασαν ἀποδύειν, ἢ μόνη σκοτοῖ τὸν τῆς ψυχῆς ὀ-
 φθαλμόν, οὐδὲν ἐμποδῶν αὐτοῖς, κἂν ταῖς ἐπιθυμίαις πρὸς τὸν
 ὀρθὸν λόγον ὄρᾶν, καὶ ὅσον δεῖ πενθεῖν εἰδέναι σαφῶς.

27 Ἐπεὶ γὰρ τῆς ἀρετῆς ὄρος τῆς ἀνθρωπίνης, ἣ πρόσθεν ἔφην,
 Θεῷ κοινωνῆσαι γνώμης, κακίας δὲ τοῦναντίον, καὶ τοῦτο μὲν
 ἐστὶ τοῦ σκοποῦ τυγχάνειν τὸν ἄνθρωπον, ἐκεῖνο δὲ ἁμαρτάνειν,
 οἱ μὲν μισθοῦ φιλοσοφοῦσιν, οὔτε κατορθοῦντες αὐτὴν αὐτῆς
 ἔνεκα φιλοῦσι τὴν ἀρετὴν, οὔτε πταίσαντες αὐτὴν διὰ τὸν αὐτῆς
 λόγον ὀδύρονται τὴν κακίαν, ἀλλὰ τοῦτο μὲν ὃ τῶν ἀθλῶν ἔρως
 αὐτοὺς ἐποίησεν, ἐκεῖνο δὲ ἢ ζημία· ὅθεν τὴν οὐσίαν αὐτὴν ὡς
 εἰπεῖν τῆς ἁμαρτίας ἤκιστα μισοῦντες οὐ φεύγουσι καθαρῶς ἔν-
 γε τῷ διακειμένῳ τῆς γνώμης, κἂν τῆς ἐνεργείας τύχῳσι πεπαν-
 μένοι. Καθάπερ γὰρ τὸν τοὺς πονηροὺς τῶν ἀνθρώπων μισοῦν-
 τα διὰ τὸν τρόπον οὐκ ἔστι προσειπεῖν μισᾶνθρωπον, ὡς καὶ τὸ
 πρὸς τὴν ἁμαρτίαν δυσχερῶς ἔχειν οὐχ ὅτι τοῖς τοῦ Θεοῦ πολε-
 μεῖ νόμοις, ἀλλ' ὅτι ζημίαν ἔχει τοῖς τολμῶσι, τὴν ζημίαν ἐστὶ
 φευγόντων ἀληθῶς, οὐκ αὐτὴν ἀποστρεφομένων τὴν πονηρίαν.
 Οἱ καὶ δῆλοι πάντως εἰσὶν οὐκ ἂν φευξόμενοι τὴν κακίαν εἰ χω-
 ρὶς κινδύνων ἁμαρτάνειν ἐξῆν· οὐς δὲ πρὸς τὴν φιλοσοφίαν τὸ

18. ὄλους G

29. εἰ G

20. οἷς G

κοψαν αὐτοὶ ποὺ διατήρησαν τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, πάντως δὲν ἐπῆραν ἄλλο δρόμο οὔτε ἄλλαξαν τὴν ὁρμὴ οὔτε ἀγνόησαν τὰ ὅρια καὶ ποῦ πρέπει νὰ καταλύσουν. Πραγματικὰ πορεία πρὸς τὸ Θεὸ σημαίνει πορεία μὲ τὴν ἀγάπη, ποὺ εἶναι ὁδὸς τῶν ἀψόγων εἶπε ὁ μελωδός, οἱ ὅποιοι «θὰ τὸν ἀναζητήσουν μὲ ὅλη τὴν καρδιά»¹⁸, δηλώνοντας μὲ αὐτὸ τὴ διατεταγμένη ἐπιθυμία. Αὐτοὶ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ πορεύονται μὲ τὸ νόμο τοῦ Κυρίου, ποὺ ζοῦν μὲ ἀγάπη, ἀπὸ τὴν ὁποία ἐξαρτᾶται ὁ νόμος, καὶ δὲν ὑπάρχει γι' αὐτοὺς κανένα ἐμπόδιο νὰ ἀποβάλουν ἀμέσως ὅλη τὴν ἁμαρτία, καὶ μέσα στὶς ἐπιθυμίες νὰ βλέπουν πρὸς τὸν ὀρθὸ λόγο καὶ νὰ γνωρίζουν σαφῶς πόσο πρέπει νὰ πενθοῦν.

27 Ἐπειδὴ δηλαδὴ στόχος τῆς ἀνθρωπίνης ἀρετῆς, ὅπως εἶπα προηγουμένως, εἶναι νὰ κοινωνήσῃ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴ γνώμη, τῆς δὲ κακίας τὸ ἀντίθετο, καὶ τὸ μὲν πρῶτο σημαίνει ἐπιτυχία τοῦ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου, τὸ δὲ δεύτερο ἀποτυχία, ὅσοι ζοῦν φιλοσοφημένα γιὰ τὸ μισθό, ὅταν ἀποκτοῦν τὴν ἀρετὴ, δὲν τὴν ἀγαποῦν γιὰ χάρι τοῦ ἑαυτοῦ της, καὶ ὅταν πέσουν σὲ παράπτωμα, δὲν ὀδύρονται τὴν κακία γιὰ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό της, ἀλλὰ τὸ πρῶτο τοὺς τὸ ἐπραγματοποίησε ὁ ἔρως τῶν βραβείων, τὸ δεύτερο ἢ ἀπώλεια τους. Γι' αὐτό, ἐπειδὴ θὰ ἐλέγαμε ὅτι ἐλάχιστα μισοῦν τὴν οὐσία τῆς ἁμαρτίας τὴν ἴδια, δὲν τὴν ἀποφεύγουν ὀλοχερῶς, τουλάχιστο κατὰ τὴ διάθεσι τῆς γνώμης, ἔστω καὶ ἂν ἔτυχε νὰ ἔχουν παύσει νὰ τὴν διαπράττουν ἐνεργῶς. Διότι, ὅπως ἐκεῖνον ὁ ὅποῖος μισεῖ τοὺς πονηροὺς ἀνθρώπους γιὰ τὸν τρόπο τους δὲν μπορούμε νὰ τὸν χαρακτηρίσωμε μισάνθρωπο, ἔτσι καὶ ἡ ἀγανάκτησις γιὰ τὴν ἁμαρτία, ὄχι διότι πολεμεῖ τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ ἀλλὰ διότι φέρει ζημία στοὺς τολμητάς της, εἶναι γνώρισμα ἀληθινὰ ἐκείνων ποὺ ἀποφεύγουν τὴ ζημία, ὄχι αὐτῶν ποὺ ἀποστρέφονται τὴν πονηρία. Αὐτοὶ εἶναι ὅπωςδὴποτε φανερό ὅτι δὲν θὰ ἀποφύγουν τὴν κακία, ἐὰν ἐπιτρεπτόταν ν' ἁμαρτάνουν χωρὶς κινδύνους. Ἐκεῖνοι δὲ τοὺς ὁποίους ὠδήγησε πρὸς τὴ φιλοσοφία τὸ φίλ-

τοῦ Θεοῦ φίλτρον ἀνέστησεν, καὶ τιμῶσι τὸν νόμον, ὅτι τὸν νομοθέτην στέργουσιν, ἐπειδὴ τῷ Θεῷ προσκεκροκότες ἑαυτῶν καταγνῶσιν, αὐτὴν τὴν ἁμαρτίαν ἑαυτοῖς μέμφονται καὶ δακρῦουσι, οὐχ ὅτι τῶν ἐπ' ἀρετῇ μισθῶν ἐψεύσθησαν, ἀλλ' ὅτι μὴ τῷ Θεῷ τῇ γνώμῃ συνέβησαν.

28 Ὅθεν ἐκεῖνοι μὲν καὶ μετεγνωκότες ἐφ' οἷς ἤμαρτον, κακίας οὐ παντελῶς καθαρὰν ἔχουσι τὴν ψυχὴν, καὶ διὰ ταῦτα ταλαιπωρίας τινὸς καὶ δακρῦων καὶ πόνων ὑπὲρ τῶν ἡμαρτημένων δεῖσαν παρὰ τοῖς ὑγιαίνουσι τὸ μέτρον ζητήσουσι· οὗτοι δὲ τὴν νόσον ἄπασαν ἐκβαλόντες ἑαυτοῖς ἀρκέσουσι· διττῆς γὰρ οὔσης τῆς ἁμαρτίας ἀμφοτέρας φεύγουσι τὰς μερίδας, τῆς τε γὰρ ἐνεργείας αὐτῆς ἐπαύσαντο μεταμεληθέντες, καὶ πάθος πονηρὸν καὶ διάθεσις ἠτισοῦν οὐκ ἐνέμεινε, τοῦ πρὸς τὰγαθὸν καὶ τὸν Θεὸν ταῖς ψυχαῖς ἐντακέντος αὐτοῖς πάθους μὴ συγχωροῦντος.

29 Καὶ περὶ μὲν τῆς λύπης τοσαῦτα· χαίρειν δὲ συμβαίνει μὲν παρόντων ἡμῖν ἃ φιλοῦμεν, συμβαίνει δὲ ἐλπίζομένων. Καὶ γὰρ τῇ ἐλπίδι χαίρομεν, Παῦλος εἶπεν, ὡς ἂν τῆς ἀγάπης τῇ χαρᾷ περὶ τὰ αὐτὰ συνεστῶσης· καὶ δὴ χαίρομεν ἡμῖν αὐτοῖς καθόσον φιλοῦμεν, καὶ ἄλλοις ἡμῶν αὐτῶν χάριν. Εἰσὶ δὲ οἱ καὶ δι' ἑαυτοῦς ἡδεῖς εἰσιν, ἐπειδὴ αὐτοὶ τε ἀγαθοὶ ὥσι τοὺς τρόπους καὶ εὐγνωμόνων τύχῃσι τῶν ἐπιτηδείων. Ὁ τοίνυν σπουδαῖος, φιλητὸν μόνον ἐπιστάμενος τὰγαθόν, δι' ἐκεῖνο μὲν ἑαυτῷ χαίρει, δι' ἐκεῖνο δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις, τοῦτο μὲν εἰ τοὺς τρόπους εἰκάσει, τοῦτο δὲ εἰ πρὸς τὰγαθὸν βοηθοῦσι. Καὶ ἄλλως δὲ τούτων χωρὶς τοῖς ἀλλοτριῶν ἀγαθοῖς ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος χαίρει, καὶ τῶν εὐχῶν αὐτῷ καὶ τῆς ἐπιθυμίας καὶ τοῦτο πέρας, εἴ τις εὖ πράττει.

30 Καὶ τοῦτό ἐστιν ὁ ἐλευθεριώτατος τῆς ἡδονῆς τρόπος, ὅταν κοι-

τρο τοῦ Θεοῦ καὶ τιμοῦν τὸ νόμο διότι ἀγαποῦν τὸ νομοθέτη, ὅταν προσβάλουν τὸ Θεὸ ἐπικρίνουν τοὺς ἑαυτοῦς των, μέμφονται τοὺς ἑαυτοῦς των γιὰ τὴν ἴδια τὴν ἁμαρτία, καὶ δακρύζουν, ὄχι διότι διεψεύσθησαν οἱ ἐλπίδες τους γιὰ τὴν ἀνταμοιβή, ἀλλὰ διότι δὲν προσαρμόσθησαν μὲ τὸ Θεὸ κατὰ τὴ γνώμη.

28 Ἐπομένως ἐκεῖνοι, καὶ ὅταν μετανοήσουν γιὰ τὶς ἁμαρτίες τους, δὲν ἔχουν ἐντελῶς καθαρὴ τὴν ψυχὴ τους ἀπὸ κακία, καὶ γι' αὐτὸ θὰ χρειασθῆ νὰ παραδοθοῦν σὲ ταλαιπωρία καὶ δάκρυα καὶ κόπους γιὰ τὰ ἁμαρτήματα σὲ μεγαλύτερο μέτρο ἀπὸ τοὺς ὑγιεῖς· αὐτοὶ ὅμως, ἀφοῦ ἐκβάλουν ὅλη τὴ νόσο, θὰ εἶναι ἐπαρκεῖς γιὰ τὸν ἑαυτό τους. Οἱ τελευταῖοι, ἀφοῦ ἡ ἁμαρτία εἶναι διττὴ, ἀποφεύγουν καὶ τὰ δύο εἶδη· διότι καὶ ἀπὸ τὴν διάπραξί της ἐσταμάτησαν μὲ τὴ μετάνοια καὶ δὲν ἔμεινε σ' αὐτοὺς πονηρὸ πάθος ἢ διάθεσις γι' αὐτό, ἐπειδὴ δὲν ἀφήνει γι' αὐτὰ χῶρο ὁ πόθος ποὺ λειώνει στίς ψυχές τους γιὰ τὸ ἀγαθὸ καὶ τὸ Θεό.

29 Ἀρκετὰ εἶναι αὐτὰ γιὰ τὴ λύπη. Ὡς πρὸς τὴ χαρὰ τώρα, συμβαίνει νὰ χαιρώμαστε, ὅταν μᾶς εἶναι παρόντα ὅσα ἀγαποῦμε, ἀλλὰ καὶ ὅταν τὰ ἐλπίζουμε. Διότι χαιρόμαστε μὲ τὴν ἐλπίδα εἶπε ὁ Παῦλος ¹⁹, σὰν νὰ συμβαδίζη πλήρως ἡ ἀγάπη μὲ τὴ χαρὰ. Καὶ μάλιστα χαιρόμαστε μὲ τοὺς ἑαυτοῦς μας ποὺ ἀγαποῦμε ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους γιὰ χάρι μας. Ὑπάρχουν δὲ καὶ μερικοὶ ποὺ εἶναι εὐχαριστημένοι μέσα τους ἐπειδὴ καὶ οἱ ἴδιοι εἶναι ἀγαθοὶ στοὺς τρόπους καὶ καλοπροαιρέτους φίλους ἔχουν. Ὁ ζηλωτὴς λοιπόν, ἀναγνωρίζοντας ὡς μόνο ἀγαπητὸ τὸ ἀγαθὸ γιὰ ἐκεῖνο χαίρεται ὁ ἴδιος καθ' ἑαυτόν, ἀλλὰ ἐπίσης γιὰ ἐκεῖνο χαίρεται καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους, ὅταν αὐτοὶ ἀφ' ἑνὸς μὲν ὁμοιάζουν στοὺς τρόπους, ἀφ' ἑτέρου δὲ βοηθοῦν πρὸς τὸ ἀγαθόν. Καὶ χωρὶς αὐτὰ ἄλλωστε ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος χαίρεται μὲ τὰ ξένα ἀγαθὰ, καὶ στόχος τῶν εὐχῶν του καὶ τῆς ἐπιθυμίας του εἶναι καὶ τοῦτο, τὸ νὰ εὐτυχῆ κανεῖς.

30 Καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ ἐλευθεριώτατος τρόπος τῆς ἡδονῆς, ὅταν

νήν ποιῆται τὴν τῆς ψυχῆς ἡδονήν, καὶ οὐχ ἑαυτὸν μόνον καὶ τὰ ἑαυτοῦ θέλη, οὐδὲ φιλοτιμῆται τοῖς αὐτοῦ μόνον, οὐδ' ἀγαπᾷ κερδαίνων, ἀλλ' ἠγῆται στεφανοῦσθαι, νικῶντων ἑτέρων. Ἐν τούτῳ γὰρ τὴν φύσιν ὁ ἄνθρωπος ὑπερβαίνει καὶ Θεῷ ἔοικεν, ὃς κοινόν ἐστι ἀγαθόν. Ἄλλως τε τοῦτον τὸν²¹ τρόπον δῆλος γίνεται δι' ἑαυτὸ φιλῶν τ' ἀγαθόν καὶ οὐ διὰ τὴν αὐτοῦ χρείαν, ὅταν καὶ παρ' ἄλλοις ὄρων οὐδὲν ἦττον ἡδῆται· καὶ ἄλλου μὲν ἄλλο τι καρπός, τῶν δὲ ἀγαθῶν ἀνδρῶν τὸ τ' ἀγαθὸν βούλεσθαι πᾶσι καὶ χαίρειν εὐδοκιμούντων, καὶ τοῦτο σημεῖον ἂν τις θεῖτο τοῦ τελείως εἶναι χρηστούς, καθάπερ ἡ φορὰ τοῦ προενεγκόντος φυτοῦ δῆλην καθίστησι τὴν ἀκμὴν. Οὔτε γὰρ ἂν ἡ φύσις ἐκεῖνο μὴ πρότερον ἐφ' ἑαυτοῦ τελειωθὲν ἐπὶ τῶν ὁμοίων ἐνέγκοι τόκων, οὔτε τῶν ἀνθρώπων οὐδεὶς ἄλλοις ἂν εἴη χρηστός, μὴ τοῦτ' αὐτὸς²² πρότερον γενόμενος ἑαυτῷ. Ἐαυτῷ μὲν γὰρ πρὸ τῶν ἄλλων σύνεστιν, ἑαυτῷ δὲ συνήθης ἐστί, καὶ πρὸ πάντων ἑαυτῷ χρῆται, καὶ τὰ χρηστὰ βούλεται καὶ εὐχεται.

31 Τί οὖν κωλύει πρότερον ἑαυτὸν ὠφελεῖν, εἴπερ ὁ μὲν τοῖς ἀγαθοῖς χαίρει, ἡ δὲ φύσις εἰς ἑαυτόν, πρότερον αὐτὸν ἐπιστρέφει καὶ τὴν αὐτοῦ πρόνοιαν καθάπερ καὶ τῶν ὄντων ἕκαστον; Ἐαυτῷ μὲν γὰρ ὅλως ἐστίν, ἑαυτῷ δὲ πρῶτως ἀγαθόν ἐστι, καὶ τοῦ αὐτὸ ἕκαστον εἶναι, πρώτη καὶ κοινοτάτη πᾶσιν ἐπιθυμία.

32 Διὰ ταῦτα δῆλός ἐστιν, εἰ τῆς τῶν ἄλλων εὐδοκιμήσεως ἐρώη καὶ χαίροι τυχόντων, οὐκ αὐτὸς τῶν τοιούτων ἄμοιρος ὢν οὐδ' ἐλλιπῶς ἔχων· οὐδὲ γὰρ αὐτὸν ὑπερβάς καὶ τὴν αὐτοῦ χρείαν, ὢν αὐτὸς ἐδέησε, περὶ τῶν ἄλλων ἐφρόντιζε. Πῶς γὰρ ἂν ἐν ταῖς τῶν ἄλλων χερσὶν ἐπιθυμήσειεν ἰδεῖν, ὢν τὴν ἑαυτοῦ οἰ-

21. τὸν παραλ. G

22. αὐτὸ G

καθιστᾶ κοινή τὴν ἡδονὴ τῆς ψυχῆς καὶ δὲν θέλη μόνο τὰ ἰδικά του οὔτε ἀγωνίζεται μόνο γιὰ τὰ ἰδικά του οὔτε ἀγαπᾶ νὰ κερδίζη, ἀλλὰ νομίζει ὅτι στεφανώνεται ὁ ἴδιος, ὅταν νικοῦν ἄλλοι. Σ' αὐτὸ δὲ ὑπερβαίνει τὴ φύσι ὁ ἄνθρωπος καὶ ὁμοιάζει μὲ τὸ Θεὸ πού εἶναι κοινὸ ἀγαθό. Ἄλλωστε μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο φανερόνεται ὅτι ἀγαπᾶ τὸ ἀγαθὸ καθ' ἑαυτὸ καὶ ὄχι γιὰ τὴ χρησιμότητά του, ὅταν εὐχαριστῆται ἐξ ἴσου παρατηρώντας το καὶ σὲ ἄλλους. Τοῦ καθενὸς ὁ καρπὸς εἶναι διαφορετικὸς, τῶν ἀγαθῶν ὅμως ἀνδρῶν καρπὸς εἶναι νὰ θέλουν τὸ ἀγαθὸ γιὰ ὅλους καὶ νὰ χαίρωνται ὅταν εὐδοκίμοῦν οἱ ἄλλοι, καὶ αὐτὸ θὰ ἤμποροῦσε νὰ θεωρήσῃ κανεὶς σημεῖο τοῦ ὅτι εἶναι τελείως χρηστός, ὅπως τὸ προϊόν τοῦ παραγωγικοῦ φυτοῦ καθιστᾶ φανερὰ τὴν ἀκμὴ του. Διότι οὔτε ἡ φύσις θὰ ἤμποροῦσε νὰ φέρη τὸ δένδρο στὴν παραγωγή ὁμοίων προϊόντων, πρὶν τελειοποιηθῆ μόνο του, οὔτε κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους θὰ ἤμποροῦσε νὰ γίνῃ χρηστός στοὺς ἄλλους, ἂν δὲν γίνῃ πρῶτα στὸν ἑαυτὸ του. Πραγματικὰ πρὶν ἀπὸ ὅλα μὲ τὸν ἑαυτὸ του συνυπάρχει καὶ μὲ τὸν ἑαυτὸ του εἶναι φίλος, μὲ τὸν ἑαυτὸ του ἔχει νὰ κάμῃ πρὶν ἀπὸ ὅλα καὶ στὸν ἑαυτὸ του θέλει καὶ εὔχεται τὰ χρηστά.

31 Τί τὸν ἐμποδίζει λοιπὸν νὰ ὠφελῆ πρῶτα τὸν ἑαυτὸ του, ἂν αὐτὸς μὲν χαίρεται γιὰ τὰ ἀγαθὰ, ἡ δὲ φύσις τὸν στρέφῃ πρῶτα στὸν ἑαυτὸ του καὶ στὴν φροντίδα γιὰ τὸν ἑαυτὸ του, ὅπως καὶ κάθε ἄλλο ἀπὸ τὰ ὄντα; Διότι ὀλοκληρωτικὰ στὸν ἑαυτὸ του ἀνήκει, εἶναι κατὰ πρῶτο ἀγαθὸ στὸν ἑαυτὸ του, καὶ ἡ πρώτη καὶ καινοτάτη ἐπιθυμία εἶναι γιὰ τὸ καθένα νὰ εἶναι ἑαυτό.

32 Αὐτὰ δὲν σημαίνουν ὅτι, ὅποιος ἀγαπᾶ τὴν εὐδοκίμησι τῶν ἄλλων καὶ χαίρεται ὅταν τὴν κατακτήσουν αὐτὸς ὁ ἴδιος εἶναι ἄμετρος αὐτῶν τῶν ἀγαθῶν οὔτε ὅτι τὰ κατέχει ἑλλιπῶς· διότι δὲν θὰ ἐφρόντιζε ὑπὲρ τῶν ἄλλων γιὰ πράγματα πού στερεῖται ὁ ἴδιος ὑπερβαίνοντας τὸν ἑαυτὸ του καὶ τίς ἀνάγκες του. Πῶς θὰ ἐπιθυμοῦσε νὰ ἰδῆ στὰ χέρια τῶν ἄλλων πράγματα πού γνωρίζει ὅτι στερεῖται ἡ ἰδική του οἰκία;

κίαν ἔγνω κενήν; Εἰ δ' ἔνιοι τῶν πρὸς τὰγαθὸν καὶ τὴν ἀρετὴν φαύλως ἔχόντων, τῶν ἀρίστων περιτιθέντες ἑαυτοῖς προσηγορεῖον πρὸς ἀρετὴν ἀλείφουσι, καὶ ὧν αὐτοὶ παντελῶς ἠγνόησαν, ἄλλοις ἠγεῖσθαι ζητοῦσιν, ἀλλὰ φήμης τινὸς ἐφιέμενοι τυχεῖν αὐτοὶ καὶ δόξης ψευδοῦς, οὐ τῆς ἀρετῆς καὶ τὰγαθοῦ χάριν, ὡς τοὺς γε κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον τοῦτο ζητοῦντας ἀμήχανον τελείως εἶναι χρηστούς. Τοῦτο γάρ ἐστι φθόνου μὲν καὶ βασκαρίας ἀπάσης ἀπηλλαγμένων ἀνδρῶν, ἀγάπην δὲ πρὸς τὸ ὁμόφυλον εἰλικρινῆ καὶ τελείαν παρασχομένων, ὅπερ ἐστὶ τῆς ἐσχάτης ἐπιλαβέσθαι φιλοσοφίας.

33 Ἐνάγκη τοίνυν, οἷς μὲν ταύτης μέτεστι τῆς ἡδονῆς, τοὺς πάντων ἀρίστους εἶναι καὶ φιλοσοφωτάτους, τοῖς δὲ πάντων ἀρίστοις καὶ φιλοσοφωτάτοις καὶ ταύτης μετεῖναι τῆς ἡδονῆς. Ἐκόλουθον γάρ, τοῦ ἀγαθοῦ μετασχόντας τὴν τοῦ ἀγαθοῦ δεικνύουσαν φύσιν ἐν τῇ ψυχῇ, ἐκείνου δὲ τοῦ ἀγαθοῦ ἢ φύσις ἐκχεῖσθαι καὶ μεταδίδοσθαι. Καθάπερ γὰρ αὐτοῦ πάντα ἐφίεται, οὕτω καὶ αὐτὸ πέφυκε πρὸς πάντα χωρεῖν· οὐδὲ γὰρ ἂν πάντα αὐτοῦ τυγχάνειν ἐπεθύμουν, εἰ μὴ πᾶσιν ἑαυτὸ παρεῖχεν ἐκεῖνο· ματαίαν γὰρ εἶναι τὴν ἐπιθυμίαν οὕτω κοινοτάτην οὔσαν, πῶς εὐλογον; Ὅθεν καὶ τὸν ἀγαθὸν ἄνθρωπον ὥσπερ ἑαυτῷ, οὕτω καὶ πᾶσι παρέχειν ἑαυτόν, ὃ τῆς χρηστότητος ἀπαιτεῖ λόγος, καὶ ἀνιᾶσθαι καὶ ἠδεσθαι καὶ ὀτιοῦν πάσχειν τὴν ψυχὴν, πρὸς τὰ τῶν ἄλλων οὐδὲν ἤττον ἢ τὰ αὐτοῦ· καὶ ἄλλως δὲ τὸ τοῦ Θεοῦ φίλτρον ταύτην αὐτὸν ἐργάζεται τὴν χαρὰν· αὐτὸς χαίρει, χαίρειν ἀνάγκη τὸν ἐραστήν.

34 Ἐκομεν δὲ ἐπ' αὐτὴν τὴν τελειωτάτην καὶ καθαρὰν ἡδονήν. Ἐπεὶ γὰρ τὸν Θεὸν φιλεῖ πρὸ πάντων ὁ ζῶν ἐν αὐτῷ, καὶ χαίρει τὴν ἀκόλουθον τοσῶδε φίλτρῳ χαρὰν· μᾶλλον δὲ ἀκριβέστερον ἂν εἶη θεωρητέον αὐτήν, ἥλικη τίς ἐστὶ καὶ ὅπως ἔχει σκοποῦντας.

Ἐὰν δὲ μερικοὶ ἀπὸ ἐκείνους, ποὺ σχετικὰ μὲ τὸ ἀγαθὸ καὶ τὴν ἀρετὴ εἶναι φαῦλοι, περιβάλλονται προσωπεῖο καὶ προπονοῦν πρὸς τὴν ἀρετὴν, ζητώντας νὰ καθοδηγήσουν ἄλλους σὲ πράγματα ποὺ αὐτοὶ ἀγνοοῦν τελείως, πράττουν τοῦτο ἀπὸ ἐπιθυμία ν' ἀποκτήσουν φήμη καὶ ματαίᾳ δόξα, ὄχι γιὰ χάρι τοῦ ἀγαθοῦ· ὅσοι ὁμως ζητοῦν τοῦτο, κατὰ τὸν ὀρθὸ λόγον εἶναι ἀδύνατο νὰ εἶναι τελείως χρηστοί. Αὐτὸ εἶναι ιδιότης ἀνθρώπων ἀπαλλαγμένων ἀπὸ κάθε φθόνο καὶ ζήλεια, ποὺ τρέφουν εἰλικρινῆ καὶ τελεία ἀγάπη πρὸς τοὺς συνανθρώπους, πράγμα ποὺ σημαίνει ὅτι ἤγγισαν τὸ κορυφωμα τοῦ φιλοσοφημένου βίου.

33 Εἶναι λοιπὸν ἀνάγκη αὐτοὶ ποὺ μετέχουν αὐτῆς τῆς ἡδονῆς νὰ εἶναι οἱ ἄριστοι καὶ φιλοσοφικώτατοι ὄλων, οἱ δὲ ἄριστοι καὶ φιλοσοφικώτατοι ὄλων εἶναι ἀνάγκη νὰ μετέχουν αὐτῆς τῆς ἡδονῆς. Διότι, ἀφοῦ μετέχουν τοῦ ἀγαθοῦ, εἶναι ἐπόμενο νὰ φιλοξενοῦν στὴν ψυχὴ τους τὴ φύσι τοῦ ἀγαθοῦ, ἡ δὲ φύσις ἐκείνου τοῦ ἀγαθοῦ νὰ ἐκχύνεται καὶ νὰ μεταδίδεται. Ὅπως δηλαδὴ ὅλα ποθοῦν τὸ ἀγαθόν²⁰, ἔτσι καὶ αὐτὸ ἔχει τὴν ιδιότητα νὰ προχωρῆ πρὸς ὅλα· διότι δὲν θὰ ἐπιθυμοῦσαν νὰ τὸ ἐπιτύχουν ὅλα, ἂν ἐκεῖνο δὲν προσέφερε ἑαυτὸ σὲ ὅλα. Κατὰ ποιά λογικὴ θὰ ἦταν ματαίᾳ μία τόσο εὐρέως διαδεδομένη ἐπιθυμία; Ἔτσι ὁ ὅρος τῆς χρηστότητος ἀπαιτεῖ ἀπὸ τὸν ἀγαθὸ ἄνθρωπο νὰ προσφέρῃ τὸν ἑαυτό του πρὸς ὅλους, ὅπως πρὸς τὸν ἑαυτό του, καὶ νὰ λυπῆται καὶ νὰ χαίρεται καὶ νὰ τρέφῃ ὅποιαδήποτε ψυχικὴ διάθεσι ὄχι ὀλιγώτερο γιὰ τοὺς ἄλλους παρὰ γιὰ τὸν ἑαυτό του. Ἄλλωστε αὐτὴ τὴ χαρὰ τοῦ τὴν δημιουργεῖ τὸ φίλτρο τοῦ Θεοῦ· διότι ὁ ἔραστὴς δὲν πρέπει νὰ εὐχαριστῆται μόνο μὲ τὸν ἀγαπώμενο, ἀλλὰ καὶ μὲ ὅσα αὐτὸς εὐχαριστεῖται.

34 Ἐρχόμαστε τώρα στὴν τελειοτάτη καὶ καθαρὰ ἡδονή. Ἐπειδὴ δὲ τὸ Θεὸ ἐπάνω ἀπὸ ὅλα ἀγαπᾷ ἐκεῖνος ποὺ ζῆ σ' αὐτόν, αὐτὸς καὶ αἰσθάνεται τὴν ἀντίστοιχη πρὸς τὸ τόσο φίλτρο χαρὰ. Ἀξίζει μάλιστα νὰ τὴν θεωρήσωμε ἀκριβέστερα, ἐξετάζοντας πόσο δυνατὴ εἶναι καὶ ποιά σύστασι ἔχει. Πρῶτα

Πρῶτον μὲν γὰρ οὐχ ἑαυτὸν αἰτίαν ποιεῖται τῆς ἐπ' ἐκείνῳ χαρᾶς, οὐδ' ἡδύς ἐστὶν ὁ Θεὸς αὐτῷ, ὅτι αὐτῷ ἐστὶν ἀγαθός. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν οὐ τὸν Θεὸν αὐτὸν ἀληθῶς φιλοῦντος, ἀλλ' ²³ ἑαυτὸν μᾶλλον φιλοῦντος, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐν οἷς ποιεῖ ²⁴ καθάπερ τέλος ὁρῶντος. Ποῦ δὲ εὐγνώμονος ἀνδρός, μὴ φιλεῖν αὐτὸν κυρίως τὸν εὐεργέτην; ποῦ δὲ δικαίου, τῷ μεγίστῳ τῶν ἐφετῶν, τῆς ἀγάπης, τὴν ἐλάττω νέμειν μερίδα; ποῦ δὲ σοφοῦ, τοῦ ἐσχάτου τέλους ἄλλο τι περαιτέρω τιθέναι;

35 Ἐπεὶ δὲ καὶ εὐγνώμονα αὐτὸν εἰκὸς εἶναι καὶ δίκαιον καὶ σοφόν, ἀνάγκη καὶ φιλεῖν τὸν Θεόν, καὶ χαίρειν αὐτῷ τὸν ἄριστον τρόπον, ἔπειτα συνεχῆ καὶ βεβαίαν τὴν χαρὰν, ἔτι δὲ καὶ ὑπερφυᾶ τινα καὶ θαυμαστὴν ἀκόλουθον εἶναι. Συνεχῆ μὲν, ὅτι τοῖς τοῦ ποθομένου σύνεστιν ἐκάστοτε καὶ οἷς ἐντυγχάνει τὸν αἰεὶ χρόνον καὶ ἃ τῷ σώματι χρῆται, καὶ ἃ λογίζεται, καὶ δι' ὧν ὑφέστηκε, καὶ οἷς ζῆ καὶ περίεστι καὶ ἐνεργεῖ, καὶ ὅπως οὖν ἔχει καὶ γίνεται· πάντα μὲν οἶδεν ἔργα Θεοῦ, πάντα δὲ αὐτῷ συνεχῆ, ὅθεν πάντα μὲν αὐτῷ τὴν ἐκείνου συντηρεῖ μνήμην, πάντα δὲ τὸ φίλτρον ἄσβεστον φυλάττει, πάντα δὲ τέρπει, καὶ οὔτε αὐτὸς ἂν ἑαυτὸν ἀπολίποι, οὐδὲ παύσαιτ' ἂν ἑαυτῷ συνῶν, οὔτε τὴν χαρὰν ταύτην διακοπῆναί ποτε δυνατόν. Οὐ γὰρ τοῖς φιλουμένοις ἐπειδὴν συνῶμεν, χαίρομεν μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔργοις τοῖς ἐκείνων καὶ πᾶσιν οἷς καθ' ὄντινον τρόπον ἐστὶ τι κοινὸν πρὸς ἐκείνους· ἄλλως τε καὶ οἷς παρ' ἑαυτῶν πολλή τις ἔπεστι χάρις καὶ σφόδρα τέρπειν οἴκοθεν δύναται καὶ βεβαία δέ. Οὔτε γὰρ ἂν ὁ χαίρων ἀπείποι τοιαύτη συνῶν ἡδονῆ, οὔτε τὸ χάριεν παύσαιτο χάριεν ὄν. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ οὐδὲν ἐγκαλέσει τῷ πάθει

23. ἀλλ' Χρήστου καὶ EG

24. ποιεῖ E ποιεῖσθαι G

πρῶτα αὐτὸς δὲν θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του αἰτία τῆς χαρᾶς γιὰ ἐκεῖνον, οὔτε τοῦ εἶναι γλυκὺς ὁ Θεὸς διότι τοῦ εἶναι ὠφέλιμος. Αὐτὸ εἶναι γνώρισμα ἀνθρώπου ποὺ δὲν ἀγαπᾷ ἀληθινὰ τὸ Θεό, ἀλλὰ ἀγαπᾷ περισσότερο τὸν ἑαυτό του καὶ μὲ ὅσα πράττει ἀποβλέπει σὰν σκοπὸ πρὸς τὸν ἑαυτό του. Ποιὸς δὲ εἶναι εὐγνώμων, ἂν δὲν ἀγαπᾷ κυρίως τὸν εὐεργέτη; Ποιὸς εἶναι δίκαιος, ἂν στὸ μέγιστο τῶν ἐπιθυμητῶν, τὴν ἀγάπη, ἀποδίδῃ τὴν ὀλιγώτερη μερίδα; Ποιὸς εἶναι σοφός, ἂν ἀντὶ τοῦ ἀνωτέρου σκοποῦ θεωρῇ κάτι ἄλλο ἀξιολογότερο;

35 Ἐπειδὴ δὲ εἶναι φυσικὸ νὰ εἶναι καὶ εὐγνώμων καὶ δίκαιος καὶ σοφός, πρέπει κατ' ἀνάγκη καὶ ν' ἀγαπᾷ τὸ Θεὸ καὶ νὰ χαίρεται γι' αὐτὸν κατὰ τὸν ἄριστο τρόπο, ἔπειτα δὲ ν' ἀκολουθῇ συνεχῆς καὶ βεβαία χαρά. Ἐπίσης δὲ καὶ ὑπερφυῆς καὶ θαυμαστή. Συνεχῆς, διότι τέτοιος ἄνθρωπος συνευρίσκεται μὲ τὰ ἀγαθὰ τοῦ ποθουμένου, τόσο μὲ αὐτὰ τὰ ὁποῖα συναντᾷ ὅλον τὸν καιρὸ, χρησιμοποιοεῖ γιὰ τὸ σῶμα καὶ σκέπτεται, ὅσο καὶ μ' ἐκεῖνα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀποτελεῖται, μὲ τὰ ὁποῖα ζῆ, ἐπιβιώνει, ἐνεργεῖ, τὰ ὁποῖα ἔχει μὲ ὁποιοδήποτε τρόπο καὶ κατὰ τὰ ὁποῖα γίνεται· τὰ γνωρίζει ὅλα ὡς ἔργα τοῦ Θεοῦ, ὅλα τοῦ εἶναι σταθερά, κι' ἔτσι ὅλα τοῦ συντηροῦν τὴ μνήμη ἐκείνου, ὅλα τοῦ φυλάττουν τὸ φίλτρο ἄσβεστο, ὅλα τὸν τέρπουν καὶ οὔτε ὁ ἴδιος ἐγκαταλείπει τὸν ἑαυτό του οὔτε θὰ ἠμποροῦσε νὰ παύσῃ νὰ συνυπάρχῃ μὲ τὸν ἑαυτό του, οὔτε εἶναι δυνατὸ νὰ διακοπῇ ποτέ ἡ χαρὰ αὐτῆ. Διότι, ὅταν συνυπάρχωμε μὲ τοὺς ἀγαπωμένους, δὲν χαιρόμαστε μόνο γι' αὐτούς, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὰ ἔργα τους καὶ γιὰ ὅλα τὰ πράγματα στὰ ὁποῖα ὑπάρχει κατὰ κάποιον τρόπο κάτι κοινὸ πρὸς ἐκείνους· ἄλλωστε καὶ σ' ὅσους δημιουργεῖται ἀφ' ἑαυτῶν πολλὴ χάρις, αὐτῆ μπορεῖ μόνη τῆς νὰ προσφέρῃ πολλὴ τέρψι καὶ εἶναι σταθερά. Βέβαια οὔτε αὐτὸς ποὺ χαίρεται δὲν θὰ ἠμποροῦσε ν' ἀπορρίψῃ τὴ συμβίωσι μὲ τέτοια ἡδονὴ οὔτε ἡ χάρις δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ παύσῃ νὰ εἶναι χαριτωμένη. Ἐκεῖνος δὲν θὰ κατηγοροῦσε γιὰ τίποτε τὸ

οὐδ' ἑαυτῷ μέμψαιτ' ἄν, ὑπὸ τοιαύτης κρατούμενος ἡδονῆς, ἦν οὔτε ἄδικον ἔστιν εἰπεῖν οὔτε παρὰ τὴν τοῦ λόγου φύσιν, ἢ γε αὐτὸν σώζει τὸν λόγον· τὸ δὲ χάριεν ἔστηκε καὶ τὴν ἡδονὴν οἷς σύνεστιν ἀκμάζουσιν ἔχει²⁵, καὶ οὐκ ἔστι δεῖσαι περὶ αὐτοῦ οὐδ' ὑποπτεῦσαι παραλλαγὴν ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα.

36 Τὸ δὲ μέγεθος τῆς ἡδονῆς συνίδοι τις ἄν, εἰ πρὸς αὐτὸ τὸ χάριεν ἴδοι· ἀνάγκη γὰρ προσήκειν τὴν χαρὰν τοῦ ἡδέος τῷ τοσῶδε μεγέθει. Ὡσπερ ἐκείνῳ παραλαβεῖν οὐκ ἔστιν οὐδέν, οὕτως οὐδὲ τῆς ἐπ' ἐκείνῳ χαρᾶς γένοιτ' ἄν ἄνθρωποις ὅμοιον, ἐπεὶ καὶ ἡ τῆς ἐπιθυμίας δύναμις τῷ ἐφετῷ συμβαίνει. Οὐ γὰρ τὸ μὲν ἐπιθυμητὸν οὕτω μέγα, τὸ δ' ἐπιθυμητικὸν φάυλως ἔχει, καὶ οἷον μὴ πρὸς τοσοῦτον ἀρκέσαι πλοῦτον χρηστότητος· ἀλλὰ καὶ τοῦτο πρὸς τὴν ἀπειρίαν ἐκείνην ἔχει καὶ παρεσκευάσται. Εἰ γὰρ καὶ ὥρισταί τῇ φύσει σύμμετρον ὄν, ἀλλ' ὀρῶμεν ἐφαρμόζον αὐτῷ τῶν πεπερασμένων καλῶν²⁶ οὐδέν, ἀλλ' ἔστιν αὐτοῦ πάντα ἐλάττω καὶ εἴσω πίπτει, καὶ πάντων, ὧν ἄν τις τύχοι καλῶν, κἂν πάντων τύχη, περαιτέρω βλέπει, καὶ ζητεῖ τὸ μὴ παρὸν τῶν ἀεὶ παρόντων ὑπερορῶν, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν οὐδὲν μᾶλλον ἀνέπαυσεν οὐδ' ἦσθη καθαρῶς, καὶ τὴν ἐν τῇ ψυχῇ δύναμιν τῆς χαρᾶς οὐ τελείως ἐνεργὸν ἔσχεν. Ὅθεν δῆλον, πεπεράσθαι μὲν αὐτῷ τὸ ἐπιθυμητικόν, παρεσκευάσθαι δὲ πρὸς ἀπειρον ἀγαθόν, καὶ τὴν μὲν φύσιν ὥρισθαι, τὴν δὲ ἐνέργειαν οὐκέτι καὶ τὴν ὁρμὴν, καθάπερ καὶ πᾶσαν ἀπλῶς ἴσμεν τὴν τῆς ψυχῆς ζωὴν ἀτελεύτητον οὔσαν πεπερασμένου πράγματος.

37 Αἴτιον δὲ ὅτι καὶ τὴν ζωὴν τῆς ψυχῆς ὁ Θεὸς καὶ τὴν χαρὰν καὶ τὸ καθ' ἡμᾶς ἅπαν εἰς ἑαυτὸν ἤρμοσε, καὶ ἡ μὲν ἀθάνατός ἐστιν, ἵνα θανάτῳ συζῶμεν αὐτῷ, ἢ δὲ ὄρον οὐκ οἶδεν, ἵν' ἐπ' αὐτῷ μό-

25. ἔστηκε . . . ἔχει Ξ ἔχει Γ

26. πεπερασμένων καλῶν Ξ παραλ. Γ

πάθος οὔτε θὰ ἐμεμφόταν τὸν ἑαυτό του, ὅταν κυριαρχῆται ἀπὸ τέτοια ἡδονή, τὴν ὁποία οὔτε ἄδικη μπορεῖ νὰ εἰπῆ οὔτε παράλογη, ἀφοῦ διατηρεῖ τὸν ἴδιο τὸ λόγο· ἡ δὲ χάρις εἶναι μόνιμη καὶ σὲ ὅσους συνυπάρχει κρατεῖ ἀκμαία καὶ τὴν ἡδονή, καὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ φοβηθῆ κανεὶς γι' αὐτὸ οὔτε νὰ ὑποπτευθῆ παραλλαγή ἢ σκιά τροπῆς.

36 Τὸ δὲ μέγεθος τῆς ἡδονῆς θὰ ἠμποροῦσε νὰ τὸ ἀντιληφθῆ κανεὶς, ἂν κυττάξῃ τὴν ἴδια τὴ χάρι· διότι εἶναι ἀνάγκη ἢ χαρὰ τοῦ γλυκοῦ νὰ ταιριάζῃ μὲ τὸ τόσο μέγεθος. Ὅπως δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ παραβάλλῃ κανεὶς τίποτε μὲ τὴ χάρι, ἔτσι δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ γίνῃ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους τίποτε ὅμοιο μὲ τὴ χαρὰ γι' αὐτήν, ἐπειδὴ καὶ ἡ δύναμις τῆς ἐπιθυμίας συμβαδίζει μὲ τὸ ἐπιθυμητὸ. Δὲν μπορεῖ τὸ μὲν ἐπιθυμητὸ νὰ εἶναι τόσο μεγάλο, τὸ δὲ ἐπιθυμητικὸ νὰ εἶναι φαῦλο καὶ νὰ μὴ εἶναι σὲ θέσι ν' ἀρκέσῃ σὲ τόσο πλοῦτο χρηστότητος· ἀλλὰ καὶ αὐτό, τὸ ἐπιθυμητικὸ, εἶναι παρασκευασμένο ἀνάλογο πρὸς τὴν ἀπειρία ἐκείνη. Διότι, ἂν καὶ ὠρίσθηκε συμμετρικὸ μὲ τὴ φύσι, βλέπομε ὅτι δὲν ταιριάζει σ' αὐτὸ τίποτε ἀπὸ τὰ πεπερασμένα καλὰ, ἀλλὰ ὅλα τοῦ εἶναι κατώτερα καὶ πίπτουν ὀπίσω, καὶ βλέπει πέρα ἀπὸ ὅλα τὰ καλὰ ποῦ μπορεῖ κανεὶς νὰ ἐπιτύχῃ, ἀκόμη καὶ ἂν τὰ ἐπιτύχῃ ὅλα, καὶ ζητεῖ τὸ ἀπὸν περιφρονῶντας τὰ κάθε φορὰ παρόντα, καὶ τίποτε δὲν ἀναπαύει πλέον τὴν ἐπιθυμία οὔτε τὴν εὐχαριστεῖ καθαρῶς οὔτε κρατεῖ τελείως ἐνεργὸ τὴν μέσα στὴν ψυχὴ δύναμι τῆς χαρᾶς. Εἶναι λοιπὸν φανερὸ ὅτι τὸ ἐπιθυμητικὸ του ἔχει γίνῃ πεπερασμένο, ἀλλὰ ἔχει παρασκευασθῆ πρὸς ἀπειρο ἀγαθὸ, ὅτι ἡ φύσις ἔχει καθορισθῆ, ἀλλ' ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ ὁρμὴ ὄχι, καθὼς γνωρίζομε ὅτι καὶ ὅλη γενικῶς ἡ ζωὴ τῆς ψυχῆς εἶναι σ' ἓνα πρᾶγμα πεπερασμένο ἀτελεύτητη.

37 Αἴτιο τούτου εἶναι ὅτι καὶ τὴ ζωὴ τῆς ψυχῆς καὶ τὴ χαρὰ τὰ ὠρίσε ὁ Θεός, καὶ ὅλες τὶς δυνάμεις μας τὶς προσήρμοσε πρὸς τὸν ἑαυτό του· καὶ ἡ μὲν ζωὴ εἶναι ἀθάνατη, γιὰ νὰ συζοῦμε μὲ αὐτὸν διὰ τοῦ θανάτου, ἡ δὲ χαρὰ εἶναι ἀπεριόριστη,

νω δυνώμεθα χαίρειν τὴν ὀλόκληρον ἡδονήν. Ὅτε τοίνυν ἄμφω ταῦτα συνελήλυθεν, ἄπειρον ἀγαθόν, οὐ μηδεὶς ὄρος, καὶ πλήρωσις ἐπιθυμίας ἀπείρου, ἠλίκον τι τὸ χρῆμα τῆς ἡδονῆς! Καίτοι οὐδὲ τοσαύτην ἴδοι τις ἂν τὴν ὑπερβολὴν μόνον· οὐ γὰρ χαίρει τῷ τυχεῖν, ὧν ἐπεθύμησεν. Ἡ γὰρ ἂν τοσοῦτον ἔχαιρεν, ὅσον ἐδυνήθη τυχεῖν, καὶ καθόσον ἀπελείπετο, τοσοῦτον ἀφήρει τῆς ἡδονῆς· νῦν δὲ πάσης ἔνεκα τῆς περὶ Θεὸν μακαριότητος χαίρει, καὶ πᾶν ὅ,τι σύνοιδε τῷ Θεῷ, τὴν ἡδονὴν αὐτῷ ποιεῖ, θέλει γὰρ οὐχ ἑαυτόν, ἀλλ' ἐκεῖνον.

38 Ὡσπερ γὰρ τὴν ζωὴν ἀπλῶς οὐκ εἰς ἑαυτόν, οὕτω καὶ τὴν θέλησιν οὐ πρὸς τὸ οἰκεῖον ἀγαθόν, ἀλλ' εἰς ἐκεῖνον ἐνεργὸν ἔχων χαίρει τοῖς θείοις ἀγαθοῖς, οὐ καθόσον²⁷ ἂν αὐτὸς αὐτῶν ἀπολαύοι, ἀλλὰ καθόσον ὁ Θεὸς ἐν τούτοις ἐστί, καὶ μακάριον ἑαυτὸν ἡγεῖται, οὐχ ὧν ἔλαβεν αὐτός, ἀλλὰ πάντων ὧν ὁ ποθούμενος ἔχει. Καὶ ἑαυτὸν μὲν ἀπολείπει, πρὸς δὲ τὸν Θεὸν ἐκδημεῖ πάση θελήσει, καὶ τῆς μὲν πενίας ἐπιλανθάνεται τῆς αὐτοῦ, πρὸς δὲ τὸν πλοῦτον κέχηγεν ἐκεῖνον, καὶ τὴν μὲν ὡς ἀλλοτριάν ὁρᾷ τύχην, τὸν δὲ ὡς οἰκεῖον ἡγεῖται κτῆμα· οὐ δι' ἐκείνην ἐνόμισε δυστυχεῖν, ἀλλὰ διὰ τοῦτον πλούσιον ἔγνω καὶ μακάριον ἑαυτόν. Ἡ γὰρ τῆς ἀγάπης δύναμις τοῖς ἐρῶσιν οἰκεῖα τὰ τῶν φιλουμένων οἶδε ποιεῖν. Ἐπεὶ δὲ ἡ τῆς θελήσεως καὶ τῆς ἐπιθυμίας δύναμις τοῖς ἀγίοις εἰς τὸν Θεὸν ἀνήλωται²⁸ πᾶσα, μόνον ἐκεῖνον ἀγαθὸν οἰκεῖον ἡγοῦνται, καὶ οὔτε σῶμα αὐτοῦς δύναται τέρπειν οὔτε ψυχὴ οὔτε τὰ τῆς ψυχῆς ἀγαθὰ, οὐκ ἄλλο τι τῶν φύσει συγγενῶν καὶ οἰκείων, ὅτι τούτων οὐδὲν αὐτοῖς ἐστί δι' ἑαυτὸ φιλητόν, ἀλλ' ὡς ἂν καθάπαξ ἑαυτῶν ἐξεληλυθότες καὶ μετενεγκόντες ἐτέρωθι τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἅπασαν ἑαυτοῦς ἠγνόησαν.

39 Καὶ οὐδὲν ἄπιστον· ὁ μὲν γὰρ τῶν ἀνθρώπων ἔρως χρημάτων

27. καθὸ G

28. ἀνάλωται G

για να μπορούμε να ζούμε μόνο σ' αυτόν τήν ολοκληρωμένη ήδονή. Όταν λοιπόν αυτά τὰ δύο συνέρχονται, ἄπειρο ἀγαθὸ πού δὲν ἔχει ὅρια καὶ ἐκπλήρωσις ἐπιθυμίας ἀπείρου, πόσο μεγάλο εἶναι τὸ πρᾶγμα τῆς ἡδονῆς! Καὶ ὅμως ἡ ὑπεροχὴ τῆς χαρᾶς δὲν περιορίζεται μόνο σ' αὐτά· διότι δὲν χαίρεται κανεὶς μὲ τὸ νὰ ἐπιτύχη, ὅσα ἐπεθύμησε. Τότε πραγματικὰ θὰ ἐχαιρόταν τόσο ὅσο ἠμπόρεσε νὰ ἐπιτύχη, καὶ ὅσο ὑπολειπόταν τόσο μέρος τῆς ἡδονῆς ἔχανε· τώρα ὅμως χαίρεται γιὰ τὸ σύνολο τῆς μακαριότητος δίπλα στὸ Θεό, καὶ κάθε τι πού ἀναγνωρίζει στὸ Θεό, τοῦ προκαλεῖ ἡδονή, διότι δὲν θέλει τὸν ἑαυτό του ἀλλ' ἐκεῖνον.

38 Ὅπως δηλαδὴ τῆ ζωὴ του γενικῶς δὲν κατευθύνει πρὸς τὸν ἑαυτό του, ἔτσι καὶ τῆ θέλησί του δὲν κατευθύνει πρὸς τὸ ἴδικὸ του καλὸ, ἀλλὰ πρὸς ἐκεῖνον, καὶ γι' αὐτὸ χαίρεται μὲ τὰ θεῖα ἀγαθὰ, ὄχι διότι τὰ ἀπολαμβάνει ὁ ἴδιος ἀλλὰ διότι σ' αὐτὰ εἶναι ὁ Θεὸς, καὶ θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του μακάριο, ὄχι γιὰ ὅσα ἔλαβε αὐτός, ἀλλὰ γιὰ ὅλα ὅσα ἔχει ὁ ποθούμενος. Καὶ τὸν ἑαυτό του μὲν ἐγκαταλείπει, ἐκδημεῖ δὲ πρὸς τὸ Θεὸ μὲ ὅλη τῆ θέλησι, λησμονεῖ τὴν πενία του καὶ κυττάζῃ συνεπαρμένος τὸν πλοῦτο ἐκεῖνο, ἐκείνην τὴν βλέπει ὡς ξένη τύχη καὶ αὐτὸν τὸν θεωρεῖ ὡς ἴδικὸ του κτῆμα· δὲν κρίνει ὅτι ἐξ αἰτίας τῆς πενίας του δυστυχεῖ, ἀλλὰ ἐξ αἰτίας τοῦ θείου πλούτου ἐκλαμβάνει τὸ ἑαυτό του πλούσιο καὶ μακάριο. Διότι ἡ δύναμις τῆς ἀγάπης γνωρίζει νὰ καθιστᾷ οἰκεῖα στοὺς ἐραστὰς τὰ ἀνήκοντα στοὺς ἀγαπημένους· ἐπειδὴ δὲ ὅλη ἡ δύναμις τῆς θελήσεως καὶ τῆς ἐπιθυμίας δαπανᾶται ἀπὸ τοὺς ἀγίους γιὰ τὸ Θεό, μόνο ἐκεῖνον θεωροῦν οἰκεῖο ἀγαθὸ, καὶ δὲν μπορεῖ νὰ τοὺς τέρψη οὔτε σῶμα οὔτε τὰ ἀγαθὰ τῆς ψυχῆς οὔτε ὅτιδήποτε ἄλλο ἀπὸ τὰ φυσικῶς συγγενῆ καὶ οἰκεῖα, διότι τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν τοὺς εἶναι ἀγαπητὸ καθ' ἑαυτό· ἀλλὰ εἶναι σὰν νὰ ἀγνοοῦν τοὺς ἑαυτούς των, ἀφοῦ μιὰ φορὰ ἐξῆλθαν ἀπὸ τοὺς ἑαυτούς των καὶ μετέφεραν ἄλλοῦ ὅλη τῆ ζωὴ καὶ τὴν ἐπιθυμία τους.

39 Καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι καθόλου ἀπίστευτο. Ὁ ἔρωσ τῶν ἀνθρώ-

καὶ σωμάτων πείθει καταφρονεῖν, καὶ ἴδοις ἂν τοὺς μανικῶς φιλοῦντας οὗτ' ἂν εὐεκτῶσι, τῆς ὑγείας αἰσθανομένους, ἐπειδὴν χειρὸν ἔχοντας ταύτη τοὺς ἐπιτηδείους ὀρῶσιν, οὔτε νοσοῦντας πρὸς τὴν ἀρρωστίαν ἐπιστρεφομένους, ἂν ἐκείνοις ἄμεινον ἔχη τὰ σώματα· καὶ πολλοὶ τοῖς ὀρωμένοις ἀμύνοντες ἠδέως ἀπέθνησκον, ἐλόμενοι τὰ σώματα προδοῦναι μᾶλλον ἢ κατακοπτομένους ἐκείνους ἰδεῖν. Ὁ δὲ πρὸς Θεὸν ἔρωσ τοσοῦτον τοῦ τῶν ἀνθρώπων ἔρωτος μείζων, ὅσῳπερ τῶν φιλουμένων τὸ μέσον.

40 Τί οὖν ὑπόλοιπον, ὃ δι' αὐτὸν ἀναλώσομεν, ἢ τί μείζον ἐκείνω δώσομεν, εἰ μὴ καὶ ψυχῆς αὐτῆς ὃ κατασχεθεὶς ὑπερίδοι; Περιορᾷ δὲ τὴν ψυχὴν ἀληθῶς οὐχ ὃ τὸ σῶμα ἀποκτείνας, ἀλλ' ὃς αὐτὴν ἐκείνην προδίδωσι καὶ τὰ αὐτῆς ἀγαθὰ· προδίδωσι δέ, καθάπερ ὃ μοχθηρὸς πρὸς τὰς τοῦ σώματος ἡδονὰς πάντα ἑαυτὸν ἀναλίσκων, οὕτως ὃ φιλόθεος πᾶσαν ψυχῆς ἐνέργειαν καὶ ἐπιθυμίαν εἰς τὸν Θεὸν ἐνεγκὼν καὶ μηδὲν τῇ ψυχῇ καταλείψας. Εἰ γὰρ καὶ ὅπως εὖ ἔχει, ποιεῖται λόγον, ἀλλ' οὐ τῷ ζητεῖν ἐκείνην καὶ τὰ αὐτῆς ἀγαθὰ, ἀλλὰ τῷ φιλεῖν τὸν Θεὸν καὶ τῶν ἐκείνου κήδεσθαι νόμων ὅπως σώζοιντο· καθάπερ καὶ ὄργανον ποιούμενοι λόγον διὰ τὸ ἔργον, τῆς περιγράφας διὰ τὴν ἄμαξαν, οὐ τὴν περιγραψάν, ἀλλὰ τὴν ἄμαξαν ζητοῦμεν.

41 Καὶ μὴν ²⁹ καὶ ὧδε γένοιτ' ἂν δῆλον. Τί γὰρ ὃ πείθει περιέχεται τῆς ψυχῆς καὶ σφόδρα φιλεῖν; Οὐδὲν ἢ τὸ εἶναι βούλεσθαι. Εἶναι δὲ βουλόμεθα διὰ τὸ εὖ εἶναι· οὐ γὰρ τις ἂν εἶναι ἀνάσχοιτο δυστυχῆς ³⁰ ὢν, καὶ πολλοὶ γε τούτου χάριν ἑαυτοὺς ἐξήνεγκαν, καὶ ὃ Σωτὴρ, «καλὸν ἦν αὐτῷ, φησὶν, εἰ οὐκ ἐγεννήθη». Ἐπεὶ δὲ τὸ εἶναι καλῶς οὐκ ἔστιν ἕτερον ³¹ ἢ τὸ φιλεῖν τὸν Θε-

29. μὲν G

30. δυστυχῶς G

31. ἕτερον παραλ. G

πων πείθει νὰ καταφρονοῦν χρήματα καὶ σώματα· καὶ θὰ ἤμποροῦσες νὰ ἰδῆς ὅτι ὅσοι ἀγαποῦν μανιωδῶς οὔτε ὅταν ἔχουν εὐεξία αἰσθάνονται τὴν ὑγεία, ἐπειδὴ βλέπουν τοὺς φίλους των νὰ ἔχουν ἄσχημη ὑγεία, οὔτε ὅταν ἀσθενοῦν προσέχουν τὴν ἀρρώστια τους, ἂν ἐκείνων τὰ σώματα εἶναι ὑγιέστερα. Ἄλλωστε πολλοὶ εὐχαρίστως ἀπέθνησκαν γιὰ νὰ βοηθήσουν τοὺς ἀγαπημένους, προτιμώντας νὰ προδώσουν μᾶλλον τὰ σώματά τους παρά νὰ ἰδοῦν ἐκείνους νὰ κατακόπτονται. Ὁ δὲ ἔρωσ πρὸς τὸ Θεὸ εἶναι τόσο μεγαλύτερος ἀπὸ τὸν ἔρωτα πρὸς ἀνθρώπους, ὅση εἶναι ἡ ἀπόστασις τῶν ἀγαπωμένων.

40 Τί ὑπολείπεται λοιπόν, γιὰ νὰ τὸ δαπανήσωμε πρὸς χάρι του, ἢ τί μεγαλύτερο ὑπάρχει, γιὰ νὰ τὸ δώσωμε σ' ἐκείνον, ἐκτὸς ἐὰν ὁ κατεχόμενος ἀπὸ τὸν ἔρωτα περιφρονήσῃ καὶ τὴν ψυχὴ τὴν ἴδια; Περιφρονεῖ δὲ ἀληθῶς τὴν ψυχὴ, ὅχι αὐτὸς ποὺ φονεῦει τὸ σῶμα, ἀλλ' αὐτὸς ποὺ προδίδει ἐκείνην ἀκριβῶς καὶ τὰ ἀγαθὰ ἐκείνης· ὅπως τὴν προδίδει ὁ μοχθηρὸς ποὺ ἐξοδεύει ὀλόκληρο τὸν ἑαυτὸ του στὶς ἡδονές τοῦ σώματος, ἔτσι τὴν προδίδει καὶ ὁ φιλόθεος ποὺ κάθε ἐνέργεια τῆς ψυχῆς καὶ ἐπιθυμία του φέρει στὸ Θεὸ καὶ δὲν ἀφήνει τίποτε στὴν ψυχῆ. Καὶ ἂν σκέπτεται τὴν εὐημερία του, δὲν τὸ κάμει μὲ τὸ νὰ ζητῆ ἐκείνην καὶ τὰ ἀγαθὰ της, ἀλλὰ μὲ τὸ ν' ἀγαπᾶ τὸ Θεὸ καὶ νὰ φροντίζῃ πῶς νὰ τιμηθοῦν οἱ νόμοι ἐκείνου· ὅπως ἀκριβῶς ὅταν προσέχωμε τὸ ὄργανο γιὰ τὸ ἔργο, τὸν τροχὸ γιὰ τὴν ἄμαξα παραδείγματος χάρι, δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει ὁ τροχὸς ἀλλὰ ἡ ἄμαξα.

41 Αὐτὸ μάλιστα θὰ ἤμποροῦσε νὰ δειχθῆ καὶ μὲ τὰ ἐξῆς. Τί εἶναι αὐτὸ ποῦ μᾶς πείθει νὰ ἀφοσιωνώμαστε στὴν ψυχὴ μας καὶ νὰ τὴν ἀγαποῦμε δυνατά; Τίποτε ἄλλο παρά τὸ ὅτι θέλομε νὰ ὑπάρχωμε. Θέλομε δὲ τὴν ὑπαρξι γιὰ τὴν εὐτυχῆ ὑπαρξι· διότι βέβαια δὲν θὰ ἀνεχόταν κανεὶς νὰ εἶναι δυστυχῆς καὶ πολλοὶ αὐτοκτόνησαν γιὰ τὸ λόγος αὐτό, καὶ ὁ Σωτὴρ εἶπε, «καλὸ θὰ τοῦ ἦταν νὰ μὴ εἶχε γεννηθῆ»²¹. Ἐπειδὴ δὲ ἡ εὐημερία δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὴν ἀγάπη πρὸς τὸ

όν, δῆλοι πάντως ἔσμεν διὰ τὸ φιλεῖν τὸν Θεὸν φύσει καὶ τῆς ψυχῆς ἐρῶντες αὐτῆς.

42 Τοῖς μὲν οὖν πολλοῖς, ἀγνοοῦσιν ὅθεν ἂν αὐτοῖς γένοιτο τὸ εὖ εἶναι, ἄλλων ἄλλοις ἔρως ἐστί, καὶ ἐπὶ τὸν σκοπὸν φορᾶς ἀμαρτάνοντες αἰροῦνται πολλάκις, ἀφ' ὧν ἔσονται χεῖρους, καὶ τὴν ψυχὴν οὔτε τιμῶσιν οἷς ἐχορῆν οὔτε κατὰ λόγον περιορῶσιν. Οἱ δὲ σπουδαῖοι πρὸς τὸν Θεὸν ἑαυτοὺς τάξαντες, ὡς ἂν εἰδότες, ὅποι τὸ εὖ ³² εἶναι ζητήσουσι καὶ ὅπως ἑαυτοῖς χρήσονται, μόνον μὲν ἔρωτος αἴτιον τίθενται τὸν Θεόν, μόνον δὲ δι' ἑαυτὸν στέργουσι, καὶ τὴν ψυχὴν δι' ἐκεῖνον καὶ τὸ εἶναι καὶ τᾶλλα πάντα φιλοῦσιν, οὕτω δὲ φιλοῦντες τὴν ψυχὴν οὐκ αὐτὴν ἀληθῶς φιλοῦσιν, ἀλλ' ἐκεῖνον, δι' ὃν φιλοῦσιν.

43 Εἰ δὲ καὶ ὡς οἰκειῖόν τι τὴν ψυχὴν φιλοῦμεν, οἰκειότερος ἡμῖν καὶ τῆς ψυχῆς αὐτῆς ὁ Σωτῆρ, καὶ οἱ τοῦτο διὰ βίου σκοποῦσι μόνον, ἴσασι τὸν Σωτῆρα πρὸς πᾶσιν αὐτοῖς συγγένειαν ἡρμοσμένον, καὶ δι' ἐκεῖνον αὐτοῖς καὶ τὴν ψυχὴν καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι φίλον καὶ συγγενὲς ὄν· καὶ γὰρ σπεύδεται τις πρὸς ἑαυτόν, ὅτι καὶ στασιάζει, καὶ οὐκ ἂν τύχοι γαλήνης, εἰ μὴ τοῦ Θεοῦ τύχοι, χωρὶς δὲ τούτων τοὺς ὀρθοὺς τῶν πραγμάτων διαιτητάς, οὓς εἶναι μὴ χρὴ νομίσαι τοὺς ἐν Χριστῷ ζῶντας, μὴ τὸν Θεὸν τῶν αὐτῶ προσηκόντων ἀποστερεῖν. Τοῦτο δὲ ἐστίν, εἰ τέλειον ἀγαθὸν ὃν ἀτελεῖ τῇ παρ' ἡμῖν φιλοῦμεν ἀγάπη, ἀτελῶς δ' ἂν φιλοῦμεν, εἴ τι καὶ ἄλλο φιλοῦμεν, τὸ φίλτρον μερίζοντες· ἐπεὶ καὶ ὁ νόμος, «ἐξ ὅλης, φησί, τῆς ψυχῆς καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας τὸν Θεὸν ἀγαπήσεις».

44 Ἐπεὶ τοίνυν πᾶσαν εἰς ἐκεῖνον φέροντες τιθέασι τὴν ἀγάπην, καὶ φιλίας μέρος οὐδὲν οὔτε ἄλλοις καταλείπουσιν οὔτε σφίσιν αὐτοῖς, τῇ γνώμῃ σφῶν αὐτῶν καὶ πάντων ἀποδημοῦσι. Τὸ

32. εὖ παραλ. G

Θεό, εἶναι φανερό ὅτι μέ τὸ νὰ ἀγαποῦμε τὸ Θεὸ ἐκ φύσεως εἴμαστε ἐρωτευμένοι καὶ μέ τὴν ἴδια τὴν ψυχὴν.

42 Στούς πολλούς λοιπόν, πού ἀγνοοῦν ἀπὸ ποῦ μπορεῖ νὰ τοὺς ἐξασφαλίσθῃ ἡ εὐημερία, ὃ ἔρωσ εἶναι κάτι διαφορετικό γιὰ τὸν καθένα, καὶ πολλές φορές ἀποτυγχάνουν στὸν σκοπὸ τῆς πορείας τους, πράγμα πού τοὺς καθιστᾷ χειρότερους, ὥστε νὰ μὴ ἐκτιμοῦν ὅπως πρέπει τὴν ψυχὴ οὔτε νὰ τὴν παραβλέπουν κατὰ λόγο. Οἱ δὲ ζηλωταὶ πού, ἀφοῦ ἔταξαν τὸν ἑαυτό τους στὸ Θεό, γνωρίζουν ποῦ νὰ ζητήσουν τὴν εὐημερία καὶ πῶς νὰ συμπεριφερθοῦν, μοναδικὸ αἴτιο τοῦ ἔρωτος θέτουν τὸ Θεὸ καὶ ἀγαποῦν μόνο αὐτὸν καὶ μάλιστα γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἀγαποῦν δὲ καὶ τὴν ψυχὴ τους καὶ τὴν ὑπαρξί τους καὶ ὅλα τὰ ἄλλα γιὰ ἐκεῖνον. Ἀγαπώντας τὴν ψυχὴ ἔτσι, δὲν ἀγαποῦν αὐτὴν πραγματικά, ἀλλὰ ἐκεῖνον γιὰ τὸν ὁποῖο τὴν ἀγαποῦν.

43 Ἐὰν δὲ ἀγαποῦν τὴν ψυχὴ καὶ σὰν κάτι τὸ οἰκεῖο, οἰκειότερος γιὰ μᾶς καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ψυχὴ εἶναι ὁ Σωτὴρ, καὶ ὅσοι προσέχουν σὲ ὅλη τους τὴ ζωὴ μόνο τοῦτο, αὐτοὶ ἀναγνωρίζουν ὅτι ὁ Σωτὴρ εἶναι συνδεδεμένος πρὸς αὐτοὺς μέ κάθε συγγένεια, καὶ χάριν ἐκεῖνου καὶ ἡ ψυχὴ καὶ ἡ ἴδια ἡ ὑπαρξις τοὺς εἶναι πράγματα φίλα καὶ συγγενῆ. Διότι κατέχεται κανεὶς ἀπὸ ἐσωτερικὴ ἔντασι, ὅσο εἶναι διεσπασμένος, καὶ δὲν θὰ ἐπιτύχη γαλήνη, ἂν δὲν ἐπιτύχη τὸ Θεό. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ οἱ δίκαιοι διαιτηταὶ τῶν πραγμάτων, ὅπως ταιριάζει νὰ θεωροῦνται ὅσοι ζοῦν ἐν Χριστῷ, δὲν πρέπει ν' ἀποστεροῦν τὸ Θεὸ ἀπὸ ὅσα τοῦ ἀνήκουν. Αὐτὸ δὲ γίνεται, ἐὰν παρ' ὅλο πού εἶναι τέλειο ἀγαθὸ τὸν ἀγαποῦμε μέ τὴν ἀτελεῖ ἀγάπη μας, καὶ ἀγαποῦμε ἀτελῶς, ἂν ἀγαποῦμε καὶ κάτι ἄλλο, διαμερίζοντας τὸ φίλτρο, ἐνῶ καὶ ὁ νόμος παραγγέλλει, «νὰ ἀγαπήσης τὸ Θεὸ μέ ὅλη τὴν ψυχὴ καὶ ὅλη τὴν καρδιά» ²².

44 Ἐπειδὴ λοιπόν φέροντας ὅλη τὴν ἀγάπη τὴν τοποθετοῦν σ' ἐκεῖνον καὶ δὲν ἀφήνουν κανένα μόριο τῆς φιλίας οὔτε σὲ ἄλλους οὔτε στοὺς ἑαυτοὺς των, ἀποδημοῦν κατὰ τὴν γνώμη ἀπὸ τοὺς ἑαυτοὺς των καὶ ἀπὸ τὰ πάντα. Διότι ἐκεῖνο πού

γὰρ συνάπτον ἕκασταχοῦ τὸ φίλτρον ἐστίν· οὕτω δὲ πρὸς τὸν Θεὸν μόνον ἑαυτοὺς πανταχόθεν μετενεγκόντες, μόνῳ μὲν ζῶσι, μόνον δὲ φιλοῦσι, μόνῳ δὲ χαίρουσιν· ἐπεὶ καὶ τοῖς ἡμῶν αὐτῶν οἰκειοτάτοις βούλεσθαι καὶ συνεῖναι καὶ χαίρειν, οὐ τοῦτ' αὐτὸ ποιεῖ τὸ ἡμέτερα εἶναι, ἀλλὰ ὅτι ³³ αὐτὰ φιλοῦμεν, ὡς ἂν μὴ τοῦτο ἦ, τῆς οἰκειότητος ταύτης δι' ἑαυτὴν συνάγειν ἡμᾶς αὐτοῖς ἢ ποιῆσαι χαίρειν μὴ δυναμένης. Πολλὰ γὰρ τῶν ἡμετέρων ἡμᾶς ἀνιᾶ, καὶ δὴ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς ἔστιν ὧν ἐπιτιμῶμεν· ἔνιοι δὲ σφᾶς αὐτοὺς ἤδη καὶ μισοῦσι λαμπρῶς καὶ φεύγειν ἐπιθυμοῦσι καὶ θανατῶσιν, εἰσὶ δὲ οἱ καὶ ἐτόλμησαν καὶ πρὸς μοίρας ἀπῆλθον, βιασάμενοι ξίφεσιν ἢ βρόχῳ τὴν τελευτήν· ὅθεν δῆλον ὅτι πᾶσιν οἷς σύνεσμεν καὶ χαίρομεν, καὶ τῇ ψυχῇ καὶ τοῖς οἰκειοτάτοις καὶ ἡμῖν αὐτοῖς, τὸ φιλεῖν ποιεῖ καὶ συνεῖναι καὶ χαίρειν.

45 Οὐκοῦν εἴ τις τὰγαθὰ τῶν ἄλλων ἐθέλοι καὶ φιλοῖη μηδὲν ἧττον ἢ τὰ αὐτοῦ, τοῦτον ἀνάγκη καὶ συνεῖναι τῇ γνώμῃ καὶ συγχαίρειν τῶν ἀγαθῶν τοῖς ἄλλοις ἢ ἑαυτῷ τῶν αὐτοῦ. Διὰ ταῦτα τῷ φιλοθέῳ, τῆς μὲν φύσεως πρὸς τὰ θεῖα μὴ μετασκευασθείσης, μηδ' ἀμειφθείσης, ὥστε αὐτῷ φύσει ταῦτα προσγενέσθαι, τῆς δὲ θελήσεως καὶ τῆς ἀγάπης εἰς τὸν Θεὸν ἀπὸ τῶν οἰκείων μετενεχθείσης, οὐδὲν κωλύει τὴν ἐπ' αὐτῷ χαρὰν ὀλόκληρον εἶναι, καὶ ὥσπερ εἰ μετεσκευάστο· εἰ γὰρ καὶ τὴν φύσιν ἔτι φέρει τὴν ἀνθρωπίνην, καὶ φύσει τοῖς θείοις ὡς οἰκείοις οὐ σύνεστιν, ἀλλὰ τὴν γε θέλησιν ἐκεῖ πᾶσαν ἔχει, ἢ κυρία ἐστὶν οὕτως ἢ ἐκείνως χαίρειν, καὶ ταύτην ἐν ἡμῖν κρατεῖν ἢ ἐκείνην τὴν ἡδονήν.

46 Καὶ τοίνυν καθάπερ ὁ φιλοῦν ἑαυτὸν χαίρει τὰ παρόντα αὐτῷ λογιζόμενος ἀγαθὰ, οὕτως οἱ τὸν Θεὸν μόνον φιλοῦντες ἀπὸ τῶν

εἶναι παντοῦ συνδετικός κρίκος, εἶναι τὸ φίλτρο· μεταφέροντας ἔτσι ἀπὸ παντοῦ τοὺς ἑαυτοὺς των πρὸς τὸ Θεό, μόνο γι' αὐτὸν ζοῦν, μόνο αὐτὸν ἀγαποῦν, μόνο μὲ αὐτὸν χαίρονται. Ἄλλωστε καὶ τὸ νὰ θέλωμε νὰ ἔχωμε μαζί μας τὰ οἰκειότατα καὶ νὰ χαιρώμαστε μ' αὐτά, δὲν τὸ προκαλεῖ τὸ γεγονός ὅτι εἶναι ἰδικά μας, ἀλλ' ὅτι τὰ ἀγαποῦμε, ἐνῶ, ἂν δὲν ὑπάρχη αὐτὸ, αὐτὴ ἢ οἰκειότης μὴ της δὲ μπορεῖ νὰ μᾶς συνδέση μὲ αὐτὰ ἢ νὰ μᾶς παρακινήση νὰ χαιρώμαστε μὲ αὐτά. Πραγματικὰ πολλὰ ἀπὸ τὰ ἰδικά μας μᾶς λυποῦν, ὑπάρχουν μάλιστα μεταξύ τους μερικὰ γιὰ τὰ ὁποῖα ἐπιτιμοῦμε τοὺς ἑαυτοὺς μας, μερικοὶ δὲ ἀκόμη καὶ μισοῦν φοβερὰ ἑαυτοὺς καὶ ἐπιθυμοῦν νὰ τοὺς ἀποφύγουν καὶ ἐπιζητοῦν τὸ θάνατο, ὑπάρχουν δὲ μερικοὶ ποὺ ἀποτόλμησαν τὸ θάνατο καὶ ἀνεχώρησαν πρὶν ἀπὸ τὴ μοῖρα, ἐκβιάζοντας τὸ τέλος μὲ ξίφη ἢ βρόχο. Εἶναι λοιπὸν φανερό ὅτι σὲ ὅλα ἐκεῖνα μὲ τὰ ὁποῖα συνυπάρχομε καὶ χαιρόμαστε, καὶ στὴν ψυχὴ καὶ στὰ οἰκειότατα καὶ στοὺς ἑαυτοὺς μας, ἡ ἀγάπη εἶναι ποὺ προκαλεῖ τὴ συνὑπαρξιν καὶ τὴ χαρὰ.

45 Ἐπομένως ὅποιος θέλει καὶ ἀγαπᾷ τὰ καλὰ τῶν ἄλλων ὄχι ὀλιγώτερο ἀπὸ τὰ ἰδικά του, αὐτὸς εἶναι ἀνάγκη νὰ συνυπάρχη καὶ νὰ συγχαίρεται κατὰ τὴ γνώμη μὲ τοὺς ἄλλους γιὰ τὰ καλὰ τους ὄχι ὀλιγώτερο ἀπὸ ὅσο μὲ τὸν ἑαυτό του γιὰ τὰ ἰδικά του. Γι' αὐτὸ τὴ χαρὰ τοῦ φιλοθέου τίποτε δὲν τὴν ἐμποδίζει νὰ εἶναι ὠλοκληρωμένη σὰν νὰ μετασκευάσθηκε ἡ φύσις του, ἂν καὶ ἀκόμη δὲν μετασκευάσθηκε καὶ δὲν ἀλλάχθηκε πρὸς τὰ θεῖα, ὥστε οἱ ἐνέργειες ἐκεῖνες νὰ τοῦ γίνονται φυσικῶς, ἢ θέλησις ὅμως καὶ ἡ ἀγάπη μεταφέρθηκαν ἀπὸ αὐτὸν στὸ Θεό. Διότι, καὶ ἂν φέρη ἀκόμη τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ δὲν συνυπάρχη μὲ τὰ θεῖα σὰν οἰκεῖα του, ἀλλὰ πάντως ἐκεῖ ἔχει ὅλη τὴ θέλησί του, ποὺ εἶναι ἡ κυρία στὸ νὰ χαιρώμαστε μὲ αὐτὸν ἢ ἐκεῖνον τὸν τρόπο, τὸ νὰ ἐπικρατῇ σ' ἐμᾶς αὐτὴ ἢ ἐκεῖνη ἢ ἡδονὴ.

46 Ὅπως λοιπὸν αὐτὸς ποὺ ἀγαπᾷ τὸν ἑαυτό του χαίρεται διαλογιζόμενος τὰ παρόντα του ἀγαθὰ, ἔτσι αὐτοὶ ποὺ ἀγα-

ἀγαθῶν τῶν ἐκείνου τὴν ἡδονὴν ἑαυτοῖς συνάγουσι, καὶ τοῖς ἐκείνου πλουτοῦσι καὶ φιλοτιμοῦνται, καὶ πρὸς τὴν ἐκείνου μεγαλαυχοῦσι δόξαν, καὶ στεφανοῦνται προσκυνουμένου καὶ θαυμαζομένου σεμνύνονται. Καὶ οἱ μὲν ἑαυτοῖς ζῶντες, κὰν ἐπὶ τοῖς ἀληθέσι χαίρωσιν ἀγαθοῖς, ἄμικτον οὐκ ἂν καρποῖντο τὴν ἡδονὴν, ἀλλ' ὥσπερ χαίρουσι τῶν ἀγαθῶν τοῖς παροῦσιν, οὕτως ἀλγεῖν αὐτοὺς εἰκὸς ὑπὲρ τῶν ἀπόντων ἢ τῶν παρόντων κακῶν, τοῖς δ' ἐν τῷ Θεῷ τὴν ζωὴν μεταθεῖσιν ἡδονὴ μὲν ἐστὶν εἰλικρινής, λύπη δὲ οὐδεμία, πολλῶν μὲν ὄντων τῶν ἐκείνου ποιούντων, ἀνιῶντος δὲ οὐδενός. Οὔτε γὰρ τῷ Θεῷ σύνεστιν οὐδὲν ἀηδές, ᾧ ζῶσιν, οὔτε τῶν αὐτοῖς παρόντων αἴσθησις ἐστὶν, εἴ τι καὶ δύναται λυπεῖν· καὶ γὰρ ἑαυτῶν ζητεῖν αὐτούς, ὃ τῆς τελείας ἀγάπης λόγος οὐ συγχωρεῖ, «οὐ γὰρ ζητεῖ, φησί, τὰ αὐτῆς», ἀλλ' ἀγαπῶσιν ὅτι μακάριος ὁ φιλούμενος, καὶ τὸ πάθος ἄτοπον καὶ ὑπερφυές, γῆ καὶ σποδὸς τὰ τοῦ Θεοῦ τῶν οἰκείων ἀλλάττονται καὶ γίνεται ³⁴ παραπλήσιον ὥσπερ εἰ πένητες ἄνδρες καὶ δυστυχεῖς εἰς βασιλικὴν εἰσπεπαικότες οἰκίαν ἀθρόον μὲν τὴν σύνοικον ἀποτρίψουσι πενίαν, περιθεῖντο δὲ τὴν ἐκεῖ λαμπρότητα πᾶσαν. Ὑπὲρ οὗ καὶ νομίζω καὶ βιαστὰς αὐτοὺς λέγεσθαι καὶ τὴν βασιλείαν ἀρπάζειν, ὅτι μὴ τοὺς δώσοντας ἀναμένουσι οὐδὲ τοὺς αἰρησομένους ἀποσκοποῦσιν, ἀλλ' αὐτόματι τοῦ θρόνου δράττονται καὶ ταῖς παρ' ἑαυτῶν ψήφοις περιτίθενται τὸ διάδημα.

47 Εἰ γὰρ καὶ λαμβάνουσιν, ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ νομίζουσιν εὐδαιμονεῖν, οὐδ' ἐνταῦθα τὴν ἡδονὴν ἔχουσιν, ἀλλ' ἐν τῷ φιλουμένῳ συνεγνωκέναι τὴν βασιλείαν, καὶ χαίρουσιν, οὐχ ὅτι αὐτοῖς κοινωνεῖ τῶν ἀγαθῶν, ἀλλ' ὅτι ἐκεῖνος ἐν ἀγαθοῖς, τοῦτο ³⁵ δὲ παρ' ἑαυτῶν ἔχουσι καὶ τῆς οἰκείας εὐγνωμοσύνης· ὥστε εἰ μηδὲν

34. γίνονται G

35. τοῦ G

ποῦν μόνο τὸ Θεὸ συνάγουν τὴν ἡδονὴ τους ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ ἐκείνου, πλουτοῦν καὶ τιμοῦνται ἀπὸ τὰ πλούτη ἐκείνου, ὑπερηφανεύονται γιὰ τὴ δόξα ἐκείνου, στεφανώνονται ὅταν προσκυνῆται καὶ σεμνύνονται ὅταν θαυμάζεται ἐκεῖνος. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν ποὺ ζοῦν γιὰ τὸν ἑαυτό τους, ἀκόμη καὶ ἂν χαίρωνται γιὰ τὰ ἀληθινὰ ἀγαθὰ, δὲν δοκιμάζουν ἀμιγῆ τὴν ἡδονή, ἀλλὰ ὅπως χαίρονται γιὰ τὰ ὑπάρχοντα ἀγαθὰ, ἔτσι εἶναι φυσικὸ νὰ πονοῦν γιὰ τὰ ἀπὸντα ἀγαθὰ ἢ τὰ παρόντα κακὰ· ἐνῶ ἐκείνους ποὺ ἔχουν ματαθέσει τὴ ζωὴ τους στὸ Θεὸ ἢ ἡδονὴ εἶναι εἰλικρινῆς καὶ λύπη δὲν ὑπάρχει καμμία, διότι πολλὰ ἀπὸ τὶς ἐνέργειες ἐκείνου προκαλοῦν τὴ χαρὰ καὶ τίποτε δὲν λυπεῖ. Πραγματικὰ οὔτε στὸ Θεὸ στὸν ὅποιο ζοῦν ὑπάρχει τίποτε ἀηδὲς οὔτε τὰ ἰδικὰ τους παρόντα πράγματα αἰσθάνονται, ὥστε νὰ μπορέσει κάτι ἀπὸ αὐτὰ νὰ τοὺς λυπήσει. Διότι ὁ νόμος τῆς τελείας ἀγάπης δὲν ἐπιτρέπει νὰ ἐπιζητοῦν τὰ ἰδικὰ τους, ὅπως λέγει, «δὲν ζητεῖ τὰ ἰδικὰ της»²³, ἀλλ' ἀγαποῦν γιὰ τὸ ὅτι ὁ ἀγαπῶμενος εἶναι μακάριος, καὶ τὸ συναίσθημα εἶναι ἄτοπο καὶ ὑπερφυσικόν, ἀφοῦ γῆ καὶ στάκτη ἀλλάσσουν τὰ ἰδικὰ τους μὲ τὰ τοῦ Θεοῦ καὶ συμβαίνει κάτι σὰν αὐτό, ἄνδρες δηλαδὴ πτωχοὶ καὶ δυστυχεῖς, ποὺ εἰσβάλλουν σὲ βασιλικὴ οἰκία, ἀποβάλλουν διαμιᾶς ὅλη τὴν σύνοικη πτώχεια καὶ περιβάλλονται ὅλη τὴν ἐκεῖ λαμπρότητα. Γι' αὐτὸ νομίζω ὅτι αὐτοὶ λέγονται βιασταὶ ποὺ ἀρπάζουν τὴ βασιλεία²⁴, διότι δὲν περιμένουν αὐτοὺς ποὺ εἶναι ἀρμόδιοι νὰ τὴν προσφέρουν οὔτε κυττάζουν αὐτοὺς ποὺ θὰ τοὺς ἐκλέξουν, ἀλλὰ καταλαμβάνουν μόνοι τους τὸ θρόνο καὶ τοποθετοῦν τὸ στέμμα μὲ τὴν ἰδική τους ἀπόφασιν.

47 Ἀκόμη καὶ ἂν πρόκειται γιὰ παραλαβή, πάντως δὲν νομίζουν ὅτι μὲ τοῦτο εὐδαιμονοῦν οὔτε ἔχουν σ' αὐτὸ τὴν ἡδονὴ ἀλλὰ στὸ ὅτι ἀναγνωρίζουν ὅτι ἡ βασιλεία εἶναι στὸν ἀγαπώμενο καὶ χαίρονται ὅχι διότι τοὺς μεταδίδει τὰ ἀγαθὰ ἀλλὰ διότι στὰ ἀγαθὰ εἶναι ἐκεῖνος, τοῦτο δὲ τὸ ἔχουν ἀπὸ τοὺς ἑαυτοῦς των καὶ ἀπὸ τὴν καλογνωμία τους· ὥστε καὶ ἂν τί-

αὐτοῖς ἦν κοινὸν πρὸς βασιλείαν μηδὲ μερίτας αὐτοὺς τῆς μακαριότητος ὁ φιλούμενος ἐποιεῖτο, μηδὲν ἤττον εὐδαιμονεῖν αὐτοὺς ³⁶ καὶ βασιλεύειν καὶ στεφανοῦσθαι καὶ πάντα τῆς βασιλείας ἀπολαύειν ἐκείνης. "Ὅθεν ἄρπαγες εἰκότως ἂν διὰ τοῦτο καλοῖντο καὶ βιασταὶ τῶν θείων ἀγαθῶν, εἰς τὴν ἀπόλαυσιν αὐτῶν ἑαυτοὺς εἰσωθοῦντες. Οὗτοί εἰσιν οἱ τὰς ψυχὰς μισοῦντες καὶ ἀπολλύντες καὶ τούτων τὸν τῶν ψυχῶν Δεσπότην ἀντιλαμβάνοντες.

48 Τί οὖν τῆς χαρᾶς ταύτης ἢ μείζον ἢ βεβαιότερον; Τοῖς μὲν γὰρ ἑαυτοῖς χαίρουσι τὸ χαρίεν ἀποβαλεῖν οὐ τῶν ἀδοκῆτων· ἐν οὐδενὶ γὰρ ἐπὶ τοῦ παρόντος τὰγαθὸν ἀκίνητον, ὅθεν οὐ δι' ὧν ἀπολαύουσι, χαίρουσι μᾶλλον, ἢ δι' ὧν περὶ τοῦ πλούτου τρέμουσι, ἀνιῶνται· τοῖς δὲ καὶ ὁ θησαυρὸς τῶν ἀγαθῶν ἄσυλος καὶ ἡδονὴ λύπης ἄμικτος, καὶ φόβος οὐδεὶς ὑπὲρ ἐστῶτος καὶ βεβαίου πράγματος. Καὶ οἱ μὲν καὶ αὐτοὶ εἰκότως ὑποπτεύουσι τὴν χαρὰν, μὴ πρὸς ὑπερηφανίαν αὐτοὺς ἐξαγάγη ³⁷ σφόδρα πρὸς ἑαυτοὺς βλέποντας, ὃ τὸ πλεῖστον ἂν τῆς ἡδονῆς ὑποτέμοι, τοῖς δὲ τοιοῦτον οὐδὲ ἐνοχλεῖ, ἑαυτῶν μὲν οὐκ ἐπιστρεφομένοις, ἐν τῷ Θεῷ δὲ τὴν δύναμιν ποιουμένοις, ἐν ἐκείνῳ δὲ καυχωμένοις, καὶ ὅλως οὐχ ὅσον αὐτοὶ χωροῦσιν, οὐδ' ὥσπερ ἀνθρώπους χαίρειν εἰκός, ἀλλ' ὑπερφυᾶ τινὰ καὶ θείαν καρποῦνται τὴν ἡδονήν. Οἰκίαν μὲν γὰρ οἰκίας εἴ τις ἀλλάξαιτο, καλλίονα φανλοτέρας, καὶ ἡδονῆς ἀντείληφεν ἡδονήν, ἧς ἤδετο τὴν προτέραν οἰκῶν ἦν εἰκός ἡδεσθαι τὸν ἀπολαύοντα τῆς δευτέρας· ὡς δὲ καὶ σώματος εἰ μηχανῇ τινὶ τύχοι καλλίονος, τὸ παρὸν ἀποβαλὼν, καὶ τὴν ἐπ' αὐτῷ χαρὰν ἤμειψε, καὶ τοσοῦτον χαίρει μᾶλλον, ὅσον ἀμείνονι χρῆται σώματι.

36. αὐτοὺς παραλ. G

37. ἐξάγη G

ποτε δὲν ἦταν σ' αὐτοὺς κοινὸ μὲ τῆ βασιλεία καὶ δὲν τοὺς ἔκαμε μετόχους τῆς μακαριότητος ὃ ἀγαπώμενος, δὲν θὰ ἔπαυαν νὰ εὐδαιμονοῦν καὶ νὰ βασιλεύουν καὶ νὰ στεφανώνωνται καὶ νὰ ἀπολαύουν ὅλοι ἐκείνη τῆ βασιλεία. Εὐλόγως λοιπὸν θὰ ἠμποροῦσαν νὰ ὀνομασθοῦν γι' αὐτὸ ἄρπαγες καὶ ἐκβιασταὶ τῶν θείων ἀγαθῶν, εἰσβάλλοντας μόνοι τους γιὰ τὴν ἀπόλαυσι αὐτῶν ²⁵. Αὐτοὶ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ μισοῦν καὶ καταστρέφουν τὶς ψυχές τους, καὶ ἀντὶ τῶν ψυχῶν παραλαμβάνουν τὸ Δεσπότη.

48 Τί λοιπὸν εἶναι μεγαλύτερο ἢ ἀσφαλέστερο γιὰ τὴ χαρὰ τούτη; Ν' ἀποβάλουν τὴ χαρὰ αὐτοὶ ποὺ χαίρονται μὲ τὸν ἑαυτὸ τους δὲν εἶναι τίποτε τὸ ἀπροσδόκητο· διότι σὲ κανένα ἀπὸ τὰ παρόντα πράγματα δὲν εἶναι τὸ ἀγαθὸ ἀκίνητο καὶ γι' αὐτὸ αὐτοὶ δὲν χαίρονται περισσότερο γιὰ ὅσα ἀπολαύουν ἀπὸ ὅσο λυποῦνται ἀπὸ τὸν τρόπο τους γιὰ τὸν πλοῦτο. Σ' αὐτοὺς ὅμως καὶ ὁ θησαυρὸς τῶν ἀγαθῶν εἶναι ἀσύλητος καὶ ἡ ἡδονὴ ἀμιγῆς ἀπὸ λύπη, καὶ κανεὶς φόβος δὲν ὑπάρχει, ἀφοῦ πρόκειται γιὰ μόνιμο καὶ βέβαιον πρᾶγμα. Ἐκεῖνοι ὑποπτεύονται εὐλόγως οἱ ἴδιοι τὴ χαρὰ τους, μὴ τυχόν τους ὀδηγήσῃ πρὸς ὑπερηφάνεια, ἐπειδὴ ἀποβλέπουν πρὸς τὸν ἑαυτὸ τους, πρᾶγμα ποὺ ἀφαιρεῖ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ἡδονῆς, αὐτοὶ ὅμως δὲν ἐνοχλοῦνται ἀπὸ τίποτε τέτοιο, ἀφοῦ δὲν κοιτάζουν πρὸς τὸν ἑαυτὸ τους, ἀλλ' ἔχουν τὴ δύναμί τους στὸ Θεό, σ' ἐκεῖνον καυχῶνται καὶ γενικῶς καρπώνονται, ὅχι ὅσο χωροῦν οἱ ἴδιοι οὔτε ὅπως εἶναι φυσικὸ νὰ χαίρωνται ἄνθρωποι, ἀλλὰ μία ὑπερφυσικὴ καὶ θεία ἡδονή. Ἄν ἀλλάξῃ κανεὶς οἰκία μὲ οἰκία, χειροτέρα μὲ καλυτέρα, ἀνταλλάσῃ καὶ ἡδονὴ μὲ ἡδονή, ἐκείνη ποὺ ἐδοκίμαζε ὅταν ἐκατοικοῦσε τὴν προηγουμένη, μὲ ἐκείνην ποὺ εἶναι εὐλόγως νὰ δοκιμάζῃ αὐτὸς ποὺ ἀπολαύει τὴ δευτέρα· ὅταν δέ, σὲ περίπτωσι ποὺ μὲ κάποια μηχανὴ ἀπαιτήσῃ καὶ σῶμα καλύτερο, ἀποβάλλοντας τὸ παρόν, ἀλλάσῃ καὶ τὴν γι' αὐτὸ χαρὰ καὶ τόσο περισσότερο χαίρεται ὅσο ἀνώτερον σῶμα χρησιμοποιεῖ.

49 Οὐκοῦν ὅταν οὐ μόνον σῶμα καὶ οἰκίαν, ἀλλ' ἑαυτὸν καὶ ἀπορρίψας τὸν Θεὸν κομίσηται, καὶ οὗτος αὐτῷ καὶ σώματος καὶ ψυχῆς καὶ οἰκείων καὶ φίλων καὶ πάντων ἀντικαταστῆ, καὶ ἡδονὴν ἀνάγκη τὴν μὲν ὑπερβῆναι πᾶσαν τὴν τῶν ἀνθρώπων, τὴν δὲ λαβεῖν, ἢ πρὸς τὴν θείαν ἤρμωσται μακαριότητα καὶ τοιαῦδε προσῆκει μετασκευῆ. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ χαρὰν αὐτοὶ λέγονται χαίρειν· ᾧ γὰρ ἐκεῖνος χαίρει, τούτῳ καὶ αὐτὸς ποιεῖ τὴν χαρὰν· χαίρει γὰρ ἑαυτῷ. Τῶν δὲ τέρπειν δυναμένων τῶν αὐτῶν ὄντων ἀκόλουθον καὶ ἡδονὴν τὴν αὐτὴν εἶναι· καὶ τοῦτο οὐκ εἰκάσαι καὶ λογίσασθαι μόνον ἔστιν, ἀλλ' αὐτοῦ σαφῶς λέγοντος τοῦ Σωτῆρος μαθεῖν ἀκριβῶς. Ἐπεὶ γὰρ τοὺς περὶ τῆς ἀγάπης εἰσήγαγε νόμους καὶ παρήγει τοῖς μαθηταῖς φυλάττειν αὐτῷ διὰ τέλους τὸ φίλτρον ἀκίνητον, «ταῦτα λελάληκα ὑμῖν, φησί, ἵνα ἡ χαρὰ ἢ ἐμὴ ἐν ὑμῖν μείνη, καὶ ἡ χαρὰ ὑμῶν³⁸ πληρωθῆ»). Διὰ τοῦτο, φησί, κελεύω φιλεῖν, ἵνα τῆς φιλίας πάντα τᾶμα κοινὰ καὶ ὑμῶν ποιούσης, τὴν ἐπ' ἐμοὶ καὶ τοῖς ἐμοῖς τὴν αὐτὴν ἦτε χαίροντες ἡδονὴν ἐμοί· «ἀπεθάνετε γὰρ, καὶ ἡ ζωὴ ὑμῶν, φησί, κέκρυπται ἐν τῷ Χριστῷ ἐν Θεῷ», τὸν ἴσον τρόπον καὶ ἡ χαρὰ καὶ τᾶλλα πάντα.

50 Καὶ οὐδὲν ἀνθρώπινον παρ' αὐτοῖς. Καὶ πάντα λόγῳ βραχεῖ δηλῶν ὁ μακάριος Παῦλος, «οὐκ ἔστέ, φησί, ἑαυτῶν, ἠγοράσθητε γὰρ τιμῆς», ὁ δὲ πεπραμένος οὐ πρὸς ἑαυτόν, ἀλλὰ τὸν ἐωνημένον ὄρα καὶ πρὸς τὴν ἐκείνου ζῆ γνώμην. Καίτοι τοῖς μὲν ἀνθρώποις ὁ δουλεύων τὸ σῶμα δέδεται μόνον πρὸς τὸ τῷ δεσπότῃ δοκοῦν, τὴν δὲ γνώμην καὶ τὸν λογισμόν ἐλευθερός ἐστιν, ὅτι ἂν βούλοιο χρῆσθαι, ὃν δὲ ὁ Χριστὸς ἠγόρασεν, οὐκ ἔστιν ὅπως ἔστιν ἑαυτοῦ· ἐπεὶ καὶ τὸν ἀνθρωπὸν ὀλόκληρον ἀνθρώπων μὲν οὐδεὶς ὠνήσατο, οὐδ' ἔστιν οὗ τιμῆματος ψυχὴν λαβεῖν δυνατόν ἀνθρωπίνην· ὅθεν οὐδεὶς ἔλυσεν ἀνθρωπὸν ἢ

38. ὑμῶν E ὑμῖν G

49 Ἐπομένως, ὅταν ἀποκτήσῃ ὄχι μόνο σῶμα καὶ οἰκία, ἀλλὰ τὸ Θεό, ἀπορρίπτοντας τὸν ἑαυτό του, καὶ αὐτὸς καταστῆ γι' αὐτὸν σῶμα καὶ ψυχὴ, οἰκεῖοι καὶ φίλοι, τὰ πάντα, τότε ἀναγκαίως ἀφ' ἑνὸς μὲν ὑπερβαίνει ὅλη τὴν ἡδονὴ τῶν ἀνθρώπων, ἀφ' ἑτέρου δὲ παραλαμβάνει τὴν ἡδονὴ ποὺ ἔχει ἀρμοσθῆ μὲ τὴ θεία μακαριότητα καὶ ταιριάζει σὲ τέτοια μετασκευή. Γι' αὐτὸ λέγεται γι' αὐτοὺς ὅτι χαίρονται τῇ χαρὰ τοῦ Χριστοῦ, ἀφοῦ μὲ αὐτὸ ποὺ χαίρεται ἐκεῖνος προκαλεῖ χαρὰ καὶ ὁ ἴδιος· διότι χαίρεται μὲ τὸν ἑαυτό του. Ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖνα ποὺ μποροῦν νὰ τέρπουν εἶναι τὰ ἴδια, ἢ ἴδια εἶναι καὶ ἡδονή· καὶ αὐτὸ εἶναι δυνατὸ ὄχι ἀπλῶς νὰ τὸ εἰκάσωμε καὶ νὰ τὸ σκεφθοῦμε, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸ μάθωμε μὲ ἀκρίβεια ἀπὸ τὰ σαφῆ λόγια αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος. Ἀφοῦ ἐδίδαξε τὶς ἐντολὰς περὶ τῆς ἀγάπης καὶ παρήνεσε τοῦ φυλάττουν ἕως τὸ τέλος ἀκίνητο τὸ φίλτρο, εἶπε, «αὐτὰ σᾶς ὠμίλησα, γιὰ νὰ μείνη σὲ σᾶς ἡ χαρὰ μου καὶ ὀλοκληρωθῆ ἡ χαρὰ σας»²⁶. Γι' αὐτό, λέγει, διατάσσω νὰ ἀγαπᾶτε, ὥστε, καθὼς ἡ φιλία θὰ καθιστᾷ ὅλα τὰ ἰδικά μου κοινὰ καὶ σὲ σᾶς, νὰ χαίρεσθε καὶ σεῖς τὴν ἴδια μ' ἐμένα ἡδονὴ γιὰ μένα καὶ γιὰ τὰ ἰδικά μου. Διότι, λέγει, «ἀπεθάνατε καὶ ἡ ζωὴ σας ἔχει ἀποκρυβῆ μὲ τὸν Χριστὸ στὸ Θεό»²⁷. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ἡ χαρὰ καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ἔχουν ἀποτεθῆ σ' αὐτόν.

50 Καὶ τίποτε ἀνθρώπινο δὲν ὑπάρχει σ' αὐτούς. Μὲ βραχὺ λόγο, δηλώνοντας ὁ Παῦλος τὰ πάντα, λέγει, «δὲν ἀνήκετε στοὺς ἑαυτοὺς σας, διότι ἀγορασθήκατε μὲ τίμημα»²⁸. Αὐτὸς δὲ ποὺ ἀγοράσθηκε δὲν προσέχει τὸν ἑαυτό του ἀλλὰ τὸν ἀγοραστή καὶ ζῆ σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη ἐκείνου. Καὶ ὅμως ὁ δοῦλος σὲ ἀνθρώπους εἶναι δεμένος μὲ τὴν ἀπόφασιν τοῦ κυρίου μόνο κατὰ τὸ σῶμα, τὴ γνώμη ὅμως καὶ τὸ λογισμὸ εἶναι ἐλεύθερος νὰ τὰ χρησιμοποίησῃ ὅπως θέλει· αὐτὸς ὅμως τὸν ὁποῖο ἀγόρασε ὁ Χριστὸς δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἀνήκῃ στὸν ἑαυτό του.

27. Κολ. 3,3.

28. Α' Κορ. 6,20.

ἔδουλώσατο τοῦ σώματος περαιτέρω. Ὁ δὲ Σωτὴρ ἅπαντα τὸν ἄνθρωπον τυγχάνει προιάμενος· ὅτε καὶ ἄνθρωποι μὲν ὑπὲρ ἀνδραπόδου χρήματα καταβάλλουσι μόνον, ἐκεῖνος δὲ ἑαυτὸν εἰσήνεγκε καὶ τὸ σῶμα προῦδωκε καὶ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ἐλευθερίας, καὶ τὸ μὲν ἀποθανεῖν ἐποίησε, τὴν δὲ τὸ οἰκειὸν ἀφείλετο σῶμα, καὶ τὸ μὲν ὠδυνήθη πληττόμενον, ἐκείνη δὲ ἠνιάθη οὐ σφαττομένου τοῦ σώματος μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς πληγῆς. «Περίλυπός ἐστι, φησὶν, ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου». Καὶ οὕτως ὅλον δούς ἑαυτὸν ὅλον ὠνεῖται τὸν ἄνθρωπον, οὐκοῦν καὶ τὴν θέλησιν ἐπρίατο καὶ μάλιστα ταύτην. Τὰ μὲν γὰρ ἄλλα δεσπότης ἦν καὶ τῆς φύσεως ἡμῶν ἀπάσης ἐκράτει· ᾧ δὲ τὴν δουλείαν ἐφεύγομεν, ἡ θέλησις ἦν, καὶ ἵνα ταύτην ἔλοι, πάντα εἰργάσατο. Διὰ τοῦτο γὰρ, ὅτι γνώμην ἐζήτει, βίαιον οὐδὲν ἐποίησεν οὐδ' ἤρπασεν, ἀλλ' ἠγόρασεν· ὅθεν τῶν πεπραμένων οὐδεὶς εἰς ἑαυτὸν χρώμενος τῇ θελήσει τὰ δίκαια ποιήσει, ἀλλὰ τὸν ἐωνημένον ἀδικήσει τοῦ κτήματος ἀποστερωῶν· χρῶτο δ' ἂν τις πρὸς ἑαυτὸν τῇ θελήσει ἑαυτὸν θέλων καὶ τοῖς ἑαυτοῦ χαίρων.

- 51 Λείπεται δὴ μηδένα τῶν χρηστῶν καὶ δικαίων ἑαυτὸν φιλεῖν, ἀλλὰ τὸν ἀγοράσαντα μόνον, ἐπεὶ καὶ πᾶσα ἀνάγκη τοιούτους εἶναι τῶν ἀγορασθέντων ἐνίους εἰ καὶ μὴ πάντας· μάτην γὰρ γενέσθαι τὴν ὠνὴν ἐκείνην τὴν φρικώδη, πῶς εὐλογον; φιλοῦντας δὲ ἐκεῖνον μόνον ἐπόμενον ἂν εἶη, καθαρὰν μὲν ἀνίας αὐτοὺς ἀπάσης ἠδεσθαι ἠδονήν, ὅτι οὐδὲν παρὰ τὰς εὐχὰς ³⁹ αὐτῶν ὁ φιλούμενος πράττει, μεγίστην δὲ καὶ ὑπερφυᾶ καὶ θεῖαν, ὅτι τε ὀλόκληρον ἐνταῦθα κενούσι τὴν δύναμιν τῆς χαρᾶς, καὶ ὅτι τὸ τέρπον αὐτοὺς πᾶσαν ὑπερβαίνει χαρίτων ὑπερβολήν.
- 52 Καὶ ἄλλως δὲ καθάπερ ἀνάγκη τὸν ἄνθρώποις δουλεύοντα λυ-

39. εὐχὰς παραλ. G

Κανείς άνθρωπος δὲν ἀγόρασε τὸν ἄνθρωπο ὀλόκληρο οὔτε ὑπάρχει τίμημα μὲ τὸ ὁποῖο εἶναι δυνατὸ νὰ λάβῃ κανεὶς τὴν ἀνθρωπίνη ψυχὴ· γι' αὐτὸ κανεὶς δὲν ἀπήλλαξε ἢ ὑποδούλωσε ἄνθρωπο πέρα ἀπὸ τὸ σῶμα. Ὁ Χριστὸς ὁμῶς ἀγόρασε ὀλόκληρο τὸν ἄνθρωπο, ἀφοῦ οἱ μὲν ἄνθρωποι καταβάλλουν γιὰ τὸ δοῦλο χρήματα μόνο, ἐκεῖνος δὲ ἔδωσε τὸν ἑαυτὸ του καὶ παρέδωσε τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴ του γιὰ τὴν ἰδική μας ἐλευθερία, καὶ τὸ μὲν πρῶτο ἔκαμε ν' ἀποθάνῃ, τὴν δὲ δευτέρα ἐχώρισε ἀπὸ τὸ σῶμα τῆς· αὐτὸ ἐπόνεσε ὅταν ἐκτυπόταν, ἐκείνη ἐλυπήθηκε ὄχι μόνο ὅταν τὸ σῶμα ἐθυσιαζόταν, ἀλλὰ καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ πλήγμα. «Περίλυπη εἶναι ἡ ψυχὴ μου ἕως τὸ θάνατο, λέγει»²⁹. Καὶ ἔτσι, ἀφοῦ ἔδωσε ὀλόκληρο τὸν ἑαυτὸ του, ἀγόρασε ὀλόκληρο τὸν ἄνθρωπο, ἐπομένως ἐπῆρε καὶ τὴ θέλησι, καὶ μάλιστα αὐτήν. Πραγματικὰ κατὰ τὰ ἄλλα κύριος ἦταν καὶ ἐκυριαρχοῦσε σὲ ὅλη τὴ φύσι μας· ἐκεῖνο δὲ στὸ ὁποῖο διαφεύγαμε τὴ δουλεία ἦταν ἡ θέλησις, καὶ γιὰ νὰ συλλάβῃ κι' αὐτήν, ἔπραξε τὰ πάντα. Γι' αὐτὸ μάλιστα, ὅτι δηλαδὴ ἐζητοῦσε γνώμη, δὲν ἐχρησιμοποίησε καμμία βία οὔτε ἄρπαξε, ἀλλὰ ἀγόρασε. Ἔτσι κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἀγορασμένους δὲν θὰ ἐνεργήσῃ δίκαια, ἂν χρησιμοποιοῦν γιὰ τὸν ἑαυτὸ του τὴ θέλησί του, ἀλλὰ θὰ ἀδικήσῃ τὸν ἀγοραστή· χρησιμοποιοεῖ δὲ κάποτε τὴ θέλησί του, ἂν θέλῃ τὸν ἑαυτὸ του καὶ χαίρεται μὲ τὰ ἰδικὰ του.

51 Ἐπόμενο εἶναι κανεὶς ἀπὸ τοὺς χρηστοὺς καὶ δικαίους νὰ μὴ ἀγαπᾷ τὸν ἑαυτὸ του, ἀλλὰ μόνο τὸν ἀγοραστή, καί, ἂν δὲν εἶναι ἀναγκαίως τέτοιοι ὅλοι οἱ ἀγορασμένοι, εἶναι μερικοί. Πῶς θὰ ἦταν εὐλογο νὰ ἐγίνε ματαίως ἐκείνη ἡ ἀγορά; Ἐὰν ὁμῶς ἐκεῖνον μόνο ἀγαποῦν, θὰ ἦταν ἐπόμενο νὰ αἰσθάνωνται ἡδονὴ καθαρὰ ἀπὸ κάθε λύπη, ἀφοῦ ὁ ἀγαπώμενος δὲν πράττει τίποτε ἀντίθετο ἀπὸ τὴν εὐχὴν τους, μεγίστη δὲ καὶ ὑπερφυσία καὶ θεία, ἀφοῦ ἔδω ἔξαντλοῦν ὀλόκληρη τὴ δύναμι τῆς χαρᾶς καὶ ἡ τέρψις τους ὑπερβαίνει κάθε ὑπερβολὴν χαρίτων.

52 Ἐξ ἄλλου, ὅπως ὁ δοῦλος ἀνθρώπων κατ' ἀνάγκη λυπεῖται,

πεισθαι, οὕτως ἀνάγκη τὸν τῷ Χριστῷ δουλεύοντα χαίρειν. Οὐ γὰρ ἔτι τὴν αὐτοῦ ἀλλὰ τὴν τοῦ πριαμένου χωρῶν, ὁ μὲν διὰ πόνων ἔρχεται καὶ ὀδυνῶν τῷ καὶ λύπης καὶ πόνων ὑπευθύνῳ μυρίων ⁴⁰ ἀκολουθῶν, ἐκεῖνος δὲ πῶς ἀνιαθήσεται τῆς ἀληθινῆς χαρᾶς ἡγουμένης; Ἐκεῖ μὲν γὰρ ὁ καταβαλὼν ὑπὲρ ἀνδραπόδου χρήματα οὐ τοῦτο ζητῶν κατέβαλεν, ἵν' εὖ ποιήσῃ τὸν πεπραγμένον, ἀλλ' ἵν' αὐτὸς ἐκεῖθεν εὖ πάυῃ καὶ τι τῶν ἐκείνου κερδάνῃ πόνων· ὅθεν ὁ δουλεύων ὡς ἂν εἰς τὴν τῶν κεκτημένων ἀναλυόμενος χρεῖαν καὶ δι' ὧν αὐτὸς ταλειπωρεῖται συνάγων ἐκείνοις ἡδονᾶς, διηνεκέσι σύνεστι λύπαις. Ἐνταῦθα δὲ τοῦναντίον· πάντα γὰρ πρὸς τὴν τῶν δούλων εὐδοκίμησιν εἰργασται, καὶ τὸ λύτρον ἔδωκεν, οὐχ ἵνα αὐτὸς ἀπολαύῃ τι τῶν λυθέντων, ἀλλ' ἵνα αὐτῶν τὰκείνου γένηται πάντα ⁴¹, καὶ κέρδος ὁ δεσπότης ἦ καὶ οἱ τοῦ δεσπότητος πόνοι τῆς δούλοις, καὶ τὸν ἐωνημένον ὅλον αὐτός, ὁ πεπραγμένος ἔχη λαβῶν.

53 Διὰ ταῦτα τοὺς μὴ πρὸς ταύτην ἀποπηδήσαντας τὴν δουλείαν, ἀλλὰ πρὸ πάσης ἐλευθερίας τὰκείνου ποιησαμένους δεσμά, χαίρειν ἀνάγκη, πλοῦτον πενίας καὶ βασιλείαν δεσμοτηρίου καὶ δόξαν τὴν ἀνωτάτω τῆς ἐσχάτης ἀτιμίας ἀλλαξαμένους· ὅπερ γὰρ τῶν ἀνθρώπων τοῖς δεσπότηταις ἔξεστι ποιεῖν εἰς τοὺς δούλους παρὰ τῶν νόμων, τοῦτο τοῖς δούλοις ἐφεῖται πρὸς τὸν κοινὸν δεσπότην διὰ τὴν τοῦ δεσπότητος φιλανθρωπίαν. Ἐκείνους μὲν γὰρ τῶν δούλων καὶ τῶν ὄντων τοῖς δούλοις ὁ νόμος κυρίους καθίστησιν, ἂν μὴ πρόωνται τὴν δεσποτείαν μηδ' ἀφῶσιν αὐτοὺς τῆς δουλείας, οὗτοι δὲ τὸν ἑαυτῶν δεσπότην ἔχουσι καὶ τῶν ἐκείνου κληρονομοῦσιν, ἂν τὸν ζυγὸν ἐκείνου στέρξωσι καὶ τὴν ὦνήν αἰδεσθῶσι ⁴². Καὶ τοῦτό ἐστιν ὁ Παῦλος ἐκέλευσεν, «χαίρετε ἐν Κυρίῳ», λέγων, τὸν ἀγοράσαντα διὰ τοῦ Κυρίου δηλῶν, καὶ ὁ Σωτὴρ ἐναργέστερον τὸ τῆς χαρᾶς αἴτιον σημαίνων ἡμῖν, τὸν τῆς χαρᾶς αὐτῷ κοινωνήσοντα δοῦλον ἀγαθὸν ὀνομά-

40. μυρίων παραλ. G

41. πάντα παραλ. G

42. ἐνδεσθῶσι G

ἔτσι κατ' ἀνάγκη ὁ δοῦλος τοῦ Χριστοῦ χαίρεται. Διότι, καθὼς ὁ καθέννας δὲν ἀκολουθεῖ τὴν ἰδική του θέλησι ἀλλὰ τὴν τοῦ ἀγοραστοῦ, ὁ ἕνας ἀκολουθεῖ μὲ πόνους καὶ ὀδύνες τὸν ὑπεύθυνο λύπης καὶ μυρίων πόνων, ὁ ἄλλος ὅμως πῶς θὰ λυπηθῆ, ἀφοῦ προηγεῖται ἡ ἀληθινὴ χαρὰ; Ἐκεῖ αὐτὸς ποῦ κατέβαλε χρήματα γιὰ δοῦλο δὲν τὰ κατέβαλε γιὰ νὰ εὐεργετήσῃ τὸν ἀγοραζόμενο, ἀλλὰ γιὰ νὰ ὠφεληθῆ ὁ ἴδιος ἀπὸ αὐτὸν καὶ νὰ κερδίσῃ κάτι ὁ ἴδιος ἀπὸ τοὺς κόπους ἐκείνου. Ἔτσι ὁ δοῦλος, καταπονούμενος γιὰ τὶς ἀνάγκες τῶν ἰδιοκτητῶν καὶ συνάγοντας γιὰ ἐκείνους ἡδονές μὲ τὶς ταλαιπωρίες του, ζῆ μὲ ἀδιάκοπες λύπες. Ἐδῶ συμβαίνει τὸ ἀντίθετο· διότι ὅλα ἔχουν ρυθμισθῆ γιὰ τὴν εὐδοκίμησι τῶν δούλων καὶ ἔδωσε τὸ λύτρο, ὅχι γιὰ ν' ἀπολαύσῃ αὐτὸς κάτι ἀπὸ τοὺς ἐλευθερωθέντας, ἀλλὰ γιὰ νὰ γίνουν ἰδικὰ τοὺς ὅλα ὅσα εἶναι ἐκείνου, καὶ κέρδος στοὺς δούλους νὰ εἶναι ὁ δεσπότης καὶ οἱ κόποι τοῦ δεσπότη, καὶ τὸν ἀγοραστή ὅλον νὰ καταλάβῃ ὁ ἴδιος ὁ ἀγορασμένος.

53 Γι' αὐτὸ ἐκεῖνοι ποῦ δὲν ἐδραπέτευσαν ἀπὸ τῆ δουλεία σ' ἐκεῖνον, ἀλλὰ προτιμοῦν τὰ δεσμὰ ἐκείνου ἀπὸ κάθε ἐλευθερία, ὅπως δὴ ποτε χαίρονται, ἀφοῦ ἄλλαξαν τὴν πτωχεία μὲ τὸν πλοῦτο, τὸ δεσμωτήριο μὲ τὸ παλάτι, τὴ χειροτέρα ἀτιμία μὲ τὴν ὑψηλοτέρα δόξα. Διότι αὐτὸ ποῦ ἐπιτρέπεται ἀπὸ τοὺς νόμους νὰ κάμουν οἱ κύριοι στοὺς δούλους, τοῦτο ἐπιτρέπεται στοὺς δούλους πρὸς τὸ κοινὸ δεσπότη ἐξ αἰτίας τῆς φιλανθρωπίας τοῦ δεσπότη. Ἐκείνους τοὺς ἀγοραστὰς ὁ νόμος καθιστᾷ κυρίους τῶν δούλων καὶ τῶν πραγμάτων τῶν δούλων, ἂν δὲν ἀποβάλουν τὴν κυριότητα καὶ δὲν τοὺς ἀφήσουν ἐλευθέρους· αὐτοὶ ὅμως ἔχουν τὸν κύριό τους καὶ κληρονομοῦν τὴν περιουσία του, ἂν στέρξουν τὸ ζυγὸ ἐκείνου καὶ σεβασθοῦν τὴν ἀγορά. Καὶ αὐτὸ εἶναι ποῦ παράγγειλε ὁ Παῦλος, λέγοντας, «χαίρετε ἐν Κυρίῳ»³⁰, δηλώνοντας τὸν ἀγοραστή μὲ τὴ λέξι «Κύριος», ἐνῶ ὁ Σωτὴρ θέλοντας νὰ σημάνη ἐναργέστερα τὸν αἴτιο τῆς χαρᾶς, ὀνομάζει δοῦλο ἀγαθὸ αὐτὸν ποῦ συμμερίσθηκε μαζί του τὴ χαρὰ καὶ τὸν

ζει καὶ Κύριον ἑαυτὸν, «εἰσελθε, λέγων, ἀγαθὲ δοῦλε, εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου», ὅτι δοῦλος ἔμεινας καὶ τὸ τῆς ὠνῆς οὐ διέρρηξας γραμματεῖον, αὐτὴν κομίζου τὴν τοῦ κτησαμένου χαρὰν. Ἔστι γὰρ ἡ αὐτὴ χαρὰ οὐ μόνον διὰ τὸ χαρίεν ταῦτόν ὄν, ἀλλ' ὅτι καὶ τῆς εὐγνωμοσύνης ὁ αὐτὸς τρόπος· καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος οὐχ' ἑαυτῷ ἤρρεσεν, ἀλλὰ τοῖς δούλοις ἔζησε καὶ ἀπέθανε καὶ γεγέννηται τὴν ἀρχὴν, καὶ εἰς ἑαυτὸν ἐπανελθὼν καὶ τὸν θρόνον ἔχων τὸν πατρικόν, ἡμῖν ἐκεῖ κáθηται καὶ παρὰ κλητὸς ἐστὶ πρὸς αὐτὸν ὑπὲρ ἡμῶν δι' αἰῶνος, οὕτω καὶ τῶν δούλων, οἷς ὁ Δεσπότης πρὸ τῶν ψυχῶν ἐγένετο, ἑαυτῶν οὐκ ἐπιστρεφόμενοι μόνον φιλοῦσιν ἐκεῖνον.

54 Τοιοῦτος ἦν Ἰωάννης, καὶ διὰ τοῦτο παρευδοκιμηθεὶς ἐκείνου φανέντος τοσοῦτον ἀπεῖχε δυσχεραίνειν, ὥστε αὐτὸς ἦν ὁ τοῖς ἀγνοοῦσι αὐτὸν ⁴³ κηρύττων καὶ προδεικνύς ^{43α} καὶ τῆς γλώττης ἐκείνης ἀφ' ἧς συνέβαινε αὐτῷ τὴν ἐλάττω φέρεσθαι δόξαν, οὐδὲν ἥδιον ἦν αὐτῷ· καὶ ἠξίου τὸν μὲν εἰς ἑαυτὸν ἀναρτήσασθαι τὸ θέατρον καὶ καταδημαγωγῆσαι τὸ γένος ἅπαν, καὶ πάντας αὐτῷ προσέχειν τὸν νοῦν, καθάπερ τῷ νυμφίῳ τὴν νύμφην, αὐτὸς δὲ ἀγαπᾶν, εἰ παρεστῶς ἀκούοι λέγοντος καὶ τοῦτο τῆς σπουδῆς ἀπόναιτο πάσης, τὴν τοῦ φιλουμένου φωνήν.

55 Παῦλος δὲ τὰ κείνου ζητῶν οὐ περιεΐδεν ἑαυτὸν μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ προῦδωκε· καὶ γὰρ εἰς γέενναν ἐνέβαλε τὸ γ' ἐπ' αὐτῷ, καὶ γὰρ ἠῦξάτο τὸ πάθος καὶ ἦν ὥσπερ αἶνιγμα· ὅτι γὰρ σφοδρῶς ἐφίλησεν, αὐτὸν ὄν ἐφίλησεν ἐπεθύμει ζημιωθῆναι, καὶ ἔοικεν,

43. αὐτῶν G

43α. καὶ προδεικνύς παραλ. G

ἑαυτό του Κύριο, λέγοντας, «εἴσελθε, ἀγαθὲ δοῦλε, στή χαρὰ τοῦ Κυρίου σου» ³¹. ἀφοῦ ἔμεινες δοῦλος καὶ δὲν ἔσχισες τὸ συμβόλαιο, πᾶρε τὴν ἴδια τὴ χαρὰ τοῦ ἰδιοκτήτου. Εἶναι δὲ ἡ χαρὰ ἴδια, ὅχι μόνο διότι τὸ χαριτωμένο εἶναι ταυτό, ἀλλὰ διότι καὶ τῆς καλογνωμίας ὁ τρόπος εἶναι ὁ ἴδιος. Διότι, ὅπως ἐκεῖνος δὲν ἠθελε νὰ ἀρέσῃ στὸν ἑαυτό του ³², ἀλλὰ ἔζησε καὶ ἀπέθανε καὶ ἐγεννήθηκε γιὰ τοὺς δούλους στὴν ἀρχή, ἔπειτα δὲ ἀφοῦ ἐπανῆλθε στὸν ἑαυτό του καὶ κατέχει τὸν πατρικὸ θρόνο, παρίσταται ἐκεῖ γιὰ μᾶς καὶ εἶναι παράκλητος πρὸς αὐτὸν γιὰ χάρι μας στοὺς αἰῶνες ³³, ἔτσι καὶ οἱ δοῦλοι, γιὰ τοὺς ὁποίους ὁ δεσπότης εἶναι ἐπάνω ἀπὸ τὶς ψυχές τους, δὲν ἀφοσιώνονται στὸν ἑαυτό τους, ἀλλ' ἀγαποῦν μόνο ἑκείνον.

54 Τέτοιος ἦταν ὁ Ἰωάννης, καὶ γι' αὐτὸ ἐνῶ παραμερίσθηκε μόλις ἐφάνηκε ὁ Χριστός, τόσο ἀπείχε ἀπὸ τὸ νὰ δυσανεστηθῆ, ὥστε αὐτὸς ἦταν πού τὸν ἐκήρυττε καὶ ἐδείκνυε σὲ ὄσους τὸν ἀγνοοῦσαν, καὶ τίποτε δὲν ἦταν γι' αὐτὸν γλυκύτερο ἀπὸ τὴ γλῶσσα ἐκείνη, πού ἐπροκαλοῦσε τὴν ἐλάττωσι τῆς δόξας του ³⁴. καὶ ἔθεωροῦσε δίκαιο ἐκεῖνος μὲν, ὁ Χριστός, νὰ προσελκύσῃ τὸ θέατρο καὶ νὰ παρασύρῃ μὲ τὸ μέρος του ὅλο τὸ λαὸ ὥστε ὅλοι νὰ στρέψουν σ' αὐτὸν τὴν προσοχή τους, σὰν ἡ νύμφη πρὸς τὸ γαμβρό, αὐτὸς δὲ νὰ ἀρκῆται στὸ νὰ εἶναι κοντὰ του καὶ νὰ τὸν ἀκούῃ νὰ ὁμιλῆ, καὶ τοῦτο μόνο νὰ κερδίζῃ μὲ ὅλο του τὸ ζῆλο, τὴ φωνὴ τοῦ ἀγαπωμένου.

55 Ὁ δὲ Παῦλος, ἀναζητώντας ὅσα ἀνήκουν στὸ Χριστό, δὲν παρέβλεψε ἀπλῶς τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐπρόδωσε· διότι καὶ στὴ γέεννα, ἂν ἤμποροῦσε, θὰ μετέβαινε, ἀφοῦ εὐχήθηκε νὰ ὑποστῆ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα³⁵, καὶ ἦταν σὰν αἶνιγμα. Ἐπειδὴ ἀγάπησε σφοδρῶς, ἐπιθυμοῦσε νὰ χάσῃ αὐτὸν πού

33. Α' Ἰω. 2,1.

34. Ἰω. 3,30.

35. Ρωμ. 9,3.

ὡς οὐ γεέννης μόνον σφοδρότερον ἀνέφλεγεν αὐτὸν ὁ ἔρωσ ἐκεῖνος, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς ἐν τῷ συνεῖναι τῷ φιλουμένῳ χαρᾶς ἐπικρατέστερον εἶχε. Καθάπερ γὰρ ταύτης καταφρονεῖν ἐπειθεν, οὕτως ἐκείνην ραδίως περιορᾷ, καίτοι σαφῆ πεῖραν ἤδη τοῦ κάλλους αὐτοῦ λαβόντα καὶ γεγευμένον. Ἄλλ' ὅτι τὸ μὲν ἐκείνω συνεῖναι καὶ συζῆν καὶ συμβασιλεύειν πρὸς αὐτοῦ καὶ τῆς εὐδοκιμήσεως ἦν τῆς αὐτοῦ, ὁ δὲ οὐκ ἐζήτει τὰ ἑαυτοῦ ὑπὲρ τῆς ἐκείνου δόξης, καὶ τοῦτο προέσθαι πρόθυμος ἦν.

56 Οὐκοῦν καὶ ἐποθυμῶν οὐ δι' ἑαυτὸν ἐπεθύμησεν, ἀλλὰ δι' ἐκεῖνον, ὑπὲρ οὗ καί, φυγεῖν δεῆσαν, ἔφυγεν ἄν· εἰ τοίνυν τὸ μόνον θελητὸν οὐκ ἠθέλεν ἑαυτοῦ χάριν, τί λοιπὸν ἄλλο τῶν πάντων; Εἰ γὰρ ὑπὲρ οὗ πάντα εἰργάσατο, πάντα δὲ ἠγέσχετο, οὐ πρὸς ἑαυτὸν βλέπων ἐζήτησεν, οὐδ' ἴν' αὐτὸς ἀπολαύη, σχολῆ γέ τι τῶν ἄλλων, ὧν κατεφρόνησεν· ὅθεν δῆλος ἦν ἑαυτὸν παντελῶς φυγῶν καὶ τὴν γνώμην ἅπασαν ἐξαγωγῶν μὲν ἑαυτοῦ, πρὸς τὸν Χριστὸν δὲ μόνον ἐνεργὸν ἔχων. Ἐπεὶ δὲ οὐδὲν ἀπενυκτὸν οὐδὲ τῆς θελήσει πολέμιον παρ' ἐκείνω, συνέβαινε θαυμαστὴν μὲν εἶναι τὴν ἡδονήν, ἧς συνῆν αἰεὶ καὶ συνέζη, ἀηδίαν δὲ οὐδεμίαν τῆς ψυχῆς ἐκείνης κρατεῖν. Εἰ γὰρ καὶ ἔστιν ὑπὲρ ὧν ὠδυνᾶτο καὶ ἔστενεν, ἀλλ' οὐκ ἐκράτει τῆς ἡδονῆς τὸ λυποῦν, οὐδ' ἐξέκρουεν αὐτὸν ἐκείνης οὐδέν, ἐπεὶ καὶ τῆς ἀθυμίας ταύτης τὸ σχῆμα χαρᾶς ἔγεμε· καὶ γὰρ ἀγάπης καὶ μεγαλοψυχίας ἦν ἡ λύπη καρπός, ὅθεν⁴⁴ οὐδὲν αὐτῷ πικρὸν ἢ ἄγριον ἢ μικρόψυχον εἰς τὴν καρδὴν εἰσῆγεν. Ὅτι γὰρ ἔχαιρεν ἐκάστοτε, δῆλος ἦν, ἐξ ὧν τοῖς ἄλλοις παρήγει πάντοτε χαίρειν, «χαίρετε γὰρ, φησὶν, ἐν Κυρίῳ πάντοτε, πάλιν ἔρω, χαίρετε», οὐκ ἂν ἄλλοις ὑποτιθεῖς, ὁ μὴ πρότερον ἔδειξεν ἐπὶ τῶν ἔργων αὐτός.

44. ὅθεν παραλ. G

36. Πράξ. 9,25. Β' Κορ. 11,33.

37. Φιλ. 4,4.

ἀγάπησε, καὶ ἐφαινόταν ὅτι ὁ ἔρως ἐκεῖνος ὄχι μόνο τὸν ἐφλεγε σφοδρότερα ἀπὸ τὴ γέεννα, ἀλλὰ καὶ ὅτι τὸν ἐθεωροῦσε ἐπικρατέστερο καὶ αὐτῆς τῆς χαρᾶς τοῦ νὰ συνυπάρχη μὲ τὸν ἀγαπώμενο. "Ὅπως ἔπειθε νὰ καταφρονοῦν αὐτὴν, ἔτσι ἔπειθε νὰ παραβλέπουν ἐκείνην εὐκόλα, ἂν καὶ εἶχε ἤδη λάβει σαφῆ πείρα καὶ εἶχε γευθῆ τὸ κάλλος του. 'Αλλ' ἐπειδὴ τὸ νὰ συνυπάρχη καὶ νὰ συζῆ καὶ νὰ συμβουλευῆ ἦταν γιὰ τὸ συμφέρον καὶ τὴν εὐδοκίμησί του, αὐτὸς δὲ δὲν ἐζητοῦσε τὰ ἰδικὰ του περισσότερο ἀπὸ τὴ δόξα ἐκεῖνου, ἦταν πρόθυμος νὰ χάσῃ καὶ αὐτό.

56 Ἐπομένως καὶ ὅταν ἐπιθυμοῦσε, δὲν ἐπιθυμοῦσε γιὰ τὸν ἑαυτό του, καί, ἂν ἐχρειαζόταν νὰ φύγῃ, θὰ ἔφευγε ³⁶· ἐὰν λοιπὸν δὲν ἤθελε γιὰ τὸν ἑαυτό του τὸ μόνο ἀξιαγάπητο, τί ἄλλο ἀπὸ τὰ πάντα θὰ ἤθελε; Ἐὰν ἐκεῖνον, γιὰ τὸν ὁποῖο ἔκαμε τὰ πάντα καὶ ὑπέφερε τὰ πάντα, δὲν τὸν ἀναζήτησε ἀποβλέποντας στὸν ἑαυτό του καὶ γιὰ τὴν ἀπόλαυσί του, πολὺ ὀλιγώτερο θ' ἀναζητοῦσε κάτι ἀπὸ τὰ ἄλλα ποὺ κατεφρόνησε. Γι' αὐτὸ ἦταν φανερό ὅτι εἶχε φύγει ἐντελῶς ἀπὸ τὸν ἑαυτό του καὶ εἶχε ἀξαγάγει τελείως ὅλη τὴ γνώμη ἀπὸ τὸν ἑαυτό του καὶ τὴν εἶχε ἐνεργὸ μόνο πρὸς τὸ Χριστό. Ἐπειδὴ δὲ στὸ Χριστὸ δὲν ὑπῆρχε τίποτε ἀπευκτὸ καὶ τίποτε πολέμιο κατὰ τῆς θελήσεως τοῦ Παύλου, συνέβαινε νὰ εἶναι ἀξιοθαύμαστη ἢ ἡδονή, μὲ τὴν ὁποῖα συνυπῆρχε πάντοτε καὶ ἐσυζοῦσε, καὶ καμμία ἀηδία δὲν ἐκυριαρχοῦσε σ' ἐκείνη τὴν ψυχὴ. Καὶ ἂν πραγματικὰ ἐπονοῦσε γιὰ μερικὰ πράγματα κι' ἐστέναζε, πάντως δὲν ὑπερνικοῦσε τὴν ἡδονὴ ἢ λύπη, οὔτε τίποτε ἄλλο τὸν ἀπομάκρυνε ἀπὸ ἐκείνη, ἐπειδὴ ἄλλωστε τὸ εἶδος αὐτῆς τῆς ἀθυμίας ἦταν γεμᾶτο χαρᾶ· διότι ἡ λύπη ἦταν καρπὸς ἀγάπης καὶ μεγαλοψυχίας, ὅποτε δὲν εἰσῆγε στὴν καρδιά του καμμία πικρία ἢ ἀγριότητα ἢ μικροψυχία. "Ὅτι ἀδιαλείπτως ἐχαιρόταν, ἦταν φανερό ἀπὸ τὴν παραγγελία του πρὸς τοὺς ἄλλους γιὰ παντοτινὴ χαρὰ, διότι λέγει, «χαίρετε πάντοτε ἐν Κυρίῳ, θὰ εἰπῶ πάλι, χαίρετε» ³⁷· δὲν θὰ ἐπέβαλλε σὲ ἄλλους κάτι ποὺ δὲν ἐπεδείκνυε αὐτὸς μὲ ἔργα.

57 Τοιαύτη τῶν ἁγίων ἡ ζωὴ καὶ οὕτω μακαρία, νῦν μὲν, ὡσπερ ἀκόλουθον, τῇ ⁴⁵ ἐλπίδι καὶ πίστει τὴν μακαριότητα καρπουμένων ⁴⁶, ἐπειδὴν δὲ ἀπαλλαγῶσιν, οὕτως ἀμείνων, ὅσω τοῦ μὲν ἐλπίζειν τελεώτερον αὐτῶν τῶν πραγμάτων λαβέσθαι, τοῦ δὲ πιστεύειν ἢ καθαρὰ τοῦ ἀγαθοῦ θεωρία. Ταύτης τῆς ζωῆς τὰ μὲν παρὰ τοῦ Θεοῦ πνεῦμα νίθεσις, ὅθεν ἡ τελεία ἀγάπη, καθ' ἣν ἡ μακαρία ζωὴ. Τὰ μὲν γὰρ μυστήρια τοῦ Χριστοῦ παρέσχε λαβέσθαι, τοῖς δὲ ἐκεῖνον λαβοῦσιν, «ἔδωκε, φησὶν, ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι», τῶν τέκνων δὲ ἡ τελεία ἀγάπη, ἧς ἅπασ ἀπελήλαται φόβος. Οὔτε γὰρ μισθῶν ἀποτυχίαν οὔτε πληγὰς ἔστι δεδιέναι τὸν ἐκείνως ἐρῶντα· τὸ μὲν γὰρ δούλων, ἐκεῖνο δὲ μισθωτῶν· τὸ δ' οὕτω καθαρῶς φιλεῖν μόνων γίνεται τῶν υἱῶν. Καὶ οὕτω τὴν ἀγάπην τὴν ἀληθινὴν ἢ χάρις ἐντίθησι ταῖς ψυχαῖς τῶν μεμνημένων· ὅ,τι μὲν εἰς αὐτοὺς δρῶσα καὶ ἦντινα παρεχομένη πεῖραν, εἰδεῖεν ἂν οἱ μαθόντες, ὡς δ' ἔνεστιν ὀλοσχερῶς εἰπεῖν, τῶν θείων ἀγαθῶν αἴσθησιν ἐνιείσα, καὶ τῷ γεῦσαι μεγάλων περὶ μειζόνων ἐλπίζουσα, καὶ βεβαίαν ἐντιθεῖσα πίστιν ἀπὸ τῶν ἤδη παρόντων περὶ τῶν μήπω φαινομένων.

58 Τὰ δὲ παρ' ἡμῶν τὸ διασῶσαι τὴν ἀγάπην· οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ φιλεῖν μόνον καὶ δέξασθαι τὸ πάθος, ἀλλὰ δεῖ καὶ συντηρεῖν καὶ τῷ πυρὶ προσθεῖναι τὴν ὕλην ὥστε κατασχεῖν. Τοῦτο γὰρ ἔστι τὸ μένειν ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἐν ᾧ πᾶσα μακαριότης, τὸ μένειν μὲν ἐν τῷ Θεῷ, μένοντα δὲ ἔχειν αὐτόν· «ὁ γὰρ μένων, φησὶν, ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐν τῷ Θεῷ μένει καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ»· τοῦτο δὲ γίνεται, καὶ πεπηγυῖαν ἐν τῇ γνώμῃ τὴν ἀγάπην ἔχομεν, ἐπειδὴν διὰ τῶν ἐντολῶν ἀφικώμεθα καὶ τοὺς τοῦ φιλουμένου σώσωμεν νόμους. Ἐκ τῶν ἐνεργειῶν ἡ ψυχὴ διατίθεται πρὸς

45. τοὺς G

46. καρπουμένων Χρήστου καρπουμένην E καρπουμένους G

38. Ἰω. 1,12.

39. A' Ἰω. 4,18.

57 Τέτοια είναι ἡ ζωὴ τῶν ἁγίων καὶ τόσο μακαρία, τώρα, ὅπως εἶναι φυσικό, καθὼς καρπώνονται μὲ τὴν ἐλπίδα καὶ πίστι τὴ μακαριότητα· ὅταν δὲ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ αὐτὸν τὸν κόσμο, θὰ εἶναι τόσο ἀνωτέρα, ὅσο ἡ ἐλπίς εἶναι τελειότερα ἀπὸ τὴν ἀπόκτησι αὐτουσίων τῶν πραγμάτων καὶ ἡ πίστις ἀπὸ τὴν καθαρὰ θεωρία τοῦ ἀγαθοῦ. Αὐτῆς τῆς ζωῆς προσφορὰ μὲν τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸ πνεῦμα υἰοθεσίας, ἀπὸ τὸ ὁποῖο προέρχεται ἡ τελεία ἀγάπη κατὰ τὴν ὁποία ρυθμίζεται ἡ μακαρία ζωή. Αὐτὸς ἐπέτρεψε νὰ λάβουν τὰ μυστήρια τοῦ Θεοῦ καὶ σ' αὐτοὺς ποὺ ἔλαβαν ἐκεῖνον «ἔδωσε ἐξουσία νὰ γίνουν τέκνα Θεοῦ»³⁸, τῶν τέκνων δὲ γνώρισμα εἶναι ἡ τελεία ἀγάπη, ἀπὸ τὴν ὁποία εἶναι μακριὰ κάθε φόβος³⁹. Αὐτὸς ποὺ ἀγαπᾷ μὲ ἐκεῖνον τὸν τρόπο δὲν πρόκειται νὰ φοθηθῆ οὔτε ἀπώλεια μισθῶν οὔτε κτυπήματα· τὸ δεύτερο εἶναι γνώρισμα τῶν δούλων, τὸ πρῶτο τῶν μισθωτῶν· τὸ ν' ἀγαποῦν τόσο καθαρὰ παρατηρεῖται μόνο στοὺς υἱούς. Καὶ ἔτσι ἡ χάρις ἐνθέτει στὶς ψυχὰς τῶν μνημένων τὴν ἀληθινὴ ἀγάπη. Τί ἐνεργεῖ σ' αὐτοὺς καὶ ποιά πείρα προσφέρει, μποροῦν νὰ τὸ γνωρίσουν ὅσοι τὴ δοκιμάσουν, γενικῶς πάντως μπορεῖ νὰ εἰποῦμε ὅτι ἐνσταλάζει αἴσθησι τῶν θείων ἀγαθῶν, μὲ τὴ γεῦσι μεγάλων ἐλπίζει μεγαλύτερα καὶ ἀπὸ τὰ ἤδη παρόντα ἐνθέτει βεβαία πίστι γιὰ τὰ μὴ φαινόμενα ἀκόμη.

58 Ἰδικὴ μας προσφορὰ εἶναι ἡ διάσωσις τῆς ἀγάπης. Δὲν ἀρκεῖ τὸ ν' ἀγαπήσης μόνο καὶ τὸ νὰ δεχθῆς τὸ βίωμα, ἀλλὰ πρέπει καὶ νὰ τὸ συντηρήσης καὶ νὰ προσθέτης τὰ ξύλα στὸ πῦρ, ὥστε νὰ διατηρῆται. Διότι τοῦτο εἶναι ἡ παραμονὴ στὴν ἀγάπη, στὴν ὁποία εὐρίσκεται ὅλη ἡ μακαριότης, εἶναι τὸ νὰ παραμένῃ στὸ Θεό, μὲ τὴν παραμονὴ δὲ νὰ τὸν κατέχη «αὐτὸς ποὺ μένει στὴν ἀγάπη, λέγει, μένει στὸ Θεὸ καὶ ὁ Θεὸς εἶναι σ' αὐτόν»⁴⁰. Γίνεται αὐτὸ τὸ πρᾶγμα καὶ ἔχομε ἐμπηγμένη στὴ γνώμη τὴν ἀγάπη, ὅταν βαδίζωμε μὲ τὶς ἐντολὰς καὶ διατηροῦμε τοὺς νόμους τοῦ ἀγαπημένου. Ἀπὸ μὲν τὶς ἐνέρ-

40. Α' Ἰω. 4,16.

ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν ἕξιν, ὅπως ἂν ἔχωσιν ἐκεῖναι χρηστότητος ἢ πονηρίας, ἐπεὶ καὶ τῶν τεχνῶν ἐκείνας κτώμεθα καὶ μαθαίνομεν, ὧν ἂν ταῖς ἐνεργείαις συνεθισθῶμεν. Οἱ δὲ τοῦ Θεοῦ νόμοι, περὶ τῶν ἐνεργειῶν κείμενοι τῶν ἀνθρωπίνων καὶ ταύτας ὀρίζοντες καὶ πρὸς ἐκεῖνον τάττοντες μόνον, τὴν ἀκόλουθον τοῖς κατορθοῦσιν ἐντιθέασιν ἕξιν, ἣτις ⁴⁷ ἔστι τὸ βούλεσθαι τὰ δοκοῦντα τῷ νομοθέτῃ καὶ μόνῳ πᾶσαν ὑποτάττειν τὴν γνώμην καὶ πλὴν ἐκείνου θέλειν οὐδέν, ὅπερ ἔστι μόνον εἰλικρινῶς ⁴⁸ εἰδέναι φιλεῖν· καὶ διὰ τοῦτο φησιν ὁ Σωτὴρ, «ἐὰν τὰς ἐντολάς μου τηρήσητε, μενεῖτε ἐν τῇ ἀγάπῃ μου».

59 Ταύτης δὲ τῆς ἀγάπης ἔργον ἢ μακαρία ζωὴ· τὴν γὰρ θέλησιν πανταχόθεν συνάγουσα καὶ τῶν ἄλλων ἀπάγουσα πάντων καὶ αὐτοῦ τοῦ θέλοντος τῷ Χριστῷ συνίστησι μόνῳ· τῇ θελήσει δὲ τὰ ἡμέτερα πάντα ἀκολουθεῖ καὶ ὅποι φέρει χωροῦσι, καὶ σώματος ὀρμὴ καὶ λογισμοῦ κίνησις, καὶ πᾶσα πρᾶξις καὶ πᾶν ὀτιοῦν ἀνθρώπινον· καὶ ὅλως ἢ θέλησις τὸ καθ' ἡμᾶς ἄγει καὶ φέρει, κἂν ἐκείνη κατασχεθῇ πού, πάντα ἐκεῖ δέδεται, καὶ ταύτης κρατήσας ὀλόκληρον ἔχει τὸν νοῦν.

60 Οὐκοῦν οἷς ἢ γνώμη τοῦ Χριστοῦ κατ' ἄκρας ἐάλω καὶ μόνῳ πρόσκειται, καὶ πάντα ὅσα βούλονται καὶ ὧν ἐρῶσι καὶ ἃ ζητοῦσιν, ἐκεῖνός ἐστι, τούτοις ὅλον τὸ εἶναι καὶ ἢ ζωὴ παρ' αὐτῷ, ἐπεὶ καὶ τὴν θέλησιν αὐτὴν οὐκ ἔστι ζῆν καὶ ἐνεργὸν εἶναι μὴ ἐν τῷ Χριστῷ μένουσαν, ὅτι πᾶν ἀγαθὸν ἐκεῖ, καθάπερ ὀφθαλμὸς τὰ αὐτοῦ ποιεῖν οὐκ ἂν ἔχη μὴ τῷ φωτὶ χρώμενος. Ἐκείνῳ τε γὰρ μόνον ἐργάζεται τὴν ὄψιν τὸ φῶς, ἢ τε θέλησις πρὸς ὃ δύναται ἐνεργεῖν, μόνον ἔστι τ'ἀγαθόν· ὅθεν ἐπεὶ ταμίας τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων ἐκεῖνος, εἰ μὴ πᾶσαν τὴν γνώμην ἐν αὐτῷ φέροντες θήσομεν, ἀλλὰ τι τῆς θελήσεως ἕξω τοῦ θησαυροῦ τούτου πέσοι, ἀργόν ἐστι καὶ νεκρόν. «Ἐὰν μὴ τις μείνη γάρ, φησὶν, ἐν

47. ἣτις παραλ. G

48. ἀκριβῶς G

γειές της ἢ ψυχὴ διατίθεται πρὸς αὐτὴν ἢ ἐκείνην τὴν ἔξι, συμφωνῶσα μὲ τὴ χρηστότητα ἢ πονηρίαν τους, διότι καὶ ἀπὸ τῆς τέχνης ἀποκτοῦμε καὶ μαθαίνομε ἐκεῖνες στῶν ὁποίων τῆς ἐνεργείας συνηθίζομε. Οἱ δὲ νόμοι τοῦ Θεοῦ, ποὺ ἀναφέρονται στῆς ἀνθρώπινες ἐνεργείες καὶ τῆς ὀρίζουν καὶ μόνο πρὸς ἐκεῖνον κατευθύνουν, ἐνθέτουν στοὺς κατορθωτάς των τὴν ἀνάλογη ἔξι, ἢ ὁποία εἶναι τὸ νὰ θέλουν τὰ ἀρεστὰ στὸ νομοθέτη καὶ μόνο σ' αὐτὸν νὰ ὑποτάσσουν τὴ γνώμη καὶ ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνον νὰ μὴ θέλουν τίποτε, δηλαδή τὸ νὰ γνωρίζουν ν' ἀγαποῦν μόνο εἰλικρινῶς. Γι' αὐτὸ λέγει ὁ Σωτὴρ, «ἐὰν τηρήσετε τῆς ἐντολῆς μου, θὰ μείνετε στὴν ἀγάπη μου»⁴¹.

59 Αὐτῆς δὲ τῆς ἀγάπης ἀποτέλεσμα εἶναι ἡ μακαρία ζωὴ. Διότι αὐτὴ συνάγει ἀπὸ παντοῦ τὴ διεσπασμένη θέλησι, τὴν ἀπομακρύνει ἀπὸ ὅλα καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν θέλοντα, καὶ τὴν συνδέει μὲ τὸν Χριστὸ μόνο· τὴ θέλησι δὲ ἀκολουθοῦν ὅλα τὰ ἰδικὰ μας καὶ πηγαίνουν ὅπου θέλει αὐτὴ, ὁρμὴ σώματος καὶ κινήσεις λογισμοῦ, κάθε πρᾶξις καὶ κάθε τι ἀνθρώπινο· καὶ γενικὰ ἡ θέλησις ἄγει καὶ φέρει τὴν ὑπαρξί μας, καὶ ἂν ἐκείνη κρατηθῆ κάπου ὅλα δένονται ἐκεῖ, καὶ ὅποιος κυριαρχήσῃ αὐτῆς ἔχει ὀλόκληρο τὸ νοῦ.

60 Ἐπομένως αὐτῶν τῶν ὁποίων ἡ γνώμη ἔχει συλληφθῆ ὀλοκληρωτικῶς ἀπὸ τὸ Χριστὸ καὶ μόνο σ' αὐτὸν πρόσκειται καὶ αὐτὸς εἶναι ὅλα ὅσα θέλουν, ὅσα ἀγαποῦν καὶ ὅσα ζητοῦν, αὐτῶν ὅλη ἡ ὑπαρξις καὶ ἡ ζωὴ εἶναι σ' αὐτόν, ἐπειδὴ καὶ ἡ θέλησις ἢ ἴδια δὲν μπορεῖ νὰ ζῆ καὶ νὰ εἶναι ἐνεργός, ἂν δὲν μείνη στὸ Χριστό, διότι ἐκεῖ εἶναι κάθε ἀγαθόν, ὅπως ὁ ὀφθαλμὸς δὲν μπορεῖ νὰ ἐκτελῆ τὴν ἀποστολὴ του χωρὶς νὰ ἔχη φῶς. Στὸν ὀφθαλμὸ μόνο τὸ φῶς ἐνεργεῖ τὴ θέα καὶ ἡ θέλησις μόνο διὰ τοῦ ἀγαθοῦ μπορεῖ νὰ ἐνεργῆ. Γι' αὐτό, ἐπειδὴ ὅλων τῶν ἀγαθῶν ταμίας εἶναι ἐκεῖνος, ἐὰν δὲν φέρωμε νὰ στησωμε ὅλη τὴ γνώμη μας σ' αὐτόν, ἀλλὰ κάτι πῆσι ἐξω ἀπὸ αὐτόν τὸ θησαυρό, εἶναι ἀργὸ καὶ νεκρό. Διότι, λέγει, «ἐὰν δὲν μείνη κάποιος σ' ἐμένα, ξεριζώνεται ἔξω σὰν τὸ

ἐμοί, ἐβλήθη ἔξω ὡς τὸ κλῆμα καὶ ἐξηράνθη, καὶ συνάγουσιν αὐτὰ καὶ εἰς τὸ πῦρ βάλλουσι καὶ καίεται».

61 Εἰ δὲ καὶ τὸν Χριστὸν μιμήσασθαι καὶ ζῆν κατ' ἐκεῖνον ἐν Χριστῷ ζῆν ἔστι, καὶ τοῦτο τῆς γνώμης ἔργον, ὅταν τοῖς τοῦ Θεοῦ βουλήμασιν ὑπακούσῃ. Καθάπερ ἐκεῖνος τῶν ἑαυτοῦ θελήσεων ὑπέταξε τῇ θείᾳ τὴν ἀνθρωπίνην, καὶ ἵνα τοῦτο διδάξαι καὶ τῆς ὀρθῆς ζωῆς παράδειγμα ἡμῖν καταλίποι, τὸν ὑπὲρ τοῦ κόσμου θάνατον, ὅτε μὲν ἀποθανεῖν ἐδέησεν, οὐ παρητήσατο, πρὶν δὲ ἦκειν τὸν καιρὸν ἀπηύξατο, δεικνὺς ὡς οὐχ ἑαυτῷ ἤρесе, ἐν οἷς ἔπασχεν, ἀλλ', ὅ φησιν ὁ Παῦλος, ὑπήκοος γενόμενος ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἦλθεν, ὡς ἂν οὐ θέλημα ἔχων ἐν ἡ' ἐκ δυοῖν ἐν, ἀλλὰ δύο θελημάτων ὁμολογίαν· οὕτω φαίνεται διὰ πάντων ἐν τῇ τελειότητι τῆς θελήσεως συνεστάναι τὴν μακαρίαν ζωὴν. Λέγω δὲ ἐν τῷ παρόντι. Δυοῖν γὰρ ὄντων ἐν οἷς ὁ ἄνθρωπος, τοῦ νοῦ καὶ τῆς γνώμης, ἀνάγκη μὲν κατ' ἄμφω ταῦτα συνελθεῖν τῷ Θεῷ καὶ συναφθῆναι τὸν ἐξ ὀλοκλήρου μέλλοντα μακάριον εἶναι, τῷ μὲν νῷ καθαρῶς αὐτὸν θεωροῦντα, τῇ γνώμῃ δὲ τελείως φιλοῦντα.

62 Συμβαίνει δὲ οὐδενὶ τῶν ἐν φθαρτῷ σώματι ζώντων δι' ἑκατέρων εὐδαιμονεῖν, ἀλλὰ τοιούτους ἀνθρώπους μόνος ὁ φθορᾶς ἀπηλλαγμένος δέξεται βίος, ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος τῆς μὲν θελήσεως ἕνεκα τέλειοι τὰ πρὸς τὸν Θεὸν οἱ μακάριοι, τῆς δὲ κατὰ νοῦν ἐνεργείας οὐκέτι· ἀγάπην μὲν παρ' αὐτοῖς τελείαν εὐρήσεις, Θεοῦ δὲ θεωρίαν καθαρὰν οὐδαμῶς. Εἰ γὰρ καὶ πάρεστιν αὐτοῖς ἔτι καὶ μετὰ σώματος ζῶσι τὸ μέλλον, καὶ πειρὰν ἔσχον ἤδη τῶν ἄθλων, ἀλλ' οὐ συνεχῶς οὐδὲ διηνεκῶς οὐδὲ τελείως, τοῦ βίου τούτου μὴ συγχωροῦντος, καὶ διὰ τοῦτο, «τῇ ἐλπίδι χαίρομεν», φησὶ Παῦλος, καὶ «διὰ πίστεως περιπατοῦμεν, οὐ

42. Ἰω. 15,6.

43. Φιλ. 2,8.

κλήμα καὶ ξηραίνεται, καὶ τὰ συμμαζεύουν καὶ τὰ ρίπτουν
 στὸ πῦρ καὶ καίονται»⁴².

61 Ἐὰν δὲ τὸ νὰ μιμηθοῦν τὸ Χριστὸ καὶ νὰ ζοῦν σύμφωνα μὲν
 ἐκεῖνον σημαίνει νὰ ζοῦν ἐν Χριστῷ, καὶ αὐτὸ καρπὸς τῆς
 γνώμης εἶναι, ὅταν ὑπακούη στὰ βουλήματα τοῦ Θεοῦ. Ὅ-
 πως ἐκεῖνος ἀπὸ τὴν δύο θελήσεις του ὑπέταξε στὴ θεία τὴν
 ἀνθρωπίνη, καὶ γιὰ νὰ διδάξῃ τοῦτο καὶ νὰ μᾶς ἀφήσῃ παρά-
 δεῖγμα τῆς ὀρθῆς ζωῆς, ὅταν ἐχρειάσθηκε ν' ἀποθάνῃ, δὲν
 ἀπέφυγε τὸ θάνατο ὑπὲρ τοῦ κόσμου, πρὶν δὲ ἔλθῃ ὁ καιρὸς,
 ἀπευχῆθηκε, δεικνύοντας ὅτι δὲν τοῦ ἄρσαν αὐτὰ ποὺ ἐπά-
 θαινε, ἀλλὰ, ὅπως λέγει ὁ Παῦλος, ἦλθε στὸ σταυρὸ ἀφοῦ ἔ-
 γινε ὑπήκοος ἕως τὸ θάνατο⁴³, σὰν νὰ μὴ εἶχε ἓνα θέλημα ἢ
 ἓνα ἀπὸ δύο, ἀλλὰ σύνθεσι δύο θελημάτων, ἔτσι φαίνεται
 ἀπὸ ὅλα ὅτι συμβαίνει καὶ ἐδῶ· ἡ μακαρία ζωὴ συνίσταται
 στὴν τελειότητα τῆς θελήσεως. Ἐννοῶ βέβαια στὸν παρόντα
 χρόνον. Διότι ἀφοῦ ἡ ἀνθρωπίνη προσωπικότης συνίσταται
 σὲ δύο, τὸ νοῦ καὶ τὴ γνώμη, εἶναι ἀνάγκη αὐτὸς, ποὺ πρό-
 κείται νὰ εἶναι ὀλοκληρωτικῶς μακάριος, νὰ συνέλθῃ καὶ νὰ
 συναφθῇ μὲ τὸ Θεὸ καὶ κατὰ τὰ δύο αὐτὰ, μὲ τὸ νοῦ στὴν
 καθαρὰ θεωρία, μὲ τὴ γνώμη στὴν τελεία ἀγάπη.

62 Συμβαίνει βέβαια νὰ μὴ εὐδαιμονῇ καὶ κατὰ τὰ δύο κανεῖς
 ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ζοῦν σὲ φθαρτὸ σῶμα, ἀλλὰ τέτοιους ἀνθρώ-
 πους, εὐδαίμονες, μόνο ὁ ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τὴ φθορὰ βίος
 δέχεται. Πρὸς τὸ παρὸν πάντως κατὰ τὴ θέλησι τέλειοι ἀ-
 πέναντι τοῦ Θεοῦ εἶναι οἱ μακάριοι, ὅχι ὅμως καὶ κατὰ τὴν
 ἐνέργεια τοῦ νοῦ· διότι μπορεῖ νὰ εὖρης σ' αὐτοὺς τελεία ἀγά-
 πη, δὲν μπορεῖς ὅμως καθόλου νὰ εὖρης καθαρὰ θεωρία Θεοῦ.
 Διότι, ἂν τὸ μέλλον παρευρίσκειται σ' αὐτοὺς, ἀκόμη καὶ ὅσο
 ζοῦν στὸ σῶμα καὶ ἐδοκίμασαν ἤδη πείρα τῶν βραβείων,
 ἀλλὰ τοῦτο δὲν γίνεται συνεχῶς οὔτε ἀδιαλείπτως οὔτε τε-
 λείως, ἀφοῦ ὁ βίος αὐτὸς δὲν τὸ ἐπιτρέπει. Καὶ γι' αὐτὸ ὁ
 Παῦλος λέγει, «χαιρόμαστε μὲ τὴν ἐλπίδα»⁴⁴ καὶ «περιπατοῦ-

44. Ρωμ. 12,12.

διὰ εἶδους), καὶ «ἐκ μέρους γινώσκομεν»), καίτοι τὸν Χριστὸν εἶδεν, ἀλλ' οὐχὶ ἐκάστοτε τῇ θεωρίᾳ ταύτῃ συνῆν. Τὸ γὰρ αἰετοῦτο τὸ μέλλον ὄψεται μόνον, καὶ τοῦτο αὐτὸς ἔδειξεν, ἐπεὶ περὶ τῆς παρουσίας ἐκείνης διεξῆλθεν ἐπαγαγὼν, «καὶ οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα». Ὅθεν εἴ τις ἐν Χριστῷ μετὰ τοῦ σώματος ζῆ καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἣ Παῦλος ἐκέλευσεν, ἐνθένδε ἠδυνήθη λαβέσθαι, ἐν τῇ γνώμῃ ταύτῃ ἔχει δι' ἀγάπης ἐπὶ τὴν χαρὰν ἀφικνούμενος τὴν ἀπόρρητον, τῆς μὲν τοῦ νοῦ καθαρᾶς ὄψεως εἰς τὸ μέλλον ταμιευομένης αὐτῷ, τῆς δὲ πίστεως ἐπὶ τὴν ἀγάπην χειραγωγούσης· ὁ δεικνὺς ὁ μακάριος Πέτρος, «εἰς ὃν ἄρι μὴ ὀρῶντες, φησί, πιστεύοντες δὲ ἀγαλλιᾶσθε χαρᾷ ἀνεκλαλήτῳ καὶ δεδοξασμένῃ».

63 Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ ἀγάπῃ καὶ τῇ χαρᾷ ἡ μακαρία ἐστὶ ζωὴ· αὕτη ἡ ζωὴ τὰ μὲν κρύπτεται κατὰ τὸν Παύλου λόγον, «κρύπται γὰρ, φησὶν, ἡ ζωὴ ἡμῶν»· τὰ δὲ φαίνεται καὶ ἡ φησὶν ὁ Κύριος, «τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ, καὶ τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἀκούεις, ἀλλ' οὐκ οἶδας πόθεν ἔρχεται καὶ ποῦ ὑπάγει, οὕτως ἐστὶ πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Πνεύματος». Ἄ μὲν γὰρ εἰς αὐτὴν τὴν γενῶσαν καὶ πλάττουσαν ἤκει χάριν, ὅτι τέ ἐστὶν αὐτὴ καὶ ὃν ἀναπλάττει τρόπον, ἀφανὴς ἐστὶν ἡ ζωὴ, φαίνεται δὲ τῶν μεριτῶν ζώντων, ὅπερ ἐστὶν ὁ πρὸς τὸν Θεὸν ἀπόρρητος ἔρως καὶ ἡ ἐπ' αὐτῷ χαρὰ. Ταῦτα γὰρ αὐτά τε δῆλα καθέστηκε καὶ τὴν ἀφανῆ μὴνύει χάριν, πρῶτον μὲν ὅτι καρπὸς ταῦτα τῆς χάριτος («ὁ καρπὸς γὰρ, φησὶ, τοῦ Πνεύματος ἀγάπη, χαρὰ»), «ἀπὸ δὲ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον γινώσκεται»), ἐπειθ' ὅτι πνεῦμα μὲν υἰοθεσίας ἡ χάρις, ἡ δὲ ἀγάπη τὴν συγγένειαν ταύτην αὐτοῖς μαρτυρεῖ, καὶ ὡς εἶεν υἱοὶ Θεοῦ μηδὲν ἔχοντες μισθαρικὸν μηδὲ δουλικόν.

45. Β' Κορ. 5,7.

46. Α' Κορ. 13,9.

47. Α' Κορ. 9,1. 15,8.

48. Α' Θεσσ. 4,17.

49. Α' Πέτρ. 1,8.

50. Κολ. 3,3.

με μέ την πίστι, ὄχι μέ τή θέα»⁴⁵ καί «μερικῶς γνωρίζομε»⁴⁶, ἄν καί εἶδε τὸ Χριστό ⁴⁷, ἀλλὰ δέν ἦταν πάντοτε σ' αὐτῇ τῇ θέα. Αὐτὸ τὸ παντοτινὸ μόνο τὸ μέλλον θά τὸ ἰδῇ, καί τοῦτο τὸ ἔδειξε αὐτός, ὅταν μετὰ τῇ διήγησι περὶ τῆς παρουσίας ἐκείνης προσέθεσε, «καὶ ἔτσι θά εἴμαστε πάντοτε μέ τὸν Κύριο» ⁴⁸. Γι' αὐτὸ ὅποιος ζῆ ἐν Χριστῷ μέ τὸ σῶμα καὶ κατώρθωσε νά λάβη ἀπὸ ἐδῶ τὴν αἰώνιο ζωή, ὅπως παρήγγειλε ὁ Παῦλος, τὴν κατέχει μέ τῇ γνώμη, φθάνοντας μέ τῇ γνώμη στή ἀπόρρητη χαρά, ἐνῶ ἡ μέν καθαρὰ θέα τοῦ νοῦ τοῦ ἐπιφυλάσσεται γιὰ τὸ μέλλον, ἡ δὲ πίστις χειραγωγεῖ πρὸς τὴν ἀγάπη. Γιὰ νά δείξη αὐτὸ ὁ μακάριος Πέτρος λέγει, «μέ τὴν πίστι σ' αὐτόν, χωρὶς νά τὸν βλέπετε ἀκόμη, ἀγάλλεσθε μέ ἀνέκφραστη χαρά» ⁴⁹.

63 Σ' αὐτῇ τὴν ἀγάπη καὶ τῇ χαρὰ συνίσταται ἡ μακαρία ζωή. Αὐτῇ ἡ ζωή ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος κρύπτεται κατὰ τὸ λόγο τοῦ Παύλου, ποὺ λέγει, «ἡ ζωή σας εἶναι κρυμμένη» ⁵⁰, ἀπὸ τὸ ἄλλο δὲ φαίνεται καί, ὅπως λέγει ὁ Κύριος, «τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνέει, καὶ ἀκούει τῇ φωνῇ του, ἀλλὰ δέν γνωρίζεις ἀπὸ ποῦ ἔρχεται καὶ ποῦ πηγαίνει· ἔτσι εἶναι ὅποιος ἔχει γεννηθῆ ἀπὸ τὸ Πνεῦμα»⁵¹. Ἀναφορικὰ μέ τῇ χάρι ποὺ γεννᾷ καὶ πλάττει, τί εἶναι καὶ μέ ποιὸ τρόπο ἀναπλάττει, ἡ ζωή εἶναι ἀφανῆς, ἀπὸ τῇ ζωῇ τῶν μετόχων δὲ δεικνύεται τί εἶναι ὁ ἀπόρρητος ἔρωσ πρὸς τὸ Θεὸ καὶ ἡ χαρὰ γι' αὐτόν. Πραγματικὰ αὐτὰ εἶναι φανερά μόνα τους καὶ διαμηνύουν τὴν ἀφανῆ χάρι, πρῶτα διότι εἶναι καρπὸς τῆς χάριτος (διότι «ὁ καρπὸς, λέγει, τοῦ Πνεύματος εἶναι ἡ ἀγάπη καὶ ἡ χαρὰ» ⁵², «ἀπὸ τὸν καρπὸ δὲ γνωρίζεται τὸ δένδρο» ⁵³, ἔπειτα δὲ διότι ἡ χάρις εἶναι πνεῦμα υἰοθεσίας καὶ ἡ ἀγάπη βεβαιώνει σ' αὐτοὺς τὴ συγγένεια καὶ ὅτι εἶναι υἱὸς Θεοῦ χωρὶς νά ἔχουν τίποτε μίσθαρνο ἢ δουλικόν.

51. Ἰω. 3,8.

52. Γαλ. 5,22.

53. Ματθ. 7,16· 20.

64 Τοῦτον δὲ τὸν τρόπον καὶ Σολομῶν εἶρε τὴν μητέρα τοῦ ζώντος παιδίου, καὶ σημεῖον ἐνόμισεν ἰκανὸν παρασχεῖν αὐτὴν τοῦ τεκεῖν τὸ σφόδρα φιλεῖν· ὅθεν οὐδὲν⁴⁷ ἀπεικὸς καὶ τοὺς υἱοὺς τοῦ ζώντος Θεοῦ τῷ τεκμηρίῳ τούτῳ μαθάνειν. Καθάπερ γὰρ⁵⁰ ἐκείνην, ὡς οὐδὲν εἶχεν κοινὸν πρὸς τὸ τεθνηκὸς παιδίον, ἢ περὶ τὸ ζῶν φιλοστοργία καὶ πρόνοια σαφῶς ἐδήλωσεν, οὕτω καὶ τούτοις ἢ περὶ τὸν ζῶντα Θεὸν αἰδῶς καὶ τὸ φίλτρον ἀπόδειξις ἐστὶν ἐναργής, ὅτι οὐ νεκρῶν ἐγένοντο πατέρων, οὐς οὐδὲ θάπτειν τοὺς οὕτω ζῶντας συνεχώρησεν ὁ Σωτὴρ («ἄφες γάρ, φησί, τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς»), ἐπεὶ οὐδὲ κατὰ τοῦτο μόνον ἀπὸ τῆς⁵¹ ἀγάπης τὴν υἰότητα βεβαιοῦσιν ἑαυτοῖς, ὅτι ὡς Πατρὶ τῷ Θεῷ πρόσκεινται καὶ φιλοῦσιν, ἀλλ' ὅτι καὶ εἰκόσιν διὰ τὴν ἀγάπην αὐτῶ, ὅτι τε οἱ μὲν ἀγαπητικοὶ εἰσιν, ὁ δὲ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ, καὶ ὅτι ζῶντος ἐκείνου καὶ αὐτοὶ τῆς⁵² ἀγάπης ἕνεκα ζῶσιν. Οἱ γὰρ ἀληθῶς ζῶντες οὗτοί εἰσι, παρ' οἷς τὸ καλὸν τοῦτο τρέφεται πάθος, καθάπερ ὧν ἄπεστιν ἐκεῖνο, πάντα νεκρά.

65 Διὰ τοῦτο γὰρ οὗτοι⁵³ υἱοί, δι' ὧν ποιοῦσι, τὸν πατέρα τιμῶσι, καὶ ζῶντες αὐτοὶ ζῶντα κηρύττουσι τὸν Θεόν, παρ' οὗ γεγέννηται, καὶ τὴν ἀνεκκλάλητον γέννησιν, ἣν ἐκεῖθεν ἐγεννήθησαν, τῇ καινότητι τῆς ζωῆς, ἐν ἣ κατὰ τὸν Παύλου λόγον περιπατοῦσι, πιστούμενοι τὸν ἐν οὐρανοῖς Πατέρα δοξάζουσιν. Οὕτως ἀπορρήτως καὶ φιλανθρώπως γεννῶνται, καί, ὡς εἶοικε, διὰ τοῦτο Θεὸς οὐ νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων ἐστὶν ὁ Θεός, ὅτι παρ' ἐκείνοις τὴν οἰκείαν εὐρίσκει δόξαν· ὅθεν καὶ πρὸς τοὺς πονηροὺς ἔλεγεν, «εἰ Θεός εἰμι ἐγώ, ποῦ ἐστὶν ἡ δόξα μου;». Τοῦτο δηλῶν ὁ Δαβίδ, «οὐχὶ οἱ νεκροὶ αἰνέσουσί σε, Κύριε, φησὶν, ἀλλ' ἡμεῖς οἱ ζῶντες».

49. οὐδὲν εἶη G

50. γὰρ παραλ. G

51. ἀπὸ τῆς παραλ. G

52. ὅτι ζῶντος ἐκείνου καὶ αὐτοὶ τῆς παραλ. G

53. οὗτοι ὅτι G

64 Μὲ αὐτὸν μάλιστα τὸν τρόπο εὗρηκε ὁ Σολομῶν τὴ μητέρα τοῦ ζωντανοῦ παιδιοῦ κι' ἐνόμισε ἐπαρκές δεῖγμα ὅτι αὐτὴ τὸ ἐγέννησε τὴ θερμὴ ἀγάπη. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἀβάσιμο νὰ διακρίνωμε καὶ τοὺς υἱοὺς τοῦ ζῶντος Θεοῦ μὲ τὸ τεκμήριο τοῦτο. Διότι, ὅπως ἐκείνην ἐφάνερωσε σαφῶς ἡ φιλοστοργία καὶ πρόνοια πρὸς τὸ ζωντανὸ παιδί ὅτι δὲν εἶχε τίποτε κοινὸ πρὸς τὸ νεκρὸ, ἔτσι καὶ γι' αὐτοὺς ὁ σεβασμὸς καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τὰ ζῶντα Θεὸ εἶναι ἐναργῆς ἀπόδειξις, ὅτι δὲν ἐγεννήθηκαν ἀπὸ νεκροὺς πατέρες, τοὺς ὁποίους οὔτε νὰ θάψουν δὲν ἐπέτρεψε στοὺς ἔτσι ζῶντας ὁ Σωτὴρ, διότι λέγει, «ἄφησε τοὺς νεκροὺς νὰ θάψουν τοὺς νεκροὺς των»⁵⁴. Αὐτοὶ δὲν ἐπικυρώνουν τὴν υἰότητα τους μὲ τὴν ἀγάπη κατὰ τοῦτο μόνο, ὅτι εἶναι προσηλωμένοι στὸ Θεὸ καὶ τὸν ἀγαποῦν σὰν πατέρα, ἀλλὰ ὅτι καὶ τοῦ ὁμοιάζουν μὲ τὴν ἀγάπη, διότι αὐτοὶ μὲν εἶναι ἀγαπητικοί, ὁ δὲ Θεὸς εἶναι ἀγάπη, καὶ ἐπειδὴ ζῆ ἐκεῖνος καὶ αὐτοὶ ζοῦν ἐξ αἰτίας τῆς ἀγάπης αὐτοῦ. Τὸ καλὸ αὐτὸ συναίσθημα τρέφεται σ' ἐκείνους ποὺ ζοῦν ἀληθῶς, ὅπως σ' ἐκείνους ποὺ ἀπουσιάζει τοῦτο ὅλα εἶναι νεκρά.

65 Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ εἶναι μὲ ὅσα, ζῶντας οἱ ἴδιοι, κηρύττουν τὸ Θεό, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἐγεννήθηκαν, καὶ μαρτυρώντας τὴν ἀνέκφραστη γέννησι στὴν ὁποία ὑποβλήθηκαν κατὰ τὴν καινότητα τῆς ζωῆς⁵⁵, μὲ τὴν ὁποία ζοῦν σύμφωνα μὲ τὸ λόγο τοῦ Παύλου, δοξάζουν τὸν οὐράνιο Πατέρα. Ἔτσι ἀπορρήτως καὶ φιλανθρώπως γεννοῦνται καί, ὅπως φαίνεται, γι' αὐτὸ ὁ Θεὸς δὲν εἶναι Θεὸς ζώντων ἀλλὰ νεκρῶν, διότι σ' ἐκείνους εὐρίσκει τὴν οἰκεία δόξα. Γι' αὐτὸ ἔλεγε πρὸς τοὺς πονηροὺς, «ἐὰν εἶμαι Θεὸς ἐγώ, ποῦ εἶναι ἡ δόξα μου;»⁵⁶. Αὐτὸ θέλοντας νὰ δηλώσῃ ὁ Δαβὶδ λέγει, «δὲν θὰ σὲ αἰνέσουν οἱ νεκροί, Κύριε, ἀλλὰ ἐμεῖς οἱ ζωντανοί»⁵⁷.

54. Ματθ. 8,22.

55. Ρωμ. 6,4.

56. Μαλ. 1,6.

57. Ψαλμ. 113,17 ἔ.

66 *Τοιαύτη ἢ ἐν Χριστῷ ζωὴ καὶ οὕτω κρύπτεται καὶ οὕτω φαίνεται φωτὶ τῶν καλῶν ἔργων, ὅπερ ἐστὶν ἡ ἀγάπη. Ἐν ταύτῃ γὰρ ἡ λαμπρότης πάσης⁵⁴ ἐστὶν ἀρετῆς, καὶ τὴν ἐν Χριστῷ ζωὴν, ὅσον εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φέρει σπουδὴν, ἐκείνη συνίστησιν. Ὁθεν οὐκ ἂν τις ἀμάρτοι ζωὴν αὐτὴν προσειπῶν· καὶ γὰρ ἔνωσίς ἐστι πρὸς τὸν Θεόν, τοῦτο δὲ ζωὴ, καθάπερ θάνατον ἴσμεν τὸν ἀπὸ Θεοῦ χωρισμόν. Διὰ τοῦτο γάρ, «ἡ ἐντολὴ αὐτοῦ, φησί, ζωὴ αἰώνιος ἐστὶν», τὴν ἀγάπην λέγων, καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ. «Τὰ ρήματα, ἃ ἐγὼ λαλῶ ὑμῖν, πνεῦμά ἐστι καὶ ζωὴ ἐστὶν», ὧν τὸ κεφάλαιον ἡ ἀγάπη, καὶ «ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐν τῷ Θεῷ μένει καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ», ὃ ταῦτόν ἐστιν ἐν τῇ ζωῇ μένειν καὶ τὴν ζωὴν ἐν αὐτῷ· «ἐγὼ γάρ εἰμι, φησὶν, ἡ ζωὴ». Εἰ δὲ καὶ ζωὴ ἐστὶν ἡ κινουσα τὰ ζῶντα δύνάμις, τί τὸ κινουῦν τοὺς ὡς ἀληθῶς ζῶντας ἀνθρώπους ὧν Θεὸς ἐστὶν ὁ Θεός, ὃς οὐ νεκρῶν ἀλλὰ ζώντων ἐστὶ Θεός; Οὐδὲν ἂν εὗροις ἢ τὴν ἀγάπην αὐτὴν, ἢ μὴ μόνον αὐτοὺς ἄγει καὶ φέρει, ἀλλὰ καὶ ἑαυτῶν ἐξάγει ραδίως, καὶ οὕτω ζωῆς μᾶλλον ἀπάσης εἰς αὐτοὺς δύναται δραῖν, ὥστε καὶ ζωῆς ἐπικρατέστερον ἔχει. Καὶ γὰρ ζωῆς πείθει καταφρονεῖν, οὐ τῆς ρεούσης μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ τῆς ἐστῶσης.*

67 *Τί οὖν δικαιότερον ἂν τῆς ἀγάπης καλοῖτο ζωὴ; χωρὶς δὲ τούτων ὁ πάντων περιηρημένων μόνον περιλειφθὲν τοὺς ζῶντας ἀποθανεῖν οὐκ ἐᾶ, τοῦτό ἐστιν ἡ ζωὴ· τοιοῦτον δὲ ἡ ἀγάπη. Πάντων γὰρ τῶν ἄλλων ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος καταργουμένων, ἢ φησι Παῦλος, ἡ ἀγάπη μένουσα μόνη πρὸς τὸν βίον ἐκεῖνον ἀρκεῖ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ὃ πρέπει πᾶσα δόξα αἰώνιος. Ἀμήν.*

54. πάσης E ἀπάσης G

66 Τέτοια εἶναι ἡ ἐν Χριστῷ ζωὴ· ἔτσι κρύπτεται καὶ ἔτσι φαίνεται στὸ φῶς τῶν καλῶν ἔργων, δηλαδή στὴν ἀγάπη. Διότι σ' αὐτὴν λάμπει ἡ λαμπρότης κάθε ἀρετῆς καὶ αὐτὴ συνιστᾷ τὴν ἐν Χριστῷ ζωὴ, ὅσο ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνη προσπάθεια. Ἐπομένως δὲν θ' ἀστοχήση κανεὶς, ἂν τὴν χαρακτηρίσῃ ὡς ζωὴ· διότι εἶναι ἔνωσις πρὸς τὸ Θεό, αὐτὸ δὲ εἶναι ζωὴ, ὅπως θάνατο θεωροῦμε τὸ χωρισμὸ ἀπὸ τὸ Θεό. Γι' αὐτὸ λέγει ὁ ἴδιος ὁ Σωτὴρ ὅτι «ἡ ἐντολὴ αὐτοῦ εἶναι ζωὴ αἰώνιος»⁵⁸, ἐννοώντας τὴν ἀγάπη. «Τὰ λόγια ποὺ σᾶς ὁμιλῶ εἶναι πνεῦμα καὶ ζωὴ»⁵⁹ καὶ ἡ οὐσία τους εἶναι ἡ ἀγάπη, καὶ «αὐτὸς ποὺ μένει στὴν ἀγάπη μένει στὸ Θεό καὶ ὁ Θεὸς εἶναι μὲ αὐτόν»⁶⁰. Τὸ ἴδιο μὲ αὐτὸ εἶναι τὸ νὰ μένη κανεὶς στὴ ζωὴ καὶ ἡ ζωὴ νὰ εἶναι σ' αὐτόν· διότι λέγει, «ἐγὼ εἶμαι ἡ ζωὴ»⁶¹. Ἐὰν δὲ ἡ δύναμις ποὺ κινεῖ τὰ ζῶντα εἶναι ζωὴ, τί εἶναι αὐτὸ ποὺ κινεῖ τοὺς ἀληθῶς ζῶντας ἀνθρώπους, τῶν ὁποίων Θεὸς εἶναι ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος εἶναι ζωντανῶν καὶ ὄχι νεκρῶν Θεός; Τίποτε δὲν θὰ ἠμποροῦσες νὰ εὔρης ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἀγάπη, ἡ ὁποία ὄχι μόνο τοὺς ἄγει καὶ τοὺς φέρει, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐξάγει εὐκολὰ ἀπὸ τοὺς ἑαυτοὺς των, καὶ ἔτσι μπορεῖ νὰ ἐνεργῇ σ' αὐτοὺς περισσότερο ἀπὸ κάθε ζωὴ, ὥστε νὰ ἐπικρατῇ καὶ τῆς ζωῆς. Διότι πείθει νὰ καταφρονοῦμε τὴ ζωὴ, ὄχι μόνο τὴ ρέουσα, ἀλλὰ καὶ τὴν μόνιμο.

67 Τί λοιπόν θὰ ἄξιζε περισσότερο ἀπὸ τὴν ἀγάπη νὰ καλῆται ζωὴ; Ἐκτὸς τούτου, τὸ μόνο ἀπομένον ὅταν ἀφαιρεθοῦν ὅλα τὰ ἄλλα, ποὺ δὲν ἀφήνει τοὺς ζωντανούς ν' ἀποθάνουν, εἶναι ἡ ζωὴ. Τέτοια εἶναι ἡ ἀγάπη. Πραγματικά, ὅταν ὅλα τὰ ἄλλα καταργηθοῦν κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα, ὅπως λέγει ὁ Παῦλος, ἡ ἀγάπη μένοντας μόνη ἀρκεῖ⁶² γιὰ τὸν βίον ἐκεῖνο, στὸν Χριστὸ Ἰησοῦ τὸν Κύριό μας, στὸν ὁποῖο ἀρμόζει αἰώνιος δόξα. Ἀμήν.

59. Ἰω. 14,10.

60. Α' Ἰω. 4,16.

61. Ἰω. 11,25.

62. Α' Κορ. 13,8.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

1. Εύρετήριο χωρίων τῆς ἁγίας Γραφῆς

Οἱ ἀριθμοὶ κατὰ σειρὰν παραπέμπουν εἰς κεφάλαιον, στίχον καὶ σελίδα.

Γένεσις			Δευτερονόμιον		
1	3	472	6	5	632
	22	146			
2	7	472			
	21	432		A' Βασιλειῶν	
3	6	572			
8	17	146	13	14	400
9	7	146			
12	3	470			
22		56		B' Βασιλειῶν	
28	12	280			
	18	408	6	6ξ.	606
	28	324	7	5	496
Ἔξοδος			B' Παραλειπομένων		
3	1 - 5	498	26	16	606
	2ξ.	56		19	606
14	16 - 22	56			
34	29ξ.	382			
Λευιτικόν			Ψαλμοὶ		
19	2	466	1	1ξ.	536
26	12	496		9	500
			2	8	194
			3	2	608
			15	2	342
Ἀριθμοὶ					
16	5	318		4	316

16	15	376	109	4	144
17	8	72	110	3	294
	10	280	113	9	94
19	3	286		17ξ.	658
22	2	498	117	19	282
23	7ξ.	492		24	450
27	4ξ.	334		26ξ.	194
	9	194	118	176	514
32	6	72	119	1ξ.	616
33	1	258	131	1	104
	2	106		11	104
	3	470	138	8	274
	9	374		10	274
34	4	372	144	1	496
38	4	536			
41	3	116			
44	8	326	1	21	254. 258
45	3	348			
47	9	478			
49	14	144			
	14ξ.	34	1	3	390
50	6	76			
	9	494			
	14	112. 580	3	1	290
70	8	198		2	482
73	22	480		3	290
77	25	268	11	20ξ.	50
88	15	104. 286		20 - 24	50
91	1	94	15	2	322
	2	102		3	386
	3	106			
	16	108			
92	1	72. 108			
	5	108. 110	6	6	84
94	1	112			
	2	114			
	2ξ.	114	3	3	72
98	4	104			
103	15	580			
	23	450	1	6	424. 658

Ἰώβ

Ἄσμα ἄσματων

Σοφία Σολομῶντος

Ὡσηε

Ἄββακὸς

Μαλαχίας

		'Ησαΐας					
					7		86
					14		464
2	6	424			23		136
6	3	116. 492			23	ξ.	562
8	18	440		6	7		78
10	15	268			25		254
11	2	402			33	80. 86.	254
26	13	196		7	7		378
28	17	50. 452			16		528
40	31	486			16		656
52	14	368			20		656
53	2ξ.	566		8	22		658
	4	582		9	2 - 8		206
	7ξ.	60			12		580
	12	478			13	84. 136.	580
58	9	526			15		122
59	2	184		10	6		124
					24		296
					39		638
					11		636
9	24	50			12		106
38	31ξ.	372			13		504
	33	372			29	246. 548	562
	34	372		12	7		84
				13	3		32
					43	208.	482
					58		178
3	25	54		16	22	ξ.	164
4	8	54			25		638
11	19	364		17	4		458
				18	21		562
3	56 - 88	228			28	ξ.	112
				21	1 - 14		266
				22	4		338
					32		438
1	20	446		23	19	160.	408
2	9	72		24	15		582
3	9	408			28	208. 484.	486
	10	460			30	208.	524
	13 - 14	106			44		132
	14 - 17	124			25	1 ξξ	266
5	4	594					

'Ησαΐας

'Ιερεμίας

'Ιεζεκιήλ

Δαυιήλ

Ματθαῖος

	12		318	17	5		400
	21		646		10		438
	23		646		21		488 ^o
	34		86		37		208
	35	86.	88	22	15		164
26	24		630		19	46. 58. 60.	64
	26		502		22 - 21		502
	26	ξ.	446		27		476
	38		642		30		88
	39		164		42		164
28	18	108.	478	23	27		566
	19		108		34		558
	20	268	108. 110	24	49	36.	144
			144. 156				

Μᾶρκος

					Ἰωάννης		
1	10		294	1	1		330
6	5		178		10		106
9	1		482		12	68. 286. 444.	650

Λουκᾶς

					29		166
					29 - 34	106.	124
1	32		104	3	2		486
	78		568		3 - 8		852
2	14		504		5		294
5	20 - 25		206		6		468
6	3		466		8		656
	36		568		13		290
	45		512		16	102.	422
7	14		474		19		338
10	20		588		29		432
	24		498		30		646
12	22 - 31		254		34		392
	31		254	4	14		376
	37	88. 208.	458.		20	ξ.	158
			476		24		438
14	23		276	5	2	ξ.	546
	26		638		43		194
15	4 - 6		112		35		106
	4 - 9		278	6	27		454
16	29		114		33 - 35		408

	53		202	20	22		472
	54		294	21	15ξξ.		560
	57	414. 436.	438				
8	36		468. 470				
	35		88			Π ρ ά ξ ει ς	
	56		112	1	4		36
9	4		452	2	17		394
	6		474	4	12		580
10	10		502		32		512
	10	294.	338	6	2		606
11	25		660		15		382
	43		474	7	51		542
12	31		104	8	32		60
	35		452		38ξ.		290
	50		658	9	25		648
13	34		466	10	41		48
14	2		214		47ξ.		390
	6		208	16	17		412
	9		424	17	21		162
	10		660		28		278
	16ξ.		144	19	4		420
	17		344		12		398
	21	520.	602	21	10		56
	22		378				
	23	268.	592				
	26		468			Ρ ω μα τ ο υ ς	
	27	80.	468	1	16 - 17		198
15	5		584		17		284
	6		654	2	23		418
	10	422. 576.	652	5	6		138
	11		640		10		578
16	23		182	6	4	276. 466.	658
	28		60		9	166.	482
	33		280	7			268
17	3		386	8	3		434
	4	186. 334.	424		15	408.	606
	17		400		17	88.	522
	19		160		26	78.	232
18	37		378		39		522
19	14		384	9	3	272.	646
	34		62	10	3		420

4	4	268	2	2	84
	42	266		5	158. 236
5	29 - 33	432	3	2 - 5	496
	32	270. 432		7	78
				15	110
	Φιλιππησίους		4	14	402
			6	2	426
1	8	400. 416. 468		12	268. 466
	23	264. 456		13	142
2	3	246		20	584
	7	114. 516			
	8	478. 576. 654			
	9	320		B' Τιμόθεον	
	10	524	2	12	524
	13	268		13	294
3	9	468		19	318
4	4	644. 648			
	7	80			
				Τίτον	
	Κολοσσαεῖς		3	4	102
1	19	392			
	20	292			
	24	358	1	3	112. 424. 476
	19	422	2	9	526
3	2	138. 482		10	208
	3	354. 642. 656		12	570
				13	442
	A' Θεσσαλονικεῖς			14	440
			3	1	184
4	14	484	5	7	566
	17	656	6	5	352. 592
5	16	258		20	208. 292
	18	78. 226. 258. 498	7	17	144
				21	144
	B' Θεσσαλονικεῖς		8	6	208
3	19	452	9	14	396. 436
				15	208
	A' Τιμόθεον			26	166
				28	166. 396
1	19	602	10	23	398

11	11	398	18	656
12	2	296. 556	2	332
	14	568	22	294. 570
	22	242	3	11
	23	68		594
	24	208		
			B' Πέτρου	
	Ἰακώβου		1	4
				92
1	8	90		
	17	136		
2	17	602	A' Ἰωάννου	
5	14ξ.	152		
	16	80	1	7
			2	1
			3	2
	A' Πέτρου		4	16
				208. 354
1	8	656		650. 660
	15	466	5	16ξ.
				650
				184

2. Εύρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων Εἰς τὴν Θεῖαν Λειτουργίαν

Οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν κατὰ σειράν εἰς κεφάλαιον καὶ παράγραφον

Α

Ἄβραάμ 20,1. 21,1. 44,5. 50,2
 ἀγαθότης 16,7. 23,4. θεαρχικὴ
 ἀγαθότης 18,6
 ἀγαλλίασις 20,1
 ἀγάπη (20). 1,5. 1,11. 13,8. 15,6.
 18,3. 26,1. 26,2. 27,3. 27,4.
 49,3. 49,4.
 Ἄγαυος 6,9
 ἄγγελος, - οἱ 16,9. 21,3. 23,2.
 28,1. 31,2. 31,3. 31,5. 35,10
 37,4. 43,9. 48,9. 50,10
 ἀγίασμα 19,6
 ἀγιασμὸς 1,2. 1,4. 1,14. 3,1. 23,3.
 29,4. 30,6. 30,8. 30,15. 31,1.
 31,5. 31,6. 31,9. 35,5. 35,6.
 35,8. 37,1. 37,3. 37,4. 42,4.
 43, 2. 43,3. 43,4. 43,5. 43,8.
 43,9. 43,10. 44,3. 44,4. 46,1.
 47,3. 48,9. 49,1. 54,4.
 ἄγιος, - οἱ 1,2. 10,9. 10,10. 10,12.
 15,1. 15,2. 21,2. 21,2. 28,1.
 30,13. 31,3. 34,2. 43,4. 44,6.
 47,3. 47,7. 49,1. 50,2. 50,4.
 50,6. 50,7. 50,8. 50,9. 50,10.
 50,11. 50,15. 50,16. 50,19.
 50,20. 50,22. 51,4. 51,6.
 ἀγιωσύνη 50,22
 Ἄδὰμ. (18)
 ἀδικία 18,7.
 ἀειπάρθενος 15,1. 34,6. 50,8
 Ἄζαρίας 49,5.
 ἀθανασία 53,2

Ἄθηναῖος (14)

Αἴγυπτος 9,3.

αἷμα 1,1. 2,2. 4,1. 6,5. 7,4. 8,3.
 9,3. 28,2. 28,3. 28,4. 31,6.
 31,11. 33,1. 36,2. 37,1. 39,2.
 43,9. 48,4. 48,6. 49,6. 50,13.
 50,14. 52,2

αἴνεσις 42,3

αἰρετικός, - οἱ 27,2

ἀλήθεια 6,6. 9,3. 18,2. 18,4. 18,5.
 18,7. 30,6

ἀμάρτημα, - τα 13,8. 49,4

ἄμαρτία 1,1. 1,5. 8,3. 10,2. 10,6.
 12,8. 18,5. 20,3. 30,10. 33,2.
 23,4. 34,2. 35,3. 35,4. 35,9.
 35,10. 37,2. 44,2. 46,1. 47,5.
 53,4. ἄφεσις ἁμαρτιῶν 10,6.
 10,12. 10,13. 30,3. 30,9. 30,11.
 35,2. 35,4. 35,6. 35,11. 50,2.
 50,4. 53,2. 53,4.

ἀμνὸς 9,3. 33,2. 33,6. 33,8. 33,9.
 34,1.

ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ 8,3

ἀμοιβὴ 50,24

ἀμφιβολία 27,2. 30,8. 47,7

ἀνάληψις 1,6. 17,2

ἀνάμνησις 7,1. 7,2. 7,3. 7,4. 8,1.
 8,3. 9,2. 9,3. 9,4. 10,10. 10,12.
 22,2. 22,3. 29,1. 30,7

ἀνάστασις 3,1. 1,6. 17,2. 50,8.

Ἄννα Παλαιολογίνα (7. 15)

ἀναφορὰ ἁγία 27,2

Ἄνδρέας (17)

ἀνομία 25,4

ἀντίδοσις 4,1. 48,5. 48,6.
 ἀπιστία 30,1. 35,8. 47,7. 53,6
 ἀπόστολος, - οι 3,1. 4,1. 13,7.
 15,5. 17,3. 23,3. 24,2. 27,1.
 27,4. 30,14. 30,15. 35,2. 37,1.
 44,1. 50,8. 50,25. 53,7.
 Ἄρεοπαγίτης Διονύσιος (13. 17)
 ἀρετή (20). 1,9. 11,1. 13,7. 13,8.
 30,1. 30,12. 35,5. 37,1 37,4.
 44,2. 46,2. 46,3. 49,4.
 ἀρμονία 1,7. 37,1
 ἀσέβεια 25,4
 αὐτεξούσιον (14)
 ἄφεις 10,6. 30,10
 ἀφθαρσία 53,2

B

βάπτισμα (20). 1,10. 4,2. 10,7.
 15,5. 19,5. 24,3. 53,4.
 Βαρλαάμ. (14)
 βασιλεία 1,1. 4,1. 10,6. 10,8. 10,9.
 12,1. 13,7. 13,10. 14,2. 14,3.
 14,4. 14,5. 14,6. 14,7. 14,8.
 18,3. 18,4. 19,1. 19,3. 19,4.
 19,5. 34,2. 35,9. 44,5. 50,2.
 50,4. 50,19. 50,22. 53,2. 53,5.
 βασιλεία Θεοῦ 12,10. 13,7.
 βσιλεία οὐρανῶν 10,7. 24,4.
 34,4. 39,4
 Βασίλειος (13). 34,8. 50,14
 βασκανία 25,3
 Βέροια (9)
 Βλασφημία 50,6. 50,13
 βοήθεια 15,6. 35,10. 49,2
 βούλησις ἐλευθέρα (20)
 Βρυέννιος Ἰωσήφ (8. 10)

Γ

γάμος 14,6. 30,3.

γέννησις 6,1
 Γερμανός (13)
 Γεώργιος Σχολάριος (13)
 Γεώργιος Φαρμάκης (10)
 γνῶσις 1,13. 27,1
 Γραφή, - αὶ 17,4. 15,5. 19,5. 20,3.
 23,2. 23,3. 54,5
 Θεία Γραφή 1,9
 Γρηγοῶς (15)
 Γρηγόριος Νύσσης (17)
 Γυναικόκαστρον (9)

Δ

Δαβίδ 16,1. 18,4. 20,1. 21,3. 27,2
 δαίμων 18,6.
 Δέσποινα 15,1. 34,6. 50,8
 Δεσπότης 12,4. 13,11. 14,5. 19,3.
 20,4. 24,4. 28,3. 36,2. 40,2.
 41,4. 41,5. 42,3. 49,4. 49,6.
 50,16
 Δημήτριος Ἅγιος (8. 17). Μεγά-
 λος Δημήτριος (17)
 Δημήτριος Κυδώνης (9. 10. 17)
 διάβολος 18,5
 δικαιοσύνη (21). 13,7. 18,5. 18,6.
 18,7. 42,4. 53,6.
 Διονύσιος Ἄρεοπαγίτης (17)
 Δοσίθεος Καραντηνός (17)
 Δουκόπουλος (17)
 δουλεία 22,5. 36,2.
 δύναμις 11,2. 12,4. 12,5. 19,1.
 29,3. 30,6. 31,3. 32,1. 47,10 52,2
 δόξα 1,14. 2,3. 10,10. 10,11.
 10,12. 10,13. 12,4. 12,5. 16,1
 16,5. 16,9. 24,3. 24,4. 37,4.
 42,3. 47,5. 49,2. 49,4. 49,6.
 50,15. 51,4. 51,6. 51,8
 δοξολογία 12,1. 12,2. 12,3. 12,5.
 13,1. 13,3. 13,9. 16,6. 16,9.
 18,1. 20,4. 22,1. 24,1. 24,4.

26,2. 36,1. 36,3. 36,4. 40,2.
 42,2. 53,6. 54,3. 53,7
 δωρεά 35,6. 50,19. 42,4. 49,3.
 δῶρον, - α 1,2. 1,6. 1,8. 1,9. 1,11.
 2,2. 2,4. 2,5. 4,1. 4,2. 5,1.
 5,2. 5,3. 6,1. 6,2. 8,1. 10,1.
 10,3. 10,4. 10,5. 11,1. 11,2.
 17,2. 17,5. 19,1. 19,6. 25,1.
 25,2. 25,5. 26,2. 27,2. 28,1.
 28,3. 29,4. 30,1. 30,4. 30,8. 30,15.
 31,2. 31,6. 31,8. 31,9. 31,11.
 31,12. 32,1. 33,1. 34,1. 34,2.
 34,3. 34,6. 35,1. 35,2. 35,3.
 35,4. 35,5. 35,6. 35,8. 38,1. 38,5.
 38,6. 43,1. 43,9. 44,1. 44,2.
 44,3. 44,5. 45,5. 47,2. 47,3.
 47,4. 47,7. 47,8. 47,9. 48,1.
 48,2. 48,3. 48,6. 49,1. 49,2.
 49,3. 49,4. 49,6. 50,13. 50,20
 50,22. 50,23. 50,24. 50,25.
 51,2. 52,2. 53,2. 53,3 ἱερὸν δῶ-
 ρον 1,11
 δωροφορία 2,1. 3,3. 49,1. 49,2.
 49,4. 50,23. 50,24

Ε

Ἑβραῖος, - οι 6,3. 9,3. 25,3
 ἐγκρατευτής 34,6. 50,8
 εἰκὼν 1,7
 εἰρήνη (21) 13,1. 13,2. 13,3. 13,6.
 13,7. 13,8. 13,9. 22,2. 26,2
 27,2. 34,2. 35,10. 35,11. 36,2.
 45,2
 Ἑκκλησία (7.9). 2,5. 10,6. 10,8.
 13,10. 16,2. 16,5. 19,6. 21,2.
 21,3. 23,1. 24,4. 29,1. 30,9.
 30,10. 30,14. 31,1. 31,12. 34,4.
 34,6. 34,7. 37,1. 38,1. 38,3.
 38,6. 39,1. 39,2. 42,1. 47,3.
 47,4. 47,6. 50,2. 50,3. 50,7.

50,19. 50,22. 53,9. 54,4. Ρω-
 μαϊοκαθολικὴ Ἑκκλησία (10)
 ἐλεημοσύνη 4,1
 ἔλεος 18,8. 27,2
 ἐλπίς 25,4. 34,1. 45,2. 49,4. 50,8
 ἐνανθρώπισις (18. 19). 12,10
 ἐνέργεια 53,8
 ἐνσάρκωσις (21)
 ἔνωσις 44,1
 ἐξομολόγησις 12,2. 12,7. 13,3.
 13,4. 14,2. 30,3. 20,4
 ἐξουσία 10,7. 19,3. 19,4. 31,3
 ἐπαγγελία 17,3. 50,4
 ἐπίγνωσις 19,3
 ἐπιθυμία 32,2. 49,5
 Εὐαγγέλιον 1,9. 16,8. 16,10. 17,5.
 20,1. 21,1. 21,2. 23,1. 23,2.
 23,3. 23,4. 24,1. 24,2. 42,4
 Εὐαγγελισμὸς (16)
 Εὐαγγελιστῆς 34,6. 50,8
 Εὐγένεια 36,2
 εὐγνωμοσύνη 10,13. 49,4
 εὐδαιμονία 49,3
 Εὐδόκιμος, ἅγιος (17)
 εὐεργεσία 50,23. 50,24
 εὐλάβεια 1,11. 13,12. 22,5. 54,4
 εὐλογία 41,1
 εὐπρέπειαν 11,2. 19,1
 εὐσέβεια 1,13
 Εὐχαριστία (20). 10,3. 10,12.
 12,2. 12,6. 13,3. 14,2. 28,1.
 30,14. 34,3. 34,4. 34,6. 34,8.
 38,2. 42,1. 42,2. 46,4. 49,4. 50,1.
 50,10. 50,15. 50,18. 50,19.
 50,20. 50,21. 50,22. 50,23.
 50,25. 50,26. 53,1. 53,2. 53,3.
 53,6. 53,7. 53,8. 53,9. 54,5.
 εὐχὴ 12,9. 1 3,2. 13,8. 16,1. 16,2.
 16,4. 16,5. 24,1. 24,3. 24,4.
 26,1. 26,8. 29,5. 29,11. 30,1.
 30,3. 30,4. 30,5. 30,6. 30,8.

30,9. 30,10. 30,11. 30,14. 31,3.
31,6. 31,8. 31,12. 32,2. 34,1.
34,4. 34,8. 35,7. 36,1. 41,7. 46,1.
50,2. 50,9. 50,12. 50,13. 50,15.
50, 18. 50,22. 50,25. 54,2.
54,3. 54,6. 54,7. τελεστική
εὐχή 28,1.
εὐφροσύνη 20,1

Ζ

ζηλωτής (8. 9. 11).
ζωή 1,12. 3,1. 3,2. 4,1. 4,2. 8,2.
10,11. 15,1. 15,2. 26,2. 35,11.
37,1. 39,2. 45,2. ζωή αἰώνιος
4,1. 16,7. 40,1. 50,8.

Η

Ἡπειρος (7)
Ἡσαίας 41,6

Θ

θάνατος (11. 16. 17. 20). 1,6. 4,2.
6,2. 6,4. 6,6. 7,3. 7,4. 8,1. 8,3.
9,2. 10,1. 10,7. 10,9. 10,11.
10,12. 17,2. 17,3. 18,2. 19,7.
30,3. 32,2. 37,3. 38,2. 50,19
θαῦμα. 7,4. 7,5. 11,1. 11,2. 12,5.
32,2
θέλημα. 32,2
θέλησις 32,2. 41,5
Θεοδώρα μυροβλύτις (16)
Θεόδωρος Συναδηνός (9. 17)
Θεός 1,2. 1,5. 1,6. 1,9. 1,11. 1,15.
2,2. 2,4. 2,5. 3,1. 3,2. 4,1. 5,1.
5,3. 5,4. 6,1. 6,4. 7,1. 7,3. 8,2.
10,2. 10,3. 10,4. 10,5. 10,6.
10,7. 10,13. 11,1. 11,2. 12,2.
12,5. 12,5. 12,7. 12,8. 13,9.
12,10,13,3. 13,5. 13,7. 13,8.

13,9. 13,13. 14,1. 14,2. 14,3.
14,7. 14,8. 15,1. 15,2. 15,5.
15,6. 16,1. 16,2. 16,5. 16,6.
16,7. 16,9. 17,3. 18,1. 18,3.
18,4. 18,7. 18,8. 19,5. 19,6.
20,1. 20,4. 21,3. 22,1. 22,5.
23,1. 23,2. 24,1. 24,3. 24,4.
25,1. 25,2. 26,2. 27,1. 27,2.
27,3. 28,1. 29,3. 30,1. 30,3.
30,4. 30,5. 30,6. 30,13. 30,15.
31,9. 31,11. 32,1. 32,2. 33,8.
34,1. 34,2. 34,3. 34,6. 35,7.
35,8. 35,9. 35,10. 35,11.
36,1. 36,2. 36,3. 37,4. 38,6.
40,1. 40,2. 41,1. 41,2. 41,5.
41,6. 42,2. 42,4. 43,1. 43,5.
43,11. 45,1. 45,2. 45,4. 45,5.
47,2. 47,3. 47,4. 47,5. 47,6.
47,7. 47,8. 48,1. 48,6. 48,9.
49,1. 49,2. 49,3. 49,4. 49,5.
49,6. 50,1. 50,2. 50,4. 50,7.
50,9. 50,10. 50,12. 50,15. 50,19.
50,22. 50,23. 50,24. 50,25.
50,26. 51,3. 53,2. 53,5. 53,6.
53,7. 53,8. 53,9. 54,1. 54,2.
54,3. 54,4.

Θεότης 27,3. 32,2

Θεοτόκος (16. 18). 15,1. 34,6. 50,8

Θεσσαλονίκη (7. 8. 9. 11. 14. 17)

θῦμα 28,3

θυμίαμα 16,8. 25,1

θυσία 1,5. 1,6. 1,9. 1,15. 2,2. 2,3.

6,5. 6,6. 8,3. 17,1. 17,2. 17,3.

19,6. 24,3. 25,4. 26,1. 27,2.

28,1. 28,3. 31,10. 33,1. 33,2.

33,3. 33,5. 33,6. 33,7. 33,8.

33,9. 34,1. 34,3. 38,1. 43,2.

51,6. 52,2. 52,3. θυσία αἰνέ-
σεως 27,2

θυσιαστήριον 1,9. 2,2. 2,4. 5,1.

5,4. 6,2. 6,6. 10,9. 16,10. 17,5.

21,1. 22,4. 25,1. 25,2. 30,7.
30,11. 31,2. 31,5. 31,6. 31,7.
31,8. 31,9. 38,6. 43,9. 54,2.
54,4. 54,6

I

Ἰακώβ 18,4
Ἰάκωβος, ἀπόστολος, 13,5
Ἰεζεκιήλ. (16)
ἱεραρχία 31,5. 48,9. 50,10 Ἐκ-
κλησιαστική Ἱεραρχία (13)
ἱερολογία 50,3
ἱερουργία 1,6. 1,15. 7,2. 11,3.
12,1. 12,9. 16,9. 17,6. 22,2.
25,5. 26,1. 28,3. 34,8. 42,1.
46,4. 50,11. 50,12. 50,13. 50,14.
50,22. 51,1. 54,3.
Ἱεροσόλυμα (17). 31,6
Ἱερουσαλήμ. 25,3. 29,1
Ἱερωσύνη 29,3. 47,10. 50,14
Ἰησοῦς (19). 20,3. 31,7. 40,2.
Ἰησοῦς Χριστός 7,1. 27,3. 28,1.
31,6. 35,7. 37,4. 51,3. 53,9
Ἰσαάκ 6,4
Ἰσίδωρος Κύρου, Πατριάρχης,
(9. 17)
Ἰσραήλ 23,3.
Ἱστορία Ἐκκλησιαστική (13)
ἱερεσία 10,3. 23,2. 25,4. 50,2. 50,9.
50,13. 50,17. 50,18. 50,20.
50,26. 53,2. 53,3. 53,4. 53,6.
53,7. 53,9.
Ἰουδαῖος, -οι 37,4.
Ἰώβ 53,2. 53,6.
Ἰωάννης Βαπτιστής (16). 19,1. 50,8.
Ἰωάννης Εὐαγγελιστής (10). 30,2.
30,15. 34,8. 37,3
Ἰωάννης Καντακουζηνός (8)
Ἰωάννης Παλαιολόγος (8.10)
Ἰωσήφ Βρυέννιος (8.10).

K

Καβάσιλας Νεῖλος (7. 13. 14)
καινοτομία 30,12
κακία 35,5. 47,6
Κάλλιστος, πατριάρχης (10)
Καντακουζηνός (8. 9. 15)
Καραντηνός Δοσίθεος (17)
καρδία 27,6. 35,7. 37,1. 39,1.
44,2
κατάκρισις 24,4
κένωσις 18,2. 19,1
κίνδυνος 27,2. 30,12
κληρονομία 10,6. 34,2. 35,9. 41,1.
41,2. 41,4. 41,7. 50,2. 53,5
κοινωνία 15,5. 17,3. 27,4. 28,1.
34,8. 35,9. 35,12. 53,8. κοινω-
νία ἁγίου Πνεύματος 15,2. 15,5.
35,11 θεία κοινωνία 30,8, ἱερά
κοινωνία 30,11
Κορίνθιος, -οι 7,4
κρίσις 18,5. 18,6. 18,7
Κυδώνης (10)
Κύριος 3,1. 6,2. 6,4. 6,6. 7,1. 7,2.
7,3. 7,4. 7,5. 8,1. 8,2. 8,3. 9,2.
10,1. 10,9. 10,10. 10,12. 11,1.
11,2. 12,10. 13,1. 13,7. 16,1.
16,3. 18,1. 18,3. 18,4. 18,7.
19,3. 19,4. 19,5. 20,1. 20,2.
20,3. 20,4. 21,1. 21,2. 23,3.
23,4. 27,2. 27,3. 27,6. 28,1.
29,1. 29,2. 30,1. 30,3. 30,5.
30,10. 30,11. 30,15. 31,6. 31,8.
31,12. 32,2. 33,7. 35,2. 35,3.
35,8. 37,4. 39,1. 40,2. 41,6.
42,3. 43,1. 43,7. 43,11. 44,1.
46,3. 49,3. 50,13. 50,16. 50,22.
51,3. 53,6. 53,9. 54,5
Κῶδιξ Βαρλαάμ (23)
Κῶδιξ Ξενοφώντος (23)
Κωνσταντινούπολις (8. 9. 10. 15)

Λ

Λατῖνος,-οι 30,1. 30,8. 30,9. 31,1.
31,12
λατρεία 19,6. 34,6. 34,7. 34,8.
50,8. 50,24. 51,6. 52,1 λογικὴ
λατρεία 52,3
λειτουργία 50,18. 50,25. 50,26
Λόγος (18). Θεῖος Λόγος (18)

Μ

Μαγγάνων Μονὴ (11)
μακαριότης 44,5. 46,2. 49,6. 50,4.
50,6.
μανία 50,16.
Μανουήλ Β' (8)
Μάξιμος (13. 14)
Μαρία Θεοτόκος 15,1. 28,4. 34,6.
50,8.
μάρτυς 34,6
μειλιχιότης (7)
μέριμνα 15,2
Μερκούριος ἅγιος (16)
μεσιτεία 31,6. 43,1. 46,1. 50,10.
50,12. 50,16.
μετάληψις 43,2. 44,5. 47,7
μετάνοια 30,3. 35,11.
Μετέωρα (19)
μετουσία 37,1. 43,7. 46,1
Μιχαήλ Παλαιολόγος (10)
Μονογενής 18,1. 36,2. 36,3. 37,4.
40,2. 41,7. 45,4. 48,4. 50,2.
50,16. 50,18
μύησις 24,4
μύρον 30,11. 31,7
μυσταγωγία (13). 1,7. 12,10. 17,4.
50,13. 50,15
μυστήριον 1,1. 1,4. 1,5. 1,10. 1,12.
4,2. 6,4. 7,2. 7,4. 10,7. 17,1.
17,5. 22,2. 22,5. 23,3. 24,4.

28,1. 28,2. 29,1. 29,2. 30,1.
30,3. 30,5. 30,6. 30,8. 30,10.
30,11. 30,15. 32,2. 33,2. 34,8.
35,9. 37,1. 37,3. 38,2. 38,3.
38,6. 39,1. 39,2. 39,3. 41,1.
42,4. 43,4. 43,5. 43,7. 43,8.
43,9. 43,10. 44,2. 44,3. 46,1.
47,3. 50,22. 53,2. 54,1μ
Μωσέας 21,1

Ν

Νεῖλος (11) Νεῖλος Θεσσαλονίκης
(17)
Νεῖλος Καβάσιλας (7. 15. 16)
Νεστόριος 50,16
νόμος 6,1. 13,3. 15,6. 19,5. 47,6.
50,2
νουθεσία 39,2
Νυμφίος 23,2

Ο

ὀδύνη 44,5
ὁμολογητῆς 34,6. 50,8
ὁμολογία 27,2. 28,3
ὁμόνοια 26,2
οὐρανός 1,1
ὄργη 47,6
ὄρμη 43,11
ὀσιότης 22,1
οἰκείωσις 48,4
οἰκονομία 1,8. 1,9. 1,11. 1,15 6,4.
17,1. 17,4. 17,5. 17,6. 18,4.
19,1. 28,1. 38,2. θεία οἰκονο-
μία (16)

Π

πάθος (21). 6,2. 6,5. 7,3. 8,1.
18,2. 32,2. 50,19

- παιδαγωγία 39,2
 Παλαιολογίνα Ἄννα (7. 15)
 Παλαιολόγος (3)
 Παλαμᾶς Γρηγόριος (9.15)
 Παλαιολόγος Ἰωάννης (8. 10)
 Παλαιολόγος Μιχαήλ (9)
 Παναγία 51,4. 51,6. 34,8
 Παράδοσις ἀποστολική 30,10
 Παρθένος 10,12. 18,4. 28,4.
 παραίνεσις 22,5. 26,4
 παρακαταθήκη 15,2
 Παράκλητος 29,1. 29,2
 παρρησία 10,11. 10,12. 13,8.
 15,2 36,1. 49,4
 παρουσία 50,22
 παρουσία δευτέρα 23,4
 Πάσχα. 9,3. 30,7. 32,2
 Πατὴρ 1,6. 2,3. 2,5. 5,3. 8,1. 12,1.
 12,10. 13,7. 14,4. 17,3. 18,1.
 19,1. 19,4. 23,3. 27,3. 27,4.
 27,6. 28,1. 28,4. 31,3. 32,1.
 32,2. 36,1. 36,2. 36,3. 37,4.
 38,2. 40,2. 41,2. 41,7. 44,6.
 45,5. 50,13. 50,15. 50,22. 50,24.
 53,6. 53,9. 54,8
 Παῦλος 7,3. 6,3. 10,8. 13,3. 13,7.
 13,12. 18,3. 19,6. 20,3. 24,4.
 27,4. 30,1. 31,6. 39,2. 42,4.
 46,2
 πενία 53,8
 Πέτρος 15,5. 32,2
 Πόντιος Πιλάτος 28,3
 πίστις 1,11. 13,8. 15,6. 19,4.
 19,5. 22,2. 26,1. 26,2. 27,2.
 30,3. 30,10. 34,5. 40,1. 40,2.
 42,4. 43,5. 43,11. 50,8. ἐνό-
 της πίστεως 15,2. 15,3. 15,4.
 35,11. ὁμολογία πίστεως 26,1
 πλημμέλημα 35,3
 Πνεῦμα 15,6. 17,3. 28,2. 30,9.
 30,13. 35,3. 38,6. 50,2. 54,8
 Πνεῦμα ἅγιον (19). 1,6. 12,1. 12,10.
 15,5. 19,4. 27,3. 27,4. 28,4.
 29,1. 29,2. 30,9. 31,11. 35,4.
 35,9. 35,12. 38,1. 38,3. 38,4.
 38,6. 50,15. 50,18 Πνεῦμα ἁ-
 ληθείας 29,1
 πολιτεία 18,4. 24,2
 πονηρία 43,11. 47,2. 47,7
 πρᾶσβεία 50,9. 50,15. 50,16
 προθυμία 43,5. 43,11
 προαίρεσις 41,4. 41,5
 πρόνοια 39,2. 50,15. 53,6
 προσκλήνυσις 16,1. 16,9. 54,8
 πρόσωπον 12,10
 προφητεία 8,1. 8,2. 19,7
 προφήτης, - αι 12,8. 16,3. 18,4.
 19,1. 19,4. 19,5. 20,1. 21,1.
 21,2. 21,3. 23,2. 34,6. 40,2.
 41,2. 41,6. 50,8. 50,19
 πρωτότοκος 2,3. 6,1. 9,3. 10,8.
 50,22
 Πτολεμαῖος (14)
 πτωχεία 19,1
 Πύρρων (14)
- P
- ραθυμία 35,6. 53,3. 53,6
- Σ
- Σαμάρεια 31,6
 σάρξ. 18,2. 18,4. 20,4. 24,4. 37,1.
 39,2. 43,9. 44,6. 50,19. 50,22
 σεμνότης 13,12
 Σέρβοι (11)
 σοφία 13,8. 22,2. 27,1. 27,2. 42,4
 σταυρὸς 1,9. 6,2. 8,3. 15,5. 19,7.
 50,22. 51,3
 συγγνώμην 13,8

Συναδηνός Θεόδωρος (8. 17)
 συντέλεια αἰῶνος 31,3
 συνάφεια 30,3. 44,1
 συνεργία Θεοῦ (20)
 Σχολάριος Γεώργιος (11)
 σῶμα κυριακόν 1,6. 5,3. 11,1. 17,2.
 28,3. 31,1. 31,6. 33,3. 33,9.
 39,2. Πανάγιον σῶμα 28,3.
 θεῖον σῶμα 1,1
 Σωτήρ 1,6. 1,7. 1,9. 1,11. 1,15.
 4,2. 7,1. 7,5. 9,2. 10,7. 17,6.
 18,3. 18,5. 19,1. 19,3. 19,5.
 19,7. 20,3. 21,3. 27,4. 27,5. 28,1.
 28,2. 29,1. 30,1. 30,8. 31,6.
 32,1. 35,7. 36,3. 38,1. 44,2.
 44,3. 46,1. 49,6. 50,13. 51,3.
 51,6. 54,4
 σωτηρία 1,12. 6,2. 7,5. 13,6. 13,7
 20,3. 34,7. 41,1. 47,5. 51,6. 54,6
 σωφροσύνη 13,8

Τ

Ταρχανειώτης (19)
 τελειότης 37,1. 50,4
 τελείωσις (21). 49,2. 50,4. 50,19.
 50,22
 τιμή 16,1. 16,9. 20,4. 49,6. 54,8
 τόκος ἀπόρρητος 18,4
 Τράπεζα ἁγία 16,10
 Τριάς 12,10. 21,3. 36,3. Τριάς ἁ-
 γία 26,2. 27,4.
 τρυφή 44,5

Υ

ὑβρις 28,3
 Ὑιοθεσία 36,1. 36,2
 Υἱός (18). 12,1. 12,10. 18,1.
 18,2. 19,4. 20,3. 27,4. 28,2.
 32,1. 37,4. 41,2. 45,4. 50,16.
 50,18

Υἱός τοῦ Θεοῦ 19,1. 50,16. Υἱός
 τοῦ ἀνθρώπου 43,9
 ὑπόστασις 27,4. θεαρχικὴ ὑπό-
 στασις 20,3

Φ

Φαρμάκης Γεώργιος (9)
 φθορὰ 18,2
 φιλανθρωπία 1,5. 8,2. 12,6. 12,7.
 12,8. 13,4. 16,7. 18,2. 18,3.
 18,6. 24,2. 34,1. 36,3. 42,4.
 43,11. 50,15. 53,6. 54,6.
 Φιλόθεος, Πατριάρχης (11)
 φιλοσοφία (20). 13,7. 15,2
 φιλοτιμία 49,4
 φόβος 1,5. 27,2. 40,1
 φύσις 29,2. 50,12
 φῶς 50,9

Χ

Χαμαετός (7)
 χαρὰ 20,2. 41,5
 χάρις (20). 4,1. 13,8. 14,7. 22,1.
 26,1. 27,3. 27,4. 28,1. 30,7.
 30,9. 34,2. 35,3. 35,4. 35,5.
 35,6. 36,3. 36,3. 42,4. 47,2.
 47,8. 47,10. 49,6. 50,19. 50,22.
 50,24. 51,6. 52,2. 53,8. 53,9
 Χαρίτων 15,5
 χειροτονία 30,9
 χρηστότης 1,5. 12,6. 12,7. 12,8.
 13,5. 18,2. 18,3. 27,4. 53,8
 Χοβάρ (16)
 χρῖσμα (20)
 Χριστιανισμὸς 24,3. 30,12
 Χριστιανός, -οὶ 1,15. 10,7. 22,2.
 35,11. 48,9
 Χριστός (19. 20). 1,6. 1,8. 1,9.
 1,13. 2,3. 2,5. 3,1. 5,2. 13,7.

13,13. 14,2. 14,3. 14,5. 14,7.
 15,1. 17,1. 17,4. 17,5. 19,1.
 20,1. 20,3. 21,1. 21,2. 21,3.
 23,2. 24,2. 25,3. 25,5. 27,6.
 30,3. 30,7. 31,3. 31,4. 31,11.
 33,4. 33,6. 33,8. 36,4. 37,3
 38,2. 38,4. 38,5. 38,6. 39,2.
 40,2. 41,4. 42,4. 42,4. 43,2.
 43,5. 43,9. 43,11. 44,3. 45,2.
 45,3. 48,6. 49,3. 50,11. 50,12.
 50,14. 50,15. 50,16. 51,3.
 54,7.

Χρυσόστομος 30,1. 30,14

Ψ

ψεῦδος 35,10

ψυχή (21). 1,5. 1,11. 1,12. 1,13.
 1,14. 1,15. 10,2. 10,13. 13,3.
 13,6. 13,7. 13,8. 13,13. 20,1.
 22,2. 27,2. 34,2. 35,11. 37,4.
 43,3. 43,5. 43,6. 43,7. 43,8.
 43,9. 43,10. 43,11. 44,1. 44,2.
 44,3. 44,5. 44,6. 45,2. 45,5.
 46,1. 48,9. 53,7. 54,1.

3. Εύρετήριο ονομάτων και πραγμάτων εις τὸ «Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς»

Οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν κατὰ σειρὰν εἰς βιβλίον καὶ παράγραφον.

Α

Ἀββαῶς 4,43. 7,19

Ἀβελ 6,48

Ἀβραάμ 3,16

ἀγαθὸν 1,11. 1,16. 1,17. 2,36.

2,41. 2,59. 2,65. 2,66. 2,67.

2,68. 2,69. 3,5. 3,11. 3,13.

4,5. 4,8. 4,12. 4,27. 4,42.

ἀγαθότης 1,5. 1,7. 1,15. 1,16.

1,17. 1,24. 1,27

ἀγάπη 1,5. 1,6. 2,42. 2,54. 2,65.

2,68. 2,69. 2,75. 3,7. 3,8. 3,10.

3,13. 4,40. 6,8. 6,20. 6,21.

6,24. 6,25. 7,4. 7,6. 7,15.

7,26. 7,29. 7,32. 7,34. 7,38.

7,43. 7,44. 7,46. 7,49. 7,57.

7,58. 7,59. 7,62. 7,63. 7,64.

7,66. 7,67

ἄγγελος, - οἱ 1,3. 1,15. 2,31.

2,72. 2,74. 4,9. 4,43. 4,44.

4,45. 5,2. 5,14. 6,9. 7,12.

ἄγια 4,51. 5,10. ἄγια τῶν ἁγίων

2,37. 7,18

ἁγιασμός 3,9. 4,8. 4,38

ἅγιος, - οἱ 1,4. 1,10. 2,56. 4,38.

4,40. 4,42. 5,2.

ἁγιωσύνη 1,21

ἀγνωμοσύνη 6,20

ἀγρυπνία 3,10

Ἀδαλίων 2,59. 2,61

Ἀδάμ. 1,22. 2,14. 2,15. 2,24.

2,25. 2,32. 2,38. 6,18. 6,58

ἄδης 1,20. 4,45. 5,17

ἀθανασία 2,76. 4,42. 6,58

ἀθυμία 7,20. 7,56

ἀγγελία 2,71

Αἴγυπτος 5,10

αἶμα 1,16. 1,22. 1,26. 2,2. 2,3.

2,20. 3,7. 3,12. 3,14. 4,4. 4,5.

4,10. 4,12. 4,13. 4,15. 4,17.

4,19. 4,20. 4,21. 4,22. 4,23.

4,24. 4,38. 4,39. 4,42. 4,45.
 6,28. 6,32. 6,36. 6,54. 6,64.
 αἷμα Χριστοῦ 4,20
 αἰσχύνη 1,24. 2,23. 4,25. 6,17.
 6,18. 6,27. 6,39. 6,40. 6,49
 αἰχμαλωσία 6,50
 ἀλαζονεία 6,20. 7,24
 ἀλγηδῶν 2,46
 ἀλήθεια 1,5. 1,19. 2,57. 2,63.
 2,64. 2,65. 2,66. 2,69. 3,9.
 4,18. 6,36. 7,12
 ἀληθῆς 2,77
 ἀμάρτημα 2,26. 4,10. 7,18. 7,26
 ἀμαρτία 1,22. 1,24. 1,25. 1,26.
 1,27. 1,31. 2,2. 2,3. 2,17. 2,24.
 2,25. 2,26. 2,31. 2,37. 2,38.
 2,76. 3,4. 3,5. 4,6. 4,8. 4,10.
 4,11. 4,12. 4,15. 4,16. 4,25.
 4,26. 4,35. 4,42. 4,45. 5,9.
 6,17. 6,18. 6,55. 6,59. 7,13.
 7,14. 7,15. 7,24. 7,26. 7,27.
 7,28. ἄφεςις ἀμαρτιῶν 1,20.
 3,7 4,12. 6,47.
 ἀμοιβή 2,68
 ἀμπελος ἀληθινή 6,4
 ἀναγέννησις 2,6. 2,7. 2,67
 ἀναισθησία 2,56
 ἀνάμνησις 5,13
 ἀνάπλασις 3,7. 2,20. 2,57. 3,5.
 4,42
 ἀνάστασις 2,2. 2,7. 2,27. 2,33.
 2,34. 3,5. 4,4. 6,45
 ἀνδραποδισμὸς 1,19
 ἀνδράποδον 1,23
 ἀνδρεία 4,31
 ἀνθρωπότης 7,11
 ἀπαύγασμα 4,9
 ἀπολύτρωσις 4,8
 ἀπόστολος 1,6. 2,45. 2,55. 2,72.
 2,74. 3,1. 3,9. 4,3. 4,38. 4,50.
 5,13

ἀρετὴ 1,16. 1,17. 1,34. 2,43.
 2,45. 2,49. 2,67. 3,12. 4,6.
 4,19. 4,27. 4,29. 4,35. 4,36.
 4,37. 4,38. 4,39. 4,42. 4,48.
 5,12. 4,31. 6,2. 6,30. 6,31.
 6,34. 6,55. 6,56. 6,65. 7,1. 7,2.
 7,3. 7,4. 7,6. 7,27. 7,32. 7,66
 θεῖα ἀρετὴ 3,8
 ἄρμονία 1,6. 2,49
 ἄρπαγὴ 4,51
 ἀσέβεια 2,41
 ἄσυλον 6,32
 ἀτιμία 1,25. 2,60. 6,32. 6,37
 αὐτονομία 2,40. 2,46. 4,47. 4,48.
 ἀφθαρσία 1,1. 3,5. 4,45

B

βάπτισμα 1,12. 1,15. 2,3. 2,4.
 2,7. 2,8. 2,9. 2,10. 2,11. 2,20.
 2,21. 2,30. 2,31. 2,32. 2,37.
 2,39. 2,41. 2,43. 2,44. 2,51.
 2,56. 2,61. 2,74. 2,76. 2,77.
 3,5. 4,26. 4,27. 4,29. 4,35.
 4,36. 4,37. 4,40. 5,9. 7,7
 βασιλεία 1,16. 1,21. 1,33. 2,10.
 2,16. 2,30. 2,34. 4,12. 4,42.
 4,45. 4,46. 4,47. 4,48. 4,50.
 6,6. 6,15. 6,25. 7,46. 7,47.
 7,53. βασιλεία Θεοῦ 2,62. 7,19.
 βασιλεία τῶν οὐρανῶν 4,54
 βασκανία 4,3. 7,32
 βλάβη 6,29

Γ

Γαλάτης, - αι 2,8
 γαλήνη 6,64. 7,43
 γάμος 2,38. 4,14
 Γελάσιος 2,58
 γέεννα 6,39. 7,55

γέννησις 2,6. 2,7. 2,10. 2,11.
2,20. 2,32. 1,57. 2,62. 2,76.
3,1. 4,20. 4,23. 4,24. 4,41.
4,48. 6,53
γνώσις 2,14. 2,45. 2,53. 2,76
Γραφή 1,4. 1,5. 1,19

Δ

Δαβίδ 1,15. 2,9. 2,16. 2,17. 2,63.
3,8. 4,28. 4,47. 5,2. 5,6. 6,5.
6,64. 7,20. 7,65
δαίμων 2,12. 3,6. 5,2. 5,11. 6,13.
6,39. 6,43

δεσμοκτήριον 7,53

Δεσπότης 1,15. 1,20. 1,24. 1,26.
2,14. 2,24. 2,26. 2,28. 2,75.
3,3. 3,7. 3,14. 4,35. 4,43. 4,47.
4,48. 5,8. 6,11. 6,15. 6,20. 6,32.
6,38. 6,40. 6,49. 6,52. 6,62.
7,53

διάβολος 1,33

Διαθήκη 2,63. Καινή διαθήκη 2,54.
Παλαιά Δ. 2,54

δίκαιος, - οι 4,38. 4,42

δικαιοσύνη 1,13. 1,15. 1,17. 1,18.
1,20. 1,21. 1,22. 2,21. 2,37.
3,8. 4,6. 4,7. 4,8. 4,10. 4,11.
4,12. 4,29. 4,38. 4,39. 4,41.
4,42. 6,16. 6,31. 6,49. 6,55.
6,57

δίκη 1,10. 1,24. 1,25. 1,29. 2,26.
4,2. 4,10. 4,11. 4,26. 7,14

Διονύσιος 4,11. 5,13

διωγμός 2,45. 6,31. 6,56

δόγμα 7,12

δόξα 4,8. 4,9. 4,10. 4,45. 5,2.
5,11. 5,14. 6,15. 6,16. 6,40
6,49. 7,13. 7,32. 7,46. 7,53.
7,54. 7,65. 7,67.

δουλεία 2,17. 4,35. 4,42. 6,6. 6,10.

6,52. 7,50. 7,52. 6,40. 6,50

δοῦλος 4,19

δύναμις 2,20. 2,51. 2,45. 2,46.
2,49. 2,60. 2,61. 2,62. 2,65.
3,6. 4,2. 4,14. 4,17. 4,27. 4,54.-
5,2. 5,7. 5,12

δωρεά 3,2. 3,7. 3,13

δῶρον, - α 1,25. 2,39. 3,7. 3,9.
3,10. 3,13. 3,15. 4,1. 4,29.
4,33. 4,34. 4,37. 5,2. 5,16

Ε

Ἑβραῖος, - οι 5,10. 6,22

ἔγκλημα 4,6. 4,10. 4,11

εἶδος 4,1. 4,9. 4,17

εἰκῶν 2,32. 4,20. 4,21

εἰρήνη 1,5. 1,20. 4,7. 4,40. 6,44.
6,54. 6,56

Ἑκκλησία 1,6. 2,39. 2,50. 3,2.
3,8. 4,14

ἔλεος 4,29

ἐλευθερία 1,26. 1,33. 2,10. 2,19.
2,26. 2,28. 2,30. 2,37. 4,42.
4,45. 4,51. 6,6. 6,19. 6,32. 7,53.

ἐλπίς 1,25. 2,47. 2,60. 3,5. 4,37.
4,46. 6,18. 6,34. 6,56. 7,16.
7,24. 7,29. 7,62

ἐνέργεια 2,23. 2,24. 2,26. 2,27.
4,12. 4,26. 4,38. 6,57. πνευ-
ματικὴ ἐνέργεια 3,1. 3,3. 3,6.
3,11. 4,1. πονηρὴ ἐνέργεια.
4,26

ἐντολή 6,12. 7,7

ἐνωσις 4,5. 4,14. 7,66

ἔξις 2,24. 2,17

ἐξουσία 1,18. 2,26. 4,23. 4,47.
4,57. 7,57

ἐπαγγελία 4,4

ἐπήρεια 5,11

ἐπίγνωσις 2,52. 2,69

ἐπιείκεια 7,6
 ἐπιθυμία 1,9 1,14. 1,25. 2,53.
 2,64. 2,65. 2,66. 5,9. 5,12. 6,6.
 6,9. 6,22. 6,53. 6,58. 7,6. 7,26.
 7,29. 7,31. 7,33. 7,36. 7,37
 ἔρις 4,3
 ἔρωσ 1,7. 1,9. 2,52. 2,58. 2,59.
 2,60. 2,64. 2,66. 2,67. 6,7.
 6,8. 6,24. 6,25. 6,55. 6,56.
 6,57. 7,16. 7,42. ἀνθρώπινος
 ἔρωσ 2,65
 Εὐα 6,55
 Εὐαγγέλιον 1,17
 εὐγνωμοσύνη 1,7. 7,47. 7,53
 εὐδαιμονία 1,11. 1,20. 2,33. 3,5.
 4,1. 4,32. 7,8
 εὐεργεσία 2,35. 6,6. 6,12
 εὐεξία 2,24. 6,39
 εὐθύνη 7,24
 εὐσέβεια 2,39. 2,42. 2,55. 3,6.
 3,7 3,8. 3,9. 3,10. 4,37
 εὐτυχία 1,9. 2,30
 εὐχαριστία 4,2. 4,4. 4,6. 5,8.
 θεία εὐχαριστία. 1,12.
 εὐχή 3,7. 3,9. 3,11. 3,14. 5,11.
 5,12. 5,14. 6,61. 6,65. 7,22
 εὐωδία 1,2. 1,32. 4,13
 ἔχθρα 2,13. 4,10. 6,54

Z

ζημία 6,35. 6,40. 7,15. 7,20. 7,27
 ζύμη 4,48
 ζωή 1,1. 1,2. 1,3. 1,4. 1,8. 1,10.
 1,11. 1,12. 1,13. 1,18. 1,22.
 1,27. 1,32. 1,33. 1,34. 2,1. 2,3.
 2,4. 2,9. 2,10. 2,11. 2,13. 2,14.
 2,15. 2,16. 2,17. 2,18. 2,19.
 2,21. 2,22. 2,27. 2,32. 2,43.
 2,44. 2,45. 2,47. 2,56. 2,76.
 3,15. 4,1. 4,4. 4,5. 4,16. 4,17.

4,20. 4,24. 4,34. 4,38. 4,40.
 4,41. 4,43. 4,48. 4,49. 4,50.
 4,53. 4,54. 5,12. 6,5. 6,31. 6,34.
 6,38. 6,53. 6,58. 6,63. 7,1.
 7,5. 7,8. 7,37. 7,57. 7,60. 7,61.
 7,63. 7,65. 7,66. 7,67
 ζωή Χριστοῦ 2,77. ἀθάνατος
 ζωή 1,21
 αἰώνιος ζωή 1,4. 2,76. 4,8. 4,40.
 7,66.
 ἀληθινή ζωή 1,27. 2,48. 2,62.
 4,17
 καινή ζωή 2,26. 7,7.
 μακαρία ζωή 2,13. 2,37. 7,8.
 7,57. 7,59. 7,61
 μέλλουσα ζωή 1,14 πονηρὰ
 ζωή 2,26

H

ἡδονή 1,6. 1,29. 5,14. 7,8. 7,14.
 7,30. 7,33. 7,34. 7,35. 7,36.
 7,37. 7,40. 7,45. 7,46. 7,47.
 7,48. 7,49. 7,51. 7,56
 ἦθος 2,45. 2,62
 Ἡσαΐας 4,9. 4,47. 4,53. 6,51

Θ

θάνατος 1,11. 1,12. 1,18. 1,20.
 1,21. 1,22. 1,24. 1,25. 1,26.
 1,27. 1,28. 1,31. 1,32. 2,2.
 2,15. 2,21. 2,26. 2,27. 2,33.
 2,47. 2,49. 2,58. 2,61. 2,62.
 3,5. 3,7. 3,14. 4,1. 4,4. 4,8.
 4,10. 4,17. 4,35. 4,36. 4,47.
 4,49. 5,15. 6,16. 6,37. 6,43.
 6,44. 6,45. 6,51. 6,52. 6,58.
 6,64. 7,20. 7,37. 7,50. 7,61
 θαῦμα 1,6. 2,56. 2,57. 2,74. 5,14.
 7,2

θέλημα 4,24. 7,61
 θέλησις 2,30. 2,34. 2,36. 2,37.
 4,5. 4,9. 4,12. 4,13. 4,47. 6,3.
 6,4. 6,5. 6,52. 7,8. 7,38. 7,50.
 7,56. 7,59. 7,60. 7,62
 θεολογία 2,21
 Θεός 1,3. 1,5. 1,13. 1,15. 1,16.
 1,17. 1,18. 1,20. 1,21. 1,23.
 1,24. 1,25. 1,26. 1,33. 2,2. 2,3.
 2,9. 2,12. 2,13. 2,14. 2,16.
 2,17. 2,18. 2,20. 2,28. 2,34.
 2,35. 2,36. 2,39. 2,40. 2,42.
 2,44. 2,52. 2,54. 2,56. 2,62.
 2,63. 2,65. 2,67. 2,68. 2,69.
 2,70. 2,71. 2,73. 2,74. 2,76.
 3,3. 3,4. 3,8. 3,9. 3,12. 3,14.
 3,16. 4,5. 4,6. 4,7. 4,8. 4,11.
 4,12. 4,13. 4,16. 4,17. 4,18.
 4,19. 4,20. 4,24. 4,29. 4,38.
 4,39. 4,41. 4,42. 4,43. 4,47.
 4,49. 4,50. 4,51. 5,2. 5,6. 5,7.
 5,8. 5,9. 5,10. 5,11. 5,12. 5,14.
 5,16. 6,2. 6,7. 6,8. 6,11. 6,15.
 6,17. 6,18. 6,20. 6,24. 6,25.
 6,26. 6,32. 6,33. 6,34. 6,38.
 6,40. 6,52. 6,54. 6,59. 6,62.
 6,64. 7,1. 7,3. 7,5. 7,6. 7,7.
 7,8. 7,9. 7,10. 7,12. 7,13. 7,14.
 7,15. 7,16. 7,17. 7,19. 7,20.
 7,22. 7,23. 7,24. 7,26. 7,27.
 7,30. 7,33. 7,34. 7,35. 7,37.
 7,38. 7,39. 7,40. 7,41. 7,42.
 7,43. 7,44. 7,45. 7,46. 7,48.
 7,49. 7,57. 7,58. 7,61. 7,62.
 7,64. 7,65. 7,66. δύναμις Θε--
 οῦ 2,69
 θεότης 1,17. 2,16. 3,57. 3,3. 3,16.
 4,8. 4,10. 6,60.
 θέωσις 2,2
 θρησκεία 2,61. 4,36
 θυμὸς 2,57. 6,48. 7,6. 7,18

θυσία 1,20. 3,14. 5,4. 5,12. 5,17.
 6,47
 θυσιαστήριον 3,14. 3,15. 5,1. 5,2.
 5,4. 5,6. 5,7. 5,12. 5,13. 5,15.
 5,16. 5,17
 θύωμα 5,2

I

Ἰακώβ 1,18. 2,16. 3,16
 Ἰγνάτιος 1,4
 ἰδρῶς 4,10
 ἰερεὺς 3,2. 3,14
 Ἰησοῦς 3,5. 4,2. 4,10. 5,13. 6,32
 6,57
 Ἰούδας 7,15
 Ἰούδας, προδότης 2,63. 6,19
 Ἰουδαῖος, -οι 1,7 4,42
 Ἰσραήλ 2,63. 3,16
 Ἰωάννης Βαπτιστῆς 1,15. 4,7.
 4,35. 5,14. 7,54
 Ἰωάννης Εὐαγγελιστῆς 2,21.
 2,44. 2,70. 3,3. 4,2. 4,15. 4,14.
 4,53

K

κάθαρσις 4,27. 4,32
 Κάϊν 6,18
 κακία 2,23. 2,25. 4,1. 4,6. 4,14.
 7,27
 κακοπάθεια 6,16
 καρδιά 2,21. 2,45. 2,56. 2,59.
 2,63. 3,5. 3,8. 3,16. 4,17. 4,43.
 4,46. 4,49. 5,6. 6,5. 6,6. 6,11.
 6,20. 6,21. 6,29. 6,30. 6,31.
 6,34. 6,47. 6,53. 6,61. 6,63.
 6,64. 7,17. 7,19. 7,26. 7,56
 καρτερία 2,59. 2,61. 4,37
 κακὸν 2,65. 4,7. 4,11. 5,11
 κένωσις 6,8

κήρυγμα 3,11
 κηδεμονία 4,8. 6,16
 κίνδυνος 2,61
 κληρονομία 4,12
 κοινωνία 1,21. 3,2. 3,5. 4,1. 4,12.
 4,20. 4,21. 4,23. 4,38. 4,42
 Κορίνθιος - οι 2,8. 4,3. 7,4
 κρίσις 2,47. 6,49
 κτίσις 6,13
 Κύριος 1,4. 1,14. 1,18. 1,22. 2,9.
 2,19. 2,34. 2,37. 2,63. 2,66.
 2,71. 3,5. 4,2. 4,12. 4,28. 4,51
 4,54. 5,9. 7,26. 7,53. 7,56.
 7,62. 7,63. 7,67

Λ

Λάζαρος 4,44
 λαμπρότης 2,74. 4,4. 6,14. 6,15
 λατρεία 4,17. 4,19
 ληστής 4,34
 λίθος άκρογωνιαίος 3,16
 Λόγος 2,20, 2,21. 2,74. 3,5. 4,9
 λύμη 4,15
 λύπη 6,18. 6,19. 6,21. 7,8. 7,9.
 7,13. 7,14. 7,20. 7,21. 7,24.
 7,26. 7,46. 7,52. 7,56
 λύτρον 1,18

Μ

μακαριότητα 1,17. 2,36. 4,32.
 4,33. 4,35. 7,37. 7,47. 7,57.
 7,58

μανία 6,50. 6,52. 7,15
 Μάρκος 1,22
 μαρμαρυγή 2,72
 μάρτυς 2,59. 4,3
 μεγαλοσύνη 4,45
 μεγαλοψυχία 7,56
 μέριμνα 7,18. 7,19. 7,21

μετάνοια 4,11
 μετουσία 3,5
 μισαίφρονος 6,48
 μίμημα 5,16
 μῖσος 6,54. 7,10
 μνησικακία 7,6
 μοῖρα 4,16. 4,32
 μολυσμὸς 2,10. 6,53
 Μονογενής 2,20. 4,8. 4,10. 4,20.
 4,42. 6,43
 μοχθηρία 2,41. 6,34
 μύησις 3,1
 μύρον 1,12. 1,32. 2,3. 2,6. 3,1.
 3,2. 3,3. 3,4. 3,5. 3,7. 3,10.
 3,11. 3,14. 3,16. 4,1. 4,2. 4,13.
 5,2. 5,4. 5,12. 5,13. 5,14. 5,15
 μυστήριον 1,6. 1,12. 1,13. 1,14.
 1,17. 1,18. 1,22. 1,34. 2,1.
 2,5. 2,8. 2,12. 2,57. 2,77. 3,1.
 3,2. 3,6. 3,7. 3,8. 3,10. 3,11.
 3,12. 3,13. 3,14. 4,1. 4,2. 4,5.
 4,6. 4,11. 4,14. 4,15. 4,16.
 4,18. 4,20. 4,24. 4,26. 4,28.
 4,29. 4,30. 4,32. 4,33. 4,35.
 4,37. 5,1. 5,8. 5,11. 5,15. 6,6.
 6,30. 6,56. 6,63. 6,65. 7,1.
 7,4. 7,7. 7,19
 μωρία 4,38
 Μωσέας 5,10
 Μωϋσῆς 2,72

Ν

νίκη 4,31. 4,32
 Νικόδημος 4,8. 4,41
 νόμος 1,21. 2,45. 2,47. 2,54.
 2,56. 2,57. 2,62. 2,63. 3,8.
 4,7. 4,8. 4,10. 4,16. 4,28. 4,41.
 4,43. 5,16. 6,3. 6,32. 6,24.
 6,58. 7,13. 7,14. 7,15. 7,16.

7,18. 7,23. 7,26. 7,40. 7,42.
7,43. 7,53. 7,55 νόμος Θεοῦ 4,6
παλαιὸς νόμος 3,2
νυμφίος 4,14. 4,54

Ο

ὀδύνη 1,24. 6,50. 6,51
Ὄζιας 7,18
οἰκονομία 2,20. 2,11. 4,8
ὁμολογία 2,59. 2,61. 2,62. 4,10
4,35. 7,61.
ὄργη 6,47. 6,48. 7,18.
ὄρμη 7,26. 7,36. 7,59.
ὄφελος 6,18
ὄφληματα 6,4

Π

πάθημα 6,16
πάθος 2,22. 2,37. 2,59. 2,62.
2,77. 4,15. 6,9. 6,21. 6,52.
7,14. 7,15. 7,16. 7,21. 7,59.
7,58
παιδεία 7,7
Παλαιστίνη 6,5
Πάσχα 4,53
Πατήρ 1,2. 1,14. 1,18. 1,21. 2,19
2,20. 2,74. 3,5. 3,9. 3,14.
3,16. 4,8. 4,9. 4,10. 4,20. 4,40.
4,43. 4,45. 4,50. 6,32. 6,43
6,48. 6,49. 6,52. 6,58. 7,7
7,19. 7,65
Παῦλος 1,4. 1,7. 1,10. 1,14. 1,17.
1,21. 1,22. 1,24. 2,8. 2,9. 2,19.
2,43. 2,44. 2,50. 2,56. 2,72.
3,5. 3,7. 3,8. 3,10. 4,3. 4,4.
4,5. 4,7. 4,10. 4,14. 4,28. 4,33.
4,40. 4,41. 4,42. 4,43. 4,45.
4,47. 4,50. 4,51. 5,7. 5,8. 6,13.
6,15. 6,16. 6,32. 6,51. 6,54.

6,57. 6,58. 6,61. 6,65. 7,4.
7,7. 7,15. 7,17. 7,19. 7,20.
7,29. 7,53. 7,55. 7,61. 7,62.
7,63. 7,65. 7,67.
παράδεισος 1,22. 2,14. 2,15. 2,45
παρακαταθήκη 6,65
Παράκλητος 2,19. 2,56. 2,74. 3,1
παραπτώμα 4,17
παρθενία 6,2
πένθος 2,72. 4,2. 4,34. 6,19. 6,39.
6,45. 7,19. 7,24. 7,62.
Πόντιος Πιλάτος 4,10
πίστις 1,21. 2,48. 2,62. 2,73. 3,9.
3,11. 4,11. 7,15. 7,57. 7,62.
πλάνη 2,76. 7,23
πλεονεξία 7,6
Πνεῦμα 1,2. 1,22. 2,20. 2,69. 2,71.
2,74. 3,1. 3,2. 3,5. 3,7. 3,9.
3,13. 4,1. 4,3. 4,5. 4,18. 4,43.
6,44. 7,19. 7,63. νόμος τοῦ
Πνεύματος 6,25. 6,27
Πνεῦμα ἅγιον 2,19. 2,20. 3,2. 3,3.
3,5. 3,7. 3,8. 3,9. 3,15. 3,16.
4,2. 4,24
πόθος 2,54. 2,56. 2,64. 2,25.
6,7. 6,12
πονηρία 2,10. 2,24. 2,25. 2,26.
4,35. 5,6. 6,28. 6,33. 7,5.
7,10. 7,11. 7,15. 7,16. 7,27.
7,58
πόνος 2,46. 4,11. 6,24
Πορφύριος 2,57
πραότης 6,47. 6,48
π्रेसβεία 4,43
προαίρεσις 4,48
προθυμία 1,31. 2,30. 2,46. 2,47.
2,51. 6,16. 6,31
πρόνοια 2,20. 2,34. 6,37. 7,7.
7,31. 7,64
προσευχή 3,14. 5,10. 6,47. 7,17
πρόσωπον 3,5. 3,6

προφήτης, - αι 1,13. 1,15. 2,25.
2,58. 2,63. 4,29. 5,9. 5,14
πρωτότοκος 2,37
πτωχεία 7,6

Ρ

ραθυμία 6,35. 6,63. 7,15
ρύπος 5,2

Σ

Σαμαρείτις 2,66
σάρξ 1,14. 1,18. 2,2. 2,3. 2,7.
2,75. 3,3. 3,5. 3,12. 3,15. 3,16.
4,1. 4,8. 4,12. 4,13. 4,14. 4,16.
4,19. 4,20. 4,21. 4,22. 4,24.
4,39. 4,42. 4,49. 4,53. 6,51.
6,54
Σολομών 1,20. 2,14. 2,76. 4,49.
6,64. 7,22. 7,64
σοφία 1,16. 2,45. 3,9. 4,38. 4,39.
6,26
σταυρός 1,24. 1,26. 2,58. 2,61.
2,62. 3,4. 3,5. 3,14. 4,8. 4,10.
4,47. 5,2. 6,38. 6,40. 6,58
Στέφανος 2,72. 6,29
συγνώμη 6,62
συμπάθεια 6,52
συμφορά 6,52
συνείδησις 4,17
σύνεσις 3,9
συνήθεια 2,60. 6,22. 6,25
Σωτήρ 1,7. 1,8. 1,12. 1,15. 1,18.
1,20. 1,21. 1,22. 1,24. 1,25.
1,27. 1,31. 2,2. 2,7. 2,10. 2,16.
2,21. 2,28. 2,31. 2,33. 2,34.
2,37. 2,54. 2,55. 2,59. 2,65.
2,68. 2,76. 3,4. 3,5. 3,9. 3,14.
3,16. 4,8. 4,9. 4,10. 4,17. 4,20.
4,22. 4,24. 4,40. 4,41. 4,47.

4,51. 5,2. 5,13. 5,15. 6,1. 6,13.
6,18. 6,37. 6,47. 6,52. 6,55.
6,58. 7,15. 7,18. 7,19. 7,41.
7,43. 7,49. 7,50. 7,53. 7,64.
7,66. 7,78
σωτηρία 1,7. 2,30. 2,49. 2,73.
3,5. 3,12. 4,52. 6,17. 6,31.
6,35
σωφρονισμός 3,7. 3,8. 3,10
σωφροσύνη 5,12

Τ

ταλαιπωρία 7,28
ταπεινοφροσύνη 3,8. 3,10
τελειότης 4,35. 6,59
τελευτή 4,48. 4,49
τελείωσις 3,7. 4,6. 5,16
τέρψις 5,12
τιμή 4,6. 4,8. 6,16. 6,57. 7,50
Τιμόθεος 3,10. 4,40
τιμωρία 1,26. 7,7
τόλμη 4,30. 6,17
τραῦμα 6,9. 6,10. 6,18
Τριάς 2,17. 2,18. 2,19. 2,20.
2,21. 2,57
τροφή 2,47. 4,54. 5,12. 6,6. 6,21
τυραννίς 2,26. 3,5

Υ

ὑβρις 4,6. 4,8. 6,7
ὑγεία 2,24. 4,7
ὑιοθεσία 1,33. 3,16. 4,20. 4,38.
7,63
Υἱός 1,33. 2,19. 2,20. 4,8. 4,16
4,20. 4,42. 4,43. 6,61. Υἱός
Θεοῦ 1,2. 4,15. 4,42. Υἱός
ἀνθρώπου 1,20. 1,22
υἰότης 1,21. 4,20. 4,22. 4,23
ὑπακοή 4,46. 6,49. 6,58

ὑπερηφάνια 6,32. 6,34. 7,48
 ὑπόστασις 2,18. 2,19. 2,20. 3,3.
 4,9

Φ

φαυλότης 4,4. 4,17
 φθορά 1,1. 1,24. 2,32. 2,37. 3,5.
 4,42. 4,51. 6,9. 6,58. 6,59.
 7,11. 7,62

φιλανθρωπία 1,5. 1,11. 1,15.
 1,16. 1,17. 1,33. 2,14. 2,16.
 2,19. 2,30. 4,8. 4,45. 5,9. 5,14.
 6,17. 6,21. 6,25. 6,28. 6,35.
 6,52. 7,13. 7,53

φιλία 1,21. 6,15. 6,27. 7,44. 7,49
 φιλοσοφία 2,49. 2,57. 2,62. 2,73.
 3,8. 4,7. 4,16. 4,31. 4,40.
 4,41. 4,42. 7,10. 7,27. 7,28.
 7,32.

φιλοτιμία 1,11. 4,3
 φόβος 2,42. 4,46. 6,18. 7,16. 7,21.
 7,23. 7,24.

φόνος 6,42
 φρίκη 3,14

φρόνημα 2,23. 6,64
 φροντίς 2,24. 7,15. 7,21. 7,23
 φύσις 1,3. 2,49. 4,38. 4,39. 4,43.
 5,9. 6,17. θεῖα φύσις 1,16

φῶς 1,8. 2,9. 2,10. 2,28. 2,43.
 2,61. 2,66. 2,74. 4,4. 4,15. 4,38.
 4,43. 4,51. 5,15. 5,17. 6,16.
 ἀληθινὸ φῶς 2,15

φώτισμα 2,11. 2,77

Φίλιππος 4,2. 4,9

φιλοστοργία 7,64

Χ

χαρὰ 1,24. 2,65. 2,67. 2,68. 2,69.
 2,72. 4,54. 6,28. 7,29. 7,34.

7,36. 7,48. 7,49. 7,50. 7,52.
 7,53. 7,55. 7,56. 7,62. 7,63
 χάρις 1,21. 2,43. 2,55. 2,62. 2,77.
 3,4. 3,10. 3,11. 3,12. 4,2. 4,7.
 4,10. 4,14. 4,29. 4,54. 5,12.
 5,13. 6,1. 6,21. 6,37. 7,1. 7,2.
 7,57. 7,63

χάρισμα 2,10. 2,11. 2,40. 2,71.
 3,6. 3,7. 3,10. 5,12.

χειροτονία 3,2

Χερουβίμ. 6,11

χρίσις 3,2

χρῖσμα 2,6. 2,10. 2,16. 3,2. 3,3.
 3,11. 3,14. 3,15. 3,16. 5,1

Χριστιανισμὸς 2,39. 2,60. 3,6.
 4,25

Χριστιανός, - οἱ 2,5. 2,8. 2,9. 2,16.
 2,56. 2,57. 2,59. 2,62. 3,7.
 6,3. 7,17

Χριστὸς 1,1. 1,3. 1,4. 1,6. 1,7.
 1,10. 1,11. 1,12. 1,20. 1,21.
 1,22. 1,25. 1,27. 1,31. 1,32.
 1,33. 1,34. 2,1. 2,2. 2,3. 2,4.
 2,5. 2,6. 2,8. 2,10. 2,11. 2,16.
 2,22. 2,27. 2,29. 2,31. 2,32.
 2,34. 2,37. 2,39. 2,43. 2,44.
 2,48. 2,50. 2,51. 2,54. 2,56.
 2,57. 2,58. 2,59. 2,60. 2,61.
 2,62. 2,66. 3,3. 3,6. 3,7. 3,13.
 3,14. 3,15. 3,16. 4,4. 4,5.
 4,8. 4,10. 4,12. 4,13. 4,14.
 4,15. 4,17. 4,18. 4,21. 4,22.
 4,23. 4,24. 4,25. 4,30. 4,33.
 4,34. 4,36. 4,37. 4,38. 4,39.
 4,40. 4,41. 4,42. 4,47. 4,49.
 4,51. 4,53. 5,13. 5,15. 5,16.
 6,3. 6,4. 6,5. 6,11. 6,13. 6,14.
 6,15. 6,16. 6,19. 6,20. 6,21.
 6,28. 6,31. 6,32. 6,34. 6,35.
 6,39. 6,48. 6,53. 6,54. 6,55.
 6,56. 6,57. 6,58. 6,60. 6,65.

7,3. 7,4. 7,6. 7,13. 7,19. 7,22.
 7,24. 7,43. 7,49. 7,50. 7,52.
 7,56. 7,57. 7,59. 7,60. 7,61.
 7,62. 7,66
 Ἰησοῦς Χριστὸς 2,8. 4,5. 4,7.
 4,40. 7,67
 χρηστότης 1,16. 1,18. 2,63. 4,8.
 6,26. 6,28. 7,6. 7,8. 7,23. 7,33.
 7,58

Ψ

ψεῦδος 1,18. 2,57. 2,65. 2,76.
 7,12
 ψυχὴ 1,11. 1,14. 1,16. 1,18. 1,27.
 1,30. 1,31. 1,32. 2,10. 2,13.
 2,15. 2,23. 2,24. 2,25. 2,31.
 2,36. 2,40. 2,46. 2,49. 2,54.

2,57. 2,58. 2,59. 2,64. 2,65
 2,66. 2,67. 2,68. 2,69. 2,70
 2,71. 2,72. 2,74. 2,76. 3,7
 3,10. 3,13. 3,14. 4,3. 4,4. 4,12
 4,13. 4,24. 4,26. 4,27. 4,35
 4,38. 4,42. 4,43. 4,45. 4,47
 4,48. 4,49. 5,6. 5,15. 6,5. 6,6
 6,12. 6,13. 6,14. 6,18. 6,20
 6,21. 6,23. 6,24. 6,29. 6,30
 6,35. 6,47. 6,48. 6,53. 6,54
 6,55. 6,56. 6,57. 6,63. 6,65
 7,2. 7,7. 7,11. 7,14. 7,16. 7,17
 7,18. 7,19. 7,20. 7,21. 7,23
 7,26. 7,28. 7,30. 7,33. 7,36
 7,38. 7,40. 7,41. 7,42. 7,43
 7,44. 7,49. 7,50. 7,53. 7,56
 7,57. 7,58.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίς
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7 - 30
ΚΕΙΜΕΝΟΝ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ	32 - 661
ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΕΙΑΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΝ	32 - 261
α' Τίς ὁ νοῦς τῆς ἱερουργίας ὅλης ὡς ἐν κεφαλαίῳ	32 - 45
β' Διὰ τί μὴ ἐξ ἀρχῆς ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ τίθεται τὰ τίμια δῶρα	46 - 47
γ' Ὅτι τὰ δῶρα ταῦτα τῷ Θεῷ ἀνατίθεται, ὡς ἀπαρχαὶ ζωῆς ἀνθρωπίνης	47 - 49
δ' Διὰ τί εἰκὸς ἦν ἀπαρχὰς ἀνθρωπίνης ζωῆς εἶναι τὰ δῶρα ταῦτα	50 - 52
ε' Διὰ τί δὲ μὴ ὀλόκληρος ἀνατίθεται ἄρτος, ἀλλὰ τμῆμα	52 - 54
ς' Διὰ τί ἐν τῷ ἄρτῳ τυποῖ ὁ ἱερεὺς τὸ τοῦ Χριστοῦ πάθος	54 - 57
ζ' Τί ἐστὶν ἡ τοῦ Κυρίου ἀνάμνησις	58 - 60
η' Περὶ τῶν ἐν τῷ ἄρτῳ τελουμένων	60 - 63
θ' Διὰ τί ὁ Κύριος ἐκέλευσε ποιεῖν τοῦτο εἰς τὴν αὐτοῦ ἀνάμνησιν	64 - 65
ι' Τίνα ἰὰ μετὰ τὴν ἀνάμνησιν ἐπιλεγόμενα ἡ προσ- κομιδῇ καὶ ὅτι ἡ προσαγωγή τῶν δῶρων χαριστήριός ἐστὶ καὶ ἰκέσιος ἡ αὐτή	66 - 70
ια' Διὰ τί συγκαλύπτεται τὰ δῶρα καὶ περὶ τῶν ἐπιλεγο- μένων	70 - 74
ιβ' Περὶ τῆς ἐν ἀρχῇ δοξολογίας	74 - 77
ιγ' Περὶ τῶν αἰτήσεων καὶ διὰ τί πρώτην αἰτούμεθα τὴν εἰρήνην	78 - 84
ιδ' Τί βούλεται ἡ τοῦ ἐλέου αἴτησις πανταχοῦ	84 - 88
ιε' Περὶ τῆς παραθέσεως	88 - 92
ισ' Περὶ τῶν λεγομένων ἀντιφώνων καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς εὐ- χῶν	92 - 98
ιζ' Σημασία τῆς ἱερουργίας ἐν κεφαλαίῳ	98 - 101
ιη' Ἐξήγησις τοῦ πρώτου ἀντιφώνου	102 - 106

ιβ'	Τί σημαίνουν ἐν ταῖς ἀρχαῖς τῆς ἱερουργίας ἀδόμηνα τὰ προφητικά	106 - 110
κ'	Ἐξήγησις τοῦ τρίτου ἀντιφώνου	110 - 114
κα'	Περὶ τῆς ἀναδείξεως τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου καὶ περὶ τοῦ τρισαγίου ὕμνου	114 - 117
κβ'	Περὶ τῆς κατὰ τὸν ὕμνον εὐχῆς καὶ περὶ τῶν ἐπιφω- νημάτων τῶν ἱερῶν	118 - 121
κγ'	Περὶ τῆς ἀναγνώσεως τῶν Γραφῶν καὶ τῆς τάξεως αὐτῶν καὶ τῆς σημασίας	122 - 124
κδ'	Περὶ τῶν μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον αἰτήσεων	124 - 128
κε'	Περὶ τῆς εἰς τὸ θυσιαστήριον εἰσαγωγῆς τῶν τιμίων δώρων	128 - 132
κς'	Περὶ τῶν μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῶν δώρων εὐχῶν καὶ παραγγελιῶν πρὸς τὸ πλῆθος τοῦ ἱερέως	132 - 134
κζ'	Περὶ τῆς ὁμολογίας τῆς πίστεως, καὶ ὧν μετ' αὐτὴν ὁ ἱερεὺς τοῖς πιστοῖς παραινεῖ καὶ εὐχεται, καὶ ὧν ἐκεῖνοι πρὸς αὐτὸν ἀποκρίνονται	134 - 139
κη'	Περὶ τοῦ ἁγιασμοῦ τῶν δώρων καὶ τῆς πρὸ τούτου εὐχαριστίας	140 - 142
κθ'	Πόθεν ἀσφαλῶς πιστεύομεν τὸ μυστήριον	142 - 145
λ'	Περὶ ὧν ἡμῖν ἐνταῦθα τινες Λατῖνοι μέμφονται, καὶ πρὸς τὴν μέμψιν ἀπολογία καὶ λύσις	54 - 56
λα'	Ὅτι καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ Λατίνων ἡ τελετὴ κατὰ τὸν αὐτὸν ἡμῖν τελεῖται τρόπον	156 - 162
λβ'	Τίνος χάριν ὁ ἱερεὺς εἰς τὸν ἁγιασμὸν τῶν δώρων οὐ τὸν Υἱόν, ἀλλὰ τὸν Πατέρα καλεῖ;	162 - 165
λγ'	Περὶ τῆς θυσίας αὐτῆς καὶ τί ἐστὶ τὸ δεχόμενον τὴν θυσίαν	166 - 170
λδ'	Περὶ τῶν μετὰ τὴν θυσίαν εὐχῶν καὶ τίς ὁ λόγος καθ' ὃν ἐνταῦθα μνημονεύει τῶν ἁγίων καὶ τῆς Παναγίας ἐξαιρέτως	170 - 174
λε'	Περὶ ὧν ὁ ἱερεὺς ἕνεκα ἑαυτοῦ εὐχεται ὑπὲρ τῶν ἱε- ρῶν δώρων καὶ ὑπὲρ ὧν τοῖς πιστοῖς εὐχεσθαι κε- λεύει	174 - 180
λς'	Περὶ τῆς θεοπαραδότου εὐχῆς καὶ τῆς κλίσεως τῶν κεφαλῶν καὶ τῆς μετὰ τοῦτο εὐχαριστίας καὶ δεήσεως πρὸς τὸν Θεὸν καὶ δοξολογίας	180 - 182
λζ'	Περὶ ὧν ὁ ἱερεὺς πρὸς τὸ πλῆθος βοᾷ τὰ ἅγια ὑψῶν καὶ ὧν ἐκεῖνοι πρὸς αὐτὸν ἀντιβοῶσιν	182 - 186

λη'	Τί σημαίνει τὸ θερμὸν ὕδωρ ἐμβαλλόμενον εἰς τὰ μυστήρια	186 - 190
λθ'	Κατὰ τίνα λόγον τὰ μυστήρια σημαντικὰ τῆς Ἐκκλησίας εἰσὶ	190 - 192
μ'	Περὶ τῆς ἐπὶ τὴν κοινωνίαν κλήσεως τῶν πιστῶν καὶ ἃ προσφωνοῦσι τοῖς δώροις φανεῖσιν οἱ πιστοί	192 - 194
μα'	Περὶ τῆς ὑπὲρ αὐτῶν εὐχῆς τοῦ ἱερέως ἣν ἐκφωνεῖ μετὰ τὴν μετάληψιν αὐτοῖς	194 - 196
μβ'	Περὶ τῆς μετὰ ταῦτα εὐχαριστίας καὶ δοξολογίας	196 - 199
μγ'	Περὶ τῶν κεκοιμημένων, εἰ ἀγιάζονται ἀπὸ τῆς τραπεζῆς δώρων ὁμοίως τοῖς ζῶσι	200 - 204
μδ'	Ὅτι τῇ ψυχῇ τοῦ μεταλαμβάνοντος προηγουμένως ὁ ἀγιασμὸς ἐνίεται	204 - 210
με'	Περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ μεσιτείας	210 - 212
μς'	Ὅτι τελεώτερος τοῖς κεκοιμημένοις ὁ ἀγιασμὸς γίνεται	212 - 214
μζ'	Πῶς αἰεὶ τὰ δῶρα ταῦτα δεκτὰ εἰσὶ τῷ Θεῷ	214 - 222
μθ'	Τίς ὁ λόγος καθ' ὃν καὶ τοὺς ἀγίους τοῖς δώροις τούτοις δεξιούμεθα καὶ θεραπεύομεν	224 - 230
ν'	Πρὸς τοὺς λέγοντας τὴν ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῶν ἀγίων μνήμην ἱκεσίαν τοῦ ἱερέως πρὸς τὸν Θεὸν εἶναι ὑπὲρ αὐτῶν	230 - 246
να'	Ποσαχῶς τῆς ἱερουργίας τῶν ἀγίων ἡ μνήμη γίνεται καὶ τίς ἡ διαφορά	246 - 250
νβ'	Διὰ τί λογικὴν λατρείαν ὁ ἱερεὺς τὴν θυσίαν καλεῖ	250
νγ'	Διὰ τί εὐχαριστία μόνον καλεῖται ἡ τελετή	250 - 256
νδ'	Περὶ τῆς ἐπὶ τῇ κοινωνίᾳ τῶν μυστηρίων κοινῆς εὐχαριστίας καὶ τῶν πρὸς τῷ τέλει τῆς ἱερουργίας εὐχῶν	256 - 261

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΧΡΙΣΤῶ ΖΩΗΣ . . . . . 264 - 661

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ Ὅτι τῶν θείων συνίσταται μυστηρίων τοῦ βαπτίσματος, τοῦ μύρου καὶ τῆς ἱερᾶς κοινωνίας . . . . . 264 - 309

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ Τίνα συντέλειαν τὸ θεῖον αὐτῇ παρέχεται βάπτισμα . . . . . 310 - 389

ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΤΟΣ Τίνα συντέλειαν αὐτῇ παρέχεται τὸ θεῖον μύρον . . . . . 390 - 409

ΛΟΓΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ Τίνα συντέλειαν αὐτῇ δίδωσιν ἱερὰ κοινωνία . . . . . 410 - 489

ΛΟΓΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ Τίνα συντέλειαν αὐτῇ παρέχε- ται ἡ καθιέρωσις τοῦ ἱεροῦ θυσιαστηρίου .	490 - 507
ΛΟΓΟΣ ΕΚΤΟΣ Πῶς αὐτὴν ἀπὸ τῶν μυστηρίων λαβόντες φυλάξωμεν	508 - 585
ΛΟΓΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ Ὅποῖος γίνεται ὁ μεμυημένος τὴν τῶν ἀπὸ μυστηρίων χάριν φυλάξας τῇ παρ' ἑαυτοῦ σπουδῇ	586 - 661
ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ	663 - 688
1. Εὐρετήριον χωρίων ἀγίας τῆς Γραφῆς . . .	663 - 670
2. Εὐρετήριον ὀνομάτων καὶ πραγμάτων «Εἰς τὴν Θεῖαν Λειτουργίαν	671 - 679
3. Εὐρετήριον ὀνομάτων καὶ πραγμάτων εἰς τὸ «Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς»	679 - 688
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	689 - 692

ΕΚΔΟΘΕΝΤΑ ΕΡΓΑ

Α' ΑΠΑΝΤΑ Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΤΟΜΟΣ	1ος	Ἐπιστολαί
»	2ος	Ἐπιστολαί
»	3ος	Ἐπιστολαί
»	4ος	Ὀμιλῖαι εἰς Ἑξαήμερον
»	5ος	Ὀμιλῖαι εἰς Ψαλμοὺς
»	6ος	Ὀμιλῖαι ἠθικαὶ καὶ πρακτικαὶ
»	7ος	Ὀμιλῖαι δογματικαὶ-περιστατικαὶ-ἐγκωμιαστικαὶ-παι- δαγωγικαὶ
»	8ος	Ἀσκητικὰ (Ὅροι κατὰ πλάτος)
»	9ος	Ἀσκητικὰ (Ὅροι κατ' ἐπιτομήν)
»	10ος	Δογματικὰ ἔργα

Β' ΑΠΑΝΤΑ Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΤΟΜΟΣ	1ος	Ἀπολογητικὰ (Κατὰ εἰδώλων, Περὶ ἐνανθρωπήσεως)
»	2ος	Δογματικὰ Α' (Λόγοι κατὰ Ἀρειανῶν Α - Β)
»	3ος	Δογματικὰ Β' (Λόγοι κατὰ Ἀρειανῶν Γ - Δ)
»	4ος	Δογματικὰ Γ'
»	5ος	Ἐρμηνευτικὰ Α'
»	6ος	Ἐρμηνευτικὰ Β' (Ἐξηγήσεις εἰς τοὺς Ψαλμοὺς)
»	7ος	Ἐρμηνευτικὰ Γ' (Ἐξηγήσεις εἰς τοὺς Ψαλμοὺς)
»	8ος	Ἱστορικοδογματικὰ Α'
»	9ος	Ἱστορικοδογματικὰ Β'
»	10ος	Ἱστορικοδογματικὰ Γ'
»	11ος	Ἀσκητικὰ
»	12ος	Διάφορα ἀμφιβαλλόμενα

Γ' ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

ΤΟΜΟΣ	1ος	Προσωπικαὶ Σχέσεις καὶ Ἐκκλησιαστικὴ Διακονία Α'
»	2ος	Προσωπικαὶ Σχέσεις καὶ Ἐκκλησιαστικὴ Διακονία Β' (ὑπὸ ἔκδοσιν)
»	3ος	Ἀπολογητικὰ ἔργα
»	4ος	Δογματικὰ
»	5ος	Ἐορταστικοὶ - Ἠθικολογικοὶ Λόγοι
»	6ος	Ἐγκωμιαστικοὶ καὶ Ἐπιτάφιοι Λόγοι (ὑπὸ ἔκδοσιν)
»	7ος	Ἐπιστολαί (ὑπὸ ἔκδοσιν)
»	8ος	Ἐπη Δογματικὰ

- ΤΟΜΟΣ 9ος Ἔπη Ἠθικὰ (ὑπὸ ἔκδοσιν)
 » 10ος Ἔπη εἰς Ἐαυτὸν (ὑπὸ ἔκδοσιν)
 » 11ος Ἔπη εἰς Ἐτέρους (ὑπὸ ἔκδοσιν)

Δ' ΑΠΑΝΤΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ

- ΤΟΜΟΣ 1ος Δογματικά Α' (Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς Ὁρθοδ. πίστεως)

Ε' ΑΠΑΝΤΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

- ΤΟΜΟΣ 9ος Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον Α' ('Ομιλῖαι Α'-Κ')
- » 10ος Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον Β' ('Ομιλῖαι ΚΑ'-ΜΗ')
- » 11ος Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον Γ' ('Ομιλῖαι ΜΘ'-ΟΕ')
- » 12ος α) Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον Δ' ('Ομιλῖαι ΟΣΤ'-ΙΑ')
- » β) Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον ('Ομιλῖαι Α'-ΙΘ')
- » 13ος Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον ('Ομιλῖαι Κ'-ΝΔ')
- » 14ος Ὑπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον ('Ομιλῖαι ΝΕ' - ΠΗ')
- » 18ος Ὑπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Κορινθίους Α', ὀμιλῖαι Α-ΚΒ'
- » 20ος Ὑπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Κορινθίους Β' ὀμιλῖαι ΚΕ'-Λ', εἰς τὴν πρὸς Γαλάτας καὶ εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους ὀμιλῖαι Α-ΙΑ'
- » 28ος Ποιμαντικά καὶ Ἀσκητικά Α'
- » 31ος Κατηχητικά καὶ ἠθικά Β' - Περιστατικά Α'

ΣΤ' ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ

- ΤΟΜΟΣ 1ος Ἀποφθέγματα Γερόντων
- » 22ος Νικ. Καβάσιλα, Ἐρμηνεία εἰς τὴν Θ. Λειτουργίαν - Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς

Ζ' ΑΠΑΝΤΑ ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ

- ΤΟΜΟΣ 1ος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Α'-Γ')
- » 2ος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Δ'-ΣΤ')
- » 3ος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Ζ'-Ι')

Τύποις: Ν. & Κ. Σουρνόπουλος, Τηλ. 535-246, Θεσσαλονίκη

Βιβλιοδεσία: Ἀδελφοὶ Βαρουσιάδης, Τηλ. 839.414, Θεσσαλονίκη

Κεντρικὴ πώλησις: Βιβλιοπωλεῖον ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ
Ἐλευθερίου Μερετάκη
Ἀρμενοπούλου 19 Θεσσαλονίκη - Τηλ. 205-965